

Miroslav Stiplovšek

Slovenski parlamentarizem 1927–1929

Ljubljana
2000

Miroslav Stiplovšek
Slovenski parlamentarizem
1927–1929

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

328(497.4)''1927/1929''

328(497.4)''1918/1929''

STIPLOVŠEK, Miroslav

Slovenski parlamentarizem : 1927–1929 / Miroslav Stiplovšek ; [prevod
povzetka Niko Hudelja]. – Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete,
2000. – (Razprave Filozofske fakultete)

ISBN 86-7207-117-4

106116864

Miroslav Stiplovšek

Slovenski parlamentarizem 1927–1929

Razprave Filozofske fakultete

Izdal: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete
zanj odgovarja: Dušan Nečak

Recenzenta: Dušan Nečak in Jurij Perovšek

Urednica in tehnična urednica: Jadranka Šumi

Lektor: Igor Grdina

Prevod povzetka: Niko Hudelja

Oblikovanje zbirke: Ranko Novak

Grafična priprava: Studio Signum

Tisk: Birografika BORI, Ljubljana

Naklada: 500 izvodov

Ljubljana 2000

Publikacijo je sofinanciralo Ministrstvo za kulturo.

Miroslav Stiplovšek

Slovenski parlamentarizem 1927–1929

**Avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske
in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in
prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter
za udejanjenje parlamentarizma**

Filozofska fakulteta

Znanstveni inštitut Filozofske fakultete
Ljubljana
2000

Vsebina

Predgovor	9
1. Prizadevanje za avtonomijo Slovenije po ustanovitvi jugoslovanske države, oblikovanje ustavnopravnih temeljev okrnjenih samouprav ljubljanske in mariborske oblasti ter odpor proti njenemu udejanjenju	15
Značilnosti avtonomističnega delovanja Narodne in Deželne vlade za Slovenijo ter prizadevanja za oblikovanje slovenskega parlamenta do prve jugoslovanske ustave (1918–1921)	15
Odklonitev avtonomističnega državnopravnega programa Slovenske ljudske stranke v Ustavodajni skupščini in skromna omilitev centralizma z ustavnimi določili o oblastnih samoupravah	36
Nasprotovanje večine slovenskih poslancev Zakonu o oblastni in sreski samoupravi ter podobnost pristojnosti oblastnih skupščin in nekdanjih deželnih zborov	42
Absolutna podpora programu Slovenske ljudske stranke za nacionalno samoodločbo in okrepitev avtonomistično-federalističnega tabora na volitvah 1923 in 1925 ter izvedba razdelitve Slovenije na dve oblasti	59
2. Priprave na začetek delovanja oblastnih skupščin 1926/27	75
Prelomnica v politiki Slovenske ljudske stranke in razpis volitev v oblastne skupščine za 23. januar 1927	75
Velika prizadevanja Slovenske ljudske stranke za uspeh na volitvah v oblastne skupščine in poudarjanje dosežkov kranjskega deželnega zbora pod njenim vodstvom	82
Predvolilna prizadevanja liberalnega in socialističnega tabora	94
Absolutna zmaga Slovenske ljudske stranke na volitvah v ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino	106
Vstop Slovenske ljudske stranke v vlado in zadnje priprave na prve seje oblastnih skupščin	113
3. Velika prizadevanja za uveljavitev oblastnih samouprav na Slovenskem (I. zasedanje oblastnih skupščin od 23. 2. do 5. 11. 1927)	123
Konstituiranje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine	123
Ostri strankarski spopadi ob sprejemanju skupščinskih poslovnikov	141

Prvi ukrepi za delovanje oblastnih samouprav v Sloveniji	148
Sprejetje nerealnih oblastnih proračunov za leto 1927 in številni predlogi poslancev za rešitev perečih gospodarskih problemov na aprilskih skupščinskih sejah	158
Prevzem pomembnih pristojnosti od velikih županov in zadnje skupščinske seje I. zasedanja julija 1927 po sklenitvi blejskega pakta o vstopu Slovenske ljudske stranke v vlado	171
Ponovne zahteve SLS za okrepitev oblastnih samouprav v volilni kampanji poleti 1927 in slovenska prizadevanja za prevzem pristojnosti od ministrstev ...	183
4. Utrditev in uspešno delovanje ljubljanske in mariborske oblastne samouprave (II. zasedanje oblastnih skupščin od 5. 11. 1927 do 5. 11. 1928)	193
Poročila o delovanju občne uprave in oblastnih odborov na prvih sejah II. zasedanja	193
Prenos številnih državnih pristojnosti na slovenski samoupravi z vladno uredbo 17. novembra 1927	201
Soglasni protest ljubljanske in mariborske oblastne skupščine proti okrnitvi slovenske univerze decembra 1927	204
Sprejetje realnih proračunov na decembrskih skupščinskih sejah – gmotni temelj za uspešno delovanje ljubljanske in mariborske oblastne samouprave leta 1928	208
Neuspešna prizadevanja za skupno zasedanje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine marca 1928 in razširitev njunih uredbodajnih pristojnosti ...	225
Burne razprave o aktualnih političnih dogodkih in pomembna uredbodajna dejavnost na sejah mariborske oblastne skupščine julija 1928	238
Abstinenca poslancev Kmečko-demokratske koalicije na oktobrskih sejah ljubljanske oblastne skupščine in njena nadaljnja uredbodajna dejavnost	250
Slavnostna skupna seja ljubljanske oblastne skupščine in mariborskega oblastnega odbora ob desetletnici prevrata ter konec II. zasedanja	261
5. Zadnja prizadevanja za krepitev gmotnih in pravnih temeljev oblastnih samouprav v Sloveniji ter razpustitev njunih izvoljenih organov ob uvedbi kraljeve diktature (III. zasedanje oblastnih skupščin od 5. 11. 1928 do 6. 1. 1929)	269
Poročila velikih županov in predsednikov oblastnih odborov po otvoritvi III. zasedanja	269
Sprejetje oblastnih proračunov za leto 1929, poglobitna naloga novembrskih sej obeh skupščin	274
Sprejetje številnih uredb na zadnjih skupščinskih sejah in plodno delovanje oblastnih odborov pred uvedbo šestojanuarske diktature	288
6. Ukinitvev ostankov oblastnih samouprav ob oblikovanju Dravske banovine in njene uprave jeseni 1929	303
Prizadevanja slovenskih komisarjev za delovanje oblastnih samouprav po programu iz leta 1928 v pogojih šestojanuarske diktature	308

Združitev ljubljanske in mariborske oblasti v Dravsko banovino in predaja poslov komisarjev oblastnih samouprav njeni upravi 15. novembra 1929	316
»Veliki uspehi slovenskih oblasti na vseh poljih« – temeljna ugotovitev ob ukinitvi oblastnih samouprav	325
Skromne pristojnosti banskega sveta Dravske banovine v primerjavi s slovenskima oblastnima skupščinama in nadaljevanje avtonomističnih prizadevanj v njem v tridesetih letih	331
Pomembna vloga ljubljanske in mariborske oblastne skupščine v udejanjanju začetkov slovenskega parlamentarizma	345
Priloge	351
A. Izbrani zapisniki in drugi dokumenti o delovanju skupščin in odborov ljubljanske in mariborske oblasti 1927–1929	351
1. Stenografski zapisnik 1. seje I. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 23. februarja 1927	355
2. Stenografski zapisnik 1. seje mariborske oblastne skupščine 23. februarja 1927	377
3. Poslovnik ljubljanske oblastne skupščine, sprejet na seji 28. februarja 1927	397
4. Zapisnik 1. skupne seje mariborskega in ljubljanskega oblastnega odbora 3. aprila 1927 v Celju	408
5. Zapisnik 10. seje ljubljanske oblastne skupščine 28. aprila 1927 o reševanju samostojnih poslanskih predlogov	412
6. Stenografski zapisnik 2. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 14. decembra 1927 o nujnem predlogu dr. Breclja in poslancev SLS proti okrnitvi slovenske univerze	418
7. Stenografski zapisnik 2. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 19. decembra 1927 o nujnem predlogu dr. Vebleta in poslancev SLS proti okrnitvi slovenske univerze	425
8. Proračun ljubljanske oblastne samouprave za leto 1928	428
9. Proračun mariborske oblastne samouprave za leto 1928	439
10. Predlog mariborskega oblastnega odbora za sklic skupne seje obeh slovenskih oblastnih skupščin z dne 8. marca 1928	453
11. Uredba o agrarnih operacijah v ljubljanski in mariborski oblasti z dne 16. marca 1928	454
12. Določilo Finančnega zakona za leto 1928/1929 o razširitvi uredbodajnih pristojnosti ljubljanske in mariborske oblastne skupščine	457
13. Zapisnik 14. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 19. julija 1928 o opozicijski obtožbi oblastnega odbora, da je kršil zakon	459
14. Stenografski zapisnik 9. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 22. oktobra 1928 o političnem spopadu v razpravi glede obsodbe krvoprelitja v Narodni skupščini	462

15. Stenografski zapisnik slavnostne seje ljubljanske oblastne skupščine in mariborskega oblastnega odbora 29. oktobra 1928 ob desetletnici »osvoboditve Slovenije«	464
16. Zapisnik 97. seje ljubljanskega oblastnega odbora 2. januarja 1929	470
17. Zapisnik zadnje seje mariborskega oblastnega odbora 4. januarja 1929	472
B. Seznam poslancev skupščin ljubljanske in mariborske oblasti ter sestava skupščinskih teles	475
Zusammenfassung	481
Viri in literatura	486
Seznam okrajšav	491
Imensko kazalo	492

Predgovor

Po razglasitvi samostojne Republike Slovenije leta 1991 je postala posebej aktualna problematika odnosa Slovencev do države v različnih zgodovinskih obdobjih. Zato so Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Slovenska matica, Filozofska fakulteta in Inštitut za novejšo zgodovino novembra 1994 organizirali znanstveni posvet, na katerem so referenti – predvsem zgodovinarji in pravniki – osvetlili to tematiko od oblikovanja Karantanije v 7. in 8. stoletju do zgodovinske plebiscitarne odločitve za slovensko državno samostojnost leta 1990. V posebnem programskem sklopu so referenti prikazali pogloblitve značilnosti avtonomistično-federalističnih prizadevanj Slovencev v prvi Jugoslaviji 1918–1941, prav tako njihov položaj v okviru italijanske, avstrijske in madžarske države med vojnama.

Pri odločitvi Slovencev za jugoslovansko državo leta 1918 je bil eden temeljnih dejavnikov pričakovanje in hotenje, da bodo v narodnostno združeni upravni enoti čim bolj samostojno odločali o svojem političnem, gospodarskem, socialnem in kulturnem razvoju, torej o vseh poglavitnih vidikih svojega nacionalnega obstoja in napredka. V avstroogrski monarhiji so bile za to le skromne možnosti preko deželnih avtonomij oziroma deželnih zborov in odborov. Uspešno uveljavljanje slovenske državnosti v federativni in deloma celo v konfederativni obliki v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov, oblikovani 29. oktobra 1918, je hitro prekinil nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev 1. decembra. Z njim se je začel centralistični proces krnjenja velike samostojnosti Slovenije, dosežene po prevratu. V pripravah na sprejetje prve jugoslovanske ustave je le katoliška Slovenska ljudska stranka v svojem ustavnem načrtu upoštevala slovensko večinsko avtonomistično voljo z zahtevo po oblikovanju parlamentarnega predstavništva in vlade za Slovenijo, ki naj bi bila posebna upravno-politična enota jugoslovanske države. Unitaristična Vidovdanska ustava iz leta 1921 pa je z ukinitvijo ostankov povojnih avtonomističnih oblastnih organov in z razbitjem nacionalnih oziroma zgodovinskih teritorijev ter oblikovanjem oblasti kot največjih upravnih enot (Slovenija je bila razdeljena na ljubljansko in mariborsko oblast) pomenila novo prelomnico v uveljavljanju centralistične državne ureditve. Ta je bila z oblastnimi samoupravami, izvoljenimi oblastnimi skupščinami in njihovimi izvršilnimi organi - oblastnimi odbori, ki so imeli pristojnosti za urejanje nekaterih pokrajinskih gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih zadev pod nadzorstvom osrednjih državnih oblasti, le skromno omiljena. Toda oblastne samouprave so

delovale šele od začetka leta 1927, ko so končno udejanjili tudi ta ustavna določila. Uvedba diktature kralja Aleksandra leta 1929 je prekinila uspešno uveljavljanje oblastnih samouprav v Sloveniji. Boj za njeno avtonomijo se je vrnil na začetek, po kraljevi izdaji oktroirane oziroma septembrske ustave leta 1931 pa se je ponovno razmahnil. To je postalo posebej očitno v posvetovalnem telesu bana – imenovanem banskem svetu Dravske banovine, ki je bila oblikovana leta 1929 in je obsegala »jugoslovanski« del Slovenije. Avtonomistična prizadevanja so dosegla višek konec tridesetih let z zahtevo za oblikovanje banovine Slovenije s širokimi zakonodajnimi in izvršilnimi pravicami. Imela naj bi tudi izvoljeno parlamentarno telo – banovinski zbor. Tega velikega cilja pa Slovenci v prvi Jugoslaviji niso uspeli udejanjiti.

Slovensko zgodovinopisje je – kot je pokazal tudi omenjeni posvet – že precej temeljito osvetlilo položaj Slovenije v jugoslovanski državi v času do sprejetja prve jugoslovanske ustave. Prav tako je bila velika pozornost posvečena prikazu številnih, tudi povsem nasprotujočih si, državnopravnih programov slovenskih političnih subjektov v dvajsetih in tridesetih letih. Pretežno na ravni splošnih ocen pa je ostal odgovor na vprašanje, koliko je bilo mogoče v pogojih obeh unitarno-centralističnih ustav udejanjiti v Sloveniji tudi nekatere vidike avtonomizma. V tem pogledu je bila temeljna ugotovitev, da je bilo pomembno zlasti delovanje slovenskih oblastnih samouprav v obdobju 1927–1929 ter banske uprave in banskega sveta Dravske banovine v drugi polovici tridesetih let, obakrat pod vodstvom Slovenske ljudske stranke, od leta 1935 v sestavi Jugoslovanske radikalne zajednice, torej v času, ko je pri izvajanju svoje pragmatične politike sodelovala tudi v osrednjih vladah v Beogradu.

Na znanstvenem posvetu sem na potrebo po temeljitejšem preučevanju te problematike opozoril s prispevkom Avtonomistična prizadevanja v skupščinah ljubljanske in mariborske oblasti (1927–1928) in banskem svetu Dravske banovine (1931–1941). Pri zbiranju gradiva za to razpravo sem v Arhivu Republike Slovenije odkril, da zlasti bogati fondi ljubljanskega in mariborskega oblastnega odbora ter banskega sveta Dravske banovine omogočajo poglobljeno obdelavo te tematike. Zdelo se mi je pomembno nadaljevati s preučevanjem dosežkov in pomena delovanja samoupravnih organov ljubljanske in mariborske oblasti. Rezultate teh raziskav sem sproti objavljaj v obliki razprav, končno pa sem se odločil za celovitejšo osvetlitev avtonomističnih prizadevanj ljubljanske in mariborske oblastne skupščine za razvoj Slovenije in za udejanjanje slovenskega parlamentarizma med leti 1927 in 1929 v samostojni knjigi. Podrobnejši prikaz delovanja banske uprave Dravske banovine in njenega banskega sveta pa ostaja pomembna in zanimiva bodoča naloga.

V obsežnem, doslej raziskovalno še neizrabljenem gradivu ljubljanskega in mariborskega oblastnega odbora, ki obsega skupaj kar 379 fasciklov, so najpomembnejši stenografski in uradni zapisniki sej obeh oblastnih skupščin, ki so ohranjeni skoraj v celoti in so temeljni vir za vsestransko osvetlitev njunih prizadevanj za uspešno izvajanje proračunskih in uredbodajno-zakonodajnih pristojnosti ter drugih nalog. Stenografski zapisniki zelo jasno kažejo tudi parlamentarne oblike delovanja ljubljanske in mariborske oblastne skupščine in iz njih je mogoče razbrati, da imata pomembno mesto v začetnem razvoju

slovenskega parlamentarizma. Tudi zapisniki s sej oblastnih odborov in drugi ohranjeni dokumenti kažejo, kako so si samoupravni organi obeh slovenskih oblasti uspešno prizadevali razširiti svoje pristojnosti. Te sta ustava in zakonodaja omejevali predvsem z nadzorom osrednjih oblasti, ki so imele tudi pravico potrjevati pomembne sklepe oblastnih samoupravnih organov. Ljubljanska in mariborska oblastna skupščina sta si prizadevali čim bolj avtonomno urejati vse za razvoj Slovenije pomembne dejavnosti in institucije. Ob pogosti uporabi oznake, da gre za slovenske oblasti, moramo poudariti, da je bilo v sestavi mariborske oblasti tudi Medjimurje, v okviru ljubljanske oblasti pa krajši čas tudi Kastav. Gradivo osvetljuje razmere in reševanje perečih problemov tudi na teh dveh hrvaških območjih.

Slovenska ljudska stranka je imela absolutno večino v obeh oblastnih skupščinah in je zato tudi lahko prevzela vodenje vseh samoupravnih organov v svoje roke. V primerjavi z drugimi 31 oblastnimi samoupravami v državi sta imeli ljubljanska in mariborska največje pristojnosti. Za njihovo izbojevanje in za uveljavitev svoje oblastne dominacije v Sloveniji je Slovenska ljudska stranka izrabila prednosti svojega sodelovanja v beograjski vladi, za vstop vanjo pa se je morala odpovedati zahtevi po reviziji centralističnih določil Vidovdanske ustave. Prav z obsežnimi poročili o dosežkih obeh slovenskih oblasti, ki so ju v hrvaškem časopisu pretirano označevali »kot državo v državi«, je Slovenec, osrednje katoliško glasilo, tudi posebej utemeljeval upravičenost strankine pragmatične odločitve za sodelovanje v beograjski vladi. Sicer pa je zlasti o delovanju oblastnih skupščin bolj ali manj obširno poročalo vse politično časopisje, ki je objavljalo tudi analitične komentarje in ocene. Najbolj kritično je bilo Jutro, glasilo liberalne Samostojne demokratske stranke, ki je bila jedro opozicije v oblastnih skupščinah. Časopisni viri so izjemno dragoceno dopolnilo arhivskega gradiva. Tretja pomembna skupina virov pa so uradni listi. To še posebej velja za skupni uradni list in uradno glasilo ljubljanske in mariborske oblasti Samouprava (1928–1929). Ob tem naj poudarimo, da sta si obe oblastni samoupravi razbitost Slovenije na dve veliki upravni enoti prizadevali premostiti s tesnim sodelovanjem pri reševanju vseh zadev vsenarnodnega pomena. Uveljavili sta prakso občasnih skupnih sej obeh oblastnih odborov in izmenjave gradiva. Iz ohranjenih dokumentov so razvidni tudi neuspešni poskusi, da bi enotne uredbe sprejemali obe oblastni skupščini na skupnih sejah in tako delovali kot slovenski parlament. Delovanje oblastnih skupščin in odborov ljubljanske in mariborske oblasti je ena redkih tem v slovenski zgodovini med vojnama, ki jo je mogoče temeljito osvetliti po arhivskih, časopisnih in drugih tiskanih virih. Njihovo bogastvo in pestrost ilustriramo tudi s faksimili dokumentov. Literatura je omogočala predvsem prikaz širšega državnopolitičnega in drugega dogajanja.

Študija ima namen osvetliti stopnjo samouprave oziroma avtonomnosti ljubljanske in mariborske oblasti. Njen cilj je prikazati pomen delovanja obeh oblastnih samouprav pri razvoju Slovenije. Predstaviti želi dosežke pri pospeševanju gospodarstva zlasti na področju javnih gradenj in kmetijstva, pri urejanju problematike zdravstva in socialne politike ter pri izboljšanju pogojev za prosvetno-kulturno dejavnost. Ob tem opozarja na pomemben napredek v primerjavi z dotedanjim centralističnim urejanjem pokrajinskih zadev in upravljanjem ustanov v Sloveniji, pa tudi na dejstvo, da je bilo zato treba dodatno

obremeniti slovenske davkoplačevalce. Enako pomemben je tudi drugi temeljni namen študije, prikazati oblike parlamentarnega delovanja obeh oblastnih skupščin, ki sta si prizadevali – glede na pristojnosti seveda v omejenem obsegu – čim bolj posnemati beograjsko Narodno skupščino. Ljubljanska oblastna skupščina se je ob tem razglašala tudi za nadaljevalko tradicije nekdanjega kranjskega deželnega zbora. Za primerjavo pristojnosti obeh oblastnih skupščin z drugimi oblikami predstavništev na Slovenskem, ki so delovala od šestdesetih let 19. stoletja do leta 1941, sem na kratko predstavil tudi značilnosti deželne avtonomije z deželnimi zbori in odbori v avstrijski dobi, poskus preoblikovanja Narodnega sveta v slovenski parlament po prevratu 29. oktobra 1918 (tedaj je Narodna vlada za Slovenijo imela poleg izvršilnih tudi zakonodajne pristojnosti), po prvo-decembrskem aktu neuspešen poskus, da bi v času delovanja Deželne vlade tudi preko posebnega pokrajinskega zbora obdržali v Sloveniji čim več avtonomije, ter končno še poglobitve značilnosti delovanja banskega sveta Dravske banovine. Slednji zaradi zgolj posvetovalnih pristojnosti in dejstva, da so bili banski svetniki imenovani in ne izvoljeni, ni mogel razviti takšne dejavnosti kot oblastni skupščini. S takšno zasnovo naj bi to delo prispevalo k osvetlitvi začetkov slovenskega parlamentarizma, ki je bil v obravnavanih obdobjih vselej tesno povezan z udejanjanjem avtonomizma.

V prilogi so dodani dokumenti, ki ilustrirajo značilnosti slovenskega parlamentarizma, kakršnega sta lahko uveljavljali ljubljanska in mariborska oblastna skupščina v okviru ustavnih in zakonskih omejitev pristojnosti. Poudariti je treba, da je v njima kljub prepovedi prišlo tudi do političnih razprav. Sicer pa so razprave poslancev različnih političnih strank ter ekspoziji velikih županov, ki so bili politični predstavniki osrednje vlade oziroma najvišji državni funkcionarji v oblasteh (prav tako so imeli velike pristojnosti do oblastnih samouprav), in periodična poročila predsednikov oblastnih odborov pomemben prispevek k osvetlitvi gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih razmer ter oblik reševanja aktualnih problemov v Sloveniji konec dvajsetih let. Hkrati kažejo na boj med avtonomizmom in centralizmom, ki se je vodil tudi v oblastnih skupščinah in ne le v beograjskem parlamentu. Ob tem naj poudčrta, da je sestava obeh oblastnih skupščin zrcalila tedanje razmerje moči slovenskih političnih strank. V njih so bili poslanci kar dvanajstih političnih strank, zastopstvo Slovenske ljudske stranke pa je imelo absolutno prevlado. V skupščinah so delovali poslanski klubi. V razpravah pa so prišla do izraza stališča različnih političnih subjektov katoliške, liberalne in socialistične usmeritve do vseh aktualnih problemov. To dejstvo je vplivalo tudi na oblikovanje skupščinske pozicije in opozicije, na sejah pa je pogosto prihajalo do burnih spopadov med njima. Prizadeval sem si, da bi tudi z dobesednimi navedki iz stenografskih zapisnikov in časopisja čim bolj plastično prikazal pluralizem pogledov vseh poglobitvenih političnih dejavnikov na vlogo in delovanje oblastnih samouprav. Ob tem naj poudarim, da je prišlo pri reševanju konkretnih problemov razvoja Slovenije na različnih področjih do visoke stopnje enotnosti med njimi. Opozicija je bila kritična zlasti do načina, kako je Slovenska ljudska stranka vodila delovanje slovenskih oblastnih samouprav. Kritizirala je izrabljanje njene moči v samoupravnih organih v strankarski smeri in opozarjala tudi na senčne strani delovanja samouprav v Sloveniji. Širša politična dogajanja, že dobro obdelana v literaturi, sem prikazal le z vidika njihovega vpliva na delovanje oblastnih samouprav v Sloveniji. Glede

pluralistične strankarske sestave sta torej oblastni skupščini celo neke vrste predhodnici slovenskega parlamenta, izvoljenega leta 1990; v vmesnih obdobjih so namreč bila slovenska parlamentarna predstavništva sestavljena strankarsko monolitno. Slovenski parlamentarizem se je lahko uveljavil po ureditvi ustavnopravnega položaja Slovenije kot federativne enote jugoslovanske države, vse pristojnosti pravega državnega parlamenta pa so se lahko razvile šele v samostojni Republiki Sloveniji. V procesu oblikovanja slovenskega parlamentarizma ima zato tudi delovanje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine 1927–1929 pomembno mesto. Delovanje oblastnih samouprav oziroma oblastnih skupščin in odborov, preko katerih se je v prizadevanjih za razširitev pristojnosti in čim bolj samostojno reševanje perečih problemov, odvijal tudi spopad med centralizmom in avtonomizmom, ima večjo vlogo v političnem, gospodarskem, socialnem in kulturnem življenju na Slovenskem konec dvajsetih let, kot je doslej ugotavljalo naše zgodovinarje.

Pri nastajanju tega dela so mi številne ustanove in posamezniki nudili veliko pomoč. Pri zbiranju arhivskega gradiva sem bil deležen zlasti uslug sodelavcev Arhiva Republike Slovenije. Pri uporabi časopisja mi je bila dragocena posebna naklonjenost Inštituta za novejšo zgodovino. Tudi moje zbiranje dokumentacije v drugih ljubljanskih ter mariborskih ustanovah so mi olajšali njihovi sodelavci. Med posamezniki naj se posebej zahvalim obema recenzentoma, prof. dr. Dušanu Nečaku, ki je tudi kot predsednik sveta Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete pomagal pri izidu tega dela, in višjemu znanstvenemu sodelavcu dr. Juriju Perovšku, ki sem mu hvaležen tudi za pomoč in opozorila pri dokumentaciji. Za nasvete se zahvaljujem akademiku prof. dr. Vasiliju Meliku. Prof. dr. Igorju Grdini se zahvaljujem za jezikovno svetovanje. Izdajo dela je prevzel v svoj založniški program Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, za kar se mu zahvaljujem. Pri tem ima poseben delež njegova strokovna tajnica Jadranka Šumi. Posebno zahvalo sem dolžan tudi Ministrstvu za kulturo za gmotno podporo. Vsem, ki so mi kakor koli olajšali delo in mi nudili pomoč, se iskreno zahvaljujem.

Domžale, januar 2000

Miroslav Stiplovšek

1. Prizadevanje za avtonomijo Slovenije po ustanovitvi jugoslovanske države, oblikovanje ustavnopravnih temeljev okrnjenih samouprav ljubljanske in mariborske oblasti ter odpor proti njenemu udejanjenju

Značilnosti avtonomističnega delovanja Narodne in Deželne vlade za Slovenijo ter prizadevanja za oblikovanje slovenskega parlamenta do prve jugoslovanske ustave (1918–1921)

Razpad Avstro-Ogrske in prehod pretežnega dela slovenskega ozemlja v jugoslovansko državo ter začetek graditve slovenske državnosti v okviru Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (SHS) 29. oktobra 1918 pomenijo veliko prelomnico v novejši slovenski zgodovini, posebej v razvoju državnih ureditev na Slovenskem.¹ Slovenci so iz Avstro-Ogrske odšli »iz odpora proti dotedanjemu nemodremu nemškemu pritisku, proti narodnim krivicam ...«², oziroma kot je pojasnil politični list Resnica, glasilo zadnjega deželnega glavarja Kranjske dr. Ivana Šušteršiča in njegovih Avstriji do zadnjega zvestih privrženecv, ki je ob razpadu habsburške monarhije ugotovil: »Naši Nemci debelo gledajo, kako hitro se vrši prevrat. Niso nam hoteli dati pred leti avtonomije, zavirali so vsako rešitev jugoslovanskega vprašanja ... Nemška nedostopnost je rodila našo svobodo!«³ Od ustanovitve jugoslovanske države in nato vsa obdobja do aprilske vojne leta 1941 so bila prizadevanja za avtonomijo Slovenije stalna in prevladujoča usmeritev slovenske politike. Zgodovinopisje je posvetilo osvetlitvi položaja Slovenije v prvi Jugoslaviji in njenim avtonomističnim prizadevanjem že precejšnjo pozornost. Posebej se je preučevanje te problematike razmahnilo v procesu razpadanja druge Jugoslavije in oblikovanja samostojne Republike Slovenije, ki je bilo sklepno dejanje dolgotrajnega slovenskega narodnoeman-

¹ Različne vidike uveljavljanja slovenske samoodločbe leta 1918 je osvetlil v več razpravah Jurij Perovšek, najbolj celovito pa v delu Slovenska osamosvojitev v letu 1918. Študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov, Ljubljana 1998 (cit. Perovšek, Osamosvojitev), v katerem je navedel tudi vso relevantno literaturo o tej temi.

² Albin Prepeluh, Pripombe k naši prevratni dobi, Ljubljana 1938, 148.

³ Janko Pleterski, Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925, Ljubljana 1998, 439.

cipacijskega procesa, v katerem so bile dragocene tudi izkušnje državnopravnih prizadevanj prvega desetletja življenja Slovencev v jugoslovanski državi.⁴

V prizadevanjih za uveljavitev slovenske samoodločbe v okviru jugoslovanske države je bila prelomnega pomena ustanovitev Narodnega sveta za Slovenijo in Istro 16. in 17. avgusta 1918, s katerim so katoliška Vseslovenska ljudska stranka oziroma Slovenska ljudska stranka (SLS), liberalna Jugoslovanska demokratska stranka (JDS) in Jugoslovanska socialnodemokratska stranka (JSDS) ter politična društva primorskih in koroških Slovencev izoblikovala ne le skupni politično-predstavniški organ v boju za narodnopolitič-

⁴ V ilustracijo intenziviranja preučevanja navedene tematike v zadnjih letih naj navedemo, da sta poleg omenjenega znanstvenega posveta na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti novembra 1994, Slovenska matica organizirala dva simpozija, septembra 1995 s temo Slovenska trideseta leta in novembra 1998 z naslovom Narodna vlada, Država SHS in slovenske zamisli o prihodnosti pred letom 1918 in po njem, Zveza zgodovinskih društev Slovenije pa aprila 1998 simpozij Slovenija 1848–1998. Referati so bili objavljeni v zbornikih *Slovinci in država* (1995), *Slovenska trideseta leta* (1997) in *Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti* (1998). Uvodoma naj naštejemo nekaj celovitejših prikazov slovenske zgodovine med vojnoma v samostojnih publikacijah: Metod Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*, Ljubljana 1965; Janko Prunk, *Slovenski narodni programi*, Ljubljana 1986, in *Slovenski narodni vzpon. Narodna politika 1768–1992*, Ljubljana 1992; Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije*, Ljubljana 1961, 1996 (cit., *Pravna zgodovina*), in *Uvod v pravno zgodovino*, Ljubljana 1991, 1998; Lojze Ude, *Slovinci in jugoslovanska skupnost*, Maribor 1972; Janko Pleterski, *Narodi, Jugoslavija, revolucija*, Ljubljana 1988; Momčilo Zečević, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921. Od majniške deklaracije do vidovdanske ustave*, Maribor 1977 (cit., *SLS in jug. zedinjenje*), in *Za zgodovinski prelomnici. Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929, I*, Maribor 1986; Bojan Balkovec, *Prva slovenska vlada 1918–1921*, Ljubljana 1992; *Slovenska kronika XX. stoletja 1900–1941*, Ljubljana 1995 (cit. *Slovenska kronika*); Ervin Dolenc, *Kulturni boj. Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929*, Ljubljana 1995; Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929–1955, Ljubljana 1995; Janko Prunk, *Martin Ivanič, Osamosvojitve Slovenije*, Ljubljana 1996; Jurij Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva. Nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929*, Ljubljana 1996, posebej pa naj opozorimo na številna gesla v *Enciklopediji Slovenije* (cit. ES), v kateri je tudi posebno geslo *Slovinci* v knjigi 11, Ljubljana 1997, kjer je navedena tudi še vsa druga relevantna literatura. Za osvetlitev upravno-pravnih razmer med vojnoma pa naj opozorimo tudi na naslednje razprave in članke: Lovro Bogataj, *Uprava v Sloveniji od prevrata 1918 do izvršitve vidovdanske ustave*, *Slovinci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, Ljubljana 1928, 373–388 (cit., *Uprava v Sloveniji*), in *Uprava dravske banovine*, *Krajni leksikon dravske banovine*, Ljubljana 1937, 1–8; Marko Natlačen, *Oblastne samouprave v Sloveniji, Slovenci v desetletju 1918–1928*, 339–357; Dragotin Trstenjak, *Uprava v Sloveniji*, *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, Ljubljana 1939, 109–129; Miroslav Stiplovšek, *Prizadevanja za avtonomijo Slovenije od ustanovitve jugoslovanske države do kraljeve diktature (1918–1929)*, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 65 (Nova vrsta 30), Maribor 1994, št. 1, 77–95, in *Državne ureditve na jugoslovanskem ozemlju Slovenije 1918–1929*, *Arhivi XVIII*, Ljubljana 1995, št. 1–2, 18–29, ter *Die verfassungsrechtliche Lage und die Autonomiebestrebungen Sloweniens im jugoslawischen Staat 1918–1941*, *Österreichische Osthefte* 39, Wien 1997, 1, 5–42. Za jugoslovanski okvir pa naj opozorimo še na naslednja dela: Ferdo Čulinović, *Državnopravna historija jugoslovanskih zemalja XIX. i XX. vijeka*, Zagreb 1954, in *Državnopravni razvitak Jugoslavije*, Zagreb 1963; Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988 I. Kraljevina Jugoslavija 1914–1941*, Beograd 1989; Jože Pirjevec, *Jugoslavija. Nastanek, razvoj in razpad Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije*, Koper 1995, v zadnjih dveh delih in ob članku Janka Pleterskega, *Istorija Jugoslavije do 1941*, *Enciklopedija Jugoslavije* 6, Zagreb 1990, pa je navedena tudi druga pomembna literatura o zgodovini prve Jugoslavije.

Dr. Anton Korošec

Ivan Hribar

Ena zadnjih sej kranjskega deželnega odbora

no osamosvojitve, ampak tudi telo, ki je nato ob avstrijski oblasti postopoma uveljavljalo narodno oblast, odločilno vlogo pa je odigralo ob prevratu oziroma državni spremembi na Slovenskem 29. oktobra 1918. Narodni svet je številne aktualne naloge reševal prek odsekov za posamezna področja delovanja in s pomočjo pokrajinskih odsekov. Načelna stališča o slovenski viziji ustavne in upravne ureditve bodoče jugoslovanske države je izoblikoval ustavnopravni odsek na septembrski seji, ki jo je zaradi pomembnosti vodil predsednik Narodnega sveta dr. Anton Korošec. Na njej je eden prvakov SLS Fran Šuklje utemljal avtonomni položaj Slovenije v skupni jugoslovanski državi s tradicijo in nujnostjo upoštevanja razvoja posebnosti. Prav v času, ko je 6. oktobra v Zagrebu začelo delovati Narodno vijeće (predsednik dr. Korošec) kot najvišji organ bodoče jugoslovanske države, je Šuklje problematiko njene avtonomistične ureditve še podrobneje razčlenil. Narodni svet je neposredno pred prevratom in po njem konec oktobra 1918 prevzel izvajanje aktualnih nalog oblasti oziroma »javne uprave«, že 26. oktobra pa je odstavil tudi kranjskega deželne glavarja dr. Ivana Šušteršiča.⁵

Po veliki manifestaciji v čast narodne osvoboditve 29. oktobra 1918 v Ljubljani je bilo v procesu udejanjanja slovenske narodne samoodločbe in državnosti najpomembnejše dejanje Narodnega sveta dva dni kasneje sestava Narodne vlade za Slovenijo. Vanjo so vstopili predstavniki vseh treh slovenskih političnih strank, več kot polovica resorjev v njej pa je bila zaupana članom SLS. Še isti dan, 31. oktobra, je vlado na njegov predlog imenovalo Narodno vijeće, ki je kot vrhovni organ nove samostojne in suverene Države Slovencev, Hrvatov in Srbov prevzelo le vodenje zunanje politike in vojaških zadev, pravico do razveljavitve zakonov in sodnih pomilostitev iz časa Avstro-Ogrske, vse druge pristojnosti pa naj bi samostojno izvajale narodne vlade posameznih nacionalnih oziroma zgodovinskih enot. Narodni svet je na prvo slovensko nacionalno vlado, ki jo je poleg predsednika Josipa viteza Pogačnika sestavljalo še 12 resornih poverjenikov,⁶ prenesel vso upravno-izvršilno in zakonodajno oblast. Ljubljanski Narodni vladi so pripadale tudi vse pristojnosti nekdanjih državnih deželnih uprav oziroma deželnih vlad, prav tako pa je prevzela tudi »vrhovno vodstvo in nadzorstvo vseh avtonomnih oblasti in naprav v vsem svojem teritorialnem območju«. Hkrati je razpustila še kranjski deželni odbor kot zadnji organ nekdanje deželne avtonomije,⁷ medtem ko je deželni zbor prenehal delovati

⁵ Dr. Josip Jerič, Narodni svet, Slovenci v desetletju 1918–1928, 153–155; Janko Pleterski, Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo, Ljubljana 1971, 242–250; J. Perovšek, Osamosvojitve, 13–37.

⁶ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 1, 4. 11. 1918 (cit. UL NV); SLS je poleg predsedniške funkcije dobila še šest poverjeniških resorjev: za notranje zadeve (J. Brejc), za uk in bogočastje (K. Verstovšek), za kmetijstvo (A. Kalan), za narodno obrambo (L. Pogačnik), za javna dela (V. Remec) in za zdravstvo (A. Breclj). Iz vrst JDS so bili poverjeniki za finance (V. Kukovec), za prehrano (I. Tavčar), za trgovino in industrijo (K. Triller), za promet (P. Pestotnik) in za pravosodje (V. Ravnihar). Predstavnik JSDS v vladi je bil poverjenik za socialno politiko (A. Kristan).

⁷ Zapisnik 4. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani 4. 11. 1918 (cit. NV), Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921, I. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919. Za objavo pripravil Peter Ribnikar, Ljubljana 1998, 68–69 (cit. Zapisniki); UL NV, št. 4, 9. 11. 1918.

že ob začetku prve svetovne vojne.⁸ Ob dejstvu, da je Narodna vlada začela izvajati državno oblast ne le na gospodarsko-socialnem in kulturno-prosvetnem področju, temveč v znatni meri tudi glede vojaških in zunanjepolitičnih zadev iz pristojnosti Narodnega vijeća, je postalo aktualno tudi vprašanje, »ali naj se kot najvišji nosilec oblasti v Sloveniji osnuje nacionalni parlament.«⁹

Josip vitez Pogačnik

Razglas o imenovanju Narodne vlade

Razmere so torej terjale, da se določi razdelitev pristojnosti med Narodnim svetom in Narodno vlado ter se jih razmeji tudi v odnosu do zagrebškega Narodnega vijeća kot vrhovnega organa Države SHS. Vprašanje medsebojnega razmerja je bilo na dnevnem redu seje predsedstva Narodnega sveta 6. novembra. Po uvodnih ugotovitvah dr. Alberta Kramerja (JDS), poverjenika za Slovenijo v Narodnem vijeću, da je sedaj Narodna vlada najvišja »inštanca« in da Narodni svet nima več »direktnega vpliva« nanjo, temveč da mu ostaja »samo funkcija pripravljanja«, se je razvila razprava. V njej je le dr. Josip Je-

⁸ Med vojno je deželni odbor sprejemalčasne sklepe tudi v imenu deželnega zbora in naj bi mu jih dal v potrditev ob ponovnem sklicu. Deželni odbor se je zadnjič sestel 22. oktobra 1918, ko je pozdravil razglas Narodnega vijeća SHS o prevzemu vodenja narodne politike in sklenil, da bo opravljal le še tekoče naloge nepolitičnega značaja (Saša Serše, Gradivo Kranjskega deželnega odbora in leto 1918, Arhivi XI, 1988, 96).

⁹ Jurij Perovšek, Vprašanje slovenskega parlamenta leta 1918, Prispevki za novejšo zgodovino XXXV, 1995, 26 (cit. Prispevki).

rič (SLS) menil, da je Narodni svet »vendar nekaj več, kakor le posvetovalna inštitucija«, medtem ko se je prelat Andrej Kalan, prav tako iz SLS, strinjal s Kramerjevim stališčem, da je najvišji forum Narodna vlada, za katero naj Narodni svet kot posvetovalno telo pripravlja gradivo.¹⁰

Potem ko se je pokazalo, da tudi Narodnemu vijeću, ki se je o pomembni vojaški zadevi obrnilo na Narodni svet in ne na Narodno vlado, ni jasno, da Narodni svet »nima nikake eksekutive«, so na vladni seji sklenili, da je treba pristojnosti jasno razmejiti.¹¹ Na njen predlog se je 9. novembra najprej sestalo predsedstvo Narodnega sveta, nato pa sta bili še dve skupni seji. Na predsedstveni seji je bil spet glavni poročevalec Kramer. Bistvenega pomena je bilo njegovo opozorilo, da Narodno vijeće kot vrhovna oblast odreka Narodni vladi zakonodajne pristojnosti. »Izključeno je, da bi imel« Narodni svet, ki je sedaj »le delegacija strank, legislativno in kontrolno oblast«. Glede na dejstvo, da mu Narodno vijeće ni predalo nobenih kompetenc, je menil, da bi bil razširjeni Narodni svet »nekak sosvet in pomoč« Narodni vladi. Ta stališča so bila v skladu s centralističnimi težnjami JDS. Nasprotoval jim je le Jerič s predlogi, »da se ne prenese cel delokrog« na Narodno vijeće, »ker bodo privedle razmere do tega, da bomo morali varovati svoje interese«; po njegovem mnenju naj bi bila Narodna vlada najvišjemu organu Države SHS odgovorna le za skupne zadeve, Narodnemu svetu pa za vse notranje, slovenske zadeve. Tako bi izginili kompetenčni spori. Po tem tehtnem posredovanju je Kramer oblikoval več predlogov, s katerimi bi Narodni svet presegel vlogo le posvetovalnega organa. Imel naj bi »v omejenem delokrogu« pravico vladi dajati predloge, njegovemu plenumu pa bi morala Narodna vlada poročati o svojih sklepih in naredbah oziroma mu jih dajati »v pretres«. Medsebojna povezava naj bi se ustvarila v obliki skupnega informacijskega biroja, sejam Narodne vlade naj bi prisostvoval predstavnik predsedstva Narodnega sveta in obratno, njegova pisarna pa naj bi se preselila v vladno palačo. Narodni svet naj bi se preoblikoval oziroma reformiral v pokrajinski zbor s pritegnitvijo še drugih zastopnikov političnih strank. Predsedstvo Narodnega sveta je vse te predloge soglasno sprejelo.¹²

V razpravi o teh predlogih na skupni seji predstavnikov predsedstva Narodnega sveta in Narodne vlade so veliko pozornost posvetili vprašanju slovenskega parlamentarnega predstavnštva. Dr. Janko Brejc (SLS) je predlagal, da se Narodni svet spremeni »v nekak parlament«, ki bi mu bila Narodna vlada odgovorna. Po poudarku, da vidi »fundament ... v volji ljudstva«, izrečenem kot nasprotovanje pristojnostim Narodnega vijeća, da bi se samo pogajalo s srbsko vlado glede zedinjenja, je ponovil, da se mora »na vsak način« ustvariti parlament, o obliki preosnovanja pa naj bi odločal Narodni svet. Ob tem je posebej poudaril, da njegova stališča niso separatistična, kot so mu podtikali razpravljalci iz liberalnega tabora, ki so odločno zavračali Brejčev predlog, izražen v imenu SLS, o oblikovanju vrhovnega nosilca slovenske nacionalne oblasti. Funkcionarji JDS so

¹⁰ Zapisnik seje Narodnega sveta 6. 11. 1918, Grada o stvaranju jugoslovenske države (I.I.–20. XII. 1918), priredila dr. Dragoslav Janković in dr. Bogdan Krizman, Beograd 1964, 492–493 (cit. Grada). Arhivsko gradivo Narodnega sveta je v fondu št. 58 v ARS.

¹¹ Zapisnik 8. seje NV 7. 11. 1919, Zapisniki, 82.

¹² Zapisnik seje predsedstva Narodnega sveta 9. 11. 1918, Grada, 533–534.

Z a p i s n i k .

seje Narodne vlade SHS v Ljubljani dne 9. novembra 1918.

Navzoči : vsi člani vlade, razven zadržanih dr. Brežčiča in dr. Verstovška ; slednjega zastopa zaupnik profesor dr. Šarabon.
Začetek ob 3 h 40

Seja se prične kot skupna seja Narodne vlade in Narodnega sveta, katerega zastopajo : ravnatelj Ivan Hribar, tajnik NS dr. Brežigar, odvetniški kandidat dr. Josip Jerić, železniški nadrevident Miroslav Kežar in predsedstveni tajnik NV v Zagrebu, urednik dr. Albert Kramer.

Sprejmemo se soglasno sledeči predlogi:

- 1.) NS ima pravico, staviti Narodni vladi predloge.
- 2.) NS se ima reformirati na ta način, da se pričnejo se drugi zastopniki strank.
- 3.) Narodna vlada naj poroča plenumu NS o vsi storjenih sklepih in izdanih naredbah.
- 4.) Pododseki, odseki in enote NS imajo pravico staviti Narodni vladi predloge po predsedstvu NS.
- 5.) Medsebojno občevanje med NS in Narodno vlado se vrši na ta način, da prisostvuje seja Narodne vlade zastopnik NS in obratno.
- 6.) Pisarna Narodnega sveta se preseli v uradne prostore Narodne vlade in ustanovi se skupen informacijski biro. Zveza z NV naj se vzdržuje potom zastopnika Slovencev pri NV, predsedstvenega tajnika dr. M. Kramerja.

Glede naredbe, ki jo je izdal poverjenik dr. Ravnihar kot namestnik poverjenika za finance dr. Kukovca in ki določa, da se denar NS smatra za denar Narodne vlade in se ima oddati finančnemu ravnateljstvu, se ugotovi, da je bila to pomota, ki je pa ni zakrivil dr. Ravnihar, ampak finančni svetnik Spindler. Pomota se bo uradno popravila.

Zapisnik skupne seje Narodne vlade in predsedstva Narodnega sveta o ureditvi medsebojnih pristojnosti

poudarjali, da je Narodna vlada odgovorna le Narodnemu vijeću in da ne more biti vmes še nekega organa (Ivan Hribar, vršilec dolžnosti predsednika Narodnega sveta), da bi bila anomalija, če bi bila odgovorna »nekakemu parlamentu v Ljubljani« in da »ne rabimo nobenega pokrajinskega zbora« ter da je Narodno vijeće proti temu, da bi se Narodni svet »vtikal v eksekutivo«. Predstavnik JSDS Anton Kristan je menil, da je Narodni svet sklenil svoje delo in naj se zato oblikuje pokrajinski zbor, sestavljen iz 50 članov iz Slovenije in dveh iz Trsta, ki naj mu bo Narodna vlada odgovorna.

Končno je obveljalo stališče, da je delovanje Narodnega sveta še potrebno in da še ni opravilo svojih nalog, glede njegovega preosnovanja in ureditve razmerja z Narodno vlado pa je popoldanska skupna seja potrdila vse omenjene sklepe predsedstva.¹³ To je v formalnem pogledu pomenilo, da je Narodni svet dobil »značaj vrhovnega predstavniškega telesa«, sklepi o njegovih odnosih do Narodne vlade pa so mu »omogočali, da bi lahko izvajal ... zakonodajno oblast in hkrati sodeloval v upravni oblasti«. Narodni svet je v pismu svojim krajevnim odborom 30. novembra 1918 po prikazu svoje nove vloge ugotovil, da je njegovo razmerje z Narodno vlado »podobno onemu med parlamentom in ministrstvom, parlament izdaja postave ali zakone, ministrstvo pa jih izvršuje«. ¹⁴ Dejansko pa je Narodna vlada ves čas obstoja zakonodajne in izvršilne naloge izvajala samostojno, kajti vse, kar je bilo glede pristojnosti Narodnega sveta sklenjeno, »je ostalo na papirju in se ni izvajalo«. ¹⁵

Ker zaradi tega ni bila prizadeta tedaj velika državnopravna samostojnost Slovenije, dejstvo, da Narodni svet ni začel delovati v smislu navedenih sklepov, ni imelo negativnih posledic. Pomembna pa je že postavitev zahtev za oblikovanje slovenskega parlamenta v procesu celovite izgradnje nove oblasti, za njihovo udejanjenje pa je bil neugoden ne le kratkotrajni obstoj Države SHS, temveč tudi dejstvo, da so bili funkcionarji predsedstva Narodnega sveta tedaj preobremenjeni z opravljanjem nalog v Narodnem vijeću in Narodni vladi. Iz razprav o razmerju med posameznimi oblastnimi dejavniki se vidi polarizacija stališč o državnopravnem položaju Slovenije. Predlogi predstavnikov SLS in tudi JSDS bi preko slovenskega parlamenta utrjevali njeno avtonomijo, pobude liberalcev za likvidacijo Narodnega sveta pa so vodile h krepitvi centralizma. Bile pa so tudi izraz boja za politično moč in ugled. ¹⁶ Vsa ta razhajanja so se še bolj očitno pokazala po prvoedecembrskem zedinjenju, ko je bilo oblikovanje pokrajinskega zbora za Slovenijo aktualno kot pomemben temelj za ohranitev avtonomije Slovenije.

Temeljni pravni akt o pristojnostih Narodne vlade, o organizaciji različnih upravnih področij in delovanju nižjih oblastnih organov je Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade v Ljubljani, ki jo je izdala 14. novembra 1918 po sporazumu z Narodnim vijećem, ne pa po njegovem pooblastilu. Ima značaj ustavnega zakona in mednarodne pogodbe o federativnem položaju Slovenije v Državi SHS. Z njo je Na-

¹³ Zapisnik skupne seje predsedstva Narodnega sveta in vlade 9. 11. 1918, Grada, 536–537; Zapisnik 10. seje NV 9. 11. 1918, Zapisniki, 89–90.

¹⁴ J. Perovšek, Vprašanje slovenskega parlamenta leta 1918, 32–33.

¹⁵ J. Jerič, n. d., 155.

¹⁶ M. Zečević, SLS in jug. zedinjenje, 165.

rodna vlada prepustila Narodnemu vijeću poleg vojaških in diplomatskih zadev, a oboje v praksi samo deloma, le še poganja za združitev s Kraljevino Srbijo in proti njenim odločitvam ni bilo priziva. Veljala je tudi praksa, da so bile odločbe Narodnega vijeća veljavne šele tedaj, ko jih je razglasila Narodna vlada v svojem uradnem listu. V naredbi je bilo posebej poudarjeno, da je Narodna vlada za vsa oblastva, za vse urade in javne organe na slovenskem ozemlju najvišja odločujoča in prizivna instanca. Svojo oblast si je prizadevala uveljaviti na celotnem slovenskem etničnem ozemlju, kar pomeni udejanjanje Zedinjene Slovenije, in v naredbi je bilo izpuščeno le Prekmurje,¹⁷ tedaj še v sestavi Ogrske, dejansko pa je ni mogla izvajati na Primorskem, ki jo je zasedla italijanska vojska, prav tako pa ni uspela vojaška zasedba slovenskega dela Koroške z izjemo Mežiške doline. Pač pa se je zlasti po zaslugi Narodnega sveta za Štajersko in prostovoljskih enot generala Rudolfa Maistra uveljavila slovenska oblast na širšem mariborskem območju. Ob tem naj poudarimo, da si je Narodna vlada prizadevala za čim prejšnjo slovenizacijo vseh oblastnih in upravnih forumov na območju svojega delovanja. S posebno naredbo pa je Narodna vlada določila tudi svoje pristojnosti pri poslih, ki so jih do razpada Avstro-Ogrske opravljale avtonomne deželne oblasti. Za tiste upravne zadeve, za katere so imeli po avstrijskih zakonih pravico potrjevanja deželni odbori, je prenesla pristojnosti na svoja ustrezna poverjenišтва, za tiste posle, za katere je bila potrebna odobritev deželnih zborov ali še cesarjeva potrditev, pa je prenesla na seje celotne vlade.¹⁸

Oblikovanje Narodne vlade s tako širokimi pristojnostmi pomeni – zlasti ob dejstvu, da je začela samostojno reševati tudi nekatere zadeve iz delokroga Narodnega vijeća (npr. urejanje odnosov z Nemško Avstrijo, izgrajevanje slovenske vojske, ki je prisegla njej, razveljavljanje več starih avstrijskih zakonov po lastni presoji, izvajanje pomilostitev) – uveljavitev slovenske državnosti v okviru Države SHS in vidno potrditev uresničevanja slovenske narodne samoodločbe na političnem, gospodarskem, socialnem in kulturnem področju. Glede na takšno izvajanje oblastnih pristojnosti na vseh področjih družbenega življenja so se v položaju Slovenije v Državi SHS s federativnimi prepletale tudi nekatere konfederativne prvine.¹⁹ Prav v času, ko je ob koncu novembra Narodna vlada izvajala »že vso državno oblast«,²⁰ pa so se v Narodnem vijeću pod pritiskom širjenja italijanske vojaške zasedbe slovenskih in hrvaških ozemelj ter akcije oblastnih vrhov Kraljevine Srbije ob podpori unitarističnih in centralističnih sil ter posebej srbskega življa v Državi SHS začele sklepne razprave o združitvi obeh držav v Kraljevino SHS. Zaman so bila redka svarila pred tem prenatrpanim korakom in napovedi hudih bodočih narodnopolitič-

¹⁷ UL NV, št. 11, 21. 1. 1918; L. Bogataj, Uprava v Sloveniji, 377–378; B. Balkovec, n. d., 52–54; J. Perovšek, Osamosvojitve, 78–80.

¹⁸ UL NV, št. 43, 28. 1. 1919.

¹⁹ O delovanju NV so ohranjeni zapisniki vseh njenih sej, ki so objavljeni v navedenih Zapisnikih, in drugo arhivsko gradivo v Arhivu Republike Slovenije (ARS). Drugi pomemben vir pa je njen Uradni list, v katerem so objavljeni pravni akti, s katerimi je kot celota ali preko posameznih poverjeništev urejala pereče poprevratne zadeve. Podrobneje glej B. Balkovec, n. d., in J. Perovšek, Osamosvojitve.

²⁰ Jurij Perovšek, Slovenska državna volja v prvem desetletju jugoslovanske krize, Slovenci in država, 125.

nih bojov zaradi številnih »plemenskih« različnosti.²¹ Uspešno delovanje slovenske Narodne vlade in drugih narodnih vlad je posebej spodbudilo predstavnike avtonomistično-federalističnih strank v Narodnem vijeću, iz Slovenije SLS, da so v navodilih delegaciji za pogajanja o združitvi v Beogradu naložili tudi nalogo, naj izposluje še nadaljnje izvajanje avtonomnih zadev preko pokrajinskih vlad, odgovornih pokrajinskim skupščinam, do sprejetja ustave s kvalificirano večino.²²

V skladu z navodili Narodnega vijeća je njegova delegacija v spomenici regentu Aleksandru na združevalni slovesnosti 1. decembra 1918 v Beogradu izrazila v imenu Države SHS željo, da bi v prehodnem obdobju do začetka delovanja Ustavodajne skupščine glede na moderna parlamentarna načela državna vlada odgovarjala za svoje delo sporazumno oblikovanemu Začasnemu narodnemu predstavništvu, iz istih razlogov pa naj ostanejo »... v veljavi pod kontrolo državne vlade dosednji avtonomni administrativni organi, ki bodo za svoje uradovanje odgovarjali avtonomnim predstavništvom«. Regent Aleksander je v govoru ob razglasitvi zedinjenja poudaril, da ta stališča »popolnoma« sprejema in zagotovil, da bo vlada takoj storila vse za njihovo udejanjenje.²³ Ta najvišja zagotovila o ohranitvi avtonomije v prehodnem obdobju so se kmalu izkazala kot utvara, kajti centralistične sile so obšle želje in obljube ob prvodecembrskem aktu in se takoj po njem »lotile obsežnih ukrepov, da bi oslabile vse oblike samostojnega organiziranja oblasti v posameznih jugoslovanskih deželah ter likvidirale njihov kakršenkoli avtonomni položaj v odnosu do centralnih državnih organov. Metode pri izvajanju takšne politike so se kazale zlasti pri plačanju slovenskih avtonomističnih zahtev, ki se mu je slovenska stran močno postavljala po robu.«²⁴ To je prišlo do izraza že ob določanju pristojnosti Deželne vlade za Slovenijo in v prizadevanjih za oblikovanje slovenskega pokrajinskega oziroma deželne zbornice kot v prvodecembrskem aktu predvidenega avtonomnega predstavništva.

Na čelu centralističnih sil je bil Svetozar Pribičević. Kot posle vodeči podpredsednik zagrebškega Narodnega vijeća je najbolje poznal avtonomistične težnje v deželah, ki so prišle v jugoslovansko državo iz nekdane habsburške monarhije. Zaradi njegovih prizadevanj je predsedstvo Narodnega vijeća še pred vrnitvijo predsednika dr. Korošca iz tujine,²⁵ na seji 3. decembra ugotovilo, da je s prvodecembrskim aktom »prenehala funkcija Narodnega vijeća kot vrhunske suverene oblasti« Države SHS. Na njej se je strinjalo, da bo najprej oblikovana skupna vlada, v roku enega meseca pa naj bi začelo delovati »Državno vijeće« kot začasna legislativa. Sedanje deželne vlade naj ostanejo do sklicanja konstituantne, »v kolikor posamezni resorji ne bodo prešli v enotno pristojnost« osrednje

²¹ Anton Štebi, Resnica in ideali jugoslovanskega problema, *Demokracija*, november 1918, 255–263.

²² Grada II, 646.

²³ Grada II, 674–675.

²⁴ M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, 184.

²⁵ Dr. Korošec je kmalu po ustanovitvi Narodnega vijeća odpotoval v tujino in kot njegov predsednik sodeloval na konferenci v Ženevi od 6. do 9. novembra 1918, na kateri so podpisali Ženevski sporazum o združitvi Države SHS in Kraljevine Srbije v skupno državo na federativni podlagi. Ker je bila tako zamišljena jugoslovanska država v nasprotju z velikosrbskim konceptom zedinjenja, ga je Kraljevina Srbija razveljavila. Iz teh razlogov je tudi ovirala vrnitev dr. Korošca v domovino in tako je bil prvodecembrski akt izvršen brez njegovega sodelovanja.

vlade. Tem naj bi resorni ministri dajali »splošna navodila« in izvajali nad njimi »generalno kontrolo«, za izvršilne funkcije pa naj bi bile avtonomne deželne vlade »zadnje pravno oblastvo«.²⁶ Te odločitve so bile usodne za predvideno delovanje deželnih avtonomnih predstavništev ter pomenijo odstop od zahtev in zagotovil ob prvodecembrskem zedinjenju, saj »naj bi predvsem pripravile tla za uvajanje centralističnih administrativnih ukrepov v državni upravi«.²⁷ Ta proces so za kratek čas zavrli spori pri sestavljanju prve jugoslovanske vlade, po njenem oblikovanju 20. decembra²⁸ pa je stekel pospešeno.

Dotlej je Narodna vlada za Slovenijo delovala povsem samostojno. Na seji 23. decembra jo je predstavnik vojaških oblasti iz Beograda seznanil z novo organizacijo vojske v državi, ki so jo nato izgrajevali kot eno temeljnih opor centralizma in velikosrbske hegemonije. Na isti seji je Narodna vlada sprejela tudi sklep o kolektivnem odstopu. Iz Zagreba je dobila dopis, da so z imenovanjem osrednje vlade prenehale vse funkcije Narodnega vijeća, njegovi člani pa bodo postali poslanci državnega sveta. S tem so vzpostavljene »redne razmere« in vse pokrajinske vlade, ki so skrbale za upravo »v prehodni dobi«, naj dajo »svoje mandate regentu na razpolago«. Še isti dan je s svojim odstopom Narodna vlada seznanila ministrskega predsednika Stojana Protića.²⁹

Novi notranji minister Svetozar Pribičević je takoj po prvi vladni seji začel ukrepati za omejitev samostojnosti pokrajinskih oblasti. Z brzojavko je predsednika Narodne vlade Pogačnika 24. decembra obvestil, da je državna vlada prevzela »v izključno pristojnost« resorje za zunanjo politiko, vojaške zadeve, finance, železnice in pošto, prehrano in obnovo države, trgovino, obrt, industrijo in socialno politiko ter za pripravo ustavodajne skupščine in izenačenje zakonov. Kolikor so za navedene zadeve obstajala v dosedanjih vladah posebna poverjenišтва, se pri imenovanju novih deželnih vlad za te resorje ne bodo postavljali funkcionarji.³⁰ Navedeni sklepi osrednje vlade in zadnje seje predsedstva Narodnega vijeća so pomenili hudo okrnitev pristojnosti novih deželnih vlad v primerjavi z njihovimi poprevratnimi predhodnicami. Že vnaprej so pristojnosti predvidenih avtonomnih predstavništev glede opravljanja nadzora nad deželnimi vladami tudi omejevali v korist posameznih ministrstev oziroma vlade.

Regent Aleksander je 7. januarja 1919 ukinil vse dotedanje avtonomne narodne vlade ter določil njihovo nadomestitev z deželnimi vladami, ki so imele manjše število poverjeništev in omejene pristojnosti. Z ukazom je določil, da bo imela Deželna vlada za Slovenijo le štiri poverjenišтва (za notranje zadeve, pravosodje, kmetijstvo in prosveto), tj. le tretjino v primerjavi z Narodno vlado.³¹ Dne 24. januarja je imenoval dr. Janka Brejca

²⁶ Građa II, 683–684.

²⁷ M. Zečević, SLS in jug. zedinjenje, 190.

²⁸ Građa II, 725–727. S kraljevim ukazom o imenovanju prve vlade Kraljevstva SHS je postal dr. Korošec kot predsednik Narodnega vijeća njen podpredsednik, pomemben resor ministra za Ustavodajno skupščino in izenačenje zakonov pa je dobil dr. Kramer (JDS).

²⁹ Zapisnik 38. seje NV 23. 12. 1918, Zapisniki, 208–214.

³⁰ Zapisnik 39. seje NV 27. 12. 1918, Zapisniki, 218–220.

³¹ Službene novine Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca 3, 1. 2. 1919; M. Zečević, SLS in jug. zedinjenje, 210, in Na zgodovinski prelomnici, 186.

(SLS) za predsednika in dr. Gregorja Žerjavo (JDS) za podpredsednika nove Deželne vlade za Slovenijo.³² Dr. Brejc je v kasnejših spominih zapisal, da so v Narodni vladi sicer pričakovali določene spremembe pri sestavi in pristojnostih, nikakor pa ne reorganizacije, ki bi pomenila popolno izgubo skrbno zgrajene upravne avtonomije in »še večjo odvisnost od državne centrale, kakor je bila prejšnja odvisnost od Dunaja«. In dalje: »Po tej deklasifikaciji prejšnje, avtonomne vlade se je začela borba za njen delokrog in njeno kompetenco in sploh borba proti desorganizujočim praktikam centralne vlade, ki so z vsakim dnem zanašale nove zmešnjave v našo vseskozi urejeno upravo«.³³

Dr. Janko Brejc

Dr. Gregor Žerjav

Zato se je po določitvi le štirih poverjeništev v ljubljanski vladi začel oster spopad med Ljubljano in Beogradom, posebej z notranjim ministrom Pribičevićem. Ministrski svet je moral končno pristati na kompromis v tem pogledu, da je formalno ostal pri odločitvi o štirih poverjeništvih, dovolil pa je ministroma za gradnje in socialno skrbstvo, da imenujeta svoja poverjenika v Deželni vladi za Slovenijo.³⁴ Po ostrih protestih in posredovanjih je bila torej slovenska Deželna vlada razširjena na šest poverjeništev, kar je največ v primerjavi z drugimi deželnimi vladami, ministrstva, ki so prevzela neposredno vse pristojnosti za Slovenijo, pa so v Ljubljani kmalu ustanovila 13 različnih izpostav in uradov, s čimer se je začela upravna dvotirnost.³⁵ Imenovana Deželna vlada, odgovorna osrednji vladi, ki je postala pritožbena instanca za njene odloke, je v primerjavi z Narodno vlado izgubila značaj vrhovnega organa oblasti v Sloveniji ter »zato v znatni meri

³² Zapisnik 51. seje NV 24. 1. 1929, Zapisniki, 295. Z istim ukazom so bili poleg predsednika Pogačnika razrešeni še poverjeniki za narodno obrambo, finance, prehrano, trgovino in industrijo, javna dela, promet in socialno skrbstvo, ker so njihove pristojnosti prevzeli neposredno resorni ministri v Beogradu.

³³ Dr. Janko Brejc, *Od prevrata do ustave, Slovenci v desetletju 1918–1921*, 165 in 212.

³⁴ Zapisnik 52. seje NV SHS 27.1.1919, Zapisniki 302; J. Brejc, n. d., 211–212.

³⁵ L. Bogataj, *Uprava v Sloveniji*, 384–385.

prejšnji narodno-politični pomen, kar je sočasno pomenilo tudi poskus likvidacije temeljnih prvin slovenske državnosti doseženih« po prevratu 1918.³⁶ Med posameznimi ministri in posle vodečimi poverjeniki je začelo prihajati do kompetenčnih incidentov.³⁷

Zaradi odpora Pribičevićevemu diktatu glede sestave Deželne vlade je ta začela delovati šele 28. februarja 1919,³⁸ pri čemer je treba poudariti, da je po zaslugi poverjenikov SLS in v začetku tudi JSDS »v praktičnem življenju avtonomno pokrajinske zadeve v Sloveniji«³⁹ opravljala še večino časa do uveljavitve Vidovdanske ustave. Po prvodecembrskem aktu se je začela v Sloveniji krepiti vloga JDS, ki je vedno bolj očitno postajala opora beograjskih centralističnih krogov. Ti so svojo slovensko ekspozituro podpirali, kar se je pokazalo tudi pri kadrovski sestavi prve slovenske Deželne vlade, v kateri SLS – za razliko od Narodne vlade – ni imela več večine.⁴⁰

Boj za slovensko avtonomijo pa se ni razplamtel le okoli Deželne vlade, temveč se je vzporedno še posebej zaostril ob zahtevah za oblikovanje pokrajinskega zbora za Slovenijo, in to na dveh ravneh: proti centralističnim oblastem v Beogradu, v slovenskem okviru pa med avtonomistično-federalističnim blokom SLS in JSDS ter centralistično JDS. »Centralistične sile in velikosrbski politični krogi so se upirali zlasti vzpostavitvi slovenske pokrajinske skupščine kot vrhovnega predstavniškega in zakonodajnega organa, ki bi mu Deželna vlada odgovarjala za svoje delo do sprejetja ustave«, še posebej zato, ker so take zahteve postavljali tudi drugod, zlasti na Hrvaškem.⁴¹ V času t. i. »deželne krize« februarja 1919, ko se je reševala problematika razširitve pristojnosti Deželne vlade in oblikovanja pokrajinskega zbora, vprašanje njunih medsebojnih odnosov in stopnje podrejenosti centralnim organom v Beogradu, so se medstrankarski odnosi hudo zaostrili, kajti odločalo se je o bodočem avtonomističnem ali centralističnem položaju Slovenije. Zanimivo je dejstvo, da je z napadi na JDS kot orodje Pribičevićeve centralistične politike v Sloveniji začela JSDS, ki je tej stranki in njenim beograjskim prijateljem očitala, da želijo prevzeti deželno predsedstvo ter na čelo avtonomnih poverjeništev postaviti uradnike. Socialni demokrati so liberalce obtožili, da hočejo pristojnosti deželnega zbora – »če bo sploh« – omejiti le na pravico do sestajanja, o njegovi zakonodajni funkciji pa »ni govora«.⁴² Te obtožbe JSDS so bile sicer skladne z interesi in hotenji SLS, ki pa je verjetno zaradi sodelovanja z JDS v osrednji vladi v začetku polemik posredovala pomirjevalno.

³⁶ M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, 186–187.

³⁷ J. Brejc, n. d., 212–214.

³⁸ Zapisniki, 19.

³⁹ M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, 187.

⁴⁰ Poleg podpredsednika dr. Žerjave je JDS dobila še mesto poverjenika za pravosodje (dr. Vladimir Ravnihar), JSDS je imela v njej poverjeništvu za javna dela (Anton Kristan) in za socialno politiko (Albin Prepeluh), SLS pa je prišla do štirih mest v vladi šele potem, ko je predsednik Brejc imenoval vodjo poverjenišтва za kmetijstvo (prelat Andrej Kalan), iz njenih vrst pa sta bila še poverjenika za notranje zadeve (dr. Gustav Golia) ter za uk in bogočastje (dr. Karel Verstovšek); Zapisniki, 19; Balkovec, n.d., 184.

⁴¹ M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, 188.

⁴² Naprej, št. 26, 1. 2. 1919, Pribičević in prijatelji.

Največ polemik in spopadov med avtonomistično-federalističnim in centralističnim taborem je bilo glede pristojnosti pokrajinskega oziroma deželnega zbora za Slovenijo. Prav JDS, ki je kmalu začela odločno nasprotovati njegovemu dejanskemu funkcioniranju, je prva imenovala svoje predstavnike v njem – in to še preden so se vse tri politične stranke sporazumele o številu njegovih članov in ključu za medsebojno razdelitev mest v njem. Na zboru zaupnikov JDS 5. januarja 1919 je po orisu razmer v državi, ki ga je podal minister Kramer, poverjenik dr. Vekoslav Kukovec pozdravil oblikovanje centralne vlade in trenutek, ko bo začel delovati »naš ljudski zastop« v Ljubljani kot pokrajinski zbor, v Beogradu pa kot državni zbor. Ob tem je poudaril: » Mi nočemo pooblastil za naredbe. Narod naj ustvarja svojo bodočnost sam v pokrajinskem in državnem zboru ... Četudi smo prijatelji edinstvenosti in enotnosti države, cenimo tudi delo v pokrajinskem zastopu, kajti v skupnost moramo kaj prinesiti«. Po tej pozitivni opredelitvi tudi do delovanja pokrajinskega zbora so glede na to, da ni bilo mogoče izvesti splošnih volitev, zaupniki izvolili predstavnike JDS v pokrajinski zbor in v državni svet.⁴³

Na medstrankarskih pogajanjih 8. januarja so zastopniki JDS zahtevali v pokrajinskem zboru tretjino mandatov, JSDS pa je predlagala, naj bi jih polovico dobila SLS, obe drugi stranki pa vsaka četrtno. Število »deželnih poslancev« so dokončno določili 10. januarja. Pokrajinski zbor za Slovenijo naj bi imel 90 članov; 47 naj bi jih pripadalo SLS, 27 JDS, 14 JSDS, dva pa Trstu.⁴⁴

Volitvam v državni svet in pokrajinski zbor je največ pozornosti posvetila SLS, ki si je prizadevala, da bi bili v njih predstavniki vseh slovenskih dežel⁴⁵ in vseh stanov, za del njenih »deželnih poslancev« pa je organizirala celo volitve na zaupniških zboriščih po okrajih. Pred prvimi poprevratnimi zbori zaupnikov SLS je Slovenec poudaril, da bo njihova pomembna naloga izvolitev strankinih zastopnikov v oba predstavniška organa. Ob tem je primerjal razliko med starim in novim političnim stanjem. Ugotovil je, da je bilo zastopstvo SLS v dunajskem državnem zboru »le politični atom«, sedaj pa bo stranka poslala svoje predstavnike v beograjsko skupščino, »kjer ne bo državo razjedajočih narodnostnih bojov, kjer bo vse stranke združilo iskreno domoljubje in kjer bo v zvezi z drugimi sorodnimi strankami zastavila lahko vse svoje moči za kulturni in gospodarski prospah svojega ljudstva«.

Slovenec je tudi posebej poudaril razliko med nekdanjimi deželnimi zbori, v katerih »so sedeli poslanci po mejah umetno razdeljenega in oslavljenega ljudstva«, in pokrajinskim zborom, ki naj bi bil »predstavništvo vsega slovenstva«. Ta tudi ne bo imel »pred seboj in nad seboj sovražne, od Dunaja imenovane vlade, ampak zaupnike iz lastnih vrst, kate-

⁴³ Slovenski narod, št. 5, 7. 11. 1919.

⁴⁴ A. Prepeluh, n. d., 191–192; v Začasnem narodnem predstavništvu je SLS dobila 16 mandatov, JDS 11, JSDS pa 5, kar je v primerjavi z razmerjem poslancev v dunajskem državnem zboru pomenilo oslabitev SLS (Branislav Gligoričević, Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919–1929, Beograd 1979, 23, in Neda Engelsfeld, Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb 1989, 79–80).

⁴⁵ SLS je Kranjski in Štajerski dodelila po 19 mandatov, Koroški in Goriški po 4, Prekmurju pa enega. Po tem ključu so razdelili tudi svoje zastopnike za državni svet.

rih delo bo ljudstvo nadziralo in vodilo.«⁴⁶ Vse te napovedi lepo ilustrirajo tedanje idealistične predstave o življenju v novi skupni državi.

Zborovanja strankinih zaupnikov so bila 16. januarja; najbolj množično je bilo v Ljubljani (okoli tisoč udeležencev iz Kranjske in »okupiranih krajev« Primorske), v Celju so zborovali štajerski, v Pliberku pa koroški zaupniki SLS. Na njih so sklepali o novih nalogah stranke v jugoslovanski državi in reviziji njenega programa, poleg volitev strankinega vodstva (načelnik dr. Anton Korošec, prvi podpredsednik prof. Bogumil Remec), pa je bila pomembna točka dnevnega reda izvolitev zastopnikov v državni svet in pokrajinski zbor. Zanj so na celjskem in pliberškem zborovanju izvolili vse zastopnike, medtem ko so se na ljubljanskem zborovanju odločili, da bodo več kot polovico članov v dveh tednih določili zaupniki na posebnih shodih na Kranjskem, v Ljubljano pa so s to nalogo sklicali tudi zaupnike SLS z Goriškega.⁴⁷ Ob objavi seznama izvoljenih deželnih poslancev na okrajnih zborovanjih je Domoljub poudaril, da je s takšnim načinom volitev v razmerah, ko ni bilo mogoče izvesti splošnih volitev, SLS pokazala svoj »demokratski duh« in za razliko od drugih dveh strank edina ona »ni naravnost po volji par voditeljev imenovala« svojih zastopnikov v pokrajinski zbor.⁴⁸

JSDS je volitve za obe parlamentarni predstavništvi izvedla na vseslovenski socialnodemokratski konferenci 19. januarja 1919. Na njej je obravnavala tudi nov politični položaj in dopolnila strankin program, v katerem je bila posebej pomembna avtonomistična opredelitev.⁴⁹ Januarja 1919 so vse tri politične stranke izvolile svoje predstavnike v pokrajinski zbor, s čimer so bili izpolnjeni kadrovske pogoji za njegov sklic, strankarska zborovanja zaupnikov pa so dala tudi konkretne usmeritve za delovanje »deželnih poslancev«.

Na govorice, da je JDS začela v Beogradu intrigirati proti sklicu pokrajinskega zbora, je Naprej odgovoril z ostrim napadom na centralno vladno, ki ne ukrepa ustrezno za konsolidacijo razmer v državi. Kot primer je navedel zavlačevanje problematike Deželne vlade za Slovenijo, čeprav so se vse slovenske stranke glede njene sestave kot tudi o zastopstvih v državnem svetu in pokrajinskem zboru že pred dvema tednoma sporazumele. Govori se, da hoče Beograd »strogo centralizacijo« in da se boji dati pokrajinam »preveč moči«, Pribičevičevo delovanje za takojšnji upravni centralizem pa je po Naprejevi oceni vodilo v anarhijo. Časnik je poudaril: »Ali nimamo zato Korošca in Kramerja, da v zajedničkem ministrstvu povesta, da je vsaka uprava nemogoča, če ne dobi pokrajinska vlada zaenkrat še najširši delokrog?« Vsem – le Beogradu ne – je jasno, da je nujno tudi sklicanje državnega sveta in pokrajinskega zbora, kajti eden poglavitnih vzrokov za nezadovoljstvo z osrednjo vladno »je pomanjkanje javne tribune, s katere bi zastopniki ljudstva lahko tolmačili svoje zahteve in kontrolirali upravo.« Njeno dosedanje delovanje »ne vzbuja dobrih nad za bodočnost«, Naprej pa je izrazil tudi dvom, da imata slovenska ministra pri tolmačenju navedenih zahtev »kaj teže«. ⁵⁰

⁴⁶ Slovenec, št. 12, 16. 1. 1919.

⁴⁷ Slovenec, št. 13, 17. 1. in št. 14, 18. 1. 1919.

⁴⁸ Domoljub, št. 6, 6. 2. 1919.

⁴⁹ Naprej, št. 16, 21. 1. 1919.

⁵⁰ Naprej, št. 20, 25. 1. 1919; A. Prepeluh, n. d., 193.

Med osrednjimi političnimi listi vseh treh strank se je polemika o problematiki pokrajinskega oziroma deželne zbornice za Slovenijo razplamtela sredi februarja 1919, ko je o njej sklepala tudi Deželna vlada. Slovenec je v uvodniku 11. februarja po ugotovitvi, da se bo državni svet po opravljenih tehničnih pripravah kmalu sestel, kar je v skladu s koristmi države in predstavami o parlamentarni vladavini, poleg tega pa tudi zahteva vseh strank, poudaril, da prav tako vlada nestrpnost glede sklica deželne zbornice. Za njegovo odlaganje ni nobenega razloga. Med vojno se deželni zbori niso smeli sestajati, sedaj, ko smo »patentirani demokrati«, pa se na to zastopstvo pozablja. Celó v Nemški Avstriji so v Celovcu in Gradcu deželni zbori oživelí ter razpravljajo tudi o mejah in vojskovanju s Slovenijo. Delovanje ljubljanske vlade glede Koroške in številnih drugih zadev bi bilo uspešnejše in manj bi bilo tudi »nepotrebnega zabavljanja«, če bi jo nadzoroval deželni zbor ljudskih zastopnikov in bi ji bil v oporo. Sklicanje deželne zbornice bi bil eden najpametnejših in najpotrebnejših ukrepov centralne vlade.⁵¹ Ta zahteva je vzbudila »veliko zanimanje in splošno odobravanje«. Dopisnik s Štajerske je poudaril, da sklic deželne zbornice »ni politikum, temveč le nujna, praktična, gospodarska in narodna zadeva.«⁵² Zahtevam SLS za sklic državnega sveta in deželne zbornice se je takoj pridružil izvršilni odbor JSDS, ki je to zahtevo utemeljil s političnimi razmerami v državi in s skrbjo za njeno prihodnost.⁵³

Že 11. februarja se je sestalo tudi načelstvo JDS, ki je pozvalo osrednjo vlado, naj glede na nujne narodne in državne potrebe »brez odloga« skliče le državni svet, medtem ko »deželni zbor pride na vrsto šele za njim.« Preko člankov v Slovenskem narodu o vlogi obeh predstavniških organov je konkretizirala svoja programska stališča za utrditev centralizma in odpravo avtonomizma, ki naj bi bil le začasen. Po uvodoma izrečenem mnenju, da se glede deželne zbornice pojavljajo neupravičene zahteve, ni pa razhajanja med strankami glede takojšnjega sklica državnega sveta in »da mora v domači samoupravi vladati ljudstvo,« je Slovenski narod utemeljil strankino zahtevo, da se mora najprej sestati državni svet v Beogradu. Ta mora »določiti kompetenco lokalnih, to je deželnih svetov, ker vendar ne gre, da bi se sestajale na vseh koncih države korporacije, ki bi si prisvajale in vršile celo takšne zakonodajne pravice, kakor so jih imeli v Avstriji deželni zbori«. To ne bi pomenilo uvajanja samouprave, marveč bi se moglo imenovati »separatizem«, ki bi ogrožal državno konsolidacijo in narodno enotnost. Deželni zbori so le avstrijski ostanek, ki so tudi »pripomoček za razdelitev našega naroda«; postali bodo nepotrebni, ko se bo udeležila samouprava s širokimi pristojnostmi po okrožjih in občinah. So pa potrebni za nadzor ljudstva nad deželnimi vladami, dokler te še obstajajo, jasno pa je, da bo moral ta ostanek avstrijske uprave po končnem urejanju države izginiti. Pristojnosti deželnih organov za prehodno obdobje lahko določi le državni svet. Za skupno nalogo deželne zbornice in deželne vlade je bilo opredeljeno njuno »sodelovanje pri likvidaciji avstrijskih pokrajin in upravnega sistema, kar pa ne sme nikdar pod krinko demokratizma postati orodje za razbijanje državnega in narodnega jedinstva ...« Uveljavitev okrožne in občinske samouprave, ne pa tudi avtonomije na slovenski ravni prek deželne-

⁵¹ Slovenec, št. 34, 11. 2. 1919, Naš deželni zbor.

⁵² Slovenec, št. 35, 12. 2. 1919.

⁵³ Naprej, št. 35, 12. 2. 1919.

ga zbora, je predpogoj »vsake zdrave in močne narodno-državne centralizacije v jedinstveni državi s centralnim parlamentom«. Prizadevanja za deželne korporacije pa je Slovenski narod označil tudi kot »skrite težnje za lokalno politično promocijo«. ⁵⁴

Naprej je v komentiranju teh stališč poudaril, da so se liberalci z njimi obrnili proti ljudstvu. Govorijo o samoupravi okrožij, poteklo pa bo še veliko časa do njihovega oblikovanja. Deželna vlada potrebuje takojšnjo oporo v pokrajinskem zboru. Časnik je tudi poudaril, da socialni demokrati niso nobeni separatisti, hočejo pa »čimprej videti zbrane ljudske zastopnike v Beogradu in Ljubljani«, pri čemer za sklicanje pokrajinskega zbora ni nobenih ovir. ⁵⁵

Takoj se je na te opredelitve JDS odzval tudi Slovenec in odločno zavrnil njene zadržke glede sklicanja deželnega zbora. Če v JDS menijo, da ni ustrezno, da bi se sestajale razne pokrajinske korporacije, je še manj sprejemljivo delovanje deželnih vlad brez njih. Poudaril je: »V smislu pravega demokratizma je nujno potrebna za vsako vlado kontrolna in direktivna korporacija«, ki bo »ventil ljudskega mišljenja« in posrednik ljudskih potreb. Ob tem je v času prehodnega stanja nepotrebna natančna določitev njihovih pristojnosti, na podtikanja o skritih političnih težnjah pa je odgovoril, da prav ta posredno jasno govorijo »o težnjah po politični premoči – drugod, na drugem forumu!« Nesmiselno je stršiti z nekdajnimi deželnimi zbori, ko se poskuša ustvariti nekaj novega v skladu z demokratičnimi načeli. V primerjavi z njimi so razlike v tem, da odpadejo bistveni organi deželnih zborov – deželni odbori in da bodo v novem deželnem zboru zastopniki z vseh območij sedanje slovenske Deželne vlade. Sicer pa je Slovenec izrazil pričakovanje, da predstavnik JDS v Beogradu ni pozabil na napotilo Narodnega vijeća glede uvedbe avtonomnih predstavništev v času do Ustavodajne skupščine in sklenil: »Skličite takoj deželni zbor in ko bo tehnično mogoče tudi državno veče!« ⁵⁶ Odločno je tudi zavrnil namigovanja, da se za zahtevami SLS skrivajo separatizem, spodkopavanje utrditve države in tudi težnja za zakonodajnimi pristojnostmi deželnega zbora. Poudaril je, da metoda polemike JDS nakazuje pot v skrajne strankarske boje, kakršnih si SLS ni želela. To pa ogroža tudi koalicijsko sodelovanje v Deželni vladi, ki mora ostati lojalno ali pa naj preneha. ⁵⁷

Po taki zaostritvi je JDS poskušala nekoliko omiliti svoja stališča glede sklica deželnega zbora, ni pa popustila pri njegovih pristojnostih. Pohvalila se je, da je med vsemi strankami prva določila svoje zastopstvo vanj. Zanimala je krivdo, da se še ni sklical s poudarkom, da Slovenec dobro ve, »da je krivda onstran Kolpe«, na Hrvaškem, kjer nekatere stranke, ki so blizu SLS, ne pa JDS, hočejo prek deželnega zbora ustvariti »državo v državi« in ureditev »v obliki nekakšnega trializma«. V Sloveniji potrebujemo deželni zbor,

⁵⁴ Slovenski narod, št. 36, 12. 2. 1919, Državno vijeće ali deželni zbor in št. 37, 13. 2. 1919, Vlada naj ljudstvo; J. Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, 136.

⁵⁵ Naprej, št. 38, 15. 2. 1919 je v komentarju kot primer separatizma navedel dejstvo, da je Beograd edino v Sloveniji imenoval tudi podpredsednika Deželne vlade (dr. Žerjava iz JDS) v nasprotju z dogovorom slovenskih političnih strank.

⁵⁶ Slovenec, št. 37, 14. 2. 1919, Državno veče in deželni zbor.

⁵⁷ Slovenec, št. 38, 15. 2. 1919.

toda ne takšnega, »ki bi si lastil pravice državne oblasti, temveč potrebujemo zbor, ki bo kontroliral delo vlade, kateri bo to vlado moralno podpiral v njenem težkem delu in jo neprestano vzpodbujal k delu ter bo nekakšen ventil vseh želja našega ljudstva«. JDS želi razpravljati in se kritično opredeljevati v takem zboru, ki pa ga centralna oblast ne bo »čutila kot konkurenco, ampak le kot organ, ki pokrajinski vladi olajša odgovornost ...« Če gre za deželni svet z nalogami »kontrole, podpore in vzpodbude« brez zakonodajnih pristojnosti nekdanjih deželnih zborov, potem se zdi JDS potreben in ga je treba takoj sklicati. Če se ne želi čakati na začetek delovanja državnega sveta, pa mu mora določiti pristojnosti ministrski svet. Ob tem se kot načelno vprašanje zastavlja tudi njegovo poimenovanje. V prehodnem obdobju je potrebno ljudsko zastopstvo, toda le kot svet, ne pa kot zbor.⁵⁸ Voditelj JDS dr. Ivan Tavčar je priznaval upravičenost zahtev široke javnosti, da je v sedanjih razmerah potrebno, »da se tako centralna vlada, kakor tudi druge provincijalne vlade, podvržejo nekaki parlamentarni kontroli« – predvsem zato, da se »utrdi zaupanje do naše enotne države.« Posebej je poudaril, da mora dobiti uredbodajna dejavnost pokrajinskih vlad potrditev centralnih forumov. Izrazil je dvom v pravno veljavnost uredb Narodne vlade, ker jih ni sankcioniralo Narodno vijeće, Deželna vlada pa bo morala pošiljati svoje uredbe v potrditev državnemu svetu v Beograd.⁵⁹ JDS se je torej tudi opredelila za nujni sklic deželnega sveta za Slovenijo, toda z vnaprej omejenimi pristojnostmi.

Sklic deželnega zbora so zahtevale vse tri politične stranke, »vendar z razliko, da so demokrati naglašali njegov prehodni pomen, ki naj bo le upravnega, ne pa tudi zakonodajnega značaja,« je ugotovil Albin Prepeluh,⁶⁰ ki ima kot eden utemeljiteljev slovenskega avtonomizma⁶¹ največ zaslug, da se je JSDS tako odločno opredelila za začetek delovanja deželnega zbora. Deželna vlada je na svoji seji 17. februarja obravnavala resolucijo te stranke za sklic pokrajinskega in državnega sveta ter po razpravi sklenila poslati ministrskemu predsedstvu v Beograd »soglasno željo« SLS, JDS in JSDS, da dovoli Deželni vladi sklicati »pokrajinski zbor kot svoj posvetovalni in kontrolni organ,« kar naj bi se izvedlo najkasneje do konca marca 1919.⁶²

Osrednja vlada je z negativnim odgovorom na to zahtevo taktizirala do končnega oblikovanja Deželne vlade za Slovenijo,⁶³ 9. marca pa ji je sporočila, »da se pred konstituantno ne sme sklicati deželnega zbora,« kar pa ne preprečuje sestajanja strank na posvetovalne konference.⁶⁴ Predsednik Deželne vlade dr. Janko Brejc je v kasnejši polemiki z Jutrom

⁵⁸ Slovenski narod, št. 38, 14. 2. 1919, Deželni zbor.

⁵⁹ Slovenski narod, št. 39, 15. 2. 1919.

⁶⁰ A. Prepeluh, n. d., 196.

⁶¹ Prepeluhova prizadevanja za avtonomijo po prevratu izvirajo predvsem iz zahteve »po priznanju in upoštevanju kulturnozgodovinske, družbenogospodarske in narodnostne raznolikosti jugoslovanske države« (Peter Vodopivec, Avtonomistična misel Albina Prepeluha, Nova revija VIII, 1989, 202).

⁶² Zapisnik 62. seje Deželne vlade za Slovenijo (DV) 17. 2. 1919, Zapisniki, 372–373.

⁶³ N. Engelsfeld, n. d., 59.

⁶⁴ Zapisnik 74. seje DV 17. 3. 1919 v fondu Deželne vlade za Slovenijo – predsedstvo, št. 60, fasc. Sejni zapisniki v ARS.

poudaril, da je bil s tem »deželni zbor pred konstituantno pokopan« in da je ostala tolažba za njegovo uveljavitev v ustavi, kar pa so preprečili liberalci.⁶⁵

Kljub temu so se zahteve za sklic pokrajinskega predstavništva postavljale v Deželni vladi in časopisju do pomladi 1919. V Deželni vladi so razpravljali o tem, kako bi ga poimenovali. Bili so predlogi, da bi dobil naziv začasno pokrajinsko predstavništvo, pokrajinski ali deželni svet in sosvet Deželne vlade.⁶⁶ Poverjenik Prepeluh je na njeni seji 2. aprila podal interpelacijo, v kateri je pozval predsednika dr. Brejca, da skliče pokrajinski zbor. Dobil je odgovor, da bo sklical »pokrajinski posvet« po velikonočnih praznikih.⁶⁷ Interpelant je bil z odgovorom zadovoljen, ker je »računal, da bo 90 poklicanih ljudi iz vseh treh političnih taborov, raznih stanov in poklicev, znalo via facti potegniti na sebe vsaj kompetence bivšega deželnega zbora kranjskega in štajerskega, najbrže pa še več, in da bi se tako Slovenci mogli aktivneje uveljaviti na znotraj in navzven, zlasti pa glede Koroške«. ⁶⁸ Razglas Ljubljanskega dopisnega urada o sklicu daljšega posvetovanja odposlancev vseh političnih strank v Ljubljani je z zadovoljstvom komentiral Slovenski narod. »Zborovanje strank« se bo imenovalo to, kar se je doslej zahtevalo pod imenom deželnega sveta in deželnega zbora. Takšen forum »za diskusijo, nasvetovanje in kontrolo«, ki pomeni popolno prekinitev z avstrijsko preteklostjo, je JDS ves čas zagovarjala in pomeni uveljavitev njenih načel. Deželni zbori kot tudi sabori so bili Slovencem in Hrvatom potrebni »za boj proti tujcem in za ohranitev vsaj neke sence deželne in s tem narodne avtonomije«, po 29. oktobru 1918 pa so lahko le še spomin. Napovedal je tudi, da bodo deželne vlade »kot nekakšne ekspoziture centralne vlade, kot deželne podružnice« po izenačenju zakonodaje in uprave ter oblikovanju okrožnih samouprav ukinjene. Ob sklepu komentarja je Slovenski narod poudaril, da je v taki rešitvi pokrajinskega predstavništva dovolj vzrokov, da kot Jugoslovani in Slovenci »najprisrčnejše pozdravimo sklep vlade«. ⁶⁹

Toda do predvidenega strankarskega posveta ni prišlo. Prepeluh je v spominih zapisal, da je glede njegovega sklica večkrat posredoval pri predsedniku in podpredsedniku Deželne vlade, ki mu nista dala jasnega odgovora »in meni so vzroki za ta pasivni postopek ostali neznani ...«. ⁷⁰ Vzroke za tako ravnanje bi lahko iskali v takratnih nestalnih političnih razmerah, posebej tudi v novem izbruhu vojaških spopadov na Koroškem. Toda osnovno je dejstvo, da za SLS negativni odgovor osrednje vlade in sklic le strankarskega posvetovalnega sosveta namesto zahtevanega deželnega zbora ni pomenil uveljavitve njenih avtonomističnih zahtev. Bil je »ponovni dokaz premoči centralističnih sil, ki se

⁶⁵ Slovenec, št. 239, 21. 10. 1923; Jutro je pisalo, da je notranji minister Pribičević aprila ali maja 1919 brzojavno odredil sklic pokrajinskega zbora za Slovenijo, kar pa je Brejc odločno zavrnil kot izmišljotino.

⁶⁶ A. Prepeluh, n. d., 201–202.

⁶⁷ Zapisnik 82. seje DV 2. 4. 1919 v fasc. Sejni zapisniki, fond 60 v ARS; Naprej (št. 72, 4. 4. 1919) je o Prepeluhovi interpelaciji poudaril, da je že skrajni čas za ugoditev splošnim zahtevam za sklic pokrajinskega predstavništva, kar bi bila tudi zmaga demokracije.

⁶⁸ A. Prepeluh, n. d., 202.

⁶⁹ Slovenski narod, št. 81, 5. 4. 1919.

⁷⁰ A. Prepeluh, n. d., 202.

Slovenska ljudska stranka.

Demokratski duh, ki je zavel v Slov. Ljudski Stranki, odkar se je preobnavala, se je pokazal posebno ob zadnjih volitvah v pokrajinsko veče. Vsaka stranka je dobila nalog, da imenuje svoje zastopnike v pokrajinsko veče. Pravih volitev vlada ni razpisala, ker bo to pokrajinsko veče samo začasno in ker ni bilo nobene volilne postave. Kljub temu pa Slovenska Ljudska Stranka edina izmed vseh strank ni naravnost po volji par voditeljev imenovala svojih zastopnikov, temveč je razpisala volitve, v kolikor ima pač svoje pristaje organizirane.

V vsakem okrajnem glavarstvu so se zbrali odborniki naših krajevnih odborov ter volili svoje poslance v pokrajinsko veče. Bila so to zanimiva zborovanja, na katerih so kmetje marsikje na široko razmotrivali svoje težave in zahteve, ter poslali te sklepe izvršilnemu odboru S. L. S., ki se je z njimi temeljito bavila. S temi zahtevami se hočemo baviti prihodnje.

Pri volitvah so bili izvoljeni skoro sami kmetje, ki najbolj poznajo rane in potrebe našega kmetijskega ljudstva in ki bodo v deželni zbor lahko naravnost povedali vladi, kje bo še treba krepko prijeti, da se ustvari red v deželi. Mi smo odkritostno veseli, da je stranka s tem res tudi v dejanju pokazala svoj demokratični stav in da pridejo na drugi strani v veče res ljudje, ki imajo bogate skušnje iz življenja. Naša stranka bo imela v veči večini kmetov in je ravno s tem pokazala, da je prava kmetijska stranka.

Izvoljeni so bili v črnomaljskem okraju Janez Bohte, posestnik v Zastavi, za namestnika Martin Cesar, posestnik v Radovici; v kamniškem okraju Janez Bergant, posestnik iz Hrašč, za namestnika Franc Cerar, posestnik v Domžalah; v kočevskem okraju bivši deželni poslanec Karol Škulj, za namestnika Ant. Škulj, posestnik z Grič; v kranjskem okraju Ivan Brodar, posestnik v Hrastju, za namestnika Avg. Sušnik, posestnik iz Škofje Loke; v krškem okraju bivši dež. in drž. poslanec Janez Hladnik, za namestnika Franc Kobal, posestnik v Gabrijelju; v litjskem okraju Gašle, posestnik na Trebeljovem, za namestnika Konrad Tetter, župnik v Višnji gori; v ljubljanski okolici Josip Brenčič, posestnik na Vrhniki, za namestnika Janko Babnik, posestnik v Rožni dolini; v logaškem okraju I. Lužar, posestnik v Novi vasi, namestnik še ni določen; v novomeškem okraju Ant. Avsec, posestnik v Gotni vasi, za namestnika Anton Špendal, župan v Mirni peči; v radovljiskem okraju Ivan Finžgar, župan na Breznici, za namestnika Franc Bertonec, delavec na Jesenicah; v Ljubljani Iv. Serjak, trgovec, za namestnika Iv. Gostinčar, stavec v Ljubljani. Poleg tega je zaupni shod S. L. S. volil 8 zastopnikov in ti so: dr. Breje, predsednik deželne vlade za Slovenijo, dr. Golja, vodja okrajnega glavarstva za ljubljansko okolico, Franc Silvester, nadučitelj v Boh. Bistrici, prelat And. Kalan, poverjenik za poljedelstvo, Franc Krivec, delavec na Jesenicah, profesor Remec, stavbeni mojster Ivan Ogrin in advokat dr. Jerič.

Poročilo v Domoljubu (6. 2. 1919)
o volitvah predstavnikov SLS v
pokrajinski oziroma deželni zbor

Zahtevajte deželni zbor!

Najprej so nam obljubili, da se bo sklical deželni zbor. Vse stranke so se izjavile za to, imenovali so celo v hvalevredni navedbi poslance zanj, pričel se je že prepričati, kako naj se ta institucija imenuje in kakšen bodi nje delokrog — danes pa je to prisanje pozabljeno, kakor bi ne bilo nikdar stalo na dnevnem redu. Zaradi praznih strahov, zaradi nepotrebnih in prav nič megleh, kakor strastnih polemik o centralizmu in federalizmu, zaradi voltilih misli se je misel deželnega zbora razpuhila v nič. Tukaj moramo takoj povedati, da se ne namerjamo prav nič spuščati v repire o državnih in upravnih zakonodajnih problemih, ki so danes brezplodni, da ne prosti vsakega dogmatizma in da nam malo mari, ali se dosedanji deželni zbor imenuje parlament, sabor, svet, sosvet, sveta, komisija ali kar je še drugih takih. A kar nam je mari, je to, da je sedanje stanje nevzdržljivo, da je ljudstvo popolnoma izključeno od sodelovanja pri odločitvah in da ne pride nikjer do besede. Tega je dovolj. V tem oziru smo dogma-

Uvodnik v Slovincu 30. 3. 1919

Albin Prepeluh

jim je posrečilo, da so pred začetkom reševanja ustavnega vprašanj prisilile k umiku zastopnike slovenske avtonomistične politike». ⁷¹ Velika poprevratna akcija za udejanjenje slovenskega parlamentarizma kot opore avtonomije Slovenije je tako propadla zlasti po zaslugi beograjskih centralistov in slovenske JDS.

Na čelu Deželne vlade ja bil najdlje dr. Brejc, ki si je skupaj s poverjeniki iz vrst SLS prizadeval formalnopravno in praktično okrepiti njene avtonomistične pristojnosti. Zato je prihajalo do ostrih kompetenčnih sporov z osrednjo vlado in beograjsko časopisje je o slovenski Deželni vladi celo pisalo, da je odpadniška. Posamezni ministri so grozili, da bodo uporniško Deželno vlado disciplinirali z odtegnitvijo finančnih sredstev. ⁷² Na drugi strani pa so centralistično politiko osrednje vlade odločno podpirali poverjeniki iz vrst JDS in postopoma tudi iz JSDS. Slovenski liberalci, ki so tudi krajši čas vodili Deželno vlado, so si jo prizadevali degradirati na uradniško raven; čedalje več odločanja so hoteli prenesti na beograjska ministrstva. Kljub hudim strankarskim nasprotjem pa je Deželna vlada pretežni del svojega delovanja ne le zelo samostojno, temveč tudi uspešno reševala pereče gospodarske probleme. Velike uspehe je dosegla na področju socialne politike, dolgoročno pa je bila posebej pomembna slovenizacija in razširitev mreže šolskih in kulturnih ustanov ter ustanovitev slovenske univerze leta 1919, ki je imela nato pomembno vlogo pri ohranjanju in utrjevanju narodne identitete ob dejstvu, da Slovenija kot dežela in Slovenci kot narod niso uspeli uveljaviti avtonomistično-federalističnih ustavnopravnih ciljev. Deželna vlada si je od jugoslovanske zasedbe Prekmurja avgusta 1919 prizadevala razširiti vse oblike svoje dejavnosti tudi na ta del slovenskega ozemlja, glede na senžermensko pogodbo pa je izvajala civilno oblast do plebiscita oktobra 1920 še v coni A na Koroškem. Po tradiciji Narodne vlade je vse pomembnejše naredbe in sklepe sprejemala na sejah.

Deželna vlada je v obdobjih, ko je v njej prevladoval vpliv SLS, učinkovito izvajala svoje avtonomistične naloge, pomembne za ureditev in izboljšanje razmer po prvi svetovni vojni, pri čemer je bila uspešnejša od deželnih vlad z le štirimi resorti v drugih pokrajinah nekdanje Države SHS. ⁷³ Na drugi strani pa so bili rezultati na področjih, ki so jih neposredno urejala ministrstva in njihovi uradi v Ljubljani, skromni. To je povzročilo v Sloveniji vedno širši odpor proti negativnim posledicam centralističnih posegov v avtonomne pristojnosti, kar so morale upoštevati tudi politične stranke pri oblikovanju svojih državnopravnih programov pred volitvami v Ustavodajno skupščino novembra 1920. V obravnavanem obdobju se je slovensko politično življenje pluraliziralo. Trem tradicionalnim političnim strankam, SLS, JDS in JSDS, so se pridružile še tri nove. Liberalni tabor je sredi leta 1919 za svoje privrženice na podeželju ustanovil Samostojno kmetijsko stranko (SKS), nato pa za prodor med delavce in nameščence še Narodno socialistično

⁷¹ M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, 188.

⁷² M. Zečević, SLS in jug. zedinjenje, 325, in J. Brejc, n. d., 214.

⁷³ O delovanju Deželne vlade so v ARS ohranjeni zapisniki vseh njenih sej do 9. 7. 1921 (fasc. Sejni zapisniki, fond 60) ter gradivo njenih poverjeništev, dragocen vir o njeni uredbodajni dejavnosti pa je njen Uradni list. Podrobneje je delovanje Deželne vlade obdelal Balkovec v navedenem delu, pomemben pa je tudi obsežen memoarski zapis Janka Brejca, n. d., 160–214.

stranko (NSS).⁷⁴ Po razcepu v JSDS so levičarji spomladi 1920 ustanovili pokrajinsko organizacijo Komunistične stranke Jugoslavije za Slovenijo (KPJ).⁷⁵ Na volitvah so slovenski volilci oddali največ glasov avtonomistični SLS, niti desetina pa jih ni podprla centralistične JDS.⁷⁶ Ta stranka pa je po izstopu SLS iz osrednje vlade in Deželne vlade konec leta 1920 postopoma prevzela vodilno oblastno vlogo v Sloveniji. V Deželni vladi je začela udejanjati svoja centralistična načela in njeno vodenje je pomenilo prehod k formalni odpravi tega pomembnega ostanka slovenskega avtonomizma z Vidovdansko ustavo.

Za čas od izdvojitve iz habsburške monarhije 29. oktobra 1918 do prvoedecembrskega zedinjenja je značilna velika samostojnost Slovenije v Državi SHS, ki je v vseh nadaljnjih obdobjih med vojnoma ostala nedosegljiv cilj avtonomističnega gibanja, delovanje Deželne vlade za Slovenijo v času državnopravnega provizorija do sprejetja prve jugoslovanske ustave pa zrcali veliko okrnitev slovenske avtonomije in udejanjanje centralizma. Na čelu avtonomističnih prizadevanj v Narodni in Deželni vladi ter za oblikovanje slovenskega parlamentarnega predstavništva je bila SLS, na drugi strani pa se je kot vodilna centralistična sila pokazala JDS. Njuna nasprotna stališča glede državne ureditve so se nato v vsej ostrini pokazala pri sprejemanju prve jugoslovanske ustave. Poudarimo naj še, da so bile številne naredbe Narodne in Deželne vlade s kasnejšo odločitvijo Narodne skupščine uzakonjene ter je imela njuna zakonodajna dejavnost tudi dolgoročne pozitivne posledice.

Odklonitev avtonomističnega državnopravnega programa Slovenske ljudske stranke v Ustavodajni skupščini in skromna omilitve centralizma z ustavnimi določili o oblastnih samoupravah

Politične stranke oziroma njihovi poslanci, združeni v parlamentarne klube, so morali jasno opredeliti stališča do ureditve Kraljevine SHS po začetku delovanja Ustavodajne skupščine z izdelavo ustavnih načrtov in v razpravah o njih, ko se je v vsej ostrini pokazala polarizacija na centralistični in avtonomistično-federalistični tabor. Federalizacijo države v najbolj radikalni obliki je zahtevala Hrvaška republikanska seljačka stranka (HRSS), toda zunaj Ustavodajne skupščine, kajti poslanci najmočnejše hrvaške politične stranke so njeno delo bojkotirali, kar je hudo oslabilo avtonomistično-federalistično opozicijo v njej. Vlada, sestavljena iz srbske Narodne radikalne stranke (NRS) in vsedrjavne

⁷⁴ J. Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, 114–115. Njegovi kratki opisi nastanka novih političnih strank so v *Slovenski kroniki*, *Ustanovitev Samostojne kmetijske stranke*, 232–233, in *Devet let Narodno socialistične stranke*, 238–239.

⁷⁵ J. Perovšek, *Nastanek komunistične stranke na Slovenskem*, *Slovenska kronika*, 240–241, o njeni ustanovitvi pa so pisali številni avtorji v delih, navedenih v op. 4.

⁷⁶ Vasilij Melik, *Izidi volitev v konstituantno leto 1920*, *Prispevki III*, 1962, št. 1–2, 45–53. SLS je dobila 14 poslancev (dejansko 15), SKS 9 (dejansko 8), JSDS 7 (dejansko 6), KPJ 5 (dejansko 6), JDS 3 in NSS 2 poslance. Razlike izvirajo iz napačnih delitev poslancev po prvi objavi volilnih izidov. Pri SLS je Narodna skupščina konec leta 1921 napako popravila, deveti mandat je bil SKS dodeljen v škodo SLS, pri JSDS in KPJ pa ni prišlo do zamenjave.

Demokratske stranke (DS), v katero so se vključili tudi slovenski liberalci, je izdelala svoj ustavni načrt, ki je temeljil na monarhiji, unitarizmu in centralizmu. Zanj je od slovenskih političnih strank za ceno nekaterih ugodnosti uspela pridobiti le še SKS. Od slovenskih političnih strank sta se za nacionalni unitarizem in državni centralizem opredelili tudi socialnodemokratska in komunistična stranka, ki pa sta oblikovali v skladu s svojimi programi zelo radikalne rešitve družbenopolitičnih in socialnoekonomskih vprašanj ob načelni republikanski usmeritvi. Neko obliko avtonomije je zagovarjala tudi NSS. SLS je v državnopravnem delu ustavnega predloga kot temelja avtonomije Slovenije postavila zakonodajno parlamentarno predstavništvo in pokrajinsko vladno s širokim področjem pristojnosti.⁷⁷

Po predlogu SLS oz. Jugoslovanskega poslanskega kluba⁷⁸ bi bila jugoslovanska država razdeljena na šest pokrajin (posebna bi bila Slovenija s Prekmurjem),⁷⁹ te pa na okrožja oziroma okraje in občine, ki bi preko skupščin oz. odborov izvajale samoupravne pristojnosti. V vsaki pokrajini bi bili najvišji telesi zakonodajna pokrajinska skupščina z voljenim predsedstvom in pokrajinska vlada kot »najvišji izvršni organ pokrajinske samouprave« za 12 samoupravnih področij.⁸⁰ Poglavitne naloge pokrajinskih skupščin bi bile naslednje: sprejemanje zakonov glede vseh zadev, ki niso izrecno pridržane državnim zakonodaji, skrb za javne naprave pokrajinskega značaja, odločanje o pokrajinskih finan- cih oz. o pokrajinskem premoženju in pokrajinskih davkih ter nadzor nad okrožnimi oziroma okrajnimi in občinskimi samoupravami. V pokrajinski skupščini sprejete zakone mora predsednik pokrajinske vlade preko ministrskega sveta predložiti pred objavo v odobritev vladarju. Če v dveh mesecih odgovora iz Beograda ne bi bilo, bi po ponovni obravnavi in pooblastilu pokrajinske skupščine predsednik pokrajinske vlade lahko sam razglasil zakon. Skupščina bi tudi določila tri kandidate za predsednika pokrajinske vlade, izmed katerih potem vladar imenuje predsednika na predlog ministrskega sveta. Ta bi vodil »celotno civilno državno upravo v pokrajini«. V tem pogledu bi bili člani pokrajinske vlade odgovorni resornim ministrom, predsednik pa ministrskemu svetu. Pokrajinska skupščina bi se morala sestati vsaj dvakrat letno, in sicer na prvo zasedanje za sprejetje pokrajinskega proračuna, na drugo pa za potrditev zaključnega računa. Pokrajinska skupščina bi se morala sestati tudi na predlog pokrajinske vlade ali na zahtevo polovice njenih članov. Njej bi bili predsednik pokrajinske vlade in njeni člani »odgovorni v vseh avtonomnih zadevah ...« Glede avtonomnih zadev proti njihovim odločitvam ne bi bila dopustna nobena druga pritožba razen na Pokrajinsko upravno sodišče. Pokrajinska vlada bi izdajala izvršne naredbe za vse pokrajinske in državne zakone, o sporih med njo in

⁷⁷ Opredelitve političnih strank v Ustavodajni skupščini so podrobno obdelali zlasti dr. Josip Hohnjec v članku O ustavi naše države, Slovenci v desetletju 1918–1928, cit. izd., 295–338, ter M. Mikuž, J. Prunk, M. Zečević, J. Pleterski, J. Perovšek in drugi v delih, navedenih v op. 4.

⁷⁸ Jedro Jugoslovanskega kluba so tvorili poslanci SLS, poleg njih pa so bili v njem še poslanci Hrvatske pučke stranke in Bunjevačko-šokačke stranke. Štel je 27 poslancev, od konca leta 1921 pa 28.

⁷⁹ Poleg Slovenije naj bi bile posebne pokrajine še Srbija, Hrvaška s Slavonijo in Medjimurjem, Bosna in Hercegovina z Dalmacijo, Črna gora in Vojvodina.

⁸⁰ Področja samouprave pokrajinske vlade bi bila naslednja: za notranje zadeve, trgovino in obrt, gradnje, gozdove in rude, kmetijstvo, agrarno reformo, prehrano, prosveto in verstvo, zdravstvo, socialno politiko, pravosodje in finance.

osrednjo vlado pa bi razsojalo posebno državno sodišče. Pokrajinska vlada naj bi postavljala in odpuščala vse uradnike iz svojih resorjev, pri čemer bi moral za višje takšno odločitev potrditi še resorni minister.⁸¹

Po temeljnih zahtevah je bil takšen ustavni načrt »poskus kompromisa med decentralizacijo in federalizmom z delnim upoštevanjem centralističnega načela«, iskanje neke srednje poti, v njem pa »je bila zasidrana tudi ideja slovenskega združevanja, slovenske samostojnosti in ohranitve nacionalne neokrnjenosti.«⁸² Ta prvi podrobno izdelani slovenski avtonomistični državnopravni program v jugoslovanski državi je dobil široko podporo, ki jo je posebej pokazala avtonomistična izjava 43 pomembnih slovenskih kulturnih in znanstvenih delavcev iz vseh teh idejno-političnih taborov. Ti so glede na posebnosti dotedanjega in možnosti bodočega razvoja posameznih gospodarsko-kulturnih enot v državi zahtevali »avtonomijo slovenskega, že itak dovolj razkosanega ozemlja in sicer v takem obsegu, ki bi ne slabil moč države, ampak jo krepil, dajajoč razmah individualnim silam edinic«.⁸³ Po ostrih napadih JDS in SKS na Izjavo, ki da pomeni podporo SLS oziroma njenim interesom, pogojenimi z avtonomijo Slovenije, so njeni podpisniki ponovno poudarili, da se zavzemajo zanjo in zahtevajo, »naj deli država eksekutivno in legislativno oblast s posameznimi edinicami«. Takšno stališče zagovarjajo ne glede na strankarske simpatije ali antipatije, ker »stranke prihajajo in odhajajo, a narod in država ostajata.« To so podkrepili z dejstvom, da se je po vojni število strank, ki predstavljajo slovenstvo – ene s centralističnim in druge z avtonomističnim programom –, podvojilo. Ob tem, ko se »brez pridržka« zavzemajo za avtonomijo, se ne sprašujejo, »kateri stranki v trenutku morebiti to koristi ali škoduje. Naše politično prepričanje je, da ustreza narodu in državi«.⁸⁴ S tem so jasno pokazali svoje politično prepričanje, da mora osrednje vprašanje ustavnopravnega položaja Slovenije v jugoslovanski državi preseči strankarske interese. Avtonomistična izjava je torej opredelila jedro slovenskega narodnega vprašanja ter povzročila ločitev duhov, ki ni temeljila na svetovnonazorskih, temveč na narodnopolitičnih načelih. Povzročila je začetek kontinuiranega »slovenskega avtonomističnega gibanja, ki ni bilo samo politično, ampak tudi kulturno ...«, spopad med katolicizmom in liberalizmom pa se je »prenesel z izrazito ideološke na bolj pragmatično politično raven«.⁸⁵

V načelnih in podrobnih razpravah na plenarnih sejah Ustavodajne skupščine in v njenem ustavnem odboru so se navedena nasprotja glede državne ureditve še poglobljala.

⁸¹ Avtonomistični državnopravni program Slovenske ljudske stranke iz leta 1921 je dosegljiv v: Jurij Perovšek, Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929), Ljubljana 1998, dok. št. 18, 77–80 (cit. Programi); J. Prunk, Slovenski narodni programi, 192–195; J. Hohnjec, n. d., 335–337.

⁸² M. Zečević, SLS in jug. zedinjenje, 390–391.

⁸³ Naši zapiski, februar 1921, št. 2, 25–26.

⁸⁴ Prav tam, št. 3, 15. 3. 1921, 71–72.

⁸⁵ Ervin Dolenc, Avtonomistična izjava kulturnih delavcev, Slovenska kronika, 258. To izjavo so podrobno analizirali v delih, navedenih v op. 4, E. Dolenc, J. Perovšek in J. Prunk, obširno pa je njen pomen opisal Fran Erjavec, poleg Albina Prepeluha in Dragotina Lončarja njen avtor, v članku Avtonomistična izjava slov. kulturnih delavcev leta 1921 (Iz spominov), Zgodovinski zbornik, Buenos Aires 1958, 1–30.

Tako je dr. Korošec ostro zavrnil vladni načrt o razdelitvi države na nove največje upravne enote – oblasti po številu prebivalcev, pri čemer naj bi bili naravni, gospodarski in kulturni kriteriji le drugotnega pomena. Poudaril je, da je večina Slovencev in Hrvatov za večje oblasti, ki bodo imele »zgodovinske meje«, ker bodo le v takšnih »lahko uspešnejše branili in nadaljevali svoje kulturno, gospodarsko in politično življenje«. Poleg te poglobitve razlike glede ozemeljske razdelitve države pa je drugo bistveno razhajanje pri razdelitvi državne oblasti po pokrajinah: »Mi zahtevamo, dosledni svojemu demokrat-skemu principu in cilju, da čim več ljudstva sodeluje pri zakonodavstvu in samoupravi, zato mi zahtevamo delegacijo zakonodavstva in samouprave tistim pokrajinam, ki jih v svojem načrtu predlagamo.«⁸⁶ Na drugi strani so slovenski poslanci JDS in SKS odločno podpirali vladni ustavni načrt, napadali avtonomistični program SLS, mu očitali »plemenski« separatizem, ga razgllašali za federalističnega ter se zavzemali za upravno razbitje narodno-zgodovinskih enot, posebej tudi Slovenije, ter za administrativno decentralizacijo oziroma takšno oblastno samoupravo, ki bi imela le okrnjene pristojnosti in bi se izvajala pod nadzorom osrednjih oblasti. V ilustracijo naj navedemo stališča dr. Gregorja Žerjava, ki se je zavzel za tako upravno decentralizacijo, v kateri bodo ministrstva dajala pokrajinskim oblastem direktive in izvajala nadzor. Pokrajine naj bi se oblikovale po gospodarskih kriterijih, ne bi pa izvirale »iz preteklosti historizma in plemen«. Bodoče oblasti ne bi smele biti niti premajhne zaradi potrebnega upravnostrokovnega aparata niti prevelike, da bo lahko imel pokrajinski funkcionar pregled nad celim območjem. Glede potrebnosti zgornje meje obsega pokrajin se je skliceval na svoje izkušnje pri kratkotrajnem vodenju Deželne vlade na prelomu 1919/20, ko je spoznal, da celo v majhni Sloveniji ni mogoče uspešno izvajati upravnih nalog in imeti vpogleda v posebne razmere posameznih okrajev. Tako se je dr. Žerjav »jasno odrekel upravno enotni Sloveniji.«⁸⁷ Program SLS se je zdel preradikalen tudi poslancem NSS, ki so sicer zagovarjali večjo samoupravo kot demokrati in kmetijci, delovanje pokrajinskih, okrajnih in občinskih oblasti »pod kontrolo in po direktivah avtonomnih zborov« ter nedeljivo Slovenijo. Poslanci JSDS so glede državnopravne ureditve odklanjali »historične in plemenske meje« za bodoče samoupravne enote ter se zavzemali za njihovo oblikovanje po geografskih in gospodarskih, pa tudi kulturnih kriterijih. Komunistični poslanci so ob zagovarjanju sovjetske ureditve podpirali unitarizem in centralizem.⁸⁸

Ker je skupščinska večina odklonila vse avtonomistične predloge SLS, so njeni poslanci pred končnim glasovanjem o ustavi zapustili Ustavodajno skupščino. Sama ustava je bila končno sprejeta na Vidov dan 28. junija 1921, in sicer s skromno navadno večino, ki jo

⁸⁶ J. Hohnjec, n. d., 337.

⁸⁷ V JDS je tedaj edino dr. Dinko Puc ocenil »da bi se upravno enotna Slovenija lažje borila za svoj gospodarski obstanek«, ker bi ji ne bilo treba iskati sporazuma med dvema oblastema, le takšna Slovenija pa bi lahko tudi uspešno opravljala svojo vlogo do zamejskih Slovencev. Ta funkcionar je torej opozarjal na slabe strani delitve Slovencev v jugoslovanski državi (J. Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, 190–193).

⁸⁸ Stališča predstavnikov političnih strank do jugoslovanske ustave je prikazal J. Hohnjec v n. d., 300–338, poglede katoliškega tabora je še posebej analiziral M. Zečević v delu SLS in jug. zedinjenje, 352–393, strank liberalnega tabora pa J. Perovšek v delu *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, 175–201.

je vladajoči režim dosegel tudi s podkupovanjem poslancev nekaterih političnih strank. Proti njej se je opredelila velika večina slovenskih in hrvaških poslancev. Zanj so glasovali iz Slovenije le poslanci JDS in SKS, ki so predstavljali manj kot 30 % slovenskih volilcev.⁸⁹

V Vidovdanski ustavi, ki je imela glede državljskih pravic in svoboščin ter socialno-ekonomskih zadev »nekaj liberalnih potez« in zgledovanja po zahodnoevropskih vzorih,⁹⁰ so bila prav določila o unitaristično-centralističnih temeljih državne ureditve nasprotna demokratičnim načelom. Temeljna posledica jugoslovanskega narodnega unitarizma je bila dosledna ustavna izvedba državnega centralizma glede upravnno-političnih struktur in njihovih pristojnosti. Z odpravo še zadnjih avtonomističnih organov ter dotedanjih narodnih in zgodovinskih enot se je sklenil centralistični državnopravni proces, ki je bil začel s prvodecembrskim aktom leta 1918. Na določilih o nacionalni in državni enotnosti utemeljen centralizem je onemogočal posameznim narodom, da bi smeli odločati o temeljnih vidikih svojega razvoja. Organizacija državne uprave se primerja s piramido, v kateri so bili vsi oblastni organi, od osrednjih do najnižjih, med seboj povezani po hierarhičnem načelu nadrejenosti in podrejenosti od zgoraj navzdol. Centralni organi (vrhovno oblast v državi na zakonodajnem, upravnem in sodnem področju je ustava določila v izvajanje monarhu, Narodni skupščini, ministrskemu svetu – vladi in sodiščem) so imeli popolne zakonodajne in nadzorne pravice do nižjih organov državne oblasti ter so lahko ukinjali in razveljavljali vse njihove pravne akte in druge sklepe.⁹¹

Te temeljne ugotovitve naj ilustriramo z določili o izvajanju občne uprave in samouprave v največjih novih upravnih enotah – oblasteh,⁹² ki so smele imeti največ 800.000 prebivalcev, njihovo oblikovanje pa naj bi se izvedlo »po prirodnih, socialnih in ekonomskih razmerah«. Načelovali so jim kot predstavniki vlade veliki župani, ki jih je postavljala kralj. Omilitev centralizma naj bi pomenilo določilo, da se za zadeve oblastnega, okrajnega in občinskega značaja ustanavljajo oblastne, okrajne in občinske samouprave po volilnem načelu. Ustava je določila temeljne pristojnosti le za delovanje oblastnih samouprav, ki naj bi imele naslednje naloge: urejanje oblastnih financ in upravljanja oblastne imovine, skrb za javna dela, za prometne naprave in izvajanje gradbenih predpisov, za pospeševanje različnih agrarnih panog, za zdravstvo in socialno skrbstvo ter so-

⁸⁹ Bojan Balkovec je v razpravi Volilci in glasovanje o Vidovdanski ustavi (ZČ 43, 1989, št. 2, 241–247) ob dejstvu, da je za ustavo od 40 slovenskih poslancev glasovalo le 12 poslancev, ugotovil, da so tako poslanci, ki so glasovali proti ustavi ali bili ob glasovanju odsotni, zastopali 70 % slovenskih volilcev. To je veljalo tudi za Hrvaško in celo v Črni gori so nad polovico volilcev zastopali poslanci, ki so glasovali proti ustavi. Za ustavo je od 419 poslancev glasovalo 223 poslancev, proti pa 35, drugi so z odsotnostjo izrazili svoj protest proti njej.

⁹⁰ J. Pirjevec, n. d., 24.

⁹¹ Podrobneje glej razpravo Jurija Perovška Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave, Prispevki XXXIII, 1993, 17–26, v kateri je pa navedena tudi vsa relevantna literatura o problematiki prve jugoslovanske ustave, posebej pa naj opozorimo na obe Čulinovičevi deli, navedeni v op. 4.

⁹² V srbskem jeziku pomeni izraz oblast pokrajino, ozemlje oziroma območje, zaradi izenačenja terminologije pa se je uporabljal ta termin ne glede na drugačen pomen besede oblast v slovenščini tudi v Sloveniji. Bilo je nekaj poskusov, da bi se namesto »oblasti« uveljavil izraz »okrožje« (Fran Erjavec, K volitvam v okrožne zbornice, Socialna misel, št. 1, 1.1.1927).

delovanje pri pospeševanju prosvete in pri strokovnem izobraževanju ter uvajanje in vzdrževanje hranilniško-kreditnih in zavarovalnih ustanov. Na zahtevo vlade naj bi oblastne samouprave dajale tudi mnenja o zakonskih predlogih, ki zadevajo oblasti, in o drugih zadevah. Z zakonom, s katerim bo delovanje oblastnih in sreskih samouprav podrobno določeno, se jim lahko zaupajo še druge pristojnosti. Če za izvajanje navedenih nalog ne bodo zadostovala lastna sredstva oblastnih samouprav, jih bo na njihovo zahtevo in po sklepu Narodne skupščine dala država, ki v tem primeru lahko tudi sama prevzame izvajanje nekaterih pristojnosti. Temeljna organa oblastne samouprave sta oblastna skupščina kot njeno najvišje telo, ki si voli svojega predsednika, in od nje izvoljeni oblastni odbor z izvršilnimi pristojnostmi.

Že ustava je določala tudi velike omejitvene in nadzorne pravice državnih organov nad delovanjem oblastnih samouprav. Oblastna skupščina je imela pravico sprejemati uredbe iz svoje pristojnosti, toda razglasil jih je lahko le veliki župan, potem ko je presodil, da niso v nasprotju z ustavo in zakoni. V primeru pravnih zadržkov je moral sporno uredbo poslati v presojo vrhovnemu upravnemu sodišču – Državnemu svetu v Beograd, ki je imel pravico dokončne sodbe. Veliki župan pa je imel tudi pravico zadržati izvajanje vseh sklepov oblastnih samoupravnih organov, za katere je menil, da niso utemeljeni v ustavi in zakonih. V teh primerih je prav tako obveljala razsodba Državnega sveta. Državne upravne oblasti pa niso nadzirale delovanja samoupravnih organov le prek velikega župana, temveč tudi s posebnimi strokovnimi organi. To je veljalo za področje oblastnih financ oziroma gospodarstva, kjer sta imela nadzorne pristojnosti in pravico potrjevanja minister za finance in Glavna kontrola v Beogradu kot vrhovno računsko sodišče.⁹³ Ob takšnih nadzornih pristojnostih v uredbodajnem, izvršilnem in finančnem pogledu »je vidovdanska ustava ohranjala centralizem tudi na ravni samoupravnega izvajanja oblasti.« Na vrsti določil o podrejenosti oblastnih samouprav odločitvam velikih županov, Državnega sveta in osrednjih finančnih forumov temelji ocena, da njihova upeljava »v ničemer ni izpodbijala centralističnega državnega ustroja« ter da pomeni le tehnično razdelitev opravljanja državnih zadev.⁹⁴

Kriteriji za oblikovanje oblasti, ki so glede na število prebivalcev pomenili tudi razbitje Slovenije kot ene upravne enote, in način izvajanja samoupravnih pristojnosti oziroma uzakonitev nacionalnega unitarizma ter državnega centralizma so pred slovenski narod in druge jugoslovanske narode postavili nalogo, da poskušajo izbojevati revizijo ustavnih določil, ki so ogrožala njihov obstoj oziroma pomenila njihovo zanikanje ter onemogočala njihov razvoj. Slovensko katoliško časopisje oziroma SLS je zato pozivalo »k reviziji reakcionarne in centralistične ustave« z bojem avtonomističnih strank »zakonitim potom«. Ob priznanju zakonitosti ustave je napovedalo odločen boj za spremembo vseh njenih členov, ki nasprotujejo demokratičnim, narodnim, gospodarskim in versko-nravnim načelom SLS.⁹⁵ Na drugi strani pa je vodilna idejno-politična sila liberalnega tabora JDS z izglasovanjem Vidovdanske ustave dosegla vse, »kar si je slovenska unitarno-cen-

⁹³ Členi 95 do 103 Ustave kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, UL DV, št. 87, 27. 7. 1921.

⁹⁴ J. Perovšek, n. d., 24–25.

⁹⁵ M. Mikuž, n. d., 210–211; M. Zečević, SLS in jug. zedinjenje, 392–393.

tralistična liberalna politika želela po zlomu habsburške monarhije.« Uveljavitev ustave je pomenila »enega izmed zgodovinskih vrhov slovenskega liberalizema«. S centralistično državno ureditvijo je liberalni kapital dobil možnosti za še večjo gospodarsko uspešnost, ustavno določeni narodni unitarizem pa je potrjeval, »da integralistično jugoslovanstvo ni le namišljena, ampak tudi formalno veljavna narodnopolitična pot.« Ta ustavna izhodišča sta JDS in SKS lahko uporabili za učinkovito politično obračunavanje s svojo zgodovinsko nasprotnico – avtonomistično SLS.⁹⁶ Toda liberalni ustavni uspeh je bil dvorezen, kajti po njem so se poglobljala nasprotja z večinsko slovensko avtonomistično usmeritvijo in sledil mu je upad vloge liberalnega političnega tabora v slovenskem političnem življenju.

Tesen izid in način izglasovanja Vidovdanske ustave je napovedal hude boje med političnimi silami, ki si bodo prizadevale čimprej udejanjiti njena določila, in močno opozicijo, ki bo hotela doseči revizijo centralističnih in drugih ustavnih določil. Z njenim sprejetjem je bilo sklenjeno prvo obdobje v državnopravnem razvoju prve Jugoslavije. Ob sklepu naj poudarimo, da je SLS s svojim avtonomističnim državnopravnim programom – ne glede tudi na strankarske interese – v Ustavodajni skupščini v največji meri izražala temeljne cilje večine slovenskega naroda. To pa so bila hotenja po čim večji avtonomiji nerazdeljene Slovenije z zakonodajnim slovenskim parlamentarnim predstavništvom in širokimi izvršilnimi pristojnostmi vlade, ki so bila uresničljiva le z revizijo centralističnih določil Vidovdanske ustave.

Nasprotovanje večine slovenskih poslancev Zakonu o oblastni in sreski samoupravi ter podobnost pristojnosti oblastnih skupščin in nekdanjih deželnih zborov

Prehodna določila Vidovdanske ustave so natančno določala roke in naloge Narodne skupščine⁹⁷ ter njenega Zakonodajnega odbora glede izenačenja zakonodaje in uprave v državi; prav tako so opredelile postopke za podaljšanje veljavnosti zakonov in naredb, sprejetih po 1. decembru 1918. V skladu z njimi se je 9. julija 1921 še zadnjič sestala Deželna vlada za Slovenijo s predsednikom dr. Vilkom Baltičem. Sestavljena je bila iz članov JDS in SKS, tedanjih članic vladne koalicije v Beogradu.⁹⁸ Ta zadnji ostanek slovenskega avtonomizma je 2. avgusta 1921 nadomestila Pokrajinska uprava za Slovenijo na čelu z Ivanom Hribarjem kot pokrajinskim namestnikom, starim liberalnim prvakom in po vojni privržencem voditelja NRS Nikole Pašića (ta je bil od začetka leta 1921 predsednik vlade). Hribar je izvajal svoje naloge preko vodij sedmih oddelkov⁹⁹ pod neposrednim nadzorstvom ministrstva za notranje zadeve ter kot organ resornih ministrstev

⁹⁶ J. Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, 197.

⁹⁷ Po sprejetju ustave se je Ustavodajna skupščina spremenila v navadno zakonodajno Narodno skupščino, ki naj bi delovala do izteka štiriletnega mandatnega obdobja.

⁹⁸ Zapisnik 204. seje (pete) DV 9. 7. 1921 v ARS; B. Balkovec, n. d., 49–50; Zapisniki, 47.

⁹⁹ V Pokrajinski upravi za Slovenijo (dalje PU) so delovali oddelki za notranje zadeve, pravosodje, kmetijstvo, javna dela, socialno skrbstvo, prosveto in vere, in za gozdarstvo, vsi drugi dotedanji pokrajinski uradi v Sloveniji pa so bili neposredno podrejeni ministrstvu.

po načelu osebne odgovornosti. To je pomenilo uvedbo uradniškega sistema v Pokrajinsko upravo, ki je imela le prehodni značaj, kajti vse njene pristojnosti naj bi postopoma prenesli na ministrstva, na velike župane in oblastne samouprave. Z njeno uvedbo so bili ukinjeni vsi posebni avtonomni uradi in s tem tudi upravna dvotirnost na pokrajinski ravni.¹⁰⁰ Ob tem naj poudarimo, da je Hribar prevzel svojo funkcijo predvsem z namenom, da prepreči dejansko razdelitev Slovenije na dve oblasti; v tem pogledu se je zavzemal tudi za revizijo ustave. Menil je, da je razdelitev Slovenije »nad našim narodom neodpustljiv greh«, ker pomeni razdvojenost na Kranjce in Štajerce. V posebni spomenici ministrstvu za notranje zadeve je tudi poudaril, da je »močna, kulturno in gospodarsko ekspanzivna Slovenija« potrebna za uspešno izvajanje njenih matičnih nalog do zamejskih Slovencev.¹⁰¹

Prav glede upravne razdelitve države ter sprejetja izvršilne zakonodaje o ureditvi ter pristojnostih občne uprave in samouprave v oblasteh so predlagatelji ustave pričakovali teža-ve in so v prehodnih določilih za primer, če Narodna skupščina ne bi izglasovala teh zakonov v določenih rokih, dopustili tudi možnost ureditve teh pomembnih državnopravnih temeljev s kraljevim ukazom oziroma vladno uredbo. Sicer pa je vlada dobila nalog, da zakone o občni upravi in samoupravi oblasti ter njihovi razdelitvi pripravi za obravnavo v Narodni skupščini že v štirih mesecih po sprejetju ustave.¹⁰² Toda vlada jih je oblikovala šele konec leta 1921 in po pričakovanju se je procedura njihovega sprejemanja v Narodni skupščini zapletla in zavlekla.¹⁰³

Najprej je januarja 1922 propadel poskus, da bi poseben poslanski odbor za upravno razdelitev države v določenem roku posredoval skupščinskemu plenumu v obravnavo predlog tega zakona. Na njegovih sejah je poslanec Jugoslovanskega kluba dr. Josip Hohnjec zahteval, da Slovenija in Hrvaška ostaneta ena upravna enota, ostro pa je zavrnil tudi razpravljalce, ki so hvalili ustavna določila o oblastnih samoupravah. Predstavniku SKS, ki je zagovarjal vladni centralistični predlog in ocenil, da je oblastna samouprava boljša od avstrijskih deželnih avtonomij, je odgovoril, da je nekdanja, sicer centralistično urejena monarhija, dajala »vsaj nekaj politične samouprave« tudi deželam, pri čemer je posebej poudaril pozitivne učinke njihovih pristojnosti na področju šolstva pri zaposlovanju narodno zavednega učiteljstva. V vladnem predlogu o teh pristojnostih »ni niti sledu«. Razdelitev Slovenije bi oslabil njeno vlogo »barikade ... jugoslovanstva proti nemštvu«, prav tako pa bo lahko predstavljala »atrakcijsko silo« za pritegnitev zamejskih rojakov le v primeru, če bo ostala nedeljena.¹⁰⁴

Razprave o parcelaciji države ter o samoupravi in občni upravi v oblasteh so nato prenesli v Zakonodajni odbor, ki jih je poskušal pospešiti z oblikovanjem posebnega pododbora,

¹⁰⁰ Razglas o ustroju PU je bil objavljen v njenem UL, št. 94, 10. 8. 1921; D. Trstenjak, n. d., 111.

¹⁰¹ Podrobneje glej razpravo Blaža Vurnika, Minister Ivan Hribar – pokrajinski namestnik, Homo sum ..., Ivan Hribar in njegova Ljubljana, Ljubljana 1997, 35–42; Hribar je bil za pokrajinskega namestnika imenovan s kraljevim ukazom 11. 7. 1921.

¹⁰² Člen 135 prehodnih ustavnih določil, UL DV, št. 87, 27. 7. 1921.

¹⁰³ Gligorijević, n. d., 117 in 362–363.

¹⁰⁴ Slovenec, št. 17, 21. 1. 1922, Za avtonomijo Slovenije.

v katerem so se polemike med »ustavobranitelji« in avtonomističnimi nasprotniki nadaljevale. Predstavniki Jugoslovanskega kluba so poudarjali, da je njegov ustavni načrt o razdelitvi države na šest pokrajin in o njihovih širokih avtonomnih pristojnostih najustreznejša osnova za vso obravnavano zakonodajo. Vladni sestavljalci zakonskih predlogov so se zgledovali »po slabem vzorcu« centralistično urejene Francije. Poslanec Anton Sušnik je podrobno analiziral francosko upravo, ki funkcionarjem v departmajih,¹⁰⁵ daje »nekoliko samostojnosti v okviru direktiv centralne oblasti«, kar pomeni le »neko dekoncentracijo« oziroma razbremenitev osrednjih oblasti, toda »to ni nobena prava decentralizacija, ker lokalni upravni organi ne morejo delovati kot samostojni upravni centri.« Temu vzoru ustrezajo pristojnosti imenovanih velikih županov in sreskih poglavarjev v upravni ureditvi jugoslovanske države, pri čemer je pripomnil, da tudi v Franciji vedno več političnih sil zahteva, »da se uprava popolnoma decentralizira«, kar seveda terjaja SLS v obliki zakonodajne avtonomije.¹⁰⁶ Poslanec dr. Hohnjec pa je razčlenil svetle zglede angleške samouprave (selfgovernment) ter samouprave v ZDA in Švici, ki bi morale biti izhodišče za teritorialno in kompetenčno oblikovanje oblasti. Ob tem je kot posebej primerno navedel široko samoupravo v velikih pokrajinah v Angliji, kar ustreza tudi državnopravnemu programu SLS. Ta »daje državi, kar je državnega, pa tudi narodu, kar je narodovega.« Predlagane oblastne samouprave so »naravnost negacija samoupravnega principa«, saj zakonski načrt o njih »daje državni centralizaciji preveč, veliko preveč, narodu in njegovi odločitvi pa premalo, skoro nič.« Pristojnosti oblastnih samouprav je primerjal z občinskimi v modernih državah.¹⁰⁷ Dr. Hohnjec je tudi poudaril, da »je pojem demokracije praktično istoveten z idejo samouprave in avtonomije«. Takšno ureditev zahtevajo posebnosti in razlike med tremi »plemeni jugoslovanskega naroda«, ki jih noben zakon »z dekretirano nasilno centralizacijo ne more odpraviti«. Za Slovence in Hrvate pa bo njena uvedba pomenila, da bodo čutili »nad seboj premoč srbskega plemena«.¹⁰⁸ Poudaril je tudi, da imajo slovenske in hrvaške avtonomistične zahteve korenine v letu 1918. Slovenci so ob vstopu v jugoslovansko državo pričakovali, da bo v njem Slovenija nerazdeljena in avtonomistično urejena. V Sloveniji so tudi s prizadevanji za pokrajinski zbor hoteli udejanjiti avtonomistične želje Narodnega vijeća in takšna zagotovila vladarja ob prvodecembrskem zedinjenju.¹⁰⁹

Poslanci Jugoslovanskega kluba so v podrobnih pripombah vladnemu predlogu zakona o oblastnih in sreskih samoupravah očitali preozke pristojnosti le-teh, posebej pa so poudarili neurejenost gmotnih pogojev za njihovo delovanje, ki bi morali biti zagotovljeni tudi z odstopom državnih davčnih virov. Prav tako so kritizirali velike pristojnosti velikih županov nad samoupravami.¹¹⁰ Ob načelnem odklonilnem stališču do predloga zakona o splošni upravi so poslanci tega kluba opozarjali zlasti na nerazmejenost pristojnosti med

¹⁰⁵ Departmaji so bili model za oblikovanje oblasti v jugoslovanski državi (J. Pirjevec, n. d., 23).

¹⁰⁶ Slovenec, št. 69, 24. 3. 1922.

¹⁰⁷ Slovenec, št. 62, 16. 3. in št. 63, 17. 3. 1922, Moderna in fiktivna samouprava.

¹⁰⁸ Slovenec, št. 36, 14. 2. 1922, Za avtonomijo v okvirju velikih pokrajin.

¹⁰⁹ Slovenec, št. 62, 16. 3. 1922.

¹¹⁰ Slovenec, št. 34, 11. 2. 1922, Samoupravne oblasti brez sredstev in št. 37, 15. 2. 1922.

ministrstvu, velikimi župani in sreskimi poglavarji ter na potrebo, da bi se na oblastne uprave morale prenesti tudi nekatere finančne in vojaške pristojnosti. Zahtevali so, da veliki župani ne bi bili le »ekspONENTI vlade«, temveč da bi odgovarjali za svoje delo tudi oblastnim skupščinam in bi morali upoštevati njihova stališča. Hkrati z načelno in podrobno kritiko vladnih predlogov so poslanci SLS obsojali ravnanje svojih kolegov iz vrst JDS in SKS zaradi njihovega podpiranja za Slovenijo škodljivih upravnih in samoupravnih rešitev. Prav tako so obsodili ravnanje socialista Etbina Kristana, ki je soglašal z razdelitvijo Slovenije ter se tako opredelil »za uničenje slovenske samostojnosti in avtonomije«.¹¹¹ Poslanci Socialistične stranke Jugoslavije (SSJ)¹¹² pa so nasprotovali zakonom o občni upravi in samoupravi iz načelnih demokratičnih razlogov. Kristan je npr. menil, da bi bil lahko veliki župan tudi voljen ter poudaril, da socialistom »ne gre za vprašanje centralizacije ali decentralizacije, koncentracije ali dekoncentracije, marveč samo za pravo demokracijo.«¹¹³ Na drugi strani pa je Slovenec z zadovoljstvom pozdravil odločitev narodnih socialistov, ki so s podporo slovenskemu kulturnemu programu oziroma vsemu, »v čemur je izkristalizirana slovenska individualnost«, pokazali svojo avtonomistično usmeritev v času, ko se beograjski parlament pripravlja na razdelitev Slovenije ter na onemogočanje njenega nadaljnjega kulturnega in gospodarskega napredka. Izrazil je željo, da bi slovenske avtonomistične sile ne glede na idejna razhajanja nastopale enotno »v interesu slovenske stvari«.¹¹⁴ NSS se je tudi na strankinem zboru v tem času postavila na stališče, da mora biti v revidirani ustavi zagotovljena nedeljiva Slovenija, ki je nujna iz narodnopolitičnih, gospodarskih in kulturnih razlogov.¹¹⁵

Na kritike katoliškega časopisja je ob dokončnem sprejemanju Zakona o oblastni in sreski samoupravi odgovorilo Jutro in poskušalo prikazati, da se bo z njim začela udeležati »avtonomija oblasti in srezov.« Tako bo postavljeno na laž pisanje, da se hoče »vladati samo centralistično. Novi zakon ureja namreč avtonomijo za oblasti, ki je v gotovem pogledu mnogo večja in mnogo boljša kot nekdanja avtonomija deželnih zborov in deželnih odborov. Oblastna samouprava bo pri nas zlasti za mariborsko pokrajino velik napredek napram prejšnjemu stanju, ko v deželnem zboru in deželnem odboru v Gradcu naši ljudje sploh niso prišli do besede, ona pa bo tudi napredek napram nekdanji avtonomiji kronovine Kranjske«. Za ljubljansko oblast bo »nekaj čisto novega« uveljavitev samouprav za sreze – okraje, medtem ko na Štajerskem že delujejo okrajni zastopi. Ljudstvo bo lahko prišlo do besede v občinskih zastopih, sreskih in oblastnih skupščinah ter Narodni skupščini: »Avtonomij in korporacij torej dovolj, da pride volja in sposobnost naroda do polne veljave.«¹¹⁶ Iz tega pisanja se vidi, kako je JDS glede na prevlado avtonomistične

¹¹¹ Slovenec, št. 59, 12. 3. 1922, V Sloveniji avtonomist – v Belgradu centralist.

¹¹² JSDS se je 18. decembra 1921 združila s še dvema strankama socialnoreformistične usmeritve v državi v Socialistično stranko Jugoslavije (dr. Toma Milenković, Socialistička partija Jugoslavije, Beograd 1974, 73–86).

¹¹³ Jutro, št. 57, 8. 3. 1922.

¹¹⁴ Slovenec, št. 44, 23. 2. 1922, Slovenski blok v odgovoru na članek s takšnim naslovom v Jugoslaviji, št. 42, 21. 2. 1922.

¹¹⁵ Nova pravda, št. 14, 8. 4. 1922.

¹¹⁶ Jutro, št. 72, 25. 3. 1922.

usmeritve v Sloveniji želela pokazati, da se tudi z navedenim zakonom o samoupravah uvaja neka »avtonomija«, predvsem pa je spretno poudarjala objektivno dejstvo, da bo oblastna samouprava pomenila napredek za Štajersko. Svojo odločno opredelitev za oblikovanje dveh oblasti v Sloveniji je omilila z napovedjo, »da bosta mariborska in ljubljanska oblast stvorili zajednico za nekatere večje in važnejše posle skupnega interesa.«¹¹⁷ Poudarila je, da je bil po zaslugi Demokratske stranke sprejet predlog, da se za izvajanje ne le večjih ekonomskih, temveč tudi kulturnih nalog lahko z odobritvijo vlade dve ali več oblasti združi.¹¹⁸ Poslanec JDS dr. Vekoslav Kukovec je ob tem poudaril, da je v Sloveniji večina za ustanovitev ljubljanske in mariborske oblasti.¹¹⁹

Poslanci vladne koalicije, iz Slovenije demokrati in samostojni kmetijci, so si vztrajno prizadevali za čim prejšnje sprejetje omenjenih zakonov. Dosegli so, da je bil 21. marca s skromno podporo tretjine poslancev najprej sprejet Zakon o občni upravi, teden dni kasneje pa še Zakon o oblastni in sreski samoupravi,¹²⁰ pri čemer naj poudarimo, da so jedro opozicije pri teh glasovanjih tvorili poslanci Jugoslovanskega kluba, ki so v Narodni skupščini tudi nosili poglavitno breme boja proti udejanjenju centralističnih ustavnih določil v navedenih zakonih. Prav ob glasovanju o njih pa se jim je pridružila tudi skupina avtonomistično usmerjenih poslancev Jugoslovanske muslimanske organizacije (JMO), ki je bila tedaj članica vladne koalicije. Zakon o oblastni in sreski samoupravi je Narodna skupščina sprejela prav na zadnji dan, ki ji je bil določen v prehodnih določilih ustave. Skupščinsko predsedstvo je zato, da bi bil sprejet v roku, razpravo o njem na plenarni seji 27. marca omejilo le na izjave predstavnikov poslanskih klubov. Že prvi opozicijski poslanec, predstavnik Jugoslovanskega kluba Janez Brodar, je proti ukrepu, da Narodna skupščina »ne sme niti pri najvažnejši zadevi, pri notranji ureditvi države, voditi razpravo«, ostro protestiral in poudaril, da je tako njen pomen »doveden na najnižjo stopnjo«, parlamentarno delo pa je »v najvažnejših stvareh postalo brezpomembno«. Nato je poudaril, da Slovenci in Hrvati »z vso odločnostjo« odklanjajo predlagani zakon iz številnih razlogov, zlasti zato, ker temelji na usodni parcelaciji Slovenije in Hrvaške in ker »ne nudi dovolj široke samouprave.« Kot posebno nevarnost je navedel centralistično urejanje šolstva, nesprejemljive pa so tudi prevelike pravice vmešavanja državnih oblasti v delovanje samouprav in dejstvo, da zanje niso določena gmotna sredstva. Svoj govor je sklenil: »Vse to z malim obsegom oblasti vred obsoja samoupravo na sigurno smrt, a centralizem, ki se bode odlikoval po nesposobnosti, nedelavnosti in počasnosti, na burno

¹¹⁷ Jutro, št. 37, 12. 2. 1922.

¹¹⁸ Jutro, št. 41, 17. 2. 1922.

¹¹⁹ To ugotovitev je utemeljeval s podporo 18 slovenskih poslancev (3 JDS, 8 SKS in 7 SSJ) v Zakonodajnem odboru razdelitvi Slovenije, kar je ob dejstvu, da so bili razveljavljeni tudi mandati slovenskih komunističnih poslancev, dejansko pomenilo večino slovenskega parlamentarnega zastopstva v Narodni skupščini (Jutro, št. 58, 9. 3. 1922).

¹²⁰ Od 419 poslancev Narodne skupščine jih je za Zakon o občni upravi glasovalo 143, proti pa 51, pri glasovanju o Zakonu o oblastni in sreski samoupravi pa naj bi bilo razmerje 142 proti 40 (Jutro, št. 69, 22. 3. in št. 74, 28. 3. 1922; Slovenec, št. 71, 28. 3. 1922). Ti podatki kažejo, da so poslanci vladne koalicije komaj zadostovali za doseganje ustavno določenega tretjinskega kvoruma (140 poslancev), ki je bil potreben za sklepčnost Narodne skupščine (B. Gligorijević, n. d., 117; na str. 363 navaja, da je bilo razmerje glasov za Zakon o oblastni in sreski samoupravi 140 proti 42).

življenje.« Od slovenskih poslancev je govoril na plenarni seji le še Filip Kisovar kot predstavnik Socialističnega kluba. V njegovem imenu je izrazil popolno podporo uvedbi samouprave, s katero »je pa nerazdružljivo spojeno načelo demokracije«. Ob načelnem stališču, da naj se samoupravam prepusti vse, kar je mogoče »brez škode za skupnost«, je poudaril, da vprašanje obsega pristojnosti »ni vedno odločilne važnosti«, temveč je v prvi vrsti pomembno to, kako ljudstvo lahko vpliva na njihovo izvajanje. Z vidika demokratičnih principov je kritiziral zlasti volilni sistem v oblastne skupščine. Kot drugo veliko napako zakona je poudaril »množino nadzorstva« državnih organov nad samoupravnimi organi, kar lahko vodi do medsebojnih konfliktov in oviranja njihovega delovanja. Zaradi teh razlogov in ker so »vse funkcije samouprave ... negotove« tudi zaradi neustreznih določil o financah, bodo socialistični poslanci glasovali proti predlaganemu zakonu. Kot zanimivost naj omenimo, da je minister za pripravo Ustavodajne skupščine in izenačenje zakonov Marko Trifković ob sklepu razprave obširno odgovoril le Brodarju. Kritiko omejitve pristojnosti Narodne skupščine je poskušal omiliti z navedbo obširne razprave o obravnavanem zakonu v Zakonodajnem odboru in s potrebo, da se čimprej izenači zakonodaja v državi. Na protest proti parcelaciji Slovenije je odgovoril, da je bila v okviru Avstro-Ogrske razdeljena na šest dežel, od katerih je le ena imela slovensko večino. Po novi ureditvi pa je razdeljena le na dve »provinci« in v obeh je »slovenski element ... v večini«. Nato je naštel več pozitivnih sprememb v Sloveniji v novem državnem okviru, zlasti prehod splošne uprave in sodstva iz nemških v slovenske roke, slovenizacijo šolstva, ustanovitev univerze in slovenskih kulturnih ustanov. S temi dejstvi je zavračal upravičenost nasprotovanja poslancev SLS predlaganemu zakonu in jim odrekel pravico, da govorijo v imenu vseh Slovencev, češ »da je večina popolnoma zadovoljna tako s sedanjim stanjem kot s tem zakonom.« Glasovanje večine slovenskih poslancev proti njemu je to njegovo stališče takoj ovrglo.¹²¹

Glede parcelacije države pa so bila v Narodni skupščini razhajanja prevelika¹²² in te naloge parlament ni izpolnil. Z 28. marcem je »kompetenca za administrativno razdelitev ... prešla v smislu ustave na vlado.«¹²³ Tako je glede na izjemno ustavno pooblastilo to izredno občutljivo narodnopolitično vprašanje 26. aprila rešila vlada z Uredbo o razdelitvi države na oblasti. Uvedla jih je 33.¹²⁴ V sklopu zakonodaje, ki je bila nujna za izvajanje ustavnih določil o upravi in samoupravi v oblasteh, sta bila še zakona o Državnem svetu in upravnih sodiščih, ki ga je Narodna skupščina s skromno večino sprejela 25.

¹²¹ Stenografske beležke Narodne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Sloveneca, Beograd 1922, št. 36, 89–93; Branko Petranović, Momčilo Zečević, Jugoslovenski federalizam. Ideje i stvarnost. Tematska zbirka dokumenata. Prvi tom 1914–1943, Beograd 1987, 181–189 (cit. Jugoslovenski federalizam).

¹²² Različni pogledi na oblikovanje posameznih oblasti so bili tudi v strankah vladne koalicije. Tako so bila glede razmejitve med ljubljansko in mariborsko oblastjo razhajanja tudi med kranjskimi in štajerskimi poslanci SKS (Jutro, št. 37, 12. 2. 1922), poslanec te stranke Janko Rajar je na seji Zakonodajnega odbora celo izrazil željo, da bi ostala Slovenija nerazdeljena (Jutro, št. 71, 25. 3. 1922).

¹²³ Jutro, št. 75, 29. 3. 1922, Administrativna razdelitev v rokah vlade.

¹²⁴ UL PU, št. 49, 15. 5. 1922. V njem sta bila objavljena tudi oba zakona glede obče uprave ter oblasti ne sreske samouprave. Vlada je svoj predlog, ki ga je konec leta 1921 predložila skupščini, le malenkostno spremenila s povečanjem števila oblasti od 26 na 33.

aprila,¹²⁵ ter o Glavni kontroli, sprejet 17. maja 1922. Poslanci Jugoslovanskega kluba so glasovali proti obema.¹²⁶

Neparlamentarno rešitev razdelitve države je hudo napadel Slovenec in jo označil kot »oktroa«. S svojo uredbo, za katero si je vlada že vnaprej zagotovila ustavno možnost in jo končno tudi izrabila, je »parlament in ustavni duh enostavno izigrala«. V obliki uredbe je s kraljevim ukazom uveljavila zakonski načrt, ki so ga poslanci zavrnili, in tako v praksi pokazala, kakšna je dejanska podoba parlamentarizma in ustavnosti v državi.¹²⁷ Jutro pa je izdajo uredbe označilo kot vladno izvedbo ustavne dolžnosti. Z njo se »konglomerat dežel in pokrajin ... nadomešča z ureditvijo, ki po enotnih nacijskih, prometnih, gospodarskih in upravnih vidikih ustvarja novo teritorialno konfiguracijo naše države.« Ob njej so se spopadali »zagovorniki narodnega in državnega jedinstva ter pristaši plemenskega separatizma in pa pokrajinske tradicije.« Nova ustavna razdelitev je »konsekventna izpeljava v ustavi zajamčene unitaristične državne ideje« in »je obramba proti preteklosti naše zgodovine«. Ob tem je zanimiva njegova ocena, da imajo uredba o razdelitvi države skupaj z zakoni o oblastni upravi in samoupravi ter o Državnem svetu »po svojem predmetu in svoji vsebini« značaj ustavnih zakonov, čeprav formalnopravno to niso. Z njimi sta udeleženi dve načeli – preko samouprav »avtonomistično«, preko velikih županov pa »drugo decentralistično, odnosno dekoncentracijsko«.¹²⁸ S takšnimi ocenami si je liberalno glasilo prizadevalo ovreči nasprotno analizo te zakonodaje v vladni opoziciji, ki je poudarjala njene centralistične razsežnosti. Na seji vodstva SLS 21. maja 1922 pa so dali priznanje svoji parlamentarni delegaciji, ki je »moško in dosledno« zastopala »radikalni državnoopravni ... program SLS«. V primerjavi s škodljivo zunajparlamentarno »pasivno taktiko hrvatskega bloka« so kot pravilno ocenili opozicijsko delovanje poslancev SLS v Narodni skupščini. Vodstvo stranke je sprejelo tudi stališče, da se bo SLS kljub svoji odločni in načelni odklonitvi vsiljene razdelitve Slovenije udeležila volitev v oblastne skupščine, »ker hoče tudi tukaj z aktivno politiko uveljaviti svoj avtonomistični program«.¹²⁹ To politično opredelitev pa je SLS lahko začela izvajati šele skoraj pet let kasneje, ko so bile volitve v oblastne skupščine končno le razpisane. Poli-

¹²⁵ Za Zakon o državnem svetu in upravnih sodiščih je glasovalo le 135 poslancev (B. Gligorijević, n. d., 363); predstavnik Jugoslovanskega kluba je nasprotovanje temu zakonu utemeljil z izjavo, da »ne vsebuje nobenih garancij, da bo ustroj državnega sveta in upravnih sodišč odgovarjal potrebam ljudstva.« Ta pripomba se je nanašala na sestavo teh sodišč. Polovico članov Državnega sveta je imenoval kralj na predlog vlade, drugo polovico pa je izvolila Narodna skupščina izmed kandidatov, ki jih je predlagal kralj (103. člen ustave). Slovenec (št. 109, 13. 5. 1922) je upravičenost svojih pomislekov o neodvisnosti upravnih sodišč glede sestave iz vrst višjih uradnikov in javnih delavcev s fakultetno izobrazbo utemeljeval z dejstvom, da so se demokrati in radikali že sporazumeli, da bodo v Narodni skupščini od predlaganih kandidatov za državne svetnike večino izvolili iz vrst svojih privrženecv. To je hotenje, da se upravno sodstvo vpreže »v pristranski partizanski voz«.

¹²⁶ Slovenec (št. 113, 18. 5. 1922) je odklonitev Jugoslovanskega kluba za odklonitev zakona o Glavni kontroli utemeljil z dejstvom, da ne nudi zagotovila o prenehanju pogubnega strankarskega režima glede nadziranja državnih financ.

¹²⁷ Slovenec, št. 97, 28. 4. 1922.

¹²⁸ Jutro, št. 98, 26. 4. 1922.

¹²⁹ Slovenec, št. 117, 23. 5. 1922, Na pravi poti.

tična nasprotja, ki so se pokazala ob sprejemanju navedene zakonodaje, so nato vplivala, da se ni niti takoj niti celovito začela uveljavljati. Prav določila o oblastnih samoupravah so prišla na vrsto zadnja, najprej pa se je zapletlo že pri izvedbi vladne uredbe, ki je dala ozemeljski okvir za izvajanje ustavnih določil glede uprave in samouprave v oblasteh.

Glede na dejstvo, da je z okoli 1,060.000 prebivalcev jugoslovanski del Slovenije presegel maksimalni številčni kriterij za eno oblast, je vlada v vseh svojih predlogih predvidevala njeno razdelitev na ljubljansko in mariborsko oblast. Uredba je določala, da ljubljanska oblast obsega območja mesta Ljubljana, političnih okrajev Črnomelj, Kamnik (brez občin Motnik, Trojane in Špitalič), Kočevje, Kranj (s koroško občino Jezersko), Krško, Litija, Ljubljana-okolica, Logatec, Novo mesto, Radovljica, sodnih okrajev Brežice in Sevnica, občini Veliki Kamen in Mrčna sela iz kozjanskega sodnega okraja, sodni okraj Laško (razen občine Sv. Rupert) in Kastav. Mariborska oblast pa obsega območja mest Celje, Maribor in Ptuj, političnih okrajev Ljutomer, Maribor, Prevalje, Ptuj, Slovenj Gradec, večino sodnega okraja Kozje, sodne okraje Celje, Vransko, Gornji Grad, Šmarje, iz sodnega okraja Laško občino Sv. Rupert, iz političnega okraja Kamnik navedene tri občine, Prekmurje in Medjimurje.¹³⁰ Ozemeljsko jedro ljubljanske oblasti je bila torej nekdanja dežela Kranjska, brez območij, ki so prišla v okvir Italije, razširjena pa je bila z nekaterimi obmejnimi območji Štajerske ter hrvaškim okrajem Kastav. Jedro mariborske oblasti je bil slovenski del dežele Štajerske, razširjena pa je bila z Mežiško dolino in Prekmurjem ter hrvaškim Medjimurjem. Mariborska oblast je imela 624.121 prebivalcev, ljubljanska pa 537.079 prebivalcev. Po številu slovenskega prebivalstva sta bili približno enaki ob dejstvu, da je imela mariborska oblast okoli šestino hrvaškega prebivalstva.¹³¹ Takšno razdelitev Slovenije je SLS ocenila kot hud centralistični udarec. Razmejitev med oblastema pa je vzbudila odpor in pomisleke tudi v režimski SKS in njeni štajerski poslanci so takoj predlagali Narodni skupščini, naj z izločitvijo območij Brežic in Laškega iz ljubljanske oblasti poveča mariborsko oblast, da bi tako vanjo spadala celotna Štajerska.¹³² Jutro pa je pisalo tudi o nameri vlade, da Medjimurje priključi novi oblasti, ki naj bi imela sedež v Varaždinu.¹³³ Priključitev hrvaških območij k mariborski in ljubljanski oblasti pa je samo še povečala že itak veliko razbitost Hrvaške na šest oblasti.¹³⁴ To dejstvo je zaradi različnih zakonodaj in posebnih razmer oteževalo izvajanje upravnih in samoupravnih nalog iz nenaravnih centrov v Ljubljani in Mariboru na hrvaških območjih.

Podobo centralizma v splošni upravi daje Zakon o občni upravi, ki je določal, da sodijo v njen okvir na ravni oblasti »vsi posli iz sedanje pristojnosti ministrov za notranje posle, za prosveto, za agrarno reformo, za poljedelstvo in vode, za zgradbe, za trgovino in indu-

¹³⁰ Uredba o razdelitvi države na oblasti, UL PU, št. 49, 15. 5. 1922.

¹³¹ V Medjimurju je bilo po štetju leta 1921 95.945 prebivalcev, okraj Kastav pa je štel 9971 prebivalcev (Slovenec, št. 272, 27. 11. 1926).

¹³² Jutro, št. 109, 10. 5. 1922.

¹³³ Jutro (št. 100, 28. 4. 1922) je pisalo, da sta Medjimurje in Kastav prišla v okvir mariborske in ljubljanske oblasti, ker nista dela »historične« Hrvatske in Slavonije.

¹³⁴ Bosiljka Janjatović, Karadorđevićevski centralizam i položaj Hrvatske u Kraljevstvu (Kraljevini) SHS, Časopis za suvremenu povjest 27, 1994, št. 1, 63–64.

strijo, za narodno zdravje, za socialno politiko, za vere in za šume in rude, kolikor se ne nanašajo na upravo državnih domen.« Vse navedene zadeve opravljajo veliki župani, diplomirani pravniki z ustrežno prakso, ob osebni odgovornosti ter po navodilih in pod nadzorstvom notranjega ministrstva in pristojnih resornih ministrstev. V srezih pa v okviru pristojnosti oblastev prve stopnje izvajajo te naloge sreski poglavarji pod nadzorstvom oblastnih velikih županov, ki odločajo tudi o pritožbah glede upravnih aktov vseh oblastev občne uprave v oblasti. Podrejenost velikega župana osrednji vladi in velike pristojnosti v odnosu do samouprave pa posebej opredeljujejo določila, »da je (le-ta) politični predstavnik vlade, predstavlja jo tudi proti oblastni samoupravi« ter da ga kralj imenuje na predlog ministra za notranje zadeve ob pristanku ministrskega sveta. Ta določila so pomenila, da so ob spremembah vlad menjavali tudi velike župane. Veliki župani, ki so jim dodelili tudi ustrezno strokovno osebje za organizacijo posebnih uradov, so bili dolžni »o vseh važnih stvareh lokalnega značaja ... zaslišati oblastni odbor ali zahtevati njegovo mnenje.«

V prehodnih odredbah je bilo določeno imenovanje velikih županov v treh mesecih po začetku veljavnosti zakona, v četrtem mesecu pa naj bi začeli poslovati njihovi uradi oziroma referati za posamezna delovna področja, pri čemer naj bi jim na sedežih pokrajinskih uprav te dale na voljo tudi ustrezno osebje. Posebej je bila predvidena pospešitev prenosa vseh poslov, ki so jih dotlej upravljale pokrajinske uprave, na ministrstva in oblasti.¹³⁵

Toda politične razmere oziroma odpori centralizmu so povzročili tudi precejšnjo prekoračitev teh rokov. Šele 31. decembra 1922 sta bila imenovana prva velika župana ljubljanske in mariborske oblasti, pa še to le formalno, kajti še vse leto 1923 je delovala Pokrajinska uprava za Slovenijo, veliki županstvi pa sta začeli poslovati šele 1. januarja 1924.¹³⁶ Ob tem naj kot zanimivost navedemo, da si je pokrajinski namestnik Hribar prizadeval ne le za čim daljšo ohranitev Pokrajinske uprave za Slovenijo, temveč tudi za razširitev svojih in s tem tudi njenih pristojnosti.¹³⁷

V primerjavi z navedenim zakonom je Zakon o oblastni in sreski samoupravi zelo podrobno¹³⁸ določal naloge samoupravnih organov na območju oblasti in srezov, prav tako pa tudi postopek njihove izvolitve ter oblike nadzora državne uprave nad njimi. Po uvodnem določilu, da so oblasti ne le upravne, temveč tudi samoupravne enote, je iz ustave prevzete pristojnosti oblastnih samouprav mestoma natančneje razčlenil in dopolnil. Tudi v njem je na prvem mestu navedeno določanje gnotne osnove za delovanje oblastne samouprave s proračunom oziroma razpolaganje z davščinami, ki jim jih daje državni zakon za kritje izdatkov za posamezne dejavnosti. Ob upravljanju oblastne imovine je

¹³⁵ Zakon o občni upravi, UL PU, št. 49, 15. 5. 1922.

¹³⁶ D. Trstenjak, n. d., 111–112.

¹³⁷ Hribar se je pred parlamentarnimi volitvami leta 1923 zameril Pašiču, ki mu je zagrozil z ukinitvijo Pokrajinske uprave za Slovenijo. Hribar je marca 1923 končno odstopil in njegove posle je do konca leta 1923 opravljal ljubljanski veliki župan (B. Vurnik, n. d., 40–41).

¹³⁸ Zakon o občni upravi je obsegal 30 členov, Zakon o oblastni in sreski samoupravi pa 132 členov in 17 prehodnih odredb.

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev.

URADNI LIST

pokrajinske uprave za Slovenijo.

Vsebina: Uredba o razdelitvi države na oblasti. Zakon o obli upravl. Zakon o oblastni in sreski samoupravi. — Razglas pokrajinske uprave za Slovenijo: Razglas o razpustu okrajnega zastopa laškega. Razglas o pridelitvi Apaske kotline k okrajnemu glavarstvu v Ljutomeru in v Mariboru. Razpis kancelske službe. — Razglas zdravstvenega odnosa za Slovenijo: Razpis službe primarnja in javni bolnici v Ptuju. Razpis asistentnega mesta na internem oddelku splošne bolnice v Mariboru. Razpis upraviteljske in praktičanske službe pri obli javni bolnici v Murski Soboti. — Razpis ministrstva za trgovino in industrijo, oddelka v Ljubljani, da so izpremenjena pravila "Textile", trgovske in industrijske delniške družbe v Ljubljani, odobrena. — Razglas gradbene direkcije za Slovenijo: Razpis službenega mesta za pisarniško pomožno moč. — Razglas raznih drugih uradov in oblastev. — Razne objave.

Zakoni in kraljevske uredbe.

134.

V imenu Njegovega Velikanstva

Aleksandra I.,po milosti božji in narodni volji
kralja Srbov, Hrvatov in Slovencev,
in na podstavi pooblastitve (člen 95. ustave)

je ministri svet kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev na predlog ministra priprave za ustavotvorno skupščino in izenačitven zakonov in na podstavi člena 135. ustave odredil in odreja

Uredbo

o razdelitvi države na oblasti.*

Člen 1.

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev se deli teritorialno na 33 oblasti, ki so:

1.) Ljubljanska oblast, s sedežem v Ljubljani.
To oblast sestavljajo: mesto Ljubljana; politični okraj: Črnomelj; Kamnik, razen občin Motika, Trojan in Spitalčica; Kočevje; Kranj s koroško občino Jezersko; Krško; Litija; Ljubljana okolica; Logatec; Novo mesto; Radovljica; sodna okraja Brežice in Svinjka; občin Veliki Kamen in Mrčna sela sodnega okraja kozjanskega; sodni okraj Laško razen občine Sv. Ruperta; in Kastav.

2.) Mariborska oblast s sedežem v Mariboru.
To oblast sestavljajo: mesta Celje, Maribor in Ptuj; politični okraj: Ljutomer; Maribor; Prevalje; Ptuj; Slovenjgradec; sodni okraj Kozje razen občin Velikega Kamena in Mrčnih sel; sodni okraj: Celje, Vransko, Gornji grad, Smarje in iz sodnega okraja laškega občina Sv. Rupert; iz političnega okraja kamniškega občine Moitnik, Trojane in Spitalčica; Prekmurje in Medjimurje.

3.) Primorsko-krajska oblast s sedežem v Karlovcu.

To oblast sestavljajo: županija tiško-krbavska; županija modruško-reška; iz županije zagrebške kotari: Vrgin most, Olin, Dvor, Kostanjevica, Petrinja in mesto Petrinja, mesto Karlovac; občine Duga res, Netretić, Ribnik sreza karlovskega in Lasinska sreza pisarovinskega.

Ko bo Sušak evakuiran, odloči oblastna skupščina, ali bodi Karlovac ali Sušak oblastno mesto.

4.) Zagrebška oblast, s sedežem v Zagrebu.

To oblast sestavljajo: županija zagrebška razen kotarov Vrginega mosta, Oline, Dvora, Kostanjevica, Petrinje in mesta Petrinje, mesta Karlovca in razen občin Duge reše, Netretić, Ribnika sreza karlovskega in razen občine Lasinske sreza pisarovinskega; mesto Zagreb; županija varaždinska in mesto Varaždin; kotarja Cazine in Križevci županije belovarsko-križevske.

5.) Osješka oblast s sedežem v Osijeku.

To oblast sestavljajo: županija viroviška s mestom Osijekom; županija požeška; županija

* Razglašena v "Službenih Novinah kraljevine Srba, Hrvatov in Slovencev" št. 92, izdanih dne 28. aprila 1922.

belovarsko-križevska razen kotarov Cazine in Križevcev in mesta Križevcev.

6.) Sremska oblast, s sedežem v Vukovaru.

To oblast sestavlja sremska županija.

7.) Baška oblast, s sedežem v Novem Sadu.

To oblast sestavljajo: Baranja; županija Baška skupno z mest: Novim Sadom, Somborom in Subotico, razen srezov: Sente, Starega Bečija, Zablje in Titela brez kačke in opasovske občine in razen mest Stare Kanjiže, Sente in Starega Bečija.

8.) Beograjska oblast, s sedežem v Beogradu.
To oblast sestavljajo: mesto Beograd; od beograjskega okroga sreza: posavski in vračarski; od Banata srezi: Pančevo z mestom Pančevim, Kovačica, Veliki Bečkerek z mestom, Turski Bečel, Čeneš, Zombolija, Velika Kikinda, Turska Kanjiža; od županije baške srezi: Senta, Stari Bečel, Zabalj in Tite brez kačke in opasovske občine; in mesta Stara Kanjiža, Senta in Stari Bečel.

9.) Podunavska oblast, s sedežem v Smederevcu.
To oblast sestavljajo: okrog smederevski; iz okroga beograjskega srezi: kosmajski, kolubarski in gročanski; od Banata srezi: kovinski, belocrivanski, vrraški, alibunarski, zičfalvanski in jibejski.

10.) Podrinjska oblast, s sedežem v Sabcu.

To oblast sestavlja podrinjski okrog.

11.) Valjevska oblast, s sedežem v Valjevu.

To oblast sestavlja valjevski okrog.

12.) Šumadinska oblast, s sedežem v Kragujevcu.

To oblast sestavlja okroga kragujevski in rudniški.

13.) Moravska oblast, s sedežem v Čupriji.

To oblast sestavlja moravski okrog.

14.) Požarevska oblast, s sedežem v Požarevcu.

To oblast sestavlja požarevski okrog z Velikim Ostrovom.

15.) Timoška oblast, s sedežem v Zaječaru.

To oblast sestavlja okroga krajinski in timoški, samo da odloči srez zaglavski z glasovanjem, ali hoče pripasti tej ali niški oblasti.

16.) Niška oblast, s sedežem v Nišu.

To oblast sestavlja okroga niški in pirotski, od vranjskega okroga pa srez: leskovski in vlasotinski.

17.) Vranjska oblast, s sedežem v Vranju.

To oblast sestavljajo: od vranjskega okroga srezi: pičinski, masuriški in poljanski; srez bosiljgrajski; od kumanovskega okroga sreza: preloški in krivopalanški; in od kosovskega okroga srezi zillanski.

18.) Kosovska oblast, s sedežem v Prištini.

To oblast sestavljajo: okrog kosovski brez gljanskega sreza; okrog topliški; okrog prizrenski; in srez Jablaniški okroga vranjskega.

19.) Skopska oblast, s sedežem v Skoplju.

To oblast sestavljajo: okroga skopski in tetovski; od kumanovskega okroga sreza: zegljigovski in krakovski.

20.) Bregalnica oblast, s sedežem v Štipu.

To oblast sestavlja okrog bregalniški.

21.) Bitoljska oblast, s sedežem v Bitolju.

To oblast sestavljajo: okrog bitoljski, ohridski in tikveški.

22.) Raška oblast, s sedežem v Čačku.

To oblast sestavljajo okrog: raški, zvečanski in čačanski.

23.) Užička oblast, s sedežem v Užici.

To oblast sestavljajo okrog: užički, hielopoljski, plevaljski in pripoljski.

24.) Kruševska oblast, s sedežem v Kruševcu.

To oblast sestavlja kruševski okrog.

25.) Zetska oblast, s sedežem na Cetinju.

To oblast sestavljajo okrog: barski, cetinjski, nikšički, podgorički, andrijevski, kolašinski, beranški in metohijski, s kotarom bokokotorskim.

26.) Spliška oblast, s sedežem v Splitu.

To oblast sestavljajo politični kotari: benkovski, braški, imotski, kninski, sinjski, splitski, šibeniški, prekobiozijski in otok Krk.

27.) Dubrovnika oblast, s sedežem v Dubrovniku.

To oblast sestavljajo politični kotari: dubrovniški, korčulanski, metkoviški in makarski.

28.) Tuzlanska oblast, s sedežem v Tuzli.

To oblast sestavlja okrože tuzlansko.

29.) Sarajevska oblast, s sedežem v Sarajevu.

To oblast sestavlja okrože sarajevsko.

30.) Mostarska oblast, s sedežem v Mostaru.

To oblast sestavlja okrože mostarsko.

31.) Travniška oblast, s sedežem v Travniku.

To oblast sestavlja okrože travniško.

32.) Vrbaska oblast, s sedežem v Banjiku.

To oblast sestavlja okrože banjsko.

33.) Bihaška oblast, s sedežem v Bihaču.

To oblast sestavlja okrože bihaško.

Člen 2.

Dve ali več manjših oblasti je dopustno spojiti v eno večjo. Dokončno odločajo o tem oblastne skupščine dotičnih oblasti. Vendar pa tudi tako obrazložena oblast ne sme imeti več nego 800.000 prebivalcev.

Člen 3.

Za število prebivalcev ene oblasti velja ljudsko štetje z dne 31. decembra 1921.

Člen 4.

Posamezne občine ali posamezni srezi se smejo tekom prvih pet let, ko stopi ta uredba v veljavo, izločiti iz svojih oblasti in pripojiti drugi oblasti, ako pristanejo na to njih samoupravna predstavništva in oblastna skupščina oblasti, kateri se hočejo pripojiti, ter odobri njih sklep minister za notranje posle po pristanku ministrskega sveta. Čez pet let se smejo take izpremembe izvršiti samo z zakonom.

Člen 5.

Spajanje oblasti v Bosni in Hercegovini se vrši s sklepom oblastnih skupščin dotičnih oblasti, sprejetim z dvotretjinsko večino glasov, v mejah, ki jih določa tretji odstavek člena 95. ustave. Vendar pa se smejo posamezne občine ali posamezni srezi izločiti iz svojih oblasti in pripojiti drugi

V Uradnem listu 15. 5. 1922 sta bila objavljena tudi zakona o obli upravi ter o oblastni in sreski samoupravi

bila v zakonu dodana še pravica ustanavljanja in izkoriščanja oblastnih gospodarskih podjetij. Za uspešno izvajanje finančnih nalog je bila pomembna tudi pristojnost oblastnih samouprav, da ustanavljajo in vzdržujejo lastne kreditne zavode in hranilnice. Pristojnosti pri izvajanju javnih del so obsegala zlasti gradnjo in vzdrževanje cest, mostov, lokalnih železnic, pristanišč in letališč oziroma skrb za prometne zveze in ustanove, regulacijo potokov in hudournikov, preprečevanje nevarnosti poplav ter izvajanje gradbenih predpisov. Medtem ko jim je ustava določila skrb za napredek različnih agrarnih panog, kmetijstva, živinoreje, vinogradništva, sadjarstva, gozdarstva, ribolova in lova ter za tehnične poljedelske izboljšave, pa jim je zakon naložil tudi podpiranje obrti, industrije in zadrugi, kar je pomembna razširitev nalog oblastnih samouprav pri pospeševanju celotnega gospodarstva. Drugo temeljno področje njihovega delovanja je bila skrb za zdravstvene in socialne ustanove ter dejavnosti. Oblastne samouprave so bile prav tako dolžne skrbeti za pomoč ob slabih letinah in elementarnih nezgodah, za kar naj bi poskrbele tudi s posebnimi zavarovalnicami za vzajemno podpiranje. Ob prenosu vseh poglavitnih nalog na zdravstveno-socialnem področju, v delokrogu oblastnih samouprav pa so bile pristojnosti le-teh v splošnem in strokovnem šolstvu ter širše v prosveti in kulturi omejene le na njihovo pospeševanje, kajti temeljne pravice odločanja o vseh pomembnih prosvetnih in kulturnih ustanovah je obdržala državna oblast. Oblastne samouprave so lahko zbiralale tudi statistične podatke za uspešno izvajanje svojih nalog, z osrednjo vlado pa so bile dolžne sodelovati z oblikovanjem mnenj glede zakonov o zadevah oblastnega značaja. Sklepni sta bili določili, da imajo oblastne samouprave »vobče skrb za pospeševanje gospodarskih in kulturnih nalog čisto oblastnega interesa« in da se jim lahko poleg navedenih nalog z zakonom dajo še druge pristojnosti.

Zakon je zelo podrobno določal postopek za volitve oblastnih skupščin, pri čemer se je zgledoval po volilnem sistemu za Narodno skupščino. Pomembna razlika je bilo zlasti razmerje med številom mandatov in prebivalcev. Število oblastnih poslancev je bilo približno štirikrat večje od poslanskih mandatov v beograjski Narodni skupščini, ker je bil za oblastne volitve en mandat določen že na 10.000 prebivalcev. Tudi volilni okraji so bili zanje v primerjavi s parlamentarnimi manjši (srezi in večja mesta).¹³⁹

Oblastne skupščine je na redno zasedanje skliceval s svojim ukazom kralj vsako leto 5. novembra. Zakon je določal vsa temeljna izhodišča za njihovo delovanje, s poslovniki pa so lahko urejale le podrobnosti v njegovem okviru. Oblastne skupščine so bile »sklepajoči in nadzorni organ oblastne samouprave«. Imele so pravico, da si izvolijo svoja predsedstva, njihove seje pa so morale biti praviloma javne. Njihova temeljna naloga je bilo izdajanje uredb »o vseh stvareh« iz njihove pristojnosti, posebej tudi glede organiziranosti in poslovanja samoupravnih oblastev, ustanov in podjetij. V obliki uredb so morale sklepati tudi o oblastnih proračunih. Vse uredbe je moral pred obravnavo v plenumu preučiti ustrezeni skupščinski odsek. Uredbodajne pristojnosti oblastnih skupščin je bistveno omejevalo določilo: »Z oblastno uredbo se smejo izdajati samo podrobni predpisi k odredbam zakonov, kolikor je to potrebno zaradi uporabljanja zakona v dotični obla-

¹³⁹ Podrobnejši podatki o načinu volitev oblastnih poslancev so v 2. poglavju ob obravnavi razpisa prvih volitev.

sti«. Zakon je tudi določal velikim županom dvotedenski rok za objavo oblastnih uredb v uradnih listih, če je ugotovil, da niso v nasprotju z ustavo in zakoni, v nasprotnem primeru pa jih je moral poslati Državnemu svetu, ki je moral svojo sodbo izdati v dveh mesecih.¹⁴⁰

Tudi o načinu sprejemanja in obveznih sestavinah oblastnih proračunov ter njihovem potrjevanju so bila v zakonu številna določila. Temeljni dohodki oblastnih samouprav so izhajali iz oblastne imovine in ustanov, od samostojnih davkov in taks ter od doklade na državni davek. Tudi oblastne proračune je moral veliki župan poslati z ustrezno dokumentacijo ministru za finance, ki je imel pravico spreminjati in dopolnjevati oblastne dohodke in izdatke, če je presodil, da niso ustrezni, posebej pa je imel pravico potrjevati nad petdesetodstotne doklade k državnim davkom ter nad desetmilijonska posojila. Proti njegovim odločitvam je bila možna pritožba na Državni svet. V primeru, da oblastna skupščina na dveh zasedanjih ne bi sprejela oblastnega proračuna, bi bila s kraljevim ukazom razpuščena. Pristojnosti ministra za finance naj bi varovale davkoplačevalce v posameznih oblasteh pred pretiranimi obremenitvami in zagotavljale, da bodo oblastne samouprave za vse svoje naloge zagotovile ustrezna proračunska sredstva, dejansko pa so bile ključni vzvod, preko katerega je lahko državna uprava zavirala preveliko gmotno krepitev oblastnih samouprav in s tem preprečevala oblikovanje temelja za razraščanje njihovih proticentralističnih tendenc.¹⁴¹

Oblastni odbori so dobili kot izvršilni organi oblastne samouprave pristojnosti, da izvajajo sklepe oblastnih skupščin, vodijo samoupravno administracijo in nadzirajo vse oblastne ustanove ter delujejo tudi v času, ko oblastne skupščine niso zasedale. Te so imele pravico voliti pet- do osemčlanske oblastne odbore, v katerih je moral vsak odbornik upravljati svoj sklop samoupravnih zadev. Med nalogami, ki so dajale oblastnim odborom pomembno vlogo v udejanjanju oblastnih samouprav, naj navedemo predlaganje oblastnih uredb, sestavljanje oblastnega proračuna in njegovo spreminjanje po zahtevah finančnega ministra, nakazovanje proračunskih sredstev za posamezne dejavnosti in ustanove ter potrjevanje občinskih proračunov. Imeli so celo pravico, da v času, ko skupščine ne zasedajo, izdajajočasne uredbe in jim jih dajo naknadno v potrditev. Oblastni odbori so o vseh pomembnih zadevah sklepali na sejah, oblastnim skupščinam pa so bili dolžni poročati o svojem delovanju in o poslovanju oblastnih ustanov, jim dajati v sprejem zaključni račun o porabi proračunskih sredstev, odborniki pa so morali na skupščinskih sejah odgovarjati za delo samoupravne administracije iz svojih resorjev. Oblastni odbori so imeli tudi nalogo, da posredujejo svoja mnenja o vseh zadevah, za katere so dobili naročilo od vlade ali velikih županov. Oblastni odbori so imeli veliko pooblastil zlasti na finančnem področju, kajti le o najemanju večjih posojil in dajanju kreditnih garancij je morala poleg proračuna še posebej sklepati oblastna skupščina.

Zakon je še posebej podrobno opredelil različne oblike nadzora državne uprave nad oblastnimi samoupravami. Tako so imeli veliki župani pravico odpirati in zaključevati za-

¹⁴⁰ Sestava Državnega sveta in postopek za njegovo delovanje je določal Zakon o Državnem svetu in upravnih sodiščih, UL PU, št. 60, 7. 6. 1922.

¹⁴¹ M. Zečevič, Na zgodovinski prelomnici, 202.

sedanja oblastnih skupščin, jih sklicevati na izredna zasedanja, prisostvovati in razpravljati na sejah oblastnih skupščin in oblastnih odborov, ki so jim morali pošiljati zapisnike, da so lahko preprečevali izvajanje njihovih sklepov in uredb, za katere bi presodili, da so protiustavni in protizakoniti, pri čemer so se oblastni samoupravni organi zoper njihove negativne odločbe lahko pritožili na Državni svet. Ob začetku rednih zasedanj so bili veliki župani dolžni podati oblastnim poslancem poročilo o delovanju obče uprave v oblasti, vendar ti niso smeli o njem razpravljati in tako niso bili v ničemer odgovorni oblastni skupščini.¹⁴²

Izvajanje finančnega nadzora nad oblastnimi samoupravami, ki so ga poleg Glavne kontrole neposredno izvajale oblastne kontrole, je opredelil še poseben zakon. Tako je imela Glavna kontrola pravico potrjevati oblastne zaključne račune pred njihovo predložitvijo oblastnim skupščinam, oblastna kontrola, sestavljena iz dveh članov, ki ju je imela pravico izvoliti oblastna skupščina, in iz dveh računskih preglednikov z ustrezno strokovno izobrazbo, ki jih je postavljala Glavna kontrola, pa je imela zlasti nalogo, da sproti pregleduje račune oblastnih samoupravnih organov in ustanov ter ukrepa v primeru nenamenske porabe sredstev. Oblastna kontrola je bila na sejah dolžna razpravljati o ugotovitvah pri pregledih računov in o ukrepih v primeru prekrškov ter pošiljati redna mesečna poročila o svojem delu Glavni kontroli.¹⁴³

Zakon o oblastni in sreski samoupravi je v prehodnih odredbah določal, da se morajo izvesti volitve v oblastne skupščine v treh mesecih po začetku njegove veljavnosti, po njihovi izvolitvi pa bi morale biti v petih mesecih še volitve v sreske skupščine.¹⁴⁴ Od predhodnih odredb je v roku do začetka julija 1922 le minister za notranje zadeve predpisal s svojo uredbo začasni poslovnik za začetek delovanja oblastnih skupščin.¹⁴⁵ Odpor proti uveljavitvi oblastnih samouprav je bil vsestranski. Avtonomistično-federalistične stranke so bile nezadovoljne s preskromno omejitvijo centralizma z oblastnimi samoupravami in so v prvih letih po Vidovdanski ustavi pričakovale in upale, da bodo z njeno revizijo lahko povečale njihove pristojnosti v skladu s svojimi državnopravnimi programi, medtem ko centralistične sile niso kazale pripravljenosti za njihovo udejanjenje, ker bi krnile centralizem, pa tudi zato, ker so lahko v zahodnih delih države pričakovale absolutno prevlado avtonomističnih SLS, HRSS in JMO v oblastnih skupščinah. Tako so določila o oblastnih samoupravah ostala neizvedena vse do preloma 1926/27, ko je prišlo v novih političnih in gospodarskih razmerah do pozitivne opredelitve zanje v vladi in tudi v tedaj še opozicijski SLS.

Z omenjeno zakonodajo, ki se je torej postopoma uveljavljala več kot pet let, je »nastala podobna oblika ozemeljske uprave, kot je nekdanja bila v deželah, pri čemer je imel veliki

¹⁴² Zakon o oblastni in sreski samoupravi, UL PU, št. 49, 15. 5. 1922.

¹⁴³ Zakon o glavni kontroli, UL PU, št. 79, 28. 7. 1922.

¹⁴⁴ Začetek veljavnosti omenjenega zakona je bil vezan na objavo v Službenih novinah kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, št. 92, 28. 4. 1922; ker volitve v sreske skupščine niso bile nikdar izvedene, ne navajamo določil o njihovih pristojnostih, ki so bile podobne kot za oblastne skupščine (bile so le prilagojene prvi stopnji oblasti).

¹⁴⁵ Uredba o poslovnem redu v oblastni skupščini, UL PU, št. 97, 18. 9. 1922.

župan podobno vlogo kot nekdanja deželna vlada, skupščina pa je spominjala po svojih pristojnostih na deželni zbor.¹⁴⁶ K tej splošni ugotovitvi pomembnega slovenskega pravnega zgodovinarja dr. Sergija Vilfana naj dodamo, da je ta primerjava še v največji meri veljala za ljubljansko oblast oziroma nekdanjo Kranjsko. To velja tudi zato, ker je vodenje oblastnih samouprav v obdobju 1927–1929 prevzela SLS, torej ista stranka, ki je bila v desetletju 1908–1918 na čelu avtonomnih teles na Kranjskem. Prav oblastna skupščina in oblastni odbor ljubljanske oblasti sta se nato večkrat razglašala za naslednika kranjskega deželnega zbora in deželnega odbora, se zgledovala pri njunem delovanju. Neposredno so ju z bivšo deželno avtonomijo zlasti na začetku vezali številni zakoni za izvajanje njunih pristojnosti, pa tudi prevzem nekdanje deželne imovine v upravljanje. Ob podobnosti številnih nalog in vidikov njihovega delovanja so bile med njimi tudi pomembne razlike v obsegu pristojnosti, posebej pa v sestavi in načinu volitev deželnih avtonomnih teles in oblastnih samoupravnih organov. Navezovanje mariborske oblastne skupščine na tradicije štajerskega deželnega zbora v Gradcu iz več razlogov ni moglo biti takšno kot v primeru ljubljanske oblasti in Kranjske: pri njegovem delovanju je imelo ob absolutni nemški prevladi slovensko poslansko zastopstvo le skromno vlogo;¹⁴⁷ slo-

Deželna ustava

in postava za volitve v deželni zbor vojvodstva Kranjskega.

Deželna ustava.

Pervo poglavje.

Od namestovanja ali zastopanja dežele sploh.

§. 1.

Vojvodstvo Kranjsko se namestuje v deželnih rečeh po deželnem zboru.

§. 2.

Pravice, ki gredo v področje deželnega namestovavstva, zveršuje ali deželni zbor sam ali pa deželni odbor.

§. 3.

Deželni zbor obstoji iz sedem in trideset zbornikov, namreč:

a) kneza-škofa Ljubljanskega,

b) iz šest in trideset izvoljenih poslancov, to je:

I. iz deset poslancov izmed velikih gruntnih posestnikov,

II. iz deset poslancov tistih mest in trgov, ki jih volitna postava imenuje, in pa kupčijske in obertnijske zbornice,

III. iz šestnajst poslancov družih sosesk (občin) vojvodstva Kranjskega.

§. 4.

Za napeljevanje deželnega zbora imenuje Cesar izmed zbornikov deželnega glavarja (načelnika, starešina) in njegovega namestnika.

§. 5.

Volitna ali izborna postava za vojvodstvo Kranjsko naznanja bolj na tanko, kdo sme poslance voliti in kdo more za poslanca izvoljen biti, kako bodo poslanci porazdeljeni na volitne okraje, kateri se napravijo, in kako se bo pri voljenju ravnalo.

Prevod iz državnega
zakonika za vojvodino
Kranjsko iz leta 1861

¹⁴⁶ S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, 471.

¹⁴⁷ V štajerskem deželnem zboru je bilo v letih pred prvo svetovno vojno le 13 (15 %) slovenskih poslancev (Vasilij Melik, Volitve na Slovenskem 1861–1918, Ljubljana 1965, 303 – cit. Volitve).

venska Štajerska je bila sicer ozemeljsko jedro mariborske oblasti, toda vanjo so bila vključena še območja drugih dežel (ta so imela drugačne pravne sisteme kot Štajerska); je pa tudi mariborska oblastna samouprava – tako kot ljubljanska – postala upravljalec in lastnik nekdanjega deželnega premoženja. Glede na to, da so samoupravni organi ljubljanske oblasti v marsičem gradili na izkušnjah kranjskega deželnega zbora in deželnega odbora, opozorimo na nekaj poglobitnih splošnih podobnosti in razlik med deželno avtonomijo in oblastno samoupravo ob njunem primeru.

Deželne avtonomije, uvedene s cesarskim februarским patentom leta 1861, so bile »kompromis med srednjeveško tradicijo in modernim parlamentarizmom, med centralistično in federativno ureditvijo.«¹⁴⁸ Opravljanje zadev, ki si jih je pridržala država, je bilo osredotočeno v osrednji in deželni vladah, izvajanje pristojnosti dežel pa v deželnih zbora in deželnih odborih ter njihovih organih. Avtonomne pristojnosti, način delovanja deželnih zborov in odborov, njihove sestave in volitve, so bile določene z deželnimi redi oziroma ustavami in deželnimi volilnimi redi, ki so bili priloge omenjenega patenta. Če primerjamo zadeve, ki jih je z deželno ustavo dobila v pristojnost Kranjska,¹⁴⁹ s tistimi, ki so jih po navedenem zakonu iz leta 1922 dobile oblastne samouprave, ugotovimo, da so imele nekdanje deželne avtonomije podobne temeljne naloge na področju financ (glede oblikovanja deželnega proračuna, določanja davščin ter uporabe dohodkov deželnega premoženja oziroma njegovega upravljanja), kmetijstva, javnih gradenj, zdravstva in socialnega skrbstva. Večje so bile pristojnosti dežel zlasti na področju šolstva in kulture, imele pa so tudi določeno vlogo pri preskrbi in nastanitvi vojske. Oblastne samouprave niso imele pristojnosti za financiranje temeljne dejavnosti osnovnih šol, prav tako tudi nikakršnih zadolžitev na vojaškem področju. Enake so bile njihove nadzorne pravice nad občinami. Zlasti pomembna je bila razlika, da so imeli deželni zbori za izvajanje svojih pristojnosti pravico sprejemati deželne zakone po vladnem predlogu in lastni pobudi (glede občinskih, šolskih in verskih ter vojaških zadev le natančnejše odredbe v okviru državnih zakonov), medtem ko je bila na tem področju temeljna pristojnost oblastnih skupščin le sprejemanje izvršilnih uredb k državnim zakonom. Toda zakonodajne pravice deželnih zborov je omejevalo določilo, da so morali v njem izglasovani zakoni dobiti cesarjevo potrditev. Vlada je to možnost izrabljala za omejevanje deželne avtonomije in »zakonskih besedil, ki so se preveč odmikala od njenih konceptov, ni predlagala cesarju v potrditev ...«¹⁵⁰ Kljub temu je bila zakonodajna pristojnost deželnih zborov »precejšnja«, kar je imelo za posledico, da se je tudi po letu 1918 »uprava v velikem delu« izvajala na osnovi bivših deželnih zakonov.¹⁵¹ Zelo samostojni so bili deželni avtonomni or-

¹⁴⁸ Vasilij Melik, *Deželna avtonomija*, ES 2, 1988, 249; isti avtor je napisal tudi geslo *Deželni zbor*, prav tam, 252–254. Začetke deželne avtonomije družbeno višjih plasti in deželnih zborov kot zasedanj deželnih stanov od 15. stoletja dalje je v teh geslih pregledno obdelal Sergij Vilfan.

¹⁴⁹ *Deželna ustava in postava za volitve v deželni zbor vojvodstva Kranjskega*, Prestava iz državnega zakonika za kranjsko vojvodino. Leto 1861, Ljubljana 1861, 48–66; omenimo naj, da so bile nato v zakonu o državnem zastopstvu leta 1867 navedene vse pristojnosti državnega zbora, vse druge zadeve pa je zakonodajalec prepustil deželnim zborom.

¹⁵⁰ V. Melik, *Deželna avtonomija*, 249.

¹⁵¹ D. Trstenjak, n. d., 116.

gani na finančnem področju, cesarjevo privolitev so morali dobili za nad desetodstotno doklado na državni davek ter za odtujitve in obremenitve deželne premoženja.¹⁵² Zagotovo niso bili podvrženi tako vsestranskim oblikam državnega nadzora nad gospodarjenjem kot oblastni samoupravni organi.

Temeljnega pomena pa so bile razlike v sestavi teles, ki so imela nalogo izvajati deželno avtonomijo oziroma oblastno samoupravo. Volilna pravica za deželne zборе je bila omejena z davčnim cenzusom in neenaka, temeljila je na interesnem zastopstvu, spominjala pa je na fevdalno tradicijo. Oblikovanje volilnih razredov oziroma kurij za izvedbo volitev (najprej veleposestniške, mestne s trgovsko-obrtno zbornico in kmečke) je pomenilo ne le privilegiranje bogatejših slojev, pa tudi mest v primerjavi s podeželskimi kmečkimi občinami, temveč je prav tako vplivalo na nacionalno sestavo deželnih zborov, pri čemer so bili v slovenskih deželah favorizirani gospodarsko močnejši Nemci in Italijani. Prav volilni redi za deželne zборе so doživeli pomembne pozitivne spremembe – na Kranjskem največjo leta 1908 z uvedbo splošnega volilnega razreda. V njem so imeli volilno pravico moški državljani nad 24 leti starosti.¹⁵³ Za oblastne skupščine je veljala splošna in enaka volilna pravica vseh moških nad 21 let starosti. Šele po volilni reformi leta 1908 je v kranjskem deželnem zboru končno slovenska večina preseгла tri četrtine vseh poslanskih mest, hkrati pa je SLS postala v njem absolutno najmočnejša stranka.¹⁵⁴

Naj navedemo še nekaj drugih podobnosti in razlik med deželnimi avtonomnimi in oblastnimi samoupravnimi organi. Mandat deželnih zborov kot najvišjih organov deželne avtonomije je trajal šest let, cesar pa jih je imel pravico razpustiti pred iztekom. Delovanje oblastnih skupščin je bilo omejeno na štiriletno obdobje, njihov razpust pa je bil določen v primeru, da ne bi opravile svoje temeljne proračunske naloge. Za vodenje deželnih zborov in deželnih odborov je cesar imenoval deželne glavarje – praviloma iz vrst večinske stranke –,¹⁵⁵ oblastne skupščine pa so imele pravico same voliti svoja predsedstva. Kot predstavniki državne oblasti so imeli deželni predsedniki ter njihovi poob-

¹⁵² Finančno politiko in delovanje deželne avtonomije na Kranjskem je osvetlila Jelka Melik v razpravah *Kranjske deželne finance 1861–1914*, *Kronika* 21, 1973, 160–165, in *Skladi kranjskega deželnega premoženja*, prav tam, 24, 1976, 165–169.

¹⁵³ Deželni zbor za Kranjsko se je tedaj povečal na 49 voljenih članov, petdeseti član pa je bil kot virilist ljubljanski knezoškof. V veleposestniški kuriji so volili 10, v mestni 12, v kmečki 16 in v splošni 11 poslancev (Zakon z dne 26. avgusta 1908, veljaven za vojvodino Kranjsko, s katerim se spremeni deželni red za vojvodino Kranjsko, Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko. Leto 1908, 48–51). Tako se je po številu poslancev približno izenačil s kasnejšo ljubljansko oblastno skupščino, ki je imela 53 poslancev. V cenzihi kurijah je po spremembi občinskega volilnega reda leta 1910 zajela volilna pravica na Kranjskem 12,2 % prebivalstva, kar je bilo največ med slovenskimi deželami (V. Melik, *Volitve*, 153–154).

¹⁵⁴ Po uvedbi splošne kurije je imela v kranjskem deželnem zboru SLS 26 poslancev, liberalna Narodno-napredna stranka 12 in Nemci 11. Sicer pa je le v njem (z dvema prekinitvama) prevladovala slovenska poslanska večina, in dosegla 1908 78 %. Skoraj polovico slovenskih poslancev je imel pred prvo svetovno vojno le še goriški deželni zbor (podrobneje glej V. Melik, *Volitve*, 337–415).

¹⁵⁵ Le na Kranjskem so deželno avtonomijo večino časa vodili slovenski deželni glavarji, nepretgoma od leta 1888. Po volilni reformi sta bila deželna glavarja Fran Šuklje (1908–1911) in dr. Ivan Šušteršič (1912–1918). Podrobneje glej razpravo Jelke Melik, *Deželni glavarji in deželni odborniki na Kranjskem 1861–1918*, *ZČ* 28, 1974, št.1–2, 85–92.

laščenci pravico prisostvovati in razpravljati, ne pa tudi glasovati na sejah deželnega zbora in njegovih odsekov, če so razpravljali o deželni zakonodaji. Veliki župani so imeli takšne pravice tudi za seje oblastnih odborov. Prav tako so imeli za izvajanje nadzornih pristojnosti še številna druga pooblastila. Deželni zbori so morali pošiljati deželnim predsednikom stenografske in uradne zapisnike svojih sej, da so jih pošiljali »v Najvišjo vednost« (monarhu oziroma vladi na Dunaj), veliki župani pa so imeli pravico dobivati tudi sejne zapisnike oblastnih odborov. Tako avtonomni deželni kot oblastni samoupravni organi so bili dolžni na vladno zahtevo oblikovati svoja stališča do državnih zakonov, ki so zadevali področja njihovega delovanja. Oblastne skupščine so lahko z absolutno večino izvolile tudi člane oblastnih odborov, medtem ko je bila sestava deželnih odborov, izvršnih in upravnih organov deželnih zborov, določena z volilnimi redi tako, da so bili v njih predstavniki vseh treh oziroma štirih volilnih razredov, enega pa so lahko volili vsi deželni poslanci. Tudi deželni odbori, ki so imeli nalogo upravljati deželno premoženje, sklade in ustanove ter voditi posebne urade deželne avtonomije, so morali – tako kot oblastni odbori – poročati o svojem delovanju deželnim oziroma oblastnim poslancom na plenarnih sejah. Deželni poslanci so imeli v času zasedanja deželnega zbora, ki je bilo praviloma enkrat letno, imuniteto, ki za oblastne poslance ni bila določena. Za vsak deželni zbor je bilo pomembno omejitveno določilo, da »ne sme z nobenim deželnim zastopom kake druge kronovine občevati«, prepovedano pa mu je bilo tudi izdajanje razglasov in pošiljanje deželnih deputacij na cesarski dvor brez predhodnega dovoljenja. V tem pogledu so imele oblastne skupščine večje možnosti, saj jim je zakon za izvajanje skupnih gospodarskih in kulturnih nalog dovoljeval sodelovanje po predhodni vladni odobritvi. Glede značaja in namena okrnitve pristojnosti deželnih zborov naj navedemo naslednjo ugotovitev: »Že itak dovolj previdno sestavljenemu deželnemu zboru je bilo treba omejiti vse možnosti, da bi postal vladajočim dunajskim krogom nadležen«. Ti so si pri določanju pristojnosti in sestave deželnih zborov posebej prizadevali, »da v njih ne bi moglo priti v občutnejši meri do seperatističnih tendenc.« Teh so se bali s strani slovenskih narodov; zanje naj »bi bili deželni zbori po svojem pokrajinskem značaju najboljše področje.« Skratka, osrednje oblasti so pazile na to, »da jim deželni zbori ne bi zrastle čez glavo.«¹⁵⁶ Tudi sicer drugačna ustavna in zakonska omejitvena določila za oblastne samouprave so nameravala preprečiti krepitev njihove moči in s tem izničiti možnosti za njihovo uveljavitev kot pomembnih oporišč posameznih narodov oziroma avtonomistično-federalističnih sil v boju s centralizmom in unitarizmom.

Primerjava ustavnopravnih temeljev za delovanje deželnih avtonomnih teles in oblastnih samoupravnih organov na Slovenskem kaže tako podobnosti kot tudi razlike v pristojnostih, načinu delovanja in relacijah z državnimi oblastmi. Povezanost med njimi na svoj način ilustrira dejstvo, da je zadnji poslovnik kranjskega deželnega zbora¹⁵⁷ postal tudi eden temeljev za oblikovanje poslovnika ljubljanske in mariborske oblastne skupščine takoj po začetku njunega delovanja. Za kranjski deželni zbor velja ugotovitev, da je bil po pristojnostih, pa tudi glede na prepričljivo večino slovenskih poslancev v njem –

¹⁵⁶ S. Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, 445 in 447.

¹⁵⁷ Poslovnik deželnega zbora kranjske vojvodine, sprejet na deželnozborski seji 15. oktobra 1909, Ljubljana 1909.

predhodnik takšnih samouprav in takšnih začetnih oblik slovenskega parlamentarizma – kot sta jih v pogojih Vidovdanske ustave nato udejanjali ljubljanska in mariborska oblastna skupščina, ob skupnih značilnostih pa je treba poudariti zlasti različnost volilnih sistemov. To pa je bilo mnogo manj, kot je predvideval državnopravni program SLS v Ustavodajni skupščini in kot so zahtevali poslanci te stranke v razpravah o izvedbeni zakonodaji k Vidovdanski ustavi. Parlamentarci iz vrst SLS so tudi v teh debatah ponovili svojo odločno opredelitev za zakonodajno avtonomijo združene Slovenije. Pri nasprotovanju Zakonu o oblastni in sreski samoupravi so se jim pridružili tudi poslanci NSS, privrženci delne avtonomije nerazdeljene Slovenije, in poslanci SSJ iz Slovenije (zaradi uveljavljanja demokracije). Večinsko nezadovoljstvo slovenskega naroda s skromnimi samoupravnimi pristojnostmi in s parcelacijo Slovenije, ki jo je konkretizirala obravnavana zakonodaja iz aprila 1922, pa se je pokazalo v krepitvi različnih avtonomistično-federalističnih sil, ki so obogatile programska izhodišča za izbojevanje novega ustavno-pravnega položaja Slovenije v prvi Jugoslaviji.

Absolutna podpora programu Slovenske ljudske stranke za nacionalno samoodločbo in okrepitev avtonomistično-federalističnega tabora na volitvah 1923 in 1925 ter izvedba razdelitve Slovenije na dve oblasti

Ker so tudi privrženci Ljube Davidovića v DS začeli kazati razumevanje za nekatere zahteve avtonomističnih strank, je kralj Aleksander, ki je hotel okrepiti unitaristično-centralistične sile v državi, izrabil velika ustavna pooblastila in po komaj polovici mandatne dobe razpustil Narodno skupščino. Za 18. marec 1923 je razpisal volitve. Hkrati je ponovno premierski mandat zaupal Nikoli Pašiću, da bi preko samoradikalne vlade na volitvah lahko okrepil svojo NRS.¹⁵⁸ Te prve volitve po Vidovdanski ustavi so bile »eden najpomembnejših dogodkov« v političnem življenju v dvajsetih letih,¹⁵⁹ saj brez dvoma pomenijo »v osmišljanju slovenskega narodnega programa pomembno stopnico naprej.¹⁶⁰

Predvolilni boj se je začel konec leta 1922 prav v času, ko je Pašićeva vlada predlagala kralju v imenovanje prva velika župana ljubljanske in mariborske oblasti (dr. Vilko Baltič, dr. Miroslav Ploj). To je bil nov korak v prizadevanjih za izvedbo zakonskih določil o razdelitvi Slovenije. Mladoliberalci okrog Jutra so ti imenovanji v zadnjem možnem roku pozdravili v pričakovanju, da pomenita likvidacijo Pokrajinske uprave za Slovenijo in da bosta novi oblasti tako zaživele. Poudarili so, da nova upravna razdelitev države izgublja »svoj pravi notranji pomen«, če se ne uveljavi tudi njen »v gotovem oziru dragocenejši del ...«, tj. oblastna samouprava kot »zmožnost samega naroda pri vodstvu javnih poslov«. Ugotovili so tudi, da se je »od raznih strani vodil pravicni boj«, da bi velika žu-

¹⁵⁸ B. Gligorijević, n. d., 125–132.

¹⁵⁹ Jurij Perovšek, Oblikovanje programskih načrtov o nacionalni samoodločbi v slovenski politiki do ustanovitve Neodvisne delavske stranke Jugoslavije. (December 1922 – April 1923), ZČ 38, 1984, št.1–2, 7 (cit. Perovšek, Oblikovanje programskih načrtov 1923).

¹⁶⁰ J. Prunk, Slovenski narodni vzpon, 241.

pana v Ljubljani in Mariboru ne bila imenovana.¹⁶¹ Staroliberalci okrog Slovenskega naroda so menili, da ob tem ni razlogov za vznemirjanje, ker je imenovanje velikih županov formalna zakonska obveznost brez posledic. Napovedali so tudi, da bo novoizvoljena Narodna skupščina lahko spremenila kriterije za oblikovanje oblasti – tudi glede nedeljivosti Slovenije.¹⁶² Nasprotno pa je Slovenec poudaril, da je bila parcelacija države sprejeta proti volji »ogromne večine« Slovencev in Hrvatov ter proti njihovim »najočividnejšim in življenskim interesom«. Zato je menil, da bi bil edino pravičen odlog izvedbe tega zakonskega določila in ocenil, da je imenovanje velikih županov »delo velikosrbske centralistične struje« v NRS.¹⁶³ Ne glede na dejstvo, da veliki županstvi zaradi različnih odporov še vse leto 1923 nista zaživeli, pa je tudi ta vladni ukrep nakazoval njeno odločnost za udejanjenje centralizma, kar je terjalo jasno opredelitev političnih strank glede državne ureditve pred volitvami leta 1923.

Če se omejimo na poglobitve značilnosti predvolilnega boja na Slovenskem,¹⁶⁴ potem moramo poudariti zlasti jasno opredelitev SLS za široko samostojnost Slovenije na temelju pravice slovenskega naroda do samoodločbe,¹⁶⁵ kar je bila pomembna nadgradnja njenega ustavnega načrta iz leta 1921. Ob začetku volilne kampanje so poslanci Jugoslovanskega kluba poudarili, da so se v parlamentu ves čas bojevali za državno ureditev, ki bo temeljila na politični, gospodarski in kulturni avtonomiji posameznih pokrajin. V njih bi bili zakonodajni zbori »politična predstavništva ljudstva«, ki bi se borili za pokrajinsko finančno samostojnost in za svoboden prosvetni razvoj. S svojo vztrajnostjo naj bi prispevali tudi h krepitvi struj v NRS in DS, ki so se začele zavzemati za državno ureditev na temelju sporazuma med Srbi, Hrvati in Slovenci, vplivali pa naj bi tudi na spremembo politike HRSS, ki so jo obtoževali, da je s svojo abstinenco omogočila sprejetje centralistične ustave in zakonodaje. Tako so si pridobili zasluge, da je postal »avtonomistični program zmagovit«.¹⁶⁶ Vodilni predstavniki SLS so na številnih shodih utemeljevali strankine poglede na rešitev slovenskega nacionalnega vprašanja v jugoslovanski državi, ki naj bi bilo rešljivo le z revizijo Vidovdanske ustave. Slednja je »ščit velesrbstva, smrt samostojnega političnega življenja Slovencev in Hrvatov« ter pomeni uzakonitev skrajnega centralizma, prikritega s »samoupravo« pod neomejenim vodstvom velikega župana kot eksponenta beograjske vlade, s čimer »uničuje vsako ljudsko svobodo in samoodločbo ter sankcionira hegemonijo srbstva«. Enake poglede je zastopalo tudi katoliško časopisje. Ob odločni zahtevi za revizijo ustave so poudarjali strankarski prvaki tudi veliko samostojnost Slovenije v Državi SHS. Dr. Brejc je ugotovil, da je poprevratna zedinjena Slovenija »kot politična enota« dotedanjo skromno deželno avtonomijo prek

¹⁶¹ Jutro, št. 308, 30. 12. 1922.

¹⁶² Slovenski narod, št. 1, 3. 1. 1923.

¹⁶³ Slovenec, št. 1, 3. 1. 1923.

¹⁶⁴ Prizadevanja za oblikovanje volilnih blokov in značilnosti programskih izhodišč je obdelal M. Miškuž v n. d., 241–251, pomembne programske novosti pred volitvami 1923 pa je prikazal J. Prunk v delih Slovenski narodni programi, 59–64, in Slovenski narodni vzpon, 241–245.

¹⁶⁵ Oblikovanje avtonomistično-federalističnih programov, utemeljenih z načelom samoodločbe, je obdelal J. Perovšek v razpravi Oblikovanje programskih načrtov 1923, 5–26.

¹⁶⁶ Slovenec, št. 284, 24. 12. 1922.

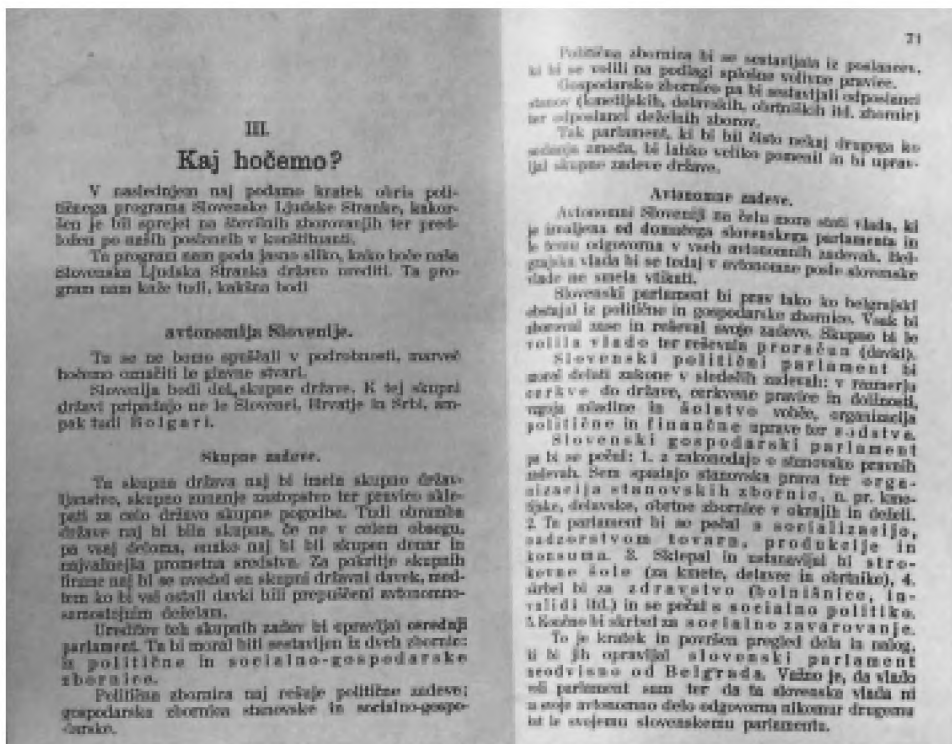
svoje Narodne vlade izpopolnila do najvišje stopnje. Tako »smo jo v pravo pravcato **lastno državnost povzdignili**«. Glede odprave centralističnih ustavnih določil pa so bile v predvolilnih nastopih temeljne zahteve za zedinjeno Slovenijo v smislu njene nedeljivosti v jugoslovanski državi ter za slovenski avtonomni parlament in vlado.¹⁶⁷

SLS je svoje stališče, da so Slovenci poseben narod s pravico do politične, gospodarske, socialne, kulturne in narodne samostojnosti oziroma do pristojnosti odločanja o lastnem razvoju in napredku, podrobno obrazložila še v posebni predvolilni brošuri, v kateri je predstavila tudi svoj državnopravni program politične osamosvojitve slovenskega naroda prek avtonomije s poudarkom, da je za uspešen boj proti velikosrbskemu centralizmu potrebna gospodarska in socialna osamosvojitve slovenskega kmečkega in delavskega ljudstva.¹⁶⁸ To je bil hkrati eden temeljnih slovenskih narodnopolitičnih programov v prvi Jugoslaviji,¹⁶⁹ v njem so bile opredeljene skupne državne in avtonomne pokrajinske zadeve ter pristojnosti osrednjega in slovenskega parlamenta. V programu so po uvodnem poudarku, da naj bo avtonomna Slovenija »del skupne države«, v katero poleg Hrvatov in Srbov sodijo tudi Bolgari, našete kot skupne zadeve zunanja politika, obramba (»če ne v celem obsegu, pa vsaj deloma«), najvažnejša prometna sredstva. Enotna naj bi bila tudi državljanstvo in denar, za kritje skupnih potreb pa naj bi se uvedel skupni državni davek. Vsi drugi davčni viri naj bi bili prepuščeni avtonomnim deželam. Najvišje skupno telo naj bi bil dvodolni parlament, sestavljen iz politične in socialno-gospodarske zbornice. Prva naj bi bila izvoljena na podlagi splošne volilne pravice, drugo pa naj bi sestavljali odposlanci stanovskih zbornic in deželnih zborov. Enaka naj bi bila sestava slovenskega parlamenta, pri čemer naj bi imela njegova politična zbornica pravico sprejemati zakone glede organizacije politične in finančne uprave ter sodstva, prav tako pa tudi o razmerju cerkve do države in o šolstvu. Gospodarska zbornica pa naj bi zakonsko urejala zadeve in organiziranost posameznih stanov, se ukvarjala z gospodarskimi vprašanji, kot so socializacija, nadzorstvo tovarn, proizvodnja in konzum, sklepala o strokovnem šolstvu ter skrbela za zdravstvo in socialno politiko (vključno s socialnim zavarovanjem). Slovenski politični in gospodarski parlament naj bi na skupnih sejah volila vlado in sprejemala proračun. Vse navedene zadeve naj bi »opravljal slovenski parlament neodvisno od Beograda«, le njemu in »nikomur drugemu« pa bi bila za avtonomno delo odgovorna vlada. Za udejanjenje »popolne samouprave ljudstva« je potrebno uvesti tudi okrajne zastope in razširiti pristojnosti občin, tako da ne bi bila uvedena »samo avtonomija celokupne Slovenije, marveč tudi avtonomija stanov, okrajev in občin.« Državno-pravni del programa je bil sklenjen s poudarkom: »Slovenskemu ljudstvu ne gre toliko za to, kdo bo vladal v Beogradu, nam mora iti za to, kdo bo vladal na Slovenskem.« Tu bi po načrtu SLS morala biti oblast v rokah slovenskega ljudstva z vlado, izvoljeno v slovenskem parlamentu. Z njim je stranka v primerjavi z ustavnim državnopravnim progra-

¹⁶⁷ J. Perovšek, Oblikovanje programskih načrtov 1923, 11–12.

¹⁶⁸ Sodite po delih! (Vsem, ki so dobre volje!). Kažipot slovenskim volilcem v boju za slovensko samostojnost, Ljubljana 1923.

¹⁶⁹ Zaradi svoje pomembnosti je bil program SLS iz leta 1923 objavljen tudi v več edicijah virov, delno v knjigah Slovenski narodni programi J. Prunka, 196–199 in Jugoslovanski federalizam B. Petranič in M. Zečevića, 236–238, v celoti pa v publikaciji Programi J. Perovška, 82–86.

Avtonomistični oziroma federalistični program SLS, objavljen leta 1923 v brošuri Sodite po delih!

mom radikalizirala svoje zahteve za »samovlado« Slovenije v smislu federativne ureditve države ne glede na formalno avtonomistično poimenovanje.

Z izhodišča nacionalne samoodločbe je poleg SLS pred volitvami leta 1923 utemeljevala svoje zahteve po državnosti slovenskega naroda v okviru jugoslovanske države le še mala Slovenska republikanska stranka, v katero so se vključili zlasti nekdanji privrženci SKS na celjskem, šentjurskem in kozjanskem območju, ki so bili nezadovoljni s centralistično usmeritvijo voditelja Ivana Puclja in njegovih tovarišev. Ta nova stranka se je jasno opredelila za republikansko in federativno državno ureditev, občasno se je zavzemala celo za konfederacijo, v kateri bi bil slovenski narod popolnoma suveren, njegov položaj pa naj bi bil urejen po zgledu ZDA, Švice ter Bavarske v okviru Nemčije. Slovenija naj bi imela kot enakopravna federativna enota z velikimi pristojnostmi v Federativni republiki Jugoslaviji tudi svoj državni zbor. Strankin voditelj dr. Anton Novačan je posebej poudarjal, da takšen program presega avtonomijo »klerosov«, ki jo je odločno zavrnil kot nižjo stopnjo državne ureditve v primerjavi s federacijo.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Podrobneje glej razpravi Igorja Grdine, *Kratka zgodovina Slovenske zemljoradničke in Slovenske republikanske stranke* Antona Novačana, ZČ 48, 1989, št. 1, 73–83, in Jurija Perovška, *Oblikovanje programskih načrtov 1923*, 20–25.

Pred volitvami leta 1923 so se za revizijo ustave in zakonodajno avtonomijo upravno enotne Slovenije v jugoslovanski državi opredelili še trije politični subjekti, NSS, Združenje slovenskih avtonomistov, ki se je leta 1921 izoblikovalo okoli lista Avtonomist pod vodstvom Albina Prepeluha in dr. Dragotina Lončarja (oba sta bila nekdanja funkcionarja JSDS), ter Socialistična stranka delovnega ljudstva, v katero so se januarja 1923 združili slovenski komunisti in ljubljanska frakcija SSJ okoli Zarje.¹⁷¹ Ob dominantni vlogi SLS v slovenskem avtonomistično-federalističnem taboru so državnopravni programi vseh drugih štirih političnih subjektov dragoceni predvsem kot obogatitev narodnoemancipacijskih zamisli in kot dokaz, da so takšna hotenja zajela vse tri tradicionalne slovenske politične tabore.

Zelo pestra je bila tudi tedanja sestava unitaristično-centralističnega bloka oziroma privrženecv izvedbe Vidovdanske ustave.¹⁷² Vodilno vlogo v njem sta imeli obe stranki, ki sta zanj glasovali, JDS in SKS. Tudi iz JDS izdvojeni staroliberalci okrog Slovenskega naroda, ki so januarja 1923 obnovili Narodno napredno stranko, se glede državne ureditve niso razlikovali od liberalnih mladinov. Takšna ugotovitev velja tudi za slovenski del NRS, ki se je izoblikovala leta 1921 v okviru prizadevanj Nikole Pašića, da s svojo stranko prodre tudi v Slovenijo, veliko aktivnost pa je razvila zlasti ob volitvah leta 1923.¹⁷³ Unitaristično-centralistični nacionalnopolitični koncept je tudi pokrajinsko organizacijo SSJ povezoval z navedenimi strankami.

Pred volitvami leta 1923 pa je za kratek čas stopila v slovensko politično življenje Narodna ljudska stranka, ki jo je ustanovil nekdanji načelnik SLS dr. Ivan Šušteršič. Tudi ta nova stranka se je opredelila za unitarizem in centralizem ter proti reviziji Vidovdanske ustave. To je nesmiselno zahtevati, »ko ... še ni praktično uresničena in preizkušena. Predvsem še ni uveljavljena oblastna samouprava, ob kateri bo ljudstvo šele moglo spoznati in ugotoviti, koliko je vidovdanska ustava slaba, kakor se slika, in kaj je praktično treba na njej spremeniti.« Takšno stališče je pomenilo obračunavanje s tedanjimi zahtevami SLS, ki jo je dr. Šušteršič tudi obtožil krivde za izgubo avtonomije in uvedbo centralizma, ker je po prevratu »z mrzlično naglico ... uničila deželno avtonomijo nekdanje Kranjske.« Ob tem je poudaril: »Če bi bili imeli dr. Korošec in tovariši le količkaj smisla za ljudsko samoupravo in samoodločbo, bi bili morali čuvati staro in ukoreninjeno avtonomijo kakor punčico v očesu. Preden pa so pritrdili priklopljenju Slovenije Srbiji, bi bili morali raztegniti kranjsko samoupravo tudi Štajersko in Koroško in osigurati jamstvo za njen nadaljnji obstoj, dokler ljudstvo samo drugače ne sklene.« To je zanimivo kot razmišljanje o še eni poti za ohranitev avtonomije Slovenije, ki so jo poprevratni politični dejavniki uveljavljali prek Narodne vlade (kot o možnem parlamentarnem predstavištvu pa so razpravljali le o Narodnem svetu). Ob Šušteršičevih očitkih, da so po zedi-

¹⁷¹ Jurij Perovšek, Slovenski avtonomizem socialistične smeri v letu 1923, *Prispevki* XXXIV, 1994, št. 2, 163–175.

¹⁷² Jurij Perovšek, Nacionalnopolitični koncepti slovenskih unitarističnih sil leta 1923, *ZČ* 45, 1991, št. 1, 65–83.

¹⁷³ Metod Mikuž, Razvoj slovenskih političnih strank (1918 do zač. 1929) v stari Jugoslaviji, *ZČ* 9, 1955, št. 1, 128–130; Zečević, Na zgodovinski prelomnici, 103–108; Narodna napredna stranka se je leta 1924 združila s slovenskim delom NRS.

njenju vodilni funkcionarji SLS vse osredotočili v Beogradu, je treba spomniti na avtonomistična prizadevanja Deželne vlade in poskus oblikovanja pokrajinskega parlamenta. Sicer pa je na očitke o sokrivdi za uvedbo centralizma SLS burno reagirala in Šušteršiču tudi očitala, da je postal Pašičev oproda. Ob Šušteršičevem hvaljenju bivše deželne avtonomije je seveda treba ugotoviti, da so državnopravne zahteve SLS v zvezi z revizijo ustave znatno presegle njene pristojnosti. Kot zanimivost iz teh obračunavanj pa naj poudarimo še, da je Šušteršičevo stališče o tem, »da se glede ustave ni primerno zavzemati kar za revizijo, ampak da je treba hoditi po poti kompromisov« in da je treba začeti z udejanjenjem ustavnih določil o oblastnih samoupravah,¹⁷⁴ postalo tri leta kasneje tudi iztočnica pragmatične politike SLS – toda ob spoznanju, da ni mogoče doseči zadostne podpore v Narodni skupščini za ustavne spremembe in v pričakovanju, da bo prek samouprav lahko postopoma uveljavljala avtonomijo.

Marčne volitve v Sloveniji so v primerjavi z volitvami v Ustavodajno skupščino pokazale bistveno spremenjeno podobo razmerja moči političnih strank ter dale jasen odgovor tako glede absolutne prevlade avtonomistične opredelitve nad centralistično kakor tudi glede zaupnice za zastopanje slovenskih interesov v Beogradu. To je z absolutno večino 60,5 % vseh oddanih glasov in z 21 mandati od 26, kolikor jih je bilo po novem volilnem zakonu določenih za Slovenijo, dobila SLS, medtem ko sta njeni poglavitni nasprotnici JDS in SKS dobili le po eno poslansko mesto. V štajerskem volilnem okrožju se je uveljavila z dvema mandatoma tudi HRSS, prav tako pa so svojega poslanca dobili tudi Nemci. Po številu glasov je bila blizu mandata še Socialistična zveza delovnega ljudstva, a ji je to preprečil volilni sistem, tako da je razcepljeni socialistični tabor ostal brez predstavnika v Beogradu. Novačanova in Šušteršičeva stranka nista dosegli niti odstotka glasov.¹⁷⁵ Za politične stranke, ki so zahtevale revizijo Vidovdanske ustave, se je opredelilo več kot tri četrtine slovenskih volilcev. Tako »je ogromna večina slovenskega naroda na nedvoumen način obsodila ves sedANJI politični sistem naše države ter manifestirala za avtonomno in nedeljeno Slovenijo,« kajti pri marčnih volitvah so se volilci opredeljevali predvsem o ustavnemu vprašanju oziroma glede državne ureditve, medtem ko so bila socialna in druga vprašanja bolj v ozadju.¹⁷⁶ »Po sijajni zmagi« je SLS poudarila, da odklanja nadoblast katerega koli naroda v državi in zavrača vsakršno lažno samoupravo, ki bi ne ustrezala njenim zahtevam za »zakonodajno politično-gospodarsko samovlado Slovenije«. ¹⁷⁷ Mladoliberalci so ob zahtevah SLS za udejanjenje samoodločbe odrekli pravico do nje, ki naj bi »jo Slovenci konsumirali 1. dec. 1918, ko so se po lastni volji združili s Srbi in Hrvati«. ¹⁷⁸

SLS se je nemudoma odločila, da bo svoj boj za revizijo ustave vodila v povezavi s HRSS (70 poslancev) in JMO (18 poslancev), ki sta prav tako izšli iz teh volitev kot veliki zmagovalki. Te stranke so konec marca oblikovale Federalistični blok, ki pa ni imel

¹⁷⁴ J. Pleterški, Dr. Ivan Šušteršič, 473–479.

¹⁷⁵ M. Mikuž, n. d., 251; Bojan Balkovec, Druge volitve v skupščino, Slovenska kronika, 286.

¹⁷⁶ Fran Erjavec, Politična bilanca volitev 18. marca 1923 v Sloveniji, Socialna misel 2, 1923, 81–84.

¹⁷⁷ Slovenec, št. 64, 21. 3. 1923.

¹⁷⁸ J. Prunk, Slovenski narodni vzpon, 245.

Poslanci Jugoslovanskega kluba, izvoljeni na parlamentarnih volitvah leta 1923

neke čvrstejšje skupne organizacijske oblike niti podrobnega skupnega programa. V taktičnem pogledu sta se SLS in JMO odločili za delovanje v Narodni skupščini, HRSS pa ponovno za abstinenco. Poleg revizije ustave je bil poglavitni skupni interes teh strank okrepitev njihovih pozicij za pogajanja z NRS. Pašić je sicer uspel izrabiti prednosti vladnega položaja za okrepitev NRS kot najmočnejše stranke v državi ter hkrati oslabiliti DS, ni pa mogel zagotoviti zadostne podpore v Narodni skupščini za oblikovanje nove samoradikalne vlade. Toda s spretnostjo je uspel razbiti raznoliko opozicijo in doseči že sredi aprila sporazum s Federalističnim blokom. S t.i. Markovim oziroma zagrebškim protokolom (po pogajalcu predsedniku poslanskega kluba NRS Marku Đuričiću) si je za ceno skromnih ugodnosti¹⁷⁹ zagotovil podporo za svojo novo radikalno vlado. Toda takoj ko je Pašić utrdil njen položaj, je prelomil sprejete obljube in izigral avtonomistično-federalistične stranke, objava sklenjenega protokola pa je nato pokazala njihovo nenačelnost. Začel je tudi ukrepati proti HRSS in njen voditelj Stjepan Radić je zaradi groženj s predajo sodišču odšel v tujino.¹⁸⁰

Na drugačen način se je Pašić odločil prizadeti SLS kot absolutno reprezentantko na volitvah večinsko izražene volje slovenskega naroda, da živi v upravno enotni Sloveniji.

¹⁷⁹ Za Slovenijo je bilo npr. v Markovem protokolu posebej določeno, da bo pokrajinski namestnik imenovan v sporazumu s SLS, da bo razpuščena teroristična unitaristična Organizacija jugoslovanskih nacionalistov – Orjuna ter da bodo odobreni posebni krediti za univerzo in šole (B. Petranović, M. Zečević, *Jugoslovanski federalizam*, 190).

¹⁸⁰ M. Mikuž, n. d., 253–258; B. Gligorijević, n. d., 150–159.

Ministrski svet je na seji 3. decembra sklenil ukiniti Pokrajinsko upravo za Slovenijo¹⁸¹ ter tako dejansko izvesti njeno razdelitev na ljubljansko in mariborsko oblast. Novoimenovanemu velikemu županu ljubljanske oblasti Teodorju Špornu¹⁸² je vlada naložila, da takoj začne z likvidacijskim postopkom, saj naj bi v Ljubljani in Mariboru začeli delovati uradi velikih županstev. Ta vladna odločitev je dejansko pomenila le tehnično izvedbo ustavnih in zakonskih določil o parcelaciji Slovenije. Slovenec jo je komentiral z ugotovitvijo, da je osrednja vlada ukinitve Pokrajinske uprave za Slovenijo že večkrat napovedala, toda »s svojo popustljivostjo v tem vprašanju ... je pokazala sicer bolj malo spoštovanja pred ustavo, dokazala pa je zato nekoliko več praktične pameti.« Navedeni ukrep pa naj bi kazal, da je vlado ta lastnost zapustila. Njeno naročilo velikim županom naj bi bilo sicer v skladu z ustavo, toda hkrati »nerazumljiv udarec na upravno prakso in na navadno pamet«. Opozoril je na velike težave, ki bodo spremljale oblikovanje uprave velikega župana v Mariboru, za kar ni na voljo niti kadrovskih niti prostorskih pogojev, medtem ko so v Ljubljani kot tradicionalnem sedežu deželnih oziroma vseslovenskih oblasti ta vprašanja enostavno rešljiva. To opozorilo se je izkazalo kot upravičeno in uradi velikega županstva v Mariboru so se postopoma oblikovali vse do leta 1925, medtem ko je ljubljansko veliko županstvo prevzelo uradnišтво Pokrajinske uprave in začelo delovati s 1. januarjem 1924.¹⁸³ Poleg tehničnih težav je Slovenec poudaril škodljivost parcelacije zlasti iz gospodarskih razlogov, pri čemer je posebej navedel potrebo po enotnem urejanju usode bivšega kranjskega in štajerskega deželnega premoženja. Ob sklepu je ugotovil, da proti nameravani razdelitvi Slovenije »ne govore torej le idealni vzroki in tradicionalna želja Slovencev po skupnosti v zedinjeni Sloveniji, ampak tudi jako tehtni pomisleki tehnične in gospodarske prirode in zato bi bilo mnogo pametneje od belgrajske vlade, če bi raje še nadalje grešila proti sanjarskim centralističnim določbam vidovdanske ustave, kakor pa da ne upošteva tega, kar veleata praksa in zdrav razum.«¹⁸⁴ Če je Slovenec v prvem komentarju opozarjal predvsem na različne praktične težave, pa je v začetku leta 1924, ko je že potekalo razdeljevanje poslov med ljubljanskim in mariborskim velikim županstvom, poudaril zlasti temeljni namen tega procesa: »Delitev enotne uprave za Slovenijo naj bi izbrisala vse sledove preteklosti, zbrisala naj bi slo-

¹⁸¹ Akt o stanju uprave v oblasti za 1. sejo skupščine mariborske oblasti dne 23. februarja 1927 v fasc. 34 a, spis št. 767 v fondu velikega županstva mariborske oblasti št. 86 v ARS.

¹⁸² Po odstopu pokrajinskega namestnika Ivana Hribarja zaradi spora s Pašičem ob volitvah marca 1923 je njegovo funkcijo opravljal tedanji ljubljanski veliki župan dr. Miroslav Lukan (do razrešitve novembra), od 6. decembra pa Šporn.

¹⁸³ Ob začetku delovanja velikega županstva v Mariboru konec decembra 1923 je obstojal le njegov sekretariat in oddelek za notranje zadeve. Februarja 1924 so se jima pridružili kmetijski, zdravstveni in veterinarski oddelek. Še isto leto je prevzelo del socialnih in gradbenih zadev, šele leta 1925 pa so začeli delovati tudi oddelki za prosveto, za gozdove, za verske zadeve ter za obrt, trgovino in industrijo. Zakon o občni upravi pa ni bil dosledno izveden za gradbene, rudarske, gozdarske zadeve in za agrarno reformo, saj so ministrstva še naprej te zadeve delno ali v celoti opravljala preko Gradbene direkcije za Slovenijo, Rudarskega glavarstva, Direkcije šum Kraljevine SHS, Inšpektorata ministrstva narodnega zdravja in Agrarne direkcije v Ljubljani. Tudi po letu 1925 je pristojnosti za nekatere socialne zadeve na območju obeh oblasti izvajalo ljubljansko veliko županstvo (glej op. 181; M. Stiplovšek, Državne ureditve na jugoslovanskem ozemlju Slovenije 1918–1929, 26).

¹⁸⁴ Slovenec, št. 294, 30. 12. 1923.

vensko ime iz državnega upravnega slovarja in tako vklepala Slovenijo v teoriji in praksi v belgrajski centralistični jarem«. To je pravi namen določil Vidovdanske ustave o delitvi države na oblasti oziroma okrožja, pri čemer so »grenki centralistični pelin« s samoupravo le »posladkali«, kajti državni nadzor nad njo jo »dela ... popolnoma iluzorno«. ¹⁸⁵ Z izvedbo upravne razdelitve Slovenije na dve oblasti »je bila Slovencem odvzeta tudi ena izmed ključnih pravic«, tj. pravica do nacionalnega ozemlja, kajti njeno zanikanje »v praksi dejansko pomeni negiranje pravice do nacionalnega obstoja.« ¹⁸⁶ Vsekakor je tudi vladni sklep o ukinitvi enotne uprave za Slovenijo na prelomu 1923/24 ¹⁸⁷ vplival na prizadevanja SLS, da si poišče še novo zavezništvo v boju za revizijo Vidovdanske ustave.

Neenotnost sicer večinske opozicije je Pašićevi vladi tudi po prekinitvi sodelovanja s Federalističnim blokom še nadalje omogočala obstoj. Nova nevarnost zanj se je pojavila konec leta 1923, ko je DS pokazala pripravljenost na povezavo z njim na temelju revizije ustave zlasti pri okrepitvi pristojnosti oblastnih samouprav. ¹⁸⁸ Izhodišča za takšen strankin program je oblikoval eden njenih prvakov dr. Vojislav Marinković in njegov načrt o samoupravah so takoj analizirali v SLS ter ga primerjali z njenimi avtonomističnimi zahtevami. Dr. Andrej Gosar je izrazil zadovoljstvo, da je tako tudi stranka, ki je pomagala vzpostaviti državni sistem, ugotovila njegovo vedno bolj očitno nevzdržnost. Ob tem je ugotovil, da je Marinkovičev načrt v marsikaterem pogledu še nedodelan in ga je mogoče različno interpretirati, pozitivna pa je v njem zlasti opredelitev za veliko razširitev samoupravnih pristojnosti do meje, ki ne ogroža državne integritete. ¹⁸⁹ Napredek je prav tako predlagana opustitev predhodnega državnega nadzora nad delovanjem oblastnih samouprav. Med pristojnostmi se mu je zdela najbolj sporna nejasno opredeljena zakonodajna funkcija samoupravnih skupščin, ki je bila ena temeljnih zahtev SLS, konkretno pa tudi razmejitev vodenja prosvetne politike. Opozoril je še na nekaj izhodišč, ki so nasprotna avtonomističnim načelom. Ob sklepu je ugotovil, da bi marsikatera predlagana rešitev »popolnoma zadovoljila« SLS ob sprejemanju ustave, medtem pa se je pod pritiskom razmer avtonomistična zavest na Slovenskem okrepila in so tako sedaj postale nesprejemljive. Toda kljub pomislekom pomeni Marinkovičev načrt – ob pristanku na nadaljnja usklajevanja – približevanje ugodnemu razpletu krize v državi. Primerno izpopolnjen bi omogočal »stvarno in plodonosno delo« v pokrajini, bil pa bi tudi možnost za do-

¹⁸⁵ Slovenec, št. 17, 20. 1. 1924.

¹⁸⁶ J. Perovšek, Oblikovanje programskih načrtov 1923, 7. Omenimo naj še naslednjo Prunkovo oceno navedenega, za slovenski narod škodljivega ukrepa: »Preprostega ljudstva, še vajenega starih zgodovinskih pokrajin in pokrajinskega patriotizma, pa razdelitev ni posebej prizadela (geslo Slovenci, ES 11, 1997, 224).

¹⁸⁷ Januarja 1924 je vlada okrnila tudi pristojnosti Pokrajinske uprave za Hrvatsko in Slavonijo, dokončno pa jo je likvidirala čez eno leto (B. Janjatović, n. d., 66–67).

¹⁸⁸ DS je načrt o »širokih oblastnih samoupravah« objavila v svojem glasilu Demokracija 28. 12. 1923 (B. Gligoričević, n. d., 159–160, 376).

¹⁸⁹ Državna oblast naj bi obdržala le vse politične in splošno državne pristojnosti (zunanja politika, vojska, sodstvo, policija, prosvetna politika, verska problematika, splošne državne finance) ter na gospodarskem področju zadeve, kjer je centralizacija nujna (promet, pošta), vse drugo pa naj bi prenesla na oblastne samouprave.

sego avtonomističnega ideala po evolucijski poti.¹⁹⁰ Po dvomesečnih pogajanjih je v začetku marca 1924 prišlo do oblikovanja Opozicijskega bloka, v okviru katerega so se SLS, JMO in HRSS (slednja z nekaterimi posebnimi pogoji) ter DS sporazumele za sodelovanje glede ustvarjanja pogojev za spremembo državne ureditve in rušenja radikalne vlade s ciljem, da jo same sestavijo in dosežejo razpis parlamentarnih volitev.

Na poti do oblikovanja svoje vlade pa je imel Opozicijski blok še hude težave. NRS je z neparlamentarnimi sredstvi, oviranjem verifikacije mandatov poslancev HRSS, ki se je odločila za opustitev abstinence, da bi pomagala pri rušenju Pašičevega kabineta, in z odlaganjem plenarnih skupščinskih sej uspela ohraniti svoje vladne pozicije. Zanj je bil ugoden tudi razcep v DS, v kateri se Pribičevićeva frakcija ni strinjala z novo strankino politiko glede sporazuma med Slovenci, Hrvati in Srbi na temelju revizije centralističnih določil Vidovdanske ustave. Svetozar Pribičević je kot dosleden zagovornik jugoslovanskega nacionalnega unitarizma in državnega centralizma na takšni osnovi marca 1924 oblikoval Samostojno demokratsko stranko (SDS),¹⁹¹ v katero se je vključil tudi slovenski del JDS pod vodstvom liberalnih mladinov ter se opredelil za udejanjenje »jugoslovanske ideje v teoriji in praksi« v celi državi in posebej v Sloveniji.¹⁹²

Takoj po nastanku zadnje velike stranke v dvajsetih letih je glede na enakost programskih izhodišč Pašić sklenil sporazum s Pribičevićem o oblikovanju skupne vlade. V času zaostrovanja odnosov med novo P-P vlado (Pašić-Pribičević) in Opozicijskim blokom pa se je krepila kraljeva vloga. Druga P-P vlada se je lahko obdržala na oblasti le z njegovim ukazom ob prekinitev zasedanja Narodne skupščine, v kateri bi ji sicer opozicijska večina, okrepljena s poslanci HRSS, izglasovala nezaupnico. Kralj Aleksander je ta neparlamentarni ukrep, ki je pokazal njegova absolutistična nagnjena, uporabil zlasti zato, ker je prav tedaj HRSS ponovno poudarila svoje vztrajanje na republikanskem izhodišču. SLS in druge stranke Opozicijskega bloka so nato obtožile režim, da pomeni prekinitev parlamentarnega zasedanja državni prevrat in protiustavni akt.¹⁹³

Toda zaradi zaostrenih razmer v državi – v Sloveniji jih je kazal zlasti krvavi prvojunjski spopad med orjunaši in rudarji v Trbovljah – je morala P-P vlada odstopiti in kralj je bil prisiljen konec julija zaupati mandat Ljubi Davidoviću. V njegovi vladi je poleg DS in JMO dobila tri ministrska mesta tudi SLS,¹⁹⁴ toda njena vrnitev na oblast po dolgotrajni opoziciji je bila le kratkotrajna. Prav tako je bilo kratkotrajno tudi njeno upanje na preureditev države. Programska deklaracija Davidovićeve vlade o potrebi sporazuma med Srbi, Hrvati in Slovenci glede državne ureditve je sicer dobila v Narodni skupščini podporo »ogromne večine poslancev«,¹⁹⁵ toda že odločitev za razširitev s predstavniki

¹⁹⁰ Andrej Gosar, Marinkovičev načrt o samoupravah, *Socialna misel* 3, 1924, 33–37.

¹⁹¹ M. Mikuž, n. d., 277–281; B. Gligoričević, n. d., 161–162.

¹⁹² Jurij Perovšek, Mladini za Pribičevića, *Slovenska kronika*, 300; načelstvu JDS za ljubljansko in mariborsko oblast sta svojo popolno opredelitev za Pribičevića izrekli na skupni seji 31. marca 1924.

¹⁹³ M. Mikuž, n. d., 282–283; B. Gligoričević, n. d., 164–166.

¹⁹⁴ Dr. Korošec je postal minister za prosveto, Anton Sušnik za promet in Ivan Vesjenjak za agrarno reformo.

¹⁹⁵ Na izrednem zasedanju Narodne skupščine sredi avgusta se je za zaupnico vladi izreklo 175 poslancev, proti pa jih je bilo 115 (B. Gligoričević, n. d., 170).

HRSS je bila povod za njeno krizo. Nasprotniki novega režima iz vrst NRS in SDS – vodilne funkcionarje obeh strank je vlada obtožila korupcije – in kralj Aleksander so izrazili zlasti Radićeva stališča o monarhiji in njegove neprimerne izjave po vrnitvi v domovino ter njegovo delovanje v tujini – posebej vključitev HRSS v Kmečko internacionalo v Moskvi. Kralj je preko odstopa vojnega ministra iz protesta proti politiki HRSS sredi oktobra prisilil Davidovića k ostavki celotne vlade, s čimer je »pokopal ministrskega predsednika, ki je prvič v kratki zgodovini Kraljevine SHS lahko računal na trdno parlamentarno večino in že imenoval komisijo za obravnavo avtonomističnih zahtev Slovencev in Hrvatov«. ¹⁹⁶ Novi P-P vladi, v kateri je bil tudi prvak slovenskega dela SDS dr. Gregor Žerjav, je kralj omogočil delovanje z razpustom Narodne skupščine in ponovnim predčasnim razpisom parlamentarnih volitev za 8. februar 1925.

Poglavitni vladni cilj je bila zagotovitev zadostne in stabilne podpore v novoizvoljeni Narodni skupščini za njen unitarno-centralistični program ter hkrati oslabitev celotne opozicije, posebej avtonomistično-federalističnega tabora, kar je sklenila doseči z nasiljem – tudi z uporabo izredne zakonodaje in represivnega aparata. Pod pretvezo »boljševiškega« delovanja HRSS je najbolj odločno ukrepala proti Radićevemu gibanju. Proti njemu je uporabila celo Zakon o zaščiti države oziroma Obznano. Dala je aretirati nekaj njenih vodilnih funkcionarjev (vključno s Stjepanom Radićem). Tudi v Sloveniji so se razmere pred volitvami zelo zaostrile. Med SLS in SDS se je razvila »že skoro majhna državljanska vojna«, najbolj odmevno pa je bilo razbitje Koroškevega shoda v Ljubljani, ki so ga proti »separatističnim« klerikalcem – ob podpori orožnikov in policistov – izvedli orjunaši kot orodje samostojnih demokratov. Pretepaški nastop orjunašev ni dosegel načrtovanega zastraševalnega učinka, še več: voditelju SLS je celo pripomogel do tako zaželenega ljubljanskega mandata. ¹⁹⁷ SLS je v časopisju in na shodih ter v predvolilni brošuri ponovila temelje strankinega programa iz leta 1923; hkrati je poudarjala uspešno delovanje Jugoslovanskega kluba v Beogradu, obsodila škodljivo centralistično in tudi nedemokratsko politiko SDS ter politične napake svojih drugih nasprotnic. Ob vnovičnem zagovarjanju zahteve za samostojnost Slovenije v državi na temelju ljudskih pravic in samoodločbe pa je volilce opozorila, da se bodo odločali zanjo »ali pa za podložnost slovenskega naroda Srbom oziroma Hrvatom«. ¹⁹⁸ SLS je konkurenčni nastop HRSS, ki si je prizadevala pridobiti volilce zlasti v Prekmurju in obmejnih območjih s Hrvaško, označila za »grd imperializem«. ¹⁹⁹ Prav tako je obsodila tudi »izdajstvo« Slovenske republikanske stranke kmetov in delavcev, oblikovane jeseni 1924 pod vodstvom Albina Prepeluha, ki »se je močno zavzemala za vzpostavitev slovenske državnosti znotraj jugoslovanske federativne državne zveze«. Zamerila ji je predvsem podporo HRSS in povezavo z njo. ²⁰⁰ V hudo razcepljenem delavskem taboru je

¹⁹⁶ J. Pirjevec, n. d., 38–39.

¹⁹⁷ Potek volilne kampanje v Sloveniji je prikazal M. Mikuž v n. d., 299–311, v jugoslovanskem okviru pa B. Gligorić v n. d., 178–196.

¹⁹⁸ Boj za obstoj in svobodo Slovenije, izdalo in založilo tajništvo Slovenske ljudske stranke, Ljubljana 1924, 85.

¹⁹⁹ M. Mikuž, n. d., 300.

²⁰⁰ Janko Prunk, Radić in Slovenci 1919–1928, ZČ 39, 1985, št. 1–2, 29–30 (cit. Radić in Slovenci); Jurij Perovšek, Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev, Slovenska kronika, 304, in Programi, 163–166.

bil nosilec narodno-federalističnega programa Delavsko-kmečki republikanski blok, ki so ga ustanovili slovenski komunisti. Blok si je neuspešno prizadeval za skupni volilni nastop s Prepeluhovo stranko, frakcijami SSJ in NSS.

Izid februarских volitev leta 1925 je v Sloveniji v primerjavi z volitvami leta 1923 (z malenkostnimi razlikami) potrdil tako absolutno opredelitev za avtonomistično-federalistično državno ureditev kot tudi SLS z 20 mandati kot poglobitveno zastopnico slovenskih narodnih interesov v osrednjih telesih v Beogradu. Skromno sta napredovali HRSS s tremi in SDS z dvema poslanskima mestoma, SKS je ohranila en mandat, nobena delavska lista pa spet ni uspela doseči zadosti glasov za izvolitev svojih kandidatov.²⁰¹ V državnem okviru sta NRS s 143 in SDS z 21 poslanci v Narodni skupščini kljub vsem oblikam pritiska in nasilja nad volilci uspeli dobiti le skromno večino, ki ni zadoščala za zanesljivo vladanje in je napovedovala novo parlamentarno krizo.²⁰²

Medtem ko so v Narodni skupščini poslanci vladne večine grozili, da ne bodo verificirali mandatov 67 poslancev HRSS zaradi »komunistične« dejavnosti, pa je kralj Aleksander začel s tajno akcijo za pridobitev še vedno zaprtega Stjepana Radića, da se odpove republikanskemu in federalističnemu programu. Tega »emotivnega in nestalnega« politika je kraljevemu zaupniku kmalu uspelo pridobiti za kapitulacijo, ki je sledila v Narodni skupščini. Po njegovem pooblastilu in direktivi je njegov nečak Pavle Radić izjavil, da HRSS prizna dinastijo Karađorđevićev in Vidovdansko ustavo. Iz svojega naziva je stranka črtala republikansko opredelitev (odtlej HSS), že prej pa se je odpovedala tudi članstvu v Kmečki internacionali. Stjepan Radić je prav tako pristal na dve- do triletni odlog revizije ustave, nakar naj bi se ta spremenila »v skladu z voljo ljudstva«. HSS je bila tako odprta pot v vlado, iz katere je moral Pašić izključiti vdano zaveznico SDS. 18. julija 1925 je bila izoblikovana vlada R-R (Radikali-Radić), s čimer je Blok narodnega sporazuma in kmečke demokracije (do volitev Opozicijski blok) izgubil dotlej najbolj odločno zagovornico federalizma ter razpadel.²⁰³ Takšen razplet povolilne krize je bil hud udarec za avtonomistično-federalistični tabor, vendar tudi za SDS, ki je morala v opozicijo. Bil pa je predvsem »zmagoslavje« kralja Aleksandra, ki je po sicer kratkotrajnem »obrzdanju« Hrvatov sklenil tudi okrepiti svoj osebni vpliv v NRS in hkrati okrniti Pašićevo moč v njej,²⁰⁴ kar mu je kmalu tudi uspelo.

Na vstop HSS v vlado sta ogorčeno reagirali tako SLS kot SDS, vsaka iz svojih razlogov. SLS je ob ugotovitvi, da je HSS z zatajitvijo vsega nacionalnega državnopravnega programa Hrvatov kapitulirala pred Pašićem, opozorila tudi na dobro stran »mešetarjenja« med radikali in radičevci - tj. na izločitev samostojno-demokratskih »korupcijonšev« iz vlade (čeprav način, kako so jih bivši zavezniki žrtvovali, ni bil moralen).²⁰⁵ SLS

²⁰¹ M. Mikuž, n. d., 310; Bojan Balkovec, Predčasne volitve, Slovenska kronika, 306; SLS je dobila 56,3 % vseh oddanih glasov, SDS 12,6 %, HRSS 8,9 %, SKS 6,6 %, vse delavske socialistične in komunistične liste pa 6,7 %.

²⁰² B. Gligoričević, n. d., 195-196.

²⁰³ M. Mikuž, n. d., 311-316; B. Gligoričević, n. d., 196-204; J. Pirjevec, n. d., 40-41.

²⁰⁴ J. Pirjevec, n. d., 41.

²⁰⁵ Slovenec, št. 157, 16. 7. 1925.

je odločno zavrnila Radičev izgovor, da se je moral dogovoriti z NRS, ker je vsa ostala opozicija »ovirala ostrejšo taktiko«. Očitala mu je škodljivost njegove abstinenčne politike in ga dolžila, da je pomagal zrušiti Davidovičevo vlado, ker je hotel s čim prejšnjimi volitvami utrditi svojo moč.²⁰⁶ Iz skrajno centralistične vladne deklaracije se tudi vidi »ves strahoviti poraz, ki ga je doživela demagoška in vrtoglava politika« voditelja HSS.²⁰⁷ SDS je svoje razočaranje nad izločitvijo iz vlade blažila z ugotovitvijo, da je po njeni zaslugi »danes radičevsko vprašanje v državi formalno odstranjeno z dnevnega reda, z njim pa so razbite tudi vse nade federalistov in separatistov.« Pokazalo naj bi se, da je edino pravilna njena unitarno-centralistična politika.²⁰⁸ Pri Radiću se ji je zdel simpatičen - upravičen celo podpore - njegov napad na klerikalizem. Slovenec je ob tem obtožil SDS, da se tako »navdušeno izjavlja za kulturni boj proti katoliški Sloveniji«. Sicer pa sta Jutro in Slovenski narod ob moralnem zgražanju nad Radičevo potjo v Canosso opozarjala radikale, da jih bo hrvaški politični prvak prav tako osleparil, kot je svoje dosedanje zaveznike in hrvaški narod.²⁰⁹ Oblikovanje vlade R-R je bila torej prilika za nova obračunavanja med SLS in SDS s privoščljivostjo prvi, da je izgubila veliko federalistično zaveznico in možnosti za uveljavljanje svojega programa, in drugi, da je bila za vso lojalnost vržena z oblasti.

Slovenec je poudaril, da bo imel novi režim »pogubne posledice« za slovensko ljudstvo, za kar bosta soodgovorna tudi Radičeva eksponenta v Sloveniji, voditelja SKS Ivan Pucelj in Slovenske republikanske stranke kmetov in delavcev Albin Prepeluh,²¹⁰ ki sta spomladi 1925 svoji stranki združila v Zvezo slovenskega kmeškega ljudstva in jo tesno povezala s HSS. Njena »glavna politična ost je bila naperjena zoper klerikalce in samostojne demokrate«.²¹¹ Slovenec je vstop poslanca Puclja v klub HSS v Narodni skupščini prav zaradi povezave z Prepeluhovimi federalisti označil kot »politično kameleons-tvo« in ga ostro obsodil, kajti z njim se je obvezal, da bo pomagal izvajati politiko nove vlade v Sloveniji.²¹²

V Narodni skupščini je po sporazumu med NRS in HSS od vseh opozicijskih strank edino SLS »še nekaj časa ostala na liniji boja proti ustavi in centralizmu«. Pri tem pa je glede na neugodne trenutne politične razmere pokazala »elastičnost«, ki jo je izrazil dr. Korošec s poudarkom, da njegova stranka zahteva zlasti »široko samoupravo« za Slovenijo. »Temelj zanjo naj bo revizija ustave, »ki jo je mogoče doseči po mirni poti v duhu narodnega sporazuma.« Poslanci Jugoslovanskega kluba so z opozicijskih stališč kritizirali vlado, toda v manjši meri NRS kot HSS, ki so jo obtoževali, »da je s svojim 'izdajstvom' sankcionirala srbsko hegemonijo in onemogočila udejanjenje avtonomije Hrvaške in Slovenije«. Na drugi strani pa je SLS vzdrževala zveze z opozicijskimi strankami, ni pa

²⁰⁶ Slovenec, št. 159, 18. 7. 1925, Nemoralna politika.

²⁰⁷ Slovenec, št. 162, 22. 7. 1925.

²⁰⁸ Jutro, št. 166, 19. 7. 1925.

²⁰⁹ Pisanje obeh liberalnih časnikov je komentiral Slovenec (št. 160, 19. 7. 1925) v članku Odkrita beseda.

²¹⁰ Slovenec, št. 164, 24. 7. 1925.

²¹¹ J. Prunk, Radić in Slovenci, 30.

²¹² Slovenec, št. 166, 26. 7. 1925.

bila pripravljena tudi na tesnejšo povezavo z njimi v obliki parlamentarnega kluba. S takšno taktiko je SLS, čeprav je bila v opoziciji, »ohranila dobre pozicije« tudi pri NRS,²¹³ kar ji je kasneje zelo koristilo.

Za SLS so bili sredi dvajsetih let nevarni poskusi »Radičevega prodora v Slovenijo«. S pomočjo svojih zaveznikov je Radić kot prosvetni minister v Sloveniji nastopil na več zborovanjih, na katerih je napadal zlasti klerikalizem oziroma SLS. Dr. Korošec mu je odgovoril, da ta stranka »ni verska, ampak strogo politična organizacija,« ki ima nalogo braniti »vse svetinje slovenskega naroda«, med katere sodi ne samo njegova kultura, marveč tudi vera. Radić je na shodih govoril o aktualnih političnih problemih v državi – tudi zmedeno in nepremišljeno. Zelo negativno je odmevalo njegovo razmišljanje o visokem šolstvu, ki je napovedovalo okrnitev slovenske univerze.²¹⁴ Voditelj HSS je maja 1926 pozdravil tudi dokončno združitev Pucljeve in Prepeluhove stranke v Slovensko kmetско stranko (SKS), ki je avtonomistično-federativno ureditev države utemeljila s pravico do samoodločbe.²¹⁵

»Vsa ta intenzivna agitacija pa Radiću ni odprla vrat do slovenskih kmečki množic,« kar je preprečila SLS s spretno propagando proti njemu in njegovim slovenskim zaveznikom s poudarjanjem negativnih posledic sodelovanja HSS v vladi.²¹⁶ Znak slabšanja odnosov med režimskima partnericama in hkrati okrepitev kraljevega vpliva v NRS je bilo oblikovanje vlade Nikole Uzunovića aprila 1926, iz katere je izpadel Stjepan Radić, od ministrskega predsedstva pa se je moral po dolгих letih zaradi korupcijske afere svojega sina posloviti tudi Nikola Pašić. Ob krepitvi spopadov med radikali in radičevci je dr. Korošec sredi leta 1926 poudaril, da je potrebna nova vlada, ki bo imela gospodarski in socialni program.²¹⁷ Kmalu se je tudi pokazalo, da je SLS pripravljena dolgoletni opozicijski položaj (kratkotrajno sodelovanje v Davidovićeви vladi je bila le epizoda) zamenjati za sodelovanje v vladni koaliciji.

Politične razmere od sprejetja Vidovdanske ustave do srede dvajsetih let so pokazale nekaj pomembnih značilnosti. V Sloveniji se je absolutno utrdil avtonomistično-federalistični tabor s SLS kot nesporno voditeljico. Najmočnejša slovenska politična stranka je pod vplivom negativnih posledic uveljavljanja centralizma še radikalizirala svoj narodno-politični program v smislu federativnega preoblikovanja jugoslovanske države. Na drugi strani pa sta JDS oziroma SDS in SKS kot nosilki unitarizma in centralizma ob skromnih uspehih na parlamentarnih volitvah lahko le ob opori na Beograd v tem obdobju kot nagrado za zaveznštvo izvajali oblastne funkcije v Sloveniji in sodelovali tudi v osrednjih vladah.

V boju za revizijo Vidovdanske ustave je imel Jugoslovanski klub ob abstinenci HRSS in nenačelni avtonomistični politiki JMO v Narodni skupščini vodilno vlogo do parla-

²¹³ B. Gligorijević, n. d., 216.

²¹⁴ J. Prunk, Radić in Slovenci, 30–31; M. Mikuž, n. d., 331–333; E. Dolenc, n. d., 223–225.

²¹⁵ Jurij Perovšek, Še en politični subjekt: Slovenska kmetška stranka, Slovenska kronika, 316; isti, Liberalizem in vprašanje slovenstva, 222–225; isti, Programi, 167–169.

²¹⁶ J. Prunk, Radić in Slovenci, 31.

²¹⁷ M. Mikuž, n. d., 330–338.

mentarnih volitev leta 1923, po njih pa je bila SLS zelo dejavna pri oblikovanju Federalističnega in Opozicijskega bloka v pričakovanju, da bo z zavezniki uspela doseči željene spremembe državne ureditve. Ob oblikovanju Davidovićeve vlade se zdel ta cilj dosegljiv, pokazalo pa se je, da bi bilo treba pri morebitnih spremembah državne ureditve doseči sporazum z najmočnejšo srbsko stranko NRS in pri tem upoštevati tudi kraljeve interese. Voditelj NRS Pašić je z Markovim protokolom pokazal veliko spretnost pri izkoriščanju nenačelne politike avtonomistično-federalističnih strank, kralj Aleksander pa je v prizadevanjih za okrepitev svoje politične vloge in umiritev razmer v državi uspel izrabi posledice vladnega preganjanja HRSS in jo pridobiti za opustitev temeljnih načel njenega programa ter hkrati razbiti močan opozicijski blok avtonomistično-federalističnih strank. Razmerje političnih sil po parlamentarnih volitvah v letih 1923 in 1925 je praktično onemogočalo ustvaritev z ustavo določene tripetinske večine za njeno revizijo, po kapitulaciji HSS pa so bila takšna prizadevanja povsem iluzorna.

Kljub prepričljivi zmagi avtonomistično-federalističnih strank v Sloveniji, na Hrvaškem ter v Bosni in Hercegovini so unitaristično-centralistične vlade vztrajale pri izvedbi Vidovdanske ustave in postopoma uveljavljale tudi tista njena določila, ki so posamezne narode najbolj prizadela. Tako so do srede dvajsetih let kljub vsem odporom tudi zahodni del države dokončno razdelile na oblasti, z začetkom delovanja velikih županstev in njihovih uradov pa oblikovale tudi sistem obče državne uprave v njih. Šele po tem se je odprla pot tudi do uvedbe oblastnih samouprav, za katere so bili z izvedbo parcelacije ustvarjeni ozemeljski okviri, z dejanskim izvajanjem funkcij velikih županov pa so bili že vnaprej vzpostavljeni tudi temeljni vzvodi za izvajanje nadzora osrednjih oblasti nad njimi. Tako je prav udejanjenje edine skromne omilitve centralizma z oblastnimi samoupravami prišlo od vseh ustavnih določil na vrsto zadnje.

Vse navedene značilnosti državno-političnega življenja v prvi polovici dvajsetih let so vplivale na prelomne spremembe tudi v politični opredelitvi in taktiki SLS, do katere je prišlo leta 1926. SLS je s pripravljenostjo za sodelovanje v osrednji vladi poskušala okrepiti svojo vlogo v državnem okviru. Po dolgoletni opoziciji je hotela uveljaviti oblastno dominacijo v Sloveniji ter si preko oblastnih samouprav prizadevati postopoma udejanjati posamezne vidike svojega avtonomističnega programa. Izboljšati je želela gospodarsko-socialni in prosvetno-kulturni položaj Slovenije ter z vsem tem zadovoljiti tudi svoje strankarske interese.

Ideja „narodnega in državnega edinstva“ v praksi.

Slovenija l. 1921.
pred sprejetjem vidovdanske ustave.

Slovenija l. 1921.—1925.
za časa režimov gg. Pašića, Priščinovića in Zerjave.

Slovenija l. 1925. in 1926.
za časa režima RR + Puceh.

Karikatura iz Ilustriranega Slovenca 25. aprila 1926

Slovenska ljudska stranka je 30. maja 1926 organizirala v unionski dvorani velik shod proti centralistični korupciji, ki so se ga udeležili tudi voditelji Demokratske stranke, Jugoslovanske muslimanske organizacije in Zveze zemljoradnikov. Na njem je dr. Korošec poudaril zlasti zahtevo: »Mi hočemo svobodo in poštenje v naši državi«.

2. Priprave na začetek delovanja oblastnih skupščin 1926/27

Prelomnica v politiki Slovenske ljudske stranke in razpis volitev v oblastne skupščine za 23. januar 1927

Jeseni 1926 in v začetku naslednjega leta je prišlo do pomembnih političnih sprememb, ki so imele za posledico oblikovanje nove sestave vladnega in opozicijskega bloka, tedaj pa je končno postala aktualna tudi uvedba oblastnih samouprav. V vladni koaliciji so se odnosi med programsko nasprotnima partnericama NRS in HSS nenehno zaostrovali ter se končali z izstopom najmočnejše hrvaške stranke iz kabineta. V NRS so se spopadali »centrumaši« oziroma privrženci t.i. dvornega krila (s kraljem neposredno povezani radikali okoli Nikole Uzunovića in Velje Vukičevića) ter pristaši dolgoletnega strankinega prvaka in vodilnega državnika Nikole Pašića, ki si je pred smrtjo konec leta 1926 zamenjal prizadeval, da bi ponovno postal ministrski predsednik. Posebno pozornost pozicijskih in opozicijskih strank pa je povzročila prelomnica v politiki SLS, ki se je odločila za položaj režimske stranke.²¹⁸ To je imelo še posebno pomembne posledice v političnem življenju na Slovenskem.

Odločitev za novo taktično usmeritev je sprejelo vodstvo SLS na seji 10. oktobra 1926, na kateri je v resoluciji ugotovilo, da so se v vsej državi – zlasti pa v Sloveniji – gospodarske, finančne in socialne razmere tako poslabšale, da je prišlo do »težke gospodarske krize« in vala nezadovoljstva med kmečkimi, delavskimi in obrtnimi sloji.²¹⁹ To terjalo, da postane reševanje ekonomsko-socialne problematike »prva in temeljna točka v programu vlade«. Glede na takšne razmere in naloge je dalo vodstvo SLS svojemu poslanskemu klubu, tj. Jugoslovanskemu klubu »v taktičnem oziru ... proste roke«.²²⁰

²¹⁸ M. Mikuž, n. d., 335–340; B. Gligorijević, n. d., 222–224; B. Petranović, n. d., 139–144; J. Pirjevec, n. d., 41–43.

²¹⁹ Sredi dvajsetih let je bila t.i. deflacijska kriza, ki je poslabšala položaj vseh delovnih slojev. Resolucija posebej navaja, da so kmete še posebej prizadele davčne obremenitve in nesorazmerje med cenami poljedelskih in industrijskih produktov, prav leta 1926 se je dispariteta cen v škodo kmetijstvu v dvajsetih letih najbolj povečala, kar je povzročilo prezadolževanje in propadanje kmečkih posesti (podrobneje glej monografijo Žarka Lazarevića, *Kmečki dolgovi na Slovenskem*, Ljubljana 1994).

²²⁰ Slovenec, št. 233, 12. 10. 1926.

Ta odločitev je široko odmevala v jugoslovanskem časopisju, slovenski liberalni politični listi pa so posebej poudarili, da je seja izzvenela v zahtevo, da mora SLS v vlado, kar pomeni zatajevanje avtonomije.²²¹ Na takšne komentarje je Slovenec takoj odgovoril, da je resolucija vodstva SLS »najostrejša obsodba politike SDS in vseh tistih strank, ki so SDS pomagale in ji še pomagajo uničevati Slovenijo in njeno gospodarstvo.« Glede na nezaželeno veliko odmevnost je ocenil sejo vodstva kot povsem običajen organizacijski dogodek in poudaril, da je SLS kot »državotvorna stranka« razpravljala o državni politiki – tako o delovanju vlade kot opozicije, posebej o nujni rešitvi gospodarske krize. Vodstvo SLS je dalo Jugoslovanskemu klubu ne le popolno zaupnico za dotedanje delo, temveč tudi navodila za bodočo politiko. Slovenec je odločno zavrnil očitke, da bi na seji sprejeli sklep o brezpogojnem vstopu v vlado, ker da so glede te odločitve vsi razpravljalci zahtevali skrajno previdnost in natančno določitev pogojev.²²² Kasneje je načelnik SLS Korošec poudaril, da je tedaj strankino vodstvo tudi sklenilo, »da mora na spreten način vplivati, da bodo kmalu volitve v oblastne skupščine. Že takrat smo videli, da vodi nova taktika do širokih samouprav po oblastnih skupščinah.« Beogradu je morala stranka pokazati, da ima »proste roke tudi za nove politične kombinacije« in da je ne veže noben strankarski sporazum, ki bi bil ovira za njen vstop v vlado. Ob tem je Korošec še poudaril, da si je SLS po uspehu na zadnjih parlamentarnih volitvah prizadevala boj za avtonomijo proti nesposobnemu centralizmu voditi skupaj z dotedanjimi zavezniki iz opozicijskega bloka, kar pa je »izdajalski« vstop HSS v vlado sredi leta 1925 preprečil, in dodal: »Ko se je to zgodilo, smo morali misliti, ne da zatajimo program avtonomije, ampak da skušamo avtonomijo na drug način spraviti do veljave.«²²³ SLS se je torej odločila, da bo dolgoletni opozicijski položaj, ki »je okrepil SLS v Sloveniji, vendar pa po drugi strani precej manj koristil celotnemu položaju Slovenije v novi državi« (zlasti možnostim njenega ekonomsko-socialnega razvoja), zamenjala za ugodnosti vladne stranke in poskušala čim več svojih ciljev udejanjiti s pomočjo realnejših zaveznikov.²²⁴ Prehod od načelne politike v pragmatično, iz opozicijskega v vladni položaj, pa je terjal od SLS opustitev oziroma odpoved radikalnim programskim usmeritvam, pri katerih je sicer deklarativno še vztrajala.

Odstop Uzunovićeve vlade sredi oktobra 1926, ki je bil sicer po nekaj dneh preklican, je bil prva priložnost, da začne SLS uveljavljati svojo novo taktiko. Pogajanja za vstop v vlado so bila po Koroščevi izjavi »splošna, predhodna, neobvezna.«²²⁵ Liberalno časopisje pa jih je obsežno komentiralo in pisalo, da je SLS z odpovedjo avtonomističnemu programu sramotno kapitulirala in doživela hud poraz, kar je voditelj SDS dr. Gregor Žerjav simbolično izrazil tudi v naslovu svojega članka »Avtonomija na mrtvaškem

²²¹ Jutro, št. 235, 12. 10. 1926; Slovenski narod, št. 232, 13. 10. 1926; Narodni dnevnik, št. 229, 12. 10. 1926.

²²² Slovenec, št. 234, 13. 10. 1926.

²²³ Slovenec, št. 2, 4. 1. 1927.

²²⁴ M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, 205.

²²⁵ Slovenec, št. 262, 16. 11. 1926; omenimo naj, da je Nikola Uzunović svojo prvo vlado sestavil brez slovenskega predstavnika, v drugi kabinet pa je naknadno vključil Ivana Puclja, voditelja SKS.

odru«. ²²⁶ Dr. Korošec naj bi za vstop v vlado zahteval združitev ljubljanske in mariborske oblasti, izvedbo volitev v oblastne skupščine in »svobodne roke«, tj. vso oblast v Sloveniji. Na drugi strani naj bi radikali od SLS zahtevali podobno kot od HSS leta 1925, da z javno izjavo prizna Vidovdansko ustavo in se tako odpove avtonomiji. Voditelji SLS so tako »javno kapitulacijo« odklonili in poskušali vsaj »na zunaj obdržati svoje stališče«. ²²⁷

Dr. Korošec je v tem času izjavil, da je SLS ustavo »de iure in de facto« priznala že z vstopom v kratkotrajno Davidovičevo vlado julija 1924, kar pa ne pomeni tudi njenega odobravanja centralizma. Beograjski Radikal je to izjavo pozdravil s pripombo, da je voditelj SLS pač privrženec revizije ustave. ²²⁸ Tudi to dilemo je voditelj SLS pojasnil novinarju zagrebškega lista Novosti z izjavo, da revizija ustave »sedaj ni aktualna«, ker v Narodni skupščini zaradi politike HSS ni mogoče zanj pridobiti potrebne večine. ²²⁹

Načelnik SLS in Jugoslovanskega kluba je nato na zboru zaupnikov SLS, ki so zastopali 800 njenih krajevnih organizacij, 14. novembra 1926 v Celju uvodoma ponovno zavrnil vse napade strankinih nasprotnikov glede odstopa od programa avtonomne Slovenije in dodal, da trenutno SLS nihče ne vabi v vlado, zato tudi ne more biti govora o kakršnih koli pogojih za vstop vanjo. Nato je poudaril, da nihče v stranki nima pravice odstopiti od programa, ki ga je oblikovalo »naše ljudstvo«, se odreči slovenstvu, slovenski samobitnosti, slovenskemu jeziku in življenju na svoji zemlji ter pravici »do široke samouprave v naši Sloveniji«. Prav tako kot ni mogoče opustiti zahteve po avtonomiji, je nespremenljiv tudi versko-moralni temelj SLS. Dr. Korošec je zavrnil vse očitke, da je stranka protidržavna, saj se njena načela in delovanje »ni nikjer in nikdar obračalo proti državi in noče ogrožati načela edinstvene države.« Posebno pozornost je posvetil utemeljitvi upravičenosti in nujnosti vstopa SLS v vlado. Ugotovil je, da je bila dosedanja režimska politika protislovenska, kar je imelo za posledico izžemanje Slovenije, njeno popolno nesamostojnost, iz centra pa ne prihaja vanjo »nobena ugodnost.« Beograd poskuša v vlade vedno dobiti tudi strankarski privesek iz Slovenije. Toda predstavnica slovenskega naroda je SLS in če imajo Srbi in Hrvati pravico, da jih zastopata v vladi največji stranki, NRS in HSS, potem mora to veljati tudi za Slovence. Glede na to SLS ne le želi, ampak hoče in zahteva, da pride v vlado ter s svojimi močmi prispeva v sodelovanju s Srbi in Hrvati k ozdravitvi države, posebej k odpravi gospodarske krize. Ob tem pa je voditelj SLS poudaril, da glede strankinih načel in programa pri tej odločitvi oziroma pogajanjih ne more biti »barantanja« in dodal: »Čisto nekaj drugega pa je *način in taktika*, kako priti do ustvarjanja idealnega in nedotakljivega programa. V *načinu, taktiki*, tu je mogoče z nami razgovarjati, tu smo gibki, tu se znamo prilagoditi vsakemu položaju«, kar je Jugoslovanski klub v svo-

²²⁶ Jutro, št. 250, 29. 10. 1926.

²²⁷ Jutro, št. 247, 26. 10. in Slovenski narod, št. 244, 27. 10. 1926.

²²⁸ Slovenec, št. 246, 27. 10. in št. 247, 28. 10. 1926.

²²⁹ Kmetski list, glasilo SKS (št. 47, 24. 11. 1926) je objavil celoten razgovor dr. Korošca za list Novosti s komentarjem, da pomenijo stališča glede revizije ustave in glede programa SLS, da ostaja »latentna«, prav tako »kapitulacijo« kot jo on očita Radiću; centralisti so se dobro zavarovali pred spremembami ustave, saj je bila za njihovo izglasovanje potrebna tripetinska večina, medtem ko je bila za sprejetje Vidovdanske ustave dovolj navadna večina.

jem delovanju že dokazal. SLS se tudi ne bo zgledovala pri dosedanjih slovenskih partnerjih v vladnih koalicijah, ki so se zadovoljevali z ministrskimi sedeži in drobtinicami, temveč si bo prizadevala izboljšati položaj Slovenije. Po njegovem mnenju je zadnji čas za spametovanje Beograda, ki »tretjega naroda, na katerem je zgrajena naša država, noče pustiti k soodločanju o njeni usodi.« Zaupniki so »z nepopisnim navdušenjem« ponovno izvolili Korošca za načelnika stranke, za prvega podnačelnika pa dr. Marka Natlačena,²³⁰ ki je kasneje prevzel tudi pglavitne naloge pri udejanjanju oblastnih samouprav v Sloveniji.

Vodilna stranka liberalnega tabora SDS je stališča celjskega zborovanja komentirala z ugotovitvijo, da je z njimi SLS »izkopala iz groba Šukljetoovo politično elastiko« ter na ta način pokazala napačnost svoje dosedanje politike.²³¹ Za SLS pa je bilo pomembno pisanje beograjskega Radikala, ki je Slovencem priznaval pravico, da jih v vladi zastopa stranka, ki so ji na volitvah izkazali svoje zaupanje.²³² SLS je na celjskem zborovanju ponovno poudarila zvestobo strankinemu programu, ni pa odklonila pripravljenosti »na popuščanje in kompromise« centralističnim silam v t. i. visoki politiki v Beogradu. Prav tako se ni odpovedala poudarjanju avtonomije v slovenskem političnem življenju.²³³ Poglavitni problem take dvojne politike je bilo dejstvo, da tako široke avtonomije, kot jo je začrtal strankin program, ni bilo mogoče udejanjiti brez revizije ustave, tej pa se je morala SLS za povzpetje na položaj vladne stranke odreči.

Volitve v oblastne skupščine so bile na predlog vlade s kraljevim ukazom razpisane 20. novembra 1926 za 23. januar naslednjega leta.²³⁴ Tedaj je SLS z oblikovanjem novih predlogov za razširitev pristojnosti oblastnih samouprav zgolj z noveliranjem zakonodaje o oblastnih in sreskih samoupravah kot izhodišču za uveljavitev prave avtonomije – takšno usmeritev je izražalo tudi tedaj vodilno strankino geslo: »Po samoupravi k avtonomiji«²³⁵ – uspela izpolniti temeljni pogoj za zblížanje z NRS. Glede uveljavitve oblastne dominacije SLS v Sloveniji pa NRS ni delala ovir; vodilna srbska stranka je to štela kot samoumevno nagrado dr. Korošču in njegovim pristašem za njihovo sodelovanje v vladi.

Polemike okrog volitev v oblastne skupščine so se začele že pred njihovim pričakovanim razpisom. Slovenec je reagiral na Žerjavovo izjavo, da je predvideni razpis volitev uspeh prizadevanj SDS.²³⁶ Po njegovem mnenju bo šele s tem aktom »formalno zajamčena izvedba ustave«, z uvedbo samouprave pa se bo tudi »pokazalo, koliko moči je v decen-

²³⁰ Slovenec, št. 262, 16. 11. 1926.

²³¹ Jutro, št. 264, 16. 11. 1926.

²³² Slovenec, št. 264, 18. 11. 1926.

²³³ M. Zečevič, Na zgodovinski prelomnici, 205; Janko Prunk, Politični profil in delo dr. Antona Korošca v prvi Jugoslaviji. Prispevki XXXI, 1991, št. 1, 41.

²³⁴ Kraljevi ukaz je bil objavljen v Službenih novinah kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, št. 269, 25. 11. 1926 in v UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 110, 30. 11. 1926.

²³⁵ Tak je bil naslov članka v Slovincu, št. 272, 27. 11. 1926.

²³⁶ Poslanec SDS je v Narodni skupščini konec oktobra 1927 predlagal, da bi s spremembo Zakona o oblastni in sreski samoupravi pospešili volitve v oblastne skupščine, vendar je večina nujnost tega predloga zavrnila. Jutro, št. 249, 28. 10. in št. 250, 29. 10. 1926.

lizacijskem principu« Vidovdanske ustave.²³⁷ Jutro je v uvodniku poudarilo, da se je SDS »z največjo vneto neumorno proti strankinim interesom« prizadevala za uvedbo oblastnih samouprav, kajti po volilnem redu je bilo jasno, da bodo »morda celo za daljšo dobo let prešle oblastne skupščine v roke zaslepljene klerikalne večine.« Zato se je čudila »slepoti« SLS: ta naj bi se kar štiri leta z vsemi sredstvi »borila proti korporacijam, ki bi v ostalem njej sami mogle prinesiti tudi v strankarskem oziru krepke postojanke«. Nasprotno kot SLS je Jutro – z dokaj neprepričljivimi utemeljitvami – ocenjevalo, da so oblastne samouprave po pristojnostih »mnogo pomembnejše« kot predvojni deželni zbori.²³⁸ Klerikalizem naj bi ob tem vprašanju v preteklih letih pokazal »principijelno destruktivnost«, vodstvo SLS pa »kompletno politično nesposobnost«. SLS naj bi bila kriva celo za to, da se je centralizem brez oblastnih samouprav »tako krepko in nemoteno razvijal.«²³⁹ Slovenec je tako pisanje ostro zavrnil in poudaril, da samostojni demokrati kot dolgoletni sodelavci radikalov v vladah »niso hoteli volitev izpeljati, ker so se bali, da bi oblastne skupščine okrnile njihovo centralno oblast in zadale smrtni udarec centralističnim strankam.«²⁴⁰ Slovenske SDS rezultati parlamentarnih volitev niso spodbujali k uvedbi oblastnih samouprav, na drugi strani pa je treba tudi poudariti, da se avtonomistično-federalistične stranke dolgo časa niso zavemale za volitve v oblastne skupščine, ker so hotele prej doseči revizijo ustave v smislu povečanja njihovih pristojnosti. Kasneje je Slovenec še zapisal, da je moralo priti do vlade R-R (radikali – Radič), »da se je ta bedna koncesija demokratičnemu principu uresničila.«²⁴¹ Pač pa imajo demokrati »zasluge« za sprejetje takih samoupravnih določil v ustavi, ki ustrezajo centralistom in jih SLS odločno zavrača. Zato bo tudi šla v volilni boj z izhodišč svojega programa, da oblastne skupščine ne bodo ustrezale načrtom jugoslovanskih birokratov, »ampak da bodo pot k pravi avtonomiji združene Slovenije.« Sicer pa je Slovenec označil razpis volitev v oblastne skupščine kot taktično potezo vlade radikala Nikole Uzunovića. Z razpisom volitev naj bi poskušal odstavljenemu ministrskemu predsedniku Nikoli Pašiću dokončno iztrgati »iz rok moč in vpliv v stranki in državi.«²⁴² Kot je nato pokazal potek predvolilne kampanje pa so Uzunovićeve radikali hoteli oslabiti tudi vladnega koalicijskega partnerja HSS in Stjepan Radič se je volitvam v oblastne skupščine sprva upiral.²⁴³ Po vsem tem je Slovenec ugotovil: »Ni torej iskren in čist motiv, ki je povzročil razpis sedanjih volitev v oblastne skupščine.«²⁴⁴ Na to dejstvo je z drugega vidika opozorilo tudi glasilo

²³⁷ Jutro, št. 267, 19. 11. 1926.

²³⁸ To je Jutro utemeljevalo z dejstvom, da je deželnim zborom potrjeval zakone cesar, tj. vlada, glede potrjevanja uredb oblastnih skupščin pa dokončno razsoja Državni svet, kar je sicer točno, toda izvršilne uredbe oblastnih skupščin so bili pravni akti nižjega ranga kot deželni zakoni. Tudi Jutrovo dokazovanje, da imajo oblastne skupščine večjo finančno svobodo kot nekdanji deželni zbori, ni bilo ustrezno (Jutro, št. 7, 9. 1. 1927).

²³⁹ Jutro, št. 257, 7. 11. 1926.

²⁴⁰ Slovenec, št. 266, 20. 11. 1926.

²⁴¹ Slovenec, št. 4, 6. 1. 1927.

²⁴² Slovenec, št. 226, 20. 11. 1926; politične razmere v času razpisa volitev v oblastne skupščine je prikazal B. Gligoričević v n. d., 222–224.

²⁴³ Slovenec, št. 271, 26. 11. 1926.

²⁴⁴ Slovenec, št. 266, 20. 11. 1926.

slovenskih radikalov. Po njegovi oceni naj bi bil za razpis teh volitev vzrok velika gospodarska kriza, ki je država oziroma centralna vlada s svojimi finančnimi sredstvi ne zmore rešiti in se je zato »spomnila, da bi mogle del njenih poslov in s tem zvezanih izdatkov prevzeti oblastne skupščine.« Te bi morale najti nove vire dohodkov, kar bi jim pri ljudeh lahko prineslo sloves »davčnih« skupščin. Oblastne samouprave bi lahko prišle do novih sredstev šele potem, ko bi prej poskrbele za napredek gospodarstva, v vsakem primeru pa bi morale pred uvedbo novih davkov dobiti vrnjene od države vse deželne doklade in nekdanje deželno premoženje. Oblastne skupščine morajo nadaljevati z delom, »ki ga je prejšnji deželni zbor prezgodaj zaključil.«²⁴⁵ Zasluge za razpis oblastnih volitev si je pripisovala tudi SKS in jih hkrati odrekala SLS in SDS: njen poslanec in minister Ivan Pucelj naj bi prepričal skupino ministrov NRS, da so uvideli, kako osrednja vlada, preobremenjena z upravno centralizacijo, številnih gospodarskih vprašanj, pomembnih za posamezne pokrajine, ne more uspešno reševati in je zato treba udejanjiti samouprave. Ob zahtevi za razpis oblastnih volitev SKS prav nič ni motilo, če imajo radikali z njimi tudi »svoje politične račune.«²⁴⁶ Razpis volitev v oblastne skupščine je bil torej posledica političnih in gospodarskih dejavnikov.²⁴⁷

Ob objavi kraljevega ukaza za izvedbo oblastnih volitev je Slovenec poudaril, da je kljub omejenim pristojnostim oblastnih skupščin »njihova važnost tem večja, ker pride ljudska volja tukaj bolj do izraza kakor v narodni skupščini.«²⁴⁸ Volilni sistem za oblastne skupščine je bil v večini določil podoben kot za parlamentarne volitve, temeljna pa je bila razlika v razmerju med številom prebivalcev in mandatov. Poslance v Narodno skupščino so volili na 40.000 prebivalcev, če je bil presežek v eni volilni enoti večji od 25.000, pa so »dodali« enega poslanca.²⁴⁹ Po tem kriteriju je imela Slovenija 26 poslanskih mandatov, in sicer na Štajerskem 15, na Kranjskem 10 in v Ljubljani enega.²⁵⁰ Poslance oblastnih skupščin pa so volili na 10.000 prebivalcev, za presežek nad 5000 ljudi v volilni enoti pa še enega. Volilne enote so bili okraji – srezi in mesta z nad 5000 prebivalcev. Volilni upravičenci so bili isti kot za parlamentarne volitve, t.j. moški državljani z doseženim 21. letom starosti. Tudi pogoji za izvolitev oblastnih poslancev so bili enaki kot za po-

²⁴⁵ Narodni dnevnik, št. 268, 27. 11. 1926, Davčne ali oblastne skupščine.

²⁴⁶ Kmeti list, št. 47, 24. 11. 1926.

²⁴⁷ Mira Kolar-Dimitrijević je v svoji razpravi Financijski proračuni samouprave Zagrebačke oblasti za 1927., 1928. i 1929. godinu (Acta historico-oeconomica 21, Zagreb 1994, 86) zapisala, da so bile oblastne samouprave uvedene samo zato, da »razbremenijo pritisk na centralno vlado«. Kralj Aleksander naj bi na razpis volitev v oblastne skupščine pristal samo zato, »da se breme narodnega gospodarstva, socialne politike, prometa, prosvete in drugega na posameznih območjih sname z državnega proračuna in prevrže na samouprave«.

²⁴⁸ Slovenec, št. 271, 26. 11. 1926.

²⁴⁹ UL deželne vlade za Slovenijo, št. 87, 27. 7. 1921, čl. 69 Ustave kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.

²⁵⁰ Na parlamentarnih volitvah 8. 2. 1925 je SLS dobila 20 poslanskih mest, HSS 3, SDS 2 in SKS en mandat, vse druge stranke pa niso uspele dobiti dovolj glasov za izvolitev svojih kandidatov (M. Miškuž, n. d., 310; Bojan Balkovec, Predčasne volitve, Slovenska kronika, 306).

slance Narodne skupščine z dopolnilom, da so morali prebivati na območju oblasti najmanj tri leta pred razpisom volitev.²⁵¹

Upravno sodišče za Slovenijo s Prekmurjem, ki je imelo sedež v Celju, je v zakonskem roku po razpisu volitev v oblastne skupščine določilo volilne enote in število mandatov. Ljubljansko oblast je razdelilo na 14 volilnih enot s 53 člani oblastne skupščine, slovenski del mariborske oblasti pa prav tako na 14 volilnih enot, v katerih je določilo 54 poslanskih mest. Število mandatov v dveh medjimurskih okrajih, Čakovac in Prelog, je določilo upravno sodišče za Hrvatsko in Slavonijo z Medjimurjem v Zagrebu, in sicer po pet v vsaki volilni enoti, tako da je mariborska oblastna skupščina štela 64 poslancev.²⁵²

Če upoštevamo le slovenske volilne okraje (brez Kastava in Medjimurja s skupaj 11 poslanci), so v obe oblastni skupščini volili 106 poslancev, kar je štirikrat več, kot je imela Slovenija poslancev v Narodni skupščini. To je ustvarjalo pričakovanje, da se bo v obeh, večinsko slovenskih oblastnih skupščinah izraziteje kazal pluralizem v domačem političnem življenju in razmerje moči med posameznimi strankami kot pri sestavi slovenskega zastopstva v Narodni skupščini po februarških volitvah leta 1925. Zato so se tudi vse politične stranke prizadevno vključile v predvolilni boj – SLS predvsem s hotenjem, da še okrepi svojo absolutno prevlado, manjše stranke pa z upanjem, da bodo vsaj v oblastne skupščine izvoljeni tudi njihovi kandidati. Toda tudi volilni sistem za oblastne skupščine je privilegiral večje stranke z volilnim količnikom,²⁵³ poseben problem za manjše stranke pa so bili tudi drugačni volilni okraji za parlamentarne in oblastne volitve. Razdrobljenost volilnih okrajev za oblastne volitve v primerjavi s samo tremi za parlamentarne volitve je pomenila, da so bili za posamezno stranko izgubljeni vsi glasovi v volilnih okrajih, v katerih ni dosegla dve tretjini količnika, v velikih volilnih enotah za parlamen-

²⁵¹ UL pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 49, 15. 5. 1922, čl. 4 Zakona o oblastni in sreski samoupravi; volilne pravice niso smeli izvrševati častniki, podčastniki in vojaki »pod zastavo«. Napovedane ga zakona o ženski volilni pravici Narodna skupščina med vojnami ni sprejela. Za pasivno volilno pravico so bili temeljni pogoji državljanstvo, izpolnjenih 30 let starosti ter aktivno in pasivno znanje »narodnega« jezika, niso pa smeli kandidirati za poslance državni oziroma oblastni dobavitelji in podjetniki, policijski, finančni in gozdarski uradniki ter uradniki agrarne reforme.

²⁵² UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 110, 30. 11. 1926, razglas št. 429; Slovenec, št. 272, 27. 11. 1926. V ljubljanski oblasti so bile naslednje volilne enote: mesto Ljubljana s 53.331 prebivalci in 5 poslanci, Brežice s 33.775 preb. in 3 posl., Črnomelj s 23.812 preb. in 3 posl., Kamnik s 34.090 preb. in 3 posl., Kočevje s 40.433 preb. in 4 posl., Kranj s 50.602 preb. in 5 posl., Krško s 53.082 preb. in 5 posl., Laško s 31.500 preb. in 3 posl., Litija s 36.830 preb. in 4 posl., Ljubljana okolica z 68.426 preb. in 7 posl., Logatec s 25.212 preb. in 3 posl., Novo mesto s 45.446 preb. in 5 posl., Radovljica z 32.774 preb. in 3 posl. ter Kastav z 9.971 preb. in 1 posl. V mariborski oblasti so bile naslednje volilne enote: mesto Maribor s 30.641 preb. in 3 posl., mesto Celje s 7.754 preb. in 1 posl., Maribor okolica (levi breg) s 50.351 preb. in 5 posl., Maribor okolica (desni breg) s 46.288 preb. in 5 posl., Celje okolica s 56.606 preb. in 6 posl., Doljna Lendava z 38.405 preb. in 4 posl., Dravograd z 28.703 preb. in 3 posl., Gornji Grad s 15.873 preb. in 2 posl., Konjice z 19.742 preb. in 2 posl., Ljutomer 32.752 preb. in 3 posl., Murska Sobota s 54.011 preb. in 5 posl., Ptuj s 73.688 preb. in 7 posl., Slovenj Gradec s 27.217 preb. in 3 posl., Šmarje pri Jelšah s 45.260 preb. in 5 posl. ter Čakovac in Prelog.

²⁵³ Kandidatna lista ene stranke ali koalicije je morala za pravico sodelovanja pri razdelitvi poslanskih mest doseči dve tretjini količnika, ki so ga izračunali tako, da so število oddanih glasov delili s številom mandatov v posamezni volilni enoti. Glej op. 34, čl. 44 Zakona o oblastni in sreski samoupravi.

tarne volitve pa so se glasovi seštevili.²⁵⁴ Zato so se morale politične stranke z manjšim številom članov in privrženecv za uspešen nastop na oblastnih volitvah povezovati v skupne kandidatne liste.

Velika prizadevanja Slovenske ljudske stranke za uspeh na volitvah v oblastne skupščine in poudarjanje dosežkov kranjskega deželnega zbora pod njenim vodstvom

Za SLS je bil čas razpisa volitev ugoden, saj ni bila obremenjena kot vladna stranka, HSS pa je imela tedaj težave tudi zaradi svojega neuspešnega sodelovanja v vladni koaliciji. SLS se je odločila, da s široko in temeljito predvolilno kampanjo, v kateri naj bi s podrobno razgrnitvijo svoje vizije oblastne samouprave in z obtoževanjem svojih liberalnih političnih nasprotnikov za okrnjene samoupravne pristojnosti in upravno razbitje Slovenije pridobila zaupanje absolutne večine volilcev. Njen namen je bil preprečiti, da bi ta »delček avtonomije«²⁵⁵ mogle izrabljati politične nasprotnice. Da je SLS pripisovala uspehu na volitvah – tudi z vidika utrditve svoje pogajalske moči kot nesporne reprezentantke slovenskega naroda za vstop v vlado – velik pomen, dokazuje dejstvo, da je razlaganje načelnega strankinega programa za delovanje oblastnih samouprav prevzel sam Korošec. SLS je prav tako angažirala strokovnjake iz vrst svojih funkcionarjev in privrženecv, da so v Slovincu predstavili konkretne naloge samoupravnih organov pri reševanju perečih ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturnih problemov na Slovenskem ter pri uveljavljanju parlamentarizma. V prizadevanjih za čim večjo podporo volilcev je SLS posebej poudarjala svoje dosežke pri vodenju kranjskega deželnega zbora v zadnjih letih pred prvo svetovno vojno in napovedala, da bo delovanje oblastnih skupščin usmerjala v skladu s tradicijami tega najvišjega telesa nekdanje deželne avtonomije.

Že v prvih pozivih volilcem, naj glasujejo za njene kandidate, je SLS poudarila poglobitvena načelna izhodišča. Z ustavo in zakoni omejeni vlogi oblastnih samouprav je nasprotovala, saj – po Koroščevih besedah – po krivdi radikalov, (samostojnih) demokratov in kmetijcev »niso ne dovolj samostojne, ker nad njimi visi neprestano meč velikih županov in ministrov, ne dovolj delazmožne, ker je njih finančna plat še neurejena, niti so po svojem bistvu sposobne, da zadovoljijo željam naroda, ker je njihov delokrog ozek in nezadosten.« SLS je za razliko od pristašev naštetih strank vedno zahtevala široke pristojnosti z močno finančno podlago in za oblasti ozemlje, »ki organski, po življenjskih interesih spada skupaj«. Navedene stranke nosijo odgovornost, da centralizem toliko let ni bil »omiljen« z oblastnimi in sreskimi samoupravami, SDS in SKS pa sta posebej odgovorni, da se ni udeležila »zedinjena«, tj. upravno enotna Slovenija in da je naša dežela namesto napredka doživela nazadovanje. SLS bo šla v volilni boj za oblastne poslance s protestom proti zapostavljanju Slovenije in z odločno voljo, da prepreči škodljivo delovanje strankinih nasprotnikov »v sedanjih okrnjenih samoupravah«, sama pa obljublja,

²⁵⁴ Narodni dnevnik (št. 273, 4. 12. 1926) je izračunal, da bi neka stranka z majhnim številom volilcev v številnih volilnih enotah za oblastne skupščine ostala brez mandata, dobila pa bi ga ob seštevanju na parlamentarnih volitvah.

²⁵⁵ Slovenec, št. 13, 18. 1. 1927.

da bo dala »narodu, vsem njenim stanovom« največ, kar dovoljujejo njihove pristojnosti, pri čemer ne bo nikdar opustila boja za njihovo razširitev. Oblastne volitve morajo izzveneti kot odločna zahteva »po življensko sposobni, samoupravni, zedinjeni Sloveniji, ki naj slovenskemu narodu zasigura v tej državi nemoten obstoj in razvoj« ter postane privlačna sila za zamejske Slovence – »za končno zedinjenje«. ²⁵⁶

Slovinci, ki so imeli »v svojih deželnih zborih resnično zakonodajno samoupravo«, sprejemajo samouprave po Vidovdanski ustavi z »mešanimi občutki«, kajti v novi državi so pričakovali vsaj združitev v eno samo upravno telo s slovenskim deželnim zborom, doživeli pa razbitje na dve oblasti s »samoupravnimi karikaturami«. Slovenec je ob razpisu oblastnih skupščinskih volitev poudaril: »Samouprava, če še tako slaba in šibka, mora biti začetek politične in gospodarske avtonomije Slovenije, začetek konca centralizma, opora in orodje v rokah slovenskega naroda, slovenska narodna samoupravna zakonodajna zbornica!« Osrednji strankin list je v svojem komentarju k volitvam v oblastne skupščine tudi poudaril, da je njihov poglavitni cilj pokazati odločno zahtevo »slovenstva, da hoče v tej državi živeti svoje individualno nacionalno politično življenje, ki bo imelo svoj zunanji izraz v svojem parlamentu.« Zato so za SLS volitve v oblastne skupščine »najvažnejše« za volitvami v Ustavodajno skupščino, pomembnejše od parlamentarnih volitev v letih 1923 in 1925. ²⁵⁷ Ta načela so bila nato vodilo za številne strankine predvolilne shode in za propagandne članke časopisja katoliškega tabora.

Dejstvo, da so že takoj po razpisu volitev v oblastne skupščine začeli v Slovincu izhajati članki o oblastni in okrajni samoupravi z zelo konkretnimi predlogi za razširitev njihove pristojnosti in za izboljšanje nekaterih rešitev s popravki in dopolnitvami obstoječe zakonodaje ter z razčlenjevanjem njihovih nalog na različnih področjih, dokazuje, da so to problematiko v SLS že dalj časa preučevali. Dr. Henrik Steska, član upravnega sodišča, je v več člankih temeljito analiziral vsa ustavna in zakonska določila o samoupravah. Vzrok za štiriinpolletni odlog volitev v oblastne skupščine je videl v »hudih nedostatkih« Vidovdanske ustave tudi glede kriterijev za oblikovanje območij oblasti, ki so tako majhne (primerjal jih je z nekdanjimi okrožji v Srbiji in z županijami na Hrvaškem), da nobena ne more nadaljevati pokrajinske tradicije. »Brez vpoštevanja obstoječih trdno vkoreninjenih pokrajinskih prilik pa se številna nespornostna med Srbi, Hrvati in Slovenci ne bodo dala odpraviti«. Majhnim oblastem »brez politične tradicije« ni mogoče prepustiti delokroga, ki bi bil nujno potreben za razbremenitev osrednje vlade. Iz teh razlogov in tudi zaradi finančnih problemov so odlagali uvedbo oblastnih samouprav. Steska je menil, da bi bilo za boljše delovanje tako državne uprave kot tudi samouprave že v okviru sedaj veljavne ustave treba prenesti na velike župane v Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu in Splitu glede Slovenije, Hrvaške, Bosne in Dalmacije »del ministrske kompetencije, s čimer bi bilo ustrezno Srbijancem glede centralistične uprave v Srbiji in prečanskim pokrajinam glede decentralizacije državne uprave.« S spremembo zakona o samoupravah bi se moralo omogočiti združevanje več oblastnih samouprav »v pokrajinske samoupravne zveze, katerim naj bi ne bilo prepuščeno le ustanavljanje in vzdrževanje večjih gospodarskih, prosvetnih in zdravstvenih naprav, marveč tudi izdajanje občeobveznih predpisov

²⁵⁶ Slovenec, št. 273, 28. 11. 1926, dr. Anton Korošec, Naš volilni program.

²⁵⁷ Slovenec, št. 286, 16. 12. 1926, Za čem gre naša borba.

pokrajinskega značaja, t.j. obsežna uredbodavna funkcija.«²⁵⁸ Ta predlog je pomenil usmeritev v asimetrično ureditev države, podobno ureditev pa je še pred nastankom jugoslovanske države v razpravi v ustavnopravnem odseku slovenskega Narodnega sveta in v posebnem članku zagovarjal že Fran Šuklje.²⁵⁹

Navedemo naj še nekaj drugih zanimivih predlogov Henrika Steske. Tako po njegovem prepričanju »krajevne prilike« zahtevajo, da se vladno uredbo o razdelitvi države na oblasti kmalu nadomesti z zakonom; tedaj bi bilo treba izločiti okraj Kastav iz ljubljanske oblasti in Medjimurje iz mariborske oblasti, tako da bi le-ti obsegali le slovensko ozemlje.²⁶⁰ Pot k večji gmotni samostojnosti oblastnih samouprav, ki jim je proračune potrjeval finančni minister, bi bila mogoča s temeljito davčno reformo, s katero bi jim določili vse finančne vire in tako ne bi bile odvisne od ministrskih in parlamentarnih odločitev. Nekdanje deželne davščine in imovino bi bilo treba oblastnim samoupravam prepustiti takoj ob začetku njihovega delovanja.²⁶¹ Hkrati z oblikovanjem pokrajinskih samoupravnih zvez – v Sloveniji s povezavo ljubljanske in mariborske oblastne samouprave – pa bi bilo mogoče iz dela poslancev oblastnih skupščin sestaviti tudi pokrajinske skupščine. Oblastnim in pokrajinskim skupščinam bi bilo treba s posebnimi zakonskimi pooblastili Narodne skupščine občutno razširiti uredbodajne funkcije. Ob tem je dr. Steska poudaril, da ustava poleg oblastnih uredb izvršilnega značaja k zakonom za njihovo izvajanje na območju oblasti dovoljuje oblastnim skupščinam tudi sprejemanje oblastnih uredb z zakonsko veljavo za urejanje pravnih zadev s posebnimi pooblastili v posameznem zakonu.²⁶² Poleg možnosti za izdajanje uredb izvršilnega in zakonskega značaja, ki so jih lahko sprejemale le oblastne skupščine, pa je opozoril tudi na pravico oblastnih odborov, da izdajajo upravne uredbe, kot so pravilniki, poslovniki in podobni pravni akti.

S spremembo zakonodaje bi bilo torej mogoče pristojnosti oblastnih samouprav, ki so bile po analizi Henrika Steske omejene predvsem na gospodarsko samoupravo, razširiti, toda ne v tolikšni meri, da bi zadoščalo »našim v posebnih pokrajinskih prilikah in razmerah vkoreninjenim težnjam po obsežnejši samoupravi.« Za celovito udejanjenje tega cilja bi bila nujna revizija ustave.²⁶³ Te poglobljene pravne analize so bile nato dragoceeno napotilo ljubljanski in mariborski oblastni skupščini v njunih prizadevanjih za razširitev pristojnosti, zlasti na uredbodajnem področju, in glede oblik sodelovanja pri reševanju zadev, ki so bile obema oblastema skupne oziroma pomembne za vso Slovenijo.

²⁵⁸ Slovenec, št. 271, 26. 11. 1926, dr. Henrik Steska, O oblastni in okrajni samoupravi.

²⁵⁹ Slovenec, št. 229–240, 5. 10.–18. 10. 1918, Fran Šuklje, V zaželeni deželi; zapisnik seje ustavnopravnega odseka Narodnega sveta 17. 9. 1918 v fondu št. 58 v ARS.

²⁶⁰ Slovenec, št. 272, 27. 11. 1926, dr. Henrik Steska, Ustroj oblastvene in okrajne samouprave; v članku navaja tudi podatek, da obsega ljubljanska oblast po štetju leta 1921 približno toliko prebivalcev kot nekdanja Kranjska, namreč 537.079.

²⁶¹ Slovenec, št. 278, 5. 12. 1926, dr. Henrik Steska, Skrbstvene in finančne naloge oblastne in okr. samouprave.

²⁶² Dr. Steska se je pri tem skliceval na čl. 94 ustave, ki je določal: »Upravno oblastvo sme po uredbah z zakonsko veljavo urejati odnošaje samo na podstavi zakonite pooblastitve, ki se daje za vsak primer posebej«.

²⁶³ Slovenec, št. 279, 7. 12. 1926, dr. Henrik Steska, Raznotere naloge oblastnih in okrožnih samouprav.

V prizadevanjih za pridobitev večinske podpore volilcev za SLS so njeni funkcionarji poudarjali tudi velike možnosti oblastnih samouprav za izboljšanje razmer na Slovenskem, kar bo z vodenjem realne politike izrabila le avtonomistično usmerjena stranka, od unitaristično-centralističnih subjektov pa tega ne morejo pričakovati. Slovenec je začel objavljati številne članke, ki so osvetljevali zlasti vlogo oblastnih samouprav pri reševanju perečih gospodarskih in socialnih problemov.²⁶⁴ Dr. Andrej Veble, kasnejši funkcionar mariborske oblastne samouprave, pa je poudaril tudi politični pomen oblastnih skupščin, ker se z njimi odpira »širšim množicam« možnost, da same preko svojih zastopnikov sklepajo o lastnih perečih zadevah, čeprav le do »gotove meje«. Oživitev oblastnih skupščin je zato »v pravi demokraciji«. Z natančno analizo ustavnih in zakonskih aktov »pridemo do zaključka, da so naloge oblastnih samouprav izredno velike, da pa se z zakonom lahko še povečajo.« Primerjava oblastnih skupščin z nekdanjimi deželnimi zbori pokaže, da so imeli slednji z zakonodajnimi pristojnostmi večjo pravno moč, toda »vsebinsko ali stvarno ... ni mnogo razlike« med njimi. Politični pomen bodočih oblastnih skupščin se torej vidi zlasti v primerjavi z nekdanjimi deželnimi zbori, potrjujejo pa ga uspehi, ki jih je dosegla SLS na Kranjskem preko deželne avtonomije. Glede na pristojnosti oblastnih samouprav ter možnosti za njihovo razširitev in združevanje samoupravnega delovanja ni dvoma, da pomenijo »velik napredek« za slovenski narod in državo. Za zgled naj jim bo dosledno izvajanje samouprav v modernih državah, zlasti v Angliji, kjer je to načelo »najbolj dosledno izvedeno v celi državni upravi.«²⁶⁵ Pri nas je bil že skrajni čas, »da se ob pretiranem zakonodajnem in upravnem centralizmu v Beogradu ustanovijo in poživijo samoupravne korporacije.« Te bodo prevzele funkcije, »ki jim gredo po naravnem in pozitivnem pravu«. Sodelovanje v oblastnih samoupravah, ki ne ustvarjajo »popolnoma« ideala SLS ter predstavljajo le »važen korak« v boju za zakonodajno avtonomijo, lahko politični nasprotniki označijo kot zatajitev avtonomističnega programa. Toda SLS »kot realno-politična stranka« se mora uveljaviti in delovati v vseh javnih zastopih in »bilo bi nesmiselno, ako bi ne pokazali svoje moči tam, kjer nam to dopušča ustava.« V obstoječih razmerah mora biti politika stvarna in si zastaviti cilje, »ki so v konkretnih razmerah z ozirom na razdelitev moči v družbi in državi dosegljivi takoj in takšne cilje, ki so morda dosegljivi šele v daljši bodočnosti.« Sicer pa bo ljudstvo vrednotilo oblastne samouprave le »po njih delu in uspehih«. Ob sklepu je Veble poudaril, da so bile volitve v Ustavodajno skupščino odločilnega pomena za jugoslovansko ustavo, sedanje volitve v oblastne skupščine pa so »dalekosežnega pomena za delazmožnost naših oblastnih samouprav.«²⁶⁶

Konec leta 1926 je SLS izdala tudi predvolilno brošuro z naslovom Na novo delo za avtonomijo Slovenije, v kateri je osvetlila številne škodljive posledice centralizma in obravnavala s svojimi političnimi nasprotniki v liberalnem taboru zaradi njihove centralistične politike. Poudarila je še, da so bili tudi socialni demokrati in komunisti »med tisti-

²⁶⁴ Pisci člankov so bili tudi dr. Josip Leskovar, Narte Velikonja, inž. Dušan Serbec, dr. Andrej Gosar in drugi.

²⁶⁵ Potrebo po zgledovanju po angleškem »selfgouvernementu« je v pismu laburističnemu predsedniku vlade J. Ramsayu Mac Donaldu 24. februarja 1924 poudaril tudi Albin Prepeluh (M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, 201).

²⁶⁶ Slovenec, št. 290, 21. 12. in št. 291, 22. 12. 1926, dr. A. Veble, Politični pomen oblastnih skupščin.

mi, ki so se ogrevali za centralizem«. Posebno pozornost je posvetila prikazu uspešnega delovanja kranjskega deželnega zbora ter poudarila, da bodo oblastne skupščine nadaljevale delo na njegovih tradicijah in to brez nekih novih obdavčitev, kajti država bo morala vrniti deželam posebne doklade, ki jih že ves čas pobira. Že sedaj plačujejo slovenski davkoplačevalci ogromne davke »v belgrajske blagajne, od tam pa ne pride skoraj nič nazaj.« Ob sklepu je SLS izrazila pričakovanja, da bo na volitvah njena »večina gotova – mora pa biti veličastna«, kajti le tako bodo njeni poslanci lahko z absolutno večino v obeh oblastnih skupščinah odločevali.²⁶⁷

V predvolilni kampanji je SLS posebej poudarjala svoje uspehe pri vodenju kranjskega deželnega zbora, pa tudi prizadevanja njenih poslancev v štajerskem deželnem zboru. Kranjski deželni zbor je potem, ko si je SLS leta 1908 po volilni reformi izbojevala večino, ustvaril Slovencem »silne gospodarske in kulturne vrednote«, ki so jih morali priznavati tudi politični nasprotniki. Deželni zbori so bili tudi branik nacionalnih pravic v avstrijski državi.²⁶⁸ Staro Avstrijo, ki ni bila domovina moderne demokracije, so razmere prisilile, da je uvedla za tedanjo dobo »prav znatno« avtonomijo dežel in tudi občin. Za temelj pa ni vzela narodov, temveč preživele dežele iz fevdalnih časov. Posledica tega dejstva so bili različni rezultati delovanja deželnih zborov. Deželni zbori, ki so bili nacionalno pretežno enotni, so delovali z »največjimi uspehi in navdušenjem« – primer za to je kranjski deželni zbor –, medtem ko so v drugih deželnih zbori hudi notranji boji »v veliki meri onemogočali vsako resno pozitivno delo«, za kar je primer štajerski deželni zbor. Takšne razmere vzbujajo reminiscence »na popolnoma zgrešen princip teritorialnosti in ne živih organizmov«, kot je zlonamerna parcelacija Hrvaške ter priključitev Medjimurja in Kastava k mariborski oziroma ljubljanski oblasti. Vidovdanska ustava je zadala »smrtni udarec« razvoju, ki je temeljil na deželnih zbori in »v novem državnem življenju Slovenci kot taki niso več prišli do homogenega narodnega izživetja.« Oblastne skupščine »naj bodo prvi začetek vzpostavitve naših nekdanjih deželnih zborov«.²⁶⁹

Problematiche deželnih zborov in avtonomij pa niso vidni predstavniki SLS obravnavali le načelno, temveč so s številnimi primeri prikazali njihove dosežke in pomen njihovih izkušenj za delovanje oblastnih skupščin. Tako je Slovenec objavil zadnji proračun bivše dežele Kranjske za leto 1914 z vidika, kako bi ljubljanska oblastna skupščina lahko oblikovala svoj prvi finančni načrt.²⁷⁰ V že omenjeni predvolilni brošuri pa je bilo tej problematiki posvečeno posebno poglavje Stari deželni zbori – in novi s številnimi konkretnimi podatki. Tako je kranjski deželni zbor sprejel v letih 1908–1913 pod vodstvom SLS 55 zakonov in preko 1000 sklepov, ki so bili pomembni za gospodarski napredek dežele.

²⁶⁷ Na novo delo za avtonomijo Slovenije. Izdalo in založilo tajništvo SLS, Ljubljana 1926, 8, 19–20.

²⁶⁸ Slovenec, št. 286, 16. 12. 1926.

²⁶⁹ Slovenec, št. 274, 30. 11. 1926, Začetek boljših dni.

²⁷⁰ Slovenec, št. 288, 18. 12. in št. 289, 19. 12. 1926; izračun je pokazal, da bi za take izdatke, kot jih je imela predvojna kranjska deželna avtonomija (7.879.107 kron), – največ sredstev je namenila za prosveto in kulturo (34,58 %), za zdravstvo in socialno politiko (17,62 %), za plačilo investicijskih dolgov (16,69 %), za kmetijstvo (8,23 %) in za ceste (8,04 %) –, potrebovala ljubljanska oblastna samouprava 86 milijonov din (preračunano v novo valuto). V članku so bili navedeni tudi možni finančni viri za oblastno samoupravo.

D 2753/A

D 17. IX. 1963/463

Po dolgem času vendar.

Malo pojasnila k zakonu o samoupravah.

Naša država je danes razdeljena na 33 oblasti. V vsaki oblasti vodi vse državne posle veliki župan. Slovenske dežele je razdelil ta centralistični zakon na dve oblasti: na ljubljansko in mariborsko. Ljubljanska oblast obsega nekdanjo Kranjsko deželo in od nekdanje Štajerske sodne okraje Brežice, Sevnica in Laško. Poleg tega je prideljen ljubljanski oblasti hrvatski okraj Kastav. Mariborska oblast obsega razen Štajerske tudi Prekmurje, mali del Koroške, ki je ostal naši državi, in pa takoimenovano Medjimurje, kjer prebivajo Hrvati.

Že leta 1922. je izšel zakon, po katerem bi se morali v vsaki oblasti izvoliti posebni zbori iz ljudstva. Zakon jih imenuje oblastne skupščine. Primerjati bi jih mogli z nekdanjimi deželnimi zbori. V ljubljanski oblasti je voliti 53 članov za to skupščino, v mariborski pa 64. Vsakih 10.000 ljudi voli enega člana, voli pa vsako okrajno glavarstvo zase.

Nove volitve.

Po štirih letih smo vendar le prišli do tega, da je belgrajska vlada po celi državi razpisala volitve za te nove zbore. Volitve bodo po celi državi v nedeljo 23. jan. 1927.

Volivno pravico ima vsak, kdor voli pri volitvah v državni zbor ali narodno skupščino, če je le vpisan v volivni imenik. Vrše se volitve na isti način, kakor volitve v državni zbor. Vsaka stranka postavi svojo kandidatno listo in ima potem na volišču svojo skrinjico. Kolikor več

Samo za pospeševanje kmetijstva je v petih letih namenil 60 milijonov din.²⁷¹ Poslanci Slovenske kmečke zveze pa so po odločni obstrukciji v štajerskem deželnem zboru »končno prisilili nemško večino, da je morala vsaj deloma upoštevati zahteve Spodnjega Štajerja in Slovencev«.²⁷²

Vzporedno z načelno in konkretno obravnavo problematike delovanja oblastnih samouprav so v SLS potekale tudi intenzivne organizacijske priprave. Kot dokaz svoje učinkovitosti je stranka navedla dejstvo, da je v enem tednu izvedla v vseh okrajih zbere svojih zaupnikov in do srede decembra kot prva v vsej Sloveniji postavila svoje kandidatne liste ter tako sklenila predpriprave na volitve. Že kmalu bo potekel rok za vlaganje kandidatnih list in pred koncem leta »bodo jasne vse pozicije in urejeno bojišče.« SLS je prav tako poudarila, da so njene kandidatne liste »verna slika stanovske sestave« slovenske družbe.²⁷³

Prva faza priprav na volitve je potekala v pogojih nove vladne krize, v času katere je SLS upala, da bo končno dobila svoje mesto v ministrskem svetu. Dr. Korošec je sodeloval na posvetih za sestavo nove vlade pri kralju in mandatarjih. Toda Nikola Uzunović je pri oblikovanju svoje nove vlade – po ugotovitvi Slovenca že peti – SLS izigral. Dr. Korošec je hudo razočaran poudaril, da sta Uzunović in Radić zahtevala od SLS odpoved temeljem njenega programa, predvsem t. i. klerikalizmu in avtonomizmu. Na prvo zahtevo je odgovoril naslednje: »Mi sploh nismo »klerikalna«, marveč čisto politična stranka z najbolj naprednim socialnim in gospodarskim programom. Nas ne vodita niti Rim niti episkopat, nego samo organizirana svobodna volja našega slovenskega naroda.« Vsebinsko strankinega avtonomizma pa je razložil takole: »To je želja celokupnega našega slovenskega naroda, da v širokih samoupravah lahko razvijemo svojo kulturo, svoje gospodarstvo, da lahko organsko dalje razvijamo svoj jezik, svoj napredek in svojo prosveto. To je okvir, v katerem edino gledamo svojo bodočnost. To ni državno politično vprašanje, to ni rušenje ali slabljenje države, marveč to je vprašanje resnične demokracije, ki priznava in mora priznati vsakemu narodu njegov svoboden razvoj in življenje.« Poudaril je

²⁷¹ Na novo delo za avtonomijo Slovenije, 3–5.

²⁷² Dr. Andrej Veble je v omenjenem članku (Slovenec, št. 291, 22. 12. 1926) naštel kot uspehe slovenskih poslancev v Gradcu zlasti ustanovitev prve slovenske kmetijske šole v Sv. Juriju ob Južni železnici in prve meščanske šole v Žalcu, subvencije za vzdrževanje okrajnih cest, za melioracije in regulacije, medtem ko je kot dosežke SLS na Kranjskem naštel prenovno deželnega reda in deželnega volilnega reda, številne nove zakone, posebej nov občinski zakon, ter velike gospodarske dosežke (kot npr. ustanovitev podjetja Kranjske deželne elektrarne, slovenske trgovske šole, deželnega obrtno-pospeševalnega zavoda, organiziranje gospodinjskih tečajev, preureditev kmetijske šole na Grmu pri Novem mestu, vzdrževanje in izgradnjo cest in vodovodov itd.).

²⁷³ Slovenec, št. 284, 14. 12. 1926, Na novo delo. Jutro je pisalo (št. 279, 4. 12. 1926), da je SLS izdala navodila za izbiro kandidatov. V njih je poudarila, da morajo za zagotovitev delazmožnosti oblastnih skupščin priti vanjo »najsposobnejši možje vseh stanov«, zlasti pa dovolj inteligence, ker se bo treba spopadati z najsposobnejšimi predstavniki svobodomiselnega tabora ne le v skupščini, temveč tudi v odsekih, ustrezna kadrovska sestava pa je tudi pogoj za uspešen boj za nove pristojnosti samouprav in za sredstva s finančnim ministrstvom. SLS naj bi zato dvajset zanesljivih mest za izvolitev dala intelektualcem, le deset mest pa svojim kmetijskim, delavskim in obrtniškimi predstavnikom.

tudi, da priznavanje državne enotnosti ne pomeni odrekanja pravici do samostojnih pogledov, kako bi se država »idealno uredila«.²⁷⁴

Po božiču 1926 je SLS začela volilno kampanjo s številnimi shodi, na katerih so govorili strankini funkcionarji in kandidati za poslance, posebno odmeven je bil govor načelnika Korošca na Vrhniki 2. januarja 1927, v katerem je podrobno prikazal aktualne politične cilje SLS. Ponovno je spregovoril o obeh poglavitnih ovirah za njen vstop v vlado. Glede t. i. klerikalizma ni bilo po njegovih pojasnilih večjih težav, sicer pa je to zahteval samo Radić. Težja pa je bila problematika avtonomije, o kateri je zahteval jasno opredelitev predsednik vlade Uzunović. Pojasnil mu je, da SLS razume pod avtonomijo »široko samoupravo, z močnimi financami in z vsemi predpogoji, da lahko kulturno, gospodarsko in socialno napredujemo. Mi nočemo z avtonomijo slabiti države, niti rušiti državnega edinstva, ampak imeti toliko samoupravne svobode in samostalnosti, da lahko v njej ohranimo in razvijamo svojo slovensko individualnost.« Vse to »prenapeti centralizem zadržuje na vseh koncih in krajih.« Boj za napredek Slovenije ni protidržavno dejanje: »Mi hočemo, da vse stvari, za katere v Beogradu nimajo razumevanja tako kot mi, ... da vse te stvari obravnavajo v našem deželnem zboru, ki naj o tem sam sklepa«. Ob tem SLS zavrača »šikanozno« kontrolo, ki jo določa sedanja zakonodaja o samoupravah. Dr. Korošec je nato razložil tudi druge pereče zahteve svoje stranke, na prvem mestu rešitev gospodarsko-socialne krize. Glede noveliranja zakona o samoupravah so temeljnega pomena tri zahteve, ki jih je SLS postavila tudi na pogajanjih za vstop v vlado, in sicer razširitev pristojnosti oblastnih skupščin, zagotovitev zadostnih financ in odpravo nepotrebne nadzora, ki ga hoče izvajati Beograd. Dr. Korošec je poleg olajšanja davčnih bremen, ki so v Sloveniji največja, na področju socialne politike zahteval še ukrepe za omilitve brezposelnosti in za dosledno izvajanje zakonodaje za zaščito delavcev. S temi in drugimi pogoji za temeljito spremembo notranje politike SLS na pogajanjih ni uspela. Toda »mi moramo živeti v belgrajski hiši«, zato stranka ne odklanja novih pogajanj za vstop v vlado, pri čemer so problemi z NRS, v kateri se spopadata frakciji »pašičevcev« in »centrumašev«. Ob sklepu svojega obsežnega govora se je dr. Korošec ponovno vrnil k problematiki oblastnih samouprav. Poudaril je, da bodo oblastne skupščine lahko uspešno opravljale svoje naloge »šele potem, ko nam bodo dali v Beogradu nazaj davke, ki jih plačujemo. Ni mogoče misliti, da bi na dosedanje davke dobili še nove deželne doklade. V tem smo si edini prijatelji in neprijatelji.« Pravilno je predvideval, da bo prvi boj z Beogradom za finančna sredstva in da zato oblastne skupščine v začetnih mesecih ne bodo mogle ustrezno delovati. Delo, začeto v kranjskem deželnem zboru, pa se bo nadaljevalo le v primeru, če bo SLS v oblastnih skupščinah dobila »sijajno večino«.²⁷⁵ Slovenec je v komentarju tega govora poudaril, da je sedaj za odgovor na vrsti Beograd – bodisi Uzunović bodisi nek drug politik. Zastavlja se vprašanje, ali sploh hoče kdo v prestolnici upoštevati Slovence in njihove »tako skromne« želje. Oziroma še bolj drastično rečeno: »Ali nam hoče za maksimum, ki ga dajemo državi, priznati minimum, ki ga potrebujemo za svoj slovenski življenjski obstanek, ali nam ga noče?«²⁷⁶

²⁷⁴ Slovenec, št. 291, 22. 12. in št. 94, 28. 12. 1926; M. Mikuž, n. d., 340.

²⁷⁵ Slovenec, št. 2, 4. 1. 1927, Slovenska ljudska stranka na braniku svobode in poštenja.

²⁷⁶ Slovenec, št. 3, 5. 1. 1927.

Slovenec je v predvolilni kampanji objavil tudi Avtonomistični program SLS iz leta 1921, da bi volilcem pokazal, kako si je stranka predstavljala samoupravo v začetku boja za avtonomijo oziroma v obdobju oblikovanja načrtov za prvo jugoslovansko ustavo. V uvodnem komentarju je opozoril, da je SLS v svojem programu poudarila državno enotnost, razmejila pristojnosti državne skupnosti in avtonomnih zastopstev, pri čemer naj bi bila centralna oblast »kolikor mogoče razbremenjena« in omejena na bistvene zadeve državne suverenosti, »kontinuiteta« med državnimi in pokrajinskimi oblastmi pa bi bila zagotovljena z določilom, da mora predsednika pokrajinske vlade imenovati vladar. Nove naloge na socialnem področju bi prav tako morale priti v pristojnost oblastnih avtonomnih zastopstev, da bi jih le-te reševale »krajevnim in ljudskim razmeram« ustrezno. Slovenec je iz programa tudi posebej izpostavil zahtevo, da mora biti Slovenija kot »narodna, kulturna in gospodarska skupnost« posebna enota.²⁷⁷ Ob sklepu komentarja je poudaril, da samo taka državna ureditev, ki se opira na »ljudske predstavnike v avtonomnih oblasteh, odgovarja modernim državnim in upravnim principom«. Cilj tega komentiranja je bil zlasti zavrnitev obtožb, da je SLS protidržavna, separatistična in klerikalna politična organizacija, zaradi česar so samostojni demokrati nadnjo »klicali obznano«, kmetijci pa kancelparagraf.²⁷⁸

Z novim letom 1927 je Slovenec odprl posebno rubriko Volilni boj za oblastne skupščine, v kateri je poročal o številnih množičnih shodih SLS po vsej Sloveniji ter ostro obračunal z nasprotniki v liberalnem in socialističnem taboru. Poudarjal je, da centralističnim strankam, »ki so nam zapravile našo avtonomijo«, ni mogoče zaupati usode oblastnih samouprav.²⁷⁹ Polemiziral je s pisanjem njihovega časopisja in negativno poročal o shodih drugih političnih strank. Pri tem se je največ ukvarjal s SDS kot največjo nasprotnico SLS oziroma – kot je zapisal – z največjo sovražnico slovenskega naroda.²⁸⁰ Prav tako je več kot o drugih političnih strankah pisal o SKS kot konkurentki SLS pri pridobivanju podeželskih volilcev. Obema je Slovenec – enako kot tudi govorniki na shodih – očital zlasti glasovanje za Vidovdansko ustavo in škodo, ki sta jo povzročili Sloveniji s sodelovanjem v unitaristično-centralističnih vladah. Zameril jima je njuno svobodomiselnost, vsaki posebej pa je našteval tudi konkretne stare »grehe«. Med aktualnimi zadevami je v zvezi s SDS omenjal zlasti njeno vlogo pri bankrotu Slavske banke (ta je dejavnost SDS izdatno finančno podpirala).²⁸¹ SKS pa je opozoril na nenačelnost pri spre-

²⁷⁷ Ob zapisu, da Slovenec objavlja tisti del posebnega mnenja Jugoslovanskega kluba o predlogu ustave, ki se nanaša na samoupravo, naj pripomnimo, da je v njem konkretno naštetih vseh šest avtonomnih pokrajin, na katere naj bi se država razdelila, v objavljenem programu pa je le na splošno zapisano, naj »obsegajo po možnosti kulturno in gospodarsko enotno zemljo« (kot posebno enoto pa je navedel le Slovenijo s Prekmurjem – primerjaj objavo državnopravnega programa SLS iz leta 1921 v knjigah Janko Prunk, Slovenski narodni programi, 192–195 in J. Perovšek, Programi, 75–78).

²⁷⁸ Slovenec, št. 9, 13. 1. 1927.

²⁷⁹ Slovenec, št. 291, 22. 12. 1926.

²⁸⁰ Slovenec, št. 16, 21. 1. 1927.

²⁸¹ Slovenec, št. 12, 16. 1. 1927; bankrot Slavske banke leta 1925 je bil pomembna prelomnica v gospodarsko-finančnem razvoju dvajsetih let, saj je pomenil konec ugodnega gospodarskega ciklusa in začetek novega obdobja restriktivne denarne politike (Žarko Lazarević, Zlom Slavske banke, Slovenska kronika, 311).

membri programa oziroma na dejstvo, da je »zajadrala« k hrvaškim radićevcem. Ni pozabil omeniti niti slabih rezultatov ministrovanja njenega voditelja Ivana Puclja. O socialističnem taboru je Slovenec privoščljivo pisal, da socialisti in komunisti niso uspeli ustvariti načrtovane enotne fronte, ki bi bila sicer pozitivna, nimajo pa jo pravico oblikovati razbijalci delavskega gibanja. Omenjal je tudi spopad med socialisti in socialnimi demokrati okrog lista Naprej. Socialistično osrednje glasilo Delavska politika po mnenju Slovencev tudi propagira tak centralistični program kot SDS, medtem ko se krščansko-socialna SLS bojuje tudi proti centralizaciji socialne politike in delavskih ustanov. Dr. Andrej Gosar je posebej poudaril, da SLS skrbi za vse stanovce, posebej še za pravice delavstva;²⁸² na ta način je želel vplivati na volilce iz delavskih vrst, da bi na oblastnih volitvah glasovali zanj.

V volilnem boju so bila posebno odmevna zborovanja, na katerih je bil glavni govornik strankin voditelj Korošec, ki ni nastopil le na bodočih sedežih obeh oblastnih samouprav, temveč tudi na številnih shodih v večjih in manjših krajih. Zlasti govore v Ljubljani, Mariboru in Celju, SLS je posvetila posebno pozornost okrepitvi svojega vpliva v mestih, je Korošec izbral za pojasnjevanje aktualnih strankinih zahtev glede vstopa v vladno in glede problematike oblastnih samouprav. Tako je na zborovanju v Mariboru 14. januarja 1927 odgovoril na novo Uzunovičovo vabilo, da vstopi SLS v vladno. Poudaril je, da njegova stranka novih razgovorov in pogajanj ne zavrača in da se je načelno že opredelila za vstop v vladno pod pogojem, »da se mora v Sloveniji poznati, da je sedaj v vladi stranka, ki ima zaupanje vsega slovenskega naroda.« SLS noče dopustiti, da bi njen vstop v vladno koristil le posameznikom, ki bi postali ministri. Zastopniki SLS v vladno tudi ne bi šli tako lahkomišlno, kot sta to storila prvaka SDS in SKS dr. Žerjav in Puclj. Dr. Korošec je prav tako zavrnil govornice, da načelno nočejo sodelovati z NRS, toda Uzunović se ne sme sprenevedati, da po njegovi krivdi SLS ni že sedaj v vladi.

Načelnik stranke je tudi apeliral na vse privržence, naj bodo v volilni agitaciji vztrajni, kajti volitve v oblastne skupščine bodo pozorno spremljali in glede na svoje interese ocenjevali tudi v Beogradu in Zagrebu. Če bo v Sloveniji napredovala stranka, ki je pod »hrvaškim klobukom« (tj. SKS), se bodo na Hrvaškem veselili naše naivnosti. To pa bo storil tudi Beograd, če se na njih uveljavijo stranke, »ki se odrekajo Slovenstvu«, kar bi krepilo njegov centralizem. Če pa bo napredovala SLS, bodo morali priznati: »Slovenci so neupogljivi«, in je zato treba njihove zahteve upoštevati.²⁸³

V nedeljo 16. januarja je število strankinih shodov dosegla višek, v Ljubljani pa je govoril dr. Korošec. Po analizi aktualnih notranje- in zunanje-političnih razmer je spet posvetil posebno pozornost problematiki »okrožnega« oziroma oblastnega zbora, ki naj bi nadomeščal deželni zbor. Ta naj bi z zakonodajnimi pristojnostmi ne imel le širšega delokroga v primerjavi z oblastnimi skupščinami, temveč tudi »veliko neodvisnost«, ki jo sedaj omejujejo strankarski veliki župani in finančni delegati. Prav na ljubljanskem zborovanju je Korošec prvič postavil odločno zahtevo za zamenjavo obeh velikih županov v Ljubljani in Mariboru, ker sta eksponenta SDS in ker je temeljni pogoj, »da se ustvari

²⁸² Slovenec, št. 12, 16. 1. 1927.

²⁸³ Slovenec, št. 11, 15. 1. 1927.

harmonija« med velikima županoma in oblastnima skupščinama, da bosta ti lahko delovali. Sedanja velika župana nista, kot je poudaril, v svojem delovanju niti eksponenta vlade in še manj namestnika kralja, temveč le izvrševalca volje dr. Žerjava. Naštel je več konkretnih primerov njenega strankarskega ravnanja, zlasti v odnosu do občinskih in okrajnih samouprav; ob tem je poudaril zahtevo, da morajo biti veliki župani »izraz ljudske volje« in »namestniki kralja«. Ob pričakovani zmagi SLS na oblastnih volitvah je to pomenilo zahtevo za imenovanje velikih županov iz njenih vrst, kar bi pomenilo njeno oblastno dominacijo na področju občne uprave in samouprave.

Ponovno je tudi zahteval, da je treba z zakonodajo natančno opredeliti delokrog oblastnih skupščin in finančne vire za njihovo delovanje. Izrazil je bojazen, da beograjska vlada te naloge do prve seje oblastnih skupščin ne bo izpolnila. Ob sklepu svojega govora je Korošec poudaril, da SLS s svojim avtonomističnim programom hoče in bo ustvarila »iz Ljubljane pravo središče Slovenije, zakonito prestolico slovenskega naroda.« Koroščekov govor, ki so ga dopolnili še kandidati za oblastne poslance (poudarjali so zlasti tisto, kar strankin program ponuja različnim stanovom),²⁸⁴ je izzvenel v pričakovanju, da bo Ljubljana, ki so jo centralisti »od središča Slovenije ponižali v mesto oblasti«, prizadejala poraz nasprotnikom SLS.²⁸⁵

Prizadevanje, da SLS okrepi svoje pozicije tudi v mestih, se kaže v njeni sklenitvi volilnih koalicij v Mariboru in Celju s slovenskimi radikali in Nemci, ki so bili združeni v Političnem in gospodarskem društvu Nemcev v Sloveniji (Politischer und wirtschaftlicher Verein der Deutschen in Slowenien). Upravičenost sodelovanja s slovenskimi radikali je utemeljeval Korošec na predvolilnem shodu v Celju z dejstvom, da »niso povsem enaki« delu beograjskih radikalov, temveč so v glavnem nekdanji demokrati, ki so JDS zapustili, »ker so pošteni«, to pa je tudi načelo SLS.²⁸⁶ Bolj pa se je zapletlo volilno sodelovanje z Nemci, ki ga je Jutro razglasilo za »narodno izdajstvo« in »narodno sramoto«.²⁸⁷ V Mariboru je zaradi tega prišlo tudi do obstrukcije mestnih odbornikov SDS, NSS in SKS ter njihovega ostrega protesta pri županu dr. Leskovarju, ker je kot nosilec Združene gospodarske liste nanjo uvrstil prvaka radikalov dr. Rudolfa Ravnika in voditelja štajerskih Nemcev dr. Lotharja Mühleisna. Slednji je odgovoril, da je Politično in gospodarsko društvo Nemcev vabila k skupnemu volilnemu nastopu tudi SDS. Leskovar pa je v svojem odgovoru zapisal, da volilna zveza z Nemci za oblastno skupščino »ne ogroža narodnega značaja Maribora«. Doseglo se je nasprotno, namreč da Nemci za volitve v mariborsko oblastno skupščino ne bodo postavili svojih posebnih kandidatnih list in tako torej »ne pridejo v poštev kot stranka s svojim lastnim programom«. SLS meni, da za pozitivno delo v smislu gospodarskega in kulturnega napredka narodnost ne sme biti ovira in da je za ta namen treba združiti vse sile. Sicer pa v oblastnih skupščinah po mnenju dr. Žerjava ne gre za narodnopolitične temveč za gospodarske cilje, Jutrovo pisa-

²⁸⁴ Jutro, št. 292, 19. 12. 1926, je pisalo, da je pri sestavljanju kandidatne liste za Ljubljano prišlo med konservativno in krščansosocialno strujo do spora, ki se je končal s popolno zmago vodstva SLS nad ljubljansko organizacijo, ki jo je vodil dr. Ivan Stanovnik.

²⁸⁵ Slovenec, št. 13, 18. 1. 1927.

²⁸⁶ Slovenec, št. 8, 12. 1. 1927.

²⁸⁷ Jutro, št. 282, 7. 12. 1926 in št. 290, 17. 12. 1926.

nje o narodnosti pa je Leskovar označil kot volilno parolo. Dodal je še, da so tudi na drugih strankarskih listah doslej že kandidirali posamezni nemški ali nemškutarski kandidati.²⁸⁸ Ob tem naj omenimo zanimivost, da se je Kočevska kmečka stranka (Gotscheer Bauernpartei) glede na pričakovani volilni uspeh odločila za samostojen nastop na volitvah v oblastno skupščino, medtem ko je dotlej na parlamentarnih volitvah nastopala v koaliciji s SLS, kar pa ni pomenilo njene oddaljitve od te stranke.²⁸⁹

SLS je imela v mariborski oblasti probleme tudi pri oblikovanju kandidatne liste v ljutomerskem volilnem okraju. Tu je bila poleg uradne strankine liste vložena še stanovska viničarska lista. Sestavil jo je posestnik Ignac Lipovec, po pisanju Slovence brez vednosti območne organizacije SLS, Delavske zveze in Strokovne zveze viničarjev, ki je nosilca kandidatne liste izključila iz svojih vrst.²⁹⁰

Načelstvo SLS je v zadnjem predvolilnem proglasu pojasnjevalo volilcem, da bodo le z glasovi za njene kandidate »v skromnih mejah centralistične ustave« vzpostavili samoupravo in dosegli, da bosta oblastni skupščini s svojim delovanjem postopoma izboljšali obupne razmere v Sloveniji, se uveljavili kot zakoniti zastopniki slovenskega naroda in mu priborili popolno avtonomijo po zgledu zakonodajnih deželnih zborov. Glavnina proglasa je bila namenjena odvrčanju volilcev od nasprotnih strank. Tem je SLS ponovno očitala njihovo krivdo pri uveljavljanju Slovence nadvse škodljivega centralizma ter njihovo nedelavnost v prizadevanjih za izboljšanje ekonomskih in socialnih razmer na domačih tleh. Za SDS je Koroščeva stranka poudarila, da je zatajila slovenski narod, da je naprtila Slovence Vidovdansko ustavo in podpirala režime, ki so z nasiljem in »naje-timi bandami«²⁹¹ poskušali ukrotiti Slovence. Njena krivda je tudi neznosno obdavčenje, prav tako pa je z nemoralnimi špekulacijami znala pridobiti zase in za svoj tisk visoke vsote iz Slavenske banke in tako pripomogla k njenemu zlomu. Radičevsko SKS je SLS označila kot »pomožno četo« dr. Žerjava pri uveljavljanju centralizma. Po »tabrhovanju« različnim strankam se je končno znašla »v objemu« Stjepana Radića. Voditelj SKS Ivan Pucelj je kot zadnji minister za kmetijstvo kriv zmanjšanja proračunskih sredstev za to gospodarsko panogo. SLS je opozarjala, da volilci tudi socialistom in z njimi združenim komunistom ne smejo zaupati svojih glasov. Socialistični voditelji so pomagali demokratom centralizirati delavske ustanove, kot ilustracijo njihove zgrešene politike pa je predvolilni proglas SLS navajal ocene socialnih demokratov v Napreju. Volitve 23. januarja naj zato pomenijo prelom z vsemi centralističnimi strankami.²⁹²

²⁸⁸ Slovenec, št. 291, 22. 12. in št. 292, 23. 12. 1926; Jutro je (št. 290, 17. 12. 1926) tudi pravilno napovedalo, da je v Mariboru prvak nemške stranke le iz taktičnih ozirov šele tretji po vrsti na kandidatni listi, toda v oblastno skupščino bo prišel po odpovedi mandatu enega od izvoljenih poslancev, kar naj bi bila nagrada Nemcem za podporo kandidata SLS in NRS v Celju.

²⁸⁹ Glasilo kočevskih Nemcev Gotscheer Zeitung je v št. 3, 20. 1. 1927 objavilo samostojno listo v kočevskem volilnem okraju. Po izvolitvi se je njihov poslanec vključil v poslanski klub SLS.

²⁹⁰ Slovenec, št. 297, 31. 12. 1926. Po pisanju Jutra (št. 292, 21. 12. 1926) naj bi to listo sestavila okrajna Delavska zveza in naj bi bila izraz nezadovoljstva viničarjev z uradno kandidatno listo SLS.

²⁹¹ Mišljena je predvsem Orjuna. Slovenec je obtoževal SDS, da je preko bivših orjunašev poskušala razbiti shod dr. Natlačena na Rakeku (Slovenec, št. 13, 18. 1. 1927).

²⁹² Slovenec, št. 16, 21. 1. 1927, Slovenskemu ljudstvu!

SLS je postavila svoje kandidatne liste v vseh slovenskih volilnih okrajih. Njen poglavitni cilj je bilo izbojevanje absolutne zmage v ljubljanski in mariborski oblastni skupščini, čim večji uspeh pa bi ji ne izboljšal le pogajalske pozicije za vstop v vlado, temveč tudi odprl pot do oblastne dominacije v Sloveniji. Glede na te cilje je pripisovala volitvam v oblastni skupščini skoraj enak pomen kot volitvam v Ustavodajno skupščino leta 1920 in jih štela za pomembnejše od parlamentarnih volitev v letih 1923 in 1925. Že v predvolilni kampanji je tudi odločno zahtevala, da dobi v svoje roke funkciji obeh velikih županov, kar je bil eden od dveh temeljnih pogojev za oblastno dominacijo v Sloveniji. Ob pričakovani zmagi bi SLS pripadalo vodenje oblastnih samouprav, z velikima županoma pa bi se uveljavila tudi na področju državne obče uprave. Glede na velike pristojnosti velikih županov kot političnih predstavnikov vlade v odnosu do oblastnih samouprav, je bilo njihovo uspešno delovanje močno odvisno od te zahtevane kadrovske spremembe. Tedanja velika župana iz vrst SDS bi namreč lahko zelo zavirala uveljavitev oblastnih samouprav pod vodstvom SLS. Že na predvolilnih zborovanjih so njeni funkcionarji opozarjali, da bodo posebne težave pri začetkih njihovega delovanja – zlasti pri pridobivanju zadostnih finančnih sredstev iz osrednjega proračuna.

Volilno kampanjo SLS smo osvetlili zato podrobneje, ker je edino ta stranka lahko nato s pozicije režimske stranke udeležena oblastno samoupravo. Tako bomo tudi mogli izreči sodbo o tem, koliko predvolilnih zamisli in obljub je SLS uspelo uresničiti. Iz navedenih pravnih analiz in programskih načel, izraženih v strankinem časopisju in na shodih, se vidi, kako je SLS že v predvolilnem času iskala vse možnosti, da bi skromno samoupravo z noveliranjem zakonodaje čim bolj razširila in si preko nje odprla pot do zakonodajne avtonomije, in kako je po presoji političnih razmer, ko se je vidno krhala koalicija R-R, utemeljila velik zasuk k pragmatični politiki (naslednjega je izvedla leta 1935) oziroma k vodenju dvojne politike. Na eni strani si je s poudarjanjem »državnega edinstva« in opuščanjem zahteve za revizijo ustave odprla pot v vlado, na drugi strani pa se je odločila, da bo čim večjo samoupravo ter povezavo ljubljanske in mariborske oblasti izbojevala kot vladna stranka. V volilni kampanji je svojo usposobljenost za vodenje oblastnih samouprav posebej utemeljevala tudi s pozitivnimi rezultati delovanja kranjskega deželnega zbora v letih pred prvo svetovno vojno.

Predvolilna prizadevanja liberalnega in socialističnega tabora

Sredi dvajsetih let je prišlo v liberalnem in socialističnem taboru na Slovenskem do pomembnih političnih procesov, ki so vplivali tudi na oblikovanje programov in strankarskih koalicij za volitve v oblastni skupščini. SDS, ki se je razglasila za edino resno nasprotnico SLS,²⁹³ se je začela pripravljati na volitve takoj po njihovem razpisu. Stranka je volitve v oblastni skupščini štela za svojo zmago pri doslednem uveljavljanju Vidovdanske ustave. V teh volitvah pa je videla tudi priložnost za »veliki obračun« s »plemenskimi« strankami in možnost svoje uveljavitve kot »državne stranke«. Najvidnejši voditelj SDS Svetozar Pribičević je v pozivu vsem organizacijam SDS v državi, naj pristopijo k

²⁹³ Jutro, št. 8, 11. 2. 1927.

intenzivnemu predvolilnemu boju, poudaril, da je vpliv stranke od zadnjih parlamentarnih volitev leta 1925 narastel in da morajo to upoštevati pri morebitnem oblikovanju sporazumov z drugimi strankami za skupni nastop.²⁹⁴

Že na prvih sestankih okrajnih organizacij SDS so se zaupniki zavzeli za oblikovanje »napredne fronte« in ugotovili, da je ugodno razpoloženje za skupni nastop z NSS, zanj pa so tudi mnogi bivši in sedanji privrženci SKS. Zaupniki SDS so izrazili obžalovanje, da se je SKS politično povezala s HSS, kar onemogoča skupni nastop vseh treh osrednjih strank liberalnega tabora pri preprečevanju klerikalizacije obeh oblastnih skupščin na Slovenskem. Ker SDS pričakuje od oblastnih samouprav zlasti rešitev perečih gospodarskih problemov, želi dati oblastnim volitvam predvsem gospodarski značaj. Kriteriji pri izbiri kandidatov za oblastne poslance naj bodo zato ekonomski, ne pa politični.²⁹⁵ SDS in NSS sta nato do srede novembra sestavili skupne kandidatne liste Naprednega bloka v vseh volilnih okrajih v ljubljanski in mariborski oblasti. V Ljubljani sta na prvih mestih kandidirala njuna pomembna funkcionarja dr. Dinko Puc (SDS) in Ivan Tavčar (NSS), kot gospodarski strokovnjak pa na tretjem mestu tajnik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo Ivan Mohorič.²⁹⁶

Volitve v oblastni skupščini so bile prvi skupni politični nastop SDS in NSS, ki je bila do srede dvajsetih let nosilka narodnoavtonomistične usmeritve v liberalnem taboru. Že po parlamentarnih volitvah leta 1923 so se narodni socialisti znašli na strankarskem obrobju. Iz pisanja njihovega glasila Nova pravda se vidi odstop NSS od avtonomizma po oblikovanju vlade R-R sredi leta 1925. Kmalu je NSS izrazila tudi pripravljenost za vključitev v napredno-liberalno fronto. Po skupnem nastopu narodnosocialističnih in liberalnih strokovnih organizacij na volitvah v Delavsko zbornico za Slovenijo februarja 1926 so se le-te tudi organizacijsko povezale,²⁹⁷ kar je pomenilo, da od tedaj NSS »dejansko ni obstajala več, saj se je politično pridružila« SDS. Tedaj se je začela odločno bojevati proti političnemu katolicizmu in poudarjati, da je boj SLS za slovenstvo in avtonomijo v službi klerikalizma.²⁹⁸ NSS je podpirala uvedbo ukrepov v prid decentralizacije državne uprave in poudarjala, da je kljub zakonskim omejitvam pristojnosti »podana možnost, da se oblastne skupščine udelejujejo pri reševanju samoupravnih gospodarskih, socialnih in kulturnih problemov.« Hkrati pa je odločno odklanjala, da bi se le-te izrabliale samo »za državno-pravne demonstracije, ali za agitacijo drugih tem podobnih

²⁹⁴ Jutro, št. 274, 27. 11. 1926, Vsem organizacijam in prijateljem SDS.

²⁹⁵ Jutro, št. 276, 30. 11. 1926.

²⁹⁶ Jutro, št. 289, 16. 12., št. 292, 19. 12. in št. 293, 21. 12. 1926; NSS je imela na kandidatnih listah v ljubljanski oblasti 11, v mariborski oblasti pa 8 kandidatov (Nova pravda, št. 3, 21. 1. 1927).

²⁹⁷ Samostojni demokrati in narodni socialisti so se začeli najprej povezovati na strokovnem oziroma sindikalnem področju. Na volitvah v Delavsko zbornico sta Narodno socialna strokovna zveza in liberalna – demokratska Samostojna strokovna delavska Unija nastopili uspešno ter marca 1926 ustanovili tudi skupni vodstveni organ Narodno strokovno zvezo. Delavsko-kmetijski list (št. 15, 15. 4. 1926) je to povezavo komentiral z ugotovitvijo, da so se z njo narodni socialisti »tudi organizacijsko vmili med demokrate«, ki so jih leta 1919 zapustili (Miroslav Stiplovšek, Volitve v Delavsko zbornico za Slovenijo leta 1926, ZČ 45, 1991, št. 2, 287).

²⁹⁸ J. Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, 216–218.

političnih gesel.« Narodni socialisti so se zavzemali tudi za čim večje pristojnosti oblastnih samouprav – spremembo zakonodaje bodo narekemale tudi praktične izkušnje –, kot najpomembnejšo nalogo pa so poudarili prizadevanja za gospodarski napredek Slovenije, kar je tudi temeljni pogoj za izboljšanje socialnih razmer. Zbori zaupnikov NSS so se odločili za skupen nastop s SDS predvsem zato, ker je le tako ob zanesljivi zmagi SLS in volilnem sistemu mogoče doseči, da se bo v oblastnih skupščinah izoblikovala močna opozicija s kontrolnimi in iniciativnimi nalogami ter da bo prišla v njih tudi narodnosocialistična ideja do svojega zastopstva.²⁹⁹

SDS je ob Koroščevi predstavitvi volilnega programa SLS poudarila, da gre ta stranka na volitve s ciljem državno-pravnih sprememb (torej gre »v oblastne volitve proti tem oblastem«), s čimer naj bi tudi tujino opozorila na svoje zahteve glede državne ureditve. Slovenstvu po mnenju SDS nič ne škoduje razdelitev na dve oblasti; Posavje in Podravje se bosta tako lahko razvijala vsak s svojim centrom in pomagala »narodu« do blagostanja z zdravo tekmovalno podjetnostjo. Sicer pa naj bi prebivalstvo mariborske oblasti ne želelo priti pod ljubljansko oblast, medtem ko centralizacija sploh ne more biti »cilj kakšne nacionalne politike«. Takšne »državno-pravne demonstracije« mora zamenjati konstruktivno gospodarsko delo oblastnih samouprav.³⁰⁰

Voditelj SDS dr. Žerjav je poudaril, da je bila zamisel o oblasteh pravilna; v tej sodbi ga potrjuje že samo cestna problematika, ki jo država ne more ustrezno reševati, okrajji pa so za to nalogo premajhni. Dejstvo, da oblasti toliko časa niso bile uvedene, se bo negativno kazalo še nekaj let v delovanju oblastnih samouprav. Te morajo prevzeti od države brez dolgov in starih obveznosti vse posle in objekte iz svoje pristojnosti. Teh nalog doslej država ni mogla uspešno izvajati brez oblastnih samouprav, ki se bodo morale v začetku posvetiti zlasti javnim gradnjam in pospeševanju kmetijstva. Ob ugotovitvi, da je delo države in oblasti »v stvari isto in paralelno«, je izrazil željo, da bi bili druga drugi »prijateljska izpopolnitev«. Ne bi bilo prav, če bi bili v medsebojnem spopadu.

Glede na možnost, da prideta oblastni samoupravi v Sloveniji v »separatistične roke«, je izrazil dr. Žerjav prepričanje, da ju bo SLS izrabljala v strankarske namene. Če bodo klerikalci v oblastnih skupščinah preveč politizirali, bo to škodovalo njihovi uspešnosti. SLS je tudi opozoril, da bo sprejemanje uredb z zakonsko močjo v funkciji »oblastnega sovjetizma« preprečevala državna zakonodaja. Država ne bo dopuščala »neenakomernih bremen in separatističnih naprav«. Na govorice, da bo SLS nastavljala pri oblastnih uradih le svoje privržence in da bo gospodarsko podpirala le svoje somišljenike, je odgovoril, da bo SDS kot morebitna opozicijska stranka ob svojem ustvarjalnem prispevku zelo vestno izvajala kritično in nadzorno funkcijo.³⁰¹ Jutrov dopisnik je kot skrajno neprimer- no označil ponašanje SLS z dosežki kranjskega deželnega zbora in s primeri ilustriral, kako je svojo absolutno oblast izrabljala v strankarske namene. Toda priznati ji je moral uspehe na gospodarskem področju, kar pa je poskušal zmanjšati s poudarkom, da so bili rezultat pritiska splošnega gospodarskega in socialnega napredka in hotenja po njem

²⁹⁹ Nova pravda, št. 50, 18. 12. 1926, Narodni socialisti in volitve v oblastne skupščine.

³⁰⁰ Jutro, št. 276, 30. 11. 1926.

³⁰¹ Jutro, št. 277, 1. 12. 1926, Pred aktiviranjem oblasti.

med kmečkimi sloji. Izrazil je prepričanje, da se ne glede na izid volitev v oblastne skupščine ne bodo ponovili časi, kakršni so bili med absolutnim vladanjem SLS v kranjskem deželnem zboru.³⁰² Očitki o strankarskih zlorabah oblasti so bili torej obojestranski. Na sveže primere pristranskosti velikih županov SDS oziroma na slabe rezultate skoraj neprekinjenega vladanja demokratov v Sloveniji od začetka leta 1921, na katere je opozarjala SLS, je SDS navajala zlasti napake in zlorabe svoje nasprotnice pri opravljanju nalog predvojne deželne avtonomije na Kranjskem.

Po novem letu 1927 se je z organiziranjem številnih shodov in sestankov začela volilna ofenziva SDS.³⁰³ Osrednji izvršilni odbor je tudi izdal volilni proglas, v katerem je ugodoma poudaril, da so oblastne volitve priložnost za obračun z vlado R-R. Nato je v njem nanizal režimske neuspehe na zunanje- in notranjepolitičnem področju, posebej pa rušenje pravnega reda in veliko gospodarsko krizo. Poudaril je tudi, da je vlada »zatrla vsako sled samouprave v državi« in da tudi ne misli resno udeležiti oblastnih samouprav, kar se kaže v tem, da jim ni dala na voljo nobenih finančnih sredstev, temveč bodo morale živeti samo z novimi dokladami k davkom, s katerimi so ljudje že itak preobremenjeni. »Kdor je za pravo in popolno samoupravo občin, okrajev in oblasti, ki ne bo stala pod varuštvo države, ki bo mogla zadovoljevati ljudske gospodarske interese in težnje za lokalno svobodo,« bo glasoval za SDS. Če bodo volilci pokazali na oblastnih volitvah svoje nezadovoljstvo z aktualnimi razmerami in vlado, bodo odprli pot v »novo dobo«. ³⁰⁴ Ta volilni proglas se je v marsikateri ugotovitvi in zahtevi približal SLS, ³⁰⁵ Slovenec pa je nanj ostro reagiral s člankom Dokument nesramnosti in brezmejnega cinizma. V njem je poudaril, da so takšne predrznosti redke v evropskih političnih dokumentih, kajti za vse temeljne očitke sedanji vladi je sokriva SDS. Z zakonom o zaščiti države, z obznanami, z divjanjem »fašističnih krdel« v Sloveniji in nasiljem v času vlad P-P je prav ona začela rušiti pravni red. Z razpusti izvoljenih občinskih organov je prizadela prvi udarec samoupravam; Pribičević je bil v vladi, ko se je sprejemala škodljiva zakonodaja za oblastne samouprave (ta je določala tudi državni nadzor nad njimi). Za poziv proti strankarstvu pri nastavljanju uradništva se je opredelila tista stranka, ki je pri svojem prihodu na oblast kazensko premestila množico prosvetnih delavcev; skupaj z NRS je povečevala davčna bremena zlasti v Sloveniji. Končno se ime SDS pojavlja tudi v številnih korupcijskih aferah. ³⁰⁶

Za obračun s SLS je nato Napredni blok posebej izrabil predvolilni shod v Ljubljani, ki naj bi na volitvah v oblastno skupščino z opredelitvijo zanj za vedno izbrisala »črni madež« s parlamentarnih volitev leta 1925, na katerih je izglasovala mandat dr. Korošcu. Nosilec kandidatne liste SDS in NSS dr. Puc je ponovil ugotovitev o potrebi političnega in gospodarskega preobrata v državi, SLS pa je označil za stranko obljub. Posebej je obsodil njeno povezavo z Nemci na Štajerskem in dejstvo, da se je v znamenju avtonomije

³⁰² Jutro, št. 295, 23. 12. 1926, Ne ponašajte se s predvojnimi deli, ki so vam v sramoto!.

³⁰³ Jutro, št. 8, 11. 1. 1927.

³⁰⁴ Jutro, št. 11, 14. 1. 1927, Jugoslovanskemu narodu.

³⁰⁵ M. Mikuž, n. d., 342.

³⁰⁶ Slovenec, št. 11, 15. 1. 1927.

bojevala proti oblastnim samoupravam. Poudaril je, da se bo Napredni blok bojeval proti temu, da bi postala oblastna skupščina »nekaka druga izdaja bivšega klerikalnega deželnega zbora«. Izrazil je pričakovanje, da bo Ljubljana poslala vanjo napredno zastopstvo, ki bo varovalo njene gospodarske interese. Na ljubljanskem zborovanju so govorili še o nujnosti, da se oblastne skupščine angažirajo pri zaščiti industrije in razvoju obrti, za kar je potrebno tudi moderno strokovno šolstvo.³⁰⁷

Tik pred volitvami je vodstvo »Naprednega in narodnega bloka« izdalo še poseben volilni proglas, v katerem je uvodoma zapisalo, da so oblastne in okrajne samouprave izbojevali »proti centralizmu« in da bo z njimi izpolnjena vrzel v ustroju javne uprave, zaradi katere je bilo veliko upravičenega nezadovoljstva. Tako kot SLS je tudi liberalna volilna koalicija v zadnjem pozivu predvsem obračunavala z nasprotniki. Napačno avtonomistično politiko in boj za revizijo ustave SLS je »Slovenija plačala z milijardo svojega imetja«, oblastno samoupravo pa bo ta stranka zagotovo tudi zlorabljala. Samostojno kandidaturo radikalov v ljubljanski oblasti so liberalci razglašali za provokacijo in »strel v hrbet napredni fronti«. Radičevščino je treba pregnati čez Sotlo in Kolpo, ker je uničila »zdravo stanovsko gibanje naprednih kmetov«. Z glasovanjem za kandidate Naprednega in narodnega bloka bodo volilci obračunali z jalovim avtonomizmom in se opredelili za »realno politiko« v samoupravah in državi.³⁰⁸ Iz proglasa se vidi, da je poskušala SDS priboritev oblastnih samouprav prikazati kot proticentralistično dejanje, pri čemer naj bi bila za zamudo kriva le SLS. SDS je nasprotno z določili ustave in zakonodaje poskušala dokazati, da je nadzorna moč osrednjih oblasti in velikih županov nad oblastnimi samoupravami manjša, kot je ugotavljala SLS, oblastne skupščine pa naj bi imele celo večje pristojnosti kot nekdanji deželni zbori. SLS so liberalci poskušali naprtiti tudi vso krivdo za zaostajanje slovenskega gospodarstva, pa tudi za zaostajanje Slovenije na drugih področjih v zadnjih letih, ko so bili na oblasti prav oni in so nosili tudi vso odgovornost za vladno politiko. V prizadevanjih za čim večji uspeh na volitvah v oblastni skupščini, ki naj bi pokazal, da je SDS močnejši politični dejavnik, kot so pokazale zadnje parlamentarne volitve, in da je edina prava konkurentka SLS, je ta stranka izoblikovala koalicijo z NSS, ki se ji je pridružila tudi skupina bivših kmetijcev, nezadovoljnih s programsko preusmeritvijo SKS in z njenim sodelovanjem s HSS.

Za SDS je bila pritegnitev narodnih socialistov v svoje politično okrilje sicer uspeh, ki ji je še povečal možnosti za volilni uspeh v mestih.³⁰⁹ Toda zanjo je bil hud udarec (začasn) konec sodelovanja s SKS, ki je sredi dvajsetih let, prav pred oblastnimi volitvami, doživela temeljite programske in organizacijske spremembe. Že v začetku leta 1925 je začela spreminjati svoje poglede na narodno vprašanje. Vzporedno z opuščanjem unitaristično-centralističnega koncepta državne ureditve se je približevala avtonomistični Slovenski republikanski stranki kmetov in delavcev pod vodstvom Albina Prepeluha. Z njo

³⁰⁷ Jutro, št. 14, 18. 1. 1927, Ljubljana navdušeno manifestira za Napredni blok.

³⁰⁸ Jutro, št. 17, 21. 1. 1927, Naprednim volilcem širom Slovenije!

³⁰⁹ V Mariboru sta se ob tem pokazali v NSS dve struji. Skupina narodnih socialistov, zvestih staremu strankinemu programu, okrog prof. dr. Franca Rostoharja, ni hotela v volilno koalicijo s SDS, temveč se je povezala z mestno organizacijo Davidovičevih demokratov in SKS (Slovenec, št. 8, 12. 1. in št. 15, 20. 1. 1927).

se je najprej sredi leta 1925 povezala v Zvezo slovenskega kmetijskega ljudstva, dokončno pa se je z njo združila 2. maja 1926 v Slovensko kmetijsko stranko. Kmetijci so od povezave s Prepeluhovimi avtonomisti poudarjali individualnost slovenskega naroda, njegovo »sveto pravico samoodločevanja v vseh kulturno-političnih in gospodarsko-socijalnih vprašanjih« ter njegov enakopravni položaj v jugoslovanski državi, zaveznika za izbojevanje teh ciljev ter za boj proti SDS in SLS pa so poiskali v Radičevi HSS.³¹⁰

Ob razpisu volitev v oblastne skupščine so kmetijci te označili za nove deželne zbornice in poudarili, da se mora najprej urediti gmotna osnova za njihovo delovanje oziroma rešiti problem bivše deželne imovine Kranjske in Štajerske ter vprašanje deželnih doklad. Za demontažo deželnih samouprav in predajo njihovega premoženja državi je SKS obtoževala tako SDS kot SLS.³¹¹ V volilni kampanji je SKS pri svoji poglavitni konkurentki SDS izrabljala zlasti njeno vpletenost v zlom Slavenske banke; s tem je hotela dokazati njeno nepoštenost, prav tako jo je obtoževala za njene nasilne metode v času, ko je bila na oblasti. SLS so kmetijci očitati sodelovanje v vladah v prvih dveh letih po vojni; tedaj naj bi Korošec in njegova stranka pripomogla k centralizaciji oziroma odpravi slovenske avtonomije. Kot neuspešno je ocenila tudi politiko SLS v Beogradu, kjer naj bi za kmečke volilce opravil pomembno delo le poslanec SKS in minister Ivan Pucelj. Posebno odmevni so bili problemi SKS pri sestavljanju kandidatnih list v primeru kandidiranja duhovnikov in ob samostojnih nastopih sicer zavezniške HSS. Pojavila so se tudi trenja v sami stranki. SKS je na Gorenjskem uspela pridobiti nekaj duhovnikov; njihovo udeležbo na predvolilnem shodu v Kranju je Kmetijski list uporabil za dokazovanje, »da naša stranka ni stranka brezvercev«, za kar jo je razglašal Domoljub. Škof dr. Anton Bonaventura Jeglič pa ni dovolil, da bi duhovniki kandidirali na listah SKS, za kar sta pri njem posredovala Prepeluh in Pucelj, kajti dobro se je zavedal, da bi to škodovalo SLS. V svoj dnevnik je zapisal, da bi v nasprotnem primeru »begal« volilce in podprl stranko, ki »enotnost razdira«.³¹² V uradnem odgovoru vodstvu SKS je ljubljanski metropolit zapisal, da prošnji za kandidaturu župnika Frana Pibra na listi »Samostojne kmetijske stranke« ni mogel ugoditi zaradi sedanjih razmer. Ta odgovor je Kmetijski list štel kot zmoten v dveh pogledih – prvič: SKS je prav zaradi razmer v Sloveniji čutila za potrebno, da kandidira na svoji listi dobre duhovnike, ki so sposobni za delo v samoupravah, in drugič: ne gre za kandidaturu na listi Samostojne kmetijske, temveč Slovenske kmetijske stranke, ki je bila ustanovljena maja 1926 kot »čisto nova stranka« z novim programom. Prav tako je Kmetijski list škofu očital, da je dal župniku Josefu Eppichu dovoljenje za kandidaturu na listi nemške Kočevske kmečke stranke, ob zadnjih parlamentarnih volitvah pa kar sedmim duhovnikom za kandidaturu na listi SLS.³¹³ Slovenec je utemeljeval

³¹⁰ J. Prunk, Radić in Slovenci 1919–1928, ZČ 39, 1985, št. 1–2, 30–31; J. Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, 224–225, in Še en politični subjekt: Slovenska kmetijska stranka, Slovenska kronika, 316.

³¹¹ Kmetijski list, št. 47, 24. 11. 1926.

³¹² Kmetijski list, št. 50, 15. 12. 1926; na zborovanju SKS v Kranju 6. decembra sta govorila nekdanji deželnozbornski poslanec župnik Fran Piber, ki naj bi bil nosilec kandidatne liste SKS za kranjski okraj, in kranjski dekan dr. Franc Kobler, ki ga je škof kasneje razrešil dekanske funkcije (J. Prunk, Radić in Slovenci, 31).

³¹³ Kmetijski list, št. 51, 22. 12. 1926, Dve smeri.

neprimernost sodelovanja duhovnikov v SKS zaradi njene povezave z Radićem, ki daje izjave proti katoliški cerkvi. Kmetški list je ob tem poudaril, da se je vodstvo SLS ustrašilo kot protikandidata župnika. Njen »strankarski pritisk bo imel svojo dobro stran, se bo vsaj videlo, kaj je klerikalizem.«³¹⁴ Poskus SKS, da okrepi svoj vpliv med kmečkim prebivalstvom s pomočjo svojih privržencev med duhovniki, je torej propadel.

Hude težave je imela SKS tudi v pripravah na volitve v mariborsko oblastno skupščino. Jutro je privoščljivo pisalo, da je prišlo do razkola med radićevci v Prekmurju, kjer bo proti listi SKS nastopila »prava« radićevska lista, ki so jo oblikovali zagrebški funkcionarji HSS.³¹⁵ Po pisanju novinarja zagrebških Novosti naj bi Radić pozval svoje privržence v Prekmurju k samostojnemu nastopu zato, da se plebiscitarno pokaže narodnostni značaj Prekmurja. SKS je ob tem poudarila, da je Prekmurje slovensko, in sklenila sestaviti svoji kandidatni listi kot konkurenco HSS v murskosoboškem in lendavskem volilnem okraju. Proti uradni listi SKS so nezadovoljneži z novo strankino politiko v celjskem okraju sestavili disidentsko listo,³¹⁶ stranka pa je imela pri sestavi kandidatnih list težave tudi s Prepeluhovimi privrženci.³¹⁷ Tudi Kmetški list je ob objavi volilnega proglasa Stjepana Radića pisal, »da se pojavijo tu in tam kaki majhni spori ali kakšna neso-glasja«, toda hkrati je poudaril, da je glede na izjemno pomembnost oblastnih volitev treba njihovo reševanje odložiti na kasnejši čas, kajti sedaj je poglobitna naloga, da s složnim nastopom pokažejo Beogradu »svojo moč«.³¹⁸

Tudi SKS je organizirala številne shode in ob tem obsojala SLS, da v volilnem boju »zopet politično izrablja verska čustva kmečkega ljudstva«, ³¹⁹ izdala pa je tudi svojo volilno brošuro. Slovenec jo je označil kot izraz strankarske hinavščine, ker na eni strani hvali delovanje kranjskega deželnege zboru pod vodstvom SLS, na drugi strani pa »pozablja« na svojo vlogo pri sprejemanju centralistične ustave z vsemi negativnimi posledicami za Slovence in Slovenijo. Na napade glede krivde SLS za prekinitev deželne avtonomije ob prevratu leta 1918 pa je katoliški list odgovoril: »Ali ni (SLS) ustvarila zedinjeno Slovenijo z lastno avtonomno vlado, ki je imela vse prerogative državnih vlad? ... Ali si morete misliti večjo samostojnost Slovencev, kakor smo jo imeli tedaj, če izvzamemo lastno nezavisno državnost? Večje samostojnosti Slovenci še nikdar nismo imeli« in tega dejstva ne bo mogel zanikati noben zgodovinar. SLS je svoje avtonomistične dosežke in združeno Slovenijo »iz revolucionarne dobe« tudi odločno branila v ljubljanski vladi, dokler je beograjska vlada ni iz nje odstranila, nato pa še v boju za prvo ustavo in po njej v najostrejši opoziciji. Za dejstvo, da je ustava vsaj zaenkrat »definitivno pokopala ... slovensko politično samostojnost« pa si delita krivdo SKS in SDS.³²⁰ V odgovoru na vo-

³¹⁴ Kmetški list, št. 51, 22. 12. 1926; Slovenska Kmetška stranka in duhovniki.

³¹⁵ Jutro, št. 292, 21. 12. 1926 in št. 3, 5. 1. 1927, Razsulo radićijanstva v Sloveniji.

³¹⁶ Kmetški list (št. 1, 5. 1. 1927) je objavil pismo nosilca disidentske liste, da skupaj z vsemi kandidati odstopa od nastopa na oblastnih volitvah.

³¹⁷ Narodni dnevnik, št. 3, 5. 1. 1927, Zastopniki slovenskih strank o oblastnih volitvah v zagrebških Novostih.

³¹⁸ Kmetški list, št. 2, 12. 1. 1927.

³¹⁹ Kmetški list, št. 3, 19. 1. 1927.

³²⁰ Slovenec, št. 11, 15. 1. 1927.

lilne parole SLS je predstavnik SKS poudaril, da je stranka že z novim imenom pokazala svojo opredelitev za slovenstvo, pri čemer je SLS očital programsko dvoličnost v Sloveniji in Beogradu. Prav tako se SKS zavzema za čim večje samoupravne pristojnosti oblastnih skupščin. Če bodo te sposobne in če se bo izkazalo za potrebno, bo prišlo tudi do združitve obeh oblasti. V nobenem slučaju pa SLS ne bo mogla pridobiti slovenskim oblastnim skupščinam ali slovenskemu narodu več avtonomije, kot jo bodo dobili Hrvatje. Zato je treba »z njimi doseči, kar se da doseči.«³²¹ SKS je torej v predvolilnem boju bremenila dolgoletna centralistična politika, aktualni so bili tudi očitki zaradi njene tesne povezanosti z HSS, novo narodnopolitično usmeritev pa so njeni nasprotniki označevali kot nenačelnost.

V volilni kampanji so bili precej dejavni tudi slovenski radikali. Njihovo osrednje glasilo Narodni dnevnik je odločno zavrnilo Jutrove nasvete, kako naj se NRS opredeli pri volitvah, in sicer z utemeljitvijo, da tako lahko ravna samo s svojim strankinim priveskom NSS. Narodni dnevnik je izrazil začudenje, da SDS obsoja povezovanje NRS s SLS na Štajerskem, sama pa moleduje za sodelovanje z njo. Dodal je še, da SDS zaman pričakuje podporo radikalov.³²² NRS se je odločila v ljubljanski oblasti za samostojni nastop v petih, na Štajerskem pa v treh volilnih okrajih. V Mariboru in Celju je prišlo do skupnega nastopa NRS s SLS in nemško stranko. Drugod so vodilni radikali priporočili svojim privržencem, da glasujejo za SKS.³²³ To kaže na določeno neenotnost v stranki, ki je v ljubljanski oblasti posvetila posebno pozornost volilni agitaciji v Ljubljani in Kočevju, kjer je izhajal tudi poseben lokalni list Ljudska samouprava. Ta je poudaril, da je razpis volitev odlična poteza iz gospodarskih, lokalno-pokrajinskih in političnih vidikov ter da »je treba preizkusiti« Vidovdansko ustavo.³²⁴

Ton celotni volilni kampanji radikalov je dajal nosilec liste v Ljubljani dr. Vladimir Ravnihar, ki je v Narodnem dnevniku s pravnega vidika temeljito analiziral zakonodajo o oblastnih samoupravah in nekdanjih deželnih zborih. Poudaril je nujnost, da politične stranke, zlasti tiste, ki stojijo »na slovenskem stališču«, delujejo v oblastnih skupščinah enotno. Menil je tudi, »da bosta oblastni skupščini v Mariboru in Ljubljani silno okrepili pozicijo slovenskega naroda in mu dale organizacijo, ki jo je doslej pogrešal.« Oblastne volitve bi morale biti propaganda za samoupravne pravice pokrajin in za slovenstvo; morale bi pokazati, da imamo Slovenci »vsi en interes in da zaradi tega tudi strankarsko nasprotje ne sme iti predaleč.« SDS je ostro napadel zaradi njenih stališč, da je upravna razdelitev Slovenije »zdrava in praktična«. Nasprotoval je njenemu izkoriščanju nevarnosti ljubljanskega centralizma, kajti za upravno združeno Slovenijo z voljenim deželnim zborom je tako razmišljanje nesmiselno. Kot poseben argument za nedeljivo Slovenijo je navedel dejstvo, da je »stisnjena med nadmočne sosesede« in da lahko le združena zbere dovolj moči, »da se vzdrži.« Razvoj narodov teče po določenih zakonitostih in »za slovenski narod je tak zakon Zedinjena Slovenija.«³²⁵ SLS je dal vse priznanje za njeno

³²¹ Kmetški list, št. 52, 29. 12. 1926, dr. Igor Rosina, Volilne parole SLS.

³²² Narodni dnevnik, št. 281, 15. 12. in št. 284, 18. 12. 1926.

³²³ Narodni dnevnik, št. 3, 5. 1. 1927.

³²⁴ Ljudska samouprava, št. 17, 25. 11. 1927.

³²⁵ Narodni dnevnik, št. 6, 10. 1. 1927.

politiko slovenstva, kritiziral pa je nestrpnost njenega vodstva do drugih političnih subjektov, zaradi česar ne more opraviti tudi združevalne naloge. Interese slovenskega naroda bi morala SLS tudi doslej varovati ne kot opozicijska, temveč kot vladna stranka.³²⁶ Uresničevanje številnih nalog v narodovo korist bo »za zagovornike samouprave – kdor hoče – avtonomije« huda preizkušnja, kajti vrednotili se bodo le dejanski uspehi. Za zadostna sredstva oblastnih skupščin bo latentna borba z Beogradom, glede svojih kompetenc pa bodo morale le-te imeti »zaslombo« v Narodni skupščini.³²⁷ Le če bodo izkoristile vse možnosti, ki jim jih dajeta ustava in zakonodaja, se bo tudi izvedla »dejanska decentralizacija«.³²⁸ Ravniharjeve zamisli so bile prav gotovo blizu širokemu krogu slovenskih volilcev, toda odrinjene so bile na obrobje temeljnega volilnega spopada med SLS na eni ter SDS in SKS na drugi strani, te stranke pa so tudi vložile svoje kandidatne liste v vseh volilnih okrajih na Slovenskem.

Oblastne volitve so bile tudi za socialistični tabor najpomembnejši politični dogodek na prelomu 1926/27; prav v Sloveniji so socialistični privrženci izvedli »najbolj organizirane in najbolj uspešne« priprave nanje v vsej državi.³²⁹ Te volitve so bile priložnost, da razcepljene socialistične in komunistične stranke in skupine z enotnim nastopom popravijo napako z zadnjih parlamentarnih volitev, ko je vsaka s posebno kandidatno listo doživela neuspeh. Toda sredi dvajsetih let se je razcepljenost tretjega političnega tabora na Slovenskem še poglobila. Dolgotrajni frakcijski boji v SSJ za Slovenijo so v začetku leta 1926 dobili novo razsežnost z odločitvijo skupine okrog Zvonimirja Bernota oziroma glasila Naprej, da prevzame staro strankino ime Jugoslovanska socialno demokratska stranka. Še pomembnejša pa je bila njena programska usmeritev, saj je v nasprotju z načeli narodnega unitarizma in državnega centralizma SSJ začela obsojati hegemonistični centralizem in poudarjati idejo federalizma. Ob zakonodajnem telesu in parlamentarni republikanski vladi za skupne zadeve naj bi veljala »popolna pravica samoodločbe in samouprave za vse narode v državi, pokrajinah, okrožju, okraju in občini.«³³⁰ Med dekalisti-komunisti (po Delavsko-kmetškem listu, legalnem glasilu ilegalne komunistične stranke) je prišlo leta 1925 do razhajanj v pogledih na združitev socialističnih in prepovedanih neodvisnih (komunističnih) strokovnih organizacij v Sloveniji. Komunistični funkcionarji, ki so sodelovali v akciji za sindikalno združitev in se izločili iz stranke oziroma bili iz nje izključeni, so oblikovali Delavsko-kmečko skupino Zedinjenje.³³¹

³²⁶ Narodni dnevnik, št. 10, 14. 1. 1927.

³²⁷ Narodni dnevnik, št. 289, 24. 12. 1926, dr. Vladimir Ravnihar, Oblastnih skupščin svitle in senčne strani.

³²⁸ Narodni dnevnik, št. 1, 3. 1. 1927.

³²⁹ O pripravah socialističnega tabora na oblastne volitve glej zlasti naslednja dela: M. Mikuž, n. d., 344–348; Rudolf Golouh, Pol stoletja spominov, Ljubljana 1966, 349 in 355; Dušan Kermavner, Komunisti in socialisti v dvajsetih letih, Prispevki VIII–IX, 1968–1969, št. 1–2, 279; dr. Toma Milenković, Socijalistička partija Jugoslavije (1921–1929), Beograd 1974, 331–333; France Filipič, Nekaj podatkov o političnem delovanju Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca med leti 1920–1928, Poglavlja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939, 1, Ljubljana 1981, 281–285.

³³⁰ Jurij Perovšek, Federalizem bernotovcev, Slovenska kronika, 313; J. Prunk, Slovenski narodni programi, 51–52, 70.

³³¹ Enotnost, št. 1, 20. 8. 1926; M. Stiplovšek, Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem, Maribor 1989, 46–47.

Ta politična grupacija je poudarila, da ni stranka, temveč le propagandistična skupina za združitev delavskih strank, ki jo je najprej predlagala SSJ za Slovenijo na temelju programa avstrijske socialne demokracije.³³² Takoj po razpisu volitev v oblastne skupščine so se socialisti in zedinjaši sporazumeli za skupni nastop na njih in za ljubljansko oblast ustanovili združeni glavni volilni odbor.³³³ Dekalisti so preko svojega novega glasila Enotnost takoj nato predlagali za oblastne volitve skupni nastop vseh delavskih strank oziroma oblikovanje bloka delavcev in kmetov.³³⁴ Pogajanja vseh štirih strank in skupin so se začela »pod mogočnim pritiskom razpoloženja delavstva« za enoten nastop. Na njih so glede skupnega programa za delovanje v oblastnih skupščinah dosegli soglasje v vseh točkah – razen glede gesla o samoodločbi slovenskega naroda, ki mu je nasprotovala SSJ. Njeno stališče o »narodnem edinstvu« je Enotnost ocenila kot napako in zablodo. Končno so se sporazumeli, da lahko v volilni kampanji vsaka stranka in skupina glede nacionalnega vprašanja (kot je poudarila Enotnost, je to najpomembnejše politično vprašanje v državi) ter tudi o drugih problemih demokratično izraža svoja stališča, vendarle pa ne sme ogroziti enotnega volilnega bloka.³³⁵ To so tudi izvajali in vzporedno z oblikovanjem skupnega programa so koalicijske partnerice objavljale svoja posebna volilna gesla. SSJ je objavila obsežen program, v katerem je razčlenila naloge oblastnih samouprav v Sloveniji. Uvodoma je poudarila, da je prva točka njenega programa: »Država naj bo organizirana na temelju popolne občinske, sreske in oblastne samouprave«, njena poglavitna težnja pa je »povečanje upravnega delokroga demokratične samouprave ...«³³⁶ Naloge oblastnih skupščin za pospeševanje industrije in kmetijstva, izvajanje socialne politike ter demokratizacije šolstva je SSJ oblikovala še v volilnih parolah.³³⁷ Tudi dekalisti oziroma skupina okrog lista Enotnost je podrobno navedla naloge, ki jih bodo morali izvajati oblastni poslanci iz delavskih vrst. Poleg zahtev, ki so bile nato sestavina skupnega programa, je na prvem mestu zahtevala boj proti centralizmu, ki odvzema oblastnim skupščinam pristojnosti. Terjala je tudi izjavo poslancev »za samoodločbo narodov do odcepitve« in da bodo zahtevali »za Slovence v Jugoslaviji in Italiji pravico do samostojne države«, skratka, da bodo zagovarjali samostojno in zedinjeno Slovenijo.³³⁸

Ob odločitvi za skupni nastop so koalicijski partnerji tudi sklenili, da bodo kandidatne liste oblikovali na okrožnih konferencah. Prav izbira kandidatov je postala hud problem, zlasti po zahtevi vodstva JSDS, da morajo socialni demokrati postati nosilci kandidatnih list v vseh okrajih, kjer je imela ta stranka svoje organizacije in je pričakovala njihovo izvolitev.³³⁹ Postavljanje pretiranih zahtev JSDS glede na njeno številčno moč je doživelo odločno obsodbo. Enotnost je poudarila, da bi razumela odklonitev enotnega nastopa

³³² Delo, št. 3, 1. 10. 1926.

³³³ Delavska politika, št. 166, 1. 12. in Delo, št. 7, 1. 12. 1926.

³³⁴ Enotnost, št. 12, 2. 12. 1926.

³³⁵ Enotnost, št. 13, 9. 12. 1926, Skupni nastop ustvarjen.

³³⁶ Delavska politika, št. 167, 4. 12. do št. 169, 11. 12. 1926, V. Grčar, Program SSJ v Sloveniji za oblastne samouprave.

³³⁷ Delavska politika, št. 2, 5. 1. 1927.

³³⁸ Enotnost, št. 14, 16. 12. 1926; F. Filipič, n. d., 284.

³³⁹ Naprej, št. 50, 11. 12. 1926.

iz načelnih razlogov, ne pa zaradi mandatov, kar je ocenila kot »golo razbijaštvo«.³⁴⁰ Proti izstopu JSDS iz volilne koalicije je bil zlasti na Štajerskem in Koroškem velik odpor in proti volji strankinega vodstva so v večini volilnih okrajev tudi socialni demokrati nastopili na skupni listi Zveze delavskih strank.³⁴¹ Na veliko zadovoljstvo meščanskega tabora so začeli funkcionarji JSDS v tisku in na zborovanjih ostro napadati svoje dotedanje partnerje kot lažisocialiste in lažikomuniste ter jih obtoževati, da so oni zakrivali razbitje delavske enotnosti.

Socialisti, dekalisti in zedinjaši so sestavili skupen volilni manifest, v katerem so zapisali, da oblastne skupščine ne pomenijo niti decentralizacije meščanske oblasti niti demokratizacije preko samouprav, temveč le reševanje problemov državnega proračuna, kar naj bi privedlo do novih davčnih bremen. Zato delavci ne pričakujejo koristi od teh zbornic, temveč le bremena, toda v njih se mora slišati njihov glas, prav tako pa tudi glas nameščencev in kmetov »proti vladajočemu režimu in njihova zahteva po proletarski kontroli« v njih. Izvoljeni poslanci na listi Zveze delavskih strank se bodo morali v oblastnih skupščinah bojevati zlasti za demokratične svoboščine, proti nasilju in preganjanju delovnih ljudi, proti izjemni zakonodaji in gerentstvu v občinah, za odpravo davkov delavcem in revnim kmetom, za vsestransko socialno zavarovanje vseh delojemalcev, za stanovanjsko zaščito in gradnjo socialnih stanovanj, za delavsko in nameščensko kontrolo v industrijskih podjetjih, za socializacijo gozdnih veleposestev in za najboljše agrarno reformo, za samoupravo šolstva in prosvetnih ustanov ter proti njihovemu zastavljanju s strani osrednjih oblasti. Treba bo tudi doseči, da bo država oblastnim samoupravam vrnila nekdanje deželno premoženje.³⁴² JSDS je ob odločitvi za samostojen nastop sestavila svoj volilni manifest, v katerem je napadla vse svoje nasprotnike v meščanskem in delavskem taboru, se podobno kot že navedeni skupni volilni program izrekla proti kršenju ustavnih pravic in proti socialnemu izkoriščanju, postavila pa je tudi zahtevo »za samoodločbo in samoupravo v enotnem parlamentu za Slovenijo«.³⁴³ Najbolj radikalen program je sestavil komunist Lovro Kuhar za Listo združenih delavcev in kmetov v dravograjskem in slovenjegraškem volilnem okraju, kjer je bil nosilec kandidatne liste socialni demokrat Vinko Möderndorfer. V njem je uvodoma ugotovil, da se delavci in kmetje zavedajo, da sedanja oblika oblastnih skupščin oziroma samouprave ne ustreza potrebam nacionalnega in socialnega razvoja: »Zavedamo se, da ima slovenski narod pravico samoodločbe in zato zahtevamo solidarno z delavci in kmeti po vsem Slovenskem popolnejšo obliko nacionalne in socialne samostojnosti, to je enoten parlament za celo Slovenijo, ki bo brez varuštva reševal vsa kulturna in gospodarska vprašanja našega delavstva, našega kmetijstva, vsa vprašanja koncesij in ureditve industrije, obrti in trgovine, vsa vprašanja našega šolstva in vzgoje itd. itd.« Boj za daljnosežne cilje – »za samoodločbo in osvoboditev« – pa je treba voditi »tudi v tako okrnjeni obliki samoupra-

³⁴⁰ Enotnost, št. 14, 16. 12. 1926.

³⁴¹ Delavska politika, št. 170, 15. 12. 1926, Enotni nastop – sigurna zmaga; Enotnost, št. 15, 23. 12. 1926.

³⁴² Enotnost, št. 2, 13. 1. 1927, Za delavsko-kmečko kontrolo v obl. skupščin.

³⁴³ Naprej, št. 3, 22. 11. 1927; Zavednim delavcem, poljedelcem in uradnikom! Socialdemokratom, socialistom in komunistom Slovenije!

ve« in poskušati doseči v njej, kar je največ mogoče.³⁴⁴ Za te programske zahteve so se nato volilci opredelili v velikem številu in Zveza delavskih strank je med vsemi slovenskimi volilnimi okraji dosegla prav v Mežiški dolini največji uspeh. Sicer pa je tudi ta volilna koalicija organizirala številne shode, ki so po napadih na politične nasprotnike izzveneli v zahtevo, da morajo samouprave služiti ljudstvu, volitve pa naj bodo protest proti obstoječim političnim in gospodarskim razmeram v državi.³⁴⁵ Ne glede na delni samostojni nastop JSDS si je socialistični tabor s povezavo v Zvezo delavskih strank ustvaril ugodnejše pogoje za volilni uspeh kot na parlamentarnih volitvah leta 1925.

Veliko zanimanje slovenskih političnih strank in skupin za oblastne volitve kažejo tudi številčni podatki o kandidatnih listah. V slovenskih volilnih okrajih v ljubljanski oblasti je bilo vloženih 63 kandidatnih list, v mariborski oblasti brez Medjimurja pa 57 list.³⁴⁶ V ljubljanski oblasti so SLS, Napredni blok in SKS nastopili v vseh 13 volilnih okrajih, v le enem manj Zveza delavskih strank, po pet kandidatnih list sta postavili NRS in JSDS, po eno pa nemška Kočevska kmečka stranka in federalistični disidenti SKS. V mariborski oblasti je Napredni blok nastopil v vseh 13 slovenskih volilnih okrajih. Enako je storila SLS, vendar dvakrat v koaliciji z NRS ter s Političnim in gospodarskim društvom Nemcev v Sloveniji. SKS je nastopila v 12 okrajih, enkrat v koaliciji z Davidovićevo Demokrasko stranko in delom NSS, Zveza delavskih društev je postavila 11 kandidatnih list, tri je vložila JSDS, po dve NRS in HSS, s po eno kandidatno listo pa so nastopili disidenti SLS in SKS ter Franjo Zagorski, ki je svojo samostojno listo poimenoval Slovenska neodvisna gospodarska stranka.

Politične stranke in skupine so si oblastne volitve prizadevale izrabiti za dokazovanje svojega vpliva na posameznih območjih – še posebej tiste, ki so se slabo odrezale na zadnjih parlamentarnih volitvah. Razpisu volitev v oblastne skupščine, ki je bil posledica političnih in gospodarskih dejavnikov, je sledila temeljita predvolilna kampanja. Politične stranke so med seboj obračunavale v svojem časopisju in na številnih shodih; očitale so si resnične in izmišljene napake ter nedoslednosti v dotedanjem delovanju. Posebej pomemben je bil volilni boj v programskem smislu, zlasti pri oblikovanju pogledov na ustavnopravno ureditev jugoslovanske države. V Sloveniji se je ponovno pokazala absolutna prevlada avtonomistično-federalističnih stališč ter zahtev za združitev ljubljanske in mariborske oblasti v eno samoupravno enoto s širokimi pristojnostmi, ki naj bi imele najvišjega izvajalca v skupnem parlamentu. Pomembno je dejstvo, da se je avtonomistično opredelila tudi SKS kot druga najmočnejša stranka liberalnega tabora in da se je takšna usmeritev okrepila tudi med delavskimi strankami in skupinami (z izjemo SSJ). Politične stranke so podrobno razgrnile svoje poglede na vlogo oblastnih samouprav, pri čemer se je večina zavzela za povečanje njihovih pristojnosti. Opredelile so njihove konkretne naloge, vse pa so se strinjale, da bodo lahko uspešno delovale le v primeru, če jim

³⁴⁴ F. Filipič, n. d., 282–283.

³⁴⁵ Delavska politika, št. 5, 15. 1. do št. 7, 22. 1. 1927.

³⁴⁶ Slovenec, št. 5, 8. 1. do št. 13, 18. 1. 1927; v Kastavu sta bili vloženi le kandidatni listi HSS in SDS; prav tako sta obe s svojimi kandidati nastopili še v Medjimurju. V volilnem okraju Prelog sta nastopili tudi Hrvaška pučka seljačka stranka (HPS) in NRS, v okraju Čakovec pa poleg navedenih še lista socialistov ter združenih trgovcev in obrtnikov.

bo država vmila davke in deželno imovino. Pri tem so nekatere že vnaprej izražale bojazen, da oblasti svojih nalog ne bodo mogle opravljati brez novih obdavčitev. Oblastne skupščine bodo morale posebno pozornost posvetiti zlasti reševanju zaostrenih gospodarsko-socialnih problemov, nekatere pa so posebej izpostavljale tudi naloge na prosvetno-kulturnem področju.

Boj za uspeh na oblastnih volitvah je bil oster, kajti odločalo se je o tem, kolikšen delež moči bodo imele posamezne politične stranke v najvišjih organih samouprave v Sloveniji, kar je bilo pomembno ne glede na njihove omejene pristojnosti. Ob sklepu predvolilnih strankarskih obračunavanj je Slovenec zapisal: »Volilna borba se bliža svojemu kraju. Hvala Bogu, bomo vsi rekli, ki nam marsikateri, četudi običajni izrastki volilne borbe, naj se pojavljajo na katerikoli strani, niso po godu, ker ne želimo svojega naroda videti v medsebojnem boju ali celo sovraštvu«. ³⁴⁷

Absolutna zmaga Slovenske ljudske stranke na volitvah v ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino

Rezultati oblastnih volitev 23. januarja 1927 so pokazali zlasti tri značilnosti: ob absolutni zmagi SLS tudi relativni uspeh opozicije in precej skromnejše zanimanje volilcev, kot so pričakovale politične stranke, ki so v predvolilni kampanji posebej poudarjale njihov velik pomen tudi v primerjavi s parlamentarnimi volitvami. Volilna udeležba na oblastnih volitvah je bila kar za okoli 7,5 % nižja kot na volitvah leta 1925. V ljubljansko oblastno skupščino je bilo izvoljenih 40 poslancev SLS, Napredni blok je dobil 6 poslancev in SKS 4. Po eno poslansko mesto sta si zagotovili Zveza delavskih strank in Kočevska kmečka stranka. V volilni enoti Kastav je zmagal kandidat HSS. V mariborsko oblastno skupščino je bilo v slovenskih volilnih enotah izvoljenih 40 poslancev SLS, Napredni blok je dobil 4 poslance, po 3 poslance Združena gospodarska lista, Zveza delavskih strank in HSS, SKS pa enega poslanca. V Medjimurju je bilo vanje izvoljenih 7 poslancev HSS, 2 poslanca SDS in en poslanec Hrvaške pučke stranke (HPS). Strankarsko pestrost sestave ljubljanske in mariborske oblastne skupščine še povečuje dejstvo, da je v okviru Naprednega bloka dobila v Ljubljani mandat tudi NSS (Ivan Tavčar). V Mariboru sta bila z Združene gospodarske liste izvoljena poslanca SLS in NRS (dr. Josip Leskovar in dr. Rudolf Ravnik), v Celju pa prav tako radikal (dr. Alojzij Goričan). Z liste Zveze delavskih strank sta bila izvoljena dva poslanca SSJ (Viktor Grčar in Josip Petejan) ter en poslanec JSDS (Vinko Möderndorfer). ³⁴⁸ V ljubljanski oblastni skupščini so bili torej poslanci sedmih političnih strank, v mariborski oblastni skupščini pa devetih. To je napovedovalo, da bo v njih prišel do izraza pluralizem političnih stališč, toda moč absolutnega odločanja je bila v obeh skupščinah v rokah SLS, še posebej zato, ker se je pridružil njenemu poslanskemu klubu v ljubljanski oblastni skupščini tudi poslanec nemške Kočevske kmečke stranke, v mariborski oblastni skupščini pa oba poslanca NRS in posla-

³⁴⁷ Slovenec, št. 17, 22. 1. 1927.

³⁴⁸ Rezultate volitev je objavilo vse politično časopisje, podrobne pa zlasti Slovenec, št. 18 a, posebna izdaja, 24. 1. 1927, Triumf Slovenske ljudske stranke na celi črti, in Jutro, št. 20, posebna izdaja, 24. 1. 1927, Krasen napredek SDS v Sloveniji.

nec HPS. V ljubljanski oblastni skupščini je imela s temi stalnimi partnerji SLS 77,35 % absolutno večino, v mariborski oblastni skupščini pa je bila z 68,75 % njena absolutna večina nekoliko skromnejša, na kar so vplivali rezultati v Medjimurju.

Upravno sodišče za Slovenijo s Prekmurjem je na seji 16. februarja 1927 po pregledu dokumentacije glavnih volilnih odborov overilo izvolitev vseh 53 članov skupščine ljubljanske oblasti. V posameznih volilnih enotah so bili izvoljeni: Ljubljana mesto – dr. Dinko Puc, odvetnik, Ivan Tavčar, uradnik Delavske zbornice za Slovenijo, in Ivan Mohorič, uradnik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo (vsi Napredni blok), ter dr. Anton Breclj, zdravnik, in Anton Rojina, industrijalec (oba SLS); Brežice – Franc Podvinski, posestnik, in Josip Tratnik, župnik (oba SLS), ter Ivan Urek, posestnik in župan (SKS); Črnomelj – Josip Nemanič, posestnik, in Evgen Jarc, profesor (oba SLS); Kamnik – Ivan Mazovec, profesor, Josip Poznič, posestnik, in Ferdinand Novak, posestnik in župan (vsi SLS); Kočevje – Anton Skubic, dekan, Evgen Jarc, profesor, in Jožef Strnad, posestnik in župan (vsi SLS), ter Josef Eppich, župnik (Kočevska kmečka stranka); Kranj – dr. Joža Basaj, ravnatelj Zadrugne zveze, Anton Umnik, posestnik, Lovro Planina, obrtnik in posestnik, in Ivan Majeršič, delavec (vsi SLS), ter dr. Albert Kramer, novinar (Napredni blok); Krško – dr. Anton Milavec, zasebni uradnik, Franc Kobal, posestnik in župan, Matej Tomazin, kaplan, in Ivan Colarič, posestnik in župan (vsi SLS), ter inž. Franc Zupančič, načelnik Zveze slovenskih zadrug (SKS); Laško – Jožef Žmavec, kaplan, in Mat evž Deželak, posestnik (oba SLS), ter Ignac Sitar, uslužbenec in župan (Zveza delavskih strank); Litija – Hinko Lebinger, Jožef Erjavec in Alojzij Kutnar, vsi župani, ter Ivan Lovrač, posestnik (vsi SLS); Ljubljana okolica – Josip Gostinčar, zasebni uradnik, Josip Brenčič, posestnik, Peter Hauptman, župnik, dr. Anton Breclj, zdravnik, in Josip Perme, posestnik in župan (vsi SLS), ter Ivan Pipan, posestnik (SKS), in Franc Zebal, trgovec in posestnik (SDS); Logatec – dr. Marko Natlaččen, odvetnik, in Gabrijel Oblak, tovarnar in župan (oba SLS), ter Valentin Poljanšek, posestnik (SDS); Novo mesto – Ivo Česnik, odvetnik, Josip Kastelic, posestnik in župan, Ignac Pevec, posestnik, in Ivan Pezdirc, kmet (vsi SLS), ter Janko Bukovec, strankin tajnik (SKS); Radovljica – Jakob Jan, posestnik, Peter Arnež, tovarniški delavec, in Josip Lavtižar, posestnik in župan (vsi SLS), ter Kastav – Anton Širola Brnas (HSS).³⁴⁹

Upravno sodišče v Celju je overilo tudi izvolitev članov mariborske oblastne skupščine v slovenskih volilnih enotah. Izvoljeni so bili: Celje mesto – dr. Alojzij Goričan, odvetnik (Združena gospodarska lista); Celje okolica – Davorin Kranjc, kmet, Anton Mešič, župan, Miloš Levstik, učitelj, Jakob Uranjek, rudar, in Franc Slomšek, posestnik in obrtnik (vsi SLS), ter Rudolf Lorber, posestnik (SKS); Dolnja Lendava – Ivan Baša, župnik, Peter Osterc, trgovec, in Štefan Litrop, čevljar in posestnik (vsi SLS), ter Josip Neubauer, zasebni uradnik (HSS); Dravograd – Jurij Kugovnik, kovač, in Jože Stabej, višji oficijal (oba SLS), ter Vinko Möderndorfer, učitelj in župan (Zveza delavskih strank); Gornji

³⁴⁹ Dopis Upravnega sodišča za Slovenijo s Prekmurjem začasnemu predsedniku ljubljanske oblastne skupščine 21. 2. 1927 v fasc. 1, spis št. 42, fond ljubljanskega oblastnega odbora št. 92, v Arhivu Republike Slovenije (ARS); glede pravilnosti volitev je bila vložena le pritožba za volilni okraj Brežice, vendar jo je sodišče po pregledu volilnega materiala zavrnilo. V seznamu izvoljenih poslancev manjkajo pri nekaterih županih podatki o poklicih.

grad – Marko Blekač in Franc Štrucelj, posestnika in župana (oba SLS); Konjice – Matija Napotnik, posestnikov sin, in Leopold Bruderman, posestnik in trgovec (oba SLS); Ljutomer – Jakob Rajh, posestnik, Alojz Neudauer, posojilniški tajnik, in Franc Hrastelj, urednik (vsi SLS); Maribor mesto – dr. Josip Leskovar, odvetnik in župan, in dr. Rudolf Ravnik, odvetnik (oba Združena gospodarska lista), ter Viktor Grčar, učitelj (Zveza delavskih strank); Maribor levi breg – Alojz Zupanič, posestnik, dr. Josip Leskovar, dr. Andrej Veble, odvetnik, Franc Pirnat, višji živinozdravnik, in Ljudevit Poljanec, župan (vsi SLS); Maribor desni breg – Alojz Sagaj, dekan, Martin Kores, železničar, in dr. Boštjan Schaubach, odvetnik (vsi SLS), ter Josip Petejan, uradnik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev (Zveza delavskih strank), in Josip Finžgar, kmečki sin (SDS); Murska Sobota – Franc Faflik, župnik, in Geza Horvat, upravitelj (oba SLS), Štefan Godina, evangeličanski župnik (SDS), ter Ivan Kūhar, kmet, in Franc Hodošček, posestnik (oba HSS); Ptuj – Ivan Veršič, posestnik in župan, Alojz Janžekovič, posestnik, Peter Rozman, viničar, dr. Janko Kovačec, bančni ravnatelj, Lovro Kröpfl in Ivan Čuš, posestnika (vsi SLS), ter Lovro Petovar, posestnik (SDS); Slovenj Gradec – Vlado Pušenjak, narodni poslanec, Ivan Guzej, posestnik, in Simon Blatnik, posestnik in trgovec (vsi SLS), in Šmarje pri Jelšah – Ivan Turk, posestnik, dr. Anton Ogrizek, odvetnik, Marko Kranjc, tajnik SLS, in Jožef Tovornik, posestnik in župan (vsi SLS), ter Anton Perkovič, posestnik in župan (SDS). Za člane mariborske oblastne skupščine iz Medjimurja je overilo izvolitev članov upravno sodišče v Zagrebu. V volilni enoti Čakovec so bili izvoljeni: dr. Ante Odić, odvetniški kandidat, Ivan Majerič, Vid Radiković in Bartol Žarković, kmetje (vsi HSS), ter dr. Ivan Novak, odvetnik (SDS), v volilni enoti Prelog pa dr. Matija Šebeštjan, odvetnik, Ivan Dodlek in Justin Kolarič, kmeta (vsi HSS), dr. Janko Baričević, odvetnik (SDS), in dr. Ivan Kečkeš, zdravnik (HPS).³⁵⁰

Iz dokumentov upravnih sodišč, ki smo jih še dopolnili s podatki o strankarski pripadnosti oblastnih poslancev, se vidi (ne sicer v celoti) socialna oziroma poklicna sestava obeh oblastnih skupščin. V vsaki oblastni skupščini je bila slaba polovica kmečkih posestnikov. Za oblastne poslance je bilo med posameznimi poklici izvoljenih največ odvetnikov (15) in duhovnikov (12). Sicer pa so vse politične stranke poskrbele, da so bili na njihovih listah izvoljeni izobraženci različnih poklicev. Le na listi SLS so bili izvoljeni štirje delavci in viničar, medtem ko sta bila izvoljena na listi Zveze delavskih strank po dva uslužbenca delavskih ustanov in učitelja. V obeh oblastnih skupščinah so bili torej predstavniki različnih stanov in poklicev. Posebna zanimivost njune sestave je tudi dejstvo, da je kar petina oblastnih poslancev opravljala še županske funkcije, kar je prispevalo k prenosu občinske problematike v razprave na sejah oblastnih skupščin. Pozornost, ki so jo politične stranke posvečale svoji vlogi v oblastnih skupščinah, se kaže tudi v tem, da so poskrbele za izvolitev svojih vodilnih funkcionarjev vanje, posebej v ljubljanski ob-

³⁵⁰ Dopisa upravnih sodišč v Celju in Zagrebučasnemu predsedniku mariborske oblastne skupščine sta v Stenografskem zapisniku otvoritvene seje oblastne skupščine mariborske dne 23. februarja 1927, ki se nahaja v fondu oblastnega odbora mariborske oblasti št. 93, fasc. 1 in 10 v ARS. Na izvolitev so bile vložene tri pritožbe in dve sta bili zavrnjeni kot neutemeljeni, v volilni enoti Murska Sobota pa je po pritožbi zoper izvolitev Franca Hodoščka, Zenkovci 59, upravno sodišče overilo mandat Francu Hodoščku, Zenkovci 12.

lastni skupščini, kjer je SLS zastopal prvi podnačelnik dr. Marko Natlačen, SDS dr. Albert Kramer, nekdanji minister, in dr. Dinko Puc, ki je še leta 1927 postal tudi ljubljanski župan. Za oblastnega poslanca pa je bil izvoljen tudi predsednik SKS Ivan Pipan. Sestava oblastnih skupščin se je z odstopi nekaterih oblastnih poslancev in z vstopom njihovih namestnikov vanje kasneje sicer delno spremenila, toda ne v navedenih bistvenih značilnostih.

Rezultate oblastnih volitev je pozorno komentiralo vse politično časopisje, posebej pa jih je primerjalo tudi z dosežki posameznih strank na zadnjih parlamentarnih volitvah leta 1925. Absolutna zmaga SLS³⁵¹ – v vseh slovenskih volilnih enotah je bil izvoljen za oblastnega poslanca najmanj en njen kandidat; v Celju je bil izvoljen poslanec NRS tudi z glasovi SLS; v devetih enotah je stranka dobila celo vse mandate – je bila zanjo pomemben dosežek. Vendar je bila njena radost nekoliko skaljena zaradi neuspeha v Ljubljani (v primerjavi z volitvami leta 1925), in relativno dobrega rezultata poglavitne nasprotnice SDS. Tudi z dejstvom, da se bo morala v oblastnih skupščinah soočiti z več opozicijskimi strankami, ni mogla biti zadovoljna. Temu ustrezna je bila tudi ocena oblastnih volitev v Slovincu. Prvemu vznesenemu pisanju, da je SLS izbojevala zmago »na celi črti« in da so vsi njeni nasprotniki doživeli strahovit poraz, so kasneje sledili bolj umirjeni komentarji. Svojo absolutno zmago je štela kot opredelitev za svoj program zedinjene Slovenije, »ki se hoče v tej državi v svojih lastnih narodnih zadevah vladati in upravljati sama«, torej avtonomno, in kot »definitivno obsodbo centralizma«, ki mu bo treba z odločno žilavostjo, načelnostjo in pametnim delom »v podrobnostih polagoma iztrgati iz rok, kar si je s pomočjo izdajstva od slovenske strani po krivici prisvojil.« Po krivdi centralistov, zlasti demokratov, sta oblastni skupščini sicer izvoljeni, a »samo na papirju«, kajti njuna prihodnost je še neznana in zlasti gmotna sredstva za delovanje bo treba šele priboriti. SLS pri tem ne glede na dolgotrajno in težavno pot pričakuje uspeh. Z volitvami je bila izbojevana »samo prva velika in načelna zmaga«, slediti pa ji bodo morali vztrajni vsakodnevni boji za uresničitev celotnega slovenskega narodnega programa. Slovenec je največje zadovoljstvo izrazil zaradi neuspeha SKS, ki je hotela »razširiti Radićevo kraljestvo nad Slovenijo«. To pomeni, da Beograd ni dosegel tudi za Slovenijo takšne kapitulacije kot za Hrvaško. Glede mandatov SDS pa je zapisal, da jih ji je zaupala »zaplan-kana liberalna inteligenca« kot nosilka jugoslovanstva.³⁵²

Slovenec je nato analiziral rezultate oblastnih volitev z različnih vidikov. Absolutni zmagi SLS je pripisoval prelomni pomen v boju za popolno zakonodajno avtonomijo Slovenije oziroma »za čimvečjo samosvojnostjo« Slovencev v državni skupnosti s Srbi in Hrvati. Toda hkrati je moral v polemiki z Jutrom priznati »neznaten padec« glasov za SLS na lastni listi v primerjavi z zadnjimi volitvami, medtem ko je podpora samostojnim demokratom in socialistom glede na leto 1925 malenkostno porasla, pravi poraženki pa sta

³⁵¹ Organizacijske temelje »politične premoči« SLS konec dvajsetih let je osvetlila Anka Vidovič Miklavčič v monografiji Mladina med nacionalizmom in katolicizmom. Pregled razvoja in dejavnosti mladinskih organizacij, društev in gibanj v liberalno-unitarnem in katoliškem taboru v letih 1929–1941 v jugoslovanskem delu Slovenije, Ljubljana 1994, 36–37.

³⁵² Slovenec, št. 18 a, posebna izdaja, 24. 1. 1927.

SKS in HSS.³⁵³ Za SKS je še zapisal, da je odigrala svojo vlogo dedinje liberalcev na podežlju in da njena moč »stalno hira«. Oblastne volitve so tudi pokazale, da se socialistične vrste povezujejo, toda skupni nastop ni uspel zaradi notranjih spopadov in diskvalificiranosti nekaterih voditeljev. Slovenec je največjo pozornost namenil osvetlitvi volilnega rezultata SDS, ki se je kot poglobljena nasprotnica SLS uveljavila na oblastnih volitvah. Postala je namreč druga najmočnejša stranka. Ugotovil je, da je ne le ohranila svoje postojanke, temveč tudi, da polagoma napreduje. Vzrok za to je iskal zlasti v moči njenega časopisja, za katerega so samostojni demokrati uspeli zagotoviti različne finančne virov, ter v dejstvu, da so se v SDS začeli postopoma vračati »elementi«, ki so se iz nje izdvojili – tako NSS kot tudi skupine iz SKS in NRS. Ob tem je poudaril, da ima glede na splošne razmere v državi tudi manjše število izrazito centralistično usmerjenih poslancev SDS v obeh oblastnih skupščinah »svoj vpliv«. Ti bodo brez dvoma služili centralističnemu režimu in si prizadevali »z vsemi silami« ovirati delovanje oblastnih skupščin »v smislu resnične samouprave«. Prav oblastne skupščine bodo torišče za načelno in konkretno udejanjanje političnih in gospodarskih programov posameznih strank. Volilci jih bodo vsekakor lažje nadzirali in kritizirali kakor pri njihovem delovanju v osrednjem parlamentu. V oblastnih skupščinah se bodo razgaljali sovražniki slovenske narodne avtonomije, kar bo samo olajševalo delovanje SLS.³⁵⁴

Jutro je slavilo zlasti zmago SDS v Ljubljani in njen uspeh v primerjavi z zadnjimi parlamentarnimi volitvami, hkrati pa je poskušalo zmanjšati pomen absolutne volilne zmage SLS. Posebno zadovoljstvo je izražalo tudi zaradi neuspeha liberalne konkurentke SKS in pa NRS. Za Ljubljano je zapisalo, da je izbrisala »črni madež« in »potolkla« voditelja SLS dr. Korošca, ki ga je leta 1925 izvolila za svojega poslanca v razmerah orjunaškega divjanja (zanj je nosila krivdo SDS). Z zadovoljstvom je ugotovilo, da je SLS poleg izgube Ljubljane utrpela tudi upad glasov na podežlju, medtem ko je zmago »kleroradikalov« v povezavi z Nemci v Mariboru in Celju razglasilo za »sramoto«. Poudarilo je, da je na oblastnih volitvah od posameznih strank napredovala le SDS, njen uspeh pa bi bil lahko še večji, če se ne bi boju proti njej priključili tudi radičevci in radikali. V več okrajih bi bilo mogoče preko »skupne depolitizirane napredne kandidature« iztrgati mandate SLS. Zanj je Jutro ugotovilo, da je dobila v obeh slovenskih oblasteh »močno večino«. Sedaj ima možnost pokazati svoje sposobnosti v vlogi večinske stranke. Liberalni list je ob tem opozoril, da je poslanska delegacija Naprednega bloka sestavljena »iz sposobnih in pametnih ljudi«, ki bodo poskrbeli, »da drevesa SLS v oblasteh ne zrastejo v nebo«.

³⁵³ Fran Erjavec je v članku Po volitvah v oblastne skupščine (Socialna misel št. 3, 1. 3. 1927, 49–53) po objavi uradnih rezultatov ugotovil naslednja razmerja v primerjavi z zadnjimi parlamentarnimi volitvami. Ob dejstvu, da bi lahko k samostojni listi SLS prišle še glasove kočevskih Nemcev ter na ta način izračunali število glasov za SLS v Celju in Mariboru, potem je ta stranka na volitvah za oblastni skupščini dobila 60 % vseh oddanih glasov (na zadnjih parlamentarnih volitvah jih je dobila 56,8 %; po takšnem izračunu je celo napredovala za 3,2 %). SDS je v povezavi z NSS dosegla napredek od 12,6 % na 16,05 % vseh oddanih glasov. Socialistične skupine so prav tako uspele povečati število glasov od 6,6 % na 9,6 %, SKS in HSS pa sta največji poraženki z izgubo 36,4 % glasov slovenskih volilcev v primerjavi s parlamentarnimi volitvami leta 1925.

³⁵⁴ Slovenec, št. 19, 25. 1., Po oblastnih volitvah, ter št. 20, 26. 1. 1927, Še k volitvam in Volilni rezultati v Sloveniji.

Jutro pa si je tudi s konkretnimi podatki prizadevalo pokazati, da uspeh SLS ni tako blesteč, kot ga zrcali število njenih oblastnih poslancev; Koroščevi stranki je tudi očital, da je bil njen rezultat dosežen z volilnim nasiljem. Predvsem je ugotovilo, da bi bila opozicija po številu mandatov uspešnejša, če ne bi bilo zaradi razcepljenosti volilnih enot in količnika veliko njenih glasov izgubljenih.³⁵⁵ Jutro je posebej poudarilo, da je po oblastnih volitvah postala SDS »druga najjačja stranka v Sloveniji«. Volitve pa so »porazne in uničujoče« za radičevce, ki so izgubili v primerjavi z volitvami leta 1925 okoli dve petini glasov. Pokazalo se je tudi, da je NRS v Sloveniji »končno zrela za popolno likvidacijo«. ³⁵⁶ Ob tem kritičnem obračunavanju je zanimivo, da je Jutro v posebnem komentarju zelo naklonjeno pisalo o volilnem uspehu združenih socialistov, ki jih od Naprednega bloka loči marksistični program, stična točka z njim pa je bila njihova usmeritev »v kulturnih pogledih«, tj. glede nacionalnega vprašanja ter odpora proti klerikalizmu. SSJ v Sloveniji naj bi v teh usmeritvah predstavljala »skrajno levico napredne politične fronte.« Zanimiva je ocena nove federalistične politike JSDS, ki »izgleda kakor od SLS naročena«. Kot pozitivno je Jutro ocenilo združevanje socialističnih vrst, zlasti pa dejstvo, da so se socialisti odrekli takšni politiki, kot je bilo oblikovanje Zveze delovnega ljudstva v Ljubljani za občinske volitve leta 1922, kar je izkoristila SLS.³⁵⁷ Liberalni list je izrazil pričakovanje, da bodo socialistični oblastni poslanci nastopali proti »prevarantski« politiki SLS.³⁵⁸ Takšno pisanje Jutra je bilo jasno snubljenje socialistov za sodelovanje v oblastnih skupščinah. Nova pravda pa je napovedovala, da bo zmaga SLS verjetno »izmodrila še koga, da uvidi potrebo po enotni napredni fronti.«³⁵⁹ SDS je po volitvah menila, da je za poraženo SKS edina rešitev vključitev v Napredni blok.³⁶⁰

SKS je morala priznati, da je v volilnem boju podlegla in da ji je zaupanje izrekla »le skromna peščica volilcev«. Ti so se z ogromno večino izrekli za SLS in tako tudi pokazali, da se ne strinjajo s politiko povezovanja SKS in HSS. Kmetški list je SLS očital tudi politično izrabljanje vere in cerkvenega aparata. Priznal je, da je SKS škodoval Pucelj prevzem ministrske funkcije, saj je zato nosila vso odgovornost za razmere v Sloveniji.³⁶¹ Rezultati oblastnih volitev pa so jo tega velikega bremena razrešili, vso odgovornost pa so volilci naložili SLS. Zavrnil je pričakovanja nasprotnikov, da pomeni volilni neuspeh tudi politično smrt »radičevščine« v Sloveniji. Poraz je Kmetški list poskušal

³⁵⁵ Če bi rezultate oblastnih volitev »prevedli« oziroma preračunali v sistem parlamentarnih volitev, naj bi SLS po Jutrovih izračunih izgubila tri mandate, SDS pa porasla na pet parlamentarnih poslancev. Primerjavo izida parlamentarnih in oblastnih volitev so oteževale različne volilne koalicije na enih in na drugih, kar se je pokazalo tudi v polemiki med Jutrom in Slovencem. Toda osnovne ugotovitve o manjšem upadu glasov za SLS, njihovem občutnem padcu za SKS in HSS ter o skromnem porastu za SDS in Zvezo delavskih strank sta z nekoliko različnimi podatki potrdila oba lista.

³⁵⁶ Jutro, št. 20, posebna izdaja, 24. 1. in št. 21, 25. 1. 1927, SDS jedro napredne fronte v Sloveniji.

³⁵⁷ Takrat so se povezali krščansosocialna Delavska zveza (v imenu SLS), komunisti in ljubljanska organizacija SSJ, da so liberalcem v Ljubljani odvzeli oblast.

³⁵⁸ Jutro, št. 23, 7. 1. 1927.

³⁵⁹ Nova pravda, št. 4, 29. 1. 1927.

³⁶⁰ Jutro, št. 23, 27. 1. 1927.

³⁶¹ Ivan Pucelj je bil minister za kmetijstvo od maja do decembra 1926 v vladi radikala Nikole Uzunovića.

omiliti z navajanjem uspehov kmečkih strank, zlasti HSS in srbskih zemljičarjev v drugih delih države, ter z dejstvom, da so jedra strankinih privrženecv po vsej Sloveniji.³⁶²

Radikalni Narodni dnevnik je kot posebej porazno za SKS navedel ugotovitev, da jo je kot kmečko stranko po številu glasov presegla meščanska SDS, kar je tudi posledica neurejenih notranjih sporov v njej. Za obe najmočnejši stranki na oblastnih volitvah je menil, da sta z izidom lahko zadovoljni, čeprav so bili cilji SLS še nekoliko višji. Za neuspeh slovenskih radikalov naj bi bilo krivo zlasti dejstvo, da jim volilci pripisujejo odgovornost za vse napake beograjske strankine centrale oziroma vlade. Kot najbolj razveseljiv vidik oblastnih volitev pa je Narodni dnevnik poudaril njihov izid v Prekmurju, ki je pokazal slovenski značaj te pokrajine.³⁶³ Omenimo naj še, da je že kmalu po začetku delovanja oblastne skupščine odstopil poslanec NRS v Mariboru dr. Rudolf Ravnik, ki ga je nasledil dr. Lothar Mühleisen. Tako se je izpolnila predvolilna napoved SDS, da bo volilna koalicija v Mariboru omogočila tudi predstavniku Političnega in gospodarskega društva Nemcev v Sloveniji vstop v oblastno skupščino.

V socialističnem taboru je bila z rezultati volitev najbolj zadovoljna SSJ, toda le s porastom glasov, ne pa tudi s samo štirimi mandati, kar je posledica krivičnega volilnega reda. Na ljubljanskem območju je za dosego mandata zmanjkalo le malo glasov. Volilni izid je pokazal, koliko škode je dotlej utrpelo delavstvo zaradi razcepljenosti, dosežek v Sloveniji pa je lahko zgled za uspešnejše nastope socialističnega gibanja tudi drugod v državi.³⁶⁴ Tudi Enotnost je povečanje glasov v primerjavi s parlamentarnimi volitvami pripisovala enotnemu nastopu, kar velja najbolj za mariborsko industrijsko območje. Vendarle izid ne daje razlogov za zadovoljstvo. Kot negativni dejstvi je navedla zlasti napačno nacionalno politiko SSJ, s katero je »navaden prirepek« samostojnih demokratov, in socialnodemokratsko sabotiranje enotnega nastopa. To je ilustrirala s primerom Mežiške doline, kjer so se v volilno koalicijo združile vse socialistične stranke, tudi JSDS, ter z zahtevo po svobodni in zedinjeni Sloveniji izbojevale poslansko mesto socialnemu demokratu V. Möderndorferju. Za izvolitev še L. Kuharja za oblastnega poslanca je združenim socialistom zmanjkalo le 16 glasov. Enotnost je tudi ugotovila, da je z izvolitvijo treh oblastnih poslancev iz vrst SSJ in enega iz vrst JSDS ostalo levičarsko delavstvo »brez svojih resničnih zastopnikov«. Toda vsi štirje so bili izvoljeni s skupnim nastopom in bodo morali zato v oblastnih skupščinah zastopati skupne interese delavstva.³⁶⁵ K temu naj dodamo, da je jeseni 1927 po izvolitvi za poslanca Narodne skupščine odstopil kot oblastni poslanec socialist Josip Petejan in nadomestil ga je Andrej Čanžek, član ilegalne komunistične stranke. Tako je bila odtlej tudi dekalistična

³⁶² Kmetski list, št. 4, 26. 1., Malo nas je, ampak smo!, in št. 5, 2. 2. 1927. Po podatkih v navedenem Erjavčevem članku (Socialna misel, št. 3, 1. 3. 1927, str. 51) je od 1253 oblastnih poslancev v državi največ, in sicer 430 poslancev dobila HSS (skupaj s SKS celo 435), tesno za njo je bila po volilnem uspehu NRS s 427 mandati, SDS pa jih je dobila 94, kar pomeni v primerjavi s številom poslancev v Narodni skupščini pomemben napredek opozicije.

³⁶³ Narodni dnevnik, št. 18, 24. 1. 1927.

³⁶⁴ Delavska politika, št. 8, 26. 1. in št. 9, 29. 1. 1927, 15.000 glasov!

³⁶⁵ Enotnost, št. 4, 27. 1. 1927, Delavstvo Slovenije se polagoma zbira.

skupina okoli Enotnosti zastopana v mariborski oblastni skupščini. V primerjavi z letom 1925 pa je doživela hud udarec JSDS z izgubo četrtnine volilcev. Delavstvu na Koroškem, ki je »prisililo« vse socialistične grupacije k oblikovanju skupne kandidatne liste, pa se ima tudi JSDS zahvaliti, da je dobila svojega zastopnika v mariborski oblastni skupščini.³⁶⁶ Odločitev JSDS za samostojen nastop v več volilnih enotah se je izkazala za napačno in škodljivo.

Vse politične stranke so svoje dosežke na oblastnih volitvah primerjale z rezultati zadnjih parlamentarnih volitev. Pri primerjanju števila mandatov in glasov pa je treba upoštevati različnost volilnih redov in manjšo volilno udeležbo leta 1927. Nezanemarljiv faktor so tudi spremembe v koalicijskih povezavah. Če upoštevamo le dejstvo, da so bili oblastni poslanci voljeni na 10.000 prebivalcev in parlamentarni poslanci na 40.000 prebivalcev, potem je SLS zadržala svoj položaj, demokrati in socialisti so delno napredovali, tudi po tem kriteriju pa so doživeli hud udarec kmetijci.³⁶⁷ Na tak rezultat je prav tako vplivalo dejstvo, da SDS po parlamentarnih volitvah leta 1925 ni bila več vladna stranka, HSS in SKS pa je bremenila odgovornost za delovanje vlade. Ob tem je treba dodati, da so bili oblastni poslanci na listi SLS izvoljeni z manjšim številom glasov kot opozicijski poslanci.³⁶⁸ Iz tega je mogoče videti, kako je sam volilni sistem za oblastne skupščine vplival na razdelitev mandatov. Volilni izid je SLS omogočal vsestranske priprave za prevzem vodenja ljubljanske in mariborske oblastne samouprave, še zlasti ob dejstvu, da je bila opozicija na začetku njunega delovanja razcepljena. Toda že kmalu po spremembah v režimski in opozicijski strankarski sestavi v državi, zlasti po vstopu SLS v vlado in po odhodu HSS v ostro opozicijo, sta se tudi v Sloveniji v času oblastnih volitev hudi nasprotnici SDS in SKS jeseni 1927 združili za enotno nastopanje v oblastnih skupščinah.

Vstop Slovenske ljudske stranke v vlado in zadnje priprave na prve seje oblastnih skupščin

Kraljevi ukaz o razpisu volitev v oblastne skupščine je vseboval tudi določilo, da se le-te skličejo na prvo zasedanje 23. februarja 1927 v glavnem mestu oblasti.³⁶⁹ Enomesečno obdobje od volitev do prvih sej je bilo v političnem pogledu zelo burno, zlasti SLS in SDS pa sta posvetili tudi veliko pozornost pripravam na začetek delovanja oblastnih samouprav. Analize oblastnih volitev je prekinil že dalj časa pričakovani konec poldrugo leto trajajočega režima R-R in vabilo SLS, da v šesti vladi Nikole Uzunovića zamenja

³⁶⁶ Naprej, št. 4, 29. 1. 1927.

³⁶⁷ Glede na mandate pri parlamentarnih volitvah bi morala dobiti SLS 80, SDS 8, SKS 4 in HSS 12 oblastnih poslancev.

³⁶⁸ Slovenec je objavil podatek (št. 20, 26. 1. 1927), da so v slovenskih volilnih enotah dobile stranke naslednje število glasov: SLS 96.444, SDS + NSS 26.683, SKS + HSS 20.877 in socialisti 15.198 (po uradnih podatkih v navedenem Erjavčevem članku so dobili socialisti 16.091 glasov, pri drugih strankah pa so razlike le malenkostne). Opozicija je torej dobila nad 63.000 glasov, toda le 22 poslancev od 106 mandatov v Sloveniji.

³⁶⁹ UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 110, 30. 11. 1926.

HSS. Ta stranka je prav nasilje in nepravilnosti na oblastnih volitvah, za katere so bili odgovorni nekateri ministri iz NRS, izrabila kot povod za izstop iz vlade.³⁷⁰

V pogajanjih za vstop SLS v vlado je bila ena osrednjih točk problematika oblastnih samouprav, kar se vidi tudi iz polemike med Slovencem in beograjsko Samoupravo. To glasilo NRS je v obsežnem članku, ki naj bi ga inspiriral sam Uzunović, izrazilo začudenje nad pogoji, ki jih je poslanski klub SLS postavil glede ureditve finančnih pogojev za delovanje oblastnih samouprav ter glede zakonske določitve pristojnosti med državno upravo in oblastno samoupravo. Samouprava je po ugotovitvi, da so te zahteve nelogične in neizvedljive, ter po ostri kritiki, da so izraz »slabe politične kulture« in »kaotičnega pojmovanja« samouprave, poudarila, da bodo morale le-te same poskrbeti za finančno pokritje svoje dejavnosti in da ureditev te problematike ni zadeva državnih oblasti. Ob tem pa je postavila celo zahtevo, da bi morala oblastne proračune potrjevati Narodna skupščina, kar bi v primerjavi z dotedanjo zakonodajo pomenilo še poostreitev nadzora nad oblastnimi samoupravami. Glede določitve oziroma razmejitve pristojnosti bo potrebna po mnenju beograjskega lista Samouprava še temeljita in dolgotrajna razprava. Na pojasnilo, da se zahteva za financiranje oblastnih samouprav le vrnitev nekdanjih dežel-nih doklad, ki jih pobira osrednji proračun in bi jih moral že doslej porabiti za potrebe Slovenije, je bil odgovor Samouprave ostro odklonilen. Nad zahtevo se je zgražala in poudarila, da ima Slovenija danes itak »vse, kar si more zaželeli nek svoboden narod v svoji svobodni državi.« Slovenec ji je odgovoril z najnovejšim primerom zapostavljanja Slovenije pri določitvi pomoči ob zadnji veliki vremenski oziroma povodenjski katastrofi.³⁷¹ V upravnem in gospodarskem pogledu so bile v prečanskih pokrajinah celo v habsburški monarhiji boljše razmere kot pod sedanjim beograjskim centralističnim režimom. Po vsem tem je ugotovil, da bo največji politični in državni »nonsens« to, da se bodo 23. februarja oblastne skupščine sestale, ne bodo pa mogle delati. To bo »škandal, ki bo osmešil našo državo pred celo Evropo«.³⁷² Preko Samouprave so torej radikali v imenu centralističnih sil jasno pokazali, da bo udejanjenje oblastnih samouprav težavno in dolgotrajno, ker si centralizem ne bo lahko pustil odvzeti pridobljenih kompetenc in finančnih sredstev. Odločilni režimski dejavniki so si po izvolitvi oblastnih skupščin prizadevali težišče njihovega delovanja usmeriti v iskanje lastnih finančnih virov za razbremenitev državne blagajne pod nadzorstvom osrednje oblasti.

³⁷⁰ Poslanski klub HSS je v posebni izjavi navedel številne nepravilnosti v škodo HSS na Hrvaškem, v Bosni in Vojvodini na oblastnih volitvah ter odklonil sodelovanje v vladi, v kateri bi bili Nikola Uzunović, minister za notranje zadeve Božidar Maksimović in pravosodni minister Milan Srškić, ki da so kršili ustavo in zakone ob oblastnih volitvah (Slovenec, št. 23, 29. 1. 1927). Volilno nasilje radikalov v več pokrajinah in potek volitev v Sloveniji je komentiralo tudi Jutro (št. 24, 28. 1. 1927, Volilni teror politikujoče duhovščine v Sloveniji). Ugotovilo je, da v Sloveniji takšnega nasilja ni bilo. Toda enako nedopustno, kot je zloraba državne oblasti, je tudi zlorabljanjem verskega čuta v politične namene SLS, kar se je dogajalo v Sloveniji. To je bila Jutrova potrditev pisanja zagrebškega Obzora, ki pa ga je na drugi strani komentiral tudi Slovenec (št. 23, 29. 1. 1927, Klevetnikom) s poudarkom, da sta na volitvah zmagala slovenska zavest in program SLS. Ta list je tudi ugotavljal, da ljudje poslušajo duhovnike kot javne delavce za njihov prosvetni in gospodarski napredek.

³⁷¹ V Sloveniji naj bi pobrali kar sto milijonov din več davka, kot je določal razrez, za nujno pomoč pa je dobila iz Beograda le 60.000 din.

³⁷² Slovenec, št. 21, 27. 1. in št. 22, 28. 1. 1927, Čudno pojmovanje.

Že do 1. februarja 1927 je Uzunović sestavil novo vlado, v kateri je SLS dobila tri ministrska mesta – in sicer je dr. Fran Kulovec postal minister za kmetijstvo, ing. Dušan Serbec za javna dela in dr. Andrej Gosar za socialno politiko. Slovenec je prevzem teh resorjev komentiral z ugotovitvijo, da to kaže posebnost sodelovanje SLS v vladi, ki naj bi po njenih prizadevanjih posvetila več pozornosti gospodarskim in socialnim vprašanjem.³⁷³ Samostojni demokrati so oblikovanje nove vlade ocenjevali skrajno negativno ter ji zaradi skromne parlamentarne večine in notranjih sporov v NRS obetali kratko življenje. Uzunović naj bi pritegnil SLS v vlado zato, ker razen nje nobena druga stranka ni pristala na sodelovanje. Ker pa je ministrski predsednik napovedal nadaljevanje dosedanje politike, je vstop SLS v vlado »brezmejni oportunizem«, saj so njeni voditelji še konec leta 1926 poudarjali, da se bodo za takšen korak odločili le v primeru, če bodo imeli poročstvo za popolno »spremembo kurza« in za uresničevanje strankinega programa. Sicer pa so lahko samostojni demokrati z odločitvijo SLS zadovoljni, saj jo želijo videti na delu ter »primerjati njena dejanja in njene uspehe z njenimi besedami in obljubami.« Sedaj se SLS ne bo mogla izgovarjati na druge: »Ona se danes nahaja na vrhuncu svoje politične moči. Slovensko ljudstvo ji je izročilo 20 parlamentarnih mandatov, dalo ji je ogromno večino v obeh oblastnih skupščinah, dobila je v vladi tri ministre in usoda cele Uzunovićeve koalicije je v njenih rokah«. Začela se je doba, ko se bo Slovincem »rezal čisti in nepotvorjeni klerikalni kruh.« Že bližnja proračunska razprava bo razkrila njeno politiko glede reševanja perečih problemov Slovenije.³⁷⁴

Slovenec je na te komentarje odgovoril, da vstop SLS v vlado, ob dejstvu, da je bila z izjemo trimesečnega sodelovanja v stodnevem Davidovičevem kabinetu (leta 1924), ves čas od začetka leta 1921 v opoziciji, »pomeni izredno važen moment v naši državni politiki«. SLS se je morala za ta korak odločiti zato, da bi kot vladna stranka lahko prispevala k udeležanju resnične parlamentarne demokracije, ki so jo doslej politični nasprotniki zlorabljali. Želela je dati tudi svoj delež k reševanju gospodarske krize ter uresničevanju svojega državnega in narodnega programa. Če bi to priložnost zamudila, bi storila »velik greh« nad slovenskimi volilci, ki ji zaupajo. Ob tem pa je izrazil tudi obžalovanje, da se ni oblikovala širša vladna koalicija. Njena največja prednost je dejstvo, da v njej ni »koruptne« SDS, kar pomeni zlom njene »destruktivne protidržavne in protiljudske politike«. Vstop SLS v vlado je bil pogojen s številnimi razlogi; posebej močno ga je terjala tudi vzpostavitev »zdrave samouprave, na kateri ima največ interesa ...« prav slovenski narod.³⁷⁵

Vstop SLS v šesto Uzunovićevo vlado je bil torej »skrajna posledica« nove politike, ki jo je le-ta vodila »za uresničenje svojih ožjih strankinih, in tudi širših slovenskih interesov in ciljev v jugoslovanski državi.« Ta politika je dobivala »vse bolj oportunistični značaj, preračunan na koristi pri delitvi vrhovne oblasti«. Strankino vodstvo je presodilo, da bo iz spopada med federalističnimi in centralističnimi silami v državi »s sredinsko politično usmeritvijo pridobilo več koristi za svoje avtonomistično-federalistične cilje, kot

³⁷³ Slovenec, št. 26, 2. 2. 1927.

³⁷⁴ Jutro, št. 27, 1. 2. in št. 28, 2. 2. 1927.

³⁷⁵ Slovenec, št. 26, 8. 2. 1927.

pa bi jih lahko doseglo z nepopustljivim vztrajanjem pri avtonomističnem konceptu in s trdoglavo konfrontacijo s centralizmom.«³⁷⁶ Z vstopom v vlado se je SLS »hotela vmiti na oblast v upanju, da se ji bo vsaj delno posrečilo zaščititi koristi Slovencev in predvsem združiti nacionalno ozemlje,« razdeljeno na ljubljansko in mariborsko oblast.³⁷⁷ Ob vseh očitkih in obtožbah na račun nove politike SLS med krščanskosocialistično levico v njenih lastnih vrstah in širši javnosti naj na tem mestu poudarimo, da je od svojega sodelovanja v vladi – dalj časa strnjeno šele od septembra 1927 dalje – uspela iztržiti vendarle več kot pred njo HSS. To se je posebej kazalo v delovanju oblastnih samouprav v Sloveniji, za katere je v različnih oblikah, tudi s posebnimi pooblastili Narodne skupščine uspela ustvariti v primerjavi z drugimi oblastmi v državi poseben, privilegiran položaj.

Med KUN režimom (klerikalci – Uzunović, po Jutru) in opozicijo je zlasti zaradi obtožb o korupciji državnih vrhov in nasilju organov notranjega ministrstva pri oblastnih volitvah ter proračunskih razprav (za leto 1927/28) v Narodni skupščini »divjal hud boj«. ³⁷⁸ V tako zaostrenih razmerah, v katerih je SDS nenehno napadala vladno SLS, so v Sloveniji potekale zadnje priprave na začetek delovanja oblastnih skupščin, pri čemer so se spopadi med obema strankama prenesli tudi na to področje. V njih se je pokazalo tudi, kaj je SLS na pogajanjih za vstop v vlado dosegla za okrepitev svojega položaja v oblastnih skupščinah že samo s spremembo začasnega poslovnika za njihovo delovanje.

Spopad je sprožil mariborski veliki župan dr. Otmar Pirkmajer 26. januarja 1927 s pisnom načelstvom strank, ki so imele svoje poslance v mariborski oblastni skupščini. V njem jim je obrazložil, da mu zakon o oblastni samoupravi in začasni poslovnik nalagajo dolžnost, da na stroške svojega proračuna izvede vse priprave na prvo sejo mariborske oblastne skupščine, že na drugi seji pa ji mora predložiti predlog oblastnega proračuna do izteka leta 1927.³⁷⁹ To nalogo želi izvesti »že v sporazumu in ob sodelovanju činiteľjev«, ki so dobili zaupanje volilcev na oblastnih volitvah. Zato se je odločil osnovati medstrankarski sosvet, ki bi deloval pod njegovim vodstvom in mu »z nasveti in predlogi pomagal urediti vsa pereča vprašanja glede vpostavitve oblastne samouprave.« Vanj naj bi načelstva SLS, SDS, SKS, SSJ in NRS imenovala svojega predstavnika – s tem da bi zaradi oddaljenosti interese HSS zastopala SKS. Prva naloga sosveta bi bila reševanje prostorske problematike za začetek delovanja oblastne samouprave, za kar je pridobil že prve ponudbe. Najpomembnejša njegova naloga pa bo oblikovanje predloga prvega oblastnega proračuna,³⁸⁰ kar »je mnogo bolj komplicirano ter zahteva vsestranskega razmotrivanja in razglabljanja« na več sejah. Zato je tudi predlagal, da bi stranke v sosvet

³⁷⁶ M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, 208.

³⁷⁷ J. Pirjevec, n. d., 44.

³⁷⁸ M. Mikuž, n. d., 351.

³⁷⁹ To nalogo sta mu določala 3. člen prehodnih uredb Zakona o oblastni in sreski samoupravi (UL pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 49, 15. 5. 1922) in 16. člen Uredbe o poslovnem redu v oblastni skupščini, ki jo je izdal minister za notranje zadeve 7. 7. 1922 (prav tam, št. 97, 18. 9. 1922).

³⁸⁰ Veliki župan mariborske oblasti je že pred oblastnimi volitvami začel pripravljati gradivo za prvi oblastni proračun, kar dokazuje podatek, da mu je 19. 1. 1927 poslala Delegacija ministrstva financ v Ljubljani prve izračune možnih finančnih virov zanj (fond velikega županstva mariborske oblasti št. 86, fasc. 27, spis št. 978/27 v ARS).

delegirale finančno usposobljene predstavnike. Zaradi kratkega roka do prve skupščinske seje je predlagal takojšen začetek delovanja sosveta.

Do njegove predvidene prve seje 31. januarja pa ni prišlo,³⁸¹ zlasti zato, ker je SLS Pirkmajerjev predlog odločno zavrnila, in sicer z utemeljitvijo, da je poskus eksponenta SDS, da bi svojo dolžnost in »krivdo za svoje neuspešno delo preložil na medstrankarski sosvet.« Glede na njegov odnos do SLS mu je mariborski strankin izvršilni odbor odgovoril, da bo z njim sodeloval »samo v onih stvareh, v katerih mora in samo tako dolgo, dokler mora.« Ker zakon ne predvideva predlaganih posvetovanj, se jih predstavnik SLS ne bo udeležil.³⁸² Na to odklonitev sodelovanja v »osebnem sosvetu« velikega župana je dr. Pirkmajer odgovoril, da je bil vedno lojalen do SLS. Ta pa je s primerom njegovega razpusta mariborskega sosveta in okrajnega zastopa v Ljutomeru, kjer je vodilne funkcije SLS odstavil, dokazovala nasprotno in s tem upravičenost svoje odločitve.³⁸³ Slovenec je z novimi argumenti utemeljil odločitev SLS še v polemiki z mariborskim demokratskim listom Tabor, ki je prav tako kot Jutro obsodil ravnanje SLS in ga označil kot izmikanje delu v pripravi na začetek delovanja oblastne skupščine. Predlog dr. Pirkmajerja sta oba liberalna lista označila kot izraz njegovih demokratičnih prizadevanj. Ob tem so samostojni demokrati opozorili SLS, naj si ne dela utvar, da bi lahko preko oblastnih samouprav izražala nezaupnice velikim županom, saj oblastne skupščine še o njihovih poročilih ne bodo smele razpravljati in sklepati. Prav tako najvišji državni funkcionarji v oblasteh niso odvisni od trenutne večine v oblastnih skupščinah. Poskus, da bi negativno odločitev SLS prikazali kot dokaz »sabotaže« dela pri uveljavitvi oblastnih samouprav,³⁸⁴ ni ustrežal dejstvu, kajti Koroščeva stranka je bila pri reševanju te problematike v skladu s svojimi interesi še kako dejavna v Beogradu. Seveda pa je v Sloveniji odklanjala le sodelovanje z ljubljanskim in mariborskim velikim županom, ker sta bila iz njej najbolj nasprotne stranke.

Prvi rezultat udejanjenja zahtev SLS na pogajanjih za vstop v vlado glede oblastnih samouprav se je pokazal že 5. februarja 1927 z uredbo ministra za notranje zadeve o spremembi začasnega poslovnika oblastnih skupščin. Tedaj je bilo ukinjeno določilo, da morajo oblastne skupščine voliti oblastne odbore po proporcionalnem načelu. Popravek je določal le, da morajo oblastne skupščine izvoliti oblastne odbore na prvi seji s tajnim glasovanjem. Druga pomembna sprememba pa je bila odvzem naloge velikim županom, da sestavijo predlog prvega oblastnega proračuna in ga predložijo oblastnim skupščinam. Z novim določilom je bila že tudi sestava predloga prvega oblastnega proračuna zaupana oblastnim odborom.³⁸⁵ S temi spremembami je SLS dosegla, da je glede na svojo abso-

³⁸¹ Fond velikega županstva mariborske oblasti, št. 86, fasc. 27, spis št. 541/27 v ARS. V prilogi je ohranjen le pozitiven odgovor SKS za sodelovanje, pa še ta je bil pogojen s pristankom osrednjih načelstev SKS in HSS.

³⁸² Slovenec, št. 24, 30. 1. 1927, Prva nezaupnica mariborskemu velikemu županu.

³⁸³ Slovenec, št. 26, 2. 2. 1927.

³⁸⁴ Jutro, št. 28, 2. 2. 1927, SLS napoveduje bojkot oblastni samoupravi, in Slovenec, št. 26 a, 3. 2. 1927, Zakaj odklanjamo dr. Pirkmajerja kot velikega župana v oblastni skupščini.

³⁸⁵ UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 15, 10. 2. 1927.

lutno večino lahko v ljubljanski in mariborski skupščini izvolila obe predsedstvi in oba oblastna odbora izključno iz svojih poslancev. Prav tako je uspela omejiti vlogo obeh velikih županov iz vrst SDS le na tehnične naloge pri iskanju prostorov za prvo zasedanje skupščin in za oblastne urade ter preprečiti njun vpliv na oblikovanje prvih oblastnih proračunov. Sicer pa je po pisanju zagrebškega časopisja SLS dobila od NRS tudi glede novih velikih županov »politično koncesijo«. Ker je Jutro dejstvo, da v Sloveniji še nista bila zamenjana, izrabilo kot dokaz nemoči slovenskih ministrov v osrednji vladi, mu je Slovenec odgovoril, da dela SLS tudi glede tega vprašanja »po svojem načrtu«, ³⁸⁶ ki ga je uresničila takoj po začetku delovanja oblastnih skupščin.

SDS je na spremembo oblastnega skupščinskega poslovnika reagirala burno, ker je v Sloveniji pomenil hudo oslabitev njene vloge kot najmočnejše opozicijske stranke v oblastnih skupščinah. Po njeni oceni je bil poglavitni pogoj SLS za vstop v vlado ta, da se ji izroči oblastne samouprave »v popolno eksploatacijo«. Izdaja uredbe o spremembi poslovnika oblastnih skupščin pomeni izvršitev »pakta« med SLS in NRS, po katerem se bodo predsedstva in oblastni odbori volili po večinskem načelu, oblastne skupščine pa ne bodo mogle takoj začeti z rednim delom, ker bodo morale čakati, da jim bodo oblastni odbori predložili predloge oblastnih proračunov. Z ukinitvijo proporcionalnega načela »je izločena tudi neposredna kontrola opozicije pri vodstvu tekočih poslov oblastne samouprave ter je v Ljubljani in Mariboru na umeten način vzpostavljeno absolutno klerikalno gospodarstvo« v novih oblastnih samoupravah, opozicija pa »je na nečuten način izigrana.« Samostojni demokrati so imeli uredbo za nezakonito, kajti po njihovem mnenju bi smela poslovnik spreminjati le oblastna skupščina, zakonsko pooblastilo ministru za notranje zadeve za izdajo začasnega poslovnika pa je bilo »konzumirano« že leta 1922. ³⁸⁷ O tej problematiki so razpravljali poslanci SDS, ki so bili izvoljeni v ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino, na sestanku 9. februarja 1927 v Celju pod vodstvom načelnika dr. Gregorja Žerjava. Na njem so sprejeli smernice za delovanje v oblastnih skupščinah ter izvolili vodstvi ljubljanskega in mariborskega »naprednega« poslanskega kluba. Ob sklepu so sprejeli tudi protest proti spremembam začasnega skupščinskega poslovnika, ki so ga poslali notranjemu ministru Maksimoviću. ³⁸⁸

SLS je po ugotovitvi stanja v upravi na Slovenskem, ki jo vodita velika župana iz vrst SDS, njeni privrženci pa so tudi vsi pomembni uradniki, poudarila upravičenost svoje zahteve, da sestavijo že prve oblastne proračune oblastni odbori. Menila je, da morajo imeti oblastne skupščine »popolno suvereniteto« in da si lahko le same določajo tudi finančno podlago za svoje delovanje, medtem ko bi jim veliki župani lahko naložili odgovornost za tak proračun, ki bi jim onemogočal delo. Prvi proračun je po njeni oceni najpomembnejši, ker bo osnova za vse nadaljnje delo oblastnih samouprav. Samo to spremembo začasnega poslovnika je zahtevala SLS, medtem ko naj bi spremembo volitev oblastnega odbora z absolutno večino terjali le radikali. Poudarila je, da se ne boji nadzora opozicije v oblastnem odboru, toda če so radikali to spremembo »hoteli, je razumljivo,

³⁸⁶ Slovenec, št. 36, 15. 2. 1927.

³⁸⁷ Jutro, št. 35, 10. 2. 1927, Uvedba klerikalnega absolutizma in terorja v oblastne samouprave.

³⁸⁸ Jutro, št. 36, 12. 2. 1927.

da SLS v vprašanju, ki ji ni v škodo, ne bo delala zaprek«. Sicer pa je SLS v polemiki s SDS ponovno poudarila, da so oblastne skupščine »najvažnejši slovenski politični problem« po zadnjih volitvah. Vsi Slovenci, ki vidijo v njih »začetek udejstvovanja naše gospodarske in upravne samostojnosti«, si prizadevajo, da bi jim dali že v začetku čim trdnjšo podlago za bodoče boje s centralizmom. Ministrsko uredbo je ocenila kot prvi nujni korak k izpopolnitvi samouprave, ta prizadevanja pa bo SLS »stopnjo za stopnjo« nadaljevala, »kolikor bodo prilike dovoljevale« – do uresničitve svojega programa.³⁸⁹

Po pojasnilih SLS sta si formalno obe vladni stranki razdelili odgovornost za obe temeljni spremembi začasnega poslovnika. SDS pa je vztrajala na stališču, da je obe zahtevi postavila na pogajanjih SLS. To je utemeljevala tudi z dejstvom, da spremembe koristijo predvsem SLS, medtem ko so radikali zaradi te koncesije vladni partnerici sebe hudo prizadeli zlasti v Bosni in Hercegovini, kjer se ne morejo sporazumeti z JMO in bodo izgubili vodenje oblastnih samouprav ter so zato z njimi nezadovoljni.³⁹⁰ Sicer pa so samostojni demokrati spremembo poslovnika označili kot uvod v smeri »grobe majorizacije«, kar kaže na obnavljanje razmer, kakršne so vladale v nekdanjem kranjskem deželnem zboru.³⁹¹ O problematiki oblastnih samouprav je v Narodni skupščini govoril tudi državni voditelj SDS Svetozar Pribičević. Zahteval je, da vlada poskrbi za financiranje oblastnih samouprav, kajti ljudje jih bodo zasovražili, če bodo nalagale nova davčna bremena. Njihovo zadostno dotiranje je tudi »največje in najsigurnejše sredstvo, da se izpodbije vsakršni federalistični pokret«. Tako SLS kot SDS sta si torej prizadevali za zadostno financiranje oblastnih samouprav, toda prva z avtonomističnim ciljem, druga pa je v njihovem dobrem delovanju videla pot do izginotja vsakršne »sledi« federalizma.³⁹²

Novo medstrankarsko polemiko je sprožila uredba o oblastnih in sreskih proračunih, ki jo je na vladni predlog izdal kralj Aleksander 18. februarja 1927 na temelju ustavnega določila, da imajo oblastne samoupravne enote svoj letni proračun ter da je njihovo gospodarstvo pod nadzorom ministra za finance in Glavne kontrole, finančno problematiko pa bo podrobneje uredil poseben zakon.³⁹³ V Zakonu o oblastni in sreski samoupravi je bila problematika gospodarjenja oblastnih samouprav in oblikovanja oblastnih proračunov opredeljena v dvajsetih členih.³⁹⁴ Z njimi je bil določen temeljni okvir celotnega finančnega poslovanja oblastnih samouprav, posebej pa so bile konkretizirane odločilne pristojnosti ministra za finance nad njim. Za ta zakon je imela kraljeva uredba izvršilni značaj, njena izdaja pa je bila nujen pogoj za začetek delovanja oblastnih samouprav oziroma za izvedbo njihove prve velike naloge pri sprejetju oblastnih proračunov. Vsebovala je podrobna določila o dohodkih in izdatkih oblastnih proračunov ter o njihovem izva-
janju. Posebej je poudarila nalogo ministra za finance, da pri njihovem potrjevanju upošteva glede finančnih virov gospodarsko zmogljivost prebivalcev, pri odhodkih pa da us-

³⁸⁹ Slovenec, št. 33, 11. 2. 1927, SLS na delu za našo samoupravo.

³⁹⁰ Jutro, št. 42, 18. 2. 1927.

³⁹¹ Jutro, št. 46, 23. 2. 1927.

³⁹² Jutro, št. 41, 17. 2. 1927.

³⁹³ UL deželne vlade za Slovenijo, št. 87, 27. 7. 1921; to določilo vsebuje 97. člen ustave.

³⁹⁴ UL pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 49, 15. 5. 1922; členi 69 do 87 in 93.

trezajo krajevnim potrebam oziroma gospodarskemu, socialnemu in kulturnemu napredku posamezne oblasti. Finančni minister je moral tudi skrbeti, da so bili oblastni proračuni usklajeni »z občimi smotri države in državne finančne politike«. Oblastne skupščine so bile dolžne svoje proračune za tekoče leto preko velikih županov pošiljati v potrditev ministru za finance in nato upoštevati vse njegove pripombe. Pomembnost funkcije oblastnih odborov se vidi iz določila, da so bili njegovi člani za svoje resorje izvrševalci proračuna. Oblastni odbori pa so imeli tudi pravico potrjevati občinske proračune, če njihove davčne doklade na neposredni državni davek niso dosegle 300 %, za večjo obdavčitev pa je moral dati soglasje minister za finance. Ta je dovoljeval tudi morebitne zadolžitve oblastnih samouprav, če se je pokazala kakšna nujna potreba v oblasti, v proračunu pa zanjo ni bilo dovolj sredstev. Šef oblastne finančne uprave je za svoje poslovanje odgovarjal ne le oblastnim samoupravnim organom in ministru za finance, temveč tudi Glavni kontroli v Beogradu. Zadnji člen kraljeve uredbe je še posebej določal, da so vse »pripombe, naredbe in navodila« ministra za finance za samouprave »brezpogojno obvezne«. Vsa navedena temeljna določila so veljala tudi za finančno poslovanje okrajnih samouprav, ki pa niso zaživele.

Za začetek delovanja oblastnih samouprav so bile posebej pomembne prehodne odredbe, ki so kazale tudi na različne oblike delovanja samouprav pred izvolitvijo oblastnih skupščin v nekaterih delih države. Na območjih, kjer so doslej delovale okrožne in županijske samouprave s potrjenimi proračuni, so se vsi njihovi dohodki prenesli na oblastne samouprave kot zagonska sredstva za začetek poslovanja. Za oblasti, kjer pa takih samouprav ni bilo, naj bi za začetek delovanja oblastnih samouprav minister za finance določil prvo podporo iz osrednje državne blagajne. V teh oblasteh so lahko samouprave v prvih proračunih za kritje svojih potreb določile tudi doklado na neposredni državni davek do največ 50 %. Prehodne odredbe so predvidevale tudi ureditev prenosa nekdanje deželne imovine na oblastne samouprave.³⁹⁵ Na seji vlade so ugotovili, da se oblasti glede prvih finančnih sredstev za organiziranje dela svojih samouprav delijo na tri skupine. V oblasteh na območjih Srbije, Vojvodine in Črne gore so delovale okrožne in županijske samouprave ter zato ni bilo finančnih problemov za organiziranje oblastnih samouprav. V štirih oblasteh na Hrvaškem in v Slavoniji so sicer županije pobirale doklade, ki pa so bile strogo namenske in jih ni bilo mogoče porabiti za oblastne samouprave. Brez kakršnih koli dohodkov je bilo devet oblasti na območju Slovenije, Bosne in Hercegovine ter Dalmacije. Za te namene je nato vlada določila kredit v višini deset milijonov din. SLS je tudi predlagala, da se določi trimesečni rok za prenos pristojnosti iz državne uprave na oblastne samouprave, ministri iz vrst NRS pa so takšen sklep zavrnili.³⁹⁶

Samostojni demokrati so proračunsko uredbo označili kot »zmago centralizma nad idejo samouprave«, ki je s tem »uničena in odpravljena« ter kot degradacijo samostojnosti novih oblasti v ekspoziture finančnega ministra.³⁹⁷ S pristankom nanjo naj bi se SLS po

³⁹⁵ UL Ljubljanske in mariborske oblasti, št. 22, 24. 2. 1927, Uredba o oblastnih in sreskih samoupravnih proračunih.

³⁹⁶ Jutro, št. 43, 19. 2. in št. 46, 23. 2. 1927.

³⁹⁷ Jutro, št. 45, 22. 2. 1927.

dolgotrajnih pogajanjih z NRS preoblikovala iz nekdanj avtonomistične v »povsem centralistično stranko«. Vlada je poteptala pravice neodvisnih samouprav, za katere je SDS prepričana, da so »v edinstveni nacionalni državi ... absolutno potrebne za razvitek ple-menskih sil in inicijativo krajevnih činiteljev.«³⁹⁸ SLS je na te ostre napade Jutra lahko odgovorila z očitkom, da so zmago centralizma nad idejo samouprave zagrešili liberalci s svojim glasovanjem za Vidovdansko ustavo ter za Zakon o oblastni in sreski samoupravi. Vlada je morala proračunsko uredbo izdelati pač »v popolnem soglasju« s tem zakonom. SLS naredba ni všeč – niti je niso njeni ministri radi podpisali, ker je nasprotna njenim po-gledom na svobodo samouprav. Slovenec je zlobno pripomnil, da takšna uredba godi SDS oziroma da je zanjo še premalo centralistična, ni pa zadovoljna, da je v vladi SLS. Ta se bo bojevala, »da se sedanji tesni centralistični obroč okoli samouprav čedalje bolj razširi.«³⁹⁹

Tudi poslanci SLS v ljubljanski in mariborski oblastni skupščini so se skupaj s stranki-nim načelstvom in vodstvom pred prvo skupščinsko sejo sestali v Celju. Pod predseds-tvom posle vodečega podnačelnika dr. Marka Natlačena so razpravljali o smereh delova-nja SLS v obeh slovenskih oblastnih skupščinah. Strankino vodstvo je sklenilo, da bosta v obeh samoupravah skupščinska predsednika vodila tudi oblastna odbora, ki naj bi zara-di skrajnega varčevanja štela le po pet članov, kar je najmanjše možno število. Temeljna naloga obeh klubov SLS je skrb, da – kolikor je mogoče – varujeta »enotnost poslovanja in dela samouprav v Sloveniji«. Zato naj tudi izvolita ožjo skupno eksekutivo obeh klub-ov, da se bo posvetovala o urejanju »tistih poslov, ki naj bodo, v kolikor dopušča zakon o samoupravah, za obe oblastni skupščini skupni. Združi naj se kar največ samoupravnih poslov.« Na strankinem zborovanju so razpravljali tudi o prvih programskih zahtevah za delovanje oblastnih samouprav. Po ugotovitvi, da je po veljavnem zakonu »redno in us-pešno poslovanje slovenskih skupščin sploh nemogoče,« so se opredelili za pridobitev pooblastila Narodne skupščine, da bosta lahko spreminjali nekdanjo deželno zakonodajo, oblastni poslanci pa morajo od države brezpogojno zahtevati tudi vrnitev deželnega pre-moženja. SLS vztraja na načelu, da mora država vrniti oblastnim samoupravam nekdanje deželne davke in doklade oziroma jim zagotoviti zadostna finančna sredstva, kajti na po-biranje posebnih davščin zanje »v sedanjem času sploh ni misliti«. Moč in energija SLS sta najboljši porok, da se bo v Sloveniji pri uveljavljanju samouprav storilo vse, kar je v sedanjih zakonskih okvirih mogoče, v obeh oblasteh pa bo stranka nadaljevala boj za po-polno samoupravo.

Na celjskem zborovanju SLS so se seznanili z odločitvami tistih poslancev, ki so bili iz-voljeni v dveh volilnih okrajih, kateri mandat bodo obdržali. Sklenili so tudi, da se bosta 22. februarja konstituirala oba poslanska kluba SLS ter določila kandidate za vodilne funkcije v oblastnih samoupravah.⁴⁰⁰ Ljubljanski poslanski klub je na ustanovni seji

³⁹⁸ Jutro, št. 46, 23. 2. 1927.

³⁹⁹ Slovenec, št. 43, 23. 2. 1927, Centralizem in samouprava.

⁴⁰⁰ Slovenec, št. 42, 22. 2. 1927; Jutro (št. 46, 23. 2. 1927) je komentiralo zlasti odločitev dr. Antona Breclja, ki ni obdržal mandata v Ljubljani, temveč v volilni enoti Ljubljana okolica, s čimer je omo-gočil pridobitev poslanskega mandata dr. J. Adlešiču, ki je bil predstavnik poslovnih krogov SLS. Tako je dalo njeno vodstvo »novo krepko brco« krščanskim socialcem, ki so bili že itak hudo priza-deti zaradi strankinega sodelovanja v vladi.

imenoval tri svoje predstavnike v načelstvo SLS in navdušeno pozdravil kot svojega gosta oblastnega poslanca župnika J. Eppicha iz Kočevja.⁴⁰¹

Pred začetkom delovanja oblastnih skupščin je v obsežnem članku potek njihovih prvih sej razložil dr. Henrik Steska. V njem je – nasprotno kot SDS – menil, da je imel minister za notranje zadeve pravico spremeniti skupščinski poslovnik. Zanimivo pa je bilo njegovo stališče, da bo po ukinitvi proporca morala o načinu volitev oblastnega odbora skupščina sklepati. Odločiti se bo morala ali bo volila oblastni odbor z absolutno oziroma relativno večino ali pa po proporcju, kot velja za volitve skupščinskih odborov za posamezna področja delovanja. Posebej je tudi poudaril, da naj bi država bivše deželne doklade, ki se stekajo v državno blagajno od zedinjenja in so bile z začasnim zakonom o državnem proračunu za leto 1920/21 za Slovenijo izenačene na okoli 70 % pribitka na neposredni davek, čim prej prepustila oblastnim samoupravam. To je še posebej utemeljeno z dejstvom, da se bodo v Srbiji in na Hrvaškem dosedanje okrožne in županijske samoupravne doklade stekale v oblastne blagajne. Steska je prav tako poudaril, da člani oblastnih skupščin (poslovnik jih imenuje tudi oblastne poslance) nimajo imunitete tako kot poslanci Narodne skupščine ali bivši deželni poslanci, »in se smejo torej brez pooblastitve oblastne skupščine za vsako kaznivo dejanje klicati na odgovor.«⁴⁰²

Pred prvimi sejami oblastnih skupščin je SLS ponovila svoje temeljno negativno stališče o ustavni in zakonski ureditvi oblastnih samouprav, ki naj bi bile le »izvršilno orodje centralistične državne uprave.« Centralizem je tudi razbil narode in dežele, »da vse poenoti in uniči vse narodne in zgodovinske tradicije.« To je nasprotno strankinemu »demokratsko-avtonomističnemu pojmovanju države«, pri katerem vztraja ne glede na to, ali je v opoziciji ali pa je v vladi. SLS je izrazila prepričanje, da bo tudi tako omejene pristojnosti oblastnih samouprav čim bolj uveljavila, medtem ko bi si jih centralisti prizadevali še okrniti. Za takšno delo se je stranka usposobila v kranskem deželnem zboru, ki je pod njenim vodstvom dobil za Slovence tudi velik politični pomen. Posebej pa je poudarila svoj veliki cilj, »da se bo iz dveh oblastnih skupščin polagoma moglo razviti eno politično, kulturno in gospodarsko zastopstvo združenega slovenskega naroda« z avtonomističnimi zakonodajnimi pristojnostmi.⁴⁰³

Pred začetkom delovanja oblastnih skupščin je SLS s ponovitvijo svojih stališč o oblastnih samoupravah hotela predvsem pokazati, da jim je zvesta tudi po vstopu v vlado, za SDS pa je bilo poudarjanje potrebe po njihovi večji samostojnosti zlasti sredstvo boja proti SLS. Pred prvimi sejami je SLS poudarila tudi svoje hotenje za oblikovanje slovenskega parlamentarnega predstavništva. Zanj je bilo posebej pomembno dejstvo, da si je pred začetkom delovanja oblastnih samouprav kot vladna stranka ustvarila pogoje za prevzem vseh vodilnih funkcij v njih.

⁴⁰¹ Slovenec, št. 43, 23. 2. 1927; od oblastnih poslancev so postali člani načelstva dr. Adlešič, dekan Anton Skubic in Josip Nemanič.

⁴⁰² Slovenec, št. 41, 20. 2. 1927, O otvoritvi oblastnih skupščin.

⁴⁰³ Slovenec, št. 43, 23. 2. 1927.

3. Velika prizadevanja za uveljavitev oblastnih samouprav na Slovenskem (I. zasedanje oblastnih skupščin od 23. 2. do 5. 11. 1927)

Konstituiranje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine

V skladu z začasnim poslovníkom⁴⁰⁴ sta se ljubljanska in mariborska oblastna skupščina na prvih sejah 23. februarja 1927 konstituirali z izvolitvijo svojih predsedstev in odborov oziroma odsekov ter oblastnih odborov kot izvršilnih organov oblastne samouprave. Predstavniki posameznih političnih strank oziroma poslanskih klubov so v programskih deklaracijah in predlogih opredelili svoje poglede na aktualne in dolgoročne naloge oblastnih samouprav. Na prvih sejah sta namestnika velikih županov podala tudi obsežna prikaza gospodarskega, socialnega, prosvetnega in kulturnega stanja na Slovenskem ter nekaterih drugih zadev, ki so dotlej spadale v pristojnost državne občne uprave oziroma velikih županstev, v prihodnje pa naj bi njihovo reševanje v celoti ali delno prevzeli ljubljanska in mariborska oblastna samouprava.⁴⁰⁵

Glede na to, da je prostore kranjskega deželnega zbora leta 1919 zasedla slovenska univerza, so se poslanci ljubljanske oblastne skupščine sestali v slavnostno okrašeni sejni

⁴⁰⁴ Uredba o poslovnem redu v oblastni skupščini, UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 97, 18. 9. 1922, št. 303.

⁴⁰⁵ Podroben potek otvoritvenih sej prikazujeta stenografska zapisnika, ki ju objavljamo kot dokument št. 1 (za ljubljansko oblastno skupščino) in dokument št. 2 (za mariborsko oblastno skupščino) v prilogi A (Izbrani sejni zapisniki in drugi dokumenti o delovanju skupščin in odborov ljubljanske in mariborske oblasti 1927–1929). »Stenografski zapisnik prve seje ljubljanske oblastne skupščine v Ljubljani dne 23. februarja 1927« je v fasc. 35, fond ljubljanskega oblastnega odbora št. 92, »Zapisnik otvoritvene seje oblastne skupščine v Mariboru dne 23. februarja 1927« pa v fasc. 10, fond mariborskega oblastnega odbora št. 93. O obeh sejah sta ohranjena tudi zapisnika, ki vsebujeta le podatke o navzočnosti poslancev in predstavnikov velikih županstev, vodenju seje, dnevnih redih, kratki vsebini obravnavanih zadev, poročevalcih in razpravljalcih, izidih glasovanja in sprejetih sklepov. Te skrajšane zapisnike so tudi uradno potrjevali. Za sejo I. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine so zapisniki v fasc. 34, fond 92, za mariborsko oblastno skupščino pa v fasc. 11, fond 93 v ARS. Omenimo naj, da je za ljubljansko oblastno skupščino ohranjen stenografski zapisnik le za prvo sejo I. zasedanja, pa tudi ohranjeni zapisniki dokumentirajo le 11 sej, vsi stenografski zapisniki I. zasedanja mariborske oblastne skupščine so v fasc. 10, fond 93 v ARS.

Fot. Grabjec, Ljubljana.

Poslanci prve ljubljanske oblasne skupščine - slikani na dan njenega prvega zasedanja

Spredaj sedijo od leve na desno: dr. Milavec (odbornik), P. Hauptman (odbornik), A. Skubic (preds. fin. ods.), Gostinčar (podpreds.), dr. Matičič (preds.), Lebinger, Poljanssek, Erjavec, dr. Brezelj (odbornik), in Mohorič. — V drugi vrsti stoje: Oblak, Colarič, Brenčič, ing. Zupančič, Trtnik, Jan, Epšič, dr. Česenik, dr. Krauer, dr. Poe, Tavčar, Zabel, Jarc in Lovrač. — V tretji vrsti: Rojina, Plazina, Umnik, Bukovec, Pervec, Mazovec, Kobal, Pipan, Sirolo-Brnec in Urek. — V zadnjih dveh vrstah: Novak, Uršič, Poznič, Arnez, Kunar, Majersič, Deželak, Kržnik, Nemančič, Peterlin, Lavrižar, Podvinški, Tomazin, Pezdirc, Kastelle, Ferme in Strnad. — Manjkata: dr. Adlešič (odbornik) in Štarič.

Fot. Makart, Maribor.

Poslanci prve mariborske oblasne skupščine - slikani na dan njenega prvega zasedanja

V prvi vrsti sede od leve na desno: Ilrastelj, Litrop, Janžekovič, dr. Kečkeš, dr. Veble (odbornik), Neudauer, Levstik, dr. Leskovec (preds.), J. Rajh (podpreds.), Supanič (odbornik), Pirnat, M. Kranjc (odbornik), Stabej in Petovar. — V drugi vrsti stoje: Poljanec, Kröpfl, Mešič, Horvat, Štrucelj, Tovornik, Turk, Blatnik, Rozman, Kores, Kugovnik (odbornik), Ovčar, Guzej, Baša, Bruderman, Napotnik, dr. Novak, Godina, Lorber, Perkovič in dr. Bariševič. — V tretji vrsti stoje: Veršič, Uranjek, Čuš, D. Kranjc, dr. Odič, Osterc in Šerbinek. — V ozadju stoje: Napast, Sagaj, Slomšek, dr. Ogrizek, Finžgar, dr. Ravnik, Blekač, dr. Sebestjan ter še 6 radičevcev. — Manjka na sliki 8 poslancev, med drugimi dr. Goričan, Faflik, dr. Kovačec, Müderndorfer, Petejan in Grčar.

dvorani mestne občine Ljubljana, mariborska oblastna skupščina pa je imela prvo sejo v dvorani okrožnega sodišča v Mariboru.⁴⁰⁶ Obe seji sta odprla starostna predsednika, ki sta najprej izvedla postopek za verifikacijo poslanskih mandatov. Potem ko so prebrali sezname sodno overovljenih članov oblastnih skupščin, so ob predaji pooblastil izvedli tudi zamenjavo poslancev, ki so zaradi izvolitve v dveh okrajih v enem odstopili ali se iz drugih razlogov odpovedali mandatu, z namestniki. Tako so v ljubljanski oblastni skupščini postali oblastni poslanci dotedanji namestniki dr. Juro Adlešič, odvetnik (Ljubljana mesto), Alojz Peterlin, učitelj (Kočevje), Franc Uršič, posestnik in župan v Hotavljah (Kranj) in Filip Križnik, rudar v Trbovljah (Laško), v mariborski oblastni skupščini pa so prevzeli poslansko funkcijo Ivan Šerbinek (Maribor levi breg), Martin Napast (Ptuj) in Tomaž Ovčar (Slovenj Gradec), vsi izvoljeni kot namestniki na listah SLS. Zapisegi poslancev so sledile tajne volitve skupščinskih predsedstev, na katerih je SLS s predvolilnimi zavezniki dosegla izvolitev vseh funkcionarjev iz svojih vrst, medtem ko je opozicija v glavnem oddala prazne glasovnice. Za predsednika ljubljanske oblastne skupščine je bil z absolutno večino izvoljen dr. Marko Natlačen, za podpredsednika Josip Gostinčar, za tajnike pa Alojz Peterlin, Hinko Lebinger in Ivan Majeršič. V mariborski oblastni skupščini pa so bili prav tako z absolutno večino izvoljeni za predsednika dr. Josip Leskovar, za podpredsednika Jakob Rajh, za tajnike pa Franc Hrastelj in Alojz Neudauer ter dr. Ivo Kečkeš iz Medjimurja. Dr. Leskovar je ob prevzemu predsedniške funkcije poudaril, da je 23. februar zgodovinski dan, ko namesto »ubijajočega centralizma nastopi avtonomna oblast.« Delokrog oblastne skupščine ne ustreza željam, toda ne bo dopustil, da bi postala »posvetovalni organ, temveč, da bo iniciativna korporacija ...« Nato je pozval oblastne poslance k maši, medtem ko je bil za ljubljanske oblastne poslance SLS cerkveni obred že pred začetkom seje.

Začasni poslovnik je določal, da po izvolitvi predsedstva veliki župan v kraljevem imenu odpre zasedanje oblastne skupščine in nato prebere poslancem poročilo, v katerem hkrati z orisom stanja obče uprave v oblasti navede tudi predloge za reševanje zadev na tekočem skupščinskem zasedanju. Glede na odklonilno stališče SLS do obeh velikih županov iz vrst SDS (dr. Vilka Baltiča v Ljubljani in dr. O. Pirkmajerja v Mariboru) sta oba poslala na otvoritveni seji svoja namestnika, ki sta kot njuna zastopnika opravila navedene naloge.

Vladni svetnik dr. Rudolf Andrejka je poslancem ljubljanske oblastne skupščine uvodoma prikazal stanje obče uprave v ljubljanski oblasti kot rezultat zgodovinskega razvoja od Narodne in Deželne vlade ter Pokrajinske uprave za Slovenijo v pogojih nujne obrambe države pred zunanjimi in notranjimi nevarnostmi, ki so zahtevale enotnost in centralizem, udejanjen z Vidovdansko ustavo. Toda čim bolj se je država konsolidirala, tem bolj se je kazala tudi potreba po upoštevanju lokalnih »koristi in potreb, ki jih oddaljena centrala čestokrat ne pozna in ne upošteva.« Pojavljale so se zahteve za decentralizacijo uprave »vsaj v gotovih gospodarskih panogah«. Zakonodaja iz leta 1922 je po njegovi oceni kompromis teh dveh stremeljenj, ker Zakon o obči upravi uvaja trostopenjski

⁴⁰⁶ Ljubljanska oblastna skupščina je imela nato ves čas plenarna zasedanja v ljubljanski magistratni dvorani, mariborska oblastna skupščina pa je imela le prve tri seje v dvorani okrožnega sodišča, vse nadaljnje seje pa v kazinski dvorani oziroma dvorani mestne študijske knjižnice.

Dr. Marko Natlačen

Dr. Josip Leskovar

Ljubljanska oblastna skupščina je imela vse seje v sejni dvorani magistrata

birokratski sistem od ministrstev preko velikih županov do sreskih poglavarjev, Zakon o oblastni in sreski samoupravi pa uveljavlja načelo samouprav na ravni okrajev in oblasti za zadeve lokalnega značaja. Dr. Andrejka je nato poudaril, da je eno najpomembnejših in najtežjih vprašanj, ki ga bo morala rešiti oblastna skupščina, ureditev finančne problematike ob že dotedanji davčni preobremenjenosti. Navedel je več možnih virov za oblastni proračun, ki pa ne bodo zadostovali za velike potrebe. Zato je opozoril, da mora biti oblastna samouprava zelo »rezervirana« pri prevzemanju pristojnosti od državne uprave, in napovedal, da ne bo mogla že v enem letu prevzeti vseh zakonskih kompetenc. Zelo prizadevna bo morala biti pri iskanju novih finančnih virov, pri čemer je podrobno opisal usodo in obseg imovine nekdanje dežele Kranjske kot ene močnih gmotnih osnov oblastne samouprave.

Vprašanje finančnih sredstev za delovanje je bilo enako pereče tudi za samoupravo mariborske oblasti. Dvorni svetnik dr. Leon Stare je v svojem poročilu uvodoma posvetil največ pozornosti oblikovanju mariborske oblasti in organizacijski strukturi njenega velikega županstva. Poudaril je, da je posebno velik problem raznolikost zakonodaje, ki jo bo morala pri svojem delovanju upoštevati oblastna samouprava. Tako veljajo za štajerski in koroški del ter kranjske občine kar tri deželne zakonodaje, za Prekmurje in Medjimurje pa je zakonodaja ogrskega in hrvaškega izvora. Oblastne poslance je prav tako seznanil z delovanjem oddelka za notranje zadeve velikega županstva; povedal je, da je ta problematika sicer pod pristojnostjo državnih organov, toda ugodno stanje javne varnosti in reda je tudi pomemben pogoj za uspešno delovanje oblastnih samouprav. Posebej je opozoril na posebnosti na tem področju, ki so povezane z obmejnimi položajem severnih predelov mariborske oblasti. Ugotovil je, da se razmere normalizirajo, menil pa je, da je precejšnje število tujcev zlasti v narodnogospodarskem pogledu »neugoden pojav«. Pri zaposlitvah bi bilo treba v prvi vrsti upoštevati slovenske begunce s Koroške in Primorske. Splošne ugotovitve o delovanju na področju notranjih zadev pa so veljale tudi za ljubljansko oblast.

Oba poročevalca sta vsak za območje svojih oblasti obsežno osvetlila problematiko javnih del, kmetijstva, obrti, trgovine in industrije, zdravstva, socialne politike, prosvete in kulture predvsem z vidika bodočega delovanja oblastnih samouprav pri njenem reševanju. Za večino navedenih panog se je pokazalo slabšanje njihovega položaja po uvedbi centralističnega urejanja predvsem kot posledica dejstva, da država ni izpolnjevala svojih finančnih obveznosti. To se je najbolj vidno kazalo pri gradnji in vzdrževanju nekdanjih deželnih in državnih cest ter mostov, kjer je dela za vso Slovenijo vodila Gradbena direkcija v Ljubljani, ki je bila podrejena neposredno ministrstvu za javne gradnje, velikim županom pa je bilo zaupano le področje hidrotehničnih del. Država je pobirala nekdanje deželne cestne doklade, svojih zakonsko določenih prispevkov okrajnim cestnim odborom v ljubljanski oblasti in okrajnim zastopom v mariborski oblasti pa ni nakazovala v celoti, zaradi česar se je iz leta v leto njen dolg povečeval. Večji del nekdanjih avtonomnih deželnih doklad je torej ostal v osrednjem proračunu. Logična posledica je bilo stalno slabšanje stanja cestnega omrežja. Velik zastoj je bil zaradi nezadostnih državnih kreditov tudi pri izvajanju regulacij, melioracij in gradnji vodovodov.

Dr. Rudolf Andrejka med poročanjem o stanju obče uprave na 1. seji ljubljanske oblastne skupščine

Otvoritev zasedanja mariborske oblastne skupščine v dvorani okrožnega sodišča

Uspešna hidrotehnična dela bi bila zelo pomembna za napredek kmetijstva. Tudi za to panogo so se državni krediti iz leta v leto krčili in zato je med narodnogospodarskimi panogami prav kmetijskim »v prvi vrsti treba nege in pospeševanja po samoupravah«, kakor je poudaril dr. Stare, ki je v tem videl eno najpomembnejših nalog mariborske oblastne skupščine. Oba poročevalca sta podrobno osvetlila stanje, dosežke in bodoče naloge na področju kmetijstva, gozdarstva, sadjarstva, vinogradništva in živinoreje. Poudarila sta potrebo po sodobnih ukrepih za izboljšanje proizvodnje v posameznih agrarnih panogah ter za nadaljnji razvoj kmetijskega izobraževanja.

Oblastne samouprave naj bi za napredek industrije, obrti in trgovine izboljšale gmotno osnovo za delovanje obrtnopospeševalnih, turističnih in drugih organizacij in uradov ter različnih strokovnih šol, ki so bile v več primerih zaradi nezadostnih državnih dotacij ogrožane.

Od oblastnih samouprav se je pričakovalo veliko izboljšanje tudi na področju zdravstva in socialnega skrbstva. Zdravstvo je bilo preko ministrskega inšpektorata za Slovenijo v Ljubljani skoraj v celoti centralizirano. Ministrstvo za ljudsko zdravstvo je za državne bolnice in zdravstvene inštitute pokrivalo stroške zlasti za višje zdravstveno osebje, vse materialne stroške in plače za strežniško osebje pa naj bi te ustanove krile iz lastnih sredstev. Zaradi krčenja proračunskih sredstev je država zmanjševala svoje obveznosti do zdravstva, kar se je negativno odrazilo zlasti pri zmanjšanju in celo ustavitvi nujnih širitvev in posodobitev zdravstvenih ustanov. Osrednji proračun je financiral še okrožno zdravstveno službo in zdravljenje siromašnejših bolnikov. Glede zdravstva so imela velika županstva pristojnosti le nad nekaterimi manjšimi bolnišnicami, z ministrstvom za socialno politiko pa so delila tudi naloge pri delovanju različnih socialnih ustanov. V prihodnje naj bi tudi pri reševanju te problematike sodelovali oblastni samoupravi.

Poročevalca sta s številnimi podatki osvetlila razmah osnovnega in srednjega šolstva po prevratu leta 1918 ter porast števila učencev in pedagoškega kadra v njem. Dejstvo, da je bilo po letu 1918 na novo ustanovljenih 8 osnovnih šol, razširjenih pa kar 188 in da je bila v tem času ustanovljena večina od 19 meščanskih šol v ljubljanski oblasti, kaže na njihov »lep in velik razvoj«. Osnovno in meščansko šolstvo se je uspešno razvijalo tudi v slovenskem delu mariborske oblasti, kjer je bilo glede na razmeroma veliko število nemških in madžarskih učencev treba reševati tudi vprašanje vzporednic z njihovim učnim jezikom. Glede števila državnih in zasebnih srednjih šol je bilo stanje v ljubljanski oblasti nekoliko ugodnejše kot v mariborski, na obeh območjih pa se je kazalo izboljšanje v primerjavi s stanjem pred letom 1918. Glede na to, da je država iz svojega proračuna plačevala pedagoške delavce in centralistično urejala tudi izvajanje šolskih programov, je oblastnima samoupravama na področju osnovnega in srednjega šolstva ostala predvsem naloga, da s svojimi sredstvi prispevata h gradnji in posodabljanju šolskih objektov.

Medtem ko je država svoj interes za razvoj šolstva v skladu s svojimi cilji tudi ustrezno gmotno podprla, pa to ni veljalo za številne slovenske kulturne ustanove. Prevezla je sicer financiranje osrednjih ustanov v Ljubljani (Narodni in Etnografski muzej, Državna licejska knjižnica, Spomeniški urad, Državni konservatorij, Narodno gledališče), toda s

tako nizkimi sredstvi, da so lahko delovale le v skrčenem obsegu. Mariborskih kulturnih ustanov, razen Narodnega gledališča, sploh ni sprejela v redno financiranje, tako da so z malenkostnimi državnimi dotacijami komaj životarile.⁴⁰⁷

Dr. Andrejka je v sklepih poudaril, da njegov prikaz rezultatov delovanja državne uprave v panogah, ki jih bo v prihodnje reševala oblastna samouprava, opozarja na njene velike naloge. Te pa bo mogoče udejanjiti le s slovenskemu narodu lastnim smislom za organizacijo, red in stvarno delo ter v sporazumnem sodelovanju z občo upravo. Pri tem je posvaril pred nevarnostjo lokalpatriotizma poslancev, ki morajo zastopati tudi »koristi in potrebe« celotne ljubljanske oblasti. Čeprav bo njihovo delovanje omejeno le na njeno območje, bo postalo »mogočen steber na zunaj nepremagljive, na znotraj vzorno urejene in zato cvetoče uzadovoljene in nerazrušene kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.« Manj vzneseno pa je dr. Stare mariborskim oblastnim poslancem ob sklepu poudaril, da se je v svojem poročilu osredotočil zlasti na »zadeve in probleme, ki se jih more uspešno lotiti in jih srečno rešiti le samoupravno telo.« Ob tem je kritično priznaval, »da pri intenzivnem upravljanju teh poslov država postopoma popušča, takorekoč v nadi, da ji breme prestreže krepko zasnovana in delavna samouprava.« Izrazil je pričakovanje, da bo tudi mariborska oblast »kmalu uživala sadove živega in zdravega samoupravnega delovanja.«⁴⁰⁸

Obe poročili kažeta slabo stanje v Sloveniji na skoraj vseh področjih, ki naj bi jih prevzeli oblastni samoupravi. Na mariborski oblastni skupščini je predstavnik velikega županstva odkrito priznal, da je urejanje teh zadev država vedno bolj zanemarjala in da vidi v oblastnih samoupravah inštitucije za svojo razbremenitev, posebej glede financiranja. Vsekakor so ugotovitve iz obeh poročil vzpodbujale poslance h kritični razpravi, ki pa ni bila mogoča, ker skupščina o poročilu velikega župana »ne sme razpravljati in tudi ne sklepati.«⁴⁰⁹ Tako je poročiloma velikih županov v obeh skupščinah sledilo le sprejetje vdanostne brzoglavke kralju Aleksandru.

Predsednik dr. Natlačen je v nastopnem govoru posebej poudaril, da se ljubljanska oblastna skupščina upravičeno smatra »za naravno in pravno naslednico« kranjskega deželnega zbora. V primerjavi z njim pa se odlikuje »predvsem po svoji demokratični sestavi,« ker ne temelji na stanovskih privilegijih, temveč je bila izvoljena s splošno, enako, neposredno in tajno volilno pravico. Ponovil je zahtevo za vrnitev deželne imovine in za zagotovitev zadostnih finančnih sredstev iz državnih virov brez novih obdavčitev. Pri reševanju sedanjega težkega gospodarskega in socialnega stanja, ki ga oblastna samouprava želi izboljšati, pa ta ne bo mogla delati čudežev, saj je zaenkrat brez sredstev. Posebno pozornost je posvetil udejanjenju velikega programskega cilja, tj. združitvi vseh slovenskih območij v eno pokrajino in izbojevanju tudi zakonodajnih pristojnosti za njeno

⁴⁰⁷ O problematiki slovenskih kulturnih ustanov glej podrobneje navedeno monografijo E. Dolenca.

⁴⁰⁸ Poročilo o stanju občne uprave v ljubljanski oblasti je sestavni del omenjenega stenografskega zapisa 1. seje, Akt o stanju uprave v oblasti za 1. sejo skupščine mariborske oblasti dne 23. februarja 1927 pa je v Pirkmajerjevi rokopisni obliki ohranjen v fondu velikega župana mariborske oblasti št. 86, fasc. 34 a, spis 767, in v tipkopisu v fasc. 21, fond 93, v ARS.

⁴⁰⁹ Zakon o oblastni in sreski samoupravi, člen 129.

parlamentarno zastopstvo. Poudaril je, da ta cilj ne temelji na separatističnih in protidržavnih vzgibih, temveč na hotenju po pospešitvi napredka in povečanju ugleda države. Šele preko široke zakonodajne samouprave bo mogoče angažirati vse ljudske sile za ozdravljenje gospodarskih, socialnih in kulturnih razmer. Izrazil je željo, da bi 23. februar, začetek delovanja oblastne skupščine, postal mejnik v prizadevanjih za boljšo prihodnost slovenskega naroda.

Te cilje je nato v slovesni izjavi oziroma deklaraciji poslanskega kluba SLS poudaril njegov načelnik dr. Anton Breclj. SLS, »ki je edina prava zastopnica slovenskega naroda,« stoji na stališču, da sedanja oblastna samouprava ne ustreza njegovim koristim in se je zato »ves čas najodločnejše borila« proti ustavnim in zakonskim določilom, ki so jo uveljavili. Združena Slovenija s široko zakonodajno samoupravo bi bila uteha in opora tudi za zamejske Slovence. V sedanjih samoupravah pa stranka vidi »nekak prvi začetek in korak do našega vzora.« Zato mora sedanja oblastna skupščina, kolikor ji ustava in zakoni dovoljujejo, »kar najbolj izrabiti ... tesen delokrog« za izboljšanje slabih razmer. To pa bo mogoče uresničiti le z ustreznim in trajnim financiranjem intenzivnega delovanja oblastnih samoupravnih teles. SLS je hkrati izrazila pričakovanje, da se bodo njenemu boju, »da čimprej dobimo tako ustavo in tako zakonodajno samoupravo, ki bo ljudstvu res koristila« ter obenem okrepila skupno državo, pridružile tudi druge politične stranke.

Načelnik najmočnejšega opozicijskega Naprednega kluba dr. Albert Kramer je takoj po uvodnem zagotovitlu, da bodo njegovi poslanci lojalno sodelovali z večino pri reševanju nalog, ki jih je zakonodaja določila oblastnim samoupravam, poudaril, da je bistvo njihovega dela gospodarskega značaja. Obravnava političnih vprašanj, kot je preosnova aktualnega ustavnopravnega stanja, sodi le na dnevni red Narodne skupščine. Oblastna skupščina bo lahko uspešno reševala svoje zahtevne naloge le ob tvornem sodelovanju in medsebojni podpori večine in opozicije. Napredni klub se je ne le strinjal z zahtevami za ureditev finančne osnove za delovanje oblastnih samouprav brez novih obdavčitev in za vrnitev nekdanjega deželnega premoženja, temveč je pozval oblastne samoupravne organe, da zagotovijo vrnitev nekdanjih deželnih doklad z amandmajem v finančnem zakonu, država pa bi jim morala prepustiti na enak način tudi del trošarin. Njegovi poslanci bodo lojalno podpirali vse zahteve, da vlada hkrati s prenosom pristojnosti zagotovi tudi ustrezna finančna sredstva. Zanimivo je tudi zagotovilo, da bodo poslanci Naprednega kluba podpirali uveljavitev zakonske možnosti glede sodelovanja ljubljanske in mariborske oblasti pri reševanju pomembnih skupnih zadev.⁴¹⁰ Oblastni skupščini bosta najbolje služili »celokupnim interesom slovenskega dela našega naroda«, če bosta Ljubljana in Maribor delovala sporazumno, skupne akcije pa bodo »utrdile zavest, da sta ti dve oblasti druga na drugo v marsičem navezani v kulturnem, gospodarskem in tudi socialnem pogledu.« Ne glede na to, da večina opoziciji v skupščinskem predsedstvu ni dala pričakovanega zastopstva, je dr. Kramer izrazil pripravljenost na skupno delo ob odločnem nasprotovanju, da se na sejah obravnava tudi politična in državnopravna problematika.

⁴¹⁰ Zakon o oblastni in sreski samoupravi je v 88. členu dovoljeval, da se smeta za izvajanje večjih ekonomskih in kulturnih zadev dve (ali celo več) oblasti združiti, kar mora odobriti kraljevska vlada.

Stališče, da mora oblastna skupščina postati »gospodarska zbornica«, je podprl tudi načelnik kluba SKS inž. Franc Zupančič. Uvodoma je poudaril, da je deželni dvorec na Kongresnem trgu »naš edini slovenski parlament« in v njem naj bi bile skupščinske seje, nato pa se je osredotočil predvsem na problematiko splošnega gospodarskega nazadovanja, pri katerem je najbolj prizadeto kmetijstvo. Skrb za dvig kmetijske proizvodnje naj bi bila prva naloga oblastne skupščine, ki mora popraviti krivice centralne vlade tudi pri reševanju cestne problematike, saj je to pomemben pogoj za gospodarski razvoj. Tudi SKS je zahtevala ureditev financ brez novih obremenitev, prav tako pa je zagotovil, da bodo poslanci SKS lojalno podpirali nestrankarsko gospodarsko delo oblastne skupščine.

Edino socialistični poslanec Ignacij Sitar je poudaril, da delavstvo ne verjame v visokodoneče besede o pomenu oblastnih skupščin, ki v sedanjih razmerah ne bodo uveljavile »niti demokracije niti samouprave«. Kritiziral je veljavnost izjemne zakonodaje in neizvajanje številnih socialnih zakonskih določil. Ne glede na vse zadržke pa mora delavski razred izvajati nadzor nad delom meščanskih strank v oblastnih skupščinah, opozarjati v njih na socialne krivice in terjati od njih rešitev najnujnejših zahtev, ki bi jih lahko izpolnile, »ako bodo imele količkaj resne volje.« Ker v tem pogledu lahko koristi delavstvu, se bo udeleževal sej oblastne skupščine.

Dr. Albert Kramer

Lovro Petovar

Viktor Grčar

V programski razpravi se je zadnji oglasil Josef Eppich, ki je v imenu kočevskih Nemcev oziroma Nemcev na Kranjskem izrazil pripravljenost za lojalno sodelovanje v oblastni skupščini in se priporočil za naklonjeno reševanje njihovih posebnih zadev.

Tudi na seji mariborske oblastne skupščine so ekspoziju namestnika velikega župana sledile strankarske oziroma klubske programske izjave. Predsednik kluba SLS dr. Andrej Veble je prebral enako deklaracijo kot dr. Breclj v ljubljanski skupščini, z njo pa se je strinjal tudi medjimurski poslanec dr. Ivo Kečkeš v imenu Hrvaške pučke stranke – v pričakovanju, da bodo tudi Hrvatje dosegli zakonodajno avtonomijo s sedežem v Zagrebu. Napovedal je svoje sodelovanje v klubu SLS.

Predsednik kluba SDS Lovro Petovar je glede omejitve delovanja oblastne skupščine le na gospodarsko-socialne zadeve in urejevanje financ ponovil vsa načelna stališča Na-

prednega kluba v Ljubljani. Obžaloval je, da je večina prekršila demokratična in parlamentarna načela pri volitvah skupščinskih funkcionarjev, kar je označil za odklonitev lojalnega sodelovanja z opozicijo in onemogočanje njene nadzorne naloge. Strankarstvo je označil kot poglavito nevarnost za samoupravo. Petovar je komentiral pomembne naloge oblastne samouprave pri reševanju problematike prometnih zvez, kmetijstva, zdravstva in socialne politike ter izjavil, da bodo poslanci SDS ukrepe za izboljšanje teh področij podpirali ne glede na predlagatelje.

Tudi predsednik kluba poslancev HSS dr. Ante Odić je izrazil nezadovoljstvo zaradi ravnanja SLS pri volitvah vodstva oblastne samouprave. Klub temu pa se poslanci HSS ne bodo opredelili za načelno opozicijo, temveč zahtevajo od SLS lojalnost, ki bo tudi temelj njihovega delovanja v oblastni skupščini. Prevlada egoizma nad etiko bi bila smrtni udarec zanjo. Ob opredelitvi svojega delovanja v mariborski oblastni skupščini v skladu z ljudskimi interesi pa je HSS kot dolgoročni cilj opredelila izločitev Medjimurja iz mariborske oblasti in oblikovanje samostojne varaždinske oblasti.

Poslanec NRS dr. Rudolf Ravnik je v svoji deklaraciji poudaril, da bo skupaj z dr. Alojzijem Goričanom sodeloval s poslanskim klubom SLS. NRS si bo prizadevala, da se obstoječa samouprava čim bolj razširi ter omili dosednji upravni in politični centralizem, ki je bil ovira za konsolidacijo države. Ob podpori reševanju gospodarske in socialne problematike pa je posebej poudaril potrebo, da postane oblastna skupščina hkrati tudi »zaščitnica in pospeševalnica naše kulture in ljudske prosvete.« Opredelil se je za usvarjalno delo in proti strankarskim političnim preprirom v njej.

Programskim izjavam, v katerih so se vse stranke odločile za pozitivno delo v oblastnih skupščinah, je ob volitvah oblastnih odborov sledil oster spopad med skupščinsko večino in opozicijo, ki je hotela dobiti v teh pomembnih izvršilnih organih oblastne samouprave svojega predstavnika. Zato so opozicijski poslanci v obeh oblastnih skupščinah poudarili potrebo po uveljavitvi proporcionalnega načela pri volitvah oblastnih odborov, ki naj bi po predlogu SLS zaradi racionalnosti štel le najmanjše možno število petih članov in desetih namestnikov. Polemično razpravo je v ljubljanski oblastni skupščini začel dr. Kramer, ki je predlagal volitve po proporcionalnih določilih poslovnika iz leta 1922, predsednik dr. Natlačen pa mu je odgovoril, da spremembe njegovih določil iz februarja 1927 ne predpisujejo proporca in se bodo zato volitve članov oblastnega odbora izvedle po načelu absolutne večine. Temu pojasnilu je sledil opozicijski očitke, da hoče SLS »svojo večino izrabljati« takoj; Natlačen je odgovoril, da bi tako ravnala tudi nasprotna stran, če bi absolutno zmagala.

Še bolj se je razplamtela razprava v mariborski oblastni skupščini. Začel jo je socialistični poslanec Viktor Grčar, ki je uvodoma poudaril, da le socialisti niso dali programske deklaracije, da pa »to molčanje pove dovolj.« Kritiziral je obstoječo državno ureditev, nepripravljenost na revizijo ustave, boje med centralističnimi in avtonomističnimi silami ter zahteval spremembo uprave. Država bi se ne smela vmešavati v delovanje samouprav: »Ako bo oblastna skupščina delala pod knuto višje oblasti, je boljše, da se danes razidemo.« Po navedbi podatka o velikem številu glasov, ki jih je dobila opozicija v mariborski oblastni skupščini, je poudaril dolžnost večine, da pri upravljanju tudi ta del vo-

lilcev pride do veljave. Opredelitev večinske stranke za proporcionalne volitve oblastnega odbora bi bila hkrati dokaz njene privrženosti samoupravi. Proporcionalne volitve sta zahtevala tudi predstavnika SDS in HSS ter poudarila, da skupščina lahko sama določi volilni sistem. Pri glasovanju je bil opozicijski predlog seveda zavrnjen z večino glasov.

Z absolutno večino so bili nato v ljubljanski oblastni odbor izvoljeni dr. Marko Natlačen, dr. Anton Brecelj, dr. Juro Adlešič, dr. Anton Milavec in župnik Peter Hauptman, v mariborski oblastni odbor pa dr. Josip Leskovar, Alojzij Zupanič, Marko Kranjc, dr. Andrej Veble in Jurij Kugovnik. Tako je SLS poleg predsedstva obeh oblastnih skupščin prevzela tudi vsa mesta v oblastnih odborih, kar je vlogo opozicije v oblastnih samoupravah zelo oslabilo.

Začasni poslovnik je določal, da morajo oblastne skupščine prvi dan zasedanja na popoldanski seji po proporcionalnem načelu izvoliti tri stalne odbore: za proračun in vse finančne predmete, za vse oblastne uredbe in ostale predloge ter za prošnje in pritožbe. Ti so imeli nalogo, da obravnavajo zadeve vsak s svojega delovnega področja in pripravijo poročila o njih za plenarne skupščinske seje, da poslanci lahko o njih sklepajo. Kljub temu, da so imeli navedeni skupščinski odbori le začasni značaj, kajti skupščine so imele pravico s svojimi poslovniki določiti oziroma razširiti tako število odborov kot tudi njihovo sestavo, se je na popoldanskih sejah ljubljanske in mariborske oblastne skupščine razvnela razprava glede načina uveljavitve proporcionalnega načela pri njihovi izvolitvi. Oblastni poslanci v Ljubljani so se odločili, da bodo začasni odbori imeli po pet članov, v Mariboru pa so se sporazumeli za štiričlanske odbore. Za volitve so v obeh skupščinah sestavili za vsak odbor posebno večinsko in posebno opozicijsko kandidatno listo. Tako v Ljubljani kot v Mariboru je bil izvoljen v vsak odbor le po en predstavnik opozicije, pri njihovem konstituiranju pa je večina iz svojih vrst izvolila tudi vse predsednike in tajnike posameznih odborov. Vsi odbori so takoj začeli z delom, kajti predsedstvi skupščin sta jim dali v obravnavo številne predloge skupin poslancev oziroma poslanskih klubov. V ljubljanski oblastni skupščini so poslanci na 2. seji izročili predsedniku nekaj predlogov oziroma vlog za ureditev gmotne osnove za delovanje oblastnih samouprav in za spremembo začasnega poslovnika ter za ureditev nujnih socialnih problemov, vložena pa je bila tudi prva poslanska interpelacija. V še večji meri so izkoristili pravico do oblikovanja predlogov poslanci mariborske oblastne skupščine. Tako so poslanci SLS za svoje volilne okraje izdelali prave inventure več deset aktualnih gospodarskih, socialnih in prosvetnih potreb, ki naj bi jih pomagala reševati oblastna samouprava.⁴¹¹

V ljubljanski oblastni skupščini so poslanci oblikovali tri poslanske klube: klub SLS (40 članov in en gost), Napredni klub (6 članov) in klub SKS (5 članov), v mariborski oblastni skupščini pa so se poslanci združili v štiri klube: klub SLS (42 članov in 2 gosta), Narodni seljački klub (HSS in SKS – 11 članov), klub SDS (6 članov) in klub socialistične stranke (3 člani).⁴¹²

⁴¹¹ Zapisnik 2. seje ljubljanske oblastne skupščine 23. 2. 1927 v fasc. 34, fond 92; Stenografski zapisnik in Zapisnik 2. in 3. seje mariborske oblastne skupščine 23. 2. in 25. 2. 1927 v fasc. 10 in 11, fond 93 v ARS.

⁴¹² Sestavo posameznih klubov in njihovih predsedstev glej v prilogi B.

Dr. Juro Adlešič

Dr. Anton Breclj

Dr. Anton Milavec

Župnik Peter Hauptman
(leta 1927)

Prof. Evgen Jarc (leta 1928)

Odborniki ljubljanskega oblastnega odbora

Ljubljanski oblastni odbor je imel sedež v poslopju
Kmetijske družbe za Slovenijo (sedaj stavba Slovenske
akademije znanosti in umetnosti)

Po prvih sejah oblastnih skupščin sta se konstituirala tudi oba oblastna odbora. Za predsednika ljubljanskega oblastnega odbora je bil izvoljen dr. Natlačen, ki je prevzel tudi vodenje personalnih, občinskih in splošnih kulturnih zadev, vsak odbornik pa je skrbel za enega ali več referatov. Hauptman je prevzel finance in statistiko, dr. Adlešič javna dela, promet, obrt in industrijo ter skrb za strokovno izobraževanje s tega področja, dr. Milavec kmetijstvo, zadrugišstvo, zavarovanje, kmetijsko strokovno izobraževanje ter upravljanje ustanov s tega področja, dr. Breclj pa zdravstvene, humanitarne in socialne zadeve.⁴¹³ Za predsednika mariborskega oblastnega odbora je bil izvoljen dr. Leskovar, ki je prevzel tudi resor za javna dela, druge naloge pa so bile razdeljene med vse odbornike. Kranjc je prevzel finančne in zadrugišne zadeve ter upravljanje zdravilišč, Zupanič kmetijstvo, dr. Veble zdravstvo, socialne in humanitarne zadeve ter nadzor nad občinami in oblastnimi denarnimi zavodi ter Kugovnik obrt, trgovino in industrijo, strokovno izobraževanje in prosveto.⁴¹⁴ Oba oblastna odbora sta se takoj lotila reševanja nekaterih najbolj perečih zadev za začetek delovanja oblastnih samouprav.

Začetku delovanja oblastnih skupščin je veliko pozornost posvetilo slovensko politično časopisje. Glasila posameznih strank so podobno prikazovala zlasti nastope svojih oblastnih poslancev, komentarji o pomenu tega dogodka pa so bili intonirani različno: katoliški tisk je bil vznesen, opozicijski pa hudo kritičen. Slovenec je »važnemu trenutku v politični zgodovini slovenskega naroda,« kot je ocenil otvoritev oblastnih skupščin, posvetil kar pet strani, o poteku prve seje ljubljanske oblastne skupščine pa je objavil poročilo po stenografskem zapisniku. Po poudarku, da so poslanci SLS z udeležbo pri maši pokazali moralne temelje svojega bodočega delovanja, je ugotovil, da so prve skupščinske seje potekale mirno in dostojanstveno. Vztrajni avtonomistični boj SLS naj bi po njegovem mnenju prisilil skromno opozicijo, da se je opredelila za pozitivno delo v oblastnih samoupravah, ki edine lahko vzbujajo Slovencem upanje v boljšo prihodnost po hudih razočaranjih z uveljavitvijo centralizma. Kritiziral je SDS, da odreja oblastni skupščini »vsakršni politični pomen za naš narod, ki mu je samo del nekega neobstoječega naroda.« Skrbelo ga je, ker vodilna liberalna stranka slovenskemu narodu odreja pravice »zakonodajne samostavnosti in samoupravnosti ...« Poudaril je velik pomen delovanja SLS za popolno avtonomijo združenega slovenskega naroda, poročili velikih županov pa sta pokazali, v kakšnem stanju prevzemajo svoje naloge oblastne samouprave, potem ko je centralizem izčrpal iz Slovenije ogromno milijonov, ne da bi skrbel za njeno blagostanje.⁴¹⁵ Slovenec je prav tako poročal o sejah mariborske oblastne skupščine, podrobneje pa je njihov potek prikazal mariborski katoliški list Slovenski gospodar.⁴¹⁶ Kot zgodovinski dan je v svojem članku ocenil začetek delovanja oblastnih skupščin tudi list kočevskih Nemcev.⁴¹⁷

⁴¹³ Zapisnika 1. in 2. seje ljubljanskega oblastnega odbora 23. 2. in 25. 2. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS.

⁴¹⁴ Zapisnik 1. seje mariborskega oblastnega odbora 25. 2. 1927 v fasc. 12, fond 93 v ARS.

⁴¹⁵ Slovenec, št. 44, 24. 2. 1927, Otvoritev oblastnih skupščin.

⁴¹⁶ O 1. seji je pisal Slovenski gospodar v št. 8, 27. 1. 1927.

⁴¹⁷ Gottscheer Zeitung, št. 7, 1. 3. 1927. To glasilo je oblastne skupščine označilo kot deželne zборе, list Marburger Zeitung (št. 44, 24. 2. 1927) pa je pisal o začetku delovanja okrožnih zborov. Kočevski list je nato spremljal predvsem delo ljubljanske oblastne skupščine, Marburger Zeitung pa mariborske oblastne skupščine.

Odborniki mariborskega oblastnega odbora (z leve Jurij Kugovnik, dr. Andrej Veble, dr. Josip Leskovar, Alojz Zupanič, Marko Kranjc)

Mariborski oblastni odbor je začel delovati v poslopju velikega županstva (sedaj mestna občina)

Nastope in stališča opozicijskih poslancev SDS na prvih sejah so obsežno predstavila zlasti tri strankina glasila, Jutro, Slovenski narod in mariborski Tabor.⁴¹⁸ Osrednje glasilo SDS je v komentarju poudarilo, da se je s prvimi sejami oblastnih skupščin začelo z zakasnitvijo »veliko delo na decentralizaciji uprave in za provedbo prave ljudske avtonomije,« njihov potek pa ne obeta dobrih rezultatov. Kot nespametno in škodljivo je ocenilo odločitev SLS, da je svojo »ogromno večino« v obeh oblastnih skupščinah izrabila za radikalizacijo svoje politike, kakršno je vodila v nekdanjem kranjskem deželnem zboru. Toda v njem je bil njen strankarski absolutizem omejen vsaj do te meje, da je opozicija lahko sodelovala v predsedstvu in deželnem odboru, v oblastnih skupščinah pa je SLS uveljavila »popolno izrabo večinske pozicije« ne le pri volitvah predsedstev in oblastnih odborov, temveč je svoje interese udejanjila tudi pri oblikovanju skupščinskih odsekov. Na ta način ta stranka prevzema izključno odgovornost za delovanje oblastnih samouprav, takšen začetek njihovega delovanja pa je slab. Kot neprimerno je Jutro označilo tudi postavljanje državnopravnih zahtev SLS »v skromnih« oblastnih skupščinah, kajti lahko se udejanjijo le v Narodni skupščini. Razumeli bi jih, če bi bila SLS v opoziciji, toda sedaj je članica vlade, ki lahko vsak trenutek predlaga parlamentu takšne ustavne spremembe. Deklaracija SLS ne more prikriti dejstva, »da je ravno v tej nekdanji bistveni programatični točki na popolnem umiku in da ljubljanski in mariborski slavnostni topovski streli v čast avtonomni Sloveniji le še maskirajo beograjsko kapitulacijo.« SDS je predlagala, da se gospodarska, kulturna in socialna »zajednica« ljubljanske in mariborske oblasti pokaže ne s frazami o avtonomiji Slovenije, temveč »z realnimi dejanji«. Kot pozitivno pa je Jutro ocenilo tehnično solidarnost opozicije kot napredne fronte proti »strankarskemu absolutizmu klerikalne večine«. Na trditev, da je SLS edina prava zastopnica slovenskega naroda pa je vodilni liberalni list odgovoril, da tvorijo napredne manjšine v obeh oblastnih skupščinah »znamen in to po svoji duševni, gospodarski in socialni kulturni in politični zavednosti najpomembnejši del naroda.«⁴¹⁹

Na te očitke je Slovenec obsežno odgovoril in odrekel SDS pravico, da se sedaj sklicuje na demokratična načela, ki jih je v dolgih letih svojega vladanja teptala. Naštel je celo vrsto njenih grehov, kot so bili ščitenje orjunaškega nasilja, razpusti občinskih odborov, uveljavitev premoči le dveh glasov v ljubljanskem mestnem svetu za prevzem vseh vodilnih funkcij, imenovanje svojih privrženecv v cestne zastoje ter preganjanja učiteljstva in uradništva. Ravnanje SLS pri konstituiranju oblastnih skupščin je bilo po Slovenčevem mnenju pravilno zato, da se jih reši pred kvarnim vplivom strank, ki so nasprotne slovenskemu narodu in krive za uničenje njegovega blagostanja. SDS je z dosedanjim delovanjem izgubila pravico, da se pritožuje nad »klerikalnim« nasiljem. Poudaril je tudi, da se SLS upravičeno šteje za edino zastopnico slovenskega naroda, kajti stranka, ki ga v svojem programu ne priznava in so zanjo Slovenci le del neobstoječega naroda, niti ne prizna Slovenije kot »posebno nacionalno in historično ter kulturno ozemlje«, ne more predstavljati »niti Slovencev, niti Slovenije«. Glede postavitve zahteve za avtonomijo združene Slovenije v oblastnih skupščinah pa je Slovenec poudaril, da so take deklaracije običajne v samoupravnih zborih »po vsem parlamentarnem svetu«. Sicer pa je takšno

⁴¹⁸ Slovenski narod in Tabor, št. 44, 24. 2. 1927.

⁴¹⁹ Jutro, št. 47, 24. 2. 1927.

zahtevo SLS postavila že v Ustavodajni skupščini. Glede revizije ustave je Jutru dobro znano, da je zaklavzurirana s tripetinsko večino po zaslugi Žerjavovih in Pribičevičevih demokratov, ki so kot zagrizeni centralisti vse zahteve za njeno spremembo denuncirali kot protidržavna dejanja. Vprašal je tudi SDS, zakaj je poslala v oblastne skupščine večinoma same politike, če jih šteje le za gospodarske institucije.⁴²⁰ Na zahteve dr. Kramerja, naj oblastna skupščina za vrnitev vseh nekdanjih deželnih davščin toži centralno vlado pri najvišjem upravnem sodišču, tj. Državnem svetu, je Slovenec odgovoril, da so jih prav samostojni demokrati »rinili belgrajski čaršiji v nikdar polno centralno blagajno«. Poudaril je, da bo delegacija SLS znala v Beogradu braniti interese obeh slovenskih oblasti, samostojni demokrati pa se nimajo pravice predstavljati kot branitelji interesov Slovenije.⁴²¹

Glasilo SKS je za prve seje oblastnih skupščin ugotovilo, da so imele zgolj formalni značaj, ker vlada ni poskrbela za finančna sredstva za uspešen začetek delovanja oblastnih samouprav. Poročili velikih županstev sta tudi pokazali, »kako silno je vlada zanemarjala Slovenijo«.⁴²² Do oblastnih samouprav so bili zelo kritični tudi v socialističnem taboru. Delavska politika je obsojala zlasti klerikalno nedemokratsko ravnanje pri uveljavitvi absolutne oblasti v oblastnih samoupravah ter kritizirala njihovo popolno finančno odvisnost od Beograda.⁴²³ V tem pogledu je še bolj radikalno kritiko objavil list ilegalne komunistične stranke Enotnost. Ta je uvodoma poudarila, da bi bil za nove korporacije glede na njihovo odvisnost od centralne vlade in velikih županov ustrezen naziv »brezoblastne« skupščine. Kritizirala je dejstvo, da nobena slovenska politična stranka ni niti poskušala zanje uporabiti slovenskega imena. Sicer pa je ugotovila, da oblastne skupščine niso bile sklicane zaradi ljudskih zahtev, temveč zato, ker jih beograjska vlada nujno potrebuje, da ji bodo delale »tlako« in da ji bodo »pufarji« za odbijanje naraščajočega nezadovoljstva ljudstva. Za SLS je zapisala, da je z izdajalskim vstopom v vlado kapitulirala pred centralizmom in da je zanjo avtonomija »samo lestvica« za povzpetje na oblast. Za ogromno večino slovenskega naroda pa je zahteva za samostojno in združeno Slovenijo načelna zahteva. To je tudi stališče Enotnosti in zato je ostro kritizirala deklaracijo socialistarja I. Sitarja v oblastni skupščini, ker ni zahteval avtonomije Slovenije v federaciji z drugimi narodi. Prav tako je obsodila tudi njegovo glasovanje s »patentiranimi centralisti« na prvih sejah. Tako se je centralistični program SSJ pokazal »na delu«.⁴²⁴

Ob konstituiranju oblastnih skupščin so vse pomembne slovenske politične stranke konkretizirale svoje načelne programe v zvezi s problematiko oblastnih samouprav. Na radikalne predloge SDS za ureditev financ oblastnih samouprav v Beogradu ter na njeno poudarjanje potrebe po sodelovanju samouprav ljubljanske in mariborske oblasti so vplivale aktualne politične razmere. SDS je tudi na ta način obračunavala z SLS in ji kot

⁴²⁰ Slovenec, št. 45, 25. 2. 1927.

⁴²¹ Slovenec, št. 46, 26. 2. 1927.

⁴²² Kmeti list, št. 9, 2. 3. 1927.

⁴²³ Delavska politika, št. 17, 26. 2. in št. 18, 2. 3. 1927.

⁴²⁴ Enotnost, št. 8, 3. 3., Brezoblastne skupščine prvič na tlaki, in št. 10, 17. 3. 1927, Sitar v okrožni zbornici.

vladni stranki nalagala težke naloge za izbojevanje zadostnih finančnih sredstev iz osrednjega proračuna, kot opozicijska stranka pa je lahko tudi omilila nekatera svoja skrajno centralistična stališča in jih prilagodila večinskim slovenskim avtonomističnim težnjam. SLS je ob konstituiranju izrabila svojo absolutno večino in poslovniške možnosti za popoln prevzem oblastnih skupščin in oblastnih odborov v svoje roke. To je povzročilo soglasno obsodbo raznolike opozicije in je pomenilo posnemanje liberalnih metod po letu 1921. Pomembna razlika pa je bilo dejstvo, da je bila SLS absolutno najmočnejša slovenska stranka, JDS oziroma SDS pa je lahko v Sloveniji prevzela oblast le ob opori na centralistične sile zunaj nje. Konstituiranje oblastnih skupščin in oblastnih odborov pomeni začetek obdobja intenzivnih prizadevanj, da bi v Sloveniji preko oblastnih samouprav urejali čim več in čim uspešneje številne pomembne gospodarsko-socialne in prosvetno-kulturne zadeve, ki jih je centralistična državna uprava več let neustrezno reševala ali zanemarjala, kar je škodovalo razvoju in napredku slovenskega naroda.

Ostri strankarski spopadi ob sprejemanju skupščinskih poslovnikov

Pomembnosti poslovnika za delovanje oblastnih skupščin sta se zavedali tako večina kot opozicija, saj so že določila začasnega poslovnika pomembno vplivala na izvolitev organov oblastne samouprave. SLS je za utrditev svoje moči sklenila takoj izbrati še možnost, da vsaka oblastna skupščina v zakonskih mejah sprejme svoj poslovnik, s katerim nadomesti od ministra za notranje zadeve predpisan začasni poslovnik.⁴²⁵ Iz protestov opozicijskih poslancev v mariborski oblastni skupščini proti naglici pri sprejemanju novega poslovnika se vidi, da so funkcionarji SLS že pred prvimi sejami izdelali njegov enoten osnutek, formalno pa naj bi to nalogo opravil poseben odbor za poslovnik. Ljubljanski oblastni skupščini je spremembo poslovnika iz leta 1922 predlagal kar oblastni odbor že na svoji 1. seji. Najprej je imela na dnevnem redu sprejem novega poslovnika mariborska oblastna skupščina na seji 25. februarja, tri dni kasneje pa so o njem odločali tudi oblastni poslanci v Ljubljani.⁴²⁶

O značilnostih predloženega poslovnika sta poročala v mariborski oblastni skupščini predsednik odbora za poslovnik M. Kranjc, v ljubljanski oblastni skupščini pa E. Jarc kot predsednik odbora za uredbe, ki je pred plenarno sejo obravnaval njegov osnutek. Po uvodnem poudarku, da je poslovnik »najvažnejši instrument vsakega zastopstva«, sta oba referenta navedla, da temelji predlagani osnutek na pozitivnih izkušnjah poslovnikov nekdanjega kranjskega deželnega zbora in dunajskega Državnega zbora, Narodne skupščine in prakse parlamentarcev v Beogradu ter začasnega poslovnika, z njim pa se želi doseči racionalno delovanje oblastnih skupščin in preprečiti obstrukcijo.

Kranjc se je omejil le na kratko obrazložitev, v kateri je poudaril, da se morajo razprave v skupščini osredotočiti na »najpomembnejše« in da je naloga njenega intenzivnega de-

⁴²⁵ Člen 62 Zakona o oblastni in sreski samoupravi ter člen 63 Uredbe o poslovnem redu v oblastni skupščini.

⁴²⁶ Stenografski zapisnik in zapisnik 3. seje mariborske oblastne skupščine 25. 2. 1927 v fasc. 10 in 11, fond 93; zapisnik 3. in 4. seje ljubljanske oblastne skupščine 28. 2. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS.

lovanja skrbeti tudi za delo oblastnega odbora. Omejitev govorov zahtevajo tudi finančni razlogi, z njo pa se ne preprečuje stvarna kritika opozicije – toda zanjo je vendarle treba določiti mejo. Z zadovoljstvom je prav tako ugotovil, da je predstavnik opozicije konstruktivno sodeloval v odboru za poslovniki, ki je njegove predloge – kolikor je bilo mogoče – upošteval pri spremembah posameznih členov.

Tudi odbor za uredbe ljubljanske oblastne skupščine je na svojih sejah spremenil nekaj členov osnutka poslovnika. Njegov poročevalec je pomen poslovnika podrobno razložil in ugotovil, da so njegove pomanjkljivosti lahko krive za številne neuspehe parlamentarnih zastopstev. Poudaril je: »Demokratski parlament se ne sme ponižati samo do mašine, ki bi samo govoril in govorančil, ampak mora znati sam v sebi združevati disciplino in delazmožnost.« Moderni parlamentarizem potrebuje uveljavitev »avtoritete predsednika in večine, ki nosi naravnost odgovornost za vse delo skupščine.« Ob teh izhodiščih pričakuje ugovore opozicije, posebej zaradi le delne uveljavitve proporca. Glede negativnih posledic njegovega celovitega izvajanja se je skliceval na angleške parlamentarne izkušnje. Kot značilnost demokratičnih držav je navedel dobro organizirane stranke, za uspeh parlamentarnega dela pa je porok njihovo čim manjše število in njihova čim večja moč. Glede na to, da večina nosi vso odgovornost za delovanje oblastne samouprave, je logična zahteva, da so vsi funkcionarji skupščinskega predsedstva in oblastnega odbora le iz njenih vrst. Opozicija izvaja nadzor v posameznih odsekih, v katere se v modernih parlamentarnih zastopstvih prenaša težišče dela, ne pa v govore na plenarnih sejah. Zato je nujna omejitev nepotrebne govornosti, ki morda koristi in je vseh posameznikom, ne koristi pa pri reševanju obravnavanih zadev. Iz svoje parlamentarne prakse je še dodal, da je večina takih govorov na plenarnih sejah »govornost za žurnaliste« in da bi »na zunaj« vžgali. Na izkušnjah avstrijskega parlamenta temeljijo ukrepi za onemogočanje obstrukcije, kot so določila o uvrstitvi nujnih poslanskih predlogov na konec sej. Avtoriteto predsednika skupščine naj bi povečala njegova pravica, da odloča o načinu glasovanja. Pozval je poslance, da podprejo tudi resolucijo o poslanski imuniteti. Ta je nujna glede na pomembne zadeve, ki jih prevzemajo oblastne samouprave od državne uprave. Svoja izvajanja je sklenil z besedami: »Če ne bomo imeli proste besede, potem je konec našega dela.« Svojo razlago poglobitnih značilnosti poslovnika je Jarc končal z željo po sodelovanju z opozicijo, ki naj ne pomeni sovražstva. Delovanje oblastnih skupščin v Sloveniji bo zgled tudi za vse druge v državi, ker je znano, da je bila Kranjska »po svojem deželnem zboru upravljana tako kot malokatera druga pokrajina« in »najbolje organizirana samoupravna edinica«. ⁴²⁷

V načelni razpravi je prišlo najprej v mariborski oblastni skupščini, še bolj odločno pa nato v ljubljanski oblastni skupščini do burnih protestov opozicije proti tistim členom poslovnika, ki so omejevali njeno delovanje in vlogo v oblastni samoupravi oziroma privilegirali večino. Kritike je bila deležna tudi naglica pri njegovem sprejemanju, ki onemogoča temeljito razpravo. Poslanca SSJ V. Grčar in J. Petejan sta omejitvena določila poslovnika glede trajanja govorov, postavljanja predlogov in interpelacij ocenila kot kršitev parlamentarizma, svobode, demokracije in samouprave. Sodila sta, da ta določila

⁴²⁷ O poteku 3. in 4. seje ljubljanske oblastne skupščine je Slovenec (št. 48, 1. 3. 1927) objavil podrobno poročilo, pretežno povzeto po stenografskem zapisniku.

onemogočajo, da bi bili parlamentarni sklepi rezultanta stališč vseh dejavnikov in spreminjajo skupščinsko delovanje v »disciplinirano mašino«. Bojazen pred sabotiranjem dela je neopravičena, kajti gre le za uveljavitev pravice do izražanja stališč. Predsednik kluba SDS L. Petovar je kot posebno kruto in paradoksalno zavarovanje pred opozicijo ocenil določbo, da mora tudi interpelacije predložiti le skupina najmanj desetih poslancev. Prav tako je neustrezno dejstvo, da se lahko prepreči z izglasovanjem prehoda na dnevni red govore vseh prijavljenih govornikov. Ta določila bi bila morda ustrezna za avstrijski parlament z več sto poslanci, ne pa za številčno šibko oblastno skupščino. Predsednik Narodno seljaškega kluba A. Odič je svoja stališča razložil že v odboru za poslovniki; kljub temu, da je bilo sprejetih le nekaj njegovih predlogov, je sklenil podpreti poslovniki z utemeljitvijo, da je večina odgovorna za delo oblastne samouprave ter mora imeti zato tudi sredstva, da se bo le-to hitro in dobro izvajalo. Predstavniki večine so proteste in ugovore poslancev SSJ in SDS zavrnili, govore socialističnih predstavnikov pa ocenili kot nestvarne in žaljive. Poslanci SLS so jih tudi večkrat prekinjali z medkljici.

V ljubljanski oblastni skupščini so v zelo obsežni načelni razpravi predstavniki vseh opozicijskih strank oziroma klubov enotno odklonili temelje predloženega poslovnika, med njihovimi govori in odgovori večinskih funkcionarjev pa je prišlo do številnih polemičnih medkljic in tako hrupnih protestov, da jih je moral umirjati predsednik. Referent opozicije dr. Puc je poudaril nujnost parlamentarizma v demokratičnih državah, toda če se manjšini preprečuje svoboda izražanja, neovirano postavljanje nujnih predlogov in interpelacij, onemogoča zastopstvo v predsedstvu in oblastnem odboru ter izvajanje nadzora, je jasno, da odloča izključno večina, s čimer se parlamentarizem spreminja »v strankarsko diktaturo«. Poslovniki bi moral ščititi pravice manjšine, sedanja določila pa dajejo predsedstvu možnost, da jo onemogoči. Toliko pooblastil, kot jih z njim dobiva predsednik, ni v poslovniku nobenega parlamenta. Podvomil je v objektivnost oblastnega odbora in ga posvaril pred nevarnostjo, da »ne bo postal strankarska institucija SLS.« Če se bo poslovniki izvajal tako, kot bi bilo glede na določila »mogoče, potem je bolj pametno, da gremo takoj domov.« Ta načelna stališča referenta opozicije je še dopolnil dr. Kramer z ugotovitvijo, da ji poslovniki odreka običajne pravice v vsakem parlamentu in da njegova bistvena določila pomenijo večinsko odklonitev sodelovanja z manjšino. Opozoril je na dejstvo, da ima v Narodni skupščini vsak poslanec pravico do nujnih predlogov in interpelacij, v ljubljanski oblastni skupščini pa je posameznikom ta pravica odvzeta. Poslovniki »izrablja pravo majoritete v nasilje nad manjšino«, predsednika uveljavlja kot »komandanta« oblastne skupščine, oblastni odbor kot njen izvršilni organ pa postavlja »za nekaj nad nami stoječega, katerega delo ne sme nihče kontrolirati.« Način izigravanja proporca je po njegovem mnenju posmeh parlamentarizmu in demokraciji.

Na te opozicijske obtožbe je najprej odgovoril dr. Adlešič in poudaril, da je cilj omejitvenih določil le preprečiti kilometrske govore, s katerimi »bi ščuvali mase« in sejali sovraštvo, ter onemogočiti »brezplodno obstrukcijo«. S povečanjem števila članov odsekov bo lahko tudi opozicija prišla bolj do veljave v primerjavi z začasnim poslovnikom. Kot neutemeljeno je zavrnil tudi nezaupanje do oblastnega odbora. V repliki je dr. Puc ponovno zahteval, da se krivična določila poslovnika popravijo. Posebej ostro je kritiziral onemogočanje opozicije pri postavljanju nujnih predlogov. Večina je namreč po ugo-

tovitvi, da imajo vse opozicijske stranke le 12 poslancev, oblikovala določilo, da mora nujnost predloga s podpisom podpreti 15 poslancev, v bivšem kranjskem deželnem zboru pa je to lahko storila že skupina sedmih poslancev.⁴²⁸ Edinemu poslancu SSJ bo onemogočena tudi pravica do interpelacij. Poudaril je dejstvo, da je večina glede števila poslancev privilegirana, saj zastopajo 52.000 volilcev, skromno število opozicijskih poslancev pa kar 37.000 volilcev, pri čemer je sprožil žolčno polemiko o kvaliteti oziroma kvalificiranosti volilcev za večinski in opozicijski tabor.⁴²⁹ Ob sklepu načelne razprave je Jarc zavrnil očitke opozicije in poudaril, da ga »ni noben argument prepričal«, ter je zato predlagal prehod na podrobno razpravo o poslovniku, proti čemur so glasovali vsi opozicijski poslanci.

V razpravi o posameznih določilih poslovnika so opozicijski poslanci načelne pripombe konkretizirali v predlogih za spremembo spornih členov. V ljubljanski oblastni skupščini so jih oblikovali pisno,⁴³⁰ v mariborski oblastni skupščini pa so jih posredovali ustno. Tudi podrobna razprava je bila zelo ostra, velika prizadevanja opozicijskih poslancev za spremembo spornih členov pa so bila v Ljubljani povsem neuspešna. V Mariboru so dosegli nekaj manjših sprememb, ki niso spreminjale temeljnih izhodišč poslovnika. Zato se sprejeta poslovnika v nekaj členih razhajata.⁴³¹

K prvemu vsebinskemu sklopu poslovnika o konstituiranju skupščin oziroma izvolitvi organov oblastne samouprave ter o dolžnostih in pravicah poslancev so predstavniki opozicije v ljubljanski in mariborski oblastni skupščini zahtevali zlasti uveljavitev proporcionalnega načela pri volitvah tajnikov skupščine in oblastnega odbora. V Ljubljani je opozicija tudi zahtevala, da se nadzor nad delom oblastnega odbora uveljavi s pravico poslancev ali vsaj članov proračunskega odseka, da prisostvujejo njegovim sejam in da imajo vpogled v njegove uradne spise, vsi pa naj bi dobivali tudi pisna poročila o odborovih sklepih in odlokih. Prav tako se je zelo razvnela razprava glede pravice do dnevnic, ki jih je opozicija odrekala poslancem iz Ljubljane in članom oblastnega odbora, za katere so bile predvidene posebne nagrade. Predstavniki večine so poudarjali – nasprotno kot opozicija –, da oblastni odbor ni politično odgovoren skupščini, da bi navedene oblike nadzora ovirale njegovo delo in da so tudi predlagane gmotne odškodnine poslancem ustrezne. Vsi spreminjevalni predlogi opozicije so bili z absolutno večino zavrnjeni.

V obeh oblastnih skupščinah so imeli opozicijski poslanci številne predloge in pripombe k drugemu sklopu o poteku sej, predlagateljih za obravnavo posameznih zadev, o poslanskih pravicah do postavljanja nujnih predlogov in interpelacij ter o pošiljanju prošenj in pritožb oblastni skupščini. V tem sklopu so bila najpomembnejša določila, da dnevni red določa predsednik ter da predloge zanj lahko dajejo oblastni odbor, odseki in poslanci v

⁴²⁸ Člen 22. Poslovnika deželnega zbora kranjske vojvodine – Geschäftsordnung des Landtages für das Herzogtum Krain, sprejet 15. oktobra 1909, Ljubljana 1909.

⁴²⁹ Govore poslancev SDS v generalni debati je v celoti objavilo Jutro (št. 51, 1. 3. 1927), ki je tudi sicer obsežno poročalo o problematiki poslovnika.

⁴³⁰ V prilogi k zapisniku 3. seje ljubljanske oblastne skupščine je 22 manjšinskih predlogov dr. Dinka Puca in tovarišev k poslovniku.

⁴³¹ Podrobneje glej dokument št. 3 v prilogi A.

obliki samostojnih predlogov. Določeno število poslancev je lahko postavljalo tudi nujne predloge s prednostjo pri obravnavi, ki jo je morala potrditi še skupščina, ter interpelacije, ki pa jih je lahko odklonil predsednik, če so bile po njegovem mnenju žaljive. Oblastni skupščini so se lahko pošiljale tudi prošnje in pritožbe. Tudi o tej problematiki se je razvila široka razprava zlasti v ljubljanski oblastni skupščini, kjer sta dr. Puc in dr. Kramer nekatere člene ocenila kot nezakonite. Predstavniki opozicije so zahtevali omejitve pristojnosti predsednika, ki naj bi določal dnevni red s pristankom skupščine, za tajne se je pa naj bi bil potreben soglasen sklep poslancev. Razpravni jezik naj bi bil poleg slovenskega tudi srbohrvatski, izboljšajo naj se pogoji za delovanje novinarjev in se jim omogoči dostopnost stenografskih zapisnikov. Vsak poslanec naj bi imel pravico postavljati nujne predloge in interpelacije, ker predlagane omejitve kršijo njihove zakonite pravice. Enakopravno uporabo srbohrvatskega jezika je posebej predlagal poslanec Anton Širola-Brnas, ki je prosil skupščino tudi za podporo svojim predlogom za izboljšanje težkih gospodarskih razmer v okraju Kastav. Glede razpravnega jezika je Širola dobil odgovor poslanca SLS I. Mazovca v srbohrvatskem jeziku s poudarkom, da se ne želi »kratiti pravic bratskega hrvatskega naroda«, kateremu je izrekel v imenu skupščine simpatije. Poročevalec Jarc je ugotovil, da je vprašanje razpravnega jezika tako rešeno »via facti«.⁴³² Vse temeljne zahteve opozicije pa so predstavniki večine zavrnili z enakimi utemeljitvami kot že v splošni razpravi. Tako je bilo z absolutno večino izglasovano tudi določilo, da je treba za nujne predloge zbrati podpise 15 poslancev, za interpelacije pa vsaj pet. Očitke o nezakonitosti teh določil so spodbijali z dejstvom, da so podobne omejitve tudi v že sprejetem poslovniku mariborske oblastne skupščine in da nanje zastopnik velikega župana ni imel pripomb. V pečatu so poslanci določili še uradni naziv: »Skupščina ljubljanske oblasti kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev«.

Tudi v mariborski oblastni skupščini so opozicijski poslanci negodovali ob določitvah glede tajnih sej, delovanja novinarjev in določanja dnevnih redov. Daljša razprava se je razvila zlasti glede nujnih predlogov in interpelacij, za katere je dal odbor za poslovniki v razpravo drugačna določila, kot so bila v ljubljanskem oblastnem poslovniku – in sicer bi bilo potrebno za ene in druge zbrati po deset podpisov. Večina je z absolutno večino zavrnila opozicijska predloga, da bi imel pravico postavljanja nujnih predlogov vsak poslanec (kot je predlagal predstavnik SSJ) oziroma skupina petih poslancev (po predlogu predstavnika SDS). Izglasovala je tudi določilo o potrebnosti podpore desetih poslancev za interpelacije. Glede na številčno močno predstavništvo Medjimurja so poslanci kot razpravni jezik soglasno določili tudi srbohrvatski jezik. Vsi so prav tako soglašali z zahtevo za uvedbo poslanske imunitete. V pečatu so določili uradni naziv: »Oblastna skupščina mariborska kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev«.

Tretji sklop o delovanju skupščinskih odsekov je bil glede na določilo o njihovi izvolitvi po proporcionalnem načelu, s čimer je bilo zagotovljeno zastopstvo tudi opoziciji, najmanj sporen. Kljub temu pa je ob opozicijskih predlogih v ljubljanski oblastni skupščini, da se mora zagotoviti informiranost o delu odsekov z razmnožitvijo vseh njihovih poročil in z možnostjo vpogleda poslancev v njihove spise, javnost njihovega delovanja pa

⁴³² Poslanec J. Eppich je v polemični razpravi proti opoziciji poudaril, da takšnega predloga ni dala tudi za uporabo nemškega jezika.

naj bi zagotavljala tudi pravica novinarjev, da prisostvujejo sejam, prišlo do velike polemike. To je sprožila zlasti Pucova izjava, da je neobveščena večina poslancev SLS postala glasovalni stroj. Predstavniki večine so se z nekaterimi predlogi opozicije sicer strinjali, vendar so menili, da jih določila posameznih členov vsebujejo v širši obliki, odločno pa so zavračali vse zahteve za povečanje obveščenosti o delu odsekov. Za poslance SLS so poudarili, da so s skupščinskim gradivom dobro seznanjeni na sejah kluba. Z absolutno večino so bili tudi v tem sklopu zavrnjeni vsi predlogi opozicije. V mariborski oblastni skupščini so vsa določila glede odsekov sprejeli soglasno. Sprejete določil o možnosti, da se poleg treh stalnih odsekov, ki jih je določal že začasni poslovnik, ustanovijo še drugi za različna področja, znatno povečanje števila njegovih članov in določilo, da morajo praviloma obravnavati vse zadeve, o katerih sklepa plenum oblastne skupščine, so okrepili vlogo in pomen teh delovnih skupščinskih teles.

V četrtem sklopu, ki je vseboval člene o razpravi, glasovanju in vodenju zapisnikov, je opozicija odločno nasprotovala zlasti različnim oblikam omejevanja razprav. V tem pogledu je bilo pglavitno določilo, da smejo predstavniki vsakega kluba govoriti v proračunski razpravi eno uro (drugače le pol ure), posamezni govorniki v svojem imenu pa po pol oziroma četrto ure. Druga velika omejitev je bila možnost, da se lahko kadar koli predlaga konec razprave in prehod na dnevni red, s čimer se onemogoča razprava vsem prijavljenim govornikom, ki morajo nato izbrati predstavnika za razpravo pro in contra, poročevalec večine pa obravnavo zaključiti. Predsednik je dobil velika pooblastila, da prekine govornika, če kljub opozorilu ne bi razpravljaj o zadevi, ki je na dnevnem redu, ali pa bi po njegovi oceni kršil parlamentarno dostojanstvo. Odločal je tudi o načinu glasovanja. Glede zapisnikov je bilo pomembno določilo, da se jih vodita dve vrsti. Poleg zapisnika, ki mora vsebovati pglavitne podatke o poteku seje in njenih sklepih, za katerega lahko vsak poslanec zahteva popravek, overi pa ga oblastni odbor, ter ima tako uraden značaj, so se morale vse skupščinske razprave »v vsem obsegu stenografirati«. To omogoča celovit vpogled v potek plenarnih sej.

V mariborski oblastni skupščini je črtanje vseh omejitev zahteval le klub socialističnih poslancev, katerega člani so tudi edini glasovali proti takim členom. Manjšina pa je uspela doseči, da so tudi po sprejetju predloga za konec razprave lahko govorili še predstavniki vseh poslanskih klubov. V ljubljanski oblastni skupščini se je razprava spet hudo zaostila. Poročevalec manjšine dr. Puc je nevzdržnost omejevanja govorov utemeljeval zlasti zaradi sprejemanja zakonskih aktov, določilo o pravici, da člani oblastnega odbora lahko o zadevah svojega resorja razpravljajo kadar koli, pa je označil za »rabeljsko«. Predlagal je, naj se ga zato črta, predsednik pa bi tudi naj ne imel glasovalne pravice. Dr. Kramer je še posebej protestiral proti določilu, da se lahko sredi razprave izglasuje prost prehod na dnevni red. Poudaril je, da predlogi manjšine hočejo zaščititi njene »najprimitivnejše pravice« in da poslovnik njene poslance ustvarja za slabše v primerjavi z boljšimi iz vrst večine. Inž. Zupančič je za poslovnik poudaril, »da je reakcionaren« brez primere.

Predstavnika uredbodajnega odseka sta prav s potekom po njuni oceni brezplodne razprave o poslovniku, z izrečenimi obrekovanji in sumničenji utemeljevala nujnost omeji-

tvenih določil. Sicer pa se bodo razprave odvijale že v odsekih in klubih, medtem ko se naj za plenarne seje govorniki pripravijo »za stvarno razpravo«. Omejitvena določila so »pač posledica razmerja med večino in manjšino« ter sredstvo zoper obstrukcijo, za katero je večina vnaprej sumila opozicijo. Bila so tudi že v poslovniku kranjskega deželnega zbora⁴³³ in niso ovirala njegovega plodnega delovanja. Sploh pa naj bi razprava spominjala na prizor, ko je leta 1909 liberalec dr. Karel Triller raztrgal poslovník in ga vrgel proti voditelju SLS dr. Ivanu Šušteršiču. Z utemeljitvijo, »naj se nadaljuje delo iz leta 1914«, je predsednik uredbodajnega odseka Jarc predlagal sprejem tudi vseh njegovih predlogov, kar je večina tudi izglasovala.

Poslovník ljubljanske oblastne skupščine je bil nato z glasovi članov poslanskega kluba SLS sprejet v celoti, proti poslovníku mariborske oblastne skupščine pa sta glasovala le dva socialistična poslanca. Zapletlo pa se je, ko sta skupščinska predsednika razglasila njuno takojšnjo veljavnost. V Mariboru je namestnik velikega župana dr. Stare opozoril, da bi bilo glede na zakonska določila o nadzorni funkciji treba tudi poslovník dati v potrditev velikemu županu. Po pojasnilu skupščinskih funkcionarjev, da je poslovník interni akt in zato ne rabi potrditve, je od svojega stališča odstopil. V ljubljanski oblastni skupščini je razpravo proti takojšnji veljavnosti poslovnika sprožil dr. Kramer, saj naj bi imela po njegovem pravniškem mnenju značaj oblastne uredbe in bi zanj bila potrebna potrditev velikega župana. To njegovo tolmačenje je bilo zavrnjeno z enako utemeljitvijo kot v Mariboru.

Po sklepu razprave je ljubljanska oblastna skupščina kljub nasprotovanju poslancev SDS⁴³⁴ sprejela resolucijo o imuniteti svojih poslancev. Z njo so njeni člani pozvali osrednjo vlado, da »jo čim prej uzakoni« – po zgledu določil za poslance Narodne skupščine. Oblastnemu odboru je tudi naložila, da izposluje za poslance največje ugodnosti pri železniškem prevozu.

Sprejetje poslovnika je omogočilo dokončanje konstituiranja oblastne skupščine tudi glede oblikovanja odsekov. Mariborska oblastna skupščina je poleg omenjenih treh stalnih odsekov sklenila ustanoviti še odseka za socialno-politične zadeve in za kmetijstvo. Vse politične stranke so se sporazumele, da bodo imeli odseki po devet članov in namestnikov, od teh šest iz vrst poslancev SLS in tri iz opozicijskih strank. Glede na to, da poslanski klubi še niso mogli pripraviti seznama svojih predstavnikov za posamezne odseke, so se dogovorili, da takoj sestavijo le odsek za proračun in finance, ker bo moral sodelovati v pripravi predloga oblastnega proračuna za leto 1927. Svoje predloge za člane drugih odsekov naj bi klubi posredovali predsedstvu do 10. marca, pri čemer se šteje kakor da so bili izvoljeni že na 3. seji. Po tem soglasnem oblikovanju odsekov je predsednik dr. Leskovar izrazil upanje, »da bomo dobro shajali, čeravno smo včasih različnih mnenj.«

⁴³³ V poslovníku ljubljanske oblastne skupščine so številna omejitvena določila glede razprave povzeta po poslovníku kranjskega deželnega zbora (členi 43 do 58), toda v njem ni določen čas za trajanje govorov.

⁴³⁴ Predstavniki SDS so se strinjali z imuniteto po 87. členu Vidovdanske ustave, ki je določal, da se ne sme klicati na odgovornost poslancev zaradi delovanja pri izvrševanju mandata, ne pa tudi z določilom 88. člena, da skupščina odloča o pooblastitvi za pregon poslanca zaradi hudega kaznivega dejanja, ker bi bila možnost za pristranske odločitve oblastne skupščine.

Ljubljanska oblastna skupščina je poleg odsekov, kakršne so oblikovali v Mariboru, soglasno sklenila ustanoviti še odseka za obrt in trgovino ter za javna dela. Sporazumeli so se, da bo imel vsak odsek po deset članov in namestnikov, v vsakem pa bosta dva predstavnika opozicije. Na predlog poslanskih klubov so sestavili vse nove odseke z aklamacijo. Dva stalna odseka so dopolnili, medtem ko je petčlanski odsek za prošnje in pritožbe ostal nespremenjen. Vsi odseki so takoj izvolili svoje predsednike in tajnike,⁴³⁵ vse iz vrst SLS. Z absolutno večino je bil izvoljen za četrtega tajnika Gabrijel Oblak (SLS). Tako je bilo v ljubljanski oblastni skupščini sklenjeno konstituiranje v skladu z novim poslovnikom. Konec 4. seje je tudi v Ljubljani potekal v konstruktivnem soglasju in predsednik dr. Natlačen se je zahvalil za sodelovanje poslancem večine in manjšine.

Sprejetje poslovnikov po burnih in ostrih, mestoma tudi žaljivih obračunavanjih med večino in opozicijo, ki so nakazovali tudi pogosto značilnost bodočega delovanja oblastnih skupščin, je bilo pomembno dejanje v procesu udejanjenja nove oblike slovenskega parlamentarizma. S poslovnikoma, ki sta v znatni meri temeljila na poslovniku kranjskega deželnega zbora iz leta 1909, so bili določeni organizacijsko-tehnični pogoji za delovanje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine, pri čemer pa so njuna omejitvena določila in pristojnost predsednikov uporabljali proti opoziciji predvsem v primerih, ko so razprave dobile tudi politične razsežnosti. Poslovnika sta kljub malenkostnim razlikam – v mariborski oblastni skupščini je bila večina nekoliko popustljivejša do manjšine – prispevala k uveljavitvi cilja, da bi obe slovenski oblastni skupščini delovali čim bolj usklajeno in enotno. Na njuni osnovi sta se lahko skupščini dokončno konstituirali, pri oblikovanju odsekov pa se je z dodelitvijo ustreznega zastopstva vsaj delno pomirila opozicija, ki je sicer tudi v svojem časopisju⁴³⁶ izražala veliko nezadovoljstvo s sprejetim poslovníkom, s katerim je SLS še okrepila svoj dominantni položaj v oblastnih skupščinah.

Prvi ukrepi za delovanje oblastnih samouprav v Sloveniji

Oblastni skupščini in oblastna odbora so se takoj po konstituiranju lotili reševanja številnih organizacijskih, finančnih, pravnih in drugih ukrepov za čim prejšnji uspešni začetek delovanja oblastnih samouprav v Sloveniji. Na prvih skupščinskih sejah so oblastni poslanci razpravljali zlasti o nujnih uredbodajnih in finančnih zadevah, ki naj bi jih uredil že finančni zakon ob proračunu za leto 1927/28,⁴³⁷ o katerem je prav v tem času razpravljala Narodna skupščina, ter o organiziranju samoupravnih uradov in pooblastilih oblastnemu odboru za reševanje perečih problemov.

⁴³⁵ Zapisnik 4. seje ljubljanske oblastne skupščine 28. 2. in 1. 3. 1927 (nadaljevanje) v fasc. 34, fond 92 v ARS; poimenski seznam vodstev in članov posameznih odsekov je v prilogi B.

⁴³⁶ Jutro je dalo članku o sprejemanju poslovnika (št. 51, 1. 3. 1927) naslov *Novi poslovnik kot podlaga za uvedbo absolutizma SLS v oblastni skupščini*, *Delavska politika* pa je pisala (št. 18, 2. 3. 1927), da je skupščinska večina z njim nadela »nagobčnik« opoziciji.

⁴³⁷ Ker je zaradi strankarskih nasprotij potekalo zakonodajno delo v Narodni skupščini s težavami, se je uveljavila praksa, da so »spremembe zakonov, včasih pa tudi ureditev nove materije ... namesto s posebnimi zakonodajnimi akti izvajali tako, da so vsa taka določila vnesli v uvodni zakon k proračunu« (S. Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, 469). Finančni zakoni so bili zakonodajna značilnost v prvi Jugoslaviji.

Na seji ljubljanske oblastne skupščine 23. februarja je Evgen Jarc s skupino poslancev SLS podal predlog, naj skupščina naroči oblastnemu odboru, da sestavi oblastni proračun in zato takoj začne pogajanja z osrednjo vlado glede zagotovitve dohodkov za oblastno samoupravo in glede rešitve vprašanja deželne imovine. V imenu Naprednega kluba pa je dr. Dinko Puc v treh predlogih podrobno konkretiziral zahteve iz programske deklaracije za ureditev financiranja oblastnih samouprav. Zato naj oblastna skupščina pozove kraljevo vlado, da ji odstopi vse nekdanje deželne davščine in del trošarine, zagotovi ustrezne proračunske dotacije ter vrne deželno premoženje, kar naj bi bilo urejeno z amandmaji k finančnemu zakonu. Zahteval je tudi, da skupščina ugotovi nezakonitost Uredbe o oblastnih in sreskih proračunih, ker »postavlja vso finančno upravo oblasti popolnoma v odvisnost ministra financ« ter se na vse odločbe, ki bi temeljile na njej, pritoži na Državni svet. Oblastni odbor naj bi sestavil uravnoteženi oblastni proračun brez novih obdavčitev.

Na naslednji seji 28. februarja je oblastni odbor posredoval še predloge o razdelitvi samoupravnih poslov na pet oddelkov⁴³⁸ ter o pooblastilih, da prevzame deželno imovino in poskrbi za njen zemljiškoknjižni prenos na ljubljansko oblast, da uredi prostorska vprašanja ter da lahko razpolaga s sredstvi do 700.000 din za kritje nujnih tekočih izdatkov. Sestavil je tudi seznam 12 nekdanjih deželnih zakonov, za katere naj bi skupščina pri osrednji vladi izposlovala, da jih sme z uredbami spremeniti. Vse te predloge je dal predsednik v skladu s poslovnikom v predhodno razpravo finančnemu in uredbodajnemu odseku.⁴³⁹

Po poročilih predsednikov odsekov glede posameznih predlogov se je pri njihovem sprejemu na seji 1. marca 1927 razvnela razprava, v kateri so bili aktivni zlasti opozicijski poslanci. Ti so si prizadevali uveljaviti nekatere radikalne zahteve, ki bi jih skupščinska večina ne mogla uveljaviti. Opozicija je poskušala na ta način pokazati, da SLS tudi kot vladna stranka ne more uspešno reševati številnih problemov za hitro in učinkovito uveljavitev oblastnih samouprav. Tako so kritizirali, da je vlada namenila samoupravi ljubljanske oblasti od desetmilijonske vsote, namenjene oblastem, ki doslej še niso imele samouprav, le 700.000 din. Zahtevali so tudi, da se začne z gradnjo novega poslopja za oblastno skupščino in odbor ter njune urade. Tako večinski kot opozicijski predstavniki so bili enotnega mnenja, da v deželnem dvorcu za te namene ni mogoče iskati prostorov, ker bi s tem ogrozili delovanje slovenske univerze. Z utemeljitvijo, da mora v času, ko še ni sprejet proračun, oblastni odbor razpolagati z navedenim državnim kreditom, in da za novogradnjo zaenkrat ni sredstev, je skupščinska večina izglasovala navedena pooblastila oblastnemu odboru. Zavmila pa je vse tri finančne predloge Naprednega kluba, ker se je zavedala, da predlaganih radikalnih konkretnih zahtev poslanci in ministri SLS ne bodo mogli uveljaviti v Beogradu. Ob tem so predstavniki SLS očitali opozicijskim govor-

⁴³⁸ »I. Predsedstvene zadeve, personalije, občinske zadeve in splošne kulturne zadeve; II. Finance in statistika; III. Javna dela, promet, obrt in industrija ter skrb za tozadevno strokovno izobrazbo; IV. Kmetijstvo, združništvo, zavarovanje in tozadevna strokovna izobrazba ter upravljanje temu namenjenih službe in naprav; V. Zdravstvene, humanitarne in socialne zadeve.«

⁴³⁹ Zapisnika 2. seje 23. 2. in 3. seje 28. 2. ljubljanske oblastne skupščine v fasc. 34, fond 92 v ARS.

nikom SDS in SKS, da jih kot »legitimne očete« ustave ter Zakona o oblastni in sreski samoupravi pri predlogih vodijo »politični oziri ..., da bi nam metali polena pod noge«, ter jih spominjali, da doslej niso tako odločno zahtevali od države sredstev za Slovenijo. Očitani so jim tudi, da je bilo v času njihovega režima v Sloveniji pobranih celo več davkov, kot je določal razrez.⁴⁴⁰ Poročevalec manjšine dr. Kramer – njegovo zavzemanje za gmotno okrepitev in samostojnost oblastnih samouprav so spremljali vzkliki poslancev SLS, da je postal avtonomist – pa je dosegel glede deželne imovine dogovor z večino, da jo mora oblastni odbor prevzeti takoj in ne postopoma ter poskrbeti za prepis v zemljiški knjigi. Razprava o problematiki deželnega premoženja je bila zelo obsežna, iz nje pa naj povzamemo podatek, da so ocenili njegovo vrednost na okoli 250 milijonov dinarjev in da je bilo obremenjeno tudi z dolgi.

Soglasni potrditvi predlogov oblastnega odbora o razdelitvi samoupravnih referatov ter o pooblastilu za organiziranje uradov in zaposlitev uradništva je spet sledila obsežna razprava o problematiki spreminjanja deželnih zakonov. V njej je dr. Kramer poudaril, da razmerje med državno in oblastno zakonodajo še ni dovolj urejeno. Ob pravici oblastnih samouprav do izdajanja uredb k državnim zakonom pa je menil, da oblastna skupščina ne potrebuje pooblastila Narodne skupščine, da spreminja posebne, ozemljsko omejene zakone bivše dežele Kranjske, in da bi bilo v tem pogledu potrebno dobiti njeno »avtentično tolmačenje«. Odločno je nasprotoval praksi, da bi prosili za odobritev za vsak posamezni zakon, ker bi s tem »že principijelno priznali, da smo v tem oziru odvisni od dobre ali slabe volje vsakokratne vlade.« Med večino in manjšino je nato prišlo do sporazuma in načelniki parlamentarnih klubov so izoblikovali nov predlog, s katerim naj bi Narodna skupščina priznala vsem oblastnim skupščinam na ozemlju bivše Avstrije pravico, da glede na svoj delokrog v skladu z ustavo in zakoni spreminjajo, dopolnjujejo in razveljavljajo bivše deželne zakone.⁴⁴¹

Mariborska oblastna skupščina je o navedenih zadevah razpravljala na seji 25. februarja 1927. Oblastni odbor je posredoval poslancem v razpravo osnutek Uredbe o razdelitvi samoupravnih poslov, ki so bili nekoliko drugače razporejeni kot v Ljubljani.⁴⁴² Po načelni in specialni razpravi, v kateri sta socialistična poslanca Petejan in Möderndorfer poudarila, da samoupravni uradi ne smejo poslovati birokratsko, kot ravna državna uprava, in da oblastni odbor ne sme zlorabljati svojih nadzornih pristojnosti nad samouprav-

⁴⁴⁰ Leta 1925 so bili predpisani direktni davki z vsemi dokladami v znesku 242,450.840 din, vplačanih pa je bilo 292,602.501 din skupaj z indirektnimi davki pa 423,000.000 din. Od tega so avtonomne doklade znašale 63,000.000 din, naslednje leto pa so bile večje za 9,000.000 din.

⁴⁴¹ Zapisnik 4. seje ljubljanske oblastne skupščine 1. 3. 1927 (nadaljevanje); Slovenec, št. 49, 2. 3. in Jutro, št. 52, 2. 3. 1927, Velika debata o gospodarstvu naše samouprave v oblastni skupščini.

⁴⁴² I. Finančni oddelek, ki je imel nalogo opravljati tudi deželno premoženje ter potrjevati proračune občin in okrajnih zastopov; II. Oddelek za javna dela; III. Oddelek za kmetijstvo; IV. Oddelek za socialne stvari in zdravstvo; V. Splošni oddelek, ki je imel nalogo, da nadzira občinske in okrajne samouprave, pospešuje obrt, trgovino in industrijo, upravlja oblastne denarne zavode, podpira zadruženstvo, skrbi za strokovno izobraževanje in prosveto ter zbira statistične podatke. Uredbo je 15. 3. 1927 potrdil tudi veliki župan (UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 32, 24. 3. 1927, št. 118).

nimi občinami, je bila uredba sprejeta.⁴⁴³ Poslanci so nato soglasno sprejeli še dva predloga s pooblastili oblastnemu odboru. Naložili so mu, da nemudoma prevzame vso imovino bivših dežel na območju oblasti in uredi zemljiškoknjižno stanje, podvzame pa naj tudi vse ukrepe, da bodo prišle v njegovo razpolaganje vse deželne in županijske doklade ter pripadajoči samostojni davki po 23. februarju 1927. Dali so mu tudi pooblastilo glede preskrbe ustreznih prostorov in zaposlitve uradništva, posebnih finančnih pooblastil pa mariborski oblastni odbor od skupščine ni zahteval.⁴⁴⁴

Na prvih sejah sta obe oblastni skupščini sprejeli pomembne sklepe za povečanje svojih uredbodajnih pristojnosti ter dali oblastnima odboroma pooblastila za reševanje nujnih zadev za začetek delovanja oblastnih samouprav. Najpomembnejša in najzahtevnejša naloga oblastnih samoupravnih organov je bilo sprejetje oblastnega proračuna za leto 1927 v dveh mesecih po prvi skupščinski seji.⁴⁴⁵ Prav s koncem prvih sej oblastnih skupščin je sovpadalo imenovanje novih velikih županov ljubljanske in mariborske oblasti, kar je bilo glede na njihove velike pristojnosti pomembno za delovanje oblastnih samouprav. Te so morale tudi od velikih županstev, ne le od ministrstev prevzeti več tehničnih zadev, potek prenosa pa je bil odvisen od pripravljenosti velikih županov za sodelovanje z oblastnimi samoupravami. Jasno je, da je lahko to delo potekalo brez težav, če so bili vsi funkcionarji strankarsko enako opredeljeni. Ta pogoj je bil izpolnjen 28. februarja 1927 s kraljevim imenovanjem vladnega svetnika dr. Frana Vodopivca za velikega župana ljubljanske oblasti in sodnega svetnika dr. Frana Schaubacha za velikega župana mariborske

Dr. Fran Vodopivec

Dr. Fran Schaubach

⁴⁴³ V zapisniku 3. seje mariborske oblastne skupščine 25. 2. 1927 (v fasc. 11) je podatek, da je bila uredba sprejeta soglasno, stenografski zapisnik iste seje (fasc. 10, fond 93) pa navaja, da so proti njej glasovali socialistični poslanci.

⁴⁴⁴ Prav tam.

⁴⁴⁵ Zakon o oblastni in sreski samoupravi je v 69. členu določal, da mora skupščina v dveh mesecih v obliki oblastne uredbe sprejeti oblastni proračun za tekoče leto, pri čemer naj pripomnimo, da je državni proračun veljal od 1. aprila tekočega leta do 31. marca naslednjega leta.

oblasti oziroma z istočasno razrešitvijo dotedanjih velikih županov, ki sta bila privrženca SDS.⁴⁴⁶

Te kadrovske spremembe je časopisje obširno komentiralo. Slovenec si je nova velika župana prizadeval prikazati kot sposobna in objektivna, »nad vsakim ozkim strankarstvom« stoječa uradnika, medtem ko je glede dotedanjih najvišjih funkcionarjev v obeh oblasteh ponovil, da sta bila kot eksponenta SDS kriva za orjunaški teror in številne nedemokratske ukrepe proti večini slovenskega naroda.⁴⁴⁷ Jutro pa je pisalo, da je imenovanje klerikalnih velikih županov v Ljubljani in v Mariboru nagrada SLS za podporo njenih poslancev radikalom v Narodni skupščini ob obtožbah njihovega ministra za notranje zadeve. Hvalilo je strokovnost in uspehe svojih funkcionarjev ter napovedovalo nadaljnje ukrepe proti privrženecem SDS med državnimi uslužbenci.⁴⁴⁸ Dr. Vodopivec je posle velikega župana prevzel 5. marca, dr. Schaubach pa dva dni kasneje. Tako je SLS v začetku marca 1927 uspela s svojima privrženecema zasesti tudi vodilna položaja na področju občne uprave v Sloveniji, kar je bil po prevzemu oblastnih samouprav drugi temeljni pogoj za uveljavitev njene oblastne dominacije.

Ljubljanski in mariborski oblastni odbor sta se po naselitvi včasne uradne prostore – prvi je prišel v poslopje Kmetijske družbe na Turjaškem trgu, drugemu pa je veliki župan odstopil dve sobi v županijski palači – redno sestajala. Najprej sta morala rešiti vprašanje zagonskih sredstev za delovanje oblastnih samouprav in namestiti prve, pretežno honorarne uradnike. Ljubljanski oblastni odbor je za najnujnejše potrebe takoj najel posojilo v znesku 100.000 din z osebnim jamstvom odbornikov, v začetku marca 1927 pa je finančno ministrstvo nakazalo v Ljubljano in Maribor po 700.000 din kredita za začetne stroške delovanja oblastnih samouprav. Oba oblastna odbora sta na prvih sejah posvetila največ pozornosti problematiki prevzemanja pristojnosti s posameznih področij, hkrati pa reševala nujne tekoče zadeve. Dogovorila sta se tudi za skupno sejo zaradi razgovora »o zadevah, ki naj bi bile skupne in v svrhu enotnega postopanja v vseh važnih zadevah ...«⁴⁴⁹ Predsednik ljubljanskega oblastnega odbora dr. Natlačen je potem, ko je osrednji vladi poslal vse skupščinske predloge glede amandmajev k finančnemu zakonu za leto 1927/28, odpotoval v Beograd, da bi posredoval na posameznih ministrstvih glede čim prejšnjega prenosa pristojnosti na oblastne samouprave.⁴⁵⁰ Na seji oblastnega odbora 15. marca je poročal, da je glede amandmajev za spreminjanje deželne zakonodaje

⁴⁴⁶ UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 33, 26. 3. 1927; dr. V. Baltič je bil imenovan za velikega župana užiške oblasti, dr. O. Pirkmajer pa za tajnika v ministrstvu za notranje zadeve. Dr. Vodopivec je bil že v času vlade Ljube Davidoviča (v drugi polovici leta 1924), v kateri je bila tudi SLS, veliki župan mariborske oblasti, vlada Pašić-Pribičević-Zerjav pa ga je takoj po prihodu na oblast upokojila. Dr. Schaubach je bil poslanec SLS v Zastopni narodnem predstavništvu.

⁴⁴⁷ Slovenec, št. 52, 5. 3. 1927.

⁴⁴⁸ Jutro, št. 51, 1. 3. in št. 56, 6. 3. 1927.

⁴⁴⁹ Zapisnik 2. in 3. seje ljubljanskega oblastnega odbora 25. 2. in 2. 3. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS; oblastni odbor je 25. 2. zaposlil vladnega svetnika dr. Frana Logarja kot ravnatelja oblastnega osrednjega urada oziroma vseh oblastnih samoupravnih uradov.

⁴⁵⁰ Slovenec je poročal (št. 57, 11. 3. 1927), da je imel dr. Natlačen po prihodu v Beograd daljše razgovore z ministri SLS in dr. Korošcem.

in prevzema premoženja dobil vsa zagotovila, osrednji bolnici v Ljubljani in Mariboru pa bo predvidoma mogoče prevzeti šele konec leta 1927. Glede virov dohodkov oblastnih samouprav na finančnem ministrstvu »ni mogel dobiti jasne slike«, uveljaviti pa tudi ne bo mogoče imunite za oblastne poslance. Odborniki so navzočemu velikemu županu dr. Vodopivcu posredovali več predlogov za ureditev zadev iz njegove pristojnosti.⁴⁵¹

Prvi rezultati uspešnega sodelovanja ljubljanskega oblastnega odbora z novim velikim županom so se pokazali na področju javnih gradenj in glede deželnega premoženja. Na temelju dopisa ministrstva za gradnje je marca 1927 veliki župan prenesel na oblastni odbor vse pristojnosti nekdanjega deželnega odbora nad okrajnimi cestnimi odbori. Na predlog oblastnega odbora je razpustil vse okrajne cestne odbore, razen dveh,⁴⁵² ter mu omogočil imenovanje gerentov in sosvetov iz vrst privržencev SLS.⁴⁵³ Oblastnemu odboru je sklenil izročiti tudi upravo imovine bivše dežele Kranjske še pred sprejetjem ustreznega zakonskega pooblastila v Narodni skupščini.⁴⁵⁴ Upravne pristojnosti je začel najprej izvajati nad deželnim podjetjem Kranjske deželne elektrarne. Ker je bila problematika prevzema pristojnosti na področju zdravstva posebej zapletena, je oblastni odbor poslal v Zagreb na informativni posvet dr. Breclja. Ta je ugotovil, da zagrebški oblastni odbor ne namerava prevzeti zdravstvenih ustanov in služb v takšnem obsegu kot ljubljanski oblastni odbor.⁴⁵⁵ Slednji je dr. Breclja poslal še v Beograd na ministrstvo za zdravstvo, kjer se mu je pridružil tudi predsednik mariborskega oblastnega odbora dr. Leskovar. S skupnim nastopom sta ob podpori Jugoslovanskega kluba uspela doseči, da se je ohranila zaenkrat enotna zdravstvena uprava za Slovenijo preko ministrskega inšpektorata. Dobi-la sta tudi podatke o sredstvih za slovenske državne bolnice v proračunu za leto 1927/28, kar je bilo pomembno za oblikovanje oblastnih proračunov na tem področju oziroma za pogajanja glede prenosa zdravstvenih zavodov pod pristojnost ljubljanske in mariborske oblastne samouprave. Edino ti dve samoupravi sta od ministra za socialno politiko dr. Gosarja zahtevali tudi prevzem nekaterih socialnih zavodov in služb.

V razpravi v Jugoslovanskem klubu so ugotovili, da sta glede prevzema pristojnosti oblastnih samouprav od državne uprave dve možnosti: ali na temelju postavk v državnem

⁴⁵¹ Zapisnik 5. seje ljubljanskega oblastnega odbora 15. 3. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS. Iz zapisnikov se vidi, da je oblastni odbor dodeljeni kredit naložil v Ljudski posojilnici in Zadrudni gospodarski banki. Vanjo je vložil tudi dvignjena sredstva iz Hipotekarne banke jugoslovanskih hranilnic in preko nje so morale finančno poslovati tudi Kranjske deželne elektrarne (spisa št. 169 in 170 v fasc. 1), s čimer je začel uveljavljati tudi napoved liberalnega tabora, da bo preko oblastne samouprave krepil katoliške zavode.

⁴⁵² Dopis ministrstva za gradnje 2. 3. 1927 glede okrajnih cestnih odborov v fasc. 1, spis št. 60, fond 92 v ARS; Slovenec, št. 49, 2. 3. 1927.

⁴⁵³ Jutro (št. 53, 3. 3. 1927) je v članku Prvi delokrog oblastnega odbora v Ljubljani pisalo, da je minister za gradnje inž. Sernec (SLS) omogočil oblastnemu odboru, da je »poklerikalil« okrajne cestne odbore. Po njegovi oceni takšno strankarstvo ogroža uvedbo okrajnih samouprav, za katero bi se morale po zakonu 23. junija vršiti volitve in za katero bi se bila dolžna SLS kot zaščitnica avtonomizma odločno zavzeti. Slovenec pa je odgovoril (št. 71, 30. 3. 1927), da je veliki župan dr. Baltič nezakonito razpisal zanje volitve ter favoriziral privržence SDS in SKS v okrajnih cestnih odborih.

⁴⁵⁴ Problematiko kranjske deželne imovine je podrobno predstavil zastopnik velikega županstva na 1. seji oblastne skupščine 23. 2. 1927 (glej dokument št. 1 v prilogi A).

⁴⁵⁵ Zapisnik 6. seje ljubljanskega oblastnega odbora 23. 3. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS.

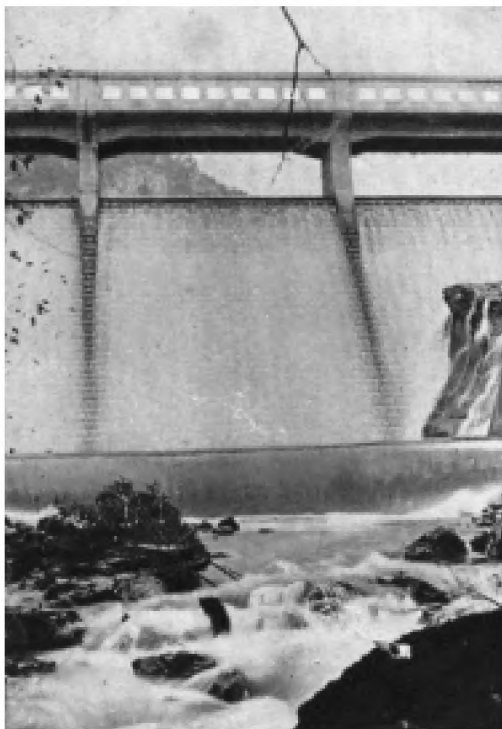
proračunu ali pa naj bi se počakalo, da jim država zagotovi finančne oziroma davčne vi-re, pri čemer pa je bila posebna težava, ker se razen obeh slovenskih samouprav druge oblastne samouprave »ne zmenijo za taka vprašanja«. Dr. Korošec je posebej poudaril, da morata obe slovenski oblastni skupščini sprejeti v zakonitem roku oblastna proračuna, čeprav bodo v njem enostransko določeni le izdatki brez dohodkov, ki naj bi jih nato zahtevali od države. Dr. Breclj je ob tem sprožil vprašanje dodatnih davčnih virov (po-leg sredstev iz državnega proračuna) za potrebe oblastnih samouprav. Poslanci so glede prizadevanj za okrepitev njihove gnotne osnove priporočali previdnost in poudarili, da se ne sme »prezirati politično-strankarske plati tega vprašanja«. ⁴⁵⁶

O problematiki oblastnega proračuna je na temelju gradiva, ki ga je pripravilo veliko županstvo, mariborski oblastni odbor razpravljal in ga dopolnjeval na vseh marčnih sejah. Dr. Leskovar je po razgovorih v Beogradu oblastnemu odboru optimistično poročal 28. marca, da bodo oblastne samouprave dobile iz postavk tekočega proračuna vsa odobrena sredstva za javna dela, kmetijstvo, zdravstvo in socialno skrbstvo, za dodatne izdatke, ki jih bodo določili z oblastnimi proračuni, pa bodo »sčasoma« dobili davčne vi-re. V Beogradu pa tudi soglasno menijo, da bi bilo predrago, če bi imela vsaka oblastna samoupra-va svoje urade in službe za vsa področja delovanja. To problematiko naj bi reševali na skupnih sejah ljubljanskega in mariborskega oblastnega odbora. Tudi mariborski oblastni odbor je posvetil posebno pozornost vprašanju prevzema oblastne imovine, prav tako pa je sklenil predlagati velikemu županu spremembo sestave okrajnih zastopov, ki so v ma-riborski oblasti skrbeli za okrajne ceste. Reševal je tudi številne tekoče zadeve, med nji-mi zlasti ukrepe zoper razširjeno metljivost živine, za kar je pridobil tudi nekaj sredstev od ministrstva za kmetijstvo. ⁴⁵⁷

Po medsebojnem dogovoru sta se 3. aprila 1927 na prvi skupni seji v Celju sestala ljubljanski in mariborski oblastni odbor. Na njej so obravnavali najprej možnosti za skupno izvajanje javnih del in ugotovili, da zaradi razdelitve na dve oblasti z ločenima proraču-noma, zakonskih določil o samostojnem izvajanju gradbeno-upravnih pristojnosti, različ-nih sistemov reševanja cestne problematike na okrajni ravni preko cestnih odborov v ljubljanski oblasti in okrajnih zastopov v mariborski oblasti ter zaradi nekaterih praktič-nih razlogov zaenkrat tega resorja ni mogoče voditi skupno. »Skupnost« se lahko udejanji le pri delih, ki so skupna za obe oblasti, pot k bodočemu enotnemu vodenju tega resorja pa vodi preko izdajanja enotnih uredb za javna dela v obeh oblasteh. V razpravi o prev-zemu zdravstvenih ustanov od državne uprave se je kot pglavitni problem pokazalo nji-hovo financiranje. Načelno pripravljenost za takojšnji prevzem zdravstva so v obeh sa-moupravah pogojevali z določitvijo stalnih davčnih virov za kritje stroškov, prehodno pa naj bi akontacijo zanje dobili iz državnega proračuna. To načelo o vzporednem prevze-manju pristojnosti in dodelitvi ustreznih finančnih sredstev naj bi veljalo tudi za vse dru-ge panoge samoupravnih poslov, ki jih je dotlej upravljala država. V prizadevanjih, da bi

⁴⁵⁶ Poročilo dr. A. Breclja o intervencijah v Beogradu 28. 3. 1927, priloga k zapisniku 7. seje ljubljanskega oblastnega odbora 29. 3. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS; za državne bolnice v Sloveniji je bi-lo v proračunu predvidenih 19,067.000 din.

⁴⁵⁷ Zapisnika 3. in 4. seje mariborskega oblastnega odbora 21. 3. in 28. 3. 1927 v fasc. 12, fond 93 v ARS.

Jez elektrarne na Završnici.
Ljubljanski oblastni odbor je od
deželne imovine najprej prevzel
v upravljanje Kranjske deželne
elektrarne.

Prevzem zdravilišča Rogaška Slatina je bil pomembna gmotna pridobitev za
mariborsko oblastno samoupravo

bila uredbodajna dejavnost v obeh oblastnih skupščinah enotna, so odborniki sklenili, da bodo predloge uredb obravnavali na skupnih sejah obeh oblastnih odborov. Za velika hotenja, da bi čim več samoupravnih zadev uredili enotno za vso Slovenijo, je bila največja ovira zakonodaja o oblastni samoupravi; tako so morali kasneje odstopiti tudi od oblikovanja enotnega zdravstvenega zavoda za ljubljansko in mariborsko oblast, za katerega so se opredelili na prvi skupni seji.⁴⁵⁸

Narodna skupščina je po dolgotrajnih razpravah 31. marca 1927 sprejela finančni zakon ob proračunu za leto 1927/28; v njem so bila tudi pomembna določila za delovanje oblastnih samouprav. S 320. členom je dobil ministrski svet pooblastilo, da sme v skladu z Zakonom o oblastni in sreski samoupravi prenesti na oblastne samouprave posamezne zadeve, ki so dotlej spadale v pristojnost države in »sorazmerno s prenešenimi posli odstopiti poedine vire dohodkov«, ki jih je doslej uporabljala država, da bodo z njimi lahko financirale prevzete obveznosti. Dalje je 322. člen določal, da se vsa imovina bivših avstrijskih dežel prenese na oblastne samouprave in da se za vse nepremičnine izvede prepis v zemljiški knjigi.⁴⁵⁹ Člen 323 pa je dajal oblastnim skupščinam na ozemlju bivše Avstro-Ogrske pravico, da z oblastnimi uredbami spreminjajo, dopolnjujejo in razveljavljajo v mejah ustave in državnih zakonov bivše deželne zakone.⁴⁶⁰ Za uveljavitev tudi okrajne samouprave je bilo negativno pooblastilo ministru za notranje zadeve, da sme podaljšati rok za izvedbo volitev v sreske skupščine, ki bi morale biti po zakonu najkasneje pet mesecev po volitvah v oblastne skupščine.⁴⁶¹ To določilo je Jutro ostro kritiziralo s poudarkom, da so za izvedbo »sistema samouprav« tudi sreske samouprave »ravno tako važne«. Možnost odloga naj bi bila posledica bojazni NRS in SLS pred volitvami v sreske skupščine, slednja pa si je tako zagotovila »komando nad cestnimi odbori«.⁴⁶²

Časopisje SDS je negativno ocenjevalo rezultate delovanja SLS v vladi in Narodni skupščini, nasprotno pa je SLS odgovarjala na napade, da nima le vloge vladnega statista in to podkrepila z navajanjem svojih uspehov v Sloveniji,⁴⁶³ zlasti glede oblastnih samouprav. Slovenec je uvrstitev členov o oblastnih samoupravah v finančni zakon ocenil kot

⁴⁵⁸ Podrobneje glej dokument št. 4, priloga A; zapisnik 1. skupne seje mariborskega in ljubljanskega oblastnega odbora 3. 4. 1927 v fasc. 12, fond 93 v ARS.

⁴⁵⁹ Ljubljanski oblastni odbor je že na 8. seji 6. 4. 1927 sklenil, da bo takoj začel s prevzemanjem posameznih objektov deželne imovine in ob tem ugotavljal tudi morebitne poškodbe, hkrati pa bo poskrbel za prepis v zemljiško knjigo na ljubljansko oblast (zapisnik v fasc. 34, fond 92 v ARS).

⁴⁶⁰ UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 45, 26. 4. 1927, zakon 184, objavljen v Službenih novinah kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, št. 73, 1. 4. 1927.

⁴⁶¹ Finančni zakon, čl. 169; člen 321 pa je posebej določal, da na Kranjskem sreske samouprave takoj po konstituiranju prevzamejo posle in imovino okrajnih cestnih odborov, zdravstvenih odborov in okrajnih blagajn. Na Štajerskem je to določilo veljalo za prevzem vseh zadev okrajnih zastopov.

⁴⁶² Jutro, št. 77, 31. 3. 1927.

⁴⁶³ Po objavi članka Novi veliki gospodarski uspehi SLS za Slovenijo (št. 80, 9. 4. 1927), v katerem je Slovenec poročal o izbojevanju pravice ljubljanski borzi za trgovanje z devizami, o načelnem sporazumu glede financiranja samouprav in izgradnji mostu v Medvodah, je zagrebški Večer poudaril, »da dobiva Slovenija polagoma posebno pozicijo v državi«. Slovenec (št. 81, 10. 4. 1927) je proti takemu pisanju ostro protestiral, saj gre le za popravo nekaterih krivic, ki jih je v zadnjih sedmih letih doživljala najbolj obdavčena Slovenija.

»popolen uspeh posredovanja dr. Natlačena in dr. Leskovarja« oziroma kot »ogromen uspeh SLS v vladi, ki omogoča življenje slovenskim samoupravam in jih obdarja z dejanskimi samoupravnimi pravicami, kakršnih šepavi in rudimentarni od SDS skrupucani zakon ni niti oddaleč predvideval.« Poudaril je, da je šele SLS »vrnila slovenskemu narodu zopet začetke prave samouprave, ki so jo bili pokopali bivši centralistični režimi.«⁴⁶⁴

V nadaljnjih komentarjih je za ta uspeh SLS pri »resnični samoupravi Slovenije, naj jo potem imenuje kdo avtonomijo ali kakor hoče,« Slovenec poudaril, da je bil dosežen z vztrajnimi prizadevanji proti negativni mentaliteti Beograda glede oblastnih samouprav. Šele z navedenimi amandmaji je dobil slovenski narod pravo samoupravno zastopstvo, ki bo lahko razširilo svoje pravice, že sedaj pa ima vire dohodkov, poseduje deželno imovino in glede deželne zakonodaje pravice, ki pomenijo »tudi že začetek faktične zakonodajne moči.« Vse to bo okrepilo moč, ugled in enakopravnost slovenskega naroda ter pomeni zanj največjo pridobitev po koncu vojne. Slovenec jo je razglasil celo za narodno »drugo osvobojenje« – tokrat od centralizma. Vsi ti ukrepi bodo omogočili razvijanje političnih sil, gospodarskih zmožnosti in kulturne samobitnosti slovenskega naroda v korist države. Ob tem je časnik poudaril, da je SDS, ki je dajala v ljubljanski in mariborski oblastni skupščini »energične avtonomistične izjave«, v Narodni skupščini glasovala proti amandmajem, ki samouprave uzakonjujejo. Že samo uspehi na področju oblastnih samouprav opravičujejo sodelovanje SLS v vladi,⁴⁶⁵ saj so slovenske samouprave poleg materialnega temelja dobile tudi »formalno moč in kompetenco«, ki pomeni »prvi odločilni korak k zakonodajni avtonomiji« kot cilju strankinih stremeljenj.⁴⁶⁶

Ob teh vznesenih ocenah o finančnem zakonu naj navedemo še komentar Lojzeta Ude, da se je z njim SLS »posrečilo iztrgati beograjskemu centralizmu nekaj, kar so nam še od tistega, kar smo imeli v smislu samouprave že v Avstriji, ugrabili v Jugoslaviji. Ta ne ravno veliki uspeh je učinkoval na voditelje SLS kakor močno vino.« Poudaril je, da prav ta finančni zakon kaže, kako problematična je za Slovence vsa zakonodaja, ki temelji na Vidovdanski ustavi. Vanj so namreč centralistični vrhovi vnesli tudi določilo, s katerim so samoupravam hudo omejili pravico do določanja lastnih finančnih virov,⁴⁶⁷ torej gmotno osnovo za delovanje. Ta zakon je izdelan po receptu »z levico jemljem, kar z desnico dajem.«⁴⁶⁸

Z navedenimi amandmaji je bila »ustvarjena osnova in možnost za uspešno delovanje slovenskih oblastnih samouprav.«⁴⁶⁹ Samoupravni organi ljubljanske in mariborske oblasti so šele po njihovem sprejemu dobili pravni temelj za prevzemanje pristojnosti – najprej

⁴⁶⁴ Slovenec, št. 72, 31. 3. 1927.

⁴⁶⁵ Slovenec, št. 73, 1. 4. 1927.

⁴⁶⁶ Slovenec, št. 74, 2. 4. 1927.

⁴⁶⁷ Člena 82 in 83 finančnega zakona sta omejevala višino oblastnih, okrajnih in občinskih doklad na različne davke in dala ministru za finance pristojnost, da potrjuje vse izredne doklade.

⁴⁶⁸ Lojze Ude, Slovenci in jugoslovanska skupnost, Maribor 1972, 217–218.

⁴⁶⁹ Dr. Marko Natlačen, Oblastne samouprave v Sloveniji, Slovenci v desetletju 1918–1929, cit. izd., 341 (cit. Natlačen, Oblastne samouprave).

od velikih županov in nato od ministrstev. Toda z njimi še ni bila rešena tudi problematika gmotne osnove za delovanje samouprav. Na tem področju je bil potreben še dolgotrajen in vztrajen boj, pri čemer sta zaradi nepopustljivosti vlade pri odstopanju ustreznih finančnih virov oblastni skupščini v Sloveniji morali prekršiti zagotovila, da le-teh ne bosta poskušali pridobiti z novim obdavčenjem. Centralistični vrhovi v Beogradu so bili sicer pripravljeni postopoma prepustiti precej zadev oblastnim samoupravam, pri čemer pa so poskušali čim bolj razbremeniti osrednjo blagajno. Samoupravam so skušali naložiti skrb za dodatno financiranje ter tako uveljaviti enega svojih temeljnih ciljev pri njihovem udejanjenju. Šele z letom 1928 so oblastne samouprave uspele kompetenčna in finančna vprašanja vzporedno rešiti do te mere, da so lahko začele normalno delovati.

Sprejetje nerealnih oblastnih proračunov za leto 1927 in številni predlogi poslancev za rešitev perečih gospodarskih problemov na aprilskih skupščinskih sejah

Za delovanje oblastnih samouprav sta bila temeljnega pomena skupščinsko sprejetje in ministrska potrditev oblastnih proračunov za tekoče leto. Zapleti pri oblikovanju prvih proračunov za leto 1927 so pokazali, da s finančnim zakonom še daleč ni bila rešena njihova problematika, zlasti ne vprašanje dohodkov oblastnih samouprav glede na načrtovane izdatke. Omenili smo že, da so o teh vprašanjih potekali razgovori vodilnih funkcionarjev slovenskih samouprav v Beogradu in da je dal oblastnima odboroma navodila za sestavo predloga prvega oblastnega proračuna vodja Jugoslovanskega kluba dr. Korošec. Marca 1927 sta oba oblastna odbora oblikovala predloga oblastnih proračunov. Na prošnjo mariborskega oblastnega odbora mu je ljubljanski oblastni odbor 1. aprila poslal svoj proračunski predlog.⁴⁷⁰

Iz dopisa mariborskega oblastnega odbora ministru za kmetijstvo dr. Franu Kulovcu se vidi, da se ni zavedal težav glede oblastnega proračuna ter z njim povezanega prenosa pristojnosti in pridobitve finančnih virov, ki so čakale oblastne samouprave zaradi odpora centralističnih krogov v Beogradu. Pretirana so bila tudi pričakovanja o možnostih pomoči ministrov SLS v osrednji vladi pri reševanju te problematike. Po naročilu dr. Korošca je Kulovca obvestil, da bo na osnovi podatkov velikega župana o možnih dohodkih iz državnega proračuna izdelal oblastni proračun, ki bo »znašal malo več«. Ko ga bo oblastna skupščina sprejela, naj bi predstavniki mariborske in »najbolje skupno« s predstavniki ljubljanske samouprave prišli v Beograd na pogajanja »v tem pravcu,: 1. da osrednja vlada prizna naše potrebščine kot pravilne, 2. da nam odstopi svoj delokrog in 3. da nam da za to potrebne davčne vire oziroma začasne akontacije.« Pri udejanjanju teh ciljev je mariborski oblastni odbor prosil dr. Kulovca »in ostalih ministrov pomoči«, prav tako pa tudi za obvestilo, »ali je z ozirom na razmere ta način izvedljiv.« Optimistično je pričakoval, da bo oblastna samouprava v začetku maja »lahko stopila v funkcijo«.⁴⁷¹

⁴⁷⁰ Fasc. 1, spis št. 137 z dne 1. 4. 1927, fond 92 v ARS.

⁴⁷¹ Dopis mariborskega oblastnega odbora ministru dr. Kulovcu z dne 9. 4. 1927, spis št. 367 v fasc. 19, fond 93 v ARS.

Toda že obisk visokega funkcionarja ministrstva za finance sredi aprila v Ljubljani je pokazal zmotnost navedenih zamisli in predstav. Načelnik oddelka za samoupravne proračune generalne direkcije državnega računovodstva Milorad Tosić je svetoval oblastnemu odboru, naj izdela realen proračun, v katerem bodo izdatki pokriti z lastnimi dohodki ob upoštevanju državnega kredita. Poleg takšnega proračuna naj bi skupščini predložil že oblikovani obsežnejši proračun, »ki naj bi se upošteval pri dogovorih z vlado radi prevzema poslov upravnih in gospodarskih zadev.« Ker ni mogel obiskati še Maribora, je na ljubljanskih razgovorih priporočil tudi mariborskemu oblastnemu odboru takšen postopek, pri čemer naj bi upošteval tudi dohodke od zdravilišč Rogaška Slatina in Dobrna ter drugega deželnega imetja.⁴⁷² Toda oba oblastna odbora sta mimo teh navodil posvetila pozornost predvsem sestavi širšega proračuna, ki »ni bil realnega značaja, vseboval je marveč le nekaj program, kako si obe oblastni samoupravi zamišljata svoje delo za gospodarsko obnovo in napredek v svojem področju.«⁴⁷³

Neposredno pred začetkom aprilskih, pretežno proračunskih sej obeh oblastnih skupščin je kralj Aleksander na neparlamentaren način, brez posvetovanj s poslanskimi klubi, rešil vladno krizo z imenovanjem svojega zvestega privrženca – radikalskega disidenta Velja Vukičevića za predsednika ministrskega sveta. Začasno je tudi odgodil zasedanja parlamenta. Novi ministrski predsednik je 17. aprila sestavil novo vlado brez predstavnikov Slovencev in Hrvatov, kar je posebej prizadelo SLS. Slovenec je to dejanje ocenil kot grdo nelojalnost beograjskih političnih dejavnikov glede na vstop SLS v prejšnjo vlado v najtežavnejših trenutkih. Način vladne spremembe je bil nedemokratski in »malodane protiušten«. SLS so takoj po sprejetju proračuna v skladu z intrigantstvom »balkanskega tipa v najslabšem pomenu te besede« izločili iz vlade.⁴⁷⁴ Celo Jutro je poudarilo, da se je to zgodilo »tako brezobzirno in naravnost brutalno, da se nikakor ne da odobravati«.⁴⁷⁵ Jugoslovanski klub je z obžalovanjem ugotovil, da se tako prekinja uspešno začetno delo pri reševanju gospodarske krize v državi.⁴⁷⁶ K temu naj dodamo, da je sprememba režima vplivala tudi na počasnejši prenos pristojnosti iz državnega upravljanja na oblastne samouprave ter na zastoje v zagotavljanju finančnih virov za njihovo delovanje. SLS je tudi izgubila možnosti, da bi v Beogradu s posredovanji pospeševala načrtovano naglo uveljavitev oblastnih samouprav v Sloveniji. Glede na dejstvo, da s spremembo vlade nista bila odstavljena tudi mariborski in ljubljanski veliki župan, sta se lahko oblastni samoupravi usmerili predvsem na prevzemanje pristojnosti od njih.

Ljubljanska oblastna skupščina je nadaljevala s plenarnim zasedanjem 19. aprila, naslednji dan pa se je ponovno sestala tudi mariborska oblastna skupščina. Na obeh sta predsednika z zadovoljstvom pozdravila nova velika župana. Dr. Natlačen je ob poudarku, da ima veliki župan »precej veliko ingerenco nad delovanjem samouprav«, prosil dr. Vodopivca, da iskreno sodeluje s samoupravnimi organi in tako, kot si bodo prizadevali tudi

⁴⁷² Fasc. 1, spis št. 180 z dne 15. 4. 1927, fond 92 v ARS.

⁴⁷³ M. Natlačen, *Oblastne samouprave*, 341.

⁴⁷⁴ Slovenec, št. 86 a, 18. 4. in št. 87, 20. 4. 1927; M. Mikuž, n. d., 353; J. Pirjevec, n. d., 44.

⁴⁷⁵ Jutro, št. 92, 19. 4. 1927.

⁴⁷⁶ Slovenec, št. 87, 20. 4. 1927.

oni, »skuša v vsakem oziru najti pot sporazuma« pri delu za gospodarski, socialni in kulturni napredek Slovenije ter države. Veliki župan je v nagovoru poslancem izjavil, da je tudi njegova želja uspešno skupno delovanje državne uprave in samouprave. V demokratično urejeni državi ne bi smelo biti med njima nobenih nasprotij, v praksi pa se odvija boj med centralizmom in stremljenji po decentralizaciji, zaradi česar se pojavljajo tudi občasna nasprotja med državno upravo in samoupravo. Pretirano je ocenil, da so ta nasprotja s pravnega vidika »rešena v korist samouprav«, češ da jim je država z ustavnimi in zakonskimi določili ter zadnjimi amandmaji v finančnem zakonu zaupala širok delokrog in hkrati »skrajno« omejila svoj nadzor. Na drugi strani je poudaril nujnost nadzorstva nad samoupravo, saj bi brez tega »postale samouprave neodvisne male državice in bi bilo večje države konec.« Toda ob ugotovitvi, da so odnosi med državno upravo in samoupravo pravno urejeni, je priznal, da to ne velja za finančno področje. Njegovo optimistično pričakovanje, da se bo tudi to vprašanje kmalu rešilo v korist oblastnih skupščin, še ni upoštevalo zadnje vladne spremembe. Ob sklepu je izjavil, da bosta glede na iste cilje za napredek naroda in države veliki župan in samouprava našla »skupno pot, skupna sredstva«. Potrebna pa bo medsebojna lojalnost. Ta stališča dr. Vodopivca, ki so nakazovala njegovo dobro sodelovanje z oblastno samoupravo, je skupščinska večina burno pozdravila.

Predsednik skupščine je v svojem poročilu o delu oblastnega odbora pred poslanci poudaril zlasti popoln uspeh glede pridobitve deželne imovine. Ugotovil je, da se je s tem »postavil močan temelj nadaljnjemu uspešnemu delu naše oblastne samouprave«, medtem ko ji je z dodelitvijo pravice za spreminjanje bivše deželne zakonodaje »dana ... akcijska zmožnost.« Ob obeh uspehih so poslanci SLS poudarjali zasluge svojih ministrov in Jugoslovanskega kluba, predstavniki SDS pa so opozarjali, da so bili prav oni oblikovalci predlogov (Lex Kramer). Dr. Natlačen je tudi pojasnil, da so v Beogradu mnenja, da bi slovenskim oblastnim poslancem lahko priznali imuniteto, ker so zanj »zreli«. Drugim je ne bi mogli podeliti. Glede te pravice ne morejo izdati izjemne odredbe samo za en del države. Nato je sporočil poslancem, da jim je oblastni odbor poslal v razpravo dva proračuna. Prvi, t.i. mali proračun se je moral na zahtevo ministra za finance izdelati v obsegu lastnih dohodkov, medtem ko drugi, širši proračun »vsebuje obseg in pa smerice delovanja samouprave za najbližjo bodočnost.«

Oba proračuna je dal najprej v obravnavo odseku za proračun in finance,⁴⁷⁷ ki je na seji 20. aprila sklenil, da predloži plenumu oblastne skupščine le »veliki programatični proračun« s pomembno omejitvijo, da glede predvidenih okoli štirih petin vseh dohodkov iz državne dotacije velja šele po vzporednem prenosu pristojnosti in financ.⁴⁷⁸ Takšen proračun je bil torej kompromis med zahtevanim pokritjem izdatkov z lastnimi viri, hkrati pa je omogočal postopno financiranje posameznih dejavnosti po njihovem prevzemu od državne uprave in po določitvi njenih dotacij za njihovo izvajanje. Pred plenarnimi sejami so o proračunu razpravljali tudi poslanski klubi.

⁴⁷⁷ Potek 5. seje ljubljanske oblastne skupščine 19. 4. 1927 povzemamo po obsežnih poročilih v Slovincu, št. 87, 20. 4. in Jutru, št. 93, 20. 4. 1927, ki objavljata dele stenografskega zapisnika, ter po zapisniku 5. seje v fasc. 34, fond 92 v ARS.

⁴⁷⁸ Slovenec, št. 88, 21. 4. 1927.

Plenarna proračunska razprava se je začela 21. aprila⁴⁷⁹ s poročilom referenta večine v finančnem odseku. Evgen Jarc je uvodoma poudaril, da je proračun sestavljen po načelu, da bo oblastna samouprava izvajala »popolnoma svojo nalogo« in da bo v celoti prevzela njej določene zadeve od države ter ne bo sledila zgledu mnogih ali večine oblastnih samouprav, ki ne prevzemajo svojih pristojnosti in so le nekak »sodelavec države pri upravi...«. Samouprava ljubljanske oblasti se je odločila, da razen šolstva prevzame ne le vse posle, ki jih je izvajala nekdanja deželna uprava Kranjske, temveč še nekatere druge zadeve iz državne uprave. Ta program so finančno ovrednotili strokovnjaki za posamezne dejavnosti in so zato proračunske postavke realne ter znašajo izdatki skupaj okoli 52 milijonov din. Za njihovo kritje bo mogoče iz lastnih virov zagotoviti le okoli petino sredstev, preostali potrebni denar pa naj bi dobili iz različnih državnih virov. Na območju ljubljanske oblasti pobrane deželne doklade, direktni davki in trošarine ne bi bili zanesljiv in zadosten vir dohodkov. Izdatki za posamezne dejavnosti se bodo avtomatično zniževali, odvisno od časa in obsega njihovega prevzema od države oziroma od dodeljenih sredstev. Redni proračun ne vsebuje naložb na področju melioracij, regulacij, cestnih in drugih javnih gradenj, za kar naj bi si prizadevali dobiti stalne državne vires, že sedaj pa znašajo izračunane potrebe okoli 300 milijonov din. Za odpravo posledic poplav bi bilo treba najeti tudi takojšnje posojilo. Naložbeno problematiko naj bi uredili s posebnimi resolucijami.

Poročevalca manjšine dr. Kramer in inž. Zupančič sta poudarila, da je proračun »fiktiven« in »površen«. Po Kramerjevi oceni je »silno velik optimizem večine«, da bo država s svojimi prispevki omogočila delazmožnost oblastnih samouprav, česar pa donedavni režim NRS-SLS »ali ni znal ali ni hotel zasigurati« kot obveznost vlade. Kritiziral je nerazčlenjenost številnih proračunskih postavk, ki imajo zato dispozicijski značaj in bo z njimi lahko večina poljubno razpolagala – tudi za strankarske namene. V predloženem proračunu so zagotovljena le sredstva za funkcioniranje organov oblastne samouprave, ne pa tudi za konkretno dejavnost v smislu potreb ljudi. Njegov predlog, da se proračun vrne finančnemu odseku v ponovno obravnavo, je večina odklonila.

Večinskemu in manjšinskemu poročilu finančnega odseka je sledila dolgotrajna splošna proračunska razprava, ki so jo poslanci večkrat prekinjali z odobravanjem ali protesti. V njej so opozicijski poslanci svoje odklonilno stališče do predloženega proračuna podrobneje utemeljili, predstavniki skupščinske večine pa so z njimi polemizirali in zagovarjali njegovo sprejetje. Dr. Puc je v imenu Naprednega kluba ugotovil, da se je centralistični sistem izkazal kot neustrezen in kritiziral večino, da se je toliko časa upirala izvedbi decentralizacije v obliki oblastnih samouprav. Te so začele delovati, ko je bila SLS v vladi. Toda razočaranje je povzročilo dejstvo, da jim ni »zasigurala akcijske zmožnosti«. Kritiziral je oblastni odbor, da ni uspel prevzeti od države pristojnosti in pridobiti finančnih sredstev. Pri tem je poudaril, da ima ljubljanska oblastna samouprava vse pogoje za prevzem vseh nalog. Za realen proračun mora biti zagotovljeno tudi potrebno finančno kritje, v nasprotnem primeru pa je samo »izkaz potrebščin«. Ob sklepu je izjavil, da za proračun

⁴⁷⁹ Govore poslancev SLS v splošni razpravi je v celoti ali v obsežnih povzetkih objavil Slovenec, št. 89, 22. 4., govore opozicijskih poslancev pa Jutro, št. 95, 22. 4. 1927 v članku Slab začetek klerikalnega oblastnega gospodarstva; zapisnik 6. seje ljubljanske oblastne skupščine 21. 4. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS.

poslanci SDS ne morejo glasovati, ker večina ne uživa njihovega zaupanja in ker »ni rešen«, podprli pa bodo resolucijo o naložbah. To stališče je ponovil tudi tajnik kluba SKS Bukovec, ki je večini očital, da bi lahko v Beogradu izposlovala vsaj vrnitev deželnih doklad. Drugi opozicijski poslanci so kritizirali zlasti prenizke postavke za reševanje socialnih problemov in zavrnitev dotacij za nekatere gospodarske ustanove. Prav tako so nasprotovali tudi uvedbi taks na kinematografske vstopnice in za železniške vagonске pošiljke.

Načelnik kluba SLS dr. Breclj je razpravo opozicije označil za demagoško. Oblastni odbor v kratkem času ni mogel doseči čudežev, opravil pa je koristno delo. Po nasvetu finančnega ministra se je oblastni odbor glede na predvideno izenačenje davčnih obveznosti v državi pri oblikovanju dohodkov odrekal zahtevi po vrnitvi deželnih doklad. Oprl se je le na neposredne vire državne finančne uprave. Ob številnih opozicijskih pripombah na novo, centralistično uredbo o oblastnih proračunih, je navedel izjavo finančnega ministra, da so krute omejitve potrebne za oblasti, kjer ne znajo pravilno gospodariti, slovenskim zastopnikom pa je izrazil zaupanje in zagotovil: »Mi bomo z vami ravnali drugače, kakor z drugimi. Z vami bomo ravnali kot z zreli ljudmi ...« Temu je sledil opozicijski medklic, da se bodo torej zakonska določila v Sloveniji izvajala drugače kot v drugih pokrajinah; nanj je dr. Breclj odgovoril, da so se v tem pogledu že sporazumeli z visokim funkcionarjem finančnega ministrstva. Ta utrinek razprave je nakazal pragmatično politiko SLS, ki si je nato prizadevala, da bi slovenski oblastni samoupravi v praktičnem delovanju presegali ozke pravne predpise. Ob sklepu splošne razprave je Jarc odklonil kritike opozicije ter ji očital, da »hoče stavljati predloge, večina pa naj bi iskala kritje«. Predlagal je prehod k specialni razpravi, kar je večina ob nasprotovanju opozicijskih poslancev izglasovala.

Podrobna proračunska razprava se je začela 22. aprila dopoldne in se zavlekla v jutranje ure naslednjega dne, potekala pa je po posameznih poglavjih z uvodnimi poročili referenta odseka za proračun in finance ter z obsežnimi ekspoziji odbornikov oblastnega odbora za posamezne resorje.⁴⁸⁰ Glede na skromne lastne dohodke se je proračun – tudi po prevzemu bolnic in posebnih dotacij zanje od države jeseni 1927 – lahko izvajal le v minimalnem obsegu. Zato na to naj navedemo le nekaj pglavitnih značilnosti podrobne proračunske razprave. Večina »je cinično zavrnila« skoraj vse spremenjevalne predloge opozicije in »ponovno na precej neparlamentaren način manifestirala svojo zavest, da se smatra neomejeno gospodarico v oblastni skupščini ...« Jutro je tudi ugotavljalo, da so se poslovniška določila različno uporabljala za večino in manjšino. Do hude kulturnobojne zaostitve je prišlo v razpravi o sicer skromni postavki za prosveto (500.000 din), za katero namembnost ni bila razčlenjena in ji je opozicija očitala dispozicijski značaj.⁴⁸¹

⁴⁸⁰ Slovenec, št. 90, 23. 4. in Jutro, št. 96, 23. 4. 1927; zapisnik 7. seje ljubljanske oblastne skupščine 22. 4. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS; Slovenec je v nadaljnjih številkah (št. 91, 24. 4. do št. 93, 27. 4. 1927) objavil referate o kmetijstvu (dr. A. Milavec), o javnih gradnjah (dr. J. Adlešič) ter o zdravstvu in socialni politiki (dr. A. Breclj).

⁴⁸¹ Na Kramerjevo vprašanje, koliko sredstev bo dobila liberalna Zveza kulturnih organizacij, je prof. Mazovec odgovoril, da toliko, kolikor so dajali liberalci za katoliško Prosvetno zvezo oziroma orlovsko organizacijo – torej nikakršnih. V nadaljnji razpravi je dodal, da ne morejo podpirati prosvetne organizacije, ki je nasprotna krščanskim idealom ter poudaril: »Mi delamo za svoje ideale, ki naj ohranjajo naše ljudstvo narodno, krščansko in državotvorno«.

Opozicija je odločno nasprotovala visokim nagradam za odbornike (4000 din mesečno) in dnevnicam ter ugotovila, da gre za upravne stroške kar četrtna z dohodki pokritega proračuna. Med razpravo o gradnjah so poslanci na tajni seji soglasno sklenili, da z jams-tvom za posojilo 500.000 din omogočijo obratovanje elektrarne Žiri.⁴⁸² Do hude zaostri-tve je nato prišlo tudi ob razpravah o socialni politiki in o dohodkih oblastnega proraču-na, ki jih je večina prekinila z izglasovanjem prehoda na dnevni red. Socialistični posla-nec Sitar je predlagal konkretno določitev proračunske dotacije za reševanje stanovanj-ske krize rudarjev v Trbovljah,⁴⁸³ večina pa je sprejela predlog, naj se primerna vsota za ta namen da iz investicijskih sredstev. Pred tem glasovanjem je opozicija celo protestno zapustila sejno dvorano. Večina tudi ni sprejela predlogov za odpravo vagonске in kine-matografske takse, vsi pa so se strinjali z najetjem desetmilijonskega posojila za nujne investicije. Po vseh teh burnih razpravah je bil sprejet predlog finančnega odseka glede uredbe o oblastnem proračunu za leto 1927, ki je določala izdatke v višini 52,254.000 din in redne dohodke v višini 11,248.750 din.⁴⁸⁴ Proti temu predlogu je glasovalo pet opozicijskih poslancev.

Proceduralno podobno, vendar pretežno bolj umirjeno in soglasno je potekalo sprejema-nje oblastnega proračuna na seji mariborske oblastne skupščine 20. in 21. aprila 1927. Na to je vplival tudi drugačen, pravno neustrezen način njegovega oblikovanja. Mariborski oblastni odbor se je v nasprotju z določili uredbe o oblastnih proračunih in z omenjenimi navodili načelnika ministrstva za finance odločil, da bo temelj za končno sestavo oblast-nega proračuna amandma k zadnjemu finančnemu zakonu o hkratnem prenosu poslov in sredstev iz državne uprave na oblastne samouprave. Zato je v spremnem pismu odseku za proračun in finance poudaril, da ni sestavil proračuna »v pravem pomenu«, ampak je mo-goče govoriti »samo o izkazu najnujnejših in neodložljivih potrebščin.« To je podlaga, ki jo »bo državna oblast morala upoštevati kot minimum za kritje z odstopom gotovih vrst sedanjih državnih davkov.« Vsa finančna sredstva za delovanje oblastne samouprave naj bi dala država in zato mariborski oblastni odbor za razliko od ljubljanskega ni iz lastnih virov iskal niti skromnega kritja izdatkov. Še več: ob tem optimističnem pričakovanju je izdatke precej širokogrudno širil in so od prvega do zadnjega proračunskega predloga narasli od okoli 30,5 milijona din na skoraj 72,5 milijona din. Proračun bi moral biti se-stavljen do konca tekočega leta, mariborski oblastni odbor pa je menil, da bo bolj pregle-den, če ga izdela za enoletno obdobje. Ker je minister za finance potrditve takšnega prora-čuna zavrnil, naj iz splošne razprave o njem povzamemo le nekaj temeljnih ugotovitev.

Dr. Veble je ob sklepu obsežne obrazložitve proračuna poudaril, da je finančni odsek na-ložil oblastnemu odboru posredovanje pri osrednji vladi, »da nam prepusti potrebne fi-

⁴⁸² Zapisnik tajne seje ljubljanske oblastne skupščine 22. 4. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS.

⁴⁸³ Delavska politika, št. 37, 7. 5. 1927.

⁴⁸⁴ V proračunu so največ sredstev namenili za zdravstvo in socialno politiko (47,58 %), za javna dela (23,88 %) in za kmetijstvo (15,15 %), sledili pa so stroški za oblastno upravo (4,78 %), za obrt in tr-govino (2,82 %) in za prosveto (0,95 %) so določili le malenkostna sredstva, ostanek pa so namenili za proračunsko rezervo in plačilo dolgov. Poglavitni proračunski dohodek so bili dohodki zdravstven-ih in socialnih ustanov 7,700.000 din, vagonski davek 1,000.000 din ter najemnine in dohodki od oblastnih podjetij in zgradb 977.000 din (UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 75, 12. 7. 1927).

nančne vire obenem s prepustitvijo agend.« V splošni razpravi so ravnanje oblastnega odbora pri sestavljanju proračuna kritizirali poslanci kluba SDS in socialističnega kluba. Dr. Baričević je dejstvo, da je oblastni odbor pripravil tri različne predloge oblastnega proračuna, označil kot »nerazumevanje ali pa nemarnost«. Večini je očital nedelavnost in neuspešno posredovanje v Beogradu; poskrbela je le za »velike številke za izdatke, pa ne niti pare za pokritje ...« Poudaril je, da je imela večina v rokah vse samoupravne odbore in da bi v dveh mesecih lahko pripravila realen proračun. Poslanci se zato počutijo kot »v gostilni, ki ima jedilni list, če pa kaj naročite, pa nima nič na razpolago.« Posamezne postavke je večina sicer dobro sestavila, kot vladna stranka pa bi morala poskrbeti za finančne vire. Socialistični poslanec Grčar je v kritiki proračuna ponovil, da ni bilo lahko delo oblastnega odbora pri zbiranju podatkov za posamezne postavke, toda poiskati bi bilo treba tudi vire za njihovo kritje. Za zgled bi lahko služilo oblikovanje proračunskih dohodkov nekdanje dežele Štajerske. Menil je, da bodo za pridobitev sredstev potrebni hudi boji in da bo vlada oblastnim samoupravam prepustila »nekatero posle ..., ki njo obtežujejo.« Poudaril je: »Kar imamo upati od države, to je malo ali nič.« Tudi Petejan je opozoril na to, da je proračun nerealen in da se bo treba za kritje posameznih postavk šele pogajati. Te kritike, ki so se pokazale kot utemeljene, so predstavniki večine ostro zavračali kot demagoške. Odmeven je bil nastop predstavnika HSS dr. Odića, ki je opozoril na nevarnost, da bi izigrali oblastne samouprave na finančnem področju. Poudaril je, da je treba složno braniti oblastne samouprave in skrbeti za njihovo delovanje v korist vseh. Dal je priznanje Slovencem, da so se »najbolj vživeli« vanje in imajo »prvo besedo« pri njihovem uveljavljanju. Glede proračunskih postavk je menil, da so realne in odgovarjajo potrebam. Z opredelitvijo za proračun bodo poslanci Narodno seljaškega kluba »glasovali za avtonomistični princip, tudi za srečno bodočnost slovenskega in hrvskega naroda.« Kot zastopnik nemške manjšine je dr. Lothar Mühleisen izjavil, da ta skupnost »hoče sodelovati v vseh panogah državnega in oblastnega življenja ... složno z večinskimi narodom«, njen cilj pa je izbojevanje kulturne avtonomije.⁴⁸⁵

V sklepni besedi je dr. Veble priznal, da predloženi proračun »dejansko ni ustvarjen po zakonu«, na kritike opozicije glede finančnega kritja pa je odgovoril z očitkom, da na drugi strani protestira proti vsakemu davčnemu viru. Vse poslance pa je opozoril, »da je nevarnost, da se samouprava ne izvede, mnogo večja, kakor pa da se izvede.« Zato sta večina in manjšina solidarno odgovorni za njeno udejanjenje. Predlog oblastnega proračuna so nato poslanci v načelu in po posameznih poglavjih sicer sprejeli soglasno, toda predsednik skupščine je moral dati na glasovanje tudi zaupnico večini oziroma oblastnemu odboru. Poslanci SDS in SSJ so glasovali proti njej z utemeljitvijo, da bi morala večina poskrbeti za vire dohodkov.⁴⁸⁶

⁴⁸⁵ Odvetnik dr. Mühleisen je nadomestil 20. aprila 1927 radikala dr. Rudolfa Ravnika, ki je odstopil. List *Marburger Zeitung* (št. 89, 20. 4. in št. 90, 22. 4. 1927) je z zadovoljstvom objavil vest, da je dr. Mühleisen postal oblastni poslanec za mesto Maribor, in poudaril, da je podal v proračunski razpravi »pomembno deklaracijo« kot predstavnik Nemcev.

⁴⁸⁶ Stenografska zapisnika 4. seje mariborske oblastne skupščine in o njenem nadaljevanju 21. 4. 1927 v fasc. 10 in zapisnika v fasc. 11, fond 93 v ARS; obsežni poročili o tej seji sta objavila Slovenec, št. 88, 21. 4. in št. 89, 22. 4. 1927 ter Jutro, št. 95, 22. 4. 1927.

Temeljita splošna in podrobna razprava o proračunih za leto 1927 v ljubljanski in mariborski oblastni skupščini daje sliko tedanjih gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih razmer ter prizadevanj za njihovo izboljšanje. Ta so se kazala tudi v številnih samostojnih predlogih poslancev za reševanje konkretnih problemov ter pri obravnavi drugih zadev na aprilskih skupščinskih sejah.

Omenili smo že, da so poslanci SLS v mariborski oblastni skupščini že na prvih sejah podali v svojih predlogih seznam številnih nujnih zadev, ki bi jih morala oblastna samouprava čim prej rešiti. Tudi na prvi aprilski seji je po poročilu oblastnega odbora o njegovih prizadevanjih glede deželne premoženja in pravice do spreminjanja deželne zakonodaje ter o uspešnih ukrepih za zaježitev epidemije metljavosti predsedstvo sporočilo, da je dobilo številne samostojne predloge, pa tudi pet nujnih predlogov za odpravo posledic poplav, ki jih je posredovalo odsekom. Za te namene so izrabili še tudi podrobno razpravo o proračunu. Zlasti pri obravnavi postavk za javna dela, kmetijstvo ter zdravstvo in socialno skrbstvo so zahtevali upoštevanje nujnih lokalnih in splošnih potreb, pri čemer so bili zelo aktivni tudi poslanci HSS s predlogi za izboljšanje razmer v Medjimurju in Prekmurju.⁴⁸⁷

Večinski in opozicijski poslanci ljubljanske oblastne skupščine so svojo pravico do oblikovanja samostojnih predlogov v skladu z novim poslovníkom v polni meri izrabili na aprilskih sejah. Predsedstvo je tedaj dobilo kar 261 pisnih samostojnih predlogov, ki so jih predlagatelji kot dokaz širše podpore dali v podpis še svojim poslanskim tovarišem, dr. Natlačen pa jih je glede na vsebino odkazal v predhodno obravnavo ustreznim odsekom. V precej skromni meri so poslanci uporabljali institut interpelacije. V mesecu aprilu so jih vložili le sedem, nanje pa sta glede na pristojnosti odgovarjala predsednik ali veliki župan.

V prostem času med plenarnimi zasedanji so odseki poleg teh samostojnih predlogov obravnavali tudi tiste, ki so jih poslanci vložili že konec februarja. Najtežje delo je imel odsek za javne gradnje, ki je moral obravnavati nad 200 predlogov. Odsek za kmetijstvo je imel na dnevnem redu okoli 40 predlogov, po polovico manj pa odseka za zdravstvo, humanitarne in socialne zadeve ter prošnje in pritožbe. Drugi odseki so dobili v obravnavo le po nekaj predlogov. Vsi odseki so po razpravah oblikovali predloge za rešitev in jih posredovali plenumu skupščine, ki je imel pravico končne odločitve. Ob tem naj poudarimo, da so bila za izvedbo velike večine predlogov potrebna večja ali manjša finančna sredstva, ta pa – kot je pokazalo sprejemanje proračuna – zaenkrat še niso bila zagotovljena. Ta problem naj ilustriramo z ugotovitvami odseka za javna dela. Njegov poročevalec na plenarni seji 30. aprila je poudaril, da so »premnogoštevilni« predlogi o cestah, regulacijah rek, ureditvi hudournikov, elektrifikaciji in drugih gradnjah izraz zavesti o njihovi nujnosti za gospodarski napredek, pa tudi dejstva, da so bile na tem področju razmere slabe. Toda odsek je lahko za skoraj vse zadeve predlagal le njihovo nadaljnje preučevanje v oblastnem odboru – s priporočilom, da jih uresniči, ko bo imel na voljo ustrezna sredstva. V razpravi so se poslanci večine in manjšine strinjali, da bo za realizacijo vseh predlogov potrebno desetletje in da je potrebno najprej popraviti sedaj zane-

⁴⁸⁷ Prav tam.

marjene ceste in druge objekte, šele nato pa naj pridejo na vrsto novogradnje. Še posebej nujna je skrb za pomoč krajem, ki so jih prizadejale poplave. Oblastni odbor je dobil nalogo, da skupaj z odsekom za gradnje določi prednostne naloge, ki bi prišle v poštev za financiranje iz desetmilijonskega že izglasovanega investicijskega posojila. Poskrbeti pa mora tudi za čim prejšnji prevzem gradbenega urada v Ljubljani od ministrstva ter v njegovem okviru za oblikovanje projektantskega oddelka, ki bo izdelal načrte za novogradnje po investicijskem načrtu.⁴⁸⁸

Tudi številni problemsko raznoliki samostojni predlogi z drugih področij samoupravnih pristojnosti⁴⁸⁹ so bili lahko le osnova za kratkoročne in dolgoročne načrte. Posamezni predlogi pa so se nanašali tudi na zadeve iz pristojnosti obče uprave in je bilo zanje mogoče le posredovanje pri velikem županu ali osrednjih državnih organih v Beogradu. S področja šolstva je bil zanimiv soglasno izglasovan predlog, da naj se v osnovnih šolah loči pouk učencev nižjih in višjih razredov, s čimer se je strinjal tudi veliki župan in je v tem pogledu posredoval pri prosvetnem inšpektorju. Podoben značaj je imel tudi predlog poslancev SDS glede posredovanja za razpis občinskih volitev v Ljubljani na ministrstvu za notranje zadeve. Razprava o njem je pokazala, da se oblastne skupščine ne bodo mogle izogniti tudi povsem političnim problemom. SLS je očitala SDS, da je že trikrat povzročila razpust ljubljanskega mestnega sveta in njegovo nadomestitev z gerentstvom, zagrešila pa naj bi tudi še številne druge »grehe« proti prestolnici. Zato se je odločila, da glede tega razpisa ne bo nastopila s SDS, in je v odseku za prošnje in protožbe izglasovala sklep, naj se zadeva odstopi oblastnemu odboru, da ukrene vse potrebno pri ministru za notranje zadeve. SDS pa je večini očitala, da je pred kratkim, ko je bila vladna stranka, dosegla imenovanje novega gerentskega sosveta v Ljubljani, ter zahtevala, da SLS pokaže svojo demokratičnost in privrženost avtonomiji s tem, da oblastna skupščina od državnih organov neposredno zahteva takojšen razpis volitev v Ljubljani, kar je večina odklonila.⁴⁹⁰ Razprava se je zaostрила v hud medstrankarski obračun.

Te ugotovitve glede samostojnih predlogov veljajo tudi za mariborsko oblastno skupščino, ki je poročila vseh svojih odsekov obravnavala na zadnji aprilski seji. Tudi na njej so za številne predloge reševanja perečih problemov z dodelitvijo večjih ali manjših finančnih sredstev sklenili, naj jih oblastni odbor glede na možnosti upošteva pri izvajanju proračuna, za nekatere pa so ugotovili, da so sredstva zanje že posebej zagotovljena v njem. Med nekaj predlogi za posredovanje pri državnih oblasteh je doživel zanimivo usodo predlog poslanca Grčarja in tovarišev glede Zakona o javni varnosti in redu v državi oziroma o zaščiti države. Odločitvi predsednika, da ta problematika ne sodi na dnevni red

⁴⁸⁸ Zapisniki 6. do 11. seje ljubljanske oblastne skupščine od 21. 4. do 29. 4. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS; za nadaljnje seje I. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine zapisniki niso ohranjeni. O 12. seji 30. 4. 1927 sta obsežno poročala zlasti Slovenec, št. 97, 1. 5. in Jutro, št. 103, 1. 5. 1927.

⁴⁸⁹ O predlogih z zdravstvenega in socialnega, obrtno-trgovskega ter finančnega področja glej dokument št. 5 v prilogi A oziroma zapisnik 10. seje ljubljanske oblastne skupščine 29. 4. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS.

⁴⁹⁰ Zapisnik 11. seje ljubljanske oblastne skupščine 29. 4. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS; vsebino obravnavanih predlogov in razprave o njih sta objavila Slovenec, št. 95, 29. 4. in št. 96, 30. 4., ter Jutro, št. 101, 29. 4. in št. 102, 30. 4. 1927.

skupščine, je nasprotoval Petejan. Oblikoval je predlog, naj oblastni odbor priporoči centralni vladi, da ga ukine, »ker pri nas v Sloveniji takega zakona ne potrebujemo.« Predsednik pa je vztrajal, da skupščina ni pristojna za sklepanje o tej zadevi, in ni dopustil razprave, kar je povzročilo proteste socialističnih poslancev. Do obširne polemične razprave je prišlo tudi ob nujnem predlogu za zakonsko podaljšanje zaščite stanovanjskih najemnikov, ki ga je večina odklonila. Ob tem naj pripomnimo, da so bili nekateri predlogi v podobni obliki predlagani v ljubljanski in mariborski oblastni skupščini (npr. glede posredovanja za uveljavitev starostnega zavarovanja in za zakonsko določitev nadzora oblastnih samouprav nad okrajnimi samoupravami v Beogradu). Glede številnih predlogov v obeh oblastnih skupščinah naj poudarimo, da so bili sicer izraz prizadevanj oblastnih poslancev za izboljšanje razmer na lokalni in širši ravni, toda tudi oblika dokazovanja velike dejavnosti poslancev posameznih političnih strank svojim volilcem; zato je o njih politično časopisje obširno poročalo.

Ob sklepu se je predsednik dr. Leskovar zahvalil poslancem za »stvarno sodelovanje« pri sprejetju proračuna, za katerega naj oblastni odbor s posredovanjem v Beogradu glede prenosa pristojnosti in sredstev doseže izvajanje. Izpolnila pa se je njegova napoved, da bo sklical skupščino, »če bi bilo potrebno kako novo kritje najti za naše potrebe,«⁴⁹¹ kajti minister za finance je z odlokom 6. junija 1927 proračun mariborske oblasti v celoti zavrnil, ker ni vseboval poleg izdatkov še druge temeljne proračunske prvine, tj. izkaza dohodkov.⁴⁹²

Aprilsko zasedanje ljubljanske oblastne skupščine je bilo daljše ne le zaradi obsežne proračunske razprave in obravnave velikega števila samostojnih predlogov, temveč tudi zato, ker je imela obsežnejši dnevni red. Najprej je ugodno rešila prošnje občin Trojane, Motnik in Špitalič za izločitev iz mariborske oblasti in priključitev k ljubljanski oblasti z utemeljitvijo, da so bile do oblikovanja oblasti v sestavi okraja Kamnik.⁴⁹³ Na seji 28. aprila so poslanci sprejeli tudi službeno pragmatiko, ki je bila nujni pravni temelj za nastavitve uslužbencev samoupravnih uradov,⁴⁹⁴ naslednji dan pa so z večino glasov izvolili še prof. Jarca in prof. Mazovca za člana oblastne kontrole, ki je imela nadzorne pristojnosti glede finančnega poslovanja oblastne samouprave.⁴⁹⁵ Skupščina je soglasno sprejela predlog oblastnega odbora o ustanovitvi oblastnega denarnega zavoda, ki naj bi nastal s prevzemom nekega že obstoječega denarnega zavoda, za kar lahko najame potrebno posojilo, vso to dejavnost pa mora voditi ob pristanku finančnega odseka.

⁴⁹¹ Stenografski zapisnik 5. seje mariborske oblastne skupščine 23. 4. 1927 v fasc. 10, fond 93 v ARS; Slovenec, št. 91, 24. 4., in Jutro, št. 97, 24. 4. 1927.

⁴⁹² Stenografski zapisnik 6. seje mariborske oblastne skupščine 20. 7. 1927, prav tam.

⁴⁹³ Zapisnik 6. seje ljubljanske oblastne skupščine 21. 4. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS; minister za notranje zadeve je ta sklep potrdil z odlokom 28. 4. 1927 (UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 67, 21. 6. 1927).

⁴⁹⁴ Zapisnik 9. seje ljubljanske oblastne skupščine 28. 4. 1927, prav tam; Uredba glede službene pragmatike za nameščence ljubljanskega oblastnega odbora in zavodov, ki so v njegovi upravi, UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 70, 30. 6. 1927.

⁴⁹⁵ Zapisnik 11. seje ljubljanske oblastne skupščine 29. 4. 1927, prav tam.

Ker sta Jutro in Slovenski narod negativno komentirala ter po mnenju poslancev SLS tudi netočno prikazala razpravo ob sprejemu službene pragmatike in zaradi odklonitve predloga SDS za ljubljanske občinske volitve je ob sklepu zadnje aprilske seje prišlo do hude zaostritve. Dr. Brecej je odločno zavrnil napade na SLS, da je proti volitvam v Ljubljani, in očital SDS, da je bil njen privrženec zadnja tri leta veliki župan, pa ni razpisal občinskih volitev. Poslanec Tavčar je ugotovil, da skupščina »uprizarja politične špektaikle«, namesto da bi obravnavala še nove predloge za reševanje perečih socialnih problemov.⁴⁹⁶

Takoj po seji je dr. Natlačen poslal vse gradivo o proračunu velikemu županu s prošnjo, da ga čim prej predloži ministru za finance v odobritev, osebno pa je v Beograd odnesel načrt o ciljih delovanja ljubljanske oblastne samouprave v letu 1927. Dr. Vodopivec je priporočil potrditev proračuna. Načelnik oddelka za samoupravne proračune Tosić je v njegovi razčlembi posebej poudaril drugi člen uredbe, ki je določal njegovo izvajanje le do višine dohodkov, na katere se računa ob postopnem izvajanju 320. člena finančnega zakona. Minister za finance ni potrdil vagonskega davka z obrazložitvijo, da ni v skladu z gospodarskimi interesi, in zmanjšal proračunske dohodke na 10,248.750 din.⁴⁹⁷ Po tem ministrskem odloku 4. junija je samouprava ljubljanske oblasti lahko uresničevala le petino svojih s proračunom načrtovanih nalog. To je bil hud udarec velikim prizadevanjem za njeno čim prejšnjo uveljavitev, ta proces pa se je nato uspešno nadaljeval šele jeseni 1927 po ponovnem vstopu SLS v vlado.

Po aprilskih sejah je Slovenec komentiral začetek delovanja oblastnih skupščin v slovenskem in jugoslovanskem okviru in poudaril, »da slovenski oblastni skupščini v okviru možnosti najpopolnejše izvršujeta svoje dolžnosti in da jima ostale oblastne skupščine v državi niti v primerni razdalji ne morejo slediti.« Nekateri še do sedaj niso izvolile oblastnih odborov, kar tričetr jih še ni sprejelo proračunov, skupščinski odseki pa sploh ne delajo. Zelo aktivna pa je bila zagrebška oblastna skupščina pod vodstvom Stjepana Radića, ki je sprejela tudi nekaj uredb zunaj svoje pristojnosti in jih ne more izvajati brez sodelovanja z državnimi organi.⁴⁹⁸ Ob tej kritični oceni delovanja oblastnih samouprav zunaj Slovenije pa naj omenimo, da so se 1. maja 1927 na pobudo niške oblastne skupščine zbrali v Beogradu zastopniki okoli 25 oblasti. Ljubljanska oblastna samouprava je opravičila svojo odsotnost zaradi skupščinskih sej. Na beograjskem zborovanju so dele-

⁴⁹⁶ Slovenec, št. 97, 1. 5. in Jutro, št. 103, 1. 5. 1927, Ljubljanska oblastna skupščina na dopustu.

⁴⁹⁷ UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 75, 12. 7. 1927; dokumentacija o oblastnem proračunu za leto 1927 v fasc. 30, fond 92, v ARS. V tej dokumentaciji je že tudi investicijski načrt za nujna dela na objektih deželne imovine v višini 4,633.000 din. Zlasti zanimivi pa so podatki računovodstva delegacije finančnega ministrstva v Ljubljani (odseka za gradnje), iz katerih se vidi, da je državni proračun od 1. 1. 1919 do 31. 12. 1926 nakazal za državne, deželne in okrajne ceste v Sloveniji 34,760.626 din, od deželnih cestnih doklad pa je znašal v tem času priliv 110,113.994 din.

⁴⁹⁸ Na pritožbe centralistično usmerjenih velikih županov je Državni svet preveril zakonitost nekaterih uredb zagrebške ter še nekaj drugih oblastnih skupščin na Hrvaškem ter v Bosni in Hercegovini. Razveljavil jih je z utemeljitvijo, da posegajo v pristojnosti državne oblasti in parlamenta (Slovenec, št. 104, 3. 5. in št. 122, 1. 6. 1927). Stjepan Radić je bil vodilna osebnost zagrebške oblastne samouprave in je opravljal funkcijo predsednika oblastnega odbora, predsednik skupščine pa je bil dr. Vladko Maček.

gati priporočili vsem oblastnim skupščinam, da osnujejo lastne denarne zavode in da posvetijo posebno pozornost kmetijstvu, ki ga mora vlada zaščititi s carinami, da prepreči poglobitev gospodarske krize. Zahtevali so tudi prenos funkcij in sredstev na oblastne samouprave. Slovenec je poudaril, da so takšni sklepi »potrditev starih zahtev SLS, da naj namreč ljudska samouprava prevzame vso skrb za javni blagor in naj država vrši le nadzorstvo, v kolikor je to potrebno za ohranitev državne skupnosti.« Veliko sklepov se v slovenskih oblastnih samoupravah že udejanja, za druge pa so novost. Za okrepitev vloge samouprav in sodelovanja med njimi pri reševanju skupnih zadev so na beograjskem zborovanju predlagali tudi oblikovanje Zveze oblastnih samouprav.⁴⁹⁹ To kaže na prizadevanja za udejanjenje oblastnih samouprav tudi v drugih delih države.

Stanje na področju oblastne samouprave je posledica centralistične ustave in zakonodaje, dejstvo, da sta slovenski oblastni skupščini tudi v takih okoliščinah začeli delovati je – po oceni Slovenca – izključno zasluga sodelovanja SLS v vladi ter delovanja njene parlamentarne delegacije, ki se je edina zavzemala za samouprave. Po zaslugi SLS sta samoupravi »v Sloveniji celo dobili premoženje in razširjen delokrog«.⁵⁰⁰ Toda ko so takšno ugotovitev Hrvatske novosti komentirale z očitkom, da sta slovenski oblasti »na ta način postali nekaka država v državi,« jih je Slovenec zavrnil z obsežnimi opozorili na razlike v pravnem položaju Slovenije in Hrvaške. Zato po njegovem mnenju ne morejo za obe veljati enaka določila v finančnem zakonu, kar pa se ne sme ocenjevati kot privilegij za Slovence. Na Hrvaškem je bila okrožna in županijska imovina dodeljena oblastnim samoupravam že z zakonodajo leta 1922, prav tako pa ni ustrezno, če Hrvatje zahtevajo pravico do spreminjanja zakonov sabora, ki je imel veliko širše kompetence kot deželni zbori. Pravni značaj »deželnega zakona napram oblastni uredbi je različen, toda vsebini bosta enaki, ker je delokrog oblastnih skupščin stvarno širši od delokroga deželnih zborov.« Zato je logično, da sta dobili slovenski samoupravi pravico do spreminjanja deželne zakonodaje. Takšna določila je treba šteti le kot ukrep k poenotenju pravnega sistema v državi, ne pa kot »krajevni ali narodni separatizem«.⁵⁰¹ Takšno pisanje kaže dvojno politiko SLS, na eni strani je ta stranka poudarjala svoje zasluge za posebne pridobitve v Slovenij, na drugi strani pa si je prizadevala, da ne bi vzbudila zavisti in kritike privilegiranosti zlasti na Hrvaškem, kjer so veliko aktivnost HSS za okrepitev oblastnih samouprav zavirali veliki župani-centralisti.⁵⁰²

Slovenec je ocenil tudi značilnosti delovanja slovenskih oblastnih samouprav in ugotovil, da je lahko mariborska oblastna skupščina zaradi lojalnosti opozicije hitro opravila svoje delo, ljubljanska oblastna skupščina pa je morala dvakrat uporabiti poslovnik, »da prepreči očitne zgolj zavlačevalne in obstrukcijske namere opozicije.« Takšen potek sej

⁴⁹⁹ Jutro, št. 104, 3. 5. in Slovenec, št. 99, 4. 5. 1927.

⁵⁰⁰ Slovenec, št. 98, 3. 5. 1927.

⁵⁰¹ Slovenec, št. 108, 14. 5. 1927, Ravnopravnost oblastnih samouprav. Slovenec je še dodal, da je neka oblika privilegija le določilo 242. člena finančnega zakona o prenosu agrarnih operacij, tj. skrbi za zlozbe kmetijskih zemljišč, razdelitve skupnih zemljišč, uživanje planinskih pašnikov itd, na slovenski oblastni samoupravi, toda le v toliko, ker v drugih pokrajinah nimajo te institucije.

⁵⁰² Radićev sabor 1927–1928. Zapisnici Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti, priredila dr. Mira Kolar-Dimitrijević, Zagreb 1993.

je bil tudi posledica večje tolerantnosti večine v Mariboru, na drugi strani pa so bili v Ljubljani med poslanci izkušeni politiki iz večinskega in opozicijskega tabora, ki so dobro poznali vse možnosti parlamentarnega delovanja. Za slovenski oblastni skupščini in oblastna odbora je značilno, da »se pulita za čim širšo kompetenco in čim večje delo,« medtem ko po poročilih »iz južnih krajev« nekatere samouprave ne zahtevajo in ne želijo od države »kako delo«. Druga značilnost slovenskih samouprav »je hotenje in stremljenje po enotni upravi in enotni vladi v združeni Sloveniji.« Skupščini sta razen denarja dobili vse poglobitve pogoje za delo (poslovnik, proračun, uradniška pragmatika). Oblastna odbora sta po njunih sejah »zasuta z delom«, pri čemer se v prvi vrsti ne misli na skoraj 800 poslanskih predlogov in interpelacij, »ki predstavljajo nekak register vseh bolečin in potreb dežele«, temveč zlasti na zahtevne naloge pri prevzemu poslov iz državne uprave na pleča samouprave, na »križev pot iskanja denarnih virov« in organiziranje oblastnih uradov.⁵⁰³

Povsem drugače je skrajno kritično ocenjevala začetek delovanja oblastnih skupščin najmočnejša opozicijska stranka SDS, ki je poudarila, da je v njih »zagospodarila klerikalna oholost in partizanska brezobzirnost«. To trditev je podkrepila z dejstvi, da je SLS dosegla izvolitev »samoklerikalnega« oblastnega odbora, uvedla »absolutistični« poslovnik, načrtno zavračala predloge opozicije, izključila sleherni njen nadzor nad oblastnim gospodarstvom in izbrala dispozicijske proračunske fonde. S temi ukrepi je pokazala svoj pravi absolutistični značaj, ki ga je v času dolgega opozicijskega delovanja prikrivala s »krinko zapadne demokracije, napredka in plamtečega slovenstva.«⁵⁰⁴

Aprilske seje so pomenile nov korak v udejanjenju različnih oblik parlamentarnega delovanja, toda skupščini na njih nista mogli rešiti temeljnega problema za uspešno delovanje oblastnih samouprav, tj. vprašanja finančnih virov, zahtevna bodoča naloga pa je bila z njimi povezano prevzemanje pristojnosti od državne uprave. Slovenski oblastni samoupravi sta pokazali veliko pripravljenost na prevzem čim več pristojnosti, kar pa je bilo povezano z njunim naivnim pričakovanjem, da bo država poskrbela tudi za ustrezna finančna sredstva. Ne glede na to, da sta bila prva oblastna proračuna nerealna, pa je bila široka razprava o njiju pomembno napotilo za sestavljanje oblastnih proračunov za leto 1928, v katerih so morali oblastni samoupravni organi posvetiti pozornost zlasti iskanju davčnih virov za kritje izdatkov. Izkušnje pri prvih proračunih so namreč pokazale, da lahko pričakujejo ministrsko potrditev le za usklajena proračuna. Razprave na aprilskih sejah so prav tako pokazale, da sta oblastni skupščini ob konkretnih problemih postali pomembno prizorišče političnega obračunavanja med SLS in opozicijskimi strankami. Prav neuspeh pri reševanju finančnih vprašanj je opozicija izrabljala za dokazovanje neuspešnega sodelovanja SLS v vladi, ta pa je nasprotno poudarjala izbojevanje uspehe za oblastni samoupravi v Sloveniji v finančnem zakonu.

⁵⁰³ Slovenec, št. 98, 3. 5. 1927.

⁵⁰⁴ Jutro, št. 110, 10. 5. 1927.

Prevzem pomembnih pristojnosti od velikih županov in zadnje skupščinske seje I. zasedanja julija 1927 po sklenitvi blejskega pakta o vstopu Slovenske ljudske stranke v vlado

Oblastna odbora sta morala po skupščinskih sejah izvajati številne naloge. Prevzemanje oblastne imovine je še trajalo,⁵⁰⁵ od velikih županov pa je bilo treba tudi čim prej prevzeti nadzor nad občinami. Nadaljevati sta morala s prizadevanji za poenoteno urejanje skupnih zadev, njuna poglavitna naloga je bila dosega potrditve oblastnih proračunov, na rednih sejah pa sta reševali tudi številne tekoče zadeve, zlasti prošnje za finančne podpore in nastavitve uslužbenecv.

Vukičevićeva vlada je zamenjala številne velike župane, toda v ljubljanski in mariborski oblasti ni prišlo do kadrovskih sprememb, čeprav jih je SDS poskušala doseči.⁵⁰⁶ To je bilo ugodno za sodelovanje oblastnih samouprav in velikih županov, ki sta sredi leta 1927 prenesla na oblastna odbora nadzor nad občinami, kakršnega so opravljali nekdanji deželni odbori. Dobila sta pomembno nalogo, da s potrjevanjem občinskih proračunov, z nadzorom nad občinskim gospodarstvom (posebej nad prodajo in zadolžitvijo občinskega premoženja), z dovoljenji za pobiranje občinskih davščin, z reševanjem pritožb proti sklepom občinskih odborov glede samoupravnih zadev in z urejanjem razmejitev med občinami ter z vodenjem evidence občinskih zastopov usmerjata delovanje občin, ki so izvajale posle samouprave in nekatere prenesene naloge obče uprave. To delo je bilo zelo obsežno in zato povezano z oblikovanjem posebnih občinskih oddelkov ter z novimi nastavitvami, saj je bilo v ljubljanski oblasti 358 občin, v mariborski oblasti pa 739 občin.⁵⁰⁷

Oblastna odbora pa sta krepila tudi svoj vpliv in nadzor nad delovanjem okrajnih cestnih odborov v ljubljanski oblasti in nad okrajnimi zastopi v mariborski oblasti, ki so razpolagali s precejšnjimi sredstvi za vzdrževanje in gradnje okrajnih cest. Po volitvah novih okrajnih cestnih odborov⁵⁰⁸ (vseh je bilo 27) je oblastni odbor imenoval vanje še svoje zastopnike.⁵⁰⁹ V mariborski oblasti je veliki župan na čelo okrajnih zastopov postavil nove gerente in sosvete.⁵¹⁰ Ljubljanski in mariborski oblastni odbor sta sestavila tudi ob-

⁵⁰⁵ Slovenec (št. 99, 4. 5. 1927) je pisal, da je ljubljanski oblastni odbor prevzel v last in upravo elektrarni na Završnici in v Bohinju.

⁵⁰⁶ Slovenec (št. 114, 21. 5. 1927) je pisal, da so samostojni demokrati poskušali doseči zamenjavo mariborskega velikega župana dr. F. Schaubacha in vrnitev dr. Pirkmajerja.

⁵⁰⁷ Veliki župan ljubljanske oblasti je izdal razglas o prenosu »nadzorstvenega in disciplinskega gospostva nad občinami« na oblastni odbor 31. 5. 1927 (UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 63, 11. 6. 1927), mariborski veliki župan pa 12. 6. 1927 (prav tam, št. 67, 21. 6. 1927); M. Natlačen, *Oblastne samouprave*, 342–344. Ta prenos se je izvršil na temelju prehodnih uredb Zakona o oblastni in sreski samoupravi iz leta 1922.

⁵⁰⁸ Slovenec (št. 91, 24. 4. 1927) je pisal, da bodo 24. aprila volili okrajne cestne odbore občinski odborniki in da bodo pravilno izvoljeni cestni odbori po dolgih 13 letih nadaljevali svoje redno delo.

⁵⁰⁹ Zapisnik 13. seje ljubljanskega oblastnega odbora 25. 5. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS; M. Natlačen, *Oblastne samouprave*, 352.

⁵¹⁰ Jutro (št. 107, 7. 5. 1927) je pisalo, da je veliki župan pokazal svojo neobjektivnost z imenovanjem klerikalnih gerentov in novih sosvetov, Slovenec (št. 104, 10. 5. 1927) pa mu je odgovoril, da je pri imenovanju upošteval le rezultate volitev v oblastno skupščino.

lastna šolska odbora, ki sta imela nalogo, da skupaj s krajevnimi šolskimi odbori skrbita zlasti za izboljšanje prostorskih pogojev za razvoj šolstva.⁵¹¹ Mariborski veliki župan je maja 1927 izročil oblastnemu odboru tudi nadzor nad javnimi bolnicami, hiralnicami in okrožnimi zdravniki mariborske oblasti,⁵¹² oblastni odbor pa je na temelju odločbe ministra za zdravstvo prevzel tudi zdravilišči Rogaška Slatina in Dobrna.⁵¹³

Maja 1927 sta se na skupnih sejah dvakrat sestala oba oblastna odbora. Najprej sta se odločila za skupen nastop v Beogradu zaradi potrditve proračuna in prevzema poslov od države. Te bosta prevzela »v vsakem slučaju ..., četudi samo z državnimi dotacijami.« Hkrati pa bo »treba storiti vse«, da bo finančni minister še v tekočem proračunskem letu z uredbo določil obema samoupravama vire dohodkov.⁵¹⁴ Oba oblastna odbora sta pričakovala ministrovo potrditev sprejetih proračunov, ker sta bila izdelana v pričakovanju realizacije 320. člena finančnega zakona. Veliko sta razpravljala zlasti o skupnem reševanju perečih zdravstvenih in socialnih problemov. Pomembna je bila njuna skupna izjava ob 10. obletnici majniške deklaracije, za katero sta poudarila, da »pomeni prvi začetek lastne državnosti Slovencev v skupnosti s Hrvati in Srbi.« Na njenih temeljih bodo »po vseh svojih močeh delovali, da se kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev okrepi in da se načelo narodove samoodločbe, izraženo v majniški deklaraciji, uveljavi za vse, ki so po krvi, jeziku in duhu naši bratje.«⁵¹⁵

Posredovanja dr. Natlačena in dr. Leskovarja v Beogradu niso bila uspešna,⁵¹⁶ kar je odmevalo tudi v časopisju. Liberalni zagrebški Obzor je to že vnaprej napovedal: »Če bi ostali klerikalci v vladi, bi imele oblastne skupščine veliko izgledov, da jim bo država odstopila znaten del svojih dohodkov ...« Poudaril je še, da je dr. Korošec zagotovil v finančnem zakonu za Slovenijo »lepe« amandmaje, toda iz opozicije jih bo težko udejanjiti.⁵¹⁷ Tudi Jutro je ob optimizmu oblastnih odborov glede potrditve proračunov menilo, da sta »pogrešno sestavljena« in ju bo zato minister za finance glede na »famozno« uredbo o oblastnih proračunih zavrnil.⁵¹⁸

⁵¹¹ Zapisnik 13. seje ljubljanskega oblastnega odbora 25. 5. v fasc. 34, fond 92 in zapisnik 8. seje mariborskega oblastnega odbora 26. 5. 1927 v fasc. 12, fond 93 v ARS; M. Natlačen, Oblastne samouprave, 343; Jutro (št. 126, 28. 5. 1927) je pisalo, da sta oblastna odbora imenovala v oblastna šolska sveta le privržence SLS.

⁵¹² UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 67, 21. 6. 1927.

⁵¹³ Stenografski zapisnik 4. seje mariborske oblastne skupščine 21. 4. 1927 v fasc. 10 in zapisnik 6. seje mariborskega oblastnega odbora 23. 4. 1927 v fasc. 12, fond 93 v ARS.

⁵¹⁴ Zapisnik 2. skupne seje mariborskega in ljubljanskega oblastnega odbora 1. 5. 1927 v Rogaški Slatini v fasc. 12, fond 93 v ARS.

⁵¹⁵ Zapisnik 3. skupne seje mariborskega in ljubljanskega oblastnega odbora 26. 5. 1927 v Celju, prav tam.

⁵¹⁶ Dr. Leskovar je na 7. seji oblastnega odbora 17. 5. 1927 poročal, da glede proračuna in prevzema pristojnosti na pogajanjih v Beogradu »nismo prišli ... še nič dalje« (zapisnik v fasc. 12, fond 93 v ARS).

⁵¹⁷ Slovenec, št. 103, 8. 5. 1927.

⁵¹⁸ Jutro, št. 126, 28. 5. 1927.

Potem ko je minister za finance v skrajnem možnem enomesečnem roku po predložitvi izdal svoji odločbi o obeh oblastnih proračunih, je Slovenec ugotovil, da je bil mariborski proračun v celoti zavrnjen, ljubljanski proračun pa je bil potrjen le do višine kritja izdatkov z dohodki. Njegov pretežni del je bil potentakem prav tako zavrnjen. Za odklonitev mariborskega proračuna SDS po mnenju vodilnega katoliškega lista ne more kriviti SLS, čeprav to poskuša, saj so se z izhodišči za njegovo sestavo strinjali vsi in je bil tudi soglasno sprejet.⁵¹⁹ Zaradi odločitve finančnega ministra se je moral mariborski oblastni odbor lotiti oblikovanja novega proračuna.⁵²⁰

Priprave na zadnje skupščinske seje I. zasedanja so potekale v zelo razgibanih razmerah, ko so se vse politične stranke začele intenzivno pripravljati na predčasne parlamentarne volitve 11. septembra 1927, SLS pa tudi na ponovni vstop v vlado za daljše obdobje. Stranka je za volitve »pripravila državnotvorno taktiko, ker je odločno sklenila, da se bo utrdila na oblasti.« To je pokazal programski predvolilni govor dr. Korošca na zboru zaupnikov SLS 3. julija v Ljubljani, v katerem je »zagovarjal politiko izražanja slovenskih interesov v okviru obćih državnih interesov, kar je praktično pomenilo zbližanje z Radikalno stranko.«⁵²¹ Poudaril je, da je skrb SLS posvećena vsej državi, kot skupne naloge pa je navedel prizadevanja za mir in za zamejske rojake ter za izboljšanje gospodarskih razmer. To seveda ne pomeni, da stranka pozablja na Slovenijo in da je zatajila svoj slovenski program. Prizadevala si bo »za čim večjo samoupravno samostojnost slovenskega naroda« v okvirih, ki jih »dopuščā ustavno zajamćeno in od nas vedno priznано državno edinstvo ...« Še posebej bo skrbela, da narodu pribori svobodno odloćanje o njegovih »lastnih gospodarskih in kulturnih zadevah« ter sploh »najvažnejših potrebah«, kar je pogoj, da bo ob ogroženi državni meji in kot privlačna sila za slovenske zamejce nastala »moćna, dobro upravljana in zadovoljna Slovenija ...« Sedanja zakonodaja ne omogoća oblastnim samoupravam, da bi »pri najboljši volji dovolj plodonosno ... delovale za svoj narod,« za kar je poglobitna ovira pomanjkanje finanćnih sredstev. Te jim bo morala država odstopiti, ob tem pa so nova davćna bremena izključena. Sklenil je: »To je tembolj nujno potrebno, ker se centralne oblasti noćejo več brigati za zadeve, ki spadajo v samoupravno kompetenco, a samouprave se ne morejo brigati, ker so njih blagajne prazne.« Dr. Korošec je torej kot temeljno in najbolj aktualno zadevo izpostavil zagotovitev gmotnih temeljev za delovanje oblastnih samouprav vzporedno s prenosom pristojnosti, ni pa poudarjal vprašanja njihovih zakonodajnih pristojnosti, kajti za uveljavitev le-teh je bilo mogoće uspešno izrabiti tudi vsakoletne finanćne zakone.

Glede bodoće taktike SLS je njen voditelj poudaril, da bo uravnavana tako, »da Slovenija ne bo več ... izpostavljena nestalnim in vedno spremenljivim situacijam, ampak da bo svoje parlamentarne moći in sile stavila neposredno v službo cele države in na ta naćin skušala tudi slovenskemu narodu zajamćiti vse blagodati take usmerjene politike.« Pri

⁵¹⁹ Slovenec, št. 131, 12. 6. 1927.

⁵²⁰ Na 11. seji mariborskega oblastnega odbora 14. 6. 1927 so imenovali v delovni odbor za izdelavo uravnoteženega proraćuna odbornika Kranjca in dr. Vebleta ter novoimenovanega ravnateja osrednjega oblastnega urada oziroma vseh oblastnih samoupravnih uradov Ivana Graćnarja (zapisnik v fasc. 12, fond 93 v ARS).

⁵²¹ M. Zećević, Na zgodovinski prelomnici, 207.

tem je tudi posebej poudaril, da si bo stranka prizadevala »interese države in Slovenije« zastopati »z vladnim krmilom v rokah« in da je čas kratkotrajnega sodelovanja z NRS v vladi pokazal njeno »veliko razumevanje za naše slovenske razmere.« Zato želi v bodočem parlamentu z njo ustvariti »še pristrčnejše in tesnejše zveze nego so bile dosedanje.«⁵²²

Že teden dni kasneje sta predsednik vlade in radikalni prvak Velja Vukičević in načelnik SLS dr. Korošec sklenila »prijateljski pakt« na Bledu.⁵²³ Njegova vsebina ni bila objavljena, iz Koroševih izjav in nadaljnjega političnega dogajanja pa se vidi, da je sporazum o sodelovanju obeh strank začel veljati že pred volitvami, medtem ko bo po njih SLS vstopila v vlado za ceno jasnega priznanja državne ureditve po določilih Vidovdanske ustave.⁵²⁴ Poglavitna zahteva Koroščeve stranke je ostala novelizacija zakona o oblastnih samoupravah z razširitvijo njihovih pristojnosti, od nove razdelitve države na oblasti pa je pričakovala tudi, da bo Slovenija postala ena upravna enota.⁵²⁵ Blejski pakt je v slovenski in jugoslovanski politični javnosti široko odmeval, med strankami pa ga je najodločneje obsodila SDS z ugotovitvijo, da se je SLS odrekla »temelju svojega programa« in da bo odslej zvesto služila stranki, ki jo je razglašala za nosilko režima velikosrbstva, protislovenstva, centralizma, korupcije in nasilja.⁵²⁶ Dejansko pomeni konec njenega aktivnega boja za ustavnopravno avtonomijo Slovenije, v politiki do osrednjih državnih organov pa je SLS zašla »globoko v centralistične vode«. V domači politiki je avtonomistična gesla še poudarjala, v praksi pa se je osredotočila na ustvarjanje čim bolj avtonomnega položaja obeh slovenskih samouprav pod svojim absolutnim vodstvom. Pragmatična politika je SLS prinesla »velike trenutne koristi«, doživela pa je ostre obsodbe demokratične javnosti – tudi v lastnih vrstah. Škodovala je udejanjenju celovitega slovenskega narodnega programa.⁵²⁷ »Takšna nenačelna politika, kompromisna do Beograda in deklarativno avtonomistična za domačo rabo« je bila nato »z majhnimi izjemami« značilna do konca prve Jugoslavije, »kar je precej škodovalo Slovincem kot narodu in posebej moralnemu in političnemu ugledu SLS.«⁵²⁸ Ob teh ocenah naj za konec dvajsetih let poudarimo dejstvo, da si je SLS prizadevala svoj režimski položaj izkoristiti za uspešno delovanje ljubljanske in mariborske oblastne samouprave za izboljšanje gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih razmer v Sloveniji v primerjavi z dotedanjim centralističnim urejanjem, z dosežki pa je utemeljevala ustreznost svoje nove politike.

Prelomno politično dogajanje julija 1927 je že vplivalo na potek zadnjih skupščinskih sej I. zasedanja. Ob omenjenem zaupniškemu shodu SLS sta se sestala tudi oba oblastna od-

⁵²² Slovenec, št. 147, 5. 7. 1927.

⁵²³ Slovenec, št. 153, 12. 7. 1927, Vešpolitična nedelja.

⁵²⁴ J. Prunk, Blejski sporazum, ES, 1, 1987, 289.

⁵²⁵ B. Gligorijević, Parlament i političke stranke, 234.

⁵²⁶ Jutro, št. 162, 12. 7. 1927.

⁵²⁷ M. Mikuž, n. d., 357–359; M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, 207–208; L. Ude, Slovenci in jugoslovanska skupnost, 217; J. Perovšek, Blejski sporazum, Slovenska kronika, 324; J. Prunk, Slovenska ljudska stranka, ES, 11, 1997, 412.

⁵²⁸ J. Prunk, Slovenski narodni vzpon, 252.

bora, njun poglavitni sklep pa je bilo sklicanje skupne seje obeh oblastnih skupščin 19. julija v Celju⁵²⁹ za obravnavanje nekaterih skupnih zadev. Priprave nanjo naj bi pokazale, »da so tozadevna zakonska določila nejasna in nepopolna,«⁵³⁰ do razčiščenja nejasnosti z vlado pa se je morala načrtovana skupna seja »za sedaj odložiti.«⁵³¹ Do ugotovitve, da je to »nemogoče« je »po vsestranskem razmotrivanju zakonitih določil« prvi prišel mariborski oblastni odbor, ki je ugotovil, da bi sklic skupnega zborovanja povzročil konflikt z velikima županoma. Če ne bi protestirala proti njemu, »bi postala v tistem hipu nemogoča«, ker ima pravico dovoljevati »združitev« dveh oblasti le osrednja vlada, če bi pa protestirala, »bi pa morala stranka odnosno oblastni skupščini zavzeti proti njima stališče.« Načrtovano zborovanje »bi se zamoglo vršiti samo neoficijalno kot zborovanje poslancev obeh oblastnih skupščin, torej samo kot nekaka anketa. Tako zborovanje poslancev obeh oblastnih skupščin kot privatnih oseb pa ne bi imelo tistega efekta kot zborovanje oblastnih skupščin.«⁵³²

Dejstvo, da minister za notranje zadeve te seje ni dovolil, je SDS dobro izrabila za dokazovanje nemoči SLS. Ob ponovnem predlogu mariborskega oblastnega odbora za skupno sejo ljubljanske in mariborske oblastne skupščine je dr. Kramer to vprašanje sprožil na seji 22. julija. Poudaril je, da bi morala glede združene Slovenije SLS pokazati »dejavnje«, tj. sklic skupne seje, in ironično ugotovil, da ji tega Vukičević ne dovoli.⁵³³ Prvi poskus sklicanja skupne seje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine je pokazal – enako kot vsi naslednji –, da Beograd iz številnih političnih razlogov ni pripravljen dovoliti takšnih manifestacij združene Slovenije, ni pa nasprotoval drugim oblikam njunega sodelovanja pri reševanju skupnih zadev.

Na sejah mariborske oblastne skupščine 20. in 21. julija je bila poglavitna točka dnevnega reda oblikovanje novega proračuna za leto 1927. Kot temelj za organiziranje oblastnih samoupravnih uradov je bilo treba sprejeti tudi službeno pragmatiko. Obe oblastni skupščini sta na julijskih sejah posvetili posebno pozornost ustanovitvi lastnih denarnih zavodov, ki naj bi prevzela pomembno vlogo pri financiranju poslovanja samouprav, obravnavali pa sta tudi poslanske predloge in druge tekoče zadeve iz svojih pristojnosti.

Predsednik dr. Leskovar je po otvoritvi seje najprej poročal o delovanju oblastnega odbora pri prevzemanju oblastne imovine,⁵³⁴ zdravstvenih zavodov, nadzora nad občinami in ureditvi centralnega urada, ki bo po 1. avgustu imel svoje prostore v Scherbaumovi vi-

⁵²⁹ Slovenec, št. 148, 6. 7. 1927.

⁵³⁰ Mišljen je 88. člen Zakona o oblastni in sreski samoupravi, ki je določal le, da o izvajanju skupnih ekonomskih in kulturnih zadev odločajo oblastne skupščine z odobritvijo vlade.

⁵³¹ Slovenec, št. 159, 19. 7. 1927.

⁵³² Dopis mariborskega oblastnega odbora ljubljanskemu oblastnemu odboru z dne 6. 7. 1927 v fasc. 1, fond 93 v ARS.

⁵³³ Jutro, št. 172, 23. 7. 1927; Enotnost (št. 28, 29. 7. 1927) je poudarila nasprotje med izjavami funkcionarjev SLS, »da so okrožne zbornice že avtonomija«, in dejstvom, da so morali skupno sejo zaradi negativne vladne odločitve odpovedati.

⁵³⁴ Oblastni odbor je poleg zdravilišč Rogaška Slatina in Dobrna ter hiralnic na Ptuj in v Vojniku prevzel tudi posebno kmetijsko šolo v Mariboru in nižjo kmetijsko šolo pri Sv. Juriju ob Južni železnici ter županijsko poslopje v Prelogu.

Mariborska oblastna skupščina je imela od spomladi 1927 dalje seje v kazinski dvorani oziroma mestni študijski knjižnici

Od srede leta 1927 so imeli mariborski oblastni odbor in samoupravni uradi sedež v Scherbaumovi vili (sedaj Muzej narodne osvoboditve)

li, ter pri oblikovanju novega proračuna, ki je pogoj za redno poslovanje oblastne samouprave.

O njegovih značilnostih je obsežno poročal odbornik za finance Marko Kranjc. Poudaril je, da vsebuje za vse načrtovane izdatke tudi dohodke, in to le za čas do konca leta 1927; tako gre tudi v tem pogledu za »vseskozi realen proračun«. Prvi enoletni proračun izdatkov mu bo dodatek in osnova ministrskemu svetu za prenos poslov in sredstev. Novi proračun je sestavljen iz dveh delov. Redni proračun obsega za 15.900.815 din rednih potrebščin in kritja.⁵³⁵ Izredni proračun je za vse izredne potrebščine⁵³⁶ določal najetje desetmilijonskega posojila. Poročevalec je zelo podrobno razčlenil različne zakonske osnove za delovanje na področjih javnih del, kmetijstva in zdravstva v posameznih delih mariborske oblasti, kot posebej kritične pa je poudaril velike državne dolgove pri poravnavanju obveznosti do gradenj cest⁵³⁷ in do javnih bolnic.⁵³⁸ Za skromna proračunska sredstva je poudaril, da se bodo uporabila le za najnujnejše potrebe in za neodložljiva dela. Posojilo nima pravega investicijskega značaja temveč le indirektnega, uporabilo pa se bo za »dvig blagostanja« prebivalstva mariborske oblasti.⁵³⁹

Ta predlog proračuna je najprej obravnaval finančni odsek, pred plenarno sejo pa so ga pretresli tudi poslanski klubi. Na njej je predsednik finančnega odseka dr. Veble poročal, da se večina z njim strinja, ker je v skladu z zakonskimi predpisi, vse postavke v njem pa so »primerne in potrebne«. Poglavitni ugovor opozicije na odsekovi seji je bil, da so tudi izredni izdatki v bistvu redni in da bi morali zato najti zanje redno kritje. Po mnenju večine je takšno financiranje izraz težkega gospodarskega stanja, probleme pa je mogoče nujno rešiti le s posojilom. Glede pridobivanja dohodkov je Veble ugotovil, da sta »sila razmer in razdelitev politične moči« onemogočili pričakovane državne dotacije z izvedbo 320. člena finančnega zakona o prenosu ministrskih pristojnosti na oblastne samouprave.

⁵³⁵ Za delovanje zdravilišč Rogaška Slatina in Dobrna je določal 92 % vseh izdatkov, za stroške samoupravnih organov, osrednjega oblastnega urada in oblastnega šolskega odbora pa 7,2 %. Ostalo so bila sredstva za odplačevanje anuitet in za ubožnostni sklad. Od dohodkov jih je bilo okoli 93 % od obeh zdravilišč, komaj 3,15 % pa naj bi znašal priliv od treh oblastnih doklad. Tretji pomemben vir je bila državna dotacija (4,4 %).

⁵³⁶ Od izrednih izdatkov je bilo določenih 17 % sredstev za odkup in opremo poslopja oblastne samouprave, 37,6 % za hidrotehnična dela in kmetijstvo, 19,7 % za javna dela, 18 % za subvencije bolnicam in hiralnicam ter za socialne podpore, ostala sredstva pa so bila rezervirana za nepričakovane izdatke.

⁵³⁷ Po štajerskem deželnem zakonu iz leta 1908 so za vzdrževanje cest pobirali okrajni zastopi posebne doklade, h katerim pa je bil dolžan dati deželni sklad tretjino sredstev. Ta obveznost se je hkrati s pobiranjem deželnih doklad prenesla na državo. Njen dolg od leta 1918 do začetka 1926 je znašal že nad 9,2 milijonov din, do konca leta 1927 pa bi morala izplačati že okoli 17,5 milijonov din. Za potrebami so hudo zaostajali tudi v proračunu odobreni krediti za hidrotehnična dela.

⁵³⁸ Za kritje materialnih stroškov javnih bolnic je bilo v proračunu 1926/27 od 16 milijonov dejanskih potreb določenih le 11 milijonov, izpadlo pa je tudi okoli 3 milijone sredstev za strežniško osebje. Ker država ni izpolnjevala svojih obveznosti, so se morale bolnice zadolžiti ter opustiti nabavo nujne opreme in izvajanje adaptacij. Tudi v proračunu za leto 1927/28 je bilo določenih le 55 % potrebnih sredstev.

⁵³⁹ Stenografski zapisnik 6. seje mariborske oblastne skupščine 20. 7. 1927 v fasc. 10 in zapisnik v fasc. 11, fond 92 v ARS; o poteku seje je zelo podrobno poročal zlasti Slovenec, št. 161, 21. 7. 1927.

V obsežni splošni razpravi so nato vsi predstavniki manjšinskih poslanskih klubov predloženi proračun odločno zavrnil. Dr. Odić (HSS) je kritiziral zlasti najetje posojila in menil, da bi SLS sedaj, ko je »nekak sestavni del vladne večine«, lahko poiskala druge finančne vire. HSS ne nasprotuje novim dokladam, če gre za kritje nujnih splošnih potreb, kar je pokazala tudi v zagrebški oblastni skupščini. Dr. Baričević (SDS) je poudaril, da je bila ministrova odklonitev proračuna lekcija skupščinski večini in obsodba njenega neodgovornega ravnanja na aprilskih sejah. Kritiziral je SLS, da tudi za prevzete pristojnosti na področju zdravstva še ni uspela dobiti ustreznih sredstev iz državnega proračuna in da je za »malenkosten« proračun našla le 500.000 din lastnega kritja, vsi drugi dohodki pa izvirajo od oblastne imovine in posojila.⁵⁴⁰ Najbolj ostri kritiki so bili socialistični poslanci. V. Grčar je očital oblastnemu odboru, da je pokazal pri sestavljanju vseh štirih proračunov politični diletantizem. Za proračunske probleme nosi veliko krivdo skupščinska večina, toda še večji krivec je vlada, zlasti njen finančni minister, ki »ovira funkcioniranje samouprav«. Opozoril je, da so sredstva za neagrarne dejavnosti in prosveto povsem izpadla iz proračuna. V. Möderndorfer je ugotovil, da si je oblastni odbor sicer prizadeval »ustvariti nekaj«, toda proračun »ne sme dajati drobtinic.« Davčne vire bi morali poiskati pri velikih podjetnikih in veleposestnikih. Njegovo kritiko proračuna je predsednik prekinil, nadaljeval pa jo je J. Petejan, ki je večini očital, da se je raje odločila za posojilo in za črtanje nekaterih nujnih potrebščin kot pa za nove davke v sedanjem času pred volitvami. Dodal je: »Mi vam povemo, ali vam je prav ali vam ni prav, da danes ne delate davkov, pač pa jih bote čez 2 meseca.« Realna napoved, da jih bo tedaj morala uvesti, je naletela na burne ugovore večine.

Poslanci SLS so odgovarjali, da je proračun »gospodarska zadeva« in naj se ga zato kritizira s tega stališča, ne pa s političnega, da je opozicija glede obdavčevanja dvolična, da bi večina lahko sestavila boljši proračun, če ne bi SDS oblikovala centralistične zakonodaje, da zaradi izrednih razmer ni bilo mogoče upoštevati več nujnih potrebščin, opozicija pa s svojo ostro kritiko uganja demagogijo in ji služi za agitacijo.

Po podrobni razpravi, v kateri so opozicijski poslanci dali še nekaj pripomb k posameznim postavkam, je bil celoten proračun sprejet le z glasovi poslancev kluba SLS. Večina je v okviru proračunske razprave izvolila tudi dva člana oblastne kontrole,⁵⁴¹ in sicer poslanca Jožeta Stabeja in Tomaža Ovčarja. Odklonila je predlog opozicije, da bi bil en

⁵⁴⁰ V razpravi je prišlo tudi do obračunavanja med dr. Odićem in dr. Baričevićem, ki sta bila protikandidata na parlamentarnih volitvah. Slovenec (št. 162, 22. 7. 1927) je ob tem ugotovil, da medjimurski »demokrati in radičevci smatrajo sploh oblastno skupščino za tla, na katerih vojujejo medsebojne boje.«

⁵⁴¹ Po členu 97 Zakona o Glavni kontroli so imele oblastne kontrole nalogo, da pregledujejo račune samoupravnih oblastev, pa tudi drugih ustanov in korporacij, ki so prejemale stalne državne podpore. Sestavljene so bile iz dveh članov, ki so jih izvolile oblastne skupščine, in dveh računskih preglednikov, ki jih je postavljala Glavna kontrola iz Beograda. Nižje nameščence oblastne kontrole so postavljali oblastni odbori. Oblastne kontrole so na sejah sklepale o potrditvi računov ali njihovi zavrnitvi zaradi nepravilnosti. Poleg tekočega pregleda računskega poslovanja oblastnih samouprav in drugih zavezancev so oblastne kontrole sklepale tudi o potrditvi letnih računov (Pravilnik o poslovnem redu in organizaciji oblastnih kontrol, UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 123, 13. 12. 1927).

član kontrole iz njenih vrst.⁵⁴² Minister za finance Bogdan Marković je izglasovani proračun brez sprememb odobril že 10. avgusta⁵⁴³ in tako je tudi mariborska oblastna samouprava po dolgotrajnih prizadevanjih ter polemičnih razpravah dobila svoj prvi proračun, ki pa ji je glede na skromen obseg omogočal reševanje le nekaterih nujnih zadev.

Po sprejetju proračuna je mariborska oblastna skupščina najprej obravnavala predlog službene pragmatike, kakršno je že sprejela ljubljanska oblastna skupščina. To je utemeljevala z mnenjem, da je potrebno za samoupravno uradništvo v Sloveniji ustvariti enake pogoje. V razpravi so bili s predlogi za dopolnitve zlasti aktivni socialistični poslanci, večina pa je z manjšimi spremembami predlagano službeno pragmatiko sprejela.⁵⁴⁴ V prizadevanjih, da bi se obe slovenski oblastni skupščini čim prej sestali na skupni seji v Celju, je mariborska skupščina spodbudila oblikovanje paritetnega skupnega uredbodajnega odbora, ki naj bi v skladu s pooblastili finančnega zakona skrbel za usklajevanje oziroma spreminjanje dotlej različnih zakonodaj »po modernih razmerah«. O njegovih predlogih za poenotenje zakonodaje glede na podobne gospodarske in kulturne razmere v obeh oblasteh bi sklepali skupščini na skupnih sejah. V razpravi je predlogu nasprotoval le predstavnik SDS, ki se je zavzemal za ločeno spreminjanje bivših deželnih zakonodaj, medtem ko je predstavnik HSS podprl izenačenje zakonodaje v Sloveniji, ker je »to velika korist« zanj. Proti ustanovitvi skupnega uredbodajnega odbora ljubljanske in mariborske oblasti za spremembe, dopolnitve in razveljavljanje bivših deželnih zakonov sta glasovala le dva poslanca SDS, petčlansko predstavništvo mariborske oblastne skupščine v njem pa so izvolili soglasno.⁵⁴⁵ Vsi poslanci so podprli tudi predlog za ustanovitev hipotekarnega zavoda za mariborsko oblast in pooblastili oblastni odbor, da izvede zanj vse priprave. Poudarili so, da se bo v zavod stekal denar oblastne samouprave, ki bo preko njega izvajala svoje finančne operacije. Večina pa je zavrnila priznanje nujnosti petim nujnim predlogom poslanca Möderndorferja in sopolpisnikov glede razpusta občinskega odbora v Mežici, odpusta rudarjev v tamkajšnjem rudniku in nekaterih drugih zadevah iz pristojnosti občne uprave. Predsednik dr. Leskovar jih je – tako kot tudi še številne druge poslanske predloge – dal v redno proceduro odsekom. Ob sklepu je napovedal v kratkem novo skupščinsko sejo, potem ko bo oblastna samouprava lahko začela izvajati proračun, njen sklic pa je povezoval tudi z optimističnim pričakovanjem o naglem prevzemu pristojnosti od državnih oblasti v skladu z določili finančnega zakona, kar so poslanci zahtevali v posebni resoluciji ob sprejetju proračuna.⁵⁴⁶

⁵⁴² Stenografski zapisnik 7. seje mariborske oblastne skupščine 21. 7. 1927 v fasc. 10 in zapisnik v fasc. 11, fond 92 v ARS; oštevilčenje dopoldanske in popoldanske seje 21. 7. povzemamo po zapisnikih.

⁵⁴³ Uredba glede proračuna oblastne skupščine mariborske oblasti za leto 1927, UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 101, 1. 10. 1927; za potrditev proračuna in dodelitev posojila je dr. Leskovar tudi osebno posredoval na ministrstvu za finance (Slovenec, št. 173, 4. 8. 1927).

⁵⁴⁴ Uredba glede službene pragmatike za nameščence mariborskega oblastnega odbora in zavodov, ki so v njegovi upravi, UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 96, 17. 9. 1927.

⁵⁴⁵ Izvoljeni so bili dr. Ogrizek, dr. Veble, dr. B. Schaubach in dr. Kečkeš iz kluba SLS ter dr. Odič kot zastopnik manjšine.

⁵⁴⁶ Stenografski zapisnik 8. seje mariborske oblastne skupščine 21. 7. 1927 v fasc. 10 in zapisnik v fasc. 1, fond 92 v ARS; potek dopoldanske in popoldanske seje 21. 7. je podrobno prikazal zlasti Slovenec, št. 162, 22. 7. 1927.

Osrednja točka julijskih sej ljubljanske oblastne skupščine je bilo preoblikovanje Kranjske hranilnice v oblastni denarni zavod. Sklep izrednega občnega zbora najstarejšega denarnega zavoda na Slovenskem⁵⁴⁷ 7. julija o razpustu ter o prenosu njegovih financ, premoženja in obveznosti na samoupravo ljubljanske oblasti je SLS pozdravila kot »trden temelj za nadaljnje gospodarsko delo naše oblasti«.⁵⁴⁸ SDS pa je tej stranki očitala, da je »pobasala najbogatejšo slovensko ustanovo«, ki bo v rokah oblastne skupščine postala »objekt političnih bojev«; liberalci so menili, da bi morala oblastna samouprava osnovati svojo banko.⁵⁴⁹

Iz strankarskega časopisja se je ta polemika z vso ostrino prenesla v oblastno skupščino, ki je morala navedeni sklep potrditi in sprejeti pravilnik za delovanje oblastnega denarnega zavoda. Na njeni seji 21. julija⁵⁵⁰ je poročevalec finančnega odseka dr. J. Adlešič poudaril, da je prevzem Kranjske hranilnice zgodovinskega pomena za vse oblastno gospodarstvo, zanj pa so se odločili, ker ima velik ugled na denarnem trgu in ker razpolaga z velikimi finančnimi rezervami ter je lastnica dramskega gledališča in poslopja realke, kar je pomembno tudi za nadaljnjo kulturnoprosvetno dejavnost. Če bi se odločili za ustanovitev novega oblastnega denarnega zavoda, bi trajalo mnogo časa, da bi ustvaril takšno finančno podlago, kot jo že ima ob prevzemu Kranjska hranilnica, ki bo lahko takoj začela dajati dolgoročne in poceni kredite za različne naložbe javnopравnim ustanovam ter se tako lotila »potrebne restavracije naše pokrajine«.

Poslanca SDS dr. Kramer in dr. Puc načelno nista nasprotovala prevzemu Kranjske hranilnice, toda oblastnemu odboru oziroma skupščinski večini sta očitala, da je v pripravah nelojalno postopala do manjšine, da ni znana vsebina pisnega dogovora o prevzemu in da poročevalec ni tudi s številkami konkretiziral premoženjskega stanja tega zavoda. Oba sta zahtevala, da se prekliče odpoved Kranjske hranilnice državni realki in da mora ta pomembna ustanova ostati v sedanji zgradbi, ki je bila za ta namen tudi zgrajena.⁵⁵¹ V razpravi je dr. Puc tudi opozoril, da oblastna samouprava ne bo smela vlagati denarja v

⁵⁴⁷ Stane Granda, Kranjska hranilnica, ES 5, 1991, 392.

⁵⁴⁸ Akcijo za prevzem Kranjske hranilnice je osebno vodil dr. Natlačen, ki je dopisniku Slovenca (št. 150, 8. 7. 1927) izjavil, da je bil sklep izrednega občnega zbora sprejet soglasno. Dodal je, da je bila od prevrata dalje v njenem upravnem odboru po tretjina predstavnikov Nemcev, SLS in SDS.

⁵⁴⁹ Jutro (št. 160, 9. 7. 1927) je pisalo, da je bil navedeni sklep po prizadevanjih SLS že dokončno dogovorjen pred občnim zborom, predstavniki SDS pa niso glasovali zanj in tako ta pomembna odločitev ni bila sprejeta soglasno.

⁵⁵⁰ Prva seja poletnega zasedanja 19. 7. 1927 je imela je formalni značaj. Na njej je predsednik seznanil poslance s predlogi oblastnega odbora ter s številnimi samostojnimi predlogi poslancev in različnimi prošnjami, ki jih je posredoval v obravnavo odsekoma za javna dela in finance. Naslednjo sejo je sklical za 21. julij, da bi gradivo lahko preučili tudi poslanski klubi (Slovenec, št. 160, 20. 7. in Jutro, št. 169, 20. 7. 1927).

⁵⁵¹ O usodi oziroma deložaciji realke je potekala med Jutrom in Slovenskim narodom ter Slovencem ostra polemika, iz katere se vidi, da je finančni odsek predlagal odvzem nekaterih njenih neuporabljenih prostorov in plačevanje visoke najemnine. V oblastnem odboru so se ukvarjali z mislijo, da bi v realko preselili pravno fakulteto, v izpraznjene prostore v Deželnem dvorcu pa bi preselil svoje urade. Dvorana bi bila namenjena za skupščinske in univerzitetne potrebe (Slovenec, št. 167, 28. 7. 1927).

svoj denarni zavod⁵⁵² in bo zato ta imel manjši delokrog kot nekdanja deželna banka. Prevzem mora potrditi še finančno ministrstvo. Vlogo zavoda je videl v okrepitvi denarnega trga, ne sme pa se sprevreči v »bojno konkurenco« obstoječim hranilnicam in posojilnicam.

Na njuni razpravi so poslanci SLS odločno reagirali. Načelnik kluba SLS dr. Breclj je očital dr. Pucu, da je pri nemških članih uprave poskušal preprečiti izročitev Kranjske hranilnice oblastni samoupravi, zavračal pa je tudi očitke nelojalnosti do manjšine. Poslanec Eppih je posebej poudaril, da so ljubljanski Nemci lojalno podprli prizadevanja oblastnega odbora in sedaj pričakujejo od skupščine zavzemanje za njihove pravice. V sklepni besedi je poročevalec še očital SDS kot naslednici JDS, da je po prevratu izročila nekdanjo deželno banko v zasebne roke oziroma svojim privržencem s preoblikovanjem v Hipotekarno banko jugoslovanskih hranilnic. Kritiziral je njene metode povojne t. i. nacionalizacije nemških podjetij. Zastopnikoma SKS⁵⁵³ in SSJ se je zahvalil za njuni izjavi o nujnosti in koristnosti ustanovitve oblastnega denarnega zavoda. Pri glasovanju sta le dva poslanca SDS nasprotovala sklepu o prevzemu Kranjske hranilnice.

Sledila je razprava o njenem pravilniku oziroma statutu. Odsekov poročevalec je poudaril, da bo oblastni denarni zavod pod starim imenom Kranjska hranilnica »najvarnejši«, ker bo imel jamstvo ljubljanske oblasti, njen rezervni sklad pa bo tvorila tudi neodtujljiva oblastna imovina. V pravilniku so podrobno določili pogoje, pod katerimi lahko ljubljanska oblast, okraji, občine in javnopravne korporacije najemajo kredite za različna javna dela, cenene in dolgoročne kredite pa bodo lahko dobili tudi posamezniki, npr. kmetje za izboljšanje svojega gospodarstva in za razdolževanje. Opozicija je v razpravi zahtevala zlasti proporcionalno zastopstvo v upravnem odboru Kranjske hranilnice, za katero je bila vrhovni nadzorni organ oblastna skupščina, za neposredni nadzor pa je bil pristojen oblastni odbor. Večina je ta predlog zavrnila, ker da ni uveljavljen tudi v vseh drugih ustanovah. Skoraj vsi člani pravilnika pa so bili sprejeti soglasno.⁵⁵⁴ Skupščina je ob nasprotovanju opozicije tudi pooblastila oblastni odbor, da sam imenuje upravni odbor nove Kranjske hranilnice.⁵⁵⁵

Za razvoj elektrifikacije sta bila pomembna dva soglasna skupščinska sklepa, in sicer o jamstvu za povečanje posojila za elektrarno v Žireh in o nakupu električne centrale v Za-

⁵⁵² Člen 36 uredbe o oblastnih in sreskih proračunih je določal, da morajo oblasti in srezi ves presežek gotovine nalagati v Državno hipotekarno banko. Minister za finance je s posebno naredbo 21. 6. 1927, ki jo je preko velikega župana poslal tudi ljubljanskemu oblastnemu odboru, določil, da se presežek denarja ne sme nalagati v oblastne samoupravne hranilnice, ki pa lahko zbirajo druga finančna sredstva (spis št. 328 v fasc. 1, fond 92 v ARS).

⁵⁵³ Slovenec (št. 163, 23. 7. 1927) je v članku Razcep med opozicijo v ljubljanski oblastni skupščini ugotovil, da se razbitje pogajanj med SDS in SKS za skupen nastop na parlamentarnih volitvah kaže tudi v tem, da so se kmetijski poslanci pozitivno opredelili do ustanovitve oblastnega denarnega zavoda, samostojni demokrati pa so ostali v svojem nasprotovanju le-temu osamljeni.

⁵⁵⁴ Slovenec, št. 162, 22. 7. in Jutro, št. 171, 22. 7. 1927, Viharna seja ljubljanske oblastne skupščine; Oblastna uredba glede pravilnika za oblastni denarni zavod, imenovan »Kranjska hranilnica«, UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 98, 29. 9. 1927.

⁵⁵⁵ Slovenec, št. 193, 23. 7. 1927; po pravilniku bi morala člane upravnega odbora imenovati skupščina.

gradu, s katero je Dolenjska dobila tak »motor gospodarskega napredka« kot Gorenjska z Završnico. Slovenec je sklepa oblastne skupščine o denarnem zavodu in zagraški elektrarni razglasil za dvojje takšnih del, »kakršnih smo bili vajeni le v najproduktivnejši dobi nekdanjega deželnega zbora.«⁵⁵⁶

Na zadnji skupščinski seji I. zasedanja je bilo na dnevnem redu tudi poročilo odseka za javna dela, ki je lahko več deset poslanskih predlogov poslal oblastnemu odboru v nadaljnje preučevanje in poročanje, začetek njihovega reševanja pa je onemogočalo dejstvo, da še ni bilo najeto investicijsko posojilo.⁵⁵⁷ Dr. Kramer je ob takšnem reševanju predlogov ugotovil, »da imamo v naši skupščini instrument za prekladanje aktov,« kar je predsednik ocenil za žalitev, predstavnik SLS pa je poudaril, da so predlogi »izšli iz stikov poslancev z našimi ljudmi« in pomenijo dragoceno gradivo za načrtno delo oblastne samouprave.

V pravcati »improvizirani volilni shod v skupščini« se je razvila razprava o spremembi cestnega zakona. Oblastni odbor je predlagal povišanje nekaterih taks za vzdrževanje samoupravnih cest. Odsek za javna dela pa je zaradi nasprotovanja nekaterih poslancev sklenil sprejetje novih prispevkov odložiti z utemeljitvijo, da so potrebna dodatna posvetovanja, da še niso našli ustrezne rešitve, ki bi onemogočala oškodovanje kmetov pri teh dajatvah, in da je treba to vprašanje urediti z enotno uredbo ljubljanske in mariborske oblastne skupščine. Ta odločitev naj bi bila po mnenju SDS sprejeta »iz strahu pred volilci.«⁵⁵⁸ V razpravi so poslanci SLS poudarjali, da se s predlaganimi prispevki želi obremeniti predvsem trgovce, da se 11. septembra boji le SDS, oster medstrankarski predvolilni spopad pa je zašel tudi na politične teme, ki niso bile povezane z navedenim predlogom. Predsednik dr. Natlačen je obsodil dejstvo, da je to vprašanje SDS demagoško izrabila in pred plenarno sejo objavila sklepe odseka za javna dela v Jutru. Pri tem je moral časniku pomagati eden od poslancev SDS, kajti na sejah odsekov novinarji niso navzoči. V sklepni besedi je poudaril, da bodo organi ljubljanske in mariborske samouprave še okrepili sodelovanje. Tako se bosta za obravnavo stanovanjske problematike sestala tudi oba odseka za socialne zadeve. Po ugotovitvi, da je skupščina opravila »veliko in važno delo«, je nadaljevanje njenega zasedanja preložil za nedoločen čas.⁵⁵⁹ Na skupni seji ljubljanskega in mariborskega oblastnega odbora so nato sklenili, naj bi se njuna predstavnik v Beogradu na ministrstvu za kmetijstvo dogovorila o prenosu kmetijskih ustanov in šol v pristojnost oblastnih samouprav.⁵⁶⁰

Do srede leta 1927 sta obe oblastni samoupravi prevzeli od ljubljanskega in mariborskega velikega župana svoje pristojnosti, s krajšo zakasnitvijo pa je tudi mariborska oblast-

⁵⁵⁶ Slovenec, št. 164, 24. 7. 1927, Dve veliki deli.

⁵⁵⁷ Minister za finance je šele sredi oktobra dovolil najetje desetmilijonskega posojila, oblastni odbor pa ga nato ni mogel dobiti po takšni obrestni meri in na dolgi rok, kot je določila oblastna skupščina (Zapisnik 29. seje ljubljanskega oblastnega odbora 19. 10. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS).

⁵⁵⁸ Jutro, št. 171, 22. 7. 1927.

⁵⁵⁹ Slovenec, št. 163, 23. 7. in Jutro, št. 172, 23. 7. 1927.

⁵⁶⁰ Zapisnik skupne seje mariborskega in ljubljanskega oblastnega odbora v Rogaški Slatini 7. 8. 1927 v fasc. 12, fond 93 v ARS.

na skupščina sprejela proračun in službeno pragmatiko. Ljubljanska oblastna samouprava je tudi glede oblikovanja lastnega denarnega zavoda prehitela mariborsko, toda za končno rešitev te problematike je morala premagati še nekajmesečno zavlačevanje iz Beograda. V času, ko so nato potekala intenzivna prizadevanja tudi za prevzem pristojnosti od posameznih ministrstev, predsednika oblastnih skupščin nista sklicala novih plenarnih sej, ki bi bile brezploдне in bi dajale opoziciji možnost za napade na večino zaradi njene neučinkovitosti pri posredovanjih v Beogradu. Julijske seje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine so še bolj očitno pokazale, da sta obe postali pomembno mesto za politična obračunavanja, saj se je tudi v njih dejansko odvijal predvolilni boj. Razprava o oblastnem denarnem zavodu v ljubljanski oblastni skupščini pa je bila tudi odsev bojev katoliškega in liberalnega tabora za gospodarske pozicije.

Ponovne zahteve SLS za okrepitev oblastnih samouprav v volilni kampanji poleti 1927 in slovenska prizadevanja za prevzem pristojnosti od ministrstev

Po julijskih sejah ljubljanske in mariborske oblastne skupščine sta morala oba oblastna odbora okrepiti prizadevanja v Beogradu za prevzem pristojnosti od posameznih ministrstev. Mariborska oblastna skupščina je po končani proračunski razpravi soglasno sprejela resolucijo ministrskemu svetu, v kateri je po ugotovitvi, da je z novim proračunom zadostila zahtevi finančnega ministra, izrazila pričakovanje, da se bo glede na finančni zakon »čimpreje izvršil prenos vseh onih poslov, ki so navedeni v nepotrjenem proračunu, in da se ji odkažejo v kritje za izvrševanje teh poslov potrebnih razhodkov finančni viri v obsegu nepotrjenega proračuna.«⁵⁶¹ Tudi ljubljanski oblastni odbor je nameraval predlagati skupščini, da pozove ministrski svet in ministrstvo za zdravstvo k čimprejšnjemu prenosu pristojnosti. Verjetno pa se je želel izogniti polemikam in je poslal v Beograd le obsežno utemeljene predloge glede prenosa pristojnosti na področju zdravstva in kmetijstva, zaradi česar je razprava »na željo večine skupščinskih članov« na plenarni seji odpadla.⁵⁶²

Poletna intenzivna volilna kampanja za Narodno skupščino – vzporedno je potekala tudi agitacija za občinske volitve – ni bila primerna za konkretno reševanje kompetenc med oblastno samoupravo in državno upravo, pač pa zlasti priložnost za izražanje načelnih stališč do te problematike. Dr. Korošec je na volilnih shodih poudarjal, da si bo SLS prizadevala »za utrditev in razširitev samouprave Slovenije«. Storila bo vse, da bo dosegla »popolen uspeh« pri razširitvi delokroga in zagotovitvi finančnih sredstev oblastnim skupščinam za njihovo delovanje »s polno paro«. Skrb za spremembo in dopolnitev tedanje pomanjkljive zakonodaje o oblastni samoupravi pa naj bi tudi politične nasprotnike prepričala, da SLS ni pozabila svojega programa o samoupravi Slovenije.⁵⁶³

⁵⁶¹ Stenografski zapisnik 7. seje mariborske oblastne skupščine 21. 7. 1927 v fasc. 10, fond 93 v ARS.

⁵⁶² Zapisnika 20. seje 15. 7. in 22. seje 5. 8. 1927 ljubljanskega oblastnega odbora v fasc. 34, fond 92 v ARS.

⁵⁶³ Slovenec, št. 171, 2. 8. 1927, Znamenit govor dr. A. Korošca v Kranju.

Jutro je dejstvo, da je iz temeljnega gesla SLS za volitve izpadla njena tradicionalna opredelitev za avtonomijo Slovenije – nadomestila jo je zahteva za njeno čim širšo samoupravo – označilo kot »popolno zmedenost in dekadenco« v strankini novi politiki. Očitalo ji je, da se je doslej odločno bojevala proti oblastnim samoupravam, ki so jih dosegli demokrati, sedaj pa jih »ona« tj. SLS »grdo zlorablja«. Njeni »federalistični lajni« v ustavni razpravi je celo pripisalo krivdo, da je Slovenija razbita na dve oblasti, sedaj pa je po njegovem mnenju za združitev prepozno, kajti »Maribor je že organiziran in kdor je objektiven, mora konstatirati, da je celokupno prebivalstvo mariborske oblasti vneto za Maribor kot centrum oblasti.«⁵⁶⁴

Slovenec je takšno pisanje označil za poskus SDS, da bi ustvarila razdor med Slovenci. Poudaril je, da se je mariborska oblastna skupščina že odločno izrekla za združeno Slovenijo. Ob tem je ugotovil: »Slabotna mariborska oblast, kakor tudi slabotna ljubljanska oblast niti od daleč ne pomenita tega, kar bi pomenila močna združena Slovenija. Politično in gospodarsko pomenita sedanji oblastni skupščini, četudi delata kolikor mogoče vzajemno in po istem načrtu, neprimerno manj, kakor bi pomenile te sile, združene tudi v formalno upravno enoto«, od takšne skupnosti pa bi imeli koristi vsi Slovenci.⁵⁶⁵ Slovenec je objavil komentar beograjske Samouprave, da SLS v volilnem boju glede oblastni samouprav nastopa »z realnim programom«, ki ni v nasprotju »s paktom prijateljstva« z radikali, bi se pa moglo dr. Korošcu »zelo zameriti posebno podčrtavanje Slovenije in njenih specifičnih potreb.« To pisanje naj bi bilo odgovor SDS, kako tudi v Beogradu priznavajo SLS njeno skrb za slovenske interese.⁵⁶⁶

Dr. Korošec je v volilni kampanji posebej govoril tudi o reviziji ustave, ki naj bi bila potrebna le ob morebitni uvedbi druge parlamentarne zbornice ali spremembi volilnega zakona. Glede razširitve pristojnosti oblastnih samouprav je izjavil, da so po njegovem mnenju nekatere oblasti premajhne in razpolagajo s preskromnimi sredstvi za izvedbo večjega programa. Zato bi bilo treba »z voljo naroda združiti oblasti, ki imajo za to izdelan program in jim dati sredstva« za njegovo izvedbo iz državnih virov. Odpraviti bi bilo treba tudi pretirani finančni nadzor in dati v tem pogledu samoupravam večjo svobodo. Povečati pa bi jim bilo treba tudi »pravico, da pod državno kontrolo sklepajo ne le o naredbah, ki so samo eksplikacija sedanjih zakonov«. To izjavo je dal novinarju beograjske Politike,⁵⁶⁷ v kateri so t. i. Pašičevi radikali očitali dr. Korošcu, da je sklenil blejski pakt z Vukičevićevimi radikali »samo zato, da bi čim več pridobil za Slovenijo.«⁵⁶⁸ Ob koncu volilne kampanje je načelnik SLS ob predstavitvi programa bodoče vlade poleg socialno-ekonomskih nalog znova posebej poudaril tudi razširitev delokroga oblastnih skupščin »v najizdatnejši meri« in zagotovitev zadostnih finančnih virov »enkrat za vselej«. Ugotovil je, da se poleg radikalov zavzema za široke samouprave tudi druga vladna

⁵⁶⁴ Jutro, št. 180, 2. 8. 1927.

⁵⁶⁵ Slovenec, št. 172, 3. 8. 1927.

⁵⁶⁶ Slovenec, 174, 5. 8. 1927.

⁵⁶⁷ Slovenec, št. 177, 9. 8. 1927.

⁵⁶⁸ Slovenec, št. 178, 10. 8. 1927.

stranka, tj. Demokratska stranka, posebej dr. Vojislav Marinković⁵⁶⁹ in Ljuba Davidovič. Govor o samoupravnih problematiki je sklenil: »Ako dobimo oblasti, ki bodo vse domače zadeve opravljale in reševale doma, potem je do našega starega slovenskega ideala, to je do zedinjene, močne in srečne Slovenije, ki bo najzvestejša čuvarica naše države ob meji naših namešanih sosedov, samo še en korak.«⁵⁷⁰

Ko je značilnosti volilnega boja poleti 1927 analiziral Lojze Ude, je ugotovil, da sta na Slovenskem načelno le še SDS in SSJ proti programu samostojne združene Slovenije in da je v boju zanj »SLS začela popuščati«. Ob tem je poudaril, da je boj za ta veliki cilj revolucionaren, »in sicer ne samo kot borba za čisto samostojno, od Jugoslavije odcepljeno slovensko državo, na katero Slovenci za zdaj tako še ne mislimo (pravico do nje seveda imamo in je prav da jo poudarjamo), temveč kot borba za vsako obliko slovenske samostojnosti, ki se propagira v slovenski javnosti: za široko samoupravno združeno, za avtonomno Slovenijo, za južnoslovansko (oziroma balkansko) federacijo, katere člen naj bi bili Slovenci.« Takšen značaj ima ta boj zato, ker udejanjenje »katerekoli teh oblik in stopenj slovenske samostojnosti predstavlja revizijo ustave;« njena temeljna določila namreč onemogočajo združitev dveh oblasti, če bi presegli 800.000 prebivalcev, in tudi ne zagotavljajo pomembnejše razširitve pristojnosti le z noveliranjem obstoječega zakona. SLS, ki je ugotovila, da z avtonomističnim programom in revizijo ustave »ne more prodreti v doglednem času«, se je odločila za reformiranje samouprav, za »politiko lova na drobtinice«, saj več od radikalov in demokratov ne more pričakovati. Takšna politika pa je tudi največ, kar »zmore po svojem svetovnem naziranju ter po svoji sociološki sestavi,« pri čemer je nedopustno, da jo prikazuje kot pot za uresničenje ideala avtonome združene Slovenije. Analizo aktualne politike najmočnejše slovenske politične stranke je Ude sklenil: »Prva poprevratna faza borbe za samostojno združeno Slovenijo, v kateri je bila vodnica SLS, je torej končana. Druge, revolucionarnejše sile morajo nastopiti. Boj za samostojno, združeno Slovenijo ne sme biti nikdar več prekinjen!«⁵⁷¹

Na volitvah 11. septembra je absolutna večina slovenskih volilcev spet izrekla zaupnico SLS,⁵⁷² ki je bila v tedanjih razmerah tudi edina realna politična sila za udejanjenje avtonomističnih teženj v Sloveniji. K Udetovi načelni kritiki pa naj pripomnimo, da glede razvoja samouprav ni mogla predvidevati tudi asimetričnosti v pristojnostih, posebej pa na tega, da bo SLS od svojih vladnih partneric uspela doseči kot protiuslugo za obe slovenski samoupravi v praktičnem in tudi formalnopravnem pogledu poseben status, kar je pomenilo višjo stopnjo udejanjenja samouprave oziroma nekaterih vidikov avtonomije.

⁵⁶⁹ Dr. Marinković je za kongres Demokratske stranke 14. 12. 1925 izdelal načrt o samoupravah, do katerega naj bi »prišlo predvsem pod pritiskom prečanov« (L. Ude, Slovenci in jugoslovanska skupnost, 216–217).

⁵⁷⁰ Slovenec, št. 200, 6. 9. 1927.

⁵⁷¹ Značilnost zadnjega volilnega boja in današnji notranje politični položaj v svitu borbe za samostojno združeno Slovenijo, Ude, Slovenci in jugoslovanska skupnost, 215–220.

⁵⁷² Od 26 poslancev jih je SLS dobila 20, SDS pa 4. Po enega sta dobili SKS in SSJ (Slovenec, št. 206, 13. 9. 1927; 11. september dan slave in zmage SLS; Jutro, št. 215, 12. 9. 1927; M. Mikuž, n. d., 364; Bojan Balkovec, Nedokončan mandat, Slovenska kronika, 324–325).

Neposredno pred parlamentarnimi volitvami sta predstavnika ljubljanskega in mariborskega oblastnega odbora dr. Breclj in dr. Veble dosegla na pogajanjih na ministrstvu za zdravstvo 6. in 7. septembra pomemben uspeh s prevzemom zdravstvenih in dobrodelnih ustanov, ki so bile nekdanja deželna lastnina, kar je SLS izrabila tudi za volilno obračunavanje s poglavitno nasprotnico SDS.⁵⁷³ Sporazum je določal, da ljubljanski oblastni odbor s 1. oktobrom prevzame štiri bolnice, nad še tremi pa nadzor in skrb,⁵⁷⁴ medtem ko dobi mariborski oblastni odbor pristojnost nad šestimi bolnicami in dvema zavodoma za onemogle. Mariborskemu oblastnemu odboru prav tako pripade skrb še za dve zasebni bolnici, ki ju mora tudi nadzirati.⁵⁷⁵ Oba oblastna odbora sta prevzela tudi nadzor in organizacijo službe okrožnih zdravnikov. Od tega dne dalje bosta oblastna odbora »popolnoma razpolagala s krediti«, ki so bili za vzdrževanje omenjenih zavodov in služb določeni v državnem proračunu, ministrstvo za zdravstvo pa je prevzelo tudi dolgove iz obdobja pred 1. aprilom in obljubilo naknadne kredite, ki bi bili nujno potrebni. Po izračunih bi dobili obe oblastni samoupravi precejšnja sredstva za obdobje do 1. 4. 1928, od tedaj dalje pa sta bili dolžni sredstva za plače osebja in materialne stroške prevzetih zavodov določiti v svojih letnih proračunih. Oblastna odbora sta se tudi obvezala, da bosta za sprejetje v skupščini izdelala uredbe o oblastnih bolnicah in o instituciji okrožnih zdravnikov ter ustrezne službene pravilnike; poskrbela bosta tudi za prevzem osebja med samoupravne uslužbenke.⁵⁷⁶ S tem sporazumom sta slovenski oblastni samoupravi prvi v državi prevzeli pristojnosti na področju zdravstva. Dejstvo, da država oziroma ministrstvo za finance ni izpolnilo v njem prevzetih obljub o ustreznem financiranju prevzetih zavodov in služb,⁵⁷⁷ pa je razkrilo poglaviti problem pri vseh bodočih pogajanjih za prevzem tudi drugih pristojnosti od posameznih ministrstev.

Po volitvah je SLS dosegla »izvršitev prve etape blejskega sporazuma« s tem, da je postal dr. Gosar 21. 9. 1927 minister za socialno politiko in Franc Smodej podtajnik v ministrstvu za prosveto. Rekonstruirana vlada je že na prvi seji v načelni razpravi o proračunu sklenila, da bo dokončno rešila vprašanje prenosa kompetenc od državnih na samoupravna telesa ter za to nalogo pooblastila ministra za finance.⁵⁷⁸ Pomembna načelna in konkretna stališča za bodoče delovanje oblastnih samouprav je nato sprejela prva konferenca predsednikov vseh oblastnih odborov od 28. do 30. septembra 1927 na finanč-

⁵⁷³ Slovenec (št. 205, 11. 9. 1927) je za prepustitev dobrodelnih zavodov državi obtožil SDS.

⁵⁷⁴ Iz zapisnika 27. seje ljubljanskega oblastnega odbora 4. 10. 1927 (fasc. 34, fond 92 v ARS) se vidi, da je le-ta od 23. 8. do 1. 10. prevzel splošno bolnico in bolnico za ženske bolezni z babiško šolo v Ljubljani, umobolnico na Studencu in javno bolnico v Brežicah, v nadzor in skrb pa občinsko bolnico v Krškem, žensko bolnico v Novem mestu in bolnico usmiljenih bratov v Kandiji ter institucijo okrožnih zdravnikov. Prav tako je prevzel tudi upravo državnega zdravilišča na Golniku, ki je bilo dotlej v pristojnosti ministrstva za socialno politiko.

⁵⁷⁵ Mariborski oblastni odbor je oktobra tudi v finančnem pogledu prevzel bolnice v Mariboru, Celju, Ptuj, Slovenj Gradcu, Murski Soboti in Čakovcu ter zavoda za onemogle na Ptuj in v Vojniku, nadzor in skrb pa nad privatnima bolnicama v Ormožu in Slovenskih Konjicah.

⁵⁷⁶ Zapisnik o sporazumu na ministrstvu za zdravstvo 7. 9. 1927, spis št. 4163 v fasc. 9, fond 92 v ARS.

⁵⁷⁷ Iz poročila dr. Natlačena na 1. seji II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 5. 11. 1927 se vidi, da so bile finančne dotacije za zdravstvo prenizke (stenografski zapisnik v fasc. 31, fond 92 v ARS).

⁵⁷⁸ Slovenec, št. 214, 22. 9. do št. 216, 24. 9. 1927.

составлен 7.септембра 1927 год. у канцеларији Министарства Народног
Здравља

Преузимане адравствених послова од стране области Мариборске и Љубљанске сходно чл.322 Финансијског Закона за 1927/28 год. / а према решењу П. Министра Народног Здравља од 26. августа 1927 год. Бр. 38325

Присутни: Наче лници Министарства Народног Здравља Др. Андрија Штампер и Др. Душан Каленић од стране Обласног Одбора Бугарске Области; Др. Антун Бреџеџ, од стране Хариборске Области Др. Андрија Вебле.

Након већана потписани су се сагласили у овоме:

I. Obilaznici Odbor u Ljubljani preuzeše najkasnije od 1 oktobra ove godine: opštu bolnicu u Ljubljani, žensku bolnicu u Ljubljani zajedno sa bazičkom školom, Zavod za Umorodne u Studencu i Ljubljani, bolnice u Brezjah, i Krškik a nadzor i starija u bolnicama u Krškem, Kendliji i Novem Mestu. Isto tako Odbor će preuzeti nadzor i regulisanje službe Opuzinskih Zdravnika na svojoj teritoriji.

II. Oblasni Odbor u Mariбору preuzeše najkasnije od 1 oktobra
bolnice u Mariбору, Čezju, Ptuj, Čakovcu i Slovensgradu i Murskoj Suboti,
Zavode za iznemogle u Pruju i Vošnjaku.

Исто тако preuzeće nadzor i staranje nad privatnim bolnicama na Ormužu i Slovenskim Kobilicama, za okružne zdravnike važi kao i za pod I.

Преузимање тих болница провешће се на овај начин:

Обласни Одбор у Лубани и Марибору преузеше ове болнице са становима 1 априла 1927 год. Обласни Одбор се обавезује да у своје име за сваку болницу одреди представнике Одбора који ће болницу преузети. Министарство Народног Здравља заступаће при тој предаји у Првину Управништво болнице. Министарство се придржава право да у своје име одреди и друга лица. При преузимању службе Округних Здравништва заступаће Министарство Обласни Санитетски Референт болнице области код Величког Епула.

Код преузимања има се саставити записник у три примерка који ће садржавати податке: а о стану зграда, б о стану инвентара са тачним описом инвентара, в. о финансијском стану на дан 1 априла 1927 год. и на дан 1 септембра 1927. г. о броју лекарскога и другог персонала, д. о броју болесника по одељацима.

Закључено и потписано:

Заклучено и потпишано:

Школу Веке *I. Ant. Muelz* *г.а. Кемпа*
Школу "Адам К" *г.а. Ремсхат*
г.а. Кемпа, дас одобретве *г.а. Ремсхат*
г.а. Кемпа, в. Школу *г.а. Ремсхат*

Одобравам с тим да обвезе у питању финансијском важе, кад их Министар
Финансија одобри.

Министар
Народн ог Здравља.

Mr. A. Cabulo

nem ministrstvu v Beogradu, ki sta se je udeležila tudi ministra za socialno politiko in kmetijstvo. Na njej so najprej razpravljali o nujni državni pomoči krajem, ki so jih hudo prizadele elementarne nesreče, izhodišče za osnovno temo konference o prenosu kompetenc s področij ministrstev za javna dela, za zdravstvo in deloma ministrstva za kmetijstvo na oblastne samouprave pa je dal v svojem ekspoziju minister za finance. Ob temeljni ugotovitvi, da jim je vlada v skladu s finančnim zakonom pripravljena prepustiti posle »lokalnega značaja«, za katere je dotlej skrbela državna uprava, je poudaril dotedanjo neenakomerno razvitost samouprav v posameznih oblasteh, ki jih bo ponekod za prevzem novih pristojnosti treba še izpopolniti. Posebno pozornost je posvetil problematiki zagotovitve finančnih sredstev oblastnim samoupravam za izvajanje njihovih nalog. Pri tem je nakazal dve možnosti, in sicer da bi jim hkrati s prenosom posameznih pristojnosti odstopili tudi ustrezen del državnih dohodkov ali pa bi jim dovolili, da same poiščejo finančne vire s pobiranjem različnih davščin. Posebej je poudaril, da pri tem ne bodo dovolili novih obremenitev gospodarstva. Skratka: napovedal je, da bodo lastne vire oblastnih proračunov omejevali.⁵⁷⁹ Načelnik v ministrstvu M. Tosić je tudi konkretiziral dohodke, ki naj bi jih država hkrati s pristojnostmi odstopila oblastnim samoupravam, v razpravi pa so vsi njihovi predstavniki ugotovili, da so »povsem nezadostni«.⁵⁸⁰

Predsednika ljubljanskega in mariborskega oblastnega odbora dr. Natlačen in dr. Leskovar sta prišla na konferenco s podrobnim programom pristojnosti, ki jih hočeta prevzeti obe slovenski oblastni samoupravi. Uvodoma sta poudarila, da bi bilo potrebno državni upravni sistem (po čehoslovaškem zgledu) dopolniti z dodelitvijo nadzorne oblasti in pristojnosti nad okrajnimi samoupravami oblastnim samoupravam. Glede prenosa pristojnosti z ministrstva za zdravstvo na oblastne samouprave sta predlagala, naj se izvede po slovenskem zgledu. Zahtevala sta širši prenos zadev in ustanov iz ministrstva za kmetijstvo, kot ga je vseboval vladni predlog. Posebej sta navedla nujnost prenosa hidrotehničnih del, agrarnih operacij ter kmetijskega in gospodinskega šolstva, navedla pa sta tudi konkretne ustanove s področja kmetijstva, živinoreje in gozdarstva, ki jih želita upravljati oblastna odbora. Glede vzdrževanja in gradnje cestnega omrežja sta slovenska predstavnika opozorila zlasti na finančne probleme. S prenosom skrbi za del državnih cest na oblastne samouprave sta se strinjala le v primeru, da bo ministrstvo za gradnje zagotovilo tudi ustrezna finančna sredstva. Kot glavni problem pa sta navedla t. i. deželne ceste,⁵⁸¹ ki so jih nekdaj upravljale deželne samouprave in jih minister za finance ni omenil, čeprav je država ves čas v ta namen pobirala doklade. Predlog, da se s področja socialne politike na oblastne samouprave prenesejo mladinski in invalidski domovi, je dr. Natlačen podprl spet le ob dodelitvi ustreznih dotacij. Zahteval je tudi prevzem celotne invalidske oskrbe ter zavodov za gluhoneme in slepe, s primerno podporo pa naj bi država omogočila ustanovitev izseljeniškega urada v Ljubljani. Končno je zahteval, da tudi ministrstvo za industrijo in trgovino prenese na oblastni samoupravi v Sloveniji obrtno šols-

⁵⁷⁹ Slovenec, št. 220, 29. 9. in št. 221, 30. 9. 1927.

⁵⁸⁰ Jutro, št. 230, 29. 9. 1927.

⁵⁸¹ V začetku oktobra 1927 je finančni minister po posredovanju dr. Gosarja namenil za vzdrževanje deželnih cest v Sloveniji 4.296.000 din kredita. To je Slovenec (št. 227, 7. 10. 1927) prikazal kot nov dokaz uspešnih prizadevanj SLS za Slovenijo takoj po vstopu v vlado.

tvo in ustanove za pospeševanje domače obrti (skupaj z dotacijami). Slovenska predstavnika sta razložila še svoje poglede na prenos dohodkov »elastičnega« in prostovoljnega značaja iz osrednjega v oblastne proračune.

Slovenska prizadevanja za čim večjo razširitev delovnega področja oblastnih samouprav in zagotovitev zadostnih finančnih sredstev za njihovo delovanje so podprli tudi predstavniki drugih oblastnih odborov.⁵⁸² Med njimi je izstopal z ostro kritiko dotedanjega odnosa državnih oblasti do oblastnih samouprav predstavnik zagrebškega oblastnega odbora Josip Predavec – tudi podpredsednik HSS. Predavec je predlagal posebno resolucijo o stanju oblastnih samouprav in o njihovem bodočem razvoju. V njej so udeleženci konference uvodoma poudarili, da so mnogi državni organi, zlasti tisti pod pristojnostjo ministrstva za notranje zadeve, delali oblastnim samoupravam »razne velike težave«. Pri tem so celo kršili zakon. Sklepi in ukrepi državnih oblasti glede oblastnih samouprav so se »izvajali neenako«. V tem pogledu je izstopal skrajno negativni odnos osrednjih državnih vrhov in velikih županov do samouprav v šestih hrvaških oblasteh, medtem ko sta slovenski samoupravi glede na režimski položaj SLS svoje probleme dokaj uspešno reševali. V resoluciji so oblikovali številne zahteve in predloge, da bi oblastne samouprave v bodoče delovale uspešno. Tako bi bilo nujno natančno razmejiti pristojnosti državnih oblasti in oblastnih samouprav, ki bi bile pripravljene čim prej prevzeti ne le vse zakonske pristojnosti, temveč tudi nove naloge – seveda ob zagotovitvi zadostnih finančnih virov. Oblastnim samoupravam bi bilo potrebno »kot državnim oblastem koordiniranim ne pa subordiniranim« organom zagotoviti enotne in popolne pristojnosti pri njihovem delu ter celoten nadzor nad nižjimi samoupravnimi enotami. Hkrati bi se moral izenačiti tudi položaj državnega in samoupravnega uradništva. Popolno notranjo in finančno samostojnost oblastnih samouprav bi bilo potrebno urediti z novim zakonom. Za uspešno delovanje bi jim morali Narodna banka in Državna hipotekarna banka omogočiti najemanje cenjenih posojil. Končno je konferenca pozvala vse oblastne odbore, da pošljejo ministrskemu svetu konkretne predloge za prenos pristojnosti, ker se bo le na ta način zagotovilo uspešno delovanje oblastnih samouprav.⁵⁸³ Pripomnimo naj, da sta z natančno navedbo zahtev in predlogov izstopala predsednika slovenskih oblastnih odborov, medtem ko predstavniki nekaterih drugih oblastnih samouprav na konferenci niso posredovali svojih programov za prevzem pristojnosti.

Dr. Leskovar je v oceni rezultatov konference poudaril prav problem neenakomerne razvitosti oblastnih samouprav v državi. Mnoge so pričakovale pobude za svoje delovanje od državnih oblasti in se niso zavedale svoje samoupravne vloge, s katero naj bi se izognili »neokretnostim« centralističnega državnega aparata. Izjavil je tudi, da je predvideni prenos pristojnosti šele »skromen začetek« samouprav, ki jih bo treba še široko razviti za izpolnjevanje njihovih nalog. Slovenci so v preteklosti prav preko samouprav dosegli pomemben gospodarski in kulturni napredek. Zahteve po čim širših samoupravah niso separatistične ali protidržavne, kajti njihovi dosežki na posameznih območjih prispevajo tudi k splošnemu napredku države. Optimistično je tudi ocenil, da bodo s prenosom dr-

⁵⁸² Slovenec, št. 221, 30. 9. 1927.

⁵⁸³ Slovenec, št. 223, 2. 10. 1927; Jutro, št. 232, 1. 10. 1927; Radičev sabor, cit. izd., 160–162.

žavnih agend na samouprave prenesli tudi davčne vire, ki jih je doslej pobirala država. Dr. Natlačen pa je poudaril vtis, da se iz prizadevanj finančnega ministra vidi njegova želja utrditi oblastne samouprave in razširiti njihove pristojnosti s ciljem, da bi izboljšali gospodarstvo in razbremenili državo. Njegova predvidevanja, »da bodo končno državi ostale samo še agende, ki se morajo v resnici voditi enotno za celo državo« in da bodo »veliki župani samo še čuvaji javne varnosti«, vse druge zadeve pa bodo prevzele samouprave, so se izkazala za nerealna. Posebej je pohvalil novega ministra za socialno politiko dr. Andreja Gosarja, ki je v nasprotju s svojim predhodnikom pripravljen prenesti nekaj zadev iz svojega resorja na oblastne samouprave. Ob sklepu je poudaril, da je razprava na konferenci pokazala neustreznost sedanjih oblasti, ki so premajhne za izpolnjevanje gospodarskih in drugih nalog ter bi jih bilo zato treba združiti: »To stremljenje je važno zlasti za naše slovensko stališče, po katerem gre stremljenje za tem, da pride čimprej do združene zadovoljne Slovenije, ki bi kot obmejna oblast bila najboljši branik in varstvo države proti severu in zapadu in bi mogla dati ljudstvu vse, kar potrebuje za kulturni in gospodarski razvoj.«⁵⁸⁴ Vodilna predstavnika slovenskih oblastnih samouprav sta ob konferenci ponovno poudarila dva temeljna cilja, in sicer razširitev pristojnosti oblastnih samouprav v smeri prave avtonomije ter združitve obeh oblasti v eno upravno enoto Slovenijo.

Po beograjski konferenci so vzporedno s pripravami novega državnega proračuna v posameznih ministrstvih potekala posvetovanja o prenosu njihovih dotedanjih pristojnosti na oblastne samouprave. Pri tem so posamezne oblastne samouprave glede na stopnjo organiziranosti oziroma prevlado avtonomističnih ali centralističnih strank v njihovih skupščinah pokazale različno pripravljenost za obseg prevzema pristojnosti, pri čemer sta si za čim širši delokrog prizadevala zlasti ljubljanski in mariborski oblastni odbor. Vse oblastne samouprave so prevzemanje pristojnosti povezovale z dodelitvijo tolikšnih sredstev iz državnih virov, da jih bodo lahko izvajale. Prav reševanje finančne problematike pa se je zavleklo. Pokazalo se je, da centralistične sile želijo ob predajanju poslov razbremeniti državno blagajno in niso pripravljene oblastnim samoupravam odstopiti tudi zadostnih sredstev. Očitno je bilo tudi dejstvo, da so dotedanji državni proračuni prav dejavnostim, ki naj bi jih v prihodnje urejali samoupravno, odmerjali premalo sredstev.

Tako je mariborski oblastni odbor lahko ugotovil, da do rešitve kompetenčnih in finančnih vprašanj ni mogoče sestaviti realnega oblastnega proračuna za leto 1928.⁵⁸⁵ Za razpravo o proračunski problematiki in za uskladitev drugih točk dnevnega reda 1. seje II. zasedanja sta se ljubljanski in mariborski oblastni odbor sešla na skupni seji 23. oktobra v Rogaški Slatini. Na njej so se najprej odločili, da na seji oblastnih skupščin 5. novembra ne bodo uvrstili proračunske razprave, čeprav je bilo sprejemanje oblastnih proračunov njihova prva naloga po vsakoletnem rednem sklicu. Ljubljanski oblastni odbor se je obvezal, da bo poslal v Maribor vse načrte predlogov za uredbe. Odborniki so se dogovorili tudi o metodi delovanja skupnega uredbodajnega odbora ljubljanske in mariborske oblasti, ki naj mu uredbodajna odseka obeh skupščin po ločeni razpravi predložita pred-

⁵⁸⁴ Slovenec, št. 223 a, 3. 10. 1927.

⁵⁸⁵ Zapisnik seje mariborskega oblastnega odbora 18. 10. 1927 v fasc. 12, fond 93 v ARS.

loge uredb. Obe samoupravi bosta začeli izdajati tudi skupno glasilo z uradnim listom Samouprava. Prav tako so se dogovorili za ustanovitev skupnega Izseljeniškega urada in enotno organizacijo agrarnih operacij ter za skupno akcijo glede ohranitve srednje kmetijske šole v Mariboru in štipendiranja za babiško šolo v Ljubljani. Oba predsednika oblastnih odborov naj bi tudi sodelovala v odboru za gradnjo nove stavbe slovenske univerze.⁵⁸⁶

Sklepi skupne seje so kazali na velika prizadevanja obeh slovenskih oblastnih samouprav, da bi na sicer ločenih skupščinskih sejah delovali čim bolj usklajeno. Iz zapisnikov se vidi, da sta oblastna odbora po julijskih skupščinskih sejah v okviru svojih skromnih finančnih možnostih reševala predloge in prošnje za izvedbo različnih gradbenih, socialnih in prosvetnih akcij. Večino vlog sta morali zavrniti do prihodnjega proračuna. Začeli sta izvajati nadzor nad gospodarstvom občin. Ljubljanski oblastni odbor se je posebej ukvarjal tudi s problematiko obratovanja elektrarn, mariborski pa z delovanjem zdravilišč Rogaška Slatina in Dobrna. Odborniki so vsak za svoje področje pripravljali utemeljitve predlogov za prevzem posameznih ustanov in dejavnosti od ministrstev.

Za prvo obdobje delovanja oblastnih skupščin in oblastnih odborov ljubljanske in mariborske oblasti od konstituiranja februarja 1927 do sklica prvih skupščinskih sej II. zasedanja – vsako redno zasedanje se je moralo po zakonskih določilih začeti 5. novembra – so značilna velika prizadevanja za prevzem vseh pristojnosti, ki jih je določal Zakon o oblastni in sreski samoupravi, ter za zagotovitev gmotne osnove za njihovo izvajanje. Obe oblastni skupščini sta najprej usklajeno poskrbeli za organizacijsko-pravno osnovo za delovanje oblastnih samoupravnih teles, v katerih je SLS svojo absolutno večino uveljavila za prevzem vseh vodilnih funkcij. Prevzem pristojnosti od velikih županov (oblastna imovina, nadzor nad občinami in okrajnimi cestnimi odbori) ter zdravstvenih ustanov in služb od ministrstva je pomenil le delni uspeh slovenskih oblastnih samouprav, kajti glavne naloge še nista uspeli prevzeti od države. Pomembno razširitev njunih uredbodajnih pristojnosti je pomenila pridobitev pravice spreminjanja nekdanje deželne zakonodaje, pri čemer pa naj pripomnimo, da sta na uredbodajnem področju šele začeli delovati.

Pri zagotavljanju gmotne osnove za izvajanje prevzetih nalog sta bili obe oblastni samoupravi neuspešni, kar kažeta prva oblastna proračuna. Zlasti prevzem pristojnosti na področju zdravstva je jasno pokazal, da iz Beograda ni pričakovati zadostnih sredstev za njihovo uspešno izvajanje in da vodi pot do učinkovitega delovanja oblastnih samouprav le preko pridobitve znatnega dela lastnih dohodkov z dodatnim obdavčenjem prebivalstva oblasti. Ob tem naj poudarimo, da sta si slovenski oblastni samoupravi prizadevali prevzeti kar največ pristojnosti, SLS pa si je s ponovnim vstopom v vlado za daljše obdobje ustvarila možnosti, da jima pribori posebno mesto v sistemu oblastnih samouprav. V oblastnih skupščinah se je že v času I. zasedanja pokazala zaostrenost tedanjih medstrankarskih odnosov; razprave o nekaterih zadevah so dobile tudi sicer prepovedane politične razsežnosti.

⁵⁸⁶ Zapisnik o skupni seji ljubljanskega in mariborskega oblastnega odbora 23. 10. 1927, prav tam; na njej so razpravljali tudi o gradnji skupne umobolnice, o čemer pa se niso mogli sporazumeti.

Ljubljanski oblastni odbor je moral po prevzemu nekdanjega deželnega gledališča poskrbeti za vzdrževalna dela v njem

Oblastna samouprava je izboljšala tudi gmotne pogoje za delovanje kmetijske šole na Grmu pri Novem mestu

4. Utrditev in uspešno delovanje ljubljanske in mariborske oblastne samouprave (II. zasedanje oblastnih skupščin od 5. 11. 1927 do 5. 11. 1928)

Poročila o delovanju občne uprave in oblastnih odborov na prvih sejah II. zasedanja

Glede na to, da je tudi ministrstvo za finance zaradi še ne dokončanih pogajanj o prenosu pristojnosti in sredstev na oblastne samouprave zahtevalo preložitev razprave o oblastnih proračunih za leto 1928, sta bili na prvih sejah ljubljanske in mariborske oblastne skupščine 5. novembra 1927 osrednji točki dnevnega reda poročili velikih županov in predsednikov oblastnih odborov o delovanju občne uprave in oblastne samouprave v obdobju I. skupščinskega zasedanja.⁵⁸⁷

Potem ko sta velika župana prebrala kraljevi ukaz o otvoritvi II. zasedanja, sta obe oblastni skupščini najprej izpopolnili svojo kadrovsko sestavo. V vsaki od njiju so po tri dotedanje poslance nadomestili njihovi namestniki. Ljubljansko oblastno skupščino je zaradi izvolitve za narodnega poslanca zapustil zelo aktivni opozicijski voditelj dr. Kramer, iz vrst SDS pa sta prevzela poslansko funkcijo še dva dotedanja namestnika.⁵⁸⁸ V mariborski oblastni skupščini je zamenjava poslancev pomenila tudi delno spremembo v strankarski strukturi: iz nje je bil izločen še zadnji predstavnik NRS, zato pa je vanjo vstopil predstavnik komunistične levice.⁵⁸⁹

⁵⁸⁷ Stenografski zapisnik 1. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 5. 11. 1927 v fasc. 31 in zapisnik v fasc. 34, fond 92 ter stenografski zapisnik 1. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 5. 11. 1927, v fasc. 10, in zapisnik s prilogami, poročiloma velikega župana in predsednika oblastnega odbora, v fasc. 11, fond 93 v ARS.

⁵⁸⁸ V ljubljanski oblastni skupščini je zaradi nezdržljivosti funkcije poslanca Narodne skupščine in oblastnega poslanca po septembrskih volitvah 1927 prenehal mandat dr. Kramerju. Zamenjal ga je Ivan Lončar, župan in posestnik v Trziču. Novoizvoljenega narodnega poslanca Ureka je zamenjal Ivan Bogovič, posestnik in gostilničar v Brežicah, medtem ko je Zebala, ki zaradi konkurza ni več izpolnjeval pogojev za oblastnega poslanca, nadomestil Karel Mayer, posestnik in višji poštni uradnik v pokoju z Vrhnike.

⁵⁸⁹ Edinega socialističnega poslanca, ki je bil izvoljen na septembrskih parlamentarnih volitvah, Petejana, je zamenjal dekalist Andrej Čanžek. Novega celjskega župana dr. Goričana (NRS) je zamenjal

Jugo zasjedanje
Stenografski zapisnik

D 104

Stenografski zapisnik

(XVI.) I. seja

skupščine ljubljanske oblasti

v Ljubljani

dne 5. novembra 1927.

Navzoči: Predsednik dr. Marko Natlačen. – Vladni zastopnik:
veliki župan dr. Fran Vodopivec. – Vsi člani razen poslancev
Evgena Jarca in Antona Rojine.
Tajnika: Gabrijel Oblak in Ivan Majeršič.

1. Zaključitev prvega zasjedanja skupščine ljubljanske oblasti.
2. Obvestilo drugega zasjedanja.
Dnevni red
1. X.) Poročilo predsedstva.
2. X.) Poročila velikega župana.
3. X.) Predlogi oblašnega sveta.
Začetek seje ob 10. uri 15 min.

Predsednik dr. Marko Natlačen

(zvoni):

Gospodje! Ugotavljam, da je skupščina sklepščna, ker
je navzočna več nego tretjina članov. Navzoči so namreč vsi člani
narodne skupščine razen poslancev Jarca in Rojine, ki sta svojo
odsotnost opravičila. Zadržana sta namreč uradno po poslih pri
volilni komisiji za trgovsko, obrtno in industrijsko zbornico.
Kot tajnika hosta pri današnji seji poslovala gg. poslanca Gabrijel
Oblak in Ivan Majeršič.

V zmislu člena 53. zakona o oblastni in sreski samoupravi
se sklicuje oblastna skupščina vsako leto s kraljevim ukazom na
dan 5. novembra. Ker pa prvo zasjedanje te skupščine, ki se je pri-
čelo 23. februarja t. l., še ni zaključeno, prosim gospoda velikega
župana, ki ga obenem najlepše pozdravljam (živahno ploskanje),
da zaključi zasjedanje, da se zadosti formalnosti, ki jo predpisuje
člen 53. zakona o oblastnih in sreskih samoupravah.

Seznam poslancev oblastne skupščine nav-
zočih dne 5. novembra 1927.

40
50

Baša Ivan	Mešič Ivan,
- Baričević dr. Janko	Majerič Ivo,
- Blatnik Simon,	Mühleisen dr. Lotar,
- Blekač Marko,	- Napotnik Matija,
- Bruderman Leopold,	Neudaner Alojzij,
- Cestnik Anton,	- Neubauer Josip,
- Čanžek Andrej,	Novak dr. Ivan,
- Čuš Ivan	Odič dr. Ante,
- Dodlek Ivan,	- Ogrizek dr. Anton,
Faflik Frano,	Ostero Peter,
- Finžgar Josip,	- Ovčar Tomaž,
Godina Štefan	- Perkovič Anton,
- Grčar Viktor,	- Petovar Lovro,
- Guze Ivan,	- Pirnat Frano,
- Hodoček Franc	- Poljanec Ludovik,
- Horvat Geza,	- Radikovič Vid,
- Hrastelj Frano,	- Rajh Jakob,
- Janžekovič Alojzij,	- Rozman Peter,
- Kores Martin,	- Sagaž Alojzij,
- Kranjc Davorin,	Slomšek Franc,
- " Marko,	- Schaubach dr. Boštjan,
- Kečkeš dr. Ivo,	- Stabež Jožko,
- Kolarič Justin,	- Štrucej Ivan,
- Kočevar Ivan,	- Šebastjan dr. Matija,
- Kröpfel Lovro,	- Šerbinek Ivan,
- Kugovnik Jurij,	Turk Ivan,
- Kührar Ivan,	- Tovornik Josip,
- Möderndorfer Vinko	- Uranjek Jakob,
- Leskovar dr. Josip,	- Veble dr. Andrej,
- Levstik Miloš,	- Veršič Ivan,
- Litrop Štefan,	- Zupanič Alojzij,
- Lorber Rudolf,	- Zarkovič Bartol,

Oba velika župana sta v obsežnih poročilih ponovila številne ugotovitve s prvih sej, kot temeljno razliko v primerjavi s stanjem občne uprave v začetku leta 1927 pa sta poudarila njeno razbremenitev – (posebej s prenosom nadzora nad občinami in s predajo nekdanje deželne imovine oblastnim samoupravam). Dr. F. Vodopivec je ugotovil, da je predaja teh pristojnosti povzročila »važne spremembe v občni administraciji«, dr. F. Schaubach pa je poudaril, da je bil s konstituiranjem oblastnih skupščin in oblastnih odborov »ustvarjen kompetenten faktor, kateremu je državna politična uprava lahko poverila in izročila posle, ki jih je do tedaj izvrševala za in v imenu nekdanje deželne samouprave.« Nadzor nad okrajnimi samoupravami sta zaenkrat še obdržali veliki županstvi, je pa ljubljanski oblastni odbor v skladu s pristojnostmi bivšega deželnega odbora prevzel izvedbo volitev in konstituiranje okrajnih cestnih odborov. V mariborski oblasti je veliki župan sestavo okrajnih zastopov prilagodil strankarskemu razmerju v oblastni skupščini in postavil za njihovo vodenje gerente. S temi ukrepi so se izboljšali pogoji za sodelovanje med oblastnimi in okrajnimi samoupravami, ki je bilo potrebno zlasti pri javnih gradnjah. Vse to je pomenilo okrepitev moči SLS v njih.

S področja gospodarstva sta tudi v poročilih za leto 1927 oba velika župana posvetila največ pozornosti problematiki agrarnih panog predvsem zato, ker naj bi precej nalog s tega področja prevzeli oblastni samoupravi. Oba sta lahko ugotovila usihanje sredstev zanje iz državnega proračuna, to pa onemogoča njihov razvoj. Dr. Schaubach je poudaril, da je zaradi pomanjkanja kreditov »morala prenehati ... intenzivnost pospeševanja« kmetijstva, pa tudi za razvoj večine drugih panog »so bila sredstva popolnoma nezadostna«. V ljubljanski oblasti so lahko z večjimi dotacijami podprli le delovanje kmetijskih zadrug in strokovnih društev, ne pa tudi prizadevanj posameznikov za modernizacijo kmetijstva. V obeh oblasteh so s skromnimi sredstvi skrbeli za delovanje strokovnih šol in tečajev ter za trtnice in drevsnice. Glede na to je dr. Schaubach ugotovil, da se je v kmetijstvu kljub »zelo skromnim sredstvom mnogo koristnega izvršilo«, pri čemer je nekaj akcij finančno podprl že tudi mariborski oblastni odbor, ki je posredoval tudi za dodatna državna sredstva za zatiranje epidemij živalskih bolezni. Dr. Vodopivec je v svojem poročilu poudaril precejšen socialno-ekonomski pomen agrarne reforme, čeprav je bila izvedena v skromnem obsegu.⁵⁹⁰

Tudi pri hidrotehničnih delih, ki so bila pomembna za napredek agrarnih panog, se je stanje v primerjavi s preteklim letom poslabšalo. Regulacije rek in melioracije so lahko izvajali le v zelo omejenem obsegu. V ilustracijo naj navedemo, da je bilo v državnem proračunu za hidrotehnična dela v ljubljanski oblasti določenih le okoli 3,5 % potrebnih sredstev. Tudi izvajanje drugih javnih del je upadlo. Na vzdrževanje in gradnje cest v ljubljanski oblasti ni negativno vplivalo le dejstvo, da je bila v državnem proračunu vso-

prof. Anton Cestnik (SLS), Napasta pa Ivan Kočever. Jutro (št. 263, 6. 11. 1927) je v obsežnem poročilu o začetku II. zasedanja ljubljanske in mariborske oblastne skupščine posebej poudarilo spremembo strankarske sestave v mariborski skupščini; časnik je ugotovil, da imajo v njej sedaj SLS 43 poslancev, radičevci 11, SDS 6, socialisti 2, komunisti in Nemci pa po enega poslanca.

⁵⁹⁰ Navedel je podatke, da je bilo v ljubljanski oblasti razdeljenih v agrarni zakup 1020 ha veleposestniške zemlje – in sicer 2300 družinam. Na Gorenjskem je bilo v agrarni zakup zadrugam in srenjam izročenih 1440 ha planinskih pašnikov.

ta za subvencioniranje okrajnih cest spet nižja od zakonskih obveznosti, temveč so se dohodki okrajnih cestnih odborov znižali tudi zaradi maksimiranja cestnih doklad s Finančnim zakonom za leto 1927/28.

Glede neagrarnega gospodarstva je ljubljanski veliki župan ugotovil, da se je stanje industrije in trgovine »nekoliko izboljšalo«, z novim proračunom pa je bilo »hudo prizadeto« strokovno šolstvo, za katerega naj bi v prihodnje skrbele oblastne samouprave. Tudi mariborski veliki župan je poročal o slabem gmotnem stanju obrtnih in trgovskih šol, ki so se morale zaradi nizkih državnih dotacij zadolževati, njihovo delovanje pa so tako kot v ljubljanski oblasti s svojimi podporami omogočile lokalne oblasti in združenja.

Veliko razbremenitev velikih županstev je pomenil prenos pretežnega dela zdravstvenih nalog na oblastni samoupravi. Tudi za izvajanje nalog na socialnem področju so bila v primerjavi s preteklim letom sredstva »dokaj skrčena«.

Na področju prosvete je bila leta 1927 pomembna organizacijska sprememba uvedba krajevnih in oblastnih šolskih odborov za osnovne in meščanske šole. Glede na zelo slabo stanje šolskih poslopij sta prevzela oblastna šolska odbora zlasti »važno gospodarsko funkcijo«, da kot nova organa oblastne samouprave tudi preko nadzora nad krajevnimi šolskimi odbori skrbita za izboljšanje prostorskih razmer v šolstvu. Sicer pa se je stanje osnovnega in meščanskega šolstva v obeh oblasteh v primerjavi s preteklim letom le malenkostno spremenilo, minister za prosveto pa je moral zaradi odločnih protestov opustiti nameravano redukcijo nekaj srednjih šol. Tudi glede kulturnih ustanov se stanje ni spremenilo, kar je pomenilo njihovo še nadaljnje omejeno delovanje zaradi prenizkih dotacij.

Dr. Vodopivec je ob sklepu poudaril, da se je morala državna uprava »z reduciranim osbjem in še bolj nedostatnimi krediti ... omejiti na najpotrebnejše.« Izrazil je pričakovanje, da se bodo oblastni samoupravi postopoma predale vse zakonite pristojnosti, ta pa bo »morala v lastnem interesu postopati previdno in prevzemati le one posle, za katere bo imela dovolj strokovnega osbjia in dovolj materialnih sredstev na razpolago.« Oba velika župana sta ponovno poudarila pripravljenost za sodelovanje z oblastnima samoupravama in jima zagotovila podporo svojih uradov.

Poročili velikih županov sta le potrdili že navedeno ugotovitev dr. Korošca, da je državna oblast dejavnosti in ustanove, ki jih je nameravala prepustiti oblastnim samoupravam, pred formalno predajo začela zanemarjati oziroma zmanjševati sredstva zanje. Prav dodelitev ustreznih državnih sredstev oblastnim samoupravam za prevzete zadeve pa je bila tudi poglavitni vzrok za veliko zamudo pri izdaji izvršilne uredbe ministrskega sveta glede prenosa pristojnosti. To problematiko sta v svojih poročilih o delovanju oblastnih odborov obsežno obravnavala oba njuna predsednika. Dr. Natlačen je ugotovil, da se člen o pristojnostih oblastnih samouprav »po ogromni večini še ni pričel izvajati; smo šele pri prvih skromnih poskusih.« V Zakonu o oblastni in sreski samoupravi pa ob natančnih kompetencah niso jasno določeni finančni viri, brez katerih je »vsaka samouprava nemogoča«. Ob tem poglavitem problemu pa prenos pristojnosti ovira tudi nezadovoljiva upravná usposobljenost številnih samouprav.

Po uvodni ugotovitvi, da oblastna samouprava »še z daleka« ni prevzela zakonskih pristojnosti, je podrobno seznanil poslance z rezultati posredovanj oblastnega odbora za

prevzem kmetijskih in zdravstvenih zadev. Na ministrstvu za kmetijstvo so njegovi predstavniki zahtevali prevzem osmih zavodov ter hidrotehničnih del in agrarnih operacij. Ob primerjavi zahtevanih sredstev (najmanj 15 milijonov) so ugotovili, da so vse te ustanove in dejavnosti v državnem proračunu »daleč premalo dotirane«. Minister za kmetijstvo pa je na prenos nekaterih kmetijskih šol, drevesnic in agrarnih operacij pristal le v primeru, da oblastna samouprava poišče lastne finančne vire. Prevzem bolnic in institucije okrožnih zdravnikov je bil sicer pomemben korak v prenosu pristojnosti, toda pokazal je tudi na prihodnje finančne težave, ko bo morala oblastna samouprava poskrbeti za njihovo ustrezno delovanje. Dr. Natlačen je poslance obvestil, da so tekoče proračunske postavke zanje prenizke, da imajo »znatne« dolgove, da bodo stroški za njihovo vzdrževanje višji kot obljubljeni davčni viri in da bodo na področju zdravstva potrebne večje naložbe. Za izvajanje navedenih nalog je oblastni odbor s 1. oktobrom ustanovil oddelek za zdravstvo, ki je imel sedež v šempetrski vojašnici.

Dr. Natlačen je nato poročal še o težavah pri uveljavitvi uredbe o preoblikovanju Kranjske hranilnice v oblastni denarni zavod. Ugotovil je, da je ta sklep v nasprotju z interesi Državne hipotekarne banke in zato je v tem dejstvu treba iskati razlog, da ga vlada še ni potrdila. Toda Natlačen je ministrskemu svetu odrekel zakonsko pravico za takšen akt, saj sta za presojo zakonitosti oblastnih uredb pristojna upravno sodišče in Državni svet. V prepričanju, da bo sedanja vlada pokazala resno željo za napredek oblastnih samouprav in »da živimo v državi, v kateri vlada red in zakonitost,« je izrazil pričakovanje, da bodo v kratkem času preseženi vsi neutemeljeni pomisleki proti začetku delovanja te pomembne ustanove za ljubljansko oblast.

Oblastni odbor pa je v zadnjem času posvetil posebno pozornost uredbodajni dejavnosti. Pripravil je predloge uredb o spremembi nekdanjih deželnih zakonov glede občinskih taks, o ustanovitvi izseljeniškega urada za ljubljansko in mariborsko oblast ter o taksah na gledališke vstopnice. Še več drugih predlogov bo posredoval oblastni skupščini v bližnji prihodnosti. Ker so številne gospodarske in kulturne zadeve »identične z onimi v mariborski oblasti«, zlasti tiste, ki so jih urejali bivši kranjski, štajerski in koroški deželni zakoni, je oblastni odbor glede na pooblastilo Finančnega zakona za leto 1927/28 in glede na zakonsko pravico do združitve dveh oblasti za reševanje skupnih nalog predlagal, da tako, kot je to storila že mariborska skupščina, tudi ljubljanska izvoli petčlansko zastopstvo v »Skupni uredbodajni odbor ljubljanske in mariborske oblasti za spremembo, dopolnitev in razveljavljanje bivših deželnih zakonov«. To bo omogočalo »skupno in enotno« pripravljanje predlogov uredb za sprejemanje na sejah obeh oblastnih skupščin v Celju. Glede na načrtovano okrepljeno in usklajeno uredbodajno dejavnost obeh skupščin in glede na potrebo po strokovni obravnavi perečih problemov delovanja različnih samoupravnih teles je dr. Natlačen predlagal poslancem, da sklenejo izdajati list, ki bo hkrati skupno uradno glasilo ter uradni list ljubljanske in mariborske oblasti. Seznanil jih je tudi z akcijo za ustanovitev zveze oblasti v državi, za katero so na sestanku njihovih predstavnikov konec oktobra že pripravili osnutek statuta.

Vse predloge oblastnega odbora in tudi samostojne predloge poslancev je dal predsednik najprej v obravnavo ustreznim odsekom. Uredbodajni in finančni odsek sta že v odmoru

med plenarno sejo prioriteto obravnavala predloga za ustanovitev skupnega uredbodajnega odbora in o uvedbi oblastne gledališke takse. Poslanci so soglasno podprli oblikovanje skupnega uredbodajnega odbora, vsi trije poslanski klubi pa so se strinjali tudi s sestavo ljubljanskega paritetnega zastopstva v njem.⁵⁹¹ Po poročilu finančnega odseka, da je uvedba gledališke takse nujna, ker je poslopje opernega gledališča v obupnem stanju, vzdrževalna dela pa so potrebna tudi v drami, ker jima sicer grozi prepoved predstav, se je razvila ostra razprava. Poslanca Tavčar in dr. Puc sta odločno nasprotovala sprejetju uredbe in odprla tudi širšo razpravo o zapostavljanju ljubljanskih gledaliških ustanov v primerjavi z beograjskimi in zagrebškimi, kar je sprožilo politično obračunavanje. Spomnila sta predstavnike SLS, da so se protestnih akcij zaradi prenizkih subvencij za gledališči v Ljubljani udeležile vse stranke in da so dolžni zahtevati najprej sredstva pri osrednji državni upravi gledališč v Beogradu. Dobila sta odgovor, da je prav SDS kri-va za dolgoletno zanemarjanje obeh državnih gledališč v Ljubljani, ki morata – skladno s centralistično ureditvijo – pošiljati denar od gledaliških vstopnic v Beograd. Na ugovore, da za preučitev uredbe ni bilo dovolj časa in bi bilo treba njen sprejem odložiti, da bo prizadela socialno šibke in da bo povzročila upad obiska, so zastopniki predlagateljev odgovarjali, da so vzdrževalna dela neodložljiva in da jih je oblastni odbor že financiral z najetjem posojila, sredstva iz gledališke takse pa bo uporabil za njegovo odplačilo.⁵⁹² Po razpravi, ki je pokazala, da se vsi zavedajo pomena gledališč za slovensko kulturo, je večina proti sedmim opozicijskim glasovom sprejela obravnavano uredbo, nakar je dr. Natlačen skupščinsko zasedanje odgodil za nedoločen čas.

Tudi predsednik mariborskega oblastnega odbora dr. Leskovar je poročilo o njegovem delovanju začel z ugotovitvijo, da nerešena kompetenčna in finančna vprašanja onemogočajo izdelavo oblastnega proračuna. Mariborski oblastni odbor je moral – prav tako kot ljubljanski – po prevzemu občinskih in zdravstvenih zadev okrepiti svoj administrativni aparat. Glede na dejstvo, da je uspel zlasti z najetjem desetmilijonskega investicijskega posojila ustvariti vsaj skromno gmotno osnovo za svoje delovanje, je lahko predsednik poročal, kako je oblastni odbor finančno pomagal pri odpravi posledic poplav, ki so hudo prizadele nekatera štajerska območja, pri regulaciji rek, vzdrževanju in gradnji cest in mostov ter urejanju zdravstvenih problemov in perečih zadev na področju kmetijstva in živinoreje. S posebnim posojilom se je lotil povečanja zdraviliških zmogljivosti v Rogaški Slatini. V okviru možnosti je pomagal povsod, kjer so bila odmerjena državna sredstva nezadostna ali pa so izjemne razmere zahtevale nujno izredno pomoč. S posredovanji na ministrstvu za finance je uspel doseči ugodne rešitve za povišanje občinskih doklad in tako izboljšati gmotne pogoje za delovanje številnih občin. Sicer pa je glede prenosa pristojnosti in finančnih virov navedel podobne izkušnje, kot so jih imeli v ljubljanski oblasti, probleme pa sta oba oblastna odbora poskušala rešiti s skupnimi posredovanji v Beogradu. Kritiziral je dejstvo, da nekatera ministrstva nočejo izplačati že odobrenih proračunskih sredstev. Dr. Leskovar je svoje poročilo sklenil z ugotovitvijo, da

⁵⁹¹ Od SLS so vanj izvolili dr. Adlešiča, dr. Milavca, Jarca in Lebingerja, iz opozicijskih vrst pa dr. Puca.

⁵⁹² Slovenec (št. 269, 26. 11. 1927) je ob uvedbi pobiranja oblastne takse na gledališke vstopnice posebej poudaril, da jo bodo prenehali pobirati takoj, ko bo pokritih okoli 400.000 din posojila, ljubljanska mestna občina pa je za nujna dela že prispevala 300.000 din. Glej tudi E. Dolenc, n. d., 242.

»nismo mogli bogve kaj napraviti in to radi tega, ker smo šele v razvoju, ker nismo imeli denarnih sredstev in tudi ne oseba.«

V razpravi so opozicijski poslanci kritizirali oblastni odbor, ker ni pripravil predloga novega oblastnega proračuna do prve seje. Prav tako jim ni bil všeč njegov pretirani optimizem glede pričakovanih državnih dotacij. Opozorili so na nepravilnosti v ravnanju državnih oblasti v Medjimurju in občini Mežica ter terjali ukrepanje velikega župana. Poslanci so soglasno sprejeli resoluciji, naslovljeni na ministrstvo za prosveto, da se »iz kulturnih, nacionalnih in državnih vidikov« ohranijo neokrnjene vse srednje šole v mariborski oblasti, ter na ministrstvo za gradnje, da takoj izplača že odobrena sredstva za nujna regulacijska dela na Dravi, Muri in Savinji, poleg tega pa še predvideni finančni prispevek za vzdržavanje cest. V Beograd so poslali tudi protest zoper malenkostno državno dotacijo za obrtnonadaljevalne šole in zahtevali njihovo zadostno financiranje. Glede prevzema pristojnosti od ministrstva za kmetijstvo je skupščina soglasno sklenila, da je pripravljena prevzeti v upravljanje devet različnih kmetijskih zavodov, vse pa pod pogojem, da se jim zagotovijo ustrezni dohodki. Takoj naj izplača tudi že odobrena sredstva za kmetijsko šolo v Rakičanu. Poslanci so soglasno odobrili nakup stavbe za potrebe oblastne samouprave. Dr. Leskogar je ob sklepu seje posredoval v obravnavo odsekom številne predloge, poslanec pa je zagotovil, da bo oblastni odbor – kakor hitro bo mogoče – izdelal predlog oblastnega proračuna za obravnavo na skupščinskem plenumu.

Iz poročil predsednikov obeh oblastnih odborov se vidi, da zaradi kompetenčnih in finančnih problemov oblastni samoupravi večino svojih nalog v obdobju I. zasedanja nista mogli izvajati, dobro pa sta sodelovali z velikima županstvoma, ki sta ju tudi deloma že razbremenili. Prav pomen prevzema nadzora nad občinami je v komentarju ob začetku II. zasedanja Slovenec posebej poudaril; ugotovil je, da sta oblastni samoupravi postali »najvišji zaščitnici in predstavnici samoupravnega življenja na Slovenskem sploh.« V oblastnih samoupravnih organih so občine dobile dragoceno oporo: »Ljudski župan in občinski odbornik, ki sta zadnja leta bila le še eksekutorja politične uprave, sta dobila v oblastnih samoupravah mogočno zaslombo,« kar je okrepilo njun vpliv in možnost zastopanja koristi občine. To pa je tudi pot za postopno oblikovanje gospodarsko trdne in strnjene zgradbe »samoupravnih organov, preko katerih se bo prelivalo vse narodno, politično, gospodarsko in socialno življenje.«

Kot najpomembnejši sklep prvih sej II. zasedanja je Slovenec označil odločitev za ustanovitev skupnega uredbodajnega odbora ljubljanske in mariborske oblasti; tako sta obe skupščini ponovno manifestirali »za zedinjeno samoupravno Slovenijo«. S tem sta »zasadili krampe v zidovje različnih zakonov, ukazov in odredb,« ki so dotlej usodno škodovala in ločevale bivše dežele. Časnik je napovedal, da bosta samoupravi s poenotenjem uprave in uredb pospeševali »popolno združenje vsega naroda in vsega slovenskega ozemlja«. Ob tem je kritiziral SDS, da s parolo o centralističnih Kranjcih in zapostavljenih Štajercih spodkopava udejanjenje tega velikega narodnega cilja. Toda treba je pripomniti, da so poslanci te stranke nasprotovali skupnemu uredbodajnemu odboru le na seji mariborske oblastne skupščine.

Slovenec je ob začetku II. zasedanja zapisal, da so zborovanja slovenskih oblastnih skupščin »vselej naš politični praznik« in da oblastne samouprave »kljub vsem sedanjim

pomanjkljivostim dajejo jamstvo, da imamo svoje narodno predstavništvo,« v katerem pride do izraza »prava politična misel«, porojena iz ljudskih »želja in teženj«. ⁵⁹³

Prenos številnih državnih pristojnosti na slovenski samoupravi z vladno uredbo 17. novembra 1927

Zadnja posvetovanja v posameznih ministrstvih in razprave v vladi glede prenosa kompetenc in sredstev na oblastne samouprave oziroma o tem, v kolikšnem obsegu bodo v tem pogledu ustregli predlogom in zahtevam oblastnih odborov, so potekale v dneh, ko se je z oblikovanjem Kmečko-demokratske koalicije – KDK (10. novembra 1927) začelo obdobje izrazite politične polarizacije v državi med vladnim taborom in opozicijo. ⁵⁹⁴ Politična povezava federalistične Radičeve HSS in dotlej najodločnejše zagovornice unitarizma in centralizma, Pribičevičeve SDS, je bila ena od najpomembnejših prelomnic v jugoslovanskem političnem življenju med vojnoma. Ta dogodek je imel velike posledice tudi za strankarske odnose na Slovenskem. V KDK se je vključil tudi slovenski del SDS in SKS, njuna strankarska prvaka dr. Žerjav in Pucelj pa sta bila izvoljena v vodstvo te opozicijske koalicije. KDK si je v boju proti velikosrbskemu hegemonizmu postavila kot pglavni cilj vzpostavitev prave demokracije in enakopravnosti ter uvedbo pravega parlamentarizma, skratka temeljito preoblikovanje političnega sistema v državi. Zavzela se je za uveljavitev takšne avtonomije, »ki bi bila od občinske do oblastne ravni zaščiten pred posegi države.« ⁵⁹⁵ Nastanek KDK se je takoj pokazal v enotnih opozicijskih protivladnih nastopih v Narodni skupščini. Takšne pa so bile nato posledice tudi v obliki trdne akcijske povezave poslancev SDS, SKS in HSS v ljubljanski oziroma mariborski oblastni skupščini, kjer sta se kasneje poslanska kluba HSS in SDS celo organizacijsko združila v klub KDK.

SLS je bila kot vladna stranka podrobno seznanjena z delovnim programom ministrskega sveta. Slovenec je v njegovi predstavitvi poudaril, da bo predvideni obseg poslov, ki jih bo državna uprava prenesla na oblastne samouprave, večji, kot se je pričakovalo. Časnik je tudi prvi poročal, da je vlada že pripravila uredbo o prenosu pristojnosti in financ. Kot napačna pa se je izkazala njegova napoved, da bo vlada vprašanje prenosa kompetenc na oblastne samouprave oblikovala še v posebnih zakonskih predlogih in da bo navedeno uredbo »kot prvi najvažnejši zakon« ob proračunski razpravi dala v izglasovanje Narodni skupščini. ⁵⁹⁶ Vlada namreč v vedno bolj zaostrenih političnih razmerah ni tve-

⁵⁹³ Slovenec, št. 252, 6. 11. 1927. V članku Zlati dokument je napačen podatek, da je tudi mariborska oblastna skupščina na seji 5. novembra sklenila ustanoviti skupni uredbodajni odbor, saj je ta sklep sprejela že 21. julija.

⁵⁹⁴ Jutro, št. 287, 11. 11. 1927, Kmetko-demokratska koalicija osnovana. Najvažnejši politični dogodek zadnjih let; M. Mikuž, n. d. 365.

⁵⁹⁵ Na začetek približevanja SDS k HSS je vplival tudi skromen uspeh samostojnih demokratov na oblastnih volitvah, iz katerega so izšli »le kot šibak člen parlamentarnega kolesja« (podrobneje glej J. Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, 261–262, in Kmečko demokratska koalicija, Slovenska kronka, 326).

⁵⁹⁶ Slovenec, št. 261, 17. 11. 1927.

gala obravnave novelizacije Zakona o oblastni in sreski samoupravi v Narodni skupščini, niti ji ni predložila v odobritev Uredbe o prenosu poslov na oblastne samouprave, ki jo je sprejela na svoji seji 17. novembra.⁵⁹⁷ Svoj sklep o tej izjemno pomembni problematiki je utemeljila z ustavno pravico, da izdaja uredbe in s pooblastilom Finančnega zakona za leto 1927/28 za prenos poslov na oblastne samouprave. To pa ji je tudi dalo možnost, da po svoji presoji odloča o obsegu pristojnosti posameznih oblastnih samouprav in državnih dotacijah zanje.

Kar osem mesecev je trajalo, da je vlada izpolnila 320. člen navedenega zakona in v svoji uredbi podrobno določila ustanove in zadeve, ki so bile iz resorjev ministrstev za zdravstvo, za gradnje, za trgovno in industrijo, za socialno politiko in za kmetijstvo prenesene na posamezne oblastne samouprave, pri čemer sta po številu novih pristojnosti izstopali slovenski samoupravi.⁵⁹⁸ V uredbi so bila za večino prenesenih ustanov in dejavnosti določene dotacije za njihovo upravljanje in izvajanje, in to na osnovi postavk zanje v proračunu 1927/28.⁵⁹⁹ Prav tako so bili v njej podrobno navedeni pogoji, pod katerimi morajo oblastne samouprave opravljati prevzete naloge, kakor tudi oblike nadzora, ki so ga še obdržala ministrstva. Resorni ministri so dobili pravico, da lahko prenesejo na oblastne samouprave še druge pristojnosti, ki v uredbi niso bile konkretno navedene. Ministrstva in oblastni odbori so morali izvršiti prenos vseh navedenih pristojnosti od 1. 12. 1927 do 31. 3. 1928, njihovo financiranje pa je moralo biti urejeno z oblastnimi proračuni za leto 1928. Oblastne samouprave so lahko vse državne dotacije uporabile le namensko; poleg tega so morale iz vseh prevzetih državnih zavodov zaposlitve vse osebe.

⁵⁹⁷ Službene novine so navedeno uredbo objavile 26. 11. 1927, št. 269, v UL ljubljanske in mariborske oblasti pa je bila objavljena v št. 123, 13. 12. 1927.

⁵⁹⁸ Ljubljanska oblast je po 30. členu za upravljanje sedmih bolnic in okrožne zdravstvene službe dobila letno vsoto 14.500.000 din, za prevzem posebnih kmetijskih šol na Grmu in v Škofji Loki, državnih razsadnikov v Kostanjevici pri Krškem, v Arnovih selih pri Brežicah in Mali Loki, državne žrebčarne na Selu pri Ljubljani in državne podkovske šole v Ljubljani 2.612.984 din, za 62 km državnih cest 462.000 din, za dom slepih v Kočevju, za dva dečja domova ter državno vzgajališče in zavod za gluhoneme v Ljubljani 942.000 din, za nižjo žensko obrtno šolo pa 153.870 din, skupaj za vse navedene zavode 18.671.204 din.

Mariborska oblast je po 31. členu dobila za prevzetih sedem bolnic, po dve hiralnici in zdravilišči ter za okrožno zdravstveno službo letno 7.200.000 din, za posebne kmetijske šole v Št. Juriju, Rakičanu in Mariboru, za državne nasade v Dravljah pri Celju, v Pekrah pri Mariboru, Kapeli pri Radgoni, Ptuj in Vukanovcu pri Čakovcu, za kmetijsko poskusno postajo v Mariboru in semenogojno postajo v Beltincih 2.105.129 din, za okoli 173 km državnih cest 1.282.278 din ter za dečji dom v Mariboru 197.341 din, skupaj za vse prevzete zavode letno dotacijo 10.784.748 din.

Za vzdrževanje cestarske službe v obeh oblasteh in v Dalmaciji so bila določena še posebna sredstva 625.920 din, poleg tega pa so bile na ministrstvu za gradnje za dotiranje vzdrževanja in gradnje cest znatna sredstva zaenkrat še centralizirana, torej nerazdeljena na posamezne oblasti. Enako stanje je bilo tudi na ministrstvu za kmetijstvo, ki prav tako za nekatere pristojnosti na področju agrarnih panog še ni podrobno določilo razreza sredstev.

⁵⁹⁹ V členu 8 je bilo navedeno, da je skupna vsota vseh teh sredstev oziroma kreditov znašala 173.322.182 din. Če primerjamo s to vsoto obseg sredstev za ljubljansko in mariborsko oblast, potem lahko ugotovimo, da sta glede na to, da sta prevzeli tudi največ pristojnosti, participirali pri skupnih sredstvih z okoli 17 %.

SLS je uredbo pozdravila kot rezultat svoje sedemletne proticentralistične opozicije in vplivanja na javno mnenje v smislu zahteve po najširši samoupravi. Dolgotrajen je bil proces za opustitev »napačnega prepričanja, da je samo državna uprava zmožna voditi javne posle« in da lahko Beograd sam upravlja vso državo. Proti birokratskemu in neplodnemu centralizmu pa naj bi se krepil odpor tudi v srbskih deželah. SLS se je za izrabo vseh možnosti za uveljavitev »čim popolnejše ljudske samouprave« odločila potem, ko je ugotovila, da »v sedanji nekonsolidiranosti ni misliti« na spremembo ustave. Pri graditvi slovenskih samouprav, ki sta imeli »v zgodovini bivših kronovin zgledno šolo«, je bila poglavitna ovira pomanjkanje finančnih sredstev. Uredba je »korak naprej« v tem pogledu, čeprav v razmerah, ko se razpravlja o poenotenju obdavčevanja v državi, bodoče finančno stanje ni jasno. Ob tem je SLS poudarila, da je preko obeh predsednikov oblastnih samouprav in svojih ministrov »pritiskala, naj se takoj dobi vsaj začasno rešitev financ«, kar ji je ob razpravi o novem proračunu tudi uspelo. Uredba pomeni odločilno spremembo v uporabi javnega denarja, že do sedaj pa so oblastne samouprave namenjale le skromna sredstva za upravne stroške, veliko večino svojega denarja pa so uporabile za »produktivne svrhe samoupravnega gospodarstva«. SLS je posebej poudarila pomen določila uredbe, da se lahko prenesejo na oblastne uprave še nove pristojnosti.⁶⁰⁰

Na Slovenčevo pisanje o zaslugah SLS za izvedbo oblastnih samouprav je ostro odgovorilo Jutro s poudarkom, da je ta stranka z demagogijo o zakonodajni avtonomiji in s protesti sabotirala uvedbo samouprav, ki so predvsem »sad in delo« SDS. Liberalni časnik je opozoril, da so samouprave sedaj dobile »vsaj toliko delokroga in toliko kreditov, kolikor bi jih lahko imele že pred petimi leti«, takšno stanje pa je uničevalo slovensko gospodarstvo. Izrazil je zadovoljstvo, da se je SLS s svojimi novimi stališči do oblastnih samouprav »spokorila«. Uredba je bila nova priložnost za iskanje krivcev za slabe socialnoekonomske razmere v Sloveniji oziroma za obračunavanje med poglavitno pozicijsko in opozicijsko stranko. Slednja je tudi ob tej priložnosti poudarila prizadevanja KDK, »da se spremeni cel sistem naše uprave«.⁶⁰¹

V Sloveniji je torej Uredba o prenosu poslov na oblastne samouprave doživela ugoden sprejem, povsem drugače pa so jo ocenjevali na Hrvaškem, kar je zagrebški oblastni odbor izrazil tudi v spomenici ministru za finance. Kot protiustavno in protizakonito je ocenil njeno določilo, po katerem so posamezni ministri obdržali za prenesene ustanove in dejavnosti pravico, da nad njimi preko svojih odposlancev izvajajo nadzor »v strokovnem in vsakem drugem oziru«. Zagrebški oblastni odbor je ob tem ugotovil, da se tako poleg dosedanjega nadzora velikega župana in finančnega ministra uvaja še nova oblika kontrole, s čimer je oblastnim samoupravam odvzeta »vsaka pravna zaščita in samostojnost« ter se jih tako »degradira v popolni eksekutivni organ resornega ministra«. Bojazn zagrebškega oblastnega odbora pred takšno razširitvijo nadzora je temeljila na zelo slabih izkušnjah, ki jih je imel z velikim županom zagrebške oblasti. Ta je kot privrženec centralizma hudo oviral uredbodajno in drugo dejavnost oblastne samouprave pod vodstvom HSS. S primerom ljubljanske in mariborske oblasti, ki sta v Finančnem zakonu za

⁶⁰⁰ Slovenec, št. 262, 18. 11. 1927.

⁶⁰¹ Jutro, št. 274, 19. 11. 1927.

leto 1927/28 dobili velike pristojnosti, pa je utemeljeval svojo ugotovitev, da ob enotni ustavi in zakonodaji »obstojajo defacto različni tipi oblastnih samouprav«; med tiste, ki imajo najmanjši delokrog spada tudi samouprava »največje in najbolj kulturne« zagrebške oblasti. Takšnega stanja uredba ni odpravila, poleg napačnega pravnega temelja pa je njena velika pomanjkljivost v odmeri absolutno prenizkih dotacij za prenesene posle. Ustrezno bi tudi bilo, da bi jo minister za finance poslal v predhodno mnenje vsem oblastnim odborom. Iz spomenice se prav tako vidi, da minister zagrebškega oblastnega odbora ni povabil, naj mu pošlje konkretni predlog za prenos poslov. Z obsegom tistih, ki jih je določala uredba, zagrebška oblastna samouprava vsekakor ni bila zadovoljna.⁶⁰²

Zagrebški oblastni odbor je torej opozoril na številne pomanjkljivosti v navedeni uredbi, ki niso prizadele vseh oblastnih samouprav v enaki meri, kajti vladni SLS se izvajanja ministrskega nadzora ni bilo treba tako bati kot opozicijski HSS. Tudi s svojimi predlogi glede prenosa dejavnosti in ustanov sta ljubljanska in mariborska oblastna samouprava uspeli, kajti njuni vodilni funkcionarji so imeli vse možnosti, da so za njihovo ugodno rešitev posredovali na posameznih ministrstvih. A celo vladni SLS ni uspelo zagotoviti zadostnih dotacij za prenesene posle, čeprav je bil slovenski delež v kvoti vseh prenesenih sredstev iz državnega proračuna v primerjavi z drugimi 31 oblastnimi samoupravami velik. To naj ilustriramo s podatkom, da je ljubljanski oblastni odbor samo za prenesene kmetijske dejavnosti in ustanove pričakoval toliko sredstev, kot jih je dotlej dobil za skoraj vse prevzete posle. Zato je bilo oblikovanje realnega oblastnega proračuna za leto 1928 za ljubljanski in mariborski oblastni odbor zelo zahtevna naloga.

Soglasni protest ljubljanske in mariborske oblastne skupščine proti okrnitvi slovenske univerze decembra 1927

Poglavitna naloga decembrskih sej obeh oblastnih skupščin je bila razprava in sprejem oblastnih proračunov za leto 1928. Njun sklic pa je sovpadal z viškom protestnih akcij proti nameravani okrnitvi slovenske univerze. Ob tem naj poudarimo, da je financiranje osnovne dejavnosti vseh vrst šolskih in osrednjih kulturnih zavodov potekalo preko državnega proračuna pod nadzorom ministrstva za prosveto, oblastne samouprave pa so lahko skrbele le za izboljšanje prostorskih pogojev in opreme za njihovo delovanje. Zato so se ob sprejemanju vsakoletnih proračunov v vladi, Narodni skupščini in širši javnosti odvijali ostri spopadi in polemike glede zadostnega financiranja ustanov in dejavnosti v posameznih pokrajinah. V Sloveniji so bili ljudje posebej občutljivi in prizadeti zaradi neustreznih sredstev ali celo njihovega zmanjševanja za delovanje kulturnoprosvetnih ustanov, ki si jih je slovenski narod izbojeval oziroma izpopolnil po vstopu v jugoslovansko državo in so v primerjavi s stanjem pod Avstro-Ogrsko dejansko pomenile najpomembnejšo pridobitev v novem državnem okviru. Po prvih skupščinskih sejah II. zasedanja, na katerih sta velika župana seznanila oblastne poslance s poskusi redukcij na področju srednjega šolstva in so v Mariboru zaradi tega sprejeli odločno protestno resolucijo, se je

⁶⁰² Zagrebški oblastni odbor je 31. 12. 1927 poslal kopijo spomenice ministru za finance tudi ljubljanskemu oblastnemu odboru. Spomenico z dne 12. decembra sta podpisala njegov predsednik Stjepan Radić in odbornik dr. Juraj Krnjević (fasc. 3, spis št. 18, fond 92 v ARS).

v vsej ostrini pokazala ogroženost slovenske univerze, ki je izvajala pedagoško delo in razvijala znanosti, pomembne za poglobljanje narodne zavesti, njena ustanovitev leta 1919 pa je bila ocenjena kot »najdragocenejša pridobitev Slovencev« v času po prvodecembrskem zedinjenju.⁶⁰³ Ljubljanska in mariborska oblastna samouprava sta glede na svoje pristojnosti lahko le s posredovanji in protesti v Beogradu pokazali svoj odnos do različnih vidikov kulture, prosvete in znanosti ter njihovega pomena za slovenski narod v razmerah, kakršne so nastale potem, ko Slovincem ni uspelo izbojevati ustavnopravne avtonomije.

Zaradi stališč dveh vodilnih strank – NRS in JDS –, da je obstoj treh univerz v državi neracionalno razkošje, se je od leta 1921 ob sprejemanju varčevalno naravnanih državnih proračunov zaostrovalo zlasti vprašanje okrnitve najmlajše, tj. ljubljanske univerze, kar je povzročilo v Sloveniji številne proteste. Ob izjavi prosvetnega ministra Stjepana Radića (HSS) decembra 1925 v Mariboru o nujnosti združitve vseh treh univerz v eno, je prvič po poprevratnih letih prišlo do enotnega protestnega nastopa katoliškega in večine liberalnega tabora. Tedaj je poenotenje stališč do ljubljanske univerze postalo »nekakšen preskusni kamen politike do slovenstva v Jugoslaviji ...«⁶⁰⁴

Boj za ohranitev neokrnjene slovenske univerze se je ponovno razplamtel ob pripravi državnega proračuna in Finančnega zakona za leto 1928/29. Vlada je sicer v osnutku proračuna novembra 1927 predvidevala za delovanje vseh treh univerz enaka sredstva kot v preteklem letu, toda s 44. členom finančnega zakona naj bi minister za prosveto dobil pravico, da med letom denar prerazporedi, kar je pomenilo grožnjo za ukinitve ali premestitev posameznih fakultet. Iz Beograda so prihajala sporočila o nameri, da bi v Ljubljani ukinili medicinsko in tehnično fakulteto, slednjo pa naj bi nadomestil le montaništični visokošolski zavod. Ta nova velika grožnja krčenja slovenske univerze je sprožila val protestov študentov in univerzitetnih profesorjev ob podpori široke slovenske javnosti, bila pa je tudi nov povod za ostre strankarske spopade. V nerodnem položaju se je zaradi nameravanih vladnih ukrepov na univerzitetnem področju znašla režimska SLS, ki je zato doživela kritike tudi iz lastnih vrst, še posebej pa je to priložnost za obračun izrabil opozicijski liberalni tabor preko svojih strankarskih prvakov in privržencev med razumniki ter preko časopisov. Na velikem protestnem zborovanju študentov in profesorjev 24. novembra v Ljubljani sta slovenske politike v Beogradu zlasti ostro napadla študenta Edvard Kocbek in Bratko Kreft. Zahtevala sta njihovo jasno opredelitev, za neokrnjeno slovensko univerzo pa se je v imenu SLS odločno zavzel dr. Natlačen, ki je pozval vse v skupno fronto za doseg tega cilja. Poudaril je, da se celotna stranka ne zavzema le za obstoj univerze, temveč tudi za njen nadaljnji razvoj in izpopolnitev. Svoj govor je sklenil z besedami: »V najbližji prihodnosti bosta imeli ljubljanska in maribor-

⁶⁰³ Josip Srebrnič, Vseučilišče v Ljubljani, Čas XIV, 1920, 91; o pomenu ustanovitve slovenske univerze in o njeni ogroženosti so pisali zlasti Janko Polec v razpravi Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo, Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929, Ljubljana 1929, Metod Mikuž, Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919–1945, Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919–1969 in E. Dolenc, n. d.

⁶⁰⁴ E. Dolenc, Grožnje ljubljanski univerzi, Slovenska kronika, 312.

ska skupščina priložnost to tudi dokazati.«⁶⁰⁵ Napovedal je torej, da bosta o tej izjemno pomembni in aktualni problematiki svoja stališča oblikovali tudi tedanji najvišji izvoljeni predstavniški telesi slovenskega naroda.

Poslanska kluba SLS sta v Ljubljani na skupščinski seji 14. decembra⁶⁰⁶ in v Mariboru 19. decembra⁶⁰⁷ vložila enak nujni predlog glede slovenske univerze, ki so mu vsi poslanci priznali prednostno obravnavo. V njem so poslanci SLS po uvodnih ugotovitvah – da je slovenska univerza »naš narodni postulat«, da bi bila njena okrnitev tudi demontaža slovenske kulture in nesocialno dejanje, da kljub nezadostnim dotacijam uspešno deluje in se mednarodno uveljavlja ter da je usposobljena za izvajanje študija tudi za širše jugoslovanske potrebe – zahtevali ne le ohranitev celovite univerze, temveč tudi izboljšanje njenega gmotnega položaja (ta naj se dvigne na raven beograjske in zagrebške univerze). Zavzeli so se tudi za izgradnjo novega univerzitetnega poslopja v Ljubljani.

Na seji odseka za uredbe in druge predloge si je tudi opozicija prizadevala uveljaviti svoj delež zaslug v skupščinski akciji za ohranitev slovenske univerze. Dr. Puc je vložil predlog, v katerem so vsi opozicijski poslanci poudarili, da so imeli Slovenci »kot narod z dovolj razvito izobrazbo in kulturo« pravico do ustanovitve univerze. Njen dosedANJI razvoj je pokazal, da ima na voljo dovolj znanstvenih kadrov in da so tudi pogoji za znanstveno delo ugodni, kar dokazuje njen mednarodni ugled. Zato ne morejo razumeti »stremljenja gotovih krogov, ki hočejo ta zavod uničiti ali pa iz njega napraviti klaverno torzo.« To bi slovenski narod občutil kot najhujši udarec. Malenkostni prihranki v proračunu ne bi odtehtali velike moralne škode. Glede na to so pozvali vlado, da črta iz Finančnega zakona za leto 1928/29 člen s pooblastili, »ki niso v skladu z zakonom, s katerim je bila ustanovljena ljubljanska univerza.«⁶⁰⁸

Odsek je s tem pozivom soglasno dopolnil predlog SLS in njegov predsednik prof. Jarc je v poročilu na plenarni seji poudaril, da skupščina ne bi mogla lepše izraziti mišljenja in čustev vseh Slovencev kot s tem, da navedeni predlog ne glede na strankarske boje soglasno sprejme. V nadaljevanju seje so nato predstavniki vseh treh poslanskih klubov obrazložili svojo podporo predlaganim sklepom in osvetlili vse temeljne razsežnosti pomena delovanja neokrnjene univerze v Ljubljani za slovenski narod. Zlasti tehtna je bila razprava dr. Puca, ob sklepu pa je dr. Breclj izrazil zadovoljstvo zaradi soglasne podpore slovenski univerzi in obvestil poslance, da oblastni odbor skrbno zasleduje njeno problematiko ter da se je na njegovo pobudo z njo ukvarjal tudi mariborski oblastni odbor. V akciji za izgradnjo univerzitetnega poslopja pa bo prvi prispevek ljubljanske ob-

⁶⁰⁵ Slovenec, št. 268, 25. 11. 1927, Slovenska univerza v Ljubljani ni dar, ampak nam gre kot kulturnemu narodu.

⁶⁰⁶ Stenografski zapisnik 2. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 14. 12. 1927 v fasc. 31, fond 92 v ARS.

⁶⁰⁷ Stenografski zapisnik 2. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 19. 12. 1927 v fasc. 10, fond 93 v ARS.

⁶⁰⁸ Jutro, št. 295, 15. 12. 1927. Zakon o univerzi Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani z dne 23. 7. 1919 (UL deželne vlade za Slovenijo, št. 140, 1. 9. 1919) je določal ustanovitev filozofske, pravne, teološke, tehnične in nepopolne medicinske fakultete.

lastne samouprave v višini milijon dinarjev določen že v predlogu proračuna za leto 1928.⁶⁰⁹

Na seji mariborske oblastne skupščine je načelnik kluba SLS dr. Veble po obrazložitvi nujnega predloga poudaril, da je njena dolžnost sprejetje enakih stališč, kot so prišla do izraza v ljubljanski skupščini. Predsednik dr. Leskovar je nato predlagal, da glede na izjemen pomen poslanci sprejmejo nujni predlog brez razprave. Predstavniki poslanskih klubov pa so izsilili razpravo. V njej je bila pomembna podpora predstavnika HSS neokrnjeni slovenski univerzi. Enako je bilo tudi stališče predstavnikov socialistov in samostojnih demokratov. Toda govornika teh dveh političnih skupin sta poudarila, da je sporni člen finančnega zakona predlagala vlada, v kateri je tudi minister iz vrst SLS,⁶¹⁰ torej iz stranke, ki ima večino v oblastni skupščini. Glede na to sta izrazila pričakovanje, da bo SLS enako energično kot v Mariboru zastopala takšna stališča tudi v Beogradu in v primeru neuspeha izstopila iz vlade.⁶¹¹ Predsednik dr. Leskovar je torej poskušal preprečiti svoji stranki neljubo razpravo opozicijskih poslancev.⁶¹²

Soglasna podpora slovenski univerzi v obeh oblastnih skupščinah je imela posebno težo in je bila tudi dolgoročno pomembna, »kajti kljub slovenskemu načelnemu konsenzu o upravičenosti ljubljanske univerze, ki je vendar veljal ves čas njenega obstoja, se je šele konec leta 1927 dovolj jasno pokazalo, da si nobena slovenska politična stranka ne more privoščiti kakršnegakoli oškodovanja univerze v Ljubljani.«⁶¹³ Na tem primeru se je na najboljši mogoči način in v praksi potrdila načelna usmeritev obeh slovenskih samouprav k sodelovanju in enotnemu nastopanju za doseg temeljnih narodnopolitičnih ciljev.

Dr. Natlačen je na seji 14. marca 1928 poročal skupščini, da sta skupaj z dr. Leskovarjem opravila »važno intervencijo« pri predsedniku ministrskega sveta Vukičeviću in ministru za prosveto »v tem smislu, da se ohrani slovenska univerza v vsakem pogledu neokrnjena in da se ji nasprotno stavijo na razpolago vsa potrebna sredstva, da se bo mogla razvijati ...« Morda je imelo tudi to posredovanje »vsaj nekaj deleža pri uspehu«, da je člen 44 izpadel iz finančnega zakona.⁶¹⁴ Tako je bila velika nevarnost za slovensko

⁶⁰⁹ O podrobnejšem poteku razprave glej dokument št. 6 v prilogi A.

⁶¹⁰ Dr. A. Gosar, tudi sam univerzitetni učitelj, je v pismu univerzitetnemu senatu 5. decembra 1927 poudaril, da se je doslej zavzemal za izločitev spornega člena iz finančnega zakona in da bo v prihodnje nastopil proti vsakemu poskusu okrnitve ljubljanske univerze (M. Mikuž, Gradivo, 76).

⁶¹¹ O podrobnejšem poteku razprave glej dokument št. 7 v prilogi A.

⁶¹² Prof. Jarc (SLS) je v kasnejši proračunski razpravi očital opoziciji, da je »najbolj žalostno« in »skrajno demagoško« poskušala problem slovenske univerze izrabiti, da bi klub oblastnih poslancev SLS izigrala proti strankini delegaciji v Beogradu. Ob tem je poudaril, da bi morala biti SLS s strankarskega stališča – glede na dejstvo, da je večina univerzitetnih učiteljev in študentov v nasprotnih taborih – proti slovenski univerzi. Toda ta najvišja ustanova »ni bila nikdar za nas strankarska zadeva,« ampak je bila vselej stvar celotnega slovenskega naroda (Stenografski zapisnik 3. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 19. 12. 1927 v fasc. 31, fond 92 v ARS).

⁶¹³ E. Dolenc, n. d., 250.

⁶¹⁴ Stenografski zapisnik 6. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 14. 3. 1928 v fasc. 31, fond 92 v ARS. Predlog za črtanje tega člena je dal novi notranji minister dr. Korošec (Slovenec, št. 62, 14. 3. 1928, Slovenska univerza se ne reducira).

univerzo začasno odstranjena. Vsekakor vse te peripetije dokazujejo, da so se morali Slovenci v prvi Jugoslaviji zelo odločno bojevati za obstoj in delovanje svojih osrednjih prosvetno-kulturnih ustanov.

Sprejetje realnih proračunov na decembrskih skupščinskih sejah – gmotni temelj za uspešno delovanje ljubljanske in mariborske oblastne samouprave leta 1928

Po objavi Uredbe o prenosu samoupravnih poslov novembra 1927 sta oba oblastna odbora posredovala v Beogradu, da bi jima posamezna ministrstva čim prej izročila vse pristojnosti.⁶¹⁵ Ker pa bi ugoditev tem zahtevam pomenila tudi odstop finančnih sredstev, so osrednje oblasti prenose zavlačevale do skrajnega roka. Temeljna naloga oblastnih odborov pa je tedaj bila sestaviti uravnotežena oblastna proračuna za leto 1928. Glede izdatkov sta jima bila v pomoč tudi prva, nepotrjena predloga proračunov. Postavila sta se na stališče, da mora oblastna samouprava izboljšati gmotno osnovo za vse prevzete ustanove in zadeve v primerjavi z njihovim položajem v okviru državne uprave. Pri dohodkih sta se ob prenizkih državnih dotacijah soočila s problemom iskanja novih davčnih virov. O tej problematiki sta dr. Natlačen in dr. Leskovar dobila tudi stališča poslancev SLS oziroma Jugoslovanskega kluba, ki jih je ta oblikoval predvsem z namenom, da bi minister za finance predvidene proračunske dohodke nato tudi potrdil.⁶¹⁶ Proračunska predloga sta predsednika skupščin poslala najprej v obravnavo odsekoma za proračun in finance, z razporedom plenarnih sej pa sta omogočila, da so stališča o njih oblikovali tudi poslanski klubi. Sprejemanje je potekalo po enaki proceduri kot pri prvih proračunih, v obeh skupščinah pa so pozicijski in opozicijski poslanci ponovili številne enake izraze podpore in kritike kot že v prvih proračunskih razpravah. Pomembnejša razlika je bila le v tem, da so morali izraziti svoja stališča tudi do finančnih virov za kritje prevzetih poslov. V poteku razprave so se zrcalili tedanji vedno bolj zaostreni odnosi med vladno koalicijo in KDK.

Ljubljanska oblastna skupščina je sprejemanje proračuna opravila na sejah 19. in 20. decembra 1927.⁶¹⁷ Finančni odsek je poslal v razpravo predlog proračuna v višini 55,941.575 din, s čimer je zmanjšal nekatere nerealne postavke iz predloga oblastnega odbora.⁶¹⁸ Uvodoma sta posebna poročevalca osvetlila načelna stališča skupščinske večine in manjšine do proračunskega predloga. Referent finančnega odseka prof. Jarc je uvodoma ugotovil, da sta oblastni odbor in skupščinska večina stala pred dilemo, »ali naj

⁶¹⁵ Dr. Natlačen je v začetku decembra osebno posredoval na ministrstvih, mariborski oblastni odbor pa jim je poslal pisni predlog za prenos poslov (zapisnik 34. seje ljubljanskega oblastnega odbora 7. 12. 1927 v fasc. 34, fond 92, in zapisnik seje mariborskega oblastnega odbora 6. 12. 1927 v fasc. 12, fond 93 v ARS).

⁶¹⁶ Dopis v fasc. 2, spis št. 933, fond 92 v ARS.

⁶¹⁷ Temeljnost proračunske razprave kaže že količinski podatek, da obsegata stenografska zapisnika 3. in 4. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 19. in 20. 12. 1927 v fasc. 31, fond 92 v ARS nad 300 strani.

⁶¹⁸ Finančni odsek je predlog proračuna oblastnega odbora zmanjšal za okoli 4,5 milijona dinarjev.

za silo vzdržujemo izročene nam naprave in za silo krijemo osebne in stvarne izdatke, ali naj pa na en mah postavimo naše samoupravno gospodarstvo na širšo podlago z edinim ciljem, poiskati pot iz gospodarske krize s tem, da skušamo dvigniti produkcijo z investicijami.« Poudaril je, kako predloženi proračun ni zasnovan tako, da bi pomenil »birokratično životarjenje iz dneva v dan«, temveč bo podlaga za dvig produkcije zlasti v agrarnih panogah in za odpravo brezposelnosti z velikimi naložbami v javna dela. Če se ne upoštevajo stroški za splošno upravo, je približno polovica izdatkov namenjena za zdravstvo in socialo, druga polovica pa za agrarne in neagrarne panoge. Gre torej samo za »produktivne izdatke«. Sestavljalci proračuna so pretirano pričakovali, da bo približno polovico njegovih izdatkov mogoče kriti z državnimi dotacijami,⁶¹⁹ in bodo morali poiskati lastno kritje le za uresničitev preostalih načrtov. Pri iskanju šestih novih oblastnih finančnih virov⁶²⁰ niso naložili doklad na nobenega od temeljnih državnih davkov – izjema je bilo le obdavčenje dobička nekaterih podjetniških družb. Največji dohodek so pričakovali od oblastne doklade k državni trošarini na alkoholne pijače. Jarc je poudaril, da nova davčna bremena niso simpatična, jih je pa mogoče zagovarjati, ker bodo dohodki »podlaga novega gospodarskega dela v naši oblasti,« kar bo koristilo vsem. Ob tem je kot demagoško ocenil pisanje Jutra o škodi, ki jo bo vsem slojem povzročilo novo obdavčenje.⁶²¹ Že vnaprej je poskušal zavrniti očitke o t. i. dispozicijskih postavkah v predlogu proračuna, v katerega so vnešene »okrogle številke in niso povsem detajlno specifizirane;« tako je oblastni odbor ravnal le zato, da se ne bi pojavile težave pri izvajanju proračuna, pri čemer se je zgledoval pri izkušnjah nekdanjega deželnega zbora.

Prav s tem očitkom je začel razpravo manjšinski poročevalec I. Tavčar, ko je glede na dejstvo, da ima v oblastnem odboru svoje predstavnike le večina, zahteval natančno določitev posameznih postavk. Ker je v proračunu »vse polno čisto splošnih postavk,« bo lahko z njimi oblastni odbor razpolagal »čisto svojevoljno brez oblastne skupščine ...« Poudaril je tudi, da so poslanci SLS v finančnem odseku z odklonitvijo vseh opozicijskih predlogov »izrabili večinski princip do skrajnosti«, s čimer je večina izgubila pravico zahtevati lojalno sodelovanje opozicije in se sklicevati na načelo demokracije. Kritiziral je skromno odmero sredstev za pospeševanje neagrarnega gospodarstva in za socialno skrbstvo ter neupoštevanje potreb Ljubljane. Po zavrnitvi načina pridobivanja dohodkov z novim obdavčenjem je še poudaril stališče manjšine, da ni zagotovil o porabi vseh

⁶¹⁹ Pričakovali so, da bo vsota že določenih državnih dotacij in priliv iz še nerazporejenih sredstev za prenesene posle znašala 26 milijonov dinarjev (zapisnik 3. redne seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 19. 12. 1927 s prilogami – predlogom proračuna, poročilom finančnega odseka in osnutki uredb o novih davkih v fasc. 34, fond 92 v ARS). Sestavljalci proračuna tudi niso upoštevali dejstva, da bo država izplačevala svoje dotacije šele po dokončni predaji ustanov in dejavnosti s 1. aprilom 1928, kar je pomenilo izpad državne dotacije za prve tri mesece.

⁶²⁰ Takse na kinematografske in gledališke vstopnice so bile uvedene že pred tem.

⁶²¹ Jutro (št. 295, 15. 12. 1927) je v obsežnem članku uvodoma navedlo izjavo dr. Natlačena na otvoritveni skupščinski seji, da bo oblastna samouprava dobila za svoje delovanje državno dotacijo in ne bo iskala sredstev pri preobremenjenih slovenskih davkoplačevalcih. Ker SLS ni uspela izbojevati v Beogradu zadostnih sredstev za prenesene pristojnosti, centralizem po njeni zaslugi »pije kri« slovenskemu ljudstvu še naprej – sedaj jo bo pa še »klerikalna avtonomija«. Slovenija bo morala dati še 50 milijonov dinarjev »za klerikalni samoupravni režim v ljubljanski in mariborski oblasti.«

sredstev »v splošni blagor« in da bo predloženi proračun zaviral gospodarski razvoj Slovenije.

Odklonilno stališče do proračuna sta nato podrobno utemeljila še predstavnika poslanskih klubov SDS in SKS. Dr. Puc je na žaljive medklice poslancev SLS na opozicijska opozorila o nevdržnosti dispozicijskih fondov uvodoma ugotovil, »da tako brezhibnega cinizma« še ni videl v nobeni parlamentarni zbornici. Osredotočil pa se je zlasti na problematiko dohodkov. Ob dejstvu, da je tudi v letu 1927 ostala država dolžna okrajnim cestnim odborom visoke vsote, je očital večini: »Sedaj ste vi na vladi, sedaj pokažite, kaj znate! Pa nalagate samo nove davke.« Preobremenjeni slovenski davkoplačevalci bodo odslej dvojno obdavčeni, in sicer bodo v Sloveniji plačevali ustanove, ki so jih dobili od države, obenem pa bodo preko državnih davkov plačevali »vse srbijanske institucije«. Oblastni odbor je ravnal napačno, ker ni prevzel poslov šele potem, ko bi mu država že poprej zagotovila ustrezne finančne vire. Po njegovem mnenju bi bilo od agrarnih panog v Sloveniji glede na jugoslovansko kmetijsko konkurenco treba skrbeti zlasti za razvoj živinoreje, z znižanjem davčnih bremen pa pospeševati industrijo. Kot ljubljanski župan je posebej opozoril na mačehovski odnos oblastne samouprave do glavnega mesta. Poslanec SKS Bukovec je še dopolnil Pucove ugotovitve o davkih⁶²² in o finančnem izigravanju oblastnih samouprav pri predaji poslov. To je ilustriral tudi s primerom prevzema zdravstvenih zavodov, s katerimi so v Sloveniji prevzeli le pasivne postavke. Vsekakor pa se je Bukovec zavedal, da je za zdravstvene zavode bolje, če jih bodo upravljale samouprave. Izrazil je zadovoljstvo nad proračunsko usmeritvijo za napredek kmetijstva. Socialistični poslanec Sitar je poudaril zlasti zapostavljanje reševanja socialnih problemov, za kar bi morali obremeniti dobičke velikih podjetij. Opozoril je še na »protežiranje gotovih gospodarskih panog«, pri čemer je mislil predvsem na kmetijstvo.

Poslanci SLS so v svojih razpravah in tudi v številnih medklicah za proračunske težave glede dohodkov krivili centralizem in tiste, ki so ga podpirali. Poudarjali so, da je priliv sredstev od vstopa SLS v vlado večji kot v prejšnjem obdobju. Predstavniki kluba SLS dr. Milavec je očital političnim nasprotnikom: »Vi ste znesli vse v Srbijo, a sedaj ko mi iščemo pota, kako dobili naše stvari nazaj, nam pa mečete polena pod noge.« Poudaril je, da so predstavniki slovenskih oblastnih samouprav opravili v tem pogledu številna posredovanja v Beogradu, ki pa niso bila uspešna. Opoziciji je priznal pravico do kritiziranja proračuna, za katerega ve tudi večina, da ni idealen, toda v danih razmerah ni bilo mogoče oblikovati boljšega. Njegovi sestavljenci od opozicije niso dobili »niti enega pametnega nasveta, razen nekaj demagoških fraz.« Očital je poslancem manjšine, da so z načinom razprave o gospodarskih vprašanjih skupščino »naravnost profanirali«. Na drugi strani pa so se tudi opozicijski poslanci pritoževali, da je predsednik popustljiv do žaljivih, neparlamentarnih izrazov poslancev SLS, medtem ko opozicionalcem za takšna dejanja grozi s kaznimi. Jarc je v sklepnih besedah poudaril, da je na večino očitkov opozicije odgovoril že v uvodu k splošni razpravi, glede novih davkov pa je seznanil poslance, da je oblastni odbor upošteval več pripomb Zbornice za trgovino, obrt in industrijo. V

⁶²² Navedel je podatek, da Slovenci plačujejo po 1035 din državnih davkov (brez doklad), Srbi in Črnogorci pa le po 407 din.

odgovoru poslancu Sitarju je priznal, da je pomanjkljivost predlaganega proračuna zlasti glede sredstev za socialne zadeve; obljubil je, da bodo v prihodnje temu področju namenili več denarja. Predlagal je sprejem proračuna v načelu in prehod na podrobno razpravo, kar je večina izglasovala.

Slednja je potekala po posameznih proračunskih poglavjih⁶²³ oziroma oddelkih (partijah) in postavkah (pozicijah), stališča do njih pa sta uvodoma pojasnila večinski in manjšinski poročevalec odseka ter resorni odbornik oblastnega odbora. Iz podrobne razprave povzemamo le nekaj poglobitvenih pojasnil k posameznim poglavjem.

I. Splošna oblastna uprava. O sredstvih za delovanje oblastne skupščine in oblastnega odbora je bila opozicija mnenja, da bi jih bilo mogoče delno zmanjšati, ni pa imala pomislekov glede stroškov za oblastni osrednji urad.

II. »Deželna kultura«. Osrednji referat o delovnem programu za področje kmetijstva je imel odbornik dr. Milavec, ki je uvodoma ugotovil, da kljub številnim posredovanjem poteka prevzem poslov od ministrstva le počasi in v manjšem obsegu, kot je zahteval oblastni odbor. S proračunom so zagotovljena sredstva za zaposlitev strokovnjakov za pospeševanje kmetijstva v oddelku osrednjega urada in v posebnem uradu, ki bo izvajal agrarne operacije (samouprava bo naloge v zvezi s tem prevzela že 1. januarja 1928).⁶²⁴ Poudaril je, da osrednja vlada za nujna dela v okviru agrarnih operacij ni imela posluha; če bi oblastna uprava te pomembne dejavnosti ne prevzela, bi jo beograjska vlada »sploh odpravila«. Oblastni organi si bodo prizadevali tudi za prevzem skoraj vseh hidrotehničnih del. Veliko sredstev je namenila zlasti za podpiranje zadružništva. V različnih postavkah so bila določena sredstva za neposredno izboljšanje kmetijstva, vinogradništva, sadjarstva, živinoreje in gozdarstva ter za strokovno šolstvo. Glede vseh dejavnosti, ki imajo namen dvigniti kmetijsko proizvodnjo in izobrazbo kmetovalcev, se bo oblastna samouprava zgledovala po razvitih državah, to delovanje pa je treba »depolitizirati«. V razpravi so vsi poslanci poudarjali, da je kmetijstvo najpomembnejša gospodarska panoga; predstavnik SKS Zupančič je odmero velikih sredstev zanj celo ocenil kot »velik korak naprej za skupno delovanje v tej skupščini.« Potrebo po znatno večjih sredstvih, kot mu jih je doslej namenjal osrednji proračun, pa je poslanec Poznič utemeljeval tudi s težavami kmetijstva zaradi padanja cen njegovih proizvodov v primerjavi z industrijskimi izdelki, kar povzroča zadolževanje kmetov.⁶²⁵ Očitke o prevzemu poslov od ministrstva za kmetijstvo brez ustreznih dotacij so predstavniki večine zavrnili z ugotovitvijo, da je le pod oblastno samoupravo zagotovljeno njihovo uspešno izvajanje. Velika enotnost v razpravi se je pokazala tudi pri glasovanju, saj so bili skoraj vsi oddelki sprejeti soglasno.

III. Javna dela in deželno imetje. Na potrebo, da se tudi sredstva za javna dela v primerjavi z državnimi dotacijami več kot podvojijo, je opozoril odbornik dr. Adlešič. Ugotovil

⁶²³ Razprava se je deloma odvijala po sklopih vsebinsko povezanih poglavij, zaradi preglednosti pa jo navajamo po poglavjih, se pravi po razvrstitvi postavk v oblastnem proračunu, ki ga v celoti objavljamo v dokumentu št. 8, priloga A.

⁶²⁴ Zapisnik o prenosu poslov agrarnih operacij na ljubljanski oblastni odbor je v fasc. 30, spis št. 326, fond 92 v ARS.

⁶²⁵ Leta 1926 so se škare cen v škodo kmetijstva odprle kar za 12,8 % (Žarko Lazarevič, Slovensko gospodarstvo v prvi Jugoslaviji, Ljubljana 1997, 14).

je slabo stanje pri vzdrževanju cestnega omrežja zaradi nezadostnega financiranja in tudi zaradi elementarnih nesreč. Ponovil je podatke o velikih državnih dolgovih okrajnim cestnim odborom,⁶²⁶ ki so morali prevzeti še skrb za vse deželne ceste.⁶²⁷ Proračunska sredstva bodo omogočala oblikovanje gradbenega urada s strokovnim osebjem. Zadostovala bodo za vzdrževanje državnih, deželnih in okrajnih cest oziroma za ustrezne prispevke okrajnim cestnim odborom, za nujno okrepitev cestarske službe,⁶²⁸ za skromno dotiranje najrevnejših občin (pri gradnji in vzdrževanju občinskih cest) in za posredovanje ob elementarnih nezgodah. Pri vzdrževanju deželnih zgradb je bilo največ sredstev namenjenih za dela v opernem gledališču in v Auerspergovi palači, ki jo bodo po odkupu preuredili za potrebe oblastne samouprave. Tudi vse temeljne postavke v tem poglavju so bile sprejete soglasno, opozicija pa je imela pomisleke le glede števila zaposlenih v gradbenem uradu in adaptacije navedene palače. V razpravi so poslanci sprožili tudi problematiko novogradenj in dobili odgovor, da bodo zanje najeli investicijsko posojilo.

IV. Obrt in trgovina. Isti referent je v svojem poročilu izrazil obžalovanje, da pri odmeri sredstev za neagrarnne panoge niso mogli upoštevati njihovega velikega gospodarskega pomena, temveč so jim namenili le skromna sredstva za posle, ki jih je oblastni samoupravi prepustilo pristojno ministrstvo. Od njega je oblastni odbor zamen zahteval prevzem različnih strokovnih šol in zavoda za pospeševanje obrti. Tako so v proračunu lahko namenili le dopolnilna sredstva za obrtne in trgovske nadaljevalne šole, s podporami obrtnim zadrugam, domači obrti, posebnim strokovnim šolam in gospodarskim razstavam ter turistični dejavnosti pa bi neposredno prispevali k pospeševanju neagrarnih panog. Povečanje sredstev bi bilo mogoče le z novimi davčnimi viri, kar pa opozicija zavrača. Ni možna niti prerazporeditev iz drugih proračunskih sredstev, ki so vsa odmerjena le za »najnujnejše potrebe«. Manjšina je svoje nasprotovanje nekaterim postavkam izrazila tudi pri glasovanju.

V. Zdravstvo, dobrodelstvo in socialno skrbstvo. O področju, ki mu je bilo namenjenih največ proračunskih sredstev, je poročal dr. Breclj. Uvodoma je poudaril, da so se glede ureditve zdravstva zgledovali pri izkušnjah Avstrije in ČSR, »ker smo vendar s temi državami v precej enakih razmerah.« Težava pri sestavljanju proračuna je bila v tem, da zaenkrat oblastni odbor izvaja zdravstvene posle »v imenu vlade v okviru državnega proračuna«, redno financiranje preko oblastne samouprave pa se bo začelo šele s 1. aprilom leta 1928. Ugotovil je, da so z Uredbo o prenosu samoupravnih poslov finančna sredstva za slovensko zdravstvo v primerjavi z dogovorom ob prevzemu »nekoliko pristigla«, še vedno pa so sredstva večja, kot jih je ta dejavnost dobila od države v dotedanjem proračunu. Poslance je obvestil, da se je oblastni odbor z Društvom okrožnih zdravnikov Slo-

⁶²⁶ Po njegovih podatkih je dvotretjinski zakoniti prispevek od pobranih nekdanjih deželnih cestnih доклад država delno plačevala le od leta 1919 do 1924, nato jih je dve leti povsem prenehala izplačevati. V proračun za leto 1927/28 so po prizadevanjih poslancev SLS spet vnesli skromno postavko 2,25 milijonov dinarjev za obe oblasti, skupni dolg države pa je znašal že okoli 15 milijonov dinarjev.

⁶²⁷ V drugih predelih države ni bilo te kategorije cest in so vse ceste pokrajinskega pomena kategorizirali kot državne.

⁶²⁸ Predvideno je bilo povečanje števila cestarjev od 241 na 350, da bi lahko krajše cestne odseke ustrezno vzdrževali, podvojili pa naj bi jim tudi dotedanjo temeljno plačo.

venije dogovoril o vseh temeljnih pogojih za delovanje okrožne zdravstvene službe in o novi uredbi o njej, ki naj bi bila enaka za obe oblasti. V proračunu so bila določena sredstva za osebne in materialne izdatke za vse dosedanje državne bolnice in dobrodelne zavode, manjši znesek pa je bil namenjen pomoči privatnim bolnicam. Zanje so ob prevzemu ugotovili, da so v zelo slabem stanju in da nujno potrebujejo finančno pomoč. Satorij Golnik naj bi se vzdrževal z lastnimi dohodki. Nova postavka so bila sredstva za nujno šolanje bolniškega strežniškega osebja. Edina naložba je bila za nujna dela v bolnici za duševne bolezni. V okviru okrožne zdravstvene službe se bo financiralo tudi delo babic. V postavkah za zdravstvo je bil zajet tudi velik del socialnega skrbstva (kritje zdravljenja siromašnih oseb, podpore sirotam). V posebnih socialnih postavkah je bilo največ sredstev namenjenih pomoči stanovanjskim zadrugam in občinam pri gradnji stanovanj v delavskih središčih. Podpore naj bi bilo deležno delavsko izobraževanje; ustanovil naj bi se izseljeniški urad za svetovanje in pomoč zdomcem. Ob sklepu svojega govora je dr. Breclj kot demagoške zavmil očitke opozicije, da v predlagateljih proračuna »ni Krekovega duha«; poudaril je, da so relativno nizka sredstva za socialno skrbstvo posledica skromnih finančnih možnosti, sicer pa morajo to problematiko reševati tudi občine, okraji in različne ustanove. Opozicijski poslanci so zahtevali zlasti več sredstev za stanovanjsko gradnjo, za podpiranje brezposelnih in za delavske kuhinje. Po polemični in spolitizirani razpravi,⁶²⁹ za katero je dr. Breclj ugotovil, da so nekateri očitki upravičeni in da bo treba glede na velike naloge ločiti socialno skrbstvo od zdravstva, je tudi celotna opozicija glasovala za vse zdravstvene in socialne postavke.

VI. Prosveta. Največ sredstev je bilo namenjenih kot prispevek občinam za gradnje šol in za »rezervni fond« za zgradbo slovenske univerze,⁶³⁰ petina denarja pa je bila določena za podpore prosvetnim društvom in akcijam. Čeprav je imelo to proračunsko poglavje dispozicijski značaj, so vsi poslanci soglasno podprli odmero sredstev za napredek šolstva in kulture.

VII. Dolgovi. Po pojasnilu, da je večina sredstev namenjenih za odplačilo načrtovanega investicijskega posojila, so se s to postavko vsi strinjali.

VIII. Razni stroški in proračunska rezerva. Sredstva za podporo gasilstvu in za stroške oblastne kontrole niso bila sporna, nekaj opozicijskih poslancev pa se ni strinjalo z visoko proračunsko rezervo, s katero je lahko oblastni odbor povečal tiste postavke, pri katerih bi se pokazal primanjkljaj.

Čeprav po sprejetju prvega dela proračuna o izdatkih glede dohodkov skoraj ni bilo več možnosti za spremembe, se je tudi o njih razvila obsežna razprava, ki je pogosto padla na raven medstrankarskega zmerjanja. Uvodoma je poročevalec Jarc opozoril na tri vire za kritje izdatkov: lastne dohodke, državne dotacije oziroma delegirane kredite ter nove doklade in takse. V prvi kategoriji so bili najpomembnejši viri prihodki oskrbnine, ki jih

⁶²⁹ Poslanci SLS so na kritike poslancev SDS odgovarjali, da njeni funkcionarji v času, ko so bili na oblasti, niso skrbeli za socialne zadeve, pri zavzemanju za reševanje socialnih problemov v trboveljskih revirjih pa so jim očitali, da so oni poslali nad rudarje Orjuno.

⁶³⁰ Ker ni prišlo do gradnje poslopja slovenske univerze, je lahko oblastni odbor iz skupne postavke za napredek šolstva namenil vsa sredstva gradnji osnovnih šol.

bodo zdravstvenim zavodom plačevali samoplačniki, zavarovalne ustanove in druge oblasti za svoje bolnike, dohodki deželnih posestev in podjetij ter prispevki mariborske oblasti za izvajanje skupnih dejavnosti. Kot najbolj neustrezno načrtovani viri so se izkazale državne dotacije, ki jih je oblastni odbor nerealno visoko ocenil, opozicija pa mu je očitala, da jih ob prevzemu poslov ni uspel zagotoviti v zadostni višini. Razprava se je razplamtela o posameznih določilih novih davščin, zlasti o dokladi k državni trošarini za alkoholne pijače, od katere sta bili predvideni dve tretjini vseh davčnih dohodkov, o dokladi na dobičke družb, ki so morale javno razgrniti svoje finančne rezultate, ter o taksah na potrošnjo premoga, na motorna vozila, na zabavne prireditve in nočno gostinsko obratovanje. Edino tehtno analizo posameznih virov in njihove problematičnosti je podal tajnik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, poslanec I. Mohorič, kar mu je priznala tudi skupščinska večina. Njeni predstavniki pa so na vse pomisleke in kritike odgovarjali, da so se pri obdavčenju opredelili za najmanj boleče oblike, opozicijo pa so glede na to, da je glasovala za vse temeljne izdatke, pozvali, naj ravna enako tudi pri opredelitvi o dohodkih. Končno je bila tudi večina dohodkovnih postavk sprejeta soglasno in le posamezniki so glasovali proti nekaterim davčnim virom.⁶³¹

Ob sklepu je dal dr. Natlačen na glasovanje celotni oblastni proračun za leto 1928. Proti njemu je bilo le pet poslancev. Tako je bil v celoti sprejet predlog finančnega odseka. Odklonjene so bile vse spremembe, ki jih je predlagala opozicija, v proračunski razpravi pa so poslanci večinoma soglasno sprejeli še več resolucij, v katerih so zahtevali preučitev oziroma rešitev nekaterih perečih zadev. Zanje bo v prihodnje treba poiskati finančne vire oziroma so bile v pristojnosti državnih oblasti. Predsednik je poudaril, da je skupščina s tem končala »veliko delo, o katerem upamo, da bo postavilo trden temelj bodočnosti naše ljubljanske oblasti.«

Mariborska oblastna skupščina je proračun za leto 1928 obravnavala na petih decembrskih sejah.⁶³² Poročevalec oblastnega odbora M. Kranjc je smernice za njegovo izdelavo ter pojasnila k posameznim proračunskim poglavjem podal na seji 19. decembra. V svojem obsežnem referatu je temeljito osvetlil finančne odnose države do samouprave v Avstriji pred prvo svetovno vojno in po njej, pa tudi v Nemčiji in Švici. To je bil uvod v prikaz stanja v Kraljevini SHS, kjer se morajo samouprave pri financiranju zadev, ki so bile nanje prenesene z državne ravni, začasno zadovoljiti z dotacijami osrednjih oblasti. V prihodnje jim bo morala država odstopiti davčne vire. V obrazložitvi predloga je za posamezna poglavja navedel razmerje med državnimi dotacijami in lastnimi viri, iz katerega je izhajalo, da bo morala oblastna samouprava zbrati precej več sredstev, kot jih bo dobila iz Beograda, če bo hotela uspešno izvajati svoje naloge. Iz razčlenbe dohodkov se je videlo, da je mariborski oblastni odbor za razliko od ljubljanskega pravilno načrtoval dotok sredstev iz osrednjega proračuna le za devet mesecev za vse prevzete dejavnosti (razen za zdravstvo), kar je pomenilo tudi njihovo financiranje iz oblastnega proraču-

⁶³¹ Skupščina je sprejela tudi uredbe o posameznih davkih, ki so bile objavljene v uradnem listu ljubljanske in mariborske oblasti Samouprava, št. 1, 18. 2. 1928, 18–25.

⁶³² Stenografski zapisniki 2. seje (19. 12.), 3. in 4. seje (21. 12.) ter 5. in 6. seje (22. 12. 1927) II. zasedanja mariborske oblastne skupščine v fasc. 10 ter zapisniki navedenih sej v fasc. 11, fond 93 v ARS.

na le od 1. aprila 1928 dalje. Kot nerealen se je izkazal njegov predlog za ponovno najetje večjega investicijskega posojila za izredne izdatke.

V Mariboru je bil pri oblikovanju proračuna zelo aktiven tudi odsek za proračun in finančne zadeve, ki je za razliko od ljubljanskega skupščinskega odseka proračunski predlog oblastnega odbora še povišal. Spremenil je številne postavke za izdatke; še posebej je povečal sredstva za javne gradnje in kmetijstvo ter za potrebe Medjimurja. Za njihovo kritje pa naj bi bil uveden še davek na porabo električne energije, oblast pa bi prav tako najela še dodatno posojilo. Skupščini je dal v razpravo redni proračun v višini nad 41 milijonov dinarjev, skupaj z izrednimi izdatki pa naj bi presegel 54 milijonov dinarjev.⁶³³

S proračunskimi sklepi odseka je poslance seznanil dr. Veble, ki je posebej poudaril, da je večina davkov »več ali manj prostovoljnega značaja« in da bo le z njimi mogoče »postaviti samoupravo na lastne noge.« Predstavniki vseh opozicijskih klubov so v splošni razpravi s podobnimi utemeljitvami – tako kot v ljubljanski skupščini – zavračali proračun, zlasti drugi del o dohodkih, za katerega so menili, da ni realen in da temelji na preoptimistični oceni gospodarskih razmer v mariborski oblasti ter da kaže prenizko ddtiranje države za prevzete naloge, kar naj bi bila krivda oblastnega odbora. Zanimiva je bila razprava dr. Mühleisena, sicer gosta večinskega poslanskega kluba, ki je menil, da čas ni primeren za večje naložbe in se jim je treba odreči. Ni bil le proti najetju posojila, temveč tudi proti celotnemu proračunu v predlagani obliki. Socialistični poslanci so posebej opozarjali na zapostavljanje socialne pomoči za izboljšanje položaja delavstva, svoj prvi nastop pa je imel tudi A. Čanžek, ki je prebral deklaracijo, v kateri je podal takratna komunistična stališča o slovenskem nacionalnem vprašanju.⁶³⁴ Poudaril je, da z oblastnimi skupščinami »zatiranim narodom v Jugoslaviji ni dana nobena avtonomija« in da se bo boril proti vsem davkom, ki bodo obremenjevali delovne ljudi. Tudi zavrnitev kritike novih obremenitev je bila podobna kot v Ljubljani in predstavnik večine dr. Ogrižek je poudaril: »Davek bo ostal v oblasti in koristi od njega bo imelo le ljudstvo.« Po načelnem sprejetju oblastnega proračuna z večino glasov se je začela podrobna razprava o njem. V njej so se pokazale tudi tiste posebnosti mariborskega oblastnega proračuna v primerjavi z ljubljanskim, ki so bile rezultat oziroma posledica gospodarskih in drugih značilnosti mariborske oblasti. Mariborski oblastni proračun je bil v primerjavi z ljubljanskim bolj razčlenjen in skoraj vse postavke so bile točno določene; zato v razpravi o njem skoraj ni bilo očitkov o dispozicijskih fondih. Načelna razprava v mariborski oblastni skupščini tudi ni bila tako zaostrena kot v Ljubljani, še bolj umirjena pa je bila podrobna razprava po posameznih proračunskih poglavjih.

⁶³³ Zapisnik štirih sej skupščinskega odseka za proračun in finančne zadeve od 16. do 20. 12. 1927, priloga k stenografskemu zapisniku 6. seje 22. 12. 1927.

⁶³⁴ V ilustracijo naj navedemo naslednji odlomek: »Danes, ko je šla tudi Slovenska ljudska stranka po poti Radića in kapitulirala pred srbsko buržoazijo, podčrtavam kot zastopnik delavskega razreda, da se slovensko delovno ljudstvo ne more odpovedati boju proti nacionalnemu zatiranju za popolno nacionalno svobodo vseh zatiranih narodov tj. za uveljavljanje pravice samoodločbe tudi za slovenski narod s ciljem svobodne in zedinjene Slovenije v federativni zvezi s svobodnimi sosednjimi narodi.« Takšno besedilo je bilo tudi osnova za resolucijo na VI. pokrajinski partijski konferenci januarja 1928 (F. Filipič, n. d., 329); Enotnost, št. 50, 30. 12. 1927, Deklaracija dekalistov v okrožni zbornici.

I. Splošna oblastna uprava. Po soglasni podpori postavkam za delovanje oblastnih samoupravnih organov so po pojasnilu, da je povečanje sredstev za osrednji oblastni urad potrebno zaradi nujnih nastavitvev in da se bo rezerva uporabila za osebne izdatke v primeru prevzema novih nalog od državne uprave, glasovali proti stroškom zanj le socialistični poslanci.

II. Oblastna imovina. V tem oddelku so bile pglavitne postavke osebni in materialni stroški za obratovanje zdravilišč Rogaška Slatina in Dobrna na temelju njunih proračunov ter sredstva za odplačevanje investicijskega posojila.

III. Javna dela. Sredstva so bila razdeljena na tri dele: za gradbeni oddelek, za samoupravne in državne ceste ter za hidrotehnična dela. Iz referata dr. Leskovarja se je videlo, da je mariborski oblastni odbor za to dejavnost razporedil sredstva nekoliko drugače kot ljubljanska samouprava, ki si je z visokimi prispevki prizadevala zagotoviti zlasti uspešno delovanje okrajnih cestnih odborov. V mariborski oblasti so okrajnim zastopom, ki so na Štajerskem skrbeli za okrajne ceste, namenili le skromna sredstva – z utemeljitvijo, da je bila ob prenosu poslov še naprej določena zanje državna dotacija (ki pa je bila dotlej vselej prenizka). V proračunu so bila namensko določena sredstva za gradnjo oziroma preložitve 11 štajerskih cest po kriteriju, da bi se čim prej končale že začete gradnje. V letu 1928 je bilo najpomembnejše končanje ceste na Kozjanskem. Posebna sredstva so bila namenjena tudi za samoupravne ceste v Medjimurju, kjer je bilo za njihovo vzdrževanje še vedno v veljavi izvajanje kuluka, tj. osebnega fizičnega dela v organizaciji občine. Iz investicijskega posojila je bila predvidena nabava gradbene mehanizacije. Glede na to, da je država še vedno pobirala deželne doklade, je bila dolžna skrbeti za regulacijo vseh plovnih rek, ob novembrski predaji poslov pa je ministrstvo oblastnim samoupravam in drugim zainteresiranim priporočilo, da s proračunskimi sredstvi ali posojili omogočijo urejanje manjših vodotokov in melioracije. To priporočilo je mariborski oblastni odbor upošteval s prispevki za regulacijo šestih manjših rek, ki so najbolj pogosto poplavliale. Dr. Leskovar je poudaril, da bi bilo za uspešno urejanje cestne problematike treba čim prej prepustiti oblastnim samoupravam nadzor nad okrajnimi zastopi, na Koroškem, v Prekmurju in Medjimurju pa ustanoviti okrajne cestne odbore. V razpravi so poslanci opozarjali zlasti na nujnost varovalnih del pred poplavami tudi na plovnih rekah in na nevzdržnost kuluka.

IV. Kmetijstvo. Prav tako kot v Ljubljani je tudi v Mariboru oblastni odbornik Zupanič poudaril vodilno vlogo kmetijstva v gospodarstvu. Glede kmetijskega oddelka je povečanje sredstev utemeljil s potrebo, da morajo v njem zaposleni strokovnjaki čim več delovati na terenu. Posebno pozornost je posvetil osvetlitvi pomembne vloge kmetijskih zavodov in različnih oblik izobraževanja, saj je bilo v mariborski oblasti najbolj razvito redno šolstvo za različne kmetijske panoge. Pri neposrednem pospeševanju poljedelstva so se predlagatelji proračuna opredelili zlasti za pospeševanje vzornih kmetij in uvajanje agrotehničnih ukrepov, na področju živinoreje za vzrejo plemenjakov, vinogradništvo pa naj bi se z dodeljenimi sredstvi usmerilo v proizvodnjo kakovostnih vin. V razpravi je predstavnik odseka za kmetijstvo Janžekovič sicer priznal oblastnemu odboru prizadevanja za napredek te panoge, vendar so sredstva zanje glede na potrebe še vedno »malen-

kostna«, saj nujne postavke za melioracije sploh ni v proračunu! Odboru je priporočil, naj s svojimi ukrepi poskuša v kar največji meri preprečiti zadolževanje kmetov. Nadaljnji razpravljalci so se nato zavzemali za povečanje nekaterih postavk iz rezervnih sredstev.

V. Zdravstvo. Načelnik finančnega odseka in odbornik dr. Veble je v podrobni utemeljitvi izdatkov za bolnice in hiralnice ter za okrožno zdravniško službo in socialno-higien-ske akcije zlasti poudaril, da so s proračunom zagotovljena sredstva za nekaj nujnih novih namestitvev zdravniškega in strežniškega osebja, za povečanje materialnih izdatkov, za manjše povečanje zmogljivosti in izboljšanje opremljenosti bolnic, za skromne podpore zasebnim zdravstvenim zavodom, za manjše naložbe v Mariboru in Celju, za izpopolnitev zasedenosti mest okrožnih zdravnikov in izboljšanje gmotnega položaja babic ter za zatiranje nalezljivih bolezni. Odsek je po naknadni preučitvi sicer nujno potrebne gradnje umobolnice ugotovil, da bi najetje desetmilijskega posojila zaenkrat preseglo finančne zmogljivosti oblastne samouprave. Bolnice naj bi se z dodeljenimi višjimi sredstvi polagoma dvignile »na ono višino, ki odgovarja principom kurativne medicine.« Razpravljalci so ob pohvalah opozarjali še na nekatere zadeve, ki bi jih bilo treba čim prej urediti – zlasti plačevanje stažistov in babic. Z višjimi sredstvi bi bilo treba poskrbeti za izboljšanje zdravstva v Medjimurju.

VI. Socialna politika. S sredstvi za varstvo otrok in mladine, za podpore siromašnim starostnikom in za gradnje stanovanjskih hiš je oblastna samouprava želela le olajšati prizadevanja občin, društev in zadrug pri reševanju teh perečih nalog. V prihodnje bo preko izseljeniškega urada začela načrtno skrbeti tudi za sezonske delavce iz Prekmurja in Medjimurja ter za izseljence. Prav tako bo organizirala delavske gospodinjske šole in tečaje; z manjšimi proračunskimi sredstvi bo podprla tudi viničarje. V imenu socialističnega kluba je Möderndorfer pohvalil oblastni odbor, da je ob usihanju državne skrbi za socialne probleme pokazal razumevanje zanje, čeprav so predvidena sredstva le »kaplja v morje«. Kritiziral je dejstvo, da se socialna zakonodaja ne izvaja; še posebej je osvetlil problematiko odlaganja starostnega zavarovanja, zakon o njem naj bi služil le temu, »da ga kažemo drugim državam.« Razpravljalci so opozorili na težak položaj vajencev, na potrebo po hitrejši stanovanjski gradnji, na nujnost reševanja problemov delikventne mladine in na velike obveznosti občin pri izvajanju socialnih nalog. Vsi so soglasno ugotavljali, da so sredstva oblastnega proračuna lahko spodbuda za vse dejavnike, ki so dolžni skrbeti za socialno skrbstvo.

VII. Obrt, trgovina, industrija. Odbornik Kugovnik je sredstva za te panoge prikazal kot izraz prizadevanj oblastne samouprave, da kljub omejenim finančnim sredstvom podpira vse gospodarske veje. Večja sredstva je lahko namenila le za podpiranje obrtnih in trgovskih nadaljevalnih šol, subvencije pa je namenila tudi za pospeševanje obrti in turizma. Obsežna razprava se je razvila zlasti o strokovnem nadaljevalnem šolstvu in o težavah pri njegovem vzdrževanju, o slabem položaju učiteljstva na njih in o problemu, da številni vajenci iz gmotnih razlogov in zaradi oddaljenosti od šol ne obiskujejo pouka. Država je skoraj povsem prenehala podpirati strokovno šolstvo⁶³⁵ in le njegov prenos na oblast-

⁶³⁵ V ilustracijo je navedel podatek, da je osrednji proračun za vse strokovne šole v mariborski oblasti v letu 1926 določil le 15.000 din dotacije. Zato so morale občine, okrajni zastopi ter obrtna in trgovska združenja prispevati zanje okoli 435.000 din.

ne samouprave bo izboljšal položaj tovrstnih izobraževalnih institucij. Na plenarni seji so glede na takšno stanje poslanci povišali zanj dotacijo.

VIII. Šolstvo in narodna prosveta. Kugovnik je za prvo nalogo oblastne samouprave na tem področju označil dajanje podpor siromašnim občinam za gradnje in popravila šol ter za nakup najnujnejših potrebščin in organiziranje prehrane najrevnejšim učencem. Na ta način se bodo izboljšale razmere v osnovnem izobraževanju. Govornik se je zavedal dejstva, »da je ljudska prosveta ter znanost tista velika sila, ki nas Slovence kot narod vzdržuje in krepi ter nas usposobi, da tekmujeemo z drugimi narodi.« Zato je samouprava namenila sredstva tudi za podpiranje znanstvenih in kulturnih društev in ustanov, s prispevkom za Narodno galerijo pa je izpolnila »svojo dolžnost napram slovenski umetnosti«. Predlogov razpravljalcev za zvišanje sredstev za gledališča in za podpiranje občinskih knjižnic zaradi pomanjkanja sredstev ni bilo mogoče upoštevati.

IX. Splošni rezervni kredit za nepričakovane in prenizko dotirane izdatke. Tudi ta postavka je bila – tako kot vse predhodne – sprejeta soglasno v pričakovanju, da bodo iz nje dobile dodatna sredstva tiste dejavnosti, za katere so v razpravi ugotovili, da jih bo treba dodatno financirati.

Dr. Veble je pred začetkom razprave o dohodkih obvestil poslance, da je odsek za finance z zmanjšanjem posojila za izredne izdatke za 10 milijonov dinarjev lahko znižal tudi postavko za njegovo amortizacijo. Ker je previsoko ocenil dohodke od davka na porabo električnega toka, je moral skoraj za polovico zmanjšati rezervna sredstva ter opraviti manjše korekture pri nekaterih drugih postavkah. Iz njegovega referata se vidijo tudi poglavitne razlike v primerjavi z drugim delom ljubljanskega oblastnega proračuna, ki so bile v realnem načrtovanju državnih dotacij, v zelo visokih dohodkih zlasti od obeh zdravilišč ter kmetijskih zavodov, pri čemer niso bili upoštevani dohodki od bolniških oskrbnin. Razlike so bile tudi glede lastnih davčnih virov,⁶³⁶ pri čemer so bili predvideni dohodki od njih približno enaki kot od oblastne imovine. Po sprejetju več spreminjevalnih predlogov poslancev⁶³⁷ so bile skoraj vse postavke o dohodkih sprejete soglasno. Tudi celotna uredba o proračunu za leto 1928 v višini 42.423.171,50 din je bila 22. decembra sprejeta ob nasprotovanju le štirih poslancev, s čimer je mariborska oblastna skupščina hkrati z ljubljansko izpolnila svojo temeljno nalogo ob začetku II. zasedanja.

Zaradi odločilne vloge proračunov za bodoče delovanje obeh oblastnih samouprav je razpravo ob njunem sprejemanju obširno spremljalo tudi časopisje političnih strank, predvsem z vidika prizadevanj njihovih oblastnih poslancev. Med Slovencem in Jutrom,

⁶³⁶ Namesto oblastne takse na premog je bil v mariborskem oblastnem proračunu določen oblastni davek na porabo električnega toka. V njem so bile višje tudi lovske takse, posebne doklade pa so bile določene na davek za tantieme članov upravnih odborov delniških družb in zadrug.

⁶³⁷ V razpravah na sejah odseka in na plenarni seji so zmanjšali davčne obveznosti industrijskih podjetij pri porabi elektrike in nekatere cestne takse. Odpravili so dvojno obdavčitev za uvožene alkoholne pijače. V primerjavi z ljubljansko uredbo o trošarinah je mariborska oblastna skupščina za polovico znižala doklade za vino. Jutro (št. 298, 18. 12. 1927) se je hvalilo, da so v ljubljanskem in mariborskem skupščinskem odseku pod njegovim pritiskom in zaradi zahtev javnosti »klerikalci nekatere davke omilili«.

ki sta o poteku razprav najbolj celovito obveščala bralce,⁶³⁸ se je razvila polemika o metodah političnih bojev. Slovenec je nastope opozicijskih poslancev v ljubljanski oblastni skupščini, ki so na eni strani postavljali takšne predloge, da bi jih bilo mogoče udejanjiti le s stomilijonskimi vsotami, na drugi strani pa so načelno nasprotovali lastnim dohodkom oblastnih samouprav, prikazal kot politiko, »ki se izživlja v sami goli demagogiji najordinarnejše vrste« in zasluži oznako, da »je res vlačuga«.⁶³⁹ Jutro je v odgovoru nasprotno obtožilo SLS, da prav ona vodi »vlačugarsko politiko«, kar je utemeljevalo z odklonitvijo vseh – še tako umestnih – predlogov opozicije v ljubljanski oblastni skupščini. Proti uvedbi novih oblastnih davkov naj bi se opozicija opredelila zato, ker so prav tedaj potekale razprave o poenotenju davkov v Beogradu.⁶⁴⁰ Liberalni časnik se je zgražal nad neparlamentarnim načinom večinskega zavračanja vsakega pametnega predloga opozicije, ki je zato glasovala proti proračunu po načelni razpravi. Drugi velik pomislek proti ljubljanskemu oblastnemu proračunu pa je imela opozicija zaradi visokih dispozicijskih fondov ob dejstvu, da ji je večina onemogočila nadzor nad izvajanjem proračuna. Jutro je poudarilo: »Če je v Beogradu kaj smisla za red in poštenje v oblastni samoupravi, takega proračuna državna oblast ne more odobriti.«⁶⁴¹ V ostri načelni proračunski razpravi v ljubljanski oblastni skupščini so se kazale značilnosti tedanjih medstrankarskih obračunavanja v Narodni skupščini.

Po izglasovanju prvih realnih proračunov za ljubljansko in mariborsko oblast, ki ju je treba šteti za »naši domači slovenski oblasti«, je Slovenec poudaril, da se je tako začelo izpolnjevati pričakovanje, da se z novima oblastnima skupščinama »vsaj deloma uresniči slovenski avtonomistični program«. Menil je tudi, da so z njima položeni prvi temelji »za krepak razvoj slovenskega naroda«, pri čemer so še vedno ovira centralistična ustavna določila. Gre za nadaljevanje tradicije nekdanjega kranjskega deželnega zbora pri reševanju problemov domačega gospodarstva. Časnik je političnim nasprotnikom očital, da so poskušali »z dolgoveznim govorjenjem v skupščinah metati polena delavcem za čim večjo slovensko osamosvojitve pod noge ...« Obtožil jih je, da intrigirajo proti delovanju slovenskih oblastnih samouprav v Beogradu, krivi pa so tudi, »da smo danes radi centralistične ustave tako odvisni od belgrajske milosti!« Zato je bilo »neprijetno« obdavčenje nujno za zagotovitev uspešnega delovanja obeh slovenskih oblasti pri reševanju perečih problemov po avstrijskem in italijanskem zgledu, opozicijski poskusi diskreditiranja politike SLS v njih pa so se – ta-

⁶³⁸ Slovenec, od št. 287 (20. 12.) do št. 291 (23. 12. 1927); Jutro, od št. 299 (20. 12.) do št. 302 (23. 12. 1927). Kmeti list (št. 52, 28. 12. 1927) je podrobneje pisal le o delu poslancev kluba SKS v ljubljanski oblastni skupščini. Delavska politika (št. 103, 24. 12. 1927) je poročala o stališčih in predlogih socialističnih poslancev v mariborski oblastni skupščini. Slovenski narod, od št. 287 (20. 12.) do št. 290 (23. 12. 1927) je spremljal v glavnem le seje ljubljanske oblastne skupščine.

⁶³⁹ Slovenec, št. 288, 21. 12. 1927, Politika in demagogija.

⁶⁴⁰ Zakon o poenotenju davkov v državi je Narodna skupščina sprejela 8. 2. 1928 in je pomenil napredek v primerjavi z dotedanjim stanjem. Zaradi njegovega doslednega izvajanja v severnih delih države in nedoslednjega v južnih (vendar tudi zaradi drugih vzrokov), so ostali slovenski davkoplačevalci še vedno »dejansko najbolj obremenjeni« (Žarko Lazarevič, Vendarle poenotenje davkov, Slovenska kronika, 330).

⁶⁴¹ Jutro (št. 302, 23. 12. 1927) je pisalo celo o 17 milijonih dinarjev dispozicijskih fondov v ljubljanskem oblastnem proračunu.

ko kot v predvojnem deželnem zboru – izkazali za neuspešne. Slovenec je svoje pisanje sklenil z mislijo: »Mi zaupamo, da se bo vse nasprotovanje samo ubilo in bosta naši slovenski oblasti temelj čim večje osamosvojitve vsega našega naroda.«⁶⁴²

Medtem ko je predsednik mariborske oblastne skupščine ob proračunski razpravi plenum le seznanil z novimi samostojnimi in nujnimi predlogi poslancev ter jih predal v obravnavo odsekom, pa je ljubljanska oblastna skupščina o znatno večjem številu takšnih predlogov že odločala na zadnji decembrski seji,⁶⁴³ na kateri je sprejela tudi nekaj uredb. Poslanci so zaradi odstopa P. Hauptmana z večino glasov izvolili za novega člana oblastnega odbora prof. E. Jarca, na njegovo mesto v oblastni kontroli pa H. Lebingerja. Poslanci so na predlog uredbodajnega odseka po obsežni obrazložitvi problematike slovenskega izseljenišтва pred prvo svetovno vojno in po njej soglasno sprejeli sklep in uredbo o ustanovitvi izseljeniškega urada, ki naj bi kot skupna ustanova za ljubljansko in mariborsko oblast skrbel za varstvo in pomoč slovenskim izseljencem, še zlasti v Evropi. Poleg tega naj bi tudi negoval kulturne in gospodarske stike z vsemi izseljenci ter vodil evidenco o njih. Poslanci so soglasno podprli tudi pristop ljubljanske oblasti k Zvezi oblasti s sedežem v Beogradu; pričakovali so, da bodo preko nje med Srbi in Hrvati dobili »zaveznike za razvoj naše samoupravne ideje«.⁶⁴⁴ Skupščina je tudi pooblastila oblastni odbor, da čim prej poskrbi za začetek izhajanja samoupravnega glasila in uradnega lista Samouprava. Vsi poslanci so prav tako podprli predlog, naj Narodna skupščina z novim finančnim zakonom omogoči vsem državljanom prost promet z nepremičninami v obmejnem pasu brez dovoljenja vojnega in notranjega ministra.⁶⁴⁵

Pri sprejemanju nekaterih uredb je opozicija izražala pomisleke o pristojnosti oblastne skupščine za njihovo sprejetje. Predlog uredbe glede pobiranja občinskih taks na območju ljubljanske oblasti je bil sprejet soglasno, toda dr. Puc je ob priznanju njegove upravičenosti opozoril, da oblastna skupščina z njo ne spreminja le deželnega zakona iz leta 1914, temveč tudi uredbo Deželne vlade iz leta 1920, za kar pa nima pooblastil. Njegovo pravno mnenje se je izkazalo za pravilno in oblastna skupščina je lahko problematiko občinskih taks rešila šele po razširitvi njenih uredbodajnih pristojnosti s Finančnim zakonom za leto 1928/29. Ob predlogu, da se tri manjše občine združijo v novo občino Dobropolje, je isti poslanec izrazil pomislek glede takšne pristojnosti oblastne skupščine; večina opozicijskih poslancev je nato glasovala proti temu ukrepu. Nekaj poslancev SDS in SKS je nasprotovalo tudi sprejetju Uredbe o posebnih prispevkih za vzdrževanje javnih samoupravnih cest za tiste porabnike, ki jih prekomerno obremenjujejo,⁶⁴⁶ češ da je

⁶⁴² Slovenec, št. 291, 24. 12. 1927, Naši slovenski oblasti.

⁶⁴³ Stenografski zapisnik 5. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 22. 12. 1927 v fasc. 31 in zapisnik te seje s priloženimi zapisniki odsekov in predlogi uredb v fasc. 34, fond 92 v ARS.

⁶⁴⁴ Iz gradiva predsedstva oblastnega odbora se vidi, da je v letu 1927 prišlo do izmenjave nekaterih dokumentov med ljubljanskim oblastnim odborom in posameznimi drugimi oblastnimi odbori v državi.

⁶⁴⁵ Takšno zahtevo so postavili tudi poslanci v mariborski oblastni skupščini in v Finančnem zakonu za leto 1928/29 je bilo navedeno določilo črtano (poročilo mariborskega velikega župana o stanju občne uprave na seji 5. 1. 1928, priloga k zapisniku te seje v fasc. 11, fond 93 v ARS).

⁶⁴⁶ Samouprava, št. 2, 1. 3. 1928.

nepopolna, toda večina jo je podprla z namenom izboljšanja finančnega položaja okrajnih cestnih odborov. Ta uredba je primer, kako si je oblastni odbor prizadeval, da bi že v procesu oblikovanja uredbodajnih predlogov dobil pripombe velikega župana. Na ta način naj bi dosegel, da mu veliki župan ne bi delal težav pri objavi uredb, ki jih je sprejela oblastna skupščina. Obsežna dokumentacija⁶⁴⁷ o predhodni načelni in podrobni razpravi o omenjeni uredbi na velikem županstvu kaže poglede pravnih strokovnjakov na velik pomen razširitve uredbodajnih pristojnosti ljubljanske in mariborske oblastne skupščine s Finančnim zakonom za leto 1927/28. Temeljna je bila ugotovitev, da je njegov 323. člen »upeljal brez dvoma novo vrsto oblastnih uredb«, ki ne pomenijo le izvajanje državnih zakonov, ampak tudi spreminjanje, dopolnjevanje in razveljavljanje bivše deželne zakonodaje. To pa je »korak naprej do zaenkrat še omejene legislative« oblastnih skupščin.⁶⁴⁸ Navedeni člen »razširja« pristojnosti obeh oblastnih skupščin »tudi v legislativno smer« in je primer prenosa »legislativnih poslov na organe izven« Narodne skupščine, medtem ko sta imeli po zakonu o oblastnih samoupravah »enako pravico kakor minister v svojem področju«, ⁶⁴⁹ tj. le do sprejemanja izvršilnih uredb. Enotna je bila ugotovitev, da obravnavana uredba glede na utemeljitev s pooblastilom v členu 323 pomeni udejanjenje nove vrste uredbodajnih pristojnosti.

Odsek za finance je oblastni skupščini kot nadzorni oblasti nad občinami na seji 22. decembra predlagal, da dovoli ljubljanski mestni občini najetje štirih investicijskih posojil za končanje večjih komunalnih del, kar so poslanci po kritični in mestoma politično obarvani razpravi o gospodarjenju v Ljubljani soglasno podprli. Največ dela je imel odsek za javne gradnje, ki je od začetka delovanja dobil nad 300 predlogov za gradnje ali popravila cest in mostov. Oblastni odbor je po preučitvi poslanskih predlogov izdelal razrez razdelitve posebnega desetmilijskega investicijskega posojila, preko odseka pa je posredoval skupščini dokončne predloge za gradnjo 12 cest in mostov. Zanje je že dobil zagotovila prizadetih okrajnih cestnih odborov in občin, da bodo prispevali polovico stroškov. Odsek je odboru dal nalogo, da pospeši pridobivanje soglasij za polovične prispevke tudi pri vseh drugih načrtovanih gradnjah in da poskrbi za to, da bi v gradbenem uradu ustanovili oddelek za izdelavo načrtov za nujne gradnje cest in mostov. Večino samostojnih predlogov poslancev glede gradenj je odsek poslal oblastnemu odboru v nadaljnje preučevanje. Vse navedene sklepe odseka so poslanci soglasno potrdili. Takšno podporo pa so dobili tudi vsi predlogi odseka za obrt in trgovino, ki je pri petih zadevah naročil oblastnemu odboru, da zanje dodeli podporo iz ustreznih postavk po potrditvi proračuna. Ljubljanska oblastna skupščina je torej takoj po sprejetju proračuna začela z uredbodajno dejavnostjo, po predlogih oblastnega odbora in svojih odsekov pa je potrdila tudi dodelitev prvih večjih sredstev za javne gradnje in strokovno šolstvo. Pred razgla-

⁶⁴⁷ Fasc. 3, spis št. 1528, fond velikega županstva ljubljanske oblasti – sekretariat, št. 78, in fasc. 30, spis št. 804/1928, fond 92 v ARS. Predsedstvo ljubljanskega odbora je osnutek Zakonske (!) uredbe o javnih samoupravnih cestah in poteh poslalo velikemu županu v presojo 27. 9. 1927. Ta mu je odgovoril 26. 10. in navedel deset konkretnih pripomb, ki naj bi jih oblastni odbor upošteval pri končni redakciji uredbe. Ta pa ima lahko naziv, da je oblastna uredba, ne pa zakonska.

⁶⁴⁸ Iz strokovnega mnenja vladnega svetnika R. Andrejke v fasc. 3, spis št. 1528, fond 78 v ARS.

⁶⁴⁹ Iz strokovnega mnenja okrajnega glavarja Velkavrha (prav tam).

sitvijo odgoditve zasedanja je predsednik dr. Natlačen obvestil poslance, da jim »kot nekako darilo za Božič in za novo leto« poklanja sporočilo, da je po dolgotrajnih posredovanjih in po premagovanju številnih ovir vodstvo oblastne samouprave uspelo doseči, da je vlada dovolila prevzem Kranjske hranilnice. S tem bo lahko začel delovati oblastni denarni zavod, kar bo »najmočnejši temelj za gospodarski razvoj in lepo bodočnost ljubljanske oblasti«.

Prva naloga obeh oblastnih odborov po sprejetju proračunov za leto 1928 je bila njuna predložitev velikima županoma, da jih pošljeta ministrstvu za finance v odobritev. Ljubljanski veliki župan je moral v Beograd poslati tudi protesta dveh združenj velikih trgovcev in proizvajalcev alkoholnih pijač proti oblastni uredbi o trošarinah. Veliki župan je protesta opremil z mnenjem, da se mu zdi upravičeno nasprotovanje dvojnemu obdavčenju uvoženih alkoholnih pijač.⁶⁵⁰ V Beogradu pa sta dr. Natlačen in dr. Leskovar tudi osebno posredovala za potrditev proračuna in proti okrnitvi slovenske univerze.⁶⁵¹ V času do potrditve oblastnih proračunov sta oba oblastna odbora opravljala tekoče naloge. Ukvarjala sta se zlasti s problematiko prevzema osebja bolnic med samoupravne uslužbence. Ljubljanski oblastni odbor je ob prevzemu Kranjske hranilnice imenoval njen upravni in nadzorni odbor (skoraj vse člane iz vrst SLS),⁶⁵² izdelal pa je tudi pravilnike o načinu pobiranja oblastnih davščin.⁶⁵³

Zastopnik ministra za finance dr. Mehmed Spaho je 24. januarja 1928 potrdil uredbo o mariborskem oblastnem proračunu,⁶⁵⁴ dva dni kasneje pa še takšno uredbo za ljubljanski oblastni proračun za leto 1928.⁶⁵⁵ V obeh uredbah so bila tudi temeljna določila o načinu izvajanja proračuna. Medtem ko je mariborski oblastni proračun zaradi realnega planiranja doživel le malenkostno spremembo in je obsegal 42,317.140.50 din, pa je minister ljubljanski oblastni proračun skrčil kar za okoli 14 % in ga potrdil v višini 48,030.843 din.⁶⁵⁶ Še vedno je bil za okoli 13,5 % višji od mariborskega. Bil je realno

⁶⁵⁰ Fasc. 30, spis št. 4590/1927, fond 92 v ARS.

⁶⁵¹ Zapisnik seje mariborskega oblastnega odbora 24. 1. 1928 v fasc. 12, fond 93 v ARS.

⁶⁵² Zapisnik 37. seje ljubljanskega oblastnega odbora 23. 12. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS; novoi-zvoljeni odbornik prof. Jarc je prevzel referat za javna dela, socialno politiko in statistiko, dr. Adlešič je ob poprejšnjih nalogah prevzel še skrb za finance, dr. Breclj pa je obdržal le referat za zdravstvo.

⁶⁵³ Zapisnika 38. in 39. seje ljubljanskega oblastnega odbora 30. 12. 1927 in 4. 1. 1928, prav tam; Samouprava, št. 2, 1. 3. 1928.

⁶⁵⁴ UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 18, 23. 2. 1928; glej dokument št. 9 v prilogi A.

⁶⁵⁵ Samouprava, Uradni list št. 1, 18. 2. 1928; glej dokument št. 8. v prilogi A. Vsa dokumentacija o proračunu je v prilogi k spisu št. 4590/1927 v fasc. 30, fond 92 v ARS. V dopisu ministrstva za finance velikemu županu ljubljanske oblasti 26. 1. 1928 je tudi navodilo, da mora obdržati en izvod proračuna, da bo lahko izvajal nadzor oziroma preprečil finančne sklepe oblastnega odbora, če bi jih štel za protizakonite. Po en izvod proračuna je moral veliki župan poslati oblastni kontroli in oblastni finančni upravi.

⁶⁵⁶ Iz navedenega dopisa ministrstva za finance se vidi, da je prišlo do znižanja dohodkov zaradi nerealnega načrtovanja državnih dotacij za vse leto (namesto le od 1. 4. 1928 dalje) in zaradi previsokih postavk, ki naj bi jih krilo ministrstvo za kmetijstvo iz še nerazporejenih sredstev. Minister oziroma njegov zastopnik je ob potrditvi znižal tudi dohodke od trošarin na premog in alkoholne pijače, pri čemer je dvojno obdavčenje uvoženih vin štel za nekakšno notranjo carino.

najvišji med vsemi proračuni 33 oblastnih samouprav v državi.⁶⁵⁷ To še posebej velja ob upoštevanju dejstva, da je ljubljanska oblastna samouprava za leto 1928 razpolagala tudi s posebnim desetmilijonskim investicijskim posojilom. Če primerjamo oba proračuna slovenskih samouprav, lahko ugotovimo naslednje razlike: Za prenesene zadeve in ustanove je ljubljanska oblastna samouprava dobila iz državnih dotacij 37,3 %, z davki pa zbrala 43,2 % potrebnih sredstev. Približno petino dohodkov je ustvarila z oblastnimi zavodi in posestvi ter drugimi viri. Mariborska oblastna samouprava je imela približno enake dohodke od davkov in oblastnega premoženja – okoli 35 % potrebnih sredstev. Visoke dohodke je dobila od obeh zdravilišč. Le 23,1 % predvidenih sredstev je dobila od države za prenesene pristojnosti, za izredne izdatke pa je najela posojilo. V ljubljanski oblasti so največ sredstev namenili za področje zdravstva in socialnega skrbstva (47,3 %), neposredno za socialne zadeve pa le 3,1 %. Za javna dela in vzdrževanje deželnih zgradb je bilo določenih 19,8 %, za kmetijstvo okoli 14 %, za šolstvo in prosveto 5,2 % ter za obrt in trgovino 1,8 % proračuna. V mariborski oblasti je bila pri izdatkih največja postavka za javna dela in vzdrževanje deželnih zgradb (skoraj 52 %). Od tega je šlo največ za delovanje obeh zdravilišč (35,7 %). Za zdravstvo in socialno skrbstvo je bilo skupaj namenjenih 26,5 % (od tega 3 % za socialne naloge). Za kmetijstvo je bilo določenih 11,6 %, za kulturno-prosvetno dejavnost 1,9 % ter za obrt in trgovino le dober odstotek. Obe oblasti sta za splošno oblastno upravo določili približno enak delež izdatkov, ljubljanska 6,2 % in mariborska 5,8 %. Sredstva za delovanje strokovnih oddelkov so bila določena posebej v okviru posamezne panoge. Obe oblastni samoupravi sta razpolagali tudi z manjšimi rezervami za nepredvidene izdatke.

S sprejetjem realnih oblastnih proračunov za leto 1928 sta ljubljanska in mariborska oblastna skupščina opravili najpomembnejšo nalogo v dotedanjem delovanju. Zlasti dejstvo, da SLS tudi kot vladna stranka ni uspela izbojevati od države ustreznih dotacij za izvajanje vseh prevzetih pristojnosti in da je morala za zagotovitev uspešnega delovanja oblastnih samouprav prelomiti svojo obljubo, da slovenski davkoplačevalci ne bodo dodatno obremenjeni, je opozicija izrabila za politično obračunavanje z njo v proračunskih razpravah. Ta je hudo kritizirala tudi tiste postavke, ki niso bile natančno opredeljene in jih je lahko oblastni odbor razdeljeval tudi po strankarskem kriteriju. Sicer pa je treba poudariti, da so bili vsi temeljni izdatki sprejeti soglasno, kar kaže, da so sestavljavci proračuna upoštevali realne potrebe. Poudariti moramo še dejstvo, da se je s proračunoma položaj vseh ustanov in dejavnosti, ki sta jih obe samoupravi prevzeli od države, pa tudi drugih zadev, ki sta jih le-ti začeli izvajati glede na zakonske pristojnosti, v primerjavi s stanjem pod centralistično upravo izboljšal (ob angažiranju pretežnega dela lastnih dohodkov). V največji meri velja ta ugotovitev za področji zdravstva in javnih gradenj,

Ljubljanski oblastni odbor je moral zaradi znižanja dohodkov za skoraj 8 milijonov znižati 20 postavk za izdatke (zapisnik 43. seje ljubljanskega oblastnega odbora 30. 1. 1928 v fasc. 34, fond 92 v ARS).

⁶⁵⁷ V primerjavi z ljubljanskim oblastnim proračunom je bil redni proračun zagrebške oblasti za leto 1928 nekoliko višji in je znašal skoraj 55,5 milijonov dinarjev. Ob upoštevanju dejstva, da je imela zagrebška oblast nad 800.000 prebivalcev, ljubljanska pa le okoli 537.000, je bil ljubljanski oblastni proračun realno precej višji (M. Kolar-Dimitrijević, Financijski proračuni samouprave Zagrebačke oblasti za 1927., 1928. i 1929. godinu, cit. izd., 89).

SAMOUPRAVA

Uradno glasilo in uradni list Ljubljanske in Mariborske oblasti

Letnik I.

Ljubljana, za januar 1928.

Štev. 1.

Ljubljanska oblasna skupščina je na svoji V. redni seji dne 22. decembra 1927 sklenila soglasno:

»1. Oblasni odbor se pooblašča, da ukrene čimprej vse potrebno radi ustanovitve in izdajanja samoupravnega glasila, ki naj bo obenem uradni list ljubljanske oblasti;

2. oblasnemu odboru se naroča, da stopi v stik z mariborsko oblastjo, da se v smislu čl. 88. zakona o oblasni in sreski samoupravi ta list proglasi kot skupen uradni list tudi mariborske oblasti.«

Dodatno k temu sklepu pa je skupščina sprejela še resolucijo:

»List naj se deli v dva dela:

1. uredbe,

2. ostale objave, tako da se en del lahko odloči od drugega.«

Člena 66. in 67. zakona o oblasni in sreski samoupravi določata, da se imajo oblasne uredbe razglašati v »Službenih Novinah«, ali pa v oblasnem uradnem listu, ako v dolični oblasti tak list izhaja.

23. t. m. bomo obhajali prvo obletnico, odkar so se prvokrat sestale oblasne skupščine, a že v tem kratkem roku so mnoge oblasti ustanovile svoj lasten uradni list, v katerem se razglašajo oblasne uredbe, obenem pa izvešča javnost o vseh važnih ukrepih oblasne samouprave, obravnavajo pa se tudi razna za oblasne in druge samouprave važna vprašanja.

Potreba takega lista za naše razmere je nujna. Dobra ureditev uprave v državi, uspešno delo za povzdigo gospodarstva, za zboljšanje komunikacij, za pomoč bednim je po našem mišljenju mogoča samo na ta način, da se te naloge prenesejo na samouprave, da se na ta način pritegnejo k temu delu najboljše moči iz naroda, ki naj poverjene jim naloge vrše pod stalno kontrolo najširše javnosti, ki izvršuje to svojo kontrolo na najučinkovitejši način potom volitev. Bodoči razvoj bi moral iti po našem mišljenju v tej smeri, da se čimbolj približamo onemu upravnemu stanju,

med gospodarskimi panogami pa za kmetijstvo. Večja podpora zanj je bila upravičena, ker je šlo za vodilno gospodarsko panogo in ker je prav tedaj zašlo v krizo. Za pomoč kmetom sta se posebej zavzemali SLS in SKS, ker je bilo podeželje njuna volilna baza. Ob nizkih postavkah za neagrarno gospodarstvo pa naj omenimo, da je oblastna samouprava za njegov razvoj skrbela tudi z izboljšanjem prometnih komunikacij in električnega omrežja oziroma s povečanjem zmogljivosti elektrarn. Sredstva za socialno pomoč so bila tudi v nekaterih postavkah za zdravstvo; prav tako so bila naložena sredstva do neke mere prispevek k omilitvi brezposelnosti. Glede na to, da so bile za kmetijsko in obrtno šolstvo določene posebne postavke, je tudi prispevek za šolstvo in prosveto nekoliko večji, kot se kaže v posebnem proračunskem poglavju. S proračunoma so bila končno zagotovljena sredstva za organiziranje vseh samoupravnih uradov, pri čemer je bila v Ljubljani pereča še zagotovitev ustreznih prostorov zanje. Dr. Natlačen je posebej poudaril, da bo lahko oblastni odbor šele s takšnim aparatom »v polnem obsegu« izvajal delovni program po zgledu nekdanjega deželnega odbora.⁶⁵⁸

Ob analizi obeh proračunov naj poudarimo, da je bila z njima po enoletnih prizadevanjih obeh slovenskih oblastnih samouprav zagotovljena gmotna osnova za izvajanje večine njenih pristojnosti, čeprav le v omejenem obsegu. Za vse to ima posebne zasluge SLS, ki si je z delnim uspehom prizadevala dobiti v Slovenijo več sredstev iz državnega proračuna, kot jih je vanjo prihajalo v času vladavine SDS. Ta stranka pa je bila v novih razmerah radikalna v postavljanju finančnih zahtev za potrebe Slovenije, pri čemer ji je SLS kot nova vladna stranka upravičeno očitala škodo, ki jo je povzročila z dolgoletno centralistično politiko. Podrobne proračunske razprave so pokazale, da med večino in opozicijo v oblastnih skupščinah ni bilo razhajanj, ko je šlo za reševanje temeljnih ekonomsko-socialnih in prosvetno-kulturnih zadev, ki so bile pomembne za splošni razvoj in napredek Slovenije.

Neuspešna prizadevanja za skupno zasedanje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine marca 1928 in razširitev njenih uredbodajnih pristojnosti

S potrditvijo oblastnih proračunov so bili ustvarjeni gmotni temelji za izvajanje oblastne samouprave, za njeno uspešno udejanjenje pa je bilo potrebno čim prej z uredbami na novo urediti pravni položaj prevzetih samoupravnih dejavnosti in ustanov. Že zaplet z omenjeno spremembo uredbe o občinskih taksah, za katero je veliki župan odklonil potrditev z utemeljitvijo, da oblastna skupščina nima pristojnosti za spreminjanje uredb Deželne vlade za Slovenijo, ki so ostale v veljavi po sklepu zakonodajnega odbora Narodne skupščine tudi po uveljavitvi Vidovdanske ustave,⁶⁵⁹ je pokazal nujnost razširitve ured-

⁶⁵⁸ Slovenec, št. 283, 15. 12. 1927.

⁶⁵⁹ Člen 130 prehodnih določil Vidovdanske ustave je določal, da se morajo uredbe z zakonskim značajem, sprejete od 1. 12. 1918 dalje, predložiti zakonodajnemu odboru v pregled. Ta je moral v petih mesecih skleniti, katere uredbe ostanejo nespremenjene v veljavi, katere se spremenijo in katere ukinjejo. Po sklepu zakonodajnega odbora so ostale v veljavi številne uredbe Narodne in Deželne vlade za Slovenijo, za katere so poslanci ugotovili, da niso v nasprotju z ustavo. Seznam vseh uredb, ki so imele veljavnost zakona, je bil objavljen v Službenih novinah kraljevine SHS, št. 195, 9. 9. 1921.

bodajnih pristojnosti samoupravnih organov. Zato je ljubljanski oblastni odbor v dogovoru z mariborskim izdelal predlog zakonske pooblastitve za ljubljansko in mariborsko oblastno samoupravo. V njem je predlagal, da se obe oblastni skupščini s Finančnim zakonom za leto 1928/29 pooblastita za spreminjanje in razveljavljanje vseh državnih zakonov bivše Avstro-Ogrske, pa tudi uredb, ki jim je priznal veljavnost Narodni svet v Ljubljani, in uredb Narodne in Deželne vlade v Ljubljani, ki imajo v smislu člena 130 ustave zakonsko moč, v kolikor se nanašajo na zadeve oblastne samouprave. To spreminjanje bi se seveda lahko vršilo le v okviru določb jugoslovanske ustave in zakonov. Pooblastilo za spreminjanje tudi povojne zakonodaje v predustavnem obdobju je prav tako kot že priznana pravica do noveliranja bivših deželnih zakonov »za smotreno poslovanje v oblastnih samoupravnih zadevah neobhodno potrebno in aktualno«. ⁶⁶⁰ Ljubljanski oblastni odbor je na seji 29. februarja 1928 sklenil, da bo za posredovanje za uveljavitev takšnega zakonskega pooblastila prosil Jugoslovanski klub. ⁶⁶¹

Vzporedno s prizadevanji za razširitev uredbodajnih pristojnosti pa so v skladu z že danimi pooblastili glede deželne zakonodaje nastajali osnutki oblastnih uredb, ki so jih pretežno oblikovali v Ljubljani in jih nato pošiljali mariborskemu oblastnemu odboru. Pri tem je šlo za dve vrsti uredb: za takšne, ki jih je moral mariborski oblastni odbor še prilagoditi svojim potrebam oziroma posebnostim zakonodaje na svojem območju, ter za takšne, ki naj bi jih ljubljanska in mariborska oblastna skupščina sprejeli v enakem besedilu v prizadevanjih, da bi za Slovenijo pomembne zadeve urejali enotno. Ob tem je postalo aktualno tudi delovanje skupnega uredbodajnega odbora in sklic skupne seje obeh oblastnih skupščin, potem ko je prvi poskus sredi leta 1927 propadel. To pobudo je odločno sprožil mariborski oblastni odbor po prejemu osnutka Uredbe o agrarnih operacijah v ljubljanski in mariborski oblasti. V spremnem dopisu ga je ljubljanski oblastni odbor prosil za soglasje in napovedal, da bo to uredbo predložil skupščini za sprejem na prvem prihodnjem zasedanju. ⁶⁶² Mariborski oblastni odbor se je na seji 2. marca z osnutkom uredbe strinjal, je pa predlagal drugačen postopek za njen sprejem kot ljubljanski oblastni odbor. Po njegovem mnenju bi jo lahko dokončno sprejeli le na skupni seji obeh ob-

⁶⁶⁰ Predlog navaja, da je poleg Naredbe celokupne Narodne vlade SHS v Ljubljani z dne 14. 12. 1918, za mariborsko oblastno samoupravo posebej pomemben »proglas Narodnega sveta v Ljubljani z dne 31. oktobra 1918, ki je z njim tedanja suverena vlada države Slovencev, Hrvatov in Srbov priznala vse državne in deželne zakone, izdane po bivši avstrijski, ogrski državi ter po deželnih zborih na ozemlju Slovenije, kakor je bila določena po tedanji suvereni Narodni vladi.« Mariborska oblastna skupščina se bo šele po pooblastilu, da sme spreminjati tudi bivše državne zakone, lahko lotila spreminjanja bivšega madžarskega zakona o občinskih in okrajnih (komitatskih) potih (Predlog zakonske pooblastitve za ljubljansko in mariborsko oblastno samoupravo 28. 2. 1928 v fasc. 4, spis št. 811, fond 92 v ARS).

⁶⁶¹ Zapisnik 50. seje ljubljanskega oblastnega odbora 29. 2. 1928 v fasc. 34. Ljubljanski oblastni odbor je predlog pooblastila za noveliranje zakonov in uzakonjenih uredb o samoupravnih zadevah 5. 3. 1928 poslal Jugoslovanskemu klubu oziroma poslancu Antonu Sušniku »z vljudno prošnjo, da postavite ves svoj vpliv za njegovo uzakonjenje s finančnim zakonom za leto 1928/29« (fasc. 4, spis št. 811, fond 92 v ARS).

⁶⁶² Iz dopisa ljubljanskega oblastnega odbora mariborskemu oblastnemu odboru 9. 2. 1928 (fasc. 3, spis št. 355, fond 92 v ARS) se vidi, da je osnutek navedene uredbe poslal v predhodno mnenje tudi ljubljanskemu velikemu županu.

lastnih skupščin.⁶⁶³ Iz dopisovanja med obema oblastnima odboroma vidimo, da je prišlo glede skupnega skupščinskega zasedanja med njima do nesporazumov. Mariborski oblastni odbor je v pojasnilu svojega sklepa zapisal, da je z zasedanjem hotel doseči, da se omogoči »skupno zakonito zborovanje obeh oblastnih skupščin« z namenom, da bi »združeni predstavljali nekako skupščino Slovenije«, kar bi bila tudi manifestacija za »enotnost Slovenije«. Po njegovem mnenju bi lahko skupni uredbodajni odbor opravljal svoje naloge le za skupno sejo obeh skupščin. Predlagal je tudi, da bi jo sklicali že po velikonočnih praznikih.⁶⁶⁴

Ljubljanski odbor je na seji 12. marca razpravljal o ostrem pismu mariborskega oblastnega odbora in poudaril, da je tudi on »za zjedinjeno Slovenijo in zato, da se to tudi na zunanaj manifestira, vendar pa je mnenja, da ni sedaj z ozirom na današnje razmere prikladen čas, da bi skupaj zborovali obe skupščini.« Navedel je tudi nekaj praktičnih razlogov, ki onemogočajo sklic skupne seje v predlaganem terminu. Oblastne poslance je že sklical na marčno zasedanje, glede na dogovore z ministrstvi pa morajo biti tudi uredbe o zdravstvu in agrarnih operacijah sprejete že do 1. aprila.⁶⁶⁵

Ljubljanski odbor je realno predvidel, da bi glede na zelo zaostrene notranjepolitične razmere s predlogom za sklic »skupščine Slovenije« spravil v hudo zadrego dr. Korošca, ki je prav v tem času začel opravljati pomembno in nehvaležno funkcijo ministra za notranje zadeve (po vladni krizi februarja 1928). Tedaj so s pritegnitvijo HSS v vlado poskušali razbiti KDK. Njen voditelj S. Radić je celo predlagal kralju Aleksandru, naj sestavi zunajparlamentarno vlado na čelu z visokim častnikom. Toda vladar se je končno odločil, da v razmerah, ki so bile »eksplozivne«, ponovno zaupa mandat Velji Vukičeviću, ki je sestavil vlado iz starih koalicijskih strank. Pomembna je bila sprememba, da je iz SLS pritegnil vanjo njenega voditelja – tudi zato, da bi lažje premostil trenja med radikali in demokrati v ministrskem svetu. Za drugo Vukičevićovo vlado so v opoziciji napovedovali, da vodi v katastrofo; zdelo se je celo, da hoče kralj v vztrajanem pri starem predsedniku ministrskega sveta »pospešiti splošni polom«. Nov oster spopad s KDK je čakal vlado že takoj v proračunski razpravi.⁶⁶⁶

⁶⁶³ Zapisnik 10. seje mariborskega oblastnega odbora 2. 3. 1928 v fasc. 12, fond 93; v dopisu (2. 3. 1928 v fasc. 3, spis št. 355, fond 92 v ARS) je mariborski oblastni odbor predlagal ljubljanskemu oblastnemu odboru zapleten postopek, in sicer naj bi najprej predlagano uredbo obravnavala vsaka skupščina posebej, nato naj bi njeno končno redakcijo opravil skupni uredbodajni odbor in jo poslal oblastnima odboroma, ki naj bi nato sklicala skupno sejo obeh oblastnih skupščin. Takšen postopek je predlagal tudi za sprejemanje uredb o izseljeniškem uradu, o bolnicah in hiralnicah ter o okrožni zdravstveni službi.

⁶⁶⁴ Koncept dopisa mariborskega oblastnega odbora ljubljanskemu oblastnemu odboru 8. 3. 1928, ki ga je napisal dr. Leskovar, je v fasc. 1, fond 93, tipkopis pa v fasc. 4, spis št. 880, fond 92 v ARS; glej dokument št. 10 v prilogi A.

⁶⁶⁵ Zapisnik 53. seje ljubljanskega oblastnega odbora 12. 3. 1928 v fasc. 34; ljubljanski oblastni odbor se je ob prevzemu agrarnih operacij s 1. januarjem 1928 obvezal, da bo glede na novo organiziranje te službe ljubljanska oblastna skupščina že na prvem zasedanju sprejela »posebno uredbo z zakonsko močjo« (zapisnik o prenosu poslov agrarnih operacij na ljubljanski oblastni odbor 27. 12. 1927 v fasc. 30, spis št. 328/1928, fond 92 v ARS).

⁶⁶⁶ Slovenec, št. 46, 24. 2. 1928; M. Mikuž, n. d., 367–368; J. Pirjavec, n. d., 46.

V takšnih razmerah in po prejemu odgovora iz Ljubljane je tudi mariborski oblastni odbor ugotovil, da se je pre naglil in da je treba glede sklica skupne skupščinske seje ravnati previdno. Po ugotovitvi, da je za to potrebna vladna odobritev, ki pa je bila enkrat že odklonjena, je predlagal, naj ljubljanski oblastni odbor tudi z njegovim pooblastilom o tej pomembni zadevi vpraša za vnaprejšnje mnenje »našega vodjo« ministra dr. Korošca, če je primerno »v sedanjem momentu« takšen sklep sploh predlagati vladi.⁶⁶⁷ Vsebina odgovora ni znana; da je bil odklonilen, se vidi iz dejstva, da se nato dalj kot pol leta vprašanje sklica skupne seje ni postavljalo.

Ljubljanska in mariborska oblastna skupščina sta se nato na marčnih sejah sestali s krajšim časovnim zamikom, obe pa sta imeli na dnevnem redu najprej podrobni poročili o delovanju oblastnih odborov, nato sta obravnavali poročila svojih odsekov, najpomembnejše pa je bilo sprejemanje novih uredb, ki sta jih predlagala oba oblastna odbora.

Dr. Natlačen je na seji 14. marca 1928⁶⁶⁸ uvodoma prikazal velika prizadevanja oblastnega odbora, da glede na potrditev proračuna, s katerim so »zagotovljena za nadaljna obsežna dela potrebna sredstva«, in glede na dokončen prevzem vseh poslov od države s 1. aprilom, organizira svoje urade in zaposli namesto dotedanjih honorarnih stalne uslužbenice.⁶⁶⁹ Poleg finančnih sredstev, ki so bila prvo leto »do skrajnosti skromno odmerjena«, je izvajanje delovnega programa oblastnega odbora oviralo tudi pomanjkanje ustreznih uradnih prostorov. Ker na deželni dvorec kot nekdanji dom kranjske samouprave zaradi zasedenosti s strani slovenske univerze ni bilo mogoče misliti, se je oblastni odbor odločil, da prostorsko stisko deloma reši z nakupom Auerspergove palače v Gosposki ulici; v njej bosta dobila svoje urade najprej gradbeni in kmetijski oddelek, v prihodnje pa je oblastni odbor za svoje potrebe načrtoval tudi prenovno prevzetega poslopja Kranjske hranilnice.⁶⁷⁰

V zadnjem času je oblastni odbor izpolnil še nekaj nalog, ki mu jih je naložila skupščina. S 7. januarjem 1928 je dokončno prevzel Kranjsko hranilnico in poskrbel za začetek delovanja vseh njenih organov,⁶⁷¹ ki so si nato uspešno prizadevali za povečanje premoženja oblastnega denarnega zavoda. To so dosegli tudi s tem, da so se vanj stekala vsa

⁶⁶⁷ Koncept dopisa mariborskega oblastnega odbora ljubljanskemu oblastnemu odboru 12. 3. 1928 v fasc. 1, fond 93, tipkopis pa v fasc. 4, spis št. 986, fond 92 v ARS.

⁶⁶⁸ Stenografski zapisnik 6. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 14. 3. 1928 in zapisnik iste seje v fasc. 31, fond 92 v ARS; obsežni poročili o sejah sta objavila zlasti Slovenec, št. 63, 15. 3. in Jutro, št. 64, 15. 3. 1928.

⁶⁶⁹ Že v prvih dveh mesecih leta 1928 je oblastni odbor stalno zaposlil 46 pravnih, finančnih, gradbenih in kmetijskih strokovnjakov ter pomožnih uslužbencev, še 9 pa jih je imel tedaj zaposlenih honorarno.

⁶⁷⁰ V prostorih oblastnega denarnega zavoda v Knafljevi ulici je bil od začetka leta 1928 oblastni finančni oddelek, medtem ko je predsedstveni urad oblastnega odbora ostal v stavbi Kmetijske družbe na Turjaškem trgu 3.

⁶⁷¹ Upravni odbor je tedaj za predsednika izvolil industrijalca Ivana Avseneka, za podpredsednika ravnatelja Jugoslovanske tiskarne Karla Čeča, njegova člana pa sta bila tudi Fran Saleški Finžgar in radikal dr. Vladimir Ravnihar, za ravnatelja Kranjske hranilnice je oblastni odbor imenoval dotedanjega tajnika Zadrúžne gospodarske banke dr. Mirka Božiča (Slovenec, št. 6, 8. 1. 1928, Izročitev in prevzem Kranjske hranilnice).

Kranjska hranilnica je od začetka leta 1928 delovala kot oblastni denarni zavod. Vanjo se je preselil oblastni finančni oddelek, leta 1929 pa še predsedstvo oziroma komisariat ljubljanske oblastne samouprave.

V Auerspergovi palači (sedaj Mestni muzej) sta imela sedež gradbeni in kmetijski oddelek ljubljanske oblastne samouprave

sredstva oblastne samouprave namesto v Državni hipotekarni zavod.⁶⁷² Pomembno delo je oblastni odbor opravil tudi glede delovanja Kranjske deželne elektrarne. Ker je le elektrarna na Završnici poslovala finančno uspešno, je moral poskrbeti za dotiranje ostalih treh, podprl pa je tudi širjenje električnega omrežja. Z 18. februarjem je začela izhajati Samouprava; zanj bo odbor preko samoupravnih uradov poskrbel, da bo za obe slovenske oblasti uspešno opravljala nalogi glasila samouprav in uradnega lista.⁶⁷³ Oblastni odbor je posredoval v Beogradu tudi za več pomembnih sprememb v Finančnem zakonu za leto 1928/29 glede ukinitve dotedanjih omejitev oblastnih doklad, za povečanje uredbodajnih pristojnosti in proti okrnitvi slovenske univerze.

Po potrditvi oblastnega proračuna je oblastni odbor opravil veliko nalog zlasti na finančnem področju. Dr. Natlačen je poslance seznanil s popravki izdatkov, ki jih je moral opraviti zaradi reduciranih dohodkov. Zaradi pozne objave davčnih uredb je moral oblastni odbor začetek pobiranja nekaterih davkov prenesti na 1. februar.⁶⁷⁴ Po posredovanju na ministrstvu za finance je uredil njihovo pobiranje v skladu s posebnimi pravilniki preko državnih davčnih uradov in organov finančne kontrole. Po rešitvi teh zapletov so davčna sredstva že začela pritekati v oblastno blagajno, zaradi zamika pri pobiranju pa je bilo pričakovati malenkostno znižanje tega proračunskega vira. Oblastni odbor pa je s svojimi zahtevami v Beogradu poskušal povečati dohodke iz še nerazporejenih sredstev nekaterih ministrstev. Ob tem naj poudarimo, da je prav v času trajanja marčnega zasedanja ljubljanske oblastne skupščine minister za finance obvestil dr. Korošca, da so bila za prenesene pristojnosti po njegovem posredovanju naknadno dodeljena sredstva slovenskima samoupravama za deželne ceste in agrarne operacije. Dr. Natlačen pa je v svojem poročilu posebej poudaril, da je dr. Korošec uspel doseči tudi znatno zvišanje državne pomoči za odpravo posledic elementarnih nesreč v Sloveniji.⁶⁷⁵

Predsednik oblastnega odbora je poslance seznanil tudi z rezultati dela na vseh drugih področjih. Zelo obremenjen je bil občinski referat, ki je od prevzema svojih pristojnosti sredi leta 1927 rešil nad 2000 vlog. V prvi vrsti je potrjeval občinske proračune. Na ministrstvu za finance je dosegel tudi delno razširitev svojih pristojnosti za dovoljevanje pobiranja občinskih doklad. Vzporedno s kadrovsko krepitvijo oddelkov za javna dela, kmetijstvo in zdravstvo je oblastni odbor postopoma prevzemal ustanove in dejavnosti, za katere bo povečini dobival redne državne dotacije šele od 1. aprila 1928 dalje. Ob tem

⁶⁷² M. Natlačen, *Oblastne samouprave v Sloveniji*, 356.

⁶⁷³ Dr. Natlačen je v uvodu k prvi številki Samouprave (za januar 1928) posebej poudaril, da ima kot glasilo nalogo s članki strokovnjakov dvigniti raven vseh občinskih, okrajnih in oblastnih samoupravnih organov, da bodo sposobni »boljše opravljati poverjene jim posle, kakor pa bi jih mogla opravljati državna uprava.« Samoupravo so začeli takoj izmenjavati z uradnimi listi drugih oblasti.

⁶⁷⁴ Oblastni odbor je komunike o tem objavil v Slovincu, št. 26, 1. 2. 1928.

⁶⁷⁵ Minister za finance je 13. 3. 1928 poslal ministru za notranje zadeve dr. Korošču dopis o tem, da bo sta slovenski samoupravi skupaj z Dalmacijo dobili za deželne ceste 1,93 milijona dinarjev, za agrarne operacije pa nad 800.000 din. Ljubljanska oblast bo deležna še dodatnih sredstev za dom slepih v Kočevju. Kot zanimivost naj omenimo, da je o teh dodatnih dohodkih ljubljanski oblastni odbor z dopisom 22. 3. 1928 obvestil kabinet ministra za notranje zadeve dr. Korošca (fasc. 4, spis 1148, fond 92 v ARS). Po Koroščevem posredovanju je bila pomoč prizadetim krajem v Sloveniji povečana od 500.000 na 2 milijona dinarjev.

so se pokazali številni problemi zaradi njihovega dosedanjega zanemarjenja oziroma premajhne državne skrbi zanje, kar zahteva od oblastne samouprave ne le takojšnje povečanje finančnih sredstev, temveč tudi nujne organizacijsko-pravne ukrepe in ureditev problematike zaposlenih. Oblastni odbor si bo tudi v prihodnje prizadeval izterjati od države dolgove iz preteklih let, ki zlasti otežujejo delovanje okrajnih cestnih odborov in zdravstvenih ustanov. Ob prevzemu so ugotovili, da so skoraj vse socialne ustanove nameščene v stavbah, ki so »v žalostnem stanju«. Dr. Natlačen je ob obsežni osvetlitvi rezultatov delovanja oblastnega odbora pri prevzemanju novih pristojnosti navedel tudi njegove bodoče naloge. Številne predloge za učinkovito delovanje oblastne samouprave je oblastni odbor posredoval skupščini v obravnavo in sprejemanje že na marčnem zasedanju. Na njem pa so tudi poslanci s samostojnimi predlogi in interpelacijami zahtevali rešitev perečih problemov na vseh področjih delovanja oblastne samouprave. Prav tako so opozorili na nujnost ukrepanja pri ureditvi nekaterih zadev iz pristojnosti državne uprave. Glede na veliko število predlogov je moral predsednik za predhodne razprave o njih na odsekih za dva dni prekiniti plenarne seje, ki so se nadaljevale 16. in 17. marca.⁶⁷⁶

Na predlog odseka za uredbe so poslanci najprej razpravljali o petih zdravstvenih uredbah, ki so bile nujno potrebne za izvajanje vseh pristojnosti na tem področju po 1. aprilu 1928. Med njimi je bila najpomembnejša Uredba o samoupravni zdravstveni službi v ljubljanski oblasti izven mesta Ljubljana,⁶⁷⁷ s katero so spremenili nekaj predvojnih deželnih zakonov. Na novo so uredili okrožno in občinsko zdravstveno službo oziroma pravice in dolžnosti oblastnega odbora, zastopov zdravstvenih okrožij in občin ter gnotne in delovne pogoje samoupravnih zdravnikov. Z njo je oblastna samouprava prevzela plačevanje temeljnih plač okrožnih zdravnikov in dodatkov glede na delovne razmere. V razpravi so opozicijski poslanci nasprotovali velikim pristojnostim oblastnega odbora in imeli nekaj pripomb na oblikovanje zdravstvenih okrožij,⁶⁷⁸ skoraj vsi člani pa so bili sprejeti soglasno. Podobne pripombe so imeli predstavniki manjšine tudi pri uredbi o zdraviliščih in letoviščih. Oblastnemu odboru so odrekali pravico, da sam razglašča posamezne kraje za letoviške in potrjuje posebne pravilnike zanje. Vsi poslanci pa so podprli sprejem uredb o prejemkih zdravstvenega osebja v oblastnih zdravstvenih zavodih, o ustanovitvi oblastne strežniške šole v Ljubljani za izobraževanje bolničarjev in o izločitvi bolnice za duševne bolezni iz splošne bolnice ter njenem preoblikovanju v samostojen zavod.⁶⁷⁹ Ljubljanski oblastni odbor si je tudi prizadeval za oblikovanje skupnega zdravstvenega sveta za ljubljansko in mariborsko oblast, ki naj bi usklajeval izvajanje vseh dejavnosti na področju zdravstva, tako iz pristojnosti oblastnih samouprav kot tudi velikih županstev. Ministrstvo za zdravstvo je ta predlog zavrnilo.⁶⁸⁰

⁶⁷⁶ Stenografski zapisnik 7. in 8. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 16. in 17. 3. 1928 ter zapisnika teh sej s prilogami (poročila odsekov in predlogi uredb) v fasc. 31, fond 92 v ARS; Slovenec, št. 65 (17. 3.) in št. 66 (18. 3.) ter Jutro, št. 66 (17. 3.) in št. 67 (18. 3. 1928.).

⁶⁷⁷ Samouprava, št. 3, 1. 4. 1928.

⁶⁷⁸ Oblastni odbor je s 1. aprilom 1928 razdelil ljubljansko oblast na 49 zdravstvenih okrožij ter jih razvrstil glede dodeljevanja posebnih doklad na štiri razrede (Razglas ljubljanskega oblastnega odbora v Samoupravi, št. 3, 1. 4. 1928.).

⁶⁷⁹ Navedene štiri zdravstvene uredbe so bile objavljene v Samoupravi, št. 3, 1. 4. in št. 4, 1. 5. 1928.

⁶⁸⁰ Spis št. 24/1928 s prilogami v fasc. 3, fond 78 v ARS.

Vsi razpravljalci so s pohvalami podprli uredbo o ustanovitvi sklada za gradnjo malih stanovanj, s katero je bila določena vsakoletna kreditna pomoč samoupravnim korporacijam in stavbenim zadrugam v različnih oblikah (kot poroštvo za najem posojila, s prispevkom za znižanje njihovih obrestnih mer ali z neposrednim dodeljevanjem stanovanjskih kreditov).⁶⁸¹ Poslanci so poudarjali, da se je oblastni odbor tako lotil reševanja velike stanovanjske stiske nižjih slojev zlasti v mestih in industrijskih središčih ter se na ta način spopadel z enim najhujših socialnih problemov. Soglasno so podprli tudi Uredbo o agrarnih operacijah v ljubljanski in mariborski oblasti, s katero so na novo organizirali organe za agrarne operacije in določili njihove pristojnosti glede različnih dejavnosti za napredek poljedelstva, gozdarstva in pašništva v Sloveniji.⁶⁸² S sprejetjem omenjenih uredb je skupščina opravila pomemben korak v izvajanju svojih uredbodajnih pristojnosti – tudi tistih, ki jih je dobila s posebnim pooblastilom Narodne skupščine glede spreminjanja nekdanjih deželnih zakonov. Prav uredbi z zakonsko močjo o agrarnih operacijah in zdravstveni službi sta primera hkratnega spreminjanja številnih deželnih zakonov, pa tudi izraz dejstva, da so bili za več pomembnih dejavnosti oblastnih samouprav pravni temelji izoblikovani že v predvojni deželni zakonodaji. Na pristojnosti nekdanjega deželnega odbora, ki so bile določene z deželnimi zakoni, se je oblastni odbor skliceval tudi pri prevzemu »nadzorstva nad občinami, cestnimi okrajnimi odbori in okrajnimi zastopi na ozemlju ljubljanske oblasti v cestnih in gradbenih samoupravnih zadevah«⁶⁸³ s 15. marcem 1928,⁶⁸⁴ ki ga je dotlej opravljala državna gradbena direkcija.⁶⁸⁴ Tako je oblastni odbor tudi formalnopravno prevzel nadzor nad vsemi javnimi gradnjami, ki so jih izvajali različni samoupravni organi.⁶⁸⁵

Ob sklepu marčnega zasedanja so poslanci soglasno sprejeli poročila svojih odsekov, ki so za precej zadev predlagali oblastnemu odboru, da jih v okviru potrjenega proračuna finančno podpre, številne nove predloge poslancev pa so mu lahko posredovali le v nadaljnje preučevanje in uvrstitev v bodoče programe. Oblastni odbor je predlagal odseku za javne gradnje oziroma skupščini, da sprejme večletni načrt nad 130 gradenj na območjih vseh okrajnih cestnih odborov. Na novo je oblastni odbor pripravil predlog za izvedbo še 13 različnih del na deželnih cestah v tekočem letu ob že uveljavljenem svojem polovičnem deležu, za drugo polovico pa so se za kritje stroškov obvezali okrajni cestni odbori in občine. Odsek za prošnje in pritožbe je lahko večino prošenj društev, zadrug in posameznikov za finančne podpore predlagal oblastnemu odboru, da jih ugodno reši. Tudi odsek za kmetijstvo je podprl večino prošenj za podpore različnim akcijam za izboljš-

⁶⁸¹ Uredba o ustanovitvi zaklada za zgradbo malih stanovanj (Samouprava, št. 4, 1. 5. 1928) je določala, da bo oblastni proračun v naslednjih letih vsako leto dajal od enega do dva milijona dinarjev; na 7. seji 16. 3. so poslanci potrdili tudi poroštvo ljubljanskemu občinskemu svetu za najetje 6-milijonskega posojila za gradnje malih stanovanj.

⁶⁸² Samouprava, št. 3, 1. 4. 1928; glej dokument št. 11 v prilogi A.

⁶⁸³ Razglas ljubljanskega oblastnega odbora, Samouprava, št. 3, 1. 4. 1928.

⁶⁸⁴ Gradbena direkcija v Ljubljani je v svojem razglasu predajo nadzora utemeljevala tudi z naredbo Narodne vlade z dne 14. 11. 1918 (UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 24, 10. 3. 1928).

⁶⁸⁵ V ljubljanski oblasti je bilo tedaj 27 okrajnih cestnih odborov, v štajerskih okrajih, ki so ji bili priključeni, pa so naloge na področju javnih gradenj izvajali trije okrajni zastopi (M. Natlačen, Oblastne samouprave, 352).

šanje položaja poljedelstva, vinogradništva in živinoreje ter jih oblastnemu odboru priporočil v takojšnjo ugodno rešitev. Poslanci so izrazili zadovoljstvo, da posveča oblastna skupščina reševanju perečih problemov agrarnih panog oziroma kmetov veliko pozornost. V razpravi o poročilu odseka za zdravstvene in socialne zadeve so poslanci naložili oblastnemu odboru, da pri osrednji vladi posreduje proti nameravani ukinitvi dodatkov za upokojene rudarje.

Dr. Natlačen je ob sklepu marčnega zasedanja poudaril, da je bila zlasti seja 16. marca »gotovo za dolgo dobo rekordna seja, kar se tiče števila in vsebine predelanih uredb«. Zahvalil se je za plodno sodelovanje tako večini »kakor tudi opoziciji, ki je bila v vsakem pogledu pri razpravi stvarna.« Vse je prosil za zaupanje oblastnemu odboru, ki si bo prizadeval, da bo dosegel »čimprej kar najlepše in najboljše uspehe.« Ne glede na strankarske strasti mora biti vsem »pred očmi predvsem blagor in napredek našega naroda.«

Dne 26. marca 1928 je začela spomladansko zasedanje tudi mariborska oblastna skupščina.⁶⁸⁶ Dr. Leskovar je najprej seznanil poslance, da je oblastni odbor od državnih organov že prevzel vse ustanove in dejavnosti, le še dve kmetijski šoli mu bo ministrski delegat izročil v prihodnjih dneh. Z njihovim prevzemom je obseg dela oblastnega centralnega urada »ogromno« porastel in ga tudi povečano število uslužbencev komaj obvlada. Posebno pozornost so posvetili potrjevanju občinskih proračunov,⁶⁸⁷ pri čemer pa so težave z Medjimurjem, ker tamkajšnje občine sploh niso predložile svojih proračunov. Tako kot ljubljanski oblastni odbor je tudi mariborski s posredovanji na ministrstvu za finance dosegel, da bo v prihodnje s povečanjem pristojnosti za dovoljevanje višjih doklad lahko skoraj vse občinske proračune potrjeval sam. Ob prevzemu nadzorstva nad občinami pa se je pokazalo kot »nemogoče in nevzdržno stanje«, da oblastni odbor ni dobil takšnih pristojnosti za vseh 17 okrajnih zastopov na območju mariborske oblasti. Zato je predlagal pristojnim ministrstvu, da ga »zakonitim putem« pooblastijo tudi za nadzor nad njimi. Tudi mariborski odbor je moral zaradi pozne objave proračuna iz praktičnih razlogov preložiti začetek pobiranja nekaterih davčnih virov, dotedanji priliv dohodkov pa je pokazal realnost proračuna.

Dr. Leskovar je po tem splošnem poročilu med dejavnostmi oblastnega odbora podrobno prikazal rezultate pri javnih gradnjah, za kar je bil v njem tudi pristojen, medtem ko so drugi odborniki problematiko svojih delovnih področij osvetlili na naslednji seji. Za nad deset večjih cestnih in regulacijskih del ter za dotacije okrajnim zastopom in občinam za številna manjša popravila cest in mostov ter hidrotehnične posege je oblastni odbor od konca jeseni 1927 porabil dve tretjini desetmilijonskega investicijskega posojila, s preostankom sredstev pa bo financiral nadaljevanje začetih del spomladi 1928. Vzporedno z njimi pa bo teklo tudi izvajanje gradbenega programa iz rednih proračunskih sredstev za

⁶⁸⁶ Stenografski zapisnik 7. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 26. 3. 1928 v fasc. 10 in zapisnik te seje s prilogami (poročilo in predlogi oblastnega odbora) v fasc. 11, fond 93 v ARS; o tej seji je najboljširneje poročal Slovenec, št. 72, 27. 3. 1928.

⁶⁸⁷ V ilustracijo je navedel, da je od 1. 3. do 31. 12. 1927 dobil oblastni odbor oziroma osrednji urad 5875 spisov, leta 1928 do skupščinske seje pa že 4456. Uslužbenci so jih vsak dan rešili povprečno po 70. Od 743 občinskih proračunov so jih 419 dokončno odobrili, 112 so jih vrnili občinam v delni popravek, 62 pa so jih predložili ministrstvu za finance, da jim odobri višje doklade.

leto 1928. Ob sklepu svojega poročila je dr. Leskovar poudaril, da je oblastna samouprava kljub temu, da je morala vse »na novo začeti in na novo organizirati«, uspešno prešla »preko glavnih težkoč«. Poslancem je zagotovil, da bodo naloge iz novega proračuna izvajali tekoče. Seznanil jih je tudi s predlogi oblastnega odbora, ki so temeljnega pomena za njegovo bodoče delovanje. Glede na to, da je treba o njih najprej razpravljati v odsekih, ki morajo oblikovati svoja stališča tudi do številnih poslanskih predlogov, je za dva dni prekinil plenarno zasedanje.⁶⁸⁸

Iz nadaljnjih poročil referentov oblastnega odbora se vidi, da so bili razen pri gradnjah pomembnejši rezultati doseženi le še na področju zdravstva. Dr. Veble je poudaril, da se je položaj zdravstvenih zavodov, odkar jih je »prevzela samoupravna oblast, v mnogem izboljšal.« Oblastni odbor jim je svoje dotacije dodeljeval glede na zasedenost in obseg dela ter z njimi reševal problem zadolženosti. Posebej je pomagal bolnicam, katerih delovanje je bilo zaradi skrajno nizkih državnih podpor ogroženo. Kot pomemben investicijski dosežek je navedel ureditev in opremo novega porodniško-ginekološkega oddelka v Mariboru. Z dodatnimi sredstvi za osebne in materialne stroške bodo prvič po sedmih letih v letu 1928 vse večje bolnice dohodke porabile za tekoče izdatke in ne tudi za pokrivanje starih dolgov. V tem letu bodo sanirali tudi tedaj še precej zadolženi bolnici v Slovenj Gradcu in Čakovcu, s subvencijami pa je oblastni odbor že izboljšal tudi opremljenost obeh zasebnih bolnic. Tako je oblastna samouprava reševala problematiko dolgov, ki bi jih morala glede na prevzete obveznosti izplačati država. V letu 1928 je oblastni odbor načrtoval tudi večja gradbena dela v bolnicah v Celju, Mariboru in Murski Soboti, z gradnjo umobolnice pa še ne bo mogel začeti. Glede na posebne razmere v Prekmurju in Medjimurju še ni mogel pripraviti posebne uredbe o okrožni zdravstveni službi. Referenta za socialno politiko in kmetijstvo sta lahko govorila predvsem o bodočih nalogah, kajti oblastni odbor je leta 1927 na obeh področjih gmotno podprl le nekaj akcij.

O poročilu oblastnega odbora se je razvila obsežna razprava, v kateri so mu poslanci poleg premajhne javnosti delovanja kot največjo napako očitali, da dovoljuje »skrajno slabo« delovanje uprave v Medjimurju, kar so osvetlili s številnimi primeri zakonskih kršitev, finančnih poneverb ter strankarskih zlorab občinskih funkcionarjev in uradnikov. Skupščina je naložila oblastnemu odboru, da čim prej vzpostavi nadzor nad poslovanjem medjimurskih občin, proti kršiteljem pa naj bi ukrepal tudi veliki župan. Iz razprav se je pokazalo, da je prihajalo med mariborskim velikim županstvom in okrožnim načelnikom za Medjimurje v Čakovcu tudi do kompetenčnih sporov. Izjemne razmere v Medjimurju je posebej osvetlila tudi aretacija oblastnega poslanca Petra Rozmana, sicer tajnika Strokovne zveze viničarjev v okviru Jugoslovanske strokovne zveze. Z njim so orožniki brutalno ravnali zaradi njegovega sestanka z viničarji v Štrigovi.⁶⁸⁹ Po vloženi poslanski in-

⁶⁸⁸ 8., 9. in 10. seja II. zasedanja mariborske oblastne skupščine so bile 28. in 29. 3. 1928 (stenografski zapisniki so v fasc. 10). Zapisniki s poročili odsekov so v fasc. 11, fond 93 v ARS; o sejah so obsežna poročila v Slovincu, št. 74, 29. 3. in št. 75, 30. 3. ter v Jutru, št. 76, 29. 3. in št. 77, 30. 3. 1928. Ker so seje potekale v ustvarjalnem sodelovanju vseh poslancev, časopisje o njih ni pisalo polemično.

⁶⁸⁹ Slovenec, št. 46, 24. 2. 1928; Rozman je nameraval ustanoviti strokovno skupino viničarjev, orožniki pa so shod 60 viničarjev 2. 2. 1928 razgnali in organizatorje aretirali ter jih vklenjene odvedli v Čakovec.

terpelaciji se je moral veliki župan opravičiti in disciplinsko ukrepati proti kršiteljem pooblastil. Osvetlitev posebne problematike Medjimurja je pokazala popolno neustreznost vladne odločitve, da ga je vključila v mariborsko oblast.

Po poročilih in razpravi o delu oblastnega odbora so bila na dnevnem redu še poročila odsekov. Na predlog odseka za uredbe so poslanci najprej sprejeli Uredbo o organizaciji cestne vzdrževalne uprave v mariborski oblasti. Z njo je oblastni odbor prevzel velike pristojnosti nad delovanjem okrajnih zastopov in cestnih odborov v finančnem, programskem in tehničnem pogledu glede vzdrževanja in gradnje okrajnih cest. Najpomembnejše ceste je prevzel v svoje popolno upravljanje. Ker za izvajanje te uredbe v tekočem proračunu niso bila predvidena posebna sredstva, je bil za začetek njene veljavnosti določen 1. januar 1929. O drugi važni uredbi – glede agrarnih operacij – so poslanci dobili pojasnilo, da je pomembna za izboljšanje gospodarjenja na kmetijskih zemljiščih, da so jo v Ljubljani sestavili pravniki, ki praktično poznajo problematiko, in da naj bi veljala za obe slovenski oblasti; zato naj bi jo sprejeli v takšnem besedilu, kot je bila že izglasovana v ljubljanski oblastni skupščini. V razpravi je bil izražen le pomislek, da se uredba omejuje samo na organizacijsko problematiko in da bi bilo smotno spremeniti tudi nekatera določila nekdanje deželne zakonodaje, ki škodujejo malim posestnikom. Tudi to uredbo so poslanci sprejeli soglasno. Enako je bilo z dopolnitvijo uredbe o službeni pragmatiki, ki je bila potrebna zaradi nove zaposlitve številnih delavcev in nameščencev iz prevzetih zavodov.⁶⁹⁰

Vsi poslanci so nato podprli tudi vse druge predloge oblastnega odbora in odsekov. Največ pozornosti so namenili problematiki izboljšanja položaja kmetijstva ter naložili oblastnemu odboru, naj organizira in finančno podpre strokovno izobraževanje kmečke mladine po opravljeni šolski obveznosti v kmetijskih in gospodinskih nadaljevalnih šolah v zimskih mesecih. Med predlogi odseka za finance so se poslanci največ ukvarjali z ureditvijo položaja okrožnih zdravnikov. Zanje so do sprejetja načrtovane uredbe sprejeli sklep, da ohranijo vse dosedanje pravice o državnih uradnikih; glede prejemkov naj se zanje uporabljajo tudi določila pragmatike za oblastne uslužbence. Po razpravi se je oblastni odbor obvezal, da bo poskrbel za izboljšanje zdravstvene službe v Medjimurju z nastavitvami novih zdravnikov. Poslanci so odbor tudi pooblastili, da lahko začasno uporabi penzijski sklad oblastnih uslužbencev za gradnjo stanovanjske hiše zanje in da lahko nadaljuje s prenovo poslopja oblastne samouprave. S socialnega področja so podprli oba nujna predloga V. Möderndorferja glede posredovanja v Beogradu proti poslabšanju starostnega zavarovanja rudarjev in glede ukrepov za preprečitev odpustov v Mežiški dolini ter za omilitev položaja brezposelnih. Prav tako so se pridružili zahtevam mariborskega odbora vojnih oškodovancev iz Primorske in Koroške, da dobijo za izgubljeno premoženje vojno odškodnino. Odobrili so tudi nakup stavbe v Celju za potrebe otroškega zavetišča. Poslanci so se strinjali z vsemi rešitvami odsekov o poslanskih predlogih. Za precej predlogov so oblastnemu odboru naročili, da jih reši v okviru ustreznih proračunskih postavk. Ob sklepu marčnega zasedanja so poslanci sprejeli protest proti nameravanemu brezcarinskemu uvozu tujih vin in sklenili, da bo skupščina izdelala viničarski red. Za iz-

⁶⁹⁰ Vse uredbe so bile objavljene v Samoupravi št. 5, 1. 6. 1928.

vedbo te naloge so izvolili začasni viničarski odsek. Dr. Leskovar je po zahvali opoziciji »za stvarno kritiko« poudaril, da so vsi poslanci s svojimi odločitvami na njem »ustvarili temelje bodočega dela« oblastne samouprave. Sklic naslednjih skupščinskih sej je napovedal za konec maja, na njih pa naj bi posvetili največ pozornosti sprejemanju novih uredb.

Prav v času marčnega zasedanja je v Narodni skupščini potekala proračunska razprava ter v njenem okviru tudi odločanje o predlagani razširitvi uredbodajnih pristojnosti ljubljanske in mariborske oblastne skupščine. Skupščinski finančni odbor je na seji 21. marca razpravljal tudi o amandmajih glede oblastnih samouprav v Finančnem zakonu za leto 1928/29, ki so spadali v resor notranjega ministrstva in jih je poslancem pojasnil dr. Korošec. O njih je razpravljajl Stjepan Radić, ki je »zelo napadel slovenski samoupravi in notranjega ministra radi pooblastil, ki jih imata slovenski samoupravi, češ, da je to slovenski separatizem.«⁶⁹¹ Hrvaški voditelj se je uprl tudi predlogu zagrebškega velikega župana, da bi mesto Zagreb izločili iz zagrebške oblasti. Poudaril je, da bi takšna odločitev pomenila revizijo ustave in dodal, »da hoče vlada vso našo zakonodajo postaviti z običajnimi amandmani na glavo.« Ostro je kritiziral »nekonsekventno politiko g. dr. Korošca, ki je v Sloveniji avtonomist, v Beogradu pa najhujši centralist.«⁶⁹²

Vladna večina je proračun in finančni zakon v predlagani obliki sprejela,⁶⁹³ z njim pa je bilo ugodno rešenih tudi več zahtev, ki so jih oblikovali na sejah ljubljanske in mariborske oblastne skupščine.⁶⁹⁴ Za razširitev njunih uredbodajnih pristojnosti je bil odločilnega pomena 362. člen. Za razliko od predloga o splošnem pooblastilu za spreminjanje stare avstrijske zakonodaje ter povojnih naredb glede samouprave je bilo v novem finančnem zakonu naštetih deset zakonskih aktov, ki sta jih obe oblastni skupščini lahko spreminjali, dopolnjevali in razveljavljali s svojimi uredbami z zakonsko močjo. Med njimi je bila najpomembnejša naredba Narodne vlade za Slovenijo z dne 14. novembra 1918, ki ji pripisujejo celo ustavni značaj.⁶⁹⁵ Tako sta obe slovenski skupščini edini med vsemi dobili uredbodajne pristojnosti ne le glede predvojne deželne zakonodaje, temveč tudi za nekatere pomembne zakonske akte Narodne in Deželne vlade za Slovenijo. Vse navedene ugodnosti je lahko dosegla SLS kot vladna stranka in so pomenile režimsko nagrado za njeno lojalno sodelovanje, medtem ko opozicijska KDK ni mogla izbojevati podobne razširitve pristojnosti oblastnih samouprav na Hrvaškem. SLS je vsekakor bila spretnejša v udejanjanju svojih programskih ciljev kot njena predhodnica v vladni koaliciji HSS, kar je jasno zrcalila tudi ostra Radićeva razprava o novih pridobitvah slovenskih oblastnih samouprav.

⁶⁹¹ Slovenec, št. 68, 22. 3. 1928, Radić napada slovenski oblastni samoupravi.

⁶⁹² Jutro, št. 70, 22. 3. 1928.

⁶⁹³ Slovenec, št. 72, 27. 3. 1928.

⁶⁹⁴ Poslanec Vladimir Pušenjak je v članku Državni proračun (Slovenec, št. 73, 28. 3. 1928) pisal, da je Jugoslovanski klub s svojimi posredovanji med drugim dosegel črtanje členov, ki so ogrožali slovensko univerzo in obstoj nekaterih gimnazij ter oteževali promet z nepremičninami na obmejnih območjih. Finančni minister je na novo dobil pooblastilo, da lahko dovoli za potrebe oblastnih in okrajnih samouprav tudi višje doklade od 25 % (dotlej so bile maksimirane na tej stopnji).

⁶⁹⁵ UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 45, 26. 4. 1928; glej dokument št. 12 v prilogi A.

Marčne seje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine so s svojimi sklepi, uredbami in usmeritvami dale pomemben temelj za nadaljnji razvoj in delovanje oblastnih samouprav. Njihov potek je pokazal enotnost pozicije in opozicije pri oblikovanju konkretnih ukrepov za napredek oblastnih samouprav, kar dokazujeta tudi zahvali predsednikov manjšini za ustvarjalno sodelovanje. V tem pogledu je bila učinkovitejša ljubljanska oblastna skupščina (zlasti na uredbodajnem področju). Mariborska oblastna samouprava je imela veliko problemov zaradi številnih posebnosti posameznih območij mariborske oblasti, v Ljubljani pa so lahko izgrajevali samoupravo na že uveljavljeni tradiciji kranjske deželne avtonomije. Na uredbodajnem področju je bilo posebej pomembno sprejetje prve enotne uredbe v obeh oblastnih skupščinah po posebnem pooblastilu v Finančnem zakonu za leto 1927/28. Politične razmere pa so onemogočale, da bi nekaj načrtovanih enotnih uredb poslanci sprejeli na skupni seji oziroma na »skupščini Slovenije«, kajti že posebna pooblastila slovenskim oblastnim samoupravam so na Hrvaškem sprožila oceno o »državi v državi«. Nenehno zaostrovanje političnih razmer v državi je nato celo vplivalo na prekinitve ustaljene prakse, da sta se obe skupščini sestajali približno istočasno, pa tudi na zavlačevanje njunega sklica. Tako je dr. Leskovar napovedano sejo mariborske oblastne skupščine preložil za skoraj dva meseca, ljubljanska oblastna skupščina pa se je ponovno sestala šele oktobra 1928. V takšnih razmerah sta pglavitne naloge pri udejanjanju oblastne samouprave prevzela oba oblastna odbora.

Burne razprave o aktualnih političnih dogodkih in pomembna uredbodajna dejavnost na sejah mariborske oblastne skupščine julija 1928

Spomladi 1928 so se spopadi med vladno koalicijo in KDK v različnih oblikah nenehno stopnjevali; vrhunec so dosegli s streljanjem v Narodni skupščini 20. junija.⁶⁹⁶ Besedni dvoboji, žalitve in grožnje v njej so krepko presegli parlamentarne običaje medstrankarskega obračunavanja. KDK je poleg tega organizirala še številna protivladna zborovanja; eno od večjih je bilo tudi v Ljubljani.⁶⁹⁷ Glede na težišče političnih bojev v Narodni skupščini se je področje oblastnih samouprav znašlo na obrobju medstrankarskih spopadov, kar pa ne pomeni da bi liberalno časopisje ne napadalo nekaterih aktivnosti ljubljanskega oblastnega odbora, ki naj bi pomenile vrnitev v »dobo najgrše reakcije in partijskega nasilja« iz časa predvojnega kranjskega deželnega zbora. Jutro mu je očitalo, da sprejema v službo le uradnike »najčistejše klerikalne barve«, druge pa premešča in od-

⁶⁹⁶ Podrobneje glej zlasti M. Mikuž, n. d., 368–375; Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata I*, Zagreb 1961, 524–535; J. Pirjevec, n. d., 46–48; B. Petranović, n. d., 174–175.

⁶⁹⁷ Ljubljanskega shoda 18. marca se je udeležilo nad 30 poslancev KDK, govorila pa sta tudi oba njena voditelja. Stjepan Radić je poudaril, da ima KDK nalogo »rešiti državo, a še posebej Slovenijo,« Svetozar Pribičević pa je obtožil dr. Korošca, da je z vstopom v vlado zagrešil »zgodovinski zločin« in da je SLS »poceni prodala narodni interes za majhno provizijo, da sme preganjati svoje nasprotnike v Sloveniji« (Jutro, št. 68, 20. 3. 1928). Slovenec (št. 67, 21. 3. 1928) je o shodu zapisal, da so na njem voditelji KDK »javno izmolili kes nad svojo desetletno centralistično, hegemonistično in antidemokratsko, teroristično in oportunistično politiko ...« Na ta način naj bi celo priznali pravilnost politike SLS od leta 1918!

pušča, če opozarjajo na nasilje. Po mnenju liberalnega časnika odbor pristransko izvaja nadzor nad občinami, saj naj bi bile tiste, v katerih nima večine SLS, »predmet neprestanih šikan«. Kot konkretno »torišče klerikalne korupcije« je bilo omenjeno razdeljevanje pomoči kmetom, ki so bili prizadeti v elementarnih nesrečah.⁶⁹⁸ Dr. Natlačen je vse te očitke zavrnil in poudaril, da ne bodo hodili k Jutru po nasvete »koga naj sprejmemo v službo, v kateri občini naj izvršimo revizijo in kako naj pomagamo tistim, ki so pomoči potrebni.« Glede zaposlovanja je odgovoril, da so upoštevali strokovnost in kot primer objektivnosti navedel prevzem vsega zdravstvenega osebja – tudi tistega iz vrst političnih nasprotnikov. Glede pristranosti pri nadzoru občin je navedel podatek, da je dobil oblastni odbor največ pritožb o njihovem delovanju iz tistih, v katerih imajo večino liberalci, proti razdeljevanju pomoči pa da ni bilo pripomb. V svojem uvodniku je Slovenec na Jutrov »pamflet« odgovoril tudi s protiočitkom o pristranski kadrovske politiki SDS v času njene vladavine. Predčasno upokojitev komisarja za agrarne operacije je utemeljeval z njegovo strankarsko pristranskostjo,⁶⁹⁹ glede razdeljevanja pomoči pa je zapisal, da so ga lahko zaupali le svojim občinskim odborom in združenim organizacijam, ker ga liberalci doslej niso opravljali pravično.⁷⁰⁰ Te odgovore je Jutro označilo kot priznanje očitkov,⁷⁰¹ polemično obračunavanje z navajanjem konkretnih primerov pa se je nato nadaljevalo vso pomlad 1928. Pretežna večina očitkov je bila navedenih za ljubljanski oblastni odbor; pri uveljavitvi strankarskih kriterijev za sprejemanje samoupravnih uslužbencev (razen za zdravstvo) se je omenjal tudi mariborski oblastni odbor.⁷⁰² Sicer pa sta oba oblastna odbora med zasedanji skupščine intenzivno izvajala zlasti dejavnosti, ki so bile finančno določene s proračunoma in programoma, pri čemer sta imela možnost za dodeljevanje gmotnih podpor akcijam in društvom po svoji presoji pri postavkah, v katerih je bila le okvirno določena namembnost.

Prav v času, ko naj bi se po napovedih konec maja sešla mariborska oblastna skupščina, je opozicija sprožila val demonstracij proti Nettunskim konvencijam, ki jih je Narodni skupščini predložila v ratifikacijo vlada. Ker so ti sporazumi med Kraljevino SHS in Kraljevino Italijo prinašali koristi le fašistični sosed, v ničemer pa niso urejali tudi hudo poslabšanega položaja slovenske in hrvaške manjšine v Julijski krajini, so vzbudili širok

⁶⁹⁸ Jutro, št. 93, 20. 4. 1928. Kot pomoč kmetom na območjih, ki so bila prizadeta zaradi elementarnih nezgod, so razdeljevali koruzo, kupljeno iz sredstev državne pomoči v znesku 200.000 din. To ugodnost je izposloval nekdanji minister dr. Gosar. Ker pa so bila ta sredstva premajhna, je tudi oblastni odbor dodal za takšno pomoč 150.000 din.

⁶⁹⁹ Proti predčasni upokojitvi agronoma in pravnika dr. Frana Spiller-Muysa je oblastni odbor dobil več pritožb (tudi od Kmetijske družbe za Slovenijo) z utemeljitvijo, da je pri izvajanju agrarnih operacij uspešno delal za razvoj slovenskega kmetijstva (dopis z dne 20. 6. 1928 v fasc. 8, spis št. 3715, fond 92 v ARS). Slovenec (št. 60, 12. 3. 1929) je moral kasneje objaviti, da je bil pri svojem poslovanju nepristranski in da ni bil eksponent režima SDS, kot mu je očital.

⁷⁰⁰ Slovenec, št. 93, 22. 4. 1928.

⁷⁰¹ Jutro, št. 96, 24. 4. 1928, Klerikalci se branijo, a vse priznavajo; glede nastavljanja uradništva je liberalni časnik dr. Natlačen odgovoril, »da je strokovna sposobnost po čudnem naključju specialno klerikalna lastnost«, da pa si oblastni odbor pri zdravnikih pač ni mogel privoščiti strankarskega kriterija.

⁷⁰² Jutro, št. 99, 27. 4. 1928; Klerikalne persekucije.

odpor. V Beogradu sta v nastopu policije proti demonstrantom padla dva študenta, do spopadov med študenti in policijo pa je prišlo tudi v Ljubljani.⁷⁰³ KDK je zaradi tega vložila parlamentarno obtožbo proti notranjemu ministru dr. Korošču, ki se je znašel v neprijetnem položaju.⁷⁰⁴ V Narodni skupščini je po obstrukciji in kaznovanju opozicijskih poslancev, po fizičnih obračunavanjih in ustvarjanju psihološkega vzdušja za ubijanje na seji 20. junija prišlo do streljanja. Zagovornik skrajnih velikosrbskih stališč Puniša Račić (NRS) je imel pri sebi revolver in ga je upiril v poslance KDK. Dva hrvaška poslanca sta bila ubita, Stjepan Radić pa smrtno ranjen. Temu zločinu, »ki je bil brez primera v tedanjem evropskem parlamentarnem življenju,«⁷⁰⁵ je sledil odhod poslancev KDK iz Narodne skupščine. Prišlo je do množičnih protirežimskih demonstracij na Hrvaškem, v spopadih s policijo pa so padle nove žrtve. Vukičevićeva vlada je odstopila. »Skupščinski atentat je dokončno zapečatil usodo parlamentarizma v Kraljevini SHS, odprl je vrata za njegovo ukinitve in proglasitev absolutizma« kralja Aleksandra. Ob tem so se začeli širiti glasovi, da je prav monarh skupaj z zaupniki vpleten vanj, sumi pa so zadevali tudi notranjega ministra dr. Korošca.⁷⁰⁶ Teh sumničenj ni mogoče dokazati, dejstvo pa je, »da je bil kralj zainteresiran za nek dramatičen dogodek, ki bi opravičil njegove brezdvomne namere za uvedbo osebne oblasti in ukinitve parlamentarizma.«⁷⁰⁷ Prav tako je dejstvo, da je bil dr. Korošec na čelu resorja, ki je bil odgovoren za varnost in za ravnanje policije v protirežimskih demonstracijah.

V obtoževanju dr. Korošca je šlo najdlje Jutro, ki ga je v karikaturi prikazalo oblečenega v okrvavljeno duhovniško obleko s policijskim pendrekom in žandarsko kapo.⁷⁰⁸ Z njo je napravil liberalni tabor hudo moralno in politično napako, ki jo je SLS okarakterizirala kot »infamijo«, kot »podlost, kakršne tisk v Sloveniji še ni zagrešil,« kot »najtemnejši zgled barbarskega obračunavanja v javnem življenju« in kot »zločin nad dostojanstvenostjo slovenske javnosti«. Svoje politične nasprotnike je katoliški list spomnil na orjunaško divjanje leta 1924 in poudaril, da so privrženci SLS ob krvoprelitju v Beogradu »takoj in brez pridržkov obsodili umor in morilca ...«⁷⁰⁹ Neprimerna karikatura je omogočila SLS, da je iz neprijetnega političnega položaja prešla v protinapad; dala ji je priložnost, da je upravičeno ogorčenje zaradi zločina v Narodni skupščini, ki je bilo veliko tudi v katoliškem taboru, kanalizirala »v popolnoma druge – za stranko – manj nevarne

⁷⁰³ Slavko Kremenšek, Slovensko študentovsko gibanje 1919–1941, Ljubljana 1972, 80–81.

⁷⁰⁴ Dr. Korošec naj bi moral braniti ratifikacijo Nettunskih konvencij predvsem zato, da bi dosegel združitev Slovenije v posebno avtonomno oblast z večjimi samoupravnimi pristojnostmi od drugih pokrajin (Momčilo Zečević, Neki pogledi u Srbiji na političku delatnost dr. Antona Korošca 1918–1940, Prispevki XXXI, 1991, 68).

⁷⁰⁵ Jurij Perovšek, Strelji v narodni skupščini, Slovenska kronika, 331.

⁷⁰⁶ Šef kabineta dr. Korošca je v svojih spominih nanj zapisal, da je notranji minister na predvečer atentata sprejel Punišo Račića na daljši razgovor in da mu je po njem izjavil: »Nesreča bo.« (Stanko Majcen, Moji spomini na dr. Antona Korošca, Zbrana dela. Četrta knjiga, Ljubljana 1996, 337.)

⁷⁰⁷ B. Petranović, n. d., 175.

⁷⁰⁸ Jutro, št. 156, 6. 7. 1928; pod karikaturu, na kateri je bila tudi glava s trnjem kronanega Kristusa, je bil podnapis: »Sin božji je trpel za druge in krvavel pod trnjevo krono. To je bilo v Judeji. V Jugoslaviji pa drugi trpe zaradi namestnika božjega, ki krvavi od policijskega pendreka«.

⁷⁰⁹ Slovenec, št. 152, 7. 7. 1928.

vode«. Padali so celo očitki o liberalnem zlorabljanju vere.⁷¹⁰ Različne oblike protestov proti Jutrovemu dejanju in vsem tistim liberalnim časnikom, ki so se z njim strinjali,⁷¹¹ so dosegle najvišji vzpon z velikim taborom v Žalcu 15. julija. Na njem je glavni govornik dr. Korošec poudaril, da bo slovenski narod ohranil ljubezen do vere, narodnosti, države in kralja. Nato sta predsednika mariborske in ljubljanske oblastne skupščine dr. Leskovar in dr. Natlačen prikazala velike narodnopolitične zasluge dr. Korošča in napovedala odločen boj proti »jutrovskemu« časopisju, »ki blati in žali našega voditelja in s tem ves slovenski narod.« Zborovalci so sprejeli slovesno zaobljubo, »da bomo vedno in povsod čuvali ugled slovenskega javnega življenja, da se bomo borili z vsemi silami za čistost slovenskih političnih razmer in da bomo svojo borbo usmerili radi tega v cilj, da se uniči »Jutro« in njemu sorodno časopisje. V tej borbi, ki jo istovetimo z borbo proti sovražnikom slovenskega naroda in naše države, bomo verno sledili navodilom svojim voditeljev.«⁷¹²

Medtem sta ljubljanski in mariborski oblastni odbor že sprejela konkretne ukrepe proti Jutru, da izrazita »svojo ogorčeno in najodločnejšo obsodbo« nad sramotivijo dr. Korošča z »ostudno sliko«. Sklenila sta, da se Jutro odstrani iz vseh oblastnih uradov in ustanov ter da se prekine objavljane njihovih razglasov v njem. Mariborski oblastni odbor je tudi posebej prepovedal svojim uslužbencem, da bi prejimali Jutro v uradne prostore ali ga prinašali vanj ter dajali kakršna koli pojasnila njegovim zastopnikom.⁷¹³ V komentarju ukrepov ljubljanskega oblastnega odbora je Jutro uvodoma poudarilo, da se je ta organ z njimi prvič »v javnosti politično eksponiral«. Odbor je dokazal, da se ima za političnega predstavnika ljubljanske oblasti, »s čimer je prekršen /njegov/ zakoniti delokrog«, omejen na ekonomsko-socialno področje. S tem naj bi pokazal, »da hoče ... biti tudi eksekutiva vodstva SLS.« Po ugotovitvi, da se je s karikaturu hotelo opozoriti le na nedružljivost duhovniškega poklica s funkcijo ministra za notranje zadeve oziroma za policijo, je liberalno glasilo obsodilo nasprotnike, da hočejo »z demagogijo zabrisati krvave madeže z dr. Koroščevega režima«. Ob tem pa je Jutro posebej poudarilo, da ljubljanski oblastni odbor »ni smatral za potrebno«, da se pridruži drugim oblastnim odborom v državi, ki so obsodili zločinski umor poslancev v Narodni skupščini. Tako bi se celo moglo razumeti, da ta organ Račičev zločin odobrava, hkrati pa se zavzema za Korošča, ki je kot minister »formalno in moralno« odgovoren, da kljub opozorilom ni poskrbel za varnost poslancev.⁷¹⁴ Vse te očitke je časnik ponovil ob objavi ukrepov mariborskega oblastnega odbora. Poudaril je, da je šel ta še korak dalje, ker je omejil osebno svobodo svojih uslužbencev s prepovedjo prinašanja Jutra v uradne prostore. Po ugotovitvah liberalnega lista so na Štajerskem začeli tudi z akcijo za zmanjšanje naročnikov Jutra, da bi

⁷¹⁰ M. Mikuž, n. d., 374.

⁷¹¹ Slovenec je kot zagovornika nizkotnega Jutrovega napada na dr. Korošča posebej navedel Slovenski narod in Ponedeljek.

⁷¹² Slovenec, št. 160, 17. 7. 1928, Slovesna zaobljuba slovenskega naroda v Žalcu.

⁷¹³ Zapisnik 73. seje ljubljanskega oblastnega odbora (9. 7.) v fasc. 34, fond 92, in zapisnik 29. seje mariborskega oblastnega odbora 10. 7. 1928 v fasc. 12, fond 93 v ARS.

⁷¹⁴ Jutro, št. 160, 11. 7. 1928, Samoobsodba ljubljanskega oblastnega odbora.

ga tako gospodarsko prizadeli.⁷¹⁵ Ob ostrih polemikah in obtožbah na shodih ter v časopisu glede krivde enega in drugega tabora za represivne ukrepe v času njenega vladanja pa sta »od vsega ropotanja in divjanja ... ostali le dve »obsodbi« oblastnega odbora ljubljanskega in mariborskega«,⁷¹⁶ ki sta imeli tudi posledice za Jutro in sta pomembno vplivali na potek zadnjih sej II. zasedanja obeh oblastnih skupščin.

Že pred začetkom julijskih sej mariborske oblastne skupščine je predsednik Narodnega seljaškega kluba dr. Odič izročil dr. Leskovarju nujni predlog o obsodbi zločina v Narodni skupščini⁷¹⁷ s prošnjo, da mu omogoči njegovo obrazložitev. V prizadevanjih za preprečitev SLS neljubih razprav in zavrnitev liberalnih napadov na oblastni odbor, ker še ni javno obsodil krvoprelitja, je dr. Leskovar takoj po otvoritvi poletnega zasedanja 17. julija pred prehodom na dnevni red predlagal sprejem resolucije z izrazi globokega obžalovanja mrtvih in ranjenih v skupščinskem atentatu: »Mi obsojamo ta zločin, obsojamo po tudi poizkuse, da bi se ta zločin izrabil v poglobitev nasprotstev med Srbi, Hrvati in Slovenci. Želimo, da bi prelita kri vodila k ozdravitvi razmer in utrdila med nami medsebojno spoštovanje in bratsko ljubezen ter slogo, ki je in mora biti temelj in predpogoj za nadaljnji razcvet naše ljube domovine.« V izjavi je povzeta temeljna vsebina Odičevega predloga. Njegovi podpisniki so še posebej poudarili, da z dogodki 20. junija ni bil oskrnjen le jugoslovanski parlament, temveč je bil tudi ponižan ugled države v svetu. Izraženo je bilo pričakovanje, da bo prelita kri vodila k uveljavitvi narodne enakopravnosti. Poslanci so resolucijo soglasno sprejeli, burne opozicijske proteste pa je vzbudila odločitev predsednika, da ne dovoli razprave. Šele po njegovem obsežnem poročilu o delovanju oblastnega odbora je dobil dr. Odič možnost za obrazložitev svojega nujnega predloga. Najprej je izrazil mnenje, da je šele z njim spodbudil predsednika k oblikovanju resolucije. Poudaril je, da je njen soglasni sprejem »naše največje zadoščenje«, ker se je tako javno pokazalo, »da tudi slovenski narod obsoja ta zločin«. Glede na to je odpadlo glasovanje o Odičevem predlogu, kar pa ni prekinilo nadaljnjih političnih spopadov. Napovedovala jih je vložitev predloga vseh opozicijskih poslancev o obtožbi oblastnega odbora zaradi kršitve zakona s sprejetjem bojkotnih ukrepov proti Jutru.⁷¹⁸

Na naslednji seji so poslanci vseh opozicijskih strank obnovili svoj predlog z zahtevo, da se mu prizna nujnost oziroma prednostno obravnavo. V njem so predlagatelji s prvopodpisanim dr. Baričevičem oblastnemu odboru odrekli pravico do sprejemanja »strankarsko-političnih sklepov« v imenu vsega prebivalstva mariborske oblasti, kar so utemeljevali z velikim številom glasov tudi za opozicijske stranke na oblastnih volitvah. Posebej so ob ukinitvi oglaševanja v Jutru opozorili, da razglasi oblastnega odbora ne morejo biti namenjeni le volilcem SLS, temveč vsemu prebivalstvu, saj se v časopisu ne objavljajo

⁷¹⁵ Jutro, št. 162, 13. 7. 1928.

⁷¹⁶ Jutro, št. 164, 15. 7. 1928.

⁷¹⁷ Nujni predlog dr. A. Odiča, ki ga je podpisal tudi V. Mödemdorfer, je v fasc. 1, spis št. 11105/28, fond 93 v ARS.

⁷¹⁸ Stenografski zapisnik 11. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 17. 7. 1928 v fasc. 10, fond 93 v ARS; Jutro (št. 166, 18. 7. 1928) je objavilo celotno besedilo opozicijskega poslanskega predloga in je nato kot prizadeti časnik podrobno spremljalo nadaljnje razprave o obtožbi oblastnega odbora.

Oblastni skupščini
Mariborske oblasti

Maribor.

Podpisani poslanci stavimo
n u j n i p r e d l o g,
da Oblasna skupščina sklene :

Oblasna skupščina Mariborske oblasti obsoja teški zločin,
ki se je zgodil dne 20. junija 1928 v Narodni skupščini, in globoko
obžaluje mrtve in ranjene žrtve tega zločina. Dogodek nima primere
v zgodovini parlamentarizma in je globoko razburil in razžalostil
vse plasti našega naroda. Uskrunjen ni le naš parlament, ponižan
je tudi ugled naše države v svetu. Želimo, da bi prelita kri
vodila^k ozdravljenju razmer, da bi isklesala pot pravici, poštenju
in enakopravnosti in da bi ne poglobila nasprotstev med Slovenci,
Hrvati in Srbi, pač pa jih zapeljala na pot medsebojnega spoštovanja,
ljubezni, bratstva in enakosti.

Maribor, dne 17. junija 1928

Leubauer
Yvon Kuhn
Frank Glodov
Antut Odus
Kudreflon
Dr. J. J. J.
Mijo Dizgah
Justin Kolari
St. Verndorf
Dr. J. J. J.
Dr. J. J. J.

OBlastni skupščini MARIBORSKE OBLASTI
v MARIBORU
DŠLO 17.VII.1928
DŠLO 10.9.32

Kraljevina Srbija, Hrvatov in Slovencev
Oblasna skupščina v Mariboru
Dne 17. 6. 1928
138
pril.
Dr. J. J. J.

le z davščinami privržencev te stranke. Po analizi zakonodaje o oblastni samoupravi so ugotovili, da jo je oblastni odbor z obrambo dr. Korošca in SLS »eklatantno kršil« ter s sklepi »prekoračil svoj delokrog«. Hkrati z zahtevo, da oblastna skupščina obtoži oblastni odbor za nezakonito delovanje, sta Narodni seljački klub in klub SDS obvestila predsedstvo, da sta se združila v enoten klub KDK.⁷¹⁹ To poslansko povezavo in branje nujnega predloga so spremljali medklici poslancev, ki jih je predsednik poskušal pomiriti s prošnjo, naj s tonom razprave varujejo ugled skupščine.

Zaman so bila Leskovarjeva prizadevanja, da bi poslanec Möderndorfer svojega predloga z zahtevo, da se spremeni Zakon o oblastni in sreski samoupravi tako, da se bosta ljubljanska in mariborska oblast združili, da dobijo oblastne skupščine namesto uredbodajne zakonodajne pravice in da dobijo oblastni poslanci takšno imuniteto kot poslanci Narodne skupščine, ne uveljavljal kot nujnega. Möderndorfer ga je utemeljeval »s splošno željo in zahtevo prebivalstva, ki sloni na tem, da posebno v današnjem času ne more centralizacija zadovoljiti gospodarske in kulturne potrebe slovenskega ljudstva.« V ustni obrazložitvi je Möderndorfer še poudaril, da sedanja samouprava »ni nobena samouprava«, da so imeli deželni zbori pomembne zakonodajne pristojnosti, da je treba končati s cepljenjem slovenskih moči in da mora oblastna skupščina priznati upravičenost njegovega predloga, kajti poslanci niso prišli vanjo, »da bi govorili prazne fraze o avtonomiji«, ampak zato, ker hočejo »nekaj doseči«. Ob tem je še pripomnil, da so poslanci SLS tako »sami čutili skozi sedem let«. Tudi Möderndorferjev predlog je imel politične razsežnosti, saj naj bi pokazal nemoč vladne SLS pri uveljavljanju temeljnih slovenskih avtonomističnih ciljev. Skupščinska večina mu je odrekla nujnost, češ da take problematike »ni mogoče kar tako na kratko razpravljati«.⁷²⁰

Glede na soglasni sklep skupščine bi moral uredbodajni odsek obtožnico proti oblastnemu odboru obravnavati prednostno. Toda njegov predsednik dr. Ogrizek je poskušal na seji pregovoriti poslance KDK, naj ne vztrajajo na njeni takojšnji obravnavi, ker da ima odsek na dnevnem redu številne pomembne uredbe. Dr. B. Schaubach je hrvaške poslance spraševal, zakaj se tako zavzemajo za obrambo Jutra, ko pa je »to slovenska zadeva in vprašanje slovenske morale ...« Predstavniki KDK so mu odgovorili, da je pglavitni problem sprejetje strankarsko-političnih sklepov oblastnega odbora; temu organu so odrekli pravico, da jih uveljavlja v imenu hrvaškega prebivalstva mariborske oblasti. Na seji je prišlo do burnih reakcij poslancev SLS, »s katerimi so hoteli maskirati svoj strah« pred političnim obračunavanjem oziroma ga poskušali odložiti. Ker je tudi dr. Mühleisen menil, da mora odsek spoštovati izglasovano nujnost predloga, je predsednik njegovo sejo prekinil.⁷²¹ Šele za popoldansko plenarno sejo 19. julija pa je končno uspel pripraviti poročilo, sprejeto z večino glasov.⁷²²

⁷¹⁹ Nujni predlog dr. J. Baričeviča in tovarišev ter dopis o združitvi v klub KDK sta v fasc. 1, spisa št. 11105 in 11031/28, fond 93 v ARS.

⁷²⁰ Stenografski zapisnik 12. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 18. 7. 1928, prav tam.

⁷²¹ Jutro, št. 167, 19. 7. 1928, Klerikalni poraz v mariborski oblastni skupščini.

⁷²² Stenografski zapisnik 14. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 19. 7. 1928, prav tam. Zapisnik te seje v celoti objavljamo kot dokument št. 13 v prilogi A, čeprav nam daje le omiljeno podobo političnega spopada med skupščinsko večino in opozicijo (vsa njegova ostrina se vidi iz stenograma).

Na njej so poslanci večine in opozicije svoja nasprotna stališča podrobno obrazložili. Uvodoma je referent uredbodajnega odseka dr. B. Schaubach zavrnil obtožbo s pravnega vidika. Poudaril je, da je oblastni odbor moral nastopiti proti žalitvam dr. Korošca kot voditelja slovenskega naroda, njegovi ukrepi pa imajo zgolj administrativni značaj. Dr. Leskovar je upravičenost ukrepov odbora utemeljeval ne le z dejstvom, da je bil prizadet narodni ponos, temveč tudi verski čut slovenskega naroda. S svojim ukrepanjem si je ta organ dal »duška za zločin« nad dr. Korošcem, ki bo »ostal velik v zgodovini ...« Nasprotno pa je dr. Baričević v imenu kluba KDK bojkotne sklepe označil kot pravno nevzdržne; njihova utemeljenost se poskuša »prevaliti« na politično področje, na »nacionalen ponos in nacionalen moment«. Nadaljnji razpravljalci so drug drugega obtoževali za vnašanje politike v oblastno skupščino, ki bi se morala posvetiti le svojim zakonsko določenim nalogam. Predstavniki večine so zlasti poudarjali, da so hkrati z obsodbo krvoprelitja v Narodni skupščini oblastni poslanci dolžni storiti enako tudi glede zločinskega obtoževanja dr. Korošca. Zaradi napadov nanj kot notranjega ministra so opoziciji osvežili Pribičevićeve metode pri vodenju tega resorja, s katerimi je prizadel zlasti svoje sedanje hrvaške zaveznike v KDK. Socialiste so govorniki iz vrst SLS spomnili, da je v času orjunaškega uboja rudarja Franca Fakina ob prvojunjskem spopadu leta 1924 v Trbovljah vladal Pašić-Pribičevićev režim. Opozicijski poslanci pa so predvsem poudarjali, da je oblastni odbor prekoračil svoje pristojnosti in izražali začudenje, da je državna oblast njegove sklepe političnega značaja »tolerirala«. Kritizirali so politično delovanje duhovščine, dr. Korošču pa so tudi očitali, da v sporu med Srbi in Hrvati ni ostal nevtralen. Večina je razpravo prekinila z izglasovanjem sklepa o njenem končanju in prehodu na nadaljnji dnevni red.

Vse govore so poslanci prekinjali s protesti, z medsebojnimi žalitvami in obtožbami, potek se je pa bil podoben ravnanju manjšine in večine v Narodni skupščini. Dr. Ogrizek je v sklepnem govoru o utemeljenosti zavrnitve obtožbe posebej očitil opoziciji, da prenaša v oblastno skupščino »iste manire, kakor jih je uvedla v Beogradu«, in da tako ovira njeno delo. Ob sklepu je večina izglasovala potrditev vseh bojkotnih ukrepov oblastnega odbora proti Jutru ter sprejela vdanostno brzojavko dr. Korošču z izrazi obsodbe pisanja liberalnega časopisja proti njemu. Slovenec je ob tem poudaril, da je bilo tako Jutro obsojeno »pred narodnim sodiščem« ter da so poslanci SDS in HSS doživeli »popolno blamažo«. ⁷²³ Jutro pa je iz razprave poudarilo zlasti ugotovitev, da še pod nobenim notranjim ministrom »ni bilo prelite toliko krvi kot pod dr. Korošcem«. Objavilo je tudi protest dr. Baričevića proti obtožbi, da so poslanci KDK vnesli v mariborsko oblastno skupščino »nemogoče manire«. ⁷²⁴

Poletno zasedanje mariborske oblastne skupščine je bilo sklicano z nalogo, da opravi nujno uredbodajno delo. Na prvi julijski seji so poslanci po sprejetju resolucije o obsodbi krvoprelitja v Narodni skupščini najprej izvolili za novega skupščinskega tajnika Franca Pirmata, ⁷²⁵ nato pa je dr. Leskovar poročal o delovanju oblastnega odbora v zadnjih štirih

⁷²³ Slovenec, št. 163, 20. 7. 1928, Viharna seja mariborske oblastne skupščine.

⁷²⁴ Jutro, št. 168, 20. 7., Zaslužena obsodba klerikalnega hujskanja; št. 169, 21. 7. 1928.

⁷²⁵ Dotedanji tajnik Alojz Neudauer je odstopil kot oblastni poslanec, nadomestil pa ga je Anton Slavič.

mesecih. V omenjenem obdobju je ta organ posvetil posebno pozornost izpopolnitvi posameznih oddelkov oblastnega centralnega urada in premišljeni porabi sredstev proračuna. Občinski oddelek je razen 17 proračunov medjimurskih in prekmurskih občin odobril vse druge proračune ter dosegel, da so bila v njih določena sredstva za vse dejavnosti, za katere so morale skrbeti občine. Za izboljšanje občinske uprave je organiziral strokovne tečaje za župane, in sicer najprej v Prekmurju, kjer je bila njihova usposobljenost najslabša. Uspešno je opravljal svoje naloge tudi zdravstveni oddelek. Finančno stanje bolnic je bilo »od 100 do 150 % boljše od lanskoletnega«, oblastni odbor pa je prevzel tudi plačevanje nižjega osebja. Z višjimi sredstvi za materialne stroške so lahko začele nabavljati najpotrebnejši inventar in izvajati nujna popravila. Oblastni odbor je posvetil veliko pozornost tudi ureditvi okrožne zdravstvene službe, posebej pa je podprl akcijo za zatiranje trahoma. Oddelek za javne gradnje je organiziral začetek številnih cestnih in hidrotehničnih del, ki so bila predvidena s programom za leto 1928. Intenzivno so se nadaljevale tudi gradnje, začete v preteklem letu. Za dobavo gradbenega materiala za oblastne in okrajne ceste je oblastni odbor kupil dva kamnoloma in ustrezno mehanizacijo, okreplil pa je tudi cestarsko službo. Na področju kmetijstva je organiziral kmetijske in gospodinske tečaje ter opravil nakup plemenske živine. Glede na to, da je bil dotok državnih dotacij in lastnih davčnih virov reden, je dr. Leskovar napovedal, da bo oblastni odbor lahko v celoti financiral s proračunom določene dejavnosti. Za njegovo načrtno in uspešno delo pa so potrebni tudi ustrezni pravni temelji. Zato je oblastni odbor pripravil osnutke uredb za temeljna področja svojega delovanja, da bi jih skupščina sprejela na julijskih sejah.⁷²⁶

Poslanci so veliko pozornost posvetili problematiki zdravstvene službe na podeželju.⁷²⁷ Uredba o samoupravi zdravstveni službi v občinah mariborske oblasti izven avtonomnih mest Maribora, Celja in Ptuja je enotno urejala organiziranost in naloge okrožnega in občinskega zdravstva ter določala gnotne in delovne pogoje okrožnih zdravnikov in babic. Namen kategorizacije zdravstvenih okrožij z dodeljevanjem različnih dodatkov je bil izboljšanje zdravstva na območjih, kjer so bili dohodki okrožnih zdravnikov nizki. Zaradi tega v mariborski oblasti kar 20 mest okrožnih zdravnikov ni bilo zasedenih. Oblastni odbor je z uredbo prevzel nadzor tudi nad nastavljanjem občinskih zdravnikov v večjih občinah, ki so jih lahko vzdrževale, medtem ko je bila za manjše občine določena obvezna povezava v zdravstvena okrožja. Zanje je pretežni del finančnih obveznosti prevzela oblastna samouprava. Opozicijski poslanci so zlasti nasprotovali pristojnosti oblastnega odbora, da sam oblikuje zdravstvena okrožja in jih razvršča glede dotacij,⁷²⁸ sicer pa so vsi razpravljalci ugotavljali, da uredba pomeni temelj za izboljšanje zdravstvene službe na podeželju, še posebej v Medjimurju in Prekmurju. Prav tako so menili,

⁷²⁶ Stenografski zapisnik 11. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 17. 7. 1928 v fasc. 10 in zapisnik iste seje s priloženimi osnutki uredb v fasc. 11, fond 93 v ARS.

⁷²⁷ Zdravstvena problematika je bila osrednja točka dnevnega reda 12. seje 18. 7. 1928 (stenografski zapisnik v fasc. 10, fond 93 v ARS).

⁷²⁸ Mariborski oblastni odbor je 15. 11. 1928 s pravilnikom razdelil mariborsko oblast na 72 zdravstvenih okrožij in jih razvrstil v štiri razrede glede na višino doklad za okrožne zdravnike in babice (Samouprava, št. 13, 7. 12. 1928).

da njene določbe vodijo k izboljšanju gmotnega položaja okrožnih zdravnikov in babic. Uredba, ki je podrobneje urejala problematiko podeželske zdravstvene službe kot ljubljanska in so jo poslanci soglasno sprejeli, pa je zanimiva tudi s pravnega vidika, saj so z njo spremenili tudi nekatera zakonska določila, za katere oblastna skupščina ni imela pooblastila osrednjega parlamenta.⁷²⁹

Tudi za uspešno izvajanje javnih gradenj je bilo treba dopolniti organiziranost zaradi različne stare zakonodaje. Zato je oblastni odbor po zgledu ljubljanske oblasti za Koroško, Prekmurje in Medjimurje predlagal ustanovitev okrajnih cestnih odborov, ker na teh območjih ni bilo samoupravnih organov za vzdrževanje in gradnjo okrajnih cest ter za nadzor nad občinskimi cestami, medtem ko naj bi na Štajerskem to nalogo še nadalje opravljali okrajni zastopi.⁷³⁰ Nujnost ustanovitve okrajnih cestnih odborov so priznavali vsi, razprava pa se je hudo spolitizirala, ko je beseda stekla o načinu izvolitve njihovih članov in sestavi njihovih upravnih odborov. Opozicijski poslanci so nasprotovali pristojnosti oblastnega odbora, da v okrajnih cestnih odborih imenuje po tri člane (kar je večina utemeljevala z nujnostjo nadzora nad njimi), prav tako pa so zahtevali izvedbo volitev po proporcionalnem načelu. Menili so tudi, da bi morali biti izvoljeni na splošnih volitvah, ne pa s posrednimi volitvami občinskih odbornikov. Ob tem so očitali večini, da ni sposobna doseči volitev tudi za sreske samouprave, s čimer bi odpadel provizorij z okrajnimi cestnimi odbori. Na te očitke je dr. Leskovar odgovoril, da se za uvedbo sreskih samouprav zavzemata le ljubljanska in mariborska oblast (toda ob pogoju, da dobita nadzor nad njimi), »vse druge pa so proti.«⁷³¹ Na te zaostritve je vplivala načrtovana popoldanska razprava o opozicijskem predlogu za obtožbo oblastnega odbora. Ko pa se je politični spopad končal, je sprejemanje nadaljnjih uredb potekalo v ustvarjalnem vzdušju. Tako je sprejemanje uredbe o volilnem redu za oblastne zastope, ki so jih tedaj sestavljali imenovani gerenti in sosveti, potekalo v znaku medsebojnega popuščanja. Večina je pristala na proporcionalno načelo ter omogočila tudi manjšini zastopstvo v izvršilnem organu okrajnega zastopstva. V tem pogledu je naknadno celo spremenila uredbo o okrajnih cestnih odborih. Klub KDK je ugotovil, da je s tem »oblastna skupščina dokumentirala, da je za gospodarsko delo« in da se »hoče v neki meri depolitizirati.«⁷³²

Ob soglasnem sprejetju omenjene uredbe⁷³³ naj še poudarimo, da sta velika župana mariborske in ljubljanske oblasti prav v tem času izdala skupno uredbo o prenosu »nadzor-

⁷²⁹ Iz osnutka uredbe (priloga k zapisniku 12. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 18. 7. 1928 v fasc. 11, fond 93 v ARS) se vidi, da so z njo poleg štajerskega in koroškega deželnege zakona spremenili tudi predvojni madžarski državni zakon o zdravstveni službi in naredbo Deželne vlade za Slovenijo z dne 29. 4. 1919. Za to v členu 362 Finančnega zakona za leto 1928/29 oblastna samouprava ni imela pooblastila. Uredba je bila objavljena v Samoupravi, št. 10, 11. 9. 1928.

⁷³⁰ Osnutek uredbe je v prilogah k zapisniku 11. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 17. 7. 1928 v fasc. 11, fond 93 v ARS.

⁷³¹ Stenografski zapisnik 13. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 19. 7. 1928 v fasc. 10 in zapisnik iste seje v fasc. 11, fond 93 v ARS.

⁷³² Stenografski zapisnik 16. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 21. 7. 1928 v fasc. 10 in zapisnik iste seje v fasc. 11, fond 93 v ARS.

⁷³³ Uredbi o ustanovitvi okrajnih cestnih odborov in o volitvah okrajnih zastopov in okrajnih odborov sta objavljeni v Samoupravi, št. 9, 1. 9. 1928.

nega in disciplinskega gospostva» nad okrajnimi zastopi na ozemlju bivše Štajerske na obe oblastni samoupravi.⁷³⁴ Njuna uredba je bila posledica dolgotrajnih skupnih prizadevanj mariborskega in ljubljanskega oblastnega odbora, da prevzameta od državnih oblasti nadzor nad okrajnimi zastopi – tudi zato, ker sta si morala z njim razdeliti nekatere pristojnosti nad občinami.⁷³⁵ Velika župana sta menila, da za njune zahteve ni zakonske podlage. Ljubljanski oblastni odbor se je na odločitev velikega župana pritožil na Državni svet,⁷³⁶ mariborski oblastni odbor pa je po prejemu odklonilne odločbe velikega župana zaprosil za mnenje ministrstvo za notranje zadeve. To je dalo, ob sklicevanju na razsodbo Državnega sveta v podobnem primeru, mariborskemu velikemu županu nalogo, da prenese na oblastno samoupravo nadzor nad okrajnimi zastopi.⁷³⁷ Ta odločitev je bila posebej pomembna za razširitev pristojnosti mariborskega oblastnega odbora nad vse štajerske nižje samouprave, medtem ko so v ljubljanski oblasti delovali le trije okrajni zastopi na priključenih štajerskih območjih.

Vsi poslanci mariborske oblastne skupščine so tudi podprli sprejetje uredb o kmetijsko-pospeševalni službi in o ustanovitvi živinorejskega sklada ter o viničarskem redu. S prvo uredbo je bil podrobno določen način neposredne pomoči strokovnjakov za posamezne kmetijske panoge kmetom, z živinorejskim skladom, ki je dotlej deloval pri velikem županu, pa je oblastna samouprava nameravala še povečati sredstva za napredek živinoreje. Obširna in temeljita razprava se je razvila o nujnosti rešitve viničarskega vprašanja »na zakonit način« – z uredbo. Poglavitni pobudnik za njen sprejem je bil tajnik krščansko-socialne Strokovne zveze viničarjev Rozman, ki je poudaril, da je viničarsko vprašanje »iz socialnega in gospodarskega vidika za naše vinorodne kraje zelo aktualno«. Z viničarskim redom naj bodo zagotovljeni viničarjem kot »najvažnejšemu činitelju vinogradništva vsaj minimalne človeške pravice do eksistence.« Po opisu razvoja viničarskega vprašanja je poudaril, da so pogajanja v viničarskem odseku privedla »ne samo do sporazuma med prizadetimi stanovi, ampak tudi med zastopniki vseh strank v naši skupščini.« V viničarskem redu je bilo posebej pomembno določilo, da mora gospodar z obvezno pogodbo zagotoviti viničarju minimalne denarne prejemke in različne naturalne pravice. Z njo se je poskušalo izboljšati izjemno slab položaj okoli 5400 viničarskih družin s 23.000 člani. Ob tem so zlasti socialistični poslanci poudarjali, da so glede obojestranskih pravic in dolžnosti pri iskanju kompromisnih rešitev v večji meri upoštevali koristi delodajalcev. Vsi so menili, da je po številnih povojnih poskusih za zakonsko ureditev tega vprašanja viničarski red prvi korak v smeri zaščite viničarjev, vendar ga bo treba v prihodnje še izboljšati, posebej glede socialnega zavarovanja.⁷³⁸

⁷³⁴ UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 78, 18. 8. 1928).

⁷³⁵ Mariborski oblastni odbor je zahtevo za nadzor nad okrajnimi zastopi poslal velikemu županu 17. 11. 1927, v Ljubljani pa je oblastni odbor sprožil spor o pristojnosti nad okrajnimi zastopi z odobritvijo posojila okrajnemu zastopu v Sevnici 23. 11. 1927 (fasc. 30, spis št. 3392, priloge, fond 92 v ARS).

⁷³⁶ Zapisnik 66. seje ljubljanskega oblastnega odbora 30. 5. 1928 v fasc. 34, fond 92 v ARS.

⁷³⁷ Dopis ministrstva za notranje zadeve – oddelek za Slovenijo (s podpisom dr. Korošca) 7. 7. 1928 velikemu županu v Mariboru (fasc. 30, spis št. 3392, priloga, fond 92 v ARS).

⁷³⁸ Stenografski zapisnik 15. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 20. 7. 1928 v fasc. 10 in zapisnik iste seje v fasc. 11, fond 93 v ARS; vse tri uredbe so objavljene v Samoupravi, št. 9, 1. 9. 1928.

Z enoletno zamudo za ljubljansko oblastno skupščino je tudi mariborska oblastna skupščina sklenila ustanoviti oblastni denarni zavod – potem ko ni bilo mogoče oblikovati skupnega denarnega zavoda.⁷³⁹ Ugotovila je, da je naraščajoči denarni promet oblastne samouprave potrebno urediti preko lastnega denarnega zavoda, in se odločila, da pravilnik za njegovo delovanje v celoti prevzame po ljubljanskem zgledu. Oblastni odbor je pooblastila, da se sporazume z Južnoštajersko hranilnico v Celju o njenem preoblikovanju v Oblastno hranilnico mariborske oblasti. Potem ko je večina pristala »na čisti porporc« pri volitvah upravnega odbora, so tudi vsi opozicijski poslanci glasovali za uredbo, hkrati pa upravičeno kritizirali oblastni odbor zaradi zamude v prizadevanjih za ustanovitev lastnega denarnega zavoda.⁷⁴⁰

Skupščina je zaradi potrebe po temeljitejši preučitvi odložila obravnavo nekaterih uredb, med njimi tistih o ustanovitvi slovenskega izseljeniškega urada ter o socialni varnosti otrok in mladine. Namesto predlagane uredbe o regulaciji Savinje in njenih pritokov na celjskem območju je dala oblastnemu odboru pooblastilo, da z odobrenimi sredstvi takoj organizira nujna regulacijska dela in si za ta namen prizadeva dobiti še dodatne prispevke. Na predlog dr. Mühleisena je podprla akcijo Političnega in gospodarskega društva Nemcev v Sloveniji za brezcarinski izvoz vin iz obmejnega območja v Avstrijo. Poslanci so soglasno podprli tudi predloga finančnega odseka, da oblastni odbor z nakupom večje količine žita za prehrano in setev pomaga prebivalstvu Prekmurja, ki je utrpelo hudo škodo zaradi toče.⁷⁴¹ Prav tako naj se povečajo sredstva za nakup plemenske živine. Odseki za kmetijstvo, socialno-politične zadeve ter za prošnje in pritožbe so obravnavali nad 30 poslanskih predlogov in prošenj, zlasti glede podpore vinogradništvu, izboljšanja veterinarske službe, izvajanja javnih del ter dodeljevanja pomoči brezposelnim in prizadetim v elementarnih nesrečah. Za skoraj vse so predlagali oblastnemu odboru, da jih reši, s čimer so se prav tako strinjali vsi poslanci.

Dr. Leskovar je ob sklepu poletnega zasedanja – šlo je za zadnjo sejo II. zasedanja – ugotovil, da so poslanci sprejeli »lepo število uredb, katere so bile potrebne, da lahko oblastna skupščina in oblastni odbor delo vrši smoterno in sistematično, kar je predpogoj za pravi napredek«. Z redkimi izjemami so pri zahtevnem in obsežnem uredbodajnem delu poslanci pokazali, da se zavedajo svojih dolžnosti. Poudaril pa je tudi, »da je skupščina torišče stvarnega dela, pa ne prostor za politično hujskanje. To načelo bi si morali osvojiti vsi gospodje poslanci.«⁷⁴²

⁷³⁹ Mariborski oblastni odbor je že 17. 8. 1927 predlagal ljubljanskemu oblastnemu odboru, da bi za obe oblasti ustanovili skupni denarni zavod, ki naj bi bil »prvi korak k zedinjeni Sloveniji, ki je in mora ostati naš politični cilj« (fasc. 2, spis št. 476, fond 92 v ARS). Verjetno do udejanjenja tega predloga ni prišlo tudi zaradi težav, ki jih je imel ljubljanski oblastni odbor s prevzemom Kranjske hranilnice.

⁷⁴⁰ Stenografski zapisnik 16. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 21. 7. 1928 v fasc. 10 in zapisnik iste seje v fasc. 11 fond 93 v ARS. Uredba glede pravilnika za oblastni denarni zavod, imenovan »Oblastna hranilnica mariborske oblasti«, je objavljena v Samoupravi, št. 11, 7. 11. 1928.

⁷⁴¹ Ker je oblastni odbor razdeljeval žito na daljše obročno odplačevanje, ne pa kot brezplačno podporo, je prišlo med prekmurskimi kmeti tudi do protestov (Jutro, št. 237, 9. 10. 1928).

⁷⁴² Stenografski zapisnik 16. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 21. 7. 1928 v fasc. 10 in zapisnik iste seje s prilogami osnutkov uredb v fasc. 11, fond 93 v ARS.

Slovenec je posebej navedel, da je predsednik v svojih sklepnih besedah obsodil »vse ti ste, ki so se udeleževali sej, ko je bilo treba razgrajati,« odsotni pa so bili pri pomembnem uredbodajnem delu.⁷⁴³ Jutro pa je predvsem poudarilo »miren in stvaren zaključek poletnega zasedanja«. ⁷⁴⁴

Mariborska oblastna skupščina je na julijskih sejah opravila pomembno uredbodajno delo za nadaljnji razvoj zdravstva, javnih del in kmetijstva, z viničarskim redom pa se je lotila urejanja perečega socialnega problema na Štajerskem. Z nekaterimi uredbami je tudi nadoknadila zaostanek za ljubljansko oblastno skupščino, ki je nastal predvsem zaradi raznolike veljavne zakonodaje na posameznih območjih mariborske oblasti, kar je terjalo večje napore pri njenem usklajevanju. Skupščina je tako dala oblastnemu odboru pravne temelje in tudi nove programske usmeritve za nadaljnje delo.

Začetek poletnega zasedanja so zaznamovali ostri medstrankarski spopadi, ki so bili odsev hude politične krize v državi. Ob tem se je pokazalo, da se takšno parlamentarno telo, kot je bila večstrankarska oblastna skupščina, v svojem delovanju ne more izogniti političnim razpravam – čeprav je bilo to z zakoni prepovedano. Širša aktualna dogajanja so na oblastne organe vsekakor močno vplivala. Videti je, da je prav bojazen pred političnimi spopadi vplivala na to, da je bila ljubljanska oblastna skupščina sklicana šele po več kot polletnem premoru. Ponovno pa se je pokazalo, da kljub nasprotnemu stališču do političnih dogajanj glede urejanja konkretnih problemov za razvoj oblastne samouprave med večino in opozicijo skoraj ni bilo razhajanj – razen glede prevelikih pristojnosti oblastnega odbora.

Abstinenca poslancev Kmečko-demokratske koalicije na oktobrskih sejah ljubljanske oblastne skupščine in njena nadaljnja uredbodajna dejavnost

Od konca julija 1928, ko je kralj Aleksander zaupal vodenje jugoslovanske vlade, sestavljene iz dotedanje koalicije, dr. Korošcu (bil je prvi nesrbski politik na položaju ministrskega predsednika), pa do oktobrskih sej ljubljanske oblastne skupščine se je politična kriza v državi še poglobljala in dobivala nove razsežnosti.⁷⁴⁵ Ob navdušenju v katoliškem taboru nad vlado slovenskega premiera, ki naj bi prispevala k nujni umiritvi razmer v državi,⁷⁴⁶ je SDS skrajno kritično in obtožujoče ugotavljala, da dr. Korošcu te visoke funkcije ni omogočila »nobena pozitivna smer v državni politiki, marveč taktična poteza hegemonistične klike, da na čelu vlade, ki ima voditi ostro borbo s Hrvatsvom, ne stoji Srbijanec, ampak prečan, Slovenec, katoliški duhovnik ...«⁷⁴⁷ S tem sta SLS in njen na-

⁷⁴³ Slovenec, št. 165, 22. 7. 1928; iz zapisnika se vidi, da se nekaj opozicijskih poslancev po političnem spopadu 18. 7. nadaljnjih sej ni udeleževalo, med njimi tudi dr. Baričević in dr. Odič.

⁷⁴⁴ Jutro, št. 170, 22. 7. 1928.

⁷⁴⁵ M. Mikuž, n. d., 375–378.

⁷⁴⁶ Slovenec, št. 170, 28. 7. 1928.

⁷⁴⁷ Jutro, št. 174, 27. 7. 1928; Jurij Perovšek, Slovenec na čelu jugoslovanske vlade, Slovenska kronika, 332.

čelnik osebno prevzela še večjo odgovornost za stopnjevanje nasprotij med Beogradom in Zagrebom, posebej pa tudi za razmere v Sloveniji. Novo zaostritev je predstavljal sklep vodstva KDK, da okrnjena Narodna skupščina, ki je začela zasedati v prvih dneh avgusta, »ni pooblaščen sprejemati sklepov za vso državo«. Vse njene sklepe je proglasilo »za ničeve in neobvezne za prebivalstvo prečanskih krajev,« posebej za hrvaški narod.⁷⁴⁸ Nadaljnje poslabšanje razmer v državi je sledilo smrti Stjepana Radića 8. avgusta. Hrvaški vodja je umrl za posledicami ran, ki jih je dobil v skupščinskem atentatu. Prišlo je do množičnih protirežimskih nastopov na Hrvaškem, vodstvo KDK oziroma HSS – na čelu z novim predsednikom dr. Vladkom Mačkom – pa je na pogrebu odklonilo udeležbo »vlade in strank, ki sodelujejo v okrvavljenem parlamentu.«⁷⁴⁹ HSS je nato hrvaško vprašanje internacionalizirala pred Interparlamentarno unijo, vodstvo KDK pa je prav na seji v Ljubljani odreklo »diskvalificirani« Narodni skupščini pravico, da bi njeni zastopniki predstavljali parlament Kraljevine SHS v tem mednarodnem forumu.⁷⁵⁰ Predsednik vlade dr. Korošec je takšno ravnanje KDK ocenil kot načrtno kampanjo »proti državi kot celoti«; opozicijo je obtožil težnje po zmanjšanju avtoritete Kraljevine SHS v tujini, kar »ne more ostati brez zakonskih posledic.«⁷⁵¹ Nato je izvršni odbor KDK vladni delegaciji odrekel tudi »moralično in politično kvalifikacijo«, da zastopa državo pred Društvom narodov,⁷⁵² protirežimski boj pa končno zaostрил še s sklepom »o družabnem bojkotu predstavnikov vlade in vladnih strank.«⁷⁵³ Po oceni Slovenca je ta odločitev pokazala, da hoče KDK »uporabiti vsa, tudi nezakonita sredstva.«⁷⁵⁴ Ob tem je na poglavito zahtevo KDK o reviziji ustave odgovoril, da bo ta cilj lahko dosegla le v sporazumu z Beogradom, kajti tudi če bi vse prečanske stranke nastopile enotno, ne bi v Narodni skupščini zbrale tripetinske večine, potrebne za spremembo ustave.⁷⁵⁵

Prav na dan razglasitve bojkota se je v Beogradu mudil dr. Natlačen, ki je na ministrstvih posredoval za ureditev gospodarskih in drugih zadev ljubljanske oblasti, o delu ljubljanskega oblastnega odbora pa je poročal tudi dr. Korošču. V razmerah, ko je slovenski liberalni tabor stopnjeval napade na SLS in na njenega načelnika – tudi z razkrivanjem notranjih nasprotij v njej zaradi »visoke« politike v Beogradu⁷⁵⁶ –, je dr. Natlačen ob koncu iztekajočega se obdobja II. zasedanja sklical za 22. oktober sejo oblastne skupščine. Že potek zadnjih sej mariborske oblastne skupščine pa je obetal politični spopad v Ljubljani. Dr. Natlačen ga je na začetku seje preprečil s tem, da ni v skladu s poslovnikom skupščine najprej poročal o prispelih predlogih, med katerimi je bila tudi resolucija vseh

⁷⁴⁸ Jutro, št. 179, 2. 8. 1928, Za prerojeno državo enakosti in svobode! Zgodovinsko važna deklaracija posl. kluba Kmečko-demokratske koalicije.

⁷⁴⁹ Jutro, št. 186, 10. 8. 1928.

⁷⁵⁰ Jutro, št. 198, 24. 8. 1928; Slovenec (št. 192, 24. 8. 1928) je sklep KDK ocenil kot »veleizdajo«.

⁷⁵¹ Slovenec, št. 190, 22. 8. 1928.

⁷⁵² Jutro, št. 209, 6. 9. 1928.

⁷⁵³ Jutro, št. 222, 21. 9. 1928, Poostritev borbe proti hegemonističnemu režimu.

⁷⁵⁴ Slovenec, št. 216, 21. 9. 1928.

⁷⁵⁵ Slovenec, št. 235, 13. 10. 1928, Brez sporazuma ne gre.

⁷⁵⁶ Jutro, št. 233, 4. 10. 1928.

opozicijskih poslancev o obsodbi krvoprelitja v Narodni skupščini, temveč se je kljub protestu njihovega predstavnika odločil, da bo najprej podal predsedstveno poročilo.

Uvodoma je seznanil poslance, da je bila z zakonom z dne 20. maja 1928 izločen iz ljubljanske oblasti okraj Kastav, ki je bil priključen k primorsko-krajiški oblasti s sedežem v Karlovcu. Tako je tudi poslanec Anton Širola postal član njene skupščine.⁷⁵⁷ Tako je bila izpolnjena volja tamkajšnjega prebivalstva,⁷⁵⁸ na drugi strani pa tudi želja, da bi ljubljanska oblast obsegala le slovenska območja. Ob pogostnem navajanju dveh slovenskih samouprav je torej od spomladi 1928 ta oznaka v celoti ustrezna za ljubljansko oblastno samoupravo, za mariborsko pa glede na vključeno Medjimurje le delno.

Dr. Natlačen je v začetku svojega poročila o delovanju oblastnega odbora od zadnje skupščinske seje dalje ugotovil, da je sedem mesecev »za še mlado našo oblastno samoupravo dolgo razdobje«. K temu je treba dodati, da bi bil v drugačnih političnih razmerah normalen vmesni sklic skupščine. Intenzivnost delovanja oblastnega odbora pri reševanju tekočih zadev, izvajanju proračuna in organizaciji samoupravne administracije je ponazoril s podatki, da je imel ta organ nad 50 sej in da je opravil veliko nalog na vseh delovnih področjih. Za njihovo še uspešnejše izvajanje je pripravil za tekoče skupščinsko zasedanje nekaj novih uredb.

Občinski oddelek je uspel pregledati in potrditi skoraj vse občinske proračune,⁷⁵⁹ začel je izvajati nadzor tudi nad gospodarjenjem podobčin (vasi), vzpostavil je evidenco nad občinskimi zastopi in davčnimi obremenitvami v posameznih občinah ter organiziral strokovno usposabljanje županov in tajnikov. Ob tem je ugotovil, da bo treba občinam s skromnimi lastnimi dohodki za izvajanje nalog pri podpiranju socialno ogroženih solidarnostno pomagati preko okrajnih blagajn in je zato pripravil predlog posebne uredbe. Oblastni odbor je po preučitvi gospodarskega položaja občin ugotovil, da mora siromanišnim pomagati zlasti pri gradnjah in adaptacijah šolskih poslopij ter tako preprečiti obremenitev prebivalstva z »ogromnimi«⁷⁵⁹ davčnimi dokladi. Zato je pretežni del od 1.200.000 dinarjev, ki so bili predvideni za ta namen, že razdelil. Vzporedno z dodeljevanjem podpor nad stotim prostovoljnim gasilskim društvom je oblastni odbor pripravil tudi predlog uredbe o požarnem redu v občinah.

Oblastni odbor je posvečal vsem agrarnim panogam »veliko skrb«. Med njegovimi večjimi akcijami je bila razdelitev nad sto vagonov cementa kmetom za posodobitev hlevov, za ta namen pa namerava dati še okoli 300.000 din. Poljedelstvo je pospeševal tudi preko

⁷⁵⁷ UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 60, 22. 6. 1928.

⁷⁵⁸ Sreski poglavar v Kastavu je z dopisom 2. 4. 1928 obvestil velikega župana ljubljanske oblasti, da je tamkajšnje občinsko zastopstvo z veliko večino sklenilo, naj se Kastavščina pripoji k primorsko-krajiški oblasti (fasc. 29, spis št. 119, fond 92 v ARS).

⁷⁵⁹ Ljubljanski oblastni odbor je z okrožnico 4. 10. 1928 (fasc. 26, spis št. 21717) vsem županstvom poslal podrobna navodila glede sestavljanja občinskih proračunov za leto 1929. V njej je razložil tudi vse možnosti za pobiranje občinskih davščin. Temeljno načelo pri sestavljanju občinskih proračunov naj bo varčnost, posebej pa je občine opozoril, da morajo kljub temu z ustreznimi sredstvi podpirati kulturno-prosvetno dejavnost. Občinskim odborom je priporočil redno spremljanje uradnega glasila Samouprava in ravnanje po navodilih v njem.

ustanavljanja obratov za semensko žito, vinogradništvu je pomagal z nabavo modre galice v vrednosti okoli 600.000 din, kmetijsko šolstvo se je z njegovimi dotacijami in strokovno pomočjo oddelka za kmetijstvo »v mnogih ozirih v kratkem času izboljšalo«, prizadetim v elementarnih nesrečah je namenil 65 vagonov koruze, s 300.000 dinarji pa je podprl kmetijsko združništvo.

Oddelek za javna dela je po prevzemu pristojnosti od državne gradbene direkcije s 1. aprilom 1928 začel upravljati deželne ceste ter nuditi strokovno pomoč pri delih na okrajnih in občinskih cestah. Oblastni odbor je najprej poskrbel za več kot podvojitev cestarskega osebja (po novem je bilo na območju oblasti zaposlenih 400 cestarjev), za ureditev njihovega gmotnega položaja pa je za sprejetje pripravil začasno uredbo. Poleg številnih cestnih del – odpravljene so bile posledice poplav v Kokrški, Poljanski in Selški dolini – je bilo na novo zgrajenih osem večjih mostov, adaptacije pa so bile opravljene na devetih oblastnih poslopih. Oblastni odbor je tudi nakazal tridesetim okrajnim cestnim odborom in okrajnim zastopom 4 milijone dinarjev, kar ob njihovih lastnih dohodkih 17,8 milijonov dinarjev omogoča izvajanje nujnih del na okrajnih cestah.

Tudi gmotni položaj in uprava zdravstvenih in dobrodelnih zavodov se po prehodu pod pristojnost samouprave »hitro izboljšuje«. V njih so izboljšali opremljenost in izvedli že nekaj manjših adaptacij; v tekočem letu bodo lahko sanirali tudi visoke dolgove iz časa državne uprave. Delovanje bolnic,⁷⁶⁰ okrožnih zdravnikov⁷⁶¹ in novoustanovljene Oblastne strežniške šole⁷⁶² je oblastni odbor v skladu s svojimi pooblastili uredil s podrobnimi pravilniki, pripravil pa je tudi predlog uredbe o uvedbi okrožne babiške službe. Oblastnim in zasebnim bolnicam je nakazal okoli 10 milijonov dinarjev za kritje stroškov za bolnike, ki zaradi slabega gmotnega položaja niso zmogli plačevati oskrbnin. Oblastni odbor je izboljšal tudi delovanje ustanov za mladinsko skrbstvo. V okviru socialnega skrbstva se je osredotočil predvsem na podpiranje gradenj hiš z manjšimi stanovanji. Z njegovo finančno pomočjo je v gradnji 65 poslopij v Ljubljani, Trbovljah, Zagorju in Kranju. S 15. majem 1928 je začel delovati Oblastni izseljeniški urad, ki je nudil pomoč nad 1500 izseljencem pri odhodu v Ameriko, posebno pozornost pa je posvetil urejanju katastra slovenskih izseljencev. Med socialnimi akcijami je bila odmevna zlasti dodelitev pomoči gladojočim brezposelnim rudarjem Trboveljske premogokopne družbe.

Tudi finančni oddelek je – tako kot večina drugih oddelkov osrednjega oblastnega urada – začel z rednim delom 1. aprila 1928. Dr. Natlačen je glede dotoka oblastnih dohodkov poročal, da je zadovoljiv, znatno višji od proračunskega načrta pa je bil priliv od doklad k državni trošarini na alkoholne pijače (to je bil najpomembnejši vir oblastnega proračuna). Za finančno poslovanje oblastne samouprave ter drugih samoupravnih korporacij je bil pomemben velik porast denarnih sredstev Kranjske hranilnice od 56 na 77 milijonov dinarjev, s čimer je ta oblastni denarni zavod lahko začel uspešno izpolnjevati svoje kre-

⁷⁶⁰ Samouprava, št. 4, 1. 5. 1928.

⁷⁶¹ Prav tam, št. 8, 20. 8. 1928.

⁷⁶² Prav tam, št. 10, 11. 9. 1928.

ditne naloge.⁷⁶³ Oblastni odbor je poskrbel tudi za nadaljnje izboljšanje delovanja Kranjskih deželnih elektrarn. Samo omrežje glavne elektrarne na Završnici se je po prevzemu lastništva povečalo za 40 %, za petino je naraslo število transformatorskih postaj, s poroštvi za kredite pa je oblastni odbor omogočil obratovanje elektrarne v Žireh. Dr. Natlačen je svoje poročilo sklenil z oceno, da z navedenimi rezultati »oblastni odbor lahko z mirnim srcem stopa pred to skupščino in tudi pred javni sodni stol naroda.«⁷⁶⁴

Dr. Dinko Puc

Inž. Franc Zupančič

Potem ko je posredoval uredbodajnemu odseku v nadaljnjo obravnavo predloge novih uredb, ki naj bi jih skupščina po njegovem poročilu sprejela na nadaljnjih sejah, je predsednik prebral še dve poslanski interpelaciji s socialnega in kmetijskega področja. Nato je opozicijski predlog (oziroma resolucijo) o uboju poslancev v Narodni skupščini poslal v preučevanje odseku za prošnje in pritožbe, pri tem pa poslancev ni seznanil z njegovo celotno vsebino. Takšno ravnanje je opravičeval s trditvijo, da ima politični značaj. Zato je inž. Zupančič, ki je bil poleg dr. Puca in Šitarja med prvimi tremi podpisniki predloga,

⁷⁶³ Slovenec (št. 223, 29. 9. 1928, Radičevski osrednji denarni zavod) je pisal tudi o prizadevanjih zagrebškega oblastnega odbora, da bi vse oblasti, ki so v radičevskih rokah, navezali na oblastno hranilnico v Zagrebu, s čimer bi dobili »za svoje strankarske namene močan denarni zavod«. Z namenom okrepitve gospodarske povezave je predsednik zagrebškega oblastnega odbora Josip Predavec sklical 28. septembra konferenco, ki so se je udeležili delegati desetih oblasti (tudi iz Bosne in Hercegovine), na kateri naj bi izjavil, da slovenskih in vojvodinskih oblasti niso povabili, »ker so njihove gospodarske razmere posebnega značaja in bi ta konferenca dobila preobširen značaj.« Iz tega poročila se vidi, da sta si tako SLS kot HSS prizadevali, da si ustvarita čim boljše finančne temelje za svoje delovanje. Hkrati je opazno dejstvo, da je bil za razvoj oblastnih samouprav največji interes na območjih, kjer je prevladovala avtonomistična usmeritev, tj. na Hrvaškem, v Sloveniji, Bosni in Hercegovini ter v Vojvodini.

⁷⁶⁴ Stenografski zapisnik 9. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 22. 10. 1928 in zapisnik navedene seje s prilogami (poročilo predsedstva, predlogi oblastnega odbora in poslancev) v fasc. 31, fond 92 v ARS.

obtožil predsednika, da je kršil poslovnik.⁷⁶⁵ Po zapisu stenografa je izjavil: »Ker ga ne-
če prebrati, smatramo, da se večina solidarizira z beograjskimi Puniši Račići.« Ta izjava
je zbudila vihano ogorčenje večine; njeni poslanci so vzklikali, da se ne pustijo obdolže-
vati umorov. Opozorili so, da nimajo »Trbovelj na vesti«. Za žalitev so zahtevali kazno-
vanje poslanca Zupančiča. Ta je zanikal izjavo v navedeni obliki; poudaril je, da je govoril
le pogojno. Dejal naj bi: »Če nočete čitati predloga in obžalovati beograjskih dogodkov,
smatram, da se večina solidarizira (strinja) z beograjskimi Puniši Račići.«⁷⁶⁶ Večina je Zu-
pančičev ugovor zavrnila in vztrajala na stališču, da je slišala izjavo tako, kot jo je zabele-
žil stenograf. Po krajši prekinitvi se je večina izglasovala predsednikov predlog o kazno-
vanju Zupančiča z izključitvijo z osmih sej. Ker o kazni predsednik ni dovolil razprave, so
vsi poslanci SDS in SKS zaradi kršitve poslovnika protestno zapustili dvorano.⁷⁶⁷

Ta kratek, a buren politični spopad je široko odmeval. Slovenec je v komentarju o upra-
vičenosti izreka kazni za »nezaslišano žalitev« poudaril, da si SLS prizadeva pridobiti
zaupanje z delom, ki ga je pokazalo tudi poročilo oblastnega odbora, medtem ko opozi-
cija hujska za vsako ceno in poskuša kovati iz obsodbe vrednega »umora Račićevih žrtev
strankarski kapital«. Dodal je, da se mora tudi politični boj »voditi pri nas v dostojni ob-
liki, kakršen je primeren slovesu slovenskega imena,« ter ocenil, da pozitivno delo veči-
ne in hujskanje opozicije ne bosta ostala brez vpliva na slovensko politično življenje. Za
sam predlog je menil, da je njegova vsebina takšna, »da ga nobena resna stranka ni mo-
gla sprejeti.«⁷⁶⁸

Iz objave predloga v opozicijskem časopisju se vidi, da se je razlikoval od podobnega
Odičevega dokumenta, ki je bil predložen mariborski oblastni skupščini. Ostrina obsod-
be »očitno organiziranega« zločina v beograjskem parlamentu je bila večja; zahteva, da
ljubljska oblastna skupščina podpre radikalno rešitev hrvaškega vprašanja »po svo-
bodni Hrvatski v svobodni naši skupni domovini«, pa čisto nova. SLS je kot vladna
stranka seveda ni mogla sprejeti. Jutro je potek seje 22. oktobra okarakteriziralo kot pre-
nos beograjskih metod v Slovenijo in udejanjenje klerikalnega nasilja v ljubljanski ob-
lastni skupščini.⁷⁶⁹ Zupančič je v glasilu SKS poskušal omiliti politični značaj predloga
z ugotovitvijo, da so na Hrvaškem zaradi domnevne podpore večine slovenskega naroda
Beogradu začeli z bojkotom slovenskih trgovcev in obrtnikov. S sprejetjem opozicijske-
ga predloga ne bi zavrnili le vseh domnev glede opredelitve do zločina, temveč bi kori-
stili tudi slovenskemu gospodarstvu. Ob sklepu je poudaril: »Ako mislijo gospodje od
SLS, da se tako čuva ugled slovenskega naroda in se tako varujejo interesi Slovencev,
potem me lahko še večkrat izključijo.«⁷⁷⁰

⁷⁶⁵ Po 22. členu poslovnika je bil predsednik dolžan prebrati celoten predlog le v primeru, da bi tako posebej sklenila skupščina.

⁷⁶⁶ Kmetski list (delno zaplenjen), št. 43 a, 25. 10. 1928.

⁷⁶⁷ O političnem spopadu glej dokument št. 14 v prilogi A; njegov potek je še podrobneje opisal Slove-
nec, št. 243, 23. 10. 1928.

⁷⁶⁸ Slovenec, št. 243, 23. 10. 1928, Delo in hujskarija.

⁷⁶⁹ Jutro, št. 249, 22. 10. 1928, Beograjske metode v Ljubljani.

⁷⁷⁰ Kmetski list, št. 43 a, 25. 10. 1928.

Poslanci KDK so na Zupančičevo izključitev odgovorili s kolektivno abstinenco na sejah oblastne skupščine do izteka njegove kazni. V izjavi opozicije, poslani dr. Natlačenu, so mu očitali, da je izrekel kazen v nasprotju s poslovnikom, ker ni dovolil obrambe obtoženega, in s svojim postopkom odvzel »skupščini možnost ... o zadevi odločati nepristransko, kajti o njem je odločal v zaprti sobi samo Vaš klub ...« Takšno ravnanje »pomeni ponižanje parlamentarizma na nivo diktature enega kluba ...« in odvzem opoziciji »še one skromne pravice, ki bi naj nam bile zajamčene s poslovnikom ...« Opozicija je z odločitvijo za abstinenco protestirala proti nezakonitemu načinu kaznovanja poslanca Zupančiča, ki ga je izvršila skupščinska večina.⁷⁷¹ Takšen protest je z oceno, da je bila Zupančičeva kazen »nekorektno dejanje«, podprla Delavska politika, ki pa je zapisala, da ni povoda za abstinenco tudi socialističnega poslanca. Še zlasti zato ne, ker so na nadaljnjih sejah na dnevnem redu delavska in nameščenska vprašanja.⁷⁷²

Predlog ljubljanskih opozicijskih poslancev je glede na to, da ni imel oznake nujnosti, prišel na dnevni red plenarne seje šele 9. novembra, torej na začetku III. zasedanja. Na njej je referent odseka za prošnje in pritožbe M. Tomazin poudaril, da je oblastni odbor v imenu oblastne skupščine opravil vse »akte pietete« ob smrti Stjepana Radića. Najprej je takoj po njegovi smrti na žalni seji počastil spomin na voditelja hrvaškega naroda, ki je bil tudi predsednik zagrebškega oblastnega odbora. Temu odboru in pokojnikov družini je poslal sožalni brzojavki.⁷⁷³ Tričlanska delegacija pod vodstvom dr. Natlačena se je 12. avgusta skupaj s predstavniki mariborske oblastne skupščine udeležila žalne seje zagrebške oblastne skupščine in nato še pogreba.⁷⁷⁴ Za vse te izraze »patriotskega sočutja« ob Radićevi smrti se mu je zagrebški oblastni odbor tudi pisno zahvalil.⁷⁷⁵ Glede na to, da je oblastni odbor »ukrenil vse, kar je bilo potrebno in primerno«, je odsek resolucijo štel »kot brezpomembno«, ker bi se z njo ukvarjali z že izvršenimi dejstvi. Zato je predlagal prehod na nadaljnji dnevni red. To je večina tudi izglasovala ob burnih protestih opozicije, potem ko predsednik spet ni dovolil razprave. Dr. Puc je takšno ravnanje označil za »svinjarijo« in za ta neparlamentarni izraz dobil opomin. Drugi opozicijski poslanci so vzklikali, da je to »velikanski škandal« in da gre za »strankarsko skupščino«, večinski poslanci pa so jim odgovarjali, da je opozicija hujskaška in da hoče »zganjati demagogijo«. Zaradi hrupnih medsebojnih obračunavanj je moral predsednik sejo za kratek čas prekiniti.⁷⁷⁶ Razprava o aktualni politični problematiki v ljubljanski skupščini je – enako kot razprava v Mariboru – pokazala tedanjo skrajno zaostrenost medstrankarskih odnosov. Medtem ko je v Mariboru skupščinska večina dopustila širšo razpravo, pa je v Ljubljani izrabila široke poslovniške možnosti za skrajno omejitev nastopa opozici-

⁷⁷¹ Jutro, št. 253, 27. 10. 1928, Abstinenca poslancev KDK v ljubljanski oblastni skupščini.

⁷⁷² Delavska politika, št. 87, 31.10.1928.

⁷⁷³ Zapisnik 78. seje ljubljanskega oblastnega odbora 9. 8. 1928 v fasc. 34, fond 92 v ARS; Slovenec, št. 181, 10. 8. 1928.

⁷⁷⁴ Zapisnik, sestavljen na jedanaestoj sjejnici Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti, dne 12. kolovoza 1928, Radićev sabor, 310.

⁷⁷⁵ Dopis zagrebškega oblastnega odbora z dne 17. 8. 1928 v fasc. 7, spis št. 3270, fasc. 92 v ARS.

⁷⁷⁶ Stenografski zapisnik 2. seje III. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 9. 11. 1928 v fasc. 33, fond 92 v ARS.

je. Glede tega in glede opozicijske abstinence je prišlo do posnemanja metod iz Narodne skupščine. Sploh so politične razprave v obeh oblastnih skupščinah zrcalile dogajanja v Narodni skupščini »v malem«, z njimi pa sta udeleževali pomembno, a prepovedano obliko parlamentarnega delovanja.

Opozicija je svoja stališča do uredb in drugih zadev, ki jih je ljubljanska oblastna skupščina obravnavala na zadnjih sejah II. zasedanja po 22. oktobru, oblikovala v svojem časopisu. Ker tudi o poročilu o delovanju oblastnega odbora ni bilo razprave, ga je SDS ocenila v Jutru. Skupščinski večini je očitala, da je s kaznovanjem Zupančiča hotela odvrniti pozornost od oblastnega gospodarstva. Časnik je poudaril, da je opozicija »stvarno izključena od vsakega neposrednega vpogleda« vanj. Predsednik je povečeval davčne sposobnosti oblastnega odbora, saj ima oblastna blagajna dnevno nad 80.000 din dohodkov, kar daleč presega načrtovani priliv. Poročilo je »samohvala klerikalne večine«, da je ogromno sredstev tudi razdelila, kar pa bi bilo treba izvesti prek javnih razpisov. Številke, ki jih je kot dotacije za izvajanje posameznih nalog navedel dr. Natlačen, so sicer točne, toda opozicija nima vpogleda v dokumentacijo oblastnega odbora in oblastnih uradov o nepristranski in pravični razdelitvi. Nekaj konkretnih primerov kaže na protežiranje privržencev SLS. Oblastna samouprava »bi morala paziti, da vsak dinar porabi v korist celokupnosti in da se v javnosti ne izzove vtis, kakor da plačujemo oblastne davke za SLS in ne za vse nas skupaj.« Poročilo oblastnega odbora kaže, da se ljubljanska samouprava ima »za nekako klerikalno ustanovo«. Komentar v Jutru je bil sklenjen z ostro oceno, da je SLS uvedla »po beograjskem vzorcu klerikalni hegemonizem in klerikalni parlamentarizem.«⁷⁷⁷

Nasprotno pa je Slovenec poudaril, da je moral klub SLS kot večinski zastopnik slovenskega naroda pri izglasovanju kazni za »težko kleveto radičevskega poslanca Zupančiča« braniti »dostojanstvo oblastne skupščine«. Za opozicijsko »hujskaško« koncipirano resolucijo je menil, da »z delom oblastne skupščine nima nobene zveze«. Pietetno ravnanje oblastnega odbora ob Radičevi smrti dokumentira »naravnost nasprotno stališče«, kot se mu ga podtika. SLS ne bo nikoli dopustila, da bi se v korporacijah, v katerih odloča, »uveljavile nekvalificirane metode političnega boja«. V oblastnih skupščinah bo »z vsemi sredstvi zatrla ... vsak poskus neparlamentarnega obnašanja.« Z napadi liberalnega časopisja na strankarsko delovanje oblastnega odbora naj bi se zgolj skušalo prikriti »sramotni« nastop opozicije na prvi oktobrski seji. Slovenec je poudaril, da poročilo oblastnega odbora daje »pregled silnega dviga našega javnega gospodarstva« in odseva »veliko delavnost, požrtvovalnost in sposobnost vodstva oblastne samouprave.« Poročilo dr. Natlačena prav tako kaže na skrb odbora »za napredek in kulturo našega naroda«. Vodstvo oblastne samouprave je naredilo več kot vse liberalne vlade v zadnjih sedmih letih skupaj! V dokaz objektivnosti odbora je katoliški list še navedel, da je le-ta dal liberalnim občinam različne podpore in »da menda prav nobene prošnje liberalne občine ni odklonil ...« Način razpravljanja Jutra in Slovenskega naroda o delovanju oblastne samouprave je po mnenju Slovenca obnovitev starih metod »v naši deželni politični borbi.«⁷⁷⁸

⁷⁷⁷ Jutro, št. 251, 25. 10. 1928.

⁷⁷⁸ Slovenec, št. 246, 26. 10. 1928, Da si zapomnijo.

Ob vseh teh očitkih, ki so bili ostri zlasti zaradi političnega spopada na prvi oktobrski seji, naj poudarimo, da je oblastni odbor pretežno večino sredstev namenil za izvajanje nalog na področju zdravstva, javnih del in kmetijstva, ki so koristila vsemu prebivalstvu. Pri podpiranju organizacij in posameznikov je prihajalo tudi do privilegiranja katoliškega tabora.⁷⁷⁹ Upravičena je bila kritika opozicije, da nima nadzora nad delovanjem izvršilnega organa oblastne samouprave in samoupravne administracije.

Poglavitna naloga sej 26. in 27. oktobra je bilo sprejetje novih uredb. V okrnjeni oblastni skupščini je njihovo sprejemanje potekalo brez zapletov, edini kritični razpravljalec pa je bil socialistični poslanec Sitar. Prvi dan so poslanci soglasno sprejeli uredbo o delovnih in gmotnih pogojih oblastnih cestarjev in mostnarjev⁷⁸⁰ ter okrožnih babic.⁷⁸¹ Oblastni odbor je po prevzemu okoli 2750 km cest ugotovil, da bo lahko izboljšal njihovo stanje le s podvojenim številom cestarjev in prepolovitvijo cestnih odsekov, ki naj bi jih vzdrževal posameznik. Poleg tega bi bilo treba njihove prejemke povišati za nad 50 %.⁷⁸² Zato je oblastni odbor že vzporedno z nastavljanjem novih cestarjev sprejel začasno uredbo o novi ureditvi njihovega službenega razmerja⁷⁸³ ter jo v skladu z zakonom predložil skupščini v naknadno odobritev. Odsek za uredbe jo je spremenil zlasti pri določilih o temeljnih plačah in starostni preskrbnini cestarjev (njihove prejemke je delno povišal).⁷⁸⁴ Razpravljalci so izboljšanje položaja cestnega osebja pozdravili kot pomembno socialno dejanje. To pa bo skupaj z njegovo podvojitvijo imelo za posledico izboljšanje stanja cest, kar bo pomembno za celotno gospodarstvo. Na kritične pripombe je Sitar dobil zagotovila oblastnega odbora, da bo tudi za cestarje veljal osemurni delavnik in da bodo deležni vseh ugodnosti delavskega bolniškega zavarovanja. Tega poslanca so tudi pohvalili, da sodeluje v delu skupščine, hkrati pa obtožili poslance KDK, da se ne udeležujejo »eminentno ... gospodarskega in socialnega dela ...« V imenu SDS je Ivan Tavčar ocenil obravnavano uredbo kot neustrezno z vidika gmotnih in delovnih pogojev cestarjev, pri čemer se je skliceval tudi na negativno mnenje krščanskosocialistične Delavske pravice.⁷⁸⁵

Uredba o babicah je bila dopolnilo k ureditvi okrožne zdravstvene službe, njen poglavitni namen pa je bil po besedah oblastnega odbornika dr. Breclja preskrba kvalificirane babiške pomoči »našim najoddaljenejšim siromašnim krajem in našim najbolj siromašnim

⁷⁷⁹ Na 59. seji 18. 4. 1928 je npr. oblastni odbor dal katoliški Zadružni zvezi 150.000 din in Prosvetni zvezi 50.000 din dotacije (zapisnik v fasc. 34, fond 92 v ARS).

⁷⁸⁰ Uredba o službenem razmerju oblastnih cestarjev in mostnarjev, Samouprava, št. 14, 15. 12. 1928.

⁷⁸¹ Uredba o okrožnih babicah v samoupravni službi ljubljanske oblasti, prav tam.

⁷⁸² Oblastni odbor je prevzel vzdrževanje vseh nekdanjih deželnih cest (2453 km) ter državnih in nekaj pomembnejših okrajnih cest (skupaj 2753 km). Po novem naj bi vsak cestar skrbel le za okoli 7 km cest.

⁷⁸³ Zapisnik 67. seje ljubljanskega oblastnega odbora 6. 6. 1928 v fasc. 34, fond 92 v ARS; Samouprava, št. 6, 20. 6. 1928; oblastni odbor je uporabil pravico iz 94. člena Zakona o oblastni in sreski samoupravi, da lahko v nujnih primerih, če skupščina ne zaseda, izdaja začasne uredbe o vseh zadevah (razen o proračunu). Takšne uredbe mora predložiti oblastni skupščini na prvi naslednji seji v odobritev.

⁷⁸⁴ Zapisnik 10. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 26. 10. 1928 (priloga) v fasc. 31, fond 92 v ARS.

⁷⁸⁵ Jutro, št. 252 a, 26. 10. 1928.

slojem.« Okrožne babice naj bi z njo dobile »vsaj neko eksistenco« s sredstvi oblastne samouprave. Ob tem je Breclj poudaril, da odbor že dalj časa plačuje tudi šolanje večine gojenk na novi babiški šoli. Uredbo so – tako kot resolucijo o prednosti kandidatk iz siromašnih krajev pri sprejemanju v to šolo – vsi poslanci podprli kot pomemben socialno-zdravstveni ukrep.⁷⁸⁶

Poglavitna tema skupščinske seje 27. oktobra je bilo urejanje okrajne samouprave in njenih odnosov z oblastnim odborom. Na njej so sprejeli tudi uredbo o požarnem redu in gasilstvu, s katero so poenotili nekdanjo deželno zakonodajo ter v dogovoru z Gasilsko zvezo in drugimi zainteresiranimi organi požarnoobrambne naloge prilagodili novim razmeram.⁷⁸⁷ Najprej so poslanci razpravljali o ukinitvi okrajnih zastopov v okrajih Laško, Sevnica in Brežice, kjer so delovali v skladu s štajersko deželno zakonodajo. Nadomestili naj bi jih z okrajnimi cestnimi odbori, zdravstvenimi okrožji in okrajnimi blagajnami kot samoupravnimi organi, ki so temeljili na zakonodaji kranjske dežele. Poglavitni namen te uredbe je bilo poenotenje okrajne samouprave v celotni ljubljanski oblasti. Poročevalec prof. Jarc je posebej poudaril, da je okrajne zastope potrebno preurediti zaradi kurialnega sistema njihove izvolitve in zaradi prevzema njihovih nadzornih pristojnosti nad občinami od oblastnega odbora. Stara ureditev skratka ne ustreza novim razmeram. Predlagani uredbi je nasprotoval le Sitar, ki je ponovno zahteval, da se v ljubljanski in mariborski oblasti uvede okrajna samouprava v skladu z Zakonom o oblastni in sreski samoupravi, na kar je dobil odgovor, da ta odločitev ni odvisna »od naše zbornice, ampak od centralne vlade.« Nasprotoval je tudi pristojnosti oblastnega odbora, da določi število članov okrajnih cestnih odborov.

Potem ko je oblastna skupščina na novo določila pristojnosti okrajnih cestnih odborov in zdravstvenih okrožij, je bilo glede na nove razmere potrebno z uredbo preosnovati še tretjo ustanovo okrajne samouprave – okrajne blagajne. Poročevalec prof. Jarc je poudaril, da se z ustanavljanjem novih okrajnih blagajn reformira »častitljiva« ustanova iz srede 19. stoletja, ki naj bi po predlogu uredbe izvajala temeljne naloge sreskih samouprav v skladu z zakonom iz leta 1922. Glede na to, da so okrajne blagajne postopoma izgubile vse temeljne pristojnosti, jim jih je uredba določila na novo, in sicer naj bi v vsakem političnem okraju upravljale skupna finančna sredstva in premoženje, skrbale za pospeševanje gospodarstva, podpirale zlasti strokovno šolstvo, ustanovljale skupne socialne ustanove ter opravljale druge dejavnosti, ki zadevajo več občin. Za izpolnjevanje teh nalog so imele okrajne blagajne pravico pobirati posebne doklade k državnim davkom; poleg tega bi morale solidarnostno pomagati siromašnejšim občinam. Z uredbo je veliko pristojnosti nad okrajnimi blagajnami prevzel oblastni odbor, vključno s pravico do potrjevanja njihovih proračunov in do njihovega razpusta. V razpravi so se vsi strinjali, da takšne okrajne blagajne dajejo »možnost posameznim okrajem do velikega razmaha v gospodarskem oziru.« Sitar je ugovarjal pravici oblastnega odbora, da na občni zbor kot najvišji organ okrajnih blagajn delegira tretjino članov, ki imajo enake pravice kot člani, iz-

⁷⁸⁶ Stenografski zapisnik 10. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 26. 10. 1928 v fasc. 31, fond 92 v ARS.

⁷⁸⁷ Uredba o požarno-policijskem redu in gasilstvu v ljubljanski oblasti, izvzemaš mesto Ljubljana, Samouprava, št. 12, 29. 11. 1928.

voljeni s strani občinskih odborov. Z utemeljitvijo, da bo oblastni odbor finančno podpiral šibkejše oblastne blagajne in si mora zato zagotoviti nadzor nad njihovim poslovanjem, je večina odklonila Sitarjev predlog o le posvetovalnem glasu imenovanih članov. Prof. Jarc je že uvodoma poročal, da sta takšnemu določilo na seji uredbodajnega odseka nasprotovala poslanca SDS in SKS, kar kaže, da je opozicija bojkotirala le plenarne seje. Že po odsekovi seji je Jutro pisalo, da je imenovanje »klerikalnih virilistov« v okrajne blagajne skrajno nedemokratsko; pomeni nič manj kot omejevanje avtonomije ter prenašanje »v to ljudsko ustanovo partizanstva največje vrste« zaradi težnje, da v njih uvede moč SLS.⁷⁸⁸ Na te obtožbe je prof. Jarc odgovoril, da je določilo o tretjini imenovanih zastopnikov potrebno zato, da bi mogli občni zbori okrajnih blagajn »redno delovati«, kar bo mogoče le s »trdno in zanesljivo večino«. Pri tem se je skliceval tudi na takšno češko zakonodajo iz leta 1927 o organizaciji politične uprave.⁷⁸⁹ S sprejetjem uredb o ukinitvi okrajnih zastopov in o okrajnih blagajnah naj bi po Jutrovem komentarju oblastna skupščina prekoračila svoj delokrog. Glede na to, da ustava in zakon določata za okrajne samouprave volilno načelo, pomeni imenovanje članov v njihove organe njuno kršitev. Protiustavno naj bi bilo tudi ustanavljanje okrajnih zastopov z uredbo in ne z zakonom. Večino v oblastni skupščini so pri sprejemanju teh uredb, ki pomenijo omejevanje ljudske samouprave, vodili strankarski interesi. Glede na ta dejstva je naloga velikega župana, da razglasitev navedenih uredb zadrži.⁷⁹⁰ Veliki župan pa je obe uredbi objavil v običajnem roku.⁷⁹¹ Ljubljanski oblastni odbor je nato pozval vsa županstva, naj do 15. decembra izvedejo volitve svojih predstavnikov v okrajne blagajne, da bodo te »samoupravne edinice s širokim delokrogom ... do popolne izvedbe zakona o oblastni in sreski samoupravi nadomeščale sreske skupščine in odbore ...«⁷⁹²

Z navedenima uredbama je ljubljanski oblastni odbor sklenil dolgotrajna prizadevanja, da si pridobi nadzorne pristojnosti nad vsemi okrajnimi samoupravami. Pred tem je zaradi odločitve, da odbor prevzame pristojnost potrjevanja proračunov in posojil okrajnim zastopom, prišlo do pravnega, ne tudi političnega spora z ljubljanskim velikim županom. Ta ni hotel razglasiti začasne uredbe oblastnega odbora o tej zadevi. Državni svet je potem razsodil, da spada v delokrog oblastnih samouprav nadzor nad vsemi nižjimi samoupravami⁷⁹³ in veliki župan je zato navedeno uredbo moral razglasiti.⁷⁹⁴ Na ta način si je

⁷⁸⁸ Jutro, št. 253, 27. 10. 1928.

⁷⁸⁹ Stenografski zapisnik 11. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 27. 10. 1928 in zapisnik navedene seje v fasc. 31, fond 92 v ARS.

⁷⁹⁰ Jutro, št. 254, 28. 10. 1928.

⁷⁹¹ Uredbo o okrajnih blagajnah v ljubljanski oblasti, izvzemši glavno mesto Ljubljana in Uredbo o preustroju okrajnih zastopstev in odborov na ozemlju ljubljanske oblasti je veliki župan razglasil v Samoupravi, št. 12, 29. 11. 1928.

⁷⁹² Vsak občinski odbor sta na občnem zboru okrajne blagajne poleg župana zastopala še dva odbornika (Okrožnica ljubljanskega oblastnega odbora 27. 11. 1928 v fasc. 26, spis št. 26316, fond 92 v ARS).

⁷⁹³ Odločba Državnega sveta Kraljevine SHS z dne 23. 6. 1928 v fasc. 30, spis št. 3392, priloga, fond 92 v ARS.

⁷⁹⁴ Uredba o odobravanju proračunov in posojil okrajnim zastopom na ozemlju ljubljanske oblasti, Samouprava št. 7, 20. 7. 1928. Ta uredba je imela začasni značaj in bi jo moral dati oblastni odbor v potrditev prvi naslednji seji skupščine, vendar tega ni storil.

oblastni odbor pridobil večje pristojnosti nad organi okrajne samouprave, kot bi jih imel nad voljenimi sreskimi samoupravami po določilih Zakona o oblastni in sreski samoupravi. Tega se je zavedal in je kot pogoj za konstituiranje sreskih samouprav zahteval njihovo podreditvev oblastnim samoupravam. Prav tako je oblastni odbor menil, da bodo sreske samouprave lahko uspešno opravljale naloge »ljudske samouprave le tedaj, če bi se tudi oblasti poprej teritorialno v znatni meri povečale.« Sodil je, da oblastna samouprava preko obstoječih podrejenih samoupravnih organov izvaja v okrajih naloge »boljše in uspešnejše«, kot pa bi jih sreske samouprave. Njihova uvedba bi bila vrhu vsega povešana z velikimi stroški.⁷⁹⁵ Oblastni odbor se je javno sicer zavzemal za uvedbo zakonsko določenih sreskih samouprav, dejansko za to ni bil zainteresiran, ker je nad okrajnimi samoupravnimi organi postopoma vzpostavil ne le svoj nadzor, temveč je tudi zagotovil prevladujoči vpliv SLS v njih.

Uredbi, ki ju je skupščina sprejela prvi dan, sta oblastnemu odboru omogočali boljše izvajanje nalog na področju javnih gradenj in zdravstva. Za delovanje prostovoljnih gasilskih društev in za opredelitev nalog občin na področju požarne varnosti je bila pomembna še peta sprejeta uredba na oktobrskih sejah. Ta uredbodajna dejavnost pa je potekala v okrnjeni skupščini po političnem spopadu, kar je onemogočalo vsestransko razpravo o zadevni problematiki.

Slavnostna skupna seja ljubljanske oblastne skupščine in mariborskega oblastnega odbora ob desetletnici prevrata ter konec II. zasedanja

Desetletnico prevrata 29. oktobra 1918 sta sklenili ljubljanska in mariborska oblastna skupščina – kot najvišji predstavniški telesi naroda – proslaviti kolikor mogoče slovesno. Ljubljanski odbor je na seji 6. oktobra sklenil, da se bo glede programa za jubilej »osamosvojitve Slovenije« dogovoril z mariborskim oblastnim odborom.⁷⁹⁶ Ob tem se je porodila ideja, da bi obe oblastni skupščini imeli skupno svečano sejo v Celju,⁷⁹⁷ in mariborski oblastni odbor je poslal velikemu županu dopis, naj skliče mariborsko oblastno skupščino na izredno zasedanje 29. oktobra.⁷⁹⁸ O vzrokih, zakaj tudi tega predloga za

⁷⁹⁵ Zapisnik 61. seje ljubljanskega oblastnega odbora 2. 5. 1928 v fasc. 34 in njegov dopis z istega dne velikemu županu v fasc. 4, spis št. 1439. Na poizvedbo ministrstva za notranje zadeve, kakšne spremembe Zakona o oblastni in sreski samoupravi predlaga, je ljubljanski oblastni odbor predlagal, da se med temeljne pristojnosti oblastne samouprave uvrsti novo določilo o njenem nadzorstvu ne le nad občinami, temveč tudi nad vsemi drugimi samoupravnimi enotami (dopis z dne 8. 6. 1928 v fasc. 5, spis št. 2025, fond 92).

Podobno stališče glede uvedbe sreskih samouprav je oblikoval tudi mariborski oblastni odbor. Poudaril je, da je uspešno delo mogoče le, »če so vse nižje samouprave podrejene oblastnim samoupravam.« Menil je, da zaenkrat ustreza institucija okrajnih zastopov, ki bi jo bilo treba razširiti tudi v Prekmurje, na Koroško in v Medjimurje (dopis velikemu županu mariborske oblasti z dne 31. 3. 1928, spis št. 4025/28 v fasc. 18, fond 93 v ARS).

⁷⁹⁶ Zapisnik 86. seje ljubljanskega oblastnega odbora, 6. 10. 1928 v fasc. 34, fond 92 v ARS.

⁷⁹⁷ Zapisnik 43. seje mariborskega oblastnega odbora 16. 10. 1928 v fasc. 12, fond 93 v ARS.

⁷⁹⁸ Dopis velikemu županu mariborske oblasti z dne 19. 10. 1928 v fasc. 9, št. 4183, fond 92 v ARS. Mariborski oblastni odbor se je v utemeljitvi svoje prošnje skliceval na 53. člen Zakona o oblastni in

skupno sejo državne oblasti niso odobrile, ni dokumentacije, lahko pa sklepamo, da je bila njihova negativna odločitev posledica aktualnih nacionalnopolitičnih zaostritev v državi. Predsedstvo ljubljanske skupščine, ki je bilo glavni organizator proslave, se je nato odločilo za kompromisno rešitev s povabilom mariborskemu oblastnemu odboru na slavnostno sejo v Ljubljano.⁷⁹⁹ S programom in seznamom povabljenecv je navdušeno soglašala tudi okrnjena oblastna skupščina.⁸⁰⁰

Medtem ko odsotnost poslancev KDK na rednih oktobrskih sejah ni vplivala na izvajanje dnevnega reda, pa je bila njihova odločitev, da bodo bojkotirali tudi slavnostno sejo, za skupščinsko večino boleča. Slovenec je zato objavil članek, da bodo desetletnico obstoja slovesno praznovala vse nasledstvene države bivše avstro-ogrske monarhije. Dne 29. oktobra⁸⁰¹ 1918 pa se je tudi za Slovence »prelomila preteklost in smo prvokrat – v modernem pojmu države – sprejeli nase čast in oblast svoje zemlje.« Ta dan je še posebej pomemben za slovenski narod, »ki ima tako redkokdaj priliko, da se spominja velikih dni svoje zgodovine, in ki ima tako malo takih obletnic,« kakršna je desetletnica enotne in skupne odločitve vseh slovenskih političnih subjektov za »samo eno pot: V lastno narodno državo. Tu ni bilo ničesar hinavskega, ni težila še nikaka strankarska mora in priznati moramo, da smo se Slovenci vkljub svoji nedržavni zgodovini ponašali zrelo – državniško: Glede države ni bilo nobene licitacije!«

Sistem strank in različni pogledi na državnopravna, politična, gospodarska, socialna in kulturna vprašanja so razumljivi, drugačno stališče pa bi bilo »utopični idealizem«. Toda: ne bi »bilo govora o kaki politični zrelosti naroda, če bi se vsaj ob takih obletnicah ne znašel v eni misli na državo, in bi se vsaj približal Angležu, ki ob vsakem trenutku političnega življenja poudarja: Prav ali neprav, Anglija je moja domovina.« Tej misli se je vodstvo KDK odreklo: »Prav posebno malenkostno luč pa vrže na nas Slovence dejstvo, da se nismo mogli zediniti za skupno ožjo proslavo« 29. oktobra v Ljubljani. Tako »bo organiziran narod ločeno korakal« na različne jubilejne prireditve; »od strani SDS /bo/ prišla v ospredje strankarska politika in ne država«. Za odklonitev skupnega nastopa in skupne proslave, ki je prišla iz vrst SDS in SKS, ni izgovora: »Za državo so licitirali po strankarskem trenutnem položaju.«⁸⁰²

Na ta načelni članek o nujnosti skupnega proslavljanja prelomnice v zgodovini slovenskega naroda je SDS obširno odgovorila v Jutru. V njem je posebej poudarila, da deset-

sreski samoupravi, ki je določal, da sme veliki župan sklicati skupščino na izredno zasedanje po potrebi, »sklicati pa jo mora na zahtevo oblastnega odbora ali tretjine članov oblastne skupščine«. Na izrednem zasedanju je smela skupščina obravnavati le zadeve, za katere je bila sklicana; zato je mariborski oblastni odbor v svojem dopisu kot dnevni red navedel proslavo desetletnice osvoboditve.

⁷⁹⁹ Dokumentacija o pripravi proslave 29. oktobra je v fasc. 9, spisa št. 4304 in 4377, fond 92 v ARS; iz spisov se tudi vidi, da so iz Ljubljane poslali čestitke Čehom in Poljakom ob desetletnici njihove samostojnosti.

⁸⁰⁰ Stenografski zapisnik 11. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 27. 10. 1928 v fasc. 31, fond 92 v ARS.

⁸⁰¹ Slovenec je v več člankih za prevrat navajal napačen datum 28. oktober.

⁸⁰² Slovenec, št. 244, 24. 10. 1928, 28. oktober in KDK.

letnica osvoboditve zasluži večjo pozornost, kot jo dovoljujejo razmere po junijskem krvoprelitju. Poleg tega so vsi enotni v tem, da niso nikdar obžalovali prevrata in ustanovitve jugoslovanske države leta 1918. Samostojne demokrate kar »zazebe« ob misli, da bi tedaj in kdaj v prihodnje moglo biti drugače. Zato jih »ogorčuje samo omenek zločinske parole o amputaciji,« v smislu svojega unitarizma pa so še poudarili: »Nerazdružno je edinstvo Slovencev, Hrvatov in Srbov v Jugoslovenstvu ...«, toda to mora temeljiti na enakopravnosti in vzajemnosti. Proslava desetletnice osvobojenja poteka prav v času boja za pravo edinstvo proti hegemoniji. Zagotavljali so tudi, da so ostali zvesti idealom 29. oktobra 1918.

Jutro je nato utemeljilo odklonitev vabila na skupno proslavo. Poudarilo je »nebratsko« obnašanje SLS ter njeno nestrpnost in zlorabe, »kadarkoli ... je prišla do moči«. Označilo jo je za »netolerantno škofovsko stranko«, ki so ji lastni interesi nad koristmi Slovenije. Očitilo ji je klerikalizem, zlorabljanje oblastne dominacije za obračunavanje s političnimi nasprotniki, njeno sodelovanje v osrednji vladi pa je ocenilo za izdajalsko. Prodala se je »za skledo leče« hegemonistom in dobila pooblastilo, »da ubija tiste, s katerimi sedaj hinavsko trdi, da bi rada skupaj sedela ob 10. letnici svobode. Na dan, ko mora govoriti srce, tolike 'elastičnosti' mi ne zmoremo ...«⁸⁰³

Po tem ostrem odgovoru je Slovenec poudaril, da so se kmalu po velikem zgodovinskem dnevu pokazala razočaranja in nasprotja v prizadevanjih za udejanjenje ciljev slovenskega naroda v jugoslovanski državi, kar se je zrcalilo tudi v tem, da je postalo proslavljanje 29. oktobra »le še uradna sitna dolžnost«. Ob desetletnici se nič več ne pričakuje »darov iz zraka«, SLS pa je našla pot, »ki pomeni harmonijo med slovensko posebnostjo in državno skupnostjo.« Zato poteka njeno praznovanje »v znaku dela za slovenski narod in obenem ... za državo.« Katoliški list je odklonil krivdo, da se želja po složnem praznovanju ni uresničila in tako bo le-to potekalo »v znaku boja«.⁸⁰⁴

Liberalni tabor je že 27. oktobra organiziral svojo proslavo v Ljubljani, naslednji dan pa je bilo veliko protirežimsko zborovanje KDK v Celju, na katerem je voditelj slovenskega dela SDS dr. Žerjav poudaril, da je »žalostno stanje v državi ... zagrenilo slovesne trenutke ob desetletnici osvoboditve.«⁸⁰⁵ Katoliški tabor je v slavnostnih dneh organiziral številne prireditve, v Ljubljani pa sta na osrednji proslavi govorila predsednika Narodne in Deželne vlade Josip Pogačnik in dr. Janko Brejc. Dr. Vladimir Ravnihar, ki je bil tako nekdanji vladni poverjenik kot tedanji član JDS, je obžaloval, da slavnostno praznovanje ni združilo Slovencev vseh političnih prepričanj. Dr. Natlačen je bil v imenu oblastne samouprave osrednji govornik na slavnostni otvoritvi Radia Ljubljana pod upravo Prosvetne zveze. Poudaril je zlasti velik napredek slovenske kulture po letu 1918 in pomen radia za negovanje slovenske besede med zamejskimi rojaki.⁸⁰⁶

⁸⁰³ Jutro, št. 253, 27. 10. 1928.

⁸⁰⁴ Slovenec, št. 248, 28. 10. 1928.

⁸⁰⁵ Jutro, št. 255, 30. 10. 1928, Krasna manifestacija KDK v Celju.

⁸⁰⁶ Slovenec, št. 249, 30. 10. 1928, Praznik osvoboditve slov. naroda. Pripomnimo naj, da je oblastni odbor dotiral Prosvetno zvezo tudi za delovanje Radia Ljubljana.

Na spominski dan 29. oktobra⁸⁰⁷ je bila po slovesni pontifikalni maši v stolnici slavnostna skupna seja ljubljanske oblastne skupščine in mariborskega oblastnega odbora, njen pomen pa sta okrnila odsotnost celotne opozicije⁸⁰⁸ in dejstvo, da ob praznovanju ni bilo mogoče sklicati izrednega zasedanja obeh oblastnih skupščin v celotni sestavi. Dr. Natlačen je med številnimi gosti političnih, vojaških, cerkvenih in kulturnih oblasti in ustanov ter konzularnega zbora posebej pozdravil predstavnike »sestrske« mariborske oblastne skupščine, »ki prvikrat s svojo navzočnostjo pri naši skupni seji manifestirajo idejo za zedinjeno Slovenijo.« Skupen značaj slavnostne seje so poudarili tudi z nastopom predsednikov obeh oblastnih skupščin kot slavnostnih govornikov.

Dr. Natlačen je orisal stoletja trajajočo pot slovenskega naroda do »osvobojenja«, posebej jugoslovansko gibanje med prvo svetovno vojno. Veliko pozornost je namenil osvetlitvi nenehnega poslabševanja položaja zamejskih Slovencev in aktualni politični krizi v državi. Ob tem je poudaril, da je poročstvo za pridobljeno narodno svobodo le v jugoslovanski državni skupnosti. Zato je treba odločno odkloniti vsakršne amputacijske in defetistične misli. Namesto rušenja države, ki ga izvajajo narodni sovražniki, naj bodo prizadevanja usmerjena v njeno graditev in napredek. Za udejanjenje tega cilja je pomembna tudi institucija oblastnih samouprav, prek katerih se bodo državni posli upravljali »po intencijah naroda in v njegovo korist.« Ob sklepu je poudaril, da sta oblastni samoupravi v Sloveniji kljub začetnim težavam že v kratkem času dosegli pomembne uspehe, ki pa bodo neprimerno večji, »ako se poleg čimvečje proširitve samoupravnih kompetenc« udejanji tudi »velik ideal vseh Slovencev, ... ako dosežemo zedinjeno Slovenijo.«

Dr. Leskovar je poudaril, da ima praznovanje, ki poteka na seji ljubljanske oblastne skupščine v stari slovenski prestolnici, vseslovenski značaj. To dejstvo dokazuje, da je mogoče narodnostno ozemlje razkosati, »ne da pa se razkosati narodna zavest, narodna miselnost, narodna duša.« Ob proslavljanju narodne osvoboditve so odpadle vse meje med Slovenci, ki so v Italiji in Avstriji ter na osvobojenem jugoslovanskem delu Slovenije, upravno razdeljene na dve oblasti, vsi pa bodo tudi v prihodnje tvorili enotno in nedeljivo etnično enoto v akcijah »za splošne narodne svetinje«. Prisotnost predstavnikov mariborske oblastne skupščine na ljubljanski seji so poudarili tudi v vdanostni brzojavki kralju Aleksandru, ki sta jo sopodpisala oba predsednika. Poslanci so ob sklepu soglasno potrdili predlog, da se 29. oktober v ljubljanski oblasti razglasi za »narodni praznik«.⁸⁰⁹

Jutro je o seji poročalo ne le na kratko, temveč tudi omalovažujoče. Glede razglasitve praznika je menilo, da oblastna skupščina »ni niti najmanj kompetentna za tak sklep in je to le frazerska gesta.« Na seji, »ki je bila zamišljena kot proslava 29. oktobra,« so se zbrali le klerikalni poslanci, odsotnost poslancev KDK zaradi »brutalnega postopanja ve-

⁸⁰⁷ O proslavah dneva osvobojenja glej delo Zastave vihrajo. Spominski dnevi in praznovanja na Slovenskem od sredine 19. stoletja do danes, avtorjev Franca Rozmana, Vasilija Melika in Boža Repeta (za obdobje 1918–1941 Melik), Ljubljana 1999, 72.

⁸⁰⁸ Iz Zapisnika 12. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 29. 10. 1928 (fasc. 31, fond 92 v ARS) se vidi, da je bil poleg vseh poslancev SDS in SKS odsoten tudi socialist Sitar.

⁸⁰⁹ Stenografski zapisnik 12. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 29. 10. 1928 v fasc. 33, fond 92 v ARS; glej dokument št. 15 v prilogi A; Slovenec, št. 249, 30. 10. 1928, Za zedinjeno Slovenijo.

čine« z inž. Zupančičem pa so zapolnili odposlanci mariborske oblastne skupščine – »seveda izključno pristaši SLS«. ⁸¹⁰

Nasprotno pa je Slovenec med vsemi jubilejnimi prireditvami razglasil za najpomembnejšo »historično sejo slovenskih oblasti« – predvsem zato, ker sta oba predsednika oblastnih skupščin poudarila, da »je in ostane najvišji slovenski program za vse čase« Zedinjena Slovenija. Zgodovinska zasluga obeh oblastnih samouprav je usmeritev v novo desetletje s tem jasnim ciljem, medtem ko SDS poskuša kovati politični kapital iz zastarelih nasprotij med Štajerci in Kranjci. Pozitiven uspeh slavnostne seje je nova odločna zavrnitev takšnega separatizma. Slovenski oblastni samoupravi sta tudi pokazali, da je mogoče udejanjiti narodni program »ne z brezplodnimi ustavnimi prerekanji, ne z zagrizenim partizanstvom, temveč samo s solidnim delom.« Z njim sta ljubljanska in mariborska samouprava dokazali, da lahko hkrati koristita slovenskemu narodu in državi. Razširitev njunega delokroga ne bi vplivala razdiralno, temveč bi omogočala njun še večji prispevek k utrditvi države. Po slovenskem zgledu naj bi delovali tudi radičevci v svojih oblasteh; tako bi koristili svojemu narodu, medtem ko sedaj zmotno »mislijo, da pridejo do svojih pravic le z zaletavanjem v Belgrad ...« Ob sklepu je Slovenec poudaril, da je slavnostna seja dokazala, »da je slovenska politika realna in na trdnem temelju.« ⁸¹¹ Jutro je nasprotno tem ugotovitvam poudarilo: »Klerikalna avtonomija je torej sedaj oficijelno pokopana in SLS je usvojila današnji beograjski samoupravni program«. Liberalni časniki je poskušal Leskovarjev govor interpretirati v smislu njegove odklonitve zedinjene Slovenije, ker bi njeno udejanjenje pomenilo ukinitve mariborske oblasti. ⁸¹²

Ob vseh teh nasprotnih stališčih naj poudarimo, da je skupna seja ljubljanske oblastne skupščine in mariborskega oblastnega odbora zrcalila tedanjo pragmatično politiko SLS, s katero si je ta prizadevala postopoma pridobiti kar največ pristojnosti za takšno samoupravo združene Slovenije, ki bi pomenila čim več njene dejanske avtonomije. SLS je hotela tudi kot vladna stranka pokazati slovenski javnosti privrženost svojim starim temeljnim programskim načelom. Ob tem se je treba zavedati, da bi bilo mogoče doseči združitve ljubljanske in mariborske oblasti v eno upravno enoto ter radikalno razširitev pristojnosti oblastnih samouprav le z revizijo ustave. Na drugi strani je SDS tudi to sejo izkoristila za napad na SLS, da je opustila svoj slovenski program, pri tem pa je poskušala kazati na nasprotja med Kranjci in Štajerci glede združene Slovenije.

Ljubljanski in mariborski oblastni odbor sta bila tudi med poglavitnimi finančnimi podporniki za izdajo še danes pomembnega zbornika, v katerem je okoli trideset zgodovinarjev, pravnikov, ekonomistov, kulturnikov in drugih osvetlilo prelomnice v slovenski zgodovini in razvoj Slovenije v prvem desetletju življenja v jugoslovanski državi. ⁸¹³

⁸¹⁰ Jutro, št. 255, 30. 10. 1928. Časnik je še zlobno zapisal, da si bodo z razglasitvijo 29. oktobra za praznik klerikalci bolje zapomnili pravičen datum narodne osvoboditve.

⁸¹¹ Slovenec, št. 250, 31. 10. 1928.

⁸¹² Jutro, št. 257, 1. 11. 1928, Tudi svoj slovenski program so vrgli v koš.

⁸¹³ Slovenci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal, Ljubljana 1928. Zbornik je izdala Leonova družba, pri čemer je ljubljanski oblastni odbor njeno založniško dejavnost podprl tudi za druge publikacije, med drugim za izdajanje doktorskih disertacij (zapisnik 58. seje ljubljanskega oblastnega odbora 12. 4. 1928 v fasc. 34, fond 92 v ARS).

Drugo zasedanje oblastnih skupščin je bilo sklenjeno 5. novembra 1928, na dan, ko je kralj sklical njihovo III. zasedanje. Mariborska oblastna skupščina je imela na ta dan še formalno sklepno sejo II. zasedanja, na kateri pa so poslanci potrdili le zapisnike juljskih sej.⁸¹⁴

Obdobje II. zasedanja oblastnih skupščin od 5. novembra 1927 do sklica III. zasedanja je bilo najbolj plodovito v delovanju slovenskih oblastnih samouprav. S sprejetjem realnih proračunov sta ustvarili gmotne pogoje za uspešno delovanje, do 1. aprila 1928 pa sta mariborski in ljubljanski oblastni odbor postopoma prevzela tudi številne pristojnosti in zavode od državne uprave. Toda izboljšanje položaja pomembnih dejavnosti na področju javnih gradenj, kmetijstva in neagrarnih panog, zdravstva, socialnega skrbstva, šolstva in kulture sta obe oblastni samoupravi lahko zagotovili le z dodatnim obdavčenjem že tako preobremenjenih slovenskih davkoplačevalcev, saj so bile državne dotacije prenzke. Opozicija je to ostro kritizirala. Za uspešno izvajanje številnih nalog sta obe slovenski oblastni samoupravi dokončno organizirali svoja osrednja oblastna urada, pri čemer je pri nastavljanju številnih uradnikov in nameščencev ob protestih opozicije SLS privilegirala svoje privržence.

V drugem obdobju sta oblastni skupščini uspešno izvajali tudi svojo uredbodajno funkcijo, pri čemer sta od Narodne skupščine dobili večje pristojnosti kot druge oblastne skupščine. Na ta način se je še okrepil neenakopraven položaj oblastnih samouprav v posameznih delih države.⁸¹⁵ Z uredbami sta si oblastna odbora za občinami v letu 1928 postopoma uspela pridobiti nadzorne pristojnosti tudi nad organi okrajne samouprave. Z uredbami sta obe oblastni skupščini urejevali pomembne zadeve in delovanje ustanov, pri čemer sta si prizadevali ureditev čim bolj poenotiti, različne razmere pa so zahtevale tudi posebne rešitve. Do spomladi 1928 so seje obeh oblastnih skupščin potekale z manjšimi zamiki vzporedno, zaradi vedno bolj zaostrene politične krize pa niso uspela njuna prizadevanja, da bi se za sprejemanje skupnih uredb sestali na skupno zasedanje in funkcionirali kot nekak slovenski parlament. Zaostrene politične razmere pozneje niso vplivale le na redkejše sklice skupščinskih sej, temveč tudi na hude medstrankarske spopade na juljskih sejah mariborske oblastne skupščine in oktobrskih sejah ljubljanske oblastne skupščine; njihov potek je bil v marsičem podoben dogajanjem v Narodni skupščini, čeprav je bilo organom oblastne samouprave prepovedano, da bi se ukvarjali s politično problematiko. Treba je poudariti, da je pri uredbodajnem delu, pa tudi pri načelnem reševanju gmotnih problemov za gospodarsko-socialne in kulturno-prosvetne dejavnosti, na sejah skupščin prihajalo do večjih razhajanj med večino in opozicijo. Slednja je kritizirala zlasti dajanje prevelikih pristojnosti oblastnemu odboru ter primere privilegiranja ustanov in posameznikov iz tabora SLS. Ob redkejših skupščinskih sejah se je povečevala

⁸¹⁴ Zapisnik 17. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 5. 11. 1928 v fasc. 11, fond 93 v ARS.

⁸¹⁵ Ob tem naj navedemo zanimivo izjavo voditelja SDS dr. Gregorja Žerjava, »da ni potrebna ureditev države v vseh njenih delih po enem modelu, marveč da obstoja možnost, da se državna moč organizira za razne dele države različno po stvarnem delokrogu in teritorialnem obsegu, če to zahtevajo praktične potrebe in narod sam« (Jutro, št. 252, 26. 10. 1928, Kako je treba preurediti državo). To dokazuje, da se je tudi SDS opredelila za asimetrično obliko državne ureditve, ki jo je v praksi že začela udejanjati SLS.

vloga obeh oblastnih odborov pri izvajanju nalog oblastne samouprave; opozicija pri njuni dejavnosti ni imela možnosti nadzora in je zoper to tudi protestirala. Oblastna odbora sta izdajala pravilnike za izvajanje oblastnih uredb, ki sta jih objavljala v Samoupravi, ljubljanski odbor pa je celo uporabil pravico, da v nujnih primerih med skupščinskimi zasedanji izdaja začasne uredbe. Toda ne glede na vse kritike drži temeljna ugotovitev, da sta obe oblastni samoupravi položaj vseh prevzetih ustanov in dejavnosti v primerjavi z njihovim državnocentralističnim upravljanjem bistveno izboljšali.

Oblastna samouprava je finančno podprla tudi začetek delovanja Radia Ljubljana leta 1928 po izgradnji slovenske radiopostaje v Domžalah, ene »največjih v južni Evropi«

4183 Propis.
KRALJEVINA SRBOV, HRVATOV IN SLOVENCEV
OBLASTNI ODBOR MARIBORSKE OBLASTI V MARIBORU

Št. Pr. 1370728

V MARIBORU, dne 19. oktobra 1928.

Predmet: Proslava desetletnice
osvobodjenja dne 29. oktobra 1928.

Gospodu
velikemu županu mariborske oblasti

v

M a r i b o r u .

Oblastni odbor je v svoji seji z dne 18. oktobra 1928 sklenil, da se na svečan način proslavi 29. oktober kot desetletnica osvoboditve Slovencev izpod tujega jarma. Dogovorno z ljubljanskim oblastnim odborom bi naj ta dan zborovali obe oblasti skupščini v Celju.

V smislu čl. 53. zakona o oblastnih in sreskih samoupravah Vas vsled tega naprošamo, da skličete mariborsko oblastno skupščino na izredno zasedanje na dan 29. oktobra 1928 v Celju ob 10. uri dopoldne z dnevnim redom: Proslava desetletnice osvobodjenja.

Prostor, kjer naj bi se vršila skupna seja se bo naznačil naknadno.

Oblastni odbor

predsednik:

Dr. Leskovar, s. r.

Štov. Pr. 1370728

Maribor, dne 19. oktobra 1928.

Ljubljanskemu oblastnemu odboru

v

L j u b l j a n i

v vednost.

Oblastni odbor
predsednik:

5. Zadnja prizadevanja za krepitev gmotnih in pravnih temeljev oblastnih samouprav v Sloveniji ter razpustitev njihovih izvoljenih organov ob uvedbi kraljeve diktature (III. zasedanje oblastnih skupščin od 5. 11. 1928 do 6. 1. 1929)

Poročila velikih županov in predsednikov oblastnih odborov po otvoritvi III. zasedanja

Po uvodnih formalnostih, zaključku II. zasedanja in otvoritvi naslednjega rednega zasedanja v kraljevem imenu, sta oba velika župana na prvih sejah 5. novembra podrobno seznanila poslance s stanjem občne uprave v ljubljanski oziroma mariborski oblasti. Medtem ko se je v letu 1927 izvršil prenos pomembnih dotedanjih pristojnosti velikih županov na oblastni samoupravi – v letu 1928 sta jima predala še nadzor nad okrajnimi zastopi in upravljanje gasilskih skladov –, pa sta v prvih mesecih tega leta oblastna odbora prevzela številne pristojnosti od ministrstev. V ljubljanski oblasti je na samoupravo prešel tudi nadzor nad okrajnimi cestnimi odbori, ki je prej pripadal državni gradbeni direkciji. To je privedlo »v občutni meri do razbremenitve državne uprave, kar se zlasti opaža v sanitetni, kmetijski in nemalo tudi v politično-upravni grani«, je uvodoma ugotovil dr. Vodopivec. Mariborski veliki župan dr. F. Schaubach je posebej poudaril pomen prenosa nadzora nad okrajnimi zastopi; na ta način se je »samoupravna stavba, ki ima svoj temelj v občini in svoj krov v oblastni skupščini,« dogradila »v svojem bistvenem ogrodju ... S tem je bila v interesu samoupravne misli izpopolnjena občutna vrzel« v Zakonu o oblastni in sreski samoupravi, v katerem ni bilo posebnega prehodnega določila o nadzoru oblastnih odborov nad okrajnimi samoupravami. S tega vidika je leto 1928 označil »kot dobo čvrstega razvoja in smotrene izgradnje naše oblastne samouprave.« Izrekel je priznanje »visoki« skupščini za opravljeno uredbodajno delo, s spreminjanjem bivše deželne in poprevarne zakonodaje ter njenim prilagajanjem novim razmeram pa je »storila veliko uslugo tudi državni upravi«. Ob ugotovitvi, da je bil za uspešno samoupravno delo »eminentne važnosti« člen 362 Finančnega zakona za leto 1928/29, je poudaril, da je bil z njim oblastni skupščini »de facto priznan značaj zakonodajnega telesa ...«

Iz obsežnih poročil velikih županov naj opozorimo le na nekaj značilnosti v delovanju obče uprave na gospodarskem, socialno-zdravstvenem in prosvetnem področju – tudi z vidika novega razmejevanja nalog z oblastnimi samoupravami. Od spomladi 1928, ko sta celotno kmetijsko in živinorejsko pospeševalno dejavnost prevzela oblastna odbora, sta se zelo razbremenila kmetijska oddelka velikih županstev, ki sta dotlej opravljala številne naloge na tem področju. Večino svojih strokovnjakov sta omenjena oddelka tedaj prepustila oblastnima centralnima uradoma. V pristojnosti velikih županstev pa so skoraj v celoti ostala vsa obsežnejša hidrotehnična dela. Ljubljanski veliki župan dr. Vodopivec je ugotovil, da so zanje državni krediti »od leta do leta manjši«, na drugi strani pa se povečuje število zahtev zainteresiranih za takšna dela. Raste tudi pripravljenost za lastno finančno soudeležbo pri njih, kar kaže na dvig zavesti o njihovem pomenu za razvoj kmetijstva. Zaradi dodelitve le okoli 1,2 milijona dinarjev za vsa regulacijska in melioracijska dela, za ureditev hudournikov in izgradnjo vodovodov so morali ustaviti tudi nujna dela – npr. na Savi. Ugodnejše so bile razmere v mariborski oblasti, kjer so z izrednim državnim kreditom 7 milijonov dinarjev opravili večja regulacijska dela na Dravi in Muri. Veliki županstvi sta obdržali velike pristojnosti tudi na področju gozdarstva, kjer sta preko svojih strokovnih služb določali način in obseg izkoriščanja gozdov ter skrbeli za pogozdovanje. Njuna oddelka za trgovino, obrt in industrijo sta izdajala dovoljenja za izvajanje teh dejavnosti in opravljala številne nadzorne naloge. Zato sta imela pregled nad njihovim stanjem. Dr. Vodopivec je ugotovil, da je industrija v tekočem letu dosegla »lep napredek«, konjunktura pa je bila značilna zlasti za tekstilno in gradbeno panogo. V manjši meri velja ta ugotovitev za trgovino, medtem ko stanje obrti v glavnem ni bilo ugodno. Nasprotno pa je mariborski veliki župan navedel, da so izdali več obrtnih koncesij, medtem ko je bilo širjenje industrijskih obratov »minimalno«. Za gospodarski razvoj je bila še posebej pomembna pridobitev dograditev novega daljnovoda med Falo in Mariborom. Oba velika župana sta ugotovila tudi dobro razvitost strokovnega šolstva, ki »kaže v poučnem oziru prav dobre uspehe«, problem pa so nezadostna sredstva za njegovo delovanje. Ob stalnem upadanju državnih dotacij sta videla rešitev zlasti v večjem angažiranju oblastnih samouprav, ki naj bi z gmotno podporo izboljšali tudi pogoje za delovanje uradov za pospeševanje obrti v Ljubljani in Mariboru. Oba velika župana sta tudi ugotovila, da se uspešno razvija turizem. Za njegovo pospeševanje in sploh za razvoj celotnega gospodarstva bi lahko oblastni samoupravi opravili pomembno delo z dograjevanjem cestnega in električnega omrežja ter z izboljšanjem vodne oskrbe.

Na socialnem področju je bila velika akcija zlasti razdeljevanje precejšnje državne pomoči (nad 90 vagonov koruze) prizadetim kmetom v elementarnih ujmah; zanj so skupaj poskrbeli mariborski in ljubljanski veliki župan in oba slovenska oblastna odbora. Zaradi reševanja socialnega položaja sezonskih delavcev je bila pomembna sklenitev novega sporazuma z Nemčijo, ki je omogočil njihovo zaposlovanje tudi v tej državi. Potem ko so zavodi za varstvo mladine prešli pod pristojnost oblastnih samouprav, so v državnem upravljanju ostale le še invalidske ustanove. Tudi na področju zdravstva je državna uprava ohranila predvsem inšpekcijske naloge ter skrb za zatiranje epidemij.

Na prosvetnem področju je glede stanja osnovnih, meščanskih in srednjih šol prišlo le do malenkostnih izboljšav. Velika župana sta poročala, da so tako oba oblastna šolska odbo-

ra kot tudi krajevni šolski odbori v tekočem letu v polni meri opravljali svoje naloge. Oblastna šolska odbora sta pregledala in odobrila proračune krajevnih šolskih odborov – predvsem z vidika materialnega omogočanja rednega izvajanja pouka in njegovega izboljšanja (posebej z novogradnjami in adaptacijami). Na drugi strani sta skrbela, da ne bi prekomerno obremenjevali davkoplačevalcev. V ilustracijo naj navedemo, da so dali krajevni šolski odbori v letu 1927 za izboljšanje položaja osnovnih šol v ljubljanski oblasti nad 7 milijonov dinarjev, v mariborski oblasti pa je bilo v njihovih proračunih za leto 1928 za materialne stroške in naložbe v osnovne šole namenjenih skoraj 10,9 milijonov dinarjev. Skromne državne dotacije za gradbena dela na šolskih objektih sta oblastni samoupravi občutno povečali s svojimi sredstvi. Na področju splošne prosvete je bila za slovensko kulturo »največja pridobitev« radio. Državna uprava je zgradila radiooddajno postajo v Domžalah, s pogodbo pa je njeno upravljanje za poldrugo desetletje izročila katoliški Prosvetni zvezi, ki je v Ljubljani zgradila studio, iz katerega so začeli poskusno oddajati 1. septembra 1928.⁸¹⁶

Ob sklepu je dr. Vodopivec poudaril, da njegovo poročilo in poročilo predsednika oblastne skupščine na oktobrski seji kažeta napredek »kljub mnogim in velikim težkočam«. Z njihovim premagovanjem s složnim delom pa bo mogoče doseči, »da se bo naš gospodarski in z njim socialni položaj v bodočnosti izboljšal.« Dr. F. Schaubach je poudaril »lepo in harmonično sodelovanje« med državno upravo in oblastno samoupravo, ki si s prevzemanjem vedno večjega delokroga nalaga tudi težje breme odgovornosti za napredek mariborske oblasti.⁸¹⁷ Ugotovitev o plodnem sodelovanju velja v enaki meri za ljubljansko oblast. To dejstvo, ki je bilo posledica pripadnosti vseh vodilnih funkcionarjev SLS, je pomembno vplivalo na utrjevanje oblastnih samouprav in njihovo uspešno delovanje v Sloveniji. Na potek in obseg prenosa pristojnosti od osrednjih državnih oblasti ter na dobre odnose z njimi pa je odločilno vplivalo sodelovanje SLS v vladni koaliciji. Predstavniki slovenskih samouprav so imeli dobre možnosti za uspešno posredovanje na ministrstvih v Beogradu; tudi pri razširitvi njunih uredbodajnih pristojnosti in »širokem« tolmačenju Zakona o oblastni in sreski samoupravi glede nadzora oblastnih odborov nad vsemi nižjimi samoupravami je prišla do izraza prednost pozicijskega položaja SLS. V tem pogledu so bila pomembna osebna posredovanja dr. Korošca.

Nadaljnji potek sej ljubljanske in mariborske oblastne skupščine 5. novembra je bil različen. Glede na to, da je dr. Natlačen že 22. oktobra podal obsežno poročilo o delovanju oblastne samouprave v letu 1928, je na otvoritveni seji na kratko razložil le osnutke novih uredb in predlogov, ki jih je pripravil oblastni odbor za sprejem na začetku III. zasedanja. Zato jih je skupaj s samostojnimi poslanskimi predlogi nemudoma posredoval v predhodno razpravo skupščinskim odsekom. Na mariborski oblastni skupščini, ki se od julija v okviru II. zasedanja ni več sestala, pa je bilo poročilo o delovanju oblastnega odbora osrednja točka dnevnega reda posebne seje. Iz izčrpnega Leskovarjevega dolgoroč-

⁸¹⁶ E. Dolenc, Slovenija dobi radio, Slovenska kronika, 333.

⁸¹⁷ Poročilo velikega župana ljubljanske oblasti v stenografskem zapisniku 1. seje III. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 5. 11. 1928 v fasc. 33, fond 92; poročilo velikega župana mariborske oblasti je v prilogi k zapisniku 1. seje III. zasedanja mariborske oblastne skupščine 5. 11. 1928 v fasc. 11, fond 93 v ARS.

nega poročila naj povzamemo le nekaj novejših podatkov. Število zaposlenih v sedmih oddelkih oblastnega centralnega urada je naraslo na 67 uslužbencev, ki so si prizadevali za »hitro in točno poslovanje«. To se je po številu obravnavanih spisov v desetih mesecih leta 1928 v primerjavi s prvim letom potrojilo. Obseg dela občinskega oddelka je narastel zlasti po prevzemu nadzora nad okrajnimi zastopi; zaradi večjih pristojnosti pri odobritvah občinskih doklad je lahko tudi pospešil potrjevanje občinskih proračunov za leto 1928. Izvajanje nadzora nad občinami so še vedno oteževali štirje občinski redi.

Poleg nezadostnih finančnih sredstev so na organiziranje in potek gradbenih del negativno vplivali različni pravni sistemi. Ker je tudi v tekočem letu državni proračun kljub posredovanjem oblastnega odbora le v skromnem obsegu kril svojo 60 % obveznost za dotiranje proračunov okrajnih zastopov, prav tako pa ni poračunal visokih starih dolgov, so vsa dotečena sredstva zadostovala le za sofinanciranje gradnje, oziroma popravilo 10 mostov ter za odpravo poškodb na nekaterih občinskih cestah, ki so bile posledica elementarnih nesreč. Ob tem je dr. Leskovar posebej poudaril, da so novogradnje in rekonstrukcije cest na Štajerskem nujno potrebne tudi zato, ker je bivša nemška deželna uprava slovenska območja v tem pogledu zapostavljala, na Kranjskem pa je deželni odbor cestno problematiko uspešno reševal. Oblastni odbor je s svojimi sredstvi vzdrževal cestarsko osebje, poskrbel za vsa nujna dela na državnih in oblastnih cestah, s subvencijami omogočil začetek 15 večjih cestnih gradenj, okrajnim cestnim odborom pa je nudil pomoč z dobavo gradbenega materiala. V kratkem je nameraval neposredno prevzeti četrtno cest pod pristojnostjo okrajnih cestnih odborov in jih s tem razbremeniti. Glede na pogoste poplave je oblastni odbor s svojimi sredstvi izvajal devet nujnih rečnih oziroma potočnih regulacij, po porabi državnega kredita pa je sklenil dela na Muri z lastnim milijonskim posojilom. Ob regulacijskih delih je poskrbel že tudi za manjše melioracije. Ker kljub posredovanjem ni prejel z ministrsko naredbo zagotovljene državne dotacije za izboljšanje vodne oskrbe, je lahko gradnje in popravila sedmih vodovodov podprl le s skromnimi lastnimi sredstvi. uspešno pa so potekala načrtovana dela na oblastnih poslopih. Tako sta bila v Rogaški Slatini zgrajena novo poslopje s 40 tujskimi sobami in letno kino-gledališče, v Mariboru je prišlo do večje adaptacije poslopja oblastne samouprave, potekala pa je tudi gradnja dveh hiš za 22 stanovanj za samoupravne uslužbence. Večina gradbenih del je bila izvedena za potrebe zdravstva.

Adaptacije, manjše novogradnje in vzdrževalna dela so potekala v vseh zdravstvenih in dobrodelnih zavodih. V mariborski bolnici je dobil rentgenski oddelek nove aparate, z nekaj instrumenti pa so izpopolnili tudi opremljenost drugih zdravstvenih zavodov. Oblastni odbor je delno ali v celoti ugodno rešil okoli tisoč prošenj za odpis ali znižanje oskrbnih stroškov v bolnicah in hiralnicah. Do spora z ljubljanskim oblastnim odborom pa je prišlo glede izterjave oskrbnin siromašnih bolnikov iz mariborske oblasti v bolnicah na območju ljubljanske oblasti. Mariborski oblastni odbor je menil, da je bil pri odmeri sredstev od ministrstva za zdravstvo ljubljanski oblastni odbor privilegiran in je zato medsebojno obračunavanje stroškov zavrnil. Poskrbel je tudi za izboljšanje okrožne in občinske zdravstvene službe. Poročevalec je ob sklepu poudaril, da bo oblastni odbor »smotno izvedel vse zdravstvene akcije in načrte« v skladu s proračunom za leto 1928 ter ugotovil, »da se je nivo naših zdravstvenih institucij znatno dvignil in da so se zdravstvene prilike v oblasti dokaj izboljšale« po prevzemu s strani organov samouprave.

Na področju socialne politike je oblastni odbor posvetil posebno pozornost mladinskemu skrbstvu. Uredil je financiranje edinega mladinskega zavoda v Mariboru, prve uspehe pa je dosegel tudi pri organiziranju rejništva. Čeprav mariborska oblastna skupščina še ni sprejela uredbe o ustanovitvi skupnega izseljeniškega urada v Ljubljani, je odbor že dosegel, da mu je nad 300 občin iz mariborske oblasti poslalo podatke o izseljencih. Z manjšimi sredstvi je podprl tudi nekaj deset ubožnih oseb in invalidov ter dotiral viničarsko organizacijo in posredovalnico za delo v Murski Soboti.

V prizadevanjih za napredek kmetijstva je bila prelomnica 1. april 1928. Dotlej je oblastni odbor gmotno podpiral le nekaj akcij na tem področju, od tega dne dalje pa je prevzel v svojo upravo vse kmetijske zavode in začel izvajati temeljne naloge pri pospeševanju agrarnih panog, medtem ko je država subvencionirala le še posamezne dejavnosti. Na področju kmetijstva je oblastni odbor poskrbel za razdelitev preko 120 ton semenske pšenice iz postaje v Beltincih, podpiral je poskuse z različnimi semeni in umetnimi gnojili, nastajanje vzornih kmetij in njihovo opremljanje. Živinorejo je pospeševal z izdatnimi podporami za nakup in rejo plemenjakov, izboljšal je veterinarsko službo in skrbel za zatiranje živalskih epidemij, prav tako kot v ljubljanski oblasti pa je subvencioniral nabavo materiala za ureditev hlevov. Za izboljšanje vinogradništva in sadjarstva je organiziral posebne strokovne tečaje ter podpiral drevesnice in nakupe škropilnic. Strokovnjaki iz oblastnega kmetijskega oddelka so imeli številna predavanja, organizirali pa so tudi kmetijsko-gospodinske tečaje. Oblastni odbor je ugotovil, da je za pospeševanje izobraževanja kot pomembnega temelja za napredek kmetijstva potrebno razširiti zlasti mrežo kmetijskih nadaljevalnih šol. Zato je s 1. julijem ustanovil poseben oddelek v oblastnem centralnem uradu za izvajanje te naloge. Najprej je poskrbel za izpopolnjevanje učiteljev in učiteljic na omenjenih šolah, izdelal pa je tudi okvirne učne načrte za kmetijsko-nadaljevalne šole za učence in za gospodinsko-nadaljevalne šole za učenke od 17. leta starosti. Pouk naj bi se odvijal v zimskih mesecih. Prve štiri kmetijsko-nadaljevalne šole so bile ustanovljene leta 1925, v šolskem letu 1927/28 pa jih je delovalo že 16. Začele so delovati prve tri nadaljevalne šole za kmečka dekleta. Dr. Leskovar je poročal tudi o razdelitvi semenskega žita zaradi toče prizadetim kmetom v Prekmurju. Razdeljeno jim je bilo – po njegovi oceni ob ugodnih posojilnih pogojih – 27 vagonov pšenice in 19 vagonov rži, brezplačno pa poldrugi vagon semenske ajde in prosa. Ob tem je kot demagoške zavrnil kritike, da je bila cena semen previsoka, njegova kakovost pa slaba. Ocenil je, da je ta oblika pomoči popolnoma uspela. Ob vseh teh podatkih je ugotovil, »da je oblastni odbor storil zelo mnogo za pospeševanje kmetijstva.«

Čeprav je imel na voljo skromna sredstva, si je oblastni odbor prizadeval gmotno podpreti čim več ustanov, organizacij in društev s prosvetno-kulturnega področja. Na to kažejo podatki, da je nakazal manjše podpore 35 obrtno-nadaljevalnim in 7 trgovsko-nadaljevalnim šolam ter 5 dijaškim zavodom. Za gradnje šol je dobilo njegove podpore 21 občin, z večjimi ali manjšimi dotacijami pa je izboljšal gmotni položaj kar 22 znanstvenim in kulturnim društvom ter umetniškim zavodom.⁸¹⁸ Finančno je podprl tudi šest organizacij, ki so skrbele za razvoj turizma.

⁸¹⁸ Največjo podporo 100.000 din je dobilo gledališče v Mariboru, drugi največji znesek 65.000 din pa katoliška Prosvetna zveza v Mariboru, 9000 din dotacije je dobila tudi liberalna Zveza kulturnih društev v Mariboru.

Iz Leskovarjevega poročila se vidi, kako se je »oblastna samouprava s smotrnim in preudarnim delom razrasla,« na predlog podpredsednika J. Rajha pa so poslanci s pohvalo oblastnemu odboru za obsežno delo to poročilo sprejeli brez razprave.⁸¹⁹ Če primerjamo poročili dr. Natlačena in dr. Leskovarja na jesenskih sejah ter tudi prejšnja za krajša obdobja, lahko ugotovimo le manjše razlike glede načina in prednosti pri reševanju posameznih zadev, ne pa tudi v temeljnih usmeritvah ljubljanskega in mariborskega oblastnega odbora. Ob njih je Slovenec poudaril, da ima po prvem letu delovanja oblastnih samouprav »vsak srez v slovenskih pokrajinah po eno ali več čisto efektivno novih velikih del, novih naprav,« ki kažejo gospodarski preporod v tem kratkem obdobju.⁸²⁰ Izkušnje, ki sta jih oblastna odbora dobila v prvem letu financiranja prevzetih dejavnosti in ustanov, pa so bile izhodišče za oblikovanje oblastnih proračunov za leto 1929. Oblastna odbora sta ju pripravila do otvoritvenih sej III. zasedanja. Predsednika sta ju posredovala v obravnavo odsekoma za proračun in finance, njuna pravočasna priprava pa je omogočila, da so o njih temeljito razpravljali tudi poslanski klubi. Ob tem se je dr. Natlačen odločil, da bo skupščina še na dveh plenarnih sejah pred proračunsko razpravo obravnavala poročila nekaterih skupščinskih odsekov in opravila že tudi nekaj uredbodajne dejavnosti. Zato je mariborska skupščina prej kot ljubljanska sprejela oblastni proračun in uredbe o oblastnih davščinah ter s tem opravila svojo poglavitno nalogo ob začetku III. zasedanja.

Sprejetje oblastnih proračunov za leto 1929, poglavitna naloga novembrskih sej obeh skupščin

V mariborski oblastni skupščini je poročevalec oblastnega odbora M. Kranjc že 5. novembra – na popoldanski seji – seznanil poslance z značilnostmi predloga uravnoteženega oblastnega proračuna za leto 1929 v višini 62,796.569 din. Sledila je plenarna razprava o njem, nakar je bil proračun 9. novembra 1928 sprejet. Uvodoma je Kranjc posebej poudaril, da je novi proračun sestavljen »v glavnem« po vzoru proračuna za tekoče leto, pri čemer si je oblastni odbor prizadeval storiti »korak naprej v tehniki budgetiranja«. Temeljna razlika med njima je precejšnje povišanje proračuna za leto 1929, kar je »nujna posledica« vedno širšega delokroga oblastne samouprave: »Ponovno poudarjam, da je številčno naraščanje proračuna le naraven in zdrav pojav, ki se ga moramo vsi zagovorniki samouprav le veseliti, ker se ravno iz tega vidi, koliko poslov prehaja polagoma iz državne uprave v upravo ljudstva samega, torej onega činitelja, ki je na teh panogah najbolj zainteresiran.« Obratna tendenca bi dokazovala, »da oblastna samouprava hira, da ni življenja zmožna.« Glede dohodkov je opozoril, da najvišja postavka – okoli dve petini – prihaja od oblastnih ustanov in posestev. Poleg velikih dohodkov obeh zdravilišč je upošteval tudi dohodke zdravstvenih zavodov. Le malenkostno nižji priliv naj bi dali oblastni davki, takse in doklade; v primerjavi z letom 1928 naj bi se iz tega naslova v oblastno blagajno nateklo kar za okoli 40 % več sredstev. Pri tem si je oblastni odbor prizadeval, da bi uvedel približno enake davčne obveznosti, kot so bile v sosednjih oblasteh. Z nji-

⁸¹⁹ Stenografski zapisnik 2. seje III. zasedanja mariborske oblastne skupščine 5. 11. 1928 v fasc. 10 in zapisnik iste seje s poročilom predsednika o delovanju oblastnega odbora v fasc. 11, fond 93 v ARS.

⁸²⁰ Slovenec, št. 254, 6. 11. 1928.

Uspešno delovanje ljubljanskega in mariborskega oblastnega odbora je dokumentiral Ilustrirani Slovenec. Konec leta 1928 je bil zgrajen most čez Krko v Šmihelu pri Žužemberku (zgoraj), v mariborski oblasti pa je bila pomembna tudi gradnja ceste Šentjur-Dobje (spodaj)

hovimi predstavniki je dosegel uskladitev trošarin na alkoholne pijače, po zgledu ljubljanske oblasti pa je uvedel nekaj novih davščin, s katerimi naj ne bi bili prizadeti davkoplačevalci z nizkimi dohodki. Ob tem je navedel zanimiv podatek, da znašajo oblastne obremenitve le okoli 40 din na prebivalca – ali le petnajstino njegove povprečne celotne državne davčne obveznosti. V strukturi tako povečanih lastnih dohodkov so državne dotacije za prenešene dejavnosti in ustanove upadle na slabo petino. Novi dohodki omogočajo ustrežnejše financiranje samoupravnih nalog, pri čemer pa glede razmerja med posameznimi področji ni prišlo do pomembnejših sprememb. Oblastni odbor je ocenil, da mu je pri sestavljanju proračuna uspelo ohraniti »zlati sredino«. Pri obremenitvah je upošteval neugodne gospodarske razmere in tudi visoke državne davke ter z njimi ni pretiraval. Na drugi strani bo odbor s premišljeno in varčno porabo dohodkov mogel izvajati vse nujne naloge in ustvariti gmotne možnosti za nadaljnji razvoj oblastne samouprave, ki je že v kratkem času dosegla »velik pozitiven uspeh«. Že vnaprej pa je kot demagoške in neresne odklonil razprave tistih poslancev, ki bodo na eni strani priznavali upravičenost izdatkov, odrekli pa pravico do ustavarjanja dohodkov za njihovo kritje. Ob sklepu je Kranjc predlagal sprejem proračuna, kot ga predlaga oblastni odbor.⁸²¹

Odsek za proračun in finance je po dvodnevni razpravi kot edino večjo spremembo predlagal skupščini povečanje sredstev za kmetijstvo, predvsem pa naj bi z najetjem enomilijonskega posojila omogočila obnovo vinogradov.⁸²² Njegov predsednik dr. Veble pa je kot neutemeljene zavnil očitke, da se z oblastnimi davščinami obremenjuje le obrt, industrija in trgovina,⁸²³ je pa hkrati priznal, da nekateri davki zadevajo le te panoge. Vendarle bodo omenjene dejavnosti dobile sredstva vmnjena z novimi cestami in drugimi gradnjami. Skupščini je tudi predlagal, naj pozove osrednjo vlado, da čim prej izdela zakon o financiranju oblastnih samouprav in opusti sistem državnega dotiranja. Pred začetkom splošne razprave o proračunu je predsednik dr. Leskovar pozval poslance, naj o njem razpravljajo strpno; napovedal je še, da bo v primeru kršitev poslovnika ukrepal »le v skrajni sili«.

V splošni razpravi je bila posebno aktivna opozicija, ki je ugotavljala, da ima glede na to, da ji je odvzeta tudi najmanjša možnost za nadzor nad oblastnim odborom, le v proračunski debati možnost oblikovati svoja stališča do delovanja oblastne samouprave. Z utemeljitvijo, da bi glasovanje za proračun, ki je »diktat« oblastnega odbora, pri katerem večina ni pripravljena na nikakršne spremembe, pomenilo tudi izglasovanje zaupnice delu tega organa, so opozicijski poslanci izjavili, da bodo glasovali proti. To je že v uvodu,

⁸²¹ Stenografski zapisnik 2. seje III. zasedanja mariborske oblastne skupščine 5. 11. 1928 (poročilo o proračunu za leto 1929 je v prilogi) v fasc. 10, fond 93 v ARS.

⁸²² Odsekove spremembe in popravki proračuna se vidijo iz popravljenega predloga, ki je v prilogi k stenografskemu zapisniku 4. seje III. zasedanja mariborske oblastne skupščine 9. 11. 1928 v fasc. 10, fond 93 v ARS. Iz gradiva je razvidno, da je odsek malenkostno povečal tudi sredstva za socialno skrbstvo in zdravstvo, razne dohodke pa je povečal z navedenim posojilom ter s prenešenimi sredstvi od velikega županstva za živinorejski in gasilski fond v višini 855.000 din.

⁸²³ Jutro (št. 263, 8. 11. 1928) je objavilo protest Zveze industrijcev proti visokim oblastnim davščinam. Časnik je v komentarju poudaril, da novi davki, ki jih hoče uvesti »klerikalna večina« v obeh oblastnih skupščinah, pomenijo preobremenitev slovenskega gospodarstva. Posebej je kritiziral uvedbo več novih davkov in povišanje dosedanjih davščin v mariborski oblasti (Jutro, št. 256, 31. 10. 1928).

v politično obarvani izjavi, poudaril načelnik poslanskega kluba KDK dr. Odić, ki je sicer izrazil načelno podporo povečanju oblastnega proračuna, kajti le razvite oblastne samouprave »bodo pozneje sposobne in zmožne kot federativne zajednice.« Zavzel se je za izboljšanje slovensko-hrvaških odnosov, ki so se zaostriili zaradi mnenja, »da se velika večina slovenskega naroda solidarizira z ubijalci« v Narodni skupščini. Predsednik je proti tej izjavi odločno protestiral in pozval diskutanta »k redu«. Po Odićevem mnenju bi morala mariborska oblastna skupščina »delati skupaj« ne samo z ljubljansko, temveč tudi z zagrebško samoupravo. Kritiziral je premajhno gnotno pomoč oblastnega odbora Medjimurju in Prekmurju ter dejstvo, da je v novem proračunu večina postavk opredeljenih samo splošno, ne vsebujejo pa tudi specifikacije za posamezna območja mariborske oblasti.⁸²⁴ Samostojni demokrat Petovar je to kritiko dopolnil z ugotovitvijo, da oblastni odbor še ni predložil skupščini obračuna za preteklo leto, iz katerega bi se videlo, ali je dodeljeval sredstva v skladu s skupščinskimi sklepi. Po kritičnih pripombah na nekatere davčne obremenitve in na ukrepe na kmetijskem področju je obsodil negativno opredelitev večine do vseh opozicijskih predlogov. Načelnik socialističnega poslanskega kluba Grčar je poudaril, da je tako »stavljena skupščina pred gotovo dejstvo« in da je njeno delo dejansko opravil že oblastni odbor, ki bo po takšni nedemokratski metodi »lahko sam delal in odločal o zadevah samouprave«. Menil je, da bi se morale v tako kritičnih razmerah, kot so ob desetletnici ustanovitve jugoslovanske države, »sile naroda« strniti in da zato »ni na mestu, ampak celo opasno ... v stvari prenesti najstrožji absolutizem v samoupravo na narodnih tleh.« Po kritiki nizkih oziroma neustreznih postavk – zlasti za socialno skrbstvo ter za šolstvo in kulturo – ter velike davčne obremenitve mest in večjih krajev je glasovanje proti proračunu posebej utemeljil z nepripravljenostjo večine, da sodeluje z opozicijo pri izgrajevanju oblastne samouprave. V utemeljitvi odklonilnega stališča do previsokega oblastnega proračuna in davčne preobremenitve mestnega prebivalstva je »v imenu nemške manjšine« dr. Mühleisen posebej kritiziral preobsežen samoupravni uradniški aparat. Sicer pa je bilo precej opozicijskih kritik podobnih kot v razpravi o proračunu za leto 1928.

V sklepnem delu razprave, ko so vodilni funkcionarji oblastne samouprave zavračali opozicijske kritike glede dohodkov in izdatkov ter glede delovanja oblastnega odbora (posebej ostro so nasprotovali političnim ocenam manjšine in očitkom o zapostavljanju Medjimurja; poudarjali so, da so nasprotniki umetnega ustvarjanja slovensko-hrvaških nasprotij), je prišlo do ostrih polemičnih obračunavanj. Dr. Odića je po izjavi, naperjeni »proti edinosti države in proti ujedinjenju Srbov, Hrvatov in Slovencev«, predsednik dr. Leskovar ponovno pozval, naj spoštuje poslovnik. Načelna stališča do proračuna so bila v splošni razpravi jasno opredeljena in tudi politično pogojena, že v njej pa so dali poslanci več konkretnih pripomb glede posameznih izdatkov in dohodkov.⁸²⁵ Podrobna razprava o posameznih proračunskih partijah in pozicijah je potekala hitro, ker na ple-

⁸²⁴ Jutro (št. 265, 10. 11. 1928) je ugotovilo, da »po vzoru ljubljanske oblastne skupščine uvaja tudi mariborska postavke z značajem dispozicijskega fonda.«

⁸²⁵ Stenografski zapisnik 3. seje III. zasedanja mariborske oblastne skupščine 9. 11. 1928 v fasc. 10 in zapisnik iste seje v fasc. 11, fond 93 v ARS; ob tem naj opozorimo na manjše razlike med stenografskim in uradnim zapisnikom glede Odićevih političnih izjav.

narni seji poročevalci niso razlagali posameznih izdatkov in dohodkov. Oblastni odbor je namreč vsem poslancem posredoval obsežno pisno pojasnilo o predlogu oblastnega proračuna.

Iz omenjenega dokumenta naj povzamemo le nekaj novih podatkov o primerjavi predvidenih izdatkov s proračunom za leto 1928. Delno zvišanje sredstev za delovanje oblastnih samoupravnih organov in oblastnega urada je odbor utemeljil s povečanim obsegom dela in z novimi nastavitvami. Praktično podvojena sredstva za javna dela so bila posledica prevzema okoli 350 km cest od okrajnih zastopov v oblastno vzdrževanje. To dejstvo bo zahtevalo nastavitvev okoli 120 cestarjev in nadzornikov. Odbor je tudi zagotovil sredstva za nadaljevanje gradnje 8 večjih cest in 11 regulacij ter številna druga javna dela. V posebnem proračunskem poglavju je za vzdrževanje oblastne imovine – zlasti zgradb v Rogaški Slatini in Dobrni – predvidel le nekoliko višja sredstva kot v tekočem letu, pri čemer naj bi zdravilišči ustvarili nad 1,2 milijona dinarjev čistega dobička. Sredstva za kmetijstvo je povečal za okoli 1,15 milijona dinarjev. Več denarja je namenil za kmetijsko šolstvo, z omenjenim posredovanjem finančnega odseka pa je bila večja gmotna podpora dodeljena tudi vinogradništvu. Redni izdatki za trgovino, obrt in industrijo so ostali na ravni leta 1928, dodatna sredstva pa je odbor namenil za gradnjo letališča v Mariboru. Zaradi upoštevanja vseh dohodkov in izdatkov bolnišnic in hiralnic je največ dodatnih sredstev dobilo zdravstvo. Toda to je bilo le navidezno, saj so bile v proračunu za leto 1928 upoštevane le dotacije oblastne samouprave za to dejavnost. Realno pa je oblastni odbor za izboljšanje položaja zdravstvenih zavodov, za sofinanciranje 75 okrožnih zdravnikov in 160 babic ter za zdravstveno-higienske akcije povišal sredstva le za 1,5 milijona dinarjev. Za socialno skrbstvo so ostala sredstva na ravni leta 1928, ker je oblastni odbor gradnjo stanovanj za uslužbence financiral posebej. Malenkostno višja sredstva kot v tekočem letu je določil za kulturno-prosvetno dejavnost. Z milijonsko rezervo naj bi posredoval pri nujnih nepredvidenih izdatkih.

Poslanci so oblastnemu odboru v razpravi predlagali nekatere akcije, ki naj bi jih posebej upošteval pri financiranju, večina pa je zavrnila nekaj opozicijskih predlogov za nove izdatke, zlasti na gradbenem, socialnem, šolskem in kulturnem področju. Dejstvo, da so bili vsi predlagani izdatki za posamezne dejavnosti sprejeti soglasno (ob zagotovitvi, da se bo večina poslanskih pobud in pripomb upoštevala pri izvajanju proračuna), kaže, da pri oceni finančnih možnosti in potreb med večino in opozicijo ni bilo pomembnejših razhajanj. Tudi z glasovanjem pa so opozicijski poslanci izrazili svoje nasprotovanje nekaterim davčnim obremenitvam – najbolj odločno trošarinski nakladi za vino. Zlasti iz načelnih razlogov, izraženih v splošni razpravi, je v končnem glasovanju proti celotni uredbi o proračunu glasovalo 13 opozicijskih poslancev. Po sprejetju vseh uredb o oblastnih davščinah z večino glasov so poslanci soglasno sprejeli še dve resoluciji, ki naj bi bili pomembni za bodoče oblikovanje oblastnih proračunov. V prvi resoluciji so zahtevali sprejetje zakona o natančni razdelitvi davkov med državo in oblastmi. Dohodki za oblasti, ki bi jih v obliki davčnih virov odstopila država, pri tem ne bi smeli biti nižji od dohodkov zadnjega oblastnega proračuna. Z drugo resolucijo pa so poslanci zahtevali spremembo Zakona o oblastni in sreski samoupravi v tem pogledu, da bi minister za finance ne smel zavrniti potrditve takšnega oblastnega računa, ki bi bil v oblastni skupščini spre-

jet s kvalificirano večino.⁸²⁶ S tem so poslanci nakazali, da bi v nadaljnjem boju za udejanjenje samouprave radi utrdili zlasti njen finančni položaj in razširili pristojnosti na tem področju.

Ljubljanska oblastna skupščina je problematiki proračuna za leto 1929 posvetila kar tri dni, po bolj temeljiti,⁸²⁷ zaostreni in tudi spolitizirani razpravi kot v Mariboru pa ga je z večino glasov sprejela 19. novembra 1928. Razpravo je začel poročevalec odseka za proračun in finance Skubic, ki je uvodoma zavrnil morebitna sumničenja, da se oblastni odbor boji predložiti skupščini zaključni račun za leto 1927. Poslance je informiral, da je bil ta dokument pravočasno izdelan, da pa ga Glavna kontrola še ni pregledala. Za novi proračun je – tako kot poročevalec v Mariboru – poudaril, da je sestavljen »po istih principih« kot tisti za leto 1928, vendar »v svoji sestavi znatno spopolnjen«. Obsega 70,011.306 din izdatkov in dohodkov. Na očitke, da vsebuje skrite dispozicijske fondе, je tudi že vnaprej odgovoril, da so v njem detajlirani vsi izdatki, pri katerih je bilo zaradi njihove narave to mogoče storiti. Ob ugotovitvi, da oblastni odbor »veliko dela, več kakor smo za prvo leto njegovega obstoja mogli pričakovati«, je pripomnil, da nanj negativno vpliva dislociranost oblastnih uradov v petih zgradbah,⁸²⁸ skupščina pa mora še vedno uživati gostoljubje ljubljanskega magistrata. Na opozicijske ugovore in proteste proti novim davčnim obremenitvam je odgovoril, da »moramo deželo gospodarsko dvigniti.« Menil je, da se dajatve, ki jih plačuje posamezni stan, »v drugi obliki povrnejo njim samim in v korist vsemu prebivalstvu.« Za vse temeljne naloge se z novim proračunom izboljšujejo gnotni pogoji, nova postavka pa so sredstva za asanacijo vasi. Med dohodki je posvetil največ pozornosti utemeljitvam davčnih obremenitev. Za 10 različnih samostojnih davkov, taks, naklad in doklad k državnim davščinam se je oblastni odbor odločil po treh kriterijih, in sicer da naj imajo v čim večji meri značaj »prostovoljnih« dajatev, povezanih s konzumom, da se obdavči luksuz in da prispevajo k dohodkom vsi sloji po svoji davčni moči. Ljubljanski oblastni odbor je bil pobudnik julijske konference predstavnikov sosednjih oblasti v Zagrebu, ki je zadevala poenotenje trošarin za alkoholne pijače in drugih davščin. Stiki z zagrebško in primorsko-krajiško oblastjo za rešitev tega problema pa so bili nazadnje prekinjeni, ker izvajata »socialni bojkot«. Z mariborskim oblastnim odborom je ljubljanski uspel uskladiti načela za davčne obremenitve; do tega je prišlo na njuni skupni konferenci v Celju v začetku oktobra (upoštevane so bile nekatere posebnosti). Ob tem naj opozorimo na dejstvo, da dohodki ljubljanske samou-

⁸²⁶ Stenografski zapisnik 4. seje III. zasedanja mariborske oblastne skupščine 9. 11. 1928 v fasc. 10 in zapisnik iste seje v fasc. 11, fond 93 v ARS; izid glasovanja o proračunu po splošni in podrobni razpravi kaže, da so tudi nekateri opozicijski poslanci glasovali zanj. Podrobnih podatkov o opredelitvah posameznikov v zapisnikih žal ni. Na seji je bilo navzočih 13 poslancev KDK; zdi se, da so samo ti glasovali proti celotni uredbi proračuna.

⁸²⁷ Ljubljanska oblastna skupščina je splošno in podrobno proračunsko razpravo opravila na sejah 16., 17. in 19. novembra, njeno obsežnost pa kaže kvantitativni podatek, da obsegajo stenografski zapisi teh sej nad 400 strani.

⁸²⁸ Poleg že navedenih uradov in stavbah Kmetijske družbe za Slovenijo (predsedstvo, občinski referat) in Kranjske hranilnice (finančna uprava) ter v šempetrski vojašnici (zdravstveni oddelek) in Auerspergovi palači (oddelka za kmetijsko in javna dela) je bila v deželnem dvorcu oblastna registratura.

prave od oblastne imovine v primerjavi z mariborsko niso dosegli niti tretjine.⁸²⁹ Po oce-
ni poročevalca je oblastni odbor »na pravičen način« poiskal davčne vire za izvajanje
vseh nalog, »ki smo jih po zakonu in po svoji vesti dolžni izvrševati.« Menil je, da so
ugovori različnih kategorij davkoplačevalcev neupravičeni. Ob sklepnem zagotovitlu, da
bodo vsi zbrani dohodki porabljeni »izključno za korist oblastne samouprave«, ter pou-
darkih, da je proračun »povsem realen in da v celoti odgovarja potrebam in razmeram v
oblasti«, je predlagal njegovo sprejetje z vsemi spremljajočimi finančnimi uredbami.

V splošni razpravi sta odklonilni stališči do proračunskih dokumentov najprej razložila
poročevalca klubov SKS in SDS.⁸³⁰ Inž. Zupančič je glede na to, da oblastni odbor ni
predložil zaključnega računa, poudaril, da ni mogoče razpravljati o dohodkih in izdatkih
novega proračuna. Zanj je menil, »da ni zakonit«, da je nestvaren in bi zato ne smel priti
v skupščinsko proceduro. Ob tem je posebej hvalil Radićevo vodenje socialne politike v
zagrebški oblasti ter podrobno poročanje njenega oblastnega odbora o poslovanju, med-
tem ko ljubljanski oblastni odbor onemogoča vpogled v svoje poslovanje. Posebej je
poudaril, da je ljubljanski proračun v primerjavi s skoraj še enkrat večjo zagrebško ob-
lastjo višji od njenega proračuna⁸³¹ in spet najvišji v državi. Tudi drugi opozicijski poro-
čevalec Tavčar je poudaril, da bi bila le hkratna razprava o zaključnem računu in novem
proračunu v skladu z zakonom. Očital je večini, da je na seji svojega kluba⁸³² interno
spremenila predlog proračuna, ki ga je sestavil oblastni odbor. Zmanjšala ga je kar za štiri
milijone dinarjev; iz strahu pred kritiko SDS in iz bojazni »pred ljudsko nevoljo« naj
bi črtala krivično doklado na državni davek za zemljarino. Vodstvo kluba SLS je z odlo-
čitvijo, da na seji odseka za finance njegovi člani ne bodo razpravljali, svoje poslance
spremenila le v »glasovalno mašino« in tako ponižala parlamentarizem. Tavčar je tudi
ponovil že stare očitke oblastnemu odboru, da je pri izvajanju podpornih akcij postopal
strankarsko, pri sestavljanju novega proračuna pa je ponovno zapostavil neagrarne pano-
ge in socialno skrbstvo. Poudaril je, da bi bilo treba vsaj enkrat mesečno sklicati sejo fi-
nančnega odseka, ki bi mu moral oblastni odbor redno poročati, medtem ko sedaj brez
njegovega nadzora sprejema tudi pomembne gospodarske odločitve. Po kritikah nekate-

⁸²⁹ Ljubljanski oblastni odbor je bil mnenja, da je državna dotacija za mariborsko oblast nižja prav zato, ker je prevzela slednja od države dobičkonosni zdravilišči Rogaška Slatina in Dobrna.

⁸³⁰ Tudi pred razpravo o ljubljanskem oblastnem proračunu je Jutro napadlo povišanje davčnih obreme-
nitev. Kritiziralo je zlasti dejstvo, da je proračun »skoraj brez izjeme neodrejen«; menilo je tudi, da
bi bil lahko za deset do dvajset milijonov nižji, pa bi imela »škodo ... le organizacija SLS, ki hoče iz
javnih sredstev nakupiti si volilcev in nakrmili svoje agitatorje.« Podpore za prosveto bodo šle spet
»za klerikalno politično organizacijo.« Liberalni list je tudi sodil, da so previsoki stroški za oblastni
aparatus. Ob sklepu je poudaril, da proračuna »za obe slovenski ali bolje rečeni klerikalni oblasti« ka-
žeta, »kakšno zlo je partizanski režim in pomanjkanje kontrole« (Jutro, št. 261, 8. 11. 1928).

⁸³¹ Podatek ni točen. Sprejeti, a nikoli potrjeni proračun zagrebške oblasti je bil 73.433.038 din. Treba
je pripomniti, da so v Zagrebu načrtovali znatno višje državne dotacije kot za leto 1928 (M. Kolar-
Dimitrijević, Financijski proračuni Zagrebačke oblasti, str. 89–90). Glede na obseg zagrebške obla-
sti pa je bil ljubljanski proračun seveda relativno višji.

⁸³² Poslanski klub SLS je bil zelo aktiven, imel pa je tudi solidno gmotno osnovo za svoje delovanje.
Poslanci so dajali v klubsko blagajno desetino svojih dnevnic, ki so znašale 150 din. Oblastni odbor-
niki, ki so bili za svoje delo posebej nagrajevani, so svoje dnevnice klubu odstopili v celoti (fasc. 9,
spis št. 4252 z dne 21. 11. 1928, fond 92 v ARS).

rih davčnih virov, ki obsegajo nad 30 milijonov, je očital SLS, da namesto boja za povečanje državnih dotacij nalaga nove davke »izčrpani« Sloveniji, da se vdinja »velikosrbskemu hegemonizmu« in da je postala »bistveni del velikosrbske radikalije«. Slovenski narod drago plačuje »politične uspehe« katoliške stranke. Rekel je: »Gospodje, draga je vaša samouprava, predraga za naše revno ljudstvo, predraga za današnje težke razmere ...«

Zelo radikalno je kritiziral oblastno gospodarstvo Bukovec, ki je večini predlagal, naj skupaj z opozicijo sprejme resolucijo z zahtevo po finančni samostojnosti Slovenije, kakršno zahtevajo tudi Hrvatje, kajti sistem dotacij je povsem neustrezen. Navedel je primer zagrebške oblasti – pa tudi drugih – ki »so se sedaj strašno slabo odrezale, ker nimajo svojih ljudi v vladi.« Toda v prihodnosti lahko takšna usoda doleti tudi ljubljansko oblast, če bo SLS izrinjena iz vlade. Dr. Puc je v obsežni razpravi napadel to stranko, da se je po njenem prihodu na oblast davčna obremenitev Slovenije v primerjavi s prejšnjimi režimi še povečala; poudaril je, da so si liberalci pri glasovanju za Vidovdansko ustavo predstavljali, da bo država ustrezno financirala oblastne samouprave, kar bi morala sedaj SLS izbojevati. V razpravi je tudi priznal, da se je zlasti v zdravstvu in pri javnih gradnjah »že marsikaj napravilo«; rekel je: »Konstatiram eno, sprijaznil bi se končno še s proračunom, ako bi imeli pravico sodelovanja in kontrole v našem oblastnem odboru. Te pravice pa nimamo in res je, da ste vi postali popolnoma strankarski instrument.«

Ostre kritike politike SLS v osrednji vladi in oblastnih samoupravah so večinski poslanci prekinjali s številnimi medklici. Zavračali so jih z ugotovitvijo, da noben opozicijski poslanec ni tako govoril, kot bi bilo primerno za »gospodarsko zbornico«, temveč tako, kot bi bili na političnem shodu. Parlamentarci iz vrst manjšine postavljajo zahteve, kakršnih niso nikoli predlagali, ko so bili režimovci. Sedaj govorijo o demokraciji, ko so bili v vladi, pa so izvajali »načela močne roke«. Zagovarjali so proračun kot »zelo napreden« in bi bil zato primeren kot zgled tudi za druge oblasti. Menili so, da gre z njim ljubljanska samouprava »po vseh stopinjah prejšnjega deželnega odbora oziroma deželnega zbora.« V imenu oblastnega odbora je dr. Adlešič poudaril, da kljub številnim in nenehnim posredovanjem od vlade niso uspeli dobiti ustreznih sredstev za izvajanje prevzetih nalog, kajti država je »samouprave ... poklicala v življenje ... zato, da ji pomorejo nositi težko breme« gospodarske krize. Od države je bilo treba ne glede na prenizke dotacije prevzeti dejavnosti in ustanove, ki so bile zanemarjene, kajti v narodnem interesu je bilo izboljšanje njihovega položaja preko samouprav. Za doseg tega cilja je ljubljanska oblastna samouprava, tako kot npr. tudi zagrebška, morala poiskati davčne vire. Pripomnil je, da Pucovi podatki o naraščanju državne davčne obremenitve ne ustrezajo dejanskemu stanju, saj so v letnih statističnih prikazih davčnih vplačil upoštevane tudi zaostale obveznosti davkoplačevalcev iz časa liberalnega režima. Glede zahtev za povečanje sredstev za obrt in trgovino je odgovoril, da njihov razvoj podpira tudi Zbornica za trgovino, obrt in industrijo s proračunom 3,3 milijona dinarjev. Socialni problemi se rešujejo tudi v okviru zdravstva. Poudaril je, da so v proračunu poskušali pravično – čeprav še ne idealno – stvari urediti tako, »da se morejo celotna produkcija in življenske sile našega naroda dvigniti ...« Posebej so poskrbeli za potrebe kmečkih in socialno šibkih slojev. Ob sklepu je očital opoziciji, da je svoje ugovore na proračun namesto v finančnem od-

seku izrekla na plenarni seji zaradi propagandne odmevnosti, ob napovedi njegovih ugovorov proti različnim obtožbam pa so opozicijski poslanci zapustili skupščinsko dvorano. Predzadnji govornik v splošni razpravi Erjavec je posebej odklonil obtožbe o pristranskosti s konkretnimi podatki o dodeljevanju podpor tudi opozicijskim privržencom. Ugotovil je, da pristranskosti npr. ne more biti niti pri gradnji cest, ki jih enako uporabljajo »klerikalci in liberalci« ter imajo od njih »isto korist«. Prav tako tudi elektrika sveti enako privržencom vseh strank. Skubic je na koncu poudaril, da je bil med opozicijskimi razpravljalci še najodkritosrčnejši dr. Puc, »ki je nekako povedal: Vse bi bilo še prav, samo če bi mi pri skledici sedeli.« Menil je, da nadaljnja splošna razprava ni več smiselna in večina je potem sprejela njegov predlog za prehod v podrobno razpravo.

Zanjo je za razliko od njenega poteka v Mariboru značilno, da sta pred vsakim proračunskim poglavjem podala obširne razlage poročevalca finančnega odseka in oblastnega odbora. Zaradi novih nastavitev v oblastnem osrednjem uradu se bodo stroški zanj povečali za petino. V razpravi je Tavčar znova načel problematiko strankarstva pri zaposlovanju v oblastnih samoupravnih službah in izjavil, da se bo opozicija vzdržala glasovanja o posameznih poglavjih iz protesta proti nepopolnemu proračunskemu gradivu. To bo tudi izraz nezaupnice večini, »ki se boji kontrole in ki je iz gospodarske in socialne samoupravne institucije ustvarila torišče najhujšega partizanstva.« Takšne napovedi pa pri glasovanju o izdatkih v glavnem ni izvajala. Dejstvo, da so se sredstva za kmetijstvo praktično podvojila, so z zadovoljstvom pozdravili poslanci SKS, ki so se strinjali s povečanjem financiranja za dvig kmetijske produkcije in živinoreje. Bili so tudi za izboljšanje gmotnega položaja združništva in za napredek kmetijskega šolstva ter za pomoč prizadetim v elementarnih nesrečah. Večina sredstev za asanacijo vasi v posebnem proračunskem poglavju je bila namenjena sanitarni ureditvi hlevov. Ker so »govorili z neko resnostjo in z neko ljubeznijo do napredka kmečkega stanu,« je razpravljalcem SKS dal priznanje tudi večinski poročevalec. Vse postavke – kot tudi nakup posestva Ponoviče – so poslanci soglasno podprli.⁸³³

Aktualne probleme na področju javnih gradenj je obsežno obrazložil prof. Jarc, ki je poslance seznanil s prizadevanji oblastnega odbora, da za njihovo izvajanje skoraj podvoji redna proračunska sredstva. To je lahko storil tudi zato, ker so poslanci SLS v Beogradu uspeli doseči izplačilo štirih milijonov starih dolgov okrajnim cestnim odborom iz državnega proračuna. Dejansko pa so bila tekoča sredstva za javne gradnje še znatno večja, kajti minister za finance je šele sredi leta 1928 odobril najetje desetmilijonskega investicijskega posojila pri Kranjski hranilnici, od katerega še ni bila porabljena niti petina denarja.⁸³⁴ Prof. Jarc je tolikšna sredstva utemeljil zlasti z nujnimi popravili cest, ki jih je oblastna samouprava prevzela »v naravnost obupnem stanju«, in z njihovo večjo obrabo zaradi povečanega prometa. Ugotovil je, da je cestno omrežje zadovoljivo, zaradi novih

⁸³³ Stenografski zapisnik 4. seje III. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 16. 11. 1928 in zapisnik iste seje v fasc. 32, fond 92 v ARS.

⁸³⁴ Iz stenografskega zapisnika 6. seje III. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 19. 11. 1928 (fasc. 32, fond 92 v ARS) se vidi, da je oblastni odbor namenil za nove cestne gradnje 3,9 milijona dinarjev, za popravilo poškodb zaradi povodnji 1,8 milijona dinarjev, za občinska pota 300.000 din, za vodovode 1 milijon dinarjev ter za visoke zgradbe 3 milijone.

gospodarskih tokov pa se spreminja pomembnost posameznih cest. Poglavitne prometne žile bo treba modernizirati, pozornost pa posvetiti tudi izboljšanju prometnih povezav med odročnimi kraji. Oblastni odbor bo z zakonsko določenimi dvotretjinskimi dotacijami omogočil normalno gospodarjenje okrajnih cestnih odborov, posebej pa bo poskrbel za tiste, ki so gmotno šibki. Zavrnil je opozicijske kritike glede položaja cestarjev s podatkom, da je njihovo število že naraslo na 400 in da so se njihovi prejemki povišali za 80 %. Prav tako se bo nadaljevala tudi gradnja vodovodov, za kar so določena sredstva tudi v okviru akcije za asanacijo vasi. Na področju visokih gradenj se bo končala adaptacija Auerspergove palače, kar je tudi pomembno kulturno dejanje. Poslanci so v razpravi opozarjali na nujnost nekaterih javnih del, iz opozicijskih vrst pa so kritizirali zlasti način izvajanja cestnih del in se zavzemali za izboljšanje položaja cestarjev. Poslanci SLS so jim odgovarjali, da iz njihovih kritik veje zavist, ker so »klerikalci« na področju javnih gradenj tako uspešni, ter jim očitali, da privrženci KDK ovirajo delo okrajnih cestnih odborov. Njihova temeljna ugotovitev je bila, da se na cestah pozna, »da je prišel čisto drug gospodar.« Po medsebojnem obračunavanju je bilo tudi to temeljno proračunsko poglavje sprejeto soglasno. Drugi dan podrobne razprave je bila na dnevnem redu določitev sredstev za razvoj trgovine in obrti, ki so bila za leto 1929 prav tako več kot podvojena. Z njimi naj bi se izboljšali gmotni pogoji obrtnega in trgovskega strokovnega šolstva, pospešek pa bi dobil tudi napredek obrti in turizma. Poslanec SDS Mohorič je takšno usmeritev pozdravil kot izraz hotenja oblastne samouprave, da deluje »v interesu raznih stanov« (tudi obrtnikov in trgovcev), in da je upoštevala nasvet njihove zbornice. Pripomnil je še, da so dodeljena sredstva v primerjavi s celotnim proračunom skromna in da ne bodo zadostovala za izvajanje vseh potrebnih nalog. Tudi financiranje neagrarnega gospodarstva so podprli vsi poslanci.⁸³⁵

Za področji zdravstva in socialnega skrbstva, ki sta bili v novem proračunu ločeni, je znašalo povišanje sredstev okoli 10 milijonov dinarjev. Zdravstvo je ostalo daleč najvišja proračunska postavka in zato je dr. Breclj zelo podrobno utemeljil izdatke. Uvodoma je odločno zavrnil opozicijske očitke, da ne bi smeli prevzeti zdravstvenih ustanov in dejavnosti od države, ker zanje ni zagotovila dovolj sredstev, prav tako pa tudi ponavljanje izjav o strankarskih kriterijih pri nastavitvah. Poudaril je, da so med vsemi oblastni izbojevali največ državnih dotacij za zdravstvo in da je bilo mogoče obupno stanje na tem področju uspešno rešiti le s samoupravnim prevzemom. Za proračun za zdravstvo je ugotovil, da je najvišji v državi in da je bilo prav izboljšanje gmotnih pogojev zanj največji premik v primerjavi z nekdanjim deželnim proračunom.⁸³⁶ Odločno je odklonil stališče, da gre za neproduktivne izdatke, in poudaril pomen urejenega zdravstva za narodno gospodarstvo, še posebej za reševanje socialnih problemov. Osvetlil je pomembne dosežke v vseh zdravstvenih dejavnostih (tudi pri izboljšanju položaja dobrodelnih ustanov), višja sredstva novega proračuna pa bodo omogočila napredek tudi v prihodnosti.

⁸³⁵ Stenografski zapisnik 5. seje III. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 17. 11. 1928 in zapisnik iste seje v fasc. 32, fond 92 v ARS.

⁸³⁶ V proračunu dežele Kranjske za leto 1914 je bilo za zdravstvo iz dobrodelnosti namenjenih 27 % sredstev – če se odšteje šolstvo, ki je bilo tedaj v pristojnosti deželne avtonomije. Od 7,5 milijona kron proračuna je bilo za šolstvo namenjenih 2,5 milijona kron, za zdravstvo pa 1,4 milijona kron.

Kot zanimivost naj omenimo Brecljevo pojasnilo, da ljubljanski oblastni odbor ne bo uveljavil upravičenih terjatev za oskrbovanje bolnikov mariborske oblasti v bolnišnicah ljubljanske oblasti. To naj bi bil prispevek k praktičnemu uveljavljanju zedinjene Slovenije, ki naj bi bila po nekaterih znamenjih »na pohodu in na vidiku«.⁸³⁷ Med dejavnostmi, za katere oblastna samouprava ni dobila nikakršnih sredstev od države, je bila poglobljena skrb za higieno in zatiranje nalezljivih bolezni, za kar je nekaj novih sredstev določenih v poglavju za asanacijo vasi. Izrazil je pričakovanje, da bodo ob pomoči sredstev oblastnega proračuna okrajne blagajne olajšale občinam skrb za najbolj siromašne. Prof. Jarc je kot posebni poročevalec za socialno skrbstvo poudaril, da je oblastni odbor zaradi uspešnega poteka akcije za gradnjo malih stanovanj sredstva zanj povečal še za eno tretjino, na novo pa je predvidel tudi nekaj denarja za podporo brezposelnim. Sicer pa oblastna samouprava v okviru socialne politike zgolj podpira nekatere nujne dejavnosti in dotira posamezne ustanove, saj je to »v celem obsegu« v pristojnosti države. V razpravi so poslanci dali več konkretnih predlogov za izboljšanje delovanja na zdravstveno-socialnem področju. Ob tem so opozicijski predstavniki poudarili uspešno reševanje zdravstvene problematike in izjavili, da dr. Breclju niso nikdar očitali strankarstva. Proračunsko poglavje za zdravstvo so soglasno podprli vsi poslanci. Tudi za vse postavke socialnega skrbstva – razen dveh (pri njih so odklonili Sitarjeva predloga za konkretno določitev podpore rudarjem) – so glasovali vsi poslanci. V proračunskem poglavju za prosveto je bilo največ sredstev namenjenih pomoči občinam za gradnjo osnovnih šol. Na dotedanji ravni so ostale podpore kulturnim društvom in akcijam, na novo pa so določili nekaj sredstev za štipendiranje. Čeprav proti takšni namembnosti razpravljalci niso imeli pomislekov – ti so bili izrečeni le glede enomilijonske rezerve v zadnjem proračunskem poglavju izdatkov – pa so zaradi možnosti, da sredstva za prosveto in izredne izdatke oblastni odbor deli po svoji presoji, opozicijski poslanci glasovali proti njim. Slovenec je razpravo o proračunskih izdatkih ocenil kot »zmago SLS« in kot »nemo« opozicijsko priznanje uspešnemu delu oblastnega odbora.⁸³⁸

V razpravi o proračunskih dohodkih se je ponovilo medstrankarsko obračunavanje, do kakršnega je prišlo že ob sprejemanju proračuna za leto 1928. Opozicijski poslanci, ki so nasprotovali večini davčnih virov v predlagani višini ali v celoti (posebej odločno oblastni nakladi na konzum vina), so spet obtoževali SLS, da ni dosegla ustreznih državnih dotacij za prenesene pristojnosti, in kazali na njeno nemoč v Beogradu. Predstavniki večine pa so demokrate in kmetijce ponovno razglašali za pogloblitve krivce za odliv visokih davkov iz Slovenije v osrednji proračun ter jim očitali dvoličnost po njihovem glasovanju za večino proračunskih izdatkov: »Gotovo ni lažje stvari na svetu, kakor govoriti proti davkom.« Med opozicijskimi poslanci je s pronicljivo analizo dohodkov spet izstopal Mohorič, ki je ocenil, da bi morala država glede na prenesene pristojnosti vrniti oblastni samoupravi okoli 30 % pobranih davkov, kar bi zadostovalo za celotno kritje njenega proračuna, medtem ko sedaj v obliki dotacij vrača le desetino. Ugotovil je, da bo

⁸³⁷ Kmetški list (št. 48, 28. 11. 1928, Zedinjena ali svobodna Slovenija) je Brecljevo izjavo komentiral z ugotovitvijo, da bi združitev ljubljanske in mariborske oblasti pomenila le skromen prihranek upravnih stroškov, SKS pa se zavzema za finančno neodvisnost svobodne Slovenije od Beograda.

⁸³⁸ Slovenec, št. 266, 20. 11. 1928.

predvidena državna dotacija v višini 23,9 milijona dinarjev za leto 1929 v največji meri pokrivala izdatke za zdravstvo ter za mladinsko in ubožno skrbstvo (pa še te komaj okoli polovice), vse druge dejavnosti pa bo morala skoraj v celoti ali v pretežni meri financirati oblastna samouprava iz lastnih dohodkov.⁸³⁹ Zato je ponovno predlagal sprejetje resolucije, da mora Narodna skupščina dati trdno zakonsko podlago za financiranje oblastnih samouprav, kar so podprli vsi poslanci. Avsenek je menil, da bi oblastne samouprave s skupnim nastopom proti centralni upravi morale doseči »na realni podlagi primeren dogovor«⁸⁴⁰ glede financiranja. Obe slovenski oblastni skupščini bi se morali s hrvaškimi vrstnicami dogovoriti o oblikovanju takšnih proračunov, da bi preko njih »gospodarska konsolidacija v severnem delu države naredila velik korak naprej.« Sicer pa bi moral ljubljanski oblastni proračun objektivni kritik oceniti, da je »razmeroma dober. Ni tak, kakor bi si ga morda vsak posameznik predstavljal kot ideal, ali kakor bi si ga vsaka politična stranka želela zase, je pa primeroma najboljši v Jugoslaviji ...« Poročevalca oblastnega odbora in odseka za finance sta vse spreminjevalne predloge opozicijskih poslancev zavrnili, ti pa so glasovali proti vsem postavkam dohodkov. To so storili tudi pri glasovanju o celotnem proračunu. Ob načinu glasovanja v oblastni skupščini – poslanci, ki so bili za določen predlog, so obsedeli, tisti, ki so glasovali proti, pa so vstali – je takšno njihovo ravnanje spremljal zlobni medklc iz vrst SLS: »Opozicija bi morala prav za prav čepeti. Ona je za izdatke, ne pa za dohodke. Zakaj stoji?«⁸⁴⁰ Glasovanje o proračunu je torej glede opredelitve opozicije potekalo tudi v ljubljanski oblastni skupščini podobno kot prej v Mariboru.

Poglavitni razlogi za odklonilno glasovanje opozicijskih poslancev proti oblastnima proračunoma so bili v obeh skupščinah enaki. Bili so predvsem izraz politične nezaupnice SLS in glede dohodkov oblika dokazovanja njene nemoči kot vladne stranke. Je pa manjšina priznala, da je pri nekaterih samoupravnih dejavnostih Koroščeva stranka dosegla določene uspehe in da je za slovenski oblastni samoupravi s sodelovanjem v vladi uspela doseči nekaj ugodnosti, kakršnih druge oblasti v državi niso bile deležne. Opozicija je z negativnim glasovanjem posebej pokazala svoje nezadovoljstvo nad poslovanjem obeh enostrankarskih oblastnih odborov, nad katerima ni imela nikakršnega nadzora in je tudi nista seznanjala z izvajanjem proračunov. Bila je povsem odrinjena od praktičnega udejanjenja oblastne samouprave in vse zasluge za njene dosežke si je prilaščala SLS. Opozicija pa je posebej poudarjala, da uspehi samoupravnih organov niso bili doseženi v skladu s predvolilnimi obljubami, torej z državnimi dotacijami, temveč pretežno z dodatno obremenitvijo slovenskih davkoplačevalcev. Proračunske razprave na novembrskih sejah 1928 so ponovno pokazale, da glede izvajanja temeljnih nalog oblastnih samouprav na Slovenskem – kot tudi glede potrebnih sredstev za njihovo izvajanje – med pozicijo in opozicijo ni bilo pomembnejših razhajanj. Ta so se kazala le pri obravnavi strukture dohodkov, kjer je opozicija v polni meri izkoristila svoje možnosti za kritiko vodstva oblastne samouprave oziroma skupščinske večine. Slednja je odstopanje od predvolilnih obljub utemeljevala s

⁸³⁹ Pri socialnem skrbstvu bo znašalo državno kritje le šestino izdatkov, pri javnih delih manj kot četrtino, za kmetijstvo, neagrarne panoge in prosveto pa bo morala oblastna samouprava kriti stroške skoraj v celoti.

⁸⁴⁰ Stenografski zapisnik 6. seje III. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 29. 11. 1928 in zapisnik iste seje v fasc. 32, fond 92 v ARS.

potrebo uspešnejšega izvajanja prevzetih nalog, kot je bilo v okviru državne uprave, pa tudi z dejstvom, da ne more v kratkem času spremeniti vseh posledic dolgoletnega izkoriščanja in zapostavljanja Slovenije, za katerega so krivi liberalni režimi.

Po sprejetju proračuna je opozicijsko časopisje ostro kritiziralo previsoka davčna bremena,⁸⁴¹ Jutro pa je obširno pisalo o protestih različnih kategorij davčnih zavezancev proti oblastnim davščinam.⁸⁴² Slovenec je obrtniški protestni shod v Ljubljani označil za strankarsko-politično manifestacijo v korist KDK in ostro kritiziral poziv ministru za finance, da razveljavi nekatere skupščinske sklepe o oblastnih davščinah. To bi pomenilo omejitev samoupravnih pravic in možnosti oblastnih skupščin. Časnik je opozoril, da se bodo vsi oblastni dohodki uporabili za napredek oblasti (kar je bistvena razlika glede na državne davke), pri čemer je morala uspehe priznati tudi opozicija. Poudaril je, da so motivi za takšno davčno demagogijo »vse prej, ko idealni«. Svoje stališče je ponovil tudi ob protestnem zborovanju »industrijskih gospodov« z ugotovitvijo, da so jih oblastni poslanci z novimi davščinami le spomnili na njihove socialne dolžnosti. Poudaril je, da bi bil način obdavčitve, ki sta ga sprejeli ljubljanska in mariborska oblastna skupščina, lahko le zgled za druge oblasti v državi.⁸⁴³

Ker je bila SLS vladna stranka in njen načelnik predsednik vlade, je potrjevanje obeh oblastnih proračunov potekalo brez zapletov in hitro. Spremembe v njiju so bile le malenkostne. Omenili pa smo že, da drugod ni šlo tako gladko: zagrebški oblastni proračun npr. sploh ni bil potrjen.⁸⁴⁴ V utemeljitvi odobritve ljubljanskega oblastnega proračuna, ki jo je minister za finance dr. Niko Subotić podpisal že 11. decembra 1928, je bila poglavitna ugotovitev, da so davčni viri ustrezni. Previsoki sta bili le stopnja doklade na trošarino za premog in načrtovana dotacija za kmetijstvo. Razdelitev izdatkov za posamezne dejavnosti je minister ocenil kot znak, da je ljubljanska oblastna samouprava »pravilno razumela svojo vlogo pri dvigu materialne kulture«; menil je, da so predvidene postavke v skladu z dejanskimi potrebami.⁸⁴⁵ Teden dni kasneje pa je bil prav tako z malenkostnim znižanjem in manjšimi spremembami davčnih virov⁸⁴⁶ potrjen še mari-

⁸⁴¹ Kmetiski list, št. 47, 21. 11., do št. 51, 19. 12. 1928; Delavska politika, št. 96, 1. 12. 1928.

⁸⁴² Jutro od št. 276 do št. 279, 23. 11., do št. 283, 27. 11. 1928.

⁸⁴³ Slovenec, št. 269, 23. 11., in št. 270, 24. 11. 1928.

⁸⁴⁴ Mira Kolar-Dimitrijević, Financijski proračuni samouprave Zagrebačke oblasti, 89. Uredba o proračunu je bila sprejeta že 9. novembra, vendar ni bila nikdar objavljena, ker je že 10. decembra 1928 veliki župan zaradi protesta proti njegovemu imenovanju razpustil zagrebško oblastno skupščino.

⁸⁴⁵ Dopis ministrstva za finance z dne 11. 12. 1928 v fasc. 30, št. 3515, fond 92 v ARS.

⁸⁴⁶ Kot je napovedalo Jutro (št. 281, 29. 11. 1928), je minister za finance črtal dva davčna vira ter jih nekaj znižal, ni pa se izpolnilo njegovo predvidevanje, da bo mariborski oblastni proračun »znatno skresan«, ker je za izpad dohodkov določil delno povišanje državnih dotacij. Manjše razlike pri davčnih virih mariborske in ljubljanske oblasti je Jutro spet uporabilo za poudarjanje nasprotij med njima (tudi na finančnem področju). Po veliki skupni proslavi 29. oktobra 1928 v Ljubljani naj bi se predstavniki mariborske samouprave glede manifestacije »za zedinjeno slovensko oblast« po vnitvi v Maribor »glasno pridušali, da kranjska SLS zastonj računa, kako se bo polastila premoženja v mariborski oblasti in se sprehajala po alejah Rogaške Slatine.« Jutro torej ni izpustilo nobene priložnosti, da ne bi netilo nasprotij med obema slovenskima samoupravama.

borski oblastni proračun. Potrjeni ljubljanski oblastni proračun je znašal 69,639.206 din,⁸⁴⁷ mariborski pa 62,996.187 din.⁸⁴⁸ Tako kot leta 1928 je bil tudi novi ljubljanski proračun višji od mariborskega, in sicer za dobro desetino. Če ju primerjamo s proračunoma za leto 1928, je pri ljubljanskem oblastnem proračunu mogoče zaznati povišanje za 45 %, pri mariborskem pa celo za 48,8 %. Obe oblasti sta to dosegli le s povečanjem lastnih izrednih dohodkov in davčnih virov⁸⁴⁹, medtem ko se je delež državnih dotacij v obeh oblastnih proračunih znižal na petino. Glede izdatkov je v primerjavi z letom 1928 ostalo razmerje med financiranjem posameznih dejavnosti približno enako.⁸⁵⁰ V absolutnem znesku so se sredstva za posamezne dejavnosti in ustanove v skladu s splošnim povišanjem proračuna znatno povečala. Ugotovimo lahko, da sta oba oblastna proračuna za leto 1929 rezultat velikih prizadevanj, da bi se gnotni položaj za izvajanje nalog oblastnih samouprav še znatno izboljšal. Ljubljanska in mariborska oblastna skupščina sta si za prvo prihodnjo nalogo zadali zakonsko ureditev financiranja samouprav: želeli sta dokončno urediti razmerje z državno oblastjo in okrepiti finančno samostojnost. Te pa zaradi uvedbe kraljeve diktature ni bilo več mogoče udejanjiti, toda oblastna proračuna, ki sta ju obe oblastni skupščini sprejeli na novembrskih sejah 1928, sta veljala tudi po 6. januarju 1929. Osrednja vlada je veljavnost zadnjih oblastnih proračunov podaljšala celo do 31. marca 1930.⁸⁵¹ Tako sta več kot eno leto pozitivno učinkovala na izvajanje pomembnih gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih dejavnosti v Sloveniji.

⁸⁴⁷ Uredbe o ljubljanskem oblastnem proračunu za leto 1929 ter o oblastni davščini od lova in ribolova ter na javne plesne prireditve, o trošarini na porabo premoga ter o različnih oblastnih nakladah in dokladah k državni trošarini na alkoholne pijače so bile objavljene v Samoupravi, št. 1, 1. 1. 1929. Veliko protestov je povzročila uredba o davščinah na lov in ribolov. Slovensko lovsko društvo je 26. 11. 1928 protestiralo zaradi nje tudi na ministrstvu za gozdove in rude. Italijansko poslaništvo v Beogradu je pri zunanjem ministrstvu vložilo noto, v kateri je protestiralo proti uvedenim dvojnimi taksam za italijanske lovce in ribiče, ker da je to v nasprotju z meddržavnim sporazumom. Veliki župan je v odgovoru poudaril, da bodo italijanski državljani glede plačevanja taks s posebnim pravilnikom izenačeni z jugoslovanskimi (dokumentacija v fasc. 30, spis št. 2109, fond 92 v ARS).

⁸⁴⁸ Uredbe o mariborskem oblastnem proračunu za leto 1929 in o oblastni davščini na motorna vozila in na konzum električnega toka ter o nakladi k državni trošarini na vino so objavljene v Samoupravi, št. 2, 15. 1. 1929. V mariborskem oblastnem proračunu so bili dohodki za 455.000 din višji od izdatkov.

⁸⁴⁹ Ljubljanska oblastna skupščina je povečala zlasti višino izrednih dohodkov, med katere je prelila tudi 4 milijone davčnih viškov iz leta 1928. Še vedno pa so bili največji proračunski dohodki različne davščine (44 %). V mariborskem oblastnem proračunu je bilo še vedno največ dohodkov od oblastnih zavodov, zlasti od Rogaške Slatine in Dobrne (40,3 %), delež oblastnih davščin pa je bil 35,8 %.

⁸⁵⁰ V ljubljanski oblasti je zdravstvo dobilo 38,3 % proračunskih sredstev, sledila so javna dela in vzdrževanje oblastnega premoženja z 20,6 %, kmetijstvo s 16,2 %, socialno skrbstvo z 8,6 % (v to postavko je bilo prenešenih nekaj sredstev iz proračunskega poglavja za zdravstvo za financiranje dobrodelnih ustanov), prosveta s 3 % ter obrt in trgovina z 2,8 %, druga sredstva pa so bila namenjena za kritje stroškov oblastne uprave, za amortizacijo dolgov, za proračunsko rezervo in izredne izdatke. V mariborski oblasti je bila ponovno najvišja postavka za javna dela in oblastno imovino s 40,4 %, od tega za vzdrževanje Rogaške Slatine in Dobrne 25 %. Zdravstvu je bilo določenih 27,2 %, kmetijstvu 10,4 % socialnemu skrbstvu 2,4 %, prosveti 1,5 % ter obrti in trgovini 1,2 % izdatkov. Druge postavke izdatkov so bile podobne kot v ljubljanskem oblastnem proračunu.

⁸⁵¹ Uradni list dravske banovine št. 112, 8. 11. 1929.

Sprejetje številnih uredb na zadnjih skupščinskih sejah in plodno delovanje oblastnih odborov pred uvedbo šestojanuarske diktature

Ob sprejemu proračunov in davčnih uredb kot gmotnih temeljev za delovanje v letu 1929 sta ljubljanska in mariborska oblastna skupščina na novembrskem zasedanju izglasovali še več uredb za ureditev pravnih pogojev za izvajanje samoupravnih nalog. Obravnavali sta tudi aktualne zadeve, ki so jih predlagali oblastna odbora, skupščinski odseki in poslanci.

V tem pogledu je bila zlasti aktivna ljubljanska oblastna skupščina; v njej je bilo na novembrski sejah vloženi nad 30 samostojnih poslanskih predlogov (večina glede nujnih javnih gradenj). Oblastni odbor je pripravil strokovno in finančno dokumentacijo za gradbena dela na 15 deželnih cestah v letu 1929 ter predlagal tudi nakup poslopij Kranjske hranilnice in dramskega gledališča. Ob tem predlogu, ki so ga predstavniki večine utemeljevali s potrebo, da oblastna samouprava z nakupom zgradbe Kranjske hranilnice dokončno reši vprašanje prostorov za poslovanje oblastnih organov in uradov (za kar Auerspergova palača ni zadoščala), z nakupom dramskega gledališča, ki je v lasti te denarne ustanove (kot nekdanje nemško gledališče), pa omogoči njegovo ustrezno vzdrževanje in upravljanje, kot ga izvaja za operno gledališče, ter tako pokaže svojo podporo gledališki umetnosti, je spet prišlo do burnega medstrankarskega obračunavanja. Opozicijski poslanci so ugovarjali zlasti nakupu dramskega gledališča,⁸⁵² češ da želi SLS s kupnino predvsem izboljšati likvidnostno stanje svoje »strankarske« banke. Pri tem naj bi šlo za zapravljanje denarja davkoplačevalcev, saj bi stavbo Taljinega hrama morala odkupiti država, ki je dolžna skrbeti za osrednja gledališča. Zanimivo pa je, da je bil predlog po uradnem zapisniku soglasno sprejet – ob protestih opozicije, da ni slišala predsednikovega poziva za glasovanje!⁸⁵³ Polemike so se nadaljevale ob predlogu oblastnega odbora za priključitev občin Hotič in Konj k občini Litija. To je bilo utemeljeno zlasti z gospodarskimi razlogi, vendar sta oba prizadeta občinska odbora nasprotovala temu ukrepu. Dr. Puc je oblastni skupščini odrekel pravico, da sklepa o združitvah občin, kar se je izkazalo za utemeljeno.⁸⁵⁴

Opozicijski poslanci s prvopodpisanim dr. Pucom so po velikih demonstracijah akademske mladine 12. novembra 1928 v Ljubljani (ob obletnici podpisa rapalske pogodbe), pri katerih je prišlo do brutalnega nastopa policije z uporabo sabelj in strelnega orožja,⁸⁵⁵ vložili interpelacijo proti velikemu županu. V njej so zahtevali odgovor na vprašanje,

⁸⁵² Jutro (št. 269, 15. 11. 1928) je ob tem ugotovilo, da sta za trgovino in obrt zagotovljena le dva milijona proračunskih sredstev, »za transakcijo« pri nakupu dramskega gledališča pa bo oblastna samouprava porabila še enkrat več sredstev. Kranjska hranilnica je sicer že leta 1920 prepustila stavbo dramskega gledališča v upravljanje državi, ki pa ni skrbela za njeno vzdrževanje (E. Dolenc, n. d., 45).

⁸⁵³ Jutro (št. 269, 15. 11. 1928) je pisalo, da je bil predlog za odkup poslopij Kranjske hranilnice sprejet z večino glasov.

⁸⁵⁴ Veliki župan navedeni uredbi javno ni nasprotoval, ni pa je objavil, ker so imele oblastne samouprave nad občinami le nadzorne pristojnosti. Tako je ravnal že ob skupščinskem sklepu za oblikovanje nove občine Dobropolje 22. 12. 1927.

⁸⁵⁵ Jutro, št. 267, 13. 11. 1928, Krvave rapalske manifestacije v Ljubljani; Slavko Kremenšek, Slovensko študentovsko gibanje 1919–1941, Ljubljana 1977, 81.

~~IV.~~ seja, začetek ob 9.35 h.

- Predsednik: Otvorjam sejo in preidem na dnevni red. Na dnevnem redu je 1. Volitev upravnega odbora oblastne hranilnice. Kakor sem že včeraj poudaril, bi bilo treba 6 odbornikov in občinski stranki bi pripadali 4, opoziciji pa 2. Prosim za predlog.
- Dr. Ogrizek: Predlagam sledeče gospode od SLS: Dr. Bartol, Anton, notar v Mariboru, Joža Barle, računski ravnatelj, Franc Hrastelj, oblastni poslanec in Martin Gajšek, trgovec v Mariboru. Od opozicije pa: Predlaga dr. Odič: Dr. Franjo Lipold, odvetnik v Mariboru, dr. Odič, odvetnik v Čakovcu.
- Predsednik: V smislu § 26. tozadavne uredbe toč. 3 bi morali člani upravnega odbora stalno biti v Mariboru, ali pa vsaj v bližnji okolici. Seveda drugi ne bodo smeli zahtevati povračila potnih stroškov. Ako se vsi s tem strinjate? Je kdo proti? Ne. Konstatujem, da je sprejeto. Treba je še izvoliti nadzorni odbor in sicer tri člane: dva od večinske stranke, 1 od opozicije.
- Dr. Ogrizek: Od SLS bi predlagal g. prof. Antona Cestnika, obl. poslanca iz Celja in Štefana Litrop, obl. poslanca Beltincih. Od opozicije pa Bartol Žarkovič v Beltincih.
- Predsednik: Ima kdo kaj proti? Je soglasno sprejeto. Zdaj pa preidemo na poročilo uredbodajnega odseka. Prva točka je osnutek uredbe, s katero se izpremenja § 2. obč. reda za bivšo vojvodino Štajersko. Prosim g. poročevalca.
- Dr. Ogrizek: (Bere:) A še niste razdelili: Moment prosim.
- Predsednik: Za tajnika imenujem Stabeja in dr. Kečkeša.
- Dr. Ogrizek: Ali imate? Torej se glasi: (Bere:) Tam se popravi "imajo". V pojasnilo bi pripomnil sledeče: Na Koroškem obstoja že deželni zakon, ki ima približno isto določilo, kakor pri nas na Štajerskem. Če se hočeta dve

Prva stran stenografskega zapisnika zadnje seje mariborske oblastne skupščine 10. novembra 1928, na kateri so poslanci izvolili upravni odbor oblastne hranilnice in sprejeli sedem uredb

kdo je policistom ukazal takšno ravnanje. Terjali so tudi pojasnilo, kako namerava »v bodoče preprečiti take prizore, ki so v stanu zatreti v srcih naših državljanov veliko navdušenje, ki nam je baš v sedanjih časih čez vse potrebno?« Po že omenjeni zavrnitvi predloga obsodbe krvoprelitja v Narodni skupščini (z utemeljitvijo, da je oblastni odbor storil vsa ustrezna pietetna dejanja in da zato o predlogu ni potrebna razprava)⁸⁵⁶ je tako prišlo do novega, eminentno političnega nastopa opozicije. Jutro ga je pospremiло s komentarjem: »Na odgovor smo res radovedni.«⁸⁵⁷ Toda tega velikemu županu ni bilo treba dati, ker je diktatura kmalu prekinila delovanje oblastnih skupščin. Povsem drugače pa je potekalo sprejemanje predlogov oblastnega odbora in poslancev glede novih cestnih del. Po poročilu odseka za javne gradnje so poslanci vse predloge soglasno podprli⁸⁵⁸ in tako enotno potrdili program oblastne samouprave za leto 1929 na pomembnem področju njenega delovanja. Pozicijski in opozicijski poslanci so prav tako soglasno podprli jamstvo za novo posojilo za rekonstrukcijo elektrarne v Žireh.⁸⁵⁹ Na dveh tajnih sejah so se strinjali s predlaganimi personalnimi rešitvami.⁸⁶⁰

Mariborska oblastna skupščina je imela poleg sprejemanja proračunov in uredb na dnevnem redu tudi urejanje problematike oblastnega denarnega zavoda. Najprej je odobrila najetje posojila v višini 2,5 milijona pri Južnoštajerski hranilnici za nabavo žita občinam v Prekmurju, v katerih je toča uničila pridelke.⁸⁶¹ Nato je skupščina soglasno izvolila upravni in nadzorni odbor oblastne hranilnice; v obeh organih je imela opozicija tretjinsko zastopstvo. Tako je tudi mariborska oblastna samouprava izpolnila ta pogoj za začetek delovanja lastnega denarnega zavoda.

Na zadnji seji 10. novembra 1928 so poslanci sprejeli sedem uredb. Najprej so se lotili problematike združevanja občin, »ki nimajo nikake eksistenčne možnosti« zaradi majhnega števila prebivalcev in morajo zato za izvajanje svojih nalog pobirati izredno visoke doklade k državnim davkom. Soglasno so sprejeli uredbo o spremembi občinskega reda za bivšo vojvodino Štajersko, ki je dajala oblastnim skupščinam novo pristojnost, da po pridobitvi ustreznih soglasij izvede združitev takšnih občin.⁸⁶² Kljub temu, da so bili v razpravi naštetih številni nujni primeri za takšen ukrep, pa zaradi razpusta oblastne skupščine ni prišlo do izvajanja te uredbe. Veliko praktično vrednost je imelo sprejetje Uredbe

⁸⁵⁶ Jutro (št. 265, 10. 11. 1928, Zopet burna seja ljubljanske obl. skupščine) je ob tem poudarilo, da »z nasilnim tolmačenjem poslovnika onemogoča klerikalna večina opoziciji kritiko in debato.«

⁸⁵⁷ Jutro, št. 269, 15. 11. 1928, Zapravljanje davčnega denarja in preziranje ljudske volje.

⁸⁵⁸ Stenografski zapisnik 7. seje III. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 21. 11. 1928 in zapisnik iste seje v fasc. 32, fond 92 v ARS.

⁸⁵⁹ Stenografski zapisnik 6. seje III. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 19. 11. 1928 in zapisnik iste seje v fasc. 32, fond 92 v ARS.

⁸⁶⁰ Na tajnih sejah 9. 11. in 21. 11. 1928 (prav tam) so poslanci obravnavali tri pritožbe uradnikov glede službenega položaja in prejemkov.

⁸⁶¹ Stenografski zapisnik 4. seje III. zasedanja mariborske oblastne skupščine 9. 11. 1928 v fasc. 10 in zapisnik iste seje v fasc. 11, fond 93 v ARS.

⁸⁶² Veliki župan je kljub pomislekom – že v razpravi v ljubljanski oblastni skupščini je namreč bilo povedano, da je za združevanje občin pristojno notranje ministrstvo – uredbo objavil v Samoupravi, št. 13, 7. 12. 1928.

o samoupravni živinozdravniški službi v mariborski oblasti.⁸⁶³ Vsi poslanci so uvedbo posebnih oblastnih živinozdravnikov s številnimi nalogami na stroške oblastnega odbora pozdravili kot pomemben ukrep za napredek živinoreje. Želeli so tudi, da se njihovo število glede na velike potrebe za pomoč revnejšim živinorejcem čim prej poveča. Za izboljšanje cestarske službe je bilo pomembno soglasno sprejetje uredb o delovnem razmerju cestarjev in cestnih nadzornikov.⁸⁶⁴ Z izboljšanjem gmotnih pogojev ter z ureditvijo delovnih pravic in dolžnosti je hotela oblastna samouprava predvsem doseči, da se bodo cestarji posvetili opravljanju svoje službe, medtem ko so bili dotlej zaradi nizkih zaslužkov prisiljeni iskati dodaten dohodek pri kmečkih opravilih. Zlasti po posredovanju socialističnih poslancev jim je oblastni odbor zagotovil še dodatne socialne ugodnosti. S socialnega področja je bilo pomembno soglasno sprejetje Uredbe o ustanovitvi skupnega izseljeniškega urada za mariborsko in ljubljansko oblast⁸⁶⁵ – tudi zato, ker je bilo nov primer hotenja po enotnem urejanju enega perečih vseslovenskih problemov. Mariborska oblastna skupščina je s posebno uredbo razširila plačevanje občinskih šolskih doklad, kakršno je bilo v veljavi na Štajerskem, na koroški okraj Prevalje.⁸⁶⁶ V celoti je razveljavila deželni zakon iz leta 1909 o zdravstveni službi v podeželskih občinah.⁸⁶⁷ Po sprejetju navedenih uredb se je dr. Leskovar zahvalil poslancem za »stvarno debato«, zaključil zasedanje ter prihodnje napovedal za pomlad 1929.⁸⁶⁸ To kaže, da ni slutil bližnjih velikih sprememb v državi.

Ljubljanska oblastna skupščina je na dveh novembrskih sejah prav tako soglasno sprejela sedem uredb.⁸⁶⁹ S štirimi uredbami je uredila pereče zadeve na področju lova in ribolova,⁸⁷⁰ ki so bile pomembne tudi za kmetijstvo in turizem. S spremembo uredbe o graditvi malih stanovanj je oblastna samouprava prevzela poroštvo za najemanje stanovanj-

⁸⁶³ Samouprava, št. 13, 7. 12. 1928.

⁸⁶⁴ Prav tam, št. 14, 15. 12. 1928.

⁸⁶⁵ V razpravi so poslanci kljub opozorilu, naj bi uredbo sprejeli v enakem besedilu kot ljubljanska oblastna skupščina, vztrajali pri popravku nejasnega člena, ki je določal dolžnosti občin pri prijavljanju izseljencev. Verjetno prav zaradi popravka, da občine niso dolžne sporočati podatkov o vseh, ki so se iz nje izselili, temveč le o tistih, ki so odšli v inozemstvo, uredba nato ni bila objavljena. Med skupščinama je zaradi njunega razpusta ni več bilo mogoče uskladiti.

⁸⁶⁶ Samouprava, št. 13, 7. 12. 1928.

⁸⁶⁷ Prav tam, št. 14, 15. 12. 1928.

⁸⁶⁸ Stenografski zapisnik 5. seje III. zasedanja mariborske oblastne skupščine 10. 11. 1928 (s priloženimi osnutki uredb) v fasc. 10 in zapisnik iste seje v fasc. 11, fond 93 v ARS.

⁸⁶⁹ Stenografska zapisnika 3. in 5. seje III. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 14. in 21. 11. 1928 in zapisnika obeh sej v fasc. 32, fond 92 v ARS.

⁸⁷⁰ Uredba o ribarstvu je bila objavljena v Samoupravi, št. 15, 31. 12. 1928, uredbe o lovskem zakupu, o lovski škodi in o zatiranju škodljive divjačine, s katerimi so prenesli na ljubljansko oblast nekatera določila štajerskega lovskega zakona, pa v uradnem listu niso bile objavljene. Vzrok za takšno odločitev velikega župana je bil protest Slovenskega lovskega društva z dne 26. 11. 1928, da so navedene uredbe v nasprotju z obstoječimi lovskimi predpisi, ker naj bi imeli značaj in veljavo državnih zakonov, teh pa oblastne skupščina ne sme spreminjati. Društvo je tudi menilo, da je s temi uredbami lovstvo žrtvovano »na ljubo namišljenim potrebam kmetijstva« (fasc. 30, spis 2109, fond 92 v ARS).

skih posojil ter tako omogočila učinkovito izrabo vseh sredstev namenskega sklada.⁸⁷¹ Dve uredbi sta bili pomembni za izboljšanje finančnega stanja občin, da bi lažje uspešno izvajale svoje naloge. Medtem ko zoper uradno objavo uredbe, ki je določala način pobiranja samostojnih občinskih naklad na nekatere alkoholne pijače⁸⁷² (kar je bil pomemben občinski finančni vir), ni bilo zadržkov, pa je veliki župan tudi po ponovnem sprejetju uredbe o pobiranju občinskih taks – v enakem besedilu kot konec leta 1927 – zaradi pravnih zadržkov zahteval razsodbo Državnega sveta. Glede na to, da prav ta primer kaže dejanski obseg izvajanja uredbodajnih oziroma zakonodajnih pristojnosti ljubljanske oblastne skupščine, naj potek potrditve omenjene uredbe podrobneje osvetlimo.

Po sprejetju uredbe o pobiranju občinskih taks na seji 22. decembra 1927,⁸⁷³ s katero so spremenili naredbo Deželne vlade za Slovenijo iz leta 1920 glede prilagoditve taks novi vrednosti dinarja ter za njihovo potrjevanje pooblastili oblastni odbor (občine so po njej lahko pobirale 25 različnih taks za svoje uradno poslovanje in nekatere smele uporabljati le za izvajanje socialnih nalog), je veliki župan ugotovil, da oblastna skupščina za takšno odločitev ni imela pooblastila v Finančnem zakonu za leto 1927/28. Omenjena uredba je bila v skladu s prehodnimi določili ustave po predložitvi zakonodajnemu odboru Narodne skupščine leta 1921 razglašena za državni zakon. Tega oblastna skupščina ne bi smela spreminjati – ne glede na to, da gre za urejanje pokrajinske zadeve. Državni svet se je s takšno utemeljitvijo velikega župana strinjal in odobril odklonitev razglasitve uredbe v uradnem listu.⁸⁷⁴ Ker je oblastni odbor menil, da je s Finančnim zakonom za leto 1928/29, v katerem je omenjena taksna uredba posebej navedena, oblastna skupščina dobila pooblastilo za njeno spremembo, je ponovno predlagal velikemu županu, naj jo razglasi. Upravičenost svojega predloga je utemeljil takole: »Ob sebi umljivo je, da je subsumiral zakonodajalec pod člen 362 finančnega zakona za leto 1928/1929 ter implicite dovolil oblastni skupščini izpreminjati vse tiste poznejše zakone – pravilneje: uzakonjene naredbe bivše avtonomne deželne vlade, ki so jim bili podlaga prvotni deželni zakoni.« Veliki župan se s takšnim tolmačenjem ni strinjal in iz formalnih razlogov znova odklonil razglasitev uredbe s priporočilom oblastni skupščini, da ponovno sklepa o občinskih taksah.⁸⁷⁵ To je na seji 14. novembra tudi storila in po seznanitvi z vsemi formalno-pravnimi zapletmi so se vsi poslanci strinjali, da nujne potrebe zahtevajo, zakonska pooblastila pa omogočajo sprejetje uredbe o oblastnih taksah. Veliki župan je iz formalnih razlogov spet zadržal njeno objavo ter zahteval od Državnega sveta uradno tolmačenje, ali imata ljubljanska in mariborska oblastna skupščina z oblastnimi uredbami pravico sprejemati, dopolnjevati in razveljavljati ne samo naredbe Deželne vlade za Slovenijo, »temveč tudi zakone, v katere so bile naredbe spremenjene v smislu čl. 130 ustave. Po strogem tolmačenju ...« Finančnega zakona za leto 1928/29 to ni mogoče, čeprav ima »v

⁸⁷¹ Samouprava, št. 4, 18. 3. 1929.

⁸⁷² Prav tam, št. 15, 31. 12. 1928.

⁸⁷³ Stenografski zapisnik 5. seje II. zasedanja 22. 12. 1927 v fasc. 31, fond 92 v ARS.

⁸⁷⁴ Dopis velikega župana ljubljanske oblasti 16. 2. 1928 Državnemu svetu v Beogradu in razsodba Državnega sveta z dne 14. 3. 1928 v fasc. 30, spis št. 720, prilogi, fond 92 v ARS.

⁸⁷⁵ Dopis ljubljanskega oblastnega odbora velikemu županu ljubljanske oblasti 21. 4. 1928 in njegov odgovor z dne 9. 5. 1928, prav tam.

materijelnem pogledu proti ustavitvi tehtne ... pomisleke«, ker je prepričan, da se je pri redakciji člena 362 »zgodila pomota in je dejansko obstojala namera, dati oblastnima skupščinama v Ljubljani in Mariboru« pristojnosti tudi glede uzakonjenih uredb. Državni svet je končno 21. decembra 1928 razsodil, da formalna proglasitev navedene naredbe Deželne vlade kot zakona ni ovira za razglasitev uredbe o pobiranju občinskih taks.⁸⁷⁶ V okrožnici županstvom za čim prejšnje uveljavljanje omenjene uredbe je bilo posebej poudarjeno, da gre za »oblastno uredbo, ki ima moč zakona ...«⁸⁷⁷ Proces potrjevanja te uredbe osvetljuje velike pristojnosti slovenskih oblastnih skupščin, ki sta s pooblastili finančnih zakonov lahko spreminjali tudi določene poprevratne naredbe, čeprav so le-te dobile značaj državnega zakona. Poleg izvršilnih uredb k državnim zakonom sta skupščini v Ljubljani in Mariboru lahko sprejemali tudi oblastne uredbe z zakonsko močjo v mejah ustave in državnih zakonov.

Dr. Natlačen je ob sklepu zadnje novembrske seje poudaril, da je oblastna skupščina hkrati s sprejetjem proračuna, s katerim je opravila eno temeljnih zakonskih nalog ter z zagotovitvijo gmotnih sredstev za njegovo izvajanje oblikovala tudi delovni program oblastne samouprave za leto 1929, »izvršila ogromno zakonodajno delo.« Našel je 13 uredb, s katerimi je na jesenskih sejah pravno uredila pomembne samoupravne dejavnosti ter ocenil, da je to »vsekako uspeh, na katerega bi bil lahko ponosen marsikateri evropski parlament.«⁸⁷⁸

S sejo 21. novembra 1928 so bila dejansko zaključena delovna zasedanja oblastnih skupščin, kajti zadnja seja mariborske oblastne skupščine 1. decembra je imela le slavnostni značaj. Izredne seje, ki so se je udeležili najvišji predstavniki državne, vojaške, cerkvene in sodne oblasti v Mariboru, člani Narodnega sveta za Štajersko in general Rudolf Maister, od oblastnih poslancev pa so bili odsotni le predstavniki Medjimurja in člani socialističnega poslanskega kluba,⁸⁷⁹ je bila posvečena desetletnici »osvobojenja Slovencev«, posebej osvoboditvi Maribora in počastitvi prvodecembrskega zedinjenja. Slavnostni govornik dr. Leskovar je obširno prikazal proces germanizacije na Spodnjem Štajerskem, osvetlil zgodovinske zasluge lavantinskega škofa Antona Martina Slomška za ohranitev slovenstva in poudaril pomen dr. Antona Korošca v boju za jugoslovansko državo. Prav tako je poudaril veliko vlogo Narodnega sveta za Štajersko in generala Maistra v boju za Maribor in severno mejo.⁸⁸⁰ Ob spominu na osvoboditev in zedinjenje pa je izrazil veli-

⁸⁷⁶ Dopis velikega župana ljubljanske oblasti Državnemu svetu 12. 12. 1928 in njegova razsodba z dne 21. 12. 1928, prav tam. Veliki župan je Uredbo o pobiranju občinskih taks v območju ljubljanske oblasti objavil v Samoupravi, št. 3, 19. 1. 1929.

⁸⁷⁷ Okrožnica komisarja oblastne samouprave dr. Natlačen a vsem občinam ljubljanske oblasti 13. 2. 1929 v fasc. 27, spis št. 1550, fond 92 v ARS.

⁸⁷⁸ Stenografski zapisnik 7. seje III. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 21. 11. 1928 v fasc. 31, fond 92 v ARS.

⁸⁷⁹ Slovenec, št. 277 a, 3. 12. 1928, posebna izdaja.

⁸⁸⁰ V vabilu na slavnostno sejo (dokumentacija o organizaciji proslave v fasc. 3, spis št. 1503/28 fond 93 v ARS) je oblastni odbor posebej poudaril, da bodo proslavili tudi osvoboditev Maribora. Oblastni odbor je organiziral tudi sodelovanje štajerskih okrajnih zastopov in občinskih odborov na prvo-decembrski proslavi v Mariboru. Vasilij Melik je ugotovil, da je Maribor »proslavljal predvsem deseto obletnico zmage nad nemško usmerjenostjo ...« (Zastave vihrajo, cit. izd., 72).

ДРЖАВНИ САВЕТ
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Бр. 39444.

21. децембра 1928. године
Београд.

5 бр. 281-1929

Велики Жупан лубланске Области актом С.Бр. 720/4. од 12. децембра 1928. године доставио је Државном Савету на решење а у смислу чл.66. закона о обласној и сревној самоуправи „Уредбу Обласне Скупштине лубланске Области о побирању општинских такса са тарифом“, а коју је уредбу задржао од проглашења са разлога што се истом измењује наредба Дежелне Владе за Словенију од 1. априла 1920. год. Бр. 177, а која је Краљевим Указом од 12. августа 1921. год. / олујб. нов. бр. 278. од 1922. год. / проглашена законом.

Државни Савет у својој Општој Седници расмотрио је уредбу као и разлоге Великог Жупана о задржању па је нашао да ова Уредба није противна закону са разлога што је по пропису чл. 362. Финансијског закона за 1928/29. годину обласној скупштини у лублани и Марибору дато право да могу обласним уредбама менати, допуњавати и стављати ван снаге, а у границама Устава и државних закона, и наредбе бивше Дежелне Владе за Словенију, и у тачки 6. цитирана је поменућа наредба Дежелне Владе за Словенију у лублани од 1. априла 1920. године бр. 177, Уредног Листа. Због тога није одлучио оно што Велики Жупан полаже важност да је цитирана наредба формално проглашена као закон.

Са изложеног, а на основу чл. 103. Устава и чл. 66. закона о обласној и сревној самоуправи, Државни Савет

РЕШАВА:

Да се НЕ ОДОБРИ задржање од проглашења ове уредбе од стране Великог Жупана лубланске Области.

3~
Председника
Државног Савета
Т. Алајковић

Razsodba Državnega sveta o veljavnosti uredbe o občinskih taksah, ki jo je sprejela ljubljanska oblasna skupščina, in potrjuje njene velike uredbodajno-zakonodajne pristojnosti

7. seja III. zasedanje

P 9.40^h 3

21. novembra 1928.

V celoti je to torej 13 uredb: vsekako uspeh, na katerega bi bil lahko ponosen marsikateri evropski parlament.

Gospodje, ko zaključujem zasedanje, si štejem v prijetno dolžnost in čast, da se za Vaše spdelovanje kar najlepše in najpristronejše zahvaljujem.

Prav posebno se moram zahvaliti gospodm v finančnem odseku, ki je imel zlasti v tem zasedanju ogromno nalogo in delo, prav posebno pa njegovemu načelniku tovarišu Skubicu. /Ploskanje na desnici./ Prav tako se zahvaljujem odseku za uredbe, ki je tudi izvršil v tem času čestno svojo nalogo.

Pri tej priliki ne smem in ne morem pozabiti tudi sodelovanja našega časopisja. Zahvaljujem se gospodm časnikarjem, ki so s svojim poročanjem podpirali naša stremjenja, ~~ki gredo za tem, da dvigne~~ ^{da dvigne} blagostanje v naši oblasti. Tudi tem gospodm izrekam svojo najlepšo zahvalo.

Končam z iskreno željo, da bi Bog naše delo v tem zasedanju blagoslovil, da bi obrodilo v korist našemu narodu, naši zemlji, kar najlepše sadove! /Burno odobravanje in ploskanje na desnici./

Predno zaključim zasedanje, podam še besedo gospodu tovarišu Skubicu.

Poslanec Anton Skubic:

Gospodje poslanci! Zasedanje, ki ga danes zaključujemo, se je pričelo s poročilom našega predsednika. Iz tega poročila o izvršenem delu smo razvideli njegovo delovanje in veliko delo naše oblasti za naš slovenski narod. Ko je slovenski narod to poročilo bral in slišal, ga je z vso dušo odobral, ker je videl, da sloni to poročilo na izvršenih dejstvih.

Ko izročamo novi proračun, ki smo ga sprejeli oblastnemu odboru v izvrševanje, upamo, da bo delo na podlagi tega proračuna v prihodnjem letu za naš narod kar najbolj ~~in~~ blagonosno. Zato čutimo v sebi sveto dolžnost, da se oblastnemu odboru, v prvi vrsti ^{pa} njegovemu predsedniku kar najiskrenejše zahvalimo v imenu slovenskega naroda /živahno odobravanje na desnici./, in mu kličemo ~~tudi~~

Sklepne ugotovitve predsednika dr. Natlačena in načelnika finančnega odseka A. Skubica v stenografskem zapisniku zadnje seje ljubljanske oblastne skupščine 21. novembra 1928

ko spoštovanje žrtvam srbskega naroda v prvi svetovni vojni. Ob aktualnih zaostrenih razmerah v državi je pozval vse, naj prispevajo, da »se ublažijo vsa politična nasprotstva« in da postanejo koristi države »vedno najvišji zakon«. Poudaril je, da je oblastna skupščina ves čas svojega obstoja izpolnjevala nalogo, »da dvigne narod v svoji oblasti«, in da je »jako skromna sredstva« uporabila premišljeno ter tako s svojim delovanjem prispevala k utrjevanju države.⁸⁸¹

O zgodovinskih obletnicah, ki so jih proslavljali na slavnostnih sejah oblastnih skupščin v Ljubljani in Mariboru, je tedaj kritično pisal pronicljivi analitik slovenska narodnega vprašanja v prvi Jugoslaviji, publicist Lojze Ude. Zavrnil je stališče, da je slovenski narod v Kraljevini SHS politično svoboden; minimalni pogoj za to bi bila široka avtonomija združene Slovenije kot posebne enote južnoslovanske federacije. Pravi slovenski praznik je le 29. oktober, medtem ko je 1. december zgolj »dekretirani« praznik. Način združitve je bil nasproten slovenskim narodnim interesom. Opozoril je tudi na pretiravanje pri navajanju zaslug srbske vojske za Slovenijo ob prevratu. Skratka: obsodil je unitarizem, centralizem in hegemonizem.⁸⁸²

Medtem ko so številne proslave prelomnih dogodkov leta 1918 v Sloveniji potekale v slavnostnem vzdušju – v opozicijskem časopisju tudi s kritičnimi pogledi na stanje v državi –, pa je v Zagrebu prišlo do množičnih demonstracij, ki so se končale s krvoprelitjem.⁸⁸³ Po njem so se začeli sklepni tedni državne krize, ki so privedli do odstopa Koroške vlade in končno do razglasitve kraljeve diktature. V vladi je prišlo do hudih razhajanj glede ostrine ukrepanja proti KDK. Po imenovanju novega vojaškega poveljnika in velikega župana v Zagrebu je vlada 7. decembra sklenila, da bo proti demonstrantom oziroma KDK uporabila Zakon o zaščiti države, čemur so nasprotovali ministri Demokratske stranke.⁸⁸⁴ Vladni ukrepi so med prvimi prizadeli zagrebško oblastno skupščino, ki ji je novi veliki župan 10. decembra 1928 prepovedal nadaljnje zasedanje.⁸⁸⁵ Predsed-

⁸⁸¹ Stenografski zapisnik slavnostne seje mariborske oblastne skupščine 1. 12. 1928 v fasc. 10, fond 93 v ARS.

⁸⁸² Članek Desetletnica in dve osemletnici (pisal je tudi o usodnem pomenu koroškega plebiscita 10. oktobra in rapalske pogodbe 12. novembra 1920 za slovenski narod), je objavljen v Svobodni mladini 1928, št. 6–7; tudi v: Lojze Ude, Slovenci in jugoslovanska skupnost, 254–261. Navedene Ude-tove ocene je poglobil Bogo Grafenauer ob dvajsetletnici sprememb državne ureditve na Slovenskem (Iz starega v novi prostor, Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj, Ljubljana 1987, 53–60, ponatis iz Dejanja 1938, št. 8, 269–276), in na zborovanju slovenskih zgodovinarjev leta 1988. Poudaril je, da je 1. december »za Slovence v prehajanju iz Avstroogrske v Jugoslavijo najmanj pomemben datum, saj ne pomeni prehoda iz odvisnosti v svobodo, marveč samo trdnjšo zagotovitev že pridobljene svobode ob žrtvovanju znatnega dela te pridobitve. Pomembnejši je 29. oktober kot začetek en mesec trajajoče večje svobode z res lastnim odločanjem in še večjim (čeprav nerealnim) upanjem« (Bogo Grafenauer, Iz starega v novi prostor. ZČ 42, 1988, št. 4, str. 358).

⁸⁸³ V streljanju orožnikov in vojakov je bil ubit en demonstrant, nekaj pa je bilo ranjenih. Streljali so tudi demonstranti in enega orožnika hudo ranili (Jutro, št. 283, 1. 12. 1928, posebna izdaja, Krvavi 1. december v Zagrebu).

⁸⁸⁴ Jutro, št. 288, 8. 12. 1928 in Slovenec, št. 281, 8. 12. 1928; M. Mikuž, n. d., 378.

⁸⁸⁵ Zagrebški oblastni odbor in skupščina sta protestirala proti nezakonitemu imenovanju polkovnika Vojina Maksimovića za vršilca dolžnosti velikega župana zagrebške oblasti, ker bi moral biti po za-

nik zagrebškega oblastnega odbora Josip Predavec je ob takšnem ukrepu poudaril, »da vlada ubija v inozemstvu ugled samouprav«. Na vladno namero, da bo spremenila zakon o oblastnih samoupravah, je odgovoril, da to za Hrvate »ni posebno važno, ker je ideal politične borbe hrvatskega naroda daleč nad tem zakonom ...«. Imenovanje srbskega polkovnika Maksimovića za velikega župana v Zagrebu je pokazalo, »da Hrvatje ne morejo s Srbi imeti niti skupne vojske«, kajti tudi če bi Hrvaška imela lasten sabor, bi ga vojska lahko razgnala. Vlado je obtožil, da hoče »popolnoma uničiti oblastne samouprave, ki so edine sposobne, da izvlečejo države iz blata ...«. Sicer pa je ob sklepu poudaril, »da borba hrvatskega naroda ni odvisna od oblastnih samouprav.«⁸⁸⁶ Ta stališča so jasno pokazala popolna razhajanja med KDK, ki se je zelo radikalno borila za spremembo državne ureditve, in SLS, ki je s pragmatično politiko oziroma s podporo spremembam zakonodaje o oblastnih samoupravah poskušala postopoma širiti njihove pristojnosti, kar ji je v Sloveniji delno tudi že uspelo. 27. decembra 1928 je bila seja načelstva SLS, na kateri so soglasno ugotovili, »da je stranka vodila za državo edino možno in za Slovenijo edino pravo politiko.« Povezava z NRS se je izkazala kot najboljša in v sodelovanju z njo je bilo mogoče doseči »najlepše uspehe«. Med njimi je na prvo mesto postavilo oblastne samouprave: »Vzorno so se izpopolnile oblastne samouprave, ki pomenijo v Sloveniji danes najmočnejši činitelj v gospodarskem in političnem pogledu.« Pomembno je tudi zmanjšanje obremenjenosti z novo enotno davčno zakonodajo. SLS si bo še nadalje prizadevala za sporazum med jugoslovanskimi narodi brez poražencev in zmagovalcev. Je pa SLS ugotovila, da se na takšne njene dotedanje pozive KDK ni odzvala. Ta stališča naj bi bila sprejeta soglasno,⁸⁸⁷ po Jutrovem pisanju pa naj bi imeli na seji nekateri »tehtne pomisleke« proti politiki SLS in so svarili pred usodnimi posledicami, medtem ko naj bi se večina izrekla »za nadaljnje podpiranje hegemonizma«.⁸⁸⁸ Omenjena seja načelstva SLS je zanimiva zato, ker je priznala uspešno izgrajevanje slovenskih oblast-

konu na takšno mesto imenovan le visok upravni uradnik z doktoratom. Oblastni odbor je sklenil, da zato ne prizna Maksimovića za velikega župana, ter izjavil, da niti on niti njegov namestnik ne smeta prisostvovati sejam tega organa. Napovedal je pritožbo na Državni svet (Jutro, št. 288, 8. 12. 1928). Enako je bilo tudi stališče oblastne skupščine na seji 10. decembra, v odgovor nanj pa je veliki župan izdal dekret o zaključku njenega zasedanja (Radićev sabor, 360).

⁸⁸⁶ Slovenec, št. 286, 15. 12. 1928.

⁸⁸⁷ Slovenec, št. 295, 28. 12. 1928.

⁸⁸⁸ Jutro, št. 302, 28. 12. 1928. To glasilo je večkrat pisalo o notranjih trenjih v SLS – zlasti z navajanjem pisanja krščanskosocialistične Delavske pravice (o tem glej podrobneje Janko Prunk, Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda, Ljubljana 1977, 90–92). Lojze Ude je v komentarju sožalne izjave uredništva Svobodne mladine in Kluba neodvisnih akademikov ob uboju hrvaških poslancev in ob njunem zagotovitju, da si bo mlada generacija odločno prizadevala za skupen boj slovenskega in hrvaškega naroda za politično in gospodarsko osvoboditev, poudaril, da bi se morala SLS že po krvoprelitju v Narodni skupščini umakniti iz vlade, kar bi preprečilo zaostritev slovensko-hrvaških odnosov zaradi vdinjanja SLS Beogradu oziroma podpiranja NRS. Sam vstop SLS v vlado niti ni bil obsojanja vredno dejanje, nevzdržna pa je strankina politika in pisanje njenih časnikov po 20. juniju. Ude je bil kritičen tudi do slovenskega dela KDK, posebej do SDS, ki se ni izrekla »za revizijo ustave v smeri samostojne združene Slovenije.« Slovenske stranke bi morale priti do spoznanja, »da mimo Zagreba ne smejo hoditi v Beograd in Hrvati do spoznanja, da so brez Ljubljane preslabotni« (L. Ude, n. d., 262–265).

nih samouprav oziroma njun privilegiran položaj kot rezultat sodelovanja v vladni koaliciji. Nasprotja v njej so se konec leta 1928 tako zaostila, da je moral dr. Korošec 31. decembra končno podati ostavko svoje vlade.

Po zadnjih skupščinskih sejah sta oba oblastna odbora vse do uvedbe kraljeve diktature kljub negotovim političnim razmeram zelo intenzivno izvajala svoje naloge.⁸⁸⁹ Posebno pozornost sta posvetila izvajanju proračuna za leto 1928, kajti ob koncu leta so se pokazale dodatne potrebe na posameznih postavkah, za kritje primanjkljajev pa je bilo treba uporabiti rezervna sredstva. Pospešiti sta morala tudi izplačevanje odobrenih dotacij, da bi tekoča proračunska sredstva še pred veljavnostjo novega proračuna v čim večji meri izkoristila in omogočila izvedbo programiranih dejavnosti. Zlasti ljubljanski oblastni odbor je na skoraj vseh zadnjih sejah posvetil največ pozornosti razdeljevanju proračunskih sredstev oziroma finančni problematiki. Tako je na seji 19. decembra razdelil številnim krajevnim šolskim odborom in občinam različne zneske za novogradnje in popravila šol.⁸⁹⁰ Sejo 31. decembra je skoraj v celoti posvetil izvajanju proračuna za leto 1928. Po analizi porabe in naknadno ugotovljenih potreb je v okviru večine proračunskih poglavij izvedel prenose preostankov sredstev na tiste postavke, kjer se je pokazal primanjkljaj. Iz proračunske rezerve je povečal sredstva za kmetijstvo ter za zdravstvene in socialne zavode. Na seji je iz posameznih postavk razdelil številne dotacije izvajalcem nalog na posameznih področjih, pa tudi podpore posameznikom.⁸⁹¹ Prav velike možnosti oziroma pristojnosti, ki sta jih imela oblastna odbora pri izvajanju proračuna, so njuno vlogo pri udejanjanju oblastne samouprave izjemno okrepile. Njima je bila v pretežni meri prepuščena presoja konkretnih potreb in možnosti ter določanje dotacij posameznim izvajalcem nalog oziroma proračunskim porabnikom. Medtem ko njuna vloga pri financiranju splošno pomembnih zadev ni bila vprašljiva, pa je zlasti pri dotiranju delovanja strankarsko opredeljenih organizacij in združenj prihajalo do privilegiranja,⁸⁹² ki ga je opozicija ostro kritizirala.⁸⁹³ Vlogo oblastnih odborov je povečevalo tudi dejstvo, da sta v skladu s svojimi izvršilnimi pristojnostmi na praviloma rednih tedenskih sejah oziroma prek oblastnih uradov reševala vse tekoče zadeve oblastnih samouprav. Svoje naloge sta izvajala

⁸⁸⁹ Glej dokumenta št. 16 in 17 v prilogi A.

⁸⁹⁰ Na 95. seji 19. 12. 1928 (zapisnik v fasc. 34, fond 92 v ARS) je ljubljanski oblastni odbor razdelil 56 krajevnim šolskim odborom in občinam 769.250 din. To razdelitev sredstev je propagandno uporabil tudi Slovenec (št. 291, 21. 12. 1928) kot dokaz, da se »blagodejni vplivi« oblastne samouprave »poznajo skoro v sleherni slovenski občini«.

⁸⁹¹ Zapisnik 96. seje ljubljanskega oblastnega odbora 31. 12. 1928, prav tam; iz proračunske rezerve je zdravstvenim in socialnim zavodom dodelil 330.000 din, za kmetijsko dejavnost pa 250.000 din.

⁸⁹² Samo na 94. in 96. seji 12. in 31. 12. 1928 (prav tam) je npr. ljubljanski oblastni odbor katoliški Združni zvezi dodelil 164.000 din dotacij za izvajanje različnih nalog.

⁸⁹³ Jutro je v članku Oblastno gospodarstvo brez kontrole (št. 264, 9. 11. 1928) pretirano ugotovilo, da je preko 90 % proračuna »razpoložnina oblastnega odbora« in prav v njem SLS odklanja nadzor opozicije. Ob tem je časnik SLS opozoril, da je imela v bivših deželnih odborih tudi tedaj, ko je bila v manjšini, možnosti sodelovanja in nadzora glede finančnih zadev. Očital je SLS, da se »ni sposobna odločiti za depolitizacijo samouprav in za skupno delo vseh produktivnih in duševnih faktorjev v naših oblasteh,« ker se boji nadzora.

prav do uvedbe diktature; ljubljanski oblastni odbor je tako imel zadnjo sejo 3. januarja 1929, mariborski oblastni odbor pa naslednji dan.⁸⁹⁴

Kralj Aleksander je 6. januarja 1929 hkrati z ukinitvijo Vidovdanske ustave in razpustom Narodne skupščine ter osredotočenjem vse zakonodajne in izvršilne oblasti v svojih rokah ukinitel tudi vse izvoljene oblastne samoupravne organe. Velikim županom je dal naloge, da »postavijo v svojih oblastih komisarje, ki bodo nadalje vodili vse posle dosedanjih oblastnih skupščin in oblastnih odborov ...« Ministru za notranje zadeve je naložil, da izda podrobnejše uredbe o delovanju komisarjev oblastnih samouprav.⁸⁹⁵ Še isti dan je veliki župan dr. Vodopivec posredoval dr. Natlačenu obvestilo novega ministrskega predsednika in ministra za notranje zadeve generala Petra Živkovića, da glede na spremembo zakona o oblastnih samoupravah, »ne smejo imeti oblastne skupščine in oblastni odbori prav nobenih sestankov,«⁸⁹⁶ kar je seveda veljalo tudi za izvoljene samoupravne organe mariborske oblasti. To je pomenilo konec obdobja III. oziroma zadnjega zasedanja oblastnih skupščin.

Napoved v kraljevi proklamaciji 6. januarja, da se je za razveljavitev Vidovdanske ustave odločil tudi zato, »da se v čim krajšem času doseže ustanovitev novih oblastev, tiste državne uprave in tiste državne ureditve, ki bo najbolj odgovarjala splošnim narodnim potrebam in državnim interesom,« je podrobno komentiral Slovenec z vidika, da bo imela posledice tudi za oblastne samouprave. Poudaril je, da so se kljub protestom in utemeljitvam poslancev SLS s prvo jugoslovansko ustavo oblikovale oblasti, ki so bile zaradi premajhnega ozemeljskega obsega in premalo samostojnega delokroga, »po večini« ponesrečene tvorbe. SLS je po začetku delovanja oblastnih skupščin sicer uspela s finančnim zakonom doseči v Sloveniji zanje »nekoliko večje kompetence, vendar je bila povsod v napotje vidovdanska ustava.« Večina oblasti zlasti zaradi premajhnega obsega ni bila sposobna za delovanje. Slovenec je ocenil, »da sta prav dobro delovali le dve oblasti v celi državi, ki so ju vodili možje SLS.« Dobro je delovala tudi somborska oblast v Bački, »tehnično primeroma dobro« pa tudi nekatere hrvaške oblasti, »oster odpor« pa naj bi izzvalo »zaslepljeno strankarstvo« v njih. V majhnih oblasteh – posamezne skupščine so štejele celo le 12 do 13 poslancev – so samouprave tudi zaradi nesposobnosti kadrov postale »prava karikatura« in njihovo delovanje je bilo »popolnoma nezadostno«. Zato se je začel pojavljati »silen odpor« proti oblastem »povsod na jugu«, in to prav iz vrst privržencev tistih strank, ki so se v letih 1921/22 za njihovo takšno oblikovanje zavzemale. Tudi v slovenskih oblasteh, na katere so v državi gledali kot na »vzor«, se je kot poglavitna ovira, poleg drugih neustreznih rešitev, pokazal »preveč omejen teritorialni delo-

⁸⁹⁴ Zapisnik 98. seje ljubljanskega oblastnega odbora 3. 1. 1929, prav tam, in zapisnik 53. seje mariborskega oblastnega odbora 4. 1. 1929 v fasc. 12, fond 93 v ARS; mariborski oblastni odbor je številčlil seje od 1. 1. 1928 dalje, v letu 1927 pa jih je imel po nepopolno ohranjenih zapisnikih okoli 30.

⁸⁹⁵ Zakon o izpremembi zakona o občinah in oblastnih samoupravah, UL ljubljanske in mariborske oblasti št. 5, 17. 1. 1929; hkrati z izvoljenimi oblastnimi samoupravnimi organi je kralj Aleksander razrešil tudi vse izvoljene občinske organe in določil, da morajo nove občinske uprave imenovati veliki župani.

⁸⁹⁶ Dopis velikega župana ljubljanske oblasti predsedniku oblastnega odbora dr. Marku Natlačenu 6. 1. 1929 v fasc. 11, spis št. 69, fond 92 v ARS.

krog ... premajhen za velikopoteznejše gospodarsko delo«. Glede na navedena dejstva je Slovenec ugotovil, da je Vidovdanska ustava s svojimi določili o oblasteh »doživela bankrot« in izrazil pričakovanje, da bo nova državna ureditev »le izboljšanje tudi v tem važnem ali celo glavnem vprašanju.«⁸⁹⁷ Slovensko časopisje je nato razprave o novi državni ureditvi pozorno spremljalo zlasti z vidika oblikovanja novih upravnih enot oziroma združitve ljubljanske in mariborske oblasti.⁸⁹⁸

Kljub temu, da je bilo to obdobje v delovanju oblastnih skupščin najkrajše, je bilo po rezultatih zelo pomembno. Obe skupščini sta uspešno opravili svojo prvo in temeljno nalogo ob začetku vsakega zasedanja, tj. sprejetje proračunov s finančnimi uredbami. Z njunim povišanjem za okoli dve petini sta znatno izboljšali gnotne pogoje za delovanje oblastnih samouprav v letu 1929, z razdelitvijo proračunskih sredstev za posamezne dejavnosti pa sta začrtali tudi osnovne programske usmeritve na temelju izkušenj pri izvajanju prvih realnih proračunov za leto 1928. Še nadalje sta največ sredstev namenili za zdravstvo, javne gradnje in kmetijstvo, tj. za dejavnosti, pri katerih sta že leta 1928 obe slovenski samoupravi dosegli največje uspehe. Ker sta proračunska sredstva povečali, sta lahko izboljšali tudi gnotne pogoje za izvajanje številnih drugih nalog.

Ob sprejemanju proračuna je opozicija znova protestirala proti dejstvu, da ni imela svojega zastopnika v oblastnih odborih. Njuna vloga oziroma moč SLS pri praktičnem izvajanju proračunov je bila glede na precejšnja dispozicijska sredstva in proračunske rezerve ter možnost prenašanja sredstev oziroma virimiranje znotraj posameznih postavk izjemno velika. To se je posebej jasno pokazalo pri delovanju oblastnih odborov konec leta 1928 – pri razdeljevanju dotacij ob izteku proračunskega leta.

Medtem ko sta si oblastni skupščini leta 1927 in 1928 prizadevali zlasti povečati svoje uredbodajne pristojnosti in s pooblastili v finančnih zakonih glede tega tudi uspeli, pa sta prav ob sprejemanju proračunov za leto 1929 pokazali, da je njun naslednji cilj čim večja finančna samostojnost oblastnih samouprav. Zavzemali sta se za zakonsko določitev stalnih davčnih virov za svoje delovanje (namesto državnih dotacij) in za zmanjšanje pristojnosti ministra za finance pri potrjevanju oblastnih proračunov. Ukinitve izvoljenih samoupravnih organov je takšna prizadevanja prekinila, njihovo udejanjenje pa bi pomenilo nov korak v osamosvajanju in utrjevanju oblastnih samouprav oziroma povečanje njihove neodvisnosti od vsakokratne vladne garniture. Te so pomembno vplivale na gnotne pogoje za delovanje oblastnih samouprav, saj je SLS s sodelovanjem v vladi uspela doseči tudi takojšnjo potrditev obeh oblastnih proračunov za leto 1929 v skoraj povsem takšni višini, kot sta ju sprejeli oblastni skupščini.

Razpust izvoljenih samoupravnih organov – oblastnih skupščin in oblastnih odborov – po uvedbi diktature je mejnik v obliki oziroma nosilcih izvajanja oblastnih samouprav, ne pa tudi v njihovem praktičnem delovanju pri reševanju gospodarsko-socialnih in pros-

⁸⁹⁷ Slovenec, št. 15, 18. 1. 1929, Važno vprašanje.

⁸⁹⁸ Jutro (št. 10, 11. 1. 1929) je napovedalo, da bo ob zmanjšanju števila oblasti ukinjeno veliko županstvo v Mariboru in da bo Slovenija tvorila eno oblast, Slovenec (št. 63, 15. 3. 1929) pa je z zadovoljstvom poudaril, da je od začetka delovanje nove vlade »gotovo, da imamo računati z zedinjeno Slovenijo ...«

vetno-kulturnih nalog. To se je nato odvijalo pod osebnim vodstvom oblastnih komisarjev ob povečanih pristojnostih velikih županov ter ob pomembni vlogi samoupravnega uradniškega aparata. Šesti januar 1929 pomeni konec udejanjenja parlamentarizma prek oblastnih skupščin, v katerih so poslanci oblikovali usmeritve in pogoje za izvajanje samoupravnih pristojnosti. Po uvedbi diktature se je odločanje osredotočilo v rokah komisarjev oblastnih samouprav, seveda pa je njihovo dejavnost spremljal okrepljeni državni nadzor. Na številnih skupščinskih sejah⁸⁹⁹ so v proračunskih razpravah, ob sprejemanju uredb in obravnavah drugih samoupravnih zadev prišla do izraza pluralistična stališča oziroma pogledi posameznih političnih strank, poslanski predlogi pa so zrcalili zlasti potrebe posameznih okolij. Ob dejstvu, da je imela skupščinska večina tudi možnost udejanjati svoje predloge (kajpak v okviru pristojnosti in razpoložljivih sredstev), je treba poudariti, da je potekalo reševanje večine pomembnih samoupravnih nalog soglasno. Opozicija je svoje posebne poglede poudarjala zlasti pri zadevah, ki so imele tudi politične razsežnosti oziroma so nudile možnost za obračunavanje s SLS kot vladno stranko. Končno pa so bile skupščinske seje pomembne še zato, ker se je preko njih širša javnost lahko seznanila z delovanjem občne uprave in oblastne samouprave pri reševanju pomembnih razvojnih problemov Slovenije. Zanj je bilo pomembno dejstvo, da sta bila po uvedbi diktature za oblastna komisarja imenovana dotedanja predsednika oblastnih samoupravnih organov, ta ugodnost pa je bila nagrada za sodelovanje dr. Korošca kot edinega strankarskega voditelja v prvi vladi diktature.⁹⁰⁰ Dr. Natlačen in dr. Leskovar sta tako lahko zagotovila kontinuiteto v delovanju oblasti samouprav še do jeseni 1929. leta, tj. do ukinitve komisariatov oblastnih samouprav in samoupravnih uradov. Tedaj se je oblikovala kraljevska banska uprava Dravske banovine.

⁸⁹⁹ Ljubljanska oblastna skupščina je imela v okviru I. zasedanja 15 javnih sej in eno tajno sejo, v okviru II. zasedanja 12 sej, v okviru III. zasedanja pa 7 rednih sej in 2 tajni seji. Mariborska oblastna skupščina je imela v okviru I. zasedanja 7 sej, v okviru II. zasedanja 16 sej in v okviru III. zasedanja 5 rednih sej in eno izredno slavnostno sejo. Seje so se praviloma odvijale v časovno strnjenih sklopih, v okviru I. in II. zasedanja v treh sklopih. Seje so bile praviloma celodnevne.

⁹⁰⁰ Dr. Korošec je poskušal prikazati, da ni stopil v Živkovićevo vlado »kot eksponent stranke ..., ampak čisto osebno ...«. V imenu vodstva prepovedane SLS, ki se je sestajalo v Natlačnovi advokatski pisarni, mu je Ivan Ahčin ob obisku v Beogradu odgovoril, da zadeva »ni tako enostavna«, kajti dr. Korošec »ni nek zasebnik, temveč priznani politični voditelj katoliških Slovencev brez ozira na to, ali je stranka od režima priznana ali ne« (Bojan Godeša, Ervin Dolenc, Izgubljeni spomin na Antona Korošca. Iz zapuščine Ivana Ahčina, Ljubljana 1999, 70–71).

Z A P I S N I K

98. seje ljubljanskega oblastnega odbora

z dne 3. januarja 1929.

Navzoči: Dr. Marko Natlačen,
dr. Juro Adlešič,
dr. Anton Breclj,
prof. Evgen Jarc,
dr. Anton Milavec.

Nadalje: Dr. Dolšak in Ivan Sedlar kot eksperta.

Zapisnikar: Dr. Josip Kovačič.

Predsednik otvori sejo ob 17. uri.

Povečanje sanatorija na Golniku.

Po poročilu dr. Breclja glede povečanja sanatorija na Golniku, ki naj bi se izvršilo v bližnji bodočnosti, se v principu sklene sledeče:

1./ odobri se gradbeni načrt po zamisli prof. arhitekta Vurnika;

2./ oblast prevzame jamstvo, ki je potrebno za izvršitev načrta do vsote 5.000.000 Din. V tem zmislu se pripravi predlog za oblastno skupščino;

3./ napravi naj se točen proračun; na podlagi načrta naj se izvrši popis posameznih del in označijo cene, da se morejo pozvati oferenti, da stavijo svoje ponudbe;

4./ kalkulacija dohodkov zdravilišča se podvrže strokovnjaškemu pregledu;

5./ reši naj se čimprej lastninsko vprašanje.

Sprejemanje gojencev v mlekarško šolo v Škofji Loki

Pri sprejemanju gojencev v specialno mlekarško šolo v Škofji Loki naj se postopa glede znižanja oskrbine pri gojencih ljubljanske oblasti individualno od slučaja do slučaja.

Gojenci tujih oblasti plačajo vse.

Za mariborsko oblast se sistemizirata dve mesti po 400 Din mesečno z šolnino vred, vendar pod pogojem, da mariborski oblastni odbor zasigura dve mesti na svojih kmetijskih šolah za morebitne reflektante iz ljubljanske oblasti in sicer pod istimi pogoji.

Seja se zaključi ob 18.1/2. uri.

Zapisnikar:

Predsednik:

6. Ukinitev ostankov oblastnih samouprav ob oblikovanju Dravske banovine in njene uprave jeseni 1929

Prizadevanja slovenskih komisarjev za delovanje oblastnih samouprav po programu iz leta 1928 v pogojih šestojanuarske diktature

Sredi januarja 1929 sta novoimenovana komisarja oblastnih samouprav ljubljanske in mariborske oblasti dr. Natlačen in dr. Leskovar začela opravljati svojo funkcijo.⁹⁰¹ O njenem prevzemu je dr. Natlačen obvestil najvišja oblastva v Ljubljani in jih prosil za nadaljnje sodelovanje. Poudaril je, da »so vse funkcije oblastne samouprave koncentrirane v osebi komisarja.«⁹⁰² Z okrožnico je z novim položajem seznanil tudi samoupravne urade in jih obvestil, da je sam prevzel podpisovanje vseh pomembnih spisov in plačilnih nalogov, šefom oddelkov pa je prepustil le reševanje manjših zadev ter jim naložil nalog, da mu redno poročajo. Vse uradnike in uslužbence je prosil, naj ga z vestnim opravljanjem službenih dolžnosti podpirajo pri njegovem »odgovornosti polnem delu ..., da bo narod kot država videl, da oblastni uradi funkcionirajo brezhibno in da je oblastna uprava na višku.«⁹⁰³ Dr. Vodopivec je že ob postavitvi dr. Natlačena le-temu naročil, da mu tedensko pošilja poročila o delovanju oblastne samouprave, da bo lahko izvajal svojo nadzorno vlogo.⁹⁰⁴

⁹⁰¹ Slovenec, št. 12, 15. 1. 1929, Slovenska oblastna komisarja imenovana; pred imenovanjem komisarjev sta morala velika župana s svojim predlogom seznaniti ministra za notranje zadeve (Jutro, št. 10, 11. 1. 1929).

⁹⁰² Dr. Natlačen je o prevzemu funkcije s 14. januarjem obvestil komandanta dravske divizijske oblasti, predsednika višjega deželnega sodišča in Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, ljubljanskega nadškofa, rektorja univerze, direktorje železniške, gradbene, finančne in poštne uprave za Slovenijo ter konzularna predstavništva Avstrije, Italije, Francije in ČSR v Ljubljani (dopis z dne 15. 1. 1929 v fasc. 11, spis št. 154, fond 92 v ARS).

⁹⁰³ Okrožnica vsem oddelkom ljubljanskega oblastnega odbora z dne 16. 1. 1929 v fasc. 11, spis št. 155, fond 92 v ARS.

⁹⁰⁴ Dopis velikega župana ljubljanske oblasti z dne 25. 1. 1929 v fasc. 11, spis št. 267, fond 92 v ARS.

Dr. F. Schaubach je ob imenovanju dr. Leskovarja nanj apeliral, »da z vsemi silami skrbi za zakonito in redno vršenje poverjenih mu poslov oblastne samouprave, za kar mi bo on osebno v prvi vrsti odgovoren.«⁹⁰⁵ V dvotedenskih poročilih ga mora zaradi izvajanja nadzora obveščati »o izvršenih in nameravanih sklepih«, v pomembnejših primerih pa sproti.⁹⁰⁶ Oblastni komisar je po svojem imenovanju razrešil službenih dolžnosti vse štiri odbornike oblastnega odbora; ob tem se jim je zahvalil »za uspešno in požrtvovalno delo« ter nesebičen prispevek k dvoletnemu »plodnemu« delovanju mariborske oblastne samouprave. Obljubil jim je, da bo, kolikor mu bo dopuščal službeni položaj, tudi v prihodnje skušal uresničevati programsko usmeritev oblastnega odbora, tj. »korist ljudstvu in državi«. ⁹⁰⁷ Dr. Leskovar je obvestil velikega župana, da je »v celoti« prevzel vse komisarske posle šele konec januarja 1929. Vodenje zadev, ki so jih doslej opravljali oblastni odborniki, je naložil predstojnikom oddelkov, oblikoval pa je tudi stalni posvetovalni organ strokovnih referentov. Ta bo reševal naloge, o katerih so doslej sklepali na sejah oblastnega odbora. Ob tem je poudaril, da je bilo nameščanje samoupravnih uslužbencev »skrajno varčno« in zato njihovega števila »ne bo mogoče znižati«. ⁹⁰⁸

Minister za notranje zadeve in hkrati ministrski predsednik general Petar Živković je 20. januarja z uredbo podrobneje določil pristojnosti in način poslovanja komisarjev oblastnih samouprav. Dobili so nalogo, da izvajajo vse posle razpuščene oblastne skupščine in oblastnega odbora »kot organ velikega župana pod njega nadzorstvom in po njega navodilih in naredbah.« Pripravljanje oblastnih uredb, pravilnikov in proračunov ter odločb, ki sta jih imela po dotedanji zakonodaji pravico sprejemati na svojih sejah oblastna skupščina in oblastni odbor, je uredba prenesla v pristojnost kolegija strokovnih samoupravnih in državnih referentov, njihova mnenja pa je potrebno vnesti v sejni zapisnik. Dosedanje uredbe in pravilniki veljajo tudi v prihodnje – razen tistih določil, ki so urejala pristojnosti ukinjenih samoupravnih organov. Te je treba uskladiti »z novim redom« in jih spremeniti tako, »da ne bodo nasprotovali komisarjevemu položaju v oblasti.« Vse oblastne uredbe in pravilnike je imel pravico izdajati veliki župan ob komisarjevem podpisu. Ta je imel pravico izdajati le odločbe ob predhodni odobritvi velikega župana. Tudi sprejeti oblastni proračuni so ostali v veljavi, prilagoditi pa jih je treba »novoustvarjenemu stanju«, kar je pomenilo zlasti ukinitvev postavk za delovanje samoupravnih organov. Komisarjem so lahko veliki župani potrdili dotedanje prejemke predsednikov oblastnih odborov. Uredba je določala tudi zmanjšanje samoupravnega uradništva in pomožnega osebja, ki je bilo dolžno poslovati po komisarjevih navodilih, »na neizogibno

⁹⁰⁵ Dopis velikega župana mariborske oblasti z dne 14. 1. 1929 v fasc. 8, spis št. 41/1, fond 93 v ARS.

⁹⁰⁶ Dopis velikega župana mariborske oblasti z dne 16. 1. 1929 v fasc. 8, spis št. 124, fond 93 v ARS. Iz poročila o delovanju oblastne samouprave velikemu županu mariborske oblasti za obdobje do 26. 3. 1929 (spis št. 124/2 v fasc. 8, prav tam) se vidi, da ga je oblastni komisar obveščal o delovanju vseh oddelkov oblastnega urada, predvsem o poteku reševanja vlog, o potrjevanju proračunov občin in okrajnih zastopov, o tekočih gradbenih delih, o izvajanju nalog na področju kmetijstva, zdravstva in prosvete ter o finančnem stanju.

⁹⁰⁷ Dopis mariborskega oblastnega komisarja z dne 16. 1. 1929 v fasc. 8, spis št. 41/2, fond 93 v ARS.

⁹⁰⁸ Dopis mariborskega oblastnega komisarja z dne 31. 1. 1929 v fasc. 8, spis 158/1, fond 93 v ARS. Iz dopisa se tudi vidi, da je dobila oblastna samouprava leta 1928 v rešitev 22.560 spisov oziroma skoraj štirikrat več kot leta 1927.

potrebno mero«. Strokovni referenti velikih županov za posamezne panoge naj bi poleg redne dolžnosti opravljali tudi oblastne samoupravne posle. Zato naj bi takšne referente v oblastnih uradih odpustili. Namesto njih bi po potrebi delovali v oblastni administraciji le nižji strokovni uradniki kot pomožni organi referentov velikih županov za oblastne posle. Sklepni člen uredbe pa je določal: »Veliki župan je upravičen ob vsakem času pregledati poslovanje komisarja, njegovih organov in vseh oblastnih naprav sam ali po svojih referentih.«⁹⁰⁹ S temi določili so se že dotlej velike pristojnosti velikih županov na področju oblastne samouprave še razširile v dejansko popolni nadzor nad njenimi ostanke, ki so jih predstavljali oblastni komisarji in uradi. Za nadaljnje izvajanje oblastnih samoupravnih nalog pa je poleg potrditve veljavnosti sprejetih oblastnih proračunov ter uredb in drugih pravnih aktov pomembno še dejstvo, da je tudi po navedeni uredbi ostala upravná dvotirnost (seveda ob nujnih uskladitvah), čeprav je določala dominanten položaj velikih županov in njihovih referentov nad samoupravnimi uradniki. Slednje naj bi reducirali. Zato so jim morali komisarji poslati sezname zaposlenih.⁹¹⁰

Ministrstvu za notranje zadeve in za finance sta velikim županom poslali še podrobnejša navodila glede izvajanja njihovega nadzora nad oblastnimi komisarji in uradi. Minister za finance dr. Slavko Švrljuga (disident iz HSS) je v svoji naredbi z dne 20. februarja⁹¹¹ osvetlil tudi cilje sprememb zakonskih predpisov o oblastnih samoupravah, s katerimi je med njimi in državo vzpostavljen takšen »kontakt, brez katerega se ni mogla izvajati splošna usmeritev državne politike.« S finančnega vidika je zlasti pomemben ukrep zmanjšanje okornega samoupravnega administrativnega aparata in znižanje osebnih izdatkov »na razumno mero«. Poudaril je, da ostanejo v veljavi vse dosedanje oblike njegovega nadzora nad gospodarjenjem oblastnih samouprav, katerih končni rezultat mora »biti vedno in brezpogojno materialna povezava samoupravnih financ z državnimi ter pravica in dolžnost države, da daje ton in usmeritev finančni politiki samouprav, v prvi vrsti zaradi zaščite in očitovanja državnih virov dohodkov, ki služijo za pokritje splošnih ciljev, a za tem zaradi zavarovanja gospodarstva in naroda pred pretiranimi obremenitvami.«

⁹⁰⁹ Uredba o poslovanju komisarjev oblastnih samouprav, UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 9, 26. 1. 1929.

⁹¹⁰ Komisar samouprave ljubljanske oblasti je takšen seznam poslal velikemu županu 5. 2. 1929. Iz nje se vidi, da je imel tedaj ljubljanski oblastni osrednji urad 10 oddelkov in referatov, v katerih je bilo zaposlenih 97 uradnikov, poduradnikov in pomožnih delavcev. V predsedstvu je bilo 6 zaposlenih, v pomožni pisarni 12, v računovodstvu z oblastno kontrolo 16, v oddelkih za gradnje 30, za kmetijstvo 12, za zdravstvo in socialne zadeve 9, v občinskem in finančnem oddelku (z odsekom za trgovino, obrt in industrijo) po 5, posebna referenta pa sta bila tudi za šolstvo in druge zadeve ter za statistiko. Ravnatelj oblastnega osrednjega urada dr. Fran Logar je tudi nadomeščal dr. Natlačena v primeru njegove odsotnosti, drugi komisarjev namestnik pa je bil referent za šolstvo Narte Velikonja (Seznam uradnikov in uslužbencev v fasc. 11 in spis št. 1581 v fasc. 12, fond 92 v ARS). Stanje zaposlenih v oblastnem osrednjem uradu v Mariboru se vidi iz poročila oblastnega komisarja velikemu županu 8. 3. 1929 (fasc. 5, spis št. 472, fond 93 v ARS). Tedaj je imel 44 rednih in 16 pogodbenih uslužbencev. V primerjavi s sestavo ljubljanskih oblastnih uradov je bila razlika zlasti glede samostojnega oddelka za kmetijsko nadaljevalno šolstvo, gradbeni oddelek pa se je leta 1929 razdelil v tri: za cestne gradnje, za visoke stavbe in za vodne zgradbe (spis št. 946/2 v fasc. 6, prav tam). Ravnatelj oblastnega osrednjega urada Ivan Gračnar je v primeru odsotnosti nadomeščal komisarja.

⁹¹¹ Dopis ministrstva za finance velikemu županu v Ljubljani z dne 20. 2. 1929 v fasc. 27, spis št. 9021, fond 92 v ARS.

Glede na takšna zakonska in načelna izhodišča je v prizadevanjih, da se odpravijo oziroma ne ponovijo dosedanje napake, ki so bile globoko ukoreninjene v delovanju posameznih oblastnih samouprav, te naj bi bile »sinonim vsega dovoljenega« (sredstvo za nagrajevanje strankarskih prijateljev z dodeljevanjem raznih sinekur –, ukvarjale naj bi se z dejavnostjo, »ki se diametralno razlikuje od splošne usmeritve državne politike«) –, ukazal komisarjem oblastnih samouprav, da izvedejo revizijo oziroma zmanjšanje vseh osebnih izdatkov in obdržijo v svojih uradih le potrebno, sposobno in pošteno osebje. S tako prihranjenimi sredstvi naj povečajo druge proračunske postavke. Pri tem morajo razviti »do maksimuma tiste samoupravne dejavnosti, ki imajo za cilj ureditev cest, dvig kmetijstva in zdravstva kot neobhodnih predpogojev za okrepitev proizvodnje in dvig ljudskega blagostanja.« Dosledno morajo izvajati vse postavke sprejetih proračunov, za vsakršno spremembo pa morajo preko velikih županov zahtevati predhodno soglasje ministrskega oddelka za samoupravne finance. Hkrati morajo z ažurnim knjigovodstvom omogočiti uradnikom velikega župana in organom Glavne kontrole⁹¹² izvajanje nadzora. Omenjenemu ministrskemu oddelku so morale preko komisarjev oblastnih samouprav pošiljati v odobritev uvajanje novih davčnih obremenitev tudi vse nižje samoupravne skupnosti (občine, cestni okraji in zdravstvena okrožja).⁹¹³ Iz ministrske naredbe se vidi, jo zlasti zlorabe pri kadrovanju zaposlenih v oblastnih uradih. Pri oblastnih samoupravah v vzhodnih predelih države se je ustvarjalo neustrezno razmerje med porabo sredstev za osebne izdatke in za financiranje posameznih dejavnosti – kajpak na škodo slednjih. S centralističnega vidika je bilo v prečanskih deželah nevarno njihovo takšno delovanje, ki je ogrožalo izvajanje enotne državne politike oziroma pomenilo poskus uveljavljanja določenega avtonomizma.

Takoj po prejemu te naredbe so veliki župani, ki so morali poskrbeti za to, da so oblastni komisarji dosledno izvajali vse direktive, sprejeli ustrezne ukrepe. Tako je dr. Vodopivec konec februarja poslal dr. Natlačenu odločbe o imenovanju osmih strokovnih referentov velikega županstva. Naložil jim je tudi nalogo izvajanja samoupravnih poslov za posamezna delovna področja.⁹¹⁴ V tem pogledu so bili podrejeni komisarju oblastne samouprave. Ker dodatna obremenitev ne sme škodovati opravljanju njihovih rednih delovnih dolžnosti, se bo njihovo delo pri samoupravi omejilo »v glavnem na nadzorovanje« uradnikov in uslužbencev ustreznih oddelkov oziroma uradov. Sodelovali bodo na sejah, na katerih bodo obravnavali uredbe, pravilnike in odločbe z njihovega delovnega področja. Ob sklepu odločb o postavitvi teh referentov je ljubljanski veliki župan poudaril: »Skrbeti morate za to, da bodo Vam podrejeni organi opravljali svoje dolžnosti vestno, vsestransko objektivno, smotreno in hitro v občem interesu oblasti in njenega prebivalstva. Stremeti morate za tem, da se dosežejo prihranki v oblastnem proračunu, kakor tudi, da se v izvrševanju Vaših državnih in samoupravnih poslov doseže harmonija.« Dodatne

⁹¹² Minister za notranje zadeve je z odlokom 11. 3. 1929 postavil dva državna finančna uradnika za člana oblastne kontrole ljubljanske oblasti in s tem nadomestil njena voljena člana (spis št. 809 v fasc. 12, fond 92 v ARS).

⁹¹³ Odlok ministrstva za finance z dne 29. 1. 1929 v fasc. 27, spis št. 5951, fond 92 v ARS.

⁹¹⁴ Veliki župan je iz svojega urada imenoval referente za občinske zadeve in druge nižje samoupravne enote, za trgovino, obrt in industrijo, za kmetijstvo, za zdravstvo, za socialno politiko, za veterinarstvo, za gozdarstvo in lovske zadeve ter prosvetnega inšpektorja.

naloge oblastnih referentov so uradniki velikega županstva začeli opravljati 1. marca.⁹¹⁵ Izgleda pa, da je prišlo do določenih zapletov med državnimi in samoupravnimi nameščenci. Veliki župan je komisarja prosil, naj naroči vsem, da ne delajo njegovim referentom »težkoč (n. pr. s pasivnim zadržanjem) pri izvrševanju njihovih dolžnosti v oblastni samoupravi. Sodelovanje državnega uradništva je potrebno zlasti pri razdelitvi in uporabi oblastnih kreditov.«⁹¹⁶ Dr. Natlačen je ob soglasju velikega župana »obdržal v službi oblastne samouprave« člane razpuščenega odbora (kot honorarne sodelavce). Dr. A. Breclj naj bi mu bil »v pomoč« za zdravstvene in socialne zadeve, dr. A. Milavec za kmetijstvo in zadružništvo, dr. J. Adlešiču pa je zaupal nalogo, da še naprej vodi referat za Kranjske deželne elektrarne.⁹¹⁷ Ta imenovanja so bila pomembna za kontinuiteto izvajanja nalog nekdanjega oblastnega odbora.

Tudi dr. Leskovar si je prizadeval, da bi ob imenovanju strokovnih referentov velikega župana ne bilo prizadeto utečeno delovanje oblastne samouprave. Zato mu je predlagal, da ne bi imenoval svojih referentov, kajti »državni strokovni referenti pa bi tudi ne mogli s takim uspehom delovati, ker ne poznajo razvoja oblasti od začetka, kakor ga poznajo oblastni strokovni referenti, ki so tekom en in polletnega delovanja pokazali odlične sposobnosti.« Prosil je velikega župana, da uredbe o poslovanju komisarjev »ne interpretira dobesedno« in kot svoje referente potrdi dosedanje predstojnike oblastnih uradov, ki mu jih je z utemeljitvami poimensko predlagal. Takšno stališče naj zastopa tudi pri nadrejenih oblasteh. Ob tem je poudaril, da je takšna odločitev potrebna zato, ker so v izvajanju »projekti, ki pomenijo za mariborsko oblast ogromen kulturni in gospodarski napredek.«⁹¹⁸ Oddelek za samouprave ministrstva za notranje zadeve pa ni dovolil izvedbe te Leskovarjeve zamisli. Zato mu je dr. F. Schaubach sporočil, da je glede na uredbo o poslovanju komisarjev in ministrsko okrožnico njegove predloge samo delno sprejel. Imenoval je le štiri državne strokovne referente. Z izgovorom, da ima premalo strokovnih kadrov na velikem županstvu, je določil, da v njegovem imenu za izvajanje vseh drugih dejavnosti skrbijo komisar, ravnatelj oblastnega osrednjega urada in šef oblastne finančne uprave.⁹¹⁹ S takšno kompromisno rešitvijo je podprl dr. Leskovarja, ki si je preko oblastnih strokovnih referentov prizadeval doseči kontinuiteto delovanja oblastne samouprave.

Navedeni omejitveni predpisi in nadzorstveni ukrepi so določali poslovanje komisarjev oblastnih samouprav in njihovih uradov do ukinitve jeseni 1929. Glede na že omenjeno

⁹¹⁵ Dopis velikega župana ljubljanske oblasti z dne 25. 2. 1929 v fasc. 13, spis št. 2401 s prilogami, fond 92 v ARS. Referenti so imeli glede na povečane delovne dolžnosti pravico do 500 din mesečnega dodatka, ki jih je moral komisar izplačevati iz oblastnega proračuna.

⁹¹⁶ Dopis velikega župana ljubljanske oblasti z dne 31. 5. 1929 v fasc. 13, spis št. 1293, fond 92 v ARS.

⁹¹⁷ Slovenec, št. 48, 26. 2. 1929, Spremembe pri oblastni samoupravi v Ljubljani; spis št. 659 z dne 1. 3. 1929 v fasc. 11, fond 92 v ARS.

⁹¹⁸ Dopisa mariborskega oblastnega komisarja z dne 31. 1. in 9. 2. 1929 v fasc. 8, spis 158/1,2, fond 93 v ARS.

⁹¹⁹ Veliki župan je imenoval državne strokovne referente za zdravstvo, socialne zadeve, prosveto in kmetijstvo, pri čemer je komisarju glede slednjega ugodil tako, da je dotedanjega šefa kmetijskega oddelka oblastne samouprave premestil na veliko županstvo (dopis velikega župana mariborske oblasti z dne 15. 2. 1929 v fasc. 8, spis št. 158/2, fond 93 v ARS).

dejstvo, da so bili vodilni funkcionarji in uradniki ljubljanskega in mariborskega velikega županstva ter obeh oblastnih samouprav iz vrst z diktaturo prepovedane SLS ter da je njen načelnik dr. Korošec ostal minister v Živkovičevi vladi, pa te velike okrnitve njihovih pristojnosti niso imele tako negativnih posledic kot v drugih oblasteh. Na ministrova kritična stališča o dotedanjem delovanju oblastnih samouprav in grožnje z zmanjšanjem osebja samoupravnih uradov ter na obet uvedbe takšnega državnega nadzora nad njimi, da je bilo v nevarnosti izvajanje njihovih nalog, sta slovenska oblastna komisarja odgovorila z obsežno predstavitvijo dosežkov samouprav ljubljanske in mariborske oblasti.

Iz Ljubljane so v Beograd poslali spomenico⁹²⁰ z uvodnim poudarkom, da je bil v Sloveniji razpis volitev oblastnih skupščin s kraljevo uredbo sprejet »z veseljem in hvaležnostjo«, čeprav zakon iz leta 1922 ni povsem zadovoljil potreb naroda, ki je živel »nad pol stoletja v visoko razviti samoupravi ...«. Z njim določen delokrog je »preozek in premalo precizno izražen, tako da daje možnost, da se da samoupravam ali precej velik delokrog, lahko pa se tolmači tudi tako, da se delokrog samoupravam omeji tako, da komaj životarijo.« Tej točni oceni je sledila ugotovitev, da je kljub pomanjkljivostim »narod ... stavil nanje vse svoje upanje za bolj budočnost.« Prvi razlog za to je spoznanje, da centralistična uprava, utemeljena z bivšo ustavo, ni bila »kos vsem agendam, ki jih je prevzela« – zlasti ne tistim, ki so zahtevale različno reševanje glede na posebne krajevne in kulturne razmere. Le samouprave »z zadostno obsežnim teritorijem in dovolj obsežnim delokrogom« so sposobne »dobro in v korist tako države kot naroda« reševati zadeve, ki so »važne in specijalne« za posamezne pokrajine. Samouprave pa so pomembne tudi zato, ker v njih ljudje preko svojih zastopnikov posredujejo svoje potrebe ter hkrati nadzirajo porabo svojih davčnih dajatev. Spomenica je poudarjala, da se s finančnim zakonom, ki je dal »slovenskima oblastnima samoupravama ... možnost velikega razmaha«, ni »popolnoma nič« okrnilo pristojnosti države, saj sta morali delovati v okviru državnih zakonov: »Samouprava tedaj ni država v državi, ker je država nosilka vse oblasti.« Naravno je, da ima država za prenesene posle pravico nadzorstva, ki pa »zopet ne sme biti tako, da bi delovanje oblastne samouprave oviralo ali celo preprečevalo.« Obstojajo tudi možnosti, »da gotovi državni organi iz povsem drugih kot iz državnih interesov obrespešnjaajo /tj. zavirajo/ koristno in zakonito delovanje samouprav.« Zato je treba glede prekoračitve delokroga oblastnih samouprav in njihove uredbodajne dejavnosti na predlog ministrskega sveta prepustiti razsodbo »neodvisnemu državnemu sodišču«. Sicer pa bi bilo potrebno tako oblike državnega nadzorstva kot pristojnosti in finančne vire oblastnih samouprav natančno zakonsko določiti.

Tudi obsežen elaborat mariborske oblastne samouprave⁹²¹ o dosežkih njenega delovanja se začinja z ugotovitvijo, da je na njenem območju značilna tradicija širokih samouprav

⁹²⁰ Spomenica sa obzirom na oblasne samouprave z dne 18. 3. 1929 v fasc. 11, spis št. 710, fond 92 v ARS. Ohranjeno je tudi celotno gradivo v slovenskem jeziku. Pri njegovem sestavljanju so sodelovali referenti vseh oddelkov oblastne samouprave. Glede na potrebo, da se »zaradi nujnosti« sestavi v najkrajšem času, so kot zunanega sodelavca pritegnili prof. Ivana Mazovca, ki je bil do razrešitve član oblastne kontrole in tajnik skupščinskega uredbodajnega odseka.

⁹²¹ Poročilo o delovanju oblastnega odbora mariborske oblasti v letih 1927–1928 v fasc. 9, fond 93 v ARS.

že iz desetletij pred prvo decembrskim zedinjenjem. Slovenski narod je svoja samoupravna prizadevanja kljub oviram udeležal predvsem v občinskih in okrajnih zastopih, ki so mu bili opora v boju za obstanek, medtem ko je imelo delovanje štajerskega deželnega zbora z nemško večino namen, da ga gospodarsko zaslužni. Ob spoznanju, »koliko gospodarske koristi mu donša samouprava,« jo »je narod z velikim veseljem« sprejel v pričakovanju nadaljnega napredka. Za doseg razvojnih ciljev je mariborska oblastna samouprava posvetila posebno pozornost dvigu splošne in strokovne izobrazbe prebivalstva, vso svojo dejavnost pa je izvajala »v najožjem stiku in aktivnem sodelovanju interesiranih lokalnih faktorjev.« S sodelovanjem pri opravljanju javnih zadev preko samouprav se »narod najlepše vzgaja za državo. Samouprava je najsilnejša opora državne oblasti, dasi navidez decentralizira in omejuje državno oblast, samouprava v resnici disponira z večjo zvestobo do države.« Njeni dosežki v mariborski oblasti dokazujejo, »kolika življenska potreba in blagodat je ...«

Nujnost nadaljnega delovanja oblastnih samouprav v novih razmerah, posebej pa tudi potrebnost ohranitve njenega aparata, ki sta ga dogradili leta 1928, sta obe samoupravi utemeljili z obsežnima poročiloma o rezultatih na posameznih delovnih področjih v prejšnjih dveh letih. V njih sta podrobno navedli podatke oziroma jih ponovili iz poročil predsednikov oblastnih odborov na skupščinskih sejah. Posebej sta opozorili na številne dejavnosti, ki se nadaljujejo v letu 1929, ter našteali vse gospodarske, zdravstvene, socialne, šolske in kulturne ustanove, za katere sta deloma ali v celoti prevzeli skrb. Spomenica je navedbo dosežkov ljubljanske oblastne samouprave sklenila s poudarkom, da je v kratkem času svojega delovanja »izvršila gospodarsko velepomembno in važno delo tako za narod kot za državo.« S tem pa je »ne le dokazala, da je bila kos svoji nalogi in da je z zakonom določene posle izvršila brezhibno, temveč da je tudi za bodočnost njen obstoj nujen in neobhodno potreben«. Mariborski oblastni odbor je oceno svoje uspešnosti strnil v ugotovitvi, da je »izgradil svojo samoupravo skoraj do popolnosti ...« Ob tem pretiravanju in povečevanju sicer pomembnih dosežkov je treba poudariti, da so bili izraženi zlasti s ciljem, da se oblastne samouprave ohranijo tudi v prihodnje. Obe sta si posebej prizadevali zavrniti očitke o neusklajenosti delovanja oblastnih samouprav z državnimi interesi. Ljubljanska spomenica je opozorila tudi na nevarnosti zlorab državnega nadzorstva za okrnitev oblastnih samouprav.

Upravičenost zmanjšanja osebja oblastnih uradov in ministrovo kritiko neustreznih razmerij med sredstvi za dejavnost in osebne dohodke je ljubljanska oblastna samouprava odločno zavrnila s podatki, da je bila iz njenega proračuna za leto 1928 porabljena za plače in pisarniške materialne stroške petina sredstev – od teh pa le tretjina za splošno administracijo, medtem ko je večina denarja šla za strokovno osebje, ki je skrbelo za gospodarski, zdravstveni in socialni napredek v oblasti.⁹²² Dr. Natlačen je še v posebni spomenici po uvodni ugotovitvi, da je približno enako razmerje tudi v mariborskem oblastnem proračunu, poudaril, da »niti gospodarske ustanove, ki bazirajo na privatni iniciativi, ne izkazujejo nižjih upravnih stroškov« in »da sta se obe slovenski oblasti pri se-

⁹²² V Spomenici so navedeni podatki, da je bilo leta 1928 porabljenih »za povzdigo materijelne kulture« 93,2 % vseh sredstev. V ta odstotek so bili všteti tudi osebni dohodki gradbenih, kmetijskih, zdravstvenih in drugih strokovnjakov, medtem ko so znašali stroški splošne administracije 6,8 %.

stavi proračunov držali načela zdrave štednje: izdatki naj se trošijo le v take svrhe, ki morajo pokazati trajne vrednote v prosopek splošnega blagra in ekonomskega dviga naroda.«⁹²³

Toda tekoče izvajanje programov oblastnih proračunov za leto 1929 so kmalu prizadeli problemi z dotokom dohodkov. Neugodno je bilo novo zakonsko določilo, da se trošarinske doklade nakazujejo oblastnim blagajnam prek Državne hipotekarne banke v Beogradu, kar je pomenilo zamudo pri prilivu tega pomembnega vira v oblastni proračun. Dr. Natlačen je opozoril, da tudi osrednji proračun zadržuje redno izplačevanje dotacij za prenesene posle. Ker je bila z aprilom 1929 znižana državna trošarina na različne alkoholne pijače, so se prav tako avtomatično zmanjšale procentualno določene oblastne doklade. Zato je predlagal, da država za izpadle dohodke od trošarin poveča svoje dotacije, ki naj jih redno izplačuje. Poleg tega naj se trošarinske doklade ponovno stekajo v oblastno blagajno brez posrednika. V nasprotnem primeru bo »moral omejiti svoje delovanje zgolj na kritje tekočih potrebščin oblastnih zavodov, ustanov in naprav, nikakor pa ne bo mogel nadaljevati izvajanje obsežnega programa za gospodarski napredek v oblasti«, ki si ga »je načrtala oblastna samouprava v svesti si, da se njen delokrog nikakor ne bo utesnil, temveč po vsej priliki še razširil.« Oblastni komisar je menil, da mu nove okoliščine onemogočajo izvajanje večjih del.⁹²⁴ Izpad dohodkov od trošarin je bil nato le malenkosten in ni pomembneje vplival na realizacijo oblastnih proračunov za leto 1929.⁹²⁵

Ta spomenica kaže, da so imele nove razmere po uvedbi diktature za oblastne samouprave tudi nekaj negativnih finančnih posledic. V Sloveniji jih je ublažilo dejstvo, da sta bila ljubljanski in mariborski oblastni proračun za tekoče leto v primerjavi s prejšnjima precej višja, odpadli so tudi stroški za oblastne samoupravne organe.⁹²⁶ Oba slovenska oblastna komisarja pa sta morala razdeljevanje dotacij in podpor prilagoditi novi dinamiki priliva dohodkov ter dati prednost pokrivanju nujnih izdatkov za delovanje različnih samoupravnih ustanov pred naložbami. O svojem finančnem poslovanju sta morala redno poročati velikima županoma ter dobiti za sklepe njuno potrditev. Glede izvajanja delovnih programov in njihovega financiranja, ki je bilo konkretno ali okvirno določeno z oblastnima proračunoma, pa sta komisarja ravnala različno.

Dr. Leskovar je v posebni okrožnici referentom mariborske oblastne samouprave ugotovil, da ni mogoče natančno razmejiti, kaj bi po uredbi o poslovanju oblastnih komisarjev sodilo v pristojnost njegovega osebnega odločanja in kaj na seje strokovnih referentov. Odločil se je za sklicevanje dveh rednih mesečnih sej,⁹²⁷ ki so nato potekale po zgledu

⁹²³ Spomenica glede financiranja oblastnih samouprav z dne 18. 4. 1929 v fasc. 12, spis št. 918, fond 92 v ARS.

⁹²⁴ Prav tam.

⁹²⁵ Takšna je ocena Vladimirja Pušenjaka v članku Prvi proračun dravske banovine (Slovenec, št. 271, 27. 11. do št. 273, 29. 11. 1929).

⁹²⁶ Iz koncepta poročila Oblastna samouprava oblasti ljubljanske z dne 10. 6. 1929 (fasc. 25, fond 92 v ARS) se vidi, da kljub spremembam pri dohodkih in izdatkih oblastni komisar preko velikega župana ministru za finance ni predlagal spremembe oblastnega proračuna za leto 1929.

⁹²⁷ Okrožnica vsem referentom oblastne samouprave v Mariboru z dne 20. 4. 1929 v fasc. 8, spis št. 756/1, fond 93 v ARS.

Z a p i s n i k

sklepov, napravljenih na seji strokovnih referentov z dne 17. julija 1929.

Navzoči: Komisar g. dr. Leskovar,

referenti: gg. ravnatelj Gračnar, dr. Kotnik, inž. Zidanšek, dr. Jurečko, Božič in Malošič

zapisnikar: Tovornik.

I. Ref. dr. Leskovar:

II 18270/29.

Sklone se najeti 2.000.000.- Din posojila za popravilo prevzatih cest pri Oblastni hranilnici v Mariboru proti 9% obrestim in 10 letni amortizaciji. Letna amortizacijske kvote se krijejo iz rednih budetskih sredstev.

II 15313/29.

Ponudba Franja Žebota za zavarovanje oblastnih cestarskih hiš na Podravski cesti se odkloni.

-riv

II. Ref. dr. Kotnik:

Predmet:

Razdelitev podpor občinam za zgradbe in popravila šolskih poslopij in podpor občinam za siromašne učence:

a/ V principu se sklone, da se kredit iz partije 33 pozicije 2 proračuna za leto 1929/^{prvenstveno} razdeli v zneskih od 15. do 20.000 Din kot enkratne podpore za najbolj potrebne šole, ki imajo že započeta dela, potem tudi šolam, ki nameravajo v najkrajšem času graditi. Oblastni šolski odbor se pooblasti, da po teh smernicah izdela detajliran predlog, ki ga po tem izvede komisar oblastne samouprave. Zneski, ki se bodo dovolili posameznim šolam, se izplačajo šolam, ki so grade takoj, onim pa, ki nameravajo graditi, pa ob pričetku dela.

b/ Kredit iz partije 33 poz. 4 proračuna za leto 1929 se do polovice uporabi za učila, ostalo pa za božičnice siromašnim učencem.

Mariborski oblastni komisar dr. Leskovar je redno skliceval seje strokovnih referentov, na katerih so sklepali zlasti o razdeljevanju proračunskih sredstev in uredbah

delovanja oblastnih odborov. Na sejah državnih in samoupravnih referentov⁹²⁸ so pod njegovim vodstvom razpravljali in sklepali o razdeljevanju dotacij in podpor iz oblastnega proračuna, o novih uredbah, o kadrovskih zadevah v vseh oblastnih uradih, zavodih in podjetjih⁹²⁹ ter o drugih aktualnih zadevah. Za uspešno izpolnjevanje finančnih nalog so sprejeli sklep, da se zaradi nerednega dotoka državnih dotacij najame kredit pri oblastni hranilnici mariborske oblasti do višine, kolikor je znašal trenutni državni dolg.⁹³⁰ Pri tem zavodu so strokovni referenti za uspešno izvajanje del na cestah in pri adaptacijah zdravstvenih ustanov najeli še posebna posojila. Zapisnike sej je komisar pošiljal velikemu županu s prošnjo, »da blagovolite sklepe odobriti in dovoliti njih izvršitev.« Ta je praviloma vse sklepe potrdil, le za redke pa je zahteval spremembe oziroma naknadne obrazložitve.⁹³¹ Iz sejnih zapisnikov strokovnih referentov se vidi, da je komisariat mariborske oblastne samouprave uspešno izvajal naloge tudi na področju naložb, ki sta jih za delovanje oblastnih samouprav v letu 1929 predlagala oblastna skupščina in oblastni odbor pred razpustom.

Kot kaže ohranjeno gradivo, so v Ljubljani na sejah državnih in samoupravnih referentov razpravljali in sklepali le o novih uredbah. Dr. Natlačen je pošiljal sezname predlaganih dotacij in podpor iz proračuna v potrditev velikemu županu,⁹³² vse finančne in kadrovske zadeve pa je reševal sam v sodelovanju z ustreznimi referenti. Kot skupno akcijo ljubljanskega in mariborskega oblastnega komisarja naj omenimo zahvalo kralju Aleksandru, da je ljubljanski univerzi dovolil poimenovanje po njem, s čimer je pokazal naklonjenost »do našega najvišjega prosvetnega ognjišča, priznanje naporu in stremljenju slovenske znanosti in Najvišjo vzpodbudo k delu za njeno mirno in uspešno znanstveno delo v čast in korist narodu in državi.«⁹³³ Za poimenovanje slovenske univerze po kralju Aleksandru se je njeno vodstvo odločilo zato, da bi preprečilo nadaljnje grožnje z okrnitvijo.⁹³⁴ Ljubljan-

⁹²⁸ Sej sta se poleg štirih državnih strokovnih referentov redno udeleževala tudi ravnatelj oblastnega osrednjega urada in šef finančnega oddelka. Ohranjena je večina sejnih zapisnikov v fasc. 5, fond 93 v ARS.

⁹²⁹ Na seji 17. aprila so imenovali 41 okrožnih zdravnikov in sprejeli na mesta oblastnih cestarjev 87 prosilcev (zapisnik v fasc. 5, spis 601, fond 93 v ARS).

⁹³⁰ Zapisnik seje strokovnih referentov 17. 7. 1929 v fasc. 5, spis 603, fond 93 v ARS.

⁹³¹ Veliki župan npr. ni potrdil sklepa s seje 1. 5. 1929, da lahko odbori zdravstvenih okrožij na Koroškem, v Prekmurju in Medjimurju pobirajo posebne samoupravne doklade, ker so bile za njihovo delovanje po uredbi dolžne dajati sredstva občine. Sklep o podpori 100.000 din za akademijo znanosti in umetnosti v Ljubljani pa je glede na to, da vidi »silno važnost omenjene znanstvene institucije in potrebo, da se čim preje oživotvori,« potrdil, čeprav v proračunu za ta namen ni bila določena ustrezna postavka (dopis velikega župana z dne 16. 5. 1929 v fasc. 5, spis št. 601, fond 93 v ARS). Omenimo naj, da so kot priloge zapisnikom ohranjeni dopisi velikega župana o potrditvah ali zavrnitvah sklepov sej strokovnih referentov.

⁹³² Tako je ljubljanski oblastni komisar 14. 8. 1929 poslal velikemu županu dopis o razdelitvi 760.000 din dotacij šolskim odborom kot prispevek za gradnje in adaptacije šol ter o razdelitvi 305.500 din podpor prizadetim v elementarnih nezgodah (fasc. 12, spis št. 1628, fond 92 v ARS).

⁹³³ Slovenec, št. 96, 27. 4. 1929.

⁹³⁴ M. Mikuž, Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919–1945, cit. izd., 78.

ski in mariborski oblastni komisar sta sodelovala tudi pri reševanju zdravstvene problematike.⁹³⁵

Oblastna komisarja sta se morala največ ukvarjati z izvajanjem delovnih programov, določenih z oblastnima proračunoma. Ob tem sta reševala odprta vprašanja dohodkov. Čeprav sta obe oblastni skupščini leta 1928 posvetili veliko pozornost uredbodajni dejavnosti in sprejeli številne uredbe,⁹³⁶ ki so bile pravni temelj za delovanje oblastnih komisarjev, sta morala za nekaj perečih pravnih zadev poskrbeti po novem postopku. Njuna prva naloga na tem področju je bila priprava vseh uredb in pravilnikov, ki so jih sprejele oblastne skupščine in oblastni odbori pred razpustom, za objavo. Dr. Natlačen je poskrbel, da je uradni list ljubljanske in mariborske oblastne samouprave izhajal tudi v novih razmerah. V prvih štirih številkah Samouprave sta v skladu s starimi predpisi velika župana razglasila skupščinske uredbe in odbore pravilnike.⁹³⁷ Sredi leta 1929 sta začela objavljati pravne akte, ki so bili sprejeti po novem postopku. Sprejemanje uredb in pravilnikov je po spremembi določil o poslovanju oblastnih samouprav potekalo v ljubljanski oblasti na posebnih sejah, v mariborski oblasti pa le kot posebna točka dnevnega reda poleg obravnave še drugih aktualnih zadev. Dr. Natlačen je potem, ko so njegovi strokovni sodelavci izdelali osnutek, sklical sejo, na katero je moral obvezno povabiti ustrezne državne referente kot zastopnike velikega župana in strokovne samoupravne referente, lahko pa tudi druge strokovnjake. Razprava o osnutku posamezne uredbe ali pravilnika je potekala najprej v načelu, nato pa po posameznih členih. Vse spremembe in pripombe je moral zapisnikar vnesti v sejni zapisnik, ki ga je bil komisar dolžan priložiti k sprejeti uredbi ali pravilniku ob prošnji velikemu županu za odobritev in za objavo v Samoupravi.⁹³⁸ Po takšnem postopku je bilo sprejetih 12 oblastnih uredb in pravilnikov, največ s področja kmetijstva. Za ljubljansko oblast je bil pomemben zlasti pravilnik glede izvajanja uredbe o gradnji malih stanovanj, za mariborsko oblast pa je bila posebnega pomena uredba o pobiranju občinskih taks po ljubljanskem zgledu, ki je prispevala k izboljšanju gmotnih pogojev za delovanje občin.⁹³⁹

⁹³⁵ Dne 14. 9. 1929 sta se na sestanku v Ljubljani oba oblastna komisarja dogovorila o vprašanju skupne umobolnice za obe oblasti (zapisnik seje strokovnih referentov 18. 9. 1929 v fasc. 5, spis št. 605, fond 93 v ARS).

⁹³⁶ Dokumentacija o uredbodajni dejavnosti ljubljanske oblastne skupščine je v fasc. 30, fond 92, nekaj gradiva o uredbodajni dejavnosti mariborske oblastne skupščine pa v fasc. 9, fond 93 v ARS.

⁹³⁷ Samouprava je od št. 1 (1. 1.) do št. 4 (18. 3. 1929) objavila 17 uredb in pravilnikov samoupravnih organov. Dokumentacija o uredbodajni dejavnosti v ljubljanski oblasti je v fasc. 30, fond 92, nekaj dokumentacije za mariborsko oblast pa v fasc. 9, fond 93 v ARS.

⁹³⁸ Takšen postopek se vidi iz obravnave pravilnika o opravljanju strokovnih izpitov za kmetijsko stroko (spis št. 1749 s prilogami v fasc. 30, fond 92 v ARS). Sejo strokovnih samoupravnih in državnih referentov 19. 4. 1929 v predsedstvu oblastne samouprave je vodil dr. Natlačen, poročevalec o pravilniku je bil dr. Josip Kovačič iz predsedstvenega urada. Iz velikega županstva je bil navzoč veterinarski referent, odsotni kmetijski referent je dal svoje soglasje naknadno, od oblastne samouprave pa ravnatelj osrednjega oblastnega urada in kmetijski referent ter ravnatelj kmetijske šole na Grmu pri Novem mestu.

⁹³⁹ V Samoupravi od št. 5 (13. 6.) do št. 9 (26. 10. 1929), ko je prenehala izhajati, sta velika župana ob sopodpisu komisarjev objavila za ljubljansko oblast sedem uredb in pravilnikov, za mariborsko pa pet. Sama komisarja sta objavila – po pooblastilih velikih županov – številne razglase in razpise.

Oblastna komisarja sta skrbela tudi za nadaljnje delovanje okrajnih in občinskih samouprav v novih pogojih. Dejstvo, da so bili ob razglasitvi diktature razrešeni vsi izvoljeni občinski odbori in da sta velika župana nato imenovala nove, je imelo za posledico tudi spremembo kadrovske sestave okrajnih cestnih odborov in organov zdravstvenih okrožij v ljubljanski oblasti, v katere so morali svoje predstavnike izvoliti novi odborniki. Zaradi teh sprememb se je zavlekel začetek delovanja okrajnih blagajn. Še pred konstituiranjem njihovih vodstvenih organov je prišlo do zamenjave občinskih odborov in mandatov komaj imenovanih predstavnikov občin so bili razveljavljeni. Dr. Natlačen je zato pozval nove občinske odbore, da s takojšnjim imenovanjem novih predstavnikov omogočijo konstituiranje okrajnih blagajn in sprejetje njihovih proračunov za leto 1929.⁹⁴⁰ Okrajne blagajne so se na občnih zbiorih, na katerih so sodelovali zastopniki občin in od oblastnega komisarja določeni člani, začele konstituirati v mesecu maju.⁹⁴¹ Dr. Natlačen je dal vsem županstvom nalogo, da morajo občinski odbori obvezno uskladiti takse z novo uredbo⁹⁴² in si tako čim prej izboljšati finančne pogoje za delovanje.⁹⁴³ Neposredno pred razrešitvijo pa je 14. novembra 1929 glede na novi zakon o pospeševanju kmetijstva in po pooblastilu velikega župana odredil vsem občinskim odborom, da morajo izvoliti občinske kmetijske odbore in odbore občinskih kmetijskih skladov ter jim z novimi proračuni določiti redna sredstva »za prospeh kmetijstva«.⁹⁴⁴

Na ravni okrajne samouprave je prišlo do pomembnih sprememb v mariborski oblasti in do delne prilagoditve organiziranosti v ljubljanski oblasti. Veliki župan je za vodenje okrajnih zastopov imenoval gerente, ki jih je oblastni komisar sklical na sestanek, da bi ob njihovem sodelovanju rešil probleme v zvezi s prenosom dela okrajnih cest v oblastno upravljanje spomladi 1929.⁹⁴⁵ Dr. Leskovar pa je glede na to, da je novi zakon o samoupravnih cestah določal oblikovanje okrajnih cestnih odborov kot pomožnih organov oblastne samouprave⁹⁴⁶ sredi leta 1929 z odlokom okrajne zastope pri izvajanju njihove poglavitne naloge,⁹⁴⁷ nadomestil z okrajnimi cestnimi odbori.⁹⁴⁸ Potem ko je glede na svoje pristojnosti imenoval še ustrezno število predstavnikov – precej jih je bilo iz vrst

⁹⁴⁰ Okrožnica ljubljanskega oblastnega komisarja z dne 1. 2. 1929 v fasc. 27, spis št. 3702, fond 92 v ARS.

⁹⁴¹ Slovenec, št. 114, 22. 5. 1929; komisar je imenoval tiste člane, ki bi jih moral po uredbi imenovati oblastni odbor.

⁹⁴² Uredba o pobiranju občinskih taks v območju ljubljanske oblasti, Samouprava, št. 3, 19. 1. 1929.

⁹⁴³ Okrožnica vsem občinam ljubljanske oblasti z dne 13. 2. 1929 v fasc. 27, spis 1550, fond 92 v ARS.

⁹⁴⁴ Okrožnica komisarja oblastne samouprave ljubljanske oblasti z dne 14. 11. 1929 v fasc. 27, spis št. 30464, fond 92 v ARS.

⁹⁴⁵ Spis št. 601 v fasc. 5, fond 93 v ARS.

⁹⁴⁶ Slovenec, št. 107, 12. 5. 1929.

⁹⁴⁷ Iz poročila mariborskega okrajnega zastopa za obdobje 1919–1928 se vidi, da so ti osrednji organi okrajne samouprave posvetili daleč največjo pozornost reševanju problematike cest. Pospeševali so tudi razvoj kmetijstva ter sodelovali pri reševanju zdravstvene in socialne problematike (Slovenec, št. 112, 18. 5. 1929, Dokument ljudske samouprave).

⁹⁴⁸ Slovenec, št. 177 (7. 8.) in št. 178 (8. 8. 1929). Oborniki so člane 22 okrajnih cestnih odborov izvolili na sejah 25. avgusta (Prav tam, št. 193, 27. 8. 1929).

razrešenih oblastnih poslancev – so se izvoljeni in imenovani člani okrajnih cestnih odborov sestali na prvih sejah.⁹⁴⁹ Njihovih konstitutivnih sej v Prekmurju se je udeležil tudi dr. Leskovar in jim obljubil finančno pomoč. Glede na to, da so bila za delovanje okrajnih cestnih odborov na novo določena tudi ustrezna finančna sredstva iz oblastnega proračuna, so začetek njihovega delovanja v mariborski oblasti ocenili kot novo obdobje v delovanju okrajnih samouprav, so pa obenem ugotovili, da bo treba funkcioniranje dosedanjih okrajnih zastopov na novo urediti.⁹⁵⁰ V mariborski oblasti so prav tako začeli delovati tudi odbori zdravstvenih okrožij⁹⁵¹ in prvi okrožni kmetijski uradi oblastne samouprave.⁹⁵² Navedeni podatki dokazujejo, da sta oba oblastna komisarja posvetila pozornost tudi uspešnemu delovanju nižjih samouprav in da sta aktivno delovala vse do razrešitve.⁹⁵³ Glede na direktivo ministra za notranje zadeve pa sta po kraljevi izdaji zakona o uvedbi banovin 3. oktobra 1929, s katerim je bil ukinjen tudi Zakon o oblastni in sreski samoupravi iz leta 1922,⁹⁵⁴ lahko opravljala le tekoče posle. Nista več smela začeti z novimi deli, ki bi v prihodnje obremenila finančna sredstva, prav tako pa jim je bilo prepovedano tudi poseganje v oblastno imovino.⁹⁵⁵

Delovanje komisarjev oblastnih samouprav in samoupravnih uradov je bilo v nasprotju s centralističnimi cilji diktature ter je imelo zato le prehodni oziroma začasni značaj. Ne glede na to je bilo v Sloveniji pomembno, kajti oba oblastna komisarja sta ob soglasju obeh velikih županov tudi v novih razmerah – vsem omejitvam in finančnim težavam navkljub – skrbela za izvajanje pglavlnih nalog oblastnih samouprav. V prvi vrsti sta skrbela za redno financiranje samoupravnih ustanov in temeljnih dejavnosti, prizadevala pa sta si tudi za izvajanje naložb, pri čemer sta za premostitev likvidnostnih težav lahko najemala posojila pri svojih oblastnih denarnih zavodih. Za ustrezno izvajanje samoupravnih pristojnosti je bila pomembna tudi personalna kontinuiteta obeh vodilnih funkcionarjev in ohranitev neokrnjenih samoupravnih uradov, v ljubljanski oblasti pa tudi sodelovanje nekdanjih članov oblastnega odbora s komisarjem. Uvedba kraljeve diktature je bila potemtakem na področju samouprav predvsem velika prelomnica v načinu izvajanja nalog brez izvoljenih organov in z okrnjenimi pristojnostmi oblastnih komisarjev, ni pa v Sloveniji bistveno vplivala na uspešnost njihovega delovanja.

⁹⁴⁹ Slovenec, št. 291, 22. 10. 1929, Oblastni komisar v Slov. krajini.

⁹⁵⁰ Slovenec, št. 219, 26. 9. 1929, Okrajne samouprave mariborske oblasti; po zgledu ljubljanske oblasti naj bi okrajni cestni odbori za novogradnje dobili polovico denarja iz oblastnega proračuna. Za vzdrževanje cest naj bi dobili od njega dve tretjini sredstev.

⁹⁵¹ Poročilo o delovanju oblastne samouprave velikemu županu mariborske oblasti z dne 26. 3. 1929 v fasc. 8, spis št. 124/2, fond 93 v ARS.

⁹⁵² Spis št. 1512 v fasc. 6, fond 93 v ARS; okrožni kmetijski uradi so bili v Ormožu, Rakičanu in Celju.

⁹⁵³ Zadnja seja strokovnih referentov v Mariboru je bila 13. novembra in komisar je zapisnik poslal v potrditev kraljevski banski upravi v Ljubljano (dopis št. 1601/30 v fasc. 5, fond 93 v ARS).

⁹⁵⁴ To so določale prehodne odredbe Zakona o nazivu in razdelitvi kraljevine na upravna območja (UL dravske banovine, št. 100, 9. 10. 1929).

⁹⁵⁵ Prepis okrožnice z dne 11. 10. 1929 v fasc. 6, spis št. 1497, fond 93 v ARS.

Združitev ljubljanske in mariborske oblasti v Dravsko banovino in predaja poslov komisarjev oblastnih samouprav njeni upravi 15. novembra 1929

Temeljni ukrep diktature za udejanjenje poglobitvega cilja – doseči nacionalno in upravno enotnost države – je bil Zakon o nazivu in razdelitvi kraljevine na upravna območja. Poleg same šestojanuarske razglasitve je bil ta zakon, s katerim je kralj Aleksander državo preimenoval v Kraljevino Jugoslavijo in jo upravno razdelil na banovine, »najpomembnejše in najbolj ‘vrhunsko’ politično dejanje diktature ...«⁹⁵⁶ Ime Jugoslavija je ob popolni prepovedi vseh nacionalnih institucionalnih simbolov dotedanjega zgodovinskega razvoja in državnega prava pomenilo opustitev kompromisnega nacionalnega unitarizma in njegovo zamenjavo z integralnim jugoslovanstvom. Oblikovanje devetih banovin ter posebne upravne enote za Beograd je diktatorski režim utemeljeval z neučinkovitostjo dotedanje velike administrativne razcepljenosti na 33 oblasti ter z gospodarsko, geografsko in prometno zaokroženostjo novih največjih upravnih enot. V prizadevanjih za krepitev državnega centralizma in nacionalnega unitarizma je bil cilj tega velikega administrativnega preosnovanja razbitje nacionalnih oziroma zgodovinskih enot, kar se je kazalo tudi v poimenovanju banovin po rekah (z izjemo Primorske banovine). Skoraj vse banovine so delile etnična ozemlja in skupine; delno izjemi sta bili Vardarska in – še v večji meri – Dravska banovina. To naj bi bila nagrada dr. Korošču za sodelovanje v šestojanuarski vladi.⁹⁵⁷ Za Dravsko banovino je zakon določil, da obsega ozemlje od državne meje proti Italiji, Avstriji in Madžarski do vzhodne oziroma južne meje srezov Lendava, Ljutomer, Ptuj, Šmarje, Brežice, Krško, Novo mesto, Kočevje in Čabar. Dravska banovina je torej združevala ves jugoslovanski del Slovenije z izjemo Bele krajine, ki je bila do leta 1931 v Savski banovini.⁹⁵⁸ Po tej spremembi je Dravska banovina obsegala 15.809,29 km² ali 6,43 % državnega ozemlja. Imela je 1.144.298 prebivalcev. Od teh jih je bilo 94,18 % Slovencev (ali 8,21 % prebivalstva cele kraljevine).⁹⁵⁹ Dravska banovina »se je z jugoslovansko Slovenijo ujemala le dejansko, pravno pa je s svojim nazivom skušala zanikati ali vsaj zabrisati njen obstoj.«⁹⁶⁰

Zakon je hkrati z določitvijo območij banovin navedel tudi temeljne pristojnosti bana, ki je bil najvišji državni organ oziroma predstavnik vlade v njih, hkrati pa je bil tudi izvrševalec drugostopenjske upravopolitične oblasti.⁹⁶¹ Imenoval ga je monarh na predlog mi-

⁹⁵⁶ J. Pleterski, *Narodi, Jugoslavija, revolucija*, 231.

⁹⁵⁷ Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929–1955, Ljubljana 1995, 14.

⁹⁵⁸ Dne 28. avgusta 1931 sta bila Dravski banovini priključena sreza Metlika in Črnomelj, iz nje pa izločen srez Čabar, ki je bil pripojen Savski banovini s sedežem v Zagrebu. Med obema banovinama je prišlo še do nekaj manjših korektur z dodelitvijo Štrigove, Razkrižja ter občine Radatovići Dravski banovini. Tej so odvzeli občine Osilnica, Trava in Draga (Službeni list – SL kraljevske banske uprave dravske banovine, št. 53, 10. 9. 1931).

⁹⁵⁹ Splošni pregled dravske banovine, Ljubljana 1939, 3.

⁹⁶⁰ S. Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, 428.

⁹⁶¹ Razširitev pristojnosti na prvi upravni stopnji in njihovo osredotočenje pri sreskih načelnikih je uredil že Zakon o notranji upravi 19. 9. 1929 (UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 76, 23. 7. 1929). Pod njegovim nadzorstvom so občine opravljale nanje prenesene zadeve obče uprave in samoupravne pristojnosti.

nistra za notranje zadeve ob soglasju predsednika ministrskega sveta. Najvišjo politično in občo upravno oblast ter nadzor nad samoupravo ban izvaja s pomočjo vseh podrejenih uradov obče uprave. Nadzira vsa nižja javna oblastva (sreska in občinska) in organe ter rešuje pritožbe na njihove upravne akte. Kot oblastni organ druge stopnje lahko izdaja naredbe in odločbe iz svoje pristojnosti. Svoje naloge na gospodarsko-socialnem in kulturno-prosvetnem področju ter glede javne varnosti opravlja pod vrhovnim nadzorstvom in po navodilih resornih ministrstev, neposredno pa je bil vezan na notranje ministrstvo. To je tudi dobilo nalogo, da v dveh mesecih organizira delovanje banskih uprav, pri čemer je bil banu na voljo tudi dotedanji samoupravni uradniški aparat. Spremenjeni zakon o notranji upravi 9. oktobra je določal, da se banovo upravno območje imenuje banovina, urad pa kraljevska banska uprava. Na ta način so bila tudi formalno ukinjena velika županstva in oblasti.⁹⁶² Uvedba banovin ni pomenila zanikanja centralizma; predstavljala je le »specifičen način upravne decentralizacije jugoslovanske unitarne države.«⁹⁶³ Glede na način imenovanja banov ter njihovo podrejenost najvišjim državnim organom se je zanje uveljavila ocena, da »so, praktično, bili kraljevi uradniki v pogojih skrajne centralizacije oblasti.«⁹⁶⁴

Preimenovanje države in njeno novo upravno razdelitev sta pozitivno ocenila tako katoliški kot liberalni politični tabor. Glede na svoje državnopravne programe pa sta to storila z različnimi poudarki in pričakovanji. Katoliški Slovenec je poudaril, da Slovenci pozdravljajo nov jugoslovanski naziv države kot »zmago misli, ki nas vse združuje kot Jugoslovane v eno višjo (na)rodno, kulturno in državno enoto, v kateri so po besedah predsednika vlade Srbi, Hrvati in Slovenci popolnoma enakopravni ...« List je tudi bil navdušen nad »srečno« upravno razdelitvijo države, ki »deloma precej odgovarja starim historičnim provincam ...« Vse to naj bi bilo uresničitev ustavnega načrta Jugoslovanskega kluba iz februarja 1921. Posebno zadovoljstvo je Slovenec izrazil nad oblikovanjem Dravske banovine, v kateri »je slovenski narod skoraj v celoti združen ... Meja, ki je dozda proti naravi ločila Slovence v dve oblasti, je po novem zakonu odpravljena, tako da so naše narodne sile zdaj združene za kulturno in gospodarsko delo v korist jugoslovanske življenjske zajednice v naši državi. To Slovenci posebno radostno pozdravljamo, pri čemer smo prepričani, da bodo Belokranjci, ki so se po utemeljitvi zakona morali iz razlogov gospodarske gravitacije od dravske banovine ločiti, ostali z nami slejkoprej v zvezi kulturne skupnosti.« Tako kot večkrat v življenju so se morale »zahteve srca« tudi tokrat umakniti brezizjemnemu principu. Slovenec je še vzneseno poudaril: »Naša prva slovenska banovina pa tudi predstavlja gospodarsko celoto z vsemi življenjskimi pogoji ... Banovina, v kateri smo eno, pa je nacionalna jugoslovanska tvorba, bo dejanska in simbolična vez tako med nami samimi, kakor med nami in našimi rodnimi brati« zunaj meja Jugoslavije. Kot »nacionalno zavedna jugoslovanska banovina« bo tudi »najbolj zvesti branik« na mejah Kraljevine Jugoslavije.⁹⁶⁵

⁹⁶² UL dravske banovine, št. 104, 19. 10. 1929.

⁹⁶³ Jurij Perovšek, Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih, Slovenska trideseta leta. Simpozij 1995, Ljubljana 1997, 20.

⁹⁶⁴ B. Petranović, M. Zečević, n. d., 304.

⁹⁶⁵ Slovenec, št. 227, 5. 10, Zmaga jugoslovanske ideje, in št. 228, 6. 10. 1929, Vsi in vse za Jugoslavijo.

Liberalno Jutro pa je pozdravilo zlasti zgodovinski pomen preimenovanja države, ki ga vsi »nacionalni ljudje z iskrenim veseljem pozdravljajo« kot prelom s preteklostjo in kot »viden znak nove dobe«. ⁹⁶⁶ Gre skratka za uveljavitev načel šestojanuarskega proglasa. Dosedanji naziv države Kraljevina SHS je bil znak, »da je konservativnost zmagala nad unitaristično idejo« in je pomenila »reakcionarno koncesijo preteklosti«. Sedaj se je uveljavilo »jugoslovansko ime v onem smislu in pomenu, kakor ga je zahtevala vsa naša nacionalna javnost v času velike osvobodilne borbe. To je afirmacija enotnosti državne-ga naroda« s poglobitveno težnjo, »da se popolnoma odstranijo razlike« med njegovimi sestavnimi deli. Tudi novo razdelitev države je časnik štel za dosledno uveljavitev unitarističnih zahtev in načel po oblikovanju upravnih enot glede na geografske, gospodarske in prometne kriterije; v tem koraku je videl sposobnost za uspešno izvajanje administrativnih nalog. Zato je bil »srez Črnomelj prideljen savski banovini, ker je prirodno navezan na Karlovec, ki je isto tako pripadal savski banovini. Srez Čabar, ki je po svojih zvezah navezan na sever, pa je pripadel dravski banovini.« Tudi »dalekosežno« administrativno decentralizacijo pristojnosti na banovine ⁹⁶⁷ je Jutro ocenilo kot uveljavitev programa unitaristično-centralističnega liberalnega tabora. Slovenec je ob tem poudaril, da pomenijo široke pristojnosti banovin razbremenitev osrednjih oblasti, kar novemu upravnemu aparatu omogoča, da bo »bolj prožen in gibčen ter prilagojen miselnosti, osobitostim in gospodarskim potrebam naroda.« Ban pa ima tako velik vpliv na gospodarski in socialni razvoj banovine, ki »jo trdno veže z državno celoto, dajajoč razmaha vsem prirodnim narodnim in kulturnim silam njenega prebivalstva.« Ob tem je glasilo razpuščene SLS izrazilo pričakovanje: »Novi zakon /o banovinah/ pa tudi da slutiti, da se bo širše samoupravno življenje provinc moglo v novi obliki polagoma vnovič, seveda tudi v novem duhu plodonosno razviti, čeprav so po letu 1922 uzakonjene oblastne in sreske samouprave prenehale.« ⁹⁶⁸

Uredba o ugotovitvi imovine, načinu uprave in budgetiranju banovin in o likvidaciji imovinskih razmerij dosedanjih sreskih in oblastnih samouprav z dne 23. oktobra ⁹⁶⁹ in Zakon o banski upravi 7. novembra 1929 ⁹⁷⁰ pa sta pokazala, da so bile iluzije po obnovitvi samouprav povsem nerealne. Uredba je predpisala način financiranja banovin in upravljanja njihove imovine. Hkrati je določila roka za prevzem dotedanje oblastne in sreske imovine ter za prerazporeditev uslužbencev samouprav v urade kraljevske banske uprave do konca leta 1929. Zakon o banski upravi je podrobno določil njeno organiziranost in razdelitev na oddelke, odseke in referate ter vsakemu podrobno določil pristojno-

⁹⁶⁶ Jutro, št. 233, 5. 10. 1929, Mogočen odmev zgodovinskega dogodka.

⁹⁶⁷ Jutro, št. 232, 4. 10. 1929, Živela kraljevina Jugoslavija! Triumf ideje narodnega in državnega edinstva. Jutro (št. 239, 12. 10. 1929) je tudi odločno zavrnilo pisanje Ivana Hribarja v Slovencu (št. 229, 8. 10. 1929, prva izdaja), da pomeni ustanovitev Dravske banovine »oživotvorjenje Zedinjene Slovenije«. V članku je Hribar napadel izdajstvo tistih, ki so pristali na razkosanje na dve slovenski oblasti. Jutro je poudarilo, da je edino pravilno njegovo tolmačenje oktobrskega zakona, »ki ne priznava nikake plemenske individualnosti« oziroma »plemenskih teritorijev«.

⁹⁶⁸ Slovenec, št. 227, 5. 10. 1929.

⁹⁶⁹ UL dravske banovine, št. 112, 8. 11. 1929.

⁹⁷⁰ UL kraljevske banske uprave dravske banovine, št. 1, 20. 11. 1929.

sti.⁹⁷¹ Prav tako so bile določene dolžnosti pomočnika bana, načelnikov oddelkov in šefov odsekov. Vse višje uradnike je imenoval kralj. Zakon je posebej razčlenil tudi banove pristojnosti glede banovinskega proračuna in gospodarstva (t.i. banovinsko področje), tj. pri zadevah in zavodih, ki so dotlej sodili v pristojnost oblastnih samouprav. Banovina je bila glede banovinskega področja pravna oseba in kot tako jo je tudi predstavljala ban. Slednji je imel nalogo, da upravlja banovinsko premoženje po načelu rentabilnosti. Za pokrivanje izdatkov za banovinsko področje so se smele pobirati različne doklade, pristojbine in samostojni davki ter uporabiti dohodke od banovinskih podjetij. Banovinski proračun je sestavljal ban, potrjeval pa ga je minister za finance. Ban je smel na osnovi potrjenega banovinskega proračuna ustanavljati in podpirati zavode in ustanove ter financirati različne zadeve, pomembne za razvoj in napredek banovine. Ban je lahko izdal tudi pravilnike za poslovanje zavodov in ustanov z banovinskega področja ter odredbe o upravljanju imovine banovine in občin, vendar je moral za to dobiti odobritev ministra za notranje zadeve oziroma resornih ministrstev. Ban je za zadeve banske obče uprave pripravljala predlog višine sredstev iz državnega proračuna, ki so bila potrebna za izvajanje teh nalog in za zadeve, ki jih banovina ni mogla pokriti iz lastnih finančnih virov. Poudarimo naj, da so si osrednje oblasti – tudi preko nadzora Glavne kontrole – pridržale vse odločujoče pravice pri določanju gnotne osnove za delovanje banske uprave. To velja tako pri izpolnjevanju nalog obče uprave kot pri izvajanju posebnih banovinskih nalog na gospodarskem, gradbenem, socialnem, zdravstvenem, kulturnem in šolskem področju. Zakon o banski upravi je določal še ustanovitev banskega sveta kot banovega posvetovalnega organa.

Decentralizacijo uprave, ki je nujna potreba za takšno državo, kot je Jugoslavija (»zbog svojih raznovrstnih naravnih zemljepisnih prilik in radi večstoletnega različnega zgodovinskega razvoja v poedinah krajinah«), pa je bilo možno izvesti na dva načina – »z administrativno decentralizacijo in s samoupravo«. Dr. Henrik Steska je ob ugotovitvi, da so po Vidovdanski ustavi veliki župani črpali svojo »moč od centralne vlade in parlamenta, oblastna samouprava pa se je opirala na volitve in široke mase v krajini sami,« menil, da bodo tudi bani potrebovali za uspešno izvajanje gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih nalog sodelovanje imenovanih strokovnih odborov. Ti bodo predstavljali »samoupravni element v pokrajinski upravi« ter pomenili nekako »srednjo pot« za združitev državnih in samoupravnih interesov. Z zakonom je bila uveljavljena le adiministrativna decentralizacija, ki jo je manj primerno označevati kot upravno dekoncentracijo, vse to se je dogodilo ob popolnem nadzoru osrednjih oblasti, medtem ko do druge vrste decentralizacije – »one po samoupravi« – ni prišlo.⁹⁷² Takšna banska uprava je dejansko pomenila »člen v popolnoma enotnem (enotnem) sistemu strogo hirarhične lestvice državnih organov.«⁹⁷³ Prizadevanja za samoupravo oziroma avtonomijo so se tako vrnili na začetek.

⁹⁷¹ Zakon je navedel vse zadeve za posamezne resorne oddelke, ki so jih morali izvajati ali nadzorovati. Prav tako je podrobno naštel zakonske predpise, katerih izvajanje je bilo preneseno na banovine (tako s področja obče uprave kot ukinjene oblastne samouprave).

⁹⁷² Dr. Henrik Steska, Ban in samouprava, Jutro, št. 239, 12. 10. 1929. Prim. še H. Steska, Organizacija državne uprave, Ljubljana 1937, 42–43.

⁹⁷³ S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, 472, in Uvod v pravno zgodovino, 131.

Jutro je nad takšno upravno ureditvijo izrazilo zadovoljstvo in ugotovilo, da bo novi ban-ski upravni aparat obsežnejši kot so bili uradi velikih županov, ker poleg njihovih pristojnosti »prevzema tudi še dobršen del dosedanjih ministrskih poslov.« Enako velja tudi glede nalog ukinjenih oblastnih samouprav. Vse to bo omogočilo racionalizacijo in poe-notenje uprave. Oblikovanje banskega sveta je časnik ocenil kot »neposredno zvezo ban-ske uprave z narodom ...«⁹⁷⁴

Kralj Aleksander je 9. oktobra 1929 imenoval za bana Dravske banovine univ. prof. inž. Dušana Serneca⁹⁷⁵, nekdanjega ministra iz vrst bivše SLS. Za njegovega pomočnika je dva dni kasneje postavil pravnika dr. Otmarja Pirkmajerja, bivšega velikega župana ma-riborske oblasti iz liberalnega tabora. Nato je imenoval še dotedanjega mariborskega ve-likega župana dr. F. Schaubacha za okrožnega inšpektorja v Mariboru.⁹⁷⁶ Že zakon o razdelitvi države na banovine je določal, da se kot pomožni banovi organi za nadzor nad določenim številom srezov lahko z odločbo ministra za notranje zadeve oblikujejo okrožni inšpektorati. Določilo o njih je Jutro ocenilo kot »neko vrsto dekoncentracije banske uprave«, ki naj bi preprečila, »da namesto ministrskega centralizma nastopi ban-ski centralizem«. Okrožni inšpektorati bodo »v gotovem oziru tudi mogli nadoknaditi županijske uprave za teritorije, ki so kakor npr. pri nas mariborski, dosedaj tvorili poseb-ne oblasti.«⁹⁷⁷ Jutrova napoved o oblikovanju okrožnega inšpektorata v Mariboru se je torej uresničila in dr. F. Schaubach je dobil nalogo, da skrbi za javno varnost ter za nad-zor nad sreskimi in občinskimi organi glede izvajanja pristojnosti obče uprave v 13 šta-

Inž. Dušan Sernec

Dr. Drago Marušič

⁹⁷⁴ Jutro, št. 263, 9. 11. 1929.

⁹⁷⁵ Slovenec (št. 231, 10. 10. 1929) je kraljevo imenovanje nekdanjega funkcionarja SLS za bana poz-dravil kot izbor izredno primerne in sposobne osebnosti, Jutro (št. 237 a, 10. 10. 1929) pa je pouda-rilo zlasti njegovo nalogo, da se – prost slehernih obveznosti iz svoje strankarske preteklosti – pos-veti udejanjanju ideje narodnega in državnega edinstva.

⁹⁷⁶ Slovenec, št. 247 (27. 10.) in Jutro št. 252 (27. 10. 1929).

⁹⁷⁷ Jutro, št. 236, 9. 10. 1929.

jerskih srezih.⁹⁷⁸ Tako je Maribor, ki je izgubil sedež velikega županstva in oblastne samouprave, še nekaj časa ohranil vlogo drugega pomembnega upravnega središča v Sloveniji.⁹⁷⁹

Po enomesečnih pripravah sta ban in njegov pomočnik 11. novembra prevzela svoje posle. Ob začetku delovanja banske uprave je inž. Sernec v nagovoru njenemu uradništvu poudaril, da mu bo pri izvajanju nalog vodilo dosledno izvajanje zakonov. Za usmeritev mu bosta še posebej služila kraljevi akt z dne 6. januarja in zakon z dne 3. oktobra 1929. Obljubil je absolutno nepristranost v razmerju do nekdanjega strankarstva. Dr. Pirkmajer je v svojem govoru poudaril, da se z veliko upravno reformo država vključuje v evropske procese pri iskanju najboljših rešitev upravne organizacije in delovanja. Temeljne značilnosti nove banske uprave so zlasti naslednje: racionalnost, poudarjena gospodarska in kulturna vloga, uveljavitev teženj po dekoncentraciji poslov (»s centrale na nižje upravne inštanče«) in njihovo osredotočenje v močnih lokalnih upravah pod enim šefom, ki je dolžan skrbeti za skladen razvoj posameznih področij in harmonično delovanje vseh uradov. Še posebej je poudaril združitev pristojnosti za občno upravo in samoupravne zadeve v rokah bana: »Upravne funkcije, do sedaj deljene v državne in samoupravne, se nerazdružljivo spajajo v izvrševanju tako, da je uprava samo ena in usmerjena, da čuva državne in lokalne interese. Ona se pojavlja deljena samo v pogledu stroškov v zvezi z upravnim delovanjem. Ti se krijejo sedaj prvenstveno iz državnih sredstev, a kolikor gre za saturiranje lokalnih interesov področja banovine, iz sredstev, ki se črpajo iz tega področja. S tem prehajamo iz dvotirnega upravnega sistema na enotimi, kateri nam daje možnost cenejše in skladnejše uprave.«⁹⁸⁰ Dr. Pirkmajer je značilnosti banske uprave analiziral tudi v anketi beograjskega lista Vreme. V njej je znova poudaril osredotočenje vseh pristojnosti v rokah bana »po birokratskem sistemu« in da »kolegijalno reševanje po pravilu ne obstoji,« saj imajo konference načelnikov banskih uradov in zasedanja banskih svetov le posvetovalni značaj. Banska uprava je »a priori čisto državna ustanova« z enim samim državnim delokrogom. Zato pri izvajanju banovinskih nalog ne more biti govora »o nekakem samoupravnem delokrogu«. Kot enega najtežjih problemov upravnega preosnovanja pa je navedel zagotovitev finančnih virov za izvajanje nalog iz banovinskega delokroga, ki so jih doslej opravljale oblastne samouprave. Prav njihovi proračuni naj bi bili izhodišče za oblikovanje banovinskega finančnega sistema, ki naj bi bil urejen s posebnim zakonom. Ta naj bi določil »znaten« del sredstev banovinam iz državnega proračuna in jim dovolil pobiranje samostojnih davkov – ob dohodkih od banovinske imovine in od različnih doklad na državne davke. To problematiko je nujno treba rešiti za ustvaritev trdnih temeljev za izvajanje banovinskih nalog, v nasprotnem primeru pa bi prišlo do »najjačje reperkusije za ves gospodarski in splošni napredek v banovini.«⁹⁸¹

⁹⁷⁸ Slovenec, št. 244 (25. 10.) in Jutro, št. 250 (25. 10. 1929).

⁹⁷⁹ Antoša Leskovec, Zgodovina uprave v Mariboru 1712–1941, Maribor skozi stoletja, Razprave I, Maribor 1991, 287; okrožni inšpektorat je kot »nekako nadomestilo za izgubo oblastnega urada in samouprave« v Mariboru deloval do 31. 3. 1932.

⁹⁸⁰ Slovenec, št. 258 (12. 11. 1929) in Jutro, št. 265 (12. 11. 1929).

⁹⁸¹ Jutro, št. 267, 14. 11. 1929.

Slovenec je ob začetku delovanja banske uprave poudaril, da vse prebivalstvo pričakuje od novih banovin kot močnih gospodarskih enot (zaradi njihovega velikega delokroga in ozemeljskega obsega ter zaradi večjih oziroma združenih sredstev v primerjavi z bivšimi oblastmi oziroma velikimi županstvi) pospešen napredek v ekonomski sferi. Na tem področju je opozoril predvsem na naloge pri razvoju elektrifikacije, za katero je ustvaril temelje že kranjski deželni odbor, in izgradnji cestnega omrežja, ki sta jo uspešno izvajala zlasti oba oblastna odbora in nadaljevala oblastna komisarja.⁹⁸² Jutro pa je ob dogodku »historičnega značaja« pozdravilo predvsem prenos pristojnosti ukinjenih oblastnih samouprav na banske uprave in uvedbo enotirnega upravnega sistema ter konec »atomiziranja državne administracije«. Tako se odpravlja »tudi pravo leglo partizanstva, ki se je bilo brezvestno polastilo mnogih samoupravnih institucij, tako da so te ponekod bile strankarski izvršilni odbori, katerim je zakon izročil javne blagajne.« Ta ugotovitev je bila namenjena absolutni oblastni dominaciji SLS v obeh slovenskih oblasteh. Jutro je tudi zlobno pripomnilo, da bo tudi redukcija dotedanjih samoupravnih uradnikov ob odpravi upravne dvotirnosti prizadela »izključno le bivše pristaše ene same od nekdanjih strank« – torej privrženca SLS! Zato je iz banovega programskega govora še posebej poudarilo njegovo izjavo o strankarski nepristranosti nove banske uprave, ki bo morala izvajati številne naloge na gospodarskem in socialnem področju. Ob tem je liberalni časnik še posebej poudaril upravno strokovnost svojega privrženca dr. Pirkamjerja, s katerim je ban dobil sposobnega pomočnika.⁹⁸³

Skrajno nasprotujoče si ocene o uspešnosti delovanja in pomenu oblastnih samouprav so se nato pokazale ob predaji poslov obeh oblastnih komisarjev funkcionarjem kraljevske

Uslužbenci uradov mariborske oblastne samouprave ob njihovi ukinitvi novembra 1929

⁹⁸² Slovenec, št. 258, 12. 11. 1929, Banovine pričele poslovati.

⁹⁸³ Jutro, št. 265, 12. 11. 1929, Banske uprave pričele poslovati.

banske uprave 15. novembra 1929.⁹⁸⁴ Na poslovilni slovesnosti od uradništva ljubljanskih samoupravnih uradov je dr. Natlačen poudaril, da so se v Sloveniji izgradnje samouprave lotili »z vso ljubeznijo in s fanatično vnemo in vztrajnostjo« ter odgovornostjo za afirmacijo njene ideje. Zato so izpolnili pričakovanja; uspehi delovanja samouprav »so se kmalu pokazali in sicer v tolikšni meri, da so celo oni, ki so sprva gledali na nas s skepto ali celo s prezirom, začeli presoјati naše delo s spoštovanjem.« Izrazil pa je obžalovanje, da se v mnogih delih države izvoljeni nosilci samouprave »niso enako zavedali svoje odgovornosti pred narodom in zgodovino. Zato je prišlo, kar je v interesu državne integritete, državnega edinstva in ugleda moralo priti,« tj. do ukinitve oblastnih samouprav in upravnopolitičnega preosnovanja. To se je zgodilo »brez naše krivde«. Slovenec je v obsežnem članku o velikih uspehih slovenskih samouprav po uvodni ugotovitvi, da zaradi njihovega kratkega obstoja ni bilo mogoče uresničiti marsikaterega pomembnega načrta in da je pomenilo vsako leto njihovega dela »kar viden napredek«, poudaril, da se je oblastna samouprava na vseh področjih uveljavila »v taki meri, da bo objektivni zgodovinar moral priznati predstaviteljem oblastne samouprave veliko umevanje za gospodarski napredek naroda in izredno vnemo ...« Ta naj bi se kazala od konstituiranja oblastnih skupščin do likvidacije samouprav. V ilustracijo uspešnega delovanja obeh slovenskih samouprav je navedel številne konkretne podatke o dosežkih pri izpolnjevanju vseh njenih nalog. Omenil je tudi obseg porabljenih finančnih sredstev, pri čemer je samoupravi ljubljanske oblasti delovanje olajšalo pozitivno delo bivše kranjske deželne samouprave.⁹⁸⁵

Tudi Jutro je moralo priznati, da se je »tu in tam nekaj pozitivnega ustvarilo«. Toda to po njegovi oceni še zdaleč ne more odtehtati negativnih posledic strankarstva. Dobro zamišljene oblastne samouprave, ki naj bi bile »torišče neposrednega sodelovanja naroda na javni upravi« pri zadevah širšega lokalnega značaja, so se sprevrgle »v pre mnogih krajih v partizanske sovјete.« Posledica tega dejstva je bila spodkopano zaupanje v objektivnost javne uprave. Vrhu tega se je delo v državnih in samoupravnih uradih tudi podvajalo in bilo negospodarno. V nekaterih oblasteh so ogromna proračunska sredstva, za katera so le-te »navile davčni vijak do neznosnosti«, oblikovali kot prave dispozicijske fonde ter jih uporabili za utrjevanje moči strankarskih vodstev in za podpiranje političnih privržencev. Iz njih so »s polnimi rokami zajemale razne strankarske institucije ...« To se je dogajalo brez sleherne kontrole, kajti politični nasprotniki so bili izključeni od sodelovanja pri upravljanju in iz uradniškega aparata. »Ta sistem je zanesel v široke ljudske množice novo razdvojenost ter je stalno netil strasti sovraštva ...« Zaradi teh dejstev je bila po sodbi Jutra bilanca oblastnih samouprav »več kakor klavrna«, njihova ukinitve pa nujna. Nasprotno z Natlačenovim stališčem, da so bili za razvoj dogodkov krivi v drugih delih države, pa je list bivše SDS ugotavljal, da do ukinitve samouprav »nikakor ni prišlo

⁹⁸⁴ Minister za notranje zadeve je 6. novembra izdal uredbo o likvidaciji velikih županstev in oblastnih samouprav (Slovenec, št. 254, 7. 11. 1929), dr. Natlačen pa je že naslednji dan z okrožnico obvestil vse oblastne urade, zavode in ustanove, da je 15. 11. zadnji dan njihovega poslovanja in da naj pripravijo tekoče spise za predajo kraljevski banski upravi (spis št. 2414 v fasc. 13, fond 92 v ARS).

⁹⁸⁵ Slovenec, št. 262, 16. 11. 1929, Poslovanje oblastnih samouprav prenehalo. Ban je za likvidatorje ljubljanske in mariborske oblastne samouprave imenoval županijska svetnika dr. Antona Mencingerja oziroma dr. Leona Stareta.

‘brez naše krivde’ in »naravno ne brez ‘naših’ krivcev.« Namig na strankarsko politiko SLS v oblastnih samoupravah je bil več kot jasen. Ob tem je liberalni časnik poudaril, »da dosedanji gospodarji naših oblastnih samouprav občutijo svoj odhod iz te važne in silne pozicije kot težak udarec ...«⁹⁸⁶ Privoščljivo je tudi pripomnil, da je bilo posebno težko slovo dr. Natlačena od »nedavno razkošno opremljenih« prostorov v Kranjski hranilnici, v katero se je preselilo predsedstvo oziroma komisariat oblastne samouprave.⁹⁸⁷ Na ponovne liberalne očitke o strankarstvu je odgovoril na poslovilni slovesnosti mariborski oblastni komisar dr. Leskovar: »Pri vršenju našega dela nismo poznali nobene politike. Naša politika je bila samo delo za javni blagor, od našega dela so imeli korist vsi sloji prebivalstva ne glede na politično pripadnost.« V tem pogledu so bila ekstremna stališča ene in druge strani v nasprotju z dejstvi, ustrezna pa je bila Leskovarjeva ugotovitev, da bi se ob takšnem porastu proračunskih sredstev, do kakršnih je prišlo v zadnjih dveh oblastnih proračunih, dalo »z leti izvršiti popolen gospodarski prepored vse oblasti.«⁹⁸⁸ To je seveda v enaki meri veljalo tudi za ljubljansko oblast.

Po ukinitvi oblastnih samoupravnih uradov je prišlo na Štajerskem do »nedopustne akcije proti doslednji izvedbi zakona o banski upravi«. Nanjo so začele iz občin prihajati vloge, ki so zahtevale, naj bi dosedanji oblastni upravni aparat še naprej deloval v Mariboru v okviru banske uprave. Ta je »organizirano akcijo« ostro zavrnila in zagrozila pobudnikom ustvarjanja nerazpoloženja proti »veljavnim zakonom in obstoječemu stanju« z uporabo zakonitih sredstev. Poudarila je, da za banovinsko področje njenega delovanja ne more biti ločenih uradov. Ban pa bo po potrebi s strokovnimi referenti okrepil sreska načelstva. Ob sklepu komuniqueja je uprava poudarila: »Vsaka bojazen glede zapostavljanja izvestnih delov banskega območja je povsem neosnovana.«⁹⁸⁹ Ta očitna organizirana akcija kaže, da je bil na Štajerskem prisoten odpor in tudi bojazen, da bo imela ukinitve uradov v Mariboru in njihova preselitev v Ljubljano za prebivalstvo negativne posledice. Nasprotno pa so v Ljubljani poudarjali dve pomembni odliki nove državne ureditve: »Velika, zares sposobna upravna področja in takozvani enotirni upravni sistem.« Oblasti so bile premajhne, da bi se v njih ustvaril ustrezen aparat za posamezna delovna področja in zato so morale ostati pomembne dejavnosti centralizirane v ministrstvih. Ob velikih banovinah pa zato »postaja enako, kakor je bil prej centralizem neizogiben, sedaj nujna in neizogibna široka decentralizacija vse uprave v državi.« V Sloveniji, kjer so oblastne samouprave že po kratkem času obstoja uspešno delovale, je uvedbo enotirnega upravnega sistema oziroma ukinitve samoupravnih uradov sprejel »morda ta ali oni ... z mešanimi občutki«. Dr. Gosar je v analizi nove državne ureditve, v kateri je oblikoval nekatera nova stališča do problematike samouprav, celo poudaril, da je mogoče »samoupravno načelo ... na vsej črti dosledno izvesti edino le v enotirnem upravnem sistemu«, ki pomeni »odločilen korak k zares organski rasti države in vseh njenih pokra-

⁹⁸⁶ Jutro, št. 270, 17. 11. 1929.

⁹⁸⁷ Jutro, št. 269, 16. 11. 1929, Slovo od oblastnega komisarijata. Ta list je tudi zlobno pisal, da je pred Kranjsko hranilnico čakal dr. Natlačena »elegantni novo nabavljeni avtomobil, da zadnjikrat odpelje oblastnega komisarja ...«

⁹⁸⁸ Slovenec, št. 262, 17. 11. 1929.

⁹⁸⁹ Slovenec, št. 267, 22. 11., Ločeni uradi v banovini nemogoči, in Jutro, št. 274, 22. 11. 1929.

jin.«⁹⁹⁰ Navedena dejstva kažejo, da je bila nova državna ureditev, ki je Ljubljano uveljavila kot upravno središče »jugoslovanske« Slovenije, Maribor pa je z njo doživel upravno degradacijo, sprejeta različno.

Ban inž. Serbec je v okviru kraljevske banske uprave Dravske banovine za opravljanje svojih nalog organiziral osem oddelkov: 1. Obči oddelek s sekretariatom in personalnim odsekom, z glavno pisarno in posebnim referatom za elektrifikacijo (med naloge oddelka je sodilo tudi izdajanje uradnega lista); 2. Upravni oddelek s tremi odseki: za občo upravo, za javno varnost in za samoupravo, ki je opravljal predvsem naloge s področja ministrstev za notranje zadeve in za pravosodje; 3. Kmetijski oddelek s štirimi odseki: za poljedelstvo in živinorejo, za veterinarstvo, za agrarnopravne posle oziroma agrarno reformo, za gozdarstvo in urejanje hudournikov; 4. Prosvetni oddelek z odsekom za osnovne šole in za različne srednje šole; 5. Tehnični oddelek z odseki za mostove, ceste in železnice, za hidrotehnična dela ter za arhitektonske in elektrostrojne posle; 6. Oddelek za socialno politiko in narodno zdravje z odsekom za navedeni področji (vanj sta bila vključena tudi inšpekcija dela in izseljeniški referat); 7. Finančni oddelek z odseki za banovinske davščine, za proračun in za računovodstvo; 8. Oddelek za trgovino, obrt in industrijo z odsekom za to področje in za rudarske zadeve. Ti oddelki so imeli nalogo opravljati posle obče uprave in pristojnosti ukinjenih oblastnih samouprav, zato so tudi uradništvo v njih imenovali bansko in banovinsko. Prvo je bilo plačano iz državnega, drugo pa iz banovinskega proračuna. Birokratski sistem odločanja bana je bil le skromno omiljen z nekaterimi posvetovalnimi organi (npr. banovinskim šolskim odborom, banjskim sanitetnim svetom); najpomembnejšo vlogo med njimi je imel banski svet.⁹⁹¹

Državnopravni ukrepi jeseni 1929 so bili z ukinitvijo samouprav ljubljanske in mariborske oblasti ter oblikovanjem Dravske banovine in njene kraljevske banske uprave velika prelomnica v položaju Slovenije v jugoslovanski državi med vojnami, saj se je na eni strani boj za njeno avtonomijo vrnil na začetek, na drugi strani pa je bila večina »jugoslovanskega« dela slovenskega ozemlja spet združena v eni upravni enoti.

»Veliki uspehi slovenskih oblasti na vseh poljih«⁹⁹² – temeljna ugotovitve ob ukinitvi oblastnih samouprav

Ob ukinitvi ljubljanske in mariborske oblastne samouprave je Slovenec⁹⁹³ poskrbel za popularizacijo pomembnih rezultatov njihovih avtonomističnih prizadevanj za gospodar-

⁹⁹⁰ Dr. A. Gosar, Nova državna ureditev, Slovenec, št. 269, 24. 11. 1929.

⁹⁹¹ Podrobnejši podatki o organiziranosti banske uprave so zlasti v naslednjih člankih: L. Bogataj, Uprava dravske banovine, 5–8; D. Trstenjak, n. d., 112–114 in 119; M. Stiplovšek, Državne ureditve na jugoslovanskem ozemlju Slovenije 1929–1941, Arhivi XIX, 1996, št. 1–2, 39–50.

⁹⁹² Podnaslov članka Ob likvidaciji oblastnih samouprav v Slovincu, št. 262, 16. 11. 1929.

⁹⁹³ Slovenec je poleg navedenega prikaza dosežkov slovenskih samouprav objavil še tri članke z naslovom Pozitivno delo ljubljanske oblasti (št. 265, 20. 11., št. 268, 23. 11., in št. 269, 24. 11. 1929). »Kratek pregled storjenega dela« je podal dr. Leskovar v poslovnem govoru uslužbencem samoupravnih uradov (prav tam, št. 263, 17. 11. 1929).

sko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije konec dvajsetih let.⁹⁹⁴ Iz sklepnih poročil naj povzamemo poglobitve podatke o značilnostih delovanja na posameznih področjih pri izvajanju samoupravnih pristojnosti. Poudarimo naj, da sta oblastni skupščini oblikovali zanj finančne in pravne ter programske okvire, medtem ko je bilo konkretno izvajanje nalog od februarja 1927 do uvedbe šestojanuarske diktature 1929 osredotočeno v obeh oblastnih odborih, zadnje leto pa v rokah oblastnih komisarjev. Za tehnično izvedbo so skrbeli strokovni oddelki in referati oblastnih uradov ter zaposleni v različnih samoupravah ustanovah. Za usklajeno reševanje skupnih perečih problemov v ljubljanski in mariborski oblasti sta se oba oblastna odbora nekajkrat sestala na skupnih sejah, redne stike pa sta vzdrževala tudi z izmenjavo gradiva in sestanki posameznih funkcionarjev. Prav tako sta skupaj uspešno nastopala v prizadevanjih, da čim prej in v čim večji meri prevzameta od velikih županstev in ministrstev v upravljanje za Slovenijo pomembne ustanove in dejavnosti.

Obseg dela je bil odvisen od procesa prenosa pristojnosti od državnih oblasti, posebej pa sta ga okvirjala oblastna proračuna. Obe slovenski oblasti sta imeli tudi nekaj zunajproračunskih dohodkov. Tako so njuni »dejanski prejemki« znašali v letu 1927 33,3 milijonov din, naslednje leto 113,4 milijonov din in v letu 1929 148,9 milijonov din.⁹⁹⁵ Ti podatki nazorno kažejo, da je normalno delovanje oblastnih samouprav steklo šele leta 1928 in se v posebnih razmerah nadaljevalo leta 1929, ob njegovem koncu že prek kraljevske banske uprave. »Mnogostransko, intenzivno in širokopotezno« delo obeh oblasti je potekalo »po trdno zasnovanem načrtu«, vsako leto njunega delovanja pa je »dalo kar vidne rezultate«. Ob tem naj poudarimo, da sta obe oblastni samoupravi prevzeli od države večino ustanov in dejavnosti »v obupnem stanju«; ob skromnih državnih dotacijah sta morali v pretežni meri poskrbeti za lastne finančne vire, če sta hoteli svoje naloge uspešno izvajati.

Za vse gospodarstvo je bilo pomembno zlasti obsežno delo ljubljanske in mariborske samouprave za izboljšanje cestnega omrežja v Sloveniji na dveh ravneh – pri ureditvi rednega vzdrževanja obstoječih cest in pri nujnih novogradnjah. Med njunimi ukrepi naj omenimo podvojitve števila cestarskega osebja in izboljšanje njegovega gmotnega položaja, redno visoko dotiranje okrajnih cestnih samouprav, v nujnih primerih tudi podpore občinam ter nastavitve strokovnega kadra v gradbenih oddelkih za dvig kakovosti opravljenih del. Obe oblastni samoupravi sta morali najprej poskrbeti za odpravo posledic velikih povodenjskih poškodb na cestah iz srede dvajsetih let, vzporedno z ureditvijo njihovega rednega vzdrževanja pa sta začeli tudi z novogradnjami posameznih cestnih odsekov in mostov. Posebno pozornost sta namenili dokončanju del na cestah, na katerih je že v preteklih letih začeta gradnja zastala. V ljubljanski oblasti je bilo zgrajenih oziroma

⁹⁹⁴ Slovenčev prikaz dosežkov ljubljanske in mariborske oblastne samouprave dopolnjujemo še z nekaterimi podatki iz Spomenice sa obzirom na oblasne samouprave z dne 18. 3. 1929 v fasc. 11, spis 710, fond 92, in iz Poročila o delovanju oblastnega odbora mariborske oblasti v letih 1927–1928 v fasc. 9, fond 93 v ARS.

⁹⁹⁵ Univ. docent dr. Vladimir Murko, Državne in samoupravne finance v dravski banovini v l. 1918–1938, Spominski zbornik Slovenije, cit. izd., 480. Videti je, da je poleg realizacije rednih proračunskih dohodkov dr. Murko upošteval tudi priliv različnih posojil za izvajanje dolgoročnih nalog, pri ljubljanski oblasti pa še dohodke od Kranjskih deželnih elektrarn.

je prešlo v sklepno fazo gradnje 8 novih večjih cestnih odsekov in 10 velikih mostov. Največja vzdrževalna dela so opravili ob odpravi posledic poplav na Gorenjskem, iz oblastnega proračuna pa so okrajni cestni odbori dobili za izvajanje svojih nalog nad 10 milijonov din. Mariborska oblastna samouprava je izvedla večja vzdrževalna dela na 14 cestah ter poskrbela za gradnjo 10 novih cest in več mostov. Leta 1929 je prevzela v svoje upravljanje okoli 500 km okrajnih cest ter organizirala začetek delovanja posebnih organov okrajne samouprave – okrajnih cestnih odborov.⁹⁹⁶ Za razvoj kmetijstva so bila pomembna številna hidrotehnična dela v obeh oblasteh, pri čemer je bila aktivnejša mariborska oblastna samouprava, ki je za regulacijo rek in melioracije dala skoraj 6 milijonov din. Ljubljanska oblastna samouprava je pospeševala tudi gradnjo vodovodov. Za napredek neagrarnega gospodarstva je slednja skrbela zlasti z razširitvijo elektrifikacije. To nalogo je izvajala prek svojega podjetja Kranjske deželne elektrarne. Ker je bila zmogljivost štirih oblastnih elektrarn že izrabljena, je oblastni komisar oktobra 1929 sklenil pogodbo s termoelektrarno v Velenju, da bo vso odvečno energijo, ki je ne bo porabil rudnik, oddajala Kranjskim deželnim elektrarnam, kar je bil korak »nepregledne važnosti« za nadaljnji razvoj elektrifikacije Slovenije.⁹⁹⁷ Razmah cestnih, hidrotehničnih in elektrifikacijskih del je bil pomemben za splošen gospodarski razvoj, večja adaptacijska dela in novogradnje pri oblastnih poslopih in zdravstvenih ustanovah pa so bili pomembni tudi za boljšo zaposlenost stavbinske industrije in obrti.⁹⁹⁸ Iz zadnjih poročil se vidi, da so gradbena dela uspešno potekala tudi v letu 1929.

Obe oblastni samoupravi sta se močno trudili izboljšati položaj kmetijstva in s svojimi ukrepi prispevati k dvigu njegove rentabilnosti. Prizadevali sta si za razširitev kmetijskega strokovnega izobraževanja in ureditev kmetijske pospeševalne službe, za dotiranje nabave kakovostnih semen, umetnih gnojil, kmetijskih strojev ter za nastanek vzornih kmetij. Z različnimi ukrepi sta želeli pozitivno vplivati tudi na razvoj sadjarstva, gozdarstva in vinogradništva ter živinoreje. Prav tako sta vneto podpirali zadružništvo s področja vseh agrarnih panog. V ljubljanski oblasti naj izvajanje teh nalog ilustriramo s podatki, da se je s sredstvi oblastnega proračuna omogočila izgradnja nad 3000 hlevskih gnojišč, da so začela uspešno delovati tri oblastna kmetijska posestva in da se je znatno dvignila proizvodnja v štirih oblastnih drevesnicah in trtnicah. Nakupili so plemensko živino (tudi v tujini), poskrbeli so za delovanje kmetijske, mlekarske in podkovske šole ter za posebno kmetijsko-gospodinjstvo šolo. V skoraj vseh občinah so organizirali tečaje in predavanja za kmetijsko in gospodinjstvo izobraževanje. Na področju kmetijskega šolstva so bili

⁹⁹⁶ Seznam pomembnih cestnih gradenj in hidrotehničnih del v obeh oblasteh je v članku ing. Josipa Porente, *Ceste in hidrotehnična dela*, Spominski zbornik Slovenije, cit. izd., 418–428.

⁹⁹⁷ Prizadevanja ljubljanskega oblastnega odbora na področju elektrifikacije je prikazal tudi ing. Franc Rueh v članku *Elektrifikacija dravske banovine*, Spominski zbornik Slovenije, cit. izd., 435–436. Navedel je podatek, da se je preko Kranjskih deželnih elektrarn oskrbovalo z elektriko 139 krajev s 37.000 prebivalci.

⁹⁹⁸ Na območju ljubljanske oblasti so bila večja adaptacijska dela izvedena v Auerspergovih palači, v poslopiju Kranjske hranilnice in ljubljanske univerze ter v opemem gledališču, v mariborski oblasti pa v poslopiju sedeža oblastne samouprave. Pomembna novogradnja je bil stanovanjski blok za uslužbenke. Velika dela so bila izvedena zlasti v Rogaški Slatini, v obeh oblasteh pa so bile opravljene številne adaptacije in dozidave v bolnišnicah.

še uspešnejši v mariborski oblasti. Tu sta delovali dve kmetijski ter vinarska in sadjarska šola. Posebnost so bile kmetijsko in gospodinjstvo nadaljevalne šole, ki jih je bilo v šolskem letu 1928/29 nad 40 (z okoli 750 slušatelji). Kmetijskih predavanj se je udeležilo nad 10.000 poslušalcev, specializirane tečaje pa so organizirali tudi za sadjarje in vinogradnike. Posebno pozornost so posvečali povečanju proizvodnje v semenogojski postaji ter v štirih trtnicah in drevesnicah, z večjimi sredstvi pa je oblastna samouprava subvencionirala nabavo različne mehanizacije za poljedelstvo in vinogradništvo ter nakup plemenske živine. Obe oblastni samoupravi sta pomagali kmečkemu prebivalstvu ob elementarnih nezgodah, ki so posebej hudo prizadele Prekmurje.

V primerjavi s kmetijstvom kot tedaj vodilno gospodarsko panogo na Slovenskem sta obe oblastni samoupravi le s skromnimi sredstvi podpirali tudi razvoj obrti in trgovine ter turizma. V obeh oblasteh je bila pglavitna oblika podpore razvoju neagrarnih panog dotiranje obrtnih in trgovskih nadaljevalnih šol ter dajanje gnotne podpore njihovim učencem. Ljubljanska oblastna samouprava je posvetila pozornost tudi ponovni oživitvi nekaterih panog domače obrti, ki so ob industrijski proizvodnji začele propadati. Prav tako je podprla delovanje ljubljanskega velesejma, pa tudi akcije na področju turizma ter športno in planinsko dejavnost. Pri pospeševanju turizma je uspešno delovala tudi mariborska oblastna samouprava.

Obe oblastni samoupravi sta posebej poudarjali svoje velike zasluge za napredek zdravstva, ki sta mu namenili največji delež sredstev iz oblastnega proračuna. V obeh oblasteh so v bolnicah, ki so jih prevzeli v celoti ali nad njimi izvajali le nadzor, najprej poskrbeli za finančno sanacijo preteklih dolgov (iz časa centralističnega državnega upravljanja), nato pa so poskrbeli za zadostno zdravstveno osebje, za izboljšanje opremljenosti ter za nujne adaptacije in dozidave.⁹⁹⁹ Vzporedno so potekala tudi prizadevanja za ureditev zdravniške in babiške službe na terenu po posameznih zdravstvenih okrožjih. Oblastni samoupravi sta prevzeli stroške za zdravljenje siromašnih bolnikov. Ljubljanska oblastna samouprava je kot svoje pomembne dosežke navedla, da je poleg gmotnih pogojev za uspešno delovanje zdravstva uredila tudi pravilnike za funkcioniranje posameznih služb, da je v bolnicah na Studencu in v Brežicah poskrbela za večja adaptacijska dela, samo v sanatorij na Golniku pa je leta 1929 investirala okoli 5 milijonov din. Prav tako je širokogrudno ravnala pri nastavitvah novih zdravnikov, pri čemer je finančno omogočila tudi njihovo specializiranje v tujini. Izboljšala je gmotni položaj bolničarskega in pomožnega osebja ter za dvig njegove izobrazbe poskrbela s strežniško šolo. Gmotno in pravno je uredila funkcioniranje okrožne zdravstvene službe, pri čemer je na novo zaposlila okoli 50 babic. Začela je tudi izvajati ukrepe za izboljšanje higienskih razmer na podeželju. Mariborska oblastna samouprava je ugotovila, da se je morala večjih investicij v bolnicah lotiti tudi zato, ker je bila mariborska oblast dolgo odvisna zlasti od graške bolnice in se je bilo treba »osamosvojiti«. Poleg obsežnih del v mariborski bolnici je posebej poudarila gradnjo porodnišnice v Celju leta 1929 (zanjo je bilo namenjenih okoli 3,5 milijona din) ter dejstvo, da je vse bolnice opremila z rentgenskimi aparati. Za ureditev te-

⁹⁹⁹ O naložbah oblastnih samouprav na področju zdravstva so podatki tudi v članku Valentina Meršola, *Bolnišnice v Sloveniji*, Spominski zbornik Slovenije, 490–506, in delu Franceta Kresala, *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji*, Ljubljana 1998, 205–206.

renske zdravstvene službe ni poskrbela samo z ureditvijo gmotnega položaja 67 okrožnih zdravnikov, temveč tudi z razpisom mest 130 okrožnih babic, ki so jih leta 1929 postopoma sprejemali v službo.

Obe oblastni samoupravi sta si prizadevali izboljšati socialno skrbstvo – predvsem s povečanjem sredstev za delovanje socialnih ustanov za starostnike, za slušno in vidno prizadeto mladino ter siromašne otroke. Podpirali sta tudi vzgojne zavode. Pomembna njuna akcija na področju socialne politike je zadevala oblikovanje skupnega izseljeniškega urada. Ljubljanska oblastna samouprava je med rezultati svojega delovanja na socialnem področju posebej poudarila, da je z okoli 2,5 milijonov din omogočila gradnjo 179 hiš s 514 stanovanji ter tako dala pomemben prispevek k ublažitvi stanovanjske krize. Sodelovala je tudi pri omilitvi stiske brezposelnih delavcev. Mariborska oblastna samouprava je sodelovala z borzo dela pri reševanju problematike brezposelnih in ustanovila dva nova mladinska zavoda. Finančno je podprla viničarje, v dveh domovih za ostarele pa je izboljšala bivalne razmere. Z dotacijami je občinam olajšala tudi njihovo skrb za siromašne in onemogle. Ljubljanska oblastna samouprava je za solidarnostno in učinkovito izvajanje te naloge poskrbela z oživitvijo delovanja okrajnih blagajn.

Na prosvetnem področju sta obe oblastni samoupravi – ob že omenjenih uspešnih prizadevanjih za razširitev in izboljšanje strokovnega šolstva – poglavitno skrb namenili reševanju problematike šolskih poslopij, ki je v mnogih krajih postala pereča zlasti zaradi povečanja števila razredov.¹⁰⁰⁰ Ljubljanska oblastna samouprava je izdelala dolgoročni program gradnje šolskih objektov in prek svoje strokovne službe poskrbela tudi za ustrezne načrte. Lokalnim šolskim odborom je za reševanje prostorskih problemov prispevala okoli 2,3 milijona din. Skrbela je tudi za srednješolske stavbe in vzdrževalna dela na poslopju ljubljanske univerze. Za dodatno izobraževanje učiteljev na meščanskih šolah je dajala štipendije. V njenem okviru je delovala tudi posebna ustanova Oblastna zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani. Mariborska oblastna samouprava je s skromnimi sredstvi podpirala gradnjo šol predvsem v obmejnih predelih, za razliko od ljubljanske samouprave pa je dajala podpore tudi siromašnim učencem in dijakom za nabavo učil in prehrano. Obe oblastni samoupravi sta podpirali različne kulturno-prosvetne organizacije in ustanove ter dejavnosti. Mariborska oblastna samouprava je tudi javno razgrnila razdelilnik dotacij. Poleg podpor gledališčem, prosvetnim, zgodovinskim in muzejskim društvom ter glasbenim maticam na svojem območju je precejšnje dotacije namenila tudi ustanovam vseslovenskega značaja v Ljubljani.¹⁰⁰¹ Ljubljanska oblastna samouprava je v svojem poročilu poudarila, da je imela univerza v njej »svojega zanesljivega podpornika«. Sicer pa so njene precejšnje dotacije kulturno-prosvetnim organizacijam in ustanovam – zlasti iz katoliškega tabora – razvidne iz sejnih zapisnikov oblastnega odbora in poročil oblastnega komisarja.

¹⁰⁰⁰ Podatki o podporah oblastnih samouprav za gradnjo šolskih poslopij in za razširitev strokovnega šolstva so tudi v članku Josipa Turka, *Kultura*, Spominski zbornik Slovenije, 180, 186–194.

¹⁰⁰¹ Univerzi in Narodni galeriji je dala po 50.000 din dotacije, Leonovi družbi 20.000 din, z manjšimi sredstvi pa je podprla dejavnost še nekaterih drugih ustanov in organizacij v Ljubljani. Poleg dotacije katoliški Prosvetni zvezi v višini 65.000 din je z 9.000 dinarji podprla delovanje liberalne Zveze kulturnih društev.

Obe oblastni samoupravi sta svojo pozornost namenili tudi izboljšanju gmotnega položaja občinskih in okrajnih samouprav. Podpirali sta izvajanje njihovih gospodarskih, socialnih in prosvetnih nalog ter z nadzorom nad njihovimi proračuni poskrbeli za dosledno namensko porabo sredstev.¹⁰⁰² Za izvajanje samoupravnih nalog na vseh ravneh je bila pomembna ustanovitev oblastnih denarnih zavodov najprej v Ljubljanski in nato še v mariborski oblasti. Zavoda sta s kreditiranjem opravljala pomembno vlogo zlasti pri izvajanju večjih in dolgoročnih investicijskih del. Obe oblastni samoupravi sta v svojih sklepnih poročilih poudarili, da sta pri izbiri davčnih virov, ki so bili nujni za uspešno izvajanje samoupravnih nalog, izhajali iz načela, da naj imajo oblastne davščine kolikor mogoče značaj prostovoljnih dajatev. Obdavčiti sta hoteli potrošnjo in zavarovati produkcijo. Glavno breme dajatev naj nosijo premožnejši sloji (obdavčenje luksuznih predmetov), čim manj pa naj bi bili prizadeti gmotno šibkejši. S temi utemeljitvami so želeli zavrniti pogoste opozicijske proteste, da so že itak preobremenjenim davkoplačevalcem oblastne samouprave naložile še dodatna bremena.

Slovenec je članek o dosežkih slovenskih samouprav sklenil z ugotovitvijo: »Ni bilo v mariborski oblasti one tradicije kot v Ljubljanski, kjer je nekdanje tako pozitivno delo bivšega deželnega odbora znatno olajšalo vse delo. Kljub temu pa je mariborska oblast vzorno izpolnila svojo nalogo in si z dobro prevdarjenim delom zagotovila najboljši spomin«. To je zasluga oblastnega komisarja, bivših članov oblastne skupščine in oblastnega odbora ter vsega samoupravnega uradništva: »Vsem tem iskrena zahvala vsega prebivalstva oblasti in vsega slovenskega naroda!« S temi pohvalami so želeli v Ljubljani ublažiti (ne)razpoloženje v Mariboru, kjer so izgubo sedeža oblastne samouprave povezovali tudi z zmanjšanjem možnosti vpliva na uspešno reševanje gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih problemov na območju nekdanje mariborske oblasti.¹⁰⁰³

Sklepna poročila so skupaj s periodičnimi poročili predsednikov na sejah oblastnih skupščin pokazala vse temeljne značilnosti delovanja Ljubljanske in mariborske samouprave pri reševanju perečih gospodarskih, socialnih, prosvetnih in kulturnih problemov v Sloveniji konec dvajsetih let.¹⁰⁰⁴ Iz njih se vidi, da se je položaj vseh dejavnosti in ustanov, ki sta jih prevzeli v upravljanje, v primerjavi z njihovim dotedanjim centralističnim urejanjem občutno izboljšal, kar je bilo pomembno za razvoj Slovenije. To posebej velja tudi za skrb za nekdanje deželno premoženje Kranjske in Štajerske. Centralistične državne oblasti so pri tem uspele doseči svoj cilj, tj. razbremenitev obveznosti osrednjega prora-

¹⁰⁰² Ljubljanski oblastni odbor je vodil statistiko sredstev, ki jih je za pospeševanje agrarnih panog, javna dela, gradnjo šol in za druge zadeve, dal neposredno posameznim okrajem. Leta 1928 so npr. največ sredstev dobili okraji Ljubljana okolica (1.938.149 din), Novo mesto (1.792.260 din) in Litijska (1.711.786 din), najmanj pa okraj Kamnik (327.863 din). Podatki so v fasc. 20, fond 92 v ARS.

¹⁰⁰³ V tem pogledu je zanimiva izjava »pridobitvenih krogov«, ki so se »na merodajnem mestu celo izrazili, da radi plačajo dosedanje oblastne davščine v dvojni izmeri, samo da ostane sedež oblasti v Mariboru« (Poročilo o delovanju oblastnega odbora mariborske oblasti v letih 1927–1928 v fasc. 9, fond 93 v ARS).

¹⁰⁰⁴ Ker so bila sklepna poročila namenjena predvsem banu in kraljevski banski upravi (kot usmeritev za delovanje v Dravski banovini oziroma jugoslovanskem delu Slovenije), niso posebej navajala podatkov o delovanju mariborske oblastne samouprave na območju Medjimurja.

čuna pri financiranju posameznih oblasti, kajti tiste samouprave, ki so hotele uspešno izvajati svoje naloge, so morale poiskati lastne finančne vire.

Ljubljanska in mariborska oblastna samouprava sta največje uspehe dosegli na gospodarskem področju – pri javnih gradnjah in vzpodbujanju razvoja agrarnih panog. Njun izjemno pomemben dosežek je bila ureditev zdravstva v povezavi z reševanjem socialne problematike. V skromnejši meri sta izboljšali tudi razmere na področju prosvete in kulture. Ob pogostih očitkih opozicije SLS o strankarskem izrabljanju oblastne samouprave je treba ponovno poudariti, da so njuni najpomembnejši dosežki koristili vsem oziroma splošnim slovenskim interesom. Strankarstvo je prišlo do izraza zlasti pri dotiranju organizacij in posameznikov, pri nastavitvah uradništva in končno pri nagrajevanju vodilnih funkcionarjev, ki so bili vsi iz vrst SLS. Ta si je uspešno prizadevala za povečanje pristojnosti in krepitev delovanja obeh oblastnih samouprav ter je pri tem izrabila vse prednosti režimske stranke. V prvem letu diktature je bil razvoj oblastnih samouprav prekinjen in tako ni mogoče reči, kje bi se popuščanje centralističnih sil kot nagrada za lojalnost SLS ustavilo, prizadevanja te stranke pa kažejo, da je želela predvsem nadaljnje povečanje njune finančne samostojnosti, kar naj bi bil pomemben pogoj za njuno še učinkovitejše delovanje. Ljubljanska oblastna uprava je hkrati z zahtevami za še nadaljnje povečanje pristojnosti terjala tudi združitev obeh slovenskih oblasti, medtem ko je mariborska oblastna samouprava večkrat dala pobudo za skupno reševanje zadev, ki so bile pomembne za vso Slovenijo. To je bilo zamišljeno kot oblika izražanja njene enotnosti. Kratkotrajno delovanje ljubljanske in mariborske oblastne samouprave, ki je bilo glede temeljnih slovenskih problemov usklajeno, je pokazalo, kako je mogoče po samoupravni oziroma avtonomistični poti uspešno reševati številne gospodarsko-socialne in prosvetno-kulturne zadeve v posameznih pokrajinah. Na drugi strani je tudi razgalilo vso škodljivost centralističnega upravljanja.

Skromne pristojnosti banskega sveta Dravske banovine v primerjavi s slovenskima oblastnima skupščinama in nadaljevanje avtonomističnih prizadevanj v njem v tridesetih letih

Med novostmi nove državne ureditve je Slovenec posebej poudaril pomen banskih svetov, ki »naj bi bili ona institucija, ki bi tvorila vez med ljudstvom in bansko upravo ...«. Po njegovi oceni se je zakonodajalec za njihovo uvedbo odločil na temelju izkušenj bivših oblasti oziroma njihovih samouprav, ki »so izhajale iz ljudstva in so bile zato tudi v živem stiku z ljudstvom.« Zato so ljudje tiste oblastne samouprave, ki so »delovale dobro«, šteli za svoje; kar so z dajatvami prispevali zanje, so se zavedali, da jih plačujejo »le za sebe«. Sedaj morajo banski sveti poskrbeti, da bo banska uprava izvedela »za vse potrebe in upravičene želje prebivalstva«. Zato jim je zakonodajalec dal »važno besedo« pri sestavi proračuna. Ob tem pa je poudaril: »V sedanjih posebnih razmerah seveda ni mogel dati zakonodajalec banskim svetom tudi že odločilno moč,« če pa bodo soglasno priporočili z utemeljitvijo »kakšno stvar, potem se pač ni bati, da ne bi banska uprava teh predlogov v polni meri upoštevala.« To pa bo odvisno od sposobnosti banskih svetnikov, ki bodo morali pri svojem delovanju upoštevati »le obče interese« in »biti tudi čisto

neodvisni moške«. Uživati bodo morali spoštovanje ljudi. Zaradi izvajanja pglavitnih nalog pri gospodarskem napredku »naroda in države« bodo morali biti banski sveti sestavljeni iz predstavnikov vseh slojev. Banski svetniki pa bodo tudi imeli nalogo »preprečiti vsak birokratizem« in prispevati, »da dobimo pravo ljudsko upravo.«¹⁰⁰⁵ Iz Slovenčevega komentarja se vidi, do so v katoliškem taboru banske svete šteli za svojevrstno nadaljevanje tradicije oblastnih skupščin. Uspešnost njihovega delovanja so pogojevali z ustrežno sestavo, ki je bila odvisna od banovega predloga in imenovanja ministra za notranje zadeve. Katoliško glasilo je pokazalo razumevanje za njihove skromne pristojnosti (glede na posebne politične razmere), izrazilo pa je tudi optimistično pričakovanje, da bo banska uprava upoštevala utemeljene predloge banskih svetov.

Sestava banskih svetov je bila zakonsko določena marca 1930. V njih so morali biti s po enim predstavnikom zastopani vsi srezi (okraji), mesta z najmanj 3000 prebivalci pa so imela prav tako pravico do enega predstavnika. Število predstavnikov se je potem povečevalo glede na številčno stanje prebivalstva določenega kraja. Mesta z nad 50 000 prebivalci so imela pravico do štirih banskih svetnikov.¹⁰⁰⁶

V skladu z zakonskimi pooblastili je minister za notranje zadeve in predsednik vlade Petar Živković 3. junija 1930 izdal Pravilnik o organizaciji in delu banskih svetov,¹⁰⁰⁷ s katerim je podrobno opredelil njihovo zgolj posvetovalno funkcijo. Poglavitna naloga banskih svetov je bila dajanje pripomb in mnenj k banovemu predlogu banovinskega proračuna na področju gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih dejavnosti in ustanov. Svetniki naj bi predlog proračuna obravnavali z vidika potreb srezov in mest, ki so jih zastopali, lahko pa so razpravljali tudi o zadevah, pomembnih za vse območje banovine. Toda o proračunu niso smeli sklepati. Ban je predloge svetnikov glede ukrepov za napredek kmetijstva, delovanja različnih kmetijskih in živinorejskih ustanov, kmetijskega šolstva, upravljanja nedržavnih gozdov, vzdrževanja in ustanavljanja banovinskih zdravstvenih in socialnih ustanov, vzdrževanja in gradenj cestnega in železniškega omrežja ter drugih objektov (posebej šolskih poslopij), razvoja strokovnega šolstva ter podpiranja delovanja Sokola, kulturno-prosvetnih in humanitarnih društev, lahko upošteval, vendar ni bilo nujno. Pri končnem oblikovanju banovinskega proračuna, ki je bil nato odvisen še od potrditve ministra za finance, je bila odločilna banova presoja o nujnosti predlogov in finančni zmogljivosti banovine. Banski svetniki so lahko pravico do dajanja mnenj in pripomb izrabili le na sejah banskega sveta, sicer pa se niso smeli vmešavati v delovanje banske uprave. Prav tako niso smeli vplivati na njene odločitve. Prepovedano jim je bilo tudi posredovanje pri njej. Banski svet se je na redno zasedanje sestajal le enkrat letno ob proračunski razpravi. Zasedanje je smelo trajati največ 15 dni, člani banskega sveta pa so se ga morali obvezno udeleževati. Ban je po pooblastilu ministra za notranje zadeve lahko za reševanje posebnih, zlasti finančnih zadev skliceval banski svet tudi na kratka izredna zasedanja. Seje banskega sveta je vodil ban, ki je smel omejiti pravico banskih svetnikov do razprave. Ti so morali biti imenovani izmed državljanov, »ki morejo s svojim svetom najboljše služiti interesom banovine«.

¹⁰⁰⁵ Slovenec, št. 266, 21. 11. 1929, Banski sveti.

¹⁰⁰⁶ UL kraljevske banske uprave dravske banovine, št. 45, 31. 3. 1930.

¹⁰⁰⁷ SL kraljevske banske uprave dravske banovine, št. 19, 20. 8. 1930.

Na osnovu ovlašćenja u § 26. Zakona o banskoj upravi propisujem

P R A V I L N I K

o

ORGANIZACIJI I RADU BANSKIH VEĆA

Čl. 1.

Bansko veće je savetodavni organ bana i zasedava u sedištu banovine.

Čl. 2.

Članove banskog veća postavlja i smenjuje Ministar unutrašnjih poslova iz reda lica koja mogu svojim savetom najbolje poslužiti interesima banovine.

Čl. 3.

Svaki član banskog veća dobija dekret o svome postavljenju koji mu izdaje ban dotične banovine.

Postavljenje članova banskog veća objaviće se u službenom listu dotične banovine gde ovi postoje.

Čl. 4.

Članovi banskog veća pratiće u prvom redu ekonomski, socijalni i kulturni razvitak srezova i gradova /varoši/ za koje su postavljeni, i podnosiće banu pretstavke u kojima će ukazivati na potrebne mere u tom pravcu.

Napose pratiće i podnosiće pretstavke o poslovima koji se odnose na: Poljoprivredna dobra, rasadnike, ogledne i kontrolne stanice, unapredjenje stočarstva i živinarstva /peradarstva/ održavanjem i osnivanjem banovinskih rasplodnih stanica, stručno obrazovanje zemljoradnika putem banovinskih poljoprivrednih škola i povremenih stručnih tečajeva; održavanje i unapredjenje nedržavnih šuma; osnivanje novih i održavanje postojećih banovinskih bolnica, dečijih domova, domova ubogih, staraca i starica, banovinskih lečilišta i banja, kao i potpomaganje oštećenih od elementarnih nepogoda; na održavanje postojećih i proseganje novih puteva i železnica, kao i na održavanje i podizanje školskih zgrada i regulacija reka i bujica; potpomaganje

Predsednik vlade in minister za notranje zadeve general Petar Živković je 3. junija 1930 izdal Pravilnik o organizaciji in delu banskih svetov

Minister za notranje zadeve je na banov predlog imenoval prvi banski svet Dravske banovine 3. julija 1930.¹⁰⁰⁸ Prvič je ta organ začel zasedati 20. januarja 1931. Pred njegovo prvo sejo je minister Živković še s posebno okrožnico omejil njegove posvetovalne pristojnosti. Prepovedal mu je celo predhodno načelno razpravo o proračunu in dovolil le obravnavo posameznih proračunskih postavk. Poudaril je tudi, da mora vse delo v banškem svetu »ostati kot notranja administrativna zadeva«.¹⁰⁰⁹ Takšna skrajna omejitev posvetovalnih pristojnosti banskega sveta kot edinega telesa, preko katerega so predstavniki prebivalstva lahko izražali svoja stališča do razvoja in upravljanja banovine, je pomenila veliko nazadovanje v primerjavi z oblastnimi samoupravami. Čeprav v Sloveniji s pristojnostmi samouprav avtonomistični krogi, ki so si prizadevali za široko zakonodajno in izvršilno samostojnost narodne enote v državi, še zdaleč niso bili zadovoljni, ker je bila njihova dejavnost podrejena različnim oblikam potrjevanja in nadzora osrednjih oblasti in velikih županov, pa so imele izvoljene oblastne skupščine vendarle pravico sprejemati oblastne proračune in izvajati uredbodajne funkcije za njej poverjene zadeve in ustanove. Prav tako je bilo pomembno, da so za izvajanje sklepov skupščin oblasti skrbeli izvoljeni oblastni odbori in lastni samoupravni uradi.

V precejšnji meri je obnovev takšnega stanja določala oktroirana ustava, ki jo je kralj Aleksander izdal z močjo svoje absolutistične oblasti 3. septembra 1931. V njej je bilo pomembno določilo, da banovine niso le upravne, temveč tudi samoupravne enote. Naloge samoupravnih oblastev naj bi izvajala izvoljeni banovinski svet z uredbodajnimi in proračunskimi pristojnostmi ter banovinski odbor, ki bi ga sestavljali svetniki. Slednji bi bil izvršilni organ nove samouprave. Poglavitna razlika v primerjavi z organiziranostjo oblastnih samouprav je bilo določilo, da se za izvajanje nalog banovinskih svetov in odborov ne vzpostavijo posebni samoupravni uradi in da mora ban za vsako uredbo, ki bi jo sprejel banovinski svet, pred njeno razglasitvijo dobiti soglasje Državnega sveta o njeni zakonitosti. Glede na ohranitev enotnega upravnega sistema in izvajanje samoupravnih nalog »pod močnim, deloma predhodnim nadzorom državnih oblastev« velja za banovinsko samoupravo, kot jo je določila oktroirana ustava, ocena, da je bila v primerjavi z nekdanjimi deželnimi in oblastnimi samoupravami »precej zožena v pristojnosti in ustroju«.¹⁰¹⁰ Sicer pa je ustava vsebovala le kratka, zlasti omejitvena določila za delovanje banovinskih samouprav, ni pa navedla njihovih posameznih nalog. Podrobno ureditev in organiziranost banovinskih samoupravnih oblastev naj bi določil poseben zakon.¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁸ Prvi banski svet je sestavljalo 24 predstavnikov srezov in 16 predstavnikov mest. Po politični pripadnosti je bil sestavljen pluralno. Najpomembnejši osebnosti v njem sta bila bivša ministra in vodilna strankarska funkcionarja dr. Fran Kulovec (SLS) in dr. Albert Kramer (SDS). Iz socialističnega tabora je bil za banskega svetnika imenovan Rudolf Golouh. Najvidnejši predstavnik gospodarskih krogov je bil generalni tajnik Kranjske industrijske družbe dr. Maks Obersnel. Banski svetnik je bil tudi avtonomist Albin Prepeluh. Kar 17 banskih svetnikov je hkrati upravljalo tudi funkcijo občinskih županov (SL kraljevske banske uprave dravske banovine, št. 15, 30. 7. 1930).

¹⁰⁰⁹ Gradivo o prvem zasedanju banskega sveta junuarja 1931 je v fondu Banskega sveta Dravske banovine, št. 77, fasc.1 v ARS.

¹⁰¹⁰ D. Trstenjak, n. d., 120–121.

¹⁰¹¹ SL kraljevske banske uprave dravske banovine, št. 53, 10. 9. 1931; v ustavi opredeljujejo problematiko banovinske samouprave le členi od 88. do 95. Dr. M. Natlačen je ta določila podrobno analiziral.

Toda v vseh tridesetih letih nobena vlada ni hotela pripravljati predloga izvedbene zakonodaje za izvolitev in delovanje banovinskih svetov in odborov, čeprav so nekatere to obljubljale. Tako so ves čas delovali le banski sveti (v praksi so jih večkrat neustrezno poimenovali kot banovinske), ki jih je vsako leto z imenovanjem spreminjal oziroma dopolnjeval vsakokratni minister za notranje zadeve.¹⁰¹² Njihove prvotne hudo omejene pristojnosti formalno niso bile nikdar razširjene. Toda banski svet Dravske banovine je kmalu začel vse odločnejše zahtevati povečanje svojih pristojnosti; v praktičnem delovanju je postajal vedno bolj tehten dejavnik pri reševanju zadev, pomembnih za slovenski gospodarsko-socialni in prosvetno-kulturni napredek. V takšnih prizadevanjih, ki so bila nadaljevanje tradicije oblastnih skupščin oziroma samouprav, je posebej pomembna prelomnica sredina tridesetih let. Tedanja zamenjava režima Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS), v kateri so sodelovali tudi slovenski demokrati in kmetijci, z novo vladajočo stranko Jugoslovansko radikalno zajednico (JRZ) – v njeni sestavi je bila tudi nekdanja SLS – pa je mejnik v radikalizaciji avtonomističnih prizadevanj in tudi v uspešnosti izvajanja banovinskih nalog na področju gospodarstva, zdravstva, sociale, prosvete in kulture ter drugih zadev. Te so banovine prevzele leta 1929 od razpuščenih oblastnih samouprav in se pri njihovem reševanju opirala na samoupravne izkušnje. Na spremenjene razmere je vplivalo tudi popuščanje velike gospodarske krize. Poudarimo naj, da je bilo v tem pogledu posebej pomembno dejstvo, da je bilo precejšnje število oblastnih poslancev za daljšo ali krajšo dobo imenovanih za banske svetnike. Dr. Natlačen je bil v drugi polovici tridesetih let ban Dravske banovine, pred njim pa krajši čas tudi dr. Puc. Oba sta bila zelo dejavna funkcionarja organov oblastne samouprave v dvajsetih letih.¹⁰¹³

Predlog banovinskega proračuna za leto 1931/32, ki ga je predložil novi ban dr. Drago Marušič¹⁰¹⁴ v razpravo prvemu bankskemu svetu, je pokazal, da so se pri njegovem oblikovanju tako glede sredstev, potrebnih za izvajanje posameznih banovinskih dejavnosti, kot tudi glede davčnih virov zgledovali pri zadnjih proračunih ljubljanske in mariborske

ral v članku Banovinske samouprave v okviru ustave od 3. septembra 1931, Spominski zbornik Slovenije, 129–134. V prvi vrsti je posvetil pozornost vprašanju, kako bi bilo treba z zakonom urediti pogoje za uspešno delovanje samouprav.

¹⁰¹² V obdobju 1931–1941 je funkcijo banskih svetnikov krajši ali daljši čas opravljalo 141 predstavnikov srezov in mest. Glede na porast prebivalstva mest in administrativne spremembe se je sestava banskega sveta do leta 1939 povečala na 50 članov (po 25 predstavnikov srezov in mest). Inventar gradiva banskega sveta Dravske banovine je objavil Vladimir Kološa, Banski svet Dravske banovine 1931–1941, Ljubljana 1980. V uvodu te publikacije je tudi študija o značilnostih delovanja tega organa in o njegovi sestavi.

¹⁰¹³ Dr. Puc je bil ban od 20. 12. 1934 do 10. 9. 1935, odtlej dalje pa vsa leta dr. Natlačen (D. Trstenjak, n. d., 114). Funkcijo banskega svetnika je eno ali več let opravljalo 30 nekdanjih oblastnih poslancev, v prvem bankskem svetu pa jih je bilo več kot četrtnina (seznam oblastnih poslancev, ki so opravljali tudi naloge banskih svetnikov, je v prilogi B).

¹⁰¹⁴ Dr. Marušič iz bivše SDS je opravljal funkcijo bana od 20. 9. 1930 do 20. 12. 1934, njegov predhodnik inž. Semec pa je po razrešitvi postal minister osrednje vlade (D. Trstenjak, n. d., 114). Ta sprememba je sledila odstopu dr. Korošca z ministrskega položaja, ki je pomenil napoved odhoda SLS v opozicijo. Ta korak je bil nato storjen sredi leta 1931, ko je izstopil iz Živkovićeve vlade tudi inž. Serbec (Egon Pelikan, Anton Korošec odstopi »iz zdravstvenih razlogov«, Slovenska kronika, 356).

Stenografični zapisnik

1.seje 1.zasedanja banskega sveta dravske banovine v Ljubljani
dne 20.januarja 1931.

N a v z o č i :

Predseduje: ban dr.Drago Marušič,
pomočnik bana dr.Otmar Pirkmajer
vsi člani banskega sveta razen dr.Kramarja,
vsi načelniki oddelkov in šefa samostojnih od-
sekov šumarskega in rudarskega,
delovodja:banski svetnik dr.Miroslav Senekovič
pomočnik delovodje: banovinski finančni sekre-
tar Jernej Božič.

D n e v n i r e d

Banovinski proračun za leto 1931/32.

Začetek seje ob 10.uri 15 minut.

- - - - -

Ban dr.Marušič: Prosim g.delovodjo, da prečita akt, s katerim
je sklican banski svet k svojemu zasedanju.

Delovodja dr.Senekovič: (čita): Z rešenjem z dne 9.januarja
1931, I.No 378/1, je gospod ban dravske banovine na podstavi čl.6.
pravilnika o organizaciji in delu banskih svetov odredil:

- 1.) da se sestane banski svet dravske banovine na svoje prvo
zasedanje 20.januarja 1931 ob 10.uri v Ljubljani;
 - 2.) da se bodo seje banskega sveta vršile v sejni dvorani
Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani in
 - 3.) da se bode v smislu določil čl.11. pravilnika o organiza-
ciji in poslovanju banskih svetov na tem zasedanju obravnaval
predlog banovinskega proračuna dravske banovine za leto 1931/1932.
- Obenem je s tem rešenjem na podstavi čl.14., odst.11. navedene-
ga pravilnika odredil za delovodjo banskega sveta Senekoviča Miro-

Stenografski zapisniki sej banskega sveta Dravske banovine so ohranjeni za vse obdobje
njegovega delovanja (1931–1941)

oblasti.¹⁰¹⁵ Ob prizadevanjih, da bi v banovinskem proračunu zagotovili sredstva za izvajanje nalog nekdanjih oblastnih samouprav, pa je treba poudariti, da je prevzela banska uprava še nekatere nove pristojnosti. Odločila se je celo za poseben proračun za banovinske zavode in podjetja, ki so bili dotlej sestavni del bivšega oblastnega premoženja.¹⁰¹⁶ Banski svetniki so po razlagah načelnikov oddelkov banske uprave na osmih sejah razpravljali o izdatkih za posamezne dejavnosti in o različnih dohodkih. Iz banove sklepne besede se vidi, da so se s predlaganim banovinskim proračunom strinjali – »ne rečem, da z veseljem, ampak z mirno resignacijo.« Banskim svetnikom je zagotovil, da bodo njihovim pripombam in predlogom »ustregli, v kolikor nam bo dana možnost.« Ugotovil je tudi, da je potek zasedanja »svetal vzgled, kako naj se gospodarsko dela, kako naj delamo vsi brez ozira na prejšnjo strankarsko pripadnost.« Na drugi strani pa so banski svetniki poudarili zlasti zgodovinsko dejstvo, »da smo zastopniki našega naroda bivše Kranjske, Štajerske, Prekmurja ... prvič združeno zborovali.« Izrazili so prepričanje, da so banovine »najprimernejše upravne enote, ki morejo s pravilnim združevanjem državnih in lokalnih interesov vršiti posle decentralizacije uprave, ki ji želimo največjega razvoja.«¹⁰¹⁷

V banskem svetu Dravske banovine, v katerem so po dokončnem prehodu bivše SLS v opozicijo proti režimu šestojanuarske diktature sredi leta 1931, prevladovali banski svetniki iz nekdanjega liberalnega tabora, so se nato do leta 1935 od zasedanja do zasedanja ponavljale razprave in sprejemale resolucije o nujnosti decentralizacije vseh upravnih zadev, ki niso splošnega državnega pomena. Banski svetniki so se zavzemali za uvedbo ustavno določenih banovinskih samouprav in za prenos ustreznih finančnih sredstev nanje. Na II. zasedanju februarja 1932 so svetniki predlagali, naj se glede na določila septembrske ustave kraljevska banska uprava za reševanje hude gospodarske krize stalno posvetuje z banskimi svetniki,¹⁰¹⁸ medtem ko je pravilnik dopuščal le njihovo delovanje na sejah. Posebno pozornost pa so privrženci režima JNS posvetili tej problematiki na zasedanju naslednje leto, ko so ostro obsodili punktacije SLS,¹⁰¹⁹ češ da zastavljajo »v bistvu vprašanje obstoja Jugoslavije«, s čimer so mimo svojih kompetenc posegli na politično

¹⁰¹⁵ Tudi v predlogu banovinskega proračuna so največ sredstev namenili za zdravstvo in socialne zadeve (24,8 %), za javne gradnje (18 %), za kmetijstvo (16,9 %) in za prosveto (11,3 %), pri čemer je bila največja sprememba povečanje sredstev za gradnjo šol, da bi razbremenili občine.

¹⁰¹⁶ Banovinski proračun za leto 1931/32 (za razliko od oblastnih proračunov so ti veljali od 1. 4. do 31. 3. naslednjega leta) je znašal 104.661.899 din, poseben proračun banovinskih podjetij in ustanov pa 56.116.421 din (V. Murko, n. d., 480). Ob tem naj pripomnimo, da je minister za finance predlog banovinskega proračuna v višini 119.964.015 din, ki ga je obravnaval banski svet, ob potrditvi zmanjšal. Nove proračunske metode in razlike v pristojnostih onemogočajo realne primerjave zadnjih proračunov ljubljanske in mariborske oblastne samouprave ter banovinskih proračunov.

¹⁰¹⁷ Stenografski zapisnik 8. seje I. rednega zasedanja 29. 1. 1931 v fasc. 1, fond 77 v ARS.

¹⁰¹⁸ Stenografski zapisnik 10. seje II. rednega zasedanja banskega sveta 19. 2. 1932 v fasc. 2, fond 77 v ARS.

¹⁰¹⁹ Prepovedana SLS je konec leta 1932 s t.i. Slovensko deklaracijo oziroma punktacijami zahtevala široko samostojnost Slovenije v jugoslovanski državi. Terjala je priznanje slovenske nacionalne individualnosti, finančne samostojnosti ter politično in kulturno svobodo. Za končni cilj si je postavila udejanjenje Zedinjene Slovenije (J. Prunk, Slovenski narodni programi, 221; Egon Pelikan, Punktacije Slovenske ljudske stranke, Slovenska kronika, 381).

področje. Odločno so zavrnili vse tiste, ki so si prizadevali za več kot samo decentralizacijo in so zahtevali za Slovenijo avtonomijo oziroma dejansko federacijo. Po kritični oceni oblastne samouprave – zlasti zaradi strankarskih obračunavanj in neusklajenosti državnih in lokalnih interesov pri upravnih dvotirnosti, ki je kljub tem pomanjkljivostim »prinesla tudi izvestne koristi« – pa so v posebni resoluciji poudarili nujnost čim hitrejši »izgradnje banske uprave in banovinske samouprave na podlagi najširše dekoncentracije.« Prav tako so terjali zagotovitev gnotne osnove za izvajanje banovinskih nalog. V razpravi so poudarili, da bodo lahko hude gospodarske težave rešili le, »če bomo mogli doma intenzivneje sodelovati pri urejanju domačih prilik.«¹⁰²⁰ Tudi leta 1934 je banski svet sprejel resolucijo, s katero je vlado pozval, naj čim prej izda napovedani zakon o samoupravah.¹⁰²¹ Hudo ogorčenje zaradi ohranjanja strogega centralizma pa se je nato pokazalo zlasti v razpravi bivšega oblastnega poslanca, narodnega socialista (tedaj člana JNS) Ivana Tavčarja na zasedanju februarja 1935. Poudaril je, da mora vlada uvideti nujnost končanja tedanje provizorične ureditve; po njegovem je nujna uvedba širokih samouprav. Zahteval je razširitev pristojnosti banovin, pri čemer bi morala dobiti banovinska samouprava z ustanovitvijo stalnega odbora odločilni vpliv pri sestavljanju proračuna in nadzoru nad njegovim izvajanjem. Končati se mora dosedanja praksa, da ga centralna vlada po razpravi v banskem svetu »prikroji popolnoma po svojem mišljenju. Vemo, da se more vsa gospodarska politika Slovenije uresničevati samo v Ljubljani, da se morejo uresničevati samo tu vrednote, ki jih ljudstvo pričakuje od javne uprave. Beogradu je treba sporočiti, da so to želje vsega prebivalstva Slovenije.«¹⁰²² Ta stališča lahko označimo za neko obliko avtonomizma liberalne smeri, ki je bil znan že v dvajsetih letih.¹⁰²³ Tavčarjev nastop kaže, kako so se že v času režima JNS stopnjevale zahteve po samoupravi oziroma okrepitvi pristojnosti Dravske banovine.

Po spremembi režima sredi leta 1935, ko je funkcijo bana Dravske banovine prevzel dr. Natlačen in ko je novi notranji minister dr. Korošec z imenovanjem nad dve tretjini novih banskih svetnikov (med njimi je bilo tudi nekaj pomembnih funkcionarjev nekdanjih oblastnih samouprav)¹⁰²⁴ uveljavil absolutno prevlado pripadnikov bivše SLS oziroma slovenskega dela JRZ v banskem svetu, se začenja obdobje odločnega boja za gospodarsko, finančno in kulturno avtonomijo. Množijo se zahteve po enakopravnosti slovenskega jezika v uradnem poslovanju, vse pogostejše pa se v razpravah namesto oznake Dravska banovina pojavlja ime Slovenija. Banski svetniki so zahtevali oblikovanje stalnih odborov za preučevanje gospodarskih, finančnih in socialnih problemov banovine.¹⁰²⁵

¹⁰²⁰ Stenografski zapisniki od 1. do 4. seje III. rednega zasedanja banskega sveta od 15. 2. do 25. 2. 1933 v fasc. 4, fond 77 v ARS.

¹⁰²¹ Uradni zapisnik 7. seje V. rednega zasedanja banskega sveta 12. 2. 1934 v fasc. 7, fond 77 v ARS.

¹⁰²² Stenografski zapisnik 1. seje VI. rednega zasedanja banskega sveta 14. 2. 1935 v fasc. 8, fond 77 v ARS.

¹⁰²³ J. Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, 204–237.

¹⁰²⁴ Za banske svetnike so bili imenovani tudi nekdanji predsednik skupščine in odbora mariborske oblasti dr. Josip Leskovar ter odbornika ljubljanskega oblastnega odbora dr. Juro Adlešič in dr. Anton Breclj.

¹⁰²⁵ V. Kološa, n. d., 8.

Že na prvem zasedanju v novi sestavi februarja 1936 je banski svet po ugotovitvi, da centralizem služi le načrtni demontaži slovenskega gospodarstva in kulture, postavil avtonomistične zahteve in terjal povišanje financiranja banovine z državno dotacijo.¹⁰²⁶ Banski svetnik dr. Leskovar je ob sklepu zasedanja leta 1937 poudaril: »Člani banskega sveta se ne strinjamo s pravnim stanjem, v katerem je banovina do centralne vlade ali države, in tudi ne s pravnim stanjem, v katerem smo mi do bana ... Želimo čim prej dobiti samoupravo in namesto tega banskega sveta, ki je ostanek absolutistične dobe, dobiti zastop, izvoljen od ljudstva, ki bo sodeloval pri uredbodaji, kakor tudi pri upravi.«¹⁰²⁷ Dr. Leskovar je bil nato glavni govornik in predlagatelj resolucij za rešitev problematike samouprave oziroma avtonomije Slovenije tudi na naslednjih treh zasedanjih. Po ugotovitvah, da je posvetovalni banski svet »karikatura iz dobe, ko so se hotele ljudske pravice zatreti,« in da poleg hrvaškega obstoja tudi slovensko vprašanje, je banski svet v resoluciji na zasedanju februarja 1939 izrazil prepričanje, da se bo ob njegovem reševanju tudi za Slovence ustvaril temelj za njihovo popolnoma enakopravno sodelovanje v državnem življenju. Ban dr. Natlačen je na sklepni seji posebej poudaril, da bodo Slovenci po pozitivnih izkušnjah z oblastno samoupravo sprejeli bodočo banovinsko samoupravo s tem večjim veseljem, čim širše bo njeno delovno področje in čim večja bo njena finančna samostojnost.¹⁰²⁸ Vrh avtonomističnih prizadevanj v banskem svetu je bilo sprejetje resolucije o banovini Sloveniji na njegovem zasedanju februarja 1940. Po razpravah o nujnosti davčne avtonomije in o potrebi takojšnje nadomestitve banskega sveta z izvoljenim banovinskim zborom, ki bo odločal o vseh vprašanih banovinskega proračuna in imel tudi zakonodajne pravice, se je banski svet kot tolmač »odločne volje in zahteve vseh Slovencev« zavzel za čim prejšnjo ustanovitev banovine Slovenije. Opozoril je na negativne posledice odlašanja s preureditvijo države za njeno stabilnost, varnost in gospodarski razvoj ter poudaril, da je po 22 letih čas za čim prejšnjo tako ureditev Jugoslavije, da bo v njej vsak državljani videl uresničitev jugoslovanskih političnih idealov.¹⁰²⁹

Ta resolucija je pomenila podporo tedaj edinega slovenskega predstavniškega telesa prizadevanjem za ustanovitev banovine Slovenije, ki so sledila oblikovanju zelo samostojne banovine Hrvaške avgusta 1939. Tedaj je kraljevo namestništvo v uredbi predvidelo možnost razširitve takšnih pristojnosti tudi na druge banovine. Pri vladi je bila za izdelavo pravnih aktov za banovino Slovenijo imenovana posebna komisija, takšen organ pa je za reševanje problematike slovenske banovine osnoval tudi banovinski odbor JRZ za Slovenijo.¹⁰³⁰ Od jeseni 1939 dalje je potekalo intenzivno delo za pripravo načrtov uredb o ustanovitvi banovine Slovenije, o organiziranosti banskega oblastva in banovin-

¹⁰²⁶ Uradni zapisnik 3. seje VII. rednega zasedanja 12. 2. 1936 v fasc. 10, fond 77 v ARS.

¹⁰²⁷ Stenografski zapisnik 6. seje VIII. rednega zasedanja banskega sveta 20. 2. 1937 v fasc. 11, fond 77 v ARS.

¹⁰²⁸ Stenografski zapisnik 6. seje X. rednega zasedanja banskega sveta 18. 2. 1939 v fasc. 13, fond 77 v ARS.

¹⁰²⁹ Stenografski zapisnik 6. seje XII. rednega zasedanja banskega sveta 27. 2. 1940 v fasc. 14, fond 77 v ARS.

¹⁰³⁰ SL kraljevske banske uprave dravske banovine, št. 70, 2. 9. 1939; B. Petranović, M. Zečević, n. d., 514–516; v vladni komisiji sta bila iz Slovenije minister dr. Miha Krek in pomočnik bana Dravske banovine dr. Stanko Majcen.

RESOLUCIJA .

Banski svet dravske banovine, zbran k XII., rednemu zasedanju v Ljubljani, s velikim zadovoljstvom pozdravlja ustanovitev banovine Hrvatske kot delno uresničenje programa kraljevske vlade, proglašnega s izjavo g.ministrskega predsednika Dragiša Cvetkovića dne 16.februarja 1939. na seji narodne skupščine in senata.

Banski svet je tolmač odločne volje in zahteve vseh Slovencev, da se čimprej ustanovi tudi banovina Slovenija, uredi ostali deli države in vso preureditev potrdi nato izvoljene narodno predstavništvo.

Banski svet je prepričan, da bi nastala nevarnost za dosledno izvedbo tiste državne politike, ki naj bi bila porok notranjega mira v državi, porok gospodarskega blagostanja prebivalstva in porok varnosti in mira na mejah, če bi se končna ureditev tega za celo državo tako važnega vprašanja odlagala.

Slovenci vidijo v ustanovljeni državi Jugoslaviji pod kruno junaške dinastije Karađordjevićev izpolnjenje stoletnih stremiljenj po lastni narodni državi; zato je tem nujnejša njih želja in zahteva, da se ta država po njenem 22 letnem obstoju dokončno čimprej uredi tako, da bo v navedeno urejeni Jugoslaviji videl vsak Jugosloven uresničenje jugoslovanskih političnih idealov.

Resolucija o banovini Sloveniji, ki jo je na Leskovarjev predlog sprejel banski svet na seji 17. februarja 1940

- 3 -

4/ Ob prenosu poslov iz pristojnosti države v pristojnost banovine se bodo prenesli v pristojnost banovine tudi odgovarjajoči krediti, določeni v državnem proračunu za l.1939/40.

5/ Za izvrševanje tako prenesenih kreditov pristoji banu popolna naredbodavna pravica.

6/ Kolikor v državnem proračunu za l.1939/40 določeni krediti banovini Sloveniji ne bi zadostovali, se bodo odobrili naknadni krediti.

III.

Organizacija oblasti v banovini Sloveniji.

Člen 4.

1/ Zakonodajno oblast v stvareh, ki spadajo v pristojnost banovine Slovenije, izvršujeta kralj in banovinski zbor skupno.

2/ Upravno oblast v stvareh, ki spadajo v pristojnost banovine Slovenije, izvršuje kralj po banu.

3/ Sodno oblast v banovini Sloveniji izvršujejo sodišča. Njihove sodbe in rešitve se izrekajo in izvršujejo v imenu kralja na podlagi zakona.

Člen 5.

Vsak pismeni čin kraljevske oblasti v stvareh, ki spadajo v pristojnost banovine Slovenije, sopodpiše ban in je zanj odgovoren.

Člen 6.

1/ Banovinski zbor sestavljajo poslanci, ki jih svobodno voli narod z občin, enakim, neposrednim in tajnim glasovanjem, s predstavništvom manjšin.

2/ Prvi volilni red, ustoj i poslovnik banovinskega zbora se predpišejo s kraljevo uredbo. Volilni red in ustroj banovinskega zbora se moreta spreminjati z banovinskim zakonom, poslovnik pa z resolucijo banovinskega zbora.

3/ Banovinski poslanci uživajo imunitetno pravico.

Člen 7.

1/ Banovinski zbor se sklicuje s kraljevim ukazom in zaseda v Ljubljani.

2/ Kralj ima pravico razpustiti banovinski zbor, toda ukaz o razpustu mora vsebovati naredbo za nove volitve in za novo zasedanje banovinskega zbora. Ukaz o razpustu banovinskega zbora sopodpiše ban.

Odlomek iz osnutka uredbe o banovini Sloveniji iz konca leta 1939 glede pristojnosti in organiziranosti banovinskega zbora kot slovenskega parlamentarnega predstavništva

skega zbora, o volilnem redu zanj ter o njegovem poslovníku, o upravnem sodišču za Slovenijo, o banovinskem proračunu, o prenosu zadev s posameznih ministrstev na urade v Ljubljani in o drugih zadevah po hrvaškem zgledu. Vse to bogato gradivo je ohranjeno v Arhivu Republike Slovenije.¹⁰³¹ Odlaganje ureditve novega ustavnopravnega položaja Slovenije (na to so vplivale razmere po začetku druge svetovne vojne, problemi pri reševanju srbsko-hrvaških odnosov itd.) je vzpodbudilo izdajo posebne publikacije, v kateri je dr. Andrej Gosar razčlenil številne državnopravne, gospodarske in finančne razloge za oblikovanje banovine Slovenije.¹⁰³² Ob tem naj omenimo, da banski svet na svojem zadnjem zasedanju februarja 1941 o problematiki slovenske banovine ni več razpravljal, temveč se je posvetil zlasti reševanju perečih problemov glede na vojno nevarnost. Odložitev postopka za ustanovitev banovine Slovenije je bila težak udarec za slovenski narod in še posebej hud neuspeh slovenskega dela JRZ, ki mu je bila zaupana naloga za uresničitev tega pomembnega ustavnopravnega cilja.

Avtonomistična prizadevanja v banskem svetu in v širšem slovenskem političnem življenju torej niso privedla do oblikovanja slovenske banovine. Niso uspela niti v izvedbi določil oktroirane ustave o uvedbi banovinske samouprave. Pač pa je banski svet postopoma okrepil svojo vlogo pri opravljanju svoje vsakoletne temeljne naloge, tj. pri oblikovanju stališč o banovinskem proračunu. Mimo navodil si je že leta 1933 izbojeval pravico do predhodne proračunske razprave v finančnem odboru.¹⁰³³ Razprave o ozkih lokalnih problemih in potrebah so prerasle v temeljito obdelavo vseh perečih gospodarskih, finančnih, zdravstvenih, socialnih, šolskih, kulturnih in praktičnih upravnih vprašanj. Občasno je banski svet posegal celo v politično problematiko (npr. o Slovenski deklaraciji, o Sokolu, o komunističnem delovanju). Iz bogatih poročil in razprav, zajetih v stenografskih zapisnikih, si je mogoče ustvariti sliko glavnih značilnosti političnih, ekonomsko-socialnih in prosvetno-kulturnih razmer na Slovenskem v posameznih letih. Prav tako so jasno razvidne oblike prizadevanj za reševanje perečih problemov. Bani so predloge in pobude svetnikov poskušali vsaj delno upoštevati pri dodeljevanju sredstev, če ne v tekočem letu, pa vsaj kasneje. V tem pogledu sta imela zlasti zaradi hude gospodarske krize in usahnitve finančnih virov oziroma nezmožnosti plačevanja davkov zelo majhne možnosti bana dr. Marušič in dr. Puc, ki sta to funkcijo opravljala v prvi polovici tridesetih let. Tedaj so se proračuni ob stalnem naraščanju potreb za različne oblike socialne pomoči ob vrhuncu gospodarske krize iz leta v leto krčili. Tudi proračuni, ki jih je potrdil minister za finance, so se zaradi izpada dohodkov realizirali v zmanjšanem obsegu.¹⁰³⁴ Nasprotno pa so se po koncu gospodarske krize v drugi polovici tridesetih let

¹⁰³¹ Gašper Šmid, Osnutek uredbe o banovini Sloveniji iz leta 1939, Arhivi XVII, 1994, št. 1–2, 118–119.

¹⁰³² Andrej Gosar, Banovina Slovenija, Ljubljana 1940.

¹⁰³³ Stenografski zapisniki sej finančnega odbora od 15. 2. do 22. 2. 1933 v fasc. 5, fond 77 v ARS.

¹⁰³⁴ Za leto 1932/33 je znašal potrjeni banovinski proračun 110,324.284 din, proračun banovinskih podjetij in zavodov posebej 48,878.492 din, za leto 1934/35 pa le še 90,205.412 din – z dodatkom za banovinske ustanove 40,666.031 din (V. Murko, n. d., 480). Toda analiza uresničevanja proračunov iz prve polovice tridesetih let, ki so jo opravili leta 1936, kaže, da je bil banovinski proračun za leto 1931/32 realiziran samo 77,3 odstotno, za naslednje proračunsko leto pa le v višini okoli 65 odstotkov, ker ni bilo mogoče izterjati davkov in ker so skoraj povsem usahnile dotacije iz državnega proračuna (gradivo o proračunu za leto 1936/37 v fasc. 10, fond 77 v ARS).

proračuni nenehno povečevali. Proračun za leto 1939/40 je bil v primerjavi z onim za leto 1935/36 skoraj za polovico višji.¹⁰³⁵ Zato je ban dr. Natlačen v večji meri – še vedno pa daleč od potreb – lahko upošteval predloge banskih svetnikov glede izvajanja javnih del, gradnje šol, zdravstva in socialne politike ter pospeševanja kmetijstva in trgovine, obrti in industrije. Novost je bila dodeljevanje posebnih sredstev za načrtno elektrifikacijo Slovenije. Ob tem je treba poudariti, da je morala banovina kriti svoj proračun s posebnimi davki skoraj v celoti sama,¹⁰³⁶ medtem ko so nekdanje oblasti dobivale precejšnja sredstva tudi iz državnega proračuna.

Banski svet je oblikoval kritična stališča do nekaterih zakonov in vladnih uredb; na posameznih zasedanjih je v številnih resolucijah predlagal njihove spremembe ter dajal pobude za rešitev perečih problemov v banovini.¹⁰³⁷ Ban je o njih izvedel glasovanje in po sprejetju so bile zanj bolj obvezujoče tako pri reševanju v okviru lastnih pristojnosti kot tudi ob posredovanjih pri osrednjih oblasteh v Beogradu. Banski svet kot posvetovalni organ ni imel uredbodajnih pristojnosti. Kljub temu je razpravljal in glasoval o nekaj uredbah – praviloma po posebnem parlamentarnem pooblastilu (npr. pri uredbah o občinskih uslužbencih in o izvedbi banovinskega lovskega zakona). Posebno pomembno pa je bilo sprejetje uredbe o izvedbi občinskih volitev, s socialnega področja pa ne gre spregledati sprejetja viničarskega reda.¹⁰³⁸

Krepitev vloge banskega sveta je poudaril ban dr. Natlačen, ki ga je ob sklepu zasedanja februarja 1939 označil za »slovenski gospodarski parlament«. Imel ga je za naslednika deželnih zborov in oblastnih skupščin. Ugotovil je, da zaradi strankarske homogenosti v njem ne prihaja do burnih razprav. Na to vpliva tudi zavest banskih svetnikov, da niso izvoljeni in da je njihova naloga le, »da poročajo o razmerah in potrebah ter da svetujejo ne da bi mogli zahtevati.« V razpravah so se zavzemali za ugodno rešitev aktualnih problemov svojih okrajev in razkrivali tudi napake javne uprave. V njih je »na splošno vendarle prevladal smisel za širšo skupnost nad prizadevanji za lokalne potrebe.« Koristne pa so tudi razprave o krajevnih problemih. Naloga banskega sveta je, »kakor je zamišljen in sestavljen, gotovo tudi v tem, da pokaže banu in banski upravi kolikor mogoče verno sliko gospodarskih, socialnih in kulturnih razmer vseh predelov banovine, kajti točno poznanje teh razmer je gotovo predpogoj dobre in uspešne uprave; saj mora biti

¹⁰³⁵ Banovinski proračun za leto 1939/40 je skupaj s proračunom banovinskih podjetij in zavodov znašal že 200.498.040 din. To je pomenilo 47,2 % več kot proračun za leto 1935/36 (V. Murko, n. d., 480). Po izboljšanju gospodarskih razmer ni bilo več problemov z realizacijo načrtovanih dohodkov.

¹⁰³⁶ Gradivo za proračun za leto 1939/40 je v stenografskih zapisnikih X. rednega zasedanja februarja 1939 v fasc. 13, fond 77 v ARS.

¹⁰³⁷ Na X. rednem zasedanju februarja 1939 so banski svetniki sprejeli npr. 20 resolucij, fasc. 13, fond 77 v ARS.

¹⁰³⁸ Banski svet je o uredbah praviloma razpravljaj na izrednih zasedanjih. Na IV. izrednem zasedanju 4. in 5. 9. 1933 je razpravljaj o treh uredbah. Med njimi o izvedbi občinskih volitev (stenografski zapisnik v fasc. 6). Na XI. izrednem zasedanju 26. 6. 1939 je bila tudi uredba o viničarskem redu (stenografski zapisnik v fasc. 14; oboje v fondu 77 v ARS; D. Trstenjak, n. d., 119–120). L. Bogataj je (Uprava dravske banovine, 8) zapisal: »Bili so glasovi, ki so osporavali veljavnost teh uredb,« ker banski svet formalno ni imel uredbodajnih pristojnosti.

naloga banovine, da povsod tam intervenira in pomaga, kjer je intervencija in pomoč potrebna.« Čeprav so banski svetniki imenovani, »so ljudski možje, ker poznajo potrebe naroda«. Ban jim je zagotovil, da bo »po možnosti« njihove koristne pobude in predloge – potem ko jih bo vestno pretehtal in ocenil – upošteval. Sredstva bo namenil za dejavnosti, v katerih bo uspeh čim popolnejši; prizadeval si bo, da bo krog tistih, ki bodo deležni pomoči, čim širši.¹⁰³⁹

Po sprejetju resolucije o banovini Sloveniji februarja 1940 je dr. Natlačen izrazil pričakovanje, da bo banski svet »čimprej nadomeščen po banovinskem zboru, svobodno izvoljen od naroda.« Izvoljeni predstavniki se bodo »zbrali z drugačno legitimacijo, ki Vam ne bo izstavljena od bana, temveč od ljudstva samega. Vaša pooblastila bodo tedaj imela povsem drugo vsebino in drug obseg, a Vaš glas bo imel tedaj drugačen zvok; ne boste več nastopali kot svetovalci, temveč boste sami obvezno odločali o vseh vprašanih banovinskega proračuna in sklepali boste nove zakone.« Ta Natlačenova razmišljanja kažejo, da se je zavedal omejenosti delovanja banskih svetnikov tudi zato, ker niso bili izvoljeni. V pričakovanju ustanovitve banovine Slovenije je upal, da je bilo leta 1940 sklenjeno delovanje imenovanega banskega sveta.

Njegovo delo je bilo, »čeprav je zrla javnost na Vas včasih omalovažujoče, velike vrednosti. Zgodovinar, ki bo pregledoval zapisnike o naših sejah, ne bo mogel iti s preziroma ali omalovaževanjem mimo dela, ki ste ga v teh letih, v tednih zasedanja izvršili. Vsakoletno zasedanje banskega sveta je bila nekaka revija gospodarskega, kulturnega, socialnega in zdravstvenega stanja v Sloveniji.« V razpravah so svetniki pokazali veliko poznavanje obravnavanih problemov in vnemo, »da bi svojemu ljudstvu čimbolj koristili in mu v njegovih težavah čimveč pomagali. V zapisnikih o sejah banskega sveta bo našel zgodovinar mnogo zdravih in koristnih pobud, ki so v važnih stvareh odločilno usmerjale delo kraljevske banske uprave in tako mnogo pripomogle k izboljšanju javne uprave in ljudskega blagostanja.«¹⁰⁴⁰

Glede banskega sveta Dravske banovine naj poudarimo zlasti ugotovitev, da je bil zaradi majhne pristojnosti le skromen naslednik oblastnih skupščin, vendar je bil pomemben kot mesto za izražanje predlogov za rešitev aktualnih gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih problemov in kot telo, v katerem so se nadaljevala avtonomistična prizadevanja – sprva le v obliki zahtev po decentralizaciji, od srede tridesetih let pa tudi v obliki zahtev udejanjenja prave avtonomije Slovenije. Pozitiven je bil vseslovenski predstaviški značaj banskega sveta. Imenovani banski svet, ki je bil le posvetovalnega značaja, ima v primerjavi z izvoljenima slovenskima oblastnima skupščinama s proračunskimi in uredbodajnimi kompetencami v začetnem razvoju slovenskega narodnopredstaviškega življenja le skromen pomen. Poleg tega v njem ni prišel do izraza pluralizem stališč različnih političnih dejavnikov.

¹⁰³⁹ Stenografski zapisnik 6. seje X. rednega zasedanja banskega sveta 18. 2. 1939 v fasc. 13, fond 77 v ARS.

¹⁰⁴⁰ Stenografski zapisnik 6. seje XII. rednega zasedanja banskega sveta 27. 2. 1940 v fasc. 14, fond 77 v ARS.

Prizadevanja slovenske organizacije JRZ za ustanovitev banovine Slovenije niso bila uspešna. Priznati pa ji je treba zaslugo, da je v drugi polovici tridesetih let življenje v Sloveniji »dejansko potekalo avtonomno, po slovensko« – toda brez zakonske osnove.¹⁰⁴¹ V tem pogledu je bilo stanje v tridesetih letih slabše kot po Vidovdanski ustavi, ko so oblastne samouprave z izvoljenimi oblastnimi skupščinami in odbori vsaj za krajši čas tudi formalnopravno zaživele. V obdobju 1935–1941 so avtonomistični procesi – spet so bili tolerirani s strani državnega centra kot nagrada za sodelovanje dr. Korošca in njegovih pristašev v osrednji vladi – potekali preko imenovanih banov in banskega sveta, pri čemer je imelo edino predstavniško telo zelo podrejeno vlogo. Tudi slovenska organizacija JRZ se je zavedala, »da je Slovencem potrebno zagotoviti ustavnopravno avtonomijo, če hočejo perspektivno zavarovati narodno eksistenco.«¹⁰⁴² Ta cilj so strankini prvaki poudarjali do zloma prve Jugoslavije.¹⁰⁴³ Hkrati pa so kazali razumevanje za odložitve ustanovitve banovine Slovenije zaradi vojnih razmer. Poudarjali so, da bodo to svojo zahtevo uveljavili na temelju sporazuma z Beogradom. Odklanjali so hrvaške ostre metode, vendar se je pokazalo, da se center odziva le na realne grožnje. Slovenski narod tako v prvi Jugoslaviji ni uspel udejanjiti široke zakonodajne in izvršilne samostojnosti v federativno urejeni državi, kar je bil cilj velike večine njegovih pripadnikov.

Pomembna vloga ljubljanske in mariborske oblastne skupščine v udejanjanju začetkov slovenskega parlamentarizma

Oblastne skupščine so kot najvišji »sklepajoči in nadzorni organ oblastne samouprave« delovale po načelih parlamentarnih predstavništev. Njihove temeljne pristojnosti – tj. izglasovanje oblastnih proračunov in uredb s podrobnimi predpisi za izvajanje državnih zakonov v oblasti, ki jih je sprejela Narodna skupščina, ter sprejemanje pravnih aktov za delovanje samoupravnih oblastev in zavodov – so omejevale zlasti pravice velikih županov, da zadržijo proglasitev uredb, za katere so ocenili, da niso v skladu z ustavo in zakoni. Omejitveni dejavnik je bila tudi pogojenost veljavnosti izglasovanih proračunov s potrditvijo ministra za finance. Za slovenski oblastni skupščini so posebej značilna uspešna prizadevanja, da razširita svoje uredbodajne pristojnosti in povečata gmotno osnovo za razmah delovanja oblastnih samouprav. Pri potrjevanju oblastnih proračunov po prevzemu vseh zadev in ustanov od ministrstev nista imeli težav predvsem zato, ker je SLS kot vodilna politična sila v obeh oblastnih skupščinah sodelovala tudi v osrednji vladi. Prav tako sta ju pri izvajanju njunih nalog podpirala oba velika župana, sicer privrženca SLS.

Volitve 23. januarja 1927 so dale ljubljanski in mariborski oblastni skupščini pestro strankarsko sestavo, toda tudi trdno absolutno večino SLS. Ta je tako lahko odločilno usmerjala delovanje vseh samoupravnih organov. Opozicija – v ljubljanski oblastni skupščini je imela slabo četrtino poslanskih mest, v mariborski oblastni skupščini pa okoli 30

¹⁰⁴¹ J. Prunk, Slovenske predstave o avtonomiji (oziroma državnosti) in prizadevanja zanjo v Kraljevini Jugoslaviji, Slovenci in država, 140.

¹⁰⁴² Prav tam.

¹⁰⁴³ Slovenec je to zahtevo nazadnje razčlenil v članku Naša pot, št. 63, 16. 3. 1941; J. Perovšek, Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih, 26.

% – je bila prešibka, da bi lahko preprečila sprejetje odločitev pozicijske stranke. Ob tem naj pripomnimo, da so se po kasnejših odstopih nekaterih poslancev v obeh oblastnih skupščinah zvrstili predstavniki kar 12 političnih strank (SLS, SDS, NSS, SKS, NRS, JSDS, SSJ, dekalisti-komunisti, Kočevska kmečka stranka, Politično in gospodarsko društvo Nemcev v Sloveniji, HSS in HPS), kar pa ni spremenilo razmerja moči med pozicijo in opozicijo. Strankarska sestava je bila posebej raznolika v mariborski oblastni skupščini predvsem zato, ker je bilo v njej desetčlansko zastopstvo treh političnih strank iz Medjimurja. V vsaki od skupščin je deloval tudi en predstavnik nemške manjšine v Sloveniji. Poslanci ene stranke ali sorodnih političnih skupin so se združili v poslanske klube. V ljubljanski oblastni skupščini sta delovala kluba SLS in SKS ter Napredni klub, v mariborski oblastni skupščini pa sta poleg klubov SLS in SDS delovala še Narodni seljački in socialistični klub. Za usklajeno delovanje so se poslanci SLS obeh skupščin še pred prvo sejo dogovorili za oblikovanje skupne eksekutive obeh poslanskih klubov. Ustanovitev poslanskih klubov je bila eden od pogojev za uveljavitev parlamentarnih metod delovanja oblastnih skupščin.

Oblastni skupščini sta se po konstituiranju in izvolitvi oblastnih odborov kot svojih izvršnih organov ter po programskih izjavah poslanskih klubov in nekaterih poslancev lotili obravnave poslovnikov kot organizacijsko-tehničnih pravnih temeljev za svoje delovanje. Pri njunem sprejemanju je prišlo do ostrih spopadov med SLS in opozicijo, ki je ostro protestirala proti omejitvam možnosti za svoje delovanje. Končno sta bila oba poslovnik sprejeta z le malenkostnimi razlikami, kar je omogočalo enotne oblike delovanja ljubljanske in mariborske oblastne skupščine. Poslovnika – pri njunem oblikovanju so upoštevali pozitivne izkušnje kranjskega deželnega zbora, dunajskega državnega zbora in beograjske Narodne skupščine – sta določala način delovanja oblastnih skupščin. Med drugim sta predpisala način volitev skupščinskega predsedstva in oblastnega odbora, opredelila dolžnosti in pravice poslancev, način vodenja sej ter potek razprav in glasovanja. Prav tako sta uvedla institucije samostojnih oziroma navadnih in nujnih predlogov ter interpelacij poslancev. Skupščinski odseki za posamezna področja delovanja so postali organi za obvezno predhodno razpravo pred plenarnimi sejami. Za prikaz poteka skupščinskih sej je bilo določeno vodenje stenografskih in uradnih zapisnikov. Zahtevo obeh skupščin za zaščito oblastnih poslancev po zgledu poslancev Narodne skupščine (z dodelitvijo imunitete) so osrednje oblasti v Beogradu zavrnile z utemeljitvijo, da drugod v državi še niso dozoreli pogoji za njeno uvedbo tudi na tej ravni. V skladu s poslovníkom je ljubljanska oblastna skupščina izvolila sedem, mariborska pa pet odsekov, med njimi sta bila najpomembnejša proračunski in uredbodajni odsek. V njih so bili proporcionalno zastopani tudi poslanci opozicijskih strank, kar jih je bistveno razlikovalo od enostrankarskih vodstvenih organov oblastne samouprave.

Seje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine so v letih 1927–1928 potekale v okviru treh zasedanj. V Ljubljani je bilo 34 javnih rednih sej ter tri tajne seje za obravnavo personalnih zadev, v Mariboru pa 28 rednih sej in slavnostna izredna seja 1. decembra 1928. Pripravljanje gradiva zanje je bila naloga oblastnih odborov, ki sta se v prizadevanjih za čim bolj usklajeno delovanje obeh slovenskih oblastnih skupščin pri reševanju zadev vsenarodnega pomena posvetovala tudi o datumih njihovih sklicev in dnevnih re-

dih. Slednji so vsebovali prav tako obravnavo posebnih aktualnih problemov posamezne oblasti. Seje obeh skupščin so nato praviloma potekale vzporedno.

Na začetku vsakokratnega zasedanja je bila prva in poglobljena naloga oblastnih skupščin obravnavati in sprejeti oblastnih proračunov za tekoče leto. S tem so bili določeni finančni okviri za izvajanje gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih programov oblastnih samouprav. Zaradi še neurejenega prenosa pristojnosti od ministrstev in s tem povezane dodelitve državnih dotacij sta lahko oblastni skupščini realna proračuna sprejeli le za leti 1928 in 1929. Proračunske razprave so pokazale stanje na posameznih področjih in potrebe za reševanje aktualnih problemov. To podoba sta dopolnili še obsežni poročili obeh velikih županov na prvih sejah vsakega skupščinskega zasedanja o zadevah, ki so jih v Sloveniji še naprej urejali v okviru občne uprave. Poudariti moramo, da se je tudi opozicija strinjala s povečevanjem oblastnih proračunov za učinkovitejše delovanje oblastnih samouprav, prav tako pa tudi z enotnim reševanjem zadev vseslovenskega pomena. Večini je manjšina očitala nesposobnost, ker za prenesene pristojnosti ni dobila dovolj visokih državnih dotacij. Opozicija je menila, da je vpeljava novih samoupravnih davščin v nasprotju z obljubami vseh, da ne bodo še dodatno obremenjevali že tako preobremenjenih slovenskih davkoplačevalcev. Manjšina je tudi protestirala proti prevelikim pristojnostim le iz večinske stranke sestavljenih oblastnih odborov pri izvajanju proračuna zlasti pri razdeljevanju sredstev iz različnih postavk, katerih namembnost je bila določena le okvirno. Oblastnemu odboru je prav tako izražala nezaupnico zaradi primerov strankarskega privilegiranja organizacij in posameznikov pri dodeljevanju dotacij in podpor. Ob tem, da so izdatke za vse temeljne dejavnosti poslanci praviloma podprli soglasno, pa je zastopstvo SDS močno kritiziralo prenizko odmero sredstev za napredek neagrarnega gospodarstva. Socialistični poslanci so imeli takšne pripombe glede izvajanja nalog na socialnem področju, poslanci HSS pa so zahtevali višje dotacije za reševanje slabih razmer v Medjimurju. Proračunske razprave, ki so bile zelo obširne in temeljite, pogosto pa tudi burne, so bile priložnost za politično obračunavanje med pozicijo in opozicijo. Za prvo leto svojega delovanja oblastni skupščini nista mogli uspešno opraviti svoje proračunske naloge. Sprejetje realnih proračunov na prvih sejah II. in III. zasedanja je omogočilo razmah delovanja oblastnih samouprav in uspešno reševanje njihovih poglobljenih nalog.

Drugo temeljno področje delovanja oblastnih skupščin je bilo urejanje vseh zadev iz pristojnosti samouprav. Že na začetku sta ugotovili, da jima Zakon o oblastni in sreski samoupravi ne daje dovolj pravic za uspešno izvajanje uredbodajnih nalog. Zato sta zahtevali od Narodne skupščine in s Finančnim zakonom za leto 1927/28 tudi dobili pristojnost, da spreminjata in razveljavljata še nekdanjo deželno zakonodajo. Kmalu pa se je izkazalo, da to pooblastilo še ne zadostuje; dosegli sta, da jima je osrednji parlament s Finančnim zakonom za leto 1928/29 razširil pravico spreminjanja tudi na nekatere popravilne navedbe Narodne in Deželne vlade za Slovenijo, ki so po Vidovdanski ustavi dobile značaj zakonov. Takšna pooblastila sta dobili le slovenski oblastni skupščini. Gre za primer, kako so se osrednje oblasti s posebnimi določili finančnih zakonov izognile reviziji Zakona o oblastni in sreski samoupravi, s katero bi nove pristojnosti veljale za vse oblastne samouprave v državi. Tako sta lahko slovenski oblastni skupščini sprejema-

li tudi uredbe z zakonsko močjo oziroma de facto začeli izvajati celo omejene zakonodajne funkcije (kot edini med vsemi oblastnimi skupščinami v državi). Ta privilegij je bil – enako kot prenos večjega števila zadev in ustanov iz državne uprave na slovenski oblastni samoupravi kot na druge v državi – pogojen s sodelovanjem SLS v vladni koaliciji. Vse to je pomenilo asimetrično udejanjanje oblastne samouprave, kar so odločno kritizirali zlasti na Hrvaškem, kjer so predstavniki centralističnih oblasti ovirali njeno delovanje.

Tudi razprave o posameznih uredbah so bile obsežne in priložnost za vsestransko osvetlitev zadev, ki so jih z njimi na novo pravno urejali. Opozicijske proteste so povzročila zlasti takšna določila v njih, ki so kakor koli koristila v prvi vrsti SLS. Glede pravno-organizacijskega urejanja samoupravnih dejavnosti in delovanja oblastnih ustanov je bila hitrejša in uspešnejša ljubljanska oblastna skupščina – predvsem zato, ker se je morala njena mariborska vrstnica pri sestavljanju novih uredb soočiti s spreminjanjem kar štirih predvojnih zakonodaj, ki so veljale na različnih območjih pod njeno pristojnostjo. V Ljubljani so morali v glavnem upoštevati deželno zakonodajo Kranjske, tu pa je bilo glede na upravno tradicijo tudi več pravnih strokovnjakov za posamezna področja. Zato so veliko osnutkov novih uredb oblikovali v Ljubljani, mariborska oblastna skupščina pa je morala nato poskrbeti za njihovo prilagoditev svojim posebnim razmeram. Posamezne uredbe so bile sprejete v obeh skupščinah v enakem besedilu. Ljubljanska oblastna skupščina se je v marčni spomenici osrednjim oblastem v Beogradu leta 1929 pohvalila, da je bila »v polnem obsegu«¹ dorasla svojim nalogam na uredbodajnem področju. Poudarila je, da so prav pristojnosti slovenskih oblastnih samouprav za spreminjanje stare zakonodaje deželnega značaja in poprevratnih naredb omogočile velik razmah njune dejavnosti, s čimer pa nista posegali v delokrog države, saj sta vse uredbe uskladili z ustavo in državnimi zakoni. V dobrem letu je ljubljanska oblastna skupščina sprejela 33 uredb, ki niso bile samo formalnega značaja, temveč so bistveno izboljšale pravno ureditev gospodarsko-socialnega življenja v oblasti. Ob tem naj poudarimo, da sta oblastni skupščini sprejeli tudi pomembne uredbe za učinkovitejše delovanje samouprav na občinski in okrajni ravni. Tako v Sloveniji ni bilo čutiti negativnih posledic dejstva, da ni prišlo tudi do udejanjenja zakonsko določenih sreskih samouprav. Dr. Natlačen je po obsežnem uredbodajnem delu na II. in III. zasedanju poudaril, da bi bil nanj ponosen marsikateri evropski parlament. Sicer pa se obseg uredbodajne dejavnosti ljubljanske in mariborske oblastne skupščine vidi iz objav v skupnem uradnem listu Samouprava. Opozorimo zgolj na podatek, da je mariborski veliki župan v njej objavil 22 oblastnih uredb, sprejetih na II. in III. zasedanju. Ob tem naj pripomnimo, da sta pravilnike za izvajanje oblastnih uredb v okviru svojih pristojnosti izdajala oblastna odbora, ki sta lahko med skupščinskiimi zasedanji sprejemala tudi začasne uredbe (ob naknadni potrditvi poslancev). Tudi pravni akti oblastnih odborov so objavljeni v Samoupravi.

Prizadevanja, da bi uredbodajne pristojnosti obe oblastni skupščini izvajali čim bolj usklajeno glede na enake ali podobne razmere in potrebe v obeh oblasteh, kaže tudi njuna odločitev za ustanovitev paritetnega Skupnega uredbodajnega odbora ljubljanske in mariborske oblasti za spremembe, dopolnitve in razveljavitve bivših deželnih zakonov. Mariborski oblastni odbor je marca 1928 predlagal, da bi za uredbe, ki bi bile enotne za obe

oblasti, sklicali skupno sejo obeh oblastnih skupščin v Celju. Združeni skupščini bi predstavljali nekak parlament Slovenije. Na ta način bi se manifestirala skupnost oziroma enotnost Slovenije. Vendar zaradi zaostrenih nacionalno-političnih razmer v državi za izvedbo takšnega predloga tedaj, kot že tudi sredi leta 1927, pa tudi kasneje ni bilo mogoče doseči dovoljenja osrednje vlade, ki je po zakonu imela takšno pristojnost. Preseganje upravne razdeljenosti Slovenije se je lahko odvijalo le na manj viden in manifestativen način – zlasti preko tesnega sodelovanja skupščinskih izvršilnih organov.

Oblastni skupščini sta poleg periodičnih poročil predsednikov oblastnih odborov (in hkrati predsednikov skupščin) obravnavali tudi številne predloge oblastnega odbora za izvajanje akcij na posameznih področjih delovanja. Oblastni poslanci so s številnimi predlogi in interpelacijami opozarjali na pereče potrebe po rešitvi problemov na svojih volilnih območjih ali v širšem merilu ter tudi na tak način programsko usmerjali delo oblastnih odborov. Izražene želje so seveda daleč presegale finančne zmogljivosti oblastne samouprave in bi bile uresničljive le dolgoročno. Poslovniško možnost uvrstitve predlogov skupine poslancev na dnevni red so uporabili konec leta 1927 za sprejetje enotnega protesta ljubljanske in mariborske oblastne skupščine proti okrnitvi slovenske univerze. V drugi polovici leta 1928 je združena opozicija s poslanskimi predlogi najprej v mariborski in nato še v ljubljanski oblastni skupščini sprožila politično akcijo za obsodbo uboja hrvaških poslancev v beograjski Narodni skupščini. To dejanje je hkrati pomenilo poskus napada na vladno SLS, potek razprav o tem krvoprelitju pa je v marsičem spominjal na tedanje hude spopade v osrednjem parlamentu. Tudi iz bojzani pred političnim obračunavanjem je bilo v drugem delu II. zasedanja manj skupščinskih sej, kot bi bilo koristno za sprotno obravnavo perečih zadev v najvišjih organih oblastne samouprave. Pomen oblastnih odborov se je zato še povečal.

Ljubljanska in mariborska oblastna skupščina sta si torej na ločenih sejah prizadevali usklajeno in enotno reševati zadeve vseslovenskega pomena ter urejati posebne probleme na svojih območjih. Poskusi, da bi tudi formalno delovali kot skupen slovenski parlament, niso uspeli, pač pa sta v nekaterih akcijah praktično istočasno udeleženi to hotenje. V tem pogledu je imela simboličen pomen zlasti slavnostna skupna seja ljubljanske oblastne skupščine in mariborskega oblastnega odbora 29. oktobra 1928 ob desetletnici izločitve slovenskega naroda iz avstrijskega državnega okvira in oblikovanja Države SHS. Kot edini izvoljeni skupščinski parlamentarni predstavništvi na Slovenskem v času prve Jugoslavije sta oblastni skupščini opravljali številne takšne naloge, ki bi jih lahko uspešneje reševal skupni slovenski parlament, za katerega sta bili nekakšno nadomestilo. Ne glede na omejene pristojnosti sta lahko uspešneje kot nekdanji deželni zbori – z njimi ju pravni zgodovinarji pogosto primerjajo – opravljali svoje naloge za splošen razvoj Slovenije in izboljšanje razmer na območju obeh oblasti, na kar je vplivalo več dejavnikov, posebej poslanska sestava in dejstvo, da so bili Slovenci v jugoslovanski državi močnejši faktor kot v habsburški monarhiji. Ta ugotovitev velja tudi ob primerjavi z banskim svetom Dravske banovine, medtem ko slovenski Narodni svet in načrtovani pokrajinski zbor v letih 1918–1919 nista zaživela v parlamentarni funkciji ter sta zato zanimiva ilustracija prizadevanj za uveljavitev slovenskega parlamentarizma.

Delovanje obeh oblastnih skupščin in njihovih oblastnih odborov pomeni edini slovenski uspeh v proticentralističnem boju v obdobju Vidovdanske ustave. Čeprav sta v skladu s svojimi avtonomističnimi prizadevanji uspeli razširiti svoje pristojnosti in sta v tem pogledu prednjačili pred vsemu drugimi oblastnimi samoupravami v državi, sta bili daleč od uresničitve slovenskega avtonomistično-federalističnega državnopravnega programa o veliki zakonodajni in izvršilni samostojnosti združene Slovenije v jugoslovanskem državnem okviru. Ljubljanska in mariborska oblastna samouprava sta bili primer, koliko so bile centralistične sile pripravljene popustiti SLS za ceno njenega sodelovanja v vladi in z njim povezane odpovedi zahtevi za revizijo prve jugoslovanske ustave. Ob tem je treba poudariti, da bi bilo treba za doseg kvalificirane večine zanjo doseči popolno soglasje vseh avtonomistično-federalističnih strank in pridobiti še podporo močnega srbskega političnega dejavnika, kar so odločni zagovorniki centralizma na čelu z monarhom spretno preprečevali – tudi z izrabljanjem nenačelnosti v avtonomistično-federalističnem taboru. Dejstvo je, da je s pragmatično politiko predvsem preko oblastnih samouprav SLS dosegla v primerjavi z dotedanjim centralističnim upravljanjem uspehe pri reševanju nekaterih pomembnih vidikov slovenskega gospodarsko-socialnega in prosvetno-kulturnega razvoja, hkrati pa se je stranka uveljavila kot absolutni oblastni dejavnik v Sloveniji. Toda enako nesporno je dejstvo, da bi bilo le z revizijo ustave mogoče udejanjiti temelje avtonomistično-federalističnega programa glede slovenske državnosti s parlamentom kot izvajalcem njenih najvišjih pristojnosti.

Priloge

A. Izbrani sejni zapisniki in drugi dokumenti o delovanju skupščin in odborov ljubljanske in mariborske oblasti 1927–1929

Monografski oris delovanja ljubljanske in mariborske oblastne skupščine ter njunih izvršilnih odborov dopolnujemo z objavo nekaterih dokumentov, ki nazorno prikazujejo značilnosti dejavnosti teh organov. Kriteriji za njihov izbor v tem poglavju so bili zlasti naslednji: pokazati različne vidike čim bolj enotnega delovanja obeh oblastnih skupščin, posebej udejanjenje parlamentarnih metod v njih, osvetliti pomembno izvršilno vlogo oblastnih odborov ter ilustrirati značilnosti arhivskega gradiva in drugih virov za vsestranski prikaz oblastnih samouprav na Slovenskem. Prizadevali smo si ljubljansko in mariborsko oblast dokumentirati enakomerno in vzporedno. Ker se dokumenti vsebinsko povezujejo s študijo, na kar opozarjamo tudi z vodilkami, smo posamezne dokumente opremili le z najnujnejšimi opombami. Pri objavi dokumentov smo ohranili vse jezikovne značilnosti izvirnikov; popravili smo le očitne tipkarske napake. Manjše dodatke, potrebne za boljše razumevanje, pa smo navedli v oglatih oklepajih. V naslovih dokumentov smo opredelili njihovo vsebino. Iz obsežnih stenografskih zapisnikov objavljamo le odlomke, ki osvetljujejo v naslovu označeno dejavnost, na celotno vsebino pa opozarjamo v opombah. V njih smo opozorili tudi na vsa tista mesta v dokumentih, v katerih so navedene takšne podrobnosti, ki smo jih morali zaradi omejenih možnosti objave izpustiti.

Za objavo smo iz obsežnih fondov ljubljanskega oblastnega odbora (175 fasciklov) in mariborskega oblastnega odbora (203 fascikli) ter iz uradnih listov ljubljanske in mariborske oblasti izbrali 17 dokumentov, kar naj na kratko utemeljimo.

Dokumenta št. 1 in št. 2 podrobno osvetljujeta prvi seji ljubljanske in mariborske oblastne skupščine 23. februarja 1927. Edino o teh dveh sejah objavljamo stenografska zapisnika skoraj v celoti; na ta način ilustriramo tudi to vrsto virov za prikaz delovanja oblastnih skupščin. Zagotovo so med vsemi najpomembnejši. Za objavo prvih zapisnikov smo se odločili tudi zaradi temeljitih poročil obeh velikih županov, ki dajeta podobo gospodarsko-socialnega in prosvetno-kulturnega stanja v Sloveniji – zlasti z vidika dejavnosti in ustanov, ki naj bi jih prevzeli samoupravi ljubljanske in mariborske oblasti. Stenografska zapisnika prvih sej prav tako kažeta prve spopade med večinsko SLS in opozicijskimi strankami pri konstituiranju organov oblastnih samouprav ter prikazujeta program-

ske usmeritve vseh strank glede njihovega delovanja. Po stenografskih zapisnikih pa si lahko ustvarimo tudi podobo, v kolikšni meri sta si obe oblastni skupščini prizadevali delovati po takšnih parlamentarnih metodah, kot so bile uveljavljene v Narodni skupščini.

Parlamentarna pravila za svoje delovanje sta si skupščini določili s poslovnikoma. Z nji-ma je večinska SLS s preglasovanjem uspela uveljaviti več pomembnih omejitev za delovanje opozicije. Objavljamo poslovnik ljubljanske oblastne skupščine (dokument št. 3), v opombah pa opozarjamo na razlike pri nekaterih členih v poslovniku mariborske oblastne skupščine. Poudariti je treba, da so bila temeljna določila za njuno delovanje enaka, kar je posledica prizadevanj za čim večjo usklajenost.

To načelo sta poskušali obe oblastni samoupravi udejanjiti pri reševanju takšnih zadev, ki so bile pomembne za vso Slovenijo, s čimer sta hoteli premostiti njeno razdelitev na dve oblasti. Zapisnik prve skupne seje mariborskega in ljubljanskega oblastnega odbora 3. aprila 1927 (dokument št. 4) kaže na njuno veliko začetno zagnanost, da bi čim več dejavnosti urejali enotno preko skupnih uradov in enotnih uredb. Skupne seje oblastnih odborov so postale pomembna oblika za urejanje skupnih zadev, kot ovira pri teh prizadevanjih pa se je pokazala temeljna zakonodaja o oblastnih samoupravah.

Veliko aktivnost poslancev za reševanje perečih problemov na vseh področjih pristojnosti oblastnih samouprav, še posebej glede javnih gradenj, so pokazali njihovi številni samostojni predlogi in interpelacije v skladu z novim poslovnikom. To ilustriramo z zapisnikom seje ljubljanske oblastne skupščine 28. aprila 1927 (dokument št. 5), ki pa odseva tudi nemoč skupščinskih odsekov za posamezna področja delovanja, da bi v pogojih neurejenih finančnih temeljev lahko za večino predlogov podprli takojšnjo pozitivno rešitev. Oblastnemu odboru so bili le napotilo za čas po zagotovitvi ustreznih sredstev s proračunom in posojilom. Uradno potrjeni zapisniki kažejo tudi vse razlike s stenografskimi zapisniki, saj vsebujejo le temeljne podatke o poteku sej in njihove sklepe brez prikaza razprav o posameznih vprašanjih.

Odlomka iz stenografskih zapisnikov prvih decembrskih sej ljubljanske in mariborske oblastne skupščine o problematiki okrnitve slovenske univerze (dokumenta št. 6 in št. 7) sta pomembna kot izraz popolne enotnosti vseh slovenskih političnih strank in kot primer usklajenega delovanja obeh oblastnih skupščin, ko so bili ogroženi temeljni interesi slovenskega naroda. Bogata razprava, ki je sledila enakima nujnima predlogoma poslancev SLS v obeh oblastnih skupščinah, je bila po številnih poudarkih velikega nacionalnega pomena slovenske univerze sklenjena s soglasnim protestom proti njeni okrnitvi.

Objava uredb o ljubljanskem in mariborskem oblastnem proračunu za leto 1928 (dokumenta št. 8 in št. 9) omogoča podroben vpogled v financiranje posameznih dejavnosti in ustanov, ki sta jih obe oblastni samoupravi prevzeli od države. Posebej se vidijo tudi t. i. dispozicijske postavke, iz katerih je lahko oblastni odbor po svoji presoji razdeljeval različne podpore. Iz drugega dela proračuna je razvidna struktura dohodkov oblastnih samouprav za razmah delovanja v letu 1928. Posebej opazno je dejstvo, da sta morali oblastni skupščini zaradi nezadostnih državnih dotacij poskrbeti za lastne finančne vire in tako prekršiti načelo, da ne bosta dodatno obremenjevali slovenskih davkoplačevalcev.

Proračuna sta temeljna dokumenta o gospodarjenju ljubljanske in mariborske oblastne samouprave.

Predlog mariborskega oblastnega odbora ljubljanskemu oblastnemu odboru za sklic skupne seje obeh oblastnih skupščin z dne 8. marca 1928 (dokument št. 10) kaže, kako velika so bila hotenja, da se tudi v takšni obliki manifestira enotnost Slovenije. Težko pričakovano zasedanje skupščine Slovenije oziroma slovenskega parlamenta, ki bi nastal z združitvijo obeh oblastnih skupščin, pa v hudo zaostrenih mednacionalnih oziroma medstrankarskih odnosih po septembrskih parlamentarnih volitvah leta 1927, ko so se spopadi med vladno koalicijo – vključno s SLS – in KDK nenehno stopnjevali, ni bilo izvedljivo.

Prvi pomemben primer enotne uredbodajne dejavnosti ljubljanske in mariborske oblastne skupščine je bilo sprejetje Uredbe o agrarnih operacijah na njunih marčnih sejah (dokument št. 11). Ta uredba o urejanju nekaterih pogojev za razvoj kmetijstva je značilna tudi v tem pogledu, da sta v njej obe oblastni skupščini prvič uporabili zakonsko pooblastilo, da lahko spreminjata nekdanjo deželno zakonodajo.

Pravna praksa, da se s finančnim zakonom k vsakoletnemu proračunu rešujejo številne zakonodajne zadeve, ki jih zaradi strankarskih nasprotij v Narodni skupščini ni bilo mogoče naglo uveljaviti po redni poti, se je uveljavila tudi za področje pristojnosti oblastnih samouprav. Za delovanje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine je bilo izjemno pomembno določilo v Finančnem zakonu za leto 1928/29 (dokument št. 12), da lahko spreminjata, dopolnjujeta in razveljavljata tudi nekatere uredbe Narodne in Deželne vlade iz obdobja od novembra 1918 do sprejema Vidovdanske ustave. To jima je dajalo privilegiran položaj na uredbodajno-zakonodajnem področju v primerjavi z vsemi drugimi oblastnimi skupščinami.

Z dvema dokumentoma (št. 13 in št. 14) prikazujemo, kako so se po krvoprelitju v Narodni skupščini 20. junija 1928 v vsej ostrini prenesli politični spopadi tudi v obe oblastni skupščini, čeprav bi se po zakonu s tovrstno tematiko sploh ne smeli ukvarjati. Opozicija je na sejah oblastnih skupščin s predlogi za obsodbo tega zločina in z obtožbo oblastnih odborov, da sta v ukrepih proti listu Jutro, ki je objavilo žaljivo karikaturu dr. Antona Korošca, prekoračila zakonske pristojnosti, politično obračunavala z vladno SLS oziroma z njenim voditeljem, tedanjim ministrom za notranje zadeve in predsednikom vlade. V Ljubljani je na kaznovanje poslanca SKS z izključitvijo z nekaj sej celotna opozicija odgovorila z začasno obstrukcijo, kar je primer skrajne zaostritve skupščinskih spopadov.

Opozicija se nato ni udeležila slavnostne seje ljubljanske oblastne skupščine 29. oktobra 1928 ob desetletnici prevrata (dokument št. 15). Seji pa je prisostvoval mariborski oblastni odbor, kar je bilo označeno kot manifestacija za združeno Slovenijo, medtem ko predlagana skupna seja obeh oblastnih skupščin spet ni bila dovoljena. Iz stenografskega zapisnika se vidi, kako so funkcionarji SLS oziroma oblastnih samouprav ocenjevali jugoslovansko gibanje in aktualne politične razmere ter v domači politiki zahtevali združitve ljubljanske in mariborske oblasti v združeno Slovenijo z razširjenimi samoupravnimi pristojnostmi. Toda to bi bilo izvedljivo le z revizijo Vidovdanske ustave.

Zapisnika sej ljubljanskega in mariborskega oblastnega odbora iz začetka januarja 1929 (dokumenta št. 16 in št. 17) kažeta, kako sta oba organa na vsaki seji reševala po več desetih vlog in prošenj ter drugih zadev iz svoje pristojnosti. V okviru izvajanja proračuna sta razdeljevala sredstva za posamezne akcije in ustanove, opravljala nadzor nad gospodarjenjem občin in okrajnih samouprav, urejala različne socialne probleme ter odločala o kadrovskih zadevah v oblastnih samoupravnih uradih in ustanovah. V tem pogledu sta imela velike možnosti za lastno – tudi strankarsko – presojo oziroma odločanje. Med skupščinskimi sejami je bila vsa teža izvajanja nalog oblastnih samouprav osredotočena v oblastnih odborih in njima podrejenih uradih. Izvršilna organa oblastnih samouprav sta – kot kažeta izbrana sejna zapisnika – svoje naloge v polni meri opravljala prav do uvedbe šestojanuarske diktature kralja Aleksandra leta 1929.

Ob sklepu kratke predstavitve izbranih dokumentov naj opozorimo še na dejstvo, da bi bilo za zgodovino slovenskega parlamentarizma koristno razmisliti tudi o izdaji stenografskih zapisnikov ali vsaj uradno potrjenih zapisnikov sej ljubljanske in mariborske oblastne skupščine. Za seje deželnih zborov v avstrijskem obdobju so stenografski zapisniki objavljeni. Prav tako je dosegljiva serija stenografskih zapisnikov za različna parlamentarna telesa po drugi svetovni vojni in delno tudi za vojni čas. Tako ostaja popolna praznina le za obdobje med vojnama, če seveda izvajamo objavo zapisnikov sej predsedstva Narodnega sveta za Slovenijo po prevratu. Ta naloga pa je težavna, ker so stenografski zapisniki zelo obsežni, medtem ko so zapisniki praviloma vsebinsko preskopi in bi morali biti objavljeni z obsežnimi komentarji. Ob tem ostaja aktualna tudi izdaja stenografskih zapisnikov sej banskega sveta Dravske banovine (1931–1941), ki je sicer imel drugačno funkcijo kot oblastni skupščini, opravljal pa je vlogo nekakšnega gospodarskega parlamenta. Edicije skupščinskih zapisnikov iz časa med obema svetovnima vojnama ostajajo izziv zgodovinski in arhivski stroki ter vsem, ki bi morali biti zainteresirani, da se tudi v tej obliki pokažejo korenine slovenskega parlamentarizma. Za zgled bi lahko služila izdaja zapisnikov oblastne skupščine zagrebške oblasti v knjigi Radićev sabor (Zagreb 1993) – toda glede na različen vsebinski značaj ohranjenih skupščinskih zapisnikov za ljubljansko in mariborsko oblast le v določeni meri.

Dokument št. 1

Stenografski zapisnik 1. seje I. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 23. februarja 1927¹⁰⁴⁴

Navzoči: Starostni predsednik: Josip Gostinčar, minister na r./=razpoloženju/¹⁰⁴⁵ – Vladni zastopnik: vladni svetnik dr. Rudolf Andrejka (kot zastopnik velikega župana). – Zastopnik upravnega sodišča za Slovenijo s Prekmurjem: dr. Henrik Steska. – Vsi člani oblastne skupščine, oziroma namestniki tistih članov, ki so bili izvoljeni v dveh okrajih ali pa so mandat odložili. – Tajnika: Hinko Lebinger in Matej Tomazin, (po volitvi Hinko Lebinger in Alojz Peterlin).

Dnevni red:

1. Otvoritev skupščine po starostnem predsedniku in imenovanje dveh začasnih tajnikov.
2. Izročitev pooblastil.
3. Zapisnega poslancev.
4. Volitev predsedstva.
5. Otvoritev oblastne skupščine po zastopniku velikega župana.
6. Volitev oblastnega odbora.

Začetek seje ob 9. uri dopoldne.

1. Otvoritev po starostnem predsedniku in imenovanje dveh začasnih tajnikov

Starostni predsednik Josip Gostinčar:

Gospodje poslanci! Danes je zgodovinski dan za Slovenijo in za vso našo državo. Gospodarske razmere, ki se doslej še niso konsolidirale, čakajo na rešitev. Enako je s socialnimi, enako s kulturnimi razmerami. Radi tega nas čaka, gospodje poslanci, v bodočnosti ogromno dela, ako hočemo biti vsaj deloma kos svoji nalogi. Zdi se mi, da delamo danes nekako mejo med preteklostjo in prihodnostjo. Čeprav oblastne skupščine niso take, kakršne bi si želeli, vendar pričakujem, da bomo šli vsi skupaj z vztrajnostjo in z ljubeznijo do svojega naroda složno na delo, da se izboljšajo naše gospodarske, kulturne in socialne razmere.

V tem smislu Vas najtopleje pozdravljam, gospodje poslanci, in odpiram skupščino v toliko, kolikor je potrebno, da se konstituiramo.

Na dnevnem redu je najprej verifikacija poslancev. K besedi se je prijavil član upravnega sodišča g. dr. Steska.

Član upravnega sodišča dr. Henrik Steska:

G. predsednik! V imenu upravnega sodišča Vam izročam seznamek overovljenih članov oblastne skupščine.¹⁰⁴⁶ Zoper volilni postopek povodom volitve članov v oblastno skupščino ljubljansko je bila v zakonitem 14 dnevnem roku po objavi izida volitve vložena le ena sama pritožba. Dasi upravno sodišče iz taksnih razlogov ni moglo izdati formalne rešitve te pritožbe, vendar ni imelo nikakega povoda, da ne bi po pregledu spisov overovalo od glavnih volilnih odborov objavljenega izida volitve.

¹⁰⁴⁴ »Stenografski zapisnik prve seje ljubljanske oblastne skupščine v Ljubljani dne 23. februarja 1927« je v fasc. 35 (razno 1927) v fondu 92 v ARS. Obsega 50 strani tipkopisa z oznako, da je izvirnik, pripravljen za tiskarno. To je edini ohranjeni stenografski zapisnik sej I. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine. Po njem je z manjšimi uredniškimi popravki objavil Slovenec (št. 44, 24. 2. 1927) članek Otvoritev oblastnih skupščin. Ljubljanska oblastna skupščina. Ta časnik je nato podrobno poročal o vseh sejah ljubljanske oblastne skupščine na osnovi stenografskih zapisnikov.

¹⁰⁴⁵ Gostinčar je bil v vladi Stojana Protića od 2. 4. do 16. 8. 1919 minister za socialno politiko.

¹⁰⁴⁶ Dopis Upravnega sodišča za Slovenijo s Prekmurjem začasnemu predsedniku ljubljanske oblastne skupščine je v fasc. 1, spis št. 42, fond 92 v ARS.

Starostni predsednik Josip Gostinčar:

Gospodje, imenovati moram dva začasna tajnika. Imenujem za začasna zapisnikarja g. Hinka Lebingerja in g. Mateja Tomazina. Če nikdo ne ugovarja, prosim gospoda zapisnikarja, da zavzameta svoje mesto. (Se zgodi.)

2. Izročitev pooblastil.

Starostni predsednik Josip Gostinčar:

Prehajamo k drugi točki dnevnega reda, k izročitvi pooblastil. Prosim g. tajnika, da prečitata seznam overovljenih članov in pobereta pooblastila.¹⁰⁴⁷

Poslanec dr. Albert Kramer:

Gospod predsednik! Radi očitovanja reda in zakonitosti sem se javil k besedi. Naglašam, da ne želimo delati skupščini nikakih težkoč radi verifikacije, vendar smatram za potrebno opozoriti, da ni bilo dopustno, da je starostni predsednik pozval nove gospode poslance. Tega starostni predsednik ne more storiti, ne po svoji funkciji in ne po besedilu poslovnika, ki izrečno predpisuje, da morajo poslanci predložiti, takoj ko se zbero, svoje legitimacije, overovljene od upravnega sodišča. Mislim, da take legitimacije ni mogel predložiti nobeden od novih gospodov poslancev. – To konstatiram, ker mislim, da moramo takoj od začetka strogo paziti na določbe poslovnika; pristavljam pa, da ne želimo delati skupščini nikakih težkoč pri konstituiranju.

Starostni predsednik Josip Gostinčar:

Dovoljujem si odgovoriti gospodu poslancu dr. Kramerju tole: Ako je bila izvolitev kakega poslanca overovljena, potem je jasno, da je bil tudi njegov namestnik pravilno izvoljen. Člen 49. zakona o oblastnih in sreskih samoupravah določa: »Oni, ki bi bili izvoljeni za člane iste oblastne skupščine v več krajih, morajo izjaviti v 3 dneh po sestanku oblastne skupščine, katero člansko mesto obdrže. Ako tega ne store, jih skupščina proglasi za člane onega kraja, kjer so dobili največ glasov ter odloči, da se njih druga mesta popolnijo tako, kakor je razloženo v prihodnjem členu tega zakona.«

Dejansko torej ni določen noben termin, kdaj postane kdo pravomočen član te skupščine. Radi tega mislim, da je popolnoma v redu, ako postanejo namestniki takoj člani skupščine, ko odloži izvoljeni poslanec svoj mandat.

Prosim gospoda doktorja, da vzame to izjavo dobrohotno v vednost.

3. Zapisrega poslancev.

Starostni predsednik Josip Gostinčar:

»Gospodje poslanci! Preden začne skupščina s svojim delom, morajo poslanci v smislu člena 4. poslovnika priseči. Prosim gospode poslance, da vstanejo, dvignejo tri prste in govore za meno. (Vsi poslanci se dvignejo in govore za predsednikom):

»Jaz (ime) prisegam na edinega Boga in na vse, kar mi je po zakonu najsvetejše in na svetu najljubše, da bom vedno zvest kralju Aleksandru I., da bom zvesto čuval ustavo in državne zakone in da bom vestno zastopal interese oblasti, katere poslanec sem. In kakor bom to izpolnjeval, tako mi Bog pomagaj.«

4. Volitev predsedstva.

Starostni predsednik Josip Gostinčar:

Prehajamo k volitvi predsednika. Volitev je tajna. Prosim, da se razdelijo listki. Najprej bomo volili predsednika, nato ostalo predsedstvo. Prosim g. tajnika, da prečita imena poslancev in pobere glasovnice.

Tajnik Hinko Lebinger:

Vsak poslanec vloži na poziv glasovnico v to žaro. (Kliče posamezne poslance.)

¹⁰⁴⁷ Izpuščeno je branje seznama poslancev in procedura zamenjav z namestniki.

Starostni predsednik Josip Gostinčar:

Visoka zbornica! Čast mi je naznaniti rezultat glasovanja. Oddanih je vsega skupaj 52 glasov. Od teh je 13 praznih. Z 39 glasovi je bil izvoljen za predsednika skupščine g. dr. Marko Natlačen. (Dolgotrajno ploskanje in živio – klci na desnici in v sredi.)¹⁰⁴⁸ Prosim predsednika dr. Marka Natlačena, da zavzame svoje mesto.

Predsednik dr. Marko Natlačen: (Zavzame mesto predsednika.)

Sedaj, ko smo izvolili predsednika skupščine, nadaljujemo takoj z volitvami, in sicer bomo volili podpredsednika skupščine in v smislu poslovnika 3 tajnike. Mislim, da bo najbolje, ako volimo radi enostavnosti vse 4 funkcionarje skupaj. Odrejam pet minut odmora. (Po odmoru.): Prosim gospoda tajnika, da začneta s čitanjem imen! (Tajnik Hinko Lebinger čita: Ko so prečitana vsa imena): Glasovalo je zopet 52 članov, in sicer je dobil g. Josip Gostinčar kot podpredsednik skupščine 40 glasov, isto število tudi Alojz Peterlin, Hinko Lebinger in Ivan Majeršič kot tajniki skupščine. 6 glasovnic je bilo praznih. G. dr. Dinko Puc je dobil kot podpredsednik 6 glasov. Izvoljeni so torej: podpredsednikom skupščine g. Josip Gostinčar (Živahno ploskanje.) in za tajnike: g. Alojzij Peterlin, g. Hinko Lebinger in g. Ivan Majeršič. (Ploskanje.)

Prosim g. podpredsednika, da zavzame mesto. (Zgodi se.) Tudi eden od gospodov tajnikov, in sicer g. Hinko Lebinger naj zavzame mesto tukaj. Na današnji seji bo vršil tajniške posle še g. Alojz Peterlin. (Oba tajnika zavzameta svoji mesti.)

5. Otvoritev oblastne skupščine po zastopniku velikega župana.

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Sedaj, ko je skupščina konstituirana, preidemo po točki 7. poslovnika k nadaljnji točki dnevnega reda, k otvoritvi skupščine po velikem županu, oziroma njegovem namestniku. Dovolite mi, visoka zbornica, da Vam predstavim g. vladnega svetnika dr. Rudolfa Andrejko kot zastopnika velikega župana, ki je službeno odpotoval, in vladnega svetnika g. dr. Miroslava Senekoviča, ki sta tukaj v zakonitem zastopstvu velikega županstva ljubljanske oblasti.

G. vladni svetnik dr. Andrejka ima besedo. (Ploskanje.)

Vladni svetnik dr. Rudolf Andrejka (bere):

Visoka skupščina!

V zakonitem zastopstvu gospoda velikega župana, ki je zadržan po službenem potovanju, otvarjam v imenu Njegovega Veličanstva kralja zasedanje prve oblastne skupščine za ljubljansko oblast.

Dovolite mi, da v smislu čl. 53. zakona o oblastni in sreski samoupravi odnosno čl. 7. poslovnega reda za oblastno skupščino preberem kraljevi ukaz o sklicanju skupščine:

(Poslanci vstanejo in stojte poslušajo.)

MI

Aleksander I. po milosti božji in narodni volji kralj Srbov, Hrvatov in Slovencev odrejam na predlog Našega ministra za notranje posle in na podstavi druge točke prehodnih odredb iz člena 53 zakona o oblastni in sreski samoupravi:

Volitve članov oblastnih skupščin naj se izvrše v vsej kraljevini dne 23. januarja 1927.

Vse oblastne skupščine naj se skličejo na prvo zasedanje, vsaka v glavnem kraju oblasti, na dan 23. februarja 1927.

Naš minister za notranje posle naj izvrši ta ukaz.

V Topoli, dne 20. novembra 1926.

ALEKSANDER s.r.

¹⁰⁴⁸ Na desni strani in v sredini dvorane so sedeli poslanci SLS.

Minister za notranje posle:

Bož. /=Božidar/ Ž. Maksimović s.r.

Dovolite mi nadalje, da na kratko razložim stanje ljubljanske oblasti, njenih poslov in naprav.

Visoka skupščina! Danes, ko se v tej zgodovinski dvorani prvič po vojni odpirajo vrata novi oblastni samoupravi, Vas bo gotovo zanimalo zvedeti za obče stanje oblasti, njenih poslov in njenih naprav. Z oziroma na kratek čas, ki mi je odmerjen in z ozirom na važne sklepe, ki Vas še čakajo, Vam bom mogel podati sliko današnje obče uprave oblasti le v poglobitnih potezah.

Stanje obče uprave v ljubljanski oblasti je plod historičnega razvoja, ki nas vodi preko bivše revolucionarne narodne vlade SHS, poznejše deželne vlade za Slovenijo, preko pokrajinske uprave za Slovenijo do sedanjega predstavnika obče uprave velikega župana ljubljanske oblasti. Ob viharjih septembrskih in oktobrskih dnevih leta 1918, ki so prinesli našemu narodu z zlomom bivše avstro-ogrske monarhije toli zaželeno svobodo, ni bilo časa misliti na drugo, ko na ohranitev te svobode na zunaj in znotraj; vse drugo je moralo stopiti pred temi prvotnimi nalogami države v ozadje. V poslednjem vidimo, kako se prvotna šibka in bolj zunanja vez vedno bolj utrjuje, kako pride dne 1. decembra 1918 do formalnega ujedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev v eno državo in kako zadobiva to ujedinjenje z vidovdansko ustavo in posebno zakonodajo iz l. 1922 vedno določnejše in krepkejš oblike.

Misel enotnosti, enotnega vodstva, ki je v težkih časih absolutno potrebna, zmaguje. Vzoredno s temi tendencami se konsolidira naša moč in naš ugled na zunaj, naše gospodarstvo in naše denarstvo na znotraj.

Čim bolj pa se doseže zgoraj omenjeni prvotni namen države: (zaščita pred zunanjimi nevarnostmi in varnost osebe in imetka na znotraj), tem bolj se pojavljajo vse one potrebe in težnje, ki so morale v časih, ko je bila naša država ogrožena skoraj od vseh strani, začasno stopiti v ozadje. Naglaša se potreba upoštevanja krajevnih koristi in potreb, ki jih oddaljena centrala čestokrat ne pozna in ne upošteva. Zahteva se decentralizacija uprave vsaj v gotovih gospodarskih panogah.

Iz borbe teh dveh stremljenj se l. 1922. pojavi kot kompromis oba dva zakona, ki sta danes temelj naši upravi. *Zakon o obči upravi* preosnuje vso državno upravo po načelu trostopno urejenega birokratičnega sistema ministrstev, velikih županov in sreskih poglavarjev. *Zakon o oblastni in sreski samoupravi* pa uvaja že po čl. 96. vidovdanske ustave ustanovljeno načelo sreskih in oblastnih samouprav za posle krajevnega značaja.

V § 2. tega zakona so posli, ki spadajo v področje oblastne samouprave, taksativno naštet. Dovolite mi, da sledeč sporedu te zakonite določbe, podam poročilo o stanju onih poslov in naprav, ki bodo v doglednem času prešli iz pristojnosti velikega župana v področje oblastne skupščine, odnosno oblastnega odbora ljubljanskega.

I.

Eno najvažnejših, a tudi najtežjih vprašanj, ki čaka to visoko skupščino, bode vprašanje ureditev *oblastnih financ* določanje oblastnega proračuna in razpolaganje z oblastnimi davščinami, ki se utegnejo skleniti na podlagi zakona. Iz sledečih izvajanj boste razvideli, kako ogromne naloge čakajo oblastno skupščino in kako izdatna bodo morala biti denarna sredstva, s katerimi naj bi razpolagala oblastna skupščina, ako hoče le del najnujnejših nalog izvršiti. Rešitev tega vprašanja je tembolj težavna, ker je klic po davčni preobremenitvi naših krajev splošen in mogočen in ker se zdi, da smo vsled obče gospodarske stagnacije na meji davčne moči. Čisti predpis davkov ter državnih pribitkov k tem, ki so podvrženi avtonomnim dokladam, znaša za davčno leto 1926 v ljubljanski oblasti 28.098.256.96 Din. Čisti predpis avtonomnih doklad pa je sledeči: občinske doklade 13.197.825.04 Din, okrajnocestne doklade 6.085.043.51 Din, zdravstvene doklade 708.708.58 Din, doklade za okrajno blagajno 1.414.184.33 Din in okrajne blagajne (okrajni zastopi bivše Štajerske) 2.582.931.14 Din. Skupaj 23.988.692.80 Din.

Primerjajmo še izmed posrednih drž./=državnih/ davkov onega, ki nam dovoljuje tudi primeru z občinskimi dokladi, to je državna trošarina na vino, vinski mošt in petijot. Od te je bilo l. 1926 vplačane v ljubljanski oblasti 6.700.000 Din, od občinskih doklad nanjo pa 16.900.000 Din.

Če pomislite, da se v čl.73 zakona omenjeni dohodki oblastne samouprave v začetku njenega poslovanja res samo reducirajo na dohodke iz postavk 3 in 4, torej na nove davke, takse in doklade, če pomislimo, da utegnejo znašati potrebščine samo na polju cestnih in vodnih gradb čez 100 milijonov, in to za najnujnejša dela, potem mi bode priznali, da bo morala ta oblastna skupščina biti zelo rezervirana pri sestavljanju proračuna in pri prevzemanju agend iz dosedanje obč. uprave in da ne bo mogla vsega, kar bi spadalo v njeno pristojnost po zakonu, v enem letu prevzeti od države; na drugi strani pa bo morala biti zelo agilna v iskanju dohodkov, čeprav izrednih, bodisi v drž. budžetu, bodisi iz drugih državnih obveznosti ali fondov. Zakon o samostalnih oblastnih davkih in taksah je sicer predviden, a dan, ko bo uveljavljen, je težko napovedati. Tudi oblastna doklada na državni davek po čl. 75. je prepuščena le na tako zvani edinstveni državni pribitek k direktnim davkom, ki so podvrženi avtonomnim dokladam. Ako pa izračunamo za leto 1926 znesek bivših deželnih doklad, ki bi se po čistem predpisu direktnih davkov l. 1926 pobiral, pridemo do razmerom nizke vsote 8.307.811.33 Din.

II.

Iskati bo in iskali se bodo novi viri za oblast./=oblastne/ dohodke in morda se bo kdo pri citiranju čl. 73. točka 1, ki govori o imovinah, ki pripadajo oblasti, nehote spomnil *imovine nekdanje samoupravne dežele Kranjske*.

Naj mi bo torej dovoljeno, da se dotaknem tega vprašanja, ki bi utegnilo postati aktualno tudi z ozirom na čl.2. točka 5, zakona o oblastni samoupravi.¹⁰⁴⁹ Kakor Vam znano, je po zlomu prevzela Narodna vlada SHS z naredbo z dne 4. novembra 1918, U./=Uradni/ l./=list/ 44/4, vrhovno vodstvo in nadzorstvo vseh avtonomnih oblasti in naprav. Deželni odbor vojvodine Kranjske je bil razpuščen, začasno vodstvo in likvidacija deželne uprave pa poverjeno »Komisiji za začasno vodstvo in likvidacijo dež./=deželne/ uprave«.¹⁰⁵⁰ Z naredbo deželne vlade za Slovenijo z dne 25.1. 1920, U. l. št.49/10, je bila ta komisija razpuščena, oskrbovanje in likvidacija deželne vlade pa izročena posebnemu kuratoriju, ki je bil potem z naredbo dež./elne/ vlade za Slovenijo zamenjan s komisijo za upravo kranjske deželne imovine. Končno je bila z naredbo deželne vlade z dne 18. junija 1921, U. l. št.206/78, tudi ta komisija razpuščena in je oskrbovanje in likvidacija imovine bivše Kranjske prešlo na poverjeništvo za notranje zadeve in po uveljavljenju zakona o obč. upravi na velikega župana ljubljanske oblasti, ki so mu kot najvišjemu upravnemu organu v oblasti po naredbi Narodne vlade SHS z dne 14. novembra 1918, U. l. št. 111/11, glede deželne imovine izročene kompetence bivšega dež. odbora in dež. zbora.

Dasi predvidevajo vse dosedanje navedene naredbe likvidacijo dež./elne/ imovine, se ta likvidacija dosedaj ni izvršila, ker ni bilo dosedaj zakonitim potom določeno, kdo je pravni naslednik dežele Kranjske. Zato se je ta imovina v posebnem odseku notranjega oddelka pri velikem županu oskrbovala popolnoma ločeno od državnega imetja in postavljen je bil za to imovino še poseben svet kot posvetovalni organ velikega župana. Imovina bivše dežele Kranjske ni bila dosedaj nikdar odvojena in je bivša dežela Kranjska tudi v zemljiški knjigi še vedno vknjižena na svojih nekdanjih nepremičninah. (Odobrovanje.)

Po sklepih Narodne in deželne vlade je bil en del deželne imovine prepuščen državi v upravljanje, toda nekvarno vprašanju lastninske pravice, ki je bila v vsakem primeru pridržana imovini bivše dežele Kranjske.

¹⁰⁴⁹ Gre za določilo, da oblastna samouprava upravlja oblastno imovino in ekonomska podjetja.

¹⁰⁵⁰ Podrobneje glej Zapisnik seje Narodne vlade SHS 4. 11. 1918, Sejni zapisniki, 68–69.

V državni upravi so sedaj:

1. posestvo na Robežu, graščina na Mali Loki in v Češnjicah ter Grmska šola;
2. deželni dobrodelni zavodi t.j. deželna bolnica v Ljubljani in umobolnica na Studencu;
3. deželni muzej;
4. deželno gledališče;
5. prisilna delavnica;
6. brambovska vojašnica;
7. deželni dvorec;
8. mostovi čez Savo v Krškem in Radečah, most pri Sv. Jakobu, most pri Podnartu.

V oskrbi odseka za likvidacijo dež. imovine pa so ostale deželne elektrarne na Završnici in v Bohinju in nekaj zemljišč ob Savi nad Medvodami, ki so bila svoj čas kupljena v svrhu električnih naprav, končno razni fond, od katerih naj omenim melioracijski zaklad v znesku 982.776.60 Din, garancijski zaklad za nakup krav v Švici v znesku 234.610 Din, rezervni zaklad za povzdigo živinoreje v znesku 270.472 Din, garancijski zaklad dolenjskih železnic v znesku 457.335.85 Din, samostojni sklad za pridobitne in gospodarske zadruge v znesku 134.350 Din, zaklad za reorganizacijo muzeja v znesku 37.727 Din, skupno znaša vrednost teh fondov ca. 2,300.000 Din. Dežela Kranjska pa ima tudi dolgove, ki prekašajo po vsej priliki vrednost te imovine, razen tega je treba upoštevati tudi še težkoče, ki se porajajo vsled razdelitve deželne imovine nekdanje dežele Kranjske med našo državo in Italijo.

III.

Izvrševanje gradbenih predpisov in oblastnih javnih del (cest in mostov) opravlja sedaj gradbena direkcija na temelju ministrske uredbe z dne 30. oktobra 1919 Sl./=Službene/ N/=Novine/ št. 132, potem ko se je uredila kompetenca ministrstva za gradbe z uredbo od 25. junija 1919 Sl. N št. 76. Po tej uredbi opravlja Gradbena direkcija še danes pet let po zakonu o občni upravi, posle ministrstva za celo Slovenijo in sicer popolnoma ločeno od velikega župana, pod katerega področje bi po čl.1. zakona o občni upravi spadali tudi gradbeni posli. V tem okviru je zanimivo poznati veljavne predpise, po katerih so se svoj čas vzdrževale deželne in železniške dovozne ceste. Stroški za te ceste so bili po cestnem zakonu za Kranjsko tako pokriti, da prispeva dež. zaklad dve tretjini, udeleženi cestni okraj pa eno tretjino. Po naredbi Narodne vlade SHS o prehodni upravi v Sloveniji dne 14. novembra 1918, U. l. št. 111/11, so prešli posli gradbene stroke na oddelek, odnosno na poverjeništvu za javna dela, odtod pa na Gradbeno direkcijo. Država je do leta 1922. pobirala cestne doklade za deželne ceste ter bila za to upravičena, ker je dve tretjini prispevka tudi plačevala. Od leta 1922. pa je ta prispevek izostal.¹⁰⁵¹

Cestni odbori niso mogli več zmagovati rastočih stroškov, ki jih je povzročala uprava avtonomnih cest, ter so se morali znatno zadolžiti, na drugi strani pa povišati cestne doklade mestoma do 500 %. Ponekod so se morale celo uvesti pred vojno že odpravljene mitnice. Tudi tako zvani izredni prispevki za posebno porabo cest so poskočili tako, da je mnogokrat prišlo do ostrih sporov med udeleženci in cestnimi odbori.

Vse to pa ni moglo zadržati poslabšanja cest, ki so bile že ob prevratu v slabem stanju; saj se med vojno vse ceste, ki niso bile strateškega pomena, niso več tako skrbno vzdrževale kot nekdaj. Državni prispevek, ki ga dolguje država za deželne in železniške dovozne ceste, znaša samo za triletno obdobje od 1922–1925 6,192.115 Din, torej čez dva milijona na leto, tako da je predvidoma koncem leta 1926 narastel na 8 milijonov dinarjev. (Čujte!) V drž. proračunu za leto 1926/27 ni za to nobenega kredita vpostavljenega. Država pobira na račun nekdanjih dež. doklad tako zvani edinstveni državni pribitek od vseh davkov, ki so podvrženi avtonomnim dokladam, kar znaša samo za leto 1926 11,579.516 Din. (Čujte!)

¹⁰⁵¹ Slovenec (št. 44, 24. 2. 1927) dodaja še podatek, da je Gradbena direkcija večkrat posredovala in predlagala, naj država to obveznost izpolnjuje.

Stanje deželnih cest se je v nekaterih krajih Slovenije posebno tudi vsled vremenskih katastrof zadnjih let poslabšalo, posebno velja to za Selško in Poljansko dolino, za dolino Gradaščice, za Žirovsko dolino itd. Mnogo truda in denarnih sredstev bo stalo, da se spravijo deželne ceste zopet v staro stanje; razbremeniti bo treba tudi prezadolžene krajne cestne zastope. Sredstvo za to bi bilo zasiguranje drž. cestnih prispevkov, ki jih dolguje država, ureditev cestne nadzorovalne in izvršilne službe. (Živahno pritrdjevanje.)

IV.

V zvezi s cestnimi gradbami naj bo omenjeno tu področje *vodogradnje in vodovodov*, torej tako zvana *hidrotehnična služba*, ki jo vrši sedaj hidrotehnični oddelek pri velikem županu.

Ta služba se je vršila nekaj časa v poverjeništvu za javna dela, prešla potem v Gradbeno direkcijo, leta 1920 pod generalno inšpekcijo voda v Beogradu in slednjič v smislu zakona o obč. upravi pod velikega župana ljubljanske oblasti. V njegovo področje spada regulacija rek in potokov, zgradba hudournikov, preskrba oblasti s pitno vodo, melioracije itd., osobito v zvezi z Glavnim odborom za osuševanje ljubljanskega Barja za melioracijo te obsežne zemlje.

Sedanje stanje regulacij je sledeče:

Sava, ki je bila regulirana od Tacna do Črnuč in nižje dol pri Kresnicah pri Litiji, je vsled nezadostnih kreditov in vremenskih katastrof v letih 1923, 1925 progo od Tacna nizzdoli mimo Črnuč v dolžino kakih 10 km strahovito razdrila. Vse delovanje se je moralo osredotočiti na popravilo v vzdrževanje regulacijskih zgradb, skušalo se je pač v okviru nezadostnih kreditov njih razpad zadrževati.

Kamniška Bistrica se je pričela uravnavati že leta 1913 ter so se regulačna dela med vojno in po vojni v malem obsegu nadaljevala. Smernice za nadaljevanje te regulacije, ki je sedaj povsem prenehala, so odvisne od ustanovitve vodne zadruge, do katere sedaj še ni prišlo.

Poglobitvena dela v *Ljubljani*, ki so se pričela leta 1912, so ob izbruhu vojne prenehala. Po prevratu so se dela ob obrežnih zidovih ob prispevku države in občine nadaljevala, vendar v zadnjem letu zopet ustavila.

Z uravnavo *Sore* se je pričelo spomladi leta 1914, a se je moralo delo vsled vojne prekiniti ter počiva še sedaj, ker se financiranje teh del deloma tudi radi nerazumevanja prebivalstva ni moglo doseči. Vsled zadnjih poplav pa je selška Sora odtrgala in odnesla mnogo rodovitnega sveta, posebno na Bukoviškem polju.

Od manjših *vodotokov* omenjam uravnavo Glinščice in Pržanca, nadalje Gradaščice nad Kolezijo, Škofelje v občini Šmarje, Radovne v Sp. Gorjah, potoka Račice v Zg. Gorjah. Izvršil se je tudi poskus odvajanja vode nad Cerkniškim jezerom. Uspeh teh del se bo dal presoditi šele po večletnem točnem opazovanju.

Glede *vodne preskrbe* so se izvršila po prevratu: reservoir na Vel./=Velikem/ Osolniku, obč./=občina/ Turjak, obnovil se je vodovod za vas Studor v Bohinju in zajetje studencev za vasi Želebej, Čurile in Rakovec, obč. Božakovo pri Metliki. Zgradil se je vodovod za vas Slatno, občina Begunje na Gorenjskem, napajališče za Ranjdol pri Kočevju in kapnica na Trebeljnem. Sedaj se gradijo vodovodi za Rateče in za Boh./=Bohinjsko/ Srednjo vas, za Velike Lašče, reservoir za Osredek, obč. Rob, popravlja se črnomeljski vodovod. Na svoje stroške so zgradile občine Trbovlje in Zagorje obsežne vodovode, v Trziču se je vodovod na stroške predilnice temeljito obnovil. Končno so si zgradili vaščani v Grahovem, obč. Cerknica, na svoje stroške vodovod.

Zgradba hudournikov: Strahovite povodnji in ujme v letih 1922 v Selški dolini, l. 1924 v Polhovem Gradcu, Ločici in okolici, leta 1925 v Žireh in leta 1926 zopet v Polhovem Gradcu, Žireh, v dolini poljanske Sore, v Kokrski dolini, v Gornji savski dolini so se pa pokazale nujno potrebne zgradbe hudournikov. Škoda, ki so jo povzročile te povodnji se ceni nad 100 milijonov dinarjev. Radi nezadostnih kreditov se do sedaj ni moglo izvršiti nobeno obsežnejše delo. Kolikor pa se je

izvršilo, je dokazalo, da je ravno zgradba hudournikov odvrnila velik del opustošenja.

Zagradbena dela so se doslej po prevratu izvršila: v Želimljah, nad Dobrovo in v okolici Polhovega Gradca, v obč. Žiri, v Selcih, nad Železniki (Smoleva), v Boh. Srednji vasi, Boh. Beli, Krnici, Kranjski gori in Ratečah, v Lokah v kamniškem okraju, v Hrastniku itd.

Za ta regulacijska dela se je izdalo v letih 1918–1927 7.000.000 Din, za melioracije in vodovode v letih 1921–1927 2.530.000 Din, za zgradbe hudournikov 3.000.000 Din, torej lepe svote.

Za regulacijska dela na Savi, Kamniški Bistrici, Sori, Gradaščici in Malem Grabnu bi bilo potrebno 80.000.000 Din; za zgradbo hudournikov 5.000.000, za vodovode 15.000.000, skupaj 100 milijonov dinarjev.

V.

Poleg zdaj omenjenih agend bo zanimalo oblastno skupščino predvsem pospeševanje *kmetijstva*, *živinoreje*, *sadjarstva*, *vinogradništva*, kakor tudi tehnične poljedelske izboljšave. Te panoge so poverjene kmetijskemu, šumarskemu in veterinarskemu oddelku pri velikem županu.

Kar se tiče kmetijstva, mu stoji na čelu oblastni kmetijski referent, dočim so dodeljeni vsakemu okraju sreski kmetijski referenti. Naloga teh referentov je, da prirejajo potujoča učna predavanja in strokovne tečaje med kmetovalci, poučna potovanja, razstave itd. Leta 1926 so priredili vsi sreski kmetijski referenti v celi oblasti 220 predavanj in 30 kmetijsko-strokovnih tečajev. Kmetijsko šolstvo je v naši oblasti zastopano z edino kmetijsko šolo na Grmu, ki jo je prevzela po prevratu država v svojo oskrbo. V začetku šolskega leta 1927/28 se je ta kmetijska šola, ki je imela prej specialni značaj vinorejske in sadjarske šole, spremenila v specialno kmetijsko-živinorejsko šolo. Za vinorejski in sadjarski pouk pa je za učence ljubljanske oblasti določeno 10 brezplačnih mest.¹⁰⁵²

Kot popolnoma nova šola svoje vrste se je letos ustanovila sirarska in mlekarška šola v Škofji Loki, pri kateri primanjkuje le še kredita za zidanje učnih prostorov. Dotlej se nameravajo obdržati večmesečni sirarski in mlekarški tečaji pri sirarski in mlekarški zadrugi v Škofji Loki. Zelo priljubili so se med kmečkim prebivalstvom tako zvani potujoči kmetijsko-gospodinski tečaji pod vodstvom ene učiteljice voditeljice in ene pomožne učiteljice. V teh tečajih se nauče dekleta kuharstva in gospodinjstva, a tudi ravnanja z deco, potom priključenih socialno-higienskih tečajev, ki jih organizira Zavod za socialno zaščito dece v Ljubljani.

Vsako leto se vrši devet do deset takih tečajev od 1. oktobra do konca julija, ki trajajo 8 do 10 tednov. Stroški zanje so razmeroma majhni (41.400 Din) seveda izključivši plačo učiteljic, ki znaša ca. 37.000 Din na leto. Poleg teh od države osnovanih tečajev in šol so v ljubljanski oblasti še tri gospodinske šole, in sicer v Marijanišču, last Kmetijske družbe v Ljubljani in gospodinski šoli šolskih sester v Repnjah in v Šmihelu. Te šole so tudi od države subvencionirane.

V naši oblasti imamo po zadnji kmetijski statistiki 145.500 njiv, 152.200 travnikov in 136.000 pašnikov. V teh glavnih panogah od prevrata naprej ni opazati kakega posebnega napredka. Potrebno bi bilo, da se uredijo zopet vzorna posestva, kakor obstojajo sedaj na Mali Loki in na Robežu, da se osnujejo semenogojne postaje in še ena preizkusna postaja za krompirjeve vrste na Gorenjskem. Posebno paznjo pa bi bilo treba posvetiti razsuševanju in kulturi obširnega ljubljanskega Barja, ki bi s časom lahko postalo prava žitnica, ozir. senik za vso ljubljansko oblast.

Kar se tiče *konjereje* se je tudi ta kakor v Avstriji pretežno od države pospeševala z licenciranjem žrebcev, premovanjem konj, upravo žrebčarn.

Govedoreja, ki je bila prej zadeva deželnih zborov, odnosno odborov, se je v okviru kredita pospeševala od kmetijskega oddelka z licenciranjem plemenskih bikov in preskrbo posameznih krajev s takimi biki plemenjaki potom državnih podpor za nabavo bikov, nadalje s premovanjem goveje živine itd. V zvezi z živinorejo se je podpiralo tudi mlekarstvo s strokovnimi navodili v posameznih

¹⁰⁵² Mišljeno je na enoletni vinarski in sadjarski šoli v Mariboru.

mlekarnah in sirarnah ter z izdatnimi podporami za posamezne mlekarске zadruge. Slično se je pospeševala tudi ovčjereja in prašičjereja.

Ena najvažnejših kmetijskih panog je *vinogradništvo*, žal, da pada letni pridelek od leta do leta. Leta 1914. je znašal še 300.000 hl, med vojno pa je znatno padel in od tedaj mu je ostala padajoča tendenca. Tako se je pridelalo: l. 1923. 230.000 hl, l. 1924 128.000 hl, l. 1926. 95.000 hl. (Čujte!)

Vzrok za ta žalostni pojav je v močnem pojavu trtnih bolezni, še več pa v opešanju vinogradov vsled ostarelosti. Obnavljanje starih vinogradov se le redko kje vrši, ne da bi manjkalo morda poduka ali trtnic, pač pa nimajo vinogradniki potrebnega denarja. Od trtnic obstojajo še tri, namreč državna v Novem mestu, v Arnovih selih in v Kostanjevici, snuje se pa trtnica v Mali Loki.

Kriza našega vinogradništva je v tem, da lastniki ne morejo izvoziti svojih pridelkov v inozemstvo. Domači trg je prenasitčen cenejših dalmatinskih in banatskih vin, kletarstvo je zaostalo, eksportna trgovina pa ni organizirana.

Kar sem omenil v vinogradništvu, velja tudi za *sadjarstvo*. Pokrajina, ki šteje nad 8200 ha sadovnjakov in ki raste na njih 980.000 jablan, 500.000 hrušk, 640.000 češpelj, 140.000 češenj, 150.000 orehov, bi morala mnogo več izvoziti kakor 1200 vagonov jabolok, 400 vagonov češpelj, 300 vagonov hrušk, 200 vagonov češenj in 60 vagonov orehov. Na kakovost dobrih sadik se ne polaga nika-ka važnost, manjka v oblasti tudi dobrih drevesnic. Sedaj obstojata samo 2: državna v Kostanjevici in ona v Ljubljani, ki je last Kmetijske družbe. Trgovina in eksport nista organizirana, nujna predelava za izvoz (konzerve) se vrši le v tovarni na Vrhniki. Sadjarsko in vrtnarsko društvo za Sloveni-jo skuša po privatni inicijativi te razmere zboljšati.

Končam pa z veselejšo sliko našega *čebelarstva*. To napreduje pod razumnim vodstvom Čebelar-skega društva za Slovenijo prav lepo. Po zadnjih statističnih podatkih imamo v ljubljanski oblasti 32.800 panjev čebel, od teh je 17.000 s premakljivim delom, tudi zdravstveno stanje čebel je prav ugodno, kar je važno, ker se kranjska čebela vsled svoje marljivosti in krotkosti vedno bolj izvaž-a v inozemstvo, posebno na Švedsko in Holandijo. Slovensko Čebelarsko društvo je dobivalo drž. podporo iz izkupička razredne loterije. V ljubljanski oblasti šteje to društvo 48 podružnic z 950 člani.

Slednjič omenim še razveseljivo dejstvo, da se je koncem leta 1927. ustanovila v Sv. Juriju ob Juž./=Južni/ železnici prva čebelarska šola v Sloveniji, ki se otvori letos jeseni.

VI.

Kar se tiče *gozdarstva, lova in ribarstva*, vrši dotične strokovne posle tukajšnji šumarski referent, deloma tudi glede ribarstva kmetijski referent. Ljubljanska oblast je bogata na gozdovih, saj šteje 406.135 ha gozdov, to je 44,5 % celokupne ali 46,7 % produktivne površine te oblasti. Od teh goz-dov je največ gozdov poedincev in malih posestnikov (334.106 ha), večje površine zavzemajo fi-dejkomisni in solastninski gozdovi kakor tudi gozdovi verskega zaklada. Za povzdigo gozdarstva se je oskrbelo z gozdnimi drevesnicami, ki so omogočale malim posestnikom nabavo gozdnih sa-dik po zmernih cenah. V ljubljanski oblasti je 7 državnih gozdnih drevesnic, namreč v Novem me-stu, Kočevju in Logatcu. Na novo so se ustanovile po prevratu v Kamniku, v Škofji Loki, Črnom-lju in v Radečah pri Zidanem mostu. Te zadnje nadomestujejo starodavno državno gozdno dreve-snico na Tržaški cesti v Ljubljani, koje zakupa ni bilo mogoče več podaljšati. V teh drevesnicah se je oddalo do lanske jeseni, računši od ujedinenja 13.873.000 sadik. Za povzdigo in vzdrževanje teh drevesnic je bilo za ljubljansko oblast dovoljenih 20.000 Din. Ker je les v naših goratih krajih prvovrsten eksporten predmet, imamo v naših gozdovih morda naše največje bogastvo. Te gozdo-ve pa je treba vzdrževati in varovati, da ostanejo plodonosni.

VII.

Po ujedinenju se je pri takratni deželni vladi¹⁰⁵³ ustanovilo poverjenišтво za *zdravstvo*, kojega

¹⁰⁵³ Mišljena je Narodna vlada za Slovenijo, v kateri je bilo tudi poverjenišтво za zdravstvo.

agende pa so že leta 1919 prešle na Zdravstveni odsek za Slovenijo in Istro. Ta odsek je posloval toliko časa, dokler ni prišlo zdravstvo v smislu zakona o občni upravi v kompetenco velikih županov. Toda le deloma. V bistvu je ostala zdravstvena služba centralizirana pri ministrstvu narodnega zdravja, ki je leta 1924. ustanovilo po različnih pokrajinah posebne svoje inšpektorate, od katerih je eden v Ljubljani za celo Slovenijo. Inšpektor ministrstva narodnega zdravja je od velikega župana popolnoma neodvisen delegat tega ministrstva. Njemu so neposredno podrejeni prejšnja deželna bolnica v Ljubljani in vsi zdravstveni instituti. On razpolaga z vsemi večjimi zdravstvenimi krediti, dočim pripada velikemu županu le odločba o razmeroma majhni vsoti. V proračunu za leto 1927/28 je finančni odbor ukinil ljubljanski inšpektorat ministrstva narodnega zdravja. Kdo bo prevzel njegove posle in razpolagal s krediti, danes še ni določeno. Ker je po ujedinjenju prenehal poslovati deželni zbor in deželni odbor kranjski, so prešle vse agende v zdravstvenem oziru na deželno vlado in končno na velikega župana, kolikor niso bile centralizirane. Država plača danes samo plačo zdravniškemu in uradniškemu osebju, tudi samoupravnim zdravnikom (okrožnim in občinskim), in vrača bolnišnicam oskrbne stroške za siromašne bolnike. V ostalem pa se je že v finančnem zakonu leta 1926/27 ustanovilo načelo, da se morajo vse bolnišnice v Sloveniji vzdrževati iz lastnih sredstev. Država plačuje samoupravnim bolnišnicam samo še zdravniško in uradniško osebje, nižjega (strežniškega) osebja pa ne.

Ker so deželni dobrodelni zavodi izvzeti iz kompetence velikega župana, so mu podrejene samo sledeče javne bolnišnice:

Samoupravna bolnišnica v Brežicah, občinska bolnišnica v Krškem, ženska bolnišnica zdravstvene zastopa v Novem mestu, bolnišnica usmiljenih bratov v Kandiji.

Od novih zdravstvenih naprav, ki so se ustanovile po prevratu, je omeniti predvsem važno ustanovitev velike in lepe državne ženske bolnice v poslopju bivšega azila Kranjske hranilnice v Ljubljani. Nadalje se je vsled velikega navala umobolnih za silo priredila bivša prisilna delavnica za blaznike-hiralce.

V ljubljanski bolnišnici je na novo ustanovljen državni higienski zavod z bakteriološko postajo, zavod za socialno zaščito dece, posvetovalnica za matere, zavetišče za matere, brezplačen ambulatorij za spolne bolezni in drž. centralna lekarna. Poleg tega so se ustanovile brezplačne šolske poliklinike. V zadnjem času se je pričelo z vzorno asanacijo krajev, ki so trpeli po epidemijah. Taka asanacija se je izvršila leta 1926 v Lukovici, kjer se je tudi zgradil »Zdravstveni dom« za zdravstvene in zdravstveno propagandne namene. Omeniti je tudi zdravilišče za jetične na Golniku, ki bo, kadar bo popolnoma dograjeno, /pomembno/ ne samo za Slovenijo, temveč tudi za celo državo.

VIII.

V zvezi z zdravstvom je tudi skrb za *socialne naloge* v oblasti. Te vodi oddelek za socialno politiko, ki je podrejen deloma velikemu županu, deloma pa neposredno ministrstvu za socialno politiko. V njega področje spada zaščita invalidov, dece in mladine in skrb za javno pomoč. Od prejšnje kompetence so se odkazale vse uboštvne zadeve, repatriacije, potem refundacije stroškov za oskrbo v bolnišnicah, izseljeniške zadeve oddelku za notranje stvari. Zavodi in naprave, ki so še podrejene oddelku za socialno politiko so: Invalidski dom v Ljubljani, Invalidski dom v Toplicah na Dolenjskem, Drž. zdravilišče na Golniku s 35 invalidi in 84 plačujočimi neinvalidi, Drž. protezna delavnica v Ljubljani, Drž. zavod za slepe v Kočevju, dva drž. dečja domova, potem Drž. vzgajališče in Drž. gluhošolnica v Ljubljani ter šola za slepo deco v Kočevju. Poleg uprave teh zavodov in njihovega nadzorstva, spada v področje oddelka za socialno politiko še izvrševanje zakona o pokojninskem zavarovanju nameščencev za Slovenijo in zakona o rudarskem pokojninskem skladu za Slovenijo.

Za zaščito delavcev obstoje v ljubljanski oblasti še sledeča oblastva in zavodi, ki so pa podrejeni neposredno ministrstvu za socialno politiko: 1/ Inšpekcija dela v Ljubljani, 2/ Borza dela v Ljubljani 3/ Nadzorništvo parnih kotlov v Ljubljani. Zelo važni pa sta še sledeči napravi: 4/ Okrožni

urad za zavarovanje delavcev kot krajevni organ Osrednjega urada za zavarovanje delavcev v Zagrebu in 5/ Delavska zbornica v Ljubljani.

IX.

Glede pospeševanja *obrtni, industrije in zadružništva* naj pripomnim sledeče:

Obrtno strokovno šolstvo je v državni upravi in pod nadzorstvom oddelka za trgovino in industrijo pri velikem županu. V ljubljanski oblasti so sledeče strokovne šole: Trgovska akademija, Srednja tehniška šola z 11 oddelki, dvorazredna trgovska šola, Osrednji zavod za ženski domači obrt, vsi v Ljubljani, dalje Puškarska šola v Kranju, Pletarska šola v Radovljici, šola za obrtno risanje in ženska obrtna šola, obe v Kastavu, ter krojaška, čevljarška in mizarška šola s pravico javnosti na Salezijanskem zavodu na Rakovniku. Slednjič še meščansko gospodinjke šole v Ljubljani, Šiški, Trbovljah in Jesenicah.

Za pospeševanje obrta obstoji v Ljubljani *Urad za pospeševanje obrtni*, ki ga je ustanovil deželni odbor kranjski in katerega je prevzela država. Vsled nezadostnih kreditov pa ta zavod ne more vršiti onih nalog, za katere je bil ustanovljen.

Domača industrija je v oblasti precej razvita, toda še premalo. Najbolj je razvito *čipkarstvo* s sorodnimi strokami. Na čelu te panoge stoji Osrednji zavod za ženski domači obrt, dalje so čipkarske šole v Železnikih, Polhovem Gradcu, Žireh, Zagorju, Banji Loki in na Jesenicah. Vrše se tudi potovalni čipkarski poučni tečaji, ki so zelo dobro obiskani. Pri čipkarstvu je zaposlenih in udeleženih okrog 20.000 ženskih moči.

Druge panoge domače industrije so *košarstvo* odnosno *pletarstvo* in *lončarstvo*. Za prvo panogo imamo šoli v Ljubljani in Radovljici, za lončarstvo pa izborno keramično šolo na Srednji tehnični šoli. Želeti bi bilo, da bi se tudi moderni način lončarstva, ki ga goji ta šola, udomačil na deželi, da bo domače prebivalstvo kos tudi tovarniški konkurenci. Veliko nazadovanje je opaziti pri domači industriji za *lesno obrt, suho robo*, sita, sode in zobotrebe, tudi domača industrija za izdelovanje glavnikov, krtač in žebljarska industrija je zelo nazadovala, ker ne more več konkurirati s tovarniškimi izdelki. Domača industrija *slamnikov* in čevljev pa se je naslonila na tovarne in veletrgovce ter dobro uspeva.

Važna gospodarska panoga za našo oblast je tudi pospeševanje *tuijskega prometa*, ki ga goji Zveza za tujski promet v Sloveniji, ob sodelovanju Zimsko-športne zveze in Slov./=Slovenskega/ planinskega društva, in sicer brez državne subvencije.

Slednjič naj omenim tudi kot važno gospodarsko ustanovo za povzdigo našega obrta in industrije Ljubljanski velesejem.

X.

Prosvetna uprava v Sloveniji je prešla po prevratu v poverjeništvo za uk in bogočastje. Posle nekdanjega deželnega šolskega sveta pa je prevzel višji šolski svet v Ljubljani. Z organizacijo občne uprave se je ustanovil poseben prosvetni oddelek za Slovenijo, ki je ostal do konca leta 1924. skupaj za ljubljansko in mariborsko oblast. Leta 1925. pa se je razdelil na obe oblasti in posluje pri nas kot prosvetni oddelek velikega župana ljubljanske oblasti.

Prosvetno upravo vodi prosvetni inšpektor kot strokovni referent velikega župana po pravilniku z dne 9. aprila 1925. Njegovi pomočniki so oblastni šolski nadzornik kot referent za osnovne šole, inšpektorja za srednje in meščanske šole ter učiteljišča in poleg tega obstoji še referat za umetnost, znanost in splošno prosveto ter ekonomsko-finančni referat za vse posle pravnega značaja.

S to organizacijo so bili tako viš./=višji/ šolski svet kakor tudi okr./=okrajni/ šolski sveti ukinjeni, obstoje samo še okr. šolski sveti v smislu starega šolskega zakona. Kar se tiče *osnovnega šolstva* znaša število vseh osnovnih šol v ljubljanski oblasti 464, med temi 453 javnih in 11 zasebnih. Od teh je 115 enorazrednic, 123 dvorazrednic, 44 trirazrednic, 35 štirirazrednic, 47 šestrazrednic, 6 sedemrazrednic in 15 osemrazrednic. Zasilnih šol je 15, otroških vrtcev 10 in dnevnih zavetišč 6.

Po prevratu je bilo na novo ustanovljenih 8 osnovnih šol, razširjenih pa 188. Na osnovnih šolah je nameščenih 1878 učnih oseb in 48 otroških vrtnaric in učiteljic ženskih ročnih del. Samo za to osebje plača država na osebnih prejemkih akt./=aktivnega/ učiteljstva 40,800.000 Din, na pokojnikih pa 20,278.600 Din na leto.

Iz teh suhoparnih števil se razvidi lep in velik razvoj našega osnovnega in meščanskega šolstva izza prevrata. 47 šestrazrednic, 15 osemrazrednic, 19 meščanskih šol, to so številke, (Res je !) o katerih se nam posebno na Kranjskem niti sanjalo ni.

Država je poleg vsega tega še posebej podpirala podjetne in zaslužne šolske občine z izdatnimi podporami. V letih 1921–1926 so znašale podpore skupaj 600.000 Din, a samo v letu 1926/27 385.000 Din (Dvorska vas in Semič po 85.000 Din!). Leta 1924. se je poleg tega izplačalo za šole v Sloveniji iz ameriškega (Blairovega) posojila 300.000 Din.¹⁰⁵⁴

V osnovne šole hodi 63.250 učencev in učenk (drugo polletje 1926/27). V ljubljanski oblasti je 12 javnih meščanskih šol, na katerih podučuje 105 učiteljev. Razen tega je 7 zasebnih meščanskih šol z 52 učitelji, ki so skoro vse redovnice. Vse meščanske šole imajo po štiri razrede, izvzemši Rakek in Trbovlje, ki sta se ustanovili šele letos. Meščanske šole so se ustanovile po pretežni večini vse po prevratu, oz./=oziroma/ so se razvile iz 8 razrednih osnovnih šol. Osebje meščanskih šol plačuje država. Letni prejemki tega učiteljstva znašajo 2,500.000 Din. Meščanske šole je obiskovalo v preteklem letu 3009 učencev in učenk.

V ljubljanski oblasti je sedaj troje učiteljišč, dvoje v Ljubljani, eno v Kastavu. Prejšnje enotno drž. učiteljišče v Ljubljani se je po prevratu razdelilo v samostojno moško in žensko učiteljišče. Vsako učiteljišče ima štiri vadniške razrede (žensko tudi otroški vrtec) in štiri popolne letnike. Razen državnih sta še dve zasebni učiteljišči: v Ljubljani in Škofji Loki. Od srednjih šol imamo v Ljubljani sedem državnih in dve zasebni, in sicer dve humanistični gimnaziji (Ljubljana in Št. Vid), 6 realnih gimnazij (Ljubljana 2.,3.), licej /v Ljubljani/, Kranj, Novo mesto in Kočevje. V drž. srednje šole hodi 3317 učencev, v zasebne pa 775, skupaj 4492.

Prosvetni zavodi:

- 1./ *Narodni muzej*. Nekdanji dež. muzej je prevzela država v svojo upravo, vendar ne uspeva radi redukcije osebja in zaradi prikrajšanih kreditov. Poleg narodnega muzeja se je ustanovil
- 2./ *Etnografski muzej*, kar je bila nujna potreba.
- 3./ *Državna licejska knjižnica* je najstarejša javna knjižnica naše države (ustanovljena 1774). Število knjig dosega 120.000. Prostori so nedostatni, krediti prepričli, vzlic temu se razvija knjižnica vsled prejetih dolžnih izvodov vse kraljevine in vsled nakupov iz inozemstva v pravo univerzitetno biblioteko. Krediti so za bodoče budžetno leto tako skrčeni, da bodo novi nakupi skoraj nemogoči. Ker knjižnica vzlic temu naglo narašča, bo treba misliti na novo poslopje.
- 4./ *Spomeniški urad* skrbi v ljubljanski in mariborski oblasti za varstvo spomeniških in umetniških spomenikov. Vse posle vrši en konservator. Krediti so nezadostni.
- 5./ *Državna zaloga šolskih knjig in učil*. Ta zavod je ustanovila deželna vlada za Slovenijo maja 1919. z namenom, da prevzame vse funkcije dunajske zaloge šolskih knjig za naše ozemlje ter odpomore pomanjkanju slovenskih šolskih knjig. Do leta 1922. je bil zavod v drž. proračunu, od tedaj pa se vzdržuje sam iz svojih dohodkov. Od svoje ustanovitve do danes je izdala drž. zaloga 77 šolskih knjig, izmed katerih so nekatere izšle že v petem izdanju. Finančno stanje tega zavoda je ugodno.
- 6./ *Državni konservatorij*. Po prevratu je društvo Glasbena Matica v Ljubljani razširilo svojo glasbeno šolo z ustanovitvijo konservatorija, ki je pomenil za našo kulturo in za osamosvojitve naše

¹⁰⁵⁴ Kraljevina SHS je pri ameriški Blairovi banki najela 100 milijonov dolarjev posojila za izgradnjo železniških prog in druge državne izdatke (Dragana Gnjatović, Stari državni dugovi, Beograd 1991, 141).

glasbene vzgoje velik korak naprej. Z budžetom za leto 1926/27 se je konservatorij sprejel v drž. proračun. Država je prevzela materialne izdatke, učno osobje pa le deloma, namreč ravnatelj in 3 učitelje.

Gojencev šteje konservatorij 130. Goji se solopetje in instrumentalni pouk. Že sedaj so absolvirani gojenci te naše glasbene šole odlični člani v naših gledališčih, v kratkem pa bo mogoče zasedeti z domačimi močmi tudi orkestre, v katerih prevladujejo še sedaj inozemci, zlasti v Beogradu in Zagrebu.

7./ *Narodno gledališče*, ki ga je po večletnem mrtvilu med vojno vzbudil k novemu življenju gledališki konzorcij, je bilo v jeseni leta 1919 proglašeno za *centralno drž. gledališče*. Od tedaj nosi vsa bremena država, ki pa pobira tudi dohodke. Gledališče uporablja zgradbo nekdanjega dež. gledališča, v kateri se goji opera in zgradbo nekdanjega nemškega gledališča, v katerem se goji drama. Z ljudskimi predstavami po nizkih cenah se daje tudi najširšim slojem prilika posecati gledališče.

Visoka skupščina! Iz pričujočih zelo splošnih obrazložb ste morda razvideli, kako veliko je bilo delo, ki ga je do sedaj vršila državna uprava v panogah, določenih v bodoče oblastni samoupravi, in kako znatna so bila denarna sredstva, katera je žrtvovala država, tako za plače v tem pogledu zaposlenega številnega uradništva in uslužbenstva kakor tudi za stvarne potrebščine, in kako velike naloge Vas čakajo v bližnji bodočnosti na vseh poljih domačega gospodarstva, prosvete in prometa, na polju humanitarnega in socialnega delovanja in na polju povzdige občega blagostanja v oblasti. Le s stvarnim in združenim delom Vas vseh jih bo mogoče uresničiti. Slovenskemu narodu lasten smisel za organizacijo, red in za stvarno delo so porok, da boste v sporazumnem delovanju z občo upravo in njenimi predstavniki dosegli svoj plemeniti cilj, za katerega ste bili poslani v to ugledno zbornico.

Kadar se oklenete pri svojem delu s posebno ljubeznijo svojega ožjega kraja ali okoliša, ne pozabite pri tem uvaževati in zastopati tudi obče in širše koristi in potrebe ljubljanske oblasti, a ne izgubite iz vidika tudi ozirov na ono vez, ki, pridobljena s krvavimi žrtvami naših junakov, nerazdružljivo veže narod Srbov, Hrvatov in Slovencev na veke. Tako bo postalo Vaše delovanje, na videz omejeno le na ljubljansko oblast in njene kraje, mogočen steber na zunaj nepremagljive, na znotraj vzorno urejene in zato cvetoče uzadovoljene in nerazrušne kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. (Živahno odobravanje.)

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Vespoštovani gospodje! V smislu čl. 53 zakona o oblastni in sreski samoupravi je otvoril zastopnik velikega župana skupščino po kraljevem ukazu. Samo svoji domoljubni dolžnosti se oddolžimo, ako se v tem svečanem trenutku spomnimo Njegovega Veličanstva kralja Aleksandra I. ter manifestiramo za skupno našo domovino, za državo Srbov, Hrvatov in Slovencev, s tem, da zakličemo trikrat: Naš kralj Aleksander I. naj živi! (Vsa zbornica zakliče: Živio! Živio! Živio!)

Prosim gospode, da me pooblastite, da smem v imenu skupščine odposlati Njegovemu Veličanstvu kralju nastopno brzojavko:

»Skupščina oblasti ljubljanske, zbrana na prvi svoji seji, pošilja Vašemu Veličanstvu iskrene izraze svoje popolne vdanosti in največjega spoštovanja. Skupščina oblasti ljubljanske. Dr. Natlačen, predsednik«. (Živahno odobravanje in ploskanje.)

Vaše vsesplošno živahno odobravanje smatram za pritrditev mojemu predlogu.

Zahvaliti se moram g. zastopniku velikega župana za njegov sijajni izčrpni ekspeze, v katerem nam je podal stanje gospodarskih, socialnih in kulturnih razmer v naši oblasti.

Izvolili ste, gospodje, prvo predsedstvo skupščine oblasti ljubljanske. Poverili ste meni zaupanje in izkazali odlično čast, da kot prvi predsedujem tej skupščini in jo vodim pri njenem delu za blagor naše ožje domovine.

Dovolite, spoštovani gospodje, da izrazim ob tem zgodovinskem trenutku nekatere misli glede dela, ki nas čaka v tej skupščini.

To skupščino smatramo upravičeno za naravno in pravno naslednico bivšega deželnega zbora kranjskega, čeprav je lep kos zemlje nekdanje dežele Kranjske odpadel na našega sosedo na jugozapadu, dočim je prišel pod ljubljansko oblast del nekdanjega slovenskega Štajerja. Odlikuje se ta skupščina v primeri z nekdanjim deželnim zborom predvsem po svoji demokratični sestavi, kajti padli so vsi privilegiji stanovske razlike; izvoljena je naša skupščina na temelju splošne, enake, neposredne in tajne volivne pravice.

Ker smatramo ljubljansko oblast za naravno in pravno naslednico nekdanje dežele Kranjske, bomo predvsem skrbeli in zahtevali, da se nam izroči v last in posest vsa premična in nepremična imovina nekdanje dežele Kranjske, oziroma Štajerske, v kolikor leži v področju naše oblasti.

Prevzeli bomo nase velik del onih nalog, ki jih je morala doslej vršiti država sama. Naloge, ki nam jih odkazuje zakon, pa bomo mogli izvrševati le, ako nam bodo na razpolago za to potrebna sredstva. V svesti pa smo si sedanjega težkega gospodarskega položaja slovenskega ljudstva, ki ne dopušča še novih obremenitev. Naše stremljenje pojde radi tega za tem, da si priborimo od države, ki bo z našim delom razbremenjena, potrebna finančna sredstva, tako da naše ljudstvo ne bo obteženo z novimi davčnimi bremenimi.

Iskreno želimo in zastavili bomo v to vse svoje moči, da se sedanji težki gospodarski in socialni položaj čim bolj olajša in izboljša; kljub naši najboljši volji pa čudežev seveda ne bomo mogli delati in naj čudežev od nas tudi nihče ne pričakuje niti ne zahteva. Želeli bi pomagati invalidom, zaposliti brezposelne, preskrbeti sirote in onemogle in storili bomo v tej smeri, kar bo sploh mogoče; javnost pa naj, ko bo ocenjevala naše delo, ne zabi, da smo sami brez sredstev in da se nam samim godi, kakor se je godilo v zadnjih letih mnogim hišnim posestnikom, ki so bili sami brez strehe.

Leta 1918. se je s političnim zedinjenjem v skupno nacionalno državo Srbov, Hrvatov in Slovencev udeležil tako zvani maksimalni program našega naroda, ki so si ga stavili voditelji našega naroda ob začetku, ko se je naš narod sploh začel politično zavedati, čeprav uresničenje tega programa ni popolno, ker je velik del našega naroda ostal izven državnih meja. A mi hočemo, da se bo v okviru uresničenega maksimalnega našega programa udeležiti tudi še tako zvani minimalni naš program, ki je bil od nekdanj izražen v besedah: Zedinjena Slovenija s široko zakonodajno samoupravo. (Živahno odobravanje.)

Stremili bomo za tem, da se strne vse ozemlje, na katerem prebiva naš narod v eno pokrajino in da zastopstvu te pokrajine priborimo pravico, urejati zakonito mu odkazane stvari s pomočjo zakona. Velika je bila hiba nekdanjih deželnih zborov v tem, da so bili v svojih zakonodajnih pravicah omejeni in navezani na dobro voljo vsakokratne osrednje vlade. A zakon o oblastni in sreski samoupravi oblastnim skupščinam sploh odreka zakonodajno moč in stavlja oblastne skupščine z določbami, ki jih vsebujejo člen 121 in nadaljnji,¹⁰⁵⁵ pod skrbstvo velikih županov.

Ako pa se hočemo boriti za razširjenje kompetenc, za zedinjeno Slovenijo in za pravico lastne zakonodaje, naj nihče ne misli, da nas vodijo pri tem kaki separatistični ali protidržavni nagibi. Nasprotno! Povsod nam bo ozir na državno korist, napredek, ugled in moč države, naše skupne domovine, odločilno pred očmi. (Živahno odobravanje.)

Uverjeni smo, da bo šele široka samouprava z zakonodajno močjo omogočila popoln razmah vseh sil našega ljudstva, njihovo prebujenje in pritegnitev k delu na gospodarskem, socialnem in kulturnem polju in da je to edina pot, ki vodi k ozdravljenju sedanjih težkih razmer.

V tem smislu bomo nadaljevali gradbo starega slovenskega programa z namenom, da dobi slovenski narod v tej državi svoje pravo. (Odobravanje.) Naša srčna želja je, naj bi postal 23. februar zgo-

¹⁰⁵⁵ Členi od 121 do 124 so podrobno določali oblike nadzora velikega župana nad oblastnimi samoupravami.

dovinski dan, ki se ga bo z veseljem in hvaležnostjo spominjal ves naš narod. Naj bi postal ta dan mejnik, ki naj bi značil začetek boljše bodočnosti našega naroda.

Boga pa prosimo, da bi podprl naše šibke moči in blagoslovil naše delo, da obrodi stoteren sad. (Živahno dolgotrajno odobravanje.)

G. posl. dr. Breclj ima besedo.

Poslanec dr. Anton Breclj:

Visoka zbornica! Z ozirom na zgodovinski trenutek in položaj našega naroda, z ozirom na poročilo, ki ga je podal zastopnik velikega župana, imam naročilo kluba poslancev Slovenske ljudske stranke, da podam naslednjo slovesno izjavo ali deklaracijo:

Klub Slovenske ljudske stranke, ki je edina prava zastopnica slovenskega naroda, izjavlja:

Sedanja samouprava ne ustreza živlenskimi potrebami slovenskega naroda. Ugotavljamo, da se je Slovenska ljudska stranka ves čas najodločnejše borila proti tistim določbam ustave in zakonov, ki ustanavljajo sedanje oblastne skupščine. Ideal Slovenske ljudske stranke je bil vedno, je in ostane zakonodajna samouprava zedinjene Slovenije. (Odobravanje.)

Naš narod je zrel za tako samoupravo in zanjo se je tudi boril in se bo vedno boril, dokler je ne doseže. To borbo nam pa narekuje tudi ljubezen do naše zedinjene države, ki se bo po notranji preureditvi na osnovi zakonodajnih samouprav na znotraj in na zunaj zelo okrepila –, kar bo tudi v uteho in zaslombo našim bratom izven meja naše države. (Živahno odobravanje.)

Ker pa vidimo v sedanjih samoupravah vendar nekaj prvi začetek in korak do našega vzora, hočemo, v kolikor nam ustava in zakoni dovoljujejo, zastaviti vse svoje moči, da bo sedanja oblastna skupščina kar najbolj izrabila ta tesni delokrog za izboljšanje težavnega položaja našega ljudstva.

Da se omogoči uspešno delovanje oblastne skupščine, zahtevamo: da ostane prejšnja deželna imovina neokrnjena oblastni samoupravi kot legitimni naslednici bivše dežele in da osrednja vlada vrne tiste dele te imovine, ki jih je zaradi izrednih razmer prevzela začasno v svojo upravo. (Odobravanje.)

Da osrednja vlada prepusti oblastni samoupravi potrebna finančna sredstva in ji s tem omogoči svobodno delo za narodne, kulturne, socialne in gospodarske potrebe našega ljudstva. Sedanji gospodarski položaj je izredno težak, tako da ljudstvo ne prenese novih davčnih bremen. Današnja gospodarsko krizo je mogoče rešiti samo z intenzivnim delom samoupravnih teles, kar pa brez zadostnega in trajnega financiranja ni mogoče.

Prepričani smo, da bodo tudi druge politične stranke v vsej državi priznale našo domoljubno borbo in se nam pridružile, da čimprej zakonitim putem dobimo tako ustavo in tako zakonodajno samoupravo, ki bo ljudstvu res koristila, našo skupno državo pa ojačila. (Živahno odobravanje.)

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Formalno se je prijavil k besedi g. posl. dr. Albert Kramer.

Poslanec dr. Albert Kramer:

Gospodje poslanci! V imenu Naprednega kluba mi je čast izjaviti s tega mesta nastopno: Mi smo prišli v to skupščino z najresnejšo voljo za stvarno udejstvovanje v tem zboru in za lojalno sodelovanje z večino tega zbora pri reševanju nalog, ki so določene oblastnim samoupravam in zlasti oblastnim skupščinam. Smatramo, da je bistvo našega dela gospodarskega značaja in da ne more ta skupščina, ako bo hotela doseči uspehe in koristi za ljudstvo, stavljati na dnevni red političnih vprašanj. Politične zadeve spadajo po našem mišljenju, gospodje, pred drug forum. Računati moramo z realnimi činjenicami in z delokrogom, ki ga nam odkazuje zakon za naše delovanje. Radi tega sem mnenja, da spadajo razne želje, ki se tičejo bodisi preosnove sedanjega zakonitega stanja bodisi drugačnih programskih državnopravnih točk, predvsem pred politični forum naše države, to je pred Narodno skupščino, kjer se edino morejo ta vprašanja rešiti. Poslanci Naprednega kluba

smo, kakor sem že poudaril, voljni, da resno in lojalno sodelujemo pri vseh poslih, ki bodo v oblastni skupščini in dnevnem redu, da se povzdigne gospodarski, socialni in kulturni nivo onega dela naše države, ki je izročen v važnih panogah svojega življenja nam v oskrbo. Smatram, da so naloge, ki jih danes prevzema oblastna skupščina, tako velike in težavne, da bo dobro, ako se bosta večina in opozicija medsebojno podpirali v svesti, da bo le našemu skupnemu delu mogoče doseči lepe uspehe.

Zavedam se, gospodje, da zahteva ogromni delokrog, ki ga nam izroča zakon, sredstva, s katerimi pa danes skupščina in naša samouprava še ne razpolaga; na drugi strani pa nam gospodarsko stanje naroda onemogoča, da bi iskali teh sredstev z novimi obremenitvami. Mi, gospodje, smo tega mnenja, da bo dolžnost oblastnega odbora, ki mu je poverjena sestava oblastnega proračuna, da bo iskal ravnotežja v tem proračunu na način, pri katerem bo izključena vsaka nova obremenitev našega ljudstva. Mi smo mnenja, da se naša oblastna skupščina v sedanjosti dobi ne more in ne sme poslužiti pooblastila po členu 75 zakona o oblastnih in sreskih samoupravah, ki ji daje možnost, da bi uvedla do 50 % doklade na državne neposredne davke.

Dalje smatramo sedanjo oblastno samoupravo če ne za pravno, pa vsaj za dejansko dedinjo bivše dežele Kranjske. Voljni smo podpirati z vso vneto vsako akcijo, ki bi šla za tem, da prepusti državna uprava oblastni samoupravi vse premoženje, ki je bilo po tragični pogreški prve prevratne dobe izročeno državi v upravo brez garancij za vrnitev. Oblastna skupščina mora zahtevati in izposlovati, da ji prepusti država zopet v upravo in v last vse one predmete bivše deželne imovine, katerih eksploatacija, odnosno uporaba, je zvezana z delokrogom, ki ga ima oblastna samouprava.

Dalje smatramo člani Naprednega kluba za potrebno, da pozove oblastni odbor in oblastna skupščina kraljevo vladu, da takoj potom potrebnih amandementov v finančnem zakonu zasigura možnost, da se vrnejo oblastni samoupravi oni dohodki, ki so svojčas tvorili vir dohodkov deželnega gospodarstva; to so deželne doklade, ki so se ob prevratu naravno pretvorile v državne prejemke. Te doklade so bile z državnim budžetom za leto 1920/21 inkamerirane in se danes stekajo v državno blagajno.

Dalje želim tole naglasiti. Kadar bo državna uprava izročila del svojega delokroga oblastni samoupravi, bo morala oblastni samoupravi prepustiti ne le posle, ampak tudi sredstva za financiranje teh poslov. Radi tega si bomo dovolili staviti predloge, da naj oblastna skupščina pozove kraljevo vladu, da z amandementi v finančnem zakonu poskrbi za tozadevno pooblastilo.

Velik del sedanjih državnih davkov, ki je nekdanj tvoril del državnih dohodkov v stari državi, je pozneje prešel na našo novo državo, pa ni bil proširjen na celokupni državni teritorij in je torej do danes nekako očuval svoj teritorialni značaj. Naše stališče je, da imajo oblasti, iz katerih območja se stekajo ti državni davki v državno blagajno (mislim predvsem na trošarino na pivo in žganje), pravico, da se jim te davščine prepustijo, da se jih bodo mogle posluževati v smislu točke 3. člena 75.¹⁰⁵⁶ v eventualno samostojno uporabo.

Gospodje! Mi bomo radi in lojalno sodelovali pri vsaki akciji, ki bo šla za tem, da se energično zahteva od kraljeve vlade, da se istočasno s prenosom poslov prenese tudi tisti del državnega budžeta, ki je doslej služil kritju stroškov združenih s temi posli.

Dalje bi želel omeniti še tole. Člen 88. zakona o sreskih in oblastnih samoupravah¹⁰⁵⁷ je dal naši oblastni skupščini – kakor tudi vsaki drugi oblastni skupščini – važno in silno pomembno sredstvo v roke. Med našo ljubljansko in mariborsko oblastjo obstoja nesporno cela vrsta skupnih velikih gospodarskih in kulturnih vprašanj. Mi mislimo, da bi oblastne skupščine dejansko najbolje služile celo-

¹⁰⁵⁶ Mišljena je točka 3 člena 73 Zakona o oblastni in sreski samoupravi z določilom o samostojnih oblastnih davkih in taksah kot virih oblastnih dohodkov.

¹⁰⁵⁷ Določilo člena 88 je dajalo možnost, da dve ali več oblasti skupaj rešujejo večje gospodarske in kulturne zadeve.

kupnim interesom slovenskega dela našega naroda, ako bi se v vseh onih zadevah, ki se enako tičejo ljubljanske in mariborske oblasti, skušale ustanoviti in sprovesti dogovorno med Mariborom in Ljubljano velike akcije, ki bodo utrdile zavest da sta ti dve oblasti druga na drugo v marsičem navezani v kulturnem, gospodarskem in tudi socialnem oziru. Izjavljam, da bomo lojalno in z vso vsmo podpisali vsako akcijo, ki bo skušala izkoristiti ugodnosti, ki nam jih nudi člen 88. navedenega zakona.

Gospodje! Odkrito moram reči, da smo se pri konstituiranju današnje zbornice nadejali, da bo večina kazala razumevanje za velike naloge, ki stoje pred nami vsemi, in da bo dala tudi opoziciji primerno zastopstvo v vodstvu naše oblastne samouprave.

To se ni zgodilo. Prav. Mi jemljemo to na znanje kot vašo gesto, da ne želite našega sodelovanja in da želite sami nositi vso odgovornost. Nas ne spravi to iz konteksta. Mi ne bomo nikdar prestali dvigati svojega glasu, da se izločijo vsa velepolitična, ustavna in državnopravna vprašanja iz skupščinskih sej te zbornice, ker smatram, da za to nismo kompetentni in da za reševanje teh vprašanj tudi nimamo časa, smo pa pripravljeni vedno delovati za skupno dobrobit ljudstva. Želimo, da se ne prepiramo, ampak da delamo z vsemi svojimi močmi skupno za socialni napredek in za gospodarski dvig slovenskega dela našega naroda.¹⁰⁵⁸

Predsednik dr. Natlačen:

Besedo ima g. posl. ing. Zupančič.

Poslanec ing. Franc Zupančič:

Visoka skupščina! Mi zborujemo v sejni dvorani, ki je namenjena občinskemu svetu ljubljanskega. Na Kongresnem trgu pa stoji ponosno deželni dvorec, naš edini slovenski parlament. Tamkaj je pravo mesto za dobro slovensko gospodarsko delo. Ne mislimo s tem preganjati našega kulturnega zavoda, slovenske univerze. Žigosati pa moramo pogrešne metode v naši upravi.

Slovenska kmetijska stranka odkritosrčno pozdravlja dejstvo, da se je danes začelo z uspostavitvijo oblastne ali deželne samouprave. Z dobro voljo in z vztrajnim delom bomo dosegli, kar smo leta 1918. še imeli.¹⁰⁵⁹ Veliko dela čaka to zbornico in narod slovenski pričakuje od tukaj svoje gospodarske rešitve. Gospodarsko nazadovanje je objelo vse panoge našega gospodarstva. To nazadovanje pa ima svoje korenine v kmetijski krizi. Naše ljudstvo je osirotelo in iz tega izvira vse gorje v gospodarstvu. Najbolj ječi danes kmetijstvo. Zato se mora pomagati najprej tam, kjer je potreba največja. Trgovina, obrt in industrija ne morejo najti razmaha, ako kmetijski narod nima sredstev za odjem blaga. Ljudstvo je bilo prisiljeno omejiti svoje potrebe na najnižjo mero.

Dvigniti poljedelsko produkcijo in jo usposobiti za težak konkurenčni boj na svetovnih tržiščih bo di prva naloga te zbornice. Važno vlogo pri tem vprašanju zavzemajo prometna sredstva. Kmetijska delavnica je nepremakljiva. Zato je vrednost kmetijske produkcije in možnost dobrega vnovčenja odvisna v prvi vrsti od dobrih potov, cest in železnic. V tem pogledu /je/ delala Sloveniji centralna vlada vseh osem let v nebo vpijočo krivico. To krivico popraviti je prva dolžnost naše skupščine!

Rešitev cestnega vprašanja je ena najnujnejših potreb. Zato pričakujemo, da bomo vsi solidarno brez izjeme napeli vse sile, da se vrnejo deželne doklade nazaj v našo deželno blagajno. Vrniti se nam mora prav tako tudi vse ostalo deželno premoženje, kajti ljudstvo ne prenese nobenih novih davčnih bremen.

Izjavljamo, da bodemo vsako stvarno, smotreno, nestransko gospodarsko delo te zbornice lojalno podpirali. Ta skupščina naj postane naša gospodarska zbornica. Tvorijo naj naš stalni gospodarski svet. Glas te skupščine pri popravljanju dosedanjih napak in pri varovanju ljudske samouprave bo di enodušen in tako odločen, da ga ne bo mogel nihče preslišati. Uveljaviti mora končno v državi SHS priznanje popolne gospodarske enakopravnosti našega naroda.

¹⁰⁵⁸ Ta govor je v celoti objavilo Jutro (št. 47, 24. 2. 1927) z opombo, da mu je sledilo »odobranje na levici«, kjer so v dvorani sedeli opozicijski poslanci.

¹⁰⁵⁹ Mišljena je deželna avtonomija.

Predsednik dr. Marko Natlačen:

K besedi se je prijavil g. posl. Sitar.

Poslanec Ignacij Sitar:

V imenu razredno zavednega proletariata, ki me je poslal v to skupščino, izjavljam predvsem, da ne verjamemo lepo donečim besedam o pomenu oblastnih skupščin za ljudsko samoupravo.

Mi v državi nimamo niti demokracije niti samouprave. Tudi oblastne skupščine, kakor so predvidene po zakonu, in v razmerah, kakršne vladajo v naši državi, nam ne bodo donesle niti demokracije niti samouprave.

Dokler so v veljavi izjemni zakoni, ki ovirajo svoboden razvoj javnega življenja, zlasti zakon o zaščiti države,¹⁰⁶⁰ dokler se tlači svoboda tiska, dokler se zatira svoboda zborovanja in svoboda združevanja, kakor na primer ravno v zadnjem času glede organizacije železničarjev in gostilničarskih ter hotelskih uslužbencev, dokler se ne spoštuje niti samouprava občin, teh naših temeljnih samoupravnih edinic, temveč jih izročajo jerobstvu gerentov in komisarjev, skratka, dokler vlada v državi tako izrazito nedemokratski in reakcionaren duh, ne moremo niti najmanj pričakovati, da nam bodo oblastne skupščine donesle kaj več demokracije in kaj več samouprave.

V takih razmerah pa bi bilo tudi zastoj pričakovati, da bi delavsko ljudstvo moglo doseči kaj več socialne pravice.

Saj vidimo, da se celo obstoječi socialni zakoni ne izvršujejo in da se teptajo.

Zakon o zaščiti delavcev¹⁰⁶¹ se ne izvršuje in še danes niso deležni zakonite zaščite delavski obratni zaupniki, temveč so izpostavljeni strahovanju delodajalcev.

Predpisi o inšpekciji dela se zanemarljajo, socialno zavarovanje se ne izvaja primerno. Zavarovanje za starost, onemoglost in smrt se kljub obljubi zakona še ni uvedlo. Zoper naraščanje brezposelnosti se ničesar resnega ne ukrene, pač pa se celo obstoječe posredovalnice dela ukinjajo. Stanovanjska zaščita se odpravlja. Najvažnejše mednarodne konvencije dela se kljub svečani obljubi ne ratificirajo in celo 8 urni delavnik, ta najvažnejša pridobitev delavstva, se sabotira in izpodkopava. Pač pa se delovnemu ljudstvu nalagajo vedno nova bremena in novi davki in se zlasti vzdržuje najkrivičnejši davek na telesno delo.

V tej situaciji ne more delavski razred imeti prav nikakega zaupanja v danes ustanovljene oblastne skupščine. Pač pa se delavski razred zaveda, da doseže resnično samoupravo in pravo demokracijo šele, ko bo s popolno izpremembo sedanje družabne organizacije dosegel svoj končni cilj. Potrebno je, da delavski razred vrši v oblastnih skupščinah kontrolo nad delom meščanskih strank, da opozarja na vsakodnevne krivice, ki se gode delovnemu ljudstvu in da terja izpolnitev svojih najnujnejših zahtev, v kolikor jih zamorejo izvesti že dosedanje oblastne skupščine, ako bodo imele količkaj resne volje.

V tem namenu se bom po nalogu svoje stranke in v prepričanju, da s tem vršim koristno delo za celokupni proletariatski, udeleževal se je oblastne skupščine.¹⁰⁶²

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Besedo ima g. posl. Josip Eppich.

¹⁰⁶⁰ Mišljen je Zakon o zaščiti javne varnosti in reda z dne 2. 8. 1921, ki je prepovedal delovanje komunističnih organizacij.

¹⁰⁶¹ Mišljen je Zakon o zaščiti delavcev z dne 28. 2. 1922.

¹⁰⁶² Izjava predstavnika Socialistične stranke Sitarja je ohranjena kot priloga k zapisniku seje. Med objavo v Slovincu in izvirnikom ni vsebinskih razlik, gre le za nekaj obrobnihih redakcijskih popravkov.

Poslanec Josip Eppich:

Spoštovani gospodje! Določen mi je tukaj poseben stol ob strani in to smatram kot opomin, da se posebej oglasim k besedi tudi jaz.

Predsednik dr. Marko Natlačen:

To je samo slučajno. Ravno tukaj ste prišli na vrsto.

Poslanec Josip Eppich:

Saj ni nič na tem. – Naše kočevsko ljudstvo ima tukaj v tej deželi svojo domovinsko pravico že še sto let in ves ta čas je to ljudstvo živelo v miru s svojimi sodeželani. Tako hoče kočevsko ljudstvo živeti tudi nadalje in z veseljem sodelovati z Vami. Zato mi je naročilo, da Vas pozdravim v njegovem imenu in da Vam izjavim, da hoče sodelovati. (Odobranje.) Če že ne pričakuje od skupščine čudežev, vidi v njej vsaj začetek boljših dni. Tako smo Nemci v Kočevju in mislim vsi Nemci na Kranjskem sploh pripravljeni z Vami sodelovati, da dosežemo čim večje uspehe. (Odobranje na desni.) Z druge strani pa se, če bi šlo za nemške ali kočevske zadeve, priporočamo Vaši naklonjenosti. (Odobranje.)

6. Volitev oblastnega odbora

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Preidemo k zadnji točki dnevnega reda, k volitvi oblastnega odbora. Prekinem sejo, da se razdele glasovnice, ki jih boste takoj izpolnili.

K besedi se je oglasil g. posl. dr. Kramer.

Poslanec dr. Albert Kramer:

Dovolite, g. predsednik, formalno vprašanje! V smislu člena 89. zakona o samoupravah in točke 4. prehodne odredbe z dne 22. julija 1922 je predpisan postopek o volitvah v oblastne odbore. Tak je bil ta postopek štiri leta. Tik pred sestankom oblastne skupščine je bila izdana nova uredba, s katero se je stari poslovnik spremenil. Mi smatramo, da ta nova uredba ne bazira na zakonu, a tega vprašanja tukaj ne bomo reševali. Dejanski položaj je tak: oblastni odbori se ne volijo po proporcu, kakor je to določal stari poslovnik. Nova uredba je proporc starega poslovnika odpravila in mesto nje je določila, da se volijo oblastni odbori v prvi seji. Ko je vsled te naredbe nastala javna diskusija in polemika, je izjavila stranka, kateri pripadate Vi, gospod predsednik, da ne bo odobrila izločitve proporca in da ni sodelovala pri tej preureditvi poslovnika. S to izjavo Vaše stranke je za nas vsa zadeva znatno olajšana, ker nova naredba ne zabranjuje, da se ipak poslužujemo proporca pri volitvi odbora. Zato si dovoljujem vprašati: Ali ste voljni, gospod predsednik, odrediti, da se volitve vrše po proporcu?

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Na vprašanje g. posl. dr. Kramerja odgovarjam:

V smislu člena 89. zakona o oblastni in sreski samoupravi je voliti pet, največ osem članov v oblastni odbor. V smislu prehodnih odredb tega zakona, točka 4., ima ministrstvo za notranje zadeve predpisati v svojem lastnem delokrogu uredbo o poslovniku za oblastne skupščine. Poslovnik naj bi veljal dotlej, dokler si oblastna skupščina ne sklene lastnega poslovnika. Smatram, da je bilo ministrstvo za notranje zadeve upravičeno, da nam predpiše poslovnik dotlej, dokler se skupščine same niso sešle; zato je smelo ta svoj prvotno izdani poslovnik do današnjega našega sestanka tudi izpremeniti. Zato smatram te nove odločbe, ki jih je ministrstvo izdalo z dnem 5. februarja /1927/ št. 20 za obvezne kot novelo k poslovniku za našo skupščino.

Moram pa tudi izjaviti, dasi spada ta izjava pravzaprav v kompetenco predsednika kluba SLS, gospoda poslanca dr. Breclja, da vodstvo SLS ni nikdar in nikjer izjavilo, da smatra kot nekoristno ali kot neumestno reformo, s katero se odpravlja proporc, temveč vodstvo je samo negiralo, da bi bilo sodelovalo pri tej izpremembi.

Poslanec dr. Dinko Puc:

V »Slovincu« je bilo tako in »Slovenec« vendar ne laže.

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Gospod doktor, motite se. Vodstvo ne ve o tem ničesar. Treba bo pa bo rešiti tudi še načelno vprašanje, koliko članov se bo volilo v oblastni odbor.

Poslanec dr. Anton Breclj:

V imenu kluba SLS predlagam, da se voli v oblastni odbor najmanjše število odbornikov, ki je po zakonu dopustno. To pa predvsem in v prvi vrsti iz ekonomskih ozirov. Zato predlagam: Oblastna skupščina izvoli pet odbornikov in deset namestnikov, za vsakega odbornika po dva.

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Slišali ste predlog. Ali ima morda kdo kak drugačen predlog? (Nikdo se ne javi.) Ker se nihče ne oglasi, dam predlog dr. Breclja na glasovanje. Tisti gospodje poslanci, ki ste za 5 odbornikov in 10 namestnikov, blagovolite obsedeti! (Vsa zbornica obsedi.)

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Predlog dr. Breclja je torej soglasno sprejet. Sedaj bomo volili 5 odbornikov in 10 namestnikov. Prosim gospoda tajnika, da čita imena poslancev.

Poslanec dr. Albert Kramer:

Po katerem sistemu bomo tedaj volili?

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Po absolutnem. Novela k zakonu ne predpisuje proporca, torej volimo po smislu novele ministrstva za notranje zadeve po absolutnem sistemu.

Poslanec dr. Dinko Puc:

To se pravi, vi hočete svojo večino izrabljati.

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Kakor bi jo vi, če bi jo imeli. (Veselost.)

Poslanec dr. Albert Kramer:

Ne, mi bi bili bolj brihtni, mi bi delili odgovornost z vami.

Poslanec dr. Anton Breclj:

Tukaj, v tej dvorani, ste imeli samo 2 glasova večine, pa nam niste dali v vodstvu niti enega podpredsednika.

Poslanec dr. Dinko Puc:

Pa to ni bilo pri oblastnih skupščinah.

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Odrejam 5 minut odmora in prekinem sejo, da si napišete na glasovnice svoje kandidate.

(Seja se prekine za 5 minut.)

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Glasovalo je 52 članov. Prosim g. tajnika, da prečita izid volitev.

Tajnik Hinko Lebinger:

Lista dr. Marka Natlačena ima 40 glasov, in sicer je izvoljen

za I. odbornika: dr. Marko Natlačen, za namestnika dr. Ivo Česnik in Gabrijel Oblak;

za II. odbornika: dr. Anton Breclj, za namestnika Josip Gostinčar in Josip Tratnik;

za III. odbornika: dr. Juro Adlešič, za namestnika: Jakob Jan in Alojzij Peterlin;

Dnevni red :

Konstituiranje skupščine in odbora
po uredbi o poslovnem redu iz l. 1922. —

Ob 8^h zbrane poslance pozove dr. Breclj,
da se udeležijo v stolnici naše z „Veni Sancte“. —

Ob 9^h 05¹ govori sejo kot najstarejši pro-
slanec Jože Gostinčar — z ogovorom,
v katerem poudarja, da je danes zgodlo
vinski dan za Slovenijo in celo našo
državo. — Gospodarske, socialne in kul-
turne zadeve so še nekonsolidirane.
Čaka nas ogromno delo. Danes je mejo
med preteklostjo in bodočnostjo. — Vstrajajo,
zavestno in v ljubezni do ljudstva in
do države gremo na delo, da se izboljša
jo razmere. — V tem duhu pozdravlja
poslance in stvarja skupščino. —

Navaja dnevni red : verifikacijo in
volitev predsedništva ter odbora. —

Dr. Henrik Hleska izroči v imenu prav-
nega sodišča overjenega pooblastila.
Črna pritožba še ni formalno rešena.
Želi v imenu pravnega sodišča pro-
svit oblastni skupščini. —

Začasni predsednik Gostinčar imenuje za
časniško tajnikoma H. Lebingerja in
Mat. Tomazina, — na kar preči-
ta Lebinger odlok pravnega sodišča
o overitvi poslancev. —

Na to položi poslanci ob klicanju
po imenih svoja pooblastila. —

7.

za IV. odbornika: dr. Anton Milavec, za namestnika: Josip Strnad in Ivan Mazovec;
za V. odbornika: Peter Hauptman, za namestnika: Ivan Avsenek in Matevž Deželak.

Oddanih je bilo 6 praznih glasov. Po šest glasov so dobili: za člana odbora dr. Albert Kramer, za namestnika Ivan Tavčar ter Ivan Mohorič.

Dr. Marko Natlačen:

Slišali ste izid volitev. Proglašam, da so izvoljeni kot člani odbora:¹⁰⁶³

S tem je dnevni red 1. seje izčrpan. Javljam Vam, da se vrši v smislu člena 8. poslovnika naslednja seja danes popoldne ob štirih. Dnevni red je določen tudi po členu 8. poslovnika: volitev treh odborov, in sicer odbora za proračun in finančne predmete, odbora za oblastne uredbe in ostale predloge in odbora za prošnje in pritožbe.

Konec seje ob 12. uri 15 minut.

¹⁰⁶³ Izpuščena je ponovitev imen izvoljenih članov oblastnega odbora in njihovih namestnikov.

Dokument št. 2.

Stenografski zapisnik 1. seje mariborske oblastne skupščine 23. februarja 1927¹⁰⁶⁴

Pričetek ob 8. uri.

Odposlanec upravnega sodišča v Celju dr. Vertačnik: V imenu upravnega sodišča izročam listo overovljenih članov oblastne skupščine mariborske. Overovljeni so vsi kandidati razen g. Hodošek v Murski Soboti.

Najstarejši član oblastne skupščine g. Miloš Levstik kot začasni predsednik:

Cenjeni gospodje oblastni poslanci! Čast mi je kot najstarejšemu članu te korporacije voditi pričetek poslovanja prve oblastne skupščine mariborske dotlej, da bode izvoljeno stalno predsedništvo. V iskreni želji, da bi bilo naše delovanje plodonosno in složno, smotreno in vztrajno, v korist naroda, ki nas je poslal sem, v procvit ljube naše rojstne grude, Vas iskreno in pristrčno pozdravljam. (Živijo!). Imenujem kot zapisnikarja g. Hrastelja Franca in g. dr. Odića. – Pozivam gospode oblastne poslanca, da pripravijo svoje poverilnice in da jih poimenoma izroče v moje roke.

Tajnik g. Hrastelj čita akt upravnega sodišča za Slovenijo s Prekmurjem v Celju šte. S 36/27 z naslovom: Začasnemu gospodu predsedniku oblastne skupščine v Mariboru, ki obsega overilo izvolitev nastopnih članov skupščine mariborske oblasti: /.../¹⁰⁶⁵

Začas./=Začasni/ predsednik g. Levstik: Gospodje! Poverilnice so oddane vse razen g. dr. Schaubach. Edini sporni mandat je oni g. Franca Hodoška. Torej je od navzočih 62 oblastnih poslancev in skupščina je sklepčna. Odstopi g. dr. Leskovar Josip, Maribor, levi breg, pride g. Ivan Šerbinek; odstopi g. dr. Janko Kovačec, namesto njega pride g. Napast; odstopi narodni poslanec Vlado Pušenjak, pride g. Ovčar.

Začas. tajnik g. Hrastelj: Izpolnili smo čl. 3,¹⁰⁶⁶ ki predpisuje oddajo pooblastil. Sicer nekatera pooblastila še niso overovljena, toda, ker imamo tukaj seznam upravnih sodišč, jih smatramo kot overovljene. Ker je po čl. 4, al./=alineja/ 1¹⁰⁶⁷ prisotnih zadostno število poslancev preidemo k zaprilegi.

Začas. predsednik: Gospodje, pozivam Vas, da vstanete in položite prisego. Čital bom stavkoma, da lahko govorite za meno. (Čita besedilo zaprisege po čl. 4, al. 2).¹⁰⁶⁸

Začas. tajnik: Čita čl. 5 in 6 glede volitve predsedništva oblastne skupščine.¹⁰⁶⁹

Začas. predsednik: Ali ste gospodje zadovoljni s tem, da se voli vsak funkcionar posebej (volimo skupaj). Kdor se strinja, da volimo posebej predsednika, posebej podpredsednika in 3 tajnike skupaj, naj dvigne roko! Kdo je proti? (Nihče). Sprejeto!

¹⁰⁶⁴ Zapisnik otvoritvene seje oblastne skupščine v Mariboru dne 23. februarja 1927, ki obsega 18 str. tipkopisa. V prilogah so overovljeni prepisi deklaracij kluba SDS in NRS ter izjava predstavnika HPS. Dokument je v fasc. 10, fond št. 93 v ARS; na ovitku je navedeno, da gre za stenografski zapisnik.

¹⁰⁶⁵ Izpuščen je seznam izvoljenih poslancev v slovenskem delu mariborske oblasti in Medjimurju, ki je naveden v podpoglavju Absolutna zmaga Slovenske ljudske stranke na volitvah v Ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino ter v prilogi B.

¹⁰⁶⁶ Mišljen je 3. člen Uredbe o poslovnem redu v oblastni skupščini.

¹⁰⁶⁷ Mišljen je 4. člen navedene uredbe, v katerem se glede sklepčnosti sklicuje na 56. člen Zakona o oblastni in sreski samoupravi, ta pa je določal prisotnost tretjine poslancev.

¹⁰⁶⁸ Mišljen je 4. člen navedene uredbe. Besedilo zaprisege je navedeno v stenografskem zapisniku 1. seje ljubljanske oblastne skupščine.

¹⁰⁶⁹ Uredba o poslovnem redu je določala, da se po zaprilegi takoj začnejo tajne volitve »predsedništva« – z dodatkom, da je pri prvem glasovanju potrebna absolutna večina, pri drugem pa zadošča relativna večina.

Začas. tajnik: Gospod Franc Hodošek, Vaš mandat je sporen, ne morete glasovati! (Dr. Novak: Naj glasuje! Dr. Baričević: Če pa je bil zaprisežen!) Torej, kakor smo sklenili, najprej samo predsednika oblastne skupščine: Prosim, da na poziv oddaste listke v žaro. (Čita imena – poslanci volijo).

Začas. predsednik: Oddanih je 63 glasovnic (Medklic: Samo 62.) Predsednik prečita imena napisana na glasovnicah.

Začas. tajnik: Izid glasovanja: Gospod dr. Josip Leskovar 43 glasov, praznih 18, neveljaven 1 (ker sta napisani dve imeni).

Začasni predsednik: Ugotavljam, da je izvoljen z večino 43 glasov predsednikom oblastne skupščine mariborske gospod dr. Josip Leskovar. Dovoljujem vprašanje, ali sprejema gospod doktor izvolitev? – Dr. Leskovar: Izjavljam, da sprejemam izvolitev. (Živijo!)

Začas. predsednik: Sedaj pride na vrsto volitev podpredsednika in sicer na isti način kakor volitev predsednika. (Tajnik kliče poimenoma oblastne poslance, ki oddajajo glasovnice v žaro.)

Po izvršeni volitvi čita predsednik imena na listkih. Rezultat: Oddanih je bilo 42 glasov za g. Jakoba Rajha, praznih 20. Vprašam gospoda oblastnega poslanca ali sprejema izvolitev? Oblastni poslanec Rajh: Sprejemam!

Začas. predsednik: Preidemo k volitvi 3 tajnikov. – Izid: Gosp. Franc Hrastelj, g. Alojz Neudauer, g. dr. Ivan Kečkeš 62 glasov,¹⁰⁷⁰ praznih 19, torej skupaj 62. Ali sprejemajo gospodje izvolitev? – Sprejemamo! (Živijo!)

Začas. predsednik: Moje delo je s tem končano in prosim novo predsedništvo, da zasede svoje prostore.

Predsednik oblastne skupščine mariborske, g. dr. Josip Leskovar: Visoka skupščina! Zahvaljujem se Vam za zaupanje, katero ste izkazali s tem, da ste izvolili to predsedstvo. Danes je zgodovinski dan v razvoju naše notranje politične zgodovine, kajti namesto suhoparnega in bi rekel vsako delo in vsako veselje za javno delo ubijajočega centralizma nastopi avtonomna oblast. Ne več od vlade imenovani uradniki, temveč od ljudstva izvoljeni zastopniki bodo skrbeli za napredek naroda. To je gotovo pomemben trenutek, ki se ga moramo vsi zavedati. Sicer vemo vsi, da delokrog oblastne skupščine ni tako velik, kakor bi si želeli. Vendar bodem strmel za tem, da bom vsaj ta delokrog branil in predvsem ne bodem dopustil, da bi postala oblastna skupščina posvetovalni organ, temveč, da bo inicijativna korporacija, ki ima nalogo, da skrbi za kulturni napredek naroda (Pritrjevanje). V tem smislu Vas pozdravljam in prevzamem predsedstvo. (Pritrjevanje).

Gospodje! Narod, ki nam je dal svoje zaupanje, ima navado, da se v vseh resnejših zadevah zateka k Bogu. Naj ga tare veselje ali žalost, je Bog njegovo zatočišče. Tudi mi opravljamo važno delo in zato bi predlagal, da gremo vsi k sv. maši, ki jo bo čital g. župnik iz Prekmurja. Zato prekinjam sejo do 1/4 11 uro.

Ob 10 1/4 h se seja nadaljuje.

Predsednik dr. Leskovar: Gospodje! Otvarjam zopet poprej prekinjeno sejo. Konstatiram sklepčnost. Kot točka dnevnega reda je pravzaprav otvoritev skupščine po gospodu velikem županu. Kot predstavnika veliko županske oblasti imam čast pozdraviti gospoda dvornega svetnika dr. Stareta.

Gospod dvorni svetnik dr. Stare otvori nato v kraljevem imenu zasedanje oblastne skupščine s čitanjem ukaza o njenem sklicu. Na to prečita akt, v katerem se razlaga stanje vse oblasti in njenih poslov in naprav ter našteje predloge, katere bi morala oblastna skupščina rešiti v tem zasedanju.

¹⁰⁷⁰ Pravilno 43 glasov. Ta podatek navaja uradno potrjeni zapisnik 1. seje mariborske skupščine 23. 2. 1927 v fasc. 11, fond št. 93 v ARS.

(Oboje glej priložene akte velikega župana mariborske oblasti.)¹⁰⁷¹

Na predlog predsednika in celokupne oblastne skupščine se pošlje udanostna brzojavka Nj. Vel. kralju.

Predsednik: Najiskrenejše se zahvaljujem gospodu predstavitelju mariborske oblasti za njegovo res temeljito poročilo glede stanja vse oblasti in njenih poslov in naprav. Prepričan sem, da bo to poročilo res zelo dobro služilo raznim odsekom, ko bodo sestavljali razne predloge in šele potem bomo imeli pravo sliko o pomenu tega poročila. Torej najiskrenejše hvala!

Sedaj preidem k nadaljnji točki dnevnega reda, ki nam jo predpisuje poslovnik. Besedo ima g. oblastni poslanec dr. Veble.

Poslanec dr. Veble čita naslednjo izjavo:/.../¹⁰⁷²

Predsednik: Besedo ima g. dr. Ivo Kečkeš.

Gospod dr. Ivo Kečkeš poda naslednjo izjavo:

Ja kao predstavnik Hrv. Pučke Stranke iz Medjimurja izjavljujem, da se u načelu posve slažem s izjavom kluba Slov. Ljudske Stranke u nadi, da ćemo po principu narodnog samoodredjenja i mi Hrvati postići svoju zakonodavnu avtonomiju sa središtem u Zagrebu.

U sadašnjim prilikama saradjivat ću u oblasnoj skupštini u Mariboru s klubom SLS, jer sam uvjeren, da ću time najviše koristiti hrvatskom narodu u Medjimurju.

Predsednik: Besedo ima g. Lovro Petovar:

Gospod Lovro Petovar poda naslednjo izjavo:

V imenu kluba SDS čast mi je izjaviti sledeće:

Poslanci SDS smo prišli v to zbornico z najresnejšo voljo za pozitivno delo in lojalno sodelovanje. Zato tembolj obžalujemo, da je večina prešla preko demokratskih in parlamentarnih načel ter ni dala opoziciji mesta ne v vodstvu skupščine, ne v oblastnem odboru.¹⁰⁷³ Mi to razumemo kot odklonitev našega sodelovanja in kot izjavo, da si večina nikakor ne želi pozitivnega sodelovanja odnosno kontrole. Prav! Večina se seveda zaveda, da je s tem postopanjem prevzela nase izključno odgovornost za vse delo skupščine in oblastnega odbora, kar treba še posebej poudariti, da pozneje ne bo rekriminacij. Današnja gesta večine nas ni spravila iz ravnotežja in nas ni odvrnila od prepričanja, da bo nova deželna samouprava mogla uspešno in koristno delo dovršiti le, ako se vsi, vsak po načelih svojega programa, z vso vnemo posvetimo gospodarskim in socialnim nalogam našega zakonitega delokroga.

Prepustimo predvsem visoko politiko pristojnemu zastopstvu, Narodni skupščini. Za ustavo – in državnopravna vprašanja tu ni mesta. S tem, da se postavimo na osnovo realnih činjenic in posvetimo vse svoje sile realnim vprašanjem našega zakonitega delokroga, bomo najbolje služili interesom našega ljudstva in zanj več koristnega napravili nego s katerokoli čustveno ali strankarsko demagoško deklamacijo.

¹⁰⁷¹ V prilogah ukaz o sklicanju oblastnih skupščin in akt o stanju občne uprave v mariborski oblasti nista ohranjena. Ukaz o sklicanju oblastnih skupščin je enak, kot je naveden v stenografskem zapisniku 1. seje ljubljanske oblastne skupščine. Poročilo velikega župana bo navedeno v dodatku k stenografskemu zapisniku.

¹⁰⁷² Dr. Veble je prebral izjavo poslanskega kluba SLS, ki je enaka izjavi tega kluba na otvoritveni seji ljubljanske oblastne skupščine. Edina razlika je v odstavku, v katerem je govora o tem, da si bo oblastna skupščina kar najbolj prizadevala izrabitii ozke pristojnosti za izboljšanje težavnega položaja ljudstva; v Mariboru je bil dodan poudarek, da takega stanja ni zakrivila SLS. Zato je izjava izpuščena.

¹⁰⁷³ Volitve oblastnega odbora so bile po branju programskih deklaracij. Toda glede na možnosti, ki jih je dajala sprememba začasnega poslovnika, je bilo jasno, da bo večina izvolila oblastni odbor le iz vrst svojih poslancev.

Narod gleda na pričetek dela novih deželnih samouprav z mešanimi občutki. Izkušnja ga je naučila dvomov in navdaja ga strah, da mu bodo oblastne skupščine naprtille predvsem nova bremena. Tu treba, da takoj razpršimo dvome. Poznavajoč voljo naroda in zavedajoč se katastrofalnih posledic novih obremenitev odklanja naš klub vsak nov davek ter smatra, da se naša oblastna skupščina v danih razmerah pod nobenim pogojem ne sme poslužiti pooblastila čl. 75 za nove doklade.¹⁰⁷⁴ V finančnem oziru stoji naš klub na stališču, da je treba predvsem popraviti zgodovinsko pogreško ljubljanske narodne vlade, ki je novembra 1918 izročila deželno imetje in deželne dohodke državi,¹⁰⁷⁵ ne da bi bila zasigurala pravno nasledstvo nove samouprave. Mi smo pripravljeni lojalno podpirati vsako akcijo, ki gre za tem, da se oni del deželnega premoženja, ki služi nalogam oblastne samouprave, vrne in da se takrat inkamerirani deželni davki odnosno doklade zopet izročijo avtonomnim financam. Oblastne samouprave prevzemajo velik del dosedanjega državnega upravnega delokroga in pričakujejo zato upravičeno, da jim bo država predkazala odgovarjajoči del svojih dohodkov. Sem spadajo predvsem realni davki, a za našo oblast pridejo v poštev v prvi vrsti oni davki, ki so očuvali svoj pokrajinski značaj, ker so ostali teritorialno omejeni. Opozarjamo tudi na člen 73, s katerim so dobile nove samouprave pravico do dela dohodkov iz državnih rudnikov.¹⁰⁷⁶

Zavedamo se težkoč, s katerimi se bo imela boriti naša oblastna samouprava v svojih prvih početkih. Mnogo bo odvisno od načina rešitve organizacijskega problema. Stojimo na stališču, naj oblast postopoma prevzema z nalogami, katere je dosedaj opravljala država, tudi njene urade. Pri tej priliki povdarjamo, da je partizanstvo glavna nevarnost za samoupravo.

Smatramo za potrebno povdariti glavne probleme, katerim bosta morala oblastna skupščina in oblastni odbor posvetiti glavno pažnjo. Sigurni smo, da si je cela skupščina v tem edina, da je vprašanje naših cest in prometnih zvez eno najnujnejših. Tu treba energičnega posega in naglih ukrepov. Cestno omrežje naj bi v celoti prešlo v oskrbo oblasti. Tu gre za obnovev in za izpopolnitev.

Ravno tako obračamo posebno pozornost na vprašanje naših neurejenih voda, ki ob vsakokratnih poplavalah povzročajo ogromne škode celemu našemu narodnemu gospodarstvu.

Proračuni kmetijskega ministrstva v zadnjih letih niso v dovoljni meri upoštevali naših kmetijskih potreb in strahoma smo opažali, da državna uprava ni pospeševala niti kmetijstva niti vinogradništva, niti živinoreje niti ostalih panog našega kmečkega gospodarstva, temveč jih je naravnost zamenjala. Glavni del te skrbi prehaja sedaj v delokrog oblastne samouprave. Izražamo utemeljeno nado, da nam bo v teh vprašanjih možno vsaj deloma popraviti, kar se je zamudilo. Predvsem si bo pa morala oblastna skupščina ustvariti svoj kmetijsko-strokovni aparat za izvedbo dalekosežnih nalog, ki nas čakajo na polju pospeševanja kmetijstva. Resno se bo morala baviti v vprašanju zavarovanja poljskih pridelkov proti toči in zavarovanja živine.

Naša samouprava bo morala tudi povzdigniti svoj glas za naše delavstvo. Tu je predvsem tudi vprašanje naših sezonskih poljedelskih delavcev iz Prekmurja in Medjimurja, kateri doma nimajo ne dela ne zaslužka in ki so si od nekdanj služili svoj vsakdanji kruh s sezonskim delom onstran današnjih državnih mej. Prepričani smo, da se bo morala naša samouprava baviti resno tudi z ostalimi delavskimi vprašanji, zlasti kako omiliti veliko brezposelnost v naši oblasti in stanovanjsko bedo. Tudi rešitev viničarskega vprašanja z novim viničarskim redom je nujna.

¹⁰⁷⁴ Zakon o oblastni in sreski samoupravi je v 75. členu določal, da lahko oblastna skupščina za potrebe svojega proračuna sama predpiše do 50 odstotno doklado na državni neposredni davek, za višje doklade pa mora dobiti odobritev ministra za finance.

¹⁰⁷⁵ Ta podatek ni točen. Deželno premoženje je preko posebnih organov upravljala Deželna vlada za Slovenijo vse do ukinitve leta 1921, nato pa je njeno upravljanje prešlo na državne organe. Vzporedno s centralizacijo so tudi deželne doklade postale sestavni del državnega proračuna.

¹⁰⁷⁶ Člen 73. Zakona o oblastni in sreski samoupravi je določal, da poleg podpor in dotacij iz državnega proračuna država odstopa za potrebe samoupravnih teles tudi 15 % čistega dohodka od izkoriščanja rudnikov.

Oblastna samouprava bo morala prevzeti v svojo skrb tudi velik del narodnega zdravstva. Predvsem ne smemo pripustiti, da bi se uprave naših bolnic morale še naprej boriti z ogromnimi težavami kakor doslej. Tudi občinam se bodo morale s pomočjo oblastne samouprave olajšati bremena glede oskrbe revežev. Pereče je vprašanje zdravstvenega skrbstva ubožcev, skrbstva za pohabljenec in izpopolnitev zakona o občinskih ubožnih podorah. Sličnih nalog je še mnogo.

Naš klub izjavlja, da se hoče posvetiti z vso resnobo reševanju teh in podobnih problemov in da bo rad lojalno podpiral v tem oziru vsako inicijativo, naj pride od katerekoli grupe, zastopane v oblastni skupščini. (Živijo!)

Predsednik: Besedo ima predstavnik HSS dr. Ante Odić.

Dr. Ante Odić (izjavlja v hrvatskem jeziku):

Slavna skupščina! V imenu Hrvatskega Seljaškega kluba, ki ima v oblastni skupščini 11 članov, podajam namesto izjave naslednjo konstatacijo: Ko je bil objavljen izid volitev in smo videli, da ima SLS veliko večino, smo uvideli, da predstavlja SLS slovenski narod približno tako kakor HSS hrvatski narod. Zato smo sklenili, da podpira SLS v vseh onih točkah, ki bodo dobre za Slovence in ki bodo tudi dobre za hrvatski narod. Slovenci so mnogokrat pristopili k nam in nam rekli: »Lahko sodelujemo v onih važnih vprašanjih, ki so važna za nas in za Vas. Na žalost se to ni zgodilo. SLS ne izvaja konsekvencij, kakor smo pričakovali. SLS ne pripušča nikogar niti v predsedstvo niti v odbor. Kljub temu nočem, da jim vračam milo za drago. Mi ne pristajamo na načelno opozicijo. Ko smo odšli v Maribor, je bilo glavno vprašanje, ki ga nam je ljudstvo stavilo, ali bomo zahtevali odcepitev Medjimurja od mariborske oblasti. Izjavljam, da ne. Resnica je, da zahtevamo iz ekonomskih in finančnih ozirov samostojno varaždinsko oblast, toda tega mi ne zahtevamo sedaj. Mi zahtevamo sedaj le, da se SLS obnaša lojalno, kakor hočemo mi lojalno sodelovati v tej skupščini. Mi hočemo vsak predlog in naj pride iz vrst SLS ali kogarkoli lojalno pretresti in uravnavati potem naše sodelovanje le po interesu ljudstva. Verujem v to, da se bo naša možnost skupnega sodelovanja. Jaz verujem, da, ako ne bo prevladala etika, temveč egoizem, da je oblastna skupščina obsojena na smrt. Saj delujemo vsi na to, da se koristi narodu, ki nas je semkaj poslal. Naj se ukloni beda našega seljaštva, naj se gospodarsko oblast razvije v korist nam vsem.

Predsednik: Besedo ima g. dr. R. Ravnik:

G. narodni poslanec dr. R. Ravnik čita naslednjo deklaracijo:

Visoka skupščina!

V svojem imenu in v imenu poslanca dr. Alojzija Goričana kot članov vsedržavne Narodne radikalne stranke pozdravljam današnjo otvoritev mariborske oblastne skupščine in zagotavljam, da se bo borila Narodna radikalna stranka naše pokrajine, katero zastopava v tej zbornici, z vsemi svojimi silami in razpoložljivimi sredstvi, da se samouprava, katero smo s tem dosegli, čimbolj poglobi in razširi. Verna svojemu preizkušenemu geslu: »Iz naroda za narod« bo čuvala pravico ljudstva, da samo odloča o svojih glavnih življenjskih vprašanjih ter da se omili politični in upravni centralizem, ki je v svoji dosedanji devetletni pretirani praksi jasno pokazal, da je največja ovira konsolidaciji našega svobodnega državnega življenja.

Skupščino, katero smo danes otvorili, bo smatrala Narodna radikalna stranka za pravi in resnični izraz suverenega dela slovenskega ozemlja in za oni organ njenega prebivalstva, ki naj rešuje ali vsaj skuša reševati vse lokalne probleme, v prvi vrsti pa probleme našega gospodarskega življenja, ki se nahaja danes v globoki in težki krizi. Na našo pomoč čaka naše poljedelstvo in vinogradništvo, čaka naša obrt, trgovina in industrija, čakajo pa tudi naše zanemarjene ceste in ostale prometne naprave ter neregulirane reke. Poleg vsega tega nas kličejo na pomoč naše obupne socialne razmere, beda onih tisočev, ki zaman iščejo zaslužka zase in za svoje stradajoče družine in ki morajo stanovati v človeškemu dostojanstvu in higijskim zahtevam neprimernih stanovanjih. Nikakor pa ne smemo pozabiti, da niso naše dolžnosti samo materialnega značaja, da ne potrebujemo samo telesne, ampak tudi duševne hrane. Zato je potrebno, da postane naša zbornica tudi obenem zaščitnica in pospeševalnica naše kulture in ljudske prosvete.

Ves ta naš obširni program bi pa ostal le program in ne bi doživel svoje izvršitve, če bi se v tej zbornici prepirali med seboj in pri tem tratili dragoceni čas z mlatvo raznih političnih in strankarskih naziranj, mesto da ga porabimo za pozitivno ustvarjajoče gospodarsko, socialno in kulturno delo.

Radi tega bo Narodna radikalna stranka sodelovala z večino te skupščine, in na ta način uresničila si je veliko zgodovinsko geslo »Iz naroda za narod!«

Predsednik: Kakor je razvidno iz teh izjav, so vse stranke složne, da gre za pozitivno delo in da je tako delo najpotrebnejša zadeva te skupščine. – Sedaj preidem k zadnji točki, t.j. k izvolitvi članov oblastnega odbora. Pravilnik pravi, da je mogoče 5 do 8 članov. Gre za principjelno vprašanje, ki ga moramo rešiti. Ker se je g. oblastni poslanec Grčar oglasil k besedi, mu dam besedo.

Oblastni poslanec g. Grčar: Gospodje oblastni poslanci! Slišali smo razne deklaracije raznih strank. Mi nismo podali take deklaracije in mislim, da to molčanje pove dovolj. Pri tem so se razni zastopniki že ozirali na obliko institucije, ki se na današnji dan poraja. Mislim, da je prav, ako v tem pogledu povem nekoliko misli v imenu svojem in tovarišev. Za upravo in vodstvo države se je v pretekli dobi vršil boj, križali sta se dve načeli: Unitarizem¹⁰⁷⁷ in avtonomija. Zmagal je unitarizem, dobili smo unitaristično ustavo in tudi oblastna samouprava, ki je pričela danes živeti, je dete tega unitarizma. Mož, ki je očetom naše ustave zelo blizu, dr. Laza Marković¹⁰⁷⁸ je napisal, da je samouprava samo administrativen princip, ki nima z politično ureditvijo in organizacijo države ničesar opraviti. V bistvu gre za princip: Ena država, ena oblast, ena moč. Koncem koncev bi se dalo na tem načelu tudi nekaj napraviti in ustvariti, toda ta strastna borba, ki ne vpraša po izvoru sile, ki izhaja vedno iz naroda, ta strastna borba je napravila iz tega fetiš. In ta fetišizem ustave in države je vzrok vseh težkih razmer v naši državi. Ta fetišizem narekuje, da se oblika ne more menjati, da je ustava nespremenljiva. Saj naša ustava nima samo slabih strani. Popolnoma naravno bi bilo, če bi prišli do spoznanja, da zmote, ki so jih napravili, tudi lahko popravimo. Toda oni tega ne smatrajo za možno, ker je fetiš. Vse to so pa prepleskali s plastjo parlamentarizma in demokratizma. Ta plast pa je laž, kajti ta demokratizem, ta parlamentarizem ne služi ideji, temveč je fetiš in tako je mogoče, da si je pri nas pridobila vso moč uradniška hierarhija. Imeli smo priliko čitati, da je neki bivši minister izjavil, da ga ni ministra, ki bi mogel delati preko svojih načelnikov. Od ljudstva izvoljeni poslanci so pri sedanjih volitvah dobili nalog, da te razmere izboljšajo. To pa se bo samo zgodilo, če se spremeni sistem. Zboljšanje je le možno, če se država ne bo vmešavala v naše zadeve, sicer bomo imeli kompetence tu in tam in posledica bo le prepir in triumfiral bo le birokratizem. Da bo to prav jasno, naj navedem konkreten vzgled: V naši oblasti je zaprosila neka uboga žena ubožnostno podporo pri velikem županu. Urad je vrnil prošnjo potom svojih organov stranki, naj priloži prošnji taksno marko, sicer se prošnja ne more vzeti v poštev. Ker žena ni imela denarja, si je morala priskrbeti ubožno spričevalo, ki so ji ga morali preskrbeli radi bolehnosti njeni prijatelji. Vpoštevajmo sedaj neskončno pot, ki je romala ta prošnja, potem bomo šele doumeli absurdnost zaključka: Ko je prošnja slednjič prišla spet k velikemu županu, so pripisali, da ji ne morejo ugoditi, ker ni kritja. Gospoda! Ali bi ne bilo boljše, da bi ji kar rekli, da ji ne morejo dati podpore. Koliko je bilo potov, kolika je zguba časa in vendar vse zastoj zgolj radi svetega birokracija. Upravo bo torej treba popraviti. Ako bo oblastna skupščina delala pod knuto višje oblasti, je boljše, da se danes razidemo. Sedaj pa preidimo k drugi strani medalje, da mi kdo ne reče, da sem avtonomist. Druga plat je namreč avtonomija. Gre sedaj za to, da fetišizem državne uprave ne preprese na samoupravo. Imamo za to možnost. Volitve so dale stranki večine 45.000 glasov. Nasproti temu imamo 39.000 glasov opozicije. Sedaj pa se vprašajmo! Teh 39.000 glasov voli isto tako naše prebivalstvo in v rokah večine je, da bo tudi ta del imel svoj primerni vpliv na upravo. Samo ta-

¹⁰⁷⁷ Mišljen je centralizem, ki je temeljil na unitarizmu.

¹⁰⁷⁸ Lazar Marković, profesor na beograjski pravni fakulteti, je v razpravi o prvi jugoslovanski ustavi zastopal unitaristično-centralistična stališča.

krat bi mogli upati, da se bodo ti posli opravljali tako, kakor želimo. Primerjajte princip večine, ki je metoda kapitalizma (predsednik: Pozivam g. poslanca, da govori k stvari.) V Angliji gre sedaj stremljenje, da parlament sploh drugo ne razpravlja, kakor tisto za kar ga je ljudstvo izvolilo. Glejte Švico, kjer ima ljudstvo svoj direktivni vpliv na upravo. Samo takrat, če ne bosta šli kot večinska stranka brutalno na dnevni red, bomo mogli nekaj ustvariti. Zato predlagam, da se izvolitev oblastnega odbora izvrši po proporciju. Tega ne govorim mogoče zato, da bi kdo od nas prišel v odbor, temveč gre za princip ali ste za samoupravo. Težko Vam to ne more biti, ker sami izjavljate po listih, da je uredba spremenjena proti vaši volji.

Predsednik: Gospod dr. Ogrizek ima besedo.

Dr. Ogrizek: O tem mi nimamo sklepati, ker imamo veljavno uredbo, ki govori o zadevi v čl. 89. Uredba govori o 5 do 8 članov. Ker bodo sedaj agende oblastnega odbora majhne, predlagam, da se določi število odbornikov s 5. Če bi bila pozneje potreba, se lahko število zviša.

Predsednik: Gospod oblastni poslanec Petovar ima besedo.

Gospod Lovro Petovar čita naslednjo izjavo:

Navzlic premembi Uredbe o poslovnem redu v oblastni skupščini imamo še člen 9, ki govori, da se odbori volijo proporcijeno po listah in s tajnim glasovanjem. Ker je pri volitvah predsednika po členu 6 celo jasno povedano, kako se volijo predsednik, podpredsednik in trije tajniki, torej brez proporca, je jasno, da se oblastni odbor ne voli tako kakor predsedništvu, ker bi bilo to sicer v uredbi označeno. Iz tega jasno sledi, da se mora oblastni odbor voliti tako, kakor vsi drugi odbori, to je kakor nakazuje člen 9 Uredbe. Člen 15 se je sicer ukinil, toda brez dvoma iz razloga, ker je nepotreben. Ukinil se je tudi radi tega, ker se volijo člani oblastnega odbora prej nego drugi skupščinski odbori. Ako bi bil zakonodavec hotel določiti za volitve oblastnega odbora drugi način in ne proporc, bi bil to določno navedel tako, kakor je navedel v členu 6. odstavek 3 glede volitve podpredsednika in tajnikov. Prilичno isto stališče zastopa strokovnjak, sodnik upravnega sodišča Dr. Steska v dnevniku današnje večine.¹⁰⁷⁹ Jasno je torej, da je naše stališče pravilno.

Predsednik: Dam na glasovanje: 5 ali 8 članov.

Sprejeto 5 članov. V pravilniku¹⁰⁸⁰ ni predpisana volitev po proporciju. Ne morem torej pristati na predlog oblastnega poslanca gosp. Grčarja in g. Petovarja. Odrejam volitve. (Opozicija: Zahtevamo, da se da predlog na glasovanje!) Predsednik: Stvar je taka, da moramo najprej izvoliti odbor in šele ta bo stavil predloge glede spremenitve poslovnika. Prosim, da skupščina glasuje, ali je moje naziranje pravilno. (Hrušč in trušč pri opoziciji.)

Dr. Janko Baričević: (hrvaški) Slavna skupščina! Mi smo danes postavljeni pred činjenico, da moramo braniti pravice te skupščine pred stranko, ki pravi, da je ljudska stranka. Mislim, da je v interesu te korporacije, da pridejo vsi njeni predstavniki do besede. V pravilniku je jasno povedano, da skupščina sama odreja, kako se voli odbor. Gospod predsednik pravi, da o tem vprašanju sploh ne razpravlja, da je treba najprej sklepa odbora, potem šele pride stvar pred skupščino. To bi pomenilo zadevo odriniti na nedoločen čas. Zato zahtevam v imenu svojega kluba, da se glasuje o našem predlogu.

Predsednik: Dam na glasovanje: Ali se voli po proporciju ali ne. – Predlog je odklonjen z večino glasov. (Dr. Novak: Bar da znamo!) Preidemo k glasovanju. Vsak član ima dva namestnika. Prosim torej, da se pravilno napiše.

Tajnik kliče poimenoma poslance, ki oddajo svoje glasovnice.

Predsednik čita po glasovanju glasovnice.

¹⁰⁷⁹ Dr. Steska je v Slovincu (št. 41, 20. 2. 1927) menil, da o načinu volitev oblastnega odbora po absolutnem ali proporcionalnem načelu sklepa oblastna skupščina.

¹⁰⁸⁰ Mišljen je poslovnik.

Izid:

1/ Dr. Leskovar 43 glasov, namestnik Alojz Sagaj 43 gl., Davorin Kranjc 43 gl.;

2/ Alojz Supanič 43, namestnik Fr. Pirnat 42 gl., Šerbinek 43 gl., Rajh 1 gl.;

3/ Marko Kranjc 43 gl., namestniki: Franc Hrastelj 30 (12), Peter Osterc 12 (31);¹⁰⁸¹

4/ Dr. Andrej Veble 43 glasov, dr. Kečkeš 41 (2), Josip Stabej 41 (2);¹⁰⁸²

5/ Jurič Kugovnik 43 glasov, namestnik dr. Anton Ogrizek 42 gl., Miloš Levstik 42, Hrastelj 1.

Predsednik: Oddanih je bilo 62 glasovnic, od teh je bilo 19 praznih. Izvoljeni so torej: (glej gornjo listo). Vprašam imenovane ali sprejmejo izvolitev? Prosim, da vstanejo raz sedežev! Sprejmejo.

S tem je dnevni red dopoldanske seje izčrpan. Popoldan je druga seja za izvolitev 3 odborov. (čita čl. 8 poslovnika).¹⁰⁸³ Z ozirom na to določam, da se vrši popoldne ob 1/2 4. uri druga seja z namenim dnevnim redom in eventualnimi predlogi.

Konec ob 13.15 h.

Predsednik:

Tajnik:¹⁰⁸⁴

Dodatek

Akt o stanju uprave v oblasti za 1. sejo skupščine mariborske oblasti dne 23. februarja 1927.¹⁰⁸⁵

V smislu čl. 7. uredbe o poslovnem redu v oblastni skupščini z dne 7. julija 1922., Ur. l. štev. 302/97, mi je na današnji prvi seji oblastne skupščine mariborske razložiti stanje vse oblasti, njenih poslov in njenih naprav. Čl. 129. zakona o oblastni in sreski samoupravi določa še natančneje, da naj to poročilo vsebuje stanje občne administracije v oblasti, v kolikor se dotika oblastne samouprave.

V uvodu svojega poročila bom najprej podal podatke o ustanovitvi mariborske oblasti, nato bom v glavnih potezih orisal stanje zakonitih, uredbenih in drugih predpisov, po katerih se danes ta zemlja upravlja, končno bom podal sliko o organizaciji druge upravne instance v Mariboru,¹⁰⁸⁶ o vrstah in obsegu njenih poslov.

V glavnem delu svojega poročila se namerjam baviti s sedanjim stanjem uprave v oblasti, in sicer po strokah, v kolikor te stroke spadajo v občno upravo v smislu zakona o občni upravi. Obdelal bom stroko za stroko, polagal važnost na sedanje stanje strokovne uprave ter podčrtoval zlasti posle, ki se tičejo oblastne samouprave ter skupščino v prvem redu zanimajo. Pri tem se bom ob kratkem opomnil predpisov, ki so se o ustanovitvi ter o poslovanju oblastnih skupščin doslej izdali, poudaril bom aktualna vprašanja v obsegu samoupravnih poslov in bom poskusil očrtati smernice, po katerih bi bilo vsaj v prvem času uravnavati skupščinsko in samoupravno delo.

¹⁰⁸¹ V Zapisniku 1. seje je navedeno, da je Hrastelj dobil 31 glasov kot prvi namestnik, 12 glasov pa kot drugi namestnik. Pri Ostercu je bilo ravno nasprotno.

¹⁰⁸² V oklepaju navedene številke pomenijo, da je dr. Kečkeš dobil dva glasova kot drugi namestnik, Stabej pa tudi dva za prvega namestnika.

¹⁰⁸³ Poslovnik je določal, da morajo oblastne skupščine na 2. seji izvoliti tri stalne odbore – in sicer uredbodajnega in finančnega ter odbor za prošnje in pritožbe.

¹⁰⁸⁴ Stenografskega zapisnika predsednik in tajnik nista podpisala.

¹⁰⁸⁵ Rokopisni izvod je v fasc. 34 a, spis št. 767 v fondu št. 86 velikega županstva mariborske oblasti, tipkopis pa v fasc. 21, fond 93 v ARS.

¹⁰⁸⁶ Druga upravna instance je bilo veliko županstvo.

I.¹⁰⁸⁷

Znano je, da sta vidovdanska ustava in uredba o razdelitvi države na oblasti na ozemlju bivše Štajerske, vštevši po plebiscitu pripali nam del Koroške, Prekmurje in Medjimurje, osnovali posebno oblast s sedežem v Mariboru. /.../¹⁰⁸⁸

Ker je teritorij mariborske oblasti sestavljen iz raznovrstnih upravnih ozemelj, je naravno, da je pri nas obseg neizenačenega zakonodajstva posebno velik. Res je, da so štajerski in koroški del ter kranjske občine v kolikor tvorijo sestaven del mariborske oblasti, za avstrijskih časov ostali pod enotno državno zakonodajo. Deželni zakonodaj pa je bilo troje. Čisto posebno telo, kar se zakonodajstva tiče, tvorita tudi Prekmurje in Medjimurje, dve zemlji, ki sta za prejšnjega režima stali pod državnim zakonodajstvom ogrskim.

Enotno se upravljajo vsi ti oblastni deli le, v kolikor prihaja v poštev izenačeno zakonodajstvo.¹⁰⁸⁹ Znano je, da veljajo za vso državo in povsod v državi enako med drugim ustava, zakon o občni upravi, zakon o oblastni in sreski samoupravi, zakon o volitvi v narodno skupščino, zakon o državnem svetu in upravnih sodiščih, zakon o civilnih uradnikih in ostalih državnih uslužbencih, zakon o državnem prometnem osebu, zakon o tisku, zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, zakon o posesti in nošenju orožja, zakon o orožništvu, del kazenskega zakona, zakon o pobijanju draginje življenjskih potrebščin in brezvestne špekulacije, zakon o stanovanjih, zakon o zavarovanju delavcev, zakon o taksah, zakon o izseljevanju, zakon o zaščiti industrijske svojine ter vrsta uredb in pravilnikov.

Vse ostalo občeupravno življenje stoji pod neizenačenim zakonodajstvom, čegar pretežni del je avstrijskega, oziroma ogrskega in hrvatskega izvora, neznaten del pa je poznejšega postanka. Navažam le nekaj primerov, ki so v zvezi s posli oblastne samouprave. Na bivšem avstrijskem delu oblastnega ozemlja veljajo za občinsko upravo poleg avstrijskega državnega občinskega zakona občinski redi za Štajersko, Koroško in Kranjsko. V Prekmurju se je via facti deloma uvedel štajerski občinski red, na Medjimurje se je svojčas z zakonom raztegnila veljavnost hrvatskega občinskega reda. Pri tem velja na štajerskem delu bivšega avstrijskega ozemlja, kakor sem že omenil, še kot posebno zakon o okrajnih zastopih. Ostale občine v oblasti, t.j. koroške, kranjske in prekmurske, v samoupravnem oziru nimajo vmesnih instanc, temveč so bile do danes neposredno podrejene velikemu županu kotčasnemu zastopniku bivših deželnih odborov. Posebne in različne predpise imajo nadalje na vseh poljih, na katerih se je udeleževala bivša deželna zakonodaja, tako zastran osebne in imovinske varnosti državljanov, domovinstva in javne oskrbe siromakov, razmerja med posli in njih gospodarji, v prosvetnem in verskem pravu, v obrtnem, rudarstvenem in gozdnem pravu, v vodnem pravu, v lovskem in ribarskem pravu, zastran varstva poljščine, zastran zdravstvene, veterinarske in prometne policije itd.

Naštevanje teh nekoliko suhoparnih dejstev je važno zategadelj, ker bo tudi oblastna samouprava prišla v dotiko z navedenimi, raznovrstnimi normami, ker se bo tudi ona v isti meri kakor državna uprava morala vsaj v prehodni dobi, v kateri živimo, prilagoditi raznolikost zakonodajstvenih stanj, če bo hotela naložene ji dolžnosti z enako temeljitostjo vršiti tu in tam, v osrčju oblasti kakor tudi na njenih mejah.

¹⁰⁸⁷ Od tod dalje je objavil Slovenec s prekinitvami v šestih nadaljevanjih od št. 48, 1. 3. do št. 63, 18. 3. 1927 skoraj celotno poročilo. Naslovil ga je Splošno stanje v mariborski oblasti (Referat namestnika velikega župana dr. Stareta na prvi seji oblastne skupščine 23. februarja 1927).

¹⁰⁸⁸ Izpuščeni so statistični podatki o mariborski oblasti in o organiziranosti urada velikega župana v Mariboru.

¹⁰⁸⁹ V vseh vladah od 1918 do 1928 so bili posebni ministri za izenačenje zakonov, ki naj bi skrbeli za poenotenje različnih pravnih sistemov v državi. Ti so bili predvsem posledica različnega zgodovinskega razvoja posameznih delov jugoslovanske države pred prvo decembrskim zedinjenjem.

II.

Prehajajoč na glavni del svojega poročila bi se najprej ustavil pri *notranjem resorju*. Notranji resor se vobče deli na upravno, samoupravno in javnovernostno ter državnozaščitno stroko. Priznam, da vsi ti posli oblastne samouprave ne bodo zanimali v enaki meri, predvsem zato ne, ker so deloma ali docela prepuščeni državnii upravi. Prezreti pa jih iz raznih razlogov ne morem.

Tako je vzdrževanje javne varnosti in redna v oblasti, v kolikor v najnižji instanci ni poverjeno občinam v lastnem področju, sicer izključno zadeva državne uprave, vendar se dotika oblastne samouprave v toliko, v kolikor je dovoljno stanje javne varnosti in reda v oblasti ena onih važnih premis, brez katerih ni uspešnega razmaha in razvoja gospodaskega in kulturnega dela.

Vpošteva je splošne smernice, ki veljajo v vseh kulturnih deželah glede poslovanja policije, se tudi pri nas omejuje osebna svoboda le, v kolikor to imperativno zahtevata zakon in zakonito osnovana državna ali javnovernostvena potreba. Na drugi strani se skrbno gleda na to, da prvostopna politična in policijska oblastva po svojih varnostnih organih posvečajo največjo brigo osobito javnim dobrotvornim in občekoristnim napravam, kakor železnicam, kolodvorom, cestam, mostovom itd.

Stanje v oblasti, gledano s tega vidika, je dokaj ugodno. /.../¹⁰⁹⁰

Pri določevanju policijske ure se vpošteva, da se polagoma vračamo v normalne predvojne razmere, uvažu je pa se na drugi strani tudi posebna lega naših večjih krajev kot prehodnih točk tujcev, od severa na jug, od zahada na iztok in nasprotno. Pri dovoljevanju vinotočev in točilnic pod vejo se oziramo na izredno kritično stanje našega vinogradništva.

Nadležne in zamudne policijskokontrolne mere, ki so v prvem poprevratnem času občutno ovirale vsak potniški promet, so se ublažile zlasti, odkar je nova trgovinska pogodba z Avstrijo prinesla v tem oziru liberalnejša določila. Vidoma zmaga je prepričanje, da je za nas največ je važnosti, da privabimo čim več je število tujcev v naša letovišča in zdravilišča, vsled česar se postopanje pri obmejni kontroli omejuje na tisto najmanjšo mero, ki jo zahteva interes države v političnem in varnostnem oziru.

Izseljeniški problem je v naši oblasti največ je važnosti v Prekmurju, ki zaradi svoje velike obljudenosti, pa tudi zaradi vladajočih posebnih socialnih prilik daje največ ji kontingent izseljenikov. Izseljujejo se povečini Madjari in Nemci.

Razmere na naši severni granici so se sicer že toliko ustalile in razčistile, da se zastran bivanja inozemcev v naši državi ne uporabljajo prestroge mere. Vendar je po mojem mnenju razmeroma veliko število inozemcev v naši oblasti, zlasti v narodnogospodarskem oziru, neugoden pojav. V mnogem oziru je to posledica mednarodnih konvencij, ki jih je naša država sklenila s sosedami in ki slone na reciprociteti.

Vsekakor bo treba misliti v bodoče na to, da se v vedno težjem boju za obstanek zasigura v prvi vrsti vsem našim državljanom domačinom, nadalje pa tudi sonarodnjakom, beguncem iz Primorske in Koroške, primerna zaposlitev in šele za preostala mesta dovoli zaposlenje inozemcev, v kolikor nimamo lastnih kvalificiranih moči.

Glede cenzuriranja javnih produkcij, zlasti filmov, se držimo doslej veljavnih posebnih cenzurnih predpisov. Ministrstvo smo opozorili, da bi bilo cenzuriranje filmov izključno po centralnih cenzurnih komisijah v Belgradu in Zagrebu tehnično neizvedljivo, pa tudi kvarno, ker se v tem pogledu ne more uporabljati enotno merila v velemestih in na deželi.

Opozarjam še na nov cestnopolicijski red »Vozi desno, prehitevaj levo«, uveljavljen s 1. januarjem 1926, ki se je na korist enotnosti prometa že docela udomačil vzlic prvotnemu odporu.

V občinski upravi mariborske oblasti pelje povsem redno življenje. Občinska zastopstva so se po izteku poslovne dobe obnovila leta 1924. Volitve so se izvršile po vsej oblasti junija, julija, avgu-

¹⁰⁹⁰ Izpuščena je podrobna statistika o 19.903 kaznivih dejanjih v letu 1926 na Štajerskem in v Mežiški dolini.

sta in septembra, v srezih Murska Sobota in Dolnja Lendava se je po daljšem razmotrivanju razpis volitev odgodil na poznejši čas. Okrajni zastopi se niso obnovili, kjer jim je potekla poslovna doba, temveč so se postavili gerenti z gerentskim sosvetom kot organi državnega upravnega oblastva, to pa v pričo zakona o oblastni in sreski samoupravi, ki že izza aprila 1922 predvideva sreske samouprave na mestu dosedanjih okrajnih avtonomij. Omenjam še, da so se mestnim občinam v Mariboru, Celju in Ptuj¹⁰⁹¹ leta 1926 vrnili tisti posli izročenega področja, ki so jim bili v prvih letih po prevratu odvzeti in naloženi pristojnim okrajnim glavarjem. V Ptuj se del teh poslov ni mogel izročiti zaradi pomanjkanja kvalificiranega uradnika med uslužbenci mestne občine.

Posebna pozornost se posveča upravi obmejnih občin. Gospodarsko udarjene s tem, da je državna meja prerezala precejšnje število občinskih ozemelj, pa tudi politično in kulturno ogrožene po izvestnem delu nezanesljivega prebivalstva, so te občine v prvih letih po razmejitvi živele kaj borno življenje. Uprava v njih se je uravnavala po načelu, da je v takem slučaju na mestu edinole izdatna in stalna moralna ter materialna pomoč. Nadzorstvo nad temi občinami se je tedaj pointenzivilo, iz državnih sredstev so se za ureditev obmejnih ali sicer revnih občinskih gospodarstev naklonile podpore, ki so do leta 1924/25 dosegle okrogli znesek 200.000 Din. V naslednjih letih so se dotične kreditne postavke iz državnih proračunov, žal, črtale, obmejnih občin ni možno več denarno podpirati.

Vojno evidenčna služba, t.j. evidenca rekrutov, rezervnih vojnih obveznikov, vojnih invalidov, vojni službi zavezane živine in vozov, se je izza državnega prevrata vršila po občinskih uradih ter pod nadzorstvom komand vojnih okrožij. Leta 1925. so se pri okrajnih glavarjih vpostavili posebni vojaški referentje, ker se je pokazalo, da občine brez navodil in nadzorstva sreskih poglavarjev naloženega jim dela ne zmagujejo.

Meseca maja 1925 se je razdelil dotlej skupni Gasilski sklad in za mariborsko oblast ustanovil samostojen oblastni gasilski sklad, iz katerega se podpirajo gasilska društva.

Čaka nas, kakor znano, prepotrebni notni občinski zakon, ki se je v osnutku javnosti predložil že leta 1926.¹⁰⁹²

Med narodnogospodarskimi panogami je *kmetijska stroka* tista, ki jo skrbstvu oblastne samouprave priporočam najtopleje, ker se ravno v tej stroki, ki za mariborsko oblast ni majhnega pomena, državni krediti od leta do leta krčijo in ki ji tedaj v prvi vrsti treba nege in pospeševanja po samoupravah.

Kmetijstvo se v mariborski oblasti v splošnem upravlja po smernicah, ki jih je januarja 1925 določila anketa, sestavljena iz kmetijskih strokovnjakov vse oblasti.

Poleg oblastnega oddelka za kmetijstvo obstojajo v oblasti naslednje državne kmetijske ustanove, ki so pod vodstvom ministrstva in nadzorstvom oblastne uprave: 4 državni trtni in sadni razsadniki v Pekrah pri Mariboru, v Kapeli pri Radencih, v Vukanovcu pri Čakovcu in v Dramljah pri Celju ter državna drevesnica v Ptuj. Docela pod vodstvom ministrstva so srednja vinarska in sadjarska šola v Mariboru, enoletna vinarska in sadjarska šola v Mariboru, enoletna kmetijska šola v Št. Juriju ob južni železnici, kmetijska kontrolna in poskusna postaja v Mariboru ter semenogojška postaja v Beltincih v Prekmurju. V štadiju nastanka sta čebelarska šola v Št. Juriju ob južni železnici in enoletna specialna šola za živinorejo in poljedelstvo v Rakičanu v Prekmurju.

Gospodarstvo v državnih trtnicah in drevesnicah se ima boriti s težkočami. Krivo je temu dejstvo, da te ustanove, ki stoje pod neposrednim vodstvom centrale, ne sprejemajo dovoljnih kreditov.

¹⁰⁹¹ Maribor, Celje in Ptuj so bili mestne občine s posebnimi statuti. Statutarne občine so opravljale tudi nekatere pristojnosti okrajnih glavarstev in za ta preneseni delokrog so bile podrejene neposredno deželnim oziroma pokrajinskim oblastem.

¹⁰⁹² Zakon o občinah je bil sprejet šele leta 1933 (SL kraljevske banske uprave dravske banovine, št. 35, 29. 4. 1933).

/.../¹⁰⁹³

Poljedelstvo se je pospeševalo z instruktivnimi predavanji, večdnevni tečaji in praktičnimi razkazovanji. Dajale so se tudi vzpodbudne podpore kmetijskim organizacijam, posebno podružnicam Kmetijske družbe. Za nakup travniških bran, travniških mešanic in trrierjev se je razdalo leta 1924 – 34.000 Din, leta 1925 – 48.000 Din, leta 1926 – 61.800 Din. Za zatiranje živalskih škodljivcev, ... se je porabilo na leto okroglo po 10.000 Din. Za novo ustanovo tako zvanih »vzornih kmetijskih posestev«, ki naj bi s sodelovanjem kmetijskih strokovnjakov in s skromno pomočjo države postala vzgledna gospodarstva, na katerih bi se lahko videlo, kaki uspehi se dajo doseči z modernimi pripomočki kmetijske vede, je na razpolago 18.000 Din. Za ublažitev škode, nastale na poljskih kulturah po elementarnih neizgodbah leta 1926. se je za nabavo semenskega blaga porabilo 100.000 Din državne pomoči.

Za povišanje poljedelske produkcije je v bodočnosti v prvi vrsti treba propagande za globoko obdelovanje kulturnih zemljišč, uporabljanje odbranega semenskega blaga, razumna upotreba vseh vrst gnojil, v prvem redu toli zanemarjene gnojnice.

Do 31. marca 1927 so se za pospeševanje odobraval pokrajinski krediti: Ustvarilo se je mnogo koristnega, in najsi z majhnimi sredstvi. Izza 1. aprila 1926 so ti krediti centralizirani. Delo za pospeševanje konjereje vršita državna žrebčarna Selo pri Ljubljani in Konjerejsko društvo za mariborsko oblast. Vršilo se je licencovanje žrebcev spomladi in premovanje plemenskih konj poleti. Za to živinorejsko stroko se bo država gotovo zanimala tudi vnaprej. Za pospeševanje govedoreje je bilo na razpolago letnih 100.000 do 150.000 Din./.../¹⁰⁹⁴ Štajersko zagorska perutninska pasma se pospešuje z brezplačno oddajo valilnih jaje spomladi in plemenskih petelinov jeseni. Čebelarstvo se je do aprila 1926 pospeševalo s skromnimi podporami in s poučnimi predavanji. Z novim upravnim letom so ti krediti izostali. Vrh tega ogroža napredek te panoge slabo vreme zadnjih dveh let, na Murskem polju pa tudi čebelna gniloba. Mnogo smo si obetali od ustanovitve prepotrebne ribogojске stanice pri Sv. Miklavžu na Dravskem polju, predlog pa je bil odbit zaradi štednje z državnimi sredstvi. Mlekarstvu treba v bližnji bodočnosti oskrbeti trga za odjem, ker se v Avstriji mleko ne izvaža več.

O vinarstvu želimo, da se preustroji v produkcijo kvalitetnih vin. Viničarsko vprašanje naj bi se rešilo z uzakonitvijo že pripravljenega viničarskega reda. Kontrola vin pri vinskih trgovcih in krčmarjih naj bi se poostrila, vinski promet, zlasti čez mejo, olajšal. Sadjarstvo, posebno produkcijo jabolok, bo treba pospeševati s poglobitvijo sadjarskega pouka, z gojtvijo neoporečnega drevesnega naraščaja, z zatiranjem bolezni in škodljivcev in s pospešitvijo sadne trgovine, zlasti sadnega izvoza.

Z oziroma na velik pomen javnih trtnic in drevesnic kot vzgojevališč vzornega trtnega in drevesnega materiala, pa tudi kot regulator cen za to blago, bo odlična naloga oblastne samouprave, da z delom in s sredstvi priskoči na pomoč.

Kmetijski pouk se vrši v trojni obliki.

Kmetijski potovalni pouk v obliki nedeljskih predavanj in kratkih tečajev so opravljali oblastni ter sreski kmetijski referntje po vsej oblasti. Leta 1926. npr. je bilo takih prireditvev 396 s 15.603 poslušalci. Kmetijsko-nadaljevalni tečaji so se v obsegu petih mesecev leta 1925/26 vršili na štirih osnovnih šolah. V letu 1926/27 bo 9 takih tečajev, kar kaže živahno zanimanje za te prireditve. Opozarjam, da tudi v ta namen državni proračun 1926/27 nima več kreditov. Kmetijsko-gospodinj-ski pouk se je širil po deželi s prirejanjem 8–10 tedenskih potujočih kmetijsko-gospodinj-skih tečajev z namenom, da se kmetiska dekleta izobrazijo za dobre gospodinjje. Leta 1924. je bilo pet takih tečajev, leta 1925 – 9, leta 1926 – 7. Za ta pouk primanjkuje strokovno vzposobljenih moči. Potrebna bi bila izobrazba v inozemstvu, ker v državi nimamo višjih gospodinj-skih šol.

¹⁰⁹³ Izpuščeni so statistični podatki o proizvodnji v trtnicah in drevesnicah za leti 1925 in 1926.

¹⁰⁹⁴ Izpuščeni so podatki o nabavi plemenske živine v letih 1924 do 1926.

V ilustracijo *veterinarske službe* v oblasti navajam število domačih živali, kakor se je naštel 15. januarja 1926. Konj je v mariborski oblasti 31.753, mul 59, oslov 21, goved 233.723, svinj 201.685, ovac 29.430, koz 8167, perutnine 689.214 in čebelnih panjev 31.408.

Zdravstveno stanje domačih živali, do poplave ugodno, se je po njej precej poslabšalo. Vzroka je iskati v obilici padavin, ki je zabranila, da bi se mogla krma spraviti pravočasno in dobro. Zato se poleg navadnih bolezní pojavljajo v prebavilih tudi razne invazijske bolezni, med njimi osobito metljivost. Sredstva za zdravljenje te bolezni, zlasti distol, so precej draga, vsled česar se jih živinorejci, žal, ne morejo posluževati v zadostni meri.

/.../¹⁰⁹⁵

Država je cepljenje podpirala s tem, da je prispevala k nabavi cepiva vsako leto okroglih 60.000 Din. Siromašnim živinorejcem, ki so zaradi bolezni imeli škodo, so se dajale le neznatne podpore, in sicer leta 1925. v skupnem znesku 13.000 Din, leta 1927 v skupnem znesku 4.500 Din.

Delo oblastne uprave na *hidrotehničnem področju* se razteza na regulacijska in melioracijska dela, uravnavanje hudournikov, naprave vodovodov, na vodnopolicijsko in vodnomeritveno službo. V splošnem velja, da pri veliki važnosti vodnega gospodarstva v mariborski oblasti, ki ima največje in gospodarsko najvažnejše vodotoke v Sloveniji, v državnem proračunu predvideni krediti niso zadoščali, da pa doslej primanjkovalo tudi strokovnega osebja, zlasti v prvoinstančni službi.

Od pričetka oblastne uprave pa do danes se je porabil za regulacijo Drave znesek 1.140.000 Din, za regulacijo Mure znesek 1.080.000 Din, za regulacijo Savinje znesek 234.000 Din. Gre tu v glavnem za rekonstrukcijo in nadaljevanje vodilnih zgradb, čiščenja in poglobitve strug, napravo talnih pragov, za zapiranje stranskih rokavov itd. Zaostajanje v regulacijskih delih na Muri je kritično zlasti zategadelj, ker naj bi se reka po sklenjenem sporazumu z Avstrijo regulirala vzporedno na obeh bregovih. Delo naj bi napredovalo v enaki meri. Ker nas Avstrija prehiteva, so zavarovalna dela na našem bregu ogrožena.

Na prepotrebno regulacijo čakajo manjše reke in potoki, kakor Pesnica, Ragoznica, Dravinja, Ščavnica, Globetka, Lendava pri Murski Soboti, Voglajna, Hudinja, Ložnica, Mislinja in Meža.

Melioracijsko se je največ delalo v dolnjelendavskem srezu, kjer je vodna zadruga z lastnimi sredstvi, pa tudi s podporo države naraslo na okrogli znesek 600.000 Din, napredovala že tako daleč, da bo melioracija tudi ob manjših prispevkih končana lahko v 2–3 letih.

V teku so gradbena dela za vodovode pri Sv. Petru pod Svetimi gorami, pri Sv. Petru nad Laškimi in v Prekopih. V tej gradbeni panogi se pred prevratom in po njem na bivšem Štajerskem ni storilo dosti, vsled česar nas tem več dela čaka zdaj.

Projekt hudourniških del na Limbuškem potoku je preračunjen na 550.000 Din. Doslej se je porabilo okroglo 300.000 Din. Država prispeva s 85 %, interesentje s 15 %.

Prišel se je izvrševati že odobreni projekt za gradbe Gornje Savinje od Solčave do Logarske doline, ki je preračunjen na 560.000 Din. V delu so nadalje projekti za gradbe Gornje Savinje na progi Luče-Solčava in projekt zagradbe pritokov Savinje na tej progi. Omeniti je tudi še načrt za zagradbo potoka Sv. Duha pri Dravogradu, potoka Pupah pri Breznu, potoka Gornja Polskava ter potoka Bistrice pri Marnbergu. Brez prispevanja oblastne samouprave tudi ta dela ne bodo mogla napredovati. Priporočljivo bi bilo, da se za razdelitev stroškov najde ključ, kakor je to bilo tudi pod prejšnjim režimom.

Zelo potrebno za mariborsko oblast bi bilo aktiviranje posebnega kulturno-tehničnega oddelka, ki naj bi se lotil sistematičnega dela za osuševanje močvirnatega sveta z drenažiranjem in regulacijo potokov s pomočjo vodnih zadrug. Zemljišča so po zadnjih povodnjih na mnogih krajih postala močvirna, vsled česar pri živini v večji meri nastopa metljivost.

¹⁰⁹⁵ Izpuščeni so podatki o vrstah živalskih bolezni in o obsegu cepljenja.

Gozdovi zavzemajo v mariborski oblasti 39 % celotne produktivne zemlje t.j. 285.661 ha. Največ gozda ima dravograjski okraj s 66 %, najmanj okraj Čakovec z 8 % celokupne produktivne zemlje. V hribovitih delih naše oblasti, na Pohorju in Kozjaku, v Savinjskih in Koroških planinah zavzemajo gozdovi 63 % celokupne površine in so do 90 % v rokah kmetškega posestnika.

Glavna skrb se v tej panogi posveča racionalni negi in pravilnemu izkoriščanju gozdov. Kmetški gozdni posestniki dobivajo seme in gozdne sadike deloma iz 5 državnih gozdnih drevesnic, iz drevesnic okrajnega zastopa v Slovenjgradcu in jugoslov./=jugoslovanskega/ šumarskega udruženja v Slivnici, deloma iz zasebnih drevesnic, ki jih je 73.

Velike žage s parnim ali turbinskim pogonom, ki jih je v oblasti 1132 s skupno 4107 HP, ter stalne vodne žage, ki jih je 1216, so npr. v letu 1926 narezale 320.000 polnih metrov lesa za tehnično uporabo.

Od 1075 lovišč v oblasti je 775 občinskih. Občinska lovišča obsegajo skupaj 627.647 ha površine in so dala občinam v letu 1926 871.029 Din zakupnine. Ostala lovišča so samosvoja.

Kakor gozdarstvo se skuša tudi lovstvo urediti v skladu z lovsko-kulturnimi cilji ter gospodarskimi interesi občin kot lastnic lovišč. Izdale so se uredbe glede omejitve števila lovskih družabnikov, glede legitimacij za zaprisežene gozdne in lovske čuvaje, nadalje glede ureditve loviščnih dražb in zakupne dobe ter roka za dražbo. Za lastnike lovišč je zdaj članstvo v lovski organizaciji obvezno. Tako se skuša moralno in materialno zopet dvigniti lovstvo, ki je bilo po državnem prevratu na škodo občin skoroda uničeno.

Izvajanje agrarno-reformnih predpisov je v naši oblasti v prvi instanci poverjeno okrožnemu agrarnemu uradu v Mariboru, v drugi instanci agrarni direkciji v Ljubljani. Do leta 1923 je poleg mariborskega obstojal še okrožni agrarni urad v Murski Soboti, ki se je pa ukinil. Vprašanje agrarne reforme je v naši državi različne važnosti zlasti v Prekmurju, kjer je skupno 8309 ha veleposestniške zemlje. Odsvojeno zemljo prejemajo v zakup osebe, ki se bavijo z obdelovanjem zemlje ter zemlje sploh nimajo ali je nimajo v dovoljni meri. Prvenstvo med njimi imajo vojni invalidi, vdove in sirote vojakov ter vojaki in prostovoljci, ki so se borili za osvoboditev in ujedinjenje.

Tudi državna rudniška uprava do danes še nima svojega organa pri občeupravnih oblastvih druge stopnje. V prvi instanci vrši to upravo pri nas okrožni rudarski urad v Celju, v drugi rudarsko glavarstvo v Ljubljani.

Kakor sem že v uvodu omenil, je iz *oblastne prosvetne* uprave izvzeto Medjimurje, kjer so prosvetni posli naloženi okrožnemu načelniku v Čakovcu.

Omenjam tedaj le v organizatornem oziru, da imamo v Medjimurju 1 državno učiteljsišče za gojenje in gojenke, združeno z internatom, 1 meščansko šolo, združeno z dvorazredno trgovsko šolo, ter 61 osnovnih šol.

Na ostalem ozemlju imamo danes 5 državnih srednjih šol, in sicer državne realne gimnazije v Celju, Murski Soboti in Ptuj, gimnazijo v Mariboru in realko v Mariboru. V prvih štirih razrednih teh šol, izvzemši gimnazijo v Mariboru, se poučuje po novem enotnem učnem načrtu, ki ga je ministrstvo predpisalo leta 1926. V višjih razredih se poučuje še po starih učnih načrtih. Pogajanja zaradi novega gimnazijskega poslopja v Murski Soboti, kjer je v sedanjih zgradbi le 6 uporabljivih šolskih sob, teko počasi, vendar je zagotovljeno že lepo stavbišče.

Meščanskih šol imamo 16 državnih in 2 zasebni s 87 razredi in 3482 učenci. Med temi je 1437 dečkov in 2045 deklic. Med 135 učnimi osebami jih je usposobljenih za meščanske šole 83, za osnovne 46, 6 učnih oseb ima nižjo kvalifikacijo. Leta 1926 se je zatvorila meščanska šola v Žalcu, ker lokalni faktorji niso zadostili predpisanim dolžnostim preskrbe šolskih prostorov. Istega leta se je otvorila nova meščanska šola v Mežici.

Učiteljsišči sta v Mariboru 2 državni in 1 zasebno z 12 letniki, 147 gojenci in 272 gojenkami. Študij na učiteljskih podpira država z dijaškimi ustanovami, katerih se je do danes razdelilo v skupnem okroglem znesku 228.000 Din.

Osnovnih šol je v oblasti 376, med temi 4 zasebne. Vse šole imajo 1334 razredov. Poučuje 550 učiteljev in 794 učiteljic ter 4 stalni katehetje. Obiskujočih otrok je bilo koncem šolskega leta 1926 55.936, število šloobveznih a ne obiskujočih 1946. Po narodnosti med otroki je 53.397 Slovencev, 73 Hrvatov, 47 Srbov, 30 Čehov, 3 Poljaki, 4 Rusi, 1102 Nemca, 1271 Madžarov, 9 Italijanov. Pouk je bil na 141 šolah celodnevni, na 71 šolah poldnevni, na 164 šolah nedeljen.

Od početka oblastne uprave do danes se je 13 šol razširilo za po 1 razred, na novo se je ustanovila dvorazredna osnovna šola v Nedeljici, okraj dolnjelendavski. V Dolnji Lendavi sami se je otvoril otroški vrtec šolskih sester. Enorazrednici v Pečarovcih in Satakovcih, srez Murska Sobota, sta se zaradi neprimernih prostorov ukinili ter prešolali v drug šolski okoliš. Zaradi premajhnega števila otrok so se ukinili 3 razredi v Mariboru, 2 v Ptuj.

Zastran manjšinskega šolstva je na osnovi čl. 4 ustave izšel predpis po katerega je na vseh javnih šolah učni jezik državni jezik. Če je v katerem oddelku več nego 30 učencev drugega plemena, se zanje odprejo vzporednice. V smislu teh določil se je preuredilo 23 osnovnih šol tako, da so se šole z madžarskim učnim jezikom spremenile v slovenske s potrebnim številom madžarskih vzporednic.

V zvezi z osnovnim šolstvom omenjam, da se je v letu 1925 in 1926 v Mežici postavilo šolsko poslopje za osnovno in meščansko šolo ter v otroški vrtec, ki je med podeželskimi šolskimi poslopi ne le v gradbenem oziru, temveč tudi zastran notranje opreme edinstveno v vsej državi. Stavbo je omogočila uprava tamošnjega svinčenega rudnika, ki je pristala na to, da v razmerju s svojo davčno močjo (98.7 %) prispeva k vsem gradbenim stroškom. Pod streho je tudi že nova zgradba za osnovno šolo Celje okolica. Projekti za razširjenje šolske stavbe v Šoštanju in za zgradbo gimnazijskega poslopja v Murski Soboti so še na papirju.

Manj ugodno je stanje raznih kulturnih institucij v mariborski oblasti, ki niso v državni režiji. Državne podpore gledališčem, znanstvenim in prosvetnim društvom so malenkostne in tako nekatere teh ustanov vzlic svojim velikim zaslugam jedva životarijo.

Kakor se je povodom volitev v zbornico za *obrt, trgovino in industrijo* v Ljubljani ugotovilo, je v mariborski oblasti skupaj 18.157 obrtnih upravičencev in sicer 12.757 obrtnikov, 165 industrijalcev in 5.235 trgovcev.

Snovanje industrijskih in obrtnih naprav v teh letih je bilo malenkostno, kar je posledica gospodarske krize. Omeniti je ustanovitev tekstilne tvornice v Mariboru in razširitev omrežja Falske elektrarne iz Ptuja preko Ormoža v Središče/ob Dravi/ in iz Ormoža preko Ljutomera v Mursko Soboto, končno daljnovid Zadrugne elektrarne v St. Ilju, ki dobi električno strujo iz Avstrije. Obeta se elektrifikacija občine Trate, v obravnavi je projekt daljnovoda Falske elektrarne Ormož-Ledanje (Hrvatsko).

V vsem času oblastne uprave se je v II. inštanci podelilo le 29 obrtnih koncesij. To so stavbeni obrti, elektrotehnična podjetja, zobotehnične koncesije, posredovalnice služb, tiskarne, knjigarne itd. Med temi je omeniti pridobitev koncesije za prevažanje potnikov na avtomobilski progi Maribor-Celje in Maribor-Dravograd po mestni občini mariborski, ki ima namen, oživotvoriti še druge avtomobilske proge v okolici mariborski, za kar so prošnje že vložene. Avtomobilski promet se je povečal še z zasebno koncesijo na progi Rečica ob Paki-Gornjičgrad, Maribor-Ptuj in Maribor-Svečina.

Število sejmskih občin je 110. Upravičene so do 409 letnih blagovnih in 871 živinskih sejmov. Več sejmskih pravic se je podelilo v obmejnih krajih, da se z oziroma na novo trgovsko pogodbo poživlji promet z Avstrijo.

Organizacija obrtnikov in trgovcev v obligatornih obrtnih zadrugah in trgovskih gremijih je skoro popolna. Število obligatornih obrtnih zadrug je bilo koncem leta 1926 119. Od teh je 23 gostilničarskih zadrug, ki so včlanjene v Zvezi gostilničarskih zadrug v Celju ter 14 trgovskih gremijev in zadrug, ki so izvzemši eno včlanjene v Zvezi trgovskih gremijev in zadrug v Ljubljani. Ostale obrtne zadruge so včlanjene v Splošni zvezi obrtnih zadrug v Mariboru.

Finančno stanje regulativnih hranilnic se zaradi postopnih odpisov avstrijskih vojnih posojil, za kar se vporablja čisti dobiček, stalno izboljšuje. Bančni polomi zadnjih let so imeli za posledico, da je prebivalstvo zopet dobilo zaupanje do denarnih zavodov, ki so radi jamstva občin in okrajev popolnoma varni. Regulativnih hranilnic imamo v oblasti 14. Petnajsta se snuje v Murski Soboti.

Po dolgotrajnih pogajanjih z Zvezo za tujski promet v Ljubljani glede organizacije tujskega prometa v naši oblasti je prišlo do sklepa prizadetih faktorjev, da se s sedežem v Mariboru osnuje samostojna Tujskoprometna zveza za mariborsko oblast. Ustanovni obči zbor se je vršil 5. novembra 1926. Ker so priprave za pričetek poslovanja tujskoprometne pisarne v Mariboru v polnem teku, se je nadejati, da se bo ta pisarna otvorila ob pričetku letošnje tujsko-prometne sezone. S tem je ustvarjen organ, ki bo vršil pomembno nalogo propagiranja, posredovanja in olajševanja tujskega prometa v mariborski oblasti, ki po svojih naravnih posebnostih nudi tujcu mnogo užitka, pa je kot izletišče, letovišče, kopališče in zdravilišče žal še mnogo premalo izrabljena. Da bo domača tujskoprometna zveza kos svojim nalogam, treba, da jo podpro vsi, ki jim je na požitviti in pomnožitvi tega tolikaj bogatega izvora ljudskih dohodkov.

Da je delovanje ekspoziture obrtnopospeševalnega urada v Mariboru, ki obstoja še na papirju, zaradi manjkajočih kreditov onemogočeno, je znano. Na oblastni samoupravi bo, da tej za napredek obrtnišva velevažni ustanovi pripomore do nekdanjega ugleda.

Isto ali ne dosti bolje je s strokovnim šolstvom. Brezskrbno obratujeta le dvorazredna trgovska šola v Celju in trgovska akademija v Mariboru, ustanovljena leta 1926. Obstoj 31 obrtnih nadaljevalnih šol je v več slučajih ogrožen, ker so razpoložljiva sredstva nezadostna. Tudi za 8 trgovskih nadaljevalnih šol so dosedaj zasigurate podpore nezadostne. Priporočam, da se oblastna (samo)uprava pri sestavi oblastnega proračuna ozre tudi nanje.

V *gradbenem sektorju* stoji v ospredju problem cestnih komunikacij. Za nepovoljno stanje javnih cest v mariborski oblasti lahko navdemo več splošnih vzrokov. Predvsem je znano, da je v primeri z drugimi kronovinami imela bivša Štajerska vzlic živahnemu prometu in velikemu številu trgovskih središč razmeroma majhno število višje kvalificiranih in vsled tega bolje dotiranih cest. Nadalje je znano, da se je po prevratu vsled spremenjenih političnih razmer smer glavnega prometa v naši oblasti premaknila. Posamezne, poprej manj važne cestne proge so postale glavne prometne žile, ki pa po svojem ustroju ne morejo prenašati povečanega prometa brez občutne škode. Pravice in dolžnosti bivših deželnih odborov ž njimi tudi redni deželni prispevek k cestam, je prevzela država, prispevki pa so se stopnjema nižali in naposled docela izostali. Končno so pravno stanje teh cest, kompetenca v tehničnem in ekonomskem vodstvu in nadzorstvu, do danes ni uredila v vsestransko zadovoljnost, kar je tudi pripomoglo k temu, da je intenzivnejša skrb za ceste izostala.

V mariborski oblasti imamo naslednje kategorije nedržavnih cest:

- a) okrajne ceste I. in II. razreda v skupni dolžini okroglo 1600 km. Upravljajo in vzdržujejo se po določilih štajerskega deželnega cestnega zakona;
- b) deželne ceste v Mežiški dolini v dolžini okroglih 32 km. Upravljajo in vzdržujejo se po določilih cestnega zakona za Koroško;
- c) deželne ceste v občinah bivše Kranjske, ki danes tvorijo sestaven del mariborske oblasti, v dolžini 11 km. Upravljajo in vzdržujejo se po določilih cestnega zakona kranjskega;
- č) komitatske ceste v Prekmurju v dolžini 122 km. Zanje velja ogrski cestni zakon;
- d) občinske ceste.

Neposredno tehnično in ekonomsko oskrbovanje okrajnih cest je v rokah okrajnih zastopov. Nadzorstvo, ki ga je poprej vršil deželni odbor, je danes sporno med gradbeno direkcijo v Ljubljani, ki se sklicuje na nasledstvo po bivšem poverjeništvu, oziroma oddelku za javna dela v Ljubljani, ter velikim županom, ki je pravno začasni zastopnik bivše deželne samouprave. Vzdrževanje teh cest gre v prvi vrsti v breme okrajev, ki pokrivajo stroške z okrajnimi dokladi. V poedinih primerih se pritegnejo udeležene občine. Končno je k stroškom za vzdrževanje okrajnih cest prispeval še

deželni sklad in sicer v razmerju, ki se je naposled določilo s sklepom bivšega deželnega zbora štajerskega od 29. oktobra 1908.

Po tem ključu bi bili morali okrajni odbori v letih 1918–1926 prejeti skupno 13,117.591 Din deželnega, oziroma državnega prispevka. Ker so dejansko prejeli le 4,492.852 Din znaša neizplačana diferenca 8,624.739 Din.

Višina pripadajočega prispevka za leto 1926 bo predvidoma dosegla znesek 4,000.000 Din, izplačal pa se najbrže tudi sorazmerno manjši del ne bo, ker v proračunu 1926/27 gradbeni direkciji v Ljubljani ni bil otvorjen nikak kredit v ta namen.

Omenjam še, da izza leta 1921 okrajne cestarje namešča in odpušča gradbena direkcija, ki jim tudi plačuje enotne službene prejemke.

Ker so te plače premajhne, posamezni okrajni zastopi cestarjem dovoljujejo primerna doplačila. Ker je zaradi pomanjkanja kredita in strokovnega osebja v zadnjih letih prenehalo tudi državno strokovno nadzorstvo nad temi cestami, so okrajni zastopi tudi v tem oziru navezani predvsem nase in na privatne tehnike.

Zamolčati ne smem, da se je dosegla državna subvencija za gradnjo ceste Malna-Velka in Sv. Urban-Prevorje-Lesično. Iz državnih sredstev se gradi nedovršena cestna proga Št. Ilj-Velka, ki pa še ni kategorizirana.

Uprava bivših koroških deželnih cest je danes docela v rokah gradbene direkcije v Ljubljani oziroma okrožne gradbene sekcije v Mariboru. Vzdrževalni stroški se pokrivajo iz državnih sredstev, vendar za leto 1926/27 v ta namen ni bil odobren nikak kredit. 4 deželni cestarji se plačujejo na breme države.

Deželne ceste v bivših kranjskih občinah Trojane, Špitalič in Motnik neposredno upravljata in vzdržujeta cestna odbora v Kamniku in na Brdu. Cestne doklade plačujejo te občine navedenima cestnima odboroma.

Komitatske ceste v Prekmurju tehnično in ekonomsko oskrbuje okrožna gradbena sekcija v Murski Soboti, vzdrževalni stroški se pokrivajo z občinskimi dokladami.

Da bi se okrajem priskočilo na pomoč, se je ponovno predlagalo poddržavljenje cestne proge Maribor-Ptuj-Čakovec, ki ima izrazit karakter tranzitne komunikacije ob reki Dravi. Predlog je še nerešen.

Pomembnih visokih gradenj v teh letih ni bilo. Kakor sem že omenil, napreduje edino elektrifikacija. Kot edina med občinami je mestna mariborska v omiljenje stanovanjske bede započela živahnjšo stavbeno akcijo. Gre ji predvsem za gradnjo stanovanjskih hiš.

Priključitev Savinjske doline k telefonskemu omrežju lepo napreduje. Vzlic škodam, ki jih je povzročila poplava, se interesentje oddolžujejo prevzetim obvezam, tako da bo projekt v kratkem času smatrati za rešenega finančno in tehnično.

V *zdravstvenem* resorju so najvažnejše poglavje bolnice. Bolnice v tistem delu mariborske oblasti, ki je pripadal bivši Štajerski, t.j. bolnice v Mariboru, Celju, Ptuj in Slovenjgradcu, so v proračunih bivšega deželnega odbora štajerskega figurirale kot neprave deželne bolnice (Nicht eigentliche Landeskrankenhäuser) v nasprotju s pravimi deželnimi zdravstvenimi zavodi, kakršni so bili deželna bolnica in deželna blaznica v Gradcu ter vse hiralnice. Pravna posebnost naših bolnic je bila ta, da so se vzdrževale izključno iz oskrbnine in da je deželni zaklad te bolnice zalagal le z dotacijami v višini neizterljivih oskrbnin ter oskrbnin za siromašne. Za to svojo uslugo je deželni odbor izvajal nadzorstvo nad bolnicami, postavljaj osebje itd.

Prvi kratki čas po prevratu je v označeno razmerje do teh bolnic stopila Narodna vlada v Ljubljani in sicer je črpala dotacije iz deželnih doklad, ki jih je zanje pobirala delegacija ministrstva financ v Ljubljani. Ko so se deželne doklade inkamerirale, so iz njih tekoče dotacije dobile državni značaj in naposled so se poddržavile še bolnice same. Do leta 1924 je od njih zahtevala državna uprava, da

gospodarijo strogo po določilih zakona o državnem računovodstvu, t.j. da sproti oddvajajo oskrbnino v državno blagajno, vzdrževalna sredstva pa iz državne blagajne prejemajo po določilih finančnega zakona in v mejah odobrenega budžeta.

Ker je bilo to stanje nevzdržno in ker tudi občutne redukcije osebja in postelj niso privedla do zaželenega ravnotežja, so se te bolnice leta 1924. zopet proglasile za samoupravne, kakršne so bile prej, le z nekaterimi modifikacijami. Ker je današnja oskrbnina razmeroma nižja od predvojnne, je država prevzela na svoje breme plačevanje višje kvalificiranega bolniškega osebja in gradbene stroške, dočim se iz oskrbnine morajo kriti materialni stroški. Vseobče krčenje državnih proračunskih kreditov se pozna tudi na državnih obvezah napram našim bolnicam, zlasti gradbeni krediti so postopoma nižji in deloma izostajajo popolnoma.

Pri tem sta zlasti mariborska in celjska bolnica nujno potrebni povečanj in popolnjenj. Mariborski bolnici treba v prvi vrsti ginekološko-porodniškega oddelka in izolirnice, pa tudi otroškega, rentgenološkega in opazovalnega oddelka za duševne bolezni. Že obstoječi oddelek za očne bolezni in venerološki oddelek bi se morala razširiti. Tudi prostori ginekološko-porodniškega oddelka celjske bolnice so nezadostni in neprimerni.

Vzporedno z bolnicami je od dne do dne občutnejša potreba lastne oblastne blaznice, ker ljubljanski zavodi za potrebe obeh oblastnih teritorijev ne zadoščajo več. V tem oziru stavljena predloga, projekt posestva Prebold, srez Celje ter ugodnejši projekt grad Ravnopolje, srez Ptuj, sta še nerešena. Istotako je še nerealiziran projekt, da bi se ob podpori mestne občine mariborske za mestne šole ustanovila šolska poliklinika.

Zdravstveno stanje v teh letih je bilo v mariborski oblasti poprečno ugodno. Registrirati moram le škrlatično epidemijo v Prekmurju leta 1926, ki je zavzela resnejši obseg, ki pa se je z zdravstvenopolicijskimi merami, s cepljenjem ter s pomočjo higijenskega zavoda v Ljubljani in društva Rdečega križa zatrla.

V oblasti je 14 sreskih sanitetnih referentov, 50 okrožnih in 90 zasebnih zdravnikov, 216 izprašanih babic ter 33 javnih lekarn. Po naših bolnicah je skupno 1030 sistemiziranih postelj, v obeh hišalnicah skupaj 212 sistemiziranih oskrbnih mest.

Pripominjam, da stoje zdravilišča za tuberkulozne v Topolščici, zdravilišči Dobrna in Rogaška Slatina, bakteriološka stanica v Celju, Pasteurjev zavod v Celju, venerološki stanici v Mariboru in Celju ter venerološki ambulatorij v Ptuj, protituberkulozni dispanzer v Celju in otroški dispanzer v Mariboru pod neposrednim nadzorstvom zdravstvenega inšpektorja v Ljubljani. Otroški dispanzer v Mariboru se bori z nastanitvenimi težkočami. Nadejamo se odločilne pomoči od oblastne samouprave.

Tudi *socialnopolitična stroka* nudi v organizatornem pogledu nekoliko pestro sliko. Njeno delovanje je usmerjeno na to, da se zaščiti in pospešuje duševno, gospodarsko in fizično blagostanje v državi, da se predvsem izboljša položaj najštevilnejšega in obenem najsiriomašnejšega razreda, ki tvori ogromno večino tudi v naši državi.

Na osnovi zakonov in drugih predpisov vsebuje socialnopolitična stroka pri nas naslednje zadeve: zaščito invalidov, dece in mladine, zaščito in zavarovanje delavcev, stanovanjske stvari, javno pomoč in prehrano.

Omenil sem že, da socialnopolitična uprava v Sloveniji še ni docela razdeljena na oba velika župana. Poleg tega imamo vprašanja, ki jih za vso oblast neposredno rešuje ministrstvo socialne politike, vprašanja, za katera je v vsej Sloveniji pristojen veliki župan ljubljanske oblasti in vprašanja, ki jih rešujejo v Sloveniji posebni nedržavni organi.

Kar se uprav mariborske oblasti tiče, imamo potom socialnopolitičnega oddelka v Ljubljani ministrstvu podrejeni invalidski dom v Celju z 62 oskrbovanci. Določen je za invalide, ki se zdravijo ali hirajo. Istotako je preko Ljubljane podrejen Beogradu državni dečji dom v Mariboru. Pri nas je neposredno ministrstvu podrejena inšpekcija dela v Mariboru.

Rabinetu gospoda ministra za postave žalbe

Beogradu.

revised manuscript! ✓

Čas mi je prodati s pravnim zastupanjem obitelji
okupčine s karibom pratio nas poročilo:

Obvestila p. Kusišina je v jutro p. 23. febr. 1900
v povesti dnevni praviteljskega poklopnega sodišča,
ki v delu p. Kusišina p. Kusišina p. Kusišina p. Kusišina
tudi p. Kusišina p. Kusišina p. Kusišina p. Kusišina
kot Kusišina p. Kusišina p. Kusišina p. Kusišina
za p. Kusišina p. Kusišina p. Kusišina p. Kusišina

to je prvo plovono u vrtu polje iz jadranske
polovine Rijeke Nizovne ^{Rijeka} ^{na} ^{Vrhu}
^{zelenim ter.} ^{dracini} ni maršini
trobojnicami.

Poine ob 8 uri po je završi v dvorani član
 oblasti skupščine, zastopnik občinskega župana, dvorni pretilek
 št. Leon Slane v prometu plačilnega tajnika Radimír Štěrba,
 novinarji in številni občinstvo. Jazimo predstavitel
 v prenosu to letil najstarejši član skupščine Vilém Květoň,
 član klubu SKS, ki v v torek bledel po prave
 narzaji polane, preital polb upravnega političa
 republiku in zagrebškega tu popal polane, da paderi
 prave polabice. Padurki v bled 62 polabice, manjši
 sta dve in piew od št. Schambacha (SKS), ki v bled
 ni od Frana Hodošček (HSS), čigar mandati v spore
 Mladu zastopniku zastane št. Leskovar, št. Kovář
 in Brěznický po prei povereni mandati namembikom
 Štejncl, Hapastu in Ovčari.

Prva stran poročila mariborskega velikega župana ministrstvu za notranje zadeve o 1. seji mariborske oblastne skupščine

Z ljubljansko oblastjo skupni zavodi, ki jih ministrstvo le subvencionira, ki so pa sicer samoupravni, so tile: Okrožni urad za zavarovanje delavcev v Ljubljani, ki je podrejen osrednjemu uradu za zavarovanje delavcev v Zagrebu, Delavska zbornica v Ljubljani, razredna predstavica delavcev in nameščencev v Sloveniji, nadalje Pokojninski zavod za nameščence v Ljubljani in končno Pokrajinski pokojninski sklad za rudarje v Ljubljani.

Po današnjem stanju organizacije socialne politike bo predvidoma postala še nadalje v državni upravi vsa zaščita vojnih invalidov. Isto tako bo najbrže ostala nespremenjena organizacija delavskega zavarovanja ter pokojninskega zavarovanja. Končno bo vsekakor tudi zaščito delavcev potom inšpekcij dela še nadalje izvajala država sama.

Preostaja tedaj v glavnem celotna zaščita dece in mladine, ki naj bi se organizirala po krajevnih, okrožnih in oblastnih zaščitah dece in mladine. Obstoječi dečji domovi naj bi se, ako še nadalje ostanejo v državni upravi, od strani samoupravnih oblastev izdatno subvencionirali. Isto velja za vse specialne zavode te panoge, kakor za šolo za slepce, vzgajevališče za zanemarjeno deco in za gluhonemnico, ki jih pa v mariborski oblasti še nimamo. Navedeni zavodi ljubljanske oblasti sprejemajo do nekih mej gojence tudi iz mariborske oblasti. V delokrog samouprave pa naj bi končno prešla tudi vsa javna pomoč, za katero je v zadnjem času država po proračunu reducirala vse kredite.

Prve poizkuse samoupravno organizirane javne pomoči v mariborski oblasti že imamo. Januarja 1926 se je ustanovil posebni oblastni ubožnostni sklad s tem, da je prevzel na oblastni teritorij odpadajoči del prejšnjega pokrajinskega ubožnostnega sklada. Temu skladu so se preodkazali zakoniti prihodi od izkupička prostovoljnih dražb premičnin iz cele oblasti.

Pri velikem županu v Mariboru je ustanovljen tudi že oblastni bednostni sklad, namenjen za podporo ob elementarnih nezgodah. Težke nesreče zadnjih let so nas naučile vzajemnosti in samopomoči. Rdeči križ je s pomočjo državnih upravnih oblasti na našem teritoriju ustvaril velikopotezno in podrobno izdelano organizacijo za nabiranje in razdeljevanje prispevkov osebam, v življenju ali gospodarskem obstoju ogroženim vsled neurij. Ta akcija je samo v mariborski oblasti dosegla vsoto 180.847.50 Din. Vrhtega se je za težje prizadeto ljubljansko oblast nabralo 40.207.04 Din.

To bi bilo v velikih potezah stanje v mariborski oblasti. Kakor ste videli, poslov in nalog, ki naj bi se jih lotila oblastna samouprava, nisem navajal izrečno. Storil sem to zategadelj, da ne prejudiciram, da oblastne samouprave ne omejujem v svobodi, katere zadače si bo izbrala in v katerem obsegu si bo te zadače zastavila. Besedilo zakona o oblastni in sreski samoupravi, ki določa delokrog oblastni samoupravi, je precej ohlapno ter pripušča udejstvovanju široko polje, isto velja po ostalih predpisih, ki so doslej izdani o organizaciji in poslovanju oblastnih skupščin, /.../¹⁰⁹⁶

Pač pa sem v okviru zakonito očrtnega delokroga, omejen pa tudi po poslovnem obsegu lastnega urada, poudarjal zadeve in probleme, ki se jih mora uspešno lotiti in jih srečno rešiti le samoupravno delo. Merodajna pri povdanku teh poslov so mi bila izkustva, ki smo jih doživeli s prej poslujočimi avtonomnimi korporacijami na našem ozemlju, odločilno pa je bilo na drugi strani tudi dejstvo, da pri intenzivnem upravljanju teh poslov država postopoma popušča, takorekoč v nadi, da ji breme prestreže krepko zasnovana in delovna samouprava.

Slepa z željo, da bi Vam sreča obilo poplačala dobro voljo, ki jo boste pokazali pri reševanju velikih in težkih nalog, ki vas čakajo. Ni dvoma, da bo ob smotrnem delu, ob živahnem zanimanju za javni blagor in ob stalnem popolnjevanju institucije, ki z današnjim dnem pričenja svoje delovanje, tudi mariborska oblast kmalu uživala sadove živega in zdravega samoupravnega delovanja.

¹⁰⁹⁶ Izpuščeno je naštevanje uredb.

Dokument št. 3

Poslovnik ljubljanske oblastne skupščine, sprejet na seji 28. februarja 1927¹⁰⁹⁷

Otvoritev in konstituiranje oblastne skupščine.

§ 1.

Na dan, za katerega je oblastna skupščina sklicana, se morajo sestati vsi poslanci ob 10.h predpoldne na sedežu oblasti v dvorani, ki je določena za skupščinske seje ter vršiti skupščinske posle do zaključitve skupščine.

§ 2.

Na prvem sestanku rednega zasedanja novo izvoljene skupščine zavzame začasno mesto predsednika po letih najstarejši poslanec.

Ta imenuje izmed mlajših prisotnih poslancev dva začasna tajnika.

§ 3.

Začasni predsednik pozove poslance oblastne skupščine, naj polože svoja pooblastila na predsedniško mizo, začasna tajnika pa sestavi seznam vseh prisotnih poslancev na temelju oddanih pooblastil ter spiska overovljenih članov oblastne skupščine, dostavljenega skupščini od upravnega sodišča.

§ 4.

Ko se ugotovi,¹⁰⁹⁸ da je v smislu člena 56. zakona o oblastni in sreski samoupravi prisotnih na seji zadostno število poslancev¹⁰⁹⁹, katerih izvolitev je proglašena za pravilno, pozove predsednik poslance, potem ko je podal sam skupščini enako obljubo, naj mu mesto prisege obljubijo v njegove roke, da bodo zvesti kralju, ustavi in zakonu ter da bodo vestno izpolnjevali svoje poslanske dolžnosti.

Poslanec, ki bi se branil dati to obljubo, se ne sme pripustiti k razpravam oblastne skupščine in tudi nima pravice niti do dnevnic niti do povračila potnih stroškov.

§ 5.

Nato se preide takoj k volitvi predsedništva oblastne skupščine.

§ 6.

Predsedništvo oblastne skupščine obstoji iz predsednika, podpredsednika in štirih tajnikov. Izvoli jo s tajnim glasovanjem za celo poslovno dobo oblastne skupščine na tale način.

¹⁰⁹⁷ Poslovnik ljubljanske oblastne skupščine, sklenjen na skupščinski seji dne 28. februarja 1927, Samozaložba ljubljanske oblastne skupščine, Ljubljana 1927, 26 str. (v Narodni in univerzitetni knjižnici). V biblioteki ARS je ohranjen tudi Poslovnik oblastne skupščine mariborske oblasti kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Mariboru, Maribor 1927, 34 str. V prilogi k Zapisniku 3. seje ljubljanske oblastne skupščine 28. 2. 1927 v fasc. 34, fond 92 v ARS je osnutek Poslovnika skupščine ljubljanske oblasti, ki ga je pripravil oblastni odbor. Prvotno enak osnutek poslovnika sta najprej obravnavala uredbodajni odbor ljubljanske oblastne skupščine in odbor za poslovnik mariborske oblastne skupščine ter ga malenkostno spremenila. Ob sprejemanju poslovnikov na 3. seji mariborske oblastne skupščine 25. 2. ter na 3. in 4. seji ljubljanske oblastne skupščine 28. 2. 1927 so bili nekateri člani izglasovani v različnih besedilih in zaporedju. Na pglavlitne razlike opozarjamo v opombah.

¹⁰⁹⁸ V poslovniku mariborske oblastne skupščine je še določilo, da mora upravno sodišče pred prvo sejo overiti mandate vsaj dveh tretjin oblastnih poslancev.

¹⁰⁹⁹ Ta člen je določal, da je skupščina sklepčna, če je navzoča tretjina njenih članov.

Najprej se izvoli predsednik oblastne skupščine.

Ako se absolutna večina ne bi dobila pri prvem glasovanju, zadošča pri drugem glasovanju relativna večina. Pri enakosti glasov pri drugem glasovanju odloča žreb.

Na enak način se voli nato podpredsednik skupščine, a za tem štirje tajniki.

Voli se lahko tudi celotno predsedništvo skupščine naenkrat z listami.¹¹⁰⁰

§ 7.

Ko se na ta način izvrši konstituiranje oblastne skupščine, otvori veliki župan, ki je prisoten od začetka sestanka, v kraljevem imenu zasedanje oblastne skupščine, s tem, da prečita kraljevi ukaz o njenem sklicanju.

Oblastni odbor.

§ 8.

Na prvem sestanku novo izvoljene skupščine se voli nato oblastni odbor v smislu člena 89. in 90. zakona o oblastni in sreski samoupravi¹¹⁰¹ in sicer z absolutno večino oddanih glasov.¹¹⁰²

Ako se absolutna večina ne bi dosegla pri prvem glasovanju, zadošča pri drugem glasovanju relativna večina. Pri enakosti glasov pri drugem glasovanju odloča žreb.

§ 9.

Oblastni odbor šteje pet do osem članov, ki volijo izmed sebe predsednika oblastnega odbora.

§ 10.

Člani oblastnega odbora morejo biti samo člani oblastne skupščine. Člani oblastnega odbora se morajo nastaniti v Ljubljani. Iz oblastnih sredstev dobivajo odškodnino, katere višino določa oblastna skupščina.

Predsedniki in tajniki skupščine.

§ 11.

Predsednik skupščine odreja, odvarja in zaključuje seje ter vodi razprave. Ako je predsednik zadržan predsedovati, prevzame za ta čas vse njegove pravice in dolžnosti podpredsednik skupščine.

Predsednik skrbi, da se izvršuje poslovnik, podeljuje besedo, vodi glasovanje in izreka njegov izid.

Predsednik je zastopnik skupščine na zunaj; on odpira vse vloge, ki dojdejo na oblastno skupščino in jih odkazuje; z enim tajnikom podpisuje vse odpravke oblastne skupščine.

§ 12.

Nadzorstvo nad pisarniškimi opravili oblastne skupščine, skrb za razmnožitev poročil in predlogov in za izdajanje vstopnic na galerijo ima predsednik oblastne skupščine.

§ 13.

Tajniki, ki po dva in dva na vsaki seji vršita svoj posel, čitajo, kar jim naloži predsednik, izvršujejo skrutinij pri volitvah, podpirajo predsednika pri glasovanju ter pregledujejo sejni zapisnik, ki ga sestavi v to določeni oblastni uradnik.

Vrstni red, v katerem tajniki vršijo svojo dolžnost, določa skupščinski predsednik.

¹¹⁰⁰ V mariborskem poslovniku sledi še določilo: »Za te kakor za vse druge tajne volitve se določita dva skrutinatorja, od katerih pripada eden opoziciji.«

¹¹⁰¹ Ta dva člena sta določala, da člani oblastnega odbora ne smejo sodelovati pri podjetniških poslih oblasti, prav tako pa niso smeli biti državni in samoupravni uradniki.

¹¹⁰² Mariborska oblastna skupščina je določila, da morajo biti volitve oblastnega odbora tajne.

Dolžnosti in pravice poslancev.¹¹⁰³**§ 14.**

Vsak poslanec je dolžan udeleževati se razprav oblastne skupščine. Odsotnost mu opraviči samo dopust ali bolezen.

Poslanec, ki bi se skupščinske seje ne mogel udeležiti, mora o tem obvestiti predsednika skupščine z navedbo razloga.

Dopust do 8 dni dovoljuje iz važnih razlogov skupščinski predsednik, ki pa mora to skupščini javiti. Daljši dopust daje samo skupščina.

Poslancu, ki izostane od skupščinske seje ves dan brez privolitve skupščinskega predsednika oziroma skupščine in ki svoje odsotnosti ni zadostno opravičil, ne gredo za čas odsotnosti nikake dnevnic.

§ 15.

Poslanci oblastne skupščine dobivajo za čas zasedanja dnevnic po 150 Din. Vrhutega jim gre ob začetku in koncu zasedanja in vselej, kadar se oblastna skupščina odgodi za več nego pet dni, potnina, ki se izračuna poleg dnevnic tako, kakor potnina uradnikov oblastne samouprave najvišjega plačilnega razreda.

Dnevnic prično teči poslancem s tistim dnem, ko vpišejo svoj prihod v zapisnik, ki je za to določen. Za čas dopusta se poslancem dnevnic ustavijo, razen če imejo dopust radi bolezni. Prav tako se dnevnic ustavijo, ako se oblastna skupščina odgodi za več nego pet dni.¹¹⁰⁴

Seje.**§ 16.**

Oblastna skupščina razpravlja in rešuje v njeno področje spadajoče zadeve v sejah in odsekih.

§ 17.

Skupščinske seje so javne.

Izjemoma se seje, ako veliki župan ne ugovarja, proglase za tajne, če to želi predsednik ali to zahteva vsaj 15 poslancev in se za to odloči skupščina, ko so se odstranili poslušalci.

O tajnih sejah skupščine se vodi poseben zapisnik, ki se hrani ločeno od drugih zapisnikov. Sklepi tajnih sej se proglašajo v javni seji.

Poslanci so dolžni strogo čuvati tajnost tajnih skupščinskih sej.

§ 18.

Nihče ne sme vstopiti oborožen v skupščinsko dvorano, razen oseb, ki nosijo orožje po svojem poklicu in ki pridejo v skupščino po službenem poslu.

§ 19.

Za časa skupščinskih sej ne sme ostati v dvorani nihče, ki ne spada med skupščinsko osebje, razen na mestu, ki je določeno za poslušalstvo oziroma novinarje.¹¹⁰⁵

Oni, ki prisostvujejo skupščinskim sejам na prostoru, ki je določen za poslušalstvo, se morajo vesti dostojno in molčati. Ako bi kdo od poslušalcev dajal znake odobravanja ali neodobravanja, ga

¹¹⁰³ Poglavlje o dolžnostih in pravicah poslancev je v mariborskem poslovniku za poglavljema o sejah in skupščinskem pečatu, zato je v primerjavi z ljubljanskim poslovnikom tudi drugačen vrstni red posameznih členov.

¹¹⁰⁴ Mariborski poslovnik določa, da imajo pravico do dnevnic tudi člani odsekov, če delujejo v času, ko je skupščina odgodena.

¹¹⁰⁵ Mariborski poslovnik določa, da se časnikarjem, ki se javijo predsedniku z legitimacijo svojega uredništva, določi v sejni dvorani poseben prostor.

predsednik opomni; če se to ponovi, ga iz skupščine odstrani. Če bi se ne moglo takoj ugotoviti, kdo je motil sejo, se odstrani vsa skupina poslušalcev, kjer se je motitev vršila.

Predsednik skupščine naj javi ime onega, ki je sejo motil, z navedbo dejanskega stanu velikemu županu, da ta proti krivcu postopa po zakonu.

§ 20.

Ako postane skupščinska seja tako burna, da je redno delo skupščine onemogočeno, zaključi predsednik sejo ter odredi drugo z istim vrstnim redom, ako se red ne vpostavi kljub opominom, odvzemu besede ter prekinjenju seje za kratek čas.

§ 21.

Dnevni red in vrsto predmetov, ki pridejo na seji v razpravo, določa predsednik skupščine.

Dnevni red se mora poslanec praviloma naznaniti 24 ur pred sejo.¹¹⁰⁶ Ako pa slede seje dan za dnem, naznani predsednik koncem seje ustno dnevni red za prihodnji sejni dan.

§ 22.

Ob napovedanem času otvori predsednik sejo in ugotovi sklepčnost. Nato naznani skupščini na kratko bistveno vsebino došlih predlogov in drugih vlog, kakor tudi od posameznih članov skupščine pred sejo njemu izročenih interpelacij. V celem obsegu se čitajo te vloge samo, ako za vsak slučaj posebej to sklene skupščina in sicer brez debate. Nato se prične dnevni red. Če se je stavil predlog, naj se popravi zapisnik zadnje javne seje, se izpodbijani odstavek prebere na koncu seje. Nihče ne sme k zapisniku govoriti dalje kakor 5 minut.¹¹⁰⁷

Skupščinski pečat.

§ 23.

Oblastna skupščina ima svoj pečat z grbom kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev in z napisom krog njega: »Skupščina ljubljanske oblasti kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev«.

Skupščinski pečat hrani predsednik skupščine.

Posvetovalni predmeti.

§ 24.

Posamezni posvetovalni predmeti pridejo pred oblastno skupščino:

- a) kot predlogi oblastnega odbora;
- b) kot predlogi kakega posebnega od oblastne skupščine izvoljenega odseka;
- c) kot samostojni predlogi posameznih poslancev.¹¹⁰⁸

§ 25.

V istem zasedanju se ne smejo iznova podati predlogi, ki jih je skupščina že odklonila.

§ 26.

Predlogi finančnega značaja (zlasti proračuni in računski zaključki), letna poročila in oblastne uredbe, ki jih predlaga oblastni odbor, se morajo brž ko jih predsednik naznani, razdeliti razmnoženi med poslance.

Druga poročila oblastnega odbora se razmnože, če to določi predsednik skupščine ali oblastni odbor.

¹¹⁰⁶ Mariborski poslovnik določa, da se mora poslanec naznaniti dnevni red hkrati z vabilom na sejo, ki mora biti odposlano vsaj pet dni prej.

¹¹⁰⁷ V nadaljnjem členu mariborski poslovnik določa: Razpravni jezik oblastne skupščine kakor tudi oblastnega odbora in vseh skupščinskih odsekov je slovenski in srbohrvatski.

¹¹⁰⁸ Mariborski poslovnik v naslednjem členu določa: »Predlogov o stvareh, ki so izven delokroga oblastne skupščine, predsednik ne sme pripustiti v razpravo; na ugovor predlagatelja sklepa o tem oblastna skupščina brez debate.«

§ 27.

Samostojni predlogi posameznih poslancev, ki se ne tičejo nobenega predloga oblastnega odbora ali kakega odseka, se morajo izročiti pisani skupščinskemu predsedniku in obravnavati najprej v kakem odseku.

Nujni predlogi.

§ 28.

Samostojen predlog, podpisan vsaj od 15 poslancev,¹¹⁰⁹ ki nosi naslov nujen predlog, se obravnava takole:

Izročiti se mora pravočasno, to je pred otvoritvijo seje, skupščinskemu predsedniku. Če predsednik ne ukrene, da se obravnava že prej, pride v razpravo redoma, ko se je rešil dnevni red, kar ga je prišlo dotični dan v posvet in sicer tako, da dobi prvo besedo podpisanec, naj utemelji nujnost. Nato se brez debate glasuje o nujnosti. Ako skupščina nujnosti pritrdi, odkaže predsednik predlog takoj pristojnemu odseku; po potrebi se izvoli po sklepu skupščine v ta namen takoj poseben odsek. Odsek ima v prvi naslednji seji podati ustno poročilo. Če pa skupščina nujnost odkloni, se predlog obravnava kot naveden. Razprava o nujnem predlogu, ki se ni končala v eni seji, se nadaljuje v prihodnji in sicer redoma koncem seje, če predsednik ne ukrene, da se nadaljuje že prej.

Interpelacije.

§ 29.

Interpelacije na predsednika skupščine, predsednika oblastnega odbora in načelnike odsekov o predmetih, ki spadajo v področje oblastne skupščine, ki pa niso na dnevnem redu, sme staviti vsak poslanec. Izročiti jih mora spisane in podpisane od vsaj pet poslancev¹¹¹⁰ predsedniku skupščine, ki nanje sam odgovori ali jih pa izroči predsedniku oblastnega odbora, dotičnemu referentu oblastnega odbora, odsekovemu načelniku ali – ako se tičejo obče uprave – velikemu županu oziroma pristojnemu oblastvu, da nanje odgovore in sicer ustno ali pismeno.

Predsednik skupščine mora odkloniti interpelacije, ki se v njih žali mravni ali verski čut, ki obsegajo žalitev oseb ali strank ali ki vsebujejo kaznivo dejanje.

Debata o odgovoru na interpelacijo je dopustna, če to sklene skupščina. V tej debati se smejo staviti in razpravljati tudi predlogi.

Prošnje in pritožbe.

§ 30.

Prošnje in pritožbe se smejo predložiti oblastni skupščini samo pismeno in s podpisi prositeljev oziroma pritožiteljev.

Prositeljev in pritožiteljev skupščina ne sme osebno sprejemati. Sploh se deputacije ne smejo spuščati v skupščinsko dvorano.

§ 31.

Predsednik izroči vsako prošnjo odnosno pritožbo odseku za prošnje in pritožbe, ki jih po vrsti, kakor so došle skupščini, vpiše v poseben zapisnik, v katerem je zabeleženo ime in priimek, poklic in bivališče prositelja ali pritožitelja kakor tudi na kratko vsebina predmeta. Ta zapisnik kakor tudi prošnjo oziroma pritožbo sme vsak poslanec pregledati.

§ 32.

One prošnje, odnosno pritožbe, ki so po mnenju odseka za prošnje in pritožbe zanje pristojna državna oblastva, pošlje skupščina na odsekov predlog dotičnemu oblastvu; tiste pa, ki je zanje pri-

¹¹⁰⁹ Po mariborskem poslovniku je moral biti vsak nujni predlog podpisan od najmanj 10 oblastnih poslancev.

¹¹¹⁰ V mariborski oblastni skupščini je moralo tudi interpelacije podpisati najmanj 10 poslancev.

stojna oblastna skupščina in zaslužijo, da se vpoštevajo, predloži odsek s svojim poročilom oblastni skupščini, da jih reši. Sklep odseka ali skupščine se dostavi prizadeti osebi potom oblastnega odbora.

Odseki.

§ 33.

Na drugem sestanku izvoli oblastna skupščina razven oblastnega odbora:

- 1/ proračunski in finančni odsek,
- 2/ odsek za oblastne uredbe in druge predloge ter
- 3/ odsek za prošnje in pritožbe.¹¹¹¹

Vsak teh odsekov obstoji iz pet do deset članov in namestnikov.

Odseki se volijo proporcionalno po listah s tajnim glasovanjem.¹¹¹² Ako se vse stranke zedinijo na eno listo, se voli z vzklikom.

Po potrebi si izbere skupščina za posamezne važnejše oblastne uredbe in druge zadeve tudi še posebne odseke na isti način.

§ 34.

Proračunski in finančni odsek, odsek za oblastne uredbe in druge predloge ter odsek za prošnje in pritožbe so stalni za celo skupščinsko poslovno dobo, dočim ostali posebni odseki prenehajo, čim dovrše poverjeni jim posel.

§ 35.

Vsak odsek izvoli izmed svojih članov z večino glasov načelnika¹¹¹³ ter tajnika in vsakokratnega poročevalca za skupščino. Načelnik določa čas in dnevni red odsekovih sestankov.

Vsak odsek vodi o svojem delu zapisnik. V vsakem zapisniku morajo biti označeni člani, ki so seji prisostvovali.

Predsednik in podpredsednik skupščine ne moreta biti člana odsekov.

§ 36.

Oblastna skupščina določi v vsakem slučaju rok, do katerega mora odsek predložiti skupščini svoje poročilo. Ako odsek svojega dela v določenem roku ne dovrši in mu oblastna skupščina roka tudi ne podaljša, voli skupščina nov odsek.

§ 37.

Odsek je sklepčen, ako je prisotna vsaj polovica odsekovih članov. Da se predlog sprejme, je potrebna večina glasov navzočih članov; glasuje tudi načelnik. Pri enakosti glasov je smatrati, da je predlog odklonjen.

§ 38.

Ko je razprava v odseku zaključena, predloži načelnik oblastni skupščini o predmetu poročilo, ki ga v skupščini zastopa poročevalec.

Manjšina, ki je glasovala proti poročilu sklenjenemu od večine, sme določiti svojega poročevalca, ki zastopa v skupščini njeno mišljenje.

§ 39.

Vsi odseki oblastne skupščine imajo pravico pozvati k svojim sejam tako člane oblastne skupščine, ki jim prisojajo posebno poznanje dotičnega predmeta; ti člani pa imajo samo posvetovalen glas.

¹¹¹¹ Mariborski poslovnik določa še izvolitev socialno-političnega odseka in odseka za kmetijstvo.

¹¹¹² Mariborski poslovnik še določa, da mora kandidatno listo predložiti najmanj 5 poslancev.

¹¹¹³ Za načelnika so pogosto uporabljali tudi naziv predsednik.

Ravno tako se smejo s posvetovalnim glasom udeleževati vseh odsekovih sej predsednik skupščine, predsednik oblastnega odbora in dotični odborniki, katerih poročila se obravnavajo. Vsak odsek ima pravico pozvati k svojim sejam tudi velikega župana kakor tudi kateregasibodi strokovnega uradnika oblastne samouprave, če so po odsekovem mnenju potrebna kaka pojasnila ali nasveti.

§ 40.

Vsak posvetovalni predmet mora skupščinski predsednik izročiti kakemu odseku v pretres.¹¹¹⁴

§ 41.

Izvolitev v odsek mora vsak član sprejeti in je dolžan redno prihajati k sejам; skupščina pa sme na njegovo zahtevo brez razprave sklepati, ali ga oprosti odseka ali ne. Kdor je član že treh odsekov, lahko odkloni vsako nadaljno izvolitev v kak odsek.¹¹¹⁵

§ 42.

Na mesto člana, ki je zadržan udeležiti se odsekove seje, stopi njegov namestnik z istimi pravicami.

§ 43.

Odsekove seje sklicuje odsekov načelnik, ki jim predseduje, jih odpravlja in zaključuje. Sklepčen je odsek, ako je vstevši načelnika navzočih nad polovico članov.

Zapisnike o odsekovih sejah vodi odsekov tajnik, podpisujeta pa jih on in odsekov načelnik.

§ 44.

Za odsekove seje veljajo, kolikor se dajo uporabiti, določbe poslovnika oblastne skupščine.

§ 45.

Odsekov načelnik razdeli odkazane spise posameznim članom v poročilo. Predloge odnosno sklepe, ki jih je sklenil odsek, izroči odsekov načelnik skupščinskemu predsedniku.

§ 46.

Vsak odsekov predlog se mora razmnožiti in razdeliti med poslance, če ni skupščina drugače sklenila. Odsekova poročila se pa razmnože samo, če to odsek sklene.

Razmnožena odsekova poročila in predlogi se morajo razdeliti med člane skupščine pred sejo, ki se imajo v nji razpravljati, po možnosti pa 24 ur prej.

§ 47.

Poslanec, ki je stavil v skupščini predlog, ima pravico prisostvovati seji odseka in na seji govoriti v korist svojega predloga, ko se ta razpravlja. Načelnik odseka, ki se v njem razpravlja samostojni predlog, mora vsaj enkrat povabiti predlagatelja, ki ni odsekov član, naj predlog v odsekov seji utemelji. Načelnik je dolžan o času in kraju odsekove seje obvestiti vse one osebe, ki imajo pravico v odsekih govoriti ter javno naznaniti na za to odrejenem mestu čas, kraj in predmet odsekove seje.

§ 48.

Skupščina sme, ako smatra to za potrebno, predlog odnosno poročilo odseku vrniti, da ga ponovno prouči.

¹¹¹⁴ V mariborskem poslovniku sledi besedilo: »Skupščina pa sme skleniti, da se kak predlog oblastnega odbora razpravlja, četudi se prej ni izročil kakemu odseku v pretres, vendar mora biti tak predlog objavljen z dnevnim redom za dotično sejo. O takem predlogu poroča tisti poročevalec oblastnega odbora, v čigar poročilo spada dotični predlog.«

¹¹¹⁵ Temu členu v mariborskem poslovniku sledi naslednji: »Če član kakega odseka brez zadostnega opravičenja izostane zaporedoma od treh, ob različnih dneh se vršečih sej, je skupščinski predsednik dolžan po naznanilu, ki ga je v tej zadevi sprejel od odsekovega načelnika, ga izključiti kot člana odseka in vpoklicati naslednika s kandidatne liste.«

§ 49.

Predlagatelj sme svoj predlog umakniti, predno je skupščina o njem v načelu glasovala. Tedaj je smatrati, kakor da ta predlog skupščini ni bil predložen.

§ 50.

Vsem odsekovim sejam smejo prisostvovati vsi člani skupščine, razen če je odsek sklenil, da bodi seja tajna.

Razprava.

§ 51.

Kdor želi besedo, se javi osebno pri predsedniku in naznani, ali hoče govoriti za predlog, ki je v razpravi, ali proti njemu. Priglasitve sprejema predsednik v seji, ko pride dotični predmet v razpravo. Priglasitve pred tem časom ne veljajo.

§ 52.

Predsednik zapiše te oglase po vrsti, kakor jih je prejel, v zapisnik govornikov; na tem temelju podeljuje besedo in sicer tako, da prične govoriti prvo govornik »proti« in se, dokler je mogoče, menjavajo govorniki »za« in »proti«. Vsak govornik sme zamenjati svoje mesto v vrstnem redu s kakim kasneje vpisanim govornikom.

Kdor, pozvan k besedi, ni navzoč, izgubi besedo. Odsekovi poročevalci govorijo s poročevalčevega mesta; vsi drugi govorniki pa s svojih sedežev. Čitati govore je dovoljeno samo odsekovim poročevalcem, oblastnim odbornikom in oblastnim uradnikom ter velikemu županu oziroma njegovemu zastopniku.

§ 53.

Govornik sme govoriti le o predmetu, ki je na dnevnem redu; govoriti pa sme v imenu vsakega kluba njegov govornik največ eno uro, če se razpravlja proračun, sicer pa samo pol ure. Govorniki, ki govorijo v svojem imenu, pa smejo pri proračunu govoriti največ pol ure, sicer le en četrto ure.

§ 54.

Pri predmetih, ki jih predlaga kak odsek, prične razpravo poročevalec in dobi, ko se dovrši debata, končno besedo.

Poročevalcu se sme za pojasnilo dati beseda tudi sredi debate, ob koncu kakega govora.

Pri obravnavanju predmeta, ki se mu je priznala nujnost, pripada sklepna beseda poslancu predlagatelju.

§ 55.

Če ima kak posvetovalni predmet več delov, se mora pred podrobno debato vršiti splošna debata.

Predsednik skupščine določa, kateri stavki se vsled notranje zveze v podrobni debati obenem razpravljajo.

§ 56.

Da se okrajša razprava, sme skupščina skleniti, da se določi rok, do kdaj mora odsek podati svoje poročilo.

Vsi izpreminjevalni in dodatni predlogi o predmetu, ki se razpravlja, se morajo izročiti predsedniku pisani.

§ 57.

Noben govornik ne sme v eni debati ali pri enem oddelku podrobne debate dobiti več nego dvakrat besedo, izvemši vzklic na poslovnik.

Pred poročevalčovo sklepno besedo pa ima vsak poslanec pravico do besede za opazko ali stvarni popravek, toda samo enkrat in ne sme govoriti nad 5 minut.

§ 58.

Ako hoče predsednik govoriti v kaki razpravi, mora oddati predsedstvo, ki ga pa sme iznova prevzeti šele potem, ko se je končalo glasovanje o dotičnem predmetu.

§ 59.

Skupščinski predsednik lahko pozove tudi uradnike oblastne samouprave, da pridejo v skupščino, ako je to zaradi pojasnil potrebno. Kdaj pridejo do besede, določi predsednik.

§ 60.

Člani oblastnega odbora imajo pri razpravi predmetov, ki se tičejo njihovih referatov, vedno pravico do besede, vendar ne za sklepno besedo poročevalca.

§ 61.

Ako se stavi med debato predlog, da se razprava odloži ali da se preide na dnevni red, ima o tem predlogu besedo samo poročevalec. Nato se o njem glasuje brez debate.

§ 62.

Predlog na konec debate in na prehod na dnevni red se more staviti vedno, vendar ne med kakim govorom; glasuje se o njem takoj brez debate.

Ako se predlog na konec debate sprejme, se ne more nihče več oglasiti k besedi.¹¹¹⁶ Že vpisani gorovniki »za« in »proti« izberejo z nadpolovično večino glasov in sicer vsaka stran po enega generalnega govornika. Če ni absolutne večine, odloča žreb. Ko generalna govornika dogovorita, dobi besedo poročevalec; nato se glasuje.

§ 63.

Vsak vpisani govornik, ki vsled sklepa debate ne pride več do besede, sme izročiti predsedniku spisane izpreminjevalne ali dodatne predloge o predmetu, ki se razpravlja; predno pričneta govoriti generalna govornika, se morajo ti predlogi prebrati in so v razpravi.

§ 64.

Govornike, ki se ne drže predmeta, ki se razpravlja, pokliče predsednik »k predmetu«.

Po dvakratnem pozivu »k predmetu« sme predsednik govorniku odvzeti besedo. Ako po sklepu debate govori vladni zastopnik, je ta iznova tvorjena.

§ 65.

Predsednik skupščine je dolžan skrbeti za vzdrževanje miru in reda med posvetovanjem skupščine in za to, da se čuva parlamentarna dostojnost.

Motenje razprav in prestopke poslancev zoper parlamentarno dostojnost kaznuje predsednik s klicem »k redu«.

Kdor ima pravico udeleževati se razprave, sme od predsednika zahtevati »poziv k redu«. O tem odloča predsednik brez vzklica na skupščino.

Ako govornik hudo krši parlamentarno dostojnost, ali če ne zaleže poziv »k redu«, ima predsednik pravico govorniku odvzeti besedo.

Ako kak poslanec moti mir in red ali se težko pregreši zoper parlamentarno dostojnost ali kruto žalj skupščino, predsednika ali kakega člana skupščine, se sme dotičnik največ za osem dni¹¹¹⁷ izključiti iz skupščine. Izključeni izgubi za čas izključitve pravico do dnevnic.

Izključitev od sej izreče na predlog predsednika skupščina.

¹¹¹⁶ V mariborskem poslovniku sledi določilo: »Izmed že vpisanih govornikov govori od vsakega kluba po eden, ki ga določi klub.« Zato ni določila o volitvah generalnega govornika. Prav tako je v njem izpuščeno tudi besedilo 63. člena ljubljanskega poslovnika.

¹¹¹⁷ Mariborski poslovnik je določal izključitev za največ 8 sej.

§ 66.

Poslanec, ki je kaznovan z začasno izključitvijo od skupščinskih sej, je dolžan odstraniti se takoj iz skupščine in se ne sme v njej pojaviti vso dobo, za katero je določena kazen izključitve. Če bi se kaznovani poslanec temu protivil, ima skupščinski predsednik dolžnost odrediti, da se kaznovani poslanec s silo odstrani. Ako je treba, predsednik skupščino začasno prekine.

§ 67.

Kazen odvzema beseda kakor tudi kazen začasne izključitve se mora vselej zabeležiti v skupščinskem zapisniku.

Glasovanje.

§ 68

Ko je debata končana, nasvetuje predsednik vprašanja, ki naj se o njih glasuje. O ugovorih zoper predsednikov nasvet sklepa skupščina brez debate.

§ 69.

Glasovanje o različnih predlogih se mora urediti tako, da se pokaže pravo mnenje skupščinske večine. O predlogih, naj se razprava odloži na konec debate ali naj se preide na dnevni red, se glasuje najprej.

§ 70.

Za sklepanje v skupščini je treba, da je navzoča vsaj tretjina vseh poslancev, a za veljavnost kakega sklepa je treba nadpolovične večine navzočih poslancev. Če je število glasov enako, je v razpravi stoječi predlog propadel. Glasovanja se udeleži tudi predsednik.

§ 71.

Način glasovanja določa predsednik.

Kadar se vrše volitve ali oddaja kaka služba, se glasuje z listki.

§ 72.

Predsednik naznani izid glasovanja o vsakem predlogu. Kadar se mu zdi izid dvomljiv, se prepriča o izidu z nasprotnim glasovanjem¹¹¹⁸ in če je še negotov, naj se glasovi preštejejo.

Vsak poslanec sme zahtevati nasprotno (kontrolno) glasovanje in štetje.

§ 73.

Uredbe in drugi predlogi, ki imajo več delov, se morajo, ko se je končalo glasovanje o vseh posameznih delih, dati še enkrat v celoti na glasovanje.

§ 74.

Pred glasovanjem v celoti se smejo staviti samo taki predlogi, ki predlagajo odstranitev protislovij med že storjenimi sklepi ali samo kako stilistično izpremembo.

Zapisniki.

§ 75.

O vsaki seji sestavi oblastni uradnik, ki ga je predsednik za to določil, zapisnik. Ta mora obsegati imena v seji odsotnih poslancev, ime predsednika in navzočega velikega župana, odnosno njegovega zastopnika, dalje vse predmete dnevnega reda z imeni predlagateljev oziroma z označbo dotičnih odsekov in poročevalcev, imena posameznih govornikov po vrsti kakor so govorili,¹¹¹⁹ dalje besedilo predmetov, o katerih se je glasovalo, izid glasovanja ter storjene sklepe.

¹¹¹⁸ V mariborskem poslovniku sledi določilo: »Pri vsakem glasovanju, kojega izid je dvomljiv, more 15 članov zahtevati poimensko glasovanje.«

¹¹¹⁹ Mariborski poslovnik še določa, da mora zapisnik vsebovati tudi kratko vsebino posameznih govorov.

§ 76.

Zapisnik, ki ga morata pregledati tajnika, je do prihodnje seje razpoložen v določeni pisarni, da si ga morejo poslanci ogledati.

Ugovori proti zapisniku se morajo naznaniti predsedniku, ki ga popravi, če se mu zde utemeljeni. Če noče ustreči ugovorom, se sme v prihodnji seji predlagati poprava.

V tem slučaju se mora dotični odstavek in nasvetovani popravek prečitati. O popravi sklepa skupščina.

Zapisnik zadnje seje poveri oblastni odbor; zapisnik tajne seje se poveri ob koncu seje.

§ 77.

Vse razprave skupščine se morajo v vsem obsegu stenografirati, posebej natisniti in razdeliti med poslance.

Oblastni odbor naj poskrbi, da se nakup zapisnikov splošno omogoči.

§ 78.

Vsi sklepi oblastne skupščine, oblastne uredbe, ki jih skupščina izglasuje, kakor tudi zapisnik vsake seje oblastne skupščine se dostavijo velikemu županu.

Vse uredbe in razpisi oblastne skupščine se objavijo v »Uradnem listu«¹¹²⁰ ljubljanske in mariborske oblasti. Objavljeno besedilo velja kot edino avtentično.

§ 79.

Ta poslovnik stopi v veljavo, ko ga oblastna skupščina sprejme; istočasno izgubi svojo moč Uredba o poslovnem redu v oblastni skupščini, predpisana od ministrstva za notranja dela na osnovi točke 4. predhodnih odredb zakona o oblastni in sreski samoupravi z dne 7. julija 1922. oziroma z dne 2. februarja 1927.¹¹²⁰

¹¹²⁰ Členu 79. sledi v mariborskem poslovniku še člen 80: »Pravice velikega župana oziroma zastopnika vlade, osnovane v zakonu, se s poslovnikom ne omejujejo.« Iz stenografskega zapisnika 3. seje 25. 2. 1927 se vidi, da o tem členu poslanci niso razpravljali, pač pa je to sklenil – verjetno po posredovanju velikega župana – oblastni odbor na 2. seji 3. 3. 1927 (fasc. 12, fond 93 v ARS).

Dokument št. 4

Zapisnik 1. skupne seje mariborskega in ljubljanskega oblastnega odbora 3. aprila 1927 v Celju¹¹²¹

Navzoči: iz Maribora: Dr. Leskovar, dr. Veble, Supanič, Kugovnik, Kranjc
iz Ljubljane: Dr. Natlačen, dr. Adlešič, dr. Milavec

Predseduje: dr. Natlačen.

1. Dr. Leskovar pojasni, zakaj za 6. marca določena skupna seja ni bila mogoča.

2. *Skupnost javnih del:* a.) *Dr. Adlešič* navede razloge za in proti. *Za:* 1.) Oddelek za ceste je sedaj skupen: gradbena direkcija v Ljubljani s sekcijama v Mariboru in Celju. 2.) Program SLS. 3.) Pisarna je bolj poceni. 4.) Enotno postopanje po enotnem sistemu. 5.) Intenzivna izraba delavnih moči. – *Proti:* 1.) Razdelitev Slovenije na 2 oblasti, 2 odbora, 2 skupščini, vsaka ima svojega referenta za javna dela, v vsaki posebna poročila v skupščini, interpelacije, pojasnila; zato bi morala biti tudi pisarna za vsako, posebej glede načrtov in izpeljave. 2.) Če bi bil enoten urad za javna dela, treba upoštevati tudi razdaljo med Ljubljano in Mariborom; potovanja inženirjev, višji potni stroški, večja izguba časa. Ta okolnost je vplivala tudi v kranjskem deželnem zboru na to, da je imel načrt, da bi razun gradbenega urada v Ljubljani /bile/ tudi posebne sekcije po posameznih okrajih. Tudi današnja gradbena direkcija ima svoje sekcije. 3.) Različna organizacija onih uradov, ki imajo skrb za ceste (cestni odbori – okrajni zastopi, ki različno prispevajo za ceste). Že sedaj je ljubosumje med posameznimi okraji, ako se v enem okraju dela več, v drugem manj. Zato bi morali izračunati, kaj se porabi za mariborsko, kaj za ljubljansko oblast. 4.) Končno bo mogoče o tem doletati šele, ko se bo spoznal celoten obrat; tu bodo prišli v poštev največ praktični oziri. Pri gradbeni direkciji sta oba referenta zastopala stališče deljenosti.

b.) *Debata. Dr. Leskovar:* Če so tudi skupni uradi, bi se moralo o potrebščinah samostojno sklepati, mariborska in ljubljanska zase. Sedaj nimamo skupnega proračuna in ga sedaj tudi ne moremo skupnega napraviti, dasi bi bilo to idealno. Sedaj gre samo za *skupen tehnični urad*. Ako inženirji spoznajo za dobro, nismo proti temu, da imamo tak skupen urad. Skupen urad bi mogel obstojati le v tem oziru, kakor sedaj gradbena direkcija, a na vsak način bi moral imeti svojo ekspozituro v Mariboru, v Ljubljani pa bi ta urad opravljal obenem posle ekspoziture. Že sedaj se vidi, da tega obsežnega aparata ne gre centralizirati, da bi se iz enega mesta vse vodilo, saj imamo že sedaj sekcije v Mariboru in v Celju. Kar je mogoče skupno, naj bo skupno. A treba je, da ima Maribor referenta, ki ceste v mariborski oblasti dobro pozna, z referentom (inženirjem) mora imeti obl. odbor stalen stik. – Gradbeni urad naj bi ustvarjal načrte, ki so res za obe oblasti skupni. Dokler pa vsaka oblast zase odloča, bo ta skupnost le bolj na papirju. Pač pa bo treba iskati stvari, ki so skupne; potem ima ta skupen urad pravi pomen. – *Dr. Veble:* Gledati je treba na to, da bo naša *uredbodaja enotna*. Tu je točka, kjer moramo enotno postopati, po enotnih vidikih. Gradbeni urad se naj organizira po vzorcu že sedaj organizirane državne gradbene direkcije. – *Dr. Natlačen:* Načeloma za enotnost, kjer je to praktično izvedljivo. Glede javnih del: Dokler imamo Slovenijo razdeljeno na 2 oblasti, morata biti za ta resor 2 *budžeta*. Izven diskusije je tudi to, da ni mogoče, da bi se izdatki in dohodki upravljali enotno za obe oblasti skupaj, razun da se o tej enotnosti vodi delen račun. Kar bo mariborska oblast smatrala za potrebno, kar bo sklenila, to bo moralo zanjo iti. Gre samo za vprašanje: Ali bo ostalo glede tega resora *skupno tehnično vodstvo in skupno računovodstvo*, ki bi se pa moralo ločeno voditi. (Gotovo je, da Maribor ne more biti brez svojega referenta; Maribor mora imeti svojo ekspozituro.) Gre za to: Ali je mogoče centralno vodstvo v Ljubljani, ki naj ima *nadzorstvo* nad nižjimi edinicami (občinami in okrajnimi zastopi)? Ali kaže, da za nadzorstvene

¹¹²¹ Fasc. 12, fond 93 v ARS; tudi zapisniki večine poznejših skupnih sej ljubljanskega in mariborskega oblastnega odbora so kronološko razvrščeni med zapisnike sej mariborskega oblastnega odbora v tem fasciklu. Nekaj gradiva o skupnih sejah je tudi v fasc. 1, prav tam.

posle ostane skupen aparat? Dalje vprašanje: Kako kriti izdatke za ta skupni aparat? – *Dr. Leskovar*: Skupno računovodstvo je nemogoče, ker mora imeti vsaka skupščina svoj račun. – *Dr. Milavec*: Skupno računovodstvo bo nemogoče, ker bodo računski uradniki delali račune za vse referate oblasti skupaj. – *Dr. Leskovar*: Glede nadzorstva nad občinami in srezi smo iz Maribora stavili centrali vladi predlog, da naj občine v njih samoupravnih poslih nadzorujejo sreske, sreze pa v njih samoupravnih poslih oblastne skupščine odn. odbori. (*Dr. Natlačen*: Ta predlog je padel). – *Dr. Natlačen*: Ljubljanski amandman, ki je bil sprejet, določa, da preidejo vsi posli okrajnih zastopov (cestnih odborov) na sreske samouprave. Okrajni zastopi imajo nadzorstvo nad občinami, cestni odbori pa ne. – *Dr. Leskovar*: Iz tega amandmana sledi, da imajo sreske samouprave na b./=bivšem/ Štajerskem drugo kompetenco nego na Kranjskem. Vprašanje: Kdo ima nadzorstvo nad občinskimi cestami: ali sreska samouprava, ali skupni gradbeni urad? – *Dr. Natlačen*: Nov projektirani cestni zakon določa, da je za občinske ceste 1. instanca občinski odbor, 2. sreski odbor. Za okrajne ceste: 1. instanca sreski odbor, 2. oblastni odbor. Za deželne ceste: 1. oblastni odbor, 2. oblastna skupščina, 3. centralna vlada. – *Dr. Adlešič*: O skupnem nadzorstvu ni mogoče govoriti, kakor tudi o skupnem računovodstvu ne. To dvojje mora imeti vsaka oblast zase. *Skupna je mogoča samo tehnika*, za skupne večje ceste in zgradbe. Kako se bo to izvedlo, pa je nemogoče določiti brez tehničnih strokovnjakov. *Enaka uredbodaja* pa bo mogoča. Torej: skupni tehnični urad in enaka uredbodaja. – *Dr. Natlačen*: Kjer gre za izvrševanje oblasti, ni mogoča skupnost, ker je delitev po zakonu diktirana; tu je delitev neizogibna. Skupnost bi bila mogoča, če bi bila skupna panoga kot taka in skupen proračun.

Sklep: Ugotavlja se soglasno naziranje, da je skupno vodstvo javnih del za obe oblasti za sedaj neizvedljivo in sicer, ker mora vsaka oblast imeti svoj lasten proračun in svoje lastno računovodstvo, kakor zlasti tudi z ozirom na izvrševanje gradbeno-upravnih kompetenc, ki jih mora vsaka oblast po zakonu vršiti samostojno. Skupnost naj se uveljavi pri zgradbah ali napravah, pri katerih bosta prizadeti obe oblasti in pri izdajanju uredb, ki se tičejo javnih del, da se s tem omogoči svoječasna skupnost resora.

3. *Skupnost zdravstva*: a) *Dr. Veble* poroča namesto odstotnega dr. Breclja. Poročilo inšpektorja /ministrstva za zdravstvo/ dr. Katičiča pravi med drugim, da sta *hiralnica* v Ptuju in Vojniku last štajerske dežele, dočim so bolnice na Štajerskem last dotičnih fondov. Splošno mnenje zdravnikov je, da bi se čimprej upostavil status quo v bivši Avstriji. *Topolščico* je po poročilu Katičiča kupila bivša zemaljska vlada¹¹²² v Ljubljani, je torej last samouprave. Predlog Katičiča 1924 je, da se naj ti zavodi proglase kot zavodi, ki so v upravi države, a so last dežele. – *Kedaj bomo prevzeli te bolnice v svojo upravo?* Ne moremo jih prevzeti prej, dokler nimamo od države zagotovljenega stalnega kritja. – b) *Debata*: Prenos lastnine in prenos uprave naj se izvrši istočasno. Od države moramo zahtevati to, kar je država itak dolžna dati. – *Dr. Natlačen*: Bolnice prevzamemo proti temu, da nam država za tekoče leto odstopi za to kredite, a da nam istočasno odstopi tudi že vire dohodkov v dotični višini, da ne bomo odvisni od državnega proračuna. – *Dr. Leskovar*: To načelo velja tudi za vse drugo. Prevzamemo pod pogojem, da nam država odstopi davčne vire v tisti višini, da bodo krili proračun, ki ga bo skupščina določila. Zaenkrat pa se zadovoljimo, da nam da država za letos na račun tistih davčnih virov, ki jih rabimo.

Sklepi: 1. Načeloma smo za takojšnji prevzem zdravstva. Vendar pa bi mogli prevzeti zdravstvo šele tedaj, ko se nam odstopijo v kritje uprave zdravstva potrebni stalni davčni viri; dokler ne dobimo kritja iz preodkazanih nam davčnih virov, se nam naj dajo akontacije na te davčne vire iz državnega proračuna. (To načelo velja tudi za ostale panoge samoupravnih poslov.) Analogno se sklep glede prevzema zdravstva nanaša tudi na prevzem ostalih resornih poslov.

2. Ustanovi se čimprej *zdravstveni urad* za ljubljansko in mariborsko oblast skupaj, ki naj predvsem prouči stanje bolnic, uvaževaje smernice glede znižanja personalnih in materialnih izdatkov

¹¹²² Mišljena je Deželna vlada za Slovenijo.

in glede preosnove zdravstvene uprave vobče. (V zdravstvenem uradu naj bo : 1 zdravnik in 1 upravni uradnik.)¹¹²³

4. *Osebj.* *Sklep:* Osebja v tekoči proračunski dobi še ne moremo prevzeti v svojo službo in naj ostane isto še naprej v državnem statusu. Svoje predloge bomo stavili k prihodnjemu državnemu proračunu.

5. *Uredbodaja.* *Sklep:* Da se vrši uredbodaja v obeh oblasteh enotno, naj se vršijo večkrat *skupni sestanki* obeh oblastnih odborov ter naj se na skupnih sejah dogovorijo predlogi za nameravane uredbe. Oblastna odbora naj pred skupnimi sestanki izmenjata nameravane predloge, ki bodo predmet razprave.

¹¹²³ Na 2. in 3. skupni seji 1. 5. v Rogaški Slatini in 26. 5. 1927 v Celju so ugotovili, da mora vsaka oblastna samouprava oblikovati tudi posebne zdravstvene urade.

Z a p i s n i k

o skupni seji ljubljanskega in mariborskega odbora
dne 23. oktobra 1927.

Navzoči:

Vsi odborniki obeh oblasti.

Predseduje dr. Leskovar; zapisnikar Kranjc:

D n e v n i r e d:

- 1./ Zasedanje oblastnih skupščin: 5. novembra, a brez pr. ... na,
- 2./ Cestna uredba: Dr. Škubic poroča o načrtu cestne uredbe, po katerem imajo okrajni cestni odbori deloma značaj oblasti, deloma so organ oblastnega odbora. Sklep: uredba se naj redigira v tem smislu, da se približa zakonu o oblastni in sreski samoupravi. Poslancem Jugoslovanskega kluba se naj stavijo predlogi, kako bi se zakon o oblastni in sreski samoupravi jasneje določil in konkretiziral. S predložitvijo načrta uredbe oblastni skupščini se še počaka. V Mariborski oblasti, se naj za Koroško, Prekmurje in Medjimurje, kjer ni okrajnih zastopov, osnujejo okrajni cestni odbori.
- 3./ Skupni uredbodajni odsek ljubljanske in mariborske oblasti: Institucija se ustanovi, osebe se za posamezne slučaje posebej določijo. Način: Od oblastne skupščine odkazano gradivo predelata najprej kompetentna odseka oblastnih skupščin vsak zase ter nato predložita načrt skupnemu uredbodajnemu odseku. Za sejo 5. novembra pošlje ljubljanski oblastni odbor mariborskemu vse načrte predlogov za uredbe.
- 4./ Umobolnica: Dr. Breclj poroča: Ljubljanski oblastni odbor je prvotno predlagal mariborskemu skupno umobolnico s kapaciteto 800 do 1000 postelj, kar bi bilo gotovo cenejše; toda z ozirom na težkoče skupne uprave in z ozirom na dejstvo, da bi bil obrat prevelik, in radi velike obsežnosti od obeh oblastnih središč oddaljen, predlaga, da vsaka oblast reši to nalogo zase. Skupen zavod bi seveda stal ogromno svoto in vsaka oblast bi imela pomislek, da investira mnogomili-

Na seji v Rogaški Slatini sta se oblastna odbora dogovorila o skupnih točkah dnevnega reda 1. seje II. zasedanja 5. novembra 1927

Dokument št. 5

Zapisnik 10. seje ljubljanske oblastne skupščine 28. aprila 1927 o reševanju samostojnih poslanskih predlogov¹¹²⁴

Odsotni poslanci: 0

Predsednik skupščine: Dr. Marko Natlačen.

Navzoči: Zastopnik vel. župana – vladni svetnik dr. /Leo/ Grasselli in vladna tajnika Pero Popovič in Fran Mramor.

Dnevni red:

- 1.) Poročilo predsedstva.
- 2.) Poročilo odseka za zdravstvene, socialne in humanitarne zadeve.
- 3.) Poročilo finančnega odseka.
- 4.) Poročilo obrtnega in trgovskega odseka.

Začetek seje ob 17 uri 46 minut.

Predsednik *dr. Natlačen* otvori sejo, konstatira sklepčnost in določi za vršilca tajniških poslov poslanca Oblaka in Lebingerja. Nato pozdravi zastopnika velikega župana – vladnega svetnika *dr. Grassellija* in vladnega tajnika *Pera Popoviča*, referenta za socialno skrbstvo pri vel. županu ter vladnega tajnika *Frana Mramorja*, zastopnika referenta za trgovino in obrt pri vel. županu.

1.) Poročilo predsedstva:

Došli so nastopni predlogi:

1. Predlog poslanca Peter Hauptmana in tovarišev za pospeševanje čebelarstva v ljubljanski okolici. – Odkazuje ga odseku za kmetijstvo.
2. Predlog poslanca Antona Skubica in tovarišev glede uvrstitve občinske ceste Ribnica-Jurjevica-Vinice med okrajne ceste, oziroma med deželne ceste druge vrste. – Odkazuje ga odseku za javna dela.
3. Predlog poslanca Oblaka in tovarišev glede regulacije odtoka reke Unec v dolini pri Planini. – Odkazuje ga odseku za javna dela.
4. Predlog poslanca Jana, Arneža in tovarišev glede poprave pešpoti Dobrava skozi sotesko Vintgar. – Odkazuje ga odseku za javna dela.
5. Predlog poslanca Eppicha in tovarišev za preložitev okrajne ceste Koprivnik-Kočevje. – Odkazuje ga odseku za javna dela.
6. Došla je tudi interpelacija s strani gospoda poslanca Jana radi pobiranja mostnine Lesce-Bled. Ta interpelacija se glasi: »Lanska povodenj je odrezala most, ki veže deželno cesto Lesce-Bled. Cestno gerentstvo se za napravo tega neobhodnega mostu ni brigalo. Ta most so napravili privatniki, nekaj višje, kakor je bil stari most. Sedaj pobirajo mostnino od vsake osebe po 1 Din, od voza po 5 Din. Zoper to mostnino je nebroj pritožb. Vsled tega prosim gospoda predsednika, kaj misli ukreniti, da se mostnina, ki je v veliko škodo tujskemu prometu in domačinom, čimprej odpravi«.

Na interpelacijo odgovori predsednik takoj.¹¹²⁵ K besedi se oglasi poslanec Jan.

¹¹²⁴ Zapisnik 10. seje ljubljanske oblastne skupščine 28. 4. 1927 v sejni dvorani ljubljanske mestne občine je v fasc. 34, fond 92 v ARS.

¹¹²⁵ Predsednik je obljubil, da bo ukrenil vse potrebno za neovirano odvijanje prometa na tem mostu (Slovenec, št. 95, 29. 4. 1927).

2.) Poročilo odseka za zdravstvene, humanitarne in socialne zadeve o odkazanih mu predlogih.¹¹²⁶

Skupščina!

Odsek za zdravstvene, humanitarne in socialne zadeve se je v svoji seji dne 23. t.m. posvetoval o odkazanih mu predlogih in sklenil skupščini predlagati:

- 1.) Predlog poslanca Križnika in tovarišev glede podpore reduciranemu delavstvu pri Trboveljski premogokopni družbi se odstopi oblastnemu odboru, da ga obravnava skupaj s predlogom tovariša Peterlina, upoštevajoč domače delavstvo.¹¹²⁷
- 2.) Predlog poslanca Uršiča in tovarišev o pomoči poplavlencem se odstopi oblastnemu odboru v svrhu podpore upoštevajoč druge tozadevne predloge.
- 3.) Predlog poslanca Zebala in tovarišev glede podpore za pouk o nabiranju užitnih gob se odstopi oblastnemu odboru v proučevanje in subvencioniranje iz proračuna.
- 4.) Predlog poslanca Tomazina in tovarišev glede preskrbe pitne vode v srezu Krško se odstopi odseku za zgradbe in javna dela.
- 5.) Predlog poslanca Tavčarja in tovarišev glede ukinitve davka na ročno delo in takse na delavske plače se odstopi velikemu županu, ker odsek ni kompetenten o tem razpravljati.
- 6.) Predlog poslanca Tavčarja in tovarišev glede ustanovitve skrbstvenega fonda se odstopi oblastnemu odboru, da ga obravnava skupno s predlogom pod točko 13.
- 7.) Predlog poslanca Novaka in tovarišev glede izboljšanja položaja upokojencem državne smodnišnice /v Kamniku/ se razpravlja skupno s predlogom pod točko 13.
- 8.) Predlog poslanca Tratnika in tovarišev glede ustanovitve postaj za prenočišče in prehrano potujočih brezposelnih pomočnikov se odstopi oblastnemu odboru, da nakaže primerne subvencije okr./=okrajnim/ hiralnicam, ki naj imajo v ta namen tudi primerno število razpoložljivih postelj.
- 9.) Predlog poslanca Peterlina in tovarišev glede izboljšanja in zaščite delavstva pri Trboveljski premogokopni družbi se odstopi oblastnemu odboru z naročilom, da v zadevi posreduje na pristojnem mestu.¹¹²⁸
- 10.) Predlog poslanca Bukovca in tovarišev glede trgovskih pogajanj z Rusijo se odstopi velikemu županu v kompetentno poslovanje.
- 11.) Predlog poslanca Širole-Brnasa in tovarišev glede carine prostega uvoza življenjskih potrebščin iz Reke v občino Kastav se odstopi velikemu županu.
- 12.) Predlog poslanca Ureka in tovarišev glede splošnega izboljšanja zdravstvenih razmer. Zadeve pod 1. in 2. so v teku, zadeve pod točko 3 se odstopi sreskemu poglavarju Brežice v svrhu nadaljnjih ukrepov.¹¹²⁹
- 13.) Predlog poslanca Tavčarja in tovarišev glede starostnega zavarovanja se odstopi oblastnemu odboru z naročilom, da napravi statistiko kmetijskega in industrijskega delavstva ter obravnava predlog na skupni anketi mariborske in ljubljanske oblasti.
- 14.) Predlog poslanca Tratnika in tovarišev glede preskrbe živil po deželi se odstopi velikemu županu, da izposluje cenejši prevoz živil.
- 15.) Predlog poslanca Poljanška in tovarišev za podporo popolavljencem v Žireh se odstopi oblastnemu odboru, da zadevo prouči in votira v okviru proračuna primerno vsoto. Obenem se ob-

¹¹²⁶ Podrobna poročila o razpravah glede predlogov na 10. seji so v Slovincu, št. 95 (29. 4.) in št. 96 (30. 4.) ter Jutru, št. 101 (29. 4. 1927).

¹¹²⁷ Glej predlog št. 9; Trboveljska premogokopna družba je v začetku leta 1926 odpustila okoli 1300 rudarjev.

¹¹²⁸ Oblastni odbor je dobil nalogo, da skliče anketo predstavnikov strokovnih organizacij ter različnih ustanov glede socialno-ekonomskega položaja rudarjev.

¹¹²⁹ Predlog se je nanašal na brezplačno zdravljenje revnih prebivalcev preko zdravstvenih okrožij.

lastnemu odboru naroča, da sestavi pravilnik fonda za podpiranje poplavljenecv in svoječasno skupščini o tem poroča.

- 16.) Predlog poslanca Križnika in tovarišev glede podpore »Zavodu za varstvo otrok« v Trbovljah se odstopi oblastnemu odboru, da nakaže po možnosti primeren znesek iz sedanjega proračuna.
- 17.) Predlog poslanca Križnika in tovarišev glede podpore za zgradbe stanovanjskih hiš za rudarske upokoјence v Trbovljah se odstopi oblastnemu odboru k tozadevni resoluciji tovariša Križnika.¹¹³⁰
- 18.) Predlog poslanca Lovrača in tovarišev glede preskrbe semenskega krompirja se odstopi velikemu županu v poslovanje skupno s predlogom pod točko 14.

Odsek za zdravstvene, humanitarne in socialne zadeve.

Načelnik: dr. Adlešič. Poročevalec: Peterlin.

Vse predloge 1–18 zastopa odsekov poročevalec posl. *Peterlin*. Predlogi ad 2,4,14,15,16 in 18 *sprejeti soglasno* brez debate.

Predloga ad 1 in 9 se obravnavata skupno. K besedi se oglase poslanci dr. Puc, Križnik, Tavčar, Sitar in dr. Breclj. *Soglasno sprejeta*.

Predlog ad 3: K besedi se oglase poslanci: dr. Breclj, Mohorič in Zebal. *Soglasno sprejet*.

Predlog ad 5: K besedi se oglase poslanci: Tavčar, Arnež in dr. Puc ter dr. Breclj in Križnik. Poslanec *Tavčar* stavi nastopni predlog: »Oblastna skupščina izjavlja, da je davek na ročno delo in taksa na plačilne liste delavskih mezd nesocialna in krivična, ker prekomerno obremenjuje delavstvo. Oblastna skupščina poziva kraljevsko vlado, naj takoj uvede postopek za odpravo davka na ročno delo in takse odplačilnih list.«

Poročevalec poslanec Peterlin izjavi, da si osvoji predlog poslanca Tavčarja in zato odmakne odsekov predlog. *Predlog poslanca Tavčarja soglasno sprejet*.

Predlogi ad 6,7 in 13: Se obravnavajo skupno. K besedi se oglase poslanci: Arnež, Novak in Gostinčar. Poslanec *Arnež* predlaga to-le resolucijo: »Oblastnemu odboru se naroča, naj za svoje uslužbence v oblastnih podjetjih sestavi službeni pravilnik in sklene z njimi kolektivno službeno pogodbo, pri čemer naj se ozira posebno na uvedbo starostnega zavarovanja.«

Poročevalec poslanec Peterlin izjavi, da pristane na resolucijo poslanca Arneža, vzdržuje pa tudi odsekov predloge. *Odsekov predlogi sprejeti soglasno, ravno tako resolucija poslanca Arneža*.

Predlog ad 3: K besedi se oglasi poslanec Tratnik. *Soglasno sprejet*.

Predlog ad 10: K besedi se oglašita poslanca Bukovec in prof. Mazovec. Poslanec *Bukovec* predlaga: »Oblastni odbor naj opozori kraljevsko vlado, da pri sklepanju trgovinske pogodbe z Rusijo zagotovi možnost izseljevanja državljanov SHS v Rusijo.« *Odsekov predlog sprejet soglasno*, vsled tega odpade glasovanje o predlogu poslanca Bukovca.¹¹³¹

Predlog ad 11: K besedi se oglasi poslanec Širola in predlaga: »U tom smislu predlažem resoluciju, da oblastna skupština moju molbu o carinskih olakšicah uputi sa preporukom Narodnoj skupštini, da ona daljnje korake poduzme preko svoga odbora na kompetentnim mjestima, da se ova molba riješi povolno po kastavsko pučanstvo.«

Poročevalec poslanec Peterlin izjavi, da si osvoji predlog poslanca Širola in umakne odsekov predlog. *Predlog poslanca Širola soglasno sprejet*.

Predlog ad 12: K besedi se oglašita poslanca Urek in dr. Breclj. *Soglasno sprejet*.

¹¹³⁰ Resolucija o dodelitvi dotacije za gradnjo rudarskih stanovanj iz investicijskih sredstev je bila na Križnikov predlog izglasovana ob proračunski razpravi 22. 4. 1927.

¹¹³¹ V razpravi so obravnavali tudi politične razmere v Sovjetski Rusiji.

Predlog ad 17: K besedi se oglasita poslanca Križnik in Arnež. *Soglasno sprejet.*

3.) Poročilo finančnega odseka.

Skupščina!

Finančni odsek je obravnaval v svoji seji dne 25. aprila t.l. odkazane mu predloge ter sklenil skupščini predlagati:

- 1.) Predlog poslanca Zebala in tovarišev glede poslovanja komisije za terjatve proti bivšemu erarju (št. 126).¹¹³² – Se odstopi oblastnemu odboru, da se o stanju stvari direktno informira, zbere vse potrebne informacije in nato poda poročilo. Poročevalec prof. Jarc.
- 2.) Predlog poslanca Zebala in tovarišev glede dolžnih prispevkov od strani države (št.157). – Odstopi se oblastnemu odboru z naročilom, da energično posreduje v Belgradu, da povrne država dolžnih 16,000.000 Din ter da zlasti svoj 2/3 prispevek točno izplačuje.¹¹³³ Poročevalec dr. Adlešič.
- 3.) Predlog poslanca Zupančiča in tovarišev radi spremembe tarifne postavke 100 taksnega zakona glede plačevanja taks na vozila (št.165).¹¹³⁴ – Predlog naj se sprejme po poročilu poslanca inž. Zupančiča glede finančnega efekta. Poročevalec inž. Zupančič.
- 4.) Predlog poslanca Tavčarja in tovarišev glede najetja posojila 30, 000.000 Din za zgradbo stanovanjskih hiš (št. 85). – Se odstopi oblastnemu odboru z naročilom, da prouči vprašanje v kaki obliki naj bi oblast prispevala k omiljenju stanovanjske bede. Oblastni odbor naj v ta namen čimprej skliče stanovansko anketo, na kar sestavi konkretne predloge. Poročevalec prof. Jarc.

Sklepanje glede predlogov poslanca Zebala in tovarišev radi pobiranja uvoznine od strani ljubljanske mestne skupščine (št. 152) ter poslanca Sitarja in tovarišev radi zgradbe stanovanjskih hiš v Trbovljah (št. 160) se je odložilo, dokler niso zbrani podatki.

Finančni odsek: načelnik Skubic.

Predlog ad 1. *Soglasno sprejet brez debate.*

Predlog ad 2. *Soglasno sprejet brez debate.*

Predlog ad 3. *Soglasno sprejet brez debate.*

Predlog ad 4. K besedi se oglasi dr. Puc, nato predlog *sprejet soglasno.*

4.) Poročilo obrtnega in trgovskega odseka.

Skupščina!

Obrtni in trgovski odsek je obravnaval v svoji seji dne 23. aprila odkazane mu predloge ter sklenil skupščini predlagati:

- 1.) Predlog poslanca Mohoriča in tovarišev glede pospeševanja obrti in domače industrije naj se v toliko upošteva, v kolikor je to možno v okvirju proračunskih postavk.
- 2.) Predlog poslanca Mohoriča in tovarišev glede podpore strokovnim nadaljevalnim šolam naj se upošteva, v kolikor je to z oziroma na postavke v proračunu možno.
- 3.) Predlog poslanca Mohoriča in tovarišev glede zgradbe poslopja za trgovsko akademijo v Ljubljani naj se odkloni. Odsek je v principu proti podpori, ker se v danem slučaju z malim zneskom ne doseže cilja. Odsek pa sklene soglasno, da pozove društvo za trgovsko akademijo, naj skliče vse merodajne faktorje: oblastni odbor, mestni magistrat, trgovsko zbornico, zvezo trgovskih gremijev in gremij trgovcev v Ljubljani na skupen razgovor, kako dobiti potrebne vire za zgradbo omenjenega poslopja. Oblastnemu odboru se naroča, da se teh razgovorov udeleži in stori vse za to primerne ukrepe.

¹¹³² Navedene številke označujejo vložek posameznega predloga v delovodnik.

¹¹³³ Mišljeni so po zakonu določeni prispevki države okrajnim cestnim odborom.

¹¹³⁴ Gre za predlog, naj bi takse na vozila država prepustila oblastnim samoupravam, te pa naj bi jih nato porabile za vzdrževanje cest.

4.) Z ozirom na predlog poslanca Zebala in tovarišev glede letne podpore ljubljanskemu velesejmu – obrtno kmetijskim razstavam naj se velesejemska uprava pozove, da predloži načrt letošnjih razstav, nakar bo odsek iz danih proračunskih sredstev predlagal za posamezne razstave podpore najvišje mogoče izmere.

Obrtni in trgovski odsek. Načelnik: Rojina. Poročevalec: Lebinger.

Predlogi odseka ad 1–4: *Soglasno sprejeti* brez debate.

S tem je dnevni red današnje seje izčrpan. Predsednik naznani, da bo prihodnja seja jutri 29. aprila ob 9. uri z dnevnim redom: 1.) poročilo predsedstva, 2.) volitev šefa finančne oblastne uprave v smislu čl. 78. Zakona o oblastni in sreski samoupravi, 4.) poročilo odseka za kmetijstvo, 5.) poročilo odseka za prošnje in pritožbe.

Seja zaključena ob 21. uri 8 minut.

H. Lebinger l.r.

Dr. M. Natlačen l.r.

Gabrijel Oblak l.r.

P r e d l o g

poslanca I v a n a T a v č a r j a in tovarišev v zadevi starostnega in invalidnega zavarovanja.

Pri obstoječih političnih razmerah v državi ni pričakovati, da se izvede za celo državo starostno in invalidsko zavarovanje.

Vsi gospodarski, socialni in upravno organizatorni predpogoji so pa dani, da se za Slovenijo lahko uvede pokrajinsko starostno in invalidsko zavarovanje za vse one delavce in nameščence, ki tega zavarovanja še niso deležni.

Zato sklepi oblastna skupščina:

1. Oblastnemu odboru se naroča, da stopi v smislu čl. 88 zakona o samoupravah v stik za mariborsko oblastno skupščino glede proučavanja vprašanja, kako se naj izvede za Slovenijo starostno in invalidsko zavarovanje delavcev in nameščencev.

2. K proučavanju tega vprašanja je pritegniti zastopstva strokovnih organizacij delavcev in nameščencev ter Delavsko zbornico, ki ima tozadevno izdelanih že več projektov.

3. Že v prihodnji oblastni proračun se ustavi primerna postavka za izvedbo zavarovanja za starost in invalidnost.

V Ljubljani, dne 28. februarja 1927.

Predlog narodnega socialista Ivana Tavčarja in poslancev iz kluba SDS glede uvedbe starostnega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji

Dokument št. 6

Stenografski zapisnik 2. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 14. decembra 1927 o nujnem predlogu dr. Breclja in poslancev SLS proti okrnitvi slovenske univerze¹¹³⁵

Navzoči: Predsednik dr. Marko Natlačen. – Vladni zastopnik: vladni svetnik dr. Vinko Borštnar. Vsi člani. Tajnika: Hinko Lebinger in Alojzij Peterlin

Dnevni red:

Poročilo predsedstva.

Začetek seje ob 8.28 h.

Predsednik dr. Marko Natlačen: (Pozvoni)

Gospodje, otvarjam II. sejo drugega zasedanja te skupščine. Ugotavlja je, da je skupščina sklepčna, pozdravljam zastopnika velikega župana, gospoda vladnega svetnika dr. Vinka Borštnarja kot zastopnika vlade.

Predno preidemo k dnevnemu redu, mi je čast, da Vam javim, da mi je došel od poslancev dr. Breclja in tovarišev oziroma vseh članov kluba SLS v oblastni skupščini podpisan nujni predlog. Ta nujen predlog se glasi:

Nujen predlog poslancev dr. Antona Breclja in tovarišev.

LJUBLJANSKA OBLASTNA SKUPŠČINA.

Če se sme verjeti časopisnim vestem, je zopet ogroženih dvoje fakultet naše univerze in z gotove strani se baje celo ventilira vprašanje, naj bi v Ljubljani ostala samo ena fakulteta, vse druge pa naj bi se prenesele v Zagreb, odnosno v Beograd.

Kot zastopniki slovenskega naroda protestiramo zato najodločneje proti kakršnikoli okrnitvi ljubljanske univerze.

1. *Slovenska univerza je naš narodni postulat*, simbol našega naroda in zato nam je nedotakljiva. Če nam Avstrija ni hotela dovoliti univerze, še razumemo, saj nam je bila tuja – mačeha. Da bi pa nam mogli lastni bratje vzeti to, kar nam je sveto in kar so nam ob prevratu nudili,¹¹³⁶ to nam pa ni razumljivo.
2. *Naša univerza kljub nezadostnim dotacijam pridno dela* in si je s svojim znanstvenim delom pridobila ugled tudi v inozemstvu. *Demontiranje take univerze bi bilo obenem tudi demontiranje kulture* in sicer v zemlji, ki je vsled svoje lege po našem Vodniku Evropin prstan. Naša univerza bi morala biti ob enem trdnjava prve vrste zoper tujo invazijo in nasilno raznarodovanje, morala bi bili v tolažbo in zavetišče tistim bratom in sestram, ki so jim nasilno zatrli sladko materno govorico.
3. *Mi Slovenci smo narod, ki ni bil nikdar v nasprotju z ostalimi jugoslovanskimi narodi*. Slovenske zemlje so neutralna tla in ljubljanska univerza je razen tega, da goji slovenske kulturne do-

¹¹³⁵ Stenografični zapisnik druge seje skupščine ljubljanske oblasti v Ljubljani 14. 12. 1927 v fasc. 31, fond 92 v ARS.

¹¹³⁶ Slovenska univerza je bila ustanovljena z Zakonom o univerzi (vseučilišču) kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani z dne 16. 7. 1919 po velikih prizadevanjih zlasti vseučiliške komisije in Deželne vlade za Slovenijo, medtem ko je osrednja vlada poskušala njeno ustanovitev sprva odložiti. Prvo obsežno študijo o tej problematiki je napisal dr. Janko Polec (Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo) in je bila objavljena v jubilejnem zborniku ob desetletnici slovenske univerze (Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929, Ljubljana 1929, 3–234). Njegov izid je z dotacijo 50.000 din podprl tudi ljubljanski oblastni odbor (Zapisnik 91. seje 31. 10. 1928 v fasc. 34, fond 92 v ARS).

brine, najpripravnější kraj, kjer si jugoslovanska akademska mladina od goriških Brd pa do Soluna lahko bratski seže v roko in pripravlja novo slovansko družbo na Balkanu, ki /si/ bo z medsebojnim bratstvom, slogo in temeljitim znanjem znala utreti pot med svet in velike narode. Za tako vzgojo je ljubljanska univerza prav posebno usposobljena.

4. *Boj proti ljubljanski univerzi je potemtakem tudi boj proti celokupnim državnim interesom in ob enem podiranje* našega prestiža pri naših velikih sosedih.
5. *Okrnitev ljubljanske univerze bi bil tudi nesocialen*¹¹³⁷ *akt*, ker bi se s tem mnogim slovenskim siromašnim dijakom onemogočil študij v domačem svetu in bi se jim vzela možnost do višje izobrazbe, ker bi večjih stroškov za študij v tujih mestih ne zmogli.

Zato predlagamo:

Oblastna skupščina skleni:

1. Oblastnemu odboru se naroča, naj na merodajnih mestih v Beogradu tolmači naše mišljenje o slovenski univerzi in naj stori vse, kar je mogoče, da se prepreči vsako okrnjenje ljubljanske univerze.
2. Oblastni odbor naj dalje posreduje, da se ljubljanska univerza še izpopolni in se ji zvišajo dotacije v primernem razmerju z dotacijami, namenjenimi zagrebški in beograjski univerzi.
3. Oblastni odbor naj pokrene končno vprašanje, kako bi se slovenski alma mater v doglednem času zagotovil lastni dom.

V formalnem oziru predlagamo, da se temu predlogu prizna nujnost v smislu § 28. poslovnika.

(Živahno odobravanje in ploskanje na desnici.)

Da zadostim formalnosti poslovnika, pozivljam, da poslujeta kot skupščinska tajnika v današnji seji gospoda poslanca Lebingera in Peterlina.

Besedo ima g. posl. dr. Breclj, da v smislu § 28. poslovnika utemelji predvsem nujnost stavljenega predloga.

Poslanec dr. Breclj:

Gospodje, ko je vsa naša slovenska javnost v zadnjih tednih se zavzela za to zadevo, se mi zdi, da bi žalil Vašo čast, ako bi nujnost tega predloga še posebej utemeljeval, ker se vsi zavedamo, da se gre pri tem vprašanju, vprašanju slovenske univerze ne samo za naš narodni prestiž, ampak naravnost za naš narodni obstanek, zato prosim, da vsi gospodje glasujete za nujnost predloga in gospoda predsednika prosim, da posluje po poslovniku. (Živahno odobravanje in ploskanje na desnici.)

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Predvsem bomo glasovali o nujnosti predloga. Gospodje, ki ste za nujnost predloga, izvolite obsesti. (Se zgodi.)

Nujnost je predlogu priznana: glede na to odkazujem ta predlog takoj odseku za uredbe in druge predloge in prosim, da se odsek takoj sestane k seji in poda nato ustno svoje poročilo. V ta namen prekinem sejo za 10 minut.

(Seja prestane ob 8.36 h in se nadaljuje ob 8.59 h.)

Predsednik dr. Marko Natlačen (zvoni):

Gospodje, otvarjam nanovo sejo. Odsek za uredbe in druge predloge je nujni predlog obravnaval in rešil. Prosim gospoda referenta prof. Jarca, da poroča.

Poročevalec poslanec Evgen Jarc:

Visoka skupščina! Odsek za uredbe in druge predloge se je posvetoval o nujnem predlogu, ki so ga stavili poslanci dr. Breclj in tovariši glede slovenske univerze. Obenem je pretresel tudi predlog,

¹¹³⁷ V stenogramu je napačno zapisano, da gre za nacionalen akt. Iz nujnega predloga mariborskega kluba poslancev SLS se vidi, da je pravilna formulacija, da gre za nesocialen akt.

ki sta ga v tem oziru stavila Napredni klub po dr. Pucu in klub Slovenske kmetijske stranke. V odseku se je dosegel popoln sporazum glede predloga, ki se naj stavi tej visoki skupščini. Predlog, kakor ga stavlja odsek in priporoča visoki skupščini, da ga sprejme, se glasi:

- »1.) Kot zastopniki slovenskega naroda protestiramo najodločneje proti kakoršnikoli okrnitvi ljubljanske univerze.
- 2.) Kraljevo vlado pozivljamo, da črta iz predloga finančnega zakona za leto 1928/29 člen 44., v kolikor daje vladi pooblastila, ki niso v skladu z zakonom, s katerim je bila ustanovljena ljubljanska univerza.
- 3.) Oblastni odbor naj posreduje pri kraljevi vladi, da se ljubljanska univerza še izpopolni in da se ji zvišajo dotacije v primernem razmerju z dotacijami, katere imata zagrebška in beograjska univerza.

Oblastni odbor naj končno pokrene vprašanje, kako bi se slovenski almae matri v doglednem času zagotovil lasten dom.«

Gospodje, predlog ste slišali. Utemeljila sta ga natančno nujni predlog in predlog g. dr. Puca in tovarišev. Mislim, da ne moremo dati lepše izraza čuvstvom, ki prevevajo nas vse v tej visoki skupščini, in da ne moremo dati bolj izraza mišljenju vsega slovenskega ljudstva, kakor če enoglasno brez ozira na strankarske boje, ki divjajo med nami, sprejmemo odsekov predlog.(Odobranje.)

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Gospodje, želi kdo besedo k predlogu? Prijavili so se gospodje dr. Puc, dr. Breclj in inž. Zupančič. Mislim, da so vsi prijavljeni kot pro-govorniki.

Prvi ima besedo g. posl. dr. Puc.

Poslanec dr. Dinko Puc:

Visoka skupščina! Izraziti moram svoje veselje, da se je dosegel sporazum v tem vprašanju. Sicer sem bil prepričan, da ne bo težko doseči sporazum, kajti mislim, da ni nobenega vprašanja, v katerem bi bil slovenski narod tako soglasen, kakor v vprašanju slovenskega vseučilišča. Gospodje, vprašanje slovenskega vseučilišča je vprašanje slovenskega naroda. O tem smo si popolnoma na jasnem. Kajti zahteva po našem vseučilišču je stara 100 let in ko se je začela uresničevati pod tujo, francosko vlado, je bila s tem ustvarjena pravica, na podlagi katere smo vedno zahtevali uresničenje tega našega ideala od avstrijske vlade.¹¹³⁸ V bivši državi tega ideala nismo dosegli, dosegli smo ga šele v naši novi državi, kjer se nam je poklonila univerza kot nekaka nagrada z neko velikodušno gesto. Toda konstatiramo lahko, da nismo nikdar smatrali svoje univerze samo kot nekaj dar ali nekako nagrado, ampak kot svojo nacionalno pravico. In to svojo nacionalno pravico vzdržujemo v polnem obsegu tudi sedaj in jo bomo vzdrževali tudi v bodoče. Mi smo narod, ki se je moral boriti v najtežavnejšem položaju za svojo eksistenco na treh ali celo na štirih frontah, a je vendar dvignil svojo kulturo na tako visoko stopnjo, da se v tem pogledu mirno lahko merimo z našimi sosedi. Lahko rečemo, da je bil tisti očitek, ki smo ga večkrat čuli v bivši Avstriji glede naše izobrazbe, češ, da nismo zreli za lastno univerzo, samo podlo obrekovanje, ki je bilo povsem neopravičeno. Povprečni nivo izobrazbe našega človeka je brezdvomno višji, nego na primer povprečni nivo italijanskega naroda ali tudi povprečni nivo naših nemških sosedov. Statistika nam daje v tem pogledu tako jasne podatke, da ni mogoče o stvari dvomiti. Ni to prazna baharija, ampak konstatacija golih dejstev. In mislim, da je vsak narod lahko ponosen na to, če ima tako malo analifabetov kakor mi in če gre toliko tiska med najširše sloje naroda, kakor gre pri nas.

Kakor rečeno, je vprašanje ljubljanske univerze vprašanje slovenskega naroda in mi bi smatrali kot nečuveno žalitev naše nacionalnosti, ako se bi nam naša slovenska univerza odvzela ali le okrnila.

¹¹³⁸ Podrobneje glej omenjeno Polčevo študijo in razpravo Višje šolstvo na Slovenskem do leta 1918 Frana Zwittera v zborniku Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, cit. izd., 32–49, ter samostojno publikacijo Ane Benedetič, Pot do slovenske univerze, Ljubljana 1981.

Pri vsej tej stvari pa prihaja tudi drug faktor zelo močno v poštev. Slovenci se zavedamo, da danes nismo združeni vsi v naši državi. Izven naših mej je veliko število naših rojakov, katerim so danes vzete vse šole in ki poleg tega nimajo niti možnosti, da bi študirali na visokih šolah v svoji državi. Saj smo baš v zadnjih tednih slišali, kako so bili slovenski visokošolci napadeni v univerzi v Padovi, slišali smo, kako se onemogoča našim ljudem študirati na visokih šolah izven naše države. Če smo narod, ki ima svojo narodno zavest, moramo skrbeti za to, da nudimo možnost izobrazbe na visoki šoli tudi vsem rojakom, ki so izven naše države, saj moramo mi skrbeti za to, da bodo naši rojaki v sosednji državi nosili izobrazbo med tiste Slovence, katerim država, kateri sedaj pripadajo, izobrazbe noče dati.

Dalje mislim, da bi uknitev ali uničenje slovenske univerze tudi v veliki meri škodovalo jugoslovanski ideji. Visoka skupščina! Jaz sem mnenja, da bi Jugoslavija ne bila Jugoslavija, ako bi ne bilo tudi Slovencev zraven. In tudi če bi bila v Jugoslaviji samo ena vas slovenskega naroda, bi bil s tem že afirmiran troimeni narod Jugoslavije. In čeprav smo prišli v Jugoslavijo Slovenci okrnjeni, je vendar ljubljanska univerza pred vsem svetom dokaz, da je naša država država Srbov, Hrvatov in Slovencev, država SHS. In kakor je neobhodno potrebno, da se upošteva zadnji S v nazivu naše države, prav tako pa se mora enako upoštevati prvi S glede prosvete in kulture. Res je sicer, da smo Slovenci po številu najmanjši del južnih Slovanov v Jugoslaviji. Prav tako pa je tudi resnica, da nismo nekoristen član te države. Če ima država z nami bremena, ima od nas tudi koristi in sicer, mislim, ne samo gmotne koristi, ampak tudi moralne koristi.

Vprašanje slovenske univerze je pa tudi vprašanje našega ljubljanskega mesta. Spominjali se boste, gospodje, da je svojčas, ko smo se borili za naše vseučilišče, nekoč prišlo na dan tudi vprašanje, ali naj bi se ne ustanovila slovenska univerza v Trstu, oziroma ali naj se ne prične propaganda za našo univerzo v Trstu.¹¹³⁹ Ves naš narod je ta predlog odklonil, ker se je zavedal, da je središče slovenskega naroda Ljubljana. In če smo že v bivši Avstriji čutili, da je Ljubljana središče slovenskega naroda, čutimo to dandanes še toliko bolj. Kajti poprej smo bili vsi Slovenci razen videmskih /beneških/ Slovencev vsaj v isti državi, danes pa smo razdeljeni na tri države in potrebujemo toliko bolj središča, ki nas vse privlači. Res je sicer, da smo na meji. Toda kljub temu ne moremo nikdar privoliti v to, da bi se Ljubljana ponižala na malo provincialno mesto. Dokler je Ljubljana univerzitetno mesto, dokler je ona gospodarsko, politično in kulturno središče vseh Slovencev, toliko časa je ravnopraven član v naši državi z Beogradom in Zagrebom. Ljubljana je danes prestolnica, sicer tretja prestolnica v državi, a prestolnica je vendar in mora že radi tega ostati univerzitetno mesto. Mi ne pustimo, da bi se naše kulturno središče deklasiralo in ponižalo na nivo provincialnega mesta. Vsak narod, ki se zaveda svoje moči, svoje moralne in kulturne kakovosti, mora imeti svoje središče, na katero je lahko ponosen in mora biti ponosen. Res je, da je potreben vsaki deželi cvetoč gospodarski razmah, toda prav tako mora imeti vsak narod svoj kulturni centrum, sicer pa ni narod. In radi tega izjavljamo, da mora Ljubljana ostati univerzitetno mesto in da se ne bomo nikdar mogli pod nobenim pogojem sprijazniti z mislijo, ki se sedaj propagira, da naj bi se namreč napravile na zagrebški ali belgrajski univerzi neke paralele za slovensko dijaštvo.

Mi smo v tem času, od kar obstoja naša univerza, dokazali, da imamo dovolj moči na razpolago za uspešno znanstveno delo na našem vseučilišču. Hvala za to gre naši slovenski marljivosti, ki so jo pokazali prav tako gospodje profesorji, kakor naše dijaštvo. Tem faktorjem izrekamo danes javno zahvalo, da so tako visoko dvignili nivo naše univerze. Ne odklanjamo na naši univerzi pomoči bratov Srbov in Hrvatov, ki delajo za procvit naše univerze prav tako kot nekateri ruski profesorji,¹¹⁴⁰ toda v bistvu je znanstveno delo, ki se ustvarja na naši univerzi, plod slovenskega duha, slo-

¹¹³⁹ Zamisli o ustanovitvi slovenske univerze v Trstu so se pojavile zlasti v zadnjih letih pred prvo svetovno vojno. Podrobneje o tem glej razpravo Jožeta Pierazzija /Pirjevca/, Problem slovenske univerze v Trstu v avstrijski dobi, ZČ 29, 1975, št. 3–4, 225–261; A. Benedetič, n. d., 82–84.

¹¹⁴⁰ S kraljevim dekretom oziroma nastavitvijo ministrstva za prosveto je bilo na slovenski univerzi imenovanih tudi nekaj srbskih, hrvaških in ruskih učiteljev.

venskega razuma in slovenske pridnosti. In na to smo ponosni, ker je to dokaz, da smo zreli za tekmo z drugimi narodi in da bomo lahko kot slovenski del jugoslovanskega naroda mnogo koristili napredku vse Jugoslavije.

Visoka skupščina! Ni treba, da bi našo zahtevo utemeljeval še obširneje. Saj se je povodom boja za našo univerzo v zadnjem času spravilo na dan toliko argumentov, da je težko kateri ostal neomejen. Vendar pa je potrebno, da se nekatere točke znova ponovijo. Kakor so bile že v bivši Avstriji vse stranke enakega mišljenja glede slovenske univerze, tako je to tudi danes. In to podčrtavam. Odločno naglašam, da je popolnoma nemogoče, da bi naša država radi tistih malenkostnih prihrankov, ki pridejo v poštev pri naši univerzi, nam vzela to, kar smo dosegli po tolikem boju in trudu. Če bi nam merodajni faktorji okrnili ali uničili slovensko univerzo, bi nastala na ta način med Slovenci na eni strani in tistimi, ki bi to povzročili, na drugi strani, taka razpoklina, ki bi se le težko dala popraviti. Odvzete slovenske univerze bi mi občutili mnogo bridkeje nego to, če bi se nam univerza ne bila nikdar dala. Kajti danes vidimo sijajni razmah znanstvenih inštitutov, vidimo prijavno silo svoje univerze ne samo na brate Srbe in Hrvate, ampak tudi na inozemstvo in si ne moremo niti misliti več, da bi se nam odvzelo to, kar nam je drago kakor punčica našega očesa. Mislim, da je naravnost nemogoče, da bi se našla vlada, ki bi izvršila to grozno dejanje.

Po mojem mnenju je člen 44. finančnega zakona samo poskus kakega majhnega človeka, kakor jih najdemo v Beogradu večkrat, ki ima morebiti za kulisami velik vpliv. Toda prepričan sem, da je celokupna jugoslovanska javnost z nami.

Naj živi, cvete in prospeva naša alma mater ! (Ploskanje.)

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Besedo ima g. posl. inž. Zupančič.

Poslanec Franc Zupančič:

Visoka skupščina! V vprašanju slovenske univerze najodločneje protestiramo kakor tudi proti vsaki bodisi katerikoli okrnitvi našega šolstva v obče. Prav posebno pa smo proti okrnitvi naše najvišje kulturne institucije, naše slovenske univerze.

Mi smo sprejeli, gospodje tovariši, po prevratu slovensko univerzo kot naš cilj, za katerega smo se borili desetletja in desetletja. Boril se je za ta cilj ves slovenski kmečki narod, posebno pa še naša slovenska akademska omladina, ki je v tujih vseučiliških mestih na Dunaju, v Gradcu in pozneje tudi v Pragi zastavila vse svoje sile kot delujoči motor slovenskega naroda, da pospeši, da dosežemo čimprej ta cilj. Ko smo dobili po težkih bojih v Avstriji in v Jugoslaviji slovensko univerzo, smo smatrali to kot prvi vidni znak naše nacionalne svobode. Gotovo je, da je ta naš najvišji kulturni zavod – naše slovensko vseučilišče – prva nacionalna osvoboditev, ki smo jo zahtevali tako dolgo.

Gospodje tovariši, kdor se drzne rušiti to našo kulturno ustanovo, ta ruši slovenski narod, ta ruši slovensko kulturo sploh. Če pride kakršnakoli vlada in hoče iskati denar, potem je ta vlada dolžna, da išče denar povsod drugod samo pri slovenski kulturi naj ga ne išče. (Živahno odobravanje in ploskanje.)

Naš slovenski narod, posebno naš kmečki narod plačuje za m² svoje zemlje štirikrat toliko davka kot njegov tovariš v Srbiji. Mislim torej, da ima slovenski kmet polno pravico zahtevati, da njegov sin študira na našem najvišjem kulturnem zavodu v tistem milem jeziku, ki ga je naučila njegova kmečka mati. Če smo torej dobri pri teh velikih bremenih, potem naj bodo gospodje, ki sedijo pri ministrskih mizah, uverjeni, da ta denar ni tja vržen, ampak da je ta denar, ki se porabi za našo kulturo, naložen najboljše.

Poudarjam zlasti, kar se tiče tehnične stroke, da bodo pretekla še desetletja in stoletja, da bodo lahko vsi naši državljani prihajati se učiti k nam v Ljubljano, ker je to mogoče samo pri nas, ker smo bili učenci velikega nemškega in tudi romanskega naroda.

Pa tudi druge fakultete so jako dobre, tako da so vsi izgovori, da posamezne fakultete ne odgovarjajo svojemu namenu in da so nepotrebne, jalovi in jih mi z vso odločnostjo odklanjamo.

Na drugi strani ne moremo priznati, da so za našo državo, ki je po površini toliko kot Italija, ki meri 270.000 km² in šteje 13.000.000 prebivalcev, tri univerze preveč. (Klic na desnici: »Švica!«) Gospod mi je vzel iz ust Švico. Poglejte Švico! Kako je Švica majhna, pa ima toliko univerz in tehnik. Mi Slovenci smo prav za prav jugoslovanska Švica, in vsi priznajo, da je Slovenija Švica v Jugoslaviji. Slovenija naj bo v kulturnem oziru nekaj Altheidelberg.¹¹⁴¹ V tistem malem nemškem mestu so imeli Nemci svoje kulturno središče in tako naj tudi Ljubljana postane Altheidelberg v Jugoslaviji.

Gospodje, mislim, da je bila zadeva že dovolj obrazložena in da mi ni treba o tem obširneje govoriti. V imenu našega kluba /SKS/ izjavljam, da bomo z veseljem glasovali za ta predlog in želim, da ta predlog ne bo našel gluhih ušes na merodajnih mestih. (Živahno odobravanje in ploskanje.)

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Besedo ima g. posl. dr. Breclj.

Poslanec dr. Anton Breclj:

Kot načelnik kluba poslancev Slovenske ljudske stranke izražam svojo zadovoljnost in zahvalo, da se je doseglo tako lepo soglasje glede zahteve po neokrnitvi ljubljanske univerze. Hkrati pa se mi zdi potrebno, da Vam sporočim dejstvo, da oblastni odbor, ki je Vaš izvršilni organ, to zadevo burno in skrbno zasleduje in da se je na njegovo pobudo tudi mariborski oblastni odbor bavil s tem problemom. Osnoval se je tudi odbor obeh oblastnih odborov, ki naj izdela osnutek, kako naj slovenski narod po svojih poklicanih zastopnikih zavaruje slovensko kulturo. Mislim, da bo v ta krog pozvana tudi ljubljanska mestna občina, kadar dobi svoje redno zastopstvo in da bo sodelovala pri tem problemu, v prvi vrsti pa, da dobi naša ljubljanska slovenska univerza svoj primeren dom (živahno odobravanje in ploskanje), kjer bo lahko nemoteno poslovala.¹¹⁴²

Zaupam Vam lahko, da je v proračunu za leto 1928, ki Vam bo danes predložen, pri prvo postavki določena za zgradbo slovenske univerze večja svota, kakor boste to, gospodje, pri razpravi o proračunu čuli.

Mislim, da je popolnoma odveč, da bi še nadalje razmotrivali in utemeljevali to zahtevo. Pozivam samo celokupno zbornico, da se združimo vsi in soglasno glasujemo za ta skupni predlog (živahno odobravanje in ploskanje).

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Sklečno besedo ima g. poročevalec.

Poročevalec Evgen Jarc:

Gospodje, zanimalo Vas bo, ako Vam povem, da je v načrtu proračuna za našo oblast predvidena za povzdigo šolstva svota 1 milijon dinarjev kot prvi prispevek za zgradbo slovenske univerze (živahno odobravanje in ploskanje). Gospodje, prepričan sem, da bo temu zgledu ljubljanske oblasti sledila tudi mariborska oblast in da tudi mesto Ljubljana v tem oziru ne bo zaostalo.

Gospodje, vem, da bo zgradba, ki se bo zgradila za slovensko univerzo, ponos slovenski Ljubljani. Mali slovenski narod bo zgradil znanstveno središče zase. Seveda upamo pri tem tudi na pomoč zunanjih prijateljev.

Prosim skupščino, da ta predlog sprejme.

¹¹⁴¹ Mišljeno je staro nemško kulturno središče Heidelberg, kjer je bila od leta 1386 ena najpomembnejših nemških univerz.

¹¹⁴² O tej problematiki sta ljubljanski in mariborski oblastni odbor razpravljala tudi na skupni seji 23. 10. 1927 (zapisnik v fasc. 12, fond 93 v ARS).

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Debata je zaključena. Predlog Vam je znan in ni treba, da bi ga ponovno prečital.

Tisti gospodje, ki ste za predlog odseka oziroma njegovega referenta, izvolite obsedeti. (Vsa skupščina obsedi.)

Ugotavljam, da je ta predlog sprejet soglasno.¹¹⁴³

Deželni dvorec v Ljubljani, do leta 1918 sedež kranjskega deželnega zbora in deželnega odbora, od naslednjega leta poslopje slovenske univerze

¹¹⁴³ Izpuščamo stenografski zapisnik nadaljevanja seje, v katerem je bilo na dnevnem redu poročilo predsedstva o sestavi oblastnega proračuna za leto 1928.

Dokument št. 7

Stenografski zapisnik 2. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 19. decembra 1927 o nujnem predlogu dr. Vebleta in poslancev SLS proti okrnitvi slovenske univerze¹¹⁴⁴

Dnevni red:

Proračun za leto 1928.¹¹⁴⁵

Ob 10. uri 35.

Predsednik dr. Leskovar: Visoka skupščina! Otvarjam današnjo sejo in konstatiram, da je bila v redu sklicana in pa sklepčnost te seje. Čast mi je pozdraviti gospoda velikega župana /dr. Frana Schaubacha/. Za zapisnikarja današnje seje imenujem gospoda Stabeja in gospoda Hrastelja. Zapisnik zadnje seje je bil v oblastnem uradu v smislu predpisov poslovnika na vpogled in ni prišel nikdo proti njemu protestirat ter se smatra odobrenim.

Od zadnje seje, to je od 5. novembra 1927 sta dva poslanca odložila svoje mandate in sicer je poslanec dr. Šebestjan poslal izjavo z dne 15. novembra, da odloži svoj mandat in pride na njegovo mesto gospod Mijo Lisjak – je tukaj? Naj pride sem, nadalje gospod Ivan Baša z utemeljitvijo, da je preobložen z drugimi posli, na njegovo mesto pride gospod Matjašec. V smislu § 4. poslovnika je potrebno, da vsak poslanec v roke predsednika da obljubo, da bo zvest kralju in ustavi in da bo zvesto izpolnjeval svoje poslanske dolžnosti. V smislu tega predpisa vaju pozdravljam in pozivam, da dasta to-le obljubo: Obljubljam, da bom zvest kralju, ustavi in zakonu ter da bom zvesto izpolnjeval svoje poslanske dolžnosti (oba nova poslanca sežeta predsedniku v roke).

Potem je prišel tukaj nujni predlog, ki odgovarja zahtevam poslovnika in prosim gospoda zapisnikarja, da predlog prečita.

Oblastni poslanec Stabej (bere): Nujni predlog poslancev dr. Andreja Vebleta in tovarišev. – Mariborska oblastna skupščina. – ¹¹⁴⁶

Predsednik: Gospodje! Čuli ste nujni predlog in v smislu § 30. tega poslovnika mora skupščina najprej pristati na nujnost predloga. Besedo ima gospod predlagatelj dr. Veble.

Oblastni odbornik dr. Andrej Veble: Visoka skupščina, gospodje poslanci! V zadnji seji smo sklepali o resoluciji radi naših srednjih šol¹¹⁴⁷ in rekli smo, naj se naše srednje šole ne okrnejo. Danes imamo priliko, da sklepamo o nujnem predlogu, ki sem ga stavil v imenu svojega kluba proti ukinitvi slovenske univerze v Ljubljani. Iz besedila mojega predloga Vam je jasno zakaj gre. Tudi iz časopisov veste, Vam je znano, da namerava beograjska vlada okrniti eno ali dve fakulteti naše ljubljanske univerze. Prišla je v finančni zakon neka določba, da sme ministrski svet ali vlada eno ali drugo fakulteto ukiniti. Zdi se mi, da je to določilo nevarno, da ogroža našo slovensko univerzo, zato je dolžnost naše skupščine, da zavzame radi nje isto stališče, kakor ljubljanska oblastna skupščina.

¹¹⁴⁴ Stenografski zapisnik o seji mariborske oblastne skupščine v Mariboru dne 19. decembra 1927 v fasc. 11, fond 93 v ARS.

¹¹⁴⁵ Izpuščamo seznam 57 navzočih poslancev in 7 neopravičeno odsotnih poslancev.

¹¹⁴⁶ Izpuščamo besedilo nujnega predloga, ker je enak tistemu, ki ga je klub SLS predložil ljubljanski oblastni skupščini 14. 12. 1927.

¹¹⁴⁷ Mariborska oblastna skupščina je na 1. seji II. zasedanja 5. 11. 1927 (stenografski zapisnik v fasc. 11, fond 93 v ARS) sprejela resolucijo, v kateri je protestirala proti odloku ministra za prosveto o postopni okrnitvi državnih gimnazij v Mariboru in na Ptuj ter zahtevala, da ostanejo vse srednje šole na območju mariborske oblasti neokrnjene.

Zdi se mi, da mi ni treba natančneje utemeljevati tega predloga in njegove nujnosti. Iz moje brošure, ki sem jo spisal kot dijak,¹¹⁴⁸ pa tudi iz mojih svoječasnih razprav, ki so izšle v raznih časopisih, posebno v češkem listu »Prosvijeta« v Pragi, v katerih sem zastopal glede naše univerze isto menenje, boste videli, da je stvar zelo važna, opozoril bi lahko tudi na druge razprave, ki so bile objavljene in govorjene o tem predmetu. Šel bi pa predaleč, če bi vse to našteval in spominjal, kajti jaz bi Vam moral razviti celo zgodovino slovenskega naroda. Gospodje poslanci! Vam je zadeva itak že znana. Naša naloga je, da zavzamemo v zadevi slično stališče, kakor ljubljanska oblastna skupščina. Povdarjati moram, da je slovenska univerza naš narodni postulat, da je simbol našega naroda, simbol naše slovenske kulture. Stoletja in stoletja smo hrepeneli po tem, da dobimo svojo državo, da v tej državi postanemo svobodni in ravnopravni in simbol te naše ideje je bil vedno naša lastna univerza. Naša univerza je bila ustanovljena po zaslugah našega nepozabnega dr. Verstovška¹¹⁴⁹ in se je v kratkem času tako razvila, da ima pet fakultet in da so te fakultete opremljene z vsemi znanstvenimi pripomočki, ki so potrebni. Opozarjam na juridično fakulteto z njeno bogato knjižnico, na tehnično fakulteto in njen seminar in na bogoslovno fakulteto. Medicinska fakulteta sicer ni popolna, ali vendar dela izvrstno; popolna je tudi filozofska fakulteta. Ravno, da se je posrečilo izpopolniti posebno tehnično fakulteto, je dokaz, da je popolna univerza pri nas potrebna. Razni seminarji in oddelki te fakultete so bili napravljeni z našim denarjem. Naša industrija in obrt sta doprinesli mnogo, da se je to napravilo. Ako bi se katera fakulteta odvezla, bi to pomenilo demontiranje naše kulture. Opozoril bi, da smo pred 100 leti imeli slovensko univerzo v Ljubljani in sicer popolno univerzo.¹¹⁵⁰ In ako bi se nam sedaj samo ena fakulteta ukinila, bi padli v kulturi za več kot 100 let nazaj. Povdarjam, da smo mi Slovenci narod, ki ni bil nikdar v nasprotju z drugimi Jugoslovani. Ravno ljubljanska tla so pripravna, da se lahko vzgajajo na njeni univerzi ljudje v tistem duhu, da pride do popolnega zjedinenja jugoslovanskih bratov. Za tako vzgojo je ravno ljubljanska univerza usposobljena. Iz tega sledi, da je boj proti ljubljanski univerzi naperjen tudi proti državnim interesom, da podira našo državo in narodni prestiž pri naših velikih sosedih. Vsled tega stavim predlog, da oblastna skupščina skleni:¹¹⁵¹

Gospodje poslanci! Upam, da v tej visoki skupščini ne bo nobenega člana, ki bi nasprotoval temu nujnemu predlogu, potrebno je, da podpremo s svojo resolucijo našo delegacijo v Beogradu in tako preprečimo nevarnost, da se ukine naša slovenska univerza.

Predsednik: Gospodje! Po pravilniku /poslovniku/ bi se naj ta predlog odkazal odseku. Jaz pa mislim, da je stvar tako jasna in tako vitalnega pomena za nas, da moramo vsi dokumentirati solidarnost, da sklenemo to brez nadaljnje debate.

Oblastni poslanec dr. Odić: Prosim za besedo.

Predsednik: Ne morem dati –

Oblastni poslanec dr. Odić: Pa jaz hočem dati le kratko izjavo. Mi Hrvati znamo, da brez univerze ni individualne kulture, znamo, da za Vas Slovence Vaša ljubljanska univerza ni samo simbol Va-

¹¹⁴⁸ Andrej Veble, Boj za slovensko vseučilišče, Ljubljana 1909. Faksimile brošure je objavila Ana Benedetič v delu Poti do univerze, Ljubljana 1999.

¹¹⁴⁹ Dr. Karel Verstovšek je kot poverjenik za uk in bogočastje Narodne in Deželne vlade za Slovenijo opravil v prizadevanjih za ustanovitev slovenske univerze pomembno delo (Miroslav Stiplovšek, Vloga dr. Karla Verstovška pri ustanovitvi slovenske univerze leta 1919, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1995, št. 2, 292–311).

¹¹⁵⁰ Mišljeno je visoko šolstvo v času Ilirskih provinc.

¹¹⁵¹ Izpuščamo ponovitev treh sklepov iz nujnega predloga, kakršen je bil predložen že na seji ljubljanske oblastne skupščine. Mariborska oblastna skupščina nato ni dopolnila sklepov, kot je to storila ljubljanska oblastna skupščina, in je vsa posredovanja in dejavnosti glede slovenske univerze naložila oblastnemu odboru.

še stare visoko razvite kulture, ampak tudi simbol svobode slovenskega naroda. Zato pa mi Hrvati ne moremo drugače, kakor da podpremo Vaš predlog in se pridružimo želji večine.

Predsednik: Gospod Grčar ima besedo.

Oblastni poslanec Grčar: Gospodje poslanci! Jaz izjavljam v imenu svojega /socialističnega/ kluba, da bomo mi za nujnost tega predloga. Vsekakor pa bi bilo potrebno, da se zadeva v odseku obravnava. Ne moremo pa mimo tega, da ne bi povdarjali vsega tega, kar je potrebno. Ako mi izjavljamo, da smo za to, da zbornica manifestira soglasno, pa moramo tudi zahtevati popolno iskrenost od vseh strani. Jaz nočem dvomiti, da je med nami kdo, ki bi mu te doslednosti primanjkovalo. Ali vendar moram povdariti nekaj: Gospodje! Slučajno imam, sem dobil v roke ekspozice ministra financ v Beogradu, ki pravi: Prema formalnoj pismenoj odluci ministarskog saveta broj 8161/27, koje je doneto po mome predlogu, ima se kretati uprava ustvarenja sledećih mera: b/ da se ukinu suvišni fakulteti, koja mera že biti od koristi za državne finansije tako i za samu nastavu; svedeni na broj, koji odgovara stvarnim potrebama zemlje, oni že sa manjim sredstvima moći biti bolje tehnički opremljeni i osigurani potrebnim naučnim silama; u vezi sa ovim mora se, kao i u drugim zemljama tačno ograničiti broj redovnih in vanrednih univerzitetskih profesora, docenata in asistenta.

Gospodje to se pravi: Ministrski svet je kljub našim protestom, kljub javnim številnim našim protestom sklenil, da se ukinejo tri fakultete. Mi pa vidimo v tem ministrskem svetu, ki je poročilo finančnega ministra vzelo na znanje, sedeti enega zastopnika današnje večine /dr. Gosar/ in on je torej pomagal o tem sklepati. Če torej mi danes to sklenemo, se morate obvezati, da vplivate na vašega zastopnika tam doli, da se kaj takega ne bo napravilo. To se obvežite, potem bomo videli iskrenost na vse strani. Glasovali bomo za nujnost predloga.

Predsednik: Gospod Petovar.

Oblastni poslanec Petovar: V imenu našega kluba /SDS/ podpiram in se strinjam z nujnostjo, kakor podpiram tudi stvar samo. Ne bom mnogo besed izgubljal, pričakujem pa od večine, ki ima zastopnika v vladi, da s tisto energijo, kakor zastopa zadevo v Mariboru, da jo zastopa tudi v Beogradu in da izvaja najskrajnejše konsekvence, če bi ne mogla ničesar doseči. Mi bomo glasovali za zadevo, da storimo svojo dolžnost.

Predsednik: Dam ta predlog na glasovanje: Gospodje! Kdo je proti temu, naj vstane. – Nikdo, potem je to sprejeto. Zahvaljujem se Vam v imenu slovenske stvari, da ste to soglasno sprejeli in mi vsi smo prepričani, da bodo naši zastopniki v Beogradu to zahtevali in dosegli.¹¹⁵²

¹¹⁵² Izpuščamo predstavitev oblastnega proračuna za leto 1928, ki je bila osrednja točka dnevnega reda.

Dokument št. 8

Proračun ljubljanske oblastne samouprave za leto 1928

Na podlagi člena 69. zakona o oblastni in srezki samoupravi je sklenila ljubljanska oblastna skupščina v svoji IV. seji II. zasedanja dne 20. decembra 1927 to-le

Oblastno uredbo glede oblastnega proračuna za leto 1928.¹¹⁵³

Čl. 1.

Oblastni proračun za leto 1928. se odobri

z rednimi izdatki	55,941.575 Din in
z rednimi dohodki	55,941.575 Din.

Čl. 2.

Oblastni odbor sme kredite, delegirane od države, uporabljati šele od dneva, ko prevzame od države posle, za katere so dotični krediti v zmislu ministrskega sveta o prenosu poslov na oblastne samouprave določeni in v razmerju časa, v katerem se ti posli vrše.¹¹⁵⁴

Čl. 3.

Določbe čl. 3 in 5–7 Oblastne uredbe glede oblastnega proračuna za leto 1927. ostanejo v veljavi tudi za proračunsko leto 1928.¹¹⁵⁵

Čl. 4.

Za kritje izdatkov oblastnega proračuna za leto 1928. se pobira:

1. 25 % oblastna doklada k državnemu davku na dobiček družb, zavezanih javnemu polaganju računov, ki se odmerja po bilanci;
2. 50 % pribitek na državno takso od vstopnic na kinematografske predstave (Uredba o pobiranju oblastne takse od kinematografskih predstav. Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti z dne 10. avgusta 1927, šte. 373/85.);
3. Oblastna davščina na nočni obisk javnih zabavališč in okrepčevališč po določilih tozadevne oblastne uredbe, ki se obenem predlaga;
4. Oblastna taksa na javne plesne prireditve po določilih tozadevne oblastne uredbe, ki se obenem predlaga;
5. Oblastna doklada k državni trošarini na opojne pijače po določilih tozadevne oblastne uredbe, ki se obenem predlaga;
6. Oblastna taksa na motorna vozila po določilih tozadevne oblastne uredbe, ki se obenem predlaga;
7. Oblastna trošarina na potrošnjo premoga po določilih tozadevne oblastne uredbe, ki se obenem predlaga.

¹¹⁵³ Samouprava, št. 1, 18. 2. 1928, uredba št. 1.

¹¹⁵⁴ Ministrski svet je višino sredstev za prenesene zadeve in ustanove ter roke za predajo poslov določil z Uredbo o prenosu poslov na oblastne samouprave, ki jo je sprejel na seji 17. 11. 1927 (UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 123, 13. 12. 1927).

¹¹⁵⁵ S členom 3 Oblastne uredbe glede oblastnega proračuna za leto 1927 (UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 75, 12. 7. 1927) je dobil oblastni odbor pooblastilo, da po pristanku finančnega odseka oblastne skupščine lahko razporeja viške proračunskih dohodkov na posamezne postavke izdatkov. Člen 5 je dovoljeval najetje do 10.000.000 din posojila za nujne naložbe. Člena 6 in 7 sta določala nagrajevanje članov oblastnega odbora (po 4.000 din mesečno, predsedniku je bila določena še dodatna letna nagrada 30.000 din) in članoma oblastne kontrole (po 1.000 din mesečno).

Ljubljana, dne 20. decembra 1927.

Ljubljanska oblastna skupščina

Štev. 646.

tajnik:

Hinko Lebinger s.r.

L. S.

Predsednik:

Dr. Natlačen s.r.

Ta oblastna uredba je bila v zmislu člena 76. zakona o oblastni in srezki samoupravi predložena v vpogled, odnosno odobritev g. ministru za finance.

Gospod minister za finance je nato na osnovi citiranega zakonskega člena ter na osnovi členov 6. do 14. uredbe o oblastnih in srezkih proračunih

»odločil:

da se proračun samouprave Ljubljanske oblasti z uredbo za leto 1928. v iznosu 48,030.843 Din dohodkov in ravno toliko izdatkov odobri s tem, da oblastni odbor izvrši popravo po pripombah v referatu tega odloka, tako v pogledu dohodkov in izdatkov kakor tudi v pogledu plačevanja trošarine na premog po točkah 1, 2, 3 in 4, navedenih v referatu tega odloka.¹¹⁵⁶

Oddelek za samoupravne proračune naj postopa nadalje po svoji pristojnosti in po zakonu ter naj poskrbi za pravilno izvršitev tega odloka in proračuna v obče.

D. R. br. 180.021

v Beogradu

26. januarja 1928.

Zastopa
ministra za finance,
minister
trgovine in industrije
Dr. M. Spaho s.r.«

Z ozirom na ta odlok gospoda ministra za finance je oblastni odbor izvršil predpisane poprave v oblastnem proračunu, ki se sedaj glasi tako-le:

¹¹⁵⁶ Podrobna dokumentacija finančnega ministrstva k oblastnemu proračunu za leto 1928 je v prilogah k spisu št. 4590/1927 v fasc. 30, fond 92 v ARS. Zmanjšanje proračuna, ki ga je sprejela oblastna skupščina, za okoli 14 % je predvsem posledica nerealnega planiranja državnih dotacij od 1. 1. 1928. Po odločbi zastopnika ministra za finance je bila oblastna samouprava do njih upravičena šele od 1. 4. dalje, ko je začel veljati novi državni proračun in ko je dejansko prevzela od države prenesene posle.

A.

Izdatki.

I. poglavje.

Splošna oblastna uprava.

Part.	Poz.		Din	Din	Din
1.		Oblastna skupščina.			
	1.	Osební izdatki:			
		Dnevnice in potnine oblastnih poslancev	380.000		
		Nagrade stenografom in pisarjem	60.000		
		Nagrade uradnikom in slugam za pomožna dela	15.000	455.000	
	2.	Stvarni stroški:			
		Pisalne potrebščine	5.000		
		Tiskovni stroški	70.000		
		Drugi stroški	10.000		
		Stroški za skupščinske prostore	10.000	95.000	550.000
2.		Oblastni odbor.			
	1.	Odškodnina skupščinskemu predsedniku in oblastnim odbornikom	290.000		
		Potnine oblastnih odbornikov	100.000	390.000	390.000
3.		Oblastni osrednji urad.			
	1.	Osební izdatki:			
		Plače konceptnega osebja	380.000		
		Oblastno knjigovodstvo	300.000		
		Oblastna blagajna	54.000		
		Oblastna pomožna pisarna	168.000		
		Oblastna registratura	60.000		
		Služiteljske plače	224.000		
		Nagrade in podpore uradnemu osebju	40.000	1,226.000	
	2.	Stvarni stroški:			
		Potnine oblastnih uslužbencev	100.000		
		Stroški za uradne prostore	100.000		
		Pisarniške potrebščine	100.000		
		Vzdrževanje in nabava inventarja	250.000		
		Knjižnica in čitalnica	25.000		
		Drugi upravni stroški	50.000		
		Službeni avto in stroški avtomobila	200.000	825.000	2,051.000
		Skupaj			2,991.000

II. poglavje.

Deželna kultura.

Part.	Poz.		Din	Din	Din
4.		Splošno kmetijstvo:			
		Stroški strokovnega odd.			
	1.	Osební izdatki		275.000	
	2.	Stvarni izdatki (pisarn. potrebščine)		52.282	327.282

5.	Deželni posestvi:			
	Mala Loka			
	Stroški uprave:			
1.	Osební izdatki		45.475	
2.	Materijalni izdatki		58.150	
3.	Vzdrževanje poslopíj		10.500	
4.	Trtnica in drevesnica na Mali Loki (nabava kolov, umetna gnojila, sezonski delavci)		<u>18.750</u>	132.875
6.	Posestvo na Robežu.			
1.	Upravnik		12.000	
2.	Zavarovalnina		8.000	
3.	Vzdrževanje poslopíj		15.000	
4.	Mezda in prehrana sezonskih delavcev		<u>3.600</u>	38.600
	Kmetijski pouk in izobrazba:			
7.	Kmetijska šola na Grmu:			
1.	Osební izdatki		240.478	
2.	Stvarni izdatki:			
	(pisarna, strokovne knjige, letna poročila, pošta, davki, zavarovalnina, kurjava in razsvetljava)		66.000	
3.	Ekonomski izdatki:			
	a) vzdrževanje učencev	150.000		
	b) dijaška knjižnica	3.750		
	c) nabava in vzdrževanje poljedelskega orodja, vozov, strojev, zdravljenja živine, nabava semen in umetnih gnojil	67.500	221.250	
4.	Redno vzdrževanje poslopíj		<u>94.750</u>	622.478
8.	Mlekarska šola v Škofji Loki:			
1.	Osební izdatki		33.174	
2.	Materijalni izdatki:			
	a) pisarniške potrebščine	9.000		
	b) najemnine in davki	10.332		
	c) kurjava in razsvetljava	7.500		
	d) režijski stroški, vzdržev. učencev	75.000		
	e) strokavna knjižnica	1.500		
	f) nabava in vzdrževanje inventarja	<u>45.00</u>	<u>148.332</u>	181.506
9.	Pospeševanje vinarstva			
1.	Podpore vinarским in kletarskim zadrugam		160.000	
2.	Ureditev vzornih vinogradov in kleti		50.000	
3.	Potovalni pouk		25.000	
4.	Trtnice:			
	a) Kostanjevica, upravitelj in delovodja	19.500		
	Materijalni izdatki	<u>22.500</u>	42.000	
	b) Arnova Sela, upravitelj in delovodja	19.500		
	Materijalni izdatki	<u>37.500</u>	57.000	
	c) Vinji vrh, upravitelj in delovodja	11.250		
	Materijalni izdatki	<u>15.750</u>	27.000	

	d) Metlika	39.000	165.000	
	5. Podpore za nabavo vinogradniških potrebščin		530.000	
	6. Oblastna kontrola vinskih zalog		35.000	965.000
10.	Kmetijska poskusna in kontrolna postaja.			
	1. Osební izdatki		32.000	
	2. Stvarni izdatki:			
	a) potni stroški in pisarniški stroški	50.262		
	b) nabava aparatov in kemikalij	40.000		
	c) obdelovanje poizkusne postaje in prispevki za specialne vrste (semenogojstvo, zatiranje škodljivcev)	110.000	200.262	232.262
11.	Deželno kulturni urad in agrarne operacije.			
	1. Osební in pisarniški stroški	100.000		
	Potnine in stvarni izdatki	50.000	150.000	
	2. Stroški deželno kulturnega dela:			
	a) ureditev, zložba in razdelba zemljišč	40.000		
	b) izboljševanje travnikov in pašnikov	50.000		
	c) planšarstvo	50.000		
	d) prispevki za manjše vodne zgradbe in melioracije	304.768	444.768	744.768
12.	Državna žrebčarna na Selu.			
	1. Osební izdatki		148.916	
	2. Materijalni izdatki:			
	a) pisarniške potrebščine, strokovni časopisi, kurjava itd.	19.750		
	b) nabava in vzdrževanje inventarja	20.250		
	c) stroški za prevoz žrebcev	30.000		
	d) nabava krme in vzdrževanje žrebcev na plemenskih postajah	183.750	253.750	
	Prehrana strežnega osebja		138.870	541.536
13.	Državna podkovska šola.			
	1. Osební prejemki		67.161	
	2. Materijalni izdatki:			
	a) štipendije in podpore učencem	21.600		
	b) pripomoč kovačem za službeno obleko	1.125		
	c) pisarniške potrebščine	11.250		
	d) najemnina	27.000		
	e) stroški internata	12.000		
	f) kurjava in razsvetljava	5.625	78.600	
	3. Režijski stroški		45.000	190.761
14.	Kmetijska izobrazba			
	1. Kmetijski tečaji in predavanja		30.000	
	2. Poučna kmetijska potovanja		20.000	
	3. Kmetijske razstave		40.000	
	4. Kmetijski tisk		20.000	
	5. Tečaji za kmetijsko izobrazbo osnovno-šolskega učiteljstva		20.000	
	6. Podpora za kmetijska nadaljevalni pouk na osnovnih šolah		50.000	180.000

15.	Gospodinjstvo in gospodinjstva izobrazba.			
1.	Prispevki za gospodinjstva šole	40.000		
2.	Gospodinjstva tečaji po deželi	60.000		
3.	Podpora za vzgojo učiteljev za gospodinjstva šole	10.000	110.000	
16.	Neposredno pospeševanje kmetijstva.			
1.	Prispevki za nabavo, vzrejo in vzdrževanje plemenske živine	150.000		
2.	Prispevki za licenciranje in premovanje	50.000		
3.	Podpora živinorejskim zadrugam in središčem	50.000		
4.	Prispevki za nabavo, vzrejo in vzdrževanje mrjascev in svinj	50.000		
5.	Prispevki za zatiranje nalezljivih bolezni	80.000		
6.	Izboljšanje hlevov in gnojšč (načrte in material)	750.000		
7.	Prispevki za konjerejo	50.000		
8.	Prispevki za rejo drobnice	25.000		
9.	Pospeševanje perutninarstva	15.000		
10.	Pospeševanje ribarstva	20.000		
11.	Pospeševanje čebelarstva	20.000		
17.	Pospeševanje sadjarstva.			
1.	Ustanovitev in vzdrževanje drevesnic	70.000		
2.	Premije za šolske vrtove	10.000		
3.	Podpore za nabavo sušilnic in strojev	35.000		
4.	Podpore sadjarskim organizacijam	30.000	145.000	
18.	Pospeševanje vrtnarstva.			
19.	Zadružništvo:		25.000	
1.	Podpora mleškarskemu zadružništvu:			
a)	uvedba kontrolnega krmljenja in mlečne kontrole	20.000		
b)	podpora mleškarskim zadrugam	200.000		
c)	mleškarske razstave in pouk	40.000	260.000	
2.	Podpora ostalemu kmetijskemu zadružništvu:			
a)	zadružna propaganda in tisk ter proučevanje zadružništva	75.000		
b)	prispevek za zadružno šolo	60.000		
c)	podpora kmetijskim zadrugam in strokovnim organizacijam	195.000	330.000	590.000
20.	Podpore v slučaju izrednih elementarnih nezgod			290.000
21.	Veterinarji:			
1.	Prispevki za živinozdravnike	50.000		
2.	Stroški za specialne tečaje	20.000	70.000	
22.	Pospeševanje gozdarstva:			
1.	Stroški za drevesnice	50.000		
2.	Gozdarski tečaji	15.000	65.000	
	Skupaj			6,712.068

III. poglavje.

Javna dela in deželno imetje.

Part.	Poz.		Din	Din	Din
23.		Stroški stavbnega urada.			
	1.	Osební izdatki		600.000	
	2.	Stvarni izdatki (najemnine prostorov, pisarniške potrebščine in potovalni stroški		<u>375.000</u>	<u>975.000</u>
24.		Stroški za deželne in okrajne ceste z mostovi ter železniške dovozne ceste:			
	1.	Potrebščine za železniške dovozne ceste		95.000	
	2.	Potrebščine za drž., dež. in okrajne ceste:			
		a) prispevki cestnim okrajnim odborom in okrajnim zastopom ter za nakup strojev za vzdrževanje cest in za vzdrževanje drž. cest	6.000.000		
		b) stroški cestnega osobja	390.555		
		c) stroški cestnemu osobju (drž. cest 62 km)	<u>271.500</u>	6.662.055	
	3.	Vzdrževanje deželnih mostov in kopačniške ceste		322.000	
	4.	a) prispevki za obč. ceste in mostove	200.000		
		b) nujna gradbena dela ob elementarnih neizgodah	<u>250.000</u>	<u>450.000</u>	7.529.055
25.		Vzdrževanje visokih stavb.			
	1.	Poprava in vzdrževanje gledališča		500.000	
	2.	Vzdrževanje dež. poslopij		<u>500.000</u>	<u>1.000.000</u>
		Skupaj			9.504.055

IV. poglavje.

Obrt in trgovina.

Part.	Poz.		Din	Din
26.		Pouk in izobrazba		
	1.	Podpora obrtnim in trgovskim nadaljevalnim šolam	161.532	
	2.	Podpore učencem strokovnih šol	50.000	
	3.	Podpore za izobrazbo učiteljstva strokovnih šol	<u>50.000</u>	<u>261.532</u>
27.		Neposredno pospeševanje.		
	1.	Podpore obrtnim zadrug	100.000	
	2.	Podpore za domači obrt:		
		Podpora za posamezne panoge domačega brta z uvedbo novih panog	100.000	
	3.	Priprave za špeciálne strokovne šole	150.000	
	4.	Podpore za obrtne in industrijske razstave	75.000	
	5.	Razne podpore	50.000	475.000
28.		Tujski promet in turiztika:		
	1.	Pospeševanje tujskega prometa	100.000	
	2.	Podpore za specíjalne turistične svrhe	<u>50.000</u>	<u>150.000</u>
		Skupaj		886.532

V. poglavje.

Zdravstvo, dobrodelstvo in socialno skrbstvo.

Part.	Poz.		Din	Din
		<i>A. Zdravstvo.</i>		
29.		Oddelek za zdravstvo in dobrodelstvo.		
	1.	Osební izdatki	204.750	
	2.	Materijalni izdatki:		
		Potni stroški, pisarniške potrebščine,		
		inventar, kurjava, razsvetljava, voda, telefon,		
		najemščina uradnih prostorov	55.500	260.250
30.		Okrožni zdravniki in babice.		
		Skupna potrebščina		457.800
31.		Osobje zdravstvenih zavodov.		
	1.	Splošna bolnica v Ljubljani	2,085.750	
	2.	Bolnica za duševne bolezni	1,068.750	
	3.	Bolnica za ženske bolezni v Ljubljani	381.650	
	4.	Javna bolnica v Brežicah	242.500	
	5.	12 sekundarjev za vso oblast	<u>216.000</u>	3,994.650
32.		Vzdrževalni prispevek uslužbencem zdravstvenih zavodov in njihovim vdovam, ki si še niso pridobili pravice do pokojnine		45.000
33.		Materijalni izdatki oblastnih zdravstvenih zavodov.		
	1.	Splošna bolnica v Ljubljani	6,479.000	
	2.	Bolnica za duševne bolezni na Studencu in v Ljubljani	3,213.750	
	3.	Bolnica za ženske bolezni v Ljubljani	816.000	
	4.	Javna bolnica v Brežicah	473.550	10,982.300
34.		Povračilo oskrbnin hiralnici pri Sv. Jožefu v Ljubljani in v Mengšu		945.000
35.		Povračilo oskrbnih stroškov, nastalih za pripadnike ljubljanske oblasti v tujih bolnicah		375.000
36.		Pomoč bolnicam Kandija, Krško in Novo mesto		750.000
37.		Šola za bolniško strežbo		150.000
38.		Rezerva za nepredvidene izdatke za zdravstvo		500.000
39.		Investicija za zgradbo nove bolnice za duševne bolezni I. obrok, amortizacije		<u>1,000.000</u>
				19,460.000
		<i>B. Dobrodelstvo.</i>		
40.		Dečji zavodi, gluho nemnica, vzgajališče in zavod za slepe v Kočevju:		
	1.	Osební izdatki	449.000	
	2.	Materijalni izdatki	1,028.188	
	3.	Oskrbovanje in podpiranje sirot	<u>300.000</u>	1,777.188
41.		C. Splošno socialno skrbstvo.		
	1.	Skrb za izseljence in preseljence	200.000	
	2.	Podpora za delavske gospodinske šole in tečaje	100.000	
	3.	Podpora za strokovno izobrazbo delavstva	200.000	
	4.	Pospeševanje gradnje stanovanjskih hiš	<u>1,000.000</u>	1,500.000
		Skupaj		22,737.188

VI. poglavje.

Prosveta.

Part.	Poz.		Din	Din
42.	1.	Podpora raznim prosvetnim napravam	250.000	
	2.	Pospeševanje prosvete	250.000	
	3.	Za povzdigo šolstva v oblasti	<u>2,000.000</u>	
		Skupaj		2,500.00

VII. poglavje.

Dolgovi.

Part.	Poz.		Din	Din
43.	1.	Obrestovanje in amortizacija oblastnih dolgov	1,000.000	
	2.	Dolg pri Ljudski posojilnici	<u>500.000</u>	1,500.000
		Skupaj		1,500.000

VIII. poglavje.

Razni stroški in proračunska rezerva.

Part.	Poz.		Din	Din	Din
44.	1.	Podpore za gasilstvo		100.000	
	2.	Proračunske rezerve za povečavanje proračunskih postavk		1,000.000	
	3.	Stroški oblastne kontrole:			
		a) prejemki dveh računskih preglednikov	70.000		
		b) nagrade dvema članoma oblastne kontrole	<u>30.000</u>	100.000	1,200.000
		Skupaj			1,200.000

B.

Dohodki.

Part.	Poz.		Din	Din
1.		Obresti vrednotnih papirjev		37.072
2.		Najemnina deželni dvorec in vojašnica kralja Petra		100.00
3.		Zakupnine		9.635
4.		Priznavalnine		237
5.		Obresti danih posojil		125.952
6.		Donos oblastnih posestev		
	1.	Donos posestva Mala Loka	85.000	
	2.	Donos gospodarstva na Grmu	160.000	
	3.	Donos oskrbnine na Grmu	27.000	
	4.	Donos oblastnih podjetij	50.000	
	5.	Donos posestva Robež	<u>8.000</u>	330.000
7.	1.	Prispevek mariborske oblasti za podkovsko šolo	71.991	
	2.	Dohodki podkovske šole	<u>100.000</u>	171.991
8.	1.	Prispevek države v zmislu čl. 2 b ministrske uredbe b prenosu poslov na oblastne samouprave ¹¹⁵⁷		1,959.760
	2.	Prispevek ministrstva poljoprivrede v zmislu čl. 3. iste uredbe ¹¹⁵⁸		620.725

¹¹⁵⁷ Gre za državno dotacijo za prenesene kmetijske šole in posestva

¹¹⁵⁸ Ministrstvo za kmetijstvo je predvidelo tudi plačevanje dotacij za okrajne kmetijske referente, vendar v omenjeni uredbi o prenosu poslov sredstev še ni razdelilo posameznim oblastem.

9.	1.	Prispevek interesentov za agrarne operacije	50.000	
	2.	Prispevek mariborske oblasti za komisijo za agrarne operacije	<u>100.000</u>	150.000
10.		Dohodek kmetijskega preizkuševališča		80.000
11.		Prispevek države za 62 km državne ceste		346.500
12.		Prispevek države za vzdrževanje državnih cest (po predlogu proračuna za leto 1928/1929 po državnem budžetu)		2.566,40
13.		Prispevek države za državno cestno osobje		387.000
14.		Dohodki zdravstvenih ustanov:		
	1.	Delegirani krediti	10,920.000	
	2.	Povračilo oskrbnin zdravstvenim zavodom od samoplačnikov in zavarovalnih ustanov	4,956,000	
	3.	Povračilo oskrbnin od drugih oblasti	2,500.000	
	4.	Dohodki gospodarstva zavodov	250.000	
	5.	Razni dohodki	<u>34.000</u>	18,660,00
15.		Dohodki skrbstvenih ustanov		
	1.	Delegirani krediti za dečje zavode	706.672	
	2.	Privatni dohodki dečjih zavodov	140.665	
	3.	Invalidski krediti, ki jih je še delegirati za zavod za slepe	310.000	
	4.	Prispevek mariborske oblasti za izseljeniški urad	<u>100.000</u>	1,257,427
16.		Delegiran kredit države za nižje ženske obrtne šole		115.402
17.		Mostnine na deželnih mostovih		30.000
18.		Dohodki lovskega zaklada		50.000
19.		50 % pribitek na drž. takso od kinematografskih predstav		600.000
20.		Donos takse na gledališke vstopnine		200.000
21.		25 % doklada k državnemu davku na dobiček družb zavezanih javnemu polaganju računov, ki se odmerja po bilanci		2,000.000
22.		Donos takse na javne plesne prireditve		500.000
23.		Donos takse na nočni obisk javnih zabavališč in okrepčevališč		500.000
24.		Donos takse na motorna vozila		1,000.00
25.		Donos oblastne takse na potrošnjo premoga		2,000.00
26.		Oblastna doklada k državni trošarini:		
	1.	na navadno vino	6,300.000	
	2.	na fino vino	150.000	
	3.	na pivo	3,900.00	
	4.	na žganje (navadno)	827.758	
	5.	na alkohol (špirit) rum, konjak, likerje	<u>2,791.130</u>	13,968.888
27.		Drž. dolg pri likvidacijski komisiji iz l. 1920. za potrošene predmete prisilne delavnice		<u>263.854</u>
		Skupaj		48,030,843

REKAPITULACIJA:

1. Splošna oblastna uprava	2,991.000 Din
2. Deželna kultura	6,712.068 Din
3. Javna dela in deželno imetje	9,504.055 Din
4. Obrt in trgovina	886.532 Din
5. Zdravstvo in socialno skrbstvo	22,737.188 Din
6. Prosveta	2,500.000 Din
7. Dolgovi	1,500.000 Din
8. Razni stroški in proračunska rezerva	1,200.000 Din
Vsota:	48,030.843 Din
Redni dohodki:	48,030.843 Din

To oblastno uredbo proglašam na osnovi člena 66. zakona o oblastni in srezki samoupravi s pristavkom, da bom oblastne uredbe v členu 4 pod točkami 3, 4, 5, 6 in 7 te uredbe posebej proglašil¹¹⁵⁹.

S. šte. 573/1.

Ljubljana, dne 1. februarja 1928.

Veliki župan ljubljanske oblasti:

Dr. Fran Vodopivec s.r.

Poslopja ljubljanske bolnice. Financiranje zdravstva je bila najvišja proračunska postavka

¹¹⁵⁹ Navedene uredbe je veliki župan objavil v Samoupravi, št. 1, 18. 2. 1927.

Dokument št. 9

Proračun mariborske oblastne samouprave za leto 1928

Na podstavi členov 64., 69. 74. zakona o oblastni in sreski samoupravi z dne 26. aprila 1922., »Službene novine« št. 92 z dne 28. aprila 1922., in člena 12. uredbe o oblastnih in sreskih samoupravnih proračunih z dne 18. februarja 1927., »Službene novine« št. 39 z dne 21. februarja 1927., je sklenila oblastna skupščina mariborske oblasti v VI. seji z dne 22. decembra 1927. zasedanja 1927./1928. naslednjo

Uredbo

glede proračuna oblastne skupščine mariborske oblasti za leto 1928.¹¹⁶⁰

Člen 1.

Proračun razhodkov in dohodkov za leto 1928. je sestavljen tako-le:

I. Redne potrebščine in redno kritje:

Redne potrebščine	Din 39,423.171,50
Redno kritje	Din 39,423.171,50

II. Izredne potrebščine in izredno kritje:

Izredne potrebščine	Din 3,000.000.—
Izredno kritje	Din 3,000.000.—

III. Redne in izredne potrebščine in redno in izredno kritje:

Redne in izredne potrebščine skupaj	Din 42,423.171,50
Redno in izredno kritje skupaj	Din 42,423.171,50

Člen 2.

Proračun razhodkov in dohodkov se smatra za sestavni del te uredbe.

Člen 3.

Oblastni odbor se pooblašča, da sme zviševati med izvrševanjem proračuna po pristanku finančnega odseka oblastne skupščine kredite oblastnih potrebščin v mejah presežkov onih dohodkov, ki se bodo dosegali po mesečnih stanjih preko vsot, določenih v proračunu.

Člen 4.

Oblastni odbor se pooblašča, da najame iz pokojninskega sklada Rogaške Slatine notranje posojilo v znesku 750.000 Din za preureditev električne razsvetljave v zdravilišču Rogaški Slatini.

Člen 5.

Oblastni odbor se pooblašča, da najame pri tuzemskih denarnih zavodih posojilo v znesku 3,000.000 Din, ki se uporabi tako-le: 1,000.000 Din za nabavo cestnega valjarja in drobilcev, 1,000.00 Din za kanalizacijo in za dozidavo nekaterih objektov v splošni bolnici v Mariboru, 850.000 Din za zidavo nove izolirnice v javni bolnici v Celju in 150.000 Din za nepričakovane investicijske izdatke v bolnicah.

Posojilo se sme obrestovati največ z 10 % ter se mora amortizirati v 15 letih.

Člen 6.

Javne bolnice in hiralnice mariborske oblasti se vzdržujejo iz lastnih dohodkov in iz prispevkov oblasti. Lastne dohodke zavodov tvorijo plačila oskrbnih stroškov in drugih pristojbin, plačila uslužbencev za naturalne prejemke in pa vrednost donosa lastnega gospodarstva in lastnih posestev.

¹¹⁶⁰ UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 18, 23. 2. 1928, uredba št. 54.

Člen 7.

Uprave zdravstvenih zavodov predlagajo oblastnemu odboru svoje podrobne proračune rednih in izrednih dohodkov in izdatkov v pregled in odobritev. Na osnovi odobrenih proračunov rednih, osebnih in stvarnih izdatkov in dohodkov se ugotovi primanjkljaj, ki ga krije oblastna samouprava z dotacijami posameznim zavodom.

Člen 8.

Na podstavi proračunjenih rednih, osebnih in stvarnih izdatkov in določenega števila oskrbnih dni odredi oblastni odbor za vsak zavod višino dnevne oskrbne pristojbine v vseh treh oskrbnih razredih.

Člen 9.

Kredit, določeni v poglavju V. »Zdravstvo« po partijah 19. do 21., služijo za prejemke vsega prevedenega in pogodbenega osebja zavodov, krediti, določeni po partiji 22., pa kot prispevek oblasti za kritje primanjkljaja stvarnih izdatkov. Ti prispevki nadomeščajo povračila neizterljivih oskrbnih stroškov, ki bi jih bila po veljavnih zakonih in odredbah dolžna plačevati zdravstvenim zavodom država in oblast.

Člen 10.

Vsi neosporjeni oskrbni stroški morajo biti upravam zavodov poravnani najkasneje v teku šestih tednov po predložitvi računa. Po preteku tega roka se predpišejo strankam, ki so zavezane plačilu, 6 %ne zamudne obresti.

Člen 11.

Oblastni odbor se pooblašča, da dovoli po odobrenih proračunih izrednih izdatkov za razširitev in ureditev bolnic in izpopolnitev opreme najem investicijskega posojila, ki ga morajo amortizirati zavodi iz lastnih dohodkov. Zaradi amortizacije najetega posojila postavlja dotični zavod v letne proračune rednih izdatkov potreben znesek.

Člen 12.

Izplačilo zneska bolnici Križarskega reda v Ormožu pod partijo 23., pozicijo 1., je vezano na pogoje, da ga porabi bolnica za kritje oskrbnih stroškov oseb, ki ne morejo same plačati oskrbnine, in da si uredi izolirnico.

Člen 13.

V delno kritje potrebščin, navedenih v proračunu, pobira oblastni odbor od dne 1. januarja 1928. naslednje doklade, davščine in takse:

- 1.) 25 %no doklado na pridobnino družbo, zavezanih javnemu polaganju računov (pridobnina po II. poglavju zakona o osebnih davkih in tecivarina po členu XXXIV. iz leta 1916.).
- 2.) 100 %no doklado k davku na tantieme in 100 %no doklado na tecivarino III. razreda, kolikor se nanaša na člane uprave društev, zavezanih javnemu polaganju računov, in zadrug glede prejetih tantiem.
- 3.) Davščina na ponočni obisk kavarn preko 24. ure z 2 Din na osebo, davščina na ponočni obisk barov, na obisk ponočnih kavarn in drugih javnih lokalov podobne vrste preko 24. ure z 10 Din na osebo in davek na kvartanje 2 Din na osebo ne glede na čas. Kvartanci v navedenih lokalih preko 24. ure plačajo dvojno takso.
- 4.) 50 %no doklado k državni taksi po tar. post. 99. a 1., točki 2.), zakona o taksah. Kinematografska podjetja plačujejo izjemoma 25 %no doklado.
- 5.) Takso na plesne vaje v znesku 600 Din za vsak plesni tečaj do osmih tednov. Ako traja tečaj nad osem tednov, se taksa ponovi.
- 6.) Takso na motorna vozila, in sicer:
Na osebne avtomobile do 35 efektivnih HP od vsakih začetih 100 kg čiste teže 100 Din, od 36 HP navzgor pa povprečno takso po 2000 Din letno.

Za tovrane avtomobile po 50 Din od 100 kg nosilne teže, toda taksa ne sme znašati več kot 1500 Din.

Za motorna kolesa brez priklopnega voza se plača 200 Din, za motorna kolesa s priklopnim vozom se plača 300 Din letne takse.

Za traktorje se plača 1500 Din letne takse. Traktorji, ki se uporabljajo v poljedelske svrhe, so takse prosti.

Avtomobili s polnimi gumenimi obroči plačujejo dvojno takso.

7.) 100 %no doklado k državni taksi na lovske karte po tar. post. 101. a zakona o taksah.

8.) 20 %no oblastno takso na zakupnino lovišč.

9.) 100 %no doklado k državni trošarini na žganje, rum in likerje.

10.) 100 %no doklado k državni trošarini na pivo.

11.) 50 %no doklado k državni trošarini na vino.

12.) 100 %no doklado k državni trošarini na špirit.

13.) Davščino na konsum električnega toka.

Natančnejša določila, kako je pobirati navedene doklade, davščine in takse, predpiše oblastna skupščina s posebnimi uredbami.

Oblastna skupščina mariborske oblasti,

dne 22. decembra 1927.

Tajnik:

F. Hrastelj s.r.

L.S.

Predsednik:

dr. Leskovar s.r.

Ta oblastna uredba je bila po členu 76. zakona o oblastni in sreski samoupravi predložena v vpogled, odnosno odobritev, gospodu ministru za finance.

Namestnik ministra za finance, gospod minister za trgovino in industrijo, je izdal na podstavi citiranega zakonskega člena in na podstavi členov 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13. in 14. uredbe o oblastnih in sreskih samoupravnih proračunih¹¹⁶¹ to-le naredbo:

Odrejam,

da se proračun samoupravne mariborske oblasti skupaj z uredbo za leto 1928. v iznosu zneska Din 42,317.140,50 odobri; vendar pa se morajo predhodno vpisati tako v dohodke in izdatke kakor tudi glede višine trošarinskih postavk izpremembe skladno s pripombami, razvidnimi iz referata tega odloka.

Oddelek za samoupravne proračune naj postopa nadalje po zakonu in poskrbi za pravilno izvršitev proračuna.

V Beogradu, dne 24. januarja 1928.;

D. R. br. 1141

Namestnik ministra za finance, minister za trgovino in industrijo:

dr. M. Spaho s.r.

V zmislu odloka ministrstva za finance z dne 28. januarja 1928., D. R. br. 1141, je izvršil oblastni odbor mariborske oblasti vse izpremembe, ki jih je zahteval namestnik ministra za finance, in po-pravljeni proračun mariborske oblasti za leto 1928. se glasi tako-le:

¹¹⁶¹ Uredba o oblastnih in sreskih proračunih je bila objavljena v UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 22, 24. 2. 1927

Proračun
oblastne skupščine mariborske oblasti za leto 1928.
Razhodki.

Številke	Razhodki	Zneski pozicij	partij v dinarjih
	I. Splošna oblastna uprava.		
1.	A. Oblastne skupščina.		
1.	Osební izdatki		
a)	Dnevnice oblastnim poslancem	384.000 Din	
b)	Dnevnice odsekovnim članom	40.500 Din	
c)	Potnine	85.000 Din	
d)	Nagrade stenografom in pisarjem	18.000 Din	
e)	Nagrade pomožnim slugam	2.000 Din	529.500.–
2.	Stvarni stroški		
a)	Pisalne potrebščine	5.000 Din	
b)	Tiskovni stroški	20.000 Din	
c)	Stroški za skupščinske prostore	10.000 Din	
d)	Drugi stroški	10.000 Din	45.000.–
2.	B. Oblastni odbor.		
1.	Nagrade skupščinskemu predsedniku in oblastnim odbornikom	252.000.–	
2.	Potnine oblastnim odbornikom	75.000.–	
3.	Reprezentacijski stroški predsedništva oblastne skupščine in oblastnega odbora	18.000.–	345.000.–
3.	C. Oblastni osrednji urad.		
1.	Osební izdatki ¹¹⁶² :	1,110.880.–	
2.	Stvarni izdatki:	305.000.–	
3.	Rezervni kredit	100.000.–	1,515.880.–
			2,435.380.–
4.	II. Oblastna imovina.		
1.	Zdravilišče Rogaška Slatina	12,299.894,50	
2.	Zdravilišče Dobrna	1,172.500.–	
3.	Vzdrževanje oblastnega poslopja	50.000.–	13,522.394,50
5.	Amortizacija investicijskega posojila		1,600.000.–
	Skupaj: Oblastna imovina		15,122.394,50
	III. Javna dela.		
	Redni izdatki.		
6.	A. Gradbeni oddelek.		
1.	a) Osební izdatki ¹¹⁶³ :	303.800.–	
2.	Stvarni izdatki		
a)	Nabava knjig, instrumentov in merilnih predmetov	60.000 Din	

¹¹⁶² Izpuščeni so podrobni podatki o plačah in drugih osebnih izdatkih za uradnike in pomožno osebje, zaposleno v osrednem oblastnem uradu.

¹¹⁶³ Izpuščeni so podrobni podatki o plačah uslužbencev gradbenega oddelka.

	b) Potni stroški	100.000 Din		
	c) Za študij načrtov novih cestnih zvez	100.000 Din	260.000.–	563.800.–
7.	B. Ceste			
	(vzdrževanje prevzetih cest in nove zgradbe, odnosno preložitve).			
1.	Cestarsko osebje ¹¹⁶⁴ :		470.361.–	
2.	Materialni izdatki (od dne 1. aprila do dne 31. decembra 1928.)			
	a) za redno vzdrževanje državnih cest in mostov v Prekmurju	200.000 Din		
	b) za redno vzdrževanje Podravske ceste	150.000 Din		
	c) za redno vzdrževanje Letinjske ceste	50.000 Din	400.000.–	
3.	Nove zgradbe in preložitve:			
	a) za cesto: Lesično-Prevoje-Sv. Urban	300.000 Din		
	b) za cesto: Gornja Radgona-Sv. Benedikt	200.000 Din		
	c) za zgradbo ceste: Sveti Jurij-Marija Dobje	400.000 Din		
	d) za zgradbo ceste: Sveti Ožbalt-Kaplja	100.000 Din		
	e) za zgradbo ceste: Radmožanci-Turnišče	200.000 Din		
	f) za zgradbo ceste: Polzela-Sv. Andraž-Velenje	100.000 Din		
	g) za Dravinjsko cesto pri ptujskem okraju	100.000 Din		
	h) podpora za zgradbo cest: Ivanjkovci-Svetinje-Središče-Šalovci, Stara gora-Rucmanci-Savci	100.000 Din		
	i) za cesto: Sv. Jernej-Preloge, podpora	50.000 Din		
	j) za most v Perovcah	6.000 Din		
	k) za cesto: Zibika-Pristava-Stranje-Belo	200.000 Din		
	l) subvencija medjimurskim municipalnim cestam za nabavo in gradnjo mostov	200.000 Din		
	m) podpora okrajnim zastopom in občinam	1.000.000 Din		
	n) za teoretične in praktične tečaje za cestne nadzornike	50.000 Din		
	o) za nedeljske tečaje in za izobrazbo cestarjev	50.000 Din		
	p) amortizacija posojila za nabavo cestnega valjarja in drobilcev	160.000 Din	3.216.000.–	4.086.361.–
8.	C. Vodne zgradbe.			
1.	Za regulacijo Pesnice		500.000.–	
2.	Za regulacijo Mislinje		200.000.–	
3.	Za regulacijo Meže pri Guštanju		100.000.–	
4.	Za regulacijo Dravinje pri Zgornji Pristavi		100.000.–	
5.	Za regulacijo Žičnice		100.000.–	

¹¹⁶⁴ Izpuščeni so podrobni podatki o plačah za cestarsko osebje na posameznih cestnih odsekih.

6.	Za regulacijo Trnave in pritokov	100.000.–		
7.	Študij in izdelava projektov za regulacijo Ščavnice in Globetke	10.000.–		
8.	Vodne zgradbe zoper elementarne nezgode po poplavi	100.000.–	1.210.000.–	5.860.161.–
9.	Izredni izdatki.			
	Nabava drobilcev in cestnega valjarja		1.000.000.–	
	Rekapitulacija.			
	a) Redni izdatki		5.860.161.–	
	b) Izredni izdatki		1.000.000.–	
	Skupaj: Javna dela		6.860.161.–	
	IV. Kmetijstvo.			
10.	A. Kmetijski oddelek in sreski kmetijski referenti.			
1.	Osební izdatki:			
	celokupni prejemki (plača, stanarina in draginjske doklade) osebja	371.740.–		
2.	Stvarni stroški:			
	a) potni in selitveni stroški pospeševalnih organov	200.000 Din		
	b) upravni stroški (pisarniške potrebščine, strokovne knjige in časopisi – tudi za sreske kmetijske referente)	24.000 Din	224.000.–	595.740.–
11.	B. Kmetijsko šolstvo in kmetijski zavodi.			
1.	Dvoletna vinarska in sadjarska šola v Mariboru, enoletna specialna kmetijska šola pri Sv. Juriju ob južni železnici in enoletna specialna šola za poljedelstvo in živinorejo v Rakičanu pri Murski Soboti	939.750.–		
2.	Razsadniki: trsnica v Dramljah pri Celju, trsnica in drevesnica v Pekrah pri Limbušu, trsnica in drevesnica v Kapeli pri Radencih, drevesnica v Ptujju, trsnica in drevesnica v Vukanovcu pri Čakovcu	529.289.75		
3.	Kmetijska poizkusna in kontrolna postaja v Mariboru	65.878.–		
4.	Semenogojška postaja v Beltincih	43.929.–	1.578.846.75	
12.	C. Kmetijski pouk.			
1.	Poučni izleti gojencev kmetijskih šol Kmetijski in gospodinski pouk po deželi.	20.000.–		
2.	Predavanja in kratki kmetijski tečaji:			
	a) 50 nedeljskih predavanj iz raznih panog kmetijstva	15.000 Din		
	b) 15 dvodnevni tečajej	15.000 Din		
	c) študijska potovanja in strokovno izpopolnjevanje kmetijsko- pospeševalnih organov	10.000 Din	40.000.–	

3. Širjenje gospodinjske izobrazbe:				
a)	subvencija zasebni kmetijsko-gospodinjski šoli v Mariboru	15.000 Din		
b)	subvencija gospodinjski šoli v Ljubljani	10.000 Din		
c)	trije petmesečni gospodinjsko-nadaljevalni tečaji na osnovnih šolah	6.000 Din		
d)	osem potujočih kmetijsko-gospodinjskih tečajev po deset tednov	40.000 Din		
e)	šesttedenski gospodinjski tečaj za učiteljice	25.000 Din		
f)	za izpopolnjevanje strokovnih učiteljic za gospodinjstvo	10.000 Din	106.000.–	
4. Kmetijsko-nadaljevalni pouk:				
a)	osem in dvajset kmetijsko nadaljevalnih tečajev za kmetiško mladino	61.600 Din		
b)	šesttedenski kmetijski tečaj za 24 učiteljev v Št. Juriju	20.000 Din		
c)	šesttedenski kmetijski tečaj za 24 učiteljev v Mariboru	20.000 Din	101.600.–	267.600.–
D. Splošno pospeševanje kmetijstva.				
13. Poljedelstvo.				
1.	Poizkusi z umetnimi gnojili v štirinajstih srezih po 2000 Din		28.000.–	
2.	Poizkusi z raznimi novimi semenskimi vrstami v štirinajstih srezih		14.000.–	
3.	Za izvedbo priznavanja semenskega blaga na terenu		14.000.–	
4.	Zatiranje živalskih škodljivcev		15.000.–	
5.	Zaščita koristnih ptic, oskrba umetnih gnezdišč itd.		3.000.–	
6.	Zatiranje rastlinskih bolezni		10.000.–	
7.	Prireditve sreskih kmetijskih razstav		20.000.–	
8.	Pomoč kmetijskim korporacijam za nabavo trierjev, ustanovitev trierskih postaj, za nabavo novih kmetijskih strojev ipd.		15.750.–	
9.	Vzorne kmetije: naprava modernih gnojišč in gnojničnih jam, nabava novih strojev, semena in umetnih gnojil po 5000 Din		55.000.–	
10.	Pomoč kmetijskim korporacijam za poučne izlete		18.125.–	
11.	Pospeševanje hmeljarstva		15.000.–	
12.	Pospeševanje travništva		50.000.–	
13.	Pomoč oškodovancem ob elementarnih nezgodah v semenju, orodju itd. in stroški za ugotavljanje in pregledovanje		80.000.–	337.875.–
14. Živinoreja.				
1.	Licencovanje bikov (stroški in premije)		100.000.–	
2.	Vzreja odličnih plemenjakov (ureditev »rejskih središč« in vzgojne premije):			
a)	govedorjeska središča	40.000 Din		
b)	svinjerejska središča	10.000 Din		
c)	kokošjerejska središča	10.000 Din		

	d) ovčjerejska središča	<u>5.000 Din</u>	65.000.–
3.	Povzdiga čebelarstva		10.000.–
4.	Povzdiga ribarstva		5.000.–
5.	Nabava subvencijskih bikov:		
	subvencija za nakup okoli 45 bikov po 4500 Din,		
	tretjina nakupne cene in stroški nakupa		80.000.–
6.	Nakup subvencijskih merjascev:		
	subvencija in nakup 100 merjascev po 700 Din,		
	polovica nakupne cene in stroški nakupa		40.000.–
7.	Brezplačna oddaja odbrana plemenske		
	perutnine in valilnih jaje		15.000.–
8.	Subvencija za ovčjerejo in kozjerejo		5.000.–
9.	Premovanje:		
	a) konj:		
	1.) prispevek konjerejskemu društvu za		
	mariborsko oblast za premovanje konj	40.000 Din	
	2.) prispevek dirkalnemu društvu		
	v Ljutomeru	10.000 Din	
	3.) prispevek dirkalnemu društvu		
	v Mariboru in Čakovcu po 2500 Din	5.000 Din	
	b) goved, letno sedem premovanj		
	po 10.000 Din	70.000 Din	
	c) rodovniške živine v območju		
	živinorejskih zadrug, živinorejskih		
	odsekov in društev	35.000 Din	
	d) drobnice: svinj, kokoši, ovac, kuncev		
	in čebel	<u>10.000 Din</u>	170.000.–
10.	Načrti in nagrade za izboljševanje hlevov		
	in gnojšč in napravo gnojničnih jam		80.000.–
11.	Licencovanje merjascev v Prekmurju in Medjimurju		10.000.–
12.	Nabava plemenskih bikov-originalcev iz inozemstva		
	in stroški nakupa		60.000.–
13.	Mlekarstvo: prispevek za ustanavljanje		
	zadružnih mlekar (stavbe in oprema)		50.000.–
14.	Svilarstvo v Medjimurju		5.000.–
15.	Stroški za licencovanje privatnih žrebcev in		
	premija za njih vzdrževanje		70.000.–
16.	Za izobrazbo obratovodij v mlekarah		8.000.–
17.	Plemenilne postaje za konje po odloku		
	ministrstva za poljedelstvo in vode br. 30.332/IV		
	z dne 21. julija 1927.:		
	a) Cven pri Ljutomeru:		
	najemnina za hlev	4.000 Din	
	stroški za prevoz 10 žrebcev		
	iz Ljubljane v Ljutomer in nazaj	10.000 Din	
	za krmo 10 žrebcev	29.280 Din	
	za pristojbine moštva	20.960 Din	
	b) Spodnja Polskava:		
	najemnina za hlev	1.500 Din	

	stroški za prevoz žrebcev iz Ljubljane do Pragerskega in nazaj	3.500 Din		
	za krmo 4 žrebcev	13.257 Din		
	za pristojbine moštva	8.194 Din	90.421.–	863.421.–
15.	Vinarstvo in sadjarstvo.			
1.	Nabava najnovejših trtnih in drevesnih škropilnic, prašilnikov in drugega orodja za preizkušnjo	18.125.–		
2.	Prirejanje poučnih tečajev za vinogradništvo, s adjarstvo, kletarstvo, košarstvo in viničarskih tečajev		88.000.–	
3.	Prirejanje sadnih in vinarskih razstav doma in sejmov v inozemstvu		35.000.–	
4.	Nagrade za racionalno ureditev vzornih vinogradov in sadovnjakov, posebno glede na selekcijo		11.250.–	
5.	Nagrade za vzorne šolske vrtove		16.250.–	
6.	Pobijanje direktno rodečih ameriških trt, posebno brezplačno razdajenje gume za precepitev in razdajanje plemenitih trt ubožnim vinogradnikom, ki krčijo šmarnico, brezplačna dobava sadnega drevja za posestnike, ki iztrebljajo šmarnico		70.000.–	
7.	Ustanavljanje vrbogojskih plantaž in pospeševanje košarstva v vinorodnih krajih v Prekmurju in Medjimurju	30.000.–		
8.	Za izvajanje zakona o prometu z vinom z dne 12. aprila 1907.		30.000.–	298.625.–
16.	Zadružništvo, agrarna politika, veterinarstvo, gozdarstvo i. dr.			
1.	Zadružna šola v Ljubljani		24.000.–	
2.	Ustanavljanje in podpiranje kmetijskih produktivnih zadrug		60.000.–	
3.	Za kmetijske strokovne liste in knjige		25.000.–	
4.	Tiskovine in knjige za kmetijske produktivne zadruge		10.000.–	
5.	Prispevek samoupravnim živinozdravnikom v Kozjem, Slovenski Bistrici, pri Sv. Lenartu, Sv. Juriju, v Braslovčah, Šoštanju, Rogatcu in Ormožu		160.000.–	
6.	Cepljenje prašičev zoper rdečico		40.000.–	
7.	Zatiranje metiljavosti		50.000.–	
8.	Gozdarstvo:			
	a) pogozdovanje, podpora ubožnemu prebivalstvu za nabavo gozdnih sadik	8.000 Din		
	b) gozdarska prosveta, podpora za gozdarska predavanja in praktične gozdarske tečaje	14.000 Din		
	c) podpora za osnovnošolski dečji dan za pogozdovanje dne 7. aprila	5.000 Din	27.000.–	396.000.–
17.	Rezervni krediti za nepričakovane potrebe vinogradništva, za kmetijske šole in zavode in za splošno pospeševanje kmetijstva			509.219.–
18.	Za pospeševanje brezalkoholne produkcije			50.000.–
	Skupaj: Kmetijstvo			4.897.326.75

V. Zdravstvo			
A. Bolnice in hiralnice.			
19.	Osebni izdatki za prevedeno osebje ¹¹⁶⁵ :		1.604.753.–
20.	Prejemki pogodbenega osebja ¹¹⁶⁶ :		1.585.332.–
21.	Nagrade in podpore		14.000.–
	Stvarni izdatki		
	Prispevek bolnicam in hiralnicam za kritje rednih		
	tvarnih razhodkov kot nadomestilo za neizterljive		
	oskrbne stroške:		
1.	Splošna bolnica v Mariboru	1.261.900.–	
2.	Javna bolnica v Celju	571.544.–	
3.	Javna bolnica v Murski Soboti	304.846.–	
4.	Javna bolnica v Slovenjgradcu	278.851.–	
5.	Javna bolnica v Čakovcu	257.889.–	
6.	Javna bolnica v Ptuj	218.193.–	
7.	Hiralnica v Ptuj	156.555.–	
8.	Hiralnica v Vojniku	<u>183.073.–</u>	3.232.851.–
23.	Plačila oskrbnih stroškov za nalezljive bolezni		
	in podpore zasebnim bolnicam in hiralnicam		
1.	Bolnica Križarskega reda v Ormožu	25.000.–	
2.	Bolnica Rdečega križa v Konjicah	10.000.–	
3.	Hiralnica v Muretincih	<u>12.000.–</u>	47.000.–
24.	Amortizacija investicijskega posojila v znesku		
	2.000.000 Din		200.000.–
B. Zdravstvena služba v okrožjih in druge socialno-higienske institucije.			
25.	Osebni izdatki:		
1.	68 okrožnih zdravnikov letno po 2000 Din	136.000.–	
2.	1 skrbstvena sestra pri protituberkuloznem		
	dispanzerju v Mariboru	4.860.–	
3.	Podpora okrajnim babicam	150.000.–	
4.	Draginjske doklade okrožnih zdravnikov:		
	a) osebne	566.554 Din	
	b) rodbinske	<u>204.400 Din</u>	1.061.814.–
26.	Stvarni izdatki:		
1.	Podpora protituberkulozni ligi v Mariboru	5.000.–	
2.	Zdravila za siromašne bolnike	50.000.–	
3.	Zatiranje trahoma in drugih nalezljivih bolezni v oblasti	100.000.–	
4.	Za pospeševanje socialne higiene, proučevanje		
	prebivalstva, higienske razstave, pomoč privatni		
	zdravstveni iniciativi	<u>44.820.–</u>	204.820.–
			<u>7.950.570.–</u>

¹¹⁶⁵ Izpuščeni so podrobni podatki o plačah zdravnikov, uradnikov in pomožnega osebja, ki je bilo redno zaposleno v bolnicah in hiralnicah.

¹¹⁶⁶ Izpuščeni so podrobni podatki o številu honorarnih zdravnikov, usmiljenih sester in drugih uslužbencev, ki so bili v bolnicah in hiralnicah honorarno zaposleni.

27.	Izredni izdatki		
1.	Izredni prispevki bolnici v Mariboru za kanalizacijo in dozidavo nekaterih objektov	1.000.000.–	
2.	Prispevek bolnici v Celju za zidavo nove izolirnice	850.000.–	
3.	Za nepričakovane izdatke	150.000.–	2.000.000.–
	Rekapitulacija.		
	Redni izdatki	7.950.570.–	
	Izredni izdatki	2.000.000.–	
	Skupaj: Zdravstvo	9.950.570.–	
28.	VI. Socialna politika.		
1.	Obča zaščita dece in mladine	300.000.–	
2.	Podpora občinam za siromašne stare in onemogle osebe	150.000.–	
3.	Skrb za izseljence in preseljence	100.000.–	
4.	Dečji dom v Mariboru	148.000.–	
5.	Podporni sklad viničarjev	25.000.–	
6.	Za borze dela	15.000.–	
7.	Za delavske gospodinjске šole in tečaje	50.000.–	
8.	Za pospeševanje gradnje stanovanjskih hiš	500.000.–	1.288.000.–
	Skupaj: Socialna politika		1.288.000.–
29.	VII. Obrt, trgovina in industrija.		
1.	Subvencija uradu za pospeševanje obrta, ekspozituri v Mariboru	26.000.–	
2.	Subvencija pletarskim, lončarskim, čipkarskim in drugim strokovnim tečajem	20.000.–	
3.	Podpora produktivnim gospodarskim zadrugam obrtnikov	15.000.–	
4.	Podpora gostilničarski šoli	20.000.–	
5.	Podpora obrtnim nadaljevalnim šolam	200.00.–	
6.	Podpora obrtne in vajenske razstave	10.000.–	
7.	Štipendije učiteljsstvu strokovnih šol	10.000.–	
8.	Štipendije učencem strokovnih šol	10.000.–	
9.	Subvencija zvezi za tujski promet v Mariboru	50.000.–	
10.	Za splošno povzdigo tujskega prometa in planinstva	100.000.–	461.000.–
	Skupaj: Obrt, trgovina in industrija		461.000.–
30.	VIII. Šolstvo in narodna prosveta.		
1.	Za podpiranje šolstva (oblastni šolski odbor)	60.000.–	
2.	Podpore siromašnim občinam za zgradbo novih šolskih poslopij in za popravilo šol	250.000.–	
3.	Podpore siromašnim šolskim občinam za učila in za siromašne učence	150.000.–	
4.	Podpore:		
	a) dijaškim kuhinjam	50.000.–	
	b) dijaškim konviktom v Prekmurju	30.000.–	
5.	Podpore znanstvenim in kulturnim društvom	110.000.–	
6.	Umetniški zavodi, podpore:		
	a) Glasbeni Matici v Mariboru	5.000 Din	
	b) Glasbeni Matici v Celju	2.000 Din	
	c) Glasbeni Matici v Ptuj	2.000 Din	

	d) Narodnemu gledališču v Mariboru	50.000 Din		
	e) Gledališču v Celju	10.000 Din		
	f) Gledališču v Ptuj	<u>5.000 Din</u>	74.000.–	
7.	Muzeji in starine, podpora in vzdrževanje			
	a) muzeju v Mariboru	10.000 Din		
	b) muzeju v Celju	2.000 Din		
	c) muzeju v Ptuj	2.000 Din		
	d) vzdrževanje starega celjskega gradu	<u>5.000 Din</u>	19.000.–	
8.	Podpora Narodni galeriji		<u>50.000.–</u>	793.000.–
	Skupaj: Šolstvo in narodna prosveta			793.000.–
31.	IX. Splošni rezervni kredit za nepričakovane in pre nizko dotirane izdatke (skupaj)			509.308.25

Dohodki.

Številke	Razhodki	Zneski	partij
partijpozicij		pozicij	v dinarjih
	Redni dohodki.		
	I. poglavje		
1.	Dotacija po členih 2. in 3. uredbe ministrskega sveta o prenosu poslov na oblastne samouprave.		
	Iz fonda samoupravnih dohodkov.		
1.	Dotacija iz fonda samoupravnih dohodkov po členu 2. uredbe o prenosu poslov v gradbeni stroki (3/4)	961.698.50	
2.	Dotacija iz fonda samoupravnih dohodkov po členu 2. uredbe o prenosu poslov v kmetijski stroki (3/4)	1,578.846.75	
3.	Dotacija iz fonda samoupravnih dohodkov po členu 3. uredbe o prenosu poslov v kmetijski stroki (3/4)	265.800.–	
4.	Dotacija iz fonda samoupravnih dohodkov po členu 2. uredbe o prenosu poslov v zdravstveni stroki (3/4)	5,400.000.–	
5.	Dotacija iz fonda samoupravnih dohodkov po členu 2. uredbe o prenosu poslov v socialni stroki (3/4) ¹¹⁶⁷	<u>148.005.75</u>	<u>8,354.351.–</u>
	II. poglavje		
2.	Oblastna imovina.		
1.	Kmetijske šole:		
	a) dvoletna vinarska in sadjarska šola v Mariboru	160.650 Din	
	b) specialna kmetijska šola v št. Juriju ob južni železnici	57.060 Din	
	c) specialna šola za poljedelstvo in živinorejo v Rakičanu pri Murski Soboti	<u>50.000 Din</u>	267.710.–
2.	Razsadniki:		
	a) trsnica v Dramljah pri Celju	7.738 Din	

¹¹⁶⁷ Mariborska oblastna samouprava je realno načrtovala državne dotacije za prenesene posle le za devet mesecev, tj. od 1. 4. 1928 dalje.

	b) trsnica in drevesnica v Pekrah pri Limbušu	73.700 Din	
	c) trsnica in drevesnica v Kapeli pri Radencih	77.300 Din	
	d) drevesnica v Ptuj	15.000 Din	
	e) trsnica in drevesnica v Vukanovcu	<u>107.975 Din</u>	281.713.–
3.	Kmetijska poizkusna in kontrolna postaja v Mariboru		6.000.–
4.	Zdravilišči:		
	a) Rogaška Slatina	12,799.894.50 Din	
	b) Dobrna	<u>1,368.500.– Din</u>	<u>14,166.394.50</u> <u>14,721.817.50</u>
III. poglavje.			
3.	Dohodki iz državnega proračuna za leto 1927./1928.		
1.	3/12inke državnega kredita za zdravstvo iz proračunskega leta 1927./1928. ¹¹⁶⁸ in sicer po part. 495., poz. 3., 498., 502., 503., poz. 1. c, 503., poz 2., 503., poz. 3., 503., poz. 4., 503., poz. 5., 504., 506., 507., poz. 1., 508.	<u>1,426.510.–</u>	<u>1,426.510.–</u>
IV. poglavje.			
4.	Davki, takse in doklade.		
1.	Davščina na ponočni obisk gostiln, kavarn in barov in na kvartanje, taksa na prireditve s plesom in 50 %na doklada k državni taksi po tar. post. 99. a 1, točki 2.), zakona o taksah, izvzemši kinematografska podjetja	1,000.000.–	
2.	Oblastna taksa in motorna vozila:		
	a) 538 osebnih avtomobilov in 10 omnibusov	515.000 Din	
	b) 206 tovornih avtomobilov	206.000 Din	
	c) 574 motornih koles	<u>120.000 Din</u>	<u>841.000.–</u>
		Odnos	1,841.000.–
		Prenos	1,841.000.–
3.	25 %na oblastna doklada k državni taksi na vstopnice v kinematografe		300.000.–
4.	100 %na oblastna doklada k državni pristojbini a lovske karte		80.000.–
5.	Oblastna taksa na zakupnino lovišč (20 % zakupnine)		200.000.–
6.	25 %na doklada na pridobnino po II. poglavju zakona o osebnih davkih		400.000.–
7.	100 %na doklada k davkom na tantieme		100.000.–
8.	100 %na doklada k državni trošarini na pivo		3,400.000.–
9.	100 %na doklada k državni trošarini na žganje, rum in likerje		800.000.–
10.	100 %na doklada k državni trošarini na špirit		3,6000.000.–
11.	50 %na doklada k državni trošarini na vino		2,479.462.–

¹¹⁶⁸ Financiranje zdravstvenih ustanov iz državnega proračuna je teklo od 1. 1. 1928.

12.	Oblastna davščina na električni tok	1,600.000.–	
13.	Ubožnostni sklad (obresti in redni dohodki)	14.000.–	14,814.462.–
Rekapitulacija.			
	I. poglavje		8,354.351.–
	II. poglavje		14,721.817.50
	III. poglavje		1,426.510.–
	IV. poglavje		14,814.462.–
	Skupaj: Dohodki		39,317.140.50
Izredni dohodki.			
V. poglavje.			
5.	Posojili.		
1.	Investicijsko posojilo za bolnice	2,000.000.–	
2.	Posojilo za nabavo drobilcev in valjarja	1,000.000.–	3,000.000.–

Rekapitulacija.		
	Posamezno	Skupaj
	v dinarjih	
Redni dohodki I.–IV.	39,317.140.50	
Izredni dohodki V.	3,000.000.–	42,317.140.50
Razhodki I.	2,435.380.–	
Razhodki II.	15,122.380.–	
Razhodki III.	redni 5,860.161.–	
	izredni 1,000.000.–	
Razhodki IV.	4,897.326.75	
Razhodki V.	redni 7,950.570.–	
	izredni 2,000.000.–	
Razhodki VI.	1,280.000.–	
Razhodki VII.	461.000.–	
Razhodki VIII.	793.000.–	
Razhodki IX.	509.308.25	42,317.140.50

To oblastno uredbo razglašam na podstavi člena 66. zakona o oblastni in sreski samoupravi.

V Mariboru, dne 4. februarja 1928., S. br. 93/3.

Veliki župan mariborske oblasti:
dr. Fran Schaubach s.r.

Dokument št. 10

Predlog mariborskega oblastnega odbora za sklic skupne seje obeh slovenskih oblastnih skupščin z dne 8. marca 1928¹¹⁶⁹

OBLASTNI ODBOR MARIBORSKE OBLASTI V MARIBORU

Št. 3739/27. V Mariboru, dne 8. marca 1928

Predmet: Skupni uredbodajni odbor
in skupna skupščina

Oblastnemu odboru ljubljanske oblasti
v roke gospoda predsednika *dr. Natlačena*
v

Ljubljani

Iz raznih nasvetov, kako naj se postopa v zadevah, ki bi naj bile skupne obema oblastema – napr. uredba o agrarnih operacijah in druge – moramo posneti, da še ni dovolj jasen pomen sklepa, ki sta ga napravile obe oblastni skupščini, in ki se glasi, da se v svrhu skupne in enotne spremembe, dopolnitve in eventuelno razveljavljanje obstoječih deželnih zakonov, mariborska in ljubljanska oblast *združita*.

Zato nam naj bode dovoljeno sledeče pojasnilo:

Do sklepa je prišlo, da se na zakonit način omogoči *skupno zakonito* zborovanje obeh *oblastnih skupščin*. Namen takega zborovanja: Pokazati na zunaj *enotnost Slovenije*, ker bi obe skupščini združeni predstavljali nekako skupščino *Slovenije*. Misel je sprožil naš vodja g. dr. Korošec, ta misel je dobila v navedenem sklepu *zakonito* obliko.

Gre se torej za to, ali hoče ljubljanski oblastni odbor manifestirati na navedeni način ali ne. Ako odgovori na to vprašanje pozitivno, potem se da to izvesti samo s skupno *skupščino*. Skupni uredbodajni odbor je le za to tu, da se dobi organ, ki prevzame poročilo v skupni *skupščini*. Ako se noče skupne *skupščine*, potem tudi ni treba skupnega uredbodajnega odbora, ker je za poročanje v posameznih skupščinah kompetenten edino-le lasten uredbodajni odsek.

Po našem prepričanju imamo mnogo tvarine, ki bi se jo dalo obravnavati v skupni skupščini obeh oblasti, tako ravno uredba o agrarnih operacijah, izseljeniška uredba, uredba o zdravstveni službi na deželi in uredba o bolnicah.

Po našem mnenju bi se taka skupščina lahko vršila po veliki noči. Da li se sprejme uredba o agrarnih operacijah 14 dni poprej ali pozneje, je pač vseeno, ker bi ostal ta čas itak stari, dosedanji položaj, kateri je obstojal že mnogo let.

Ako je torej ljubljanski oblastni odbor za tako manifestacijo skupnosti *Slovenije*, potem bi se naj tako postopalo, kakor smo predlagali, ako pa ljubljanski odbor *ni* za tako manifestacijo, potem tudi nima smisla, sklicevati skupni uredbodajni odbor.

Vsekakor prosimo obvestila.¹¹⁷⁰

Sicer smo pa pripravljeni besedilo uredbe o agrarnih operacijah sprejeti tako, kakor ste nam ga predložili.

Žig

Oblastni odbor
predsednik:
Dr. Leskovar l.r.

¹¹⁶⁹ Dopis št. 880/12. 3. 1928 v fasc. 4, fond 92 v ARS.

¹¹⁷⁰ Vodja oblastnega urada dr. Logar je na dopis napisal koncept odgovora z utemeljitvijo, zakaj sklic skupne seje zaenkrat ni izvedljiv.

Dokument št. 11

Uredba o agrarnih operacijah v ljubljanski in mariborski oblasti z dne 16. marca 1928¹¹⁷¹

Ljubljanska oblastna skupščina je sklenila v VII. redni seji dne 16. marca 1928 na temelju zakonskega pooblastila po čl. 323. drž. fin. zakona za leto 1927/28 in čl. 242. istega zakona v zvezi z rešenjem gospoda ministra za kmetijstvo in vode z dne 13. decembra 1927, št. 49.607/I. nadalje na osnovi čl. 64 in 88 zakona o oblastni in sreski samoupravi z dne 26. aprila 1922 in v zvezi s čl. XIII naredbe celokupne Narodne vlade SHS v Ljubljani z dne 14. novembra 1918, št. 111, Ur.l, št. 11, sledečo

UREDBO

o agrarnih operacijah v Ljubljanski in Mariborski oblasti.

Čl. 1.

Pod posli »agrarnih operacij« je razumeti izvrševanje naslednjih agrarnih zakonov kakor tudi k tem zakonom izdanih izvršilnih naredb in ministrskih ukazov:

1. zakonov o razdelbi skupnih zemljišč in uredbi pravic do njih skupnega premoženja, uživanja in upravljanja, in sicer:¹¹⁷²
2. zakonov o odpravi gozdnih enklav in arondacij gozdnih mej, in sicer:
3. zakonov o zložbah poljedelskih zemljišč, in sicer:
4. zakonov o novi uredbi in odkupu pravic drvarjenja, paše in dobivanja gozdnih pridelkov ...
5. zakonov o varstvu planin in pospeševanju planinskega gospodarstva, in sicer:
6. zakona o izboljšanju pašnikov z dne 4. septembra 1912, kranj. dež. zak. št. 63; in
7. vseh ostalih zakonov, v kolikor določajo isti pristojnost oblastev za agrarne operacije.

Čl. 2.

Kot oblastva za agrarne operacije v Ljubljanski in Mariborski oblasti poslujejo:

1. Komisarji za agrarne operacije.
2. Komisija za agrarne operacije v Ljubljani.

Ta oblastva so v izvrševanju svojih poslov samostojna in neodvisna od drugih oblastev. Vsa druga oblastva in vsi drugi uradi jih morajo podpirati in ustrezati njihovim na podstavi zakonov stavljenim zaprosilom.

Čl.3.

Komisarje za agrarne operacije imenuje ljubljanski odnosno mariborski oblastni odbor vsak za svoje območje iz vrst pravnikov, ki so bili v upravni ali sodni službi že najmanj 2 leti definitivno nameščeni in so opravili vsaj enoletno prakso pri agrarnih operacijah. Komisarje zapriseže predsednik komisije za agrarne operacije oziroma njegov namestnik. Isti določa tudi sedež in teritorialno področje komisarjev za agrarne operacije.

¹¹⁷¹ Samouprava, Uradni list Ljubljanske in Mariborske oblasti, št. 3, 1. 4. 1928/14. Enako uredbo je sprejela mariborska oblastna skupščina na 8. seji 28. 3. 1928 in je objavljena v Samoupravi, št. 5, 1. 6. 1928/21. To je bila prva skupna uredba in naj bi jo obravnaval skupni uredbodajni odbor, vendar zaradi zapletov pri sklicu skupne seje obeh oblastnih skupščin to ni bilo izvedeno. V Ljubljani sta uredbo obravnavala na skupni seji uredbodajni in kmetijski odsek.

¹¹⁷² Izpuščamo navajanje petih temeljnih državnih zakonov ter 32 kranjskih, štajerskih in koroških deželnih zakonov od leta 1853 do leta 1909, ki so urejali različna področja agrarnih operacij od št. 1 do št. 5. To je največje število starih avstrijskih zakonov, ki sta jih ljubljanska in mariborska oblastna skupščina spreminjali hkrati (glede na pooblastila v finančnih zakonih za leti 1927/28 in 1928/29).

Komisarjem za agrarne operacije prideljene kulturne, agronomske in gozdne inženirje, agrarne zemljemerce, pomožne tehnike ter pisarniško osebje imenuje oblastni odbor dotične oblasti.

Čl. 4.

Člani komisije za agrarne operacije so:

1. predsednik oblastnega odbora dotične oblasti, v kateri se nahaja obravnavani agrarno-pravni slučaj, kot predsednik komisije;
2. referent komisije za agrarne operacije, ki je obenem namestnik predsednika komisije, ako si predsednik oblastnega odbora ne določi namestnika izmed članov oblastnega odbora;
3. odposlanec velikega župana oblasti, v kateri se nahaja obravnavani agrarni slučaj;
4. dva sodnika;
5. kadar odloča komisija o sporih, za katere razsojo bi bilo sicer pristojno redno sodišče, še tretji sodnik;
6. kadar odloča komisija o gozdno-odnosno drugih kmetijsko-gospodarskih vprašanjih, razen pod 1–4 navedenih članov, še šumski referent velikega župana (njegov namestnik) odnosno kmetijski referent oblastnega odbora (njegov namestnik) dotične oblasti in tretji sodnik.

Zapisnikarja pri komisiji za agrarne operacije določi referent iz osebja agrarnih operacij.

Članom komisije določi dnevnice oblastni odbor dotične oblasti.

Čl. 5.

Referenta komisije imenuje ljubljanski oblastni odbor sporazumno z mariborskim oblastnim odborom.

Za referenta se zahteva ista kvalifikacija kakor za komisarja za agrarne operacije.

Referent ima pravico glasovanja samo takrat, kadar fungira kot namestnik predsednika komisije.

Čl. 6.

Člane-sodnike in njih namestnike imenuje predsednik višjega deželnega sodišča v Ljubljani za dobo 3 let iz staleža aktivnih sodnikov po zaslišanju obeh oblastnih odborov.

Čl. 7.

Poleg v čl. 4. navedenih članov komisije more pritegniti predsednik revizijskega geometra in še druge strokovnjake, ki imajo samo posvetovalno pravico.

Čl. 8.

Revizijskega geometra imenuje ljubljanski oblastni odbor sporazumno z mariborskim oblastnim odborom za obe oblasti iz vrst zemljemercev, ki imajo najmanj 15 let javne službe, med tem vsaj 5 let pri agrarnih operacijah.

Čl. 9.

Komisarjem in komisiji za agrarne operacije gre pristojnost in delokrog, kakor to določajo v čl. 1 te uredbe navedeni zakoni.

Komisija za agrarne operacije odloča o pristoječih ji stvareh v gremijalnih sejah po določbah agrarnih zakonov z večino glasov končno veljavno; pri enakem številu glasov se smatra za sklep oni predlog, za katerega je glasoval predsednik.

Predloge za podelitev podpor v melioracijske svrhe stavlja komisija s svojim mišljenjem oblastnemu odboru.

Vse administrativne posle komisije za agrarne operacije vodi referent kot namestnik predsednika komisije.

Čl. 10

Za referenta, komisarje in vse pri agrarnih operacijah nameščeno osebje velja službena pragmatika za nameščence oblastne samouprave.

Čl. 11.

Oblastni odbor se pooblašča, da uredi povračilo stroškov za izvršene agrarne operacije po vdeležencih s posebnim pravilnikom.

Čl. 12.

V čl. 2. označena oblastva za agrarne operacije so pristojna tudi za izvrševanje ces./=cesarskega/patenta z dne 5. VII. 1853, drž. zak. štev. 130, o uredbi in odkupu servitutnih pravic od lesa, paše in gozdnih pridelkov, mesto v tem zakonu predvidenih lokalnih in deželnih komisij in se s tem spreminjajo zakoni z dne: 8. I. 1889, kranj. dež. zak. štev. 7, 8. I. 1889, štaj. dež. zak. štev. 6 in 30. III. 1904, kor. dež. zak. štev. 18, s katerimi so se določile posamezne spremembe v postopanju po navedenem patentu.

Čl. 13.

S to uredbo se razveljavljajo za področje ljubljanske oblasti vse določbe v čl. 1. in 12. navedenih zakonov in k tem zakonom izdanih izvršilnih naredb in ministrskih ukazov, v kolikor nasprotujejo določbam te uredbe.¹¹⁷³

Čl. 14.

Vsi razglasi oblastev za agrarne operacije v Ljubljanski in Mariborski oblasti se objavljajo v uradnem listu Ljubljanske odnosno Mariborske oblasti (»Samoupravi«).

Čl. 15.

Ta uredba dobi obvezno moč 15. dan po razglasitvi v oblastnem uradnem listu.

Oblastnemu odboru se naroča, da to uredbo izvrši.

V Ljubljani, dne 20. marca 1928.

Ljubljanska oblastna skupščina

Št. 11.

Tajnik:
J. Majeršič s.r.

Predsednik:
Dr. Natlačen s.r.

L.S.

To oblastno uredbo proglašam na podstavi člena 66. zakona o oblastni in sreski samoupravi.

S. št. 1423.

Ljubljana, dne 31. marca 1928.

Veliki župan ljubljanske oblasti:
Dr. Fran Vodopivec s.r.

¹¹⁷³ Čl. 13 uredbe, ki jo je sprejela mariborska oblastna skupščina, določa, da se razveljavljajo navedeni zakoni za območje mariborske oblasti.

Dokument št. 12

Določilo Finančnega zakona za leto 1928/1929 o razširitvi uredbodajnih pristojnosti ljubljanske in mariborske oblastne skupščine¹¹⁷⁴

Člen 362.

Oblastnim skupščinam na ozemlju bivše Avstro-Ogrske se daje pravica, bivše deželne zakone, ki veljajo na njih ozemlju in ki se nanašajo na posle njih območja, z oblastnimi uredbami izpreminjati, dopolnjevati in razveljavljati v mejah ustave in državnih zakonov.¹¹⁷⁵

Oblastnima skupščinama v Ljubljani in Mariboru se daje pravica, z oblastnimi uredbami izpreminjati, dopolnjevati in razveljavljati v mejah ustave in državnih zakonov tudi naredbe bivše deželne vlade za Slovenijo, namreč:¹¹⁷⁶

- 1.) naredbo narodne vlade za Slovenijo v Ljubljani z dne 14. novembra 1918.,¹¹⁷⁷ Uradni list z dne 21. novembra 1918., št. 111/11;
- 2.) naredbo deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani z dne 6. decembra 1919.,¹¹⁷⁸ Uradni list z dne 13. decembra 1919., št. 784/177;
- 3.) naredbo deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani z dne 25. decembra 1919., Uradni list z dne 30. decembra 1919., št. 827/185;
- 4.) naredbo deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani z dne 7. januarja 1920.,¹¹⁷⁹ Uradni list z dne 10. januarja 1920., št. 19/4;
- 5.) naredbo poverjenišтва za kmetijstvo deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani z dne 21. februarja 1920., Uradni list z dne 8. marca 1920., št. 139/32;
- 6.) naredbo deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani z dne 1. aprila 1920.,¹¹⁸⁰ Uradni list z dne 20. aprila 1920., št. 177/49;
- 7.) naredbo deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani z dne 2. novembra 1920.,¹¹⁸¹ Uradni list z dne 13. novembra 1920., št. 420/130;

¹¹⁷⁴ UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 41, 27. 4. 1928, 283–284.

¹¹⁷⁵ To določilo je vseboval že 323. člen Finančnega zakona za leto 1927/28 (UL ljubljanske in mariborske oblasti, št. 45, 26. 4. 1927).

¹¹⁷⁶ Ljubljanski oblastni odbor je izdelal Predlog zakonske pooblastitve za ljubljansko in mariborsko oblastno samoupravo, ki ga je 5. 3. 1928 poslal Jugoslovanskemu klubu v Beograd s prošnjo, da zastavi »ves svoj vpliv za njega uzakonjenje s finančnim zakonom za leto 1928/29«. Odbor je zahteval za ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino pooblastilo, da tako kot bivše deželne zakone lahko spreminjata in razveljavljata v mejah ustave in državnih zakonov »uredbe, priznane po Narodnem svetu v Ljubljani ter uredbe, ki jih je proglasila Narodna vlada v Ljubljani do dne 1. decembra 1918, kakor tudi poznejše uredbe /Deželne vlade za Slovenijo/, ki imajo v smislu člena 130 ustave zakonito moč, kolikor se označeni zakoni in zakonite uredbe nanašajo na posle oblastne samouprave« (spis št. 811 z dne 28. 2. 1928 v fasc. 4, fond 92 v ARS).

¹¹⁷⁷ Naredba celokupne vlade o prehodni upravi na ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani z dne 14. 11. 1918 je bil njen najpomembnejši zakonski akt in mu pripisujejo celo ustavni značaj. Narodno vijeće SHS v Zagrebu je s to naredbo Narodno vlado pooblastilo za izvajanje vse državne oblasti na slovenskem ozemlju Države SHS. V njej je podrobno določen tudi sistem uprave za posamezna področja (B. Balkovec, n. d., 52–54; Jurij Perovšek, Osamosvojitve, 78 in sl.).

¹¹⁷⁸ Naredbe Deželne vlade pod št. 2, 3 in 5 se nanašajo na urejanje lova in ribolova na območju njene-ga delovanja do nove zakonske ureditve.

¹¹⁷⁹ Naredba pod št. 4 ureja določanje okrajnih cestnih doklad na Kranjskem.

¹¹⁸⁰ Naredba pod št. 6 ureja pobiranje občinskih taks.

¹¹⁸¹ Naredba pod št. 7 ureja prispevke zavarovalnic v korist gasilskih straž.

- 8.) naredbo deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani z dne 19. februarja 1921., Uradni list z dne 9. marca 1921., št. 64/25 o varstvu redkih ali tipičnih živali in rastlin;
- 9.) naredbo deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani z dne 18. junija 1921.,¹¹⁸² Uradni list z dne 16. julija 1921., št. 224/82; in
- 10.) madžarski zakon o javnih cestah, I. zakonski člen iz leta 1890.¹¹⁸³

Posebno svračamo pažnju na okolnost, kako je čl. 321., 322. i 323. financ. zakona za god. 1927./28. susjednoj oblasti ljubljanskoj i mariborskoj dana široka nadležnost i predani joj veoma važni upravni poslovi, koji su istovrsne pravne naravi s onima, što se prenose spominjanom uredbom. Za poslove te vrsti, jer su preuzeti prije uredbе ne vrijedi onaj nadzor resornog ministra " u stručnom kao i svakom inom pogledu ", pa su tako rečene oblasti došle u prilogu legovani jedan položaj prema ostalima. Uredba je dakle propustila provesti jednoličnost oblastnih samouprava i njome se prolongira nemoguće stanje, da kraj jedinstvenosti Ustava, te zakona o oblastnoj i sreskoj samoupravi postoje defacto različiti tipovi oblastnih samouprava. Među one, kojima je dan najmanji djelokrug spada i samouprava najveće i najkulturnije oblasti zagrebačke.

Odlomek iz dopisa oblastnega odbora zagrebske oblasti z dne 31. decembra 1927 ministru za finance, ki ga je v vednost poslal ljubljanskemu oblastnemu odboru. V njem je protestiral proti omejitvam oblastnih samouprav zaradi uvedbe dodatnih nadzornih pravic resornih ministrov z vladno Uredbo o prenosu poslov na oblastne samouprave. V njem je posebej poudaril, da sta ljubljanska in mariborska oblast s Finančnim zakonom za leto 1927/28 dobili privilegiran položaj in da dejansko obstojijo v državi različni tipi oblastnih samouprav.

¹¹⁸² Naredba pod št. 9 ureja službena razmerja hišnih in gospodinjских poslov v Sloveniji.

¹¹⁸³ Madžarski zakon za občinske in okrajne (komitatske) ceste je imel za razliko od prejšnjih deželnih naredb značaj državnega zakona in ga zato glede na pooblastila v 323. členu oblastni skupščini ne bi smeli spreminjati.

Dokument št. 13

Zapisnik 14. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 19. julija 1928 o opozi- cijski obtožbi oblastnega odbora, da je kršil zakon¹¹⁸⁴

Dnevni red:

Poročilo uredbodajnega odseka:

Predlog /poslanca Baričeviča/¹¹⁸⁵ in tovarišev, da se stavi oblastni odbor pod obtožbo radi kršitve zakona.¹¹⁸⁶

Ob 18.15 uri ugotovi predsednik, da je bila seja pravilno sklicana, da je sklepčna in otvori razpravo.

Predsedstvo prevzame podpredsednik Rajh in pozove poročevalca uredbodajnega odseka, da poro-
ča.¹¹⁸⁷

Poročevalec dr. /Boštjan/ Schaubach se bavi s predlogom s pravnega stališča. Odreka predlogu stvarnost. Priznava sicer, da dejansko stanje, kakor ga označa predlog, obstoja, vendar ne more priznati, da bi oblastni odbor s svojim sklepom kršil katerokoli zakonsko določilo. Tudi v stvarnem oziru je sklep oblastnega odbora pravilen. Tudi na vprašanje, ali je bil ta sklep umesten ali ne in ali je bil dober, je mnenja, da mora biti odgovor le pozitiven. »Jutro« je pač s svojo karikaturu žalilo dr. Korošca, ki je priznani voditelj slovenskega naroda in je torej karikatura sramotila tudi slovenski narod. Povdarja, da oblastni odbor ni bil samo poklican, ampak tudi dolžan nastopiti proti taki sramotitvi.

Med krikom, ploskanjem in velikim šumom stavi poročevalec sledeči predlog:

Visoka skupščina skleni:

Predlog poslanca /dr. Baričeviča/ in tovarišev, da se oblastni odbor stavi pod obtožbo, ker je kršil zakon, se kot neosnovan zavrne.

Podpredsednik Rajh otvori o tem predmetu razpravo.

Predsednik dr. Leskovar se v polni meri pridružuje izvajanjem poročevalca. Karikatura žali verski in narodni čut slovenskega naroda. Oblastni odbor je bil moralčno primoran, da je izdal svoj sklep, s katerim je prepovedal oglašanje podrejenih uradov v Jutru in zabranil, da bi Jutro prihajalo na katerikoli način v oblastni urad. Dr. Korošec je pač mož, ki mu Jutrovo blatenje ne bo škodilo. Izginili so drugi pritlikavci, izginili bodo tudi sedanji, a dr. Korošec bo ostal velik v zgodovini, ko njegovih sramotilcev nikjer več ne bo.

Med govorom predsednika dr. Leskovarja se je čulo ploskanje in hrup.

Poslanec dr. Baričevič izjavi, da z ogorčenjem pričinja govoriti. Hoče se baviti s predlogom z juridičnega stališča in zadevo objektivno osvetliti. Priznava poročevalcu dr. Schaubachu, da je imel težko nalogo, ker je branil to, kar se braniti ne da. Njegovi pravni razlogi, s katerimi je utemeljil odklonitev predloga, ne držijo. Ker ne izdajo pravna načela, se skuša stvar prevaliti na politično in nacionalno polje. Izjavlja, da mu ni jasno, zakaj je oblastni odbor se čutil poklicanega za ta sklep. Dr. Korošca bi morala braniti, ako je bil žaljen, njegova stranka, ne pa da oblastni odbor prevzema vlogo državnega pravdnika. Govornik skuša osmešiti sklep oblastnega odbora. Pobija mnenje, češ, da se je hotelo s karikaturu smešiti verski in narodni čut slovenskega naroda, ki ga visoko spoštuje.

¹¹⁸⁴ Fasc. 11, fond 93 v ARS. O tej seji je ohranjen tudi stenografski zapisnik, ki obsega 30 strani, v fasc. 10, prav tam.

¹¹⁸⁵ V zapisniku je napačno navedeno, da gre za nujni predlog A. Odića. V fasc. 1, spis št. 11105/28, fond 92 v ARS je ohranjen izvirnik nujnega predloga dr. J. Baričeviča in tovarišev. Pravilno je navedeno tudi v stenografskem zapisniku.

¹¹⁸⁶ Izpuščamo navedbo 57 prisotnih in 7 odsotnih poslancev ter potek uvodnih formalnosti.

¹¹⁸⁷ Zapisnik seje uredbodajnega odseka z dne 19. 7. 1928, na kateri so razpravljali o Baričevičevem nujnem predlogu, je v fasc. 1, spis št. 11105/28, fond 92 v ARS.

Končno izjavlja govornik, da je akcija, ki jo je uvedel oblastni odbor, naperjena proti hrvatskemu narodu in ne proti »Jutru«.

Med govorom poslanca dr. Baričeviča je vladal v zbornici velik hrup in šum.

Poslanec Hrastelj izjavlja, da je mariborska skupščina skupščina dela in da ni njena krivda, ako se je danes morala spremeniti v sodno dvorano. Skupščina je takoj ob pričetku zasedanja obsodila zločin, ki se je izvršil 20. junija 1928 v narodni skupščini v Beogradu. Izvršil pa se je tudi drugi zločin v Sloveniji, ki ga je treba obsoditi. Naslikan je bil v Jutru popolnoma nedolžen človek kot ubijalec, in to je tudi zločin, ki se ponavlja pa dan na dan in ne le proti enemu človeku, temveč proti celemu narodu. Zgraža se nad tem, da so zločinci Slovenci, pristaši stranke samostojnih demokratov, ki so tudi v tem slučaju si naredili žalostno nalogo, zagovarjati v tej zbornici zločin. Bili so časi, ko so tudi samostojni demokrati imeli o dr. Korošcu drugo mnenje. Odločno odklanja stališče poslanca dr. Baričeviča, da bi ukrepi proti Jutru bili naprejeni v prvi vrsti proti hrvatskemu narodu. Takoj po zločinu v beograjski narodni skupščini je slovenski narod soglasno izrekel svojo obsodbo nad grdim dejanjem in izrazil sočustvovanje z bratom Hrvatom. Čudi se, da so podpisali ta predlog pristaši seljačke hrvaške stranke in pa pristaši jugoslovanske socijalno-demokratske stranke, ki so člani te zbornice. Ugotavlja, da je oblastni odbor s svojim sklepom storil le svojo sveto dolžnost, ker ako bi on ne obsodil karikature, bi ga večina skupščine stavila pod obtožbo. Predlaga, da se predlog zavrne in da se izreče dr. Korošcu neomejeno zaupanje in udanost slovenskega naroda.

Tudi med govorom poslanca Hrastelja vlada v skupščini hrup in šum.

Poslanec Petovar izjavlja, da se ne spušča v pravno razmotrivanje predloga, ker so poslanci-juristi s tega stališča že dovolj osvetlili celo zadevo. Ugotavlja le, da se je oblastni odbor s tem sklepom prvič podal na politično polje in se izpostavil za stranko. To je obsojanja vredno, ker je oblastni odbor dolžan predvsem skrbeti za gospodarstvo. S karikaturο se ne bavi. Želi le, da oblastni odbor ostane v svojem delokrogu in potem odpadejo tudi predlogi, kakor je ta. Odločno je proti gospodarskemu boju. Obsoja državno upravo, ki je dopustila oblastnemu odboru takšen sklep. Izjavlja, da rad zapusti to skupščino, ako ga odpustijo oblastnih doklad.

Poslanec Ovčar stavi sledeči predlog:

Visoka skupščina skleni:

Po § 63 poslovnika se debata zaključí.

Podpredsednik Rajh da predlog na glasovanje, ki ga skupščina sprejme.

Podpredsednik izjavi, da bodo govorili le še oni poslanci, ki so bili že prijavljeni.

Oblastni poslanec Grčar je mnenja, da je oblastni odbor s svojim sklepom prekoračil svoj delokrog in da njegov sklep ni v interesu slovenskega naroda. Napada dr. Korošca, ki se je v sporu med dvema bratoma postavil za enega brata, mesto da bi ostal nevtralen. V tem vidi krivdo, ki zna roditi nedogledne posledice za slovenski narod. Smeši slovensko ljudsko stranko, ki je močna stranka, a jo je vkljub temu karikatura v Jutru spravila iz ravnotežja. Očita večini, da se ni znala potegniti za užaljeno pravico takrat, ko so se vršili zločini nad pristaši jugoslovanske socijalistične stranke.

Med govorom poslanca Grčarja vlada v skupščini neprestan hrup, da je govornika le težko razumeti.

Oglasi se k besedi poslanec Möderndorfer, ki pa mu jo podpredsednik odreče, ker je bil sprejet sklep po § 63. poslovnika za konec razprave.

Poslanec dr. Ogrizek javlja, da je oblastni odbor s svojim sklepom proti Jutru postopal pravilno. Njegov sklep je izraz pravega razumevanja pojma samouprave: sam bodi gospodar v svoji hiši in ne pusti, da bi ti hišo sramotili. Čudi se, da so tudi v skupščini ljudje, ki so proti temu načelu. S tem, da je oblastni odbor obsodil Jutro in njegovo pisavo, ni pričel gospodarskega boja in ni kršil zakona, ker Jutro ni gospodarska ustanova in tudi ne kvalificirana literatura. Oblastni odbor je napravil le svojo dolžnost, da je obsodil čin, s katerim se blati voditelj slovenskega naroda. Zgodili so se v državi že tudi prej zločini. Padel je Drašković, izvršil se je atentat na kralja, a nikdo ni očital takratnim mini-

strom, da so oni radi tega zločinci. To je bilo prihranjeno Jutru, ki trdi, da je dr. Korošec kriv umora v beograjski skupščini dne 20. junija 1928. Bilo bi žalostno, ako bi tako početje Jutra ne naletelo na odpor. Zdi se mu, da hoče opozicija tudi v mariborsko oblastno skupščino zanesti one razmere, ki vladajo v Beogradu in ovirati pravo delo s takimi smešnimi predlogi. Čita Orjuno z dne 26. junija 1928, ki pravi, da je strel v beograjski skupščini bil le strašna posledica nevzdržanih razmer in manir, ki so v zadnjem času prevladovali v njej in proti uvajanju takih razmer v mariborsko oblastno skupščino protestira. Pridruži se v polni meri v smislu predloga uredbodajnega odseka, ki ga je stavil poročevallec dr. Schaubach. Predlaga pa, da se napravi sklep v sledeči stilizaciji:

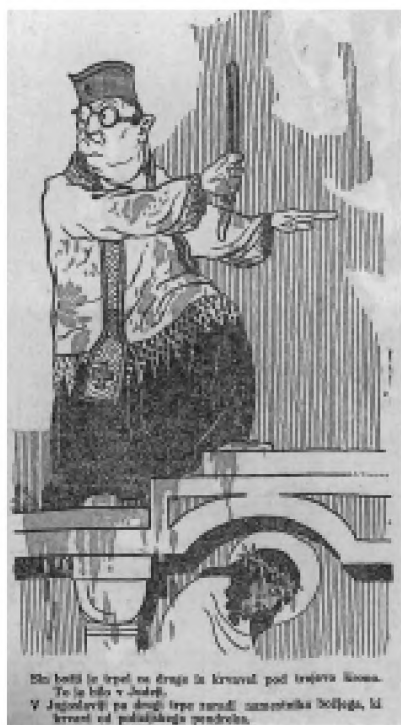
Visoka skupščina skleni:

- 1.) Odobri se sklep oblastnega odbora z dne 10. julija 1928, s katerim se je ukinilo oglaševanje oblastnih uradov v Jutru in prepovedalo uradnikom nositi Jutro v urade, v celoti.
- 2.) Oblastnemu odboru se naroči, naj poskrbi, da o tem sklepu oblastne skupščine izve prebivalstvo cele, mariborske oblasti.
- 3.) Voditelju slovenskega naroda ministru notranjih zadev v Beogradu gospodu dr. Korošču se odpošlje sledeča brzojavka:

»Oblastna skupščina mariborske oblasti obsoja zločinsko pisanje demokratskega tiska zoper Vašo osebo kot voditelja slovenskega naroda, Vam zagotavlja udanosti slovenskega naroda in Vam jamči, da bo slovenski narod našel sredstva, da ta zločin kaznuje.«

Podpredsednik odredi o tem predlogu glasovanje in ugotovi, da ga skupščina sprejme z večino glasov.

Med govorom poslanca dr. Ogrizka in med glasovanjem vlada v skupščini hrup.¹¹⁸⁸

Sporna Koroščeva karikatura v Jutru 6. julija 1928

¹¹⁸⁸ Izpuščamo razpravo o še dveh predlogih – glede razmer v hiralnici na Ptuj in glede pomoči občinam v Prekmurju zaradi škode v neurju.

Dokument št. 14

Stenografski zapisnik 9. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 22. oktobra 1928 o političnem spopadu v razpravi glede obsodbe krvoprelitja v Narodni skupščini¹¹⁸⁹

Navzoči: Predsednik: dr. Marko Natlačen. – Vladni zastopnik: vladni svetnik dr. Rudolf Andrejka. – Vsi člani oblastne skupščine razen poslanca Ivana Mohoriča.

Tajnika: Ivan Majeršič in Alojzij Peterlin.

Dnevni red:

Poročilo predsedstva.

Začetek seje ob 10. uri.

*Predsednik dr. Marko Natlačen:*¹¹⁹⁰

Dalje sem prejel predlog gospodov poslancev dr. Puca, inž. Zupančiča in Sitarja o umorstvu narodnih poslancev dne 20. junija v Beogradu. Ta predlog odkazujem ... (Posl. Zupančič: »Čitajte predlog«!)¹¹⁹¹ Ne bom čital, prav tako kakor tudi prejšnjega predloga nisem prečital. Ni to stvar oblastne skupščine. Vi sami poudarjate, da je oblastna skupščina gospodarska korporacija in torej ni treba tukaj politike. (Posl. Zupančič: »Konstatiram, da je predsednik vedoma kršil poslovnik s tem, da ni prečital predloga, vkljub temu, da sem ga opozoril pravočasno. Ker ga neče prečitati, smatramo, da se večina skupščine solidarizira z beograjskimi Puniši Račiči!« Velikansko ogorčenje na desnici, hrušč in trušč v vsej zbornici – predsednik dr. Natlačen zvoni. Vpitje in hrušč se nadaljuje.)

Predsednik dr. Marko Natlačen:

(Zvoni!)

Gospodje, prosim za mir! Prekinjam sejo za 10 minut in sicer iz razloga, ker se je tukaj skupščina na zelo težek in zelo obžalovanja vreden način žalila. (Hrušč in trušč po vsej zbornici –. Predsednik dr. Natlačen zvoni. – Obrnjen proti levici). Kličem Vas k redu, obenem izjavljam, da bo skupščina imela priliko glasovati o zadevi v smislu § 65., predzadnji odstavek skupščinskega poslovnika. (Seja prestane ob 11. uri 54 minut in se nadaljuje ob 12. uri 4 minute.)

¹¹⁸⁹ Fasc. 31, fond 92 v ARS.

¹¹⁹⁰ Izpuščamo poročilo o delovanju oblastnega odbora v letu 1928 in predloge oblastnega odbora za sprejetje več uredb. Predsednik je zatem seznanil skupščino z interpelacijami in predlogi poslancev.

¹¹⁹¹ Jutro (št. 249, 22. 10. 1928) je objavilo celoten predlog resolucije: »Ljubljanska oblastna skupščina obsoja težki, krvavi zločin, ki se je dogodil 20. junija v narodni skupščini v Beogradu, katere smrtne žrtve so bili narodni poslanci dr. Đuro Basariček, Pavle Radić in sam predsednik Stjepan Radić kot voditelj in učitelj hrvaškega naroda. Težko ranjena pa sta bila poslanca dr. Pernar in Ivan Grandija. Ljubljanska oblastna skupščina globoko obžaluje mrtve in ranjene žrtve tega očitno organiziranega in pripravljenega brezvestnega zločina. Veletragičen dogodek, ki se je odigral na skupščinskih tleh, nima primera v zgodovini parlamentarizma in je globoko pretresel, razburil in užalostil vse sloje našega naroda. Oskrunjen, osramočen za vedno ni s tem činom le beograjski parlament, ampak je ponižan tudi ugled vsega naroda Srbov, Hrvatov in Slovencev v svetu. Iskreno želimo, da bi prelita mučeniška kri odličnega voditelja in genija vseh Hrvatov utrla pot k sanaciji nevzdržnih razmer v državi, da bi sklesala končno pot pravici, poštenju in enakopravnosti. Ljubljanska oblastna skupščina v Ljubljani odločno apelira na vse merodajne činitelje, da dajo čimprej polno zadoščenje kruto žaljenemu hrvaškemu narodu in sprejmejo enodušne narodove zahteve po svobodni Hrvaški in svobodni naši skupni državi. Slovenci, zastopani po svojih poslancih v Ljubljanski oblastni skupščini, izražajo s tega mesta svoje odkritosrčne globoke bratske simpatije do Hrvatov ter izjavljajo, da jih bodo verno, zvesto in bratsko podpirali v pošteni borbi za pravico, svobodo in enakopravnost.«

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Gospodje, odvarjam zopet sejo. Ugotavljam, da je zagrešil g. poslanec inž. Zupančič zelo težek, rekel bi, skrajno težek prestopok proti poslovniku v smislu § 65., da se je namreč pregrešil zoper parlamentarno dostojnost in kruto žalil to skupščino, odnosno veliko večino te skupščine in njenega predsednika s tem, da je izrekel v tej skupščini obdolžitve, da se večina solidarizira z belgrajskimi Puniši Račići. (Posl. Zupančič: »Ni res!« Veliko ogorčenje na desnici. Mnogo vzklikov: »Je res, vsi smo slišali!« Posl. Mazovec: »Škandal, da si upa tajiti!«). Gospodje! Z ozirom na izredno težo te žalitve, s katero je žaljena tako parlamentarna dostojnost kakor velika večina skupščine in njen predsednik, predlagam skupščini, da v smislu predzadnjega odstavka § 65. poslovnika ljubljanska oblastna skupščina izključi gospoda poslanca Zupančiča za 8 sej iz skupščine. (Živahno odobravanje in ploskanje na desnici. Posl. Zupančič: »Prosim besede.«) Gospodje, prosim, da o tem samo glasujemo. (Posl. dr. Puc: »Prosim besede.«) Gospodje, o tem ni razprave. (Posl. dr. Puc: »Potem pa prosim besede k poslovniku.«) G. poslanec dr. Puc ima besedo k poslovniku.

Poslanec dr. Dinko Puc:

Gospod predsednik, Vi predlagate izključitev od 8 sej, dočim govori poslovník o izključitvi za 8 dni.

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Torej predlagam izključitev za 8 dni.

Poslanec dr. Dinko Puc:

Vrh tega pa ni v poslovníku nikjer rečeno, da o taki stvari ni debate.

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Debate jaz ne bom dopustil. (Živahno odobravanje na desnici in klici: »Brez debate!« Posl. dr. Puc: »Potem je to kršenje poslovnika! Na ta način nas lahko vse pomečete iz skupščine brez obrambe, kadar hočete!« Poslanca dr. Breclj in dr. Adlešič: »Prekličite! Ne nadaljujemo seje, dokler ne prekličete te žalitve!« Velikanski nemir, da je mogoče razumeti samo tuintam kako besedo. Posl. Mazovec: »Ven ž njim, ako ne prekliče!«)

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Gospodje, ki ste za predlog, da se gospod poslanec izključi za 8 dni, izvolite obsedeti. Kdor je proti temu, naj vstane. (Ugovori na levici. Klici na desnici: »Glasujmo!« Večina poslancev obsedi, levica vstane. Posl. dr. Puc: »Če se tako krši poslovnik, potem ne sodelujemo.« Levica odide iz dvorane, razen poslanca Sitarja.) Predlog je sprejet.

Predlog, ki sem ga bil že poprej označil in ki so ga vložili poslanci dr. Puc, Zupančič in Sitar in tovariši glede umorstva dne 20. junija, odkazujem odseku za prošnje in pritožbe.¹¹⁹²

¹¹⁹² Izpuščamo predsednikovo poročilo o še enem poslanskem predlogu (glede elektrifikacije Dolenjske), nakar je bila seja zaključena.

O navedenem predlogu je oblastna skupščina razpravljala na 2. seji III. zasedanja 9. novembra 1928. Poročevalec odseka za prošnje in pritožbe je ugotovil, da je oblastni odbor ob smrti Stjepana Radića storil vse, kar je bila njegova dolžnost (imel je žalno sejo, poslal je sožalne brzoglavke zagrebški oblastni skupščini in družini Radić, poleg tega je poslal na pogreb svojo delegacijo, za kar se mu je oblastni odbor zagrebške oblasti zahvalil). Ob burnih protestih opozicije je večina poslancev sprejela sklep o prostem prehodu na dnevni red – tako kot že prej mariborska oblastna skupščina (stenografski zapisnik v fasc. 31, fond 92 v ARS).

Dokument št. 15

Stenografski zapisnik slavnostne skupne seje ljubljanske oblastne skupščine in mariborskega oblastnega odbora 29. oktobra 1928 ob desetletnici »osvoboditve Slovenije«¹¹⁹³

Navzoči: predsednik dr. Marko Natlačen. – Vladni zastopnik: Veliki župan dr. Fran Vodopivec. Vsi člani razen članov Samostojne demokratske stranke in Samostojne kmečke /Slovenske kmet-ske/ stranke.¹¹⁹⁴

Nadalje so navzoči: Zastopniki mariborske oblastne skupščine, zastopniki vojaških, cerkvenih, po-litičnih oblasti, stanovskih organizacij, našega vseučilišča ter knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič.

Dnevni red:

Svečana proslava desetletnice osvoboditve Slovenije.

Začetek seje ob 11.uri 15 minut.

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Gospodje poslanci! Otvarjam 12. sejo ljubljanske oblastne skupščine v II. njenem rednem zaseda-nju, ki je obenem svečanostna seja, na kateri hočemo proslaviti desetletnico našega narodnega os-vobojenja.

Izreči mi je iskreno zahvalo vsem odličnim gospodom zastopnikom vojaških, cerkvenih in politi-čnih oblasti, stanovskih organizacij, našega vseučilišča itd., da so se odzvali našemu povabilu, da skupaj z nami kot zastopniki naroda proslave današnji dan.

Iskreno moram pozdraviti s tega mesta zlasti zastopnike naše sestr-ske mariborske oblastne skupš-čine (živahno odobravanje in ploskanje), ki prvi-krat s svojo navzočnostjo pri naši skupni seji mani-festirajo idejo za združeno Slovenijo. (Ponovno burno odobravanje in ploskanje.)

Ugotavljam, da je seja sklepna. Tajniške posle bosta vršila danes gg. poslanca Lebinger in Oblak. (Poslanca Lebinger in Oblak zavzmeta tajniški mesti.)

Spoštovana gospoda, gospodje poslanci! Danes obhajamo deseto obletnico tistega dne, ki je prin-esel našemu narodu osvobojenje, ki je uresničil naš tisočletni sen, ko smo postali Slovenci po tisoč dvesto letni sužnosti svobodni. Današnji praznik je zato praznik naše narodne svobode, praznik na-šega narodnega vstajenja.

Tisoč dvesto let so naši ljudje živeli in umirali kot tlačani tujcev, ponižani in zaničevani. Od kralja Sama preko svojih starih županov in velmož, preko panonskih knezov, ki so Slovencem poklicali južna brata Cirila in Metoda, preko svobodno ustoličenih koroških vojvod, preko celjskih grofov, ki so bili zasanjali misel jugoslovanske države, preko vseh časov je naš narod mislil na svobodo; morda samo polzavestno, vendar-le je živela v naših ljudeh vera v svobodo in čeprav in trpljenju, solzah in bolesti! (Tako je!)

Usoda nam je naklonila izredno važno ozemlje; postavila nas je kakor mogočno ozidje med veliki nemški narod in Jadransko morje, določila nam je ozemlje, na katero teže trije narodi: Nemci, Madjari in Italijani. V boju zoper vse tri sosede je preživel naš narod težke dni, vendar je zlasti na jugozapadu branil z občudovanja vredno vztrajnostjo in dosti uspešno vsako ped svoje zemlje do skrajnih mej svoje moči. Bolj kakor na jugozapadu so bile ogrožene naše narodne meje na severu, od koder je številčno in gospodarsko neprimerno močnejši naš sosed s pomočjo vsega uradnega aparata, šol in ponemčevalnih organizacij zabijal v naše narodno telo klin za klinom, hoteč prodre-

¹¹⁹³ Stenografski zapisnik XII. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 29. 10. 1928 v fasc. 33, fond 92 v ARS.

¹¹⁹⁴ Zapisnik navedene seje (v fasc. 31, prav tam) navaja, da je bil odsoten tudi Ignacij Sitar iz SSJ.

ti do Jadrana in si tako odpreti na široko pot v daljni svet. Bili so časi, ko so se s strahom v srcu povpraševali najboljši in najidealnejši naši možje, bo li naš narod mogel trajno vzdržati strašen pritisk neprijatelja, ki se je zavedal, da je naš mali narod na potu njegovemu svetovnemu imperiju.

Dogodki v prvih letih svetovne vojne, ko je že sama slovenska beseda ali slovenska pesem pomenila veleizdajo, ko je bilo že skoraj sklenjeno, da mora slovenska beseda tudi iz zadnjega državnega in samoupravnega urada ter dati povsod mesto nemškemu državnemu jeziku, se je zdelo, da je slovenski narod končno veljavno zapisan smrti. Toda čim hujše je bilo preganjanje in trpljenje slovenskega naroda, bolj se je jačila v narodu misel na narodno svobodo; čeravno spočetka le na tihem in skrivoma, je končno narasla v velesilo, ki je v boju za majniško deklaracijo¹¹⁹⁵ odjeknila med celim slovenskim narodom tako glasno, da ni bilo več sile, ki bi jo mogla zadušiti. (Klici: Tako je!)

Mnogo se govori in piše te dni o deklaracijskem gibanju, o osvobojenju in o prvih časih narodne svobode. Ne bi hotel, da s tega mesta vse to ponavljam, dasi je prav in koristno že radi nas samih, da se ozremo od časa do časa nazaj v življenje in trpljenje našega tedaj še podložnega naroda, da vidimo sadove, ki nam jih je prinesla naša narodna svoboda in da jih moremo prav oceniti. Prav in koristno je, da to storimo tudi radi naše mladine, ki ni okusila bridkosti narodne odvisnosti, niti radosti, ki je ob osvobojenju napolnjevala ves naš tedaj složni narod. (Burno odobravanje in ploskanje.)

Najboljši slovenski sodnik, ki ni hotel zatajiti svojega materinega jezika, je le izjemoma prispel v svoji karieri do nadsvetniškega mesta, vsa višja mesta so bila rezervirana za pripadnike drugega vladajočega naroda.

V politični službi za sinove slovenske matere skorajda sploh ni bilo mesta; bila je to izključno domena pripadnikov vladajoče narodnosti, pred vsem nemškega plemstva.

Žalostna je bil slika našega šolstva. Res, da smo s svojo čudovito vztrajnostjo od časa do časa v šolstvu napredovali in smo si tu tekom let vendarle priborili nekaj narodnih pravic; vendar so bile to le drobtinice, ki nam jih je delil naš močnejši sosed kot posebno milost, dasi – ravno so nam šle po božji in državni postavi.

Še ob prevratu /29. oktobra 1918/ je bila edina ljubljanska realka popolnoma nemška, na ljubljanskih gimnazijah se je moral slovenski dijak že v tretji šoli učiti grškega jezika izključno v nemščini, dočim je slišal na višji gimnaziji slovensko besedo samo še pri pouku slovenščine, ki sta ji bili tedensko odmerjeni po 2 uri.

Edina popolna slovenska gimnazija je bila do vojnega prevrata v knezoškofijskem zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano.¹¹⁹⁶ (Dolgotrajno burno odobravanje in ploskanje.) Ustanovil in vzdrževal pa jo izključno ob svojih sredstvih in prostovoljnih doneskih naroda ljubljanski knezoškof dr. Jeglič (Ponovno frenetično odobravanje in ploskanje.), ki je moral isto tako ob svojih sredstvih poskrbeti tudi za vse učne knjige v slovenskem jeziku. (Viharno odobravanje in ploskanje.)

Ponemčevanje v državnih uradih je segalo tako daleč, da uradništvo v uradnih zadevah med seboj pod disciplinsko kaznijo ni smelo občevati v slovenskem jeziku. Ko je najstarejši sodnik pri okrajnem sodišču v Ljubljani čestital svojemu službenemu predstojniku, ki je bil tudi sin slovenske matere, v slovenskem jeziku, je bil radi tega zavrnjen in pozvan k redu. (Klici: Žalostno!)

Zato ni čuda, da je narod tako globoko doumel veliki pomen osvobojenja in s tako radostjo in enodušnostjo pozdravil dan, ki mu je prinesel svobodo in ravnopravnost. Veliki naši pevci so oznanja-

¹¹⁹⁵ Mišljena je deklaracija Jugoslovanskega kluba, ki jo je njegov predsednik dr. Korošec prebral 30. maja 1917 v državnem zboru na Dunaju. V njej je bila temeljna zahteva po združitvi vseh ozemelj, na katerih prebivajo Slovenci, Hrvati in Srbi, v samostojno državno telo pod žezlom habsburške dinastije na osnovi narodnega načela in hrvaškega državnega prava.

¹¹⁹⁶ Škofijska klasična gimnazija je začela delovati leta 1905 (Janez Cvirn, Škofijska gimnazija, Slovenska kronika, 56).

li ta dan odrešenja, svobode in moči in ljubezni. In res: mržnja in sovraštvo, ki je prej ločilo narod v več taborov, sta tedaj izginila in narod se je pokazal vrednega svojih buditeljev.

Spomin na one lepe dni, ko se je narod v najlepši slogi veselil tako dolgo in tako težko pričakovane svobode, budi v nas hvaležnost do vseh onih naših prednikov, ki so nam skozi dobo več kot tisočletne sužnosti in odvisnosti ohranili našo lepo domovino in jezik materinski, Vodnika, prvega našega pesnika, ki je zapel veselo pesem o Iliriji in novem zarodu, Prešerna, prvaka pevcev, ki je vedno prorokoval, da vremena bodo Kranjcem se zjasnila, nepozabnega /Janeza/ Evangelista Krecka (Viharni klici: Živijo in ploskanje.), ki je prvi imel pogum v dobi najhujše vojaške diktature zahtevati javno politično zedinjenje vseh Slovencev, Srbov in Hrvatov, neposrednega voditelja našega naroda v zlato zarjo, dr. Korošca (Burni vzkliki: Živijo in ploskanje), ki je tvegajoč svoje življenje, neustrašeno z gorko besedo bodril narod in ga, hodeč od kraja do kraja po celi slovenski domovini, vnemal za idejo majniške deklaracije, dr. Jegliča, vladike ljubljanskega, ki je v dneh boja za majniško deklaracijo tako srečno združil razprte brate v borbi za neodvisno Jugoslavijo.¹¹⁹⁷ (Dolgotrajno burno odobravanje in ploskanje.)

Toda radost, ki nas navdaja, ko praznujemo desetletnico narodnega osvobojenja, ni popolna. Pogled proti jugozapadu in severu nam moti naše veselje.

Pred desetimi leti je praznoval praznik svojega osvobojenja in vstajenja ves slovenski narod od sinje Adrije gori do Gospe Svete, toda ni ostal ves ta narod trajno deležen svobode. Velik del, ena tretjina njegova je morala kmalu doživeti bridko razočaranje, ki sta mu ga prinesla koroški plebiscit¹¹⁹⁸ in Rapallo.¹¹⁹⁹ Odrtgali so pol milijona naših bratov od živega narodnega telesa, katerega sestavni del so po svoji krvi in po svojem jeziku.

Morda se mi bo zamerilo, da govorim s tega mesta o teh stvareh in da se vmešavam s tega mesta v stvari, ki se tičejo druge države, toda vedite: Za del našega naroda, za življenjski obstanek dobre tretjine našega naroda gre in tu ne moremo biti brezbržni. (Dolgotrajno gromovito odobravanje in ploskanje.) Brezčastni heloti bi bili, ko bi molčali in mirno gledali, kako se s hladnim prezirom temeljnih načel civilizacije, kulture, človečanstva in krščanske pravičnosti brutalno in nasilno zatira naš narod. (Ponovno burno pritrdjevanje in ploskanje.)

Dejstvo je, da se je položaj Slovencev zlasti v Primorju izza časa našega narodnega osvobojenja v vsakem pogledu neizmerno poslabšal in da se iz dne v dan še stalno poostruje. Zdi se, kakor da se je pred vojno trpljenje vsega našega naroda s stotero in tisočero mero preneslo na naše brate, ki jim je zarja svobode tako hitro ugasnila.

Uničeno je »tam preko« že skoraj vse, kar je bilo slovenskega!

Naše nekdanj cvetoče šolstvo je popolnoma zatrto. Stotisoč slovenskih otrok danes v šoli ne čuje več slovenske besede, ker se vrši ves pouk od prvega razreda dalje v italijanskem jeziku.

Vsako prosvetno delo je oblastno prepovedano. Vsa slovenska društva – nad 300 jih je bilo – so razpuščena. Naši slovenski fantje, naša slovenska dekleta se ne smejo udeleževati na prosvetnem polju, kakor je to poslalo v naš največji ponos že slovensko izročilo. Še več! Še celo shajanje je onemogočeno. Le še v spominu je prostor za telovadne nastope, koncerte, gledališke predstave. Ni dolgo tega, kar so bili fantje in dekleta pred sodiščem obsojeni na zapor od 6 do 12 mesecev, ker so peli na cesti slovenske pesmi. (Medklic: Škandal!).

¹¹⁹⁷ Na pobudo škofa dr. A. B. Jegliča so predstavniki SLS in Narodno napredne stranke ter krščansko-socialnega delavstva 15. septembra 1917 podpisali ljubljansko izjavo s podporo Majniški deklaraciji in papeževim mirovnim pobudam. Z njo se je okrepilo gibanje v podporo tej deklaraciji.

¹¹⁹⁸ S koroškim plebiscitom, ki je bil izveden 10. oktobra 1920, je večina koroških Slovencev ostala v okviru Avstrije.

¹¹⁹⁹ Mišljena je mirovna pogodba med Italijo in Kraljevino SHS, podpisana 12. novembra 1920 v Rapallu. Z njo je Italija dobila Goriško-Gradiščansko, Istro, Trst in del Kranjske.

Zadružni zvezi v Trstu in Gorici so si proti vsakemu pravu prisvojili naši nasprotniki. Po teh dveh gospodarskih ustanovah naj bi prišli do naših posojilnic in drugih zadrug, da bi lažje zaslužili naše ljudi. In vendar so vse te ustanove naše, duševna in materijska last našega naroda, ker jih je vstvaril duh našega Kreka in njegovih soborcev. (Burno in dolgotrajno odobravanje in ploskanje.)

Avtonomijo naših še celo pod Avstrijo svobodnih občin so že davno ubili in pokopali. Našega slovenskega duhovnika so pognali iz šole; zadnjo slovensko besedo je slišal slovenski otrok iz njegovih ust, a tudi verski pouk v slovenskem jeziku je politično nevaren.

In vendar je prišel tujec z belo zastavo miroljubnosti v slovensko solnčno Primorje, kamor je prejel kljub svoji številčni premoči zaman skušal prodreti s svojo vojaško silo.¹²⁰⁰

Ne pride mi na misel, da bi omalovaževal visoko in staro kulturo italijanskega naroda. Občudujemo nesmrtna dela njegovih velikih genijev, na katera zre ves svet s spoštovanjem in občudovanjem. Toda način, kako se ravna tamkaj s slovensko narodno manjšino, nima in ne more imeti s kulturo italijanskega naroda nič skupnega, čeprav se našemu človeku odrekajo najprimitivnejše narodne pravice, čeprav se teptajo temeljna načela človečanstva in krščanske pravičnosti v imenu dva tisoč letne kulture.

Naš narod je miroljuben in še nikdar ni drugemu narodu skrivil lasu. Želi si miru in prijateljstva z vsemi sosedi, zavedajoč se strašnega gorja, ki ga prinaša vsaka vojska. To pa ga vendar ne more odvrniti od tega, da ne bi v imenu civilizacije, v imenu človečanstva in končno v imenu krščanske pravičnosti pred celim svetom protestiral zoper nezaslišane krivice, ki jih mora trpeti del našega naroda, zoper nasilje, ki ponižuje vsako kulturo in ki kriči do neba. (Burno odobravanje in ploskanje.)

Naj nihče ne smatra teh mojih besed kot grožnjo; je klic trpečega, ki svojega trpljenja ne more več tiho prenašati.

Končno še eno, dve besedi v pogledu na našo državo in naše samouprave! Naše osvobojenje je dobilo svojo sankcijo in garancijo šele v zedinjenju z bratskima narodoma Srbov in Hrvatov v eno skupno državo. Uverjeni, da je pridobljena naša svoboda mogoča samo v tej državni skupnosti, odklanjamo z vso odločnostjo vsako misel kakršnekoli amputacije (Medklici: Bravo!! – Ploskanje.), odklanjamo pa prav tako odločno tudi vsak defetizem. (Medklici: Bravo! – Ploskanje). Naša država je še mlada in zato ni čuda, ako so se v teh letih pokazale tu in tam še otroške slabosti; toda teh slabosti nočemo spravljati med široki svet; prav je, da jih poznamo, da jih moremo tudi uspešno pobijati, toda nihče naj se ne zadovolji s tem, da slabosti in napake samo odkriva, ne da bi vsaj z enako vnemo delal na to, da se odstranijo. (Tako je! – Popolnoma resnično! – Ploskanje). Sovražnik našega naroda in nevreden velikih buditeljev našega naroda je tisti, ki hoče državo, ki je edina nam more osigurati pridobljeno svobodo in njene sadove, rušiti, mesto da bi na njej gradil. (Tako je! – Burno ploskanje). *Salus rei publicae suprema lex!* Za ugled, za napredek in rast države, ki je skupna in najdragocenejša last nas vseh, naj bo usmerjeno naše delo!

Uverjeni smo, da bo temu cilju v izdatni meri služila institucija naših oblastnih samouprav. Pritegniti je treba v čim širši meri narod sam k upravljanju državnih poslov. S tem bo dana najboljša garancija, da se bodo državni posli upravljali po intencijah naroda in v njegovo korist. Naša slovenska oblastna samouprava je v tem kratkem času, odkar se je oživitvorila, pokazala uspehe, ki se jih mora veseliti vsak objektivni Slovenec in vsak dober državljani. Ti uspehi so tembolj zadovoljivi in nudijo tem lepši pogled v bodočnost, ako upoštevamo velike težave, ki so bile z oživitvijo oblastnih samouprav združene.

Ko smo se dne 23. februarja 1927 sestali na prvi skupščinski seji, je bila prognoza dela in bodočnosti oblastne samouprave še popolnoma nejasna in negotova. Ljubljanski oblastni odbor je raz-

¹²⁰⁰ Usodo primorskih Slovencev pod Italijo je celovito osvetlila Milica Kacin Wohinz zlasti v monografijah Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918–1921, Maribor-Trst 1972, Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921–1928, Koper 1977, in Prvi antifašizem v Evropi. Primorska 1925–1935, Koper 1990.

pravljaj v svoji drugi seji dne 25. februarja 1927 o organizaciji oblastnih uradov. Ugotoviti smo morali, da nimamo za izvedbo te organizacije prav nobenih materialnih sredstev. Imeli nismo tedaj drugega kako mnogo dobre volje in zelo veliko poguma. To izpričuje sklep, ki smo ga napravili v dotični seji, da namreč najamemo posojilo v znesku 700.000.– Din pri Ljudski posojilnici v Ljubljani in ker smo vedeli da ljubljanska oblast, ubožna in brez premoženja kakor je tedaj bila, ne more sama imeti nikakega kredita, smo se soglasno odločili, da podpišemo dotične menice člani oblastnega odbora sami. (Bravo! Živijo! – Živahno ploskanje).

Uverjen sem, da bosta mogli oblastni samoupravi v Sloveniji ob novi destletnici s ponosom in samozavestjo stopiti pred javnost s trditvijo, da sta zelo mnogo pripomogli k izvedbi konsolidacije razmer v naši državi. Uspeh naših samouprav pa bo brez dvoma brezprimerno večji, ako se poleg čimvečje proširitve samoupravnih kompetenc uresniči končno tudi veliki ideal vseh Slovencev, odkar je začel slovenski narod živeti svoje lastno politično življenje, ako dosežemo zedinjeno Slovenijo. (Dolgotrajno burno odobravanje in ploskanje!) S to željo stopa slovenski narod v drugo desetletje svojega svobodnega življenja. (Gromovito ploskanje. – Govorniku čestitajo.)

Besedo ima moj kolega, predsednik mariborske oblasti gospod dr. Leskovar. (Burno ploskanje.)

Predsednik mariborske oblastne skupščine dr. Josip Leskovar:

Visoka skupščina!

Spomin, ki ga danes obhaja ljubljanska oblastna skupščina, ne velja samo ljubljanski oblasti, – ta spomin velja celi Sloveniji, velja vsem Slovencem sploh. (Živahno pritrdjevanje in ploskanje.) Zato je oblastni odbor mariborske oblastne skupščine z veseljem sprejel povabilo, da se udeleži današnje svečanostne seje ljubljanske oblastne skupščine in je z veseljem prihitel v Ljubljano (Ponovno ploskanje).

Mirovna pogodba je raztrgala ozemlje, na katerem živi slovenski narod, na več posameznih delov. En del tega ozemlja in s tem Slovencev je ostal pod nemško Avstrijo, solnčni del našega ozemlja je prišel pod Italijo in osvobojeni del slovenskega ozemlja je bil upravno razdeljen na dve oblasti. Toda danes, ko obhajamo spomin desetletnice našega osvobojenja, te meje za nas ne veljajo (Živahno ploskanje). Danes smo vsi tukaj združeni kot en mož, so srca vseh teh Slovencev, kjerkoli prebivajo, v mislih in z dušo pri nas. Vsi ti Slovenci tvorijo danes eno edino duševno enoto, združeno tu v Ljubljani, stari slovenski prestolici, da si pokličejo v spomin one zgodovinske dni, ko je Slovencem po tisočletnem robstvu zopet zasijalo zlato solnce svobode.

Kakor danes, tako bodo tudi v bodoče vsi Slovenci tvorili eno duševno enoto, kadar koli bo šlo za obče slovenske svetinje, za občo slovensko kulturo. (Burno odobravanje in ploskanje.) Ozemlje se da razkosati v posamezne dele, ne da pa se razkosati narodna zavest, narodna miselnost, narodna duša. Narodna duša tvori eno edino, nedeljivo etično enoto, ki se pokaže in stopi v akcijo povsod in takoj, kjer in koder gre za splošne narodne svetinje. Baš naše osvobojenje, kojega desetletnico danes obhajamo, nam je zato najboljši dokaz. Nam sovražni zgodovinski razvoj nas je porazdelil na pet kronovin: na Kranjsko, Primorsko, Štajersko, Koroško in Madžarsko /Prekmurje/ in v vsaki teh dežel – izvzemši morda Kranjsko – smo bili prepuščeni nam tako sovražni večini v narodno eksploatacijo po načelu: Divide et impera! Toda vsi ti deli so vendar imeli samo eno skupno, nedeljeno narodno dušo in srce; vsi ti deli, raztreseni po petih kronovinah, so imeli *eno* skupno narodno zavest.

Ta skupna zavest je tlela mirno dalje, vsplamtela tu in tam ob raznih prilikah, buknila je pa z elementarno, neupogljivo silo na dan, ko je šlo za naše osvobojenje. Umetno napravljene meje so izginile čez noč in videli smo samo eno edino slovensko dušo, koprnečo po svobodi – oni svobodi, katero je morala pogrešati nad 1000 let.

Ko gledamo to zgodovinsko sliko, se nam v naših srcih dvigajo nove nade za bodočnost. Kajti zgodovina nas uči, da so vse umetne meje, v katere se hoče vkovati kak narod, le začasne, narod pa živi svoje lastno življenje ne glede na umetne meje. (Viharno ploskanje).

Pa še nekaj nam kaže zgodovinska slika.

Slovenski narod je bil močan dovolj, da zasnuje v sebi idejo in koprnjenje po svobodi. Ko je pa šlo za izvršitev te ideje, je poiskal zaslombe pri svojih južnih bratih, Srbih in Hrvatih, in je skupno z njimi zasnoval svojo lastno narodno državo pod žezlom slavne in junaške dinastije Karadjordjevičev (Ponovno burno ploskanje).

Tudi to dejstvo nam mora biti zvezda vodnica za naše bodoče delovanje. Uresničenje naših narodnih idealov moremo iskati samo v skupnem delu z našimi brati Srbi in Hrvati v skupni državi; vsak državni separatizem nas mora povesti zopet v sužnost. Zgodovina našega tisočletnega robstva in več stoletnega robstva naših južnih bratov, Srbov in Hrvatov, nas uči dovolj jasno in nam je najboljši dokaz za to!

Kot zastopnik mariborske oblasti bi danes izrazil čuvstva, ki navdajajo ob desetletnici osvobojenja vsakega zavednega Slovenca, s tem, da kličem: Živijo naš mili slovenski narod, živijo kraljevina SHS, živijo Njegovo Veličanstvo naš Kralj Aleksander (Viharno, dolgotrajno odobravanje, ploskanje in živijo – klici!).

Predsednik dr. Marko Natlačen:

Visoka zbornica! Ko praznujemo dan veselja in praznik, ki nam ga je prinesla narodna svoboda v lastni državi, mislim, da je prav in da je umestno, da se spominjamo s primernim pozdravom predstavitelja kraljevine vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev, Njegovega Veličanstva našega Kralja Aleksandra (Burno, dolgotrajno odobravanje in ploskanje).

Glede na to predlagam, da sprejme skupščina moj predlog, da se odpošlje Njegovemu Veličanstvu nastopna brzjavka:

»Ljubljanska oblastna skupščina, zbrana skupno z zastopniki mariborske oblastne skupščine, da proslavi desetletnico narodnega osvobojenja, se z iskreno hvaležnostjo spominja Vašega Veličanstva in Vam s tem pošilja izraze svoje globoke udanosti in zvestobe. Predsednika ljubljanske in mariborske oblastne skupščine: dr. Natlačen, dr. Leskovar.«

(Burno odobravanje in ploskanje.)

Vaš aplavz mi je zagotovilo, da se vsi gospodje strinjate s tem predlogom in smatram, da je predlog soglasno sprejet.

Stavim pa, gospodje poslanci, še en predlog, in sicer se glasi ta predlog: »29. vinotok /oktober/ naj se v ljubljanski oblasti slovesno obhaja kot narodni praznik v spomin narodne osvoboditve Slovencev.

Oblastni odbor naj izvršuje ta sklep na primeren način v svojem področju in pri samoupravnih edinicah.« (Živahno odobravanje in ploskanje.)

Uverjen sem, da se skupščina soglasno strinja s tem mojim predlogom in strinja tudi s tem, da postopam tu preko poslovnika, ki si ga itak ustanavlja in predpisuje skupščina sama; s postopanjem namreč, da se ta predlog takoj sprejme, ne da bi se šele odkazal kakemu odseku. (Pritrjevanje.)

Smatram Vaše pritrdjevanje kot odobrilo in smatram torej, da je ta predlog sprejet.

Gospodje poslanci, dnevni red današnje svečanostne seje je s tem izčrpan. Naznanjam samo, da se bo vršila prihodnji petek dne 2. novembra ob 3. uri popoldne seja odseka za javna dela v prostorih gradbenega oddelka v Auerspergovi palači in seja odseka za prošnje in pritožbe istega dne in isto uro, torej ob 3. uri popoldne v prostorih oblastnega odbora.

Prihodnjo sejo bom sklical pismeno.

S tem današnjo sejo zaključujem z iskreno zahvalo vsem gospodom, ki ste se je udeležili.

(Konec seje ob 11 uri 54 minut.)

Dokument št. 16

Zapisnik 97. seje ljubljanskega oblastnega odbora 2. januarja 1929¹²⁰¹

Navzoči: Dr. Marko Natlačen, dr. Juro Adlešič, dr. Anton Breclj, prof. Evgen Jarc, dr. Anton Milavec.

Zapisnikar: Dr. Josip Kovačič.

Predsednik otvori sejo ob 16 1/2 uri. Prebere in odobri se zapisnik 96. seje z dne 19. decembra 1928.

- /1./¹²⁰² Osvoji se ponudba akademičnega kiparja Franja Bernekerja glede nakupa portreta pokojnega dr. Janeza Evangelista Kreka za ceno 10.000 Din. 5.000 Din se izplača imenovanemu takoj na račun predjema za nabavo materiala, 5.000 Din pa, ko bo kip dovršen.
- /2./ Stavbni zadrugi »Dom in vrt« v Trbovljah se dovoli prispevek 30.000 Din iz investicijskega posojila¹²⁰³ za zgradbo ceste in opornega zidu pri stanovanjski koloniji.
- /3./ Županstvo občine Sv. Vid nad Cerknico se dovoli prispevek 15.000 Din iz investicijskega posojila za zgradbo treh novih mostov. Polovica podpore se plača takoj, polovica pa po pregledu.
- /4./ Županstvu občine Št. Jurij pri Grosupljem se dovoli prispevek 10.000 Din za preložitev občinske ceste in napravo mostu v Št. Juriju. Prispevek se plača iz part./=partije/ 24./4.a. oblastnega proračuna za leto 1928.¹²⁰⁴
- /5./ Županstvu občine Hinje se odobri podpora 10.000 Din iz part. 24./4.a. iz proračuna za leto 1928. za popravilo ceste Sela-Vrh-Hinje. Polovica se plača takoj, polovica pa po pregledu.
- /6./ Županstvu občine Jurklošter se odobri prispevek 5.000 Din iz part. 24./4.a. iz proračuna za leto 1928. za popravilo ceste Polane do okrajne ceste Rimske toplice-Jurklošter.
- /7./ Jugoslovanski strokovni zvezi¹²⁰⁵ se nakaže podpora 35.000 Din iz part. 41. poz./=pozicija/ 3. za strokovno izobrazbo delavstva.
- /8./ Inž. Ruehu se izplača odškodnina za neokoriščeni dopust za 18 dni, inž. Porenti pa za 10 dni, toda brez rodbinskih doklad.
- /9./ Glede na izjavo mestne občine ljubljanske z dne 12. decembra 1928. je ljubljanski oblastni odbor pripravljen ustanoviti v družbi z mestno občino ljubljansko in Združenimi papirnicami Vevče, Goričane in Medvode d.d. v Ljubljani podjetje za izrabo savske vodne sile pri Medvodah; zahteva pa v tej družbi 51 %-no udeležbo. Nadalje je oblastni odbor pripravljen nastopiti pri tozadevnih pogajanjih z mestno občino ljubljansko skupno proti Združenim papirnicam, če občina pristane na gorenje pogoje.
- /10./ Upravo in nadzorstvo poslopij ljubljanskih gledališč in Kranjske hranilnice prevzame oblastna finančna uprava po računskem uradniku Jožefu Mavriču.
- /11./ Za slovenske rudarje v Sallaumines-Pas-de-Calais v Franciji se dovoli izredna podpora 3.000 Din iz izseljeniškega fonda.

¹²⁰¹ Zapisnik 97. (predzadnje) seje ljubljanskega oblastnega odbora 2. 1. 1929 v fasc. 34, fond 92 v ARS.

¹²⁰² Opisne oznake obravnavanih zadev smo zaradi preglednosti nadomestili z zaporednimi številkami.

¹²⁰³ Za javna dela je oblastna skupščina najela še posebno desetmilijonsko investicijsko posojilo.

¹²⁰⁴ Gre za postavko za javna dela oziroma za občinske ceste in mostove.

¹²⁰⁵ Krščanskosocialistična strokovna (sindikalna) organizacija.

- /12./ Prošnji Ane Žnidar iz Bitenj glede podelitve krajevnih restavracijskih pravic se ugovarja.
- /13./ Prošnji Ivana Ježa iz Jagnjenice pri Sv. Juriju pod Kumom glede podelitve krajevnih gostilniških pravic se ugovarja iz razloga, ker nima pripravnih prostorov za prenočevanje tujcev.
- /14./ Prošnji občine Ribno za odpis stroškov oziroma za podporo pri delih za napeljavo elektirčnega toka se ne ugotovi, pač pa se županstvu naroči, da predloži točen obračun Kranjskim deželnim elektrarnam.
- /15./ Odobri se pravilnik za oblastne bolnice za duševne bolezni v ljubljanski oblasti Ljubljana-Studenec.
- /16./ Pri anketi, ki jo sklicuje zagrebški oblastni odbor dne 12. januarja t.l. glede povračila oskrbnih stroškov za pripadnike ljubljanske oblasti v oblastnih bolnicah tujih oblasti, se bo ljubljanski oblastni odbor držal striktno določila čl. 17. uredbe o prenosu poslov na oblastne samouprave, t.j. načela, da se oskrbni stroški ne refundirajo.
Glede tozadavnega spora med ljubljanskim in mariborskim oblastnim odborom pa naj na podlagi pismenega dogovora odloči razsodišče, v katero pošljeta vsaka po dva člana, ki si potem sami skupno določijo predsednika. To pa naj se izvrši radi sporazumnega nastopanja še pred zagrebško anketo.
- /17./ Dr. Alojzu Zalokarju, ravnatelju bolnice za ženske bolezni v Ljubljani, se dovoli študijski dopust za obisk rentgen-tečaja v Berlinu od 11. februarja do 20. februarja 1929. in podpora v znesku 4.000 Din v breme kredita po part. 24. oblastnega proračuna za leto 1929.¹²⁰⁶
Izjava primarijev, ki so bili predlagani za upokojitve, se glede na sklep oblastnega odbora z dne 12. decembra 1928. vzame na znanje. Imenovani primariji ostanejo tedaj do rešitve o njihovi upokojitvi honorarni uslužbenci.
- /18./ Dr. Robert Blumauer se imenuje s 1. januarjem 1929. za ordinarija kirurškega oddelka v splošni bolnici v Ljubljani.
- /19./ Prošnjama Josipa Trojeta, sodnika v Litiji in Alfonza Gspana, šefgeometra v Ljubljani za odpis oskrbnih dni v bolnici, se ne ugotovi.
- /20./ Franji Korevec iz Češenj se odpišejo oskrbni stroški v oblastni bolnici v Ljubljani do vsote 1.000 Din.
- /21./ Alojziji Brišar iz Dol. Maharovca se odpišejo vsi bolniški oskrbni stroški v znesku 360 Din.
- /22./ Na poročilo odbornika prof. Jarca glede ustanovitve delavskih kuhinj v industrijskih središčih ljubljanske oblasti, predvsem v Škofji Loki, Trzihu, Kočevju, Senovem pri Rajhenburgu in Hrastniku po načrtu, ki naj bi ga napravila gdč. Kmetičeva iz Trzina, se oblastni odbor v načelu izjavi za to, da bo akcijo podprl. Priporoča pa se, da se k tej akciji pritegnejo lokalni damski komiteti.

Seja se zaključí ob 18 1/2. uri.

Zapisnikar:
Dr. Kovačič l.r.

Predsednik:
Dr. M. Natlačen l.r.

¹²⁰⁶ V tej postavki so bila določena posebna sredstva za pospeševanje zdravstva.

Dokument št. 17

Zapisnik zadnje seje mariborskega oblastnega odbora 4. januarja 1929¹²⁰⁷

Navzoči: predsednik g. dr. Josip Leskovar,
odborniki: gg. dr. Veble, Kranjc, Kugovnik in Zupanič ter
ravnatelj oblastnih uradov g. Ivan Gračnar.

Zapisnik seje oblastnega odbora z dne 28. decembra 1928 se odobri.

*I. Referent predsednik g. dr. Josip Leskovar:*¹²⁰⁸

/1./¹²⁰⁹ Odobri se predlog glede na oddajo dobave žita za prehrano za Prekmurje.

/2./ Kmetijski podružnici v Ormožu se za ureditev vzorne trsnice dovoli podpora v znesku Din 5.000.

/3./ Vinarski podružnici v Ljutomeru se za nabavo škroplilnice dovoli subvencija v znesku Din 1.300.

/4./ Vinarski podružnici v Hočah se dovoli podpora v obliki ene moderne Holderjeve škroplilke.

/5./ Vinarski podružnici v Ptujju se dovoli podpora v obliki nabave ene moderne Holderjeve škroplilke.

/6./ Za kletarski tečaj na trsnici in drevsnici v Kapeli se dovoli naknadni kredit v znesku Din 1.000.

/7./ Predlog glede uporabe kredita po part./=partiji/ 15, poz./=poziciji/ 6, se odobri (izkrčenje šmarnice).

/8./ Prošnja oblastne zaloge šolskih knjig za subvencioniranje izdaje Vistalerjevega slovarja se odloži, dokler se ne predloži pravno obvezna pogodba glede izdajanja tega slovarja.

/9./ Medicincu Maksimu Sevšku se dovoli štipendija za dobo enega leta v znesku Din 1.000.– mesečno, obvezati pa se mora, da bo po končanih študijah stopil v službo oblasti.

/10./ Ivanu Svetcu se ne prizna zahtevano doplačilo ter mu je na prosto dano, da vloži tožbo.

II. Referent oblastni odbornik g. Jurij Kugovnik:

/11./ Predlagam virman na part. 30., poz. 1, se odobri.¹²¹⁰ Podpora pa se bo izplačala le, če ustanovi trgovska zbornica v Mariboru samostojen urad za pospeševanje obrti.

/12./ Obrtno-nadaljevalni šoli v Mariboru se dovoli naknadno izredna podpora v znesku Din 10.000.

/13./ O podpori šolskim sestram v Št. Petru k nakupu posestva v Bistrici v svrhu ustanovitve sirotišnice se bo sklepalo pozneje. Dovolj se, da napravi oblastni inž./=inženir/ tozadevne načrte. Nadalje si naj ogleda zgradbo tudi upravitelj dečjega doma, s sestrami je stopiti v stik, da-li bi bile pripravljene skupno z oblastnim odborom ustanoviti en zavod za deklice po vzorcu dečjega doma v Mariboru.

/14./ Strokovni zvezi viničarjev¹²¹¹ se izplača subvencija v znesku Din 10.000.

¹²⁰⁷ Zapisnik seje mariborskega oblastnega odbora 4. 1. 1929 v fasc. 12, fond 93 v ARS.

¹²⁰⁸ Posamezni referenti so na seji predlagali rešitve za zadeve s področja njihove resorske pristojnosti v oblastnem odboru.

¹²⁰⁹ Izpuščamo številke spisov v delovodniku in jih nadomeščamo z zaporedno številko obravnavane zadeve.

¹²¹⁰ V proračunu za leto 1928 je v postavki 29/1 določena subvencija za urad za pospeševanje obrti.

¹²¹¹ Strokovna zveza viničarjev je delovala v okviru krščansosocialistične Jugoslovanske strokovne zveze.

/15./ Predlog glede subvencije tujsko-prometni zvezi se odkloni. Ustanovi se naj v okviru oblasti lasten tujsko-prometni urad.

/16./ Predlog glede podpore Antonu Čonču v svrhu izobrazbe v pletarstvu se odobri.

III. Referent oblastni odbornik g. Alojzij Zupanič:

/17./ Zavodu za meteriologijo in geodinamiko se dovoli subvencija v znesku Din 3.000. To pa ne iz razloga, ker je v statističnem poročilu vsebovana tudi mariborska oblast, kar bi zavod itak moral storiti, če reflektira na značaj znanstvenega zavoda, ampak zgolj iz stvarnih potreb.

/18./ Sadjarski podružnici v Rušah se za nabavo škropilnice dovoli podpora v znesku Din 800.

/19./ Predlog glede oddaje dreves drugega razreda po 5.– do 8.– Din iz trtnice Vukanovec se odobri.

/20./ Osnovni šoli Gornji Mihajlovec se odstopi brezplačno 8 komadov jabolčnih dreves.

/21./ Kmetijski poskusni in kontrolni postaji se dovoli naknaden kredit v znesku Din 500.

/22./ Sklepanje o prošnji Stanka Veršiča za sprejem za mlekarški sirarski tečaj v Škofji Loki se odloži.

/23./ Za vzorne šolske vrtove se dovoli vsem proslcem nagrade in sicer eni tretjini po 400 Din, 2/3 pa po 300–350 Din.

/24./ K nabavi plemenskega bika občini Polička vas prispeva oblastni odbor eno tretjino.

/25./ Kmetijski podružnici Studenice se za nabavo strupa za vrane dovoli znesek Din 250.– Kmetijskemu oddelku se naroči, da akcijo za pokončanje vran, izvede v celi oblasti.

/26./ Ostanek kredita iz part. 14., poz. 12., se virira na part. 14 poz. 6.¹²¹²

/27./ Predlog glede uporabe kredita na part. 16., poz. 7., se odobri (podpore posestnikom iz Prekmurja in Medjimurja za poginulo govedo).

/28./ Od ravnateljstva kmetijske šole predlagana sprememba v naslovu tega zavoda se ne odobri.

/29./ Razpored učnih ur v oblastni vinarski in sadjarski šoli se odobri.

/30./ Predlog glede zbiranja kmetijske statistike se odobri.

/31./ Predlog oddelka /za kmetijstvo/ glede nagrad gospodinjstvom učiteljicam se odobri.¹²¹³

/32./ Predlog glede uporabe kredita na part. 14., poz. 14., se odobri (svilarstvo).

IV. Referent oblastni odbornik g. Marko Kranjc:

/33./ Poročilo glede na ureditev ekonomije v Rogaški Slatini se vzame na znanje ter se odobri nastavitev Novaka.

/34./ Pogodba z zdraviliškim zdravnikom dr. Ferdinandom Trenzem se odobri.

V. Referent oblastni odbornik g. Andrej Veble:

/35./ Predlog oddelka /za občinske zadeve/ glede uporabe mostnine za tekoče izdatke občine Brezno se odobri.

/36./ Pogodba občine Vojnik glede prodaje zemljišča se odobri.

/37./ Davščina na avtomobile in motorje, katero je sklenila občina Slovenska Bistrica v kritje proračuna za leto 1929, se ne odobri.

/38./ Odobri se poročilo glede proračuna občine Mežica za leto 1929.

/39./ Odobri se predlog glede na razdelitev podpor iz 1 % gasilskega sklada.¹²¹⁴

¹²¹² Gre za prenos sredstev v okviru postavke za nakup različnih vrst plemenske živine.

¹²¹³ Izpuščamo imena in zneske.

¹²¹⁴ V gasilski sklad so vplačevale 1-odstotni prispevek od zavarovalnin zavarovalnice.

- /40./ Proračun občine Ptuj se odobri z izjemo, da se ne odobri davščina na avto-promet.
- /41./ Za občino Črnc se uradno določijo občinske doklade na zemljarino, hišno razredarino in pridobnino na 480 %, na hišno najemnino pa na 200 %.
- /42./ Proračun občine Dolič se uradno popravi v tem smislu, da se vstavi 500 Din za občinskega blagajnika, v kritje tega izdatka se določijo 50 % doklade na zemljarino in 50 % doklada na državno trošarino od vina in vinskega mošta.
- /43./ Predlog glede postopanja v zadevi povračila pogrebnih stroškov za ubožce se odobri.
- /44./ Predlog glede oprostitve plačila občinskih taks se odobri.
- /45./ Predavatelju na orglarski šoli v Celju g. Mihelčiču se določi mesečna nagrada v znesku Din 400.
- /46./ Občini Šoštanj-okolica se dovoli najetje posojila v znesku Din 100.000.
- /47./ Oblastni odbor smatra, da je prevžitkar član družine ter da mu kot takemu ni treba plačevati niti občinskih, niti oblastnih doklad na državno trošarino.
- /48./ Odobri se predlog občine Konjice okolica za združitev z občino Slovenjske Konjice ter se za deva predloži skupščini v sklepanje.
- /49./ Darilna pogodba okrajnega zastopa Št. Lenart se odloži.
- /50./ Predlog zdravstvenega oddelka glede spremembe pravilnika o naravnih prejemkih se odkloni.
- /51./ Franc Kavčič se sprejme v hiralnico v Vojnik. Oblastni odbor pa ne more pristati na to, da bi prevzel polovico posestva. Kavčič naj ponudi posestvo v nakup, nakar bo oblastni odbor ponudil posestvo njegovi ženi. Ako bi ona posestvo ne odkupila, se zahteva od Kavčiča kavicja.
- /52./ Predlog bolnice v Celju, da bi se kupilo Kirbiševo posestvo, se odkloni.
- /53./ Ankete v Zagrebu glede povračila oskrbnih stroškov pripadnikov drugih oblasti, se oblastni odbor ne udeleži, ampak vloži pismo predstavko, da ne pristane na povračilo ter da vztraja, da se v tem pogledu izvajajo določila uredbe o prenosu poslov. Anketa v obče ni kompetentna sklepati v tej zadevi.
- /54./ Odobri se kupna pogodba okrajnega zastopa Ljutomer glede nakupa posestva vlož. št. 111, davčna občina Lukavci.
- /55./ Popore babicam: se odloži.
- VI. Referent ravnatelj oblastnih uradov g. I. Gračnar:*
- /56./ Odobri se predlog glede organizacije kmetijske pospeševalne službe.
- /57–64./ Odobri se predlog glede organizacije centralnega urada.¹²¹⁵
- V Mariboru, dne 5. januarja 1928.

Člani:
M. Kranjc, l.r.
Dr. A. Veble, l.r.
J. Kugovnik, l.r.
A. Zupanič, l.r.

Predsednik:
Dr. J. Leskovar, l.r.

Zapisnikar:
I. Gračnar, l.r.

¹²¹⁵ Izpuščamo podatke o dodelitvi posameznih uradnikov in poduradnikov posameznim oddelkom ter o drugih kadrovskih zadevah v oblastnih uradih. Na seji so odobrili tudi razdelitev gradbenega oddelka v tri samostojne oddelke, in sicer za ceste, za visoke stavbe in za hidrotehnična dela.

B. Seznam poslancev skupščin ljubljanske in mariborske oblasti¹²¹⁶ ter sestava skupščinskih teles

Ljubljanska oblastna skupščina

Adlešič, dr. Juro,¹²¹⁷ SLS, mesto Ljubljana; **Arnež, Peter**, SLS, Radovljica; **Avsenek, Ivan**,¹²¹⁸ SLS, Litija, (od 21. 4. 1927); **Bogovič, Ivan**,¹²¹⁹ SKS, Brežice, (od 5. 11. 1927); **Brecelj, dr. Anton**, SLS, Ljubljana okolica; **Brenčič, Josip**, SLS, Ljubljana okolica; **Bukovec, Janko**, tajnik SKS, Novo mesto; **Colarič, Ivan**, SLS, Krško; **Česnik, dr. Ivo**, SLS, Novo mesto; **Deželak, Matevž**, SLS, Laško; **Eppich, Josef**, Kočevska kmečka stranka, Kočevje; **Erjavec, Jožef**, SLS, Litija; **Gostinčar, Josip**, SLS, Ljubljana okolica; **Hauptman, Peter**, SLS, Ljubljana okolica; **Jan, Jakob**, SLS, Radovljica; **Jarc, prof. Evgen**, SLS, Črnomelj; **Kastelic, Josip**, SLS, Novo mesto; **Kobal, Franc**, SLS, Krško; **Kramer, dr. Albert**, SDS, Kranj (do 5. 11. 1927); **Križnik, Filip**,¹²²⁰ SLS, Laško; **Kutnar, Alojzij**, SLS, Litija (do 19. 4. 1927); **Lavtižar, Josip**, SLS, Radovljica; **Lebinger, Hinko**, SLS, Litija; **Lončar, Ivan**,¹²²¹ SDS, Kranj; **Lovrač, Ivan**, SLS, Litija; **Majersič, Ivan**, SLS, Kranj; **Mayer, Karel**,¹²²² SDS, Ljubljana okolica; **Mazovec, prof. Ivan**, SLS, Kamnik; **Milavec, dr. Anton**, SLS, Krško; **Mohorič, Ivan**, SDS, Mesto Ljubljana; **Natlačen, dr. Marko**, SLS, Logatec; **Nemanič, Josip**, SLS, Črnomelj; **Novak, Ferdinand**, SLS, Kamnik; **Oblak, Gabrijel**, SLS, Logatec; **Perme, Josip**, SLS, Ljubljana okolica; **Peterlin, Alojzij**,¹²²³ SLS, Kočevje; **Pevec, Ignacij**, SLS, Novo mesto; **Pezdirc, Ivan**, SLS, Novo mesto; **Pipán, Ivan**, SKS, Ljubljana okolica; **Planina, Lovro**, SLS, Kranj; **Podvinski, Franc**, SLS, Brežice; **Poljanšek, Valentin**, SDS, Logatec; **Poznič, Josip**, SLS, Kamnik; **Puc, dr. Dinko**, SDS, Mesto Ljubljana; **Rojina, Anton**, SLS, Mesto Ljubljana; **Sitar, Ignacij**, SSJ, Laško; **Skubic, Anton**, SLS, Kočevje; **Strnad, Jožef**, SLS, Kočevje; **Širola-Brnas, Anton**,¹²²⁴ HSS, Kastav, (do 20. 5. 1928); **Tavčar, Ivan**, NSS-SDS,¹²²⁵ mesto Ljubljana; **Tomazin, Matej**, SLS, Krško; **Tratnik, Jožef**, SLS, Brežice; **Umnik, Anton**, SLS, Kranj; **Uršič, Franc**,¹²²⁶ SLS, Kranj; **Urek, Ivan**, SKS, Brežice (do 5. 11. 1927); **Zebal, Franc**, SDS, Ljubljana okolica, (do 5. 11. 1927); **Zupančič, inž. Franc**, SKS, Krško.

¹²¹⁶ Pri vsakem poslancu navajamo strankarsko pripadnost, volilni okraj in podatke o datumu odstopa oziroma nastopa poslanskega mandata, če ga ni opravljal vse mandatno obdobje.

¹²¹⁷ Izvoljen za namestnika poslanca dr. Antona Breclja, ki je odložil mandat v volilni enoti mesto Ljubljana.

¹²¹⁸ Izvoljen za namestnika poslanca Alojzija Kutnerja, ki je odstopil 19. 4. 1927.

¹²¹⁹ Izvoljen za namestnika poslanca Ivana Ureka, ki je odstopil po izvolitvi za poslanca Narodne skupščine na septembrskih volitvah 1927.

¹²²⁰ Izvoljen za namestnika poslanca Jožeta Žmavca, ki je odstopil takoj po izvolitvi.

¹²²¹ Izvoljen za namestnika poslanca dr. Alberta Kramerja, ki je odstopil po izvolitvi za poslanca Narodne skupščine na septembrskih volitvah 1927.

¹²¹²² Izvoljen za namestnika poslanca Franca Zebala, ki je bil razrešen 5. 11. 1927 zaradi konkurza.

¹²²³ Izvoljen za namestnika poslanca Evgena Jarca, ki se je po izvolitvi odpovedal mandatu v volilni enoti Kočevje.

¹²²⁴ Z zakonom 20. 5. 1928 je bila občina Kastav izločena iz ljubljanske oblasti in priključena primorsko-krajiški oblasti s sedežem v Karlovcu.

¹²²⁵ Izvoljen je bil kot predstavnik NSS na skupni listi s SDS (Napredni blok). NSS se je 26. 2. 1928 tudi formalno združila s SDS (J. Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, 217).

¹²²⁶ Izvoljen za namestnika poslanca dr. Jožeta Basaja, ki se je odpovedal mandatu takoj po izvolitvi.

Poslanski klubi

KLUB SLS: 1. načelnik **dr. Anton Breclj**; 2. podnačelnik Josip Gostinčar; 3. podnačelnik Jakob Jan; 4. tajnik dr. Anton Milavec; člani: 5. dr. Juro Adlešič; 6. Peter Arnež; 7. Josip Brenčič; 8. Ivan Colarič; 9. dr. Ivo Česnik; 10. Matevž Deželak; 11. Jožef Erjavec; 12. Peter Hauptman; 13. Evgen Jarc; 14. Josip Kastelic; 15. Franc Kobal; 16. Filip Križnik; 17. Alojzij Kutnar (Ivan Avsenek);¹²²⁷ 18. Josip Lavtižar; 19. Hinko Lebinger; 20. Ivan Lovrač; 21. Ivan Majeršič; 22. Ivan Mazovec; 23. dr. Marko Natlačen; 24. Josip Nemanič; 25. Ferdinand Novak; 26. Gabrijel Oblak; 27. Josip Perme; 28. Alojzij Peterlin; 29. Ignacij Pevec; 30. Ivan Pezdirc; 31. Lovro Planina; 32. Franc Podvinski; 33. Josip Poznič; 34. Anton Rojina; 35. Anton Skubic; 36. Jožef Strnad; 37. Matej Tomazin; 38. Jožef Tratnik; 39. Anton Umnik; 40. Franc Uršič. Kot gost je v klubu sodeloval Josef Eppich (Kočevska kmečka stranka).

NAPREDNI KLUB: 1. načelnik **dr. Albert Kramer**, do 5. 11. 1927 (Ivan Lončar); 2. podnačelnik Ivan Tavčar do 5. 11. 1927, nato tajnik; 3. tajnik Franc Zabel do 5. 11. 1927 (Karel Mayer); 4. Ivan Mohorič; 5. Valentin Poljanšek; 6. **dr. Dinko Puc**, od 5. 11. 1927 načelnik (vsi SDS).

KLUB SKS: 1. načelnik **inž. Franc Zupančič**; 2. podnačelnik Ivan Urek, do 5. 11. 1927 (Ivan Bogovič); 3. tajnik Janko Bukovec; 4. Ivan Pipan (vsi SKS); 5. Anton Širola-Brnas (HSS).

Predsedstvo skupščine

predsednik: **dr. Marko Natlačen**; podpredsednik: Josip Gostinčar; tajniki: Hinko Lebinger, Ivan Majeršič, Alojzij Peterlin od 23. 2. 1927, Gabrijel Oblak od 28. 2. 1927 (vsi SLS).

Oblastni odbor

predsednik: **dr. Marko Natlačen**; odborniki: dr. Juro Adlešič, dr. Anton Breclj, Peter Hauptman do 22. 12. 1927, dr. Anton Milavec, prof. Evgen Jarc od 22. 12. 1927 (vsi SLS).

Skupščinski odseki¹²²⁸

ODSEK ZA PRORAČUN IN FINANCE: predsednik: **Anton Skubic**; tajnik: Hinko Lebinger; člani: dr. Juro Adlešič, Josip Brenčič, Peter Hauptman, Evgen Jarc, Josip Nemanič, Jožef Tratnik (vsi SLS), dr. Albert Kramer (SDS) do 5. 11. 1927 (Ivan Tavčar), inž. Franc Zupančič (SKS).

ODSEK ZA OBLASTNE UREDBE IN OSTALE PREDLOGE: predsednik: **Evgen Jarc**; tajnik: Ivan Mazovec; člani: dr. Juro Adlešič, dr. Ivo Česnik, Ivan Majeršič, Gabrijel Oblak, Josip Perme, Anton Rojina (vsi SLS), dr. Dinko Puc (SDS), Janko Bukovec (SKS).

ODSEK ZA PROŠNJE IN PRITOŽBE: predsednik: **Jakob Jan**; tajnik: Matej Tomazin; člani: Peter Arnež, Josip Tratnik (vsi SLS), Janko Bukovec (SKS).

ODSEK ZA KMETIJSTVO: predsednik: **Jakob Jan**; tajnik: Anton Umnik; člani: Peter Hauptman, Evgen Jarc, Ivan Lovrač, Ignacij Pevec, Franc Podvinski, Josip Poznič (vsi SLS), Ivan Pipan (SKS), Franc Zebal (SDS) do 5. 11. 1927 (Valentin Poljanšek).

ODSEK ZA JAVNA DELA: predsednik: **Jožef Erjavec**; tajnik: Ferdinand Novak; člani: Josip Brenčič, Franc Kobal, Josip Nemanič, Jožef Tratnik, Franc Uršič (vsi SLS), Josef Eppich (Kočevska kmečka stranka), Ivan Mohorič (SDS) do 5. 11. 1927 (Karel Mayer), inž. Franc Zupančič (SKS).

ODSEK ZA ZDRAVSTVENE, HUMANITARNE IN SOCIALNE ZADEVE: predsednik: **dr. Juro Adlešič**; tajnik: Alojzij Peterlin; člani: Josip Kastelic, Filip Križnik, Ivan Majeršič, dr. Anton Milavec, Matej Tomazin, Jožef Strnad (vsi SLS), Ignacij Sitar (SSJ), Ivan Tavčar (SDS).

¹²²⁷ V oklepajih so navedeni poslanci, ki so prevzeli funkcijo po odstopih.

¹²²⁸ Sestavili so jih na 2. seji 23. 2. ter na 4. seji 28. 2. in 1. 3. 1927 po ključu, da pripada klubu SLS štiri petine članov, opoziciji pa ena petina.

ODSEK ZA OBRT IN TRGOVINO: predsednik: **Anton Rojina**; tajnik: Hinko Lebinger; člani: Jožef Erjavec, Josip Kstelic, Josip Lavtižar, Josip Nemanič, Gabrijel Oblak, Lovro Planina (vsi SLS), Ivan Mohorič (SDS), inž. Franc Zupančič (SKS).

Oblastna kontrola¹²²⁹

člana: Evgen Jarc do 22. 7. 1927 (Hinko Lebinger),¹²³⁰ Ivan Mazovec (vsi SLS).

Mariborska oblastna skupščina

Baričević, dr. Janko, SDS, Prelog; **Baša, Ivan**, SLS, Dolnja Lendava, (do 19. 12. 1927); **Blatnik, Simon**, SLS, Slovenj Gradec; **Blekač, Marko**, SLS, Gornji grad; **Bruderman, Leopold**, SLS, Slovenske Konjice; **Cestnik, Anton**,¹²³¹ SLS, mesto Celje, (od 5. 11. 1927); **Čanžek, Andrej**,¹²³² dekalist, Maribor-desni breg, (od 5. 11. 1927); **Čuš, Ivan**, SLS, Ptuj; **Dodlek, Ivan**, HSS, Prelog; **Faflik, Franc**, SLS, Murska Sobota; **Finžgar, Josip**, SDS, Maribor-desni breg; **Godina, Štefan**, SDS, Murska Sobota; **Goričan, dr. Alojzij**, NRS, mesto Celje, (do 5. 11. 1927); **Grčar, Viktor**, SSJ, mesto Maribor; **Guzej, Ivan**, SLS, Slovenj Gradec; **Hodošček, Franc**, HSS, Murska Sobota; **Horvat, Geza**, SLS, Murska Sobota; **Hrastelj, Franc**, SLS, Ljutomer; **Janžekovič, Alojz**, SLS, Ptuj; **Kečkeš, dr. Ivan**, HPS, Prelog (do 8. 11. 1928)¹²³³; **Kočevar, Ivan**,¹²³⁴ SLS, Ptuj, (od 5. 11. 1927); **Kolarič, Justin**, HSS, Prelog; **Kores, Martin**, SLS, Maribor-desni breg; **Kranjc, Davorin**, SLS, Celje okolica; **Kranjc, Marko**, SLS, Šmarje pri Jelšah; **Kröpfel, Lovro**, SLS, Ptuj; **Kugovnik, Jurij**, SLS, Dravograd; **Kühlar, Ivan**, HSS, Murska Sobota; **Leskovar, dr. Josip**, SLS, Mesto Maribor; **Levstik, Miloš**, SLS, Celje okolica; **Lisjak, Mijo**,¹²³⁵ HSS, Prelog, (od 19. 12. 1927); **Litrop, Štefan**, SLS, Dolnja Lendava; **Lorber, Rudolf**, SKS, Celje okolica; **Majerič, Ivan**, HSS, Čakovec; **Matjašec, Ivan**,¹²³⁶ SLS, Dolnja Lendava, (od 19. 12. 1927); **Mešič, Anton**, SLS, Celje okolica; **Möderndorfer, Vinko**, SSJ, Dravograd; **Mühleisen, dr. Lothar**,¹²³⁷ Politično in gospodarsko društvo Nemcev v Sloveniji, mesto Maribor, (od 20. 4. 1927); **Napast, Martin**,¹²³⁸ SLS, Ptuj, (do 5. 11. 1927); **Napotnik, Matija**, SLS, Konjice; **Neubauer, Josip**,

¹²²⁹ Oblastna kontrola je imela prvo sejo šele 19. 1. 1928 in tedaj je začela izvajati finančni nadzor nad delovanjem oblastnih organov, uradov in zavodov (dopis oblastne kontrole ljubljanskemu oblastnemu odboru 6. 3. 1928 v fasc. 4, spis št. 858, fasc. 92 v ARS).

¹²³⁰ V oklepajih navajamo poslance, ki so kasneje prevzeli funkcije v skupščinskih organih.

¹²³¹ Izvoljen za namestnika poslanca dr. Alojzija Goričana, ki je odstopil 5. 11. 1927.

¹²³² Izvoljen za namestnika poslanca Josipa Petejana, ki je odstopil po izvolitvi za poslanca Narodne skupščine na septembrskih volitvah 1927; železničar Čanžek je bil član ilegalne komunistične stranke oziroma dekalist (po legalnem komunističnem glasilu Delavsko-kmetški list 1924–1926). Komunisti so se tedaj v javnosti imenovali dekalisti (Enotnost, št. 50, 30. 12. 1927; France Filipič, Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939, 1, 329).

¹²³³ Dr. Kečkeš je zaradi preobremenjenosti z opravljanjem zdravniške službe 8. 11. 1928 odstopil. Predsednik oblastne skupščine je 22. 11. 1928 obvestil Josipa Matjaneca, gostilničarja in trgovca v Kotoribi, da kot namestnik prevzema njegov mandat. Matjanec funkcije oblastnega poslanca zaradi razpusta oblastne skupščine ni začel opravljati (fasc. 1, spis št. 205, fond 93 v ARS).

¹²³⁴ Izvoljen za namestnika poslanca dr. Janka Kovačeca oziroma Martina Napasta, ki je odstopil 5. 11. 1927.

¹²³⁵ Izvoljen za namestnika poslanca dr. Matije Šebeštjana, ki je 15. 11. 1927 odstopil.

¹²³⁶ Izvoljen za namestnika poslanca Ivana Baše, ki je odstopil 19. 12. 1927.

¹²³⁷ Izvoljen za namestnika dr. Rudolfa Ravnika, ki je odstopil 20. 4. 1927.

¹²³⁸ Izvoljen za namestnika poslanca dr. Janka Kovačeca, ki se je mandatu odpovedal takoj po izvolitvi.

HSS, Dolnja Lendava; **Neudauer, Alojz**, SLS, Ljutomer, (do 17. 7. 1928); **Novak, dr. Ivan**, SDS, Čakovec; **Odić, dr. Ante**, HSS, Čakovec; **Ogrizek, dr. Anton**, SLS, Šmarje pri Jelšah; **Osterc, Peter**, SLS, Dolnja Lendava; **Ovčar, Tomaž**,¹²³⁹ SLS, Slovenj Gradec; **Perkovič, Anton**, SDS, Šmarje pri Jelšah; **Petejan, Josip**, SSJ, Maribor-desni breg, (do 5. 11. 1927); **Petovar, Lovro**, SDS, Ptuj; **Pirnat, Franc**, SLS, Maribor-levi breg; **Poljanec, Ljudovit**, SLS, Maribor-levi breg; **Radiković, Vid**, HSS, Čakovec; **Rajh, Jakob**, SLS, Ljutomer; **Ravnik, dr. Rudolf**, NRS, mesto Maribor, (do 20. 4. 1927); **Rozman, Peter**, SLS, Ptuj; **Sagaj, Alojz**, SLS, Maribor-desni breg; **Schaubach, dr. Boštjan**, SLS, Maribor-desni breg; **Slavič**,¹²⁴⁰ **Anton**, SLS, Ljutomer, (od 17. 7. 1928); **Slomšek, Franc**, SLS, Celje okolica; **Stabej, Jože**, SLS, Dravograd; **Šebešljan, dr. Matija**,¹²⁴¹ HSS, Prelog, (do 15. 11. 1927); **Šerbinek, Ivan**,¹²⁴² SLS, Maribor-levi breg; **Štrucelj, Franc**, SLS, Gornji grad; **Tovornik, Jožef**, SLS, Šmarje pri Jelšah; **Turk, Ivan**, SLS, Šmarje pri Jelšah; **Uranjek, Jakob**, SLS, Celje okolica; **Veble, dr. Andrej**, SLS, Maribor-levi breg; **Veršič, Ivan**, SLS, Ptuj; **Zupanič, Alojzij**,¹²⁴³ SLS, Maribor-levi breg; **Žarković, Bartol**, HSS, Čakovec.

Poslanski klubi

KLUB SLS: 1. predsednik: **dr. Andrej Veble**; 2. podpredsednik: Marko Kranjc; 3. tajnik: Franc Hrastelj; 4. gospodar: Tomaž Ovčar; člani: 5. Ivan Baša (Ivan Matjašec), 6. Simon Blatnik, 7. Marko Blekač, 8. Leopold Bruderman, 9. Ivan Čuš, 10. Franc Faflik, 11. Ivan Guzej, 12. Geza Horvat, 13. Alojz Janžekovič, 14. Martin Kores, 15. Davorin Kranjc, 16. Lovro Kröpfl, 17. Jurij Kugovnik, 18. dr. Josip Leskovar, 19. Miloš Levstik, 20. Štefan Litrop, 21. Anton Mešič, 22. Martin Napast (Ivan Kočevan), 23. Matija Napotnik, 24. Alojz Neudauer (Anton Slavič), 25. dr. Anton Ogrizek, 26. Peter Osterc, 27. Franc Pirnat, 28. Ljudovit Poljanec, 29. Jakob Rajh, 30. Peter Rozman, 31. Alojz Sagaj, 32. dr. Boštjan Schaubach, 33. Franc Slomšek, 34. Jože Stabej, 35. Ivan Šerbinek, 36. Franc Štrucelj, 37. Jožef Tovornik, 38. Ivan Turk, 39. Jakob Uranjek, 40. Ivan Veršič, 41. Alojzij Zupanič (vsi SLS), 42. Ivan Kečkeš (HPS). S klubom so sodelovali: dr. Alojzij Goričan (Anton Cestnik)¹²⁴⁴ in dr. Rudolf Ravnik (dr. Lothar Mühleisen) iz NRS oziroma Političnega in gospodarskega društva Nemcev v Sloveniji.

NARODNI SELJAČKI KLUB¹²⁴⁵: 1. predsednik: **Ante Odić**, 2. podpredsednik: Franc Hodošček (oba HSS), 3. tajnik: Rudolf Lorber (SKS), 4. Ivan Dodlek, 5. Justin Kolarič, 6. Ivan Kūhar, 7. Ivan Majerič, 8. Josip Neubauer, 9. Vid Radiković, 10. dr. Matija Šebešljan (Mijo Lisjak), 11. Bartol Žarković (vsi HSS).

KLUB SDS: 1. predsednik: **Lovro Petovar**, 2. podpredsednik: dr. Ivan Novak, 3. tajnik: Franc Finžgar, člani: 4. dr. Janko Baričević, 5. Štefan Godina, 6. Anton Perkovič.

SOCIALISTIČNI KLUB: 1. predsednik: **Viktor Grčar**, člana: 2. Vinko Möderndorfer, 3. Josip Petejan (Andrej Čanžek).

¹²³⁹ Izvoljen za namestnika poslanca Vladimirja Pušenjaka, ki je odstopil takoj po izvolitvi, ker je bil tudi poslanec Narodne skupščine.

¹²⁴⁰ Izvoljen za namestnika Alojza Neudauerja, ki je odstopil 17. 7. 1928.

¹²⁴¹ V dopisu upravnega sodišča v Zagrebu o potrditvi mandata je njegov priimek zapisan kot Sebastian, na listah prisotnosti pa se je podpisoval kot Šebešljan.

¹²⁴² Izvoljen za namestnika dr. Josipa Leskovarja, ki se je odpovedal mandatu v volilnem okraju Maribor-levi breg.

¹²⁴³ V zapisnikih se leta 1927 njegov priimek navaja kot Supanič, naslednje leto pa kot Zupanič.

¹²⁴⁴ Anton Cestnik (SLS) je bil nato redni član kluba.

¹²⁴⁵ Na seji 18. 7. 1928 je predsednik poslance seznanil, da sta se Narodni seljački klub in klub SDS združila v klub Kmetško-demokratske koalicije. Iz dopisa o združitvi z dne 16. 7. 1928 (fasc. 1, spis št. 11031, fond 93 v ARS) se vidi, da je bil predsednik kluba KDK dr. Odić, namestnik Petovar, tajnik pa Lorber.

Predsedstvo skupščine

predsednik: **dr. Josip Leskovar**; podpredsednik: Jakob Rajh; tajniki: Franc Hrastelj, Alojz Neuda-
uer, do 17. 7. 1928, Jože Stabej, Franc Pirnat od 17. 7. 1928, (vsi SLS) in dr. Ivan Kečkeš (HPS).

Oblastni odbor

predsednik: **dr. Josip Leskovar**; odborniki: Marko Kranjc, Jurij Kugovnik, dr. Andrej Veble,
Alojz Zupanič (vsi SLS).

Skupščinski odseki¹²⁴⁶

ODSEK ZA PRORAČUN IN FINANCE: načelnik in poročevalec: **dr. Andrej Veble**; tajnik: Jože
Stabej, člani: Leopold Bruderman, Alojz Sagaj, Ivan Veršič (vsi SLS), dr. Alojz Goričan (NRS) do
5. 11. 1927, (Anton Cestnik, SLS) od 22. 12. 1927,¹²⁴⁷ Lovro Petovar (SDS), Josip Petejan do 5.
11. 1927 (Vinko Möderndorfer, SSJ), Rudolf Lorber (SKS).

ODSEK ZA OBLASTNE UREDBE IN PREDLOGE: načelnik: **dr. Anton Ogrizek**; tajnik: To-
maž Ovčar; poročevalec: dr. Boštjan Schaubach; člani: Miloš Levstik, Jože Stabej (vsi SLS), dr.
Lothar Mühleisen (Politično in gospodarsko društvo Nemcev v Sloveniji), dr. Ivan Novak (SDS),
Ivan Majerič (dr. Ante Odić) in Bartol Žarković (oba HSS).

ODSEK ZA PROŠNJE IN PRITOŽBE: načelnik: **Davorin Kranjc**; namestnik: Ivan Turk; tajnik:
Peter Rozman; člani: Alojz Janžekovič, Štefan Litrop, Franc Štrucelj (vsi SLS), Štefan Godina
(SDS), Josip Neubauer, Ivan Majerič (oba HSS).

ODSEK ZA SOCIALNO POLITIKO: načelnik in poročevalec: **Alojz Sagaj**; tajnik: Jakob Ura-
njek; člani: Ivan Čuš, Martin Kores, Peter Osterc, Peter Rozman (vsi SLS), dr. Ante Odić (HSS),
Anton Perkovič (SDS), Viktor Grčar (SSJ).

ODSEK ZA KMETIJSTVO: načelnik in poročevalec: **Miloš Levstik**; tajnik: Alojz Janžekovič;
člani: Ivan Čuš, Geza Horvat, Franc Pimat, Ivan Šerbinek (vsi SLS), Josip Finžgar (SDS), Ivan
Dodlek in Ivan Kühar (oba HSS).

Oblastna kontrola

člana: Jože Stabej, Tomaž Ovčar (oba SLS).

**SKUPNI UREDBODAJNI ODBOR MARIBORSKE IN LJUBLJANSKE OBLASTI ZA SPRE-
MEMBE, DOPOLNITVE IN RAZVELJAVITVE BIVŠIH DEŽELNIH ZAKONOV**

Mariborski odsek: predsednik odbora za uredbe in predloge dr. Anton Ogrizek, dr. Boštjan Schau-
bach, dr. Andrej Veble (vsi SLS), dr. Ivan Kečkeš (HPS), dr. Ante Odić (HSS).

Ljubljanski odsek: Evgen Jarc, predsednik odseka za uredbe in predloge, dr. Juro Adlešič, dr. An-
ton Milavec, Hinko Lebinger (vsi SLS), dr. Dinko Puc (SDS).¹²⁴⁸

¹²⁴⁶ Skupščinski odseki so se po medstrankarskem sporazumu, da štejejo po devet članov (šest naj jih
pripada večini, trije pa opoziciji), formirali med 4. sejo oblastne skupščine 20. 4. 1927. Na plenarni
seji so poročali le o predsednikih odsekov, nepopolno sestavo odsekov pa je objavil Slovenski gos-
podar, št. 16, 21. 4. 1927.

¹²⁴⁷ Glede na dejstvo, da so nekateri poslanci odložili mandate, je predsednik dr. Leskovar na seji 22.
12. 1927 poročal, da so v dogovoru s poslanskimi klubi delno spremenili sestavo članov in namest-
nikov članov posameznih odsekov.

¹²⁴⁸ Skupščina mariborske oblasti je svoje člane imenovala na 7. seji 21. 7. 1927, skupščina ljubljanske
oblasti pa na 1. seji II. zasedanja 5. 11. 1927.

Seznam oblastnih poslancev, ki so bili v tridesetih letih člani banskega sveta Dravske banovine¹²⁴⁹

Dr. Juro Adlešič (1936–1941), Peter Arnež (1936–1941), dr. Anton Breclj (1936–1937), Josef Eppich (1931), Franc Faflik (1931–1933), dr. Alojz Goričan (1931–1935), Jakob Jan (1936–1941), Alojz Janžekovič (1936–1938), dr. Albert Kramer (1931), Filip Križnik (1936–1940), Jurij Kugovnik (1936–1941), Josip Lavtižar (1931–1935), Hinko Lebinger (1931), dr. Josip Leskovar (1936–1941), Štefan Litrop (1931–1932), Ivan Lončar (1931–1932), Ivan Majeršič (1936–1941), dr. Marko Natlačen (ban 1935–1941), Josip Nemanič (1931), Ferdinand Novak (1939–1941), Gabrijel Oblak (1931), Ignacij Pevec (1939–1941), Lovro Planina (1937–1941), dr. Dinko Puc (ban 1935), Jakob Rajh (1931), dr. Rudolf Ravnik (1936), Peter Rozman (1936–1941), Jožef Strnad (1941), Ivan Šerbinek (1931), Ivan Tavčar (1932–1935), Anton Umnik (1939–1941) in Ivan Veršič (1931).

Člani banskega sveta Dravske banovine z banom dr. Markom Natlačenom leta 1937

¹²⁴⁹ Seznam vseh članov banskega sveta je objavil Vladimir Kološa v publikaciji *Banski svet Dravske banovine 1931–1941*, cit. izd., 21–26.

Zusammenfassung

Der slowenische Parlamentarismus 1927–1929

Die Autonomiebestrebungen der Gebietsversammlungen Ljubljana und Maribor hinsichtlich der sozioökonomischen und kulturellen Entwicklung Sloweniens sowie der Umsetzung des Parlamentarismus

Bei der Entscheidung der Slowenen für den jugoslawischen Staat im Jahre 1918 waren die Erwartung und der Wille, in einer national vereinigten Einheit möglichst selbständig über die eigene politische, wirtschaftliche, soziale und kulturelle Entwicklung, also über die wesentlichen Faktoren des nationalen Fortschritts zu entscheiden, die ausschlaggebenden Faktoren. Die Landesautonomien bzw. die Landtage und Landesausschüsse im Rahmen der Habsburgermonarchie hatten dafür nur bescheidene Möglichkeiten geboten. Der erfolgreichen Durchsetzung der slowenischen Selbstbestimmung in föderativer, z.T. auch konföderativer Form in dem am 29. Oktober 1918 gegründeten *Staat der Slowenen, Kroaten und Serben* (Država Slovencev, Hrvatov in Srbov), als parallel zur *Nationalregierung für Slowenien* (Narodna vlada za Slovenijo) auch die Umgestaltung des *Nationalrates* (Narodni svet) zu einem slowenischen Parlament aktuell wurde, setzte die Gründung des *Königreichs der Serben, Kroaten und Slowenen* (Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev) am 1. Dezember 1918 ein rasches Ende. Damit setzte der zentralistische Prozeß der Einengung der de facto beachtlichen Nachkriegsautonomie Sloweniens ein. Der Versuch, neben der Landesregierung für Slowenien, die eingeschränkte Autonomiekompetenzen wahrnahm, noch eine Landesversammlung mit der Aufgabe zu beauftragen, die Autonomie Sloweniens in größtmöglichem Maße zu gewährleisten, wurde von der Zentralregierung vereitelt. Nur die katholische *Slowenische Volkspartei* (Slovenska ljudska stranka) berücksichtigte in ihrem Entwurf für die erste jugoslawische Verfassung die autonomistischen Bestrebungen der Mehrheit der Slowenen nach Bildung einer parlamentarischen Vertretung und einer Regierung für Slowenien. Der Verfassungsentwurf sah für das *Königreich SHS* sechs autonome Einheiten mit regionalen Regierungen und Parlamenten vor, und Slowenien hätte eine dieser Einheiten sein sollen.

Die Verabschiedung der unitaristischen Vidovdan-(St.-Veits-Tags-)Verfassung am 28. Juni 1921 gegen den Willen der meisten slowenischen Abgeordneten, durch welche noch die letzten autonomistischen Organe in den einzelnen Ländern abgeschafft, die ehemaligen nationalen bzw. historischen Einheiten aufgehoben und die »oblasti« (Gebiete/Verwaltungsbezirke) als fortan größte Verwaltungseinheiten geschaffen wurden (Slowenien wurde in die »oblasti« Ljubljana und Maribor geteilt), bedeutete einen neuen Wendepunkt in der Durchsetzung des staatlichen Zentralismus. Dieser wurde nur geringfügig durch die Gebietsselbstverwaltungen, die gewählten Gebietsversammlungen und ihre Vollzugsorgane – die Gebietsausschüsse, in deren Zuständigkeitsbereich einige regionale, sozioökonomische und kulturelle Angelegenheiten unter Aufsicht der zentralen Staatsbehörden fielen, gemildert. Doch die Gebietsselbstverwaltungen funktionierten erst ab

dem Beginn des Jahres 1927, als endlich auch diese Verfassungsbestimmung umgesetzt wurde. Die Einführung der Diktatur König Alexanders im Jahre 1929 unterbrach die erfolgreiche Tätigkeit der Gebietsselbstverwaltungsorgane in Slowenien. Nun galt es, den Kampf um die Autonomie Sloweniens neu zu beginnen. Dieser wurde durch die oktroyierte Verfassung König Alexanders im Jahre 1931 erst recht entfacht und manifestierte sich besonders in Auseinandersetzungen mit dem Banatsrat, einem vom Innenminister ernannten Beratungsorgan des Banus des Draubanats, das im Jahre 1929 für den »jugoslawischen« Teil Sloweniens gebildet wurde. Die Autonomiebestrebungen erreichten ihren Höhepunkt mit der in den dreißiger Jahren erhobenen Forderung nach Gründung eines Banats Slowenien, ausgestattet mit weitgehenden legislativen und exekutiven Zuständigkeiten und einer gewählten Banatsversammlung. Im ersten jugoslawischen Staat gelang es den Slowenen jedoch nicht, dieses Ziel zu erreichen.

Bei der Verwirklichung einiger Aspekte der Autonomie und des Parlamentarismus in der Zwischenkriegszeit spielen die Selbstverwaltungen der »oblasti« Ljubljana und Maribor bzw. die Tätigkeit der Gebietsversammlungen und -ausschüsse in der Zeit vom 23. Februar 1927 bis zur Einführung der Diktatur am 6. Januar 1929 eine bedeutende Rolle. Die vorherrschenden zentralistischen Kräfte im Staate hatten erst im Herbst 1926 in die Durchführung von Wahlen zu den Gebietsversammlungen eingewilligt, wobei sie sich nicht zuletzt vom Gedanken leiten ließen, die Gebietsversammlungen würden durch ihre eigenen finanziellen Mittel das Staatsbudget bei der Lösung von regionalen Angelegenheiten entlasten. Auf der anderen Seite hatte sich die autonomistische *Slowenische Volkspartei*, die mit absoluter Mehrheit bei allen Parlamentswahlen in den zwanziger Jahren in Slowenien siegte, für eine pragmatische Politik entschieden, indem sie nicht mehr auf einer Revision der zentralistischen Bestimmungen der Vidovdan-Verfassung beharrte, weil ihr eine derartige Forderung bei der damaligen politischen Konstellation nicht realisierbar erschien. Als Regierungspartei versuchte sie im Gegenzug, die gesetzlich eingeschränkten Kompetenzen der Gebietsselbstverwaltungen in größtmöglichem Maße zu erweitern und ihre eigene Vormachtstellung in Slowenien zu sichern. Mit der Devise »Durch Selbstverwaltung zur Autonomie« trat sie in den Wahlkampf ein, und es gelang ihr, bei den Januarwahlen des Jahres 1927 die absolute Mehrheit in den Gebietsversammlungen der »oblasti« Ljubljana und Maribor zu erringen. Die Zusammensetzung der Abgeordneten in den »oblasti« spiegelte den Parteienpluralismus und die politische Konstellation wider (die »oblast« Ljubljana umfaßte zunächst auch den kroatischen Bezirk Kastav und die »oblast« Maribor auch das kroatische Zwischenmurgebiet/Medjimurje). In den genannten Gebietsversammlungen wirkten Abgeordnete von nicht weniger als 12 Parteien mit, auch Vertreter der deutschen Minderheit in der Steiermark und in Krain sowie eine kroatische Vertretung. Die stärkste slowenische Oppositionspartei war die *Selbständige Demokratische Partei* (Samostojna demokratska stranka). Im Hinblick auf den Parteienpluralismus stellten die beiden Gebietsversammlungen sogar eine Art Vorgänger des im Jahre 1990 gewählten slowenischen Parlaments dar, in den dazwischen liegenden Zeitabschnitten wiesen die slowenischen parlamentarischen Vertretungen ja eine monolithische Parteistruktur auf. Unter dem Protest der Opposition wählten die Abgeordneten der *Slowenischen Volkspartei* aus ihren Reihen alle führenden Funktionäre der beiden Ge-

bietssselbstverwaltungen. Zum Vorsitzenden der Gebietsversammlung und des Gebietsausschusses Ljubljana wurde Dr. Marko Natlačen ernannt, während man diese beiden Ämter in Maribor Dr. Josip Leskovar anvertraute.

Über die Tätigkeit der beiden slowenischen Gebietssselbstverwaltungen steht ein umfangreiches, bisher unerforschtes Archivmaterial im Archiv der Republik Slowenien zur Verfügung, und auch in der politischen Presse wurde ausführlich darüber berichtet. Zu den bedeutendsten Dokumenten zählen stenographische und amtliche Protokolle der Gebietsversammlungen. Sie sind fast zur Gänze erhalten und stellen die grundlegende Quelle für eine allseitige Beleuchtung der Bestrebungen um die Stärkung der materiellen und rechtlichen Grundlagen für eine erfolgreiche Tätigkeit der Gebietssselbstverwaltungen in Slowenien dar. Sie legen ebenso Zeugnis ab von deren Bedeutung für die Verwirklichung des slowenischen Parlamentarismus. Die Sitzungsprotokolle der Gebietsausschüsse und die anderen erhaltenen Dokumente zeugen davon, wie die beiden slowenischen Gebietssselbstverwaltungen gemeinsam in Belgrad versuchten, ehestens soviel Kompetenzen als nur möglich von den Großgespanschaften und Ministerien zu übernehmen und die auf sie übertragenen staatlichen Angelegenheiten und Einrichtungen möglichst autonom zu verwalten. Sie erreichten, daß die Belgrader Nationalversammlung die Verordnungs- und Legislativkompetenzen der slowenischen Gebietsversammlungen – nur dieser – erweiterte, wurden letztere doch ermächtigt, Landesgesetze aus der Zeit vor 1918 und zahlreiche Verordnungen der slowenischen Regierungen aus der Zeit 1918–1921 abzuändern. Die Gebietsversammlungen erließen Verordnungen mit Gesetzeskraft und nicht nur Durchführungsverordnungen zu Staatsgesetzen wie die anderen Gebietsversammlungen im Staate. Im gemeinsamen Amtsblatt *Samouprava* veröffentlichten sie gut 50 Verordnungen, welche die autonomen Angelegenheiten und Einrichtungen in Slowenien rechtlich regelten. Bereits Mitte 1927 gelang es ihnen, von den Großžupanen in Ljubljana und Maribor (beide waren Anhänger der *Slowenischen Volkspartei*), denen als höchsten Vertretern der Zentralregierung in den »oblasti« auch weitgehende Kontrollkompetenzen über die Tätigkeit der Selbstverwaltungsorgane eingeräumt wurden, die Verwaltung des umfangreichen Vermögens der ehemaligen Länder zu übernehmen und die Aufsicht über die Gemeinden zu erringen. Im Herbst 1927 waren es gerade die slowenischen Gebietssselbstverwaltungen, auf welche – im Vergleich zu den anderen »oblasti« – die meisten Kompetenzen von den Ministerien übertragen wurden. All dies ist in erster Linie als Konzession an die *Slowenische Volkspartei*, und zwar als Gegenleistung für ihre Regierungsbeteiligung zu verstehen. Zur Durchführung der übertragenen Kompetenzen gelang es der *Slowenischen Volkspartei*, etwas mehr finanzielle Mittel aus dem Staatsbudget zu sichern, als solche Slowenien zur Zeit der liberalen Regierungen zugeteilt worden waren. Doch um den Großteil der benötigten Mittel zur erfolgreichen Durchführung der übernommenen Aufgaben aufbringen zu können, mußten die beiden slowenischen Gebietssselbstverwaltungen dem bereits schwer belasteten slowenischen Steuerzahler zusätzliche Steuern auferlegen, ein Umstand, der auf scharfe Kritik der Opposition stieß. Eine Gegenleistung für die Beteiligung an der Regierungskoalition war auch die fast ohne Abänderungen erfolgte Bestätigung der hohen Gebiets Haushalte für die Jahre 1928 und 1929 durch den Finanzminister.

Die beiden slowenischen Gebietsselbstverwaltungen konnten nach Übernahme einzelner staatlicher Angelegenheiten und Einrichtungen deren finanzielle Lage im Vergleich zur vorherigen zentralistischen Verwaltung binnen kurzer Zeit wesentlich verbessern. Sie bauten ihre eigenen autonomen Ämter aus. Jede von ihnen gründete auch ein eigenes Geldinstitut. Ebenso waren sie um die Modernisierung der Landwirtschaft, dem damals führenden Wirtschaftszweig, bemüht. Für den gesamten Wirtschaftssektor war der Ausbau des Straßennetzes sowie anderer Objekte von Bedeutung, und in der »oblast« Ljubljana die Förderung der Elektrifizierung. Die meisten Haushaltsmittel wurden in das Gesundheitswesen investiert, in die regelmäßige Finanzierung und Modernisierung von Gesundheitseinrichtungen. Verbessert wurde auch die Tätigkeit und die finanzielle Lage von Einrichtungen der öffentlichen Fürsorge. Man war auch um die Förderung des Fachschulwesens bemüht, finanzierte den Bau von Schulgebäuden und dotierte verschiedene kulturelle Einrichtungen und Aktionen. Die Opposition kritisierte die Verwendung von Gebietshaushaltsmitteln für Parteiprojekte und die Tatsache, daß sie keine Kontrolle über die Tätigkeit der beiden Einparteien-Gebietsausschüsse ausüben konnte, die bei der Verteilung von Haushaltsmitteln weitgehende Kompetenzen hatten. Doch dabei muß hervorgehoben werden, daß der Großteil der Mittel für die autonomen Angelegenheiten verwendet wurde, die für die allgemeine Entwicklung und den Fortschritt Sloweniens von Bedeutung waren. Es soll noch hinzugefügt werden, daß nach Einführung der Königsdiktatur die beiden Gebietskommissare – bis dahin die führenden Funktionäre der Gebietsselbstverwaltungen – mit Erfolg die Aufgaben wahrnahmen, die im Gebietsbudget für das Jahr 1929 festgeschrieben worden waren. Materielle und rechtliche Grundlagen der Gebietsselbstverwaltungen waren später – in den dreißiger Jahren – als Ausgangspunkt für die Tätigkeit der Banatsverwaltung und des Banatsrats des Draubanats von Bedeutung.

Die kurzfristige Tätigkeit der Gebietsselbstverwaltungen Ljubljana und Maribor zeigte, daß zahlreiche sozioökonomische und kulturelle Angelegenheiten in einzelnen Regionen – im Unterschied zur vorherigen zentralistischen Amtsführung – effektiver auf dem Selbstverwaltungswege bzw. auf autonomistische Art und Weise erledigt werden können. Sie zeugt auch davon, bis zu welchem Grade die zentralistischen Kräfte diesbezüglich noch konzessionsbereit waren, und ebenso von einer Asymmetrie im Funktionieren der Gebietsselbstverwaltungen in den einzelnen Teilen des Staates. In der kroatischen Presse stand sogar zu lesen, die beiden slowenischen »oblasti« seien ein Staat im Staate. Von Rechtshistorikern werden letztere übrigens mit den ehemaligen Landesautonomien verglichen, und die Gebietsversammlung Ljubljana gab sich selbst mehrmals als Nachfolgerin des Krainer Landtags aus. Dabei muß hervorgehoben werden, daß die beiden Gebietsversammlungen infolge der Zusammensetzung der Abgeordneten bzw. der Tatsache, daß die Slowenen im jugoslawischen Staat einen politisch bedeutenderen Faktor darstellten als in der Habsburgermonarchie, aber auch aus anderen Gründen, ihre Aufgaben besser erfüllten als die ehemaligen Landtage. Die beiden slowenischen Gebietsversammlungen versuchten sich hinsichtlich der Geschäftsordnung der Sitzungen, der Pflichten und Rechte der Abgeordneten, der Bildung von Abgeordnetenklubs und Arbeitsgremien sowie der Protokollführung, an der Belgrader Nationalversammlung zu ori-

entieren; lediglich die Immunität für ihre Abgeordneten konnten sie nicht erlangen. In Budget- und Verordnungsdebatten von gut 60 Plenarsitzungen und in den Gebietsausschüssen sowie bei der Formulierung von Anträgen und Interpellationen kamen die verschiedenen Standpunkte aller politischen Subjekte zur Lösung aktueller Probleme in Slowenien und in den zu den slowenischen »oblasti« gehörigen kroatischen Gebieten zum Ausdruck. In den Gebietsversammlungen herrschte Einigkeit hinsichtlich bedeutender gesamtslowenischer Angelegenheiten, dort manifestierten sich aber auch große Widersprüche, vor allem bei der Behandlung von politischen Fragen, die obwohl verboten, nicht selten zur Diskussion standen. In dieser Hinsicht herrschte in den Gebietsversammlungen eine ähnliche Stimmung wie in der Belgrader Nationalversammlung. Es muß hervorgehoben werden, daß sich die beiden Gebietsversammlungen bemühten, ihre Tätigkeit so gut wie möglich aufeinander abzustimmen und Angelegenheiten von gesamtslowenischer Bedeutung gemeinsam zu lösen, um auf diese Weise die verwaltungsmäßige Aufteilung Sloweniens in zwei Gebiete zu überbrücken. Die Abgeordneten wollten auch bewirken, daß die beiden Gebietsversammlungen zeitweilig auch zusammen tagen, um bei der Lösung von gemeinsamen Angelegenheiten als gesamtslowenisches Parlament auftreten zu können. Dies ist ihnen allerdings infolge der zugespitzten nationalpolitischen Lage im Staate nicht geglückt.

Die Tätigkeit der beiden Gebietsversammlungen und ihrer Ausschüsse stellte den einzigen slowenischen Erfolg im Kampf gegen den Zentralismus in der Ära der Vidovdan-Verfassung dar. Obwohl es ihnen gelang, ihre Kompetenzen im Vergleich zu den anderen 31 Gebietsselbstverwaltungen im Staate zu erweitern, bedeutete dies noch lange keine Realisierung des autonomistisch-föderalistischen Programms einer slowenischen Eigenstaatlichkeit mit Parlament und Regierung als höchsten Organen eines vereinigten Slowenien im Rahmen des jugoslawischen Staates. Dessenungeachtet ist die Tätigkeit der Gebietsselbstverwaltungen in den Jahren 1927–1929 für die slowenische Geschichte sowohl vom Standpunkt der Umsetzung der Autonomie als auch des Parlamentarismus im ersten jugoslawischen Staat von Bedeutung.

Viri in literatura

1. Arhivsko gradivo

Arhiv Republike Slovenije, fondi:

Oblastni odbor ljubljanske oblasti (1927–1929), št. 92

Oblastni odbor mariborske oblasti (1927–1929), št. 93

Veliko županstvo ljubljanske oblasti, sekretariat (1924–1929), št. 78

Veliko županstvo mariborske oblasti, sekretariat (1924–1929), št. 86

Narodni svet, Ljubljana (1918), št. 58

Pokrajinska uprava za Slovenijo, Deželna vlada za Slovenijo, Narodna vlada za Slovenijo, predsedstvo – sejni zapisniki obeh vlad (1918–1921), št. 60

Banski svet Dravske banovine (1931–1941), št. 77

2. Uradne državne in strankarske publikacije

Uradni listi: Narodne vlade SHS v Ljubljani (1918–1919); deželne vlade za Slovenijo (1919–1921); pokrajinske uprave za Slovenijo (1921–1923); ljubljanske in mariborske oblasti (1924–1929); dravske banovine (1929); kraljevske banske uprave dravske banovine (1929–1930).

Službene novine kraljevstva (kraljevine) Srba, Hrvata i Slovenaca (1918–1929)

Samouprava, uradno glasilo in uradni list Ljubljanske in Mariborske oblasti (1928–1929)

Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine (1930–1941)

Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine SHS, Beograd 1922

Deželna ustava in postava za volitve v deželni zbor vojvodine Kranjske. Prestava iz državnega zakona za kranjsko vojvodino. Ljubljana 1861.

Deželni zakon za vojvodino Kranjsko, Ljubljana 1908.

Poslovnik deželnega zbora kranjske vojvodine, sprejet na deželnozborski seji 15. oktobra 1909, Ljubljana 1909.

Poslovnik ljubljanske oblastne skupščine, sklenjen na skupščinski seji dne 28. februarja 1927, Ljubljana 1927.

Poslovnik oblastne skupščine mariborske oblasti kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Mariboru, Maribor 1927.

Krajevni leksikon dravske banovine, Ljubljana 1937.

Splošni pregled dravske banovine, Ljubljana 1939.

Sodite po delih! (Vsem, ki so dobre volje!) Kažipot slovenskim volilcem v boju za slovensko samostojnost, Ljubljana 1923.

Boj za obstoj in svobodo Slovenije. Izdalo in založilo tajništvo Slovenske ljudske stranke, Ljubljana 1924.

Na novo delo za avtonomijo Slovenije. Izdalo in založilo tajništvo SLS, Ljubljana 1926.

3. Časopisje

Časniki in revije (predvsem za drugo polovico dvajsetih let):

Delavska politika; Delavsko-kmetški list; Delo; Demokracija; Domoljub; Enotnost; Gottscheer Zeitung; Jugoslavija; Jutro; Kmetški list; Ljudska samouprava; Mariborski večernik Jutra; Marburger Zeitung; Mladina; Naprej; Narodni dnevnik; Naši zapiski; Nova pravda; Slovenec (s prilogo Ilustrirani Slovenec); Slovenski gospodar; Slovenski narod; Socialna misel; Svobodna mladina; Tabor.

4. Edicije virov

Grada o stvaranju jugoslovenske države (1. I. – 20. XII. 1918). Priredili dr. Dragoslav Janković, dr. Bogdan Krizman. Knjiga 2, Beograd 1964.

Perovšek Jurij, Programi političnih strank, organizacij in združenj v času Kraljevine SHS (1918–1929). Viri št. 13, Ljubljana 1998.

Petranović Branko, Zečević Momčilo, Jugoslovenski federalizam. Ideje i stvarnost. Tematska zbirka dokumenata. Prvi tom 1914–1943, Beograd 1987.

Radićev sabor 1927–1928. Zapisnici Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti. Priredila dr. Mira Kolar-Dimitrijević, Zagreb 1993.

Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921. Za objavo pripravil Peter Ribnikar. 1. del: Od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919, Ljubljana 1998; 2. del: Od 28. feb. 1919 do 5. nov. 1919, Ljubljana 1999.

Literatura

Knjige, razprave in članki v revijah in zbornikih:

Balkovec Bojan, Prva slovenska vlada 1918–1921, Ljubljana 1992; Volilci in glasovanje o Vidovdanski ustavi, ZČ 43, 1989, št. 2.

Benedetič Ani, Pot do slovenske univerze, Ljubljana 1981; Poti do univerze, Ljubljana 1999.

Biber Dušan, Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941, Ljubljana 1966.

Bogataj Lovro, Uprava v Sloveniji od prevrata 1918 do izvršitve vidovdanske ustave, Slovenci v desetletju 1918–1928, Ljubljana 1928; Uprava dravske banovine, Krajevni leksikon dravske banovine, Ljubljana 1937.

Brejc Janko, Od prevrata do ustave, Slovenci v desetletju 1918–1928, Ljubljana 1928.

Čulinović Ferdo, Državnopravna historija jugoslovenskih zemalja XIX. i XX. vijeka, 2. knjiga, Zagreb 1954; Jugoslavija između dva rata, I–II, Zagreb 1961; Državnopravni razvitak Jugoslavije, Zagreb 1963.

Dolenc Ervin, Kulturni boj. Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929, Ljubljana 1995.

Dolenc Ervin, Godeša Bojan, Gabrič Aleš, Slovenska kultura in politika v Jugoslaviji, Ljubljana 1999.

Enciklopedija Slovenije, 1–13, 1987–1999.

Engelsfeld Neda, Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb 1989.

Erjavec Fran, Politična bilanca volitev 18. marca 1923 v Sloveniji, Socialna misel 2, 1923; K volitvam v okrožne zbornice, prav tam, št. 1, 1. 1. 1927; Po volitvah v oblasne skupščine, prav tam, št. 3, 1. 3. 1927; Avtonomistična izjava slov. kulturnih delavcev leta 1921, Zgodovinski zbornik, Buenos Aires 1958.

Filipič France, Nekaj podatkov o političnem delovanju Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca, Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939, 1, Ljubljana 1981.

Gestrin Ferdo, Melik Vasilij, Slovenska zgodovina. Od konca osemnajstega stoletja do 1918, Ljubljana 1966.

Gnjatović Dragana, Stari državni dugovi, Beograd 1991.

Gligorijević Branislav, Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919–1929, Beograd 1979.

Godeša Bojan, Dolenc Ervin, Izgubljeni spomin na Antona Korošca. Iz zapuščine Ivana Ahčina, Ljubljana 1999.

Golouh Rudolf, Pol stoletja spominov, Ljubljana 1966.

Gosar Andrej, Banovina Slovenija, Ljubljana 1940; Marinkovićev načrt o samoupravah, Socialna misel 3, 1924.

Grafenauer Bogo, Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj, Ljubljana 1987; Iz starega v nov prostor, ZČ 42, 1988, št. 4.

- Grdina Igor, *Kratka zgodovina Slovenske zemljoradničke in Slovenske republikanske stranke Antona Novačana*, ZČ 48, 1989, št. 1.
- Hohnjec Josip, *O ustavi naše države, Slovenci v desetletju 1918–1928*, Ljubljana 1928.
- Hribar Ivan, *Moji spomini*. II. del. Izbral in uredil Vasilij Melik, Ljubljana 1984.
- Ilustrirana zgodovina Slovencev, Ljubljana 1999.
- Janjatović Bosiljka, *Karadorđevićevski centralizam i položaj Hrvatske u Kraljevstvu (Kraljevini) SHS*, Časopis za suvremenu povijest 27, 1994.
- Jerič Josip, *Narodni svet, Slovenci v desetletju 1918–1928*, Ljubljana 1928.
- Kacin-Wohinz Milica, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918–1921*, Maribor-Trst 1972; *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921–1928*, Koper 1977; *Prvi antifašizem v Evropi*. Primorska 1925–1935, Koper 1990.
- Kermavner Dušan, *Komunisti in socialisti v dvajsetih letih*, Prispevki VIII–IX, 1968–1969, št. 1–2.
- Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929–1955, Ljubljana 1995.
- Kolar-Dimitrijević Mira, *Financijski proračuni Zagrebačke oblasti za 1927., 1928. i 1929. godinu*, Acta historico-oeconomica 21, Zagreb 1994.
- Kološa Vladimir, *Banski svet Dravske banovine 1931–1941*, Ljubljana 1980.
- Kremenšek Slavko, *Slovensko študentovsko gibanje 1919–1941*, Ljubljana 1972.
- Kresal France, *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji*, Ljubljana 1998.
- Lazarević Žarko, *Kmečki dolgovi na Slovenskem. Socialno-ekonomski vidiki zadolženosti slovenskih kmetov 1848–1948*, Ljubljana 1994; *Slovensko gospodarstvo v prvi Jugoslaviji*, Ljubljana 1997.
- Leskovec Antoša, *Zgodovina uprave v Mariboru 1712–1941*, Maribor skozi stoletja. Razprave I, Maribor 1991.
- Majcen Stanko, *Moji spomini na dr. Antona Korošca, Zbrana dela*, 4. knjiga, Ljubljana 1996.
- Melik Jelka, *Kranjske deželne finance 1861–1914*, Kronika 21, 1973; *Skladi kranjskega deželnega premoženja*, prav tam 24, 1976; *Deželni glavarji in deželni odborniki na Kranjskem 1861–1918*, ZČ 28, 1974, št. 1–2.
- Melik Vasilij, *Volitve na Slovenskem 1861–1918*, Ljubljana 1965; *Izid volitev v konstituantno leta 1920*, Prispevki III, 1962, št. 1–2.
- Meršol Valentin, *Bolnišnice v Sloveniji*, Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939.
- Miklavčič-Vidovič Anka, *Mladina med nacionalizmom in unitarizmom. Pregled razvoja in dejavnosti mladinskih organizacij, društev in gibanj v liberalno-unitarnem in katoliškem taboru v letih 1929–1941 v jugoslovanskem delu Slovenije*, Ljubljana 1994.
- Mikuž Metod, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*, Ljubljana 1965; *Razvoj slovenskih političnih strank (1918 do zač. 1929) v stari Jugoslaviji*, ZČ 9, 1955, št. 1; *Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919–1945*, *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919–1969*, Ljubljana 1969.
- Milenković Toma, *Socijalistička partija Jugoslavije*, Beograd 1974.
- Murko Vladimir, *Državne in samoupravne finance v dravski banovini 1918–1938*, Spominski zborniki Slovenije, Ljubljana 1939.
- Natlačen Marko, *Oblastne samouprave v Sloveniji, Slovenci v desetletju 1918–1928*, Ljubljana 1928; *Banovinske samouprave v okviru ustave od 3. septembra 1931*, Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939.
- Perovšek Jurij, *Liberalizem in vprašanje slovenstva. Nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929*, Ljubljana 1996; *Slovenska osamosvojitev v letu 1918. Študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov*, Ljubljana 1998; *Oblikovanje programskih načrtov o nacionalni samoodločbi v slovenski politiki do ustanovitve Neodvisne delavske stranke Jugoslavije (December 1922–April 1923)*, ZČ 38, 1984, št. 1–2; *Nacionalnopolitični koncepti slovenskih unitarističnih sil leta*

1923, prav tam 45, 1991, št. 1; Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave, *Prispevki XXXIII*, 1993, št. 1–2; Slovenski avtonomizem socialistične smeri v letu 1923, prav tam XXXIV, 1994, št. 2; Vprašanje slovenskega parlamenta leta 1918, prav tam XXXV, 1995, št. 1–2; Slovenska državna volja v prvem desetletju jugoslovanske krize, *Slovenci in država*, Ljubljana 1995; *Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih, Slovenska trideseta leta. Simpozij 1995*, Ljubljana 1997.

Petranović Branko, *Istorija Jugoslavije 1918–1988, I. Kraljevina Jugoslavija 1914–1941*, Beograd 1989.

Pirjevec Jože, *Jugoslavija. Nastanek, razvoj in razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*, Koper 1995; *Problem slovenske univerze v Trstu v avstrijski dobi*, ZČ 29, 1975, št. 3–4.

Pleterski Janko, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Problematika na domačih tleh med vojno 1914–1918*, Ljubljana 1971; *Narodi, Jugoslavija, revolucija*, Ljubljana 1986; Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925, Ljubljana 1998.

Polec Janko, *Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo, Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929*, Ljubljana 1929.

Porenta Josip, *Cestna in hidrotehnična dela, Spominski zbornik Slovenije*, Ljubljana 1939.

Prepeluh Albin, *Pripombe k naši prevratni dobi*, Ljubljana 1938.

Prunk Janko, *Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda*, Ljubljana 1977; *Slovenski narodni programi. Narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945*, Ljubljana 1986; *Slovenski narodni vzpon. Narodna politika 1768–1992*, Ljubljana 1992; Radić in Slovenci, ZČ 39, 1985, št. 1–2; *Politični profil in delo dr. Antona Korošca v prvi Jugoslaviji*, *Prispevki XXXI*, 1991, št. 1; *Slovenske predstave o avtonomiji (oziroma državnosti) in prizadevanja zanjo v Kraljevini Jugoslaviji, Slovenci in država*, Ljubljana 1995.

Prunk Janko, Ivanič Martin, *Osamosvojitve Slovenije*, Ljubljana 1996.

Rozman Franc, Melik Vasilij, Repe Božo, *Zastave vihrajo. Spominski dnevi in praznovanja na Slovenskem od sredine 19. stoletja do danes*, Ljubljana 1999.

Rueh Franc, *Elektrifikacija dravske banovine, Spominski zbornik Slovenije*, Ljubljana 1939.

Serše Saša, *Gradivo Kranjskega deželnega odbora in leto 1918*, Arhivi XI, 1988.

Slovenci in država. Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU (od 9. do 11. novembra 1994), Ljubljana 1995.

Slovenci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal, Ljubljana 1928.

Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti, Ljubljana 1998.

Slovenska kronika XX. stoletja 1900–1941, Ljubljana 1995.

Slovenska trideseta leta. Simpozij 1995, Ljubljana 1997.

Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939.

Srebrnič Josip, *Vseučilišče v Ljubljani, Čas XIV*, 1920.

Steska Henrik, *Organizacija državne uprave*, Ljubljana 1937.

Stiplovšek Miroslav, *Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem. Od začetkov strokovnega-sindikalnega gibanja do Enotnih sindikatov Slovenije (1868–1945)*, Maribor 1989; *Volitve v Delavsko zbornico za Slovenijo leta 1926*, ZČ 45, 1991, št. 2; *Prizadevanja za avtonomijo Slovenije v jugoslovanski državi od njene ustanovitve do vidovdanske ustave 1918–1921*, *Zgodovina v šoli II*, 1993, št. 1; *Delovanje samouprave ljubljanske in mariborske oblasti, edini uspeh avtonomističnih prizadevanj po vidovdanski ustavi*, prav tam III, 1994, št. 3; *Ustavnopravni položaj Slovenije v Kraljevini Jugoslaviji in prizadevanja za njeno avtonomijo v tridesetih letih*, prav tam VI, 1997, št. 1; *Prizadevanja za avtonomijo Slovenije od ustanovitve jugoslovanske države do kraljeve diktature (1919–1929)*, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 65, 1994; *Vloga dr. Karla Verstovška pri ustanovitvi slovenske univerze leta 1919*, prav tam 66, 1995; *Avtonomistična prizadevanja v skupščinah ljubljanske in mariborske oblasti (1927–1928) in banskem svetu Dravske banovine (1931–1941)*, *Slovenci in država*, Ljubljana 1995; *Državne ureditve*

na jugoslovanskem ozemlju Slovenije 1918–1929, Arhivi XVIII, 1995, št. 1–2; Državne ureditve na jugoslovanskem ozemlju Slovenije 1929–1941, prav tam XIX, 1996, št. 1–2; Slovenska ljudska stranka in uvedba oblastnih samouprav leta 1927, Prispevki XXXV, 1995, št. 1; Ukinitve oblastnih samouprav in oblikovanje banske uprave Dravske banovine, Prispevki XXXVII – 1997, št. 2, Ferenčev zbornik; Politični spopadi v ljubljanski in mariborski oblastni skupščini leta 1928, Grafenauerjev zbornik, Ljubljana 1996; Die verfassungsrechtliche Lage und die Autonomiestrebungen Slowenies im jugoslawischen Staat 1918–1941, Österreichische Osthefte 39, Wien 1997, št. 1; Prizadevanja samouprav ljubljanske in mariborske oblasti za gospodarski in socialni napredek Slovenije jeseni 1927, Gestrinov zbornik, Ljubljana 1999; Protest skupščin ljubljanske in mariborske oblasti proti okrnitvi slovenske univerze leta 1927, Razvoj kulturne ustvarjalnosti na Slovenskem – Šumijev zbornik, Ljubljana 1999; Prizadevanja Slovenske ljudske stranke za avtonomijo Slovenije ob sprejemanju prve jugoslovanske ustave in zakonodaje o oblastnih samoupravah 1921–1922, Historia 4 – Mikužev zbornik, Ljubljana 1999.

Šmid Gašper, Osnutek uredbe o banovini Sloveniji iz leta 1939, Arhivi XVII, 1994, št. 1–2.

Trstenjak Dragotin, Uprava v Sloveniji, Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939.

Turk Josip, Kultura, Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939.

Veble Andrej, Boj za slovensko vseučilišče, Ljubljana 1909.

Vilfan Sergij, Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, Ljubljana 1961, 1996; Uvod v pravno zgodovino, Ljubljana 1991, 1998.

Vodopivec Peter, Avtonomistična misel Albina Prepeluha, Nova revija VIII, 1989, št. 1–2.

Vurnik Blaž, Minister Ivan Hribar – pokrajinski namestnik, Homo sum ..., Ivan Hribar in njegova Ljubljana, Ljubljana 1997.

Ude Lojze, Slovenci in jugoslovanska skupnost, Maribor 1972.

Zečevič Momčilo, Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921. Od majniške deklaracije do vidovdanske ustave, Maribor 1972; Na zgodovinski prelomnici. Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929, I, Maribor 1986; Neki pogledi u Srbiji na političku delatnost dr. Antona Korošca 1918–1940, Prispevki XXXI, 1991, št. 1.

Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1979.

Zwitter Fran, Višje šolstvo na Slovenskem do leta 1918, Petdeset let univerze v Ljubljani 1919–1969, Ljubljana 1969.

Uporabljene okrajšave

DS	Demokratska stranka
DV	Deželna vlada za Slovenijo
ES	Enciklopedija Slovenije
HPS	Hrvaška pučka stranka
HRSS	Hrvaška republikanska seljačka stranka
HSS	Hrvaška seljačka stranka
JDS	Jugoslovanska demokratska stranka
JMO	Jugoslovanska muslimanska organizacija
JNS	Jugoslovanska nacionalna stranka
JSDS	Jugoslovanska socialnodemokratska stranka
JRZ	Jugoslovanska radikalna zajednica
KDK	Kmečko-demokratska koalicija
NNS	Narodno napredna stranka
NRS	Narodna radikalna stranka
NSS	Narodno socialistična stranka
NV	Narodna vlada za Slovenijo
Prispevki	Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, od leta 1986 za novejšo zgodovino
PU	Pokrajinska uprava za Slovenijo
SDS	Samostojna demokratska stranka
SHS	Slovenci, Hrvati in Srbi, od 1.12. 1918 Srbi, Hrvati in Slovenci.
SKS	Samostojna kmetijska stranka, od leta 1925 Slovenska kmetška stranka
SL	Službeni list
SSJ	Socialistična stranka Jugoslavije
UL	Uradni list
ZČ	Zgodovinski časopis

IMENSKO KAZALO

A

Adlešič, Juro 121, 122, 126, 135–137, 143,
162, 180, 199, 211, 222, 281, 307, 338,
374, 408, 409, 414, 415, 463, 470, 475,
476, 479, 480
Ahčin, Ivan 301, 487
Andrejka, Rudolf 126, 129, 131, 221, 355,
357, 462
Arnež, Peter 107, 412, 414, 415, 475, 476,
480
Avsenek, Ivan 229, 285, 376, 475, 476

B

Balkovec, Bojan 16, 23, 27, 35, 40, 42, 64,
70, 80, 185, 457, 487
Baltič, Vilko 42, 59, 126, 152, 153
Baričevič, Janko 108, 164, 178, 242, 244,
245, 250, 378, 383, 459, 460, 477, 478
Basaj, Joža 107, 475
Basariček, Đuro 462
Baša, Ivan 107, 425, 477, 478
Benedetič, Ana 420, 421, 487
Berneker, Franc 470
Bernot, Zvonimir 102
Biber, Dušan 487
Blatnik, Simon 108, 477, 478
Blekač, Marko 108, 477, 478
Blumauer, Robert 471
Bogataj, Lovro 16, 23, 26, 325, 343, 487
Bogovič, Ivan 193, 475, 476
Borštnar, Vinko 418
Božič, Mirko 229
Brecelj, Anton 18, 107, 121, 132, 133,
135–137, 153, 154, 162, 168, 181, 186,
206, 212, 213, 222, 258, 259, 283, 284,
307, 338, 369, 373, 374, 409, 414,
418–420, 423, 463, 470, 475, 476, 480
Brejc, Janko 18, 20, 25–27, 32, 33, 35, 60,
263, 487
Brenčič, Josip 107, 475, 476
Brodar, Janez 46
Bruderman, Leopold 108, 477–479
Bukovec, Janko 107, 162, 210, 281, 413,
414, 475, 476

C

Cestnik, Ivan 196, 477–479
Colarič, Ivan 107, 475, 476
Cvirn, Janez 465

Č

Čanžek, Andrej 112, 193, 215, 477, 478
Čeč, Karel 229
Česnik, Ivo 107, 374, 475, 476
Čulinović, Ferdo 16, 238, 487
Čuš, Ivan 108, 477–479

D

Davidović, Ljuba 59, 68, 71, 77, 98, 105,
115, 152, 185
Deželak, Matevž 107, 376, 475, 476
Dodlek, Ivan 108, 477–479
Dolenc, Ervin 16, 38, 72, 131, 199, 205, 207,
271, 288, 301, 487
Drašković, Milorad 460

Đ

Đuričić, Marko 65

E

Engelsfeld, Neda 28, 32, 487
Eppich, Josef 99, 107, 122, 133, 145, 181,
372, 373, 412, 475, 476, 480
Erjavec, Fran 38, 40, 64, 110, 112, 113, 487
Erjavec, Jožef 107, 282, 475–477

F

Faflik, Franc 108, 477, 478, 480
Fakin, Franc 245
Filipič, France 102, 103, 105, 215, 477, 487
Finžgar, Fran Saleški 229
Finžgar, Josip 108, 477–479

G

Gabrič, Aleš 487
Gestrin, Ferdo 487
Gligorijević, Branislav 28, 43, 46, 48, 59, 65,
67–70, 72, 75, 79, 174, 487

Gnjatović, Dragana 366, 487
 Godeša, Bojan 301, 487
 Godina, Štefan 108, 477–479
 Golia, Gustav 27
 Golouh, Rudolf 102, 334, 477, 487
 Goričan, Alojzij 106, 107, 134, 193, 381, 477–480
 Gosar, Andrej 67, 68, 85, 91, 115, 153, 186, 188, 190, 239, 324, 325, 342, 427, 487
 Gostinčar, Josip 107, 126, 355–357, 374, 414, 475, 476
 Gračnar, Ivan 173, 305, 472, 474
 Grafenauer, Bogo 296, 487
 Granda, Stane 180
 Grandija, Ivan 462
 Grasselli, Leo 412
 Grčar, Viktor 103, 106, 108, 133, 134, 142, 164, 166, 178, 277, 382, 383, 427, 460, 477–479
 Grdina, Igor 13, 62, 488
 Guzej, Ivan 108, 477, 478

H

Hauptman, Peter 107, 135–137, 220, 376, 412, 475, 476
 Hodošek, Franc 108, 377, 378, 477, 478
 Hohnjec, Josip 37–39, 43, 44, 488
 Horvat, Geza 108, 477–479
 Hrastelj, Franc 108, 126, 377, 378, 384, 425, 441, 460, 477–479
 Hribar, Ivan 17, 22, 42, 43, 50, 66, 318, 488, 490

I

Ivanič, Martin 16, 489

J

Jan, Jakob 107, 374, 475, 476, 480
 Janjatović, Bosiljka 49, 67, 488
 Janković, Dragoslav 20, 487
 Janžekovič, Alojz 108, 216, 477–480
 Jarc, Evgen 107, 136, 141, 142, 144, 145, 147, 149, 161, 162, 167, 199, 206–210, 213, 220, 222, 259, 260, 282, 284, 415, 419, 423, 470, 471, 475–477, 479
 Jeglič, Anton-Bonaventura 99, 464–466
 Jerič, Josip 18–20, 22, 488

K

Kacin-Wohinz, Milica 467, 488
 Kalan, Andrej 18, 20, 27
 Karadordevič, Aleksander 10, 16, 24, 25, 59, 68–70, 73, 80, 119, 131, 159, 227, 240, 250, 264, 299, 312, 316, 320, 334, 354, 356, 357, 367, 469, 482
 Kastelic, Josip 107, 475–477
 Katičič 409
 Kečkeš, Ivan 108, 126, 133, 179, 378, 379, 384, 477–479
 Kermavner, Dušan 102, 488
 Kisovar, Filip 47
 Kobal, Franc 107, 475, 476
 Kobler, Franc 99
 Kocbek, Edvard 205
 Kočevan, Ivan 196, 477, 478
 Kolarič, Justin 108, 477, 478
 Kolar-Dimitrijevič, Mira 80, 169, 223, 280, 286, 487, 488
 Kološa, Vladimir 335, 338, 480, 488
 Kores, Martin 108, 477–479
 Korošec, Anton 17, 18, 24, 25, 29, 39, 63, 68, 69, 71, 72, 74, 76–78, 82, 83, 88, 89, 91–93, 97, 99, 110, 117, 152, 154, 158, 172–174, 183, 184, 197, 207, 227, 229, 231, 237, 238, 240, 241, 244, 245, 248, 250, 251, 271, 285, 293, 298, 301, 308, 316, 335, 338, 345, 353, 453, 459–461, 465, 466, 487–490
 Kovačec, Janko 108, 377, 477
 Kovačič, Josip 313, 470, 471
 Kramer, Albert 19, 20, 25, 28, 29, 107, 109, 132–134, 140, 143, 145–147, 150, 160–162, 175, 180, 182, 193, 334, 356, 369, 373, 374, 376, 475, 476, 480
 Kranjc, Davorin 107, 137, 141, 274, 276, 384, 408, 472, 477–479
 Kranjc, Marko 108, 135, 138, 141, 173, 177, 214, 274, 384, 466, 473, 474, 478, 479
 Kreft, Bratko 205
 Krek, Janez Evangelist 213, 466, 467, 470
 Krek, Miha 339
 Kremenšek, Slavko 240, 288, 488
 Kresal, France 328, 488
 Kristan, Anton 18, 22, 27
 Kristan, Etbin 45
 Krizman, Bogdan 20, 487

Križnik, Filip 126, 413–415, 475, 476, 480
 Krnjevič, Juraj 204
 Kröpfl, Lovro 108, 477, 478
 Kugovnik, Jurij 107, 135, 137, 138, 217, 218,
 384, 408, 472, 474, 477–480
 Kūhar, Ivan 108, 477–479
 Kuhar, Lovro – Prežihov Voranc 102, 104,
 112, 487
 Kukovec, Vekoslav 18, 28, 46
 Kulovec, Fran 115, 158, 334
 Kutnar, Alojzij 107, 475, 476

L

Lavtižar, Josip 107, 475–477, 480
 Lazarevič, Žarko 75, 90, 211, 219, 488
 Lebinger, Hinko 107, 126, 199, 220,
 355–357, 374, 412, 416, 418, 419, 429,
 464, 475–477, 479, 480
 Leskovar, Josip 85, 92, 106, 108, 126, 127,
 135, 137, 138, 147, 153, 154, 157, 167,
 172, 175, 179, 188, 189, 199, 200, 207,
 208, 216, 222, 227, 228, 234, 235, 237,
 238, 241, 242, 244–247, 249, 264,
 271–274, 276, 277, 291, 293, 301, 303,
 304, 307, 310, 311, 314, 315, 324, 325,
 338–340, 377, 378, 384, 408, 409, 425,
 441, 453, 459, 468, 469, 472, 474,
 477–480, 483
 Leskovec, Antoša 321, 488
 Levstik, Miloš 107, 377, 384, 477–479
 Lipovec, Ignac 93
 Lisjak, Mijo 425, 477, 478
 Litrop, Štefan 107, 477–480
 Logar, Fran 152, 305, 453
 Lončar, Dragotin 38, 63
 Lončar, Ivan 193, 475, 476, 480
 Lorber, Rudolf 107, 477–479
 Lovrač, Ivan 107, 414, 475, 476
 Lukan, Miroslav 66

M

Maček, Vladko 168, 251
 Maister, Rudolf 23, 293
 Majcen, Stanko 240, 339, 488
 Majerič, Ivan 108, 477–479
 Majeršič, Ivan 107, 126, 357, 456, 462, 475,
 476, 480

Maksimović, Božidar 114, 118, 358
 Maksimović, Vojin 296, 297
 Mal, Josip 265, 489
 Marinković, Vojislav 67, 68, 185, 487
 Marković, Bogdan 179
 Marković, Lazar 382
 Marušič, Drago 320, 335, 342
 Matjanec, Josip 477
 Matjašec, Ivan 425, 477, 478
 Mavrič, Jožef 470
 Mayer, Karel 193, 475, 476
 Mazovec, Ivan 107, 145, 162, 167, 308, 376,
 414, 463, 475–477
 Melik, Jelka 57, 488
 Melik, Vasilij 13, 36, 55–57, 264, 293,
 487–489
 Mencinger, Anton 323
 Meršol, Valentin 328, 488
 Mešič, Anton 107, 477, 478
 Miklavčič-Vidovič, Anka 109, 488
 Mikuž, Metod 16, 37, 41, 60, 63–65, 68–70,
 72, 75, 80, 89, 97, 102, 116, 159, 174, 185,
 201, 205, 207, 227, 238, 241, 250, 296,
 312
 Milavec, Anton 107, 135–137, 162, 199, 210,
 211, 307, 376, 408, 409, 470, 475, 476,
 479
 Milenković, Toma 45, 102, 488
 Möderndorfer, Vinko 104, 106, 107, 112,
 150, 178, 179, 217, 236, 242, 244, 460,
 477–479
 Mohorič, Ivan 95, 107, 214, 283, 284, 376,
 414, 415, 462, 475–477
 Mramor, Fran 412
 Mühleisen, Lothar 92, 112, 164, 215, 244,
 249, 277, 477–479
 Murko, Vladimir 326, 337, 342, 343, 488

N

Napast, Martin 126, 196, 377, 477, 478
 Napotnik, Matija 108, 477, 478
 Natlačen, Marko 16, 78, 93, 107, 109, 121,
 126, 127, 131, 134, 135, 137, 148, 152,
 157, 159, 160, 165, 168, 171, 172, 180,
 182, 186, 188, 190, 197–199, 205,
 207–209, 214, 222, 225, 229, 231–234,
 239, 241, 251–254, 256, 257, 263, 264,
 271, 274, 293, 295, 299, 301, 303,

305–307, 309, 310, 312–314, 323, 324,
334, 335, 338, 339, 343, 344, 348, 357,
367, 369, 371–374, 376, 408, 409, 412,
416, 418–420, 422–424, 429, 456, 462–
464, 469–471, 475, 476, 480, 483, 488
Nećak, Dušan 13
Nemanič, Josip 107, 122, 475–477, 480
Neubauer, Josip 107, 477–479
Neudauer, Alojz 108, 126, 245, 378, 478, 479
Novačan, Anton 62, 64, 488
Novak, Ferdinand 107, 413, 414, 475, 476,
480
Novak, Ivan 108, 378, 383, 478, 479

O

Obersnel, Maks 334
Oblak, Gabrijel 107, 148, 374, 412, 416, 464,
475–477, 480
Odić, Ante 108, 134, 143, 164, 178, 179,
242, 250, 255, 277, 377, 381, 426, 459,
478, 479
Ogrizek, Anton 108, 179, 215, 244, 245, 383,
384, 460, 461, 478, 479
Osterc, Peter 107, 384, 478, 479
Ovčar, Tomaž 126, 178, 377, 460, 478, 479

P

Pašić, Nikola 42, 50, 59, 63, 65–68, 70, 72,
73, 75, 79, 184
Pelikan, Egon 335, 337
Perkovič, Anton 108, 478, 479
Perme, Josip 107, 475, 476
Pernar, Ivan 462
Perovšek, Jurij 13, 15, 16, 18, 19, 22, 23, 31,
36–42, 59–63, 67–69, 72, 90, 95, 99, 102,
174, 201, 240, 250, 317, 338, 345, 457,
475, 487, 488
Pestotnik, Pavel 18
Petejan, Josip 106, 108, 112, 142, 150, 164,
167, 178, 193, 477–479
Peterlin, Alojz 126, 355, 357, 374, 413, 414,
418, 419, 462, 475, 476
Petovar, Lovro 108, 133, 143, 277, 379, 383,
427, 460, 478, 479
Petranović, Branko 16, 47, 61, 487, 489
Pevec, Ignac 107, 475, 476, 480
Pezdirč, Ivan 107, 475, 476

Piber, Fran 99
Pipan, Ivan 107, 109, 475, 476
Pirjevec, Jože 16, 40, 44, 69, 70, 75, 116,
159, 227, 238, 283, 421, 489
Pirkmajer, Otmar 116, 117, 126, 131, 152,
171, 320–322
Pirnat, Franc 108, 245, 384, 478, 479
Planina, Lovro 107, 475–477, 480
Pleterski, Janko 15, 16, 18, 37, 64, 316, 489
Ploj, Miroslav 59
Podvinski, Franc 107, 475, 476
Pogačnik, Josip 18, 19, 25, 26, 263
Pogačnik, Lovro 18
Polec, Janko 205, 418, 420, 489
Poljanec, Ljudevit 108, 478
Poljanšek, Valentin 107, 413, 475, 476
Popovič, Pero 412
Porenta, Josip 327, 470, 489
Poznič, Josip 107, 211, 475, 476
Predavec, Josip 189, 254, 297
Prepeluh, Albin 15, 27–29, 32–34, 38, 63, 69,
71, 72, 85, 98–100, 334, 489, 490
Pribičević, Svetozar 24–27, 29, 33, 68, 94,
97, 119, 140, 201, 238, 245
Protić, Stojan 25, 355
Prunk, Janko 16, 37, 38, 59–61, 64, 67, 69,
71, 72, 78, 90, 99, 102, 174, 297, 337, 345,
489
Puc, Dinko 39, 95, 97, 107, 109, 143–146,
149, 161, 180, 181, 199, 206, 210, 220,
254, 256, 281, 282, 288, 335, 342, 357,
374, 414, 415, 420, 463, 475, 476, 479,
480
Pucelj, Ivan 62, 71, 72, 76, 80, 91, 93, 99,
111, 201
Pušenjak, Vlado 108, 237, 310, 377, 478

R

Račić, Puniša 240, 255, 462, 463
Radić, Pavle 70, 462
Radić, Stjepan 65, 69–72, 77, 79, 88, 89, 93,
99, 100, 109, 168, 204, 205, 215, 227, 237,
238, 240, 251, 256, 257, 280, 462, 463,
487, 489
Radiković, Vid 108, 478
Rajar, Janko 47
Rajh, Jakob 108, 126, 274, 378, 384, 459,
460, 478–480

Ravnihar, Vladimir 18, 27, 101, 102, 263
Ravnik, Rudolf 92, 106, 108, 112, 134, 164,
381, 477, 478, 480
Remec, Bogumil 29
Remec, Vladimir 18
Repe, Božo 264, 489
Ribnikar, Peter 18, 487
Rojina, Anton 107, 416, 475–477
Rosina, Igor 101
Rostohar, Franc 98
Rozman, Franc 264, 489
Rozman, Peter 108, 235, 248, 478–480
Rueh, Franc 327, 470, 489

S

Sagaj, Alojz 108, 384, 478, 479
Schaubach, Boštjan 108, 179, 244, 245, 377,
459, 461, 478, 479
Schaubach, Fran 151, 152, 171, 196, 269,
271, 304, 307, 320, 425, 452
Senekovič, Miroslav 357
Serbec, Dušan 85, 115, 153, 320, 321, 325,
335
Serše, Saša 19, 489
Sitar, Ignacij 107, 133, 140, 163, 210, 211,
254, 258, 259, 264, 284, 372, 414, 415,
462–464, 475, 476
Skubic, Anton 107, 122, 279, 282, 412, 415,
475, 476
Slavič, Anton 245, 478
Slomšek, Franc 107, 478
Smodej, Franc 186
Spaho, Mehmed 222, 429, 441
Spiller-Muys, Fran 239
Srebrnič, Josip 205, 489
Srškić, Milan 114
Stabej, Jože 107, 178, 384, 425, 478, 479
Stanovnik, Ivan 92
Stare, Leon 128, 130, 131, 147, 323, 378, 385
Steska, Henrik 83, 84, 122, 319, 355, 383, 489
Stiplovšek, Miroslav 13, 16, 66, 95, 102, 325,
426, 489
Strnad, Jožef 107, 376, 475, 476, 480
Subotić, Niko 286
Sušnik, Anton 44, 68, 226

Š

Šebeštjan, Matija 108, 425, 478
Šerbinek, Ivan 126, 377, 384, 478–480
Širola-Brnas, Anton 107, 145, 252, 414, 475,
476
Šmid, Gašper 342, 490
Šporn, Teodor 66
Štrucelj, Franc 108, 478, 479
Šuklje, Fran 18, 57, 78, 84
Šumi, Jadranka 13
Šušteršič, Ivan 15, 18, 57, 63, 64, 147, 489
Švrljuga, Slavko 305

T

Tavčar, Ivan (JDS) 18, 32
Tavčar, Ivan (NSS) 32, 95, 106, 107, 168,
199, 209, 258, 280, 282, 338, 376,
413–415, 417, 475, 476, 480
Tomazin, Matej 107, 256, 355, 356, 413, 475,
476
Tosić, Milorad 159, 168, 188
Tovornik, Jožef 108, 478
Tratnik, Jožef 107, 374, 414, 475, 476
Trenz, Ferdo 473
Trifković, Marko 43, 47, 50, 56, 325, 334,
335, 343
Triller, Karel 18, 147
Trstenjak, Davorin 16, 43, 50, 56, 325, 334,
335, 343, 490
Turk, Ivan 108, 478, 479
Turk, Josip 329, 490

U

Ude, Lojze 16, 157, 174, 185, 296, 297, 490
Umnik, Anton 107, 475, 476, 480
Uranjek, Jakob 107, 478, 479
Urek, Ivan 107, 414, 475, 476
Uršič, Franc 126, 413, 475, 476
Uzunović, Nikola 72, 75, 76, 79, 88, 89, 91,
111, 113–116

V

Veble, Andrej 85, 88, 108, 133, 135, 137,
138, 163, 164, 173, 177, 179, 186, 207,
215, 217, 218, 235, 276, 379, 384, 408,
409, 425, 426, 472–474, 478, 479, 490

Velikonja, Narte 85, 305
 Velkavrh 221
 Verstovšek, Karel 18, 27, 426, 489
 Veršič, Ivan 108, 478–480
 Vertačnik 377
 Vesenjaki, Ivan 68
 Vilfan, Sergij 16, 55, 56, 58, 148, 316, 319, 490
 Vodopivec, Fran 151–153, 159, 160, 168, 196, 197, 270, 271, 299, 303, 306, 438, 456, 464
 Vodopivec, Peter 32, 490
 Vukičević, Velja 75, 159, 171, 174, 175, 184, 207, 227, 240
 Vurnik, Blaž 43, 50, 490

Z

Zalokar, Alojz 471
 Zabel, Franc 476
 Zagorski, Franjo 105
 Zebal, Franc 107, 414, 475, 476
 Zečević, Momčilo 16, 22, 24, 25, 27, 35, 37–39, 41, 47, 53, 61, 65, 76, 78, 85, 116, 173, 174, 240, 317, 339, 487, 490
 Zupančič, Franc 107, 133, 146, 161, 211, 254–257, 265, 280, 371, 415, 420, 422, 462, 463, 475–477
 Zupanič, Alojz 108, 135, 137, 138, 216, 254, 384, 408, 472–474, 478, 479
 Zwitter, Fran 420, 490

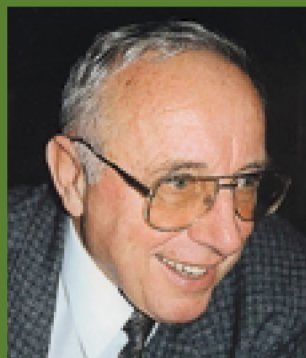
Ž

Žarković, Bartol 108, 478, 479
 Žerjav, Gregor 26, 27, 31, 39, 69, 76, 78, 91–93, 96, 118, 140, 201, 263, 266
 Živković, Petar 299, 301, 304, 308, 332–335
 Žmavc, Jože 107, 475

Pripravil Matjaž Rebolj

Miroslav Stiplovšek je v monografiji prvi v slovenskem zgodovinsko celovito obdelal delovanje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine v obdobju 1927–1929, ki je bilo pomemben uspeh slovenskih avtonomističnih oziroma proticentralističnih prizadevanj v pogojih Vidovdanske ustave. S preučevanjem bogatega arhivskega gradiva, zlasti stenografskih sejnih zapisnikov in druge obsežne dokumentacije v Arhivu Republike Slovenije, časopisja vseh poglobljenih političnih strank in uradnih listov, literaturo je uporabil le za širši okvir, je podrobno prikazal dosežke slovenskih oblastnih samouprav pri reševanju perečih ekonomsko-socialnih in prosvetno-kulturnih problemov konec dvajsetih let. Pri tem sta bili uspešnejši od samouprav v drugih 31 oblasteh v državi. Slovenska ljudska stranka, ki je imela absolutno večino v obeh skupščinah, si je kot tedanja vladna stranka uspešno prizadevala za razširitev pristojnosti slovenskih oblastnih samouprav in za učinkovito izvajanje njenih nalog.

Dušan Nečak

Stiplovšek je posebno pozornost posvetil oblikam parlamentarnega delovanja obeh oblastnih skupščin, ki sta delovali po zgledu Narodne skupščine, seveda kompetenčno zelo okrnjeno. Zlasti se nista smeli ukvarjati s politično problematiko, čemur se občasno nista mogli izogniti, prav v tem pogledu pa je posebej prišel do izraza pluralizem pogledov vseh tedanjih političnih strank, ki so bile zastopane v oblastnih skupščinah. Ob tem naj poudarimo, da sta kot edini v državi dobili še posebne uredbodajno-zakondajne pristojnosti. Za delovanje obeh oblastnih skupščin so značilna tudi prizadevanja, da bi funkcionirali kot skupno slovensko parlamentarno telo, skupne seje pa so jima preprečevale zlasti zaostrene politične razmere v državi. Kljub temu pa sta obe samoupravi uspeli usklajeno in enotno reševati zadeve, ki so bile vseslovenskega pomena. Delovanje oblastnih skupščin je avtor primerjal tudi z deželnimi zbori pred prvo svetovno vojno in banskim svetom Dravske banovine 1931–1941. Z objavo izbranih zapisnikov nekaterih sej oblastnih skupščin in oblastnih odborov ter drugih dokumentov v posebnem poglavju je tudi neposredno z viri dokumentiral delovanje obeh slovenskih samouprav. Monografija je dragocena zlasti kot nova osvetlitev začetkov slovenskega parlamentarizma in velikih avtonomističnih prizadevanj Slovenije za reševanje temeljnih problemov njenega razvoja v prvi Jugoslaviji.

Jurij Perovšek

Miroslav Stiplovšek, rojen leta 1935 v Ljubljani, je po šolanju v Domžalah in Kamniku študiral občo in narodno zgodovino na Filozofski fakulteti ter leta 1960 diplomiral, naslednje leto pa se je na tej ustanovi zaposlil kot asistent. Za doktorja zgodovinskih znanosti je bil promoviran leta 1966 po obrambi doktorske disertacije *Dejavnost strokovnih organizacij v jugoslovanskem delu Slovenije 1918–1922*. Od leta 1981 je redni profesor za novejšo zgodovino in sedaj predava slovensko in jugoslovansko zgodovino od konca prve svetovne vojne do leta 1941.

Preučuje zlasti slovensko zgodovino med vojnami, posamezna vprašanja pa tudi za čas pred prvo svetovno vojno in za obdobje 1941–1945. Težišče njegovega raziskovalnega dela je bila najdalj problematika sindikalnega gibanja in socialne zgodovine od druge polovice 19. stoletja do leta 1941, veliko pozornost pa je posvetil tudi krajevni zgodovini domžalskega in kamniškega območja v 19. in 20. stoletju. Po izidu knjige *Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem*. Od začetkov strokovnega gibanja do Enotnih sindikatov (1868–1945) leta 1989 je začel preučevati zlasti ustavnopravni položaj Slovenije v prvi Jugoslaviji in slovenska prizadevanja za avtonomijo med vojnami, o čemer je objavil številne razprave, obsežnejšo tudi v reviji *Österreichische Osthefte* (1997). Njegov znanstveno-strokovni opus obsega okoli 400 različnih enot.